שבוע פרשת משפטים

כ"א – כ"ז שבט תשע"ו (31 January – 6 February 16)

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פארקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיד.

בו מבואר מפני מה זכה יהודה למלכות:

א בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: ב הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו:
ג הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: ד הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ה מַה־לְּךָ
הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: ו הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: ז מִלִּפְנֵי אָדוֹן
חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: ח הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

אגרות קודש

ב״ה, א׳ שבט, תשי״ז
ברוקלין.

האברך נחום שי׳

שלום וברכה!

...בשאלתו אודות מנהגי היארצייט יום ההילולא כשהקביעות היא כמו בשנה זו ביום הש״ק, מובן שעובדין דחול וכיו״ב אין לעשותם ביום הש״ק כי אם בערב שבת מתאים להכרעת האחרונים בכגון דא, וראה כף החיים על אורח חיים סי׳ תקס״ח, עיקרי הד״ט יו״ד סי׳ ל״ו אות ל״ה ועוד (ודלא כמש״כ בס׳ גשר החיים בזה).

נעם לי לקרות בסיום מכתבו שמשתתף בהתועדויות דצעירי אגו״ח ואנ״ש בכלל ובודאי למותר לעוררו אשר העיקר הוא הבכן מזה שתפעול ההתעוררות בענינים של פועל במחשבה דבור ומעשה.

בברכה,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיד, קטו ..... ג

ג) מאמר ד״ה ויבוא משה בתוך הענן גו׳
שבת פרשת משפטים, מבה״ח אדר-ראשון ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת שבת פרשת משפטים,
מברכים החודש אדר-ראשון, ה׳תשכ״ה..... יב

ה) לקוטי שיחות – פרשת משפטים
(בלה״ק) כרך טז .....טז

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... כג

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת משפטים .....כד

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת משפטים .... כה

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת משפטים ..... נח

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת משפטים ..... נט

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת משפטים.....ע

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... עג

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת משפטים .....עו

יד) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת משפטים ..... קס

טו) – ספר המצוות לשבוע פרשת משפטים ..... קפ

טז) נביאים וכתובים
ישעיה פרק יט, משלי פרק כז ..... קפב

יז) משניות – מסכת מכשירין/זבים
ביאור קהתי.....קפד

יח) עין יעקב מסכת יומא .....קצא

יט) מסכת גיטין עם ביאורים
מדף מט עד דף נה .....קצב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רכ

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רכ

כב) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן .....רכג

כג) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רכה

כד) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רכו

כה) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רכז

כו) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....רכח

כז) ספר המאמרים קונטרסים חלק ב
אדמו״ר מוהריי״צ.....רכט

כח) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רכט

כט) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... רל

ל) חומש לקריאה לציבור לשבת פ׳ משפטים ..... רלא

לא) לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים..... רלח

לב) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רלט

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת משפטים, מברכים החודש אדר־ראשון, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

1 **וַיָּבֹא** מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן גו׳[1], וּפֵירֵשׁ רַשׁ״י: עָנָן
2 זֶה כְּמִין עָשָׁן הוּא, וְעָשָׂה לוֹ הַקָּבָּ״ה
3 לְמֹשֶׁה שְׁבִיל בְּתוֹכוֹ. וְהוּא מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא
4 בְּ׳יוֹמָא׳[2], נֶאֱמַר כָּאן ״בְּתוֹךְ״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן
5 ״בְּתוֹךְ״, וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה[3],
6 מַה לְּהַלָּן - שְׁבִיל, דִּכְתִיב וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה[3],
7 אַף כָּאן - שְׁבִיל. וְהִנֵּה[4], עִנְיַן הֶעָשָׁן (שֶׁ״עָנָן זֶה
8 כְּמִין עָשָׁן הוּא״) בָּא עַל־יְדֵי הָאֵשׁ, אֲבָל לֹא
9 מִצַּד הָאֵשׁ לְבַדָּהּ, כִּי־אִם כַּאֲשֶׁר הָאֵשׁ שׁוֹרֵף
10 וּמְכַלֶּה אֵיזֶה דָּבָר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב לִפְנֵי־זֶה[5]
11 וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה׳ כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר, הִנֵּה
12 מִשְׁרֵיפַת וְכִלְיוֹן הַדָּבָר הַנִּשְׂרָף בָּאֵשׁ, יוֹצֵא
13 הֶעָשָׁן. אָמְנָם, בְּמַתַּן־תּוֹרָה כְּתִיב[6] וְהַר סִינַי עָשַׁן
14 כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו הַוָּי׳ בָּאֵשׁ גו׳ (אֵשׁ
15 סְתָם, וְלֹא אֵשׁ אוֹכֶלֶת), וּכְפִי שֶׁמְּדַיֵּק כ״ק מו״ח
16 אַדְמו״ר[7] שֶׁמִּסְּגְנוֹן לְשׁוֹן הַכָּתוּב מַשְׁמַע, שֶׁהָאֵשׁ בְּעַצְמוֹ הוּא סִבַּת הֶעָשָׁן, אַף
17 שֶׁבֶּאֱמֶת נַעֲשָׂה הֶעָשָׁן מֵהַדָּבָר הַנִּשְׂרָף וְלֹא מֵהָאֵשׁ עַצְמוֹ (וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר[8],
18 שֶׁבְּעִנְיָן זֶה אֵין חִלּוּק בֵּין אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה לָאֵשׁ שֶׁלְּמַטָּה[9]), וְלִכְאוֹרָה, הֲרֵי בְּהַר
19 סִינַי לֹא הָיוּ אִילָנוֹת אוֹ דְּשָׁאִים וַעֲשָׂבִים שֶׁמִּשְׁרִיפָתָן יִהְיֶה עָשָׁן, כִּי הַר סִינַי
20 הוּא הַר שֶׁל אֲבָנִים, וְהָאֲבָנִים אֵינָם כָּלִים בִּשְׂרֵיפָה שֶׁיַּעֲלֶה עָשָׁן[10]. וּמוֹסִיף[8]
21 לְדַיֵּק בְּמַה שֶׁכָּתוּב ״אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה׳ בָּאֵשׁ״, הֲלֹא עַל־פִּי הַטֶּבַע שֶׁהִטְבִּיעַ
22 הַקָּבָּ״ה בַּנִּבְרָאִים, הִנֵּה טֶבַע הָאֵשׁ הוּא עֲלִיָּה (אֶלָּא־אִם־כֵּן יֶשְׁנוֹ דָּבָר גַּשְׁמִי
23 שֶׁבּוֹ נֶאֱחָז הָאֵשׁ וְנִשְׁאָר לְמַטָּה[11]), וּמִפְּנֵי מַה הָיָה כָּאן הֵפֶךְ טִבְעוֹ, וּמְבָאֵר
24 בְּזֶה[12], דְּהִנֵּה בְּמַתַּן־תּוֹרָה נִתְגַּלָּה פְּנִימִיּוּת הַכַּוָּנָה דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא

ביאור בדרך אפשר

1 בתיאור מעמד מתן תורה נאמר בפרשת השבוע, פרשת משפטים:
2 **וַיָּבֹא** מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן גו׳[1], וּפֵירֵשׁ רַשׁ״י: עָנָן זֶה כְּמִין
3 עָשָׁן הוּא, וְעָשָׂה לוֹ הַקָּבָּ״ה לְמֹשֶׁה שְׁבִיל בְּתוֹכוֹ. וְהמקור
4 של פירוש רש״י זה **הוּא מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא בְּ״יוֹמָא״**[2], **נֶאֱמַר כָּאן**
5 בפסוק ״ויבוא משה בתוך הענן״,
6 **״בְּתוֹךְ״, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן** בפרשת
7 בשלח, בתיאור קריעת ים סוף
8 **״בְּתוֹךְ״, וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**
9 **בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה**[3], **מַה לְּהַלָּן**
10 כשם ששם, בקריעת ים סוף נאמר
11 ״בתוך״ והכוונה היא - **שְׁבִיל,**
12 **דִּכְתִיב וְהַמַּיִם לָהֶם** לבני ישראל
13 העוברים בתוך הים **חוֹמָה**[3] מימינם
14 ומשמאלם, **אַף כָּאן** בפסוק ״ויבוא
15 משה בתוך הענן״ נאמר ״בתוך״
16 והכוונה – **שְׁבִיל** שנעשה למשה
17 בתוך העשן.
18 **וְהִנֵּה**[4], **עִנְיַן הֶעָשָׁן (שֶׁ״עָנָן**
19 **זֶה כְּמִין עָשָׁן הוּא״) בָּא עַל־**
20 **יְדֵי הָאֵשׁ, אֲבָל** העשן **לֹא** נעשה
21 **מִצַּד הָאֵשׁ לְבַדָּהּ, כִּי־אִם**
22 **כַּאֲשֶׁר הָאֵשׁ שׁוֹרֵף וּמְכַלֶּה**
23 **אֵיזֶה דָּבָר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**
24 **לִפְנֵי־זֶה**[5] בתיאור מתן תורה
25 בפרשת יתרו **וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה׳**
26 **כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת** כלומר, שורפת
27 **בְּרֹאשׁ הָהָר, הִנֵּה מִשְׁרֵיפַת**
28 **וְכִלְיוֹן הַדָּבָר הַנִּשְׂרָף בָּאֵשׁ,**
29 **יוֹצֵא הֶעָשָׁן** ולא מהאש עצמה.
30 **אָמְנָם, בְּמַתַּן־תּוֹרָה כְּתִיב**[6]
31 **וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר**
32 **יָרַד עָלָיו הַוָּי׳ בָּאֵשׁ גו׳ (אֵשׁ**
33 **סְתָם, וְלֹא אֵשׁ אוֹכֶלֶת),** וזה
34 חידוש מיוחד שעלה עשן מהאש
35 עצמה, מבלי שמשהו יישרף ויתכלה,
36 **וּכְפִי שֶׁמְּדַיֵּק כ״ק מו״ח**
37 **אַדְמו״ר**[7] הרבי הריי״צ **שֶׁמִּסְּגְנוֹן**
38 **לְשׁוֹן הַכָּתוּב מַשְׁמַע, שֶׁהָאֵשׁ**
39 **בְּעַצְמוֹ הוּא סִבַּת הֶעָשָׁן, אַף**
40 **שֶׁבֶּאֱמֶת נַעֲשָׂה הֶעָשָׁן מֵהַדָּבָר**

ביאור בדרך אפשר

41 **הַנִּשְׂרָף וְלֹא מֵהָאֵשׁ עַצְמוֹ (וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר**[8], הרבי הריי״צ במאמר
42 נוסף **שֶׁבְּעִנְיָן זֶה אֵין חִלּוּק בֵּין אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה לָאֵשׁ שֶׁלְּמַטָּה**[9]
43 ובשני העניינים הסדר הרגיל הוא שהעשן בא מהדבר הנשרף ולא מהאש
44 עצמה), **וְלִכְאוֹרָה, הֲרֵי בְּהַר סִינַי לֹא הָיוּ אִילָנוֹת אוֹ דְּשָׁאִים**
45 **וַעֲשָׂבִים שֶׁמִּשְׁרִיפָתָן יִהְיֶה**
46 **עָשָׁן, כִּי הַר סִינַי הוּא הַר שֶׁל**
47 **אֲבָנִים, וְהָאֲבָנִים אֵינָם כָּלִים**
48 **בִּשְׂרֵיפָה שֶׁיַּעֲלֶה עָשָׁן**[10] ואם כן
49 כיצד עלה עשן בהר סיני בעת מתן
50 תורה?
51 **וּמוֹסִיף**[8] הרבי הריי״צ **לְדַיֵּק בְּמַה**
52 **שֶׁכָּתוּב** בהמשך הפסוק **״אֲשֶׁר**
53 **יָרַד עָלָיו ה׳ בָּאֵשׁ״, הֲלֹא**
54 **עַל־פִּי הַטֶּבַע שֶׁהִטְבִּיעַ**
55 **הַקָּבָּ״ה בַּנִּבְרָאִים, הִנֵּה טֶבַע**
56 **הָאֵשׁ הוּא עֲלִיָּה** מלמעלה למטה
57 ואפילו כשמחזיקים נר כלפי מטה האש
58 עולה למעלה **(אֶלָּא־אִם־כֵּן יֶשְׁנוֹ**
59 **דָּבָר גַּשְׁמִי שֶׁבּוֹ נֶאֱחָז הָאֵשׁ**
60 **וְנִשְׁאָר לְמַטָּה** אחוזה בדבר ואינה
61 עולה למעלה[11]), **וּמִפְּנֵי מַה הָיָה**
62 **כָּאן הֵפֶךְ טִבְעוֹ,** היינו כיצד
63 נאחזה האש בהר ולא עלתה למעלה?
64 **וּמְבָאֵר בְּזֶה** הרבי הריי״צ
65 במאמרו[12], **דְּהִנֵּה בְּמַתַּן־תּוֹרָה**
66 **נִתְגַּלָּה פְּנִימִיּוּת הַכַּוָּנָה** המטרה
67 והתכלית **דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם**
68 **שֶׁנִּבְרָא עַל־פִּי הַטֶּבַע**

---

1) סוף פרשתנו (כד, יח). 2) ד, ב. 3) בשלח יד, כב. 4) בהבא לקמן - ראה לקו״ש חט״ז ע׳ 280 ואילך (ממאמר זה). 5) פרשתנו שם, יז. 6) יתרו יט, יח. 7) ראה רד״ה והר סיני עשן כולו תש״א (סה״מ תש״א ע׳ 125). תש״ח (סה״מ תש״ח ע׳ 208). ועוד. 8) ברד״ה הנ״ל תש״ח. 9) ולהעיר מרד״ה והר סיני עשן כולו תרס״ב (סה״מ תרס״ב ע׳ שטז). 10) ראה גם אלשיך פ׳ יתרו שם. וראה לקו״ש חט״ז ע׳ 224 הערה 9. 11) ראה לקו״ת אחרי כה, ג. ובכ״מ. 12) סד״ה הנ״ל תש״ח (ע׳ 216).

ביאור בדרך אפשר

שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּבָּ"ה בְּאַרְבָּעָה הַיְסוֹדוֹת מהם מורכבים הנבראים הגשמיים אש־רוח־מים־עפר וּבְדוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי־מְדַבֵּר, אֲשֶׁר עַל־פִּי הַתּוֹרָה הִנֵּה זֹאת הִיא עֲבוֹדַת הָאָדָם השליחות של היהודי בעולם הזה לְשַׁנּוֹת טִבְעוֹ את התכונות והנטיות האישיות של האדם עצמו וְטֶבַע הָעוֹלָם את אופי ההנהגה של העולם בדרך הטבע לַעֲשׂוֹתָם מָכוֹן לְשִׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, שהאדם והעולם יהיו כלים ראויים לגילוי אלוקות והשראת השכינה בגלוי וְהוּא יִתְבָּרֵךְ הקדוש־ברוך־הוא בעצמו הַמַּתְחִיל[13] בעניין זה של עשיית העולם שמצד עצמו הוא מציאות גשמית המסתירה על האור האלוקי, למקום ראוי לגילוי אלוקות לְהוֹרוֹת בְּשִׁינּוּי טֶבַע הַבְּרִיאָה על ידי כך שהקדוש־ברוך־הוא פועל בעולם (מעת לעת) באופן שלמעלה מהטבע. וְלָכֵן, הִנֵּה הַר סִינַי, עִם הֱיוֹתוֹ אֲבָנִים שאין האש שורפת ומכלה אותם, וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ בּוֹ הַכְּלָיוֹן בִּשְׂרֵיפָה לִהְיוֹת עָשָׁן ובדרך הטבע האש שעל הר סיני הייתה צריכה להיות ללא עשן, בְּכָל זֹאת הר סיני "עָשָׁן כֻּלּוֹ" הֵפֶךְ טִבְעוֹ, מִפְּנֵי "אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָ' בָּאֵשׁ", וכאן, במתן תורה, האש ירדה מלמטה למעלה, הֵיפֶךְ טִבְעוֹ של האש בְּטֶבַע הָעֲלִיָּה מלמעלה למטה, כדי להורות שהחל ממתן תורה ניתן לאדם הכוח להשלים את כוונת הבריאה ולגרום לגילוי אלוקות בעולם.

אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ הַטַּעַם שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה כפי שהוא מתואר בפרשת יתרו כְּתִיב "אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָ' בָּאֵשׁ" סְתָם מבלי לפרט מה היתה פעולתה של האש שירדה, וְאִילּוּ בְּפָרָשָׁתֵנוּ פרשת משפטים נֶאֱמַר "כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת" ומפורש שהאש שורפת?

וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁבְּפָרָשָׁתֵנוּ פרשת משפטים לֹא נִתְפָּרֵשׁ בַּכָּתוּב בתורה עצמה עִנְיַן הֶעָשָׁן (כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בְּמַתַּן־תּוֹרָה בפרשת יתרו "וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ"), כִּי־אִם מה שמפורש בפרשתנו, פרשת משפטים הוא עִנְיַן הֶעָנָן ("וַיִּבָא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן"), אֶלָּא שֶׁרַשִׁ"י מְפָרֵשׁ שֶׁ"עָנָן זֶה האמור בתורה כְּמִין עָשָׁן הוּא"?

ב) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים בֵּאוּר כְּלָלוּת עִנְיַן הֶעָשָׁן הַבָּא מִשְּׂרֵיפַת דָּבָר בָּאֵשׁ[14], שֶׁכַּאֲשֶׁר הָאֵשׁ שֶׁהוּא דַּק כו' מִתְאַחֵד עִם אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי שֶׁאֵינוֹ דַּק כְּמוֹ הָאֵשׁ, אַזַי נַעֲשֶׂה עָשָׁן מֵהַדָּבָר הַמַּמְשִׁי הַנִּשְׂרָף בָּאֵשׁ, וְהוּא מֵהֶפְסֵידוּת חֶלְקֵי הַחָמְרִיּוּת שֶׁבַּדָּבָר הַנִּשְׂרָף, שֶׁלָּכֵן הִנֵּה דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁהֵם קַלֵּי הַחוֹמֶר הֲרֵי הֵם נִשְׂרָפִים מַהֵר, וְהֶעָשָׁן הַיּוֹצֵא מֵהֶם הוּא דַּק. אֲבָל דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים בַּעֲלֵי חוֹמֶר עָב וְגַס, עִם הֱיוֹת שֶׁגַּם בָּהֶם אוֹחֵז הָאֵשׁ לְכַלּוֹתָם, הִנֵּה הֶעָשָׁן הַיּוֹצֵא מֵהֶפְסֵדָם הוּא עָשָׁן עָב, שֶׁגַּם הוּא בַּעַל מְציאוּת עָבָה וְגַסָּה. וְנִמְצָא, שֶׁבֶּעָשָׁן נִכָּר (וּמִתְבַּטֵּא) עַד כַּמָּה חוֹמֶר הַדָּבָר הוּא גַּס, וְעִנְיָן זֶה בָּא לִידֵי גִּילּוּי בִּכְלִיּוֹן הַדָּבָר בְּכִלְיוֹן הַדָּבָר. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּרוּחָנִיּוּת, בְּבִיטּוּל וְכִלְיוֹן הַדְּבָרִים דִּלְמַטָּה

ביאור בדרך אפשר

1 עַל־פִּי הַטֶּבַע שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּבָּ"ה בְּאַרְבָּעָה
2 הַיְסוֹדוֹת וּבְדוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי־מְדַבֵּר, אֲשֶׁר עַל־פִּי
3 הַתּוֹרָה הִנֵּה זֹאת הִיא עֲבוֹדַת הָאָדָם לְשַׁנּוֹת
4 טִבְעוֹ וְטֶבַע הָעוֹלָם לַעֲשׂוֹתָם מָכוֹן לְשִׁבְתּוֹ
5 יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ הַמַּתְחִיל[13] לְהוֹרוֹת בְּשִׁינּוּי
6 טֶבַע הַבְּרִיאָה. וְלָכֵן, הִנֵּה הַר סִינַי, עִם הֱיוֹתוֹ
7 אֲבָנִים, וְאֵינוֹ שַׁיָּךְ בּוֹ הַכְּלָיוֹן בִּשְׂרֵיפָה לִהְיוֹת
8 עָשָׁן, בְּכָל זֹאת "עָשָׁן כֻּלּוֹ" הֵפֶךְ טִבְעוֹ, מִפְּנֵי
9 "אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָ' בָּאֵשׁ", הֵיפֶךְ טִבְעוֹ בְּטֶבַע
10 הָעֲלִיָּה. אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ הַטַּעַם שֶׁבְּמַתַּן־
11 תּוֹרָה כְּתִיב "אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָ' בָּאֵשׁ" סְתָם,
12 וְאִילּוּ בְּפָרָשָׁתֵנוּ נֶאֱמַר "כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת". וְגַם צָרִיךְ
13 לְהָבִין, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁבְּפָרָשָׁתֵנוּ לֹא נִתְפָּרֵשׁ
14 בַּכָּתוּב עִנְיַן הֶעָשָׁן (כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בְּמַתַּן־תּוֹרָה
15 "וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ"), כִּי־אִם עִנְיַן הֶעָנָן ("וַיִּבָא
16 מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן"), אֶלָּא שֶׁרַשִׁ"י מְפָרֵשׁ שֶׁ"עָנָן
17 זֶה כְּמִין עָשָׁן הוּא".

18 ב) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים בֵּאוּר כְּלָלוּת עִנְיַן הֶעָשָׁן
19 הַבָּא מִשְּׂרֵיפַת דָּבָר בָּאֵשׁ[14], שֶׁכַּאֲשֶׁר
20 הָאֵשׁ שֶׁהוּא דַּק כו' מִתְאַחֵד עִם אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי
21 שֶׁאֵינוֹ דַּק כְּמוֹ הָאֵשׁ, אַזַי נַעֲשֶׂה עָשָׁן מֵהַדָּבָר
22 הַמַּמְשִׁי הַנִּשְׂרָף בָּאֵשׁ, וְהוּא מֵהֶפְסֵידוּת חֶלְקֵי
23 הַחָמְרִיּוּת שֶׁבַּדָּבָר הַנִּשְׂרָף, שֶׁלָּכֵן הִנֵּה דְּבָרִים
24 גַּשְׁמִיִּים שֶׁהֵם קַלֵּי הַחוֹמֶר הֲרֵי הֵם נִשְׂרָפִים מַהֵר,
25 וְהֶעָשָׁן הַיּוֹצֵא מֵהֶם הוּא דַּק. אֲבָל דְּבָרִים
26 גַּשְׁמִיִּים בַּעֲלֵי חוֹמֶר עָב וְגַס, עִם הֱיוֹת שֶׁגַּם בָּהֶם
27 אוֹחֵז הָאֵשׁ לְכַלּוֹתָם, הִנֵּה הֶעָשָׁן הַיּוֹצֵא מֵהֶפְסֵדָם
28 הוּא עָשָׁן עָב, שֶׁגַּם הוּא בַּעַל מְציאוּת עָבָה
29 וְגַסָּה. וְנִמְצָא, שֶׁבֶּעָשָׁן נִכָּר (וּמִתְבַּטֵּא) עַד כַּמָּה
30 חוֹמֶר הַדָּבָר הוּא גַּס, וְעִנְיָן זֶה בָּא לִידֵי גִּילּוּי
31 בְּכִלְיוֹן הַדָּבָר. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁכֵּן הוּא גַּם
32 בְּרוּחָנִיּוּת, בְּבִיטּוּל וְכִלְיוֹן הַדְּבָרִים דִּלְמַטָּה

---

13) ע"פ שמו"ר פי"ב, ג. 14) בהבא לקמן - ראה תו"א מג"א צד, א. רד"ה וכל העם רואים תש"ד (סה"מ תש"ד ע' 212). ועוד.

ביאור בדרך אפשר

הַדְּבָרִים דִּלְמַטָּה לֶאֱלָקוּת שגם בעניין זה יש חילוקי דרגות בדומה לחילוקי הדרגות האמורות לעיל לגבי העשן, כפי שממשיך ומבאר.

וּבְהַקְדִּים הַיָּדוּעַ בְּפֵירוּשׁ עָשָׁ״ן שֶׁהוּא רָאשֵׁי־תֵיבוֹת ׳עוֹלָם שָׁנָה וְנֶפֶשׁ׳ שהם שלושת הדברים המגדירים מציאות – המקום, הזמן והאדם **(כַּמְבֹאָר בְּסִפְרֵי הַקַּבָּלָה, וּבְפֵירוּשׁ הָרַאבָ״ד לְ׳סֵפֶר יְצִירָה׳[15]), שֶׁמּוֹרֶה עַל כְּלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור האלוקי היורד ונמשך ממדריגה למדריגה **(׳עוֹלָם שָׁנָה וְנֶפֶשׁ׳) כְּפִי שֶׁהוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲלִיָּה[16]** מלמטה למעלה, **עַל־יְדֵי גִילוּי** והמשכה מלמעלה למטה של **הָאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה (״מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו הַיְיָ׳ בָּאֵשׁ״), שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה** כתוצאה מגילוי והמשכת האלוקות **נֶאֱכַל וְנִכְלָה יֵשׁוּת הָעוֹלָם** שבהרגשתו הוא ״יש׳ ומציאות בפני עצמה, **וְנַעֲשָׂה בּוֹ הַבִּיטּוּל וְהַכְּלָיוֹן** הרצון והשאיפה להתבטל **לֶאֱלָקוּת (וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן הָאֵשׁ מוֹרֶה עַל הַגִּילוּי** של האור האלוקי **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וְאִילוּ עִנְיַן הֶעָשָׁן מוֹרֶה עַל עֲלִיַּת** התעלות **הָעוֹלְמוֹת מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁלָּכֵן** כיון שזו התעלות של העולמות הנחותים והמגושמים מצד עצמם **אֲפִילוּ לְאַחֲרֵי עֲלִיָּתָם, נִשְׁאָר עִנְיָן שֶׁל עַפְרוּרִית וְעַכְרוּרִית** ואין זה זיכוך מושלם, **כְּמוֹ בֶּעָשָׁן הַגַּשְׁמִי** שהוא אמנם בא ומיתמר ועולה מהאש, אבל כיון שהאש נוצרת משריפת דבר שמורכב מכל ארבעת היסודות האמורים, ובכלל זה יסוד העפר, יש בעשן הגשמי ׳עפרורית ועכרורית׳).

וְזֶהוּ הַטַּעַם לפי פנימיות העניינים **שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה הָיָה עִנְיָן שֶׁל עָשָׁן (גַּם) מִדּוֹמֵם (כַּנַּ״ל שֶׁהַר סִינַי הוּא הַר שֶׁל אֲבָנִים)** שהוא החלק הנחות שבבריאה וגם הוא התעלה, **דְּכֵיוָן שֶׁהַתַּכְלִית דְּמַתַּן־תּוֹרָה הוּא לְהַעֲלוֹת אֶת כְּלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** כולל גם הדרגות הכי נחותות, **הִנֵּה הַעֲלָאָה זוֹ צְרִיכָה לְהַתְחִיל מֵהַדַּרְגָּא הֲכִי תַּחְתּוֹנָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַדּוֹמֵם** ולכן במתן תורה הייתה פעולה שלא על פי טבע של עשן משריפת אבנים, לתת ביטוי לכך שגם החלק הכי תחתון שבבריאה מתעלה, **כַּמָּשָׁל הַיָּדוּעַ[17]** בתורת החסידות **מֵהַגְּבָהַת כָּתְלֵי קִירוֹת בַּיִת עַל־יְדֵי כְּלִי הַהַגְבָּהָה הַנִּקְרָא לִיוְוֶע״ר,** מנוף, **שֶׁצְּרִיכִים לְהַתְחִיל לְהַגְבִּיהַ מֵהַקּוֹרָה הַתַּחְתּוֹנָה** של הבית **דַּוְקָא, וְאָז מִמֵּילָא יוּגְבְּהוּ גַּם הָעֶלְיוֹנִים מִמֶּנּוּ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם הָיָה מַתְחִיל מֵאֶמְצַע הַכּוֹתֶל, לֹא הָיָה מַגְבִּיהַּ אֶת הַקּוֹרוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת** וגם אם האמצע היה מוגבה, החלק התחתון לא היה עולה בעקבותיו, וכך גם בנמשל, אם ההתעלות הייתה בחלקים נעלים של הבריאה (מדבר, חי ואפילו צומח), אזי החלק הנחות (דומם) לא היה מתעלה, ולכן ההעלאה התחילה מהאבנים של הר סיני (דומם).

ג) וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַחִלּוּק ההבדל **בֵּין הַפְּסוּקִים הַנַּ״ל. דְּהִנֵּה, הַפָּסוּק ״וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ״ קָאֵי** מכוון **אוֹדוֹת הַזְּמַן דְּמַתַּן־תּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה הָיָה גִּילוּי אֱלָקוּת בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (וּכְהֶמְשֵׁךְ הַפָּסוּק ״מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו הַיְיָ׳ בָּאֵשׁ״,** הקדוש־ברוך־הוא ירד אל ההר מלמעלה למטה **הַיְנוּ, שֶׁהַגִּילוּי הָיָה מִצַּד לְמַעְלָה[18]), וְהָעוֹלָם הָיָה עֲדַיִן גַּשְׁמִי וְחָמְרִי שֶׁאֵינוֹ מְזוּכָּךְ[19],** כמבואר בחסידות שכאשר יש התגלות אלוקות מלמעלה למטה יש בכך יתרון של התגלות

---

15) אוה״ת יתרו ד״ה והר סיני עשן (ע׳ תתטז). 16) ראה בארוכה אוה״ת שם. וכן בד״ה שלאח״ז (ע׳ תתכג ואילך. ע׳ תתכא ואילך). ד״ה הנ״ל תרס״ב. ועוד. 17) ראה תו״א בראשית ד, א. 18) ראה גם ד״ה והר סיני תרס״ב שם. ובסוף ההמשך (דתרס״ב) שם. 19) ראה המשך תער״ב ח״ב ע׳ תתקל ואילך. ובכ״מ.

שבת פרשת משפטים, מבה"ח אדר־ראשון, ה'תשכ"ה

ביאור בדרך אפשר

ממדריגה גבוהה ונעלית, אבל יתכן שההתגלות לא תפעל שינוי בבריאה ואילו כאשר ההתקרבות לאלוקות היא בדרך התעלות מלמטה למעלה אמנם האדם והעולם לא יכולים להגיע לדרגות גבוהות ביותר באלוקות אבל ההתעלות מצד עצמם מזככת אותם עוד יותר מהזיכוך הנפעל בהם על ידי ההתגלות מלמעלה, **הִנֵּה גִילוּי אֱלֹקוּת זֶה** של ירידת הקדוש ברוך הוא על הר סיני **פָּעַל אָז** בעת מתן תורה **בִּיטּוּל וְכִלְיוֹן הָעוֹלָם בְּאוֹפֶן שֶׁ"הַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ"**, **שֶׁרִיבּוּי וְגוֹדֶל הֶעָשָׁן** ככתוב שכל ההר היה "עשן כולו", **מוֹרֶה שֶׁחֻמְרִיּוּת הָעוֹלָם לֹא הָיָה דַּק וּמְזוּכָּךְ** אלא גס ועבה ולכן 'אכילתו' ו'שריפתו' כרוכים בעשן רב.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ גַּם הטעם לדיוק נוסף בפסוק האמור, כנזכר בתחילת המאמר, **מַה שֶׁכָּתוּב "מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו הַוְיָ' בָּאֵשׁ" (סְתָם, וְאֵינוֹ מְפָרֵט "אֹכֶלֶת"** כמו שנאמר בפסוק האחר הנזכר לעיל), **שֶׁמִּלְּשׁוֹן זֶה** "אש" סתם **מַשְׁמַע שֶׁהֶעָשָׁן נַעֲשָׂה מֵהָאֵשׁ עַצְמוֹ, וְלֹא מִכִּלְיוֹן דָּבָר הַנִּשְׂרָף (כַּנַּ"ל סְעִיף א)**, והטעם לכך על פי פנימיות העניין הוא **כִּי מַצַּב הָעוֹלָם בִּזְמַן מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה גַּם** חומרי ומגושם **כָּל־כַּךְ עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי גַּם לִהְיוֹת נִשְׂרָף וְנִכְלֶה עַל־יְדֵי אֵשׁ (בְּדוּגְמַת הַדּוֹמֵם כִּפְשׁוּטוֹ**[20] שהוא הסוג הנחות ביותר בבריאה), **וְלָכֵן אֵין הֶעָשָׁן שַׁיָּךְ כָּל־כָּךְ לְכִלְיוֹן הָהָר**[21] כי בגלל חומריות העולם באותה שעה אין הוא מתברר ומזכך על ידי האש. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַפָּסוּק "וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ גּוֹ" קָאֵי** מכוון **אוֹדוֹת הַזְּמַן שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה, לְאַחֲרֵי הַבִּיטּוּל** לאלוקות **וְהַהִזְדַּכְּכוּת** העידון **שֶׁמַּתַּן־תּוֹרָה פָּעַל בָּעוֹלָם, שֶׁאָז** כבר **לֹא הָיְתָה מְצִיאוּת הָעוֹלָם בְּגַסּוּת כָּל־כַּךְ. וְלָכֵן נֶאֱמַר "וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת", כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה** העולם **דַּק** מעודן **יוֹתֵר וְרָאוּי שֶׁיְּהֵא נֶאֱכָל וְנִשְׂרָף** היינו מתעלה ומזדכך **עַל־יְדֵי הָאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה.**

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּדִיּוּק לְשׁוֹן הַכָּתוּב "וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר", וְהַיְנוּ, שֶׁתְּחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲלִיַּת זיכוך והתעלות **הַנִּבְרָאִים מִצַּד עַצְמָם, שֶׁכְּלָלוּת הֶעָפָר מִתְלַקֵּט וְעוֹלֶה בָּהָר** נאסף עצמו, **וְעַד לְרֹאשׁ הָהָר, וְאַחַר־כָּךְ** אחרי שהעפר הגיע לראש ההר, ובפנימיות העניין — לאחר שנשלמה ההתעלות של העולם התחתון מצד עצמו **נַעֲשָׂה** נפעל ונוסף בו **הַבִּיטּוּל** לאלוקות **וְהַהַעֲלָאָה** ההתעלות והזיכוך **שֶׁעַל־יְדֵי הַ'גִּילוּי אוֹר' מִלְּמַעְלָה, שֶׁזֶּהוּ**

ביאור בדרך אפשר

1 הִנֵּה גִילוּי אֱלֹקוּת זֶה פָּעַל אָז בִּיטּוּל וְכִלְיוֹן
2 הָעוֹלָם בְּאוֹפֶן שֶׁ"הַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ", שֶׁרִיבּוּי
3 וְגוֹדֶל הֶעָשָׁן מוֹרֶה שֶׁחֻמְרִיּוּת הָעוֹלָם לֹא הָיָה דַּק
4 וּמְזוּכָּךְ. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב "מִפְּנֵי
5 אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו הַוְיָ' בָּאֵשׁ" (סְתָם, וְאֵינוֹ מְפָרֵט
6 "אֹכֶלֶת"), שֶׁמִּלְּשׁוֹן זֶה מַשְׁמַע שֶׁהֶעָשָׁן נַעֲשָׂה
7 מֵהָאֵשׁ עַצְמוֹ, וְלֹא מִכִּלְיוֹן דָּבָר הַנִּשְׂרָף (כַּנַּ"ל
8 סְעִיף א), כִּי מַצַּב הָעוֹלָם בִּזְמַן מַתַּן־תּוֹרָה הָיָה
9 גַּם כָּל־כַּךְ עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי גַּם לִהְיוֹת נִשְׂרָף
10 וְנִכְלֶה עַל־יְדֵי אֵשׁ (בְּדוּגְמַת הַדּוֹמֵם כִּפְשׁוּטוֹ[20]),
11 וְלָכֵן אֵין הֶעָשָׁן שַׁיָּךְ כָּל־כָּךְ לְכִלְיוֹן הָהָר[21].
12 מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַפָּסוּק וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ גּוֹ'
13 קָאֵי אוֹדוֹת הַזְּמַן שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן־תּוֹרָה, לְאַחֲרֵי
14 הַבִּיטּוּל וְהַהִזְדַּכְּכוּת שֶׁמַּתַּן־תּוֹרָה פָּעַל בָּעוֹלָם,
15 שֶׁאָז לֹא הָיְתָה מְצִיאוּת הָעוֹלָם בְּגַסּוּת כָּל־כַּךְ.
16 וְלָכֵן נֶאֱמַר "וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת", כֵּיוָן
17 שֶׁנַּעֲשָׂה דַּק יוֹתֵר וְרָאוּי שֶׁיְּהֵא נֶאֱכָל וְנִשְׂרָף
18 עַל־יְדֵי הָאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה. [וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּדִיּוּק
19 לְשׁוֹן הַכָּתוּב "וּמַרְאֵה כְּבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת
20 בְּרֹאשׁ הָהָר", וְהַיְנוּ, שֶׁתְּחִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת
21 עֲלִיַּת הַנִּבְרָאִים מִצַּד עַצְמָם, שֶׁכְּלָלוּת הֶעָפָר מִתְלַקֵּט וְעוֹלֶה בָּהָר, וְעַד לְרֹאשׁ
22 הָהָר, וְאַחַר־כָּךְ נַעֲשָׂה הַבִּיטּוּל וְהַהַעֲלָאָה שֶׁעַל־יְדֵי הַ'גִּילוּי אוֹר' מִלְּמַעְלָה,

---

20) וי"ל שזהו גם טעם הפנימי שדומם אינו כלה בטבעו באש, כי הוא בריחוק הערך לגמרי ממהות האש, ולא שייך לומר גם זה שהוא בניגוד והיפך טבעו לאש, כמו שאומרים בנוגע לצומח וכו'. ועפ"ז אולי יש לומר במה שנתבאר לעיל (ס"א - מסד"ה והר סיני תש"ח) בענין שינוי טבע הבריאה שנעשה בעת מ"ת, ש"הר סיני, עם היותו אבנים, ואינו שייך בו הכליון בשריפה להיות עשן, בכ"ז עשן כולו היפך טבעו, מפני אשר ירד עליו הוי' באש, היפך טבעו בטבע העליה", דמוכח מזה, דשינוי טבע ההר לא הי' מספיק שיפעול ירידת האש, כ"א צריך לעוד ענין בשינוי טבע הבריאה, שינוי טבע האש - כי מכיון שהדומם מצד עצם מהותו הוא בריחוק הערך ממהות האש (דוגמת דומם ומדבר, דאש הוא בחי' מדבר - ראה תו"ח בראשית יט, ג. המשך תרס"ו ריש ע' קטו ועוד), לכן, גם לאחר שנתחדש בו ענין הכליון, צריך להיות גם שינוי טבע האש, דוגמת הנפש והגוף, שעם היות שאברי הגוף בטלים להנפש והם בציור שם הוי' כו', צ"ל כח המפליא לעשות לחבר הנפש עם הגוף (ד"ה אחרי־מות תרמ"ט בתחלתו. ובכ"מ). או י"ל ע"פ (וע"ד) המבואר בד"ה אחרי שם (ס"ו) ובכ"מ, דירידת האור היא מצד מעלת שורש הכלים, ומכיון ש(בנדו"ד) ענין הכליון שנעשה בו הוא היפך טבעו, ה"ז דבר נוסף בו (ראה לקו"ש ח"ו ע' 89, חי"ח ע' 242 - ע"ד ב' סוגי נסים), לכן אין מתגלה עי"ז שרש הכלי (כח הגבול), כי אין זה ביטול הכלי מצד ענינו הוא, ולכן ירידת האש היא חידוש. ואכ"מ. 21) ולהעיר מד"ה והר סיני תרס"ב שם, לענין בחי' דומם שבדומם שאינו עולה ע"י האש.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָן דְּ״מַרְאֵה כְּבוֹד ה׳ כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת״ הבירור והזיכוך הנפעל על ידי האש הבאה מלמעלה, ובפנימיות העניין — הזיכוך שעל ידי גילוי אלוקות מלמעלה למטה], **וְעוֹד זֹאת, שֶׁלֹּא גָּרַם** האש **עִנְיָן שֶׁל עָשָׁן מַמָּשׁ, אֶלָּא לְרוֹב דַּקּוּתוֹ** שהרי הוא נועד לברר את ההר (ואת כללות העולם) לאחר שכבר התעדן במתן תורה **לֹא נִקְרָא בַּתּוֹרָה בְּשֵׁם עָשָׁן כִּי־אִם בְּשֵׁם עָנָן**[22], **שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר ״וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן״, שֶׁעָנָן אֵינוֹ מוֹרֶה עַל כְּלָיוֹן וַעֲלִיָּה מִמַּטָּה לְמַעְלָה**[23] כי כבר אין צורך בבירור וזיכוך בדרך זו, כמבואר לעיל.

אָמְנָם עָנָן זֶה ״כְּמִין עָשָׁן הוּא״ (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפֵירוּשׁ רַשׁ״י[24] **שֶׁהוּא יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה**[25]**), דְּכֵיוָן שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל עָנָן זֶה אֵינוֹ גִּילוּי אֶלְקוּת מִלְּמַעְלָה (כְּמוֹ הֶעָנָן שֶׁנִּזְכַּר בַּפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה), אֶלָּא הוּא עָנָן שֶׁבָּא מִ״מַּרְאֵה כְּבוֹד ה׳ כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת״, הַיְנוּ כְּפִי שֶׁאֶלְקוּת פּוֹעֵל בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת הָעוֹלָם, לָכֵן ״כְּמִין עָשָׁן הוּא״ שֶׁגַּם בּוֹ** עם היותו ״ענן״ **יֵשׁ עִנְיָן שֶׁל עָשָׁן, עַפְרוּרִית וְעַכְרוּרִית, שֶׁבָּאָה מִכְּלְיוֹן הַחוֹמֶר** כי לאמתו של דבר גם ״ענן״ זה מזכך את העולם החומרי, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהַמְכֻוָּן המטרה והתכלית **דְּעִנְיַן הַתּוֹרָה** היינו מתן תורה בעולם הזה **הוּא לַעֲשׂוֹת מֵהָעוֹלָם דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים**[26], לעשות את העולם הזה התחתון למקום ראוי, ״דירה״ לגילוי אלוקות, **לָכֵן עָנָן זֶה, שֶׁבּוֹ הוּצְרַךְ מֹשֶׁה לָבֹא כְּדֵי לְקַבֵּל אֶת הַלּוּחוֹת (וְתוֹרָה)** שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּ״מַרְאֵה כְּבוֹד ה׳ כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת״], **וְעוֹד זֹאת, שֶׁלֹּא גָּרַם עִנְיָן שֶׁל עָשָׁן מַמָּשׁ, אֶלָּא לְרוֹב דַּקּוּתוֹ לֹא נִקְרָא בַּתּוֹרָה בְּשֵׁם עָשָׁן כִּי־אִם בְּשֵׁם עָנָן**[22]**, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר ״וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן״, שֶׁעָנָן אֵינוֹ מוֹרֶה עַל כְּלָיוֹן וַעֲלִיָּה מִמַּטָּה לְמַעְלָה**[23].

אָמְנָם עָנָן זֶה ״כְּמִין עָשָׁן הוּא״ (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפֵירוּשׁ רַשׁ״י[24] **שֶׁהוּא יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה**[25]**), דְּכֵיוָן שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל עָנָן זֶה אֵינוֹ גִּילוּי אֶלְקוּת מִלְּמַעְלָה (כְּמוֹ הֶעָנָן שֶׁנִּזְכַּר בַּפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה), אֶלָּא הוּא עָנָן שֶׁבָּא מִ״מַּרְאֵה כְּבוֹד ה׳ כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת״, הַיְנוּ כְּפִי שֶׁאֶלְקוּת פּוֹעֵל בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת הָעוֹלָם, לָכֵן ״כְּמִין עָשָׁן הוּא״ שֶׁגַּם בּוֹ יֵשׁ עִנְיָן שֶׁל עָשָׁן, עַפְרוּרִית וְעַכְרוּרִית, שֶׁבָּאָה מִכְּלְיוֹן הַחוֹמֶר דְּהַנִּבְרָאִים, אֶלָּא שֶׁלְּהִיוֹתוֹ לְאַחֲרֵי הַגִּילוּי דְּמַתַּן־תּוֹרָה שֶׁפָּעַל הִזְדַּכְּכוּת וּבִיטּוּל כְּלָלִי בְּחוֹמֶר הָעוֹלָם, לָכֵן לֹא נַעֲשָׂה עָשָׁן (כֻּלּוֹ), כְּמוֹ בִּתְחִלַּת הַגִּילוּי דְּמַתַּן־תּוֹרָה, אֶלָּא רַק ״כְּמִין עָשָׁן״.**

ד) **וְהָעִנְיָן בָּזֶה** כפי שהוא בא לידי ביטוי **בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם** של כל אחד ואחד בפרט, **דְּהִנֵּה, יֵשׁ מִי שֶׁטּוֹעֵן, מַה לִּי וְלַדְּבָרִים הַתַּחְתּוֹנִים** ואין הוא מעוניין לעסוק בבירור וזיכוך של דברים נחותים, **וְגַם אִם יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּיְרִידָה** לבוא במגע עם החלקים הנחותים של הבריאה, **הֲרֵי מַסְפִּיקָה הַיְרִידָה לָעִנְיָנִים שֶׁהֵם בְּמַדְרֵגַת חַי אוֹ אֲפִילוּ צוֹמֵחַ, אֲבָל** טוען הוא שדי לו בירידה זו אבל הוא **לֹא** רוצה **לֵירֵד וּלְהִתְעַסֵּק גַּם עִם עִנְיְנֵי הָעוֹלָם שֶׁהֵם בְּסוּג הַדּוֹמֵם, דְּהַיְנוּ, מְצִיאוּת חָמְרִית בְּיוֹתֵר שֶׁלֹּא נִרְאֶה בָּהּ חַיּוּת כְּלָל,** כמו בצומח שיש בו צמיחה מקטנות וגדלות וחי שיש בו אפילו כוח התנועה וכוחות אחרים אבל החיות שבדומם מועטת כל כך עד שאינה נראית כלל **וְעַד שֶׁאֲפִילוּ כַּאֲשֶׁר מֵאִיר אֵשׁ חֲוָיָ׳, הִנֵּה הוּא** הדומם **וְלַהֲבִיאָם** מלמעלה **לְמַטָּה, ״כְּמִין עָשָׁן הוּא״, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי מִלְּמַעְלָה שֶׁפּוֹעֵל כְּלָיוֹן וּבִיטּוּל הַחוֹמֶר דְּהַנִּבְרָאִים** כי התורה ירדה לעולם כדי להשלים את כוונת הבריאה, **אֶלָּא שֶׁלְּהִיוֹתוֹ** כיוון שענן זה הפועל התעלות של הנבראים יורד ומתגלה **לְאַחֲרֵי הַגִּילוּי דְּמַתַּן־תּוֹרָה שֶׁפָּעַל הִזְדַּכְּכוּת וּבִיטּוּל כְּלָלִי בְּחוֹמֶר הָעוֹלָם, לָכֵן לֹא נַעֲשָׂה עָשָׁן הַר סִינַי (המסמל את העולם) עָשָׁן (כֻּלּוֹ), כְּמוֹ בִּתְחִלַּת הַגִּילוּי דְּמַתַּן־תּוֹרָה, אֶלָּא רַק ״כְּמִין עָשָׁן״** כי מצד אחד ענן זה פועל ביטול וזיכוך ולכן גם הוא דומה לעשן ומצד שני זהו בירור של עולם שכבר אינו חומרי כל כך ולכן הוא נקרא בתורה ״ענן״ וענין ה״עשן״ לא מפורש בתורה (בשונה ממה שהיה קודם מתן תורה, כמבואר לעיל).

---

22) לשון התו״א שבהערה 14. 23) וראה תו״א חיי שרה טז, א. 24) הביאור בפירש״י ע״פ פשוטו של מקרא - נתבאר בארוכה בשיחה שבהתוועדות סעיף י (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ב ע׳ 262). וש״נ. 25) ראה ״היום יום״ כט שבט. 26) ראה תניא פל״ו.

שבת פרשת משפטים, מבה"ח אדר־ראשון, ה'תשכ"ה

ביאור בדרך אפשר

(מִצַּד טִבְעוֹ) אֵינוֹ כְּלִי לְזֶה, וְאֵין הָאֵשׁ נֶאֱחָז בּוֹ[27] (וְצָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה הָעִנְיָן דְּמְבַטְּשִׁין לֵיהּ[28]). אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁצְּרִיכִים לִפְעוֹל עִנְיָן שֶׁל עָשָׁן וְהַעֲלָאָה גַּם בְּסוּג דּוֹמֵם שֶׁהוּא הֵיוֹתֵר תַּחְתּוֹן שֶׁבָּעוֹלָם, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ הַתַּכְלִית הכוונה והמטרה דְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁעִנְיַן הֶעָשָׁן, כִּלְיוֹן וַעֲלִיַּת חוֹמֶר הָעוֹלָם, יִהְיֶה נִפְעָל לֹא רַק בַּצּוֹמֵחַ, אֶלָּא גַּם בַּדּוֹמֵם. אַךְ עֲדַיִן יֶשְׁנָהּ הַטַּעֲנָה, דְּכֵיוָן שֶׁהַמִּתְאַבֵּק עִם מְנַוֵּל מִתְנַוֵּל גַּם־כֵּן[29], הֲרֵי הָעֲבוֹדָה לִפְעוֹל "עָשָׁן" בַּדְּבָרִים תַּתַּחְתּוֹנִים תִּגְרוֹם לוֹ לְהִתְלַכְלֵךְ כוּ', וְאִם־כֵּן מוּטָב שֶׁלֹּא לַעֲסוֹק בָּהּ. וְהַמַּעֲנֶה עַל זֶה, שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּבָ"ה (לְמֹשֶׁה) שְׁבִיל בְּתוֹכוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁבְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנִשְׁמַת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[30] אֵינָהּ מִתְלַכְלֶכֶת כוּ', אֶלָּא נִשְׁאֶרֶת נְקִיָּה, כֵּיוָן שֶׁעוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שְׁבִיל, וְהִיא תָּמִיד בְּאָמְנָה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ[31], וּכְמַאֲמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן[32] שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, אֵינוֹ רוֹצֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת נִפְרָד מֵאֱלֹקוּת, וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם[33] שֶׁגַּם מִי שֶׁבֵּית־דִּין צָרִיךְ לְכוֹפוֹ עַל־יְדֵי עַכּוּ"ם, לְקַיֵּם אֶת הוֹרַאת בֵּית הַדִּין (לתת גט לאשתו, דבר שחייב להיות מדעתו ומרצונו) הִנֵּה בֶּאֱמֶת רוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת כוּ', אֶלָּא שֶׁתְּקָפוֹ יִצְרוֹ הָרַע כוּ' (ולכן גם אם למעשה אמר רוצה אני רק לאחר הכפייה הגט כשר כי רצונו האמיתי הוא לקיים את הוראות התורה).

וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים הִנֵּה גַּם הַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שבהם האדם משתמש לברר את הדברים הנחותים, ולא רק עצם הנשמה אֵינָם מִתְלַכְלְכִים מֵהֶעָשָׁן, כִּי לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר אֵין זֶה עָשָׁן, אֶלָּא רַק "כְּמִין כעין עָשָׁן", וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּהוּ עָנָן שֶׁרַק נִרְאֶה אבל באמת אין בו 'לכלוך', כפי שממשיך ומבאר את משמעות הדברים בעבודת האדם. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁל הָעוֹלָם עַל הָאֱלֹקוּת שהיא מקור חיותו הוּא רַק 'כְּמִין כעין מְציאוּת', שֶׁנַּעֲשָׂה בִּשְׁבִיל עִנְיַן הַבְּחִירָה, כדי שתהיה לאדם בחירה חופשית בין טוב לרע שֶׁהֲרֵי אִילוּ הָיוּ בני האדם בעולם הזה רוֹאִים אֶת הָאֱמֶת לֹא הָיָה מָקוֹם לְעִנְיַן הַבְּחִירָה ובוודאי היו כולם בוחרים בטוב וְכַיָּדוּעַ מַאֲמַר הָרַב הַצַּדִּיק רבי לוי יצחק

ביאור בדרך אפשר

(מִצַּד טִבְעוֹ) אֵינוֹ כְּלִי לְזֶה, וְאֵין הָאֵשׁ נֶאֱחָז בּוֹ[27] כמבואר לגבי האבנים של הר סיני (וְצָרִיךְ לִהְיוֹת תְּחִלָּה הָעִנְיָן דְּמְבַטְּשִׁין לֵיהּ[28] כמאמר הזוהר (הובא ונתבאר בספר התניא) שדבר עבה שאין האש נאחזת בו, יש צורך לבקע אותו לחלקים קטנים).

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שלאמתו של דבר אין הטענה האמורה נכונה, כיוון שֶׁצְּרִיכִים לִפְעוֹל עִנְיָן שֶׁל עָשָׁן וְהַעֲלָאָה ביטול וזיכוך גַּם בְּסוּג דּוֹמֵם שֶׁהוּא הסוג הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹן שֶׁבָּעוֹלָם, כֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ הַתַּכְלִית הכוונה והמטרה דְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁעִנְיַן הֶעָשָׁן, כִּלְיוֹן וַעֲלִיַּת חוֹמֶר הָעוֹלָם שיזדכך ויתעלה לקדושה ויתקרב לאלוקות, יִהְיֶה נִפְעָל לֹא רַק בַּצּוֹמֵחַ, אֶלָּא גַּם בַּדּוֹמֵם הנחות.

אַךְ עֲדַיִן יֶשְׁנָהּ הַטַּעֲנָה, טענה נוספת שעלולה לגרום לאדם להימנע מלעסוק בהעלאת וזיכוך הדברים התחתונים, דְּכֵיוָן שֶׁהַמִּתְאַבֵּק עִם מְנַוֵּל מִתְנַוֵּל גַּם־כֵּן[29], כנאמר בספר התניא לעניין ההתעסקות עם מחשבות זרות כדי להעלותן שעדיף להימנע מכך ולהסיח דעתו ממחשבות אלו כדי שהלכלוך (הרוחני) לא ידבק באדם הֲרֵי הָעֲבוֹדָה לִפְעוֹל "עָשָׁן" ביטול והעלאה בַּדְּבָרִים הַתַּחְתּוֹנִים תִּגְרוֹם לוֹ לאדם העוסק בכך לְהִתְלַכְלֵךְ כוּ', וְאִם־כֵּן מוּטָב שֶׁלֹּא לַעֲסוֹק בָּהּ. אך גם טענה זו וחשש זה אינם מוצדקים, כפי שמשיך ומנמק מדוע. וְהַמַּעֲנֶה עַל זֶה, שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּבָ"ה (לְמֹשֶׁה) שְׁבִיל בְּתוֹכוֹ בתוך הענן־העשן, וְהַיְנוּ שֶׁבְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנִשְׁמַת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[30] אֵינָהּ מִתְלַכְלֶכֶת כוּ' גם אם הוא מתעסק בבירור דברים תחתונים, אֶלָּא נִשְׁאֶרֶת נְקִיָּה בכל מצב, כֵּיוָן שֶׁעוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שְׁבִיל שנוצר עבורו בתוך הענן, ובעבודת האדם היינו שגם תוך כדי הבירור הנשמה עצמה שמורה ומוגנת כמשל ההולך בתוך שביל נפרד מוקף חומות, וְהִיא הנשמה עצמה תָּמִיד אפילו בעת עבירה חס ושלום בְּאָמְנָה בנאמנות מלאה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ[31], כמבואר בספר התניא, וּכְמַאֲמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן[32] שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, אֵינוֹ רוֹצֶה וְאֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת נִפְרָד מֵאֱלֹקוּת, ולכן כשבא לידי ניסיון על קידוש ה' אפילו 'קל שבקלים' מוסר את נפשו וְכִפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם[33] שֶׁגַּם מִי שֶׁבֵּית־דִּין צָרִיךְ לְכוֹפוֹ עַל־יְדֵי עַכּוּ"ם, לקיים את הוראת בית הדין (לתת גט לאשתו, דבר שחייב להיות מדעתו ומרצונו) הִנֵּה בֶּאֱמֶת רוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת כוּ', אֶלָּא שֶׁתְּקָפוֹ יִצְרוֹ הָרַע כוּ' (ולכן גם אם למעשה אמר רוצה אני רק לאחר הכפייה הגט כשר כי רצונו האמיתי הוא לקיים את הוראות התורה).

וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁבִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים הִנֵּה גַּם הַכֹּחוֹת הַגְּלוּיִים שבהם האדם משתמש לברר את הדברים הנחותים, ולא רק עצם הנשמה אֵינָם מִתְלַכְלְכִים מֵהֶעָשָׁן, כִּי לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר אֵין זֶה עָשָׁן, אֶלָּא רַק "כְּמִין כעין עָשָׁן", וְהַיְנוּ, שֶׁזֶּהוּ עָנָן שֶׁרַק נִרְאֶה לֶעָשָׁן. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר שֶׁל הָעוֹלָם עַל הָאֱלֹקוּת הוּא רַק 'כְּמִין מְציאוּת', שֶׁנַּעֲשָׂה בִּשְׁבִיל עִנְיַן הַבְּחִירָה, שֶׁהֲרֵי אִילוּ הָיוּ רוֹאִים אֶת הָאֱמֶת לֹא הָיָה מָקוֹם לְעִנְיַן הַבְּחִירָה וְכַיָּדוּעַ מַאֲמַר הָרַב הַצַּדִּיק מִבַּארְדִּיטְשׁוֹב[34], מַה

---

27) ראה לעיל הערה 20. 28) ראה זח"ג קסח, א - הובא ונתבאר בתניא רפכ"ט. 29) תניא ספכ"ח (לה, ב). 30) שם פמ"ב. 31) שם ספכ"ד. 32) ראה סה"מ ה'שי"ת ע' 115. ע' 117. אגרות־קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' שפד (הועתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמז (הועתק ב"היום יום" כא סיון). 33) הל' גירושין ספ"ב. 34) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ו ע' תכ. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ע' 139. וש"נ.

ביאור בדרך אפשר

מבאר״ד״ט״ש״ו[34], מה דורש הקב״ה מבני ישראל, בה בשעה שאת המציאות של גן־עדן החביא בספרים, ואילו את תאוות העולם העמיד לעיניהם ומובן שאם המצב היה הפוך והאנשים היו רואים את הגן עדן בעיניהם ותאוות העולם היו כתובות בספרים, בוודאי כולם היו בוחרים בטוב. אלא שזהו כל עניינו של ההעלם וההסתר על אלוקות אינו מציאות אמיתית אלא נועד רק כדי לעורר אצל בני ישראל עבודה פנימית].

ויתרה מזה, כיון שהעלם בא בשביל תכלית של קדושה ומטרתו וכוונתו האמיתית אינה להסתיר אלא כדי שתהיה בחירה, כאמור, הרי זה באמת ענן (קדושה) ולא עשן. והינו, שאף־על־פי שנראה כמו עשן, כמו דבר חמרי, שגם לאחרי הכליון והעלייה נשארת עפרורית והזיכוך לא מושלם, הרי זה רק מה שנראה לעיני בשר, ואילו בפנימיות הרי זה ענן של קדושה, כיון שכל תכליתו של ״ענן״ זה, ובעובדת האדם – כל התכלית של ההעלם וההסתר על העולם היא בשביל תוספת אור בקדושה עצמה.

ה) וזהו ויבא משה בתוך הענן[35], שמשה רבינו, ועל־דרך־זה בכל אחד ואחד מיישראל בנוגע לבחינת משה שבנפשו, קבל את התורה, דאף שלשעה ובחיצוניות הרי זה ענין של העלם, מכל־מקום על־ידי־זה באים ל״ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה״[1], ש״יום״ קאי על מקרא, ו״לילה״ קאי על משנה ובריתא כו׳ ועד לעלמות אין מספר[36]. והינו, שמקבלים את התורה בשלמותה. ואחר־כך ממשיך זאת כל אחד בגופו וחלקו בעולם, כמו שכתוב (בהמשך ופרשת משפטים) בפרשת תרומה[37] ״ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם״, הן המקדש שבתוך כל אחד מיישראל, כמאמר רבותינו ז״ל[38] ״בתוכו לא נאמר״ הכתוב לא אומר ״ושכנתי בתוכו״ אף שכך היה ראוי לומר מצד הלשון שהרי מדובר על המקדש אלא בתוכם, לשון רבים, בתוך כל אחד ואחד מבני ישראל״, והן המקדש כפשוטו, הינו שמדברים גשמיים, זהב וכסף וגו׳[39], עושים מקדש לו יתברך שבו תהיה השראת וגילוי השכינה, שעל־ידי־זה נשלמת הכונה שבשבילה נברא העולם מלכתחילה שנתאוה הקב״ה להיות לו דירה בתחתונים[26].

ביאור בדרך אפשר

שביל בתוכו להגנה מפני ה׳לכלוך׳, כמבואר לעיל), והינו שצריכים לבא ולעבור את הענן, ודוקא על־ידי־זה לאחר ההכנה וההקדמה של הזיכוך הראשוני מקבלים את התורה, דאף שלשעה באופן זמני ובחיצוניות כפי שהדברים נראים לעין בעולם הזה הרי זה ענין של העלם, מכל־מקום על־ידי־זה באים ל״ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה״[1], ש״יום״ מכוון על מקרא, ו״לילה״ מכוון על משנה ובריתא כו׳ ועד לעלמות אין מספר[36] שהן הלכות התורה כדברי חכמינו ז״ל, והינו, שמקבלים את התורה בשלמותה עם כל החלקים של תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ואחר־כך ממשיך זאת כל אחד בגופו וחלקו בעולם, ופעל עילוי וזיכוך בכל מה שייך לו בפרט, כמו שכתוב (בהמשך ופרשת משפטים) בפרשת תרומה[37] ״ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם״, הן המקדש שבתוך כל אחד מיישראל, כמאמר רבותינו ז״ל[38] ״בתוכו לא נאמר״ הכתוב לא אומר ״ושכנתי בתוכו״ אף שכך היה ראוי לומר מצד הלשון שהרי מדובר על המקדש אלא בתוכם, לשון רבים, בתוך כל אחד ואחד מבני ישראל״, והן המקדש כפשוטו, הינו שמדברים גשמיים, זהב וכסף וגו׳[39], עושים מקדש לו יתברך, שעל־ידי־זה נשלמת הכונה שנתאוה הקב״ה להיות לו דירה בתחתונים[26].

---

35) ראה גם ד״ה ויבוא משה תרנ״ד בסופו. 36) ראה שמו״ר פמ״ז, ח ובפי׳ ידי משה. 37) תרומה כה, ח. 38) לשון אדמו״ר הזקן בלקו״ת נשא כ, סע״ב. ובכ״מ. וראה ראשית חכמה שער האהבה פ״ו. של״ה תרומה שכה, ב ואילך. אלשיך עה״פ תרומה שם. ובכ״מ. 39) תרומה שם, ג.

בס"ד. שיחת ש"פ משפטים, מבה"ח אדר־ראשון, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. על הפסוק "ואלה המשפטים", מפרש רש"י: "כל מקום שנאמר "אלה" פסל את הראשונים, "ואלה" מוסיף על הראשונים. מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני" [ורש"י ממשיך: "ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך, שתשים סנהדרין אצל המקדש", כדלקמן סעיף ד].

וצריך להבין: מה שייך פירוש זה לפשוטו של מקרא, כמדובר כמה פעמים שענינו של רש"י לפרש פשוטו של מקרא?

ובהקדמה:

יש אמנם בפירוש רש"י ענינים נפלאים[1], וכדאיתא בספרים[2] שרש"י התענה תרי"ג תעניות לפני שחיבר את פירושו, וזכה שבפירושו יהיו ענינים נפלאים, וכדברי רבינו הזקן[3] שפירוש רש"י הוא "יינה של תורה", שזהו פנימיות התורה; אבל, כל זה נקבע ונכלל בפירוש פשוטו של מקרא שמפרש רש"י.

ודרכו של רש"י בפירושו - שאינו מתרגם את התורה כולה, אלא רק מפרש תיבות ופסוקים הדורשים ביאור על דרך הפשט, מה־שאין־כן שאר התיבות והפסוקים שפירושם הפשוט מובן מאליו.

וכשם שרש"י אינו מחסיר - "לא תגרע"[4] - לפרש כל ענין בתורה הדורש ביאור על דרך הפשט [ועד שרש"י מתעכב גם במקום שאינו יודע הפירוש על דרך הפשט, ואומר "איני יודע" (ולדוגמא: בפסוק[5] "אם יעקב ועשו", "איני יודע מה מלמדנו") - אף שלכאורה, כיון שרש"י אינו יודע, לא היה צריך לומר מאומה? - דכיון שענינו של רש"י הוא לבאר את כל התיבות שבתורה הדורשים ביאור, מוכרח להתעכב גם על פסוקים אלו], כך גם אינו מוסיף - "לא תוסף"[4] - לפרש עניני התורה שפירושם מובן מאליו.

ועל־פי־זה תמוה: למה הוצרך רש"י להביא הכלל "כל מקום שנאמר וכו'" ולפרש "מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני" - הרי גם בלאו־הכי מובן בפשטות ש"ואלה המשפטים" בא בהמשך למה שכתוב בסוף הפרשה הקודמת "ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל גו' לא תעשון אתי וגו' מזבח אדמה וגו'", ובהמשך לזה בא ציווי נוסף מהקדוש־ברוך־הוא למשה - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם"?!

ב. גם צריך להבין:

הכלל שמביא רש"י, "כל מקום שנאמר אלה גו' ואלה כו'", מקורו במדרש רבה[6], ושם הובאו כמה דוגמאות - הן מפסוקים שבהם נאמר "אלה" ש"פסל את הראשונים", כמו "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם"[7], "אלה תולדות נח"[8], והן מפסוקים שבהם נאמר "ואלה" ש"מוסיף על הראשונים", כמו "ואלה שמות בני ישראל"[9], וכיוצא בזה.

ולכאורה, אם רש"י צריך להביא כלל זה, היה לו להביאו כבר בפרשה הראשונה שבתורה - על הפסוק "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם"?

ובפרט שבפסוק זה יש קושי בפשוטו של מקרא: הרי גם בפסוקים שלפני־זה מדובר אודות בריאת שמים וארץ, ולמה צריך הכתוב לחזור ולומר "אלה תולדות השמים והארץ". ואם כן היה רש"י צריך לתרץ זאת על־ידי הכלל "כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים", כבמדרש רבה.

ואפילו אם תימצי לומר שפירוש הפסוק "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם" מובן גם מבלי להביא כלל זה - היה צריך רש"י להביאו על־כל־פנים על הפסוק "ואלה שמות בני ישראל" שבתחלת ספר

---

1) של"ה במס' שבועות שלו (קפא, א).
2) שה"ג (להחיד"א) מע' רש"י. צרור המור בתחלתו.
3) סה"ש תרצ"ז ס"ע 197 (נעתק ב"היום יום" כט שבט).
4) לשון הכתוב - פ' ראה יג, א.
5) תולדות כח, ה.
6) פרשתנו פ"ל, ג.
7) בראשית ב, ד.
8) ר"פ נח.
9) ר"פ שמות.

שמות, דלכאורה אינו מובן מהו "ואלה כו'", שמורה על ההמשך למה שכתוב לפני זה, בה בשעה שזהו התחלת ספר חדש?

ואם בתחלת ספר שמות לא צריך רש"י לפרש מאומה, כיון שמובן מאליו ש"ואלה שמות גו'" בא בהמשך לפרשה הקודמת, כי חומש שמות בא בהמשך לחומש בראשית - הרי בודאי שכן הוא בפסוק "ואלה המשפטים", שאינו התחלת ספר חדש, שמובן מאליו שבא בהמשך לפרשה הקודמת?!

ג. והביאור בזה:

על הפסוק[10] "שם שם לו חוק ומשפט", פירש רש"י: "במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה, שבת ופרה אדומה ודינין" - שהרי מפורש בקרא "שם שם לו גו'". ועל־דרך־זה פירש רש"י על הפסוק "ואת כל המשפטים" שבסוף פרשתנו[11]: "ז' מצוות שנצטוו בני נח, ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שניתנו להם במרה" - דכיון ש"פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות"[12], על כרחך צריך לומר, שמה שכתוב "ויבוא משה ויספר לעם .. את כל המשפטים" קאי על ענינים שניתנו לפני זה.

ועל־פי־זה צריך לומר לכאורה שפרשת "ואלה המשפטים" נאמרה במרה[13]. ועל־פי־זה יובן גם סדר הענינים בפרשה זו: בתחילת הפרשה נאמר "ואלה המשפטים גו'" - שניתנו במרה, ובסיום הפרשה - "ואל משה אמר עלה אל ה'", ש"פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות".

[ואף שכבר נאמרו עשרת הדברות לפני זה, ועל כן צריך לומר ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה"[14] - הרי ידוע מה שכתב השל"ה[15] שאין הכוונה שבתורה אין סדר חס־ושלום, אדרבה, בתורה יש סדר יותר מאשר בעולם, אלא שלפעמים מכריח הסדר שבתורה לכתוב פרשיות מסויימות שלא כסדר הזמנים, ולכן, אף שבנוגע לעשרת הדברות יש סיבה שנכתבו שלא כסדר הזמנים, נכתבה פרשת "ואל משה אמר עלה אל ה'" כסדר הזמנים].

אך על־פי־זה נשאלת השאלה בפשוטו של מקרא: למה נאמר "ואלה המשפטים" בוא"ו המוסיף - הרי פרשה זו נאמרה במרה, ואילו הפרשה הקודמת נאמרה לאחרי מתן־תורה?!

וכדי לתרץ קושיא זו, מפרש רש"י "כל מקום שנאמר .. ואלה, מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני".

[ואין זה סתירה להאמור ש"משפטים" ניתנו במרה - כי במרה ניתנו בכללות, וכאן חזרו ונישנו בפרטיות, או שכאן ניתוספו עוד משפטים שלא ניתנו במרה[16]].

ד. הביאור בהמשך פירוש רש"י "ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך, שתשים סנהדרין אצל המקדש"[17], כי אילו פרשת דינין נאמרה במרה, יש לומר שנכתבה כאן (לא כדי לסמכה לפרשת מזבח, אלא) כדי להקדימה לסיום הפרשה אודות הזמן שקודם מתן־תורה, ורק בגלל ש"אף אלו מסיני", נשאלת השאלה "למה נסמכה .. לפרשת מזבח" - נדפס בלקוטי־שיחות חלק ט"ז עמוד 244 הערה 30.

ויש לבאר גם דיוק הלשון בפירוש רש"י "שתשים סנהדרין אצל המקדש", ולא כבגמרא[18]: "אצל המזבח" - כיון שהמציאות היא ש"לשכת הגזית" (מקומם של הסנהדרין) לא היתה בסמיכות מקום למזבח, אלא "אצל המקדש"[19].

אך צריך להבין: כיון שהלימוד הוא מזה ש"נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח" - היו הסנהדרין צריכים להיות (לא רק "אצל המקדש", אלא) "אצל המזבח"?

---

10) בשלח טו, כה.
11) כד, ג.
12) פרש"י שם, א. וראה גם לקו"ש חכ"א ע' 140. וש"נ.
13) ראה גם לקמן ס"ה.
14) פסחים ו, ב. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 62 ואילך. וש"נ.
15) שס, א. תב, ב. וראה גם לקו"ש חכ"ו ע' 154. וש"נ.
16) ראה תורה שלימה בשלח עה"פ טו, כה (אות רסח). ובמילואים שם סי"א.
17) דלכאורה, למה הביאו רש"י באותו ד"ה, בוא"ו המוסיף ("ולמה כו'"), ולאחרי הכלל "כל מקום שנאמר אלה וכו'", אף שלכאורה יש מקום לבאר תחילה סמיכות הפרשיות, ששייך לב' הפרשיות, ואח"כ לבאר מה ששייך רק לפרשה זו.
18) ירושלמי מכות פ"ב ה"ו.
19) ראה באר מים חיים עה"פ.

והביאור בזה - על־פי פירוש רש"י בסוף פרשת יתרו, על הפסוק "ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך" (שזהו הפסוק שאליו נסמכה "פרשת דינין"), "אבנים הללו .. הואיל ויש בהן צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון", היינו, שאין זה בגלל קדושת המזבח, אלא בגלל שאבנים הללו יש בהן צורך למקדש בכלל, ולכן גם הלימוד מסמיכות הפרשיות הוא "שתשים סנהדרין אצל המקדש".

ה. ויש להוסיף ולבאר מה שכתב רש"י "כל מקום שנאמר אלה כו' ואלה כו'" - דלכאורה: (א) גם לולי הכלל יודעים שאות וא"ו בא להוסיף? (ב) מהו החידוש בנוגע לתיבת "אלה" דוקא, הרי כן הוא גם בכל התיבות, שללא וא"ו הרי זה ענין חדש, ובתוספת וא"ו הרי זה בהמשך ובהוספה למה שכתוב לפני זה?

והביאור בזה:

ההוספה דאות וא"ו מורה רק שענין זה בא בהמשך לענין שלפניו, אבל שני הענינים עצמם יכולים להיות נפרדים זה מזה, ואינם באותה איכות.

ולדוגמא: בפסוק "זהב וכסף" שבפרשת תרומה[20] (שקורין במנחה) - הפירוש דוא"ו המוסיף הוא שבשביל עשיית המשכן צריך ליתן זהב וגם כסף (ולא זהב או כסף), אבל הזהב והכסף הם שונים זה מזה באיכותם.

מה־שאין־כן "ואלה מוסיף על הראשונים", פירושו, שההוספה היא באופן שהאחרונים שווים באיכותם ומעלתם על הראשונים.

ועל־דרך־זה לאידך, "אלה פסל את הראשונות" - שתיבת "אלה" מפסיקה ומפרידה את הענין הקודם מהענין שלאחריו ["פסל" - לא מלשון פסולת, שהרי אם היה כתוב "אלה המשפטים", לא היה שייך לומר שהראשונים הם כמו פסולת חס־ושלום, אלא מלשון "פסל לך"[21], היינו, לחתוך את האבנים ולהפרידם כו'], שאינו דומה אליו באיכותו ומעלתו, וכמו "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ש"פסל את הראשונים" - "שהיה בורא שמים וארץ והיה מסתכל בהם ולא היו ערבים עליו והיה מחזירן לתוהו ובוהו, כיון שראה שמים וארץ אלו, ערבו לפניו"[6] (דין הניין ליה ודין לא הניין ליה[22]).

וזהו "ואלה המשפטים", "ואלה מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני" (ולא במרה) - שהענינים שנאמרו בפרשת משפטים, שווים באיכותם ומעלתם לראשונים שניתנו בסיני, כידוע מה שכתב הרמב"ם[23] בנוגע למעלת המצוות שניתנו בסיני לגבי המצוות שניתנו קודם מתן־תורה.

* * *

ו. בפירוש רש"י הנ"ל, "ואלה המשפטים, כל מקום שנאמר וכו' אף אלו מסיני" - יש להקשות[24]:

במדרש רבה - ששם מקורו של הכלל שמביא רש"י בפירושו - איתא: "ואלה מוסיף על הראשונים, מה שכתוב למעלה שם שם לו חוק ומשפט"[25], והיינו, שפרשת ואלה המשפטים נאמרה במרה. ואילו רש"י מפרש "מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני"?!

והביאור בזה:

דובר כמה פעמים[26] שכל חלק בתורה יש לו כללים מיוחדים. ובנוגע לענינו: בחלק הדרוש שבתורה (שהוא כמו האגדות שבש"ס שבהם גנוזין רוב סודות התורה[27]), יש מקום לומר ש"מקרא נדרש (לא

20) כה, ג.
21) תשא לד, א.
22) ב"ר פ"ג, ז. פ"ט, ב. ועוד.
23) פיהמ"ש חולין ספ"ז.
24) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שיש כאלו שלא מפריעה להם קושיא בפירוש רש"י; הוא עוסק רק בלימוד סוגיא קשה, תוספות או רמב"ם קשה וכיו"ב, ואילו לימוד פירוש רש"י הוא אצלו באופן של כפי', בגלל שצריך לקיים תקנת רבינו נשיאנו (כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף בבת־שחוק:) ולא חלי ולא מרגיש ה"סייעתא דשמיא" שהקושיא שבפירוש רש"י אינה מפריעה לו לאכול ולשתות ולישון במנוחה ובהידור... (גם בעת ההתוועדות - אם לא הספיק לישון די צרכו).
25) ועד"ז בתנחומא פרשתנו ג. וכ"ה דעת ר' יהודה במכילתא ריש פרשתנו.
26) ראה שיחת ש"פ וישלח בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 328 ואילך). וש"נ.
27) תניא אגה"ק סכ"ג (קלז, רע"א).

"לפניו", אלא) לפני פניו"[28] - אם יש הכרח לדבר מצד אחד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, כבנדון דידן, שמצד ה"גזירה שוה" ד"משפטים" ו"משפט", צריך לפרש מה שכתוב "ואלה המשפטים", "ואלה מוסיף על הראשונים", באופן שנדרש (לא לפניו, "מה הראשונים מסיני", אלא) "לפני פניו" - "מה שכתוב למעלה (לפני פניו) שם שם לו חוק ומשפט", אף שבאמצע יש ענינים אחרים.

אבל על־פי דרך הפשט[29] - שלא מתחשבים עם 'גזירה שוה' וכיוצא בזה - אין מקום לומר שמקרא נדרש לפני פניו, ובאמצע יש ענינים אחרים - היפך פשוטו של מקרא, ובהכרח לומר ש"ואלה המשפטים" בא בהמשך לפרשה הקודמת - "לפניו" - "מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני".

ז. בהמשך השיחה נתבאר החילוק בין דרך הפשט ("אף אלו מסיני") לדרך הדרוש (במרה נאמרו) בפנימיות הענינים - שכאשר נמצאים בהתחלת העבודה (פשט), לא מספיק וסוף סוף לא יועיל חיוב השכל לקיום המשפטים[30], כיון שעדיין מושלת ושולטת נפשו הבהמית[31], ולכן צריך לידע ולהרגיש ש"אף אלו מסיני", בקולות וברקים כו', לבטל הישות והמציאות - "ויחרד גו'"[32] (ובעבודה: "לעולם ירגיז כו'"[33]); אבל כשנמצאים בדרגא נעלית בעבודה (דרוש), בהתבוננות ואהבה ויראה, יכול וצריך להיות קיום המשפטים מצד חיוב השכל (במרה), בכחותיו הפנימיים[34], שגם כפי שהוא במציאותו הרי הוא מואס ברע ("אי אפשי כו'"[35]); אלא שהיסוד להשגה גופא הוא ענין ה'קבלת עול', כמודגש בהקדמת פרשת יתרו לפרשת משפטים[36] - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א[37], ונדפס בלקוטי שיחות חלק ט"ז עמוד 247 ואילך.

* * *

ח. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ויבוא משה בתוך הענן.

* * *

ט. כ"ק אדמו"ר שליט"א הזכיר אודות ה"מלוה מלכה" לטובת חברת גמילות חסדים - ששייך למה שכתוב בפרשתנו[38] "אם כסף תלוה גו'", שזהו מהענינים שבין אדם לחבירו, אבל גם הם קשורים עם ענין הקדושה, כמו שנתבאר לעיל בארוכה, ובקיצור גם בהמכתב[39]. וצוה שהגבאי של הגמ"ח, ר' יוחנן שי' גורדון, יחבוש "שטריימל" ויאמר דבר־תורה[40].

המשך בעמוד קפא

28) ראה שבת לב, ב. וש"נ.

29) ברשימה נוספת - שהאריך שפשט ודרוש יכולים להיות בסתירה זל"ז, ושניהם אמת כו'.

30) ומה גם שבענינים שבין אדם לחבירו קשה יותר לקבל את פסק ההלכה, כיון שרוצה לנצח את חבירו!... - כ"ק אדמו"ר שליט"א הוסיף ע"ד הצחות*: כאשר פונים לרב בשאלה בעניני איסור והיתר, והרב פוסק לאיסור, הנה גם כאשר מדובר אודות הפסד גדול, לא מתרעמים על הרב, אלא מקבלים את דבריו כפסק התורה; משא"כ בדין־תורה בדיני ממונות, הנה גם כשמדובר אודות סכום קטן, הנה מי שנתחייב בדין, "ירעיש עולמות" ויטען שהרב טעה וכו'. וטעם הדבר - כיון שכאן נוגע בעיקר (לא כ"כ ההפסד הכספי, אלא) נצחונו של חבירו, שפוגע בישותו ומציאותו!

31) שהיא כמו בהמה, שמונחת באכילה ושתי' ושאר הענינים שבהם אינו דומה (לא רק למלאכים, אלא) אפילו לבני אדם (ראה חגיגה טז, א).

32) יתרו יט, טז־יח.

33) ברכות ה, א. - כלומר: אמנם ע"י השכל אי אפשר לפעול עליו; אבל, כאשר צועקים עליו - ובלשון רבינו הזקן (תניא פכ"ט): "לרגוז על נפש הבהמית שהיא יצרו הרע בקול רעש ורוגז במחשבתו לומר לו אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו'" - הנה את הצעקות הוא שומע!...

34) וע"ד הידוע בענין "בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" (ואתחנן ו, ה), שאפילו "בכל מאדך" לבד אינו מספיק, אלא העבודה צריכה להיות גם "בכל לבבך ובכל נפשך" [שהרי ענין ג' האהבות שנאמרו בתורה הוא לא רק בגלל שסדר העבודה הוא שתחילה צריכים להגיע ל"בכל לבבך ובכל נפשך", ורק אח"כ יכולים להגיע ל"בכל מאדך", אלא אפילו לאחרי שמגיעים ל"בכל מאדך" צ"ל גם "בכל לבבך ובכל נפשך"], כי: (א) התורה על הרוב תדבר (ראה מו"נ ח"ג פל"ד), ורוב בני אדם אינם יכולים להשאר במדרגת "בכל מאדך" במשך כל היום, ובפרט ש"שבע יפול צדיק וקם" (משלי כד, טז. וראה תניא חינוך קטן). (ב) אהבת ה' צריכה לחדור גם בכחות הפנימיים שהם באופן של מדידה והגבלה (ולא רק באופן של יציאה מהגבלה, בלי גבול).

35) תו"כ קדושים כ, כו.

36) ועד"ז בעשה"ד - שגם ה' דברות אחרונות שהם ענינים שכליים שבין אדם לחבירו, נקבעו בעשה"ד, לאחרי ההקדמה ד"אנכי הוי' אלקיך" (יתרו כ, ב).

37) בשילוב שיחת ש"פ משפטים תשל"ו.

38) כב, כד.

39) מיום א' פ' משפטים - לחברה גמ"ח שומרי שבת כו' (אג"ק חכ"ג ע' שלב ואילך).

40) כאשר הגבאי אמר שלא הכין את עצמו, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א (בבת־שחוק), שללא הכנה הרי זה טוב יותר!...

*) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חל"ב ס"ע 175 ואילך. וש"נ.

לקוטי שיחות פרשת משפטים כרך טז

א.

פרש״י על ״כי יגנוב... שור או שה״

בפירוש רש״י על הפסוק[1] ״כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו, חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה״, מציין רש״י[2] שתי סיבות לכך שהתשלומין לטביחה ומכירה של ״שור״ גדולים יותר מאשר של ״שה״ (״חמשה... תחת השור וארבע... תחת השה״): ״אמר רבן יוחנן בן־זכאי חס המקום על כבודן של בריות. שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם ה׳, שה שנושאו על כתפו משלם ד׳ הואיל ונתבזה בו. אמר רבי מאיר בא וראה כמה גדול[3] כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו משלם ה׳, שה שלא בטלו ממלאכתו ד׳״.

יש להבין:

א) מדוע צריך רש״י להביא שני טעמים?

ב) כאמור פעמים רבות, מציין רש״י את שם האומר רק כאשר הדבר מוסיף הסבר לפירושו. ובענייננו: מה נוסף לנו בכך שרש״י מציין שאת הטעמים האלו אמרו רבן יוחנן בן־זכאי ורבי מאיר?

ג) מלשון רש״י ״אמר רבי מאיר״ ולא ״ורבי מאיר אומר״ מובן[4], שרש״י אינו סובר שיש מחלוקת בין שניהם, אלא ״מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי״.

[במיוחד כאשר ברוב המקומות[5], שבהם מובאות שתי דיעות אלו, נאמר ״אמר רבן...[6] רבי... אומר...״, ביטוי המורה על מחלוקת, ורש״י בוחר דוקא בגירסא השניה[7] שלפני כל אחת מן הדיעות נאמר ״אמר רבי...״].

ואינו מובן: לכאורה, רבן יוחנן בן זכאי ורבי מאיר חולקים זה על זה בטעמים, השונים במובנם[8]?

יתר־על־כן: כאשר מתבוננים בשני הטעמים, רואים שהם ממש מנוגדים, ולא רק שונים[9]:

לפי הטעם של רבן יוחנן בן־זכאי יוצא, שהקנס במקרה של ״וטבחו או מכרו״ צריך להיות תשלומי ״חמשה״ הן עבור ״שור״ והן עבור ״שה״, אלא שפעם אחת מופחתת במקרה של ״שה״ ״הואיל ונתבזה בו״, ואילו לפי דעת רבי מאיר יוצא, שהקנס הוא בעצם פי ״ארבע״, אבל אצל השור מוסיפים פעם נוספת מפני ש״בטלו ממלאכתו״.

— כיצד אפשר, אפוא, לומר שאין הם חולקים זה על זה?

ב.

מדוע מביא רש״י את הטעמים בסדר זה

שאלה נוספת מתעוררת על הסדר שבו מובאות שתי הדיעות בפירוש רש״י: במקומות שבהם מובאים שני הטעמים של רבן יוחנן בן־זכאי ושל רבי מאיר, כתובה קודם דעת רבי מאיר ואחר־כך דעת רבן יוחנן בן־זכאי. מדוע משנה רש״י את הסדר בין הדעות?

לכאורה ניתן היה לענות על כך לפי ההסבר דלעיל, שלפי רבן יוחנן בן זכאי הקנס הוא בעצם ״חמשה״ ולפי רבי מאיר — ״ארבע״: כיוון שבתורה כתוב קודם ״חמשה בקר...״ ואחר־כך ״וארבע צאן...״, סביר להניח שהתורה מציינת קודם את הקנס האמיתי — ״חמשה בקר...״ — ואחר כך אומר, לגבי ה״שה״, שמוטל קנס מופחת — ״וארבע צאן...״,

לפי זה יוצא אפוא, ששיטת רבן יוחנן בן־זכאי מתאימה יותר למשמעות הפסוקים, ולכן מובן מדוע רש״י, המפרש את פשוטו של מקרא, מקדים את דבריו לדברי רבי מאיר.

אבל יש להבין: אם כך, היה צריך רש״י להשמיט

---

1) פרשתנו כא, לז.

2) ממכילתא עה״פ. ב״ק עט, ב. תוספתא שם פ״ז ה״ג. תנחומא נח ד.

3) כ״ה בדפוס שני וברש״י כת״י (וכ״ה בב״ק שם). אבל ברוב דפוסי רש״י (וכן בתנחומא שם): גדולה.

4) ראה שד״ח כללים (ח״א ע׳ מט וח״ז ע׳ אתעה) וש״נ.

5) מכילתא תוספתא ותנחומא שם.

6) ובתוספתא שם: ר״מ אומר כו׳ ריב״ז אומר כו׳.

7) ב״ק שם.

8) אבל מ״ש במשכיל לדוד כאן, דיש נפק״מ לדינא בין ב׳ הטעמים בשור שהי׳ עומד לטביחה דוקא, דלריב״ז משלם ה׳ ולר״מ (דהכא ליכא ביטול מלאכה) משלם ד׳, וכן בשה שהי׳ עושה מלאכה דלריב״ז משלם ד׳ ולר״מ ה׳ — אינו מוכרח, דמובן (גם ע״ד הפשט) דלא פלוג, מכיון שבכלל ביטול מלאכה הוא בשור דוקא (ראה יש״ש ב״ק פ״ז סל״ד. חדא״ג לב״ק שם. עיין יעקב בע״י ב״ק שם).

וביותר שכיון דאינה נוהגת אלא בשור ושה בלבד (כדלקמן ברש״י) — ה״ז ע״ד ל׳ שקלים דעבד דגה״כ הוא (רש״י לעיל כא, לב).

9) ראה גם דברי דוד כאן.

לגמרי את דברי רבי מאיר, ולהביא רק את הטעם של רבן יוחנן בן־זכאי[10]?

ג.
רבן יוחנן בן־זכאי - מצד הגנב, רבי מאיר - מצד הנגנב

ההסבר לכך הוא: אם נאמר שתשלומי הקנס הם בעצם "חמשה", ובמקרה של "שה" משלם הגנב רק "ארבע" "הואיל ונתבזה בו", נדרש הסבר: אמנם, הגנב קבל חלק מענשו בכך ש"נתבזה בו", אבל כיצד יכול בזיון זה של הגנב לבוא במקום סכום הכסף שהנגנב צריך לקבל?[11]

לפיכך מביא רש"י את דברי רבי מאיר, ש"שור שבטלו ממלאכתו...", כי לפי הסבר זה יוצא שהתשלומין לנגנב צריכים להיות מלכתחילה "ארבע", ורק במקרה של "שור" מוסיפים בתשלומין, כי היתה תוספת בגניבה[12] – "בטלו ממלאכתו".

כלומר, רבן יוחנן בן־זכאי ורבי מאיר אינם חולקים זה על זה[13] לגבי הכמות של הקנס במקורו, אלא כל אחד מסתכל מנקודת ראות אחרת: כאשר מדובר אודות חטאו של הגנב, והקנס שהוא צריך לשלם, הרי זה עונש של "חמשה", ורק במקרה של "שה" מתחשבים בבזיונו ומפחיתים מענשו. ואילו מצד העוול שנעשה לנגנב, הוא צריך לקבל קנס של "ארבע", ורק לגבי שור נלקחת בחשבון תוספת ההפסד של הנגנב[12] – "שבטלו ממלאכתו", ומגדילים את הקנס.

כלומר, רבן יוחנן בן־זכאי מסתכל על הענין מצד הגנב, ורבי מאיר – מצד הנגנב.

ד.
ההקדמה בהתאם לסדר התשלומים

לפי זה מובן מדוע מקדים רש"י את דעת רבן יוחנן בן־זכאי לדעת רבי מאיר – כי זהו בהתאם לסדר התשלומים: בתחילה התשלומים שחייב הגנב לשלם, וכתוצאה מכך מקבל הנגנב את המגיע לו. לפיכך מביא רש"י קודם את דברי רבן יוחנן בן־זכאי, שלפיהם מדובר על החובה בתשלומים המוטלת על הגנב, ולאחר מכן את טעמו של רבי מאיר – בקשר לנגנב.

בכך יובן גם מדוע בתורה מודגש יותר הקנס העיקרי של "חמשה", בכך שהפסוק מקדימו, כי התורה קובעת, ראשית, כמה חייב הגנב לשלם.

ה.
דעת רבן יוחנן בן־זכאי ורבי מאיר בענין הגנב והגזלן

כאמור, מציין רש"י בפירושו את שמותיהם של בעלי הדעות, כאשר בכך מובן יותר הפירוש. ובענינו:

רבן יוחנן בן־זכאי מדגיש בעיקר את הקנס מצד הגנב, ומחמיר שהקנס בעצם הוא "חמשה". ורבי מאיר מדבר על הקנס בקשר לנגנב, ומיקל, שעיקר הקנס הוא "ארבע" בלבד. וזאת, בהתאם לשיטותיהם במקום אחר:

במסכת בבא קמא[14], ובתנחומא[15], מובאות דעותיהם הנ"ל של רבן יוחנן בן־זכאי ורבי מאיר בהמשך לדבריהם לגבי הסיבה להבדל בין גנב לגזלן, שגנב משלם כפל, ובמקרא של טביחה ומכירה פי ארבע או חמש, ואילו גזלן משלם תמיד רק קרן:

"שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי, מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן. אמר להם זה השוה כבד עבד לכבוד קונו וזה לא השוה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת שנאמר... (ומצטט לכך שלושה פסוקים!). אמר רבי מאיר: משלו משל משום רבן גמליאל למה הדבר דומה, לשני בני אדם שהיו בעיר ועשו משתה, אחד זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, ואחד לא זימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך, איזה מהן ענשו מרובה, הוי אומר זה שזימן את בני העיר ולא זימן את בני המלך".

יש להבין כמה דיוקים בדברים אלו, כמובא להלן:

ההבדל בין משלו של רבי מאיר לבין הסברו של רבן יוחנן בן־זכאי מובן בפשטות:

---

10) ובדפוס ראשון דרש"י הובא רק טעמא דריב"ז, וטעמא דר"מ לא הובא בכלל.

11) כי אף שד' וה' הוא קנס – מ"מ, לאחרי שמחייבים הגנב מטעם קנס, אמרה תורה שהקנס שייך להנגנב דוקא. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 14 הערה 19.

12) ראה לקמן סי"ג, דהכוונה ב"בטלו ממלאכתו" היא לא מניעת הריווח" דביטול מלאכה, כ"א לעצם הענין ד"מלאכה". אבל גם בזה הכוונה שמתוסף בעון הגניבה כלפי הנגנב – ראה לקמן הערה 39.

13) וראה תיב"ע כאן: חמשא תורא כו' בגלל דבטלי מן רדייה וארבע ענא כו' בגלל דאקטי' בגניבותי' כו'. וראה גם בחיי וחזקוני כאן.

14) שם.

15) שם.

בדברי רבן יוחנן בן־זכאי מודגש שהגנב פוגם במורא כלפי הקדוש־ברוך־הוא, אשר פחות אצלו אפילו מיראתו כלפי בני־אדם[16], ולכן מתבטא חטאו בכך ש"כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה...", ואילו לפי דברי רבי מאיר מודגש שהגנב מכבד יותר את הנגנב, מאשר את הקדוש־ברוך־הוא, כפי שבמשל העוול הוא ש"זימן את בני העיר" בעוד אשר "לא זימן את בני המלך".

גם כאן אין רבן יוחנן בן־זכאי ורבי מאיר חולקים זה על זה, כפי שמוכח מן הביטוי[17] "אמר רבי מאיר" ולא "ורבי מאיר אומר", אלא כל אחד מהם מדגיש נקודת מבט אחרת:

רבן יוחנן בן־זכאי מתאר בעיקר את החטא שמצד הגנב – "לא השווה כבוד עבד לכבוד קונו" (ב"עבד" הכוונה לנגנב) היא הקדמה כדי להוכיח שהגנב כופר בהשגחת הקדוש־ברוך־הוא על העולם[18] – "עשה עין של מטה...", ואילו רבי מאיר מדגיש את הענין מצד הנגנב, ומכאן המסקנה שהגנב מכבד יותר את הנגנב.

וזאת, במקביל לענייננו, כאשר רבן יוחנן בן־זכאי מדגיש את צד הגנב, ורבי מאיר – את צד הנגנב.

ו.
ההסבר לדעות על עיקר הקנס - "ארבע" או "חמשה"

לפי ההבדל שבין רבן יוחנן בן־זכאי לרבי מאיר על כך ש"החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן", אפשר להבין גם את הטעם להבדל שבין גנב לבין נגנב לגבי החובה העיקרית של הקנס – "ארבע" או "חמשה" (בנוסף לכך שמבינים מדוע רבן יוחנן בן־זכאי מדגיש את צד הגנב, ורבי מאיר – את צד הנגנב):

לפי רבן יוחנן בן־זכאי, שעיקר חטאו של הגנב תלוי בחוסר אמונתו בהשגחת הקדוש־ברוך־הוא – "עשה עין של מטה כאילו אינה רואה..." – יוצא, שגם לגבי הקנס מכריעה חומרת החטא מצד הגנב, ולכן הקנס הוא "חמשה", ואילו לפי שיטת רבי מאיר, המדגיש שחטאו של הגנב מבטא יחס של כבוד כלפי הנגנב, יותר מאשר כלפי הקדוש־ברוך־הוא, יוצא שמצד הנגנב יש מקום להקל בתשלומי הגנב לנגנב.

ז.
סיבת הזכרת שמותיהם של רבן יוחנן בן־זכאי ושל רבי מאיר

לפי הסבר זה יוצא, שרש"י מזכיר את שמותיהם של רבן יוחנן בן־זכאי ורבי מאיר רק כדי להסביר יותר, מדוע אחד מהם מדגיש את הקנס מצד הגנב (ולכן עיקר הקנס הוא "חמשה") והאחר – מצד הנגנב (ולכן – "ארבע"),

אבל נעים יותר לומר, שרש"י מצטט את השמות בפירושו כדי להסביר יותר את הדברים עצמם. כלומר, את העובדה שרבן יוחנן בן־זכאי אומר שממעטים בתשלומי השה "הואיל ונתבזה בו", ורבי מאיר אומר שמוסיפים בתשלומי השור. וזאת, בהתאם לשיטותיהם במקום אחר.

ח.
השאלות על דברי רבן יוחנן בן־זכאי

כדי להבין זאת יש להקדים את השאלות הבאות על דברי רבן יוחנן בן זכאי:

א) מדוע מבדילה התורה בתשלומין בין שור לשה רק במקרה של "טבחו או מכרו" – לכאורה, הסיבה להבדל, "הואיל ונתבזה בו", קיימת מיד בפעולת הגניבה[19]: בגניבת שור אין בזיון, ואילו בגניבת שה מתבזה הגנב, וההבדל בין תשלומי שור לשה היה צריך להיות גם בתשלומין על הגניבה עצמה[20]? ואילו ההלכה במקרה של גניבה בלבד היא "משור.... עד שה... שניים ישלם"[21].

ב) "בזיון" אפשרי רק כאשר קיים זולת, שבפניו מתביישים[22]. וכיצד ייתכן אפוא לומר לגבי גניבת השה "ונתבזה בו", והרי הגניבה נעשית בסתר ואין אף אחד רואה את הגנב נושא את השה?

ג) לשם מה מקדים רש"י ואומר "חס המקום על כבודן של בריות", הן די היה באמרו מיד "שור שהולך ברגליו..."?

---

16) ראה פירש"י ב"ק שם: שהוא ירא מבנ"א ומעין של מעלה לא נזהר.

17) ב"ק שם. וכ"ה בתנחומא שם (משא"כ בתוספתא ב"ק רפ"ז. ובמכילתא (פרשתנו כב, ו) הובא רק טעמא דריב"ז).

18) ראה מאירי וחדא"ג לב"ק שם.

19) אבל אין להקשות כן גם על הטעם ד"ביטלו ממלאכתו" – דפשוט ד"בטלו ממלאכתו" פירושו לגמרי (ע"י טביחה או מכירה), משא"כ ע"י גניבה לחוד שהוא רק לפי שעה (וכמ"ש הרי"ף לע"י שם).

20) כמו שהקשה בשטמ"ק ב"ק שם. הרי"ף לע"י שם ועוד.

21) פרשתנו כב, ג.

22) ראה גם חדא"ג להמהר"ל ב"ק שם. ולהעיר מרש"י ב"ק שם: וזלזל את עצמו כו'. תיב"ע (ופי' יונתן) כאן.

ד) ואם בכל זאת יש צורך להקדים מספר מילים, היה מתאים יותר, לכאורה, להביא את הנאמר בתנחומא: "שחס הקדוש־ברוך־הוא אפילו על גנב", שהרי מדובר כאן על גנב, ואילו הביטוי "בריות" איננו מתאר איש פחות וחוטא – גנב וכדומה, אלא זהו תואר המורה על העדר מעלות: "בריות בעלמא"[23].

ט.
הבזיון - רק במקרה של טביחה או מכירה

ההסבר לכך הוא:

אמנם, בשעת הגניבה אין הגנב מתבזה, כי הגניבה נעשית בסתר, כאמור. אבל כאשר תופסים אותו ומביאים אותו אל בית הדין, ונודע לרבים שהוא גנב ונשא את השה "על כתיפו" – אז הוא מתבזה,

לכן קיים אצלו הבזיון רק במקרה של טביחה ומכירה, ולא במקרה של גניבה בלבד: במקרה של גניבה אין הבדל מה גנב, אלא שוויה של הגניבה – אין שואלים אם זהו כלי, או שה או שור, אלא רק מהו השווי של החפץ שנגנב, כפי שרש"י אומר מאוחר יותר[24] "כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין...", רק במקרה של טביחה ומכירה, שאז, כדברי רש"י[25], "אין מידת תשלומי ד' וה' נוהגת אלא בשור ושה בלבד" – כאשר מביאים אותו אל בית הדין בטענה ש"טבחו או מכרו", אז צריך להתברר בדיוק שהוא גנב שה, ולפיכך – "נתבזה בו".

י.
"חס... על כבודן של בריות" - דברי ריב"ז

אך לפי זה קשה: אם הבזיון אינו נגרם כאשר רואים את הגנב נושא את השה אלא רק לאחר שנודע על כך מאוחר יותר, כשמובא הגנב אל בית־הדין – כיצד ייתכן שבגלל בזיון קל כל־כך יפחיתו שה שלם מן התשלומים שהוא חייב בהם?

לפיכך מקדים רש"י ומצטט את תחילת דברי רבן יוחנן בן־זכאי "חס המקום על כבודן של בריות": אמנם, לפי שורת הדין לא צריך היה להפחית כל כך הרבה מן התשלומים, אבל הקדוש־ברוך־הוא חס על כבוד הבריות ומפני רחמנותו הוא מיקל[26] בתשלומין גם עקב בזיון קל.

לפי זה, בדרך הפשט, לא תמיד מוכח, ש"חס הקב"ה על גנב", כפי הגירסה שבתנחומא, ולכן משנה רש"י את הסגנון, כדלעיל: כיוון שהבזיון נגרם רק בבית־הדין, זמן רב לאחר הגניבה (לאחר שטבחו או מכרו, ותפסוהו, הביאוהו לבית הדין, אספו עדויות, וכך הלאה), ואז ברור לו שלא הרויח מן הגניבה, אלא הוא עומד להפסיד ולשלם "ארבע צאן...", והוא בודאי מתחרט באמת על הגניבה, ואין הוא גנב ממש. לכן אי־אפשר לומר כאן, בדרך הפשט, "חס... אפילו על גנב".

יא.
חשיבות "כבודן של בריות" אצל רבן יוחנן בן־זכאי

אך אם ישאל, בכל זאת, תלמיד ממולח: עם כל זאת, כיצד ייתכן ש"כבודן של בריות" משפיע עד כדי כך, שבגלל בזיון קל כל־כך מפחיתים שווי שלם של הגניבה?

רש"י רומז לתשובה על שאלה זו בציינו שבעל מאמר זה הוא רבן יוחנן בן־זכאי: נאמר בגמרא[27]: "אמרו עליו על רבן יוחנן בן־זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי בשוק". מכאן רואים, שאצל רבן יוחנן בן־זכאי היה "כבודן של בריות" חשוב עד כדי כך ש"לא הקדימו אדם שלום מעולם" – "ואפילו[28] נכרי (ואפילו) בשוק"[29]. מובן, שעל אחת כמה וכמה, במקרה שלנו, שהגנב בודאי התחרט (חזר בתשובה?) על הגניבה, הרי משפיע הרבה מאד[30] אפילו בזיון קל ביותר[31].

---

23) ל' אדה"ז – תניא פל"ב. ולהעיר מתענית כ, רע"ב.

24) פרשתנו שם (מב"ק רפ"ז – במשנה).

25) כאן – בד"ה שלאח"ד (מב"ק שם).

26) ראה פרש"י ב"ק (שבהערה 22): היקל הקב"ה עליו בתשלומין.

27) ברכות יז, א.

28) ברבותינו בעה"ת (שופטים כ, י. וכ"ה בחדא"ג ברכות ו, ב. וראה ר"ן (ועוד) ספ"ה דגיטין. שו"ע יו"ד סקמ"ח ס"י) דזה שהקדים ריב"ז שלום לעכו"ם הי' כדי שלא יצטרך לכפול לו שלום ואין כופלין שלום לעכו"ם (גיטין שם) – אבל ע"ד הפשט – שזהו דרכו של רש"י גם בפירושו על הש"ס – מורה על גודל יוקר כבוד הבריות שהי' אצלו, וכדמוכח גם מזה "שלא הקדימו אדם כו'" – כולל עם הארץ מבנ"י. וראה ט"ז וברכ"י יו"ד שם.

29) ראה יומא (ט, סע"ב) דמשתעי בהדי' בשוק.

30) להעיר ממשלי (ו, ל־לא) "לא יבוזו לגנב גו' למלא נפשו כי ירעב. ונמצא ישלם שבעתים גו'".

31) ועוד יל"פ בזה (וגם בזה שרש"י מקדים "חס המקום על כבודן של בריות"): לכאו' אפ"ל דזה "שנתבזה בו" הוא טעם להחמיר על הגנב, שלא עמד מלגנוב אף שהי' קשור עם בזיון – ולכן מקדים רש"י: א) "חס המקום כו'" – ולכן נקטינן טעם זה לקולא, ב) שם בעל־המימרא – ר' יוחנן – דלשיטתו אזיל, ד"כבוד הבריות" עדיף וגובר, כבפנים.

יב.
השאלות על "בא וראה"

כדי להבין מדוע מציין רש"י את שמו של רבי מאיר (שאמר "שור שבטלו ממלאכתו...") יש להבין תחלה מדוע מצטט רש"י לפני הטעם עצמו גם את המילים "... בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה". לכאורה:

א) מה קשורה הקדמה זו להבנת פירוש הפסוקים?

ב) בגמרא[32] כתוב גם לפני הטעם של רבן יוחנן בן־זכאי "בא וראה כמה גדול (כבוד הבריות)" – מדוע מצטט רש"י את המילים "בא וראה כמה גדול..." רק לפני הטעם של רבי מאיר?

ג) ועיקר: במה גדול כל כך החידוש, עד שרבי מאיר מתבטא במילים כאלו "בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה" – הרי זהו דבר מובן, שצריך לשלם עבור ביטול מלאכה[33]?

יתר על כן: כבר לפני־כן למדנו בפרשה זו[34] "רק שבתו יתן", ורש"י מפרש "ביטול מלאכתו מחמת החולי", ושם אין הוא מתבטא במילים "בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה"?

יג.
רבי מאיר: החידוש - תשלום עבור ביטול ענין המלאכה

ההסבר לכך הוא: לפי דרך הפשט[35], מובן, שביטול הרווח ממלאכת השור נכללת בקרן של התשלומים עבור הגניבה, כמו "שבתו יתן", שהמזיק משלם עבור "ביטול מלאכה" בגורמו נזק לאדם. כך גם לגבי ביטול כלי אומנות, אם נגנב וכדומה, ורש"י אינו צריך לשוב ולציין זאת, הפסד זה אינו רק במקרה של שור, שאצלו מתבטא ההפסד בביטול מ"מלאכה", אלא גם במקרה של שה, צריך הגנב לשלם עבור מניעת הרווח[36] מן הצמר הגדל על השה, וכדומה[37].

אלא, החידוש כאן הוא שאצל בעל השור חסר הענין של "מלאכה עם השור[38], לא רק הרווח מכך[39], ולכן צריך הגנב לשלם את שוויו של השור כולו.

לפיכך צריך רש"י לצטט את דברי רבי מאיר "בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה", כדי להסביר את החידוש הגדול בכך שהגנב אינו משלם רק פעם אחת את תשלומי השור כולו, למרות שהוא כבר שילם לבעל הבית עבור כל ההפסד, כולל עבור מניעת הרווח ממלאכת השור, אלא "בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה": כאן מדובר אודות חשיבות של מלאכה, שהיא גדולה וחשובה עד כדי כך[40], שמפני שהחסיר הגנב מבעל הבית את הענין של מלאכה[41], הוא צריך לשלם פעם נוספת תשלומי השור כולו!

יד.
רש"י מציין שמו של רבי מאיר ההולך לפי שיטתו:

אבל תלמיד ממולח יכול לשאול על כך: העבודה עם השור אורכת זמן מועט ביותר, הן לגבי בעליו והן לגבי חיי השור, כי תקופת החרישה היא קצרה ביותר (כפעמיים בשנה, ורק מספר שעות ביום, וכו')?

שאלה נוספת: הקנס של חמשה הוא גם במקרה של "וטבחו" (הכתוב אף לפני "ומכרו"), ואם הגנב שחטו, סביר לומר שהשור לא ראוי "לרדיא" ולמלאכה בכלל, שהרי אם כן, היה מחזיקו או מוכרו לצורך מלאכה[42], ואם כך אין כאן כלל ביטול מלאכה?

---

32) ב"ק שם (משא"כ במכילתא. ובתוספתא ב"ק: "בא וראה כמה חס כו'". ועד"ז בתנחומא שם).

33) ראה גם דברי דוד כאן.

34) כא, יט.

35) משא"כ ע"ד ההלכה – ראה ב"ק צו, ב. בהנסמן לקמן הערה 37.

36) ידוע השקו"ט אם מניעת הריווח הוי הפסד [ראה בשד"ח כללים מע' ה' אות סט (כרך א' קיא, סע"ב ואילך). פאת השדה לכללים שם אות ב' (כרך ח' א'תרסא, א ואילך)] – אבל ע"ד הפשט גם מניעת הריווח הו"ע של הפסד – אף שאינה דומה להפסד ממש – ראה בארוכה לקו"ש ח"ט ע' 135. וראה לקו"ש ח"ז (שנסמן בהערה 11) – באו"א – לענין תשלומי ד' וה'.

37) משא"כ ע"ד ההלכה דכל הגזלנים משלמין כשעת הגזילה (משנה רפ"ט דב"ק).

38) ראה עד"ז ש"ך עה"ת כאן (אבל שם כ' דבטלו ממלאכתו – שחסר מלאכה בעולם (ועפ"ז כ' דב"מכרו" ליכא ביטול מלאכה) – אבל לפרש"י משלם עבור בטול מלאכתו של בעל השור בשור זה).

39) כבראב"ע וחזקוני כאן. ובס' זכרון (בפרש"י): יפרע הגנב לבעליו מה שבטלו ממלאכתו.

40) ולהעיר ממרז"ל (ב"ר פל"ט, ח): "בשעה שהי' אברהם מהלך כו' ראה אותן עסוקין בניכוש כו' בעידור כו' אמר הלואי יהא חלקי בארץ הזאת". ובסנהדרין (צט, רע"ב): "כל אדם לעמל נברא.. איני יודע כו' אם לעמל מלאכה כו'". ונתבאר בארוכה בלקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 101 ואילך.

41) משא"כ זה שלריב"ז משלם רק "ארבע" בשה הוא משום הבזיון עצמו – ולכן לא מביא רש"י "כמה גדול כבוד הבריות" (וגם לא "בא וראה כמה חס כו'" – כבתוספתא כנ"ל הערה 32).

42) שהרי דמי שור הראוי לרדיא הוא יותר משור לנכסתא (ראה ב"ק מו, א).

לכן מציין רש״י את שם האומר – רבי מאיר – כי הוא הולך כאן לפי שיטתו ש״חיישינן למיעוטא״[43], ולפיכך חוששת התורה למיעוט שוורים ששוחטים אותם, למרות שהם ראויים למלאכה[44].

טו.

ג׳ פסוקים - הידרדרות הגנב

בדברי רבן יוחנן בן־זכאי ורבי מאיר לגבי ״החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן״, המובאים לעיל (בסעיף ה׳) ישנו ענין על־פי פנימיות התורה:

על כך שגנב ״כביכול עשה עין של מטה כאילו אינה רואה...״ מצטט רבן יוחנן בן־זכאי שלושה פסוקים: ״הוי המעמיקים מה׳ לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם...״[45] וכתיב[46]: ויאמרו לא יראה י־ה ולא יבין אלקי יעקב, וכתיב[47]: כי אמרו עזב ה׳ את הארץ ואין ה׳ רואה״. מתעוררת השאלה: א) לשם מה הוא מצטט פסוקים – הרי החומרה של ״עשה עין... ״ היא הגיון פשוט ביותר[48]? ב) ובמיוחד – שלושה פסוקים? ג) מדוע הוא משנה את הסדר ומביא את הפסוק מיחזקאל לאחר הפסוק מתהילים?

הענין בזה הוא: מדובר כאן על אדם המאמין שקיימת ״עין״ למעלה, אלא הוא ״עשה... כאילו...״ – כיצד ייתכן אפוא שאדם מאמין יגיע לידי טעות משונה כל כך, ויאמר ״עין של מטה כאילו אינה רואה...?

לכך מצטט רבן יוחנן בן־זכאי שלושה פסוקים, המראים את סדר ההידרדרות של הגנב[49]: הפסוק הראשון הוא ״הוי המעמיקים מה׳ לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם...״. כלומר, הוא יודע שיש ״עין״ הרואה, אבל הוא מרמה את עצמו, שהעין רואה רק כאשר אור, ולא במצב של ״מחשך״ (כיוון שמלמעלה בראו את האור כדי לראות).

כיצד הוא הגיע לשטות זו המבדילה בין אור לבין חושך אצל ״עין של מעלה״? – טעות זו נובעת מטעות קודמת המצויינת בפסוק השני ״ויאמרו לא יראה י־ה...״: הוא סובר שהקדוש־ברוך־הוא אינו רואה למטה. הקדוש־ברוך־הוא נעלה כל כך עד שאין הוא משפיל עצמו להביט בגשמיות[50]. אדם זה סבור שכדי לראות גשמיות יש צורך בעין גשמית, והרי הקדוש־ברוך־הוא ״אינו גוף״[51], ואין הוא יכול, ח״ו, לראות את העולם הזה הגשמי.

וכיצד אפשר להגיע לטעות זו? הרי כנאמר בפסוק שם[52], ״הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלוא יביט״: הקב״ה יכול לברוא עינים גשמיות, ובודאי יכול לראות גשמיות[53]?! לכך מביא רבן יוחנן בן־זכאי את הפסוק השלישי ״עזב ה׳ את הארץ...״[54]: הוא חושב שהעולם מדי שפל כלפי ה׳ שהוא ״רם על כל גויים ה׳״[55], ולכן ״עזב ה׳ את הארץ ואין ה׳ רואה״.

לכך רומז רבי מאיר גם במשלו, שהגנב הוא כמי ש״לא זימן את בני המלך״[56]: הוא חושב שהוא מתעסק עם ״בני המלך״ ולא עם המלך עצמו, שהקדוש־ברוך־הוא מסר, מפני גדולתו, את הנהגת העולם ל״ממוצעים״ שונים[57] – ״בני המלך״.

טז.

שלושה אופנים בפיתוי למרידה בה׳

אלה שלושת הדרכים, זו למטה מזו, שבהן מפתה היצר הרע למרוד בה׳: האופן הראשון הוא, שמשכנעו ש״עזב ה׳ את הארץ״ – הקדוש־ברוך־הוא מרומם מן העולם, ״על השמים כבודו״[54], ואיננו נמצא למטה, ולכן יכול אתה לעשות ככל העולה על רוחך,

אך אין היצר הרע מסתפק בכך, כי אין זו מרידה[58] אמיתית בה׳. כי הוא מכיר במציאות ה׳, לכן הוא

---

43) יבמות סא, ב. וש״נ.

44) אבל פשוט גם שוורים העומדים לטביחה משלם ״חמשה״ (אף שליכא בהו ביטול מלאכה) – כיון דרוב שוורים לרדיא, וכמ״ש בעיון יעקב לע״י שם (וכנ״ל הערה 8).

45) ישעי׳ כט, טו.

46) תהלים צד, ז.

47) יחזקאל ט, ט. וראה גם יחזקאל ח, יב.

48) ראה כתובות כב, א. תוד״ה איבעית שבועות כב, סע״ב. וראה שד״ח כללים ס, כלל סג וש״נ.

49) ולהעיר גם מהסדר ביחזקאל ח, יב: עשים בחשך גו׳ אין ה׳ רואה גו׳ עזב ה׳ את הארץ.

50) כשיטת הפלסופים שהביא במו״נ ח״ג פי״ט (ומביא שם קרא דלא יראה גו׳) – הובא ונתבאר בד״ה ועתה שמע וד״ה הטה אלקי תרצ״ד (סה״מ קונטרסים ח״ב – רעו, ב ואילך). סה״מ אידיש ע׳ 15. ס״ע 25 ואילך.

51) פיה״מ להרמב״ם סנהדרין פ״י (היסוד הג׳). הל׳ יסוה״ת פ״א ה״ח.

52) תהלים שם, ט. ושם לפנ״ז: בינו בערים גו׳ וכסילים גו׳.

53) ראה במקומות שצויינו בהערה 49.

54) ראה ד״ה הטה שם: ומדעה זו הם באים לעוד דעה כוזבת כו׳.

55) תהלים קיג, ד – וכמבואר בכ״מ (נסמנו בספר הערכים־חב״ד ח״ב ע׳ רעח).

56) אבל בתוספתא שם: ״המלך״.

57) ראה רמב״ם הל׳ ע״ז בתחילתן.

58) ע״ד ל׳ חז״ל (פרש״י נח, י, ט. לך יג, יג – מתו״כ לבחוקותי כו, יד): יודע את רבונו ומתכוין למרוד בו.

ממשיך ומשכנע ש"לא יראה י־ה", הקדוש־ברוך־הוא אמנם נמצא בעולם, אבל "לא יראה" – אין הוא משגיח על מעשי התחתונים, שאינם חשובים לגביו[59].

אך גם זו עדיין אינה מרידה מושלמת בה', כי הוא מרומם אותו במחשבה זו. הוא טוען, שראייתו, כביכול, נעלית מכדי לרדת לגשמיות. לכן מפתה אותו היצר הרע יותר, שבאמת רואה הקדוש־ברוך־הוא גם גשמיות, אך יש הבדל בין "אור" לבין "חושך"[60]: הקדוש־ברוך־הוא "רואה" רק ענינים של אור וקדושה, החשובים לו, אך מדוע יראה ענינים של "חושך" והיפך הקדושה?

ומן ההבדל בין "אור" לבין "חושך" במשמעותם הרוחנית "מסיק" הגנב לגבי הבדל בין "אור" לבין "חושך" במובן הגשמי – שהקדוש־ברוך־הוא אינו רואה, ח"ו, דברים הנעשים "במחשך".

יז.

"משתה" - הפיכת הרע לטוב

במשל מדמה רבי מאיר את ענין הגניבה ל"משתה". ההסבר לכך הוא:

רבי מאיר מדבר לאחר שכבר נתפס הגנב והובא לבית־דין, ואז הוא כבר מתחרט על הגניבה, וזהו ענין של "אתכפיא סטרא אחרא", כאשר הענין הופך ל"מטעמים" ("משתה"), כביכול, לקב"ה, כדברי אדמו"ר הזקן בתניא[61], ודוקא באמצעות אופן זה, של "מטעמים", כאשר "וגם רשע ליום רעה[62]... שישוב מרשעו ויעשה הרע שלו יום ואור למעלה"[63], נגרם "גודל נחת רוח לפניו יתברך"[64].

ובאמצעות ה"משתה" שמכינים עתה לה', באמצעות העבודה של "אתכפיא סטרא אחרא"[65], זוכים ל"סעודתו של לויתן"[66] לעתיד לבוא, בקרוב ממש.

(משיחות ש"פ משפטים תשל"א, תשל"ה)

---

59) ראה ד"ה הטה שם: לא יראה שאינו משגיח בעלולים התחתונים ולא יבין דמעשה התחתונים אין עולה ונחקק למעלה.

60) כי מצד הטעות (הקודמו) ד"לא יראה גו'" – ה"ד "אַלץ וואָס נבראים טוען, הן גוטע און הן שלעכטע זאַכן כו'" (=כל מה שנבראים עושים, הן טובים והן רעים...) (סה"מ אידיש ע' 26. ועד"ז שם ע' 30).

61) פכ"ז (לד, רע"ב).

62) ל' הכתוב משלי טז, ד.

63) תניא שם.

64) תניא שם (שם, א).

65) ראה יהל אור לתהלים קד, כו (ע' תו): "יש לויתן דקליפה.. ולשחק בו י"ל ע"ד טוב מאד זה יצה"ר שבו וע"י נמשך הצחוק והתענוג כו'". וראה שם (סוף הע'): והמשכה זו נמשך ע"י ביטול היש. ובלקו"ת שמיני (יח, ב) מקשר זה שהקב"ה משחק עם לויתן (ע"ז ג, ב) עם צחוק עשה לי אלקים דיצחק, עיי"ש.

66) ראה ב"ב עד, ב. תנחומא ראה ו. פדר"א פ"י. ועוד.

המשך ביאור למס' גיטין ליום רביעי עמ' א

מעשה נוסף בענין זה: חֲמֵרֵיהּ דְּרַבָּנָא עוּקְבָא יַתְמָא – יינם של יתומי רב עוקבא, מַשְׁכּוּהֵ כְּאַרְבָּעָה אַרְבָּעָה – לקחוהו הקונים מהאפוטרופוס בקנין משיכה, והסכימו ביניהם שישלמו ארבעה זוז לכל חבית, וְאַיְּיקַר וְקָם בְּשִׁיתָּא שִׁיתָּא – ואחר כך נתייקר ועמד השער על ששה זוז לחבית. אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אָמַר לְהוּ, הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי, דְּאָמַר רַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל, נִכְסֵי יְתוֹמִין הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ וְלֹא מִקְּנִי אֶלָּא בְּכַסְפָּא, וכיון שעדיין לא נתנו המעות יכולים היתומים לחזור בהם:

הגמרא מבארת באיזה אופן אמרו שנכסי יתומים הם כהקדש: מָשׁוּךְ פֵּירֵי מַיְּתְמֵי – אם עשו הלקוחות קנין משיכה מהיתומים ועדיין לא נתנו מעות, הדין הוא כך, אַיְּיקוּר – אם נתייקרו הפירות לאחר המכירה, הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי – זהו דינו של רב חנילאי שאין הקנין נעשה אלא בכסף, ולכן יכולים היתומים לחזור בהם. זוּל – אבל אם הוזלו הפירות והלוקח רוצה לחזור בו, אינו יכול לחזור, אף שנכסי יתומים נקנים רק בכסף, מכל מקום לֹא יָהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ וכיון שאם היה קונה מהדיוט לא היה יכול לחזור בו אחר המשיכה, כל שכן עתה שמשך מיתומים.

אֲמָשְׁכוּהּ לְהוּ פֵּירֵי לְיַתְמֵי – אם האפוטרופוס משך מאחרים בשביל היתומים, ועדיין לא נתנו מעות, אם אַיְּיקַר ורוצים המוכרים לחזור, אינם רשאים, כי לֹא יָהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ, וכשם שאם היה מוכר להדיוט לא היה יכול לחזור בו אחר המשיכה, הוא הדין שהיתומים קונים במשיכה כשזה לטובתם. אבל אם זוּל, סָבוּר מִינָּהּ – היו שסברו דהַיְינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי שדין יתומים בהקדש ואין משיכה קונה בהם לחובתם, אָמַר לְהוּ רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, הָא – אם נעמיד התקנה גם באופן זה, רָעָה הִיא לְדִידְהוּ – ליתומים, דְּזִמְנִין דְּמִצְטָרְכִי לְפֵירֵי וְלֵיכָּא דְּיָהִיב לְהוּ עַד דְּיָהֲבֵי זוּזֵי – שלפעמים יצטרכו לקנות פירות ולא יהיה מי שיתן להם בלא מעות, כיון שאם יוזלו הפירות יוכלו לחזור בהם, ולכן באופן זה לא תיקנו חכמים שיוכלו לחזור.

יָהֲבֵי יַתְמֵי זוּזֵי אַפֵּירֵי – אם נתנו היתומים מעות עבור פירות ועדיין לא משכו, הדין הוא כך, זוּל – אם הוזלו הפירות יכולים לחזור [אף על פי שכבר קנו בכסף], מכיון שאחרים באופן זה יכולים לחזור, וּלֹא יָהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִן הֶקְדֵּשׁ. ואם אַיְּיקַר, והמוכר רוצה לחזור, סָבוּר מִינָּהּ הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי שהיתומים קונים בכסף במקום שהוא לטובתם, אָמַר לְהוּ רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, הָא רָעָה הִיא לְדִידְהוּ – ליתומים, שימשוך הלוקח את החפץ הנקנה. אולם הקדש קונה דווקא בכסף, בין כשהקדש קונה מהדיוט ובין כשהדיוט קונה מהקדש, כמבואר בקידושין (כח:–כט.).

בראשית כז, כז - ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח[1] שדה אשר ברכו ה'

רלז

טעם דיעקב הי' בן ס"ג שנה כשקיבל את הברכות מיצחק, לברר הניצוצין שנפלו בשבירה וכו'

ענין בירור הניצוצין שנפלו בשבירה, שנפלו ק"ב ניצוצין[2] כמספר האותיות דהאחוריים דהד' שמות ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן, שהם ק"ב[3] אותיות כמ"ש בעץ חיים שער אנ"ך פ"ג ע"ש. ועיקר מה שנפל מובן שהוא רק האחוריים[4] בלבד ולא הפשוט, א"כ צריך להסיר הפשוט דע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן, שהם ל"ט אותיות מזה, וישאר מספר ס"ג אותיות דאחוריים בלבד, כי בהסר ל"ט מק"ב נשאר ס"ג. והיינו מ"ש[5] כולו ס"ג יחדו נאלחו וכו'.

ולכן בן ס"ג שנה הי' יעקב[6] כשקבל את הברכות מיצחק ולא מקודם וד"ל.

והיינו מ"ש [כי[7] למחיה שלחני אלקים לפניכם], מחיה הוא מלשון מחה[8] אמחה היינו מה שנמחו הניצוצין הללו שנפלו בשבירה, ומחי' הוא מלשון מזון וחיות כי למחי' שלחני אלקים לפניכם, היינו כשמתבררים הניצוצין הללו במיתתם ונעשו חיים, הם נעשים מחי' ומזון להחיות האדם דתיקון.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד רעט

---

1) ראה לקמן סימן רלט, ביאור הטעם דיצחק ברך יעקב עם י"א ברכות.

2) ק"ב ניצוצין כמספר האותיות דאחוריים דהד' שמות. פירוש: דשם הוי' יש לו ד' אופני מילוי, ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן. והמספר דכל האותיות המילוי עם האחוריים הם מספר ק"ב, והוא:

שם ע"ב "המילוי והאחוריים", הוא: יו"ד, + יו"ד, ה"י, + יו"ד, ה"י, + יו"ד, ה"י, וא"ו, + יו"ד, ה"י, וא"ו, ה"י = 26 אותיות, 10 אותיות הפשוט (היינו אותיות המילוי דשם ע"ב עצמו) + 16 אותיות דאחוריים.

שם ס"ג "המילוי והאחוריים" הוא: יו"ד, + יו"ד, ה"י, + יו"ד, ה"י, וי"ו, + יו"ד, ה"י, וי"ו, ה"י = 26 אותיות, 10 אותיות הפשוט + 16 אותיות האחוריים.

שם מ"ה "המילוי והאחוריים" הוא: יו"ד, + יו"ד, ה"א, + יו"ד ה"א, וא"ו, + יו"ד, ה"א, וא"ו, ה"א = 26 אותיות, 10 אותיות הפשוט + 16 אותיות האחוריים.

שם ב"ן "המילוי והאחוריים" הוא: יו"ד, + יו"ד, ה"ה, + יו"ד, ה"ה, ו"ו, + יו"ד, ה"ה, ו"ו, ה"ה = 24 אותיות, 9 אותיות הפשוט + 15 אותיות האחוריים.

סך הכל 26 + 26 + 24 = 102.

נמצא אותיות המילוי עצמן דכל השמות הם מספר ל"ט, ואותיות האחוריים דהמילוי הם מספר ס"ג.

3) ראה אור התורה שיר השירים עמוד רג וז"ל: להבין איך תוכל השפע דקדושה לירד בירידת המדרגה כ"כ למטה אל החיצונים ממש..., איך תוכל השפע לירד כל כך למטה אליהם אשר אין לה כלי שיכיל אותה שתתלבש שאין השפע דקדושה ממקום גבוה מאד נעלה יכולה להתלבש בחיצוניות וקליפות אשר לא יגורך רע כתיב.

הענין הוא ע"ד דאיתא בעץ חיים שער אנ"ך פ"ג בפי' המשנה פ"ו דשבת* הקיטע יוצא בקב שלו..., בקב שלו הם האחוריים של הד' שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן שיש בהם ק"ב אותיות ונק' קב חרובין שנשארו חרובין ויבשין אבל מן השמות עצמן אינן יכולים להתפרנס כו' ועיין מזה באוצ"ח שזהו ענין המלך הראשון מז' מלכין דתהו בלע** גימט' קב כו', ועיין במאמר הפסיעות להרח"ו שנדפס בסוף ספר חסד לאברהם.

וביאור הענין הנה פי' קב הוא כמין דפוס רגל וחוקק בו מעט לשום בו ראש שוקו בתוכו ומשום הכי יוצא בקב שלו דמנעל דידי' הוא, והנה ההפרש בין דריסת הרגל ממש לרגל עץ הלזו הוא שהרגל ממש הוא המנשאת ומעמידו ומוליכו ממקום למקום, משא"כ רגל זו של עץ אינה מנשאה את האדם מעצמה כי אם אדרבה הקיטע הוא מנשא ומגביה אותה בכוחו ואחר שאין בה חיות רוחני כלל כ"א הוא דומם ממש שאינה ממהות בחי' עצמיות רגל האדם כלל ואעפי"כ הקיטע עומד עליה והולך עליה ממקום למקום רק הוא המגביה ומנשאה אותה ממקום למקום כו'.

כך עד"מ למעלה כשמצטרך לירד השפע שלמעלה מעלמא דחירו שהוא חירות לכל שמשם תרד השפע לכולם (בחינם בלא מצוות) אל החיצונים שרש עובדי כוכבים שלמטה שאין יכולה השפע להתלבש בכלים דקדושה ממש לירד אליהם מאחר שאין להם כלים כלל לכך היא תתלבש בכלי אחרת שאינה ממהות הכלים דקדושה כלל וע"י הכלים ההיא תשפיע השפע עליהם, והיינו ענין הנזכר במשנה הקיטע יוצא בקב שלו כו'.

4) מבואר בעץ חיים שם (ובלקוטי תורה להאריז"ל דניאל (ד, יד) בפסוק גזירת עירין ע"ש), דהקליפות – וגבורות ודינים – נאחזין מבחי' אחוריים.

וראה בפנים בלקוטי לוי יצחק טעם בזה למה הכיר אברהם את בוראו כשהי' בן מ"ח שנה דוקא. וז"ל: ועיקר מה שנפל מובן שהוא רק האחוריים בלבד, והוא ג' פעמים י"ו אותיות מאחוריים דהשמות ע"ב, ס"ג, מ"ה, שעולה מ"ח, שהם בדכורא דז"א, כי שם ב"ן הוא במלכות, וי"ל לכן בן מ"ח דוקא הכיר אברהם את בוראו, כי מקודם לזה הוא שבירה דתוהו וד"ל. ע"ש.

5) תהלים נג, ד.

6) ראה מגילה יז. רש"י סוף פרשת תולדות, וש"נ.

7) בראשית מה, ה. "מחי" בגי' 63 – ס"ג.

8) שמות יז, יד.

---

*) שבת דף סה, ב "הקיטע יוצא בקב שלו" (פירוש: אדם שנקטעה רגלו, עושה כמין דפוס רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו והוא נסמך עליו, ומש"ה יוצא בקב שלו בשבת, דמנעל דידי' הוא ע"ש).

**) ראה פניני לוי יצחק עה"ת פרשת וישלח פרק לו פסוק לב.

כא, ח – אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה

א. התחלת הפרשה היא – "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ובוא"ו המוסיף, "ואלה המשפטים", "מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני"[1] – דקאי על כללות עניני התורהנ ומצוותי'.

וסיום הפרשה הוא – "ואל משה אמר עלה אל ה' וגו'"[2], "פרשה זו נאמרה קודם עשרת הדברות", ובה נתבארו פרטי הענינים **דמתן תורה.**

ובזה נכלל גם הענין דפנימיות התורה:

בסיום הפרשה – הענין דמתן-תורה – גילוי "מעשה מרכבה"[3]. ובהתחלת הפרשה – "אשר **תשים**", מלשון סימה ואוצר[4], **נסתר** דתורה, כפי שנמשך **בפנימיותם** ("תשים **לפניהם**"), בחכמה בינה ודעת שבנפש, ע"י משה רבינו, "שממשיך ומשפיע בחי' דעת בכנסת ישראל . . שיהי' בהם בחינת דעת והרגשה באלקות להיות וידעת[5] היום גו' דע[6] את אלקי אביך" (כמבואר ב'תורה אור'[7]).

ולהוסיף, שענין זה קשור גם עם הגאולה – "מיסמך גאולה לגאולה" – כמבואר ב'תורה אור' שמצד המשכת בחי' הדעת ע"י משה רבינו, "לכך הוא גואל ראשון וגואל אחרון, פירוש גואל ראשון שהוא המשפיע להם בחי' הדעת שבתחלת הדבור שלו אמר להם **וידעתם** כי אני הוי'[8], כי מקודם כתיב[9] ויאמן העם, והוא יהי' ג"כ גואל אחרון, להיות בחינת ומלאה[10] הארץ **דעה** כו', כי[11] כולם ידעו אותי וכו'".

ויש לומר, שגם בענין זה מודגש הקשר לאדר **ראשון** דוקא – כאמור, שלידת משה רבינו, "גואל ראשון הוא גואל אחרון", היא באדר ראשון[12].

ומובן, שבזה נכללת גם פעולת ההשפעה על אומות העולם (מעין ודוגמת "ורבים מעמי הארץ מתיהדים גו'") – כפס"ד הרמב"ם[13] ש"צוה משה רבינו מפי הגבורה (במתן תורה) לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח", אשר עי"ז ממהרים את קיום היעוד "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה גו' לעבדו שכם אחד"[14], עד כדי כך, ש"לא יהי' עסק **כל העולם** (אפילו אומות העולם) אלא לדעת את ה' בלבד . . שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"[15].

ו. ויש להוסיף בביאור הקשר והשייכות דענין הגאולה (תכלית השלימות דמעשינו ועבודתינו בעניני התורה ומצוותי') לפרשת משפטים:

התחלת פרשת משפטים היא בענין ד"כי תקנה עבד עברי"[16], ובהמשך הענין – פרטי הדינים דאמה העברי', עד למצות יעוד, אשר "מצות יעוד קודמת למצות פדי'"[17].

והנה, ידוע הדרוש של רבינו הזקן [כפי שכותב אדמו"ר הצמח-צדק באור התורה[18] שהדרוש הזה מרבינו הגדול כו' הוא דרוש נכבד מאד כו'] בביאור פרטי הדרגות דעבד כנעני, עבד עברי ואמה העברי' בעבודת האדם לקונו – שהתחלת העבודה היא העבודה דבחי' עבד עברי, ואח"כ באה העבודה דבחי' עבד עברי, עד לעבודה דבחי' אמה העברי' (כמבואר בארוכה פרטי הענינים בזה)[19].

ותכלית העילוי דאמה העברי' הוא – כאמור – שהאדון מייעדה לו, שנעשית מיוחדת עם האדון (הקב"ה) **ככלה**[20].

וכשם ש"אין אמה העברי' נמכרת אלא למי שיש לה עליו . . קידושין, כדי שתהא ראוי' ליעוד"[21], כן הוא בעבודה – שכל מעשינו ועבודתינו (בכל פרטי הדרגות דעבודת עבד, "אני נבראתי לשמש את קוני"[22]) בזמן הזה אינם אלא בתנאי וכדי שיהי' ענין היעוד – הנישואין דכנסת ישראל עם הקב"ה.

וזהו הקשר עם ענין הגאולה (שנפעלת ע"י כללות מעשינו ועבודתינו) – כדאיתא במדרש[23] "העולם הזה אירוסין היו . . אבל לימות המשיח יהיו **נישואין**", וכמ"ש[24] "והי' ביום ההוא גו' תקראי אישי.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ו ח"ב, משיחות ש"פ משפטים סעיפים ה, ו

---

1) פירוש רש"י על הפסוק.

2) כד, א.

3) ראה לקוטי שיחות חלק א סוף עמוד 149 ואילך. ועוד.

4) ירושלמי ע"ז פ"ב סה"ש ובהפני משה שם.

5) ואתחנן ד, לט.

6) דברי הימים-א כח, ט.

7) פרשתנו עה, ב-ג.

8) וארא ו, ז.

9) שמות ד, לא.

10) ישעי' יא, ט.

11) ירמי' לא, לג.

12) להעיר גם מהוספת רש"י (בענין "משנכנס אדר מרבין בשמחה") "ימי נסים היו לישראל פורים **ופסח**" – שגם הגאולה דפסח התחלתה וסיבתה ב(שבעה ב)אדר – נתבאר בארוכה בלקוטי שיחות חלק טז ז' אדר – תצוה עמוד 342.

13) הלכות מלכים פרק ח הלכה י.

14) רמב"ם שם ספי"א.

15) שם ספי"ב (סיום וחותם ספר הי"ד). וראה לקוטי שיחות חכ"ז (הדרן על ספר משנה תורה להרמב"ם) ע' 246 ואילך.

16) כא, ב.

17) רמב"ם הלכות עבדים פרק ד הלכה ז.

18) עמוד א'קכז.

19) ראה גם ד"ה ואלה המשפטים תשל"ח פ"ד ואילך. וש"נ.

20) אור התורה שם עמוד א'קלה.

21) רמב"ם שם הלכה יא.

22) ומשנה ובריתא סוף מסכת קידושין.

23) שמו"ר ספט"ו.

24) הושע ב, יח. – הובא באור התורה שם.

◆ יום ראשון כ"א שבט ◆

כא (א) **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם:** א וְאִלֵּין דִּינַיָּא דִּי תַסְדַּר קֳדָמֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים •** (שמות רבה) כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה", פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים. "וְאֵלֶּה", מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים, מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי. וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ? לוֹמַר לְךָ שֶׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ. (סְפָרִים אֲחֵרִים: הַמִּזְבֵּחַ, וּפֵרוּשׁוֹ בַּעֲזָרָה). **אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם •** אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה: לֹא תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ לוֹמַר: 'אֶשְׁנֶה לָהֶם הַפֶּרֶק וְהַהֲלָכָה ב' אוֹ ג' פְּעָמִים, עַד שֶׁתְּהֵא סִדּוּרָה בְּפִיהֶם כְּמִשְׁנָתָהּ, וְאִינִי מַטְרִיחַ עַצְמִי לַהֲבִינָם טַעֲמֵי הַדָּבָר וּפֵרוּשׁוֹ', לְכָךְ נֶאֱמַר: "אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם", כְּשֵׁלְחָן הֶעָרוּךְ וּמוּכָן לֶאֱכֹל לִפְנֵי הָאָדָם. **לִפְנֵיהֶם •** (גיטין פח) וְלֹא לִפְנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וַאֲפִילּוּ יָדַעְתָּ בְּדִין אֶחָד שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם, שֶׁהַמֵּבִיא דִּינֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲרַמִּיִּים מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם וּמְיַקֵּר אֶת שֵׁם הָאֱלִילִים לְהַשְׁבִּיחָם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְהַחֲשִׁיבָם), שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים לב) "כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם, וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים", כְּשֶׁאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים, זֶהוּ עֵדוּת לְעִלּוּי יְרָאָתָם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ג, עמ' 899)

אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (כא, א)

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים: ...מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי (רש"י)

גַּם אֶת הַמִּצְוֹת הַמְכֻנּוֹת 'מִשְׁפָּטִים' - אֵלֶּה שֶׁהַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי מְחַיְּבָן - עָלֵינוּ לְקַיֵּם אַךְ וְרַק מִפְּנֵי שֶׁנִּתְּנוּ לָנוּ מֵהַקָּבָּ"ה בְּסִינַי, וְלֹא בִּגְלַל הַהִגָּיוֹן וְהַשֵּׂכֶל שֶׁבָּהֶן.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(א) **וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים.** פֵּירַשׁ רַשִּׁ"י, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'אֵלֶּה' פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים וכו'. מִשְּׁמַע מִתּוֹךְ פֵּירוּשׁוֹ, שֶׁאִילּוּ כָּתַב כָּאן 'אֵלֶּה' מִשְּׁמַע שֶׁהָיָה פּוֹסֵל הָרִאשׁוֹנִים, וְהָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁלֹּא נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי. וְתֵימַהּ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב לְמַעְלָה (לעיל יט ב) וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי. לְכָךְ נִרְאֶה לִי, פָּסַל מִלְּשׁוֹן פָּסָל לְךָ (להלן לד א), כְּמַעֲשֶׂה הַנִּפְסָל וְנִפְרָד מֵחֲבֵירוֹ, וְהָכִי פֵּירוּשׁוֹ, אִילּוּ הָיָה כָּתוּב 'אֵלֶּה' הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁהָאַחֲרוֹנוֹת חֲלוּקִים וְנִפְרָדִים מִן הָרִאשׁוֹנִים, וְהָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁהָאַחֲרוֹנִים לֹא נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי, לְכָךְ נֶאֱמַר **וְאֵלֶּה** מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן. וְ[אֶת] הוּא כְּמוֹ 'מִן', כְּמוֹ כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר (לעיל ט כט). וְכֵן אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית דְּסוֹף פָּרָשַׁת כִּי תָבוֹא (דברים כח סט), נִפְרָד וְחָלוּק מֵחֲבֵירוֹ, שֶׁהָרִאשׁוֹנִים דִּבְרֵי תוֹכְחָה וּקְלָלָה וְהָאַחֲרוֹנִים בְּרָכָה. [וּ]תְחִלַּת סֵפֶר מִשְׁנֵה תוֹרָה דִּכְתִיב (דברים א א) אֵלֶּה הַדְּבָרִים לֹא שַׁיָּיךְ שָׁם לוֹמַר פָּסַל, (אלה) [אֶלָּא] מִפְּנֵי שֶׁהוּא תְּחִילַּת הַסֵּפֶר כְּתִיב. אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ דִּבְרֵאשִׁית (ב ד), פָּסַל הָרִאשׁוֹנִים תֹּהוּ וָבֹהוּ:

לִפְנֵיהֶם. פֵּירַשׁ רַשִּׁ"י וְלֹא לִפְנֵי עַכּוּ"ם וכו' וַאֲפִילּוּ דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִין יִשְׂרָאֵל. וּמָשָׁל הוּא לִשְׁנֵי חוֹלִים שֶׁנִּכְנַס הָרוֹפֵא לְבַקְּרָם, אָמַר לְאֶחָד הַאֲכִילֻהוּ וְהַשְׁקֻהוּ מַה שֶּׁיִּרְצֶה וְזֶה תִּשְׁמְרוּ מִמַּאֲכָל פְּלוֹנִי, אָמְרוּ לוֹ אַדְּרַבָּה זֶה מְסוּכָּן מִזֶּה, מַדּוּעַ, אָמַר לָהֶם הִיא הַנּוֹתֶנֶת, לְפִי שֶׁדַּעְתִּי שֶׁהוּא חוֹלֶה לָמוּת אָמַרְתִּי אַל תִּמְנְעוּ מִמֶּנּוּ כְּלוּם, כִּי בֵּין יֹאכַל בֵּין לֹא יֹאכַל יָמוּת, אֲבָל לְזֶה שֶׁעוֹמֵד לְחַיִּים אָמַרְתִּי אַל יֹאכַל דָּבָר פְּלוֹנִי פֶּן יִכְבַּד עָלָיו חָלְיוֹ. כֵּן בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם כְּתִיב (יחזקאל כ כה) נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים וּמִשְׁפָּטִים לֹא יִחְיוּ בָּהֶם, אֲבָל בְּיִשְׂרָאֵל כְּתִיב (ויקרא יח ה) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם וגו' (תנחומא ג). וְהַיְינוּ טַעְמָא נַמִּי דְּאָסַר לָנוּ שְׁרָצִים וְלֹא לָאוּמּוֹת, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהלים קמז יט-כ) מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וגו':

וּמַעֲשֶׂה בְּאוּנְקְלוֹס הַגֵּר בֶּן אֲחוֹתוֹ שֶׁל אַדְרְיָנוּס קֵיסָר שֶׁבִּיקֵּשׁ לְהִתְגַּיֵּר וְהָיָה מִתְיָירֵא מִדּוֹדוֹ, אָמַר לוֹ אֲנִי מְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה, אָמַר לוֹ שֶׁמָּא חָסֵר אַתָּה כֶּסֶף וְזָהָב הֲרֵי אוֹצְרוֹתַי לְפָנֶיךָ, אָמַר לוֹ מְבַקֵּשׁ אֲנִי לָצֵאת לַחוּץ וּלְהִתְחַכֵּם לְהַכִּיר הַבְּרִיּוֹת, תֵּן עֵצָה בְּאֵיזוֹ פְּרִקְמַטְיָא, אָמַר לוֹ אוֹתָהּ שֶׁתִּרְאֶה שֶׁנִּפְלָה עָסוֹק שֶׁסּוֹפָהּ לְהִתְעַלּוֹת וְאַתָּה מִשְׁתַּכֵּר, הָלַךְ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִיקֵּשׁ מֵהַחֲכָמִים לִלְמוֹד תּוֹרָה קוֹדֶם שֶׁיִּמּוֹל, אָמְרוּ לוֹ אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בְּנִימּוֹל, הָלַךְ וּמָל וְלָמַד תּוֹרָה הַרְבֵּה. וּמְצָאוּהוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרָאוּ פָּנָיו מְשׁוּנּוֹת, אָמְרוּ זֶה לָזֶה אוּנְקְלוֹס לָמַד תּוֹרָה, מִיַּד שֶׁבָּא אֶצְלָם הִתְחִיל לִשְׁאוֹל שְׁאֵלוֹת הַרְבֵּה. הָלַךְ אֵצֶל אַנְדְּרִינּוֹס דּוֹדוֹ, אָמַר לוֹ לָמָּה פָּנֶיךָ מְשׁוּנּוֹת, אָמַר לוֹ שֶׁלָּמַדְתִּי תּוֹרָה וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּלְתִּי, אָמַר לוֹ וּמִי יָעַץ לְךָ כָּךְ, אָמַר לוֹ אַתָּה, שֶׁאָמַרְתָּ לִי עָסוֹק בִּפְרִקְמַטְיָא הַנִּפּוּלָה שֶׁסּוֹפָהּ לְהִתְעַלּוֹת, וְחָזַרְתִּי עַל כָּל אוּמָּה וְאוּמָּה וְלֹא מָצָאתִי אוּמָּה שְׁפֵלָה כְּיִשְׂרָאֵל וְסוֹפָן לְהִתְעַלּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה (מט ז) כֹּה אָמַר ה' גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לִבְזֹה נֶפֶשׁ לְמִתְעָב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וָקָמוּ. הִכָּה אוֹתוֹ עַל לְחָיָיו וְחָזַר וְאָמַר לוֹ לָמָּה עָשִׂיתָ כֵּן, אָמַר לוֹ שֶׁבִּקַּשְׁתִּי לִלְמוֹד תּוֹרָה, אָמַר לוֹ הָיָה לְךָ לִלְמוֹד וְלֹא לָמוּל, אָמַר לוֹ אֵין יְכוֹלֶת לִלְמוֹד בְּלֹא מִילָה שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמז יט) מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, לְמִי שֶׁהוּא מָהוּל כְּיַעֲקֹב (נולד מהול), וּכְתִיב (שם פסוק כ) לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם, 'בַּל', אֵין יְכוֹלִין לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁמַּתְחֶלֶת בְּבֵי"ת וּמְסַיֶּימֶת בְּלָמֶ"ד (דברים לד יב) לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל (ראה תנחומא ה): תורה ב

זֶה גַּם מַה שֶּׁכּוֹתֵב רַשִׁ"י: "וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דִּינִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ, לוֹמַר לְךָ שֶׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ". וְהַיְנוּ, שֶׁצְּרִיכִים לְבַסֵּס אֶת הַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר (דִּינִין) "אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ" - עַל קְדוּשַׁת הַתּוֹרָה וְצִוּוּי הַבּוֹרֵא, וְלֹא עַל הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עפ"י 'לקוטי שיחות' חלק ג, עמוד 900 – 'מתוך לקראת שבת')

מַה הַחִדּוּשׁ בְּזֶה שֶׁעַכּוּ"ם פּוֹסְקִים כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל?

עַל הַפָּסוּק בְּרֵישׁ פָּרָשָׁתֵנוּ "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י "לִפְנֵיהֶם וְלֹא לִפְנֵי עַכּוּ"ם, וַאֲפִילוּ יָדַעְתָּ בְּדִין אֶחָד שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁלָּהֶם".

וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר, הֲרֵי אִם "דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל", מַה בְּכָךְ שֶׁאֵלּוּ שֶׁיִּפְסְקוּ אֶת הַדִּין בְּפֹעַל יִהְיוּ עַכּוּ"ם, הֲרֵי גַּם כָּךְ יֵצֵא הַדִּין כְּפִי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת עַל־פִּי דִּינֵי הַתּוֹרָה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַדְּבָרִים עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (שבת קה, ב) בְּדַרְכֵי הַיֵּצֶר־הָרַע שֶׁ"הַיּוֹם אוֹמֵר לוֹ עֲשֵׂה כָּךְ, וּלְמָחָר אוֹמֵר לוֹ וְכוּ' עַד שֶׁאוֹמֵר לוֹ עֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה", וּפֵרֵשׁ כ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (ספר המאמרים תרפ"ט עמ' 124 ואילך), דְּבִתְחִלָּה אֵין הַיֵּצֶר־הָרַע אוֹמֵר לָאָדָם לַעֲבֹר עַל רְצוֹן הַקָּבָּ"ה חַס־וְשָׁלוֹם, דַּהֲרֵי מִי פֶּתִי יַקְשִׁיב לוֹ לְהִתְנַתֵּק מֵהַקָּבָּ"ה אֲפִילוּ לְרֶגַע אֶחָד. אֶלָּא בִּתְחִלָּה אוֹמֵר לוֹ הַיֵּצֶר־הָרַע "עֲשֵׂה כָּךְ", וְהַיְנוּ, שֶׁיַּמְשִׁיךְ לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹת, אַךְ לֹא מִפְּנֵי שֶׁכֵּן הוּא רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁגַּם הַיֵּצֶר־הָרַע מֵבִין וּמַסְכִּים לְעֲשִׂיָּה זוֹ, וְאוֹמֵר לוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן.

וַאֲזַי, אַף שֶׁלְּפֹעַל הֲרֵי הוּא מַמְשִׁיךְ בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, מִמְּקוֹם מִכְּיוָן שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן בִּגְלַל רְצוֹנוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁכֵּן הוּא רְצוֹן הַקָּבָּ"ה, הֲרֵי בָּזֶה מִתְנַתֵּק מֵהַקָּבָּ"ה רַחֲמָנָא־לִיצְלָן, וּכְבָר נָקֵל לַיֵּצֶר־הָרַע לוֹמַר לוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים שֶׁהֵן מַמָּשׁ נֶגֶד רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְעַד לְ"עֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה".

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן הַטַּעַם לְזֶה שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר בְּעַרְכָּאוֹת שֶׁל עַכּוּ"ם דָּנִים כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל, אָסוּר לְהָבִיא אֶת הַדִּין לִפְנֵיהֶם, דְּמִכֵּיוָן שֶׁאֵינָם פּוֹסְקִים אֶת הַדִּין מִצַּד רְצוֹן הַבּוֹרֵא אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכָּךְ מוּבָן בְּשִׂכְלָם, הִנֵּה בְּכָךְ מְנַתְּקִים אֶת הַדִּין מֵהַקָּבָּ"ה, וַאֲזַי נִפְתָּח הַפֶּתַח לַיֵּצֶר לוֹמַר לָאָדָם לַעֲבֹר גַּם עַל דְּבָרִים שֶׁהֵם נֶגֶד רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ חַס־וְשָׁלוֹם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 38 – מתוך 'לקראת שבת')

שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים (רַשִׁ"י כא, א) רַז"ל אָמְרוּ (עֲרוּבִין נג, ב) שֶׁחַיָּב אָדָם לִשְׁנוֹת לְתַלְמִידָיו אַרְבַּע פְּעָמִים, וּכְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכָּל הָעָם שָׁנוּ פִּרְקָן אַרְבַּע פְּעָמִים (מִמּוֹשֶׁה, מֵאַהֲרֹן, מִבְּנֵי אַהֲרֹן, וּמִן הַזְּקֵנִים). וְרַשִׁ"י מְצַיֵּן לִגְמָרָא זוֹ בְּפֵרוּשׁוֹ (כִּי תִשָּׂא לד, לב). לָכֵן מְדַיֵּק **שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה** פְּעָמִים, כִּי בְּדֶרֶךְ כְּלָל דַּי בְּאַרְבַּע פְּעָמִים. וְגַם בָּזֶה נִרְאֶה עַד כַּמָּה מְדֻיָּקִים דִּבְרֵי רַשִׁ"י!

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש חי"א עמ' 291 – מתוך 'לקראת שבת')

עֲבָדֵי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי

וְאֵלֶּה מוֹסִיף עַל הָרִאשׁוֹנִים. מַה הָרִאשׁוֹנִים מִסִּינַי, אַף אֵלּוּ מִסִּינַי (כא, א־ב. ובפרש"י).

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת בֵּין דִּין עֶבֶד עִבְרִי לְמַתַּן תּוֹרָה, דְּהִנֵּה בְּמַתַּן תּוֹרָה נַעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים לְהַקָּבָּ"ה, וְעַל יְדֵי זֶה "נִשְׁתַּחְרְרוּ" מִכָּל סוּג שֶׁל עֲבֹדוּת אַחֶרֶת.

וְלָכֵן מִי שֶׁאוֹמֵר "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי . . לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי" נִרְצָע, כִּי "אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה קוֹלִי עַל הַר סִינַי בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ יֵרָצַע" (קידושין כב, ב).

וְלָכֵן הַדִּין הָרִאשׁוֹן הוּא בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי, לְלַמְּדֵנוּ שֶׁעֶבֶד אֲמִתִּי שֶׁל הַקָּבָּ"ה "עֶבֶד עִבְרִי" ("אַ אידישע קְנָעכְט") צָרִיךְ לְהִתְעַנֵּג רַק מִדְּבָרִים שֶׁקְּשׁוּרִים לַהַקָּבָּ"ה, וְאָסוּר לְאָדָם לְהַגִּיד "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנַי", שֶׁמִּתְעַנֵּג מֵעִנְיָנֵי עוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא כָּל כֹּחוֹתָיו וְעִנְיָנָיו יִהְיוּ רַק לַה' לְבַדּוֹ.

(ב) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִיעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם:

ב אֲרֵי תִזְבֹּן עַבְדָּא בַּר יִשְׂרָאֵל שִׁתְּ שְׁנִין יִפְלַח וּבַשְּׁבִיעֵתָא יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין מַגָּן:

רש"י◄ **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי •** עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי, עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלְּקַחְתּוֹ

(ב) **כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי.** פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י, מִיָּד בֵּית דִּין שֶׁמְּכָרוּהוּ בִּגְנֵיבָתוֹ, כְּדִכְתִיב (להלן כב ב) אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מֵחֲמַת דָּחְקוֹ, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁשׁ. וְתֵימַהּ דְּהֵיאָךְ מָצֵי לְמֵימַר דִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁשׁ, וַהֲרֵי כְּתִיב בְּפָרָשַׁת רְאֵה (דברים טו יב) כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ

מִיִּשְׂרָאֵל וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר "שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד"? וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם (ויקרא כה) "וְהִתְנַחַלְתֶּם אוֹתָם", בְּלָקוּחַ מִן הַכְּנַעֲנִים, אֲבָל בְּלָקוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי", לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ. **כִּי תִקְנֶה • מִיַּד בֵּית־דִּין שֶׁמְּכָרוּהוּ בִּגְנֵבָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ".** אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחֳקוֹ, אֲבָל מְכָרוּהוּ בֵּית־דִּין לֹא יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ", הֲרֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחֳקוֹ אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם "כִּי תִקְנֶה"? בְּנִמְכָּר בְּבֵית־דִּין. **לַחָפְשִׁי • לְחֵרוּת.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשד"מ כרך ב, עמ' 970)

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי (כא, ב)

לָמָּה פָּתְחָה הַתּוֹרָה אֶת פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בְּדִינֵי עֶבֶד עִבְרִי - אִישׁ יִשְׂרָאֵל שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית־דִּין בִּגְנֵבָתוֹ - וַהֲלוֹא הוּא דָּבָר בִּלְתִּי רָגִיל?

אֶלָּא מְבֹאָר בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת שֶׁמִּשְׁפָּטִים הוּא מִלְּשׁוֹן 'הֲלִיכָה', וּכְפֵירוּשׁ הַתַּרְגּוּם עַל הַפָּסוּק (בראשית מ) "כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן" - "כְּהִלְכָתָא קַדְמָיְתָא". הַהֲלִיכָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְהוּדֵי צְרִיכָה לִהְיוֹת - הַהַכָּרָה שֶׁהוּא "עֶבֶד עִבְרִי", עַבְדּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ־מַלְכֵי־הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 257־256)

עֶבֶד כְּנַעֲנִי - מְסַמֵּל אָדָם בַּעַל נְטִיָּה לְתַאֲווֹת הָעוֹלָם, אֶלָּא שֶׁהוּא כּוֹפֶה אֶת עַצְמוֹ בְּקַבָּלַת־עוֹל וְאֵינוֹ נִכְנָע לָהֶן. מִצַּד אֶחָד הוּא עֶבֶד (לַה'), אַךְ מִצַּד שֶׁנִּי הוּא נִקְרָא עֶבֶד כְּנַעֲנִי, כִּי נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית הִיא בְּתָקְפָּהּ.

עֶבֶד עִבְרִי - מְסַמֵּל אָדָם שֶׁהִגִּיעַ לְמַצָּב שֶׁהַמִּדּוֹת שֶׁל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית (אַהֲבַת ה' וְיִרְאָתוֹ) מַשְׁפִּיעוֹת עַל נַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, וּמְעוֹרְרוֹת בָּהּ רָצוֹן וּתְשׁוּקָה לֵאלֹקוּת (וּבְכָל־זֹאת עֲדַיִן הוּא נִקְרָא "עֶבֶד", מִכֵּיוָן שֶׁנַּפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית טֶרֶם נֶהְפְּכָה לְגַמְרֵי, וְהוּא עֲדַיִן זָקוּק לְ"עֲבוֹדַת עֶבֶד" כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ עָלֶיהָ).

לָכֵן פָּתְחָה הַתּוֹרָה בְּדִינֵי עֶבֶד עִבְרִי, כִּי הַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה שֶׁל מַתַּן־תּוֹרָה הִיא לְהָאִיר אֶת הָעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן - בְּאוֹר הַתּוֹרָה. דָּבָר זֶה בָּא לִידֵי בִּטּוּי בְּצוּרָה בּוֹלֶטֶת בְּדִין עֶבֶד עִבְרִי, הַמְסַמֵּל אֶת הַשְׁפָּעַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עַל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך טז עמ' 251 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי וְלֹא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי

עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי, עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלְּקַחְתּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל כו' תַּלְמוּד לוֹמַר כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי, לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ (כא, ב. ובפרש"י)

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים, וְכִי יִמָּכֵר עַל יְדֵי אֲחֵרִים מַשְׁמַע, וְגַם רַשִׁ"י פֵּירְשׁוּ בִּמְכִירַת בֵּית דִּין. לְכָךְ (יש לומר דפירש רש"י מדרש) [פֵּירֵשׁ הַקָּדוֹשׁ מִדְּרוֹא"ש] עַל פִּי הַמְּכִילְתָּא, **כִּי תִקְנֶה [עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד]** מַשְׁמַע שֶׁיַּעֲבוֹד אֶת הַבֵּן אוֹ הָאָח, שֶׁאִם יָמוּת הָאָדוֹן בְּתוֹךְ שֵׁשׁ שֶׁיַּעֲבוֹד אֶת הַבֵּן בִּמְקוֹמוֹ, וְאִם אֵין לוֹ בֵּן יַעֲבוֹד הָאָח הַיּוֹרֵשׁ בִּמְקוֹמוֹ, וּבִמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין. אַתָּה אוֹמֵר בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחֳקוֹ בָּזֶה אָמְרִינַן שֶׁיַּעֲבוֹד אֶת הַבֵּן אוֹ הָאָח, אֲבָל בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין אֵינוֹ עוֹבֵד לֹא אֶת הַבֵּן וְלֹא אֶת הָאָח, כְּדִכְתִיב (שם) כִּי יִמָּכֵר לְךָ וגו' דְּמַשְׁמַע דִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין, וּכְתִיב (שם) וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים דְּמַשְׁמַע מִיעוּט, וַעֲבָדְךָ וְלֹא לַיּוֹרֵשׁ. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (ויקרא כה לט) כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וְנִמְכַּר לְךָ הֲרֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ אָמוּר, וְשָׁם כְּתִיב (פסוק מ) עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ דְּמַשְׁמַע יַעֲבוֹד אֶת הַבֵּן וְאֶת הָאָח, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים **כִּי תִקְנֶה,** בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין. וְאִי לָא כְּתִיב אֶלָּא הַאי קְרָא הֲוָא אָמִינָא דִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין יַעֲבוֹד אֶת הַבֵּן וְאֶת הָאָח דְּהָכִי נַמִי מִשְׁמַע **יַעֲבוֹד,** לְכָךְ כְּתִיב נַמִי בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין (דברים שם) כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ וגו', וּכְתִיב (שם) וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים דְּמַשְׁמַע וְלֹא לַיּוֹרֵשׁ. הֵא לְךָ רִיבּוּי וּמִיעוּט בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין, וְנוֹקִים הָרִיבּוּי בַּבֵּן וְהַמִּיעוּט בָּאָח וְנֹאמַר בִּמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין עוֹבֵד אֶת הַבֵּן וְלֹא אֶת הָאָח. וּבְמַסֶּכֶת קִידּוּשִׁין (יז:) פָּרִיךְ וּמָה רָאִיתָ לְרַבּוֹת אֶת הַבֵּן וּלְהוֹצִיא אֶת הָאָח, וּמִשֵּׁנִי מְרַבֶּה אֲנִי אֶת הַבֵּן שֶׁכֵּן קָם תַּחַת אָבִיו לְיַעֲדָהּ וְלִשְׁדֵּה אֲחוּזָּה, כִּדְאִיתָא הָתָם:

וְעוֹד תֵּימַהּ לְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י דְּפֵירֵשׁ דְּחִידּוּשָׁא הִיא מִיצִיאַת שֵׁשׁ, וְאִם כֵּן מַאי קָאָמַר כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וְנִמְכַּר לְךָ הֲרֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ אָמוּר, וּמַה בְּכָךְ מִכָּל־מָקוֹם אִיצְטְרִיךְ הַאי קְרָא בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ לוֹמַר שֶׁיּוֹצֵא בְּשֵׁשׁ, דְּאִילּוּ מֵהַאי קְרָא דִּוְכִי יָמוּךְ לָא שָׁמְעִינַן אֶלָּא שֶׁיּוֹצֵא בַּיּוֹבֵל, כְּדִכְתִיב (ויקרא כה מ) עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּשָׁמָא מוֹכֵר עַצְמוֹ אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁשׁ, וְיָלִיף לָהּ מִגְּזֵירָה שָׁוָה דְּשָׁכִיר שָׁכִיר לְמַאן דְּאִית לֵיהּ (ראה קידושין יד:), בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ כְּתִיב (ויקרא שם) כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב וּבִמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין כְּתִיב (דברים טו יח) כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר: תורה ג

בְּ'דִבְרֵי דָוִד' (לְהַט"ז) כָּתַב: "קָשֶׁה, כֵּיוָן דִּסְתָם עֶבֶד עִבְרִי בְּכָל מָקוֹם פֵּרוּשׁוֹ שֶׁהוּא עִבְרִי, לָמָּה וּמֵהֵיכָא תֵּיתֵי לְעַקֵּם וְלוֹמַר עֶבֶד כְּנַעֲנִי". וְכֵן הִקְשׁוּ עוֹד מְפָרְשֵׁי רַשִּׁ"י וְתִרְצוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים (ראה גַּם גו"א וּמַשְׂכִּיל לְדָוִד כָּאן).

וְיֵשׁ לוֹמַר הַהֶסְבֵּר לְפִי פְּשׁוּטוֹ:

צִוּוּי זֶה נֶאֱמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד אַחֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת־יַם־סוּף, שֶׁ"אֵין לְךָ אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא נָטַל הַרְבֵּה חֲמוֹרִים טְעוּנִים מִכַּסְפָּם וּמִזְהָבָם שֶׁל מִצְרַיִם" (רש"י בא יג, יג ד"ה פטר), וְאִם־כֵּן הָיוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בַּעֲשִׁירוּת מְפֻלָּגָה.

וְאִם כֵּן, לְפִי פְּשׁוּטוֹ תָּמוּהַּ שֶׁהַצִּוּוּי הָרִאשׁוֹן שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה הָיָה דִּין עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁמְּדַבֵּר בְּמִי שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל עֲנִיּוּתוֹ מָכַר עַצְמוֹ אוֹ מְכָרוּהוּ בֵּית דִּין, מַצָּב שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ "הַרְבֵּה חֲמוֹרִים טְעוּנִים" כֶּסֶף וְזָהָב!

וְלָכֵן הֲוָא־אֲמִינָא דְּקָאֵי עַל "עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי", וְדַוְקָא אַחֲרֵי שֶׁכְּתָבָה תּוֹרָה "כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי" יָדְעִינַן דְּקָאֵי עַל "עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי".

(ג) **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ:**

ג אִם בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם בְּעֵל אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק אִתְּתֵהּ עִמֵּהּ:

רש"י◂ **אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא •** שֶׁלֹּא הָיָה נָשׂוּי אִשָּׁה, כְּתַרְגּוּמוֹ: אִם בִּלְחוֹדוֹהִי. וּלְשׁוֹן "בְּגַפּוֹ", בִּכְנָפוֹ, שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא, יְחִידִי בְּתוֹךְ לְבוּשׁוֹ בִּכְנַף בִּגְדוֹ. **בְּגַפּוֹ יֵצֵא •** מַגִּיד שֶׁאִם לֹא הָיָה נָשׂוּי מִתְּחִלָּה, אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים (קידושין כ). **אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא •** יִשְׂרְאֵלִית (מכילתא). **וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ •** וְכִי מִי הִכְנִיסָהּ שֶׁתֵּצֵא? אֶלָּא מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁהַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי, חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו (קידושין כב).

(ד) **אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶּיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ:**

ד אִם רִבּוֹנֵהּ יִתֶּן לֵהּ אִתְּתָא וּתְלִיד לֵהּ בְּנִין אוֹ בְּנָן אִתְּתָא וּבְנָהָא תְּהֵי לְרִבּוֹנָהָא וְהוּא יִפּוֹק בִּלְחוֹדוֹהִי:

רש"י◂ **אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה •** מִכָּאן שֶׁהָרְשׁוּת בְּיַד רַבּוֹ לִמְסֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּיִשְׂרְאֵלִית? תַּלְמוּד לוֹמַר: "הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ". הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּכְנַעֲנִית, שֶׁהֲרֵי הָעִבְרִיָּה אַף הִיא יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ, וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי שֵׁשׁ אִם הֵבִיאָה סִימָנִין יוֹצְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) "אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה", מְלַמֵּד שֶׁאַף הָעִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ.

(ה) **וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי:**

ה וְאִם מֵימַר יֵימַר עַבְדָּא רָחֵימְנָא יָת רִבּוֹנִי יָת אִתְּתִי וְיָת בְּנָי לָא אֶפּוֹק לְבַר חוֹרִין:

רש"י◂ **אֶת אִשְׁתִּי •** הַשִּׁפְחָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת משפטים תש"ל)

יֵשׁ הַטְּרוּדִים כָּל־כָּךְ בְּעִסְקֵיהֶם הַגַּשְׁמִיִּים בְּמָשָׁךְ שִׁשָּׁת יְמֵי הַחֹל, עַד שֶׁהֵם "עֲבָדִים לַעֲבָדִים", לִרְצוֹנָם הַגַּשְׁמִי, כְּאָדָם זֶה הַקּוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ לְמָשָׁךְ שֵׁשׁ שָׁנִים, וְגַם בְּבֹא יוֹם "הַשְּׁבִיעִי" יוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ שֶׁבּוֹ צָרִיךְ לָצֵאת חָפְשִׁי, לִשְׁבּוֹת וְלָנוּחַ מִכָּל עִנְיְנֵי חֹל - אֵינָם רוֹצִים לָצֵאת חָפְשִׁי וּלְשַׁחְרֵר עַצְמָם מֵאַהֲבָתָם וְשִׁעְבּוּדָם לְעִנְיְנֵיהֶם הַגַּשְׁמִיִּים, וּטְרוּדִים וּמְטֻרָדִים הֵם בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ג) **וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ.** פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י וְכִי מִי הִכְנִיסָהּ וכו'. וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק אִשְׁתּוֹ מְצִינוּ בָּנָיו מִנַּיִן, וְיֵשׁ לוֹמַר גֵּבֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ כְּתִיב (ויקרא כה מא) וְיָצָא [מֵעִמָּךְ] הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ, וּבִמְכָרוּהוּ בֵּית דִּין יָלְפִינַן לֵיהּ בִּגְזֵירָה שָׁוָה דְּשָׁכִיר שָׁכִיר, וּמַאן דְּלֵית לֵיהּ הָךְ גְּזֵירָה שָׁוָה, גַּלּוּיֵי מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא: תורה ד

(ד) **אִם אֲדוֹנָיו.** מַגִּיד שֶׁרְשׁוּת בְּיַד רַבּוֹ לִמְסוֹר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה כְּשֶׁהוּא נָשׂוּי יִשְׂרְאֵלִית מִקּוֹדֶם לָכֵן, אֲבָל כְּשֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי אֵינוֹ יָכוֹל לְכוֹפוֹ וְלִמְסוֹר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר **אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא.** וְהַטַּעַם הוּא שֶׁכְּשֶׁהוּא נָשׂוּי יִשְׂרְאֵלִית אֵינוֹ נִמְשָׁךְ אַחַר הַשִּׁפְחָה, אֲבָל כְּשֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי יִהְיֶה נִמְשָׁךְ אַחֲרֶיהָ: תורה ה

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה: הַקָּבָּ"ה צִוָּה "כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" - עִנְיָנוֹ שֶׁל הָאָדָם הוּא עֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה (וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת), "כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ", זוֹהִי תַּכְלִית יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ וּשְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, וּמִכֵּיוָן שֶׁזֶּהוּ צִיווּי הַקָּבָּ"ה הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת הַכֹּל, הֲרֵי בְּוַדַּאי יִתֵּן לוֹ הַכֹּחַ וְהַיְכֹלֶת הַדְּרוּשִׁים לְמְלֹאת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם בִּימֵי הַחֹל בְּעִסְקוֹ בְּעִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים אֵינוֹ מִשְׁעְבָּד לָהֶם, אֵין עִסְקוֹ בְּאֹפֶן שֶׁל "עֶבֶד לַעֲבָדִים" אֶלָּא אַדְּרַבָּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם - לְצָרְכּוֹ הָאֲמִיתִּי, לִהְיוֹת עֶבֶד לַהקָּבָּ"ה. וּכְשֶׁבָּא יוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ הוּא מְקַדֵּשׁ, מַבְדִּיל וּמַגְבִּיהַּ אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי מֵעִנְיָנֵי חֹל, וְעִסְקוֹ הוּא - לִמּוּד הַתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ.

וְעַל־יְדֵי הַנְהָגָה זוֹ בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה (וְהַמִּצְוֹת) יוֹצֵא הָאָדָם לַחָפְשִׁי מִגְּלוּתוֹ הַפְּרָטִי, וְעַל־יְדֵי־זֶה מִקָּרֵב גַּם אֶת הַיְּצִיאָה מֵהַגָּלוּת הַכְּלָלִי - וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁבִּשְׁעַת הַחָרְבָּן עַצְמוֹ פָּעַל אֵצֶל מַחֲרִיבֵי בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ אֶת יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ, תּוֹרַת סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה - וְעַל־יְדֵי הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה נַעֲשָׂה הָאָדָם בֶּן־חוֹרִין, וּבִמְהֵרָה נִזְכֶּה לְבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְ"הַדֶּלֶת וְהַמְּזוּזָה" (שֶׁהָיוּ עֲדַיִם בְּמִצְרַיִם) שֶׁ"טְּבָעוּ בָּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ", יִתְגַּלּוּ וַיַּשְׁלִימוּ אֶת בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בְּמִילּוּאוֹ.

(ו) **וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם:**

ו וְיַקְרִבְנֵהּ רִבּוֹנֵהּ לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא וְיַקְרִבְנֵהּ לְוָת דָּשָׁא אוֹ לְוָת (דִּילְוָת) מְזֻזְתָּא וְיַרְצַע רִבּוֹנֵהּ יָת אוּדְנֵהּ בְּמַרְצְעָא וִיהֵי לֵהּ עָבֵד פָּלַח לְעָלָם:

רש"י◄ **אֶל הָאֱלֹהִים •** (מכילתא) לְבֵית־דִּין. צָרִיךְ שֶׁיְּמַלֵּךְ בְּמוֹכְרָיו שֶׁמְּכָרוּהוּ לוֹ. **אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה •** יָכוֹל שֶׁתְּהֵא הַמְּזוּזָה כְּשֵׁרָה לְרָצֹעַ עָלֶיהָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (דברים טו) "וְנָתַתָּה בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת", בַּדֶּלֶת וְלֹא בַּמְּזוּזָה. הָא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה"? הִקִּישׁ דֶּלֶת לִמְזוּזָה: מַה מְּזוּזָה מְעֻמָּד, אַף דֶּלֶת מְעֻמָּד (קידושין כב)◆ **וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ • הַיְמָנִית.** אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא שֶׁל שְׂמֹאל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֹזֶן" "אֹזֶן" לִגְזֵרָה־שָׁוָה. נֶאֱמַר כָּאן: "וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ", וְנֶאֱמַר בַּמְּצֹרָע: (ויקרא יד) "תְּנוּךְ אָזְנוֹ הַיְמָנִית", מַה לְּהַלָּן הַיְמָנִית, אַף כָּאן הַיְמָנִית. וּמָה רָאָה אֹזֶן לְהֵרָצַע מִכָּל שְׁאָר אֵבָרִים שֶׁבַּגּוּף? (מכילתא) אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: 'אֹזֶן זֹאת שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "לֹא תִּגְנֹב", וְהָלַךְ וְגָנַב, תֵּרָצַע'. וְאִם מוֹכֵר עַצְמוֹ: 'אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: "כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְהָלַךְ וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, תֵּרָצַע'. רַבִּי שִׁמְעוֹן הָיָה דּוֹרֵשׁ מִקְּרָא זֶה כְּמִין חֹמֶר (רָצָה לוֹמַר: קֶשֶׁר צְרוּר מְבֻשָּׂם, שֶׁתּוֹלִין בַּצַּוָּאר לְתַכְשִׁיט): 'מַה נִּשְׁתַּנּוּ דֶּלֶת וּמְזוּזָה מִכָּל כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: דֶּלֶת וּמְזוּזָה שֶׁהָיוּ עֲדַיִם בְּמִצְרַיִם כְּשֶׁפָּסַחְתִּי עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְאָמַרְתִּי: (ויקרא כה) "כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים", עֲבָדַי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, יֵרֵצַע בִּפְנֵיהֶם'. **וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם •** עַד הַיּוֹבֵל. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְעוֹלָם (קידושין טו) כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (ויקרא כה) "וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ", מַגִּיד שֶׁחֲמִשִּׁים שָׁנָה קְרוּיִים עוֹלָם, וְלֹא שֶׁיְּהֵא עוֹבְדוֹ כָּל חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אֶלָּא עוֹבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, בֵּין סָמוּךְ בֵּין מֻפְלָג.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת משפטים תש"ל)

סוֹף־סוֹף לָמָּה יֵעָנֵשׁ בְּעֹנֶשׁ חָמוּר כָּל־כָּךְ, הֲרֵי הֶעָוֹן דִּגְנֵיבָה זוֹ אֵינוֹ חָמוּר כִּסְתָם "לֹא תִּגְנֹב", שֶׁהֲרֵי גּוֹנֵב מִצַּד דָּחֳקוֹ; וְגַם עַל אוֹמְרוֹ "אָהַבְתִּי אֶת אֲדוֹנִי" קָשֶׁה לְעָנְשׁוֹ עֹנֶשׁ חָמוּר כָּל־כָּךְ, שֶׁהֲרֵי טוֹעֵן גַּם כֵּן "אָהַבְתִּי גו' אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי", כנ"ל, מֵבִיא רַשִׁ"י שֶׁטַּעַם זֶה אֲמָרוֹ "רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי":

כָּל עִנְיָנוֹ שֶׁל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי (לְאַחֲרֵי שֶׁנִּקְרָא רַבָּן) הָיָה לִמּוּד הַתּוֹרָה, הֵגַם שֶׁהָיָה בְּעֵת הַחָרְבָּן וּלְאַחֲרָיו שֶׁאָז הָיָה מַצָּב שֶׁל דַּחֲקוּת וַעֲנִיּוּת וְכוּ', וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "(אַרְבָּעִים שָׁנָה עָסַק בִּפְרַקְמַטְיָא), אַרְבָּעִים שָׁנָה לָמַד וְאַרְבָּעִים שָׁנָה לִמֵּד", וְ"לֹא הָלַךְ ד' אַמּוֹת בְּלִי תּוֹרָה כו', וְלֹא קִדְּמוֹ אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ", וּבִשְׁעַת הַחָרְבָּן דָּאַג שֶׁתִּתְקַיֵּם תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל וּבִקֵּשׁ "תֵּן לִי יַבְנֶה וַחֲכָמֶיהָ".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ו) **וְרָצַע אֲדוֹנָיו.** וְלָמָּה **מַרְצֵעַ**, לְפִי שֶׁ**מַּרְצֵעַ** בְּבִימִטְרִיָּא אַרְבַּע מֵאוֹת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֲנִי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִשִּׁעְבּוּד אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְאָמַרְתִּי (ויקרא כה נה) כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים וְהָלַךְ וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, לְפִיכָךְ יִלְקֶה בְּמַרְצֵעַ: **וַעֲבָדוֹ לְעוֹלָם.** עַד עוֹלְמוֹ שֶׁל לֵוִי דְּהַיְינוּ יוֹבֵל חֲמִשִּׁים שָׁנָה. וּכְתִיב גַּבֵּי שְׁמוּאֵל שֶׁהָיָה לֵוִי (שמואל א' א כב) וְיָשַׁב שָׁם עַד עוֹלָם, וּשְׁמוּאֵל חָיָה חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה וּבֶן שְׁתֵּי שָׁנִים הָיָה כְּשֶׁהֱבִיאָתוּ אִמּוֹ בֵּית ה', אִם כֵּן יְשִׁיבַת עוֹלָמוֹ חֲמִשִּׁים שָׁנָה: תורה ז

וְדָבָר זֶה הוֹרָה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁשָּׁנָה בְּ'אָבוֹת' "אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ". וְהַיְנוּ שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִיתוֹ שֶׁל כָּל אָדָם, גַּם שֶׁל בַּעַל עֵסֶק, וְעִיקַּר עִנְיָנוֹ בַּחַיִּים.

וְזֶהוּ שֶׁמַּדְגִּישׁ רַשִּׁ"י: דָּבָר זֶה רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי (שֶׁעִנְיָנוֹ תּוֹרָה) אָמְרוֹ. וְהַיְנוּ, דְּהַתּוֹרָה צִוְּתָה לְשֵׂאת אִשָּׁה, וְאָמְרָה 'הוּא אָמַר וַיְהִי' - זוֹ אַהֲבַת הָאִשָּׁה כו' כַּנַּ"ל, וּמִכָּל־מָקוֹם צִוְּתָה עָלָיו שֶׁאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים יֵצֵא לַחָפְשִׁי,

וְכֵן הַתּוֹרָה הוֹדִיעָה כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ, וּמִכָּל־מָקוֹם צִוְּתָה "לֹא תִגְנֹב".

וְעוֹד מָצִינוּ בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהִפְלִיא מְאֹד עִנְיַן גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְכַמְסֻפָּר בְּ'אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן' שֶׁרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וְתַלְמִידוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עָבְרוּ לְיַד מְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ וְרָאוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחָרְבָּנוֹ, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ "אוֹי לָנוּ עַל זֶה שֶׁהוּא חָרֵב", עָנָהוּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי "אַל יֵרַע לְךָ, יֵשׁ לָנוּ כַּפָּרָה אַחַת כְּמוֹתָהּ וְאֵיזֶה זֶה גְּמִילוּת־חֲסָדִים" - הִשְׁוָה עִנְיַן גְּמִילוּת־חֲסָדִים לְעִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ.

וְזֶה מְרַמֵּז רַשִּׁ"י בַּהֲבִיאוֹ שֶׁטַּעַם זֶה אֲמָרוֹ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, כִּי עַל־יְדֵי־זֶה מוּבָן יוֹתֵר טַעַם הַדָּבָר שֶׁנִּרְצָע: גַּם מִי שֶׁנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל דַּחֲקוּת וַעֲנִיּוּת, דָּאֲגָה לוֹ הַתּוֹרָה וְצִוְּתָה "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי - חוֹבָה", וּמִכֵּיוָן שֶׁזֶּה חוֹבָה, הֲרֵי בְּוַדַּאי הָיָה מוֹצֵא כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיַּלְוֶוהוּ, וְהָיָה לוֹ לְהִשְׁתַּדֵּל וְלִלְוֹת גְּמִילוּת־חֲסָדִים וְלֹא לַעֲבֹר עַל צִוּוּיִים אֵלּוּ.

(ז) וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים:

ז וַאֲרֵי יְזַבֵּן גְּבַר יָת בְּרַתֵּהּ לְאַמְהוּ לָא תִּפּוֹק כְּמַפְּקָנוּת עַבְדַּיָּא:

רש"י◄ **וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה •** (מכילתא. ערכין כט) בְּקָטַנָּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר. יָכוֹל אֲפִלּוּ הֵבִיאָה סִימָנִים? אָמַרְתָּ: קַל־וָחֹמֶר. וּמַה מְּכוּרָה קֹדֶם לָכֵן יוֹצְאָה בְּסִימָנִין, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף", שֶׁאָנוּ דּוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְסִימָנֵי נַעֲרוּת - שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר? **לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים •** כִּיצִיאַת עֲבָדִים כְּנַעֲנִים שֶׁיּוֹצְאִים בְּשֵׁן וְעַיִן, אֲבָל זוֹ לֹא תֵּצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, אֶלָּא עוֹבֶדֶת שֵׁשׁ אוֹ עַד הַיּוֹבֵל אוֹ עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְכָל הַקּוֹדֵם, קוֹדֵם לְחֵרוּתָהּ, וְנוֹתֵן לָהּ דְּמֵי עֵינָהּ אוֹ דְּמֵי שִׁנָּהּ. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא: "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים" בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי יִמְכֹּר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִי לְעִבְרִיָּה: מָה עִבְרִי יוֹצֵא בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל, אַף עִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל. וּמַהוּ לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים? לֹא תֵּצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים כַּעֲבָדִים כְּנַעֲנִים, יָכוֹל (אַף) הָעִבְרִי יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים? — תַּלְמוּד לוֹמַר: "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה". מַקִּישׁ עִבְרִי לְעִבְרִיָּה, מָה הָעִבְרִיָּה אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּרָאשֵׁי אֵבָרִים, אַף הוּא אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרָאשֵׁי אֵיבָרִים.

(ח) אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בִּבְגֹדוֹ־בָהּ:

ח אִם בִּישָׁא בְּעֵינֵי רִבּוֹנַהּ דִּיקַיְּמַהּ לֵהּ וְיִפְרְקִנַּהּ לְגָבַר אָחָרָן לֵית לֵהּ רְשׁוּ לְזַבּוֹנַהּ בְּמִשְׁלְטֵהּ בַּהּ:

רש"י◄ **אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ •** שֶׁלֹּא נָשְׂאָה חֵן בְּעֵינָיו לְכָנְסָהּ (מכילתא)**.** **אֲשֶׁר לֹא יְעָדָהּ •** שֶׁהָיָה לוֹ לְיַעֲדָהּ וּלְהַכְנִיסָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְכֶסֶף קִנְיָתָהּ הוּא כֶּסֶף קִדּוּשֶׁיהָ, וְכָאן רָמַז לְךָ הַכָּתוּב שֶׁמִּצְוָה בְּיִעוּד, וְרָמַז לְךָ שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים. **וְהֶפְדָּהּ •** יִתֵּן לָהּ מָקוֹם לְהִפָּדוֹת וְלָצֵאת, שֶׁאַף הוּא מְסַיֵּעַ בְּפִדְיוֹנָהּ. וּמַה הוּא מָקוֹם שֶׁנּוֹתֵן לָהּ? שֶׁמְּגָרֵעַ מִפִּדְיוֹנָהּ בְּמִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁעָשְׂתָה אֶצְלוֹ, כְּאִלּוּ הִיא שְׁכוּרָה אֶצְלוֹ, כֵּיצַד? הֲרֵי

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ז) **וְכִי יִמְכֹּר.** פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י בְּקָטַנָּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, יָכוֹל אֲפִילּוּ הֵבִיאָה סִימָנִין וכו'. וְהוּא הַדִּין שֶׁהָיָה יָכוֹל לְתָרֵץ דְּאִם כֵּן **לְאָמָה** דְּדָרְשִׁינַן מִינָּהּ (כתובות מז.) דְּנַעֲרָה מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְאָבִיהָ, דְּמָה אָמָה מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְרַבָּהּ אַף נַעֲרָה מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְאָבִיהָ, (ו)לָמָּה לִי, הָשְׁתָּא זַבּוּנֵי מְזַבֵּין לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ מִיבַּעְיָא, אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ מִדְּאִיצְטְרִיךְ **לְאָמָה,** הֵיכָא דְּהֵבִיאָה סִימָנִין דְּלָא מָצֵי מְזַבֵּין לָהּ. אֶלָּא הַקַּל־וָחוֹמֶר הָיָה פָּשׁוּט לוֹ יוֹתֵר. וְיֵשׁ מַקְשִׁין עַל זֶה דְּעֶבֶד עִבְרִי (יוצא) [יֵצֵא] בְּסִימָנִין מֵהֲקִישָׁא דְּעִבְרִי לְעִבְרִיָּה, דִּכְתִיב (דברים טו יב) כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה. וְטָעוּת הוּא בְּיָדָם, דְּאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכּוֹר בְּנוֹ וַאֲפִילּוּ קָטָן, וְאִי בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ אֵין מַעֲשֵׂה קָטָן כְּלוּם, וּבְמִכְרוּהוּ בֵּית דִּין לֵיכָּא שֶׁאֵין בֵּית דִּין עוֹנְשִׁין אוֹתוֹ: **לֹא תֵצֵא.** פֵּירֵשׁ רַבִּי אַבְרָהָם אִבֶּן עֶזְרָא זַ"ל, שֶׁאֵין הָאָדוֹן יָכוֹל לְכוֹפָהּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה הַצְּרִיכָה לָצֵאת חוּץ, אֶלָּא בְּתוֹךְ הַבַּיִת: תורה ח

(ח) **וְהֶפְדָּהּ.** מְלַמֵּד שֶׁמְּגָרֵעַ מִפִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא. פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י לוֹמַר שֶׁאִם קְנָאָהּ לְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּשִׁשָּׁה מָנִים וְעָבְדָה שְׁתֵּי שָׁנִים, נוֹתֶנֶת אַרְבָּעָה מָנִים וְיוֹצְאָה.

שֶׁקְּנָאָהּ בְּמָנֶה וְעָשְׂתָה אֶצְלוֹ ב׳ שָׁנִים, אוֹמְרִים לוֹ יוֹדֵעַ הָיִיתָ שֶׁעַתִּידָה לָצֵאת לְסוֹף שֵׁשׁ שָׁנָה. נִמְצָא שֶׁקָּנִיתָ עֲבוֹדַת כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּשִׁשִּׁית הַמָּנֶה וְעָשְׂתָה אֶצְלְךָ ב׳ שָׁנִים, הֲרֵי שְׁלִישִׁית הַמָּנֶה. טֹל שְׁנֵי שְׁלִישִׁיּוֹת הַמָּנֶה וְתֵצֵא מֵאֶצְלְךָ. **לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ • שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לִמְכָרָהּ לְאַחֵר, לֹא הָאָדוֹן וְלֹא הָאָב** (קידושין יח). **בְּבִגְדוֹ־בָהּ •** אִם בָּא לִבְגֹּד בָּהּ, שֶׁלֹּא לְקַיֵּם בָּהּ מִצְוַת יִעוּד. וְכֵן אָבִיהָ, מֵאַחַר שֶׁבָּגַד בָּהּ וּמִכְרָהּ לָזֶה.

(ט) **וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ:**

ט וְאִם לִבְרֵהּ יְקַיְּמִנַּהּ כְּהִלְכַת בְּנַת יִשְׂרָאֵל יַעְבֵּד לַהּ:

רש"י◄ **וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה •** הָאָדוֹן. מְלַמֵּד שֶׁאַף בְּנוֹ קָם תַּחְתָּיו לְיַעֲדָהּ, אִם יִרְצֶה אָבִיו, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדְּשָׁהּ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים, אֶלָּא אוֹמֵר לָהּ: 'הֲרֵי אַתְּ מְיֻעֶדֶת לִי בַּכֶּסֶף שֶׁקִּבֵּל אָבִיךְ בְּדָמַיִךְ'!. **כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת •** שְׁאֵר, כְּסוּת וְעוֹנָה.

(י) **אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע:**

י אִם אָחֳרִנְתָּא יִסַּב לֵהּ זִיוּנַהּ כְּסוּתַהּ וְעוֹנְתַהּ לָא יִתְמְנָע:

רש"י◄ **אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ •** עָלֶיהָ (מכילתא). **שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע •** מִן הָאָמָה שֶׁיָּעַד לוֹ כְּבָר. **שְׁאֵרָהּ •** מְזוֹנוֹת (כתובות מז). **כְּסוּתָהּ •** כְּמַשְׁמָעוֹ. **עֹנָתָהּ •** תַּשְׁמִישׁ.

(יא) **וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף:**

יא וְאִם תְּלָת אִלֵּין לָא יַעְבֵּד לַהּ וְתִפּוֹק מַגָּן בְּלָא כְסָף:

רש"י◄ **וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ •** אִם אַחַת מִשָּׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, וּמַה הֵן הַשָּׁלֹשׁ? יְיַעֲדֶנָּה לוֹ אוֹ לִבְנוֹ, אוֹ יִגְרַע מִפִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא, וְזֶה לֹא יְעָדָהּ לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ, וְהִיא לֹא הָיָה בְּיָדָהּ לִפְדּוֹת אֶת עַצְמָהּ. **וְיָצְאָה חִנָּם •** רִבָּה לָהּ יְצִיאָה לְזוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁרִבָּה לַעֲבָדִים. וּמַה הִיא הַיְצִיאָה? לְלַמֵּדְךָ שֶׁתֵּצֵא בְּסִימָנִין וְתִשְׁהֶה עִמּוֹ עוֹד עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, וְאִם הִגִּיעוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קֹדֶם סִימָנִים כְּבָר לָמַדְנוּ שֶׁתֵּצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים טו) "הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים", וּמַהוּ הָאָמוּר כָּאן: "וְיָצְאָה חִנָּם"? שֶׁאִם קָדְמוּ סִימָנִים לְשֵׁשׁ שָׁנִים, תֵּצֵא בָּהֶן. (קידושין ד. מכילתא) אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁתֵּצֵא אֶלָּא בְּבִגְרוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֵין כָּסֶף", לְרַבּוֹת יְצִיאַת בַּגְרוּת. וְאִם לֹא נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, הָיִיתִי אוֹמֵר: "וְיָצְאָה חִנָּם", זוֹ בַּגְרוּת, לָכֵן נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם, שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלֹק.

(יב) **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת:**

יב דִּימְחֵי לֶאֱנַשׁ וְיִקְטְלִנֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת •** כַּמָּה כְּתוּבִים נֶאֱמְרוּ בְּפָרָשַׁת רוֹצֵחִין, וּמַה שֶּׁבִּידֵי לְפָרֵשׁ לְמָה בָּאוּ כֻּלָּם, אֲפָרֵשׁ. **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת •** (סנהדרין פד) לְמָה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כד) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת", שׁוֹמֵעַ

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

וְאִי קַשְׁיָא מַאי גְּרוּעַ הָוֵי זֶה, יֵשׁ לוֹמַר לְפִי שֶׁהַשָּׁנִים הַבָּאִים הִיא יוֹתֵר גְּדוֹלָה וְכֹחָהּ מְרוּבֶּה לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה מִן הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ, לְכָךְ קָרֵי לֵיהּ גֵּרְעוֹן: תורה ט

(יא) **וְאִם שְׁלָשׁ אֵלֶּה.** פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י, הֵיעוּד לוֹ וְלִבְנוֹ וְהִיא אֵין בְּיָדָהּ לִפְדּוֹת עַצְמָהּ. אֲבָל אֵין לְפָרֵשׁ **וְאִם שְׁלָשׁ אֵלֶּה,** שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, **לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף,** לְפִי שֶׁהָיָה מַשְׁמַע שֶׁאֲפִילוּ יְעָדָהּ וְלֹא קִיֵּים דְּבָרִים הַלָּלוּ שֶׁיּוֹצְאָה בְּסִימָנִין, וְדָבָר פָּשׁוּט הוּא דְּכֵיוָן דִּיעָדָהּ שֶׁאֵינָהּ יוֹצְאָה אֶלָּא בְּגֵט דְּאִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה הִיא:

וְיָצְאָה חִנָּם. אֵלּוּ יְמֵי נַעֲרוּת, **אֵין כֶּסֶף** אֵלּוּ יְמֵי בַּגְרוּת. וּצְרִיכִי, דְּאִי לָא כְּתִיב אֶלָּא חַד קְרָא, הֲוָה מוֹקְמִינַן לֵיהּ אַבַּגְרוּת שֶׁהוּא פָּשׁוּט יוֹתֵר. וְאִי קַשְׁיָא, אִם יוֹצְאָה בְּנַעֲרוּת בְּבַגְרוּת מַאי בָּעֵיָא גַּבֵּיהּ. וּבְרֵישׁ קִידּוּשִׁין (ד.) מַסִּיק דְּלֹא נִצְרְכָה אֶלָּא לְבָגֵר דְּאַיְּילוֹנִית, שֶׁאֵין לָהּ סִימָנֵי נַעֲרוּת, דְּיוֹצְאָה בִּימֵי בַּגְרוּת: תורה יב

(יב) **מַכֵּה אִישׁ וָמֵת.** פֵּירֵשׁ רַשִּׁ"י דִּקְרָא הָכָא דְּ**מַכֵּה אִישׁ** וּקְרָא דְּאִישׁ כִּי יַכֶּה (ויקרא כד יז) [צְרִיכָא]. וּקְרָא דְּבְסָמוּךְ **וְכִי יָזִיד** לָא צְרִיךְ לְמִיכְתַּב (מכה) כְּלָל. וּמִיהוּ יֵשׁ לוֹמַר דְּאִי לָא כְּתִיב אֶלָּא הָנֵי תְּרֵי קְרָאֵי הֲוָה אָמִינָא דַּוְוקָא אִישׁ שֶׁהָרַג, אֲבָל אִשָּׁה וְטוּמְטוּם

אֲנִי הַכָּאָה בְּלֹא מִיתָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת", אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁל מִיתָה. וְאִם נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", וְלֹא נֶאֱמַר: "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", הָיִיתִי אוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה אִישׁ. הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַקָּטָן מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ קָטָן וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה. וְעוֹד, אִלּוּ נֶאֱמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שׁוֹמֵעַ אֲנִי אֲפִלּוּ קָטָן שֶׁהִכָּה וְהָרַג יְהֵא חַיָּב, תַּלְמוּד לוֹמַר: (שם) "וְאִישׁ כִּי יַכֶּה", וְלֹא קָטָן שֶׁהִכָּה. וְעוֹד "כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", אֲפִלּוּ נְפָלִים בְּמַשְׁמָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מַכֵּה אִישׁ", שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכֶּה בֶּן קַיָּמָא, הָרָאוּי לִהְיוֹת אִישׁ (מכילתא).

(יג) **וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה:**

יג וְדִי לָא כְּמַן לֵהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְסַר לִידֵהּ וַאֲשַׁוִּי לָךְ אֲתַר דִּיעֲרוֹק לְתַמָּן:

רש"י ◄ **וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה** • לא אָרַב לוֹ וְלֹא נִתְכַּוֵּן. צָדָה לְשׁוֹן אָרֵב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שמואל א כד) "וְאַתָּה צוֹדֶה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ", וְלֹא יִתְכֵּן לוֹמַר 'צָדָה' לְשׁוֹן "הַצָּד צַיִד", שֶׁצֵּידַת חַיּוֹת אֵין נוֹפֵל הֵ"א בַּפֹּעַל שֶׁלָּהּ, וְשֵׁם דָּבָר בָּהּ צַיִד, וְזֶה שֵׁם דָּבָר בּוֹ צְדִיָּה וּפֹעַל שֶׁלּוֹ צוֹדֶה, וְזֶה פֹּעַל שֶׁלּוֹ צָד, וְאוֹמֵר אֲנִי פִּתְרוֹנוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: וְדִי לָא כְּמַן לֵהּ. וּמְנַחֵם חִבְּרוֹ בְּחֵלֶק 'צָד צַיִד', וְאֵין אֲנִי מוֹדֶה לוֹ. וְאִם יֵשׁ לְחַבְּרוֹ בְּאַחַת מִמַּחֲלֹקֶת שֶׁל צָד, נְחַבְּרֶנּוּ בְּחֵלֶק (ישעיה סו) "עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ", (שמואל א כ) "צִדָּה אוֹרֶה", (דניאל ז) "וּמִלִּין לְצַד עִלָּאָה יְמַלֵּל". אַף כָּאן "אֲשֶׁר לֹא צָדָה" לֹא צִדֵּד לִמְצֹא לוֹ שׁוּם צַד מִיתָה, וְאַף זֶה יֵשׁ לְהַרְהֵר עָלָיו. מִכָּל־מָקוֹם, לְשׁוֹן אוֹרֵב הוּא. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ** • זִמֵּן לְיָדוֹ, לְשׁוֹן (תהלים צא) "לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה", (משלי יב) "לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן", (מלכים ב ה) "מִתְאַנֶּה הוּא לִי", מִזְדַּמֵּן לִמְצֹא לִי עִלָּה. **וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ** • וְלָמָּה תֵּצֵא זֹאת מִלְּפָנָיו? הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: (שמואל א כד) "כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע", וּמְשַׁל הַקַּדְמוֹנִי הִיא הַתּוֹרָה שֶׁהִיא מְשַׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְהֵיכָן אָמְרָה תּוֹרָה: "מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע"? "וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ". בְּמַה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם, אֶחָד הָרַג שׁוֹגֵג וְאֶחָד הָרַג מֵזִיד, וְלֹא הָיוּ עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁיָּעִידוּ, זֶה לֹא נֶהֱרַג וְזֶה לֹא גָּלָה. וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְזַמְּנָן לְפָנָדָק אֶחָד: זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַסֶּלָּם, וְזֶה שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג עוֹלֶה בַּסֶּלָּם וְנוֹפֵל עַל זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד וְהוֹרְגוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים עָלָיו וּמְחַיְּבִים אוֹתוֹ לְגָלוּת. נִמְצָא זֶה שֶׁהָרַג בְּשׁוֹגֵג - גּוֹלֶה, וְזֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד - נֶהֱרַג. **וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם** • אַף בַּמִּדְבָּר, שֶׁיָּנוּס שָׁמָּה. וְאֵי זֶה מָקוֹם קוֹלְטוֹ? זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה (מכות יב).

(יד) **וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת:**

יד וַאֲרֵי יַרְשַׁע גְּבַר עַל חַבְרֵהּ לְמִקְטְלֵהּ בִּנְכִילוּ מִן מַדְבְּחִי תִּדְבְּרִנֵּהּ לְמָמָת:

רש"י ◄ **וְכִי־יָזִד** • לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "מַכֵּה אִישׁ וְגוֹ'", שׁוֹמֵעַ אֲנִי רוֹפֵא שֶׁהָרַג וּשְׁלִיחַ בֵּית־דִּין שֶׁהֵמִית בְּמַלְקוֹת אַרְבָּעִים, וְהָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ וְהַשּׁוֹגֵג? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכִי יָזִד" וְלֹא שׁוֹגֵג, "לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה" וְלֹא שְׁלִיחַ בֵּית־דִּין, וְהָרוֹפֵא וְהָרוֹדֶה בְּנוֹ וְתַלְמִידוֹ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מְזִידִין, אֵין מַעֲרִימִין. **מֵעִם מִזְבְּחִי** • (סנהדרין צה) אִם הָיָה כֹּהֵן וְרוֹצֶה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה, תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת.

(טו) **וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת:**

טו וְדִימְחֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י ◄ **וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ** • (שם פד) לְפִי שֶׁלָּמַדְנוּ עַל הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא בְּתַשְׁלוּמִין וְלֹא בְּמִיתָה, הֵצְרַךְ לוֹמַר עַל הַחוֹבֵל בְּאָבִיו שֶׁהוּא בְּמִיתָה וְאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַבּוּרָה. **אָבִיו וְאִמּוֹ** • אוֹ זֶה אוֹ זֶה. **מוֹת יוּמָת** • בְּחֶנֶק.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס לֹא. וְהָכִי פֵּירַשׁ רַשִׁ"י גַּבֵּי וְגֹנֵב אִישׁ (פסוק טז): תורה יג

(טו) **וּמַכֵּה אָבִיו.** וְאִם תֹּאמַר אַזְהָרָתֵיהּ מֵהֵיכָא, דְּלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר, דְּבִשְׁלָמָא מְקַלֵּל נָפְקָא לָן מִוְּנָשִׁיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר (להלן כב כז), וּכְתִיב (ויקרא יט יד) לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ, הֲרֵי מַזְהִיר עַל גָּדוֹל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, וְעַל קָטָן שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל מַה שֶׁבֵּינֵיהֶם יִהְיוּ בִּכְלַל לֹא תְקַלֵּל, אֶלָּא אַזְהָרָה דְּמַכֶּה מֵהֵיכָא נָפְקָא. וְיֵשׁ לוֹמַר מִפֶּן יִסּוּף לְהַכּוֹתוֹ (דברים כה ג), שֶׁהוּא

(טז) וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת:

טז וְדִיגְנוּב נַפְשָׁא מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיזַבְּנִנֵּהּ וְיִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ •** (מכילתא) לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כד) "כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגָּנַב נֶפֶשׁ. אִשָּׁה, אוֹ טֻמְטוּם, אוֹ אַנְדְּרוֹגִינוּס שֶׁגָּנְבוּ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְגוֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ". וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן: "וְגוֹנֵב אִישׁ", אֵין לִי אֶלָּא גּוֹנֵב אִישׁ. גּוֹנֵב אִשָּׁה, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: (שם) "וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ". לָכֵן הֵצְרְכוּ שְׁנֵיהֶם, מַה שֶּׁחִסֵּר זֶה, גִּלָּה זֶה. **וְנִמְצָא בְיָדוֹ •** שֶׁרָאוּהוּ עֵדִים שֶׁגְּנָבוֹ וּמְכָרוֹ, וְנִמְצָא כְּבָר בְּיָדוֹ קֹדֶם מְכִירָה (סנהדרין פה). **מוֹת יוּמָת •** בְּחֶנֶק. כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, חֶנֶק הִיא. וְהִפְסִיק הָעִנְיָן וְכָתַב: "וְגוֹנֵב אִישׁ" בֵּין "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" לְ"מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ", וְנִרְאָה לִי, הַיְנוּ פְּלוּגְתָּא, דְּמַר סָבַר מַקְּשִׁינָן הַכָּאָה לִקְלָלָה, וּמַר סָבַר לָא מַקְּשִׁינָן (סנהדרין שם).

(יז) וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת:

יז וְדִילוּט אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ •** לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: (ויקרא כ) "אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו". אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁקִּלֵּל אֶת אָבִיו. אִשָּׁה שֶׁקִּלְּלָה אֶת אָבִיהָ, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ" סְתָם, בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה. אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר: "אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל", לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן. **מוֹת יוּמָת •** בִּסְקִילָה, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ", בִּסְקִילָה, וּבְנִין אָב לְכֻלָּם: (ויקרא כ) "בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם". וּבִמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ נֶאֱמַר: "דָּמָיו בּוֹ" (תורת כהנים. קידושין ל').

(יח) וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב:

יח וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר יָת חַבְרֵהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפֵּל לְבוּטְלָן:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

בְּחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ פָּחוֹת מִשְּׁוֵה פְּרוּטָה, דְּאִילּוּ בְּשְׁוֵה פְּרוּטָה קָם לֵיהּ בְּמָמוֹן, דְּהִלְכְתָּא כְּרַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר דְּכָל הֵיכָא דְּאִיכָּא מָמוֹנָא וּמִלְקוֹת, מָמוֹנָא מְשַׁלֵּם מִילְקָא לָא לָקֵי, אֲבָל בְּפָחוֹת מִשְּׁוֵה פְּרוּטָה דְּלֵיכָּא מָמוֹן לָקֵי מִשּׁוּם לֹא יוֹסִיף (כתובות לב:), וְאָבִיו לָא גָּרַע מֵאֲחֵרִים.

וְאִם תֹּאמַר, כֵּיוָן שֶׁהוּא אַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו הֵיאָךְ מַלְקִין עַל לָאו זֶה, וְהָא הָוֵה לֵיהּ לָאו שֶׁנִּיתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין וְאֵין לוֹקִין עָלָיו (שבת קנד:). וְיֵשׁ לוֹמַר דִּתְרֵי קְרָאֵי כְּתִיבֵי (דברים כה ג) לֹא יֹסִיף וּפֶן יֹסִיף. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר דְּכֵיוָן דְּעִיקַּר קְרָא לְחוֹבֵל בַּחֲבֵירוֹ קָאָתֵי, אֵין זֶה קָרוּי לָאו שֶׁנִּיתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין. וְאִם תֹּאמַר מִנָּא לָן דְּמַכֶּה זֶה בְּלֹא זֶה חַיָּיב, דְּבִשְׁלָמָא מְקַלֵּל נָפְקָא לָן מִדִּכְתִיב קְרָא **אָבִיו וְאִמּוֹ** סָמוּךְ הַקְּלָלָה גַּבֵּי אָב, וּבְמָקוֹם אַחֵר כְּתִיב (ויקרא כ ט) אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דְּסָמוּךְ הַקְּלָלָה גַּבֵּי אֵם, אֶלָּא מַכֶּה מִנָּן. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּנָפְקָא לָן מִדִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים (שם כד כא) וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת, וּפֵירַשׁ רַשִּׁ"י בְּמַכֵּה אָדָם דּוּמְיָא דְּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה (שם), מַה מַּכֵּה בְהֵמָה שֶׁלֹּא הָרַג אַף מַכֵּה אָדָם שֶׁלֹּא הֲרָגוֹ, וְקָאָמַר רַחֲמָנָא יוּמָת, שְׁמַע מִינָּהּ דְּבְמַכֵּה אָבִיו מַיְירֵי קְרָא. וְלֵיכָּא לְמֵימַר דְּמַיְירֵי בְּמַכֵּה אַחֵר וּמֵחַיִּים, וּמַאי יוּמַת בְּמָמוֹן כְּמוֹ וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת (פסוק כט), שֶׁהֲרֵי כְּתִיב לְעֵיל מִינֵּיהּ (ויקרא כד כ) כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ, וְהַיְינוּ מָמוֹן, אֲלִמָּא יוּמַת מַמָּשׁ וּבְעֵינַן לְמֵימַר בְּמַכֵּה אָבִיו: תורה טז

(טז) **וְגֹנֵב אִישׁ.** הָא דִּכְתִיב הָא בֵּין **מַכֵּה אָבִיו, וּמְקַלֵּל אָבִיו,** מִשּׁוּם דְּ**מַכֵּה אָבִיו וְגוֹנֵב אִישׁ** מִיתָתָן שָׁוָה בְּחֶנֶק, אֲבָל **מְקַלֵּל אָבִיו** מִיתָתוֹ בִּסְקִילָה, דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת קְדוֹשִׁים (ויקרא כ ט) אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ. וְאַף עַל גַּב דְּלִכְאוֹרָה דִּמְקַלֵּל קִיל טְפֵי, שֶׁהֲרֵי מְקַלֵּל לָא עֲבֵיד מַעֲשֶׂה וּמַכֶּה עֲבֵיד מַעֲשֶׂה, אֲפִילּוּ הָכִי מְקַלֵּל בִּסְקִילָה שֶׁהִיא חֲמוּרָה מֵחֶנֶק (סנהדרין מט:), דִּקְרָא לָן (קידושין ל:) שֶׁהוּקַּשׁ כְּבוֹדוֹ לִכְבוֹד הַמָּקוֹם, וּמְקַלֵּל שַׁיָּיךְ גַּבֵּי הַשֵּׁם שֶׁהֲרֵי יָכוֹל הוּא לְבָרֵךְ הַשֵּׁם, וּלְפִיכָךְ נִידּוֹן בִּסְקִילָה כְּמוֹ מְבָרֵךְ הַשֵּׁם, אֲבָל מַכֶּה לֹא שַׁיָּיךְ גַּבֵּי הַשֵּׁם וּלְפִיכָךְ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק.

וְעוֹד דִּמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה חַיָּיב, אֲבָל מַכֶּה לְאַחַר מִיתָה פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חַבּוּרָה, וְחַבּוּרָה לְאַחַר מִיתָה לֵיכָּא (סנהדרין פה:). וְקַשְׁיָא לִי, לְפִי מַה שֶּׁפֵּירַשְׁנוּ דְּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ [אֵינוֹ] בִּסְקִילָה מִשּׁוּם (דמנא לן) דְּמַכֵּה לֹא שַׁיָּיךְ גַּבֵּי הַשֵּׁם, אִם כֵּן מְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה דְּלֹא שַׁיָּיךְ גַּבֵּי הַשֵּׁם לֹא לִיחַיֵּיב סְקִילָה. וְשֶׁמָּא יֵשׁ לוֹמַר, הוֹאִיל וְשֵׁם מְקַלֵּל אִיתֵיהּ גַּבֵּי שֵׁם, אֵין לְחַלֵּק בֵּין מְקַלֵּל מֵחַיִּים לִמְקַלֵּל לְאַחַר מִיתָה.

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר לִיתֵּן טַעַם אַמַּאי דִּכְתִיב **וְגוֹנֵב אִישׁ** בֵּין מַכֶּה וּמְקַלֵּל, לְפִי שֶׁעַל יְדֵי שֶׁגְּנֵבָה בְּנַעֲרוּתוֹ אֵינוֹ מַכִּיר אָבִיו וְאִמּוֹ, וּמְקַלֵּל אוֹתָם וּמַכֶּה אוֹתָם. אַךְ צָרִיךְ עִיּוּן עַל דִּכְתִיב הָכָא **אִישׁ**, דְּמַשְׁמַע גָּדוֹל וְלֹא קָטָן, יֵשׁ לוֹמַר דְּהָא כְּתִיב בְּמָקוֹם אַחֵר (דברים כד ז) כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו: תורה יז

רש"י◄ **וְכִי־יִרְיבֻן אֲנָשִׁים • לָמָּה נֶאֱמַר?** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "עַיִן תַּחַת עַיִן", לֹא לָמַדְנוּ אֶלָּא דְּמֵי אִבְרָיו, אֲבָל שֶׁבֶת וְרִפּוּי לֹא לָמַדְנוּ. לְכָךְ נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ (מכילתא). **וְנָפַל לְמִשְׁכָּב •** כְּתַרְגּוּמוֹ: וְיִפֵּל לְבוּטְלָן, לָחֳלִי שֶׁמְּבַטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ.

(יט) **אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא:**

יט אִם יְקוּם וְיִהַלִּיךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵהּ וִיהֵי זַכָּאָה מָחֲיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵהּ יִתֵּן וַאֲגַר אָסְיָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **עַל מִשְׁעַנְתּוֹ •** עַל בֵּרְיוֹ וְכֹחוֹ (מכילתא). **וְנִקָּה הַמַּכֶּה •** וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיֵּהָרֵג זֶה שֶׁלֹּא הָרַג? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ כָּאן שֶׁחוֹבְשִׁים אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה אִם יִתְרַפֵּא זֶה, וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: כְּשֶׁקָּם זֶה וְהוֹלֵךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ, אָז וְנִקָּה הַמַּכֶּה, אֲבָל עַד שֶׁלֹּא יָקוּם זֶה, לֹא נִקָּה הַמַּכֶּה. **רַק שִׁבְתּוֹ •** בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מֵחֲמַת הַחֳלִי, אִם קָטַע יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, רוֹאִין בִּטּוּל מְלַאכְתּוֹ מֵחֲמַת הַחֳלִי, כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין, שֶׁחֲרֵי אַף לְאַחַר הַחֳלִי אֵינוֹ רָאוּי לִמְלֶאכֶת יָד וְרֶגֶל, וְהוּא כְּבָר נָתַן לוֹ מֵחֲמַת נִזְקוֹ דְּמֵי יָדוֹ וְרַגְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "יָד תַּחַת יָד, רֶגֶל תַּחַת רֶגֶל". **וְרַפֹּא יְרַפֵּא •** כְּתַרְגּוּמוֹ: יְשַׁלֵּם שְׂכַר הָרוֹפֵא (בבא קמא פה).

◆ יום שני כ"ב שבט ◆

(כ) **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם:**

כ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עַבְדֵּהּ אוֹ יָת אַמְתֵּהּ בְּשָׁלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵהּ אִתְדָּנָא יִתְדָּן:

רש"י◄ **וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ •** בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּעִבְרִי? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כִּי כַסְפּוֹ הוּא". מַה כַּסְפּוֹ קָנוּי לוֹ עוֹלָמִית, אַף עֶבֶד הַקָּנוּי לוֹ עוֹלָמִית. וַחֲרֵי הָיָה בִּכְלַל "מַכֵּה אִישׁ וָמֵת"? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב וְהוֹצִיאוֹ מִן הַכְּלָל לִהְיוֹת נִדּוֹן בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם, שֶׁאִם לֹא מֵת תַּחַת יָדוֹ וְשָׁהָה מְעַט לְעֵת, פָּטוּר. **בַּשֵּׁבֶט •** כְּשֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אֲפִלּוּ אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית? תַּלְמוּד לוֹמַר בְּיִשְׂרָאֵל: "וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ (במדבר לה) הִכָּהוּ". וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר: וּמַה יִשְׂרָאֵל חָמוּר, אֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא־אִם־כֵּן הִכָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית וְעַל אֵבֶר שֶׁהוּא כְּדֵי לָמוּת בְּהַכָּאָה זוֹ - עֶבֶד הַקַּל, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן. **נָקֹם יִנָּקֵם •** (סנהדרין עא) מִיתַת סַיִף, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (ויקרא כו) "חֶרֶב נוֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית" (מכילתא).

(כא) **אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא:**

כא בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין יוֹמִין יִתְקַיָּם לָא יִתְדָּן אֲרֵי כַסְפֵּהּ הוּא:

רש"י◄ **אַךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם •** אִם עַל יוֹם אֶחָד הוּא פָּטוּר, עַל יוֹמַיִם לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? אֶלָּא יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, וְאֵי זֶה? — זֶה מְעַט לְעֵת (מכילתא). **לֹא יֻקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא •** הָא אַחֵר שֶׁהִכָּהוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁהָה מְעַט לְעֵת קֹדֶם שֶׁמֵּת, חַיָּב.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כא) **אַךְ אִם יוֹם אוֹ יוֹמַיִם.** פֵּירַשׁ רַשִׁ"י (פסוק כ) וַהֲרֵי הוּא בִּכְלַל מַכֵּה אִישׁ וָמֵת (פסוק יב), אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב וְהוֹצִיאוֹ מִן הַכְּלָל לִהְיוֹת נִידּוֹן בְּדִין **יוֹמַיִם.** וְאִי קַשְׁיָא, אַמַּאי לָא אָמְרִינַן דְּזֶה הָיָה בַּכְּלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד, לֹא לְלַמֵּד עַל עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא (ברייתא דרבי ישמעאל ריש תו"כ), וְנֵימָא שֶׁאֲפִילּוּ יִשְׂרָאֵל נִידּוֹן בְּדִין **יוֹם אוֹ יוֹמַיִם.** וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאַדְרַבָּה דְּבָר שֶׁהָיָה בַּכְּלָל וְיָצָא לִידּוֹן בְּדָבָר חָדָשׁ הוּא זֶה שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ (שם):

וְאִם תֹּאמַר הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר (ובחים מט.) דְּבָר שֶׁהָיָה בַּכְּלָל וְיָצָא לִידּוֹן בְּדָבָר חָדָשׁ לָאו אִיהוּ גְּמַר מִכְּלָלֵיהּ וְלָא כְּלָלֵיהּ גְּמַר מִינֵּיהּ, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר כְּלָלֵיהּ גְּמַר מִינֵּיהּ מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, מֵהָא אִם כֵּן גַּיְלִיף מִינֵּיהּ יִשְׂרָאֵל לִידּוֹן **יוֹם אוֹ יוֹמַיִם.** יֵשׁ לוֹמַר (בהני) [דְּנְהִי] דְּמִשְׁאָר דְּבָרִים גְּמַר כְּלָלֵיהּ מִינֵּיהּ, מִכָּל־מָקוֹם מִן הַדָּבָר הֶחָדָשׁ הַכֹּל מוֹדִים דְּאַף כְּלָלֵיהּ לָא גְּמַר מִינֵּיהּ. וְאִם תֹּאמַר, לְמַאן דְּאָמַר לָא אִיהוּ גְּמַר

(כב) וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים:

כב וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוּן אִתְּתָא מַעְדְּיָא וְיִפְּקוּן יַלְדָהָא וְלָא יְהֵא מוֹתָא אִתְגְּבָאָה יִתְגְּבִי כְּמָא דִישַׁוִּי עֲלוֹהִי בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא וְיִתֵּן עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא:

רש"י◄ **וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים •** (מכילתא) זֶה עִם זֶה, וְנִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה. **וְנָגְפוּ •** אֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן דְּחִיפָה וְהַכָּאָה, כְּמוֹ: "פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ", (תהלים צא) "וּבְטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם", (ירמיה יג) (ישעיה ח) "וּלְאֶבֶן נֶגֶף". **וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן • בָּאִשָּׁה. עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ •** לְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל. שָׁמִין אוֹתָהּ כַּמָּה הָיְתָה רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בַּשּׁוּק לְהַעֲלוֹת בְּדָמֶיהָ בִּשְׁבִיל הֶרְיוֹנָהּ. **עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ •** יִגְבּוּ מִמֶּנּוּ מָמוֹן, כְּמוֹ: (דברים כב) "וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף". **כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו וגו' •** כְּשֶׁיִּתְבָּעֶנּוּ הַבַּעַל בְּבֵית־דִּין לְהָשִׁית עָלָיו עֹנֶשׁ עַל כָּךְ. **וְנָתַן •** הַמַּכֶּה, דְּמֵי וְלָדוֹת. **בִּפְלִלִים •** עַל־פִּי הַדַּיָּנִים.

(כג) וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ:

כג וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֶלֶף נַפְשָׁא:

רש"י◄ **וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה • בָּאִשָּׁה. וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ •** (סנהדרין עט) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר: יֵשׁ אוֹמְרִים נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מָמוֹן, אֲבָל לֹא נֶפֶשׁ מַמָּשׁ, שֶׁהַמִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, פָּטוּר מִמִּיתָה וּמְשַׁלֵּם לְיוֹרְשָׁיו דָּמָיו כְּמוֹ שֶׁהָיָה נִמְכָּר בַּשּׁוּק.

(כד) עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל:

כד עֵינָא חֶלֶף עֵינָא שִׁנָּא חֶלֶף שִׁנָּא יְדָא חֶלֶף יְדָא רַגְלָא חֶלֶף רַגְלָא:

רש"י◄ **עַיִן תַּחַת עַיִן •** סִמָּא עַיִן חֲבֵרוֹ, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ כַּמָּה שֶׁפָּחֲתוּ דָּמָיו לִמְכֹּר בַּשּׁוּק, וְכֵן כֻּלָּם. וְלֹא נְטִילַת אֵבֶר מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק "הַחוֹבֵל" (בבא קמא פד).

(כה) כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה:

כה כְּוָאָה חֶלֶף כְּוָאָה פִּדְעָא חֶלֶף פִּדְעָא מַשְׁקוֹפִי חֶלֶף מַשְׁקוֹפִי:

רש"י◄ **כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה •** מִכְוַת אֵשׁ, וְעַד עַכְשָׁו דִּבֵּר בַּחֲבָלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּחַת דָּמִים, וְעַכְשָׁו בְּשֶׁאֵין בָּהּ פְּחַת

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

מִכְּלָלֵיהּ וְלָא כְּלָלֵיהּ גְּמַר מִינֵּיהּ שְׁאָר דְּבָרִים, אִם כֵּן מְנָא לָן שֶׁרוֹצֵחַ שֶׁהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל בְּסִיף, מִ**נְּקַם יִנָּקֵם** דְּהָכָא [דִּ]כְתִיב גַּבֵּי עֶבֶד לָא יָלִיף. יֵשׁ לוֹמַר, דְּנַפְקָא לֵיהּ מִשֹּׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ (בראשית ט ו), וּשְׁפִיכוּת דָּם אֵינָהּ אֶלָּא בְּסִיף. אִי נַמִי, וְאַתָּה תְּבַעֵר (דברים כא ט) כִּדְמַסֵּיק בְּכְתוּבוֹת אֵלּוּ נְעָרוֹת (לז:): **אֶלָּא** אִי קַשְׁיָא הָא קַשְׁיָא, הֵיכִי מָצֵי יָלִיף דְּ**בַשֵּׁבֶט** רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית [דַּיְלְפִינַן] מִיִּשְׂרָאֵל כִּדְפֵרֵשׁ, וַהֲלֹא הַכֹּל מוֹדִים דְּאִיהוּ לָא גְּמַר מִכְּלָלֵיהּ. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמִכֹּחַ קַל־וָחוֹמֶר מִיהָא גְּמַר, וּלְכָךְ נָקֵט רַשִׁ"י לְשׁוֹן זֶה, וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמַה יִּשְׂרָאֵל חָמוּר אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, עֶבֶד הַקַּל לֹא כָּל־שֶׁכֵּן. וְאִיתְּמַר בַּמְּכִילְתָא, אִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן אַתָּה מַעֲנִישוֹ מִן הַדִּין. וּמָה רָצָה לוֹמַר, אַדְּרַבָּה מִקַּל־וָחוֹמֶר זֶה אָנוּ בָּאִין לְהָקֵל עָלָיו. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמִשְׁכַּחַתְּ לָהּ חוּמְרָא בְּרוֹדֵף, דְּקִים לָן דְּרוֹדֵף שָׁרְדַף אַחַר חֲבֵירוֹ לְהָרְגוֹ (בדעתו) [מוּתָּר] לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף, וְזֶה הָאָדוֹן הָיָה רוֹדֵף אַחַר עַבְדּוֹ לְהָרְגוֹ בְּשֵׁבֶט שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחַר וְהָרַג הָאָדוֹן לְהַצִּיל הָעֶבֶד, וְכֵיוָן דְּאָמַר מִדִּין זֶה שֶׁאֵין הָאָדוֹן חַיָּיב לְפִי שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, נִמְצָא שֶׁזֶּה הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁהָרַג הָאָדוֹן חַיָּיב, מִיתָה, נִמְצָא שֶׁאַתָּה מְחַיְּיבוֹ וּמַעֲנִישוֹ מִן הַדִּין. מהר"י יִצְחָק מִפִּיטוּבּ"ן זַ"ל: תורה כב

(כג) **וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה.** לְמַאן דְּאָמַר (סנהדרין עט.) נִתְכַּוֵּין לַהֲרוֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה חַיָּיב רָצָה לוֹמַר **נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ** מַמָּשׁ, וּלְמַאן דְּאָמַר פָּטוּר מִמִּיתָה וְחַיָּיב מָמוֹן הָוֵי **נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ** מָמוֹן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ. וּלְתַנָּא דְּבֵי חִזְקִיָּהוּ דְּסָבַר פֶּרֶק קַמָּא דְּבָבָא קַמָּא (לה.) דְּפָטוּר אֲפִילּוּ מִמָּמוֹן מִתְפָּרֵשׁ קְרָא הָכִי, **וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה,** וְנִתְכַּוֵּון לְאִשָּׁה עַצְמָהּ, **וְנָתַתָּ נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ.** וְתֵימָה, מַה חִידּוּשׁ יֵשׁ בָּזֶה, דְּכֵיוָן דְּנִתְכַּוֵּון לְאִשָּׁה דְּנֶהֱרָג. וְלִי נִרְאֶה דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא, דְּכֵיוָן דְּלָא אִתְעֲבִידָא מַחֲשַׁבְתּוֹ, שֶׁהֲרֵי עִיקַּר כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לַהֲרוֹג אֶת חֲבֵירוֹ, לָא לִיחַיֵּיב, קָא מַשְׁמַע לָן: תורה כד

דָּמִים אֶלָּא צַעַר, כְּגוֹן כְּוָאוֹ בְּשַׁפּוּד עַל צַפָּרְנָיו, אוֹמְדִים כַּמָּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִטֹּל, לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ. **פֻּצַע** • הִיא מַכָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם שֶׁפָּצַע אֶת בְּשָׂרוֹ, נפרדו"ר בְּלַעַ"ז. הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא: אִם יֵשׁ בּוֹ פְּחַת דָּמִים, נוֹתֵן נֶזֶק, וְאִם נָפַל לְמִשְׁכָּב, נוֹתֵן שֶׁבֶת, וְרִפּוּי, וּבֹשֶׁת וְצַעַר. וּמִקְרָא זֶה יָתֵר הוּא. וּבְ"הַחוֹבֵל" דְּרָשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ לְחַיֵּב עַל הַצַּעַר אֲפִלּוּ בִּמְקוֹם נֶזֶק, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹתֵן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ, אֵין פּוֹטְרִין אוֹתוֹ מִן הַצַּעַר, לוֹמַר: הוֹאִיל וְקָנָה יָדוֹ, יֵשׁ עָלָיו לְחָתְכָהּ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, אֶלָּא אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ לְחָתְכָהּ בְּסַם, שֶׁאֵינוֹ מִצְטַעֵר כָּל כָּךְ, וְזֶה חָתְכָהּ בִּבְרַזֶל וְצִעֲרוֹ. **חַבּוּרָה** • הִיא מַכָּה שֶׁהַדָּם נִצְרָר בָּהּ וְאֵינוֹ יוֹצֵא, אֶלָּא שֶׁמַּאֲדִים הַבָּשָׂר כְּנֶגְדּוֹ. לְשׁוֹן חַבּוּרָה, טק"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (ירמיה יג) "וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו". וְתַרְגּוּמוֹ מַשְׁקוֹפֵי, לְשׁוֹן חֲבָטָה, בטדור"א בְּלַעַ"ז, וְכֵן "שְׁדוּפֹת קָדִים" שְׁקִיפָן קְדוּם, חֲבוּטוֹת בָּרוּחַ. וְכֵן "עַל הַמַּשְׁקוֹף", עַל שֵׁם שֶׁהַדֶּלֶת נוֹקֵשׁ עָלָיו.

(כו) וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ:

כו וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עֵינָא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ יָת עֵינָא דְּאַמְתֵּהּ וִישַׁחֲבִלְנַהּ לְבַר חוֹרִין יְפַטְּרִנֵּהּ חֶלָף עֵינֵהּ:

רש"י◄ **אֶת עֵין עַבְדּוֹ** • כְּנַעֲנִי, אֲבָל עִבְרִי אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ אֵצֶל "לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים". **תַּחַת עֵינוֹ** • (מכילתא) וְכֵן בְּכ"ד רָאשֵׁי אֵבָרִים: אֶצְבְּעוֹת הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם, וּשְׁתֵּי אָזְנַיִם, וְהַחֹטֶם וְרֹאשׁ הַגְּוִיָּה שֶׁהוּא גִּיד הָאַמָּה. וְלָמָּה נֶאֱמַר ׳שֵׁן וְעַיִן׳? שֶׁאִם נֶאֱמַר עַיִן וְלֹא נֶאֱמַר שֵׁן, הָיִיתִי אוֹמֵר: מָה עַיִן שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, אַף כָּל שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, וַהֲרֵי שֵׁן לֹא נִבְרָא עִמּוֹ. וְאִם נֶאֱמַר שֵׁן וְלֹא נֶאֱמַר עַיִן, הָיִיתִי אוֹמֵר אֲפִלּוּ שֵׁן תִּינוֹק שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֲלִיפִין, לָכֵן נֶאֱמַר עַיִן.

(כז) וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ:

כז וְאִם שִׁנָּא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ שִׁנָּא דְּאַמְתֵּהּ יַפֵּל לְבַר חוֹרִין יְפַטְּרִנֵּהּ חֶלָף שִׁנֵּהּ:

(כח) וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי:

כח וַאֲרֵי יַגַּח תּוֹרָא יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגְּמָא יִתְרְגֵּם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵל יָת בִּסְרֵהּ וּמָרֵהּ דְּתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה:

רש"י◄ **וְכִי יִגַּח שׁוֹר** • (בבא קמא כד) אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה. **וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ** • (פסחים כא) מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: "סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא נְבֵלָה, וּנְבֵלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה? אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְלֹא יֵאָכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ"?, שֶׁאֲפִלּוּ שְׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אָסוּר בַּאֲכִילָה. (בבא קמא מא) בַּהֲנָאָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי". כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: יָצָא פְּלוֹנִי נָקִי מִנְּכָסָיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ. וּפְשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמּוּעָד: "וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת", הֵצָרֵךְ לוֹמַר בַּתָּם: "וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כז) **לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ.** מִדְּרָשׁ (ראה ילקוט רמז שלט), וּלְכָךְ יוֹצֵא עֶבֶד כְּנַעֲנִי בְּשֵׁן וְעַיִן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: חָם רָאָה עֶרְוַת אָבִיו וְהִגִּיד לְאֶחָיו בְּפִיו לְפִיכָךְ נִתְקַלֵּל לִהְיוֹת עֶבֶד לְאֶחָיו, וְזֶה לָקָה בְּדָבָר שֶׁקִּלְקֵל בְּעֵינָיו אוֹ בְּשִׁנָּיו לְפִיכָךְ יֵצֵא בָּהֶן לְחֵירוּת: תורה כח

(כח) **סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר.** פֵּירַשׁ רַשִׁ"י, מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר **סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר** אֵינִי יוֹדֵעַ דְּ**לֹא יֵאָכֵל,** דִּנְבֵילָה הִיא וּנְבֵילָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁאִם שְׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה. וְאִם תֹּאמַר אֵימָא דְּ**לֹא יֵאָכֵל** אֲתָא לְבֶן פְּקוּעָה דְּנִיתָּר בִּשְׁחִיטַת אִמּוֹ (חולין עד.), וַאֲתָא הַאי קְרָא לְמֵימַר דְּאִם אוֹתוֹ בֶּן פְּקוּעָה נָגַח וְנִסְקַל שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נְבֵילָה יְהֵא אָסוּר. וְיֵשׁ לוֹמַר כֵּיוָן דְּבֶן פְּקוּעָה נִיתָּר בְּלֹא שְׁחִיטָה, אִם כֵּן הֲוֵה לֵיהּ כְּמוֹ שֶׁנִּשְׁחַט קוֹדֶם גְּמַר דִּינוֹ, דְּקִים לָן דְּמוּתָּר בִּשְׁחִיטָה: תורה כט

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש ח"ו עמ' 141 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

גַּם הַהוֹוֶה בָּא מִ"דִּבֵּר הַכָּתוּב"

וְכִי־יִגַּח שׁוֹר

אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה (כא, כח. ובפרש"י)

יֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּלָל זֶה "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה" (שֶׁמְּבִיאוֹ רַשִׁ"י בְּפָרָשָׁתֵנוּ עוֹד כַּמָּה פְּעָמִים (כב, יז. שם, כא. שם, ל)) בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ וְהָרֶמֶז:

כַּאֲשֶׁר מִתְרַחֵשׁ בָּעוֹלָם מְאֹרָע שֶׁהוּא נֶגֶד הַטֶּבַע וְיוֹצֵא מִגֶּדֶר הָרְגִיל, אֲזַי נִכָּר לַכֹּל שֶׁ"מֵאֵת ה' הָיְתָה זֹאת" וְאֵין זֶה "מִקְרֶה" חַס־וְשָׁלוֹם.

אַךְ בְּדֶרֶךְ כְּלָל כַּאֲשֶׁר "עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג", עָלוּל הָאָדָם לַחְשֹׁב שֶׁאֵין דַּרְכֵּי הַטֶּבַע מַגִּיעִים מִכֹּחַ הַבּוֹרֵא, אֶלָּא כָּךְ הוּא דַּרְכָּם וְטִבְעָם שֶׁל הַנִּבְרָאִים, וְהָעוֹלָם מִתְנַהֵג מֵעַצְמוֹ ח"ו.

וְעַל זֶה בָּא הַכְּלָל – "דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה". שֶׁגַּם הַ"הוֹוֶה", דְּקָאֵי עַל הַהַנְהָגָה הָרְגִילָה מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ, אֵין זֶה מֵעַצְמוֹ ח"ו, כִּי אִם מִכֹּחַ "דִּבֵּר הַכָּתוּב", שֶׁהוּא דִּבַּר ה' הַמְחַיֶּה וּמְקַיֵּם אֶת כָּל הַנִּבְרָאִים וּמַנְהִיגָם כִּרְצוֹנוֹ.

(כט) **וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת:**

כט **וְאִם תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמֹלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיִתַּסְּהֵד בְּמָרֵהּ וְלָא נָטְרֵהּ וְיִקְטוֹל גַּבְרָא אוֹ אִתְּתָא תּוֹרָא יִתְרְגֵם וְאַף מָרֵהּ יִתְקְטֵל:**

רש"י◄ **מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם** • חֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת (מכילתא). **וְהוּעַד בִּבְעָלָיו** • (ב"ק כג) לְשׁוֹן הַתְרָאָה בְּעֵדִים, כְּמוֹ: (בראשית מג) "הָעֵד הֵעִיד בָּנוּ הָאִישׁ". **וְהֵמִית אִישׁ וְגוֹ'** • לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִגַּח", אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהֱמִיתוֹ בִּנְגִיחָה. הֱמִיתוֹ בִּנְשִׁיכָה, דְּחִיפָה וּבְעִיטָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהֵמִית". **וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת** • בִּידֵי שָׁמַיִם. יָכוֹל בִּידֵי אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: (במדבר לה) "מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה, רוֹצֵחַ הוּא", עַל רְצִיחָתוֹ אַתָּה הוֹרְגוֹ וְאִי אַתָּה הוֹרְגוֹ עַל רְצִיחַת שׁוֹרוֹ (סנהדרין לג).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש ח"ו עמ' 329 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מִיתַת הַשּׁוֹר – דִּינֵי נְפָשׁוֹת?

וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו . . הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת: (כא, כט)

"שׁוֹר הַנִּסְקָל, בְּעֶשְׂרִים וּשְׁלוֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, כְּמִיתַת בְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר" (סנהדרין ב, א).

וְקָשֶׁה אֵיךְ לְמֵדִים דִּין מִיתַת הַשּׁוֹר מִדִּין מִיתַת הַבְּעָלִים, וַהֲרֵי אֵין לְמֵדִים דִּינֵי מָמוֹנוֹת מִדִּינֵי נְפָשׁוֹת?

וְיֵשׁ לוֹמַר בִּפְשִׁיטוּת דְּיֵשׁ בָּזֶה גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת:

מֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה כְּלָלָה אוֹתָם כְּאֶחָד, "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" – הַיְינוּ שֶׁכְּשֶׁדָּנִים עַל הַשּׁוֹר אֵין זֶה רַק דִּינֵי מָמוֹנוֹת כִּי־אִם גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת, כִּי בָּזֶה נִכְלָל דִּין הַבְּעָלִים – "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" (בִּידֵי שָׁמַיִם), וְאִם־כֵּן שַׁפִּיר הֲוֵי דִּינֵי נְפָשׁוֹת.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף הַסְּבָרָה בָּזֶה:

דְּהִנֵּה בְּטַעַם חִיּוּב הַמִּיתָה לַבְּעָלִים בִּנְגִיחַת שׁוֹרוֹ, הָיָה אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ דְּהוּא מִטַּעַם שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ כִּדְבָעֵי, וְאָז "הַשּׁוֹר יִסָּקֵל" מִשּׁוּם שֶׁהִזִּיק, וְזֶה שֶׁהַבְּעָלִים יוּמָת הוּא מִטַּעַם שֶׁלֹּא שָׁמַר שׁוֹרוֹ. וּלְפִי זֶה, דִּין הַשּׁוֹר וְדִין הַבְּעָלִים הֵם שְׁנֵי דְּבָרִים נִפְרָדִים.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כט) **וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא.** בְּבָבָא קַמָּא פֶּרֶק כֵּיצַד הָרֶגֶל (כג) פְּלִיגִי אַבַּיֵּי וְרָבָא, אַבַּיֵּי אָמַר **תְּמוֹל** חַד, **מִתְּמוֹל** תְּרֵי, **שִׁלְשׁוֹם** תְּלָת, **וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ** אַתָּא לִנְגִיחָה רְבִיעִית, וְרָבָא אָמַר **תְּמוֹל מִתְּמוֹל** חַד, **שִׁלְשׁוֹם** תְּרֵי, **וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ** הֲרֵי כָּאן נְגִיחָה חַיָּיב, וְעַל כָּרְחָךְ חַיָּיב רוֹצֶה־לוֹמַר כְּשֶׁיִּגַּח נְגִיחָה רְבִיעִית, כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק חֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב כח.) (אימא) [אֵי מַה] שׁוֹר הַמּוּעָד עַד נְגִיחָה רְבִיעִית לָא מִחַיַּיב, מַשְׁמַע דְּכוּלֵּי עָלְמָא מוֹדֵי בָּהּ, אֶלָּא בְּהָא פְּלִיגִי אַבַּיֵּי וְרָבָא, דְּאַבַּיֵּי מַפֵּיק כָּל הָאַרְבָּעָה נְגִיחוֹת מִקְּרָא גּוּפֵיהּ, וְרָבָא לָא מַפֵּיק מִקְּרָא אֶלָּא שָׁלֹשׁ. וְאִי קַשְׁיָא מַאי נָפְקָא מִינֵּיהּ, וְאוֹמֵר הָרַב עֶזְרָא הַנָּבִיא זַ"ל דְּנָפְקָא מִינָּהּ, דְּאַבַּיֵּי דְּאַרְבַּע נְגִיחוֹת מִקְּרָא גּוּפֵיהּ, לָא מִחַיַּיב אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה הַנְּגִיחָה הָרְבִיעִית בְּיוֹם אֶחָד לְבַדָּהּ אַחַר שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת, וּלְרָבָא אֲפִילּוּ הָיְתָה הַנְּגִיחָה רְבִיעִית בְּיוֹם שֶׁנְּגִחָה הַשְּׁלִישִׁית מִחַיַּיב: תורה ל

אֲבָל יוֹתֵר נִרְאֶה לוֹמַר דְּטַעַם חִיּוּב הַמִּיתָה לַבְּעָלִים הוּא, דְּמִכֵּיוָן שֶׁהַשּׁוֹר הוּא מָמוֹן בְּעָלִים, הֲוָה לֵיהּ כְּיָדָא אֲרִיכְתָּא דְּהַבְּעָלִים, וּכְאִלּוּ שֶׁהַבְּעָלִים בְּעַצְמוֹ הִזִּיק. וּלְפִי זֶה, בְּדִין הַשּׁוֹר נִכְלָל גַּם דִּינֵי נְפָשׁוֹת, דִּשְׁנֵיהֶם חָטְאוּ בְּאוֹתָהּ פְּעֻלָּה וְאֵין שַׁיָּךְ לְהַפְרִיד בַּדִּין שֶׁלָּהֶם.

(ל) אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו:

ל אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקַן נַפְשֵׁהּ כְּכֹל דִּישַׁוּוֹן עֲלוֹהִי:

רש"י◂ **אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו •** "אִם" זֶה אֵינוֹ תָּלוּי, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ "אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה", לְשׁוֹן אֲשֶׁר זֶה מִשְׁפָּטוֹ, שֶׁיָּשִׁיתוּ עָלָיו בֵּית־דִּין כֹּפֶר. **וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ •** דְּמֵי נִזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: דְּמֵי מַזִּיק (בבא קמא כז).

(לא) אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ:

לא אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יַגָּח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵד לֵהּ:

רש"י◂ **אוֹ־בֵן יִגָּח •** בֵּן שֶׁהוּא קָטָן. **אוֹ בַת •** שֶׁהִיא קְטַנָּה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה", יָכוֹל אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל הַגְּדוֹלִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אוֹ־בֵן יִגָּח וְגוֹ'", לְחַיֵּב עַל הַקְּטַנִּים כַּגְּדוֹלִים (מכילתא).

(לב) אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל:

לב אִם לְעַבְדָּא יַגַּח תּוֹרָא אוֹ לְאַמְתָּא כְּסַף תְּלָתִין סִלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם:

רש"י◂ **אִם־עֶבֶד אוֹ אָמָה •** כְּנַעֲנִיִּים (מכילתא). **שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן •** גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא, בֵּין שֶׁהוּא שָׁוֶה אֶלֶף זוּז, בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִּינָר, וְהַשֶּׁקֶל מִשְׁקָלוֹ ד' זְהוּבִים, שֶׁהֵם חֲצִי אוּנְקִיָּא לַמִּשְׁקָל הַיָּשָׁר שֶׁל קְלוֹנְיָ"א.

(לג) וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר:

לג וַאֲרֵי יִפְתַּח גְּבַר גּוּב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גְּבַר גּוּב וְלָא יְכַסְּנֵהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תּוֹרָא אוֹ חֲמָרָא:

רש"י◂ **וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר •** שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה וְגִלָּהוּ. **אוֹ כִּי יִכְרֶה •** לָמָּה נֶאֱמַר? אִם עַל הַפְּתִיחָה חַיָּב, עַל הַכְּרִיָּה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? אֶלָּא לְהָבִיא כּוֹרֶה אַחַר כּוֹרֶה שֶׁהוּא חַיָּב (בבא קמא נא). **וְלֹא יְכַסֶּנּוּ •** הָא אִם כִּסָּהוּ, פָּטוּר, וּבְחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דִּבֵּר הַכָּתוּב (שם נה). **שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר •** הוּא הַדִּין לְכָל בְּהֵמָה וְחַיָּה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹר וַחֲמוֹר", אָנוּ לְמֵדִין אוֹתוֹ "שׁוֹר" "שׁוֹר" מִשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרֶךָ", מַה לְּהַלָּן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר "וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ", אַף כָּאן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה כְּשׁוֹר. וְלֹא נֶאֱמַר: "שׁוֹר" וַ"חֲמוֹר", אֶלָּא "שׁוֹר" וְלֹא אָדָם, "חֲמוֹר" וְלֹא כֵּלִים (בבא קמא נב).

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(לב) **שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים.** גְּזֵירַת הַכָּתוּב הוּא, וּמִכָּאן רָמַז דִּכְתִיב (בראשית ט כה) עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו, 'יִהְיֶה' בְּגִימַטְרִיָּא שְׁלֹשִׁים: תורה לג

(לג) **וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר.** פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י הוּא הַדִּין לְכָל שְׁאָר בְּהֵמָה, שֶׁהֲרֵי בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שׁוֹר יָלְפִינַן שׁוֹר שׁוֹר מִשַּׁבָּת, וְלֹא נֶאֱמַר **שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר** אֶלָּא לְמִדְרַשׁ שׁוֹר וְלֹא אָדָם, חֲמוֹר וְלֹא כֵּלִים. וְאִם תֹּאמַר, וַהֲלֹא אִיצְטְרִיךְ חַד מִינַּיְיהוּ לְמֵילַף מִשַּׁבָּת וְאִם כֵּן הֵיכִי אִמְעִיט אָדָם וְכֵלִים. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּאִי לָא מַמְעִיט אָדָם וְכֵלִים הֲוָה לֵיהּ לְמִיכְתַּב **וְנָפַל** וְתוּ לָא, וְיֵהָא מַשְׁמַע שֶׁכָּל מַה שֶׁיִּפּוֹל לְשָׁם בֵּין כָּל בְּהֵמָה בֵּין אָדָם וְכֵלִים יְהֵא חַיָּיב, וְאִם כֵּן מִ**וְנָפַל** הוּא מְרַבֶּה כֹּל כְּמוֹ בְּשַׁבָּת, **שׁוֹר וַחֲמוֹר** לָמָּה לִי, שְׁמַע מִינָּהּ תַּרְוַוּיְיהוּ לִדְרָשָׁא. וּמִיהוּ קַשְׁיָא דְּלָמָּה לִי שׁוֹר וְלֹא אָדָם, תֵּיפּוֹק לֵיהּ מִדִּכְתִיב **וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ**, מִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ, יָצָא זֶה שֶׁאֵין הַמֵּת שֶׁלּוֹ דְּהַמֵּת אָסוּר בַּהֲנָאָה. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמַיְּירִי בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא מָל וְלֹא טָבַל דְּשָׁרֵי בַּהֲנָאָה, כִּדְאָמְרִינַן בַּיְּרוּשַׁלְמִי (שבת פ"ו ה"ה) אַקְשְׁיָא אַחֲרִיתִי תִּפְתֵּר בְּגוּי מֵת. וְטַעְמָא, דְּמֵת אָסוּר בַּהֲנָאָה מִשּׁוּם דְּיִלְפִינַן מֵעֶגְלָה עֲרוּפָה דִּכְתִיב (דברים כא ד) וְעָרְפוּ שָׁם, וּכְתִיב (במדבר כ א) וַתָּמֶת שָׁם מִרְיָם, בָּעֵי דּוּמְיָא דְּמִרְיָם שֶׁהָיְתָה יִשְׂרָאֵלִית לְאַפּוּקֵי עַכּוּ"ם (ראה ע"ז כט): תורה לד

(לד) בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃

לד מָרֵי דְגֻבָּא יְשַׁלֵּם כַּסְפָּא יָתִיב לְמָרוֹהִי וּמֵיתָא יְהֵא דִילֵהּ׃

רש"י◄ **בַּעַל הַבּוֹר** • בַּעַל הַתַּקָּלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַבּוֹר שֶׁלּוֹ, שֶׁעֲשָׂאוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, עֲשָׂאוֹ הַכָּתוּב בְּעָלָיו, לְהִתְחַיֵּב בִּנְזָקָיו. **כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו** • 'יָשִׁיב' לְרַבּוֹת שְׁוֵה כֶּסֶף, וַאֲפִלּוּ סֵבִין (שם ז). (וְהָא דִּכְתִיב "מֵיטַב שָׂדֵהוּ", וְכָתַב רַשִׁ"י שֶׁהַנִּזָּקִין מִן הָעִדִּית, תֵּרֵץ בַּגְּמָרָא דְּפֶרֶק קַמָּא דִּבָבָא קַמָּא, רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, דְּזֵהוּ אִם בָּא לִגְבּוֹת קַרְקַע, אֲבָל מִטַּלְטְלֵי – כָּל מִילֵי מֵיטַב הוּא, דְּאִי לָא מִזְדַּבֵּן הָכָא, מִזְדַּבֵּן הָכָא). **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ** • (מכילתא. ב"ק ז) לַנִּזָּק, שֶׁמִּין אֶת הַנְּבֵלָה וְנוֹטְלָהּ בְּדָמִים, וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַמַּזִּיק עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ.

(לה) וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃

לה וַאֲרֵי יִגּוֹף תּוֹר דִּגְבַר יָת תּוֹרָא דְּחַבְרֵהּ וִימוּת וְיִזַּבְּנוּן יָת תּוֹרָא חַיָּא וִיפַלְּגוּן יָת כַּסְפֵּהּ וְאַף יָת דְּמֵי מֵיתָא יְפַלְּגוּן׃

רש"י◄ **וְכִי־יִגֹּף** • יִדְחֹף, בֵּין בְּקַרְנָיו, בֵּין בְּגוּפוֹ, בֵּין בְּרַגְלָיו, בֵּין שֶׁנְּשָׁכוֹ בְּשִׁנָּיו, כֻּלָּן בִּכְלַל נְגִיפָה הֵם, שֶׁאֵין נְגִיפָה אֶלָּא לְשׁוֹן מַכָּה. **שׁוֹר־אִישׁ** • שׁוֹר שֶׁל אִישׁ. **וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר וְגוֹ'** • בְּשָׁעִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁהֵמִית שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, בֵּין שֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהִיא שָׁוָה מְעַט, כְּשֶׁנּוֹטֵל זֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, וְזֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת, נִמְצָא, כָּל אֶחָד מַפְסִיד חֲצִי נֶזֶק שֶׁהִזִּיקָה הַמִּיתָה. לְמַדְנוּ, שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, שֶׁמִּן הַשָּׁוִין אַתָּה לָמֵד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, כִּי דִּין הַתָּם לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. אוֹ יָכוֹל אַף בְּשֶׁאֵינָן שָׁוִין בִּדְמֵיהֶן כְּשֶׁהֵן חַיִּים אָמַר הַכָּתוּב "וְחָצוּ אֶת שְׁנֵיהֶם"? אִם אָמַרְתָּ כֵּן, פְּעָמִים שֶׁהַמַּזִּיק מִשְׁתַּכֵּר הַרְבֵּה כְּשֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה לִיטָּכֵר לְנָכְרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב שֶׁיְּהֵא הַמַּזִּיק נִשְׂכָּר, אוֹ פְּעָמִים שֶׁהַנִّזָּק נוֹטֵל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁחֲצִי דְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק שָׁוִין יוֹתֵר מִכָּל דְּמֵי שׁוֹר הַנִּזָּק. וְאִם אָמַרְתָּ כֵּן, הֲרֵי תָּם חָמוּר מִמּוּעָד. עַל כָּרְחֲךָ, לֹא דִּבֵּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשָׁוִין, וְלִמֶּדְךָ שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, וּמִן הַשָּׁוִין תִּלְמֹד לְשֶׁאֵינָן שָׁוִין, שֶׁהַמִּשְׁתַּלֵּם חֲצִי נִזְקוֹ, שָׁמִין לוֹ אֶת הַנְּבֵלָה, וּמַה שֶּׁפָּחֲתוּ דָּמָיו בִּשְׁבִיל הַמִּיתָה, נוֹטֵל חֲצִי הַפְּחָת וְהוֹלֵךְ. וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה, וְלֹא אָמַר: "יְשַׁלֵּם חֶצְיוֹ"? לְלַמֵּד, שֶׁאֵין הַתָּם מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִגּוּפוֹ, וְאִם נָגַח וּמֵת אַחַר־כַּךְ אֵין הַנִּזָּק נוֹטֵל אֶלָּא הַנְּבֵלָה, וְאִם אֵינָהּ מַגַּעַת לַחֲצִי נִזְקוֹ, יַפְסִיד. אוֹ שׁוֹר שָׁוֶה מָנֶה שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה חֲמֵשׁ מֵאוֹת זוּז, אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא אֶת הַשּׁוֹר, שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַתָּם לְחַיֵּב אֶת בְּעָלָיו לְשַׁלֵּם מִן הָעֲלִיָּה (בבא קמא כו)◆

(לו) אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃

לו אוֹ אִתְיְדַע אֲרֵי תּוֹר נַגַּח הוּא מֵאִתְּמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְלָא נָטְרֵהּ מָרֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם תּוֹרָא חֲלָף תּוֹרָא וּמֵיתָא יְהֵא דִילֵהּ׃

רש"י◄ **אוֹ נוֹדַע** • אוֹ לֹא הָיָה תָּם, אֶלָּא נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא הַיּוֹם וּמִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם, הֲרֵי שָׁלֹשׁ נְגִיחוֹת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר** • נֶזֶק שָׁלֵם. **וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ** • לַנִּזָּק, וְעָלָיו יַשְׁלִים הַמַּזִּיק עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּם נִזְקוֹ כָּל נִזְקוֹ.

(לז) כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה׃

לז אֲרֵי יִגְנוּב גְּבַר תּוֹר אוֹ אִמַּר וְיִכְּסִנֵּהּ אוֹ זַבְּנִנֵּהּ חַמְשָׁא תּוֹרִין יְשַׁלֵּם חֲלָף תּוֹרָא וְאַרְבַּע עָנָא חֲלָף אִמְּרָא׃

רש"י◄ **חֲמִשָּׁה בָקָר וְגוֹ'** • אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: חָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת: שׁוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּרַגְלָיו, וְלֹא נִתְבַּזָּה בּוֹ הַגַּנָּב לְנוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם ה'. שֶׂה, שֶׁנּוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ, מְשַׁלֵּם ד', הוֹאִיל וְנִתְבַּזָּה בּוֹ.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל מְלָאכָה: שׁוֹר, שֶׁבִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, ה'. שֶׂה, שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, ד'. **תַּחַת הַשּׁוֹר תַּחַת הַשֶּׂה •** (בבא קמא סז) שְׁנָאָן הַכָּתוּב, לוֹמַר שֶׁאֵין מִדַּת תַּשְׁלוּמֵי ד' וְה' נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּשׁוֹר וְשֶׂה בִּלְבַד.

כב (א) **אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים:**

א אִם בְּמַחְתֶּרְתָּא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְמְחֵי וִימוּת לֵית לֵהּ דָּם:

רש"י◄ **אִם בַּמַּחְתֶּרֶת •** (סנהדרין סב) כְּשֶׁהָיָה חוֹתֵר אֶת הַבַּיִת. **אֵין לוֹ דָּמִים •** אֵין זוֹ רְצִיחָה, חֲרֵי הוּא כְּמֵת מֵעִקָּרוֹ. כָּאן לִמְּדָתְךָ תּוֹרָה: אִם בָּא לְהָרְגְּךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ, וְזֶה לְהָרְגְּךָ בָּא, שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁנּוֹטְלִין מָמוֹנוֹ בְּפָנָיו וְשׁוֹתֵק. לְפִיכָךְ, עַל־מְנַת־כֵּן בָּא, שֶׁאִם יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, יַהַרְגֶנּוּ.

(ב) **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ:**

ב אִם עֵינָא דְסַהֲדֵיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי דְּמָא לֵהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית לֵהּ וְיִזְדַּבֵּן בִּגְנֵבְתֵּהּ:

רש"י◄ **אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו •** (מכילתא וסנהדרין שם) אֵין זֶה אֶלָּא כְּמִין מָשָׁל: אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ, כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֶּה שֶׁהוּא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כָּךְ פָּשׁוּט לְךָ שֶׁאֵינוֹ בָּא לַהֲרֹג אֲפִלּוּ יַעֲמֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, כְּגוֹן אָב הַחוֹתֵר לִגְנֹב מָמוֹן הַבֵּן, בְּיָדוּעַ שֶׁרַחֲמֵי הָאָב עַל הַבֵּן, וְאֵינוֹ בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת. **דָּמִים לוֹ •** כְּחַי הוּא חָשׁוּב, וּרְצִיחָה הִיא אִם יַהַרְגֶנּוּ בַּעַל הַבַּיִת. **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם •** הַגַּנָּב, מָמוֹן שֶׁגָּנַב וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה. וְאוּנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם: אִם עֵינָא דְסַהֲדֵיָא נְפָלַת עֲלוֹהִי, לָקַח לוֹ שִׁיטָה אַחֶרֶת, לוֹמַר שֶׁאִם מְצָאוּהוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת, וּכְשֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת נֶגְדּוֹ הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יַהַרְגֵהוּ, דָּמִים לוֹ, חַיָּב עָלָיו אִם הָרָגוֹ, שֶׁמֵּאַחַר שֶׁיֵּשׁ רוֹאִים לוֹ, אֵין הַגַּנָּב הַזֶּה בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת, וְלֹא יַהַרֹג אֶת בַּעַל הַמָּמוֹן.

(ג) **אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם:**

ג אִם אִשְׁתְּכָחָא יִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ גְּנֵבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמַר עַד אִמַּר דְּאִנּוּן חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ •** בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא טָבַח וְלֹא מָכַר. **מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר •** כָּל דָּבָר בִּכְלַל תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים, בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמָקוֹם אַחֵר: "עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה וְגוֹ' יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ". **חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם •** וְלֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מֵתִים, אֶלָּא חַיִּים, אוֹ דְּמֵי חַיִּים.

◆ יום שלישי כ"ג שבט ◆

(ד) **כִּי יַבְעֵר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם:**

ד אֲרֵי יֵאכֵל גְּבַר חֲקַל אוֹ כְרָם וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵהּ וְיֵיכוֹל בַּחֲקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵהּ וּשְׁפַר כַּרְמֵהּ יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **כִּי יַבְעֵר •** אֶת בְּעִירָהּ. **וּבִעֵר.** כֵּלֶם לְשׁוֹן בְּהֵמָה, כְּמוֹ: "אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ". **כִּי יַבְעֵר •** יוֹלִיךְ בְּהֵמוֹתָיו בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיַזִּיק אוֹתוֹ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלֶּה: אוֹ בְּשִׁלּוּחַ אֶת בְּעִירָהּ, אוֹ בְּבִעוּר. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: "וְשִׁלַּח", הוּא נִזְקֵי מִדְרַךְ כַּף רֶגֶל. "וּבִעֵר", הוּא נִזְקֵי הַשֵּׁן הָאוֹכֶלֶת וּמְבַעֶרֶת (בבא קמא ג). **בִּשְׂדֵה אַחֵר •**

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(א) **אִם בַּמַּחְתֶּרֶת.** מִשְׁמַע דִּוְקָא כְּשֶׁבָּא דֶּרֶךְ מַחְתֶּרֶת שֶׁחָתַר בַּבַּיִת לִיכָּנֵס, אֲבָל נִכְנַס דֶּרֶךְ פֶּתַח **דָּמִים לוֹ,** דְּוַדַּאי אֵינוֹ בָּא לַהֲרוֹג, שֶׁאוֹמֵר בְּלִבּוֹ אִם יָבוֹא בַּעַל הַבַּיִת לַעֲמוֹד לִפְנֵי מָמוֹנוֹ שֶׁיִּבְרַח הוּא דֶּרֶךְ הַפֶּתַח: תורה ב

בְּשָׂדֶה שֶׁל אִישׁ אַחֵר. מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם • שָׁמִין אֶת הַנִּזָּק, וְאִם בָּא לְשַׁלֵּם לוֹ קַרְקַע דְּמֵי נִזְקוֹ, יְשַׁלֵּם לוֹ מִמֵּיטַב שְׂדוֹתָיו: אִם הָיָה נִזְקוֹ סֶלַע, יִתֵּן לוֹ שְׁוֵה סֶלַע מֵעִדִּית שֶׁיֵּשׁ לוֹ. לְמִדְרָשׁ הַכָּתוּב, שֶׁהַנִּזָּקִין שָׁמִין לָהֶם בְּעִדִּית (ב״ק ז).

(ה) כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת־הַבְּעֵרָה:

ה אֲרֵי תִתַּפַּק נוּר וְיַשְׁכַּח כּוּבִין וְיֵיכוּל גְּדִישִׁין אוֹ קָמָא אוֹ חַקְלָא שַׁלְמָא יְשַׁלֵּם דְּאַדְלֵק יָת דְּלֶקְתָּא:

רש״י◄ כִּי־תֵצֵא אֵשׁ • אֲפִלּוּ מֵעַצְמָהּ. וּמָצְאָה קֹצִים • קרדונ״ש בְּלַע״ז. וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ • שֶׁלִּחֲכָה בַּקּוֹצִים עַד שֶׁהִגִּיעָה לְגָדִישׁ, אוֹ לְקָמָה הַמְחֻבֶּרֶת לַקַּרְקַע. אוֹ הַשָּׂדֶה • שֶׁלִּחֲכָה אֶת נִירוֹ, וְצָרִיךְ לָנִיר אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה. שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר • אַף־עַל־פִּי שֶׁהִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִיא יָצְאָה מֵעַצְמָהּ עַל־יְדֵי קוֹצִים שֶׁמָּצְאָה, חַיָּב לְשַׁלֵּם, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת גַּחֲלָתוֹ שֶׁלֹּא תֵצֵא וְתַזִּיק.

(ו) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם:

ו אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ כְּסַף אוֹ מָנִין לְמִטַּר וְיִתְגַּנְּבוּן מִבֵּית גַּבְרָא אִם יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין:

רש״י◄ וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ • לְפִי דְּבָרָיו. אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב • יְשַׁלֵּם הַגַּנָּב שְׁנַיִם לַבְּעָלִים (בבא קמא סג).

(ז) אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַّנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ:

ז אִם לָא יִשְׁתְּכַח גַּנָּבָא וְיִתְקָרֵב מָרֵי דְּבֵיתָא לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמִסַּר לֵהּ חַבְרֵהּ:

רש״י◄ אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב • וּבָא הַשּׁוֹמֵר הַזֶּה, שֶׁהוּא בַּעַל הַבַּיִת. וְנִקְרַב • אֶל הַדַּיָּנִין, לָדוּן עִם זֶה וְלִשָּׁבַע לוֹ שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁלּוֹ.

(ח) עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שּׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ:

ח עַל כָּל פִּתְגַּם דְּחוֹב עַל תּוֹר עַל חֲמַר עַל אִמַּר עַל כְּסוּ עַל כָּל אֲבֵדְתָּא דִּי יֵימַר אֲרֵי הוּא דֵּין לְקֳדָם דַּיָּנַיָּא יֵיעוֹל דִּין תַּרְוֵיהוֹן דִּי יְחַיְּבוּן דַּיָּנַיָּא יְשַׁלֵּם עַל חַד תְּרֵין לְחַבְרֵהּ:

רש״י◄ עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע • שֶׁיִּמָּצֵא שַׁקְרָן בִּשְׁבוּעָתוֹ, שֶׁיָּעִידוּ עֵדִים שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, וְיַרְשִׁיעוּהוּ אֱלֹהִים עַל־פִּי הָעֵדִים. יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ • לְמִדְרָשׁ הַכָּתוּב שֶׁהַטּוֹעֵן בְּפִקָּדוֹן לוֹמַר נִגְנַב הֵימֶנּוּ, וְנִמְצָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁנִּשְׁבַּע וְאַחַר־כָּךְ בָּאוּ עֵדִים, שֶׁכָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: ״וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים״. קְרִיבָה זוֹ, שְׁבוּעָה הִיא. אַתָּה אוֹמֵר לִשְׁבוּעָה, אוֹ אֵינוֹ

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ה) **שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם.** בְּבָבָא קַמָּא (סז) דְּרֵישׁ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֲנִי הִצַּתִּי אֵשׁ בְּצִיּוֹן כְּדִכְתִיב (איכה ד יא) וַיְצֶת אֵשׁ בְּצִיּוֹן, וְעָלַי לְשַׁלֵּם אוֹתָהּ הַהַבְעָרָה, הָדָא הוּא דִּכְתִיב (זכריה ב ט) וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהּ חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב: תורה ו

(ח) **עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע.** מִדְרָשׁ (ראה תנחומא אחרי ח), **עַל 'כָּל דְּבַר' פֶּשַׁע** בְּגִימַטְרִיָּא אַהֲרֹן. פֶּשַׁע, שֶׁפָּשַׁע. **עַל שּׁוֹר,** עַל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. **עַל חֲמוֹר,** שֶׁעָשׂוּ עֲרֶב רַב (במצרים) [הַמִּצְרִים] שֶׁנִּקְרְאוּ חֲמוֹר, כִּדְכְתִיב (יחזקאל כג ב) אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם. **עַל שֶׂה,** עַל שֶׁהֶחֱטִיאוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ (ירמיה נ יז) שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל. **עַל שַׂלְמָה,** עַל צֶלֶם עֲבוֹדָה זָרָה, וְשִׁי״ן וְצָדֵ״י מִתְחַלְּפוֹת. **עַל כָּל אֲבֵידָה,** נַמִּי עַל זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב ב) אַבֵּד תְּאַבְּדוּן. **אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה,** שֶׁאָמְרוּ (להלן לב ד) אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. **עַד הָאֱלֹהִים,** זֶה מֹשֶׁה דִּכְתִיב (לעיל ז א) רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה. **יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם,** שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְשֶׁל אַהֲרֹן. **אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן,** זֶה מֹשֶׁה. **יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם,** שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁמֵּתוּ: תורה ט

אֶלָּא לַדַּיָּן, שֶׁכֵּיוָן שֶׁבָּא לַדַּיָּן וְכָפַר לוֹמַר נִגְנְבָה, מִיָּד יִתְחַיֵּב בְּכֶפֶל אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְּיָדוֹ? נֶאֱמַר כָּאן שְׁלִיחוּת יָד, וְנֶאֱמַר לְמַטָּה שְׁלִיחוּת יָד, "שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ", מַה לְּהַלָּן שְׁבוּעָה, אַף כָּאן שְׁבוּעָה. **אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה** • לְפִי פְּשׁוּטוֹ, אֲשֶׁר יֹאמַר הָעֵד כִּי הוּא זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ עָלָיו, הֲרֵי הוּא אֶצְלְךָ. עַד הַדַּיָּנִין יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם, וַיַּחְקְרוּ אֶת הָעֵדוּת. וְאִם כְּשֵׁרִים הֵם וַיַּרְשִׁיעוּהוּ לְשׁוֹמֵר זֶה, יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם, וְאִם יַרְשִׁיעוּ אֶת הָעֵדִים שֶׁנִּמְצְאוּ זוֹמְמִין, יְשַׁלְּמוּ הֵם שְׁנַיִם לַשּׁוֹמֵר. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ "כִּי הוּא זֶה": לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה, אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת, לוֹמַר: כָּךְ וְכָךְ אֲנִי חַיָּב לְךָ וְהַמּוֹתָר נִגְנַב מִמֶּנִּי (ב"ק קו).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 270)

אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה (כב, ח)

לְלַמֵּד שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה אֶלָּא־אִם־כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצָת (רש"י)

עִנְיַן 'מוֹדֶה בְּמִקְצָת' בְּרוּחָנִיּוּת, הוּא:

בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם נִכְשָׁל בְּחֵטְא, לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁכָּל מַהוּתוֹ שְׁקוּעַ בְּחֵטְא, שֶׁהֲרֵי עֶצֶם הַנְּשָׁמָה לֹא חָטְאָה וְהִיא נִשְׁאֶרֶת בִּדְבֵקוּתָהּ בַּה' גַּם בִּשְׁעַת הַחֵטְא.

גַּם מִצַּד כֹּחוֹת הַנְּשָׁמָה, לֹא יִתָּכֵן לוֹמַר שֶׁכֹּחַ זֶה מָלֵא רַק חֲטָאִים, שֶׁהֲרֵי בְּכָל יְהוּדִי יֵשׁ רִיבּוּי טוֹב, וּכְמַאֲמַר רַז"ל (עירובין יט) "אֲפִילּוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִימּוֹן".

וְלָכֵן לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּהוּדִי - אוֹ אֲפִילּוּ כֹּחַ אֶחָד שֶׁבּוֹ - יִהְיֶה 'כֻּלּוֹ רַע'.

וְכַאֲשֶׁר יֵצֶר הָרַע מְקַטְרֵג וְתוֹבֵעַ לְהַפְלִיל אֶת הַחוֹטֵא וְלִמְסֹר אוֹתוֹ כֻּלּוֹ לִרְשׁוּתוֹ, טוֹעֵן הָאָדָם כְּנֶגְדּוֹ טַעֲנַת 'מוֹדֶה בְּמִקְצָת': לֹא כָּל מַהוּתִי וְכֹחִי חָטְאוּ. אֵין זֶה אֶלָּא בְּ'מִקְצָת' בִּלְבַד.

"מוֹדֶה בְּמִקְצָת - חַיָּב שְׁבוּעָה". אָדָם שֶׁבְּחֶטְאוֹ - 'מִקְצָתוֹ' נִכְנָס לִרְשׁוּת הַיֵּצֶר, זָקוּק הוּא לְתוֹסֶפֶת כֹּחַ, שֶׁלֹּא יִפֹּל יוֹתֵר לִרְשׁוּת הַיֵּצֶר. זֶהוּ שֶׁמַּשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ - שְׁבוּעָה מִלְּשׁוֹן שׂוֹבַע, נוֹתְנִים לוֹ כֹּחוֹת מְיֻחָדִים שֶׁלֹּא יִפֹּל יוֹתֵר, וְיוּכַל לְהַחֲזִיק מַעֲמָד.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך א, עמ' 158)

עַד הָאֱלֹקִים יָבֹא... יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (כב, ח)

"הָאֱלֹקִים" - פֵּירוּשׁוֹ הַדַּיָּן, וְקָאֵי עַל הַדַּיָּן הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּבַדּוֹרוֹת שֶׁלְּאַחֲרָיו - הַצַּדִּיק שֶׁבַּדּוֹר, שֶׁהוּא הַ'אִתְפַּשְׁטוּתָא דְּמֹשֶׁה' שֶׁבְּכָל דּוֹר.

אָדָם שֶׁחָטָא וּמְבַקֵּשׁ לְתַקֵּן חֶטְאוֹ, מַה יַּעֲשֶׂה? - יֵלֵךְ אֶל הַצַּדִּיק שֶׁבַּדּוֹר, וְהוּא יוֹרֵהוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לִתְשׁוּבָה וְיִתֵּן לוֹ כֹּחַ לַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. עַל־יְדֵי־זֶה יַעֲבֹד אֶת בּוֹרְאוֹ בִּבְחִינַת כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב "יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" - "רֵעֵהוּ" זֶה הַקָּבָּ"ה (שמות־רבה ריש פרשת יתרו).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ז עמ' 10 – מתוך 'לקראת שבת')

יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (כב, ח) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹסִיף "לְרֵעֵהוּ". וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה פָּסוּק זֶה מְדַבֵּר בְּשׁוֹמֵר שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁהַחֵפֶץ נִגְנַב מִמֶּנּוּ, וְהִתְבָּרֵר שֶׁהוּא בְּיָדוֹ. וּמִכֵּיוָן שֶׁהַחִיּוּב שֶׁל תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בְּ'טוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב' הוּא דַּוְקָא כְּשֶׁנִּשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר, וּשְׁבוּעַת שֶׁקֶר הוּא חֵטְא בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לִכְאוֹרָה לַמַּפְקִיד - הָצְרַךְ הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ שֶׁאַף־עַל־פִּי־כֵן יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם **לְרֵעֵהוּ**.

(ט) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה:

ט אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ חֲמַר אוֹ תּוֹר אוֹ אִמַּר וְכָל בְּעִירָא לְמִטַּר וּמִית אוֹ אִתְּבַר אוֹ אִשְׁתְּבִי לֵית דְּחָזֵי:

רש"י◄ **כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמֹר אוֹ־שׁוֹר** • (ב"מ צד) פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, לְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגְּנֵבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת", לִשְׁבוּעָה. לָמַדְתָּ, שֶׁפּוֹטֵר עַצְמוֹ בִּשְׁבוּעָה זוֹ. וּפָרָשָׁה זוֹ אֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר, לְפִיכָךְ אֵינוֹ פָּטוּר אִם נִגְנְבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "אִם־גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם", אֲבָל עַל הָאֹנֶס, כְּמוֹ: מֵת מֵעַצְמוֹ, אוֹ נִשְׁבַּר, אוֹ נִשְׁבָּה בְּחָזְקָה עַל־יְדֵי לִסְטִים. **וְאֵין רֹאֶה** • שֶׁיָּעִיד בַּדָּבָר.

(י) שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם:

י מוֹמָתָא דַיְיָ תְּהֵי בֵּין תַּרְוֵיהוֹן אִם לָא אוֹשִׁיט יְדֵהּ בְּמָה דְּמְסַר לֵהּ חַבְרֵהּ וְיִקַּבֵּל מָרֵהּ מִנֵּהּ מוֹמָתָא וְלָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה** • יִשָּׁבַע שֶׁכֵּן הוּא, כִּדְבָרָיו, וְהוּא לֹא שָׁלַח בָּהּ יָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְעַצְמוֹ, שֶׁאִם שָׁלַח בָּהּ יָד וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱנְסָה, חַיָּב בָּאֳנָסִין. **וְלָקַח בְּעָלָיו** • הַשְּׁבוּעָה. **וְלֹא יְשַׁלֵּם** • לוֹ הַשּׁוֹמֵר כְּלוּם.

(יא) וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו:

יא וְאִם אִתְגְּנָבָא יִתְגְּנֵב מֵעִמֵּהּ יְשַׁלֵּם לְמָרוֹהִי:

(יב) אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם:

יב אִם אִתְּבְרָא יִתְּבַר יַיְתִי סַהֲדִין דִּתְבִירָא לָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **אִם־טָרֹף יִטָּרֵף** • עַל־יְדֵי חַיָּה רָעָה. **יְבִאֵהוּ עֵד** • יָבִיא עֵדִים שֶׁנִּטְרְפָה בְּאֹנֶס, וּפָטוּר. **הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם** • אֵינוֹ אוֹמֵר טְרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם, אֶלָּא "הַטְּרֵפָה", יֵשׁ טְרֵפָה שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם וְיֵשׁ טְרֵפָה שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם: טְרֵפַת חָתוּל וּשׁוּעָל וּנְמִיָּה, מְשַׁלֵּם. טְרֵפַת זְאֵב, אָרִי, וְדֹב וְנָחָשׁ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם. וּמִי לְחָשְׁךָ לָדוּן כֵּן? שֶׁהֲרֵי כְּתִיב "וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה": מַה מִּיתָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל, אַף שֶׁבֶר וְשִׁבְיָה שֶׁאֵין יָכוֹל לְהַצִּיל.

(יג) וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם:

יג וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵהּ וְיִתְּבַר אוֹ מִית מָרֵהּ לֵית עִמֵּהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם:

רש"י◄ **וְכִי־יִשְׁאַל** • בָּא לְלַמֵּדְךָ עַל הַשּׁוֹאֵל, שֶׁהוּא חַיָּב בָּאֳנָסִין. **בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ** • אִם בְּעָלָיו שֶׁל שׁוֹר אֵינוֹ עִם הַשּׁוֹאֵל בִּמְלַאכְתּוֹ (ב"מ צד).

(יד) אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ:

יד אִם מָרֵהּ עִמֵּהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם אֲגִירָא הוּא עַל בְּאַגְרֵהּ:

רש"י◄ **אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ** • בֵּין שֶׁהוּא בְּאוֹתָהּ מְלָאכָה, בֵּין שֶׁהוּא בִּמְלָאכָה אַחֶרֶת: הָיָה עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁאֵלָה, אֵינוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת עִמּוֹ בִּשְׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה (ב"מ שם). **אִם־שָׂכִיר הוּא** • אִם הַשּׁוֹר אֵינוֹ שָׁאוּל, אֶלָּא שָׂכוּר, בָּא בִּשְׂכָרוֹ לְיַד הַשּׁוֹכֵר הַזֶּה וְלֹא בִּשְׁאֵלָה, וְאֵין כָּל הֲנָאָה שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי עַל־יְדֵי שְׂכָרוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ וְאֵין לוֹ מִשְׁפַּט שׁוֹאֵל לְהִתְחַיֵּב בָּאֳנָסִין. וְלֹא פֵּרַשׁ מַה דִּינוֹ, אִם כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, אוֹ כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר. לְפִיכָךְ נֶחְלְקוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שׁוֹכֵר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חִנָּם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר.

(טו) וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה:

טו וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל גְּבַר בְּתֻלְתָּא דְּלָא מְאֹרַסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ קַיָּמָא יְקַיְּמִנַּהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רש"י◄ **וְכִי־יְפַתֶּה** • מְדַבֵּר עַל לִבָּהּ עַד שֶׁשּׁוֹמַעַת לוֹ, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל. שִׁדּוּל בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי, כְּפִתּוּי בְּלָשׁוֹן עִבְרִי. **מָהֹר יִמְהָרֶנָּה** • יִפְסֹק לָהּ מֹהַר, כְּמִשְׁפַּט אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁכּוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה וְיִשְׂאֶנָּה.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(י) **שְׁבוּעַת ה' וגו'.** פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁאִם שָׁלַח בָּהּ יָד וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱנְסָה חַיָּיב בְּאוֹנְסִין. וּבִמְקוֹם אַחֵר פֵּירֵשׁ (ב"מ מא. ד"ה צריך) אֲפִילּוּ הֶחֱזִירָהּ לְאַחַר מִכָּאן, כֵּיוָן שֶׁשָּׁלַח בָּהּ יָד פַּעַם אַחַת חַיָּיב בְּאוֹנְסֶיהָ לְעוֹלָם. וְזֶה תִּימַהּ לְרַבֵּינוּ תָּם זַ"ל, דְּהָא בַּפָּרָשָׁה דִּלְעֵיל כְּתִיב **אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה אֵין רוֹאֶה**, וּמִשְּׁמַע הָא יֵשׁ עֵדִים שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה יָבִיא רְאָיָה וְיִפָּטֵר בְּלֹא שְׁבוּעָה. וּלְדִבְרֵי רַשִׁ"י מַה הוֹעִיל לוֹ אִם יֵשׁ רְאָיָה, מִכָּל־מָקוֹם צָרִיךְ לִישָׁבַע, שֶׁמָּא שָׁלַח בָּהּ יָד וְהֶחֱזִירָהּ לִמְקוֹמָהּ דְּחַיָּיב אֲפִילּוּ יֵשׁ עֵדִים שֶׁרָאוּ שֶׁנֶּאֱנְסָה מִמְּקוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן, וְאֵין הָעֵדִים יְכוֹלִין לֵידַע אִם שָׁלַח בָּהּ יָד וְהֶחֱזִירָהּ לִמְקוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן. לְכָךְ אָמַר רַבֵּינוּ תָּם זַ"ל, דַּאֲפִילּוּ שָׁלַח בָּהּ יָד כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירָהּ לִמְקוֹמָהּ קוֹדֶם שֶׁנֶּאֱנְסָה פָּטוּר: תורה יא

(טז) **אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת:**

טז אִם מִצְבָּא לָא יִצְבֵּי אֲבוּהָא לְמִתְּנַהּ לֵהּ כַּסְפָּא יִתְקוֹל כְּמוֹהֲרֵי בְּתֻלְתָּא:

רש"י◄ **כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת** • שֶׁהוּא קָצוּב חֲמִשִּׁים כֶּסֶף אֵצֶל הַתּוֹפֵס אֶת הַבְּתוּלָה וְשׁוֹכֵב עִמָּהּ בְּאֹנֶס, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים כב) "וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף".

(יז) **מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:**

יז חָרְשָׁא לָא תְחַיֵּי:

רש"י◄ **מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה** • (סנהדרין סז) אֶלָּא תּוּמַת בְּבֵית־דִּין, וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה, שֶׁהַנָּשִׁים מְצוּיוֹת מְכַשְּׁפוֹת.

(יח) **כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת:**

יח כָּל דְּיִשְׁכּוּב עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

רש"י◄ **כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת** • בִּסְקִילָה, רוֹבֵעַ כְּנִרְבַּעַת, שֶׁכָּתוּב: "דְּמֵיהֶם בָּם".

(יט) **זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ:**

יט דְּדַבַּח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵל אֱלָהֵן לִשְׁמָא דַיְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי:

רש"י◄ **לָאֱלֹהִים** • לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אִלּוּ הָיָה נָקוּד לֵאלֹהִים (הַלָּמֶ"ד בְּצֵירֵי) הָיָה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ וְלִכְתֹּב אֲחֵרִים, עַכְשָׁו שֶׁאָמַר לָאֱלֹהִים, אֵין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ אֲחֵרִים, שֶׁכָּל לָמֶ"ד וּבֵי"ת וְהֵי"א הַמְשַׁמְּשׁוֹת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה, אִם נְקוּדָה בַּחֲטָף, כְּגוֹן לְמֶלֶךְ, לְמִדְבָּר, לְעִיר, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה מֶלֶךְ, לְאֵיזֶה מִדְבָּר, לְאֵיזֶה עִיר, וְכֵן לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים בְּחִירֵ"ק, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה, וְאִם אֵינוֹ מְפֹרָשׁ — כָּל מְלָכִים בְּמַשְׁמָע, וְכֵן לֵאלֹהִים (בְּצֵירֵי) כָּל אֱלֹהִים בְּמַשְׁמָע, אֲפִלּוּ קֹדֶשׁ. אֲבָל כְּשֶׁהִיא נְקוּדָה פַּתָּח, כְּמוֹ: לַמֶּלֶךְ, לַמִּדְבָּר, לָעִיר, (פַּתָּח וְקָמָץ, עִנְיָן אֶחָד בְּעִנְיָן זֶה, וְגַם יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ אַחֵר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִקְדּוּקֵי רַשֵׁ"י, יְעוּיַן בּוֹ) נוֹדַע בְּאֵיזֶה מֶלֶךְ מִדַּבֵּר. וְכֵן לָעִיר, נוֹדַע בְּאֵיזֶה עִיר מִדַּבֵּר. וְכֵן לָאֱלֹהִים, לְאוֹתָם שֶׁהֵזְהַרְתֶּם עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אַחֵר, כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (תהלים פו) "אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים", לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ, הֵצַרְךָ לִינַקֵּד פַּתָּח. **יָחֳרָם** • יוּמַת. וְלָמָּה נֶאֱמַר "יָחֳרָם", וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה בְּמָקוֹם אַחֵר: (דברים יז) "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא, אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא וְגוֹ'"? אֶלָּא לְפִי שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ עַל אֵיזוֹ עֲבוֹדָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁלֹּא תֹּאמַר כָּל עֲבוֹדוֹת בְּמִיתָה, בָּא וּפֵרַשׁ לְךָ כָּאן "זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם", לוֹמַר לְךָ: מַה זְּבִיחָה, עֲבוֹדָה הַנַּעֲשֵׂית בִּפְנִים לַשָּׁמַיִם, אַף אֲנִי מַרְבֶּה הַמַּקְטִיר וְהַמְנַסֵּךְ, שֶׁהֵם עֲבוֹדוֹת בִּפְנִים וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶם לְכָל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, בֵּין שֶׁדַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ בְּכָךְ, בֵּין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְעָבְדָהּ בְּכָךְ. אֲבָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, כְּגוֹן: הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ וְהַמְגַפֵּף וְהַמְנַשֵּׁק - אֵינוֹ בְּמִיתָה, אֶלָּא בְּאַזְהָרָה.

(כ) **וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:**

כ וְגִיּוֹרָא לָא תוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן לֵהּ אֲרֵי דַיָּרִין הֱוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וְגֵר לֹא־תוֹנֶה** • אוֹנָאַת דְּבָרִים (קונטרליאר"ר בלע"ז) כְּמוֹ: (ישעיה מט) "וְהַאֲכַלְתִּי אֶת מוֹנַיִךְ אֶת בְּשָׂרָם". **וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ** • בִּגְזֵלַת מָמוֹן. **כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם** • אִם הוֹנִיתוֹ, אַף הוּא יָכוֹל לְהוֹנוֹתְךָ וְלוֹמַר לְךָ: "אַף אַתָּה מִגֵּרִים בָּאתָ". מוּם שֶׁבְּךָ, אַל תֹּאמַר לַחֲבֶרְךָ. כָּל לְשׁוֹן גֵּר, אָדָם שֶׁלֹּא נוֹלַד בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, אֶלָּא בָּא מִמְּדִינָה אַחֶרֶת לָגוּר שָׁם.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(טז) **כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת.** אָמַר רַבִּי יְהוּדָה חָסִיד, מִכָּאן רֶמֶז לִבְתוּלָה כְּתוּבָתָהּ מָאתַיִם, דִּכְתִיב **כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת** חָסֵר, וְהוּא נוֹטְרִיקוֹן כַּמָּה **מֹהַר הַבְּתוּלוֹת ר'**. וְהָרַב רַבִּי מֹשֶׁה אָמַר כִּי **כְּמוֹהַר** עוֹלֶה 'ר' זוּזִים' יָתֵר אֶחָד, וְיֵשׁ אִם לַמִּקְרָא: תורה יז

(כא) כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן:

כא כָּל אַרְמְלָא וְיִתְּם לָא תְעַנּוּן:

רש"י◄ **כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן** • הוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, לְפִי שֶׁהֵם תְּשׁוּשֵׁי כֹּחַ, וְדָבָר מְצוּי לְעַנּוֹתָם.

(כב) אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ:

כב אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵהּ אֲרֵי אִם מִקְבַּל יִקְבֵּל קֳדָמַי קַבָּלָא אֶקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ:

רש"י◄ **אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ** • הֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר, גָּזַם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ (וְהָא דִּכְתִיב וְהָיוּ נָשֵׁיכֶם וְגוֹ', זֶהוּ "אִם־צָעֹק יִצְעַק", אֲבָל בְּ"אִם לֹא יִצְעַק", לֹא פֵּרַשׁ, וְקַל לְהָבִין) כְּמוֹ (בראשית ד) "לָכֵן כָּל הוֹרֵג קַיִן", גָּזַם וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ, אַף כָּאן: "אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ", לְשׁוֹן גְּזוּם, כְּלוֹמַר: סוֹפְךָ לִטֹּל אֶת שֶׁלְּךָ, לָמָּה? "כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי וְגוֹ'".

(כג) וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים:

כג וְיִתְקֵף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהֲוֻיָן נְשֵׁיכוֹן אַרְמְלִין וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין:

רש"י◄ **וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת** • מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁנְּשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתוֹמִים? אֶלָּא הֲרֵי זוֹ קְלָלָה אַחֶרֶת: שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים צְרוּרוֹת כְּאַלְמָנוֹת חָיוֹת, שֶׁלֹּא יִהְיוּ עֵדִים לְמִיתַת בַּעֲלֵיהֶן, וְתִהְיֶינָה אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא, וְהַבָּנִים יִהְיוּ יְתוֹמִים, שֶׁלֹּא יַנִּיחוּם בֵּית דִּין לֵירֵד לְנִכְסֵי אֲבִיהֶם, לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים אִם מֵתוּ, אִם נִשְׁבּוּ.

(כד) אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תָשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:

כד אִם כַּסְפָּא תּוֹזֵף בְּעַמִּי לְעַנְיָא דִּי עִמָּךְ לָא תְהֵי לֵהּ כְּרַשְׁיָא לָא תְשַׂוּוּן עֲלוֹהִי חִבּוּלְיָא:

רש"י◄ **אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי** • רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל 'אִם' וְ'אִם' שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשָּׁלֹשׁ, וְזֶה אֶחָד מֵהֶן. **אֶת־עַמִּי** • (ב"מ עא) עַמִּי וְנָכְרִי, עַמִּי קוֹדֵם. עָנִי וְעָשִׁיר, עָנִי קוֹדֵם. עֲנִיֵּי עִירְךָ וַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת, עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִין. וְזֶה מַשְׁמָעוֹ: אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת־עַמִּי תַּלְוֶהוּ קֹדֶם לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּלְאֵיזֶה מֵעַמִּי? אֶת הֶעָנִי, וּלְאֵיזֶה עָנִי? לְאוֹתוֹ שֶׁעִמָּךְ. (דָּבָר אַחֵר: אֶת הֶעָנִי, שֶׁלֹּא תִנְהַג בּוֹ מִנְהַג בִּזָּיוֹן בְּהַלְוָאָה, שֶׁהוּא עַמִּי. **אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ** • הֱוֵי מִסְתַּכֵּל בְּעַצְמְךָ כְּאִלּוּ אַתָּה עָנִי). **לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה** • לֹא תִתְבָּעֶנּוּ בְּחָזְקָה. אִם אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, אַל תְּהִי דּוֹמֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִלְוִיתוֹ, אֶלָּא כְּאִלּוּ לֹא הִלְוִיתוֹ, כְּלוֹמַר: לֹא תַכְלִימֵהוּ. **נֶשֶׁךְ** • רִבִּית, שֶׁהוּא כִּנְשִׁיכַת נָחָשׁ, שֶׁנּוֹשֵׁךְ חַבּוּרָה קְטַנָּה בְּרַגְלוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ, וּפִתְאֹם הוּא מְבַצְבֵּץ וְנוֹפֵחַ עַד קָדְקֳדוֹ. כָּךְ רִבִּית: אֵינוֹ מַרְגִּישׁ וְאֵינוֹ נִכָּר, עַד שֶׁהָרִבִּית עוֹלָה וּמְחַסְּרוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שבת פרשת משפטים, מברכים החודש אדר־ראשון, ה'תשכ"ז)

לִכְאוֹרָה תֵּיבוֹת "אֶת עַמִּי" מְיוּתָּרוֹת. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ בְּפֵירוּשׁ "אֶת עַמִּי", אָמַר הַקָּבָּ"ה אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה, אֶת עַמִּי (בְּחִירִיק), וּפֵירוּשׁ 'עִמִּי' הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים, שֶׁגַּם בְּחִינַת מְקוֹר חַיִּים (שֶׁעַל־זֶה אָמְרוּ מְחַיֶּה חַיִּים יִתֵּן לְךָ חַיִּים כוּ') הוּא עִמְּךָ, שֶׁטָּפֵל וּבָטֵל לְךָ, אַךְ מִכָּל־מָקוֹם הוּא עִמְּךָ, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם הָיָה הוּא וּשְׁמוֹ בִּלְבַד, שֶׁהָיָה הָאוֹר נִכְלָל בַּמָּאוֹר. וְזֶהוּ אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, שֶׁעַל־יְדֵי הַצְּדָקָה וְחֶסֶד מַמְשִׁיכִים בְּחִינַת מְקוֹר חַיִּים שֶׁהוּא בְּחִינַת 'עִמִּי'.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כד) **אִם כֶּסֶף.** אוֹמֵר הָרַב רַבִּי יְהוּדָה חָסִיד דִּלְכָךְ נִכְתַּב בִּלְשׁוֹן **אִם**, לְפִי שֶׁפְּעָמִים שֶׁהוּא רְשׁוּת כְּגוֹן הַלְוָה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם: תורה כה

(כה) אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃

כה אִם מַשְׁכּוֹנָא תִּסַּב כְּסוּתָא דְּחַבְרָךְ עַד מֵעַל שִׁמְשָׁא תְּתִיבִנֵּהּ לֵהּ׃

רש"י◄ **אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל** • כָּל לְשׁוֹן חֲבָלָה אֵינוֹ מַשְׁכּוֹן בִּשְׁעַת הַלְוָאָה, אֶלָּא שֶׁמְּמַשְׁכְּנִין אֶת הַלּוֹוֶה כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַזְּמַן וְאֵינוֹ פּוֹרֵעַ. (חָבֹל תַּחְבֹּל, כָּפֵל לְךָ בַּחֲבָלָה עַד כַּמָּה פְּעָמִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: כַּמָּה אַתָּה חַיָּב לִי, וַהֲרֵי נַפְשְׁךָ עוֹלָה אֶצְלִי כָּל אֶמֶשׁ וְנוֹתֶנֶת דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וּמִתְחַיֶּבֶת לְפָנַי, וַאֲנִי מַחֲזִירָהּ לְךָ. אַף אַתָּה טֹל וְהָשֵׁב, טֹל וְהָשֵׁב!). **עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ** • כָּל הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, וּכְבֹא הַשֶּׁמֶשׁ תַּחֲזֹר וְתִטְּלֶנּוּ עַד שֶׁיָּבֹא בֹּקֶר שֶׁל מָחָר, וּבִכְסוּת־יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאֵין צָרִיךְ לָהּ בַּלַּיְלָה (מכילתא)◆

(כו) כִּי הִוא כְסוּתֹו לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃

כו אֲרֵי הִיא כְּסוּתֵהּ בִּלְחוֹדֵהּ הִיא תּוֹתְבֵהּ לְמַשְׁכֵּהּ בְּמָה יִשְׁכּוּב וִיהֵי אֲרֵי יִקְבֵּל קֳדָמַי וֶאֱקַבֵּל קְבִלְתֵּהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא׃

רש"י◄ **כִּי הִוא כְסוּתֹה** • זוֹ טַלִּית. **שִׂמְלָתוֹ** • זֶה חָלוּק. **בַּמֶּה יִשְׁכָּב** • לְרַבּוֹת אֶת הַמַּצָּע.

◆ יום רביעי כ"ד שבט ◆

(כז) אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃

כז דַּיָּנָא לָא תְקִיל וְרַבָּא בְּעַמָּךְ לָא תְלוּט׃

רש"י◄ **אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל** • (סנהדרין סו) הֲרֵי זוֹ אַזְהָרָה לִבְרִכַּת הַשֵּׁם, וְאַזְהָרָה לְקִלְלַת דַּיָּן.

(כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי׃

כח בְּכוּרָךְ וְדִמְעָךְ לָא תְאַחֵר בּוּכְרָא דִּבְנָךְ תִּפְרֵשׁ קֳדָמַי׃

רש"י◄ **מְלֵאָתְךָ** • חוֹבָה הַמֻּטֶּלֶת עָלֶיךָ כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא תְּבוּאָתְךָ לְהִתְבַּשֵּׁל, וְהֵם בְּכוּרִים. **וְדִמְעֲךָ** • הַתְּרוּמָה, וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ לְשׁוֹן דֶּמַע. **לֹא תְאַחֵר** • לֹא תְּשַׁנֶּה סֵדֶר הַפְּרָשָׁתָן, לְאַחֵר אֶת הַמֻּקְדָּם וּלְהַקְדִּים אֶת הַמְאֻחָר: שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמָה לְבִכּוּרִים וּמַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה. **בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי** • לִפְדּוֹתוֹ בְּחָמֵשׁ סְלָעִים מִן הַכֹּהֵן. וַהֲלֹא כְּבָר צִוָּה עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר? אֶלָּא כְּדֵי לְסָמוֹךְ לוֹ "כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרְךָ": מַה בְּכוֹר אָדָם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם פּוֹדֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יח) "וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה", אַף בְּכוֹר בְּהֵמָה דַּקָּה מְטַפֵּל בּוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן.

(כט) כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃

כט כֵּן תַּעְבֵּד לְתוֹרָךְ לְעָנָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין יְהֵי עִם אִמֵּהּ בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה תִּפְרְשִׁנֵּהּ קֳדָמַי׃

רש"י◄ **שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ** • זוֹ אַזְהָרָה לְכֹהֵן שֶׁאִם בָּא לְמַהֵר אֶת קָרְבָּנוֹ, לֹא יְמַהֵר קֹדֶם שְׁמוֹנָה, לְפִי שֶׁהוּא מְחֻסָּר זְמַן. **בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי** • יָכוֹל יְהֵא חוֹבָה לְבוֹ בַּיּוֹם? נֶאֱמַר כָּאן "שְׁמִינִי", וְנֶאֱמַר

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כה) **אִם חָבֹל תַּחְבֹּל.** אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: כַּמָּה אַתָּה חַיָּיב לִי וְהוּא חַיָּיב לְךָ, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לוֹ כַּהוֹגֶן, כֵּן נַפְשְׁךָ שֶׁעוֹלָה אֶצְלִי בְּכָל עֶרֶב לִיתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לְפָנַי אַחֲזִירֶנָּה לְךָ. וְאִם אֵינְךָ מַחֲזִיר עֲבוֹטוֹ, אַף אֲנִי אֵינִי מַחֲזִיר נַפְשְׁךָ שֶׁהִיא הָעֲבוֹט שֶׁלְּךָ: תורה כו

(כו) **וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי.** לְפִי שֶׁהוּא קוֹרֵא תִּגֹּר לְפָנַי וְאוֹמֵר: וַהֲלֹא בְּרָאתַנִי כְּמוֹתוֹ, וְהוּא שׁוֹכֵב עַל מִיטָּתוֹ בַּחֲנָאָה, וַאֲנִי אֵין לִי בַּמֶּה לִשְׁכַּב. וּמִיהוּ לִישָׁנָא דִּ**וְשָׁמַעְתִּי כִּי חַנּוּן אָנִי** אֵינוֹ מִיּוּשָׁב לְזֶה הַפֵּירוּשׁ, לָכֵן נִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּקָאֵי אַדְּלְעֵיל **עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ** וגו', וְאִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, **וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי** וְיִתְפַּלֵּל עָלֶיךָ עַל כָּל הַטּוֹבָה שֶׁעָשִׂיתָ לוֹ, **וְשָׁמַעְתִּי** תְּפִלָּתוֹ **כִּי חַנּוּן אָנִי**, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה חוֹנֵן וּמְרַחֵם עַל בְּרִיּוֹתַי, שֶׁהֲרֵי בַּעַל חוֹב קוֹנֶה מַשְׁכּוֹן (פסחים לא:), וְאַתָּה רְחַמְתָּ עַל זֶה, אֲנִי שֶׁנִּקְרָא **חַנּוּן** אֲרַחֵם וְאָחוֹן עָלֶיךָ וַאֲבָרְכְךָ, (והה"ד ואברכך) וְהָדָא הוּא דִּכְתִיב (דברים טו י) כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ: תורה כז

לְהַלָּן (ויקרא כב) "וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה". מַה שְּׁמִינִי הָאָמוּר לְהַלָּן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן, אַף "שְׁמִינִי" הָאָמוּר כָּאן, לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן. וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: "וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי", אַתָּה רַשַּׁאי לִתְּנוֹ לִי (מכילתא).

(ל) **וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ:**

ל וֶאֱנָשִׁין קַדִּישִׁין תְּהוֹן קֳדָמַי וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיוָא חַיָּא לָא תֵיכְלוּן לְכַלְבָּא תִּרְמוּן יָתֵהּ:

רש"י◄ **וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי** • אִם אַתֶּם קְדוֹשִׁים וּפְרוּשִׁים מִשִּׁקּוּצֵי נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, הֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו, אֵינְכֶם שֶׁלִּי. **וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה** • (מכילתא) אַף בַּבַּיִת כֵּן, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה: מָקוֹם שֶׁדַּרְכּוֹ בְּהֵמוֹת לִיטָּרֵף, וְכֵן (דברים כב) "כִּי בַּשָּׂדֶה מְצָאָהּ", וְכֵן: (שם כג) "אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֶה לָיְלָה", — הוּא הַדִּין לְמִקְרֶה יוֹם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: וּבְשַׂר תְּלִישׁ מִן חֵיוָא חַיָּא, בָּשָׂר שֶׁנִּתְלַשׁ עַל־יְדֵי טְרֵפַת זְאֵב אוֹ אֲרִי מִן חַיָּה כְּשֵׁרָה, אוֹ מִבְּהֵמָה כְּשֵׁרָה בְּחַיֶּיהָ. **לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ** • (מכילתא) אַף הַגּוֹי כַּכֶּלֶב. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כֶּלֶב כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר בִּנְבֵלָה: "אוֹ מָכוֹר לְנָכְרִי", קַל־וָחֹמֶר לִטְרֵפָה שֶׁמּוּתֶּרֶת בְּכָל הֲנָאוֹת. אִם־כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר 'לַכֶּלֶב'? לִמֻּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל יא) "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ". אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: תְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ.

כג (א) **לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס:**

א לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר לָא תְשַׁוִּי יָדָךְ עִם חַיָּבָא לְמֶהֱוֵי לֵהּ סָהִיד שְׁקָר:

רש"י◄ **לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לָא תְקַבֵּל שְׁמַע דִּשְׁקָר, אַזְהָרָה לַמְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרָע, וְלַדַּיָּן שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דִּבְרֵי בַּעַל־דִּין עַד שֶׁיָּבֹא בַּעַל־דִּין חֲבֵרוֹ. **אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע** • הַטּוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ תְּבִיעַת שֶׁקֶר, שֶׁהִבְטִיחֲהוּ לִהְיוֹת לוֹ עֵד חָמָס.

(ב) **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:**

ב לָא תְּהֵי בָּתַר סַגִּיאִין לְאַבָּאשָׁא וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלְּפָא מָה דְּבְעֵינָךְ עַל דִּינָא בָּתַר סַגִּיאֵי שְׁלַם דִּינָא:

רש"י◄ **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת** • (סנהדרין ב) יֵשׁ בְּמִקְרָא זֶה מִדְּרָשֵׁי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, אֲבָל אֵין לְשׁוֹן הַמִּקְרָא מְיֻשָּׁב בָּהֶן עַל אָפְנָיו. מִכָּאן דָּרְשׁוּ שֶׁאֵין מַטִּין לְחוֹבָה בְּהַכְרָעַת דַּיָּן אֶחָד, וְסוֹף הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת", שֶׁאִם יֵשׁ שְׁנַיִם בַּמְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין, הַטֵּה הַדִּין עַל פִּיהֶם לְחוֹבָה, וּבְדִינֵי נְפָשׁוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר. וְאֶמְצַע הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ: "וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב", עַל רַב, שֶׁאֵין חוֹלְקִים עַל מֻפְלָא שֶׁבְּבֵית־דִּין, לְפִיכָךְ מַתְחִילִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת מִן הַצַּד, לַקְּטַנִּים שֶׁבָּהֶן שׁוֹאֲלִין תְּחִלָּה שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת דַּעְתָּם, (סנהדרין מ) וּלְפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ, כָּךְ פִּתְרוֹן הַמִּקְרָא. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת** • לְחַיֵּב מִיתָה בִּשְׁבִיל דַּיָּן אֶחָד, שֶׁיִּרְבּוּ הַמְחַיְּבִין עַל הַמְזַכִּין. **וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב** • לִנְטוֹת מִדְּבָרָיו, וּלְפִי שֶׁהוּא חָסֵר יו"ד, דָּרְשׁוּ בּוֹ כֵּן. **אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת** • וְיֵשׁ רַבִּים שֶׁאַתָּה נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם, וְאֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהֵן שְׁנַיִם הַמַּכְרִיעִין בַּמְחַיְּבִין יוֹתֵר מִן הַמְזַכִּין, וּמִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת", שׁוֹמֵעַ אֲנִי: 'אֲבָל הֱיֵה עִמָּהֶם לְטוֹבָה'! מִכָּאן אָמְרוּ: 'דִּינֵי נְפָשׁוֹת מַטִּין עַל־פִּי אֶחָד לְזִכּוּת, וְעַל־פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה'. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'וְלָא תִתְמְנַע מִלְּאַלְּפָא מָה דְּבְעֵינָךְ', וְלָשׁוֹן הָעִבְרִי לְפִי הַתַּרְגּוּם כָּךְ הוּא נִדְרָשׁ. **לֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת** • אִם יִשְׁאָלְךָ

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ל) **וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה וגו'.** מֵאַחַר שֶׁהַכֶּלֶב מָסַר נַפְשׁוֹ עַל הַטְּרֵיפָה כְּשֶׁבָּא הַזְּאֵב לְטָרְפָהּ, לֹא תִּהְיֶה כְּפוּי טוֹבָה כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁכְּשֶׁיִּהְיֶה לְךָ טְרֵיפָה שֶׁתַּשְׁלִיכֵהוּ אֵלָיו בִּשְׂכַר שֶׁשְּׁמָרָהּ עַד עַתָּה שֶׁלֹּא נִטְרְפָה, וְגַם שׁוֹמֵר עוֹד הָאַחֲרוֹת, כִּי כֵּן דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לְהַעֲמִיד כְּלָבִים לִשְׁמוֹר הַצֹּאן מִן הַזְּאֵבִים: תורה א

דָּבָר לְמִשְׁפָּט, לֹא תַּעֲנֶה לִנְטוֹת לְצַד אֶחָד וּלְסַלֵּק עַצְמְךָ מִן הָרִיב, אֶלָּא הֱוֵי דָּן אוֹתוֹ לַאֲמִתּוֹ. וַאֲנִי אוֹמֵר לְיַשְּׁבוֹ עַל אָפְנָיו כִּפְשׁוּטוֹ, וְכָךְ פִּתְרוֹנוֹ. **לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת • אִם רָאִיתָ רְשָׁעִים מַטִּין מִשְׁפָּט,** לֹא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם, הִנְנִי נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם. **וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת וְגוֹ' • וְאִם יִשְׁאָלְךָ הַנִּדּוֹן** עַל אוֹתוֹ הַמִּשְׁפָּט, אַל תַּעֲנֵנוּ עַל הָרִיב דָּבָר הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי אוֹתָן רַבִּים, לְהַטּוֹת אֶת הַמִּשְׁפָּט מֵאֲמִתּוֹ, אֶלָּא אֱמֹר אֶת הַמִּשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר הוּא, וְקוֹלָר יְהֵא תָּלוּי בְּצַוַּאר הָרַבִּים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כא עמ' 112 – מתוך 'לקראת שבת')

אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (כג, ב) אִיתָא בַּאַחֲרוֹנִים, שֶׁכַּאֲשֶׁר בֵּית־דִּין פּוֹסֵק עַל־פִּי דַּעַת הָרֹב, נֶחְשָׁב הַדָּבָר כִּפְסַק הֲלָכָה שֶׁל בֵּית הַדִּין **כֻּלּוֹ**. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁבְּמִקְרָה כָּזֶה יוֹדְעִים גַּם דַּיָּנֵי הַמִּעוּט שֶׁכָּךְ צְרִיכָה לְהִקָּבַע הַהֲלָכָה, וּמִכָּאן - שֶׁזֶּהוּ רְצוֹן ה'. לָכֵן הֵם חוֹזְרִים וּמְעַיְּנִים בַּהֲלָכָה זוֹ, עַד שֶׁמְּבִינִים וּמְקַבְּלִים אֶת דַּעַת הָרֹב; וּפְסַק הַדִּין מִתְיַחֵס אֵפוֹא גַּם אֲלֵיהֶם.

(ג) וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ:

ג וְעַל מִסְכֵּינָא לָא תְרַחֵם בְּדִינֵהּ:

רש"י◄ **לֹא תֶהְדַּר •** לֹא תַּחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְזַכּוֹתוֹ בַּדִּין, וְלוֹמַר: 'דַּל הוּא, אֲזַכֶּנּוּ וַאֲכַבְּדֶנּוּ'.

(ד) כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ:

ד אֲרֵי תִפְגַּע תּוֹרָא דְסָנְאָךְ אוֹ חֲמָרֵהּ דְּטָעֵי אָתְבָא תְּתִיבִנֵּהּ לֵהּ:

(ה) כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ:

ה אֲרֵי תֶחֱזֵי חֲמָרָא דְסָנְאָךְ רְבִיעַ תְּחוֹת טוֹעֲנֵהּ וְתִתְמְנַע מִלְּמִשְׁבַּק לֵהּ מִשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק מָה דִּבְלִבָּךְ עֲלוֹהִי וּתְפָרֵק עִמֵּהּ:

רש"י◄ **כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ וְגוֹ' •** הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'דִּלְמָא', שֶׁהוּא מֵאַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שְׁמוּשֵׁי 'כִּי', וְכֹה פִּתְרוֹנוֹ: שֶׁמָּא תִּרְאֶה חֲמוֹרוֹ רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ. **וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ •** בִּתְמִיהָה. **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ •** עֲזִיבָה זוֹ לְשׁוֹן עֲזָרָה, וְכֵן (מלכים א יד) "עָצוּר וְעָזוּב", וְכֵן (נחמיה ג) "רַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה", מִלְּאוּהָ עָפָר לַעֲזֹב וּלְסַיֵּעַ אֶת חֹזֶק הַחוֹמָה. כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (דברים ז) "כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי וְגוֹ'", שֶׁמָּא תֹּאמַר כֵּן, בִּתְמִיהָה: 'לֹא תִירָא מֵהֶם'. וּמִדְרָשׁוֹ, כָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ: כִּי תִרְאֶה וְחָדַלְתָּ, פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר. הָא כֵּיצַד? זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ, "וְחָדַלְתָּ". אוֹ בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, "וְחָדַלְתָּ". **עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ •** לְפָרֵק הַמַּשָּׂא, 'מִלְּמִשְׁקַל לֵיהּ' - מִלְּטֹל מַשָּׂאוֹ מִמֶּנּוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (נ"פ לקו"ש חכ"א עמ' 130 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה וּמֵרוּק הַנֶּפֶשׁ

כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ:

פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר, הָא כֵּיצַד זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ "וְחָדַלְתָּ", אוֹ בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל "וְחָדַלְתָּ" (כג, ה. ובפרש"י)

יָדוּעַ פֵּרוּשׁ הַבַּעַשׁ"ט עַל פָּסוּק זֶה (הובא בלוח "היום יום" כח שבט) שֶׁ'כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שׂוֹנַאֲךָ' – שֶׁהוּא חֹמֶר הַגּוּף שֶׁשּׂוֹנֵא אֶת הַנְּשָׁמָה הַמִּשְׁתּוֹקֶקֶת לֶאֱלֹקוּת וְרוּחָנִיּוּת, וְתִרְאֶה שֶׁהַגּוּף 'רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ', שֶׁמִּתְעַצֵּל בָּעֲבוֹדָה שֶׁנִּתַּן לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיְּזַדְּכֵךְ עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הִנֵּה אָפְשָׁר שֶׁיַּעֲלֶה עַל לְבָבְךָ שֶׁ'וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ' – שֶׁלֹּא תַּעֲזֹר לַגּוּף לְקַיֵּם שְׁלִיחוּתוֹ, כִּי אִם תַּתְחִיל בְּסִגּוּפִים לִשְׁבֹּר אֶת הַחֻמְרִיּוּת, הִנֵּה לֹא זוֹ הַדֶּרֶךְ בָּהּ יִשְׁכֹּן אוֹר הַתּוֹרָה, אֶלָּא 'עָזוֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ' – לְבָרֵר אֶת הַגּוּף וּלְזַכְּכוֹ וְלֹא לְשָׁבְרוֹ בְּסִגּוּפִים. ע"כ תּוֹרַת הַבַּעַשׁ"ט.

וְהִנֵּה כָּתַב בְּ'שׁוּלְחָן עָרוּךְ הָרַב' (חלק חו"מ הל' נזקי גוף ונפש סעיף ד) דְּרַק בִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים הֻתַּר לְהִתְעַנּוֹת וְלִשְׁבֹּר גּוּפוֹ: א. תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה. ב. תַּעֲנִיּוֹת כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ לַה' (שֶׁיִּהְיֶה לְרָצוֹן לִפְנֵי ה').

וְיֵשׁ לוֹמַר דִּשְׁנֵי אוֹפַנִּים אֵלּוּ מְרָמְזִים בִּשְׁנֵי הָאוֹפַנִּים שֶׁבָּהֶם "אַתָּה חוֹדֵל". א. זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ. ב. בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

בְּהֵמַת נָכְרִי וּמַשָּׂאוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל – קָאֵי עַל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁל תְּשׁוּבָה, שֶׁבָּאוֹת עַל עֲבֵרוֹת וַחֲטָאִים וְכַיּוֹ"ב. דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם חָטָא וְעָבַר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ ח"ו, הִנֵּה ה"חֲמוֹר" שֶׁהוּא חֹמֶר גּוּפוֹ (כַּנַּ"ל) הֲוֵי "בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל נָכְרִי", שֶׁעוֹבֵר לִרְשׁוּת הַקְּלִפָּה ח"ו. אַךְ מִכֵּיוָן שֶׁ"אֲפִילוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְוֹת כְּרִמּוֹן" (עירובין יט, א. חגיגה בסופה) הֲרֵי הַגּוּף שֶׁהוּא "בְּהֵמַת נָכְרִי" כַּנַּ"ל, יֵשׁ בּוֹ "מַשָּׂא שֶׁל יִשְׂרָאֵל" – הַמִּצְוֹת שֶׁגַּם הַפּוֹשֵׁעַ מָלֵא בָּהֶן.

וְהָאֹפֶן הַב' הַהָפְכִי לְגַמְרֵי:

זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ – קָאֵי עַל אִישׁ מְרוֹמָם ("זָקֵן – זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה"), אֲשֶׁר עִסְקוֹ הוּא בְּעִנְיָנִים מְזַכְּכִים וְרוּחָנִיִּים, וּבְוַדַּאי שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ לָעֲוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּמֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ מִתְעַסֵּק (כ"כ) בְּהֶעֲבוֹדָה דְּבָרוּר וְזִכּוּךְ הַגּוּף הַגַּשְׁמִי, אִם כֵּן יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁגּוּפוֹ יִשָּׁאֵר בְּגַסּוּתוֹ וְחָמְרִיּוּתוֹ, וַהֲרֵי זֶה פּוֹגֵם בִּשְׁלֵמוּת מֵרוּק נַפְשׁוֹ, וּמֵאַחַר שֶׁאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ לְהִתְעַסֵּק בְּבָרוּר גּוּפוֹ הַגַּשְׁמִי, לָכֵן הִתִּירָה לוֹ הַתּוֹרָה לְהִתְעַנּוֹת כְּדֵי לְמָרֵק נַפְשׁוֹ, וְעַל־יְדֵי־זֶה יַשְׁלִים אֶת זִכּוּךְ גּוּפוֹ.

◆ יום חמישי כ"ה שבט ◆

(ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ:

ו לָא תַצְלֵי דִּין מִסְכֵּינָךְ בְּדִינֵהּ:

רש"י◄ **אֶבְיֹנְךָ** • לְשׁוֹן אוֹבֶה, שֶׁהוּא מְדֵלְדֵל וְתָאֵב לְכָל טוֹבָה (ב"מ לב).

(ז) מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע:

ז מִפִּתְגָּמָא דְשִׁקְרָא הֲוֵי רָחִיק וְדַזְכֵּי וְדִי נְפַק (דְּכֵי) מִן דִּינָא לָא תִקְטוֹל אֲרֵי לָא אֲזַכֵּי חַיָּבָא:

רש"י◄ **וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג** • מִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין חַיָּב, וְאָמַר אֶחָד: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת", שֶׁמַּחֲזִירִין אוֹתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְנָקִי אַל תַּהֲרֹג", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ צַדִּיק, שֶׁלֹּא נִצְטַדֵּק בְּבֵית־דִּין, מִכָּל־מָקוֹם נָקִי הוּא מִדִּין מִיתָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לְךָ לְזַכּוֹתוֹ. וּמִנַּיִן לַיּוֹצֵא מִבֵּית־דִּין זַכַּאי, וְאָמַר אֶחָד: "יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו חוֹבָה", שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְבֵית־דִּין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג". וְזֶה צַדִּיק הוּא, שֶׁנִּצְטַדֵּק בְּבֵית־דִּין. **כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע** • אֵין עָלֶיךָ לְהַחֲזִירוֹ, כִּי אֲנִי לֹא אַצְדִּיקֶנּוּ בְּדִינִי, אִם יָצָא מִיָּדְךָ זַכַּאי. יֵשׁ לִי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה לַהֲמִיתוֹ בַּמִּיתָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ.

(ח) וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וְיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים:

ח וְשׁוֹחְדָא לָא תִקַּבֵּל אֲרֵי שׁוֹחְדָא מְעַוֵּר חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין:

רש"י◄ **וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח** • אֲפִלּוּ לִשְׁפֹּט אֱמֶת, וְכָל־שֶׁכֵּן כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, שֶׁהֲרֵי כְּדֵי לְהַטּוֹת אֶת הַדִּין, נֶאֱמַר כְּבָר: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט". **יְעַוֵּר פִּקְחִים** • (ב"מ קיא. מכילתא) אֲפִלּוּ חָכָם בַּתּוֹרָה וְנוֹטֵל שֹׁחַד, סוֹף שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו, וְיִשְׁתַּכַּח תַּלְמוּדוֹ וְיִכְהֶה מְאוֹר עֵינָיו. **וִיסַלֵּף** • כְּתַרְגּוּמוֹ: וּמְקַלְקֵל. **דִּבְרֵי צַדִּיקִים** • דְּבָרִים הַמְצֻדָּקִים, מִשְׁפָּטֵי אֱמֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ: פִּתְגָּמִין תְּרִיצִין, יְשָׁרִים.

(ט) וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ט וְגִיּוֹרָא לָא תְעִיקוּן וְאַתּוּן יְדַעְתּוּן יָת נַפְשָׁא דְגִיּוֹרָא אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י◄ **וְגֵר לֹא תִלְחָץ** • בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה עַל הַגֵּר מִפְּנֵי שֶׁסּוּרוֹ רַע (ב"מ נט). **אֶת נֶפֶשׁ הַגֵּר** • כַּמָּה קָשֶׁה לוֹ כְּשֶׁלּוֹחֲצִים אוֹתוֹ.

(י) **וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:**

י וּשֵׁית שְׁנִין תִּזְרַע יָת אַרְעָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ:

רש"י◄ **וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ** • לְשׁוֹן הַכְנָסָה לַבַּיִת, כְּמוֹ: (דברים כב) "וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ".

(יא) **וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ:**

יא וּשְׁבִיעֵתָא תִּשְׁמְטִנַּהּ וְתַרְטְשִׁנַּהּ וְיֵיכְלוּן מִסְכְּנֵי עַמָּךְ וּשְׁאָרְהוֹן תֵּיכוּל חֵוַת בָּרָא כֵּן תַּעְבֵּד לְכַרְמָךְ לְזֵיתָךְ:

רש"י◄ **תִּשְׁמְטֶנָּה** • מֵעֲבוֹדָה. **וּנְטַשְׁתָּהּ** • מֵאֲכִילָה אַחַר זְמַן הַבְּעוּר. דָּבָר אַחֵר: תִּשְׁמְטֶנָּה מֵעֲבוֹדָה גְּמוּרָה, כְּגוֹן: חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה. וּנְטַשְׁתָּהּ מִלְּזַבֵּל וּמִלְּקַשְׁקֵשׁ. **וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה** • (מכילתא) לְהַקִּישׁ מַאֲכַל אֶבְיוֹן לְמַאֲכַל חַיָּה: מַה חַיָּה אוֹכֶלֶת בְּלֹא מַעֲשֵׂר, אַף אֶבְיוֹנִים אוֹכְלִים בְּלֹא מַעֲשֵׂר. מִכָּאן אָמְרוּ: אֵין מַעֲשֵׂר בַּשְּׁבִיעִית. **כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ** • וּתְחִלַּת הַמִּקְרָא מְדַבֵּר בִּשְׁדֵה הַלָּבָן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ: "תִּזְרַע אֶת אַרְצֶךָ".

(יב) **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר:**

יב שִׁתָּא יוֹמִין תַּעְבֵּד עוֹבָדָךְ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תְּנוּחַ בְּדִיל דִּינוּחַ תּוֹרָךְ וַחֲמָרָךְ וְיִשְׁקוֹט בַּר אַמְתָּךְ וְגִיּוֹרָא:

רש"י◄ **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת** • (מכילתא) אַף בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לֹא תֵּעָקֵר 'שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית' מִמְּקוֹמָהּ, שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְכָל הַשָּׁנָה קְרוּיָה שַׁבָּת, לֹא תִּנָּהוֹג בָּהּ 'שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית'. **לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ** • תֵּן לוֹ נָיַח, לְהַתִּיר שֶׁיְּהֵא תּוֹלֵשׁ וְאוֹכֵל עֲשָׂבִים מִן הַקַּרְקַע. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יַחְבְּשֶׁנּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת? אָמַרְתָּ: אֵין זֶה נָיַח, אֶלָּא צַעַר. **בֶּן־אֲמָתְךָ** • (מכילתא) בְּעֶבֶד הֶעָרֵל, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **וְהַגֵּר** • זֶה גֵּר תּוֹשָׁב.

(יג) **וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ:**

יג וּבְכֹל דִּי אֲמָרִית לְכוֹן תִּסְתַּמְּרוּן וְשׁוּם טַעֲוַת עַמְמַיָּא לָא תִדְכְּרוּן לָא יִשְׁתְּמַע עַל פּוּמְכוֹן:

רש"י◄ **וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ** • (מכילתא) לַעֲשׂוֹת כָּל מִצְוֹת־עֲשֵׂה בְּאַזְהָרָה, שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁבַּתּוֹרָה אַזְהָרָה הִיא בִּמְקוֹם לָאו. **לֹא תַזְכִּירוּ** • (ע"ז ג) שֶׁלֹּא יֹאמַר לוֹ: 'שְׁמוֹר לִי בְּצַד עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית, אוֹ תַּעֲמֹד עִמִּי בְּיוֹם עֲבוֹדַת אֱלִילִים פְּלוֹנִית'. דָּבָר אַחֵר: "וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ, וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ". לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשְּׁקוּלָה עֲבוֹדַת אֱלִילִים כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן, וְהַנִּזְהָר בָּהּ כְּשׁוֹמֵר אֶת כֻּלָּן. **לֹא יִשָּׁמַע** • מִן הַנָּכְרִי. **עַל פִּיךָ** • שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה שֻׁתָּפוּת עִם נָכְרִי, וְיִשָּׁבַע לְךָ בַּעֲבוֹדַת אֱלִילִים שֶׁלּוֹ. נִמְצָאתָ שֶׁאַתָּה גּוֹרֵם שֶׁיִּזָּכֵר עַל יָדְךָ.

(יד) **שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה:**

יד תְּלַת זִמְנִין תֵּחוֹג קֳדָמַי בְּשַׁתָּא:

רש"י◄ **רְגָלִים** • פְּעָמִים, וְכֵן (במדבר כב) "כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(י) **וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע וגו'.** אִתְּמַר בַּמִּדְרָשׁ, דְּאֲפִילּוּ אֵין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא חוּרְבָּה אַחַת בְּתוֹךְ גִּנּוֹ חַיָּיב לְעַבְּדָהּ בְּכָל יוֹם. וְנִרְאֶה לְהָרֵב רַבִּי מֹשֶׁה, דַּוְקָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת הַפְּרָשַׁת תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת: תורה יא

(טו) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם:

טו יָת חַגָּא דְפַטִירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוּל פַּטִירָא כְּמָא דְפַקֵּידְתָּךְ לְזִמַן יַרְחָא דַאֲבִיבָא אֲרֵי בֵּהּ נְפַקְתָּ מִמִּצְרָיִם וְלָא יִתְחַזּוּן קֳדָמַי רֵיקָנוּן:

רש"י◄ חֹדֶשׁ הָאָבִיב • שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְמַלֵּאת בּוֹ בְּאַבֶּיהָ. אָבִיב • לְשׁוֹן אָב, בְּכוֹר וְרֵאשׁוֹן לְבַשֵּׁל פֵּרוֹת. וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם • כְּשֶׁתָּבֹאוּ לִרְאוֹת פָּנַי בָּרְגָלִים, הָבִיאוּ לִי עוֹלוֹת (חגיגה ז).

(טז) וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה:

טז וְחַגָּא דַחֲצָדָא בְּכּוּרֵי עוֹבָדָךְ דִּי תִזְרַע בְּחַקְלָא וְחַגָּא דִכְנָשָׁא בְּמִפְּקָא דְשַׁתָּא בְּמִכְנְשָׁךְ יָת עוֹבָדָיךְ מִן חַקְלָא:

רש"י◄ וְחַג הַקָּצִיר • הוּא חַג שָׁבוּעוֹת. בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ • שֶׁהוּא זְמַן הַבָּאַת בִּכּוּרִים, שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאִין בַּעֲצֶרֶת, הָיוּ מַתִּירִין הֶחָדָשׁ לִמְנָחוֹת וּלְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים וְגוֹ'". וְחַג הָאָסִף • הוּא חַג הַסֻּכּוֹת. בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ • שֶׁכָּל יְמוֹת הַחַמָּה הַתְּבוּאָה מִתְיַבֶּשֶׁת בַּשָּׂדוֹת, וּבָחָג אוֹסְפִים אוֹתָהּ אֶל הַבַּיִת מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים.

(יז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה:

יז תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחַזֵּון כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ:

רש"י◄ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וְגוֹ' • לְפִי שֶׁהָעִנְיָן מְדַבֵּר בַּשְּׁבִיעִית, הֵצְרַךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יִתְעַקְּרוּ שָׁלֹשׁ רְגָלִים מִמְּקוֹמָן (מכילתא). כָּל־זְכוּרְךָ • הַזְּכָרִים שֶׁבְּךָ.

(יח) לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר:

יח לָא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר מִן מַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא עַד צַפְרָא:

רש"י◄ לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ וְגוֹ' • לֹא תִּשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח בְּי"ד בְּנִיסָן עַד שֶׁתְּבַעֵר אֶת הֶחָמֵץ (מכילתא. פסחים סג). וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי וְגוֹ' • חוּץ לַמִּזְבֵּחַ. עַד־בֹּקֶר • יָכוֹל אַף עַל הַמַּעֲרָכָה יִפָּסֵל בְּלִינָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: (ויקרא ז) "עַל מוֹקְדָה, עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה". וְלֹא־יָלִין • אֵין לִינָה אֶלָּא בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד־בֹּקֶר", אֲבָל כָּל הַלַּיְלָה יָכוֹל לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הָרִצְפָּה לַמִּזְבֵּחַ.

(יט) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ:

יט רֵישׁ בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תֵּיתִי לְבֵית מִקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכְלוּן בְּשַׂר בַּחֲלָב:

רש"י◄ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ • אַף הַשְּׁבִיעִית חַיֶּבֶת בְּבִכּוּרִים, לְכָךְ נֶאֱמַר אַף כָּאן: "בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ". כֵּיצַד? אָדָם נִכְנַס לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גֶּמִי וּמַקְדִּישָׁהּ, וְאֵין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִין בַּמִּקְרָא: (דברים ח) "אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגוֹ'". לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי • אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בִּכְלַל גְּדִי, שֶׁאֵין גְּדִי אֶלָּא לְשׁוֹן וָלָד רַךְ. מִמַּה שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב: "גְּדִי" וְהֵצְרַךְ לְפָרֵשׁ אַחֲרָיו: "עִזִּים", כְּגוֹן: (בראשית לח) "אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי עִזִּים", "אֶת גְּדִי הָעִזִּים", (שם כז) "שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים", לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "גְּדִי" סְתָם, אַף עֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּמַשְׁמָע. וּבִשְׁלוֹשָׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב בַּתּוֹרָה: אֶחָד לְאִסּוּר אֲכִילָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר הֲנָאָה, וְאֶחָד לְאִסּוּר בִּשּׁוּל (פסחים כז. חולין קטו).

◆ יום שישי כ״ו שבט ◆

(כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי:

כ הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאָכָא קֳדָמָךְ לְמִטְרָךְ בְּאָרְחָא וּלְאָעָלוּתָךְ לְאַתְרָא דְּאַתְקֵנִית:

רש״י◄ **הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ** • כָּאן נִתְבַּשְּׂרוּ שֶׁעֲתִידִין לַחֲטֹא, וּשְׁכִינָה אוֹמֶרֶת לָהֶם: (לקמן לג) ״כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ״. **אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי** • אֲשֶׁר זִמַּנְתִּי לָתֵת לָכֶם, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ: ״אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי״, כְּבָר מְקוֹמִי נִכָּר כְּנֶגְדּוֹ. וְזֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁאוֹמְרִים שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה.

(כא) הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ:

כא אִסְתַּמַּר מִן קֳדָמוֹהִי וְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ לָא תְסָרֵב לְקִבְלֵהּ אֲרֵי לָא יִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן אֲרֵי בִּשְׁמִי מֵימְרֵהּ:

רש״י◄ **אַל־תַּמֵּר בּוֹ** • לְשׁוֹן הַמְרָאָה, כְּמוֹ: (יהושע א) ״אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ״. **כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם** • אֵינוֹ מְלַמֵּד בְּכָךְ, שֶׁהוּא מִן הַכַּת שֶׁאֵינָן חוֹטְאִין. וְעוֹד, שֶׁהוּא שָׁלִיחַ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא שְׁלִיחוּתוֹ. **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ** • מְחֻבָּר לְרֹאשׁ הַמִּקְרָא: ״הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו״, כִּי שְׁמִי מְשֻׁתָּף בּוֹ, וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: זֶה מטטרו״ן, שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ: מטטרו״ן בְּגִימַטְרִיָּא שַׁדַּ״י.

(כב) כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ:

כב אֲרֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ וְתַעְבֵּד כֹּל דַּאֲמַלֵּיל וְאֶסְנֵי יָת סָנְאָךְ וְאָעִיק לְדַמְעִיקִין לָךְ:

רש״י◄ **וְצַרְתִּי** • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְאָעִיק.

(כג) כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֱבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו:

כג אֲרֵי יְהַךְ מַלְאָכִי קֳדָמָךְ וְיַעֵלְנָךְ לְוָת אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וּכְנַעֲנָאֵי חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי וַאֲשֵׁצְנוּן:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כ) **הִנֵּה אָנֹכִי.** בִּזְכוּת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁמַּתְחִילִין בְּאָנֹכִי (לעיל כ ב), אֲנִי **שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ.** דָּבָר אַחֵר, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא **הִנֵּה אָנֹכִי** וגו׳. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה אֵינִי מְבַקֵּשׁ מַלְאָךְ לֵילֵךְ עִמָּנוּ אֶלָּא אַתָּה בְּכְבוֹדְךָ, וְאִם אֵין שְׁכִינָתְךָ הוֹלֶכֶת עִמָּנוּ אֵין אָנוּ זָזִין מִכָּאן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֲפִילּוּ מַלְאָךְ אֵינֶנִּי שׁוֹלֵחַ אֶלָּא הַצִּרְעָה דִּכְתִיב (דברים ז כ) וְגַם אֶת הַצִּרְעָה. וְדַוְקָא לְעוֹלָם הַזֶּה שׁוֹלֵחַ צִרְעָה, אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא (מלאכי ג כג), הָדָא הוּא דִּכְתִיב **הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ** (תנחומא יח): תורה כא

(כא) **כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם.** כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא מִשְׁתַּלֵּחַ עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתִי, אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לִישָׂא פָּנֶיךָ, כְּדִכְתִיב (במדבר ו כו) יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו וגו׳, וְלֹא מַלְאָךְ. **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ,** לְכָךְ אֲנִי מַזְהִירְךָ שֶׁלֹּא תַּמְרֶה בּוֹ, [שֶׁאִם תַּמְרֶה בּוֹ] כְּאִילּוּ אַתָּה מַמְרֶה בִּי לְפִי שֶׁ**שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ**, וְהוּא לֹא יוּכַל לִישָׂא לְפִשְׁעֲכֶם, כִּי הַהַמְרָאָה תְּלוּיָה בִּי. מָשָׁל לְמַמְרֶה פִּי הַגִּזְבָּר, שֶׁאֵין בְּיָדוֹ לִפְטוֹר, כִּי (ההמרות) [הַהַמְרָאָה] תְּלוּיָ[ה] בַּמֶּלֶךְ:

וּפֵירַשׁ רַשִׁ״י **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ** זֶה מִטַּטְרוֹ״ן שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ, כִּי מִטַּטְרוֹ״ן עוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא שַׁדַּ״י. וְזֶכֶר לַדָּבָר **כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ,** תָּסִיר הַיּוּ״ד מִ**שְׁמִי** וְיִשָּׁאֵר שִׁי״ן (דל״ת) [מֵ״ם], וּבֵי״ת קוּ״ף שֶׁל **בְּקִרְבּוֹ** בְּאַתְבַּ״ש שִׁי״ן דָּלֶ״ת (יו״ד) עִם יו״ד שֶׁל **שְׁמִי,** וְיִשָּׁאֵר לְךָ מִתֵּיבַת **[שְׁמִי] בְּקִרְבּוֹ** ׳שֵׁם שַׁדַּי רַבּוֹ׳. וְאוֹמֵר הָרַב רַבִּי מֹשֶׁה שֶׁלְּכָךְ אֲנִי אוֹמֵר עָלָיו שֶׁשְּׁמוֹ כְּשֵׁם רַבּוֹ, לְפִי שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ בְּאַלְפָ״א בֵּ״יתָ״א דְּרַבִּי עֲקִיבָא (ד״ה שבעים שמות של מטטרו״ן), וְשָׁם מוֹנֶה שִׁבְעִים וּשְׁתַּיִם שֵׁמוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ: תורה כב

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימת דברים, מדור אדמו"ר הזקן, אות ל"ז עמ' נט)

אֶל הָאֱמֹרִי (כג, כג)

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן אָמַר פַּעַם:

"אֱמוֹרִי" הוּא מִלְּשׁוֹן אֲמִירָה ("דִּעֶר זְאָגֶעֶר"). יֵצֶר הָרַע בָּא אֶל הָאָדָם וְאוֹמֵר לוֹ: הַבֵּט שָׁם וְכוּ' וּבָזֶה הוּא מְטַמֵּא אֶת הַנְּשָׁמָה רַחֲמָנָא־לִיצְלָן.

(כד) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם:

כד לָא תִסְגּוּד לְטַעֲוָתְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן וְלָא תַעְבֵּד כְּעוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי סַגָּרָא תְּסַגְּרִנּוּן וְתַבָּרָא תְּתַבַּר קָמָתְהוֹן:

רש"י◄ **הָרֵס תְּהָרְסֵם • לְאוֹתָם אֱלֹהוּת. מַצֵּבֹתֵיהֶם • אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לָהֶם.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ט עמ' 95)

אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוּוֹת לָהֶם (רש"י כג, כד) רַשִׁ"י מְפָרֵשׁ תֵּבַת 'מַצֵּבָה' לֹא כְּמַשְׁמָעָהּ הָרְגִילָה: אֶבֶן שֶׁמְּנַסְּכִין אוֹ מַקְרִיבִין עָלֶיהָ לַעֲבוֹדָה־זָרָה. וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: עַל "הָרֵס תְּהָרְסֵם" פֵּרֵשׁ "לְאוֹתָם **אֱלֹקוּת**", הַיְינוּ שֶׁהַכַּוָּנָה לַעֲבוֹדָה־זָרָה עַצְמָהּ; וּמוּבָן שֶׁגַּם "וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבוֹתֵיהֶם" קָאֵי בָּעֲבוֹדָה־זָרָה עַצְמָהּ - אֶבֶן שֶׁמִּשְׁתַּחֲוִים לָהּ.

(כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ:

כה וְתִפְלְחוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיבָרֵךְ יָת מֵיכְלָךְ וְיָת מִשְׁתְּיָךְ וְאַעְדֵּי מַרְעִין בִּישִׁין מִבֵּינָךְ:

◆ שבת קודש כ"ז שבט ◆

(כו) לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא:

כו לָא תְהֵי מְתַכְּלָא וְעַקְרָא בְּאַרְעָךְ יָת מִנְיַן יוֹמָיךְ אַשְׁלִים:

רש"י◄ **לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה • אִם תַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי. מְשַׁכֵּלָה • מַפֶּלֶת נְפָלִים, אוֹ קוֹבֶרֶת אֶת בָּנֶיהָ קְרוּבָה מְשַׁכֵּלָה.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז, עמ' 273)

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ (כג, כו)

"אַרְצֶךָ" - מִלְּשׁוֹן רָצוֹן, רְצוֹנְךָ.

"לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה" בִּגְלַל "אַרְצֶךָ". כְּשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם שְׁבִיעוּת־רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ (דָּבָר הַמּוֹרֶה שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת מְצִיאוּתוֹ: הוּא עוֹבֵד ה', יֵשׁ לוֹ אַהֲבָה וְיִרְאָה), עָלוּל הוּא לִיפּוֹל חַס־וְשָׁלוֹם מִדַּרְגָּתוֹ. כִּי בִּתְחִלָּה, עֲבוֹדָתוֹ מְגֻבָּלֶת לְפִי שְׁבִיעוּת־הָרָצוֹן שֶׁלּוֹ, אַחַר־כָּךְ הוּא בּוֹרֵר בֵּין עֲבוֹדָה אַחַת לַשֵּׁנִיָּה: הוּא מוּכָן לְקַיֵּם רַק סוּג מִצְוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ 'חוּשׁ' בָּהֶן, וְכָךְ הוּא יוֹרֵד מִדָּחִי אֶל דָּחִי עַד שֶׁנּוֹפֵל חַס־וְשָׁלוֹם לְגַמְרֵי מִדַּרְגָּתוֹ.

כְּדֵי לְבַטֵּל רֶגֶשׁ זֶה, עָלָיו לְהִתְבּוֹנֵן בְּ"מִסְפַּר יָמֶיךָ": עָלָיו לָדַעַת שֶׁנִּתַּן לוֹ מִסְפָּר מְסֻיָּם שֶׁל יָמִים וְשָׁנִים לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם; חֶבֶל עַל כָּל רֶגַע שֶׁאֵין מְנַצְּלִים אוֹתוֹ לְצֹרֶךְ מִלּוּי שְׁלִיחוּת וְתַפְקִיד זֶה. יְדִיעָה זוֹ מְבַטֶּלֶת כָּל רֶגֶשׁ שֶׁל מְצִיאוּת עַצְמִית, וְהָאָדָם מָסוּר וְנָתוּן כָּל־כָּלוֹ לְמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ.

אָז מַבְטִיחַ לוֹ הַקָּבָּ"ה - "אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא": אֲפִילוּ אִם בָּעָבָר הָיוּ יָמִים שֶׁהָאָדָם לֹא עָסַק בָּהֶם בְּמִלּוּי שְׁלִיחוּתוֹ כְּפִי הָרָאוּי לִהְיוֹת, מְבֻטָּח לוֹ שֶׁהַקָּבָּ"ה יַשְׁלִים וִימַלֵּא גַּם יָמִים אֵלֶּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לא עמ' 128 – מתוך 'לקראת שבת')

לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ (כג, כו) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מְגֻבָּלֶת בְּרָכָה זוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, וְלֹא בְּכָל מָקוֹם שֶׁיְּהוּדִי עוֹשֶׂה רְצוֹן ה'. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁ"בְּאַרְצֶךָ" בָּאָה לְהַגְבִּיר וּלְהַגְדִּיל אֶת הַבְּרָכָה: לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁלֹּא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּמִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן ה', אֶלָּא שֶׁבְּרָכָה זוֹ תִּתְפַּשֵּׁט וְתִשְׁרֶה גַּם עַל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כֻּלָּהּ; בְּכָל הָאָרֶץ לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה (מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחוּץ־לָאָרֶץ – יִתְבָּרֵךְ רַק מִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן ה').

(כז) אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף:

כז יָת אֵימָתִי אֲשַׁלַּח קֳדָמָךְ וְאֶתְּפַּר (נ"א וַאֲשַׁגֵּשׁ) יָת כָּל עַמָּא דְּאַתְּ אָתֵי לַאֲגָחָא בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְרֵי קְדָל:

רש"י◄ **וְהַמֹּתִי** • כְּמוֹ וְהָמַמְתִּי, וְתַרְגּוּמוֹ: וַאֲשַׁגֵּשׁ, וְכֵן כָּל תֵּבָה שֶׁפֹּעַל שֶׁלָּהּ בְּכֶפֶל אוֹת אַחֲרוֹנָה, כְּשֶׁתַּהֲפֹךְ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן פָּעַלְתִּי, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹטֵל אוֹת הַכְּפוּלָה וּמַדְגִּישׁ אֶת הָאוֹת וְנוֹקְדוֹ בְּמְלָאפוֹ"ם, כְּגוֹן: "וְהַמּוֹתִי", מִגִּזְרַת (ישעיה כח) "וְהָמַם גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ". "וְסַבּוֹתִי", מִגִּזְרַת (שמואל א ז) "וְסָבַב בֵּית אֵל". "דַּלּוֹתִי", מִגִּזְרַת (ישעיה יט) "דָּלְלוּ וְחָרְבוּ". (שם מט) "עַל כַּפַּיִם חַקּוֹתִיךְ", מִגִּזְרַת (שופטים ה) "חִקְקֵי לֵב". (שמואל א יב) "אֶת־מִי רַצּוֹתִי", מִגִּזְרַת (איוב כ) "רַצַּץ עָזַב דַּלִּים". וְהַמְתַרְגֵּם: "וְהַמּוֹתִי", וְאֶקְטֹל, טוֹעֶה הוּא, שֶׁאִלּוּ מִגִּזְרַת מִיתָה הָיְתָה, אֵין הֵ"א שֶׁלָּהּ בְּפַתָּ"ח וְלֹא מֵ"ם שֶׁלָּהּ מֻדְגֶּשֶׁת וְלֹא נְקוּדָה מְלָאפוֹ"ם, אֶלָּא "וְהֵמַתִּי", כְּגוֹן: (במדבר יד) "וְהֵמַתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה" וְהַתָּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁתָּבֹא בִּמְקוֹם ב' תָּוִי"ן: הָאַחַת נִשְׁרֶשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵין מִיתָה בְּלֹא תָּי"ו, וְהָאַחֶרֶת מְשַׁמֶּשֶׁת, כְּמוֹ: "אָמַרְתִּי", "חָטָאתִי", "עָשִׂיתִי". וְכֵן: "וְנָתַתִּי", הַתָּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת, שֶׁהִיא בָּאָה בִּמְקוֹם שְׁתַּיִם, לְפִי שֶׁהָיָה צָרִיךְ שְׁלוֹשָׁה תָּוִי"ן: שְׁתַּיִם לִיסוֹד, כְּמוֹ: (יהושע י) "בְּיוֹם תֵּת ה'", (קהלת ג) "מַתַּת אֱלֹהִים הִיא", וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ. **עֹרֶף** • שֶׁיָּנוּסוּ מִלְּפָנֶיךָ וְיַהַפְכוּ לְךָ עָרְפָּם.

(כח) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ:

כח וְאֶשְׁלַח יָת עֲרָעִיתָא קֳדָמָךְ וּתְתָרֵךְ יָת חִוָּאֵי יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת חִתָּאֵי מִן קֳדָמָךְ:

רש"י◄ **הַצִּרְעָה** • מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף, וְהָיְתָה מַכָּה אוֹתָם בְּעֵינֵיהֶם, וּמְטִילָה בָּהֶם אֶרֶס, וְהֵם מֵתִים, (סוטה לו) וְהַצִּרְעָה לֹא עָבְרָה אֶת הַיַּרְדֵּן. **וְהַחִתִּי וְהַכְּנַעֲנִי** • הֵם אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג. לְפִיכָךְ, מִכָּל שֶׁבַע אֻמּוֹת לֹא מָנָה כָּאן אֶלָּא אֵלּוּ. וְחִוִּי, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מֵעֵבֶר הַיַّרְדֵּן וָהָלְאָה, שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה: 'עַל שְׁפַת הַיַּרְדֵּן עָמְדָה וְזָרָקָה בָּהֶם מָרָה'.

(כט) לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה:

כט לָא אֲתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ בְּשַׁתָּא חֲדָא דִּילְמָא תְּהֵי אַרְעָא צַדְיָא וְתִסְגֵּי עֲלָךְ חֵוַת בָּרָא:

רש"י◄ **שְׁמָמָה** • רֵיקָנִית מִבְּנֵי אָדָם, לְפִי שֶׁאַתֶּם מְעַט וְאֵין בָּכֶם כְּדֵי לְמַלְּאוֹת אוֹתָהּ. **וְרַבָּה עָלֶיךָ** • וְתִרְבֶּה עָלֶיךָ.

(ל) מְעַט מְעָט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:

ל זְעֵיר זְעֵיר אֲתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ עַד דִּתְסְגֵּי וְתַחְסֵן יָת אַרְעָא:

רש"י◄ **עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה** • תִּרְבֶּה, לְשׁוֹן פְּרִי, כְּמוֹ: "פְּרוּ וּרְבוּ".

(לא) וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֶת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ:

לא וַאֲשַׁוִּי יָת תְּחוּמָךְ מִיַּמָּא דְסוּף וְעַד יַמָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי וּמִמַّדְבָּרָא עַד פְּרָת אֲרֵי אֶמְסַר בִּידֵיכוֹן יָת יָתְבֵי אַרְעָא וּתְתָרְכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ:

רש"י◄ **וְשַׁתִּי** • לְשׁוֹן הַשָּׁתָה, וְהַתָּי"ו מֻדְגֶּשֶׁת מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה תַּחַת שְׁתַּיִם, שֶׁאֵין שִׁיתָה בְּלֹא תָּי"ו, וְהָאַחַת לְשִׁמּוּשׁ. **עַד הַנָּהָר** • פְּרָת. **וְגֵרַשְׁתָּמוֹ** • וּתְגָרְשֵׁם.

(לב) לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית:

לב לָא תִגְזַר לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם:

(לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ:

לג לָא יֵתְבוּן בְּאַרְעָךְ דִּילְמָא יְחַיְבוּן יָתָךְ קֳדָמַי אֲרֵי תִּפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ לְתַקְלָא:

רש"י◄ **כִּי תַעֲבֹד וְגוֹ'** • הֲרֵי אֵלּוּ 'כִּי', מְשַׁמְּשִׁין בִּמְקוֹם 'אֲשֶׁר', וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וְזֶהוּ לְשׁוֹן אִי, שֶׁהוּא אֶחָד מִד' לְשׁוֹנוֹת שֶׁהַ'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ. וְגַם מָצִינוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת 'אִם' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֲשֶׁר', כְּמוֹ (ויקרא ב) "וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים", שֶׁהוּא חוֹבָה.

כד (א) וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק:

א וּלְמֹשֶׁה אֲמַר סַק לְקֳדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן מֵרָחִיק:

רש"י◄ **וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה** • פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה קֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּבְד' בְּסִיָּן נֶאֱמַר לוֹ: עֲלֵה!.

(ב) וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ:

ב וְיִתְקָרֵב מֹשֶׁה בִּלְחוֹדוֹהִי לְקֳדָם יְיָ וְאִנּוּן לָא יִתְקָרְבוּן וְעַמָּא לָא יִסְקוּן עִמֵּהּ:

רש"י◄ **וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ** • אֶל הָעֲרָפֶל.

(ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:

ג וַאֲתָא מֹשֶׁה וְאִשְׁתְּעִי לְעַמָּא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ וְיָת כָּל דִּינַיָּא וַאֲתֵיב כָּל עַמָּא קָלָא חַד וַאֲמָרוּ כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד:

רש"י◄ **וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם** • בּוֹ בַּיּוֹם. **אֵת כָּל דִּבְרֵי ה'** • מִצְוַת פְּרִישָׁה וְהַגְּבָלָה. **וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים** • (מכילתא בפ' יתרו) ז' מִצְוּוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, וְשַׁבָּת, וְכִבּוּד אָב וָאֵם, וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְדִינִין שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם בְּמָרָה.

(ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

ד וּכְתַב מֹשֶׁה יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַיְיָ וְאַקְדֵּם בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְתַרְתָּא עֶשְׂרֵי קָמָן לְתֵרֵי עֲסַר שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה** • (מכילתא) מִ'בְּרֵאשִׁית' וְעַד מַתַּן־תּוֹרָה, וְכָתַב מִצְוּוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה. **וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר** • בַּחֲמִשָּׁה בְּסִיָּן.

(ה) וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:

ה וּשְׁלַח יָת בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ תּוֹרִין:

רש"י◄ **אֶת־נַעֲרֵי** • הַבְּכוֹרוֹת.

(ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ:

ו וּנְסִיב מֹשֶׁה פַּלְגוּת דְּמָא וְשַׁוִּי בְּמִזְרְקַיָּא וּפַלְגוּת דְּמָא זְרַק עַל מַדְבְּחָא:

רש"י◄ **וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם** • (זבחים צו) מִי חִלְּקוֹ? מַלְאָךְ בָּא וְחִלְּקוֹ. **בָּאַגָּנֹת** • שְׁתֵּי אַגָּנוֹת: אֶחָד לַחֲצִי דַּם

עוֹלָה, וְאֶחָד לַחֲצִי דַּם שְׁלָמִים, לְהַזּוֹת אוֹתָם עַל הָעָם. וּמִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁנִּכְנְסוּ אֲבוֹתֵינוּ לַבְּרִית, בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַזָּאַת דָּמִים, שֶׁאֵין הַזָּאָה בְּלֹא טְבִילָה.

(ז) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:

ז וּנְסִיב סִפְרָא דִּקְיָמָא וּקְרָא קֳדָם עַמָּא וַאֲמָרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד וּנְקַבֵּל:

רש"י◄ סֵפֶר הַבְּרִית • מִ'בְּרֵאשִׁית' וְעַד מַתַּן־תּוֹרָה, וּמִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה.

(ח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

ח וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא וַאֲמַר הָא דֵין דַּם קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְּכוֹן עַל כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין:

רש"י◄ וַיִּזְרֹק • עִנְיַן הַזָּאָה, וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא'.

(ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ט וּסְלִיק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל:

(י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר:

י וַחֲזוֹ יָת יְקַר אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל וּתְחוֹת כָּרְסָא יְקָרֵהּ כְּעוֹבַד אֶבֶן טָבָא וּכְמֶחֱזֵי שְׁמַיָּא לְבָרִירוּ:

רש"י◄ וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל • נִסְתַּכְּלוּ וְהִצִּיצוּ וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה, אֶלָּא שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְעָרְבֵב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה, וְהִמְתִּין לְנָדָב וַאֲבִיהוּא עַד יוֹם חֲנֻכַּת הַמִּשְׁכָּן, וְלַזְּקֵנִים עַד "וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים וְגוֹ' וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה", בַּקְּצִינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה. כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר • (סוטה יב) הִיא הָיְתָה לְפָנָיו בִּשְׁעַת הַשִּׁעְבּוּד, לִזְכֹּר צָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים בְּמַעֲשֵׂה לְבֵנִים. וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר • מִשֶּׁנִּגְאֲלוּ, הָיָה אוֹר וְחֶדְוָה לְפָנָיו. וּכְעֶצֶם • כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן מַרְאֶה. לָטֹהַר • לְשׁוֹן בָּרוּר וְצָלוּל.

(יא) וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:

יא וּלְרַבְרְבֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא הֲוָה נִזְקָא וַחֲזוֹ יָת יְקָרָא דַיְיָ וַהֲווֹ חָדָן בְּקָרְבָּנַיְהוֹן דְּאִתְקַבָּלוּ כְּאִלּוּ אָכְלִין וְשָׁתָן:

רש"י◄ וְאֶל אֲצִילֵי • הֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא וְהַזְּקֵנִים. לֹא שָׁלַח יָדוֹ • מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִשְׁתַּלֵּחַ בָּהֶם יָד. וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים • הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּלֵב גַּס, מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כָּךְ מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא. וְאוּנְקְלוֹס לֹא תִּרְגֵּם כֵּן. אֲצִילֵי, לְשׁוֹן גְּדוֹלִים, כְּמוֹ: (ישעיה מא) "וּמֵאֲצִילֶיהָ קָרָאתִיךָ", (במדבר יא) "וַיָּאצֶל מִן הָרוּחַ", (יחזקאל מא) "שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה".

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם:

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְקֳדָמַי לְטוּרָא וֶהֱוֵי תַמָּן וְאֶתֵּן לָךְ יָת לוּחֵי אַבְנָא וְאוֹרַיְתָא וְתַפְקֻדְתָּא דִּכְתָבִית לְאַלּוּפֵיהוֹן:

רש"י◄ וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה • לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה. עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה שָׁם • אַרְבָּעִים יוֹם. אֶת־לֻחֹת

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יא) לֹא שָׁלַח יָדוֹ. לא פְּשַׁט יָדוֹ לְשׁוּמָהּ לִפְנֵי פָּנָיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּהוּ כְּמוֹ לְמֹשֶׁה בְּנִקְרַת הַצּוּר, דִּכְתִיב (להלן לג כב) וְשַׂכֹּתִי כַּפִּי עָלֶיךָ וגו', וּלְפִיכָךְ וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים: חסלת פרשת משפטים

הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם • כָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת בְּכְלַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הֵן. וְרַבֵּנוּ סְעַדְיָה פֵּרַשׁ בָּאַזְהָרוֹת שֶׁיָּסַד לְכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ:

(יג) וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים:

יג וְקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשַׁמְּשָׁנֵהּ וּסְלֵק מֹשֶׁה לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ:

רש"י◄ **וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ** • לֹא יָדַעְתִּי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ כָּאן. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיָה הַתַּלְמִיד מְלַוֶּה לָרַב עַד מְקוֹם הַגִּבְעָה תְּחוּמֵי הָהָר, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לֵילֵךְ מִשָּׁם וָהָלְאָה, וּמִשָּׁם "וַיַּעַל מֹשֶׁה" לְבַדּוֹ "אֶל־הַר הָאֱלֹהִים", וִיהוֹשֻׁעַ נָטָה שָׁם אָהֳלוֹ וְנִתְעַכֵּב שָׁם כָּל אַרְבָּעִים יוֹם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה: "וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה". לָמַדְנוּ, שֶׁלֹּא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם.

(יד) וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַרוּ שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם:

יד וּלְסַבַּיָּא אֲמַר אוֹרִיכוּ לָנָא הָכָא עַד דְּנִתּוּב לְוָתְכוֹן וְהָא אַהֲרֹן וְחוּר עִמְּכוֹן מָן דְּאִית לֵהּ דִּינָא יִתְקְרֵב לְקֳדָמֵיהוֹן:

רש"י◄ **וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר** • בְּצֵאתוֹ מִן הַמַּחֲנֶה. **שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה** • וְהִתְעַכְּבוּ כָּאן עִם שְׁאָר הָעָם בַּמַּחֲנֶה, לִהְיוֹת נְכוֹנִים לִשְׁפֹּט לְכָל אִישׁ רִיבוֹ. **חוּר** • בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה, וְאָבִיו כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברי הימים א ב) "וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר". אֶפְרָת, זוֹ מִרְיָם, כִּדְאִיתָא בְּ'סוֹטָה'. **מִי־בַעַל דְּבָרִים** • מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין.

(טו) וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר:

טו וּסְלֵיק מֹשֶׁה לְטוּרָא וַחֲפָא עֲנָנָא יָת טוּרָא:

(טז) וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן:

טז וּשְׁרָא יְקָרָא דַיְיָ עַל טוּרָא דְסִינַי וַחֲפָהִי עֲנָנָא שִׁתָּא יוֹמִין וּקְרָא לְמֹשֶׁה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא:

רש"י◄ **וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן** • (יומא ד) רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר. יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים: אֵלּוּ שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ חֹדֶשׁ (עַד עֲצֶרֶת, יוֹם מַתַּן תּוֹרָה, רַשַּׁ"י יָשָׁן). **וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן** • לָהָר. **וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** • לוֹמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּמֹשֶׁה וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים, אֶלָּא שֶׁחָלַק הַכָּתוּב כָּבוֹד לְמֹשֶׁה. (יומא שם) וְיֵשׁ אוֹמְרִים: "וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן" – לְמֹשֶׁה, שִׁשָּׁה יָמִים לְאַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְהֵם הָיוּ בִּתְחִלַּת אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל הַלּוּחוֹת. וְלִמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה, טָעוּן פְּרִישָׁה שִׁשָּׁה יָמִים.

(יז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יז וְחֵיזוּ יְקָרָא דַיְיָ כְּאֶשָׁא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(יח) וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה:

יח וְעַל מֹשֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלֵק לְטוּרָא וַהֲוָא מֹשֶׁה בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילְוָן:

פ פ פ

רש"י◄ **בְּתוֹךְ הֶעָנָן** • עָנָן זֶה כְּמִין עָשָׁן הוּא, וְעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמֹשֶׁה, שְׁבִיל (נ"א חֵפָה) בְּתוֹכוֹ:

קי"ח פסוקים, עזיא"ל סימן. חננ"י סימן.

הפטרה לפרשת משפטים לשמו"ת ולקריאה בציבור נדפסה לקמן ע' רלה

שיעורי תהלים לשבוע פרשת משפטים

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"א שבט מפרק קד עד סוף פרק קה	**יום רביעי - כ"ד שבט** מפרק קיג עד סוף פרק קיח
יום שני - כ"ב שבט מפרק קו עד סוף פרק קז	**יום חמישי - כ"ה שבט** פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו
יום שלישי - כ"ג שבט מפרק קח עד סוף פרק קיב	**יום שישי - כ"ו שבט** פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק
שבת קודש - כ"ז שבט פרק כ מפרק קכ עד סוף פרק קלד	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"א שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 56, אך המחשבה... עד עמ' כט, לחוד כפיקודין.

אַךְ הַמַּחֲשָׁבָה וְהַהַרְהוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה שֶׁבַּמּוֹחַ, וְכֹחַ הַדִּבּוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה שֶׁבַּפֶּה, שֶׁהֵם – כוחות המחשבה והדיבור, **לְבוּשִׁים הַפְּנִימִים שֶׁל נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית,** – ומאוחדים יותר עם הנפש האלקית מאשר כוח המעשה של הנפש האלקית, שאינו אלא לבוש חיצוני בלבד, **וְכָל־שֶׁכֵּן נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית עַצְמָהּ הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּהֶם** – בלבושי המחשבה והדיבור בתורה, **כֻּלָּם מְיֻחָדִים מַמָּשׁ בְּיִחוּד גָּמוּר בִּרְצוֹן הָעֶלְיוֹן,** – יחוד גמור, משמעו, שהם נעשים אותו דבר ממש – לא כהתאחדות הגוף עם הנפש, שהם, כאמור לעיל, דברים **נפרדים** המתאחדים אך בכל זאת אינם דבר אחד לחלוטין וכל אחד נשאר במהותו העצמי. "יחוד גמור" פירושו: כמו התאחדות הנפש עם כוחותיה, שהם גם חלק מהנפש, הרי יחודם עם הנפש הוא מלא. כך גם הנפש האלקית וכוחות המחשבה והדיבור שלה – מאוחדים ביחוד גמור עם הרצון העליון, בשעה שיהודי מהרהר או מדבר דברי תורה, **וְלֹא מֶרְכָּבָה לְבַד**[5], – להלן מוסבר מדוע ואיך מתאחדים הלבושים הפנימיים, באמצעות התורה, עם הרצון העליון ביחוד גמור. **כִּי רְצוֹן הָעֶלְיוֹן הוּא הוּא הַדָּבָר הֲלָכָה עַצְמָהּ שֶׁמְּהַרְהֵר וּמְדַבֵּר בָּהּ, שֶׁכָּל הַהֲלָכוֹת הֵן פְּרָטֵי הַמִּשְׁכּוֹת פְּנִימִיּוּת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן עַצְמוֹ,** – כל הלכה מייצגת פרט מסויים מרצונו של הקב"ה הנמשך באותה הלכה, **שֶׁכָּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – כך רוצה הקב"ה, **שֶׁדָּבָר זֶה מֻתָּר אוֹ כָּשֵׁר אוֹ פָּטוּר אוֹ זַכַּאי אוֹ לְהַחֲפִיץ;** – שדבר זה אסור או פסול, או חייב וכו'. ומאחר שכל הלכה היא פרט ברצונו של הקב"ה, הרי בשעה שהאדם מהרהר או מדבר באותה הלכה, הוא מאוחד עם הרצון העליון, במדה הגבוהה ביותר של התאחדות, למעלה גם מהתאחדות הגוף והנפש. **וְכֵן כָּל צְרוּפֵי אוֹתִיּוֹת תְּנַ"ךְ הֵן הַמְשָׁכַת רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ** – של הקב"ה, **הַמְיֻחָדוֹת בְּאֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, שֶׁהוּא** – הקב"ה עצמו, הוא **הַיּוֹדֵעַ וְהוּא הַמַּדָּע כּוֹ'.** – והוא הידוע. הרי, שחכמתו ורצונו של הקב"ה, והקב"ה עצמו, הם דבר אחד ממש, וברצון **זה** וחכמה **זו** מתאחדים כוחות המחשבה והדיבור, בשעה שיהודי מדבר או מהרהר בתורה. ההבדל שבין מצוות לתורה, יוסבר ביתר הרחבה, באמצעות משל: מלך ציווה על עבדיו לבנות לו ארמון יפה, והכין למטרה זו ספר מיוחד, בו נרשם במפורט כיצד ואיך רוצה ומבין המלך שאותו ארמון ייבנה. הרי, כשהעבדים עוסקים בהקמת הארמון, הם קשורים ומאוחדים עם רצונו של המלך שביחס לאותו ארמון ובנינו. ואילו כותלי הארמון כשלעצמם, או פריטיו האחרים של הארמון אינם רצונו של המלך עצמו. לעומתם – החכמים שלומדים את ספר התכניות, שבו רשם המלך כיצד ייבנה הארמון – הרי הם עוסקים ממש בחכמתו וברצונו של המלך: הרשום באותו ספר מייצג הרי את חכמתו ורצונו של המלך. כך גם בענייננו: במעשה המצוות, מתלבש רצונו של הקב"ה, ואילו הפריטים בהם מקיימים את המצוות אינם הרצון עצמו. שונה הדבר ביחס לתורה – "שכל" התורה הוא אכן חכמתו של הקב"ה, ו"פסק ההלכה" הוא אכן רצונו של הקב"ה, וכשיהודי עוסק בתורה, במחשבה או בדיבור. הוא מתאחד, בדרגה העליונה ביותר, ברצונו ובחכמתו של הקב"ה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב** – ב"זוהר", **דְּ"אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא - כֻּלָּא חַד",** – שהתורה והקב"ה הם דבר אחד ממש, **וְלֹא "אֲבָרִין דְּמַלְכָּא" לְחוּד כְּפִקּוּדִין.** – ולא "אברים" בלבד של המלך, כמו המצוות. שכן, כאמור, מאוחדות המצוות עם הרצון העליון, כמו הגוף עם הנשמה – התאחדות של שני דברים נפרדים. ואילו תורה והקב"ה הם דבר אחד ממש.

ליקוטי אמרים

אך המחשבה והרהור בד"ת שבמוח וכח הדבור בד"ת שבפה שהם לבושי' הפנימים של נפש האלהית וכ"ש נפש האלהית עצמה המלובשת בהם כולם מיוחדים ממש ביחוד גמור ברצון העליון ולא מרכבה לבד כי רצון העליון הוא הוא הדבר הלכה עצמה שמהרהר ומדבר בה שכל ההלכות הן פרטי המשכות פנימיות רצון העליון עצמו שכך עלה ברצונו ית' שדבר זה מותר או כשר או פטור או זכאי או להפך וכן כל צרופי אותיות תנ"ך הן המשכת רצונו וחכמתו המיוחדו' בא"ס ב"ה בתכלית היחוד שהוא היודע והוא המדע כו' וז"ש דאורייתא וקב"ה כולא חד ולא אברין דמלכא לחוד כפיקודין.

---

5. ב"הערה" מעיר כ"ק אדמו"ר שליט"א על הקושי שבביטוי "ולא מרכבה לבד", ממנו אפשר להבין, שיחודם של הלבושים הפנימיים עם הרצון העליון, הוא למעלה מביטול ה"מרכבה" בלבד - בשעה שבאמת הוא למעלה גם מאיחוד הגוף והנפש. מעיר כ"ק אדמו"ר שליט"א: ..."ואולי הזכירו כאן "מרכבה" - מפני שהמוח והפה, בם המח' והדבור בתורה דעסקי' בזה - הם **מרכבה** (כנ"ל)". משמעותה של הערה עמוקה זו, היא: במלים "ולא **מרכבה** לבד" אין הכוונה לערוך השוואה כללית של יחוד זה (של הלבושים הפנימיים עם הרצון העליון) לגבי שני אופני הביטול והיחוד המוזכרים לעיל. הזכרת המושג "מרכבה" כאן, היא רק ביחס לחידוש שביחוד המחשבה והדיבור בתורה לעומת ביטול המוח והפה, בהם חושבים ומדברים. רק עתה אמרנו שהמוח והפה, החושבים ומדברים דברי תורה, הם "מרכבה" - באים כאן לחדש, שעצם **המחשבה** עצמה והכוח לדבר, מיוחדים "ביחוד גמור", **ולא מרכבה בלבד** - כמו שהדבר במוח ובפה עצמם.

יום שני כ"ב שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' כט, ומאחר שרצון העליון... עד עמ' כט, בלא"ה].

וּמֵאַחַר שֶׁרְצוֹן הָעֶלְיוֹן הַמְיֻחָד בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, הוּא בְּגִלּוּי לְגַמְרֵי, וְלֹא בְּהֶסְתֵּר פָּנִים כְּלָל וּכְלָל, בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית וּלְבוּשֶׁיהָ הַפְּנִימִים, שֶׁהֵם מַחְשַׁבְתָּהּ וְדִבּוּרָהּ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה – בשעה שיהודי מהרהר ומדבר דברי תורה, בא הרי הרצון העליון שבתורה לידי גילוי מלא בנפשו ובמחשבתו ודיבורו. **הֲרֵי גַּם הַנֶּפֶשׁ וּלְבוּשֶׁיהָ** – מחשבה ודיבור, **אֵלּוּ מְיֻחָדִים מַמָּשׁ בְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, כְּיִחוּד דִּבּוּרוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[6], כִּי אֵין שׁוּם דָּבָר נִפְרָד** – מהקב"ה, **כִּי־אִם בְּהֶסְתֵּר פָּנִים כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – רק על־ידי־זה שפנימיות הרצון העליון מוסתרת, אפשר לנבראים להרגיש את עצמם ל"מציאות", ומאחר שבשעה שיהודי לומד תורה, מוסרת הסתרה זו, ופנימיות הרצון העליון היא בהתגלות מלאה – ממילא ה"יחוד" הוא מלא. **וְלֹא עוֹד אֶלָּא** – יתירה מזו, **שֶׁיִּחוּדָם** – של הנפש וכוחותיה עם הקב"ה בשעה שיהודי לומד תורה, **הוּא בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז מִיִּחוּד אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים,** – עם העולמות הרוחניים העליונים. **מֵאַחַר שֶׁרְצוֹן הָעֶלְיוֹן הוּא בְּגִלּוּי מַמָּשׁ בַּנֶּפֶשׁ וּלְבוּשֶׁיהָ הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הוּא הוּא הַתּוֹרָה עַצְמָהּ,** – בה הם עוסקים; ולעומתם – **וְכָל הָעוֹלְמוֹת הָעֶלְיוֹנִים מְקַבְּלִים חִיּוּתָם** – רק, **מֵאוֹר וְחִיּוּת הַנִּמְשָׁךְ** – ממה שנובע, **מֵהַתּוֹרָה, שֶׁהִיא רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – כאמור ש"שכל" התורה הוא **חכמתו** של הקב"ה, ו"פסק ההלכה" – **רצונו** של הקב"ה. **כִּדְכְתִיב**[7]: **"כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ",** – הרי, ש"חכמה" היא המקור לבריאת וקיום כל העולמות. **וְאִם־כֵּן הַחָכְמָה - שֶׁהִיא הַתּוֹרָה** – היא, **לְמַעְלָה מִכֻּלָּם,** – מאחר שהיא ה"מקור" לכל העולמות. **וְהִיא הִיא** – התורה, **רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ הַנִּקְרָא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין",** – המשפיע בכל העולמות בצורה "מקיפה". כלומר: הוא למעלה מכל העולמות, ולכן אין הוא יכול להתלבש **בתוך** העולמות, בפנימיות, אלא הוא משפיע עליהם בבחינת "מקיף" – כפי שיוסבר להלן: **שֶׁהִיא בְּחִינַת מַה שֶּׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹךְ עָלְמִין** – בפנימיות העולמות, **רַק מְחַיֶּה וּמֵאִיר לְמַעְלָה בִּבְחִינַת מַקִּיף,** – מעליהם, בהיותו למעלה מהתלבשות **בתוך** העולמות, **וְהִיא הִיא** – בחינה זו שהיא למעלה מכל העולמות, **הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּנֶּפֶשׁ וּלְבוּשֶׁיהָ בִּבְחִינַת גִּלּוּי מַמָּשׁ כְּשֶׁעוֹסְקִים בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, "וְאַף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ לָא חָזֵי כוּ"**[8] – ואף־על־פי שאין הוא רואה זאת. יהודי, בשעה שהוא לומד תורה, אינו מרגיש בהתאחדות נפשו עם הקב"ה, ואילו נשמתו – חשה בכך, [**וּמִשּׁוּם הָכֵי** – ולכן, **יָכוֹל לִסְבֹּל,** – את ההתאחדות הנעלה עם הקב"ה, **מִשּׁוּם** – מפני, **דְּלָא חָזֵי,** – שאינו מרגיש. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בָּעֶלְיוֹנִים].** – שונה הדבר בנבראים של העולמות העליונים, בהם אין ההסתרה שבעולם־הזה, והם "רואים" ומרגישים כל ענין אלקי, ולכן אין ביכלתם "לקבל" יחוד נעלה כזה עם הקב"ה. ואילו נשמה בגוף, יען שהגוף והעולם־הזה, מסתירים מלהרגיש באור האלקי שביחוד זה – זוהי הסיבה ליכולת הנשמה להתאחד ביחוד חזק כזה עם הקב"ה, בשעת לימוד התורה. **וּבָזֶה** – במה שהוסבר, שיחוד נפשו של יהודי עם הקב"ה, בשעת לימוד התורה, היא במדה המלאה ולמעלה מאשר בשעת קיום המצוות, **יוּבָן לָמָּה גָּדְלָה מְאֹד מַעֲלַת הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה יוֹתֵר מִכָּל הַמִּצְוֹת, וַאֲפִלּוּ מִתְּפִלָּה שֶׁהִיא יִחוּד עוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים** – ובכל זאת גדלה מעלת לימוד התורה גם מתפלה – אלא שלבאורה אפשר לשאול: הרי יודעים אנו שמי שאין "תורתו אומנתו", שאין

ליקוטי אמרים

ומאחר שרצון העליון המיוחד בא"ס ב"ה בתכלית היחוד הוא בגילוי לגמרי ולא בהסתר פנים כלל וכלל בנפש האלהית ולבושיה הפנימים שהם מחשבתה ודבורה באותה שעה שהאדם עוסק בדברי תורה הרי גם הנפש ולבושיה אלו מיוחדים ממש בא"ס ב"ה באותה שעה בתכלית היחוד כיחוד דבורו ומחשבתו של הקב"ה במהותו ועצמותו כנ"ל כי אין שום דבר נפרד כי אם בהסתר פנים כנ"ל ולא עוד אלא שיחודם הוא ביתר שאת ויתר עז מיחוד אור א"ס ב"ה בעולמות עליונים מאחר שרצון העליון הוא בגילוי ממש בנפש ולבושיה העוסקים בתורה שהרי הוא הוא התורה עצמה וכל העולמות העליונים מקבלים חיותם מאור וחיות הנמשך מהתורה שהיא רצונו וחכמתו ית' כדכתיב כולם בחכמה עשית וא"כ החכמה שהיא התורה למעלה מכולם והיא היא רצונו ית' הנק' סובב כל עלמין שהיא בחי' מה שאינו יכול להתלבש בתוך עלמין רק מחיה ומאיר למעלה בבחי' מקיף והיא היא המתלבשת בנפש ולבושיה בבחי' גילוי ממש כשעוסקים בד"ת ואע"ג דאיהו לא חזי כו' [ומשו' הכי יכול לסבול משום דלא חזי משא"כ בעליונים]. ובזה יובן למה גדלה מאד מעלת העסק בתורה יותר מכל המצות ואפי' מתפלה שהיא יחוד עולמות עליונים

---

6. פרק כא. **7.** תהלים קד, כד. **8.** ראה מגילה ג, א.

ליקוטי אמרים

[והא דמי שאין תורתו אומנתו צריך להפסיק היינו מאחר דמפסיק ומבטל בלא"ה].

התורה עיסוקו התמידי, עליו להפסיק מלימוד התורה לשם תפילה – הרי שהתפילה היא למעלה מתורה? – מסביר רבנו הזקן להלן: [**וְהָא** – וזה, **דְּמִי שֶׁאֵין תּוֹרָתוֹ אֻמָּנָתוֹ צָרִיךְ לְהַפְסִיק,** – לתפלה, אין בכך הוכחה שהתפלה היא למעלה מתורה, אלא טעמו של דבר הוא: **הַיְנוּ מֵאַחַר דְּמַפְסִיק וּמְבַטֵּל בְּלָאוֹ־הָכִי].** – מאחר שהוא מפסיק ומבטל מלימוד תורה, בגלל דברים אחרים, לכן עליו להפסיק גם לתפלה.

יום שלישי כ"ג שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' כט, ומזה יוכל המשכיל... עד עמ' 58, כמ"ש לקמן.

ליקוטי אמרים

ומזה יוכל המשכיל להמשיך עליו יראה גדולה בעסקו בתורה כשיתבונן איך שנפשו ולבושיה שבמוחו ובפיו הם מיוחדי' ממש בתכלית היחוד ברצון העליון ואור א"ס ב"ה ממש המתגלה בהם מה שכל העולמות עליונים ותחתונים כלא חשיבי קמיה וכאין ואפס ממש עד שאינו מתלבש בתוכם ממש אלא סובב כל עלמין בבחי' מקיף להחיות' עיקר חיותם רק איזו הארה מתלבשת בתוכם מה שיכולים לסבול שלא יתבטלו במציאות לגמרי. וז"ש ויצונו ה' את כל החוקים האלה ליראה את ה' וגו' [ועל יראה גדולה זו אמרו אם אין חכמה אין יראה והתורה נקראת אצלה תרעא לדרתא כמ"ש במ"א] אלא דלאו כל מוחא סביל דא יראה כזו. אך גם מאן דבר הזקן מתכוון בכך, **לפי הערתו של כ"ק רבינו ובלשונו:** "דלכאורה הוא להיפך דמפני היראה (סיבה – בא המסובב) מקיימים את החוקים". כלומר: מפסוק זה משמע, שעל־ידי החוקים, הוא מגיע, לאחר מכן, ליראת ה' – בשעה שלכאורה הדבר הפוך: ה"יראה" מביאה אותו לקיום החוקים; ה"יראה" היא הרי ה"סיבה" הגורמת לקיום החוקים, ולא שהחוקים הם **בשביל** היראה. אך, לפי הסברתו של רבנו הזקן, הדברים מובנים. שכן, קיימת מדריגה כזו ביראה – יראה גדולה – הבאה רק אחרי ה"חוקים", והיא כ"תכלית" החוקים הבאים **בשביל** היראה. היראה שהיא "סיבה" לקיום החוקים, היא יראה בדרגה נמוכה יותר, שעליה להביא לקיום המצוות. כשם שזה לגבי חוקים, כך מסביר רבנו הזקן, להלן, לגבי חכמה – תורה. [**וְעַל יִרְאָה גְּדוֹלָה זוֹ אָמְרוּ**[11]: – חכמינו ז"ל: **"אִם אֵין חָכְמָה, אֵין יִרְאָה",** – חכמה – תורה – היא מבוא ליראה, היינו לאותה "יראה גדולה", המדריגה העליונה יותר שביראה. וזאת לעומת מה שחכמינו ז"ל אומרים בצורה הפוכה: "אם אין יראה אין חכמה" – שהיראה היא תנאי מוקדם לחכמה – תורה – שכאן הכוונה היא לגבי המדריגה התחתונה יותר של היראה, הנדרשת ללימוד תורה; **וְהַתּוֹרָה נִקְרֵאת אֶצְלָהּ** – לגבי המדריגה העליונה יותר של היראה, **"תַּרְעָא לְדַרְתָּא",** – שער לבית, שרק דרך השער אפשר להכנס לבית. הרי, שהיראה מתוארת כ"בית", שהוא העיקר לגבי ה"שער" הרומז על תורה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר], אֶלָּא דְּלָאו כָּל מֹחָא סָבִיל דָּא יִרְאָה כָּזוֹ.** – לא כל מוח יכול "לסבול" מדריגה עליונה

---

9. כ"ק אדמו"ר שליט"א מעיר כאן, וזה לשונו הקדוש: "אולי שייכות כל הענין כאן (וחידושו) ותוכנו - שממעלת התורה על המצוות באופן היחוד - מסובבת עוד מעלה (שבאים ליראה גדולה) והיא מעלה גדולה מהקודמת - כי **תכלית החוקים** (היחוד) הרי זה ליראה כו', ויראה גדולה יותר - מקרבת יותר בפיך ובלבבך לעשותו". **10.** דברים ו, כד. **11.** אבות ג, יז.

ליקוטי אמרים

דלא סביל מוחו כלל יראה זו לא מינה ולא מקצתה מפני פחיתות ערך נפשו בשרשה ומקורה במדרגות תחתונים דעשר ספירות דעשיה אין יראה זו מעכבת בו למעשה כמ"ש לקמן:

כזו של יראת ה'. **אַךְ גַּם מַאן דְּלָא סָבִיל מֹחוֹ כְּלָל יִרְאָה זוֹ,** – גם מי שאין מוחו יכול "לסבול" יראה זו כלל, **לָא מִנָּהּ וְלָא מִקְצָתָהּ,** – גם לא משהו מיראה זו, **מִפְּנֵי פְּחִיתוּת עֶרֶךְ נַפְשׁוֹ בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹרָהּ בְּמַדְרֵגוֹת תַּחְתּוֹנוֹת דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּעֲשִׂיָּה** – של עולם העשיה – **אֵין יִרְאָה זוֹ** – החסרה לו, **מְעַכֶּבֶת בּוֹ לְמַעֲשֶׂה,** – לקיום תורה ומצוות בפועל ממש, **כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן:**

יום רביעי כ"ד שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 58, פרק כד וזה... עד עמ' לא, כנודע.

ליקוטי אמרים

פרק כד וזה לעומת זה הן שם"ה מצות לא תעשה דאורייתא וכל איסורי דרבנן מאחר שהן נגד רצונו וחכמתו ית' והפכם ממש הם נפרדים מיחודו ואחדותו ית' בתכלית הפירוד ממש כמו הס"א והקליפה הנק' ע"ז ואלהים אחרים מחמת הסתר פנים של רצון העליון כנ"ל. וכן ג' לבושי הנפש שמקליפת נוגה שבישראל שהם מחשבה דבור ומעשה המלובשי' בשם"ה ל"ת דאורייתא ודרבנן וכן מהות הנפש עצמה המלובשת בלבושיה כולם מיוחדים ממש בס"א וקליפ' זו הנק' ע"ז ולא עוד אלא שבטלים וטפלים אליה וגרועים ופחותים ממנה מאד כי היא אינה מלובשת בגוף חומרי ויודעת את רבונה ואינה מורדת בו לפעול פעולתה במשלחת מלאכי רעים שלה שלא בשליחותו של מקום ב"ה ח"ו וכמאמר בלעם לא אוכל לעבור את פי

פֶּרֶק כד. בפרקים הקודמים, הסביר רבנו הזקן, איך "קרוב מאד" לקיים תורה ומצוות "בלבבך", מתוך אהבת ה' ויראת ה', באמצעות האהבה המסותרת שבתוך כל אחד מישראל להקב"ה. אך, כדי להבין, כיצד אפשר על־ידי האהבה המסותרת לקיים כל המצוות, ולהימנע מעבירות – הסביר רבנו הזקן שייכותן של כל מצוות־העשה ל"אנכי ה' אלקיך", ושל כל מצוות־הלא־תעשה ל"לא יהי' לך"; משמעותה של "אחדות ה'" היא לא רק שהקב"ה הוא אלוקה אחד, אלא שהוא יחיד ובלעדו הכל אין ואפס. שכן, הכל בטל בתכלית אל הקב"ה. רבנו הזקן הסביר ש"עבודה זרה" אין פירושה דוקא לכפור חלילה בהקב"ה, אלא גם כשאדם מחשיב את עצמו ל"מציאות" ונפרד מקדושתו של הקב"ה – הרי גם זה "עבודה זרה". לאחר מכן הסביר רבנו הזקן, שפנימיות הרצון העליון מאירה בהתגלות במצוות, ויהודי בשעה שמקיים מצוות, גם הוא מתאחד עם הקב"ה. התאחדותו של יהודי עם הקב"ה בשעה שהוא לומד תורה, הוא למעלה מאשר התאחדותו אתו בשעה שהוא מקיים מצוות. בפרק כ"ד, אותו אנו מתחילים ללמוד, יוסבר, שכשיהודי עובר עבירה, דבר שהוא ההיפך ממצוה, היפך מרצונו של הקב"ה, נפרדות אז נפשו וכוחותיה מהקב"ה, יותר מאשר היפרדותן של ה"קליפה" וה"סטרא אחרא" הנקראות "עבודה זרה" ו"אלקים אחרים".

וְזֶה לְעֻמַּת זֶה, – כשם שלכל ענין של קדושה, יש לעומתו דבר הפכי בקליפה – כך יש גם דבר הפכי כנגד לימוד התורה וקיום המצוות, שעל־ידן מתאחדים עם הקב"ה. ה"לעומת זה" של תורה ומצוות, היא: **הֵן שֶׁסָּ"ה מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה דְּאוֹרַיְתָא** – שלש מאות ששים וחמש מצוות ה"לא תעשה", שהתורה אסרה לעשותן, **וְכָל אִסּוּרֵי דְּרַבָּנָן,** – כל האיסורים שאסרו החכמים, **מֵאַחַר שֶׁהֵן נֶגֶד רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְהֶפְכָּם מַמָּשׁ** – ההיפך מרצונו וחכמתו של הקב"ה, לפיהם אסור לעשות דברים אלה, **הֵם** – כל הדברים האסורים הללו, **נִפְרָדִים מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית הַפֵּרוּד מַמָּשׁ, כְּמוֹ הַסִּטְרָא־אָחֳרָא וְהַקְּלִפָּה הַנִּקְרֵאת "עֲבוֹדָה זָרָה" וֵ"אלֹהִים אֲחֵרִים", מֵחֲמַת הֶסְתֵּר פָּנִים שֶׁל רְצוֹן הָעֶלְיוֹן, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[1]. – שהן מקבלות השפעה מבחינת **אחוריים** – ולכן הן נקראות אלקים אחרים. **וְכֵן** – כמו שזה בעבירות עצמן, כך גם **ג' לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ** – הבהמית, **שֶׁמִּקְּלִפַּת נֹגַהּ שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, הַמְּלֻבָּשִׁים בְּשֵׁם"ה לֹא־תַעֲשֶׂה דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן,** – לחשוב, לדבר ולעשות את הדברים שהתורה והחכמים אסרו אותם; **וְכֵן מָהוּת הַנֶּפֶשׁ עַצְמָהּ הַמְּלֻבֶּשֶׁת בִּלְבוּשֶׁיהָ** – שהנפש הבהמית היא זו שעושה את העבירות באמצעות לבושיה: מחשבה, דיבור או מעשה, **כֻּלָּם מְיֻחָדִים מַמָּשׁ בְּסִטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפָּה זוֹ, הַנִּקְרֵאת "עֲבוֹדָה זָרָה".** – ממנה הם מקבלים "חיות" בשעת עשיית העבירות. **וְלֹא עוֹד,** – שהנפש ולבושיה מאוחדים עם ה"סטרא אחרא" וממילא הם בדרגה אחת אתה, **אֶלָּא** – יתירה מזו: **שֶׁבְּטֵלִים וּטְפֵלִים אֵלֶיהָ, וּגְרוּעִים וּפְחוּתִים מִמֶּנָּה מְאֹד, כִּי הִיא** – ה"סטרא אחרא" וה"קליפה", **אֵינָהּ מְלֻבֶּשֶׁת בְּגוּף חָמְרִי, וְיוֹדַעַת אֶת רִבּוֹנָהּ וְאֵינָהּ מוֹרֶדֶת בּוֹ, לִפְעֹל פְּעֻלָּתָהּ בְּמִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים שֶׁלָּהּ שֶׁלֹּא בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא חַס־וְשָׁלוֹם,** – אלא, כל שהיא עושה, הוא בשליחותו של הקב"ה. הרי, שהקליפות שאינן לבושות בגוף,

---

1. פרק כב.

אינן יכולות להמרות את רצונו של הקב"ה; נפש האדם בלבד, בהיותה לבושה בגוף – יכולה לעשות דבר שהוא נגד רצונו של הקב"ה, ובכך היא **למטה** מהקליפות, **וּכְמַאֲמַר בִּלְעָם**[2]: – כמו שאמר בלעם: **"לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת פִּי ה' וְגוֹ'"**. – אף שבלעם היה קליפה מלובשת בגוף – אלא שהוא אמר זאת, מצד הקליפה **הרוחנית** שהתלבשה בו במיוחד בשעה שהיה צריך לקבל את הנבואה שלו ואת הכוח שהקללות שלו יפעלו פעולתן. מבחינת קליפה רוחנית זו – לא היה יכול להמרות ציוויו של הקב"ה. **וְאַף שֶׁנִּקְרָא** – הקליפות האמורות, **"עֲבוֹדָה זָרָה"** – כך שהן מייצגות את הכפירה בהקב"ה, **הָא קָרוּ לֵיהּ** – אך הן הרי קוראות להקב"ה: **"אֱלָהָא דֶאֱלָהַיָּא"**, – אלוקה האלוקים, כלומר, שאין הן כופרות לגמרי בהקב"ה, **וְאֵינָם יְכוֹלִים לַעֲבֹר כְּלָל עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – לעשות דבר שכנגד רצונו של הקב"ה – וכל כך למה? **כִּי יוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִים שֶׁהוּא** – רצונו של הקב"ה, **חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם, שֶׁיּוֹנְקִים מִבְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם דַּאֲחוֹרַיִם" שֶׁל רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הַמַּקִּיף עֲלֵיהֶם, אֶלָּא שֶׁיְּנִיקָתָם וְחַיּוּתָם שֶׁבְּתוֹכָם הִיא בִּבְחִינַת גָּלוּת בְּתוֹכָם** – שיוכלו **לְהַחֲשִׁיב עַצְמָן** – ל"מציאות" של **אֱלֹהוּת**, **וַהֲרֵי זוֹ כְּפִירָה בְּאַחְדוּתוֹ**. – של הקב"ה. ההחשבה העצמית ל"מציאות", יש בה משום כפירה באחדותו של הקב"ה, **אֲבָל מִכָּל־מָקוֹם**, – הקליפות והסטרא־אחרא, **אֵינָן כּוֹפְרִים וְכַחֲשׁוּ בַּה' לְגַמְרֵי וְלוֹמַר לֹא הוּא, אֶלָּא דְּקָרוּ לֵיהּ** – להקב"ה, **"אֱלָהָא דֶאֱלָהַיָּא"**, **דְּהַיְנוּ חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם הַנִּמְשָׁךְ וְיוֹרֵד עֲלֵיהֶם מֵרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – הקליפות והסטרא־אחרא מכירות, שחיותן וקיומן, בא להן מרצונו של הקב"ה. **וְלָכֵן** – מחמת ידיעתן, ש"חיותן" בא להן מרצון הקב"ה, **אֵינָן עוֹבְרִין רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ לְעוֹלָם. וְאִם כֵּן**, – שאין הקליפות עוברות אף פעם על רצונו של הקב"ה, הרי **הָאָדָם הָעוֹבֵר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא גָּרוּעַ וּפָחוּת הַרְבֵּה מְאֹד מֵהַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפָּה, הַנִּקְרֵאת "עֲבוֹדָה זָרָה" וְ"אֱלֹהִים אֲחֵרִים"**, – בכך שהוא עובר על רצונו של הקב"ה, ואילו הקליפה והסטרא־אחרא אינן עוברות על רצונו של הקב"ה, **וְהוּא** – בעל העבירה, **בְּתַכְלִית הַפֵּרוּד מִיחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹתֵר מִמָּנָּה, וּכְאִלּוּ כּוֹפֵר בְּאַחְדוּתוֹ יוֹתֵר מִמָּנָּה הַס־וְשָׁלוֹם. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר מב סוֹף פֶּרֶק ד, שֶׁהָרַע שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה הַחֲמָרִי הוּא שְׁמָרֵי הַקְּלִפּוֹת הַנִּסּוֹת כּוֹ'**, – "שמרים" – הם החומר הגס ביותר המופרש מהיין – ובענייננו: ה"רע" שבעולם־הזה הוא הגס ביותר בקליפות עצמן, **וְהוּא תַּכְלִית הַבֵּרוּר וְכוֹ'**, – אחרי בירור והעלאת ניצוצות הטוב הנמצאים בקליפות – שורד הגס והגרוע ביותר מהקליפות – והוא ה"רע" של עולמנו החומרי. **וְלָכֵן כָּל מַעֲשֵׂה עוֹלָם הַזֶּה קָשִׁים וְרָעִים, וְהָרְשָׁעִים גּוֹבְרִים בּוֹ וְכוֹ'**: – שכן בעולם־הזה באות לידי ביטוי הקליפות הגדולות והגרועות ביותר. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל**[3] **עַל פָּסוּק: "כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ"**[4] – "תשטה" מלשון "שטות", כי: **"אֵין אָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה וְכוֹ'"**, – אלא אם כן נכנס בו רוח שטות", **דַּאֲפִלּוּ אִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת שֶׁדַּעְתָּהּ קַלָּה** – בכל זאת, **הָיְתָה מוּשֶׁלֶת בְּרוּחַ תַּאֲוָתָהּ, לוּלֵי רוּחַ שְׁטוּת שֶׁבָּהּ הַמְכַסֶּה וּמַסְתִּיר וּמַעֲלִים אֶת הָאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת שֶׁבְּנַפְשָׁהּ הָאֱלֹהִית**, – שהיא, האהבה המסותרת, שואפת **לְדָבְקָה בֶּאֱמוּנַת ה' וְיִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ, וְלֹא לִפְרֹד חַס־וְשָׁלוֹם מֵאַחְדוּתוֹ, אֲפִלּוּ נוֹטְלִים אֶת נַפְשָׁהּ מִמֶּנָּה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה חַס־וְשָׁלוֹם**, – מחמת אהבתה להקב"ה, היתה מוסרת את נפשה ולא היתה מסכימה בשום אופן לעבוד עבודה־זרה, כי על־ידי־זה תתנתק מהקב"ה; וכלפי איזה נסיון היתה מוסרת את נפשה? **וַאֲפִלּוּ בְּהִשְׁתַּחֲוָאָה לְבַדָּהּ** – לעבודה זרה, **בְּלִי שׂוּם אֱמוּנָה כַּלֵּב כְּלָל**, – כלומר: גם אם הכפיה לעבוד עבודה זרה, היתה מתבטאת בתנועה חיצונית בלבד – להשתחוות לעבודה זרה, גם מבלי שתאמין בלבה בכך כלל – היתה אשה קלת דעת זו, מוסרת את נפשה, מחמת האהבה המסותרת שבלבה

ליקוטי אמרים

ה' וגו' ואף שנקרא ע"ז הא קרו ליה אלהא דאלהיא ואינם יכולי' לעבור כלל על רצונו ית' כי יודעי' ומשיגים שהוא חיותם וקיומם שיונקים מבחי' אחוריים דאחוריי' של רצון העליון ב"ה המקיף עליהם אלא שיניקתם וחיותם שבתוכם היא בבחי' גלות בתוכם להחשיב עצמן אלהות והרי זו כפירה באחדותו אבל מ"מ אינן כופרים וכחשו בה' לגמרי ולומר לא הוא אלא דקרו ליה אלהא דאלהיא דהיינו חיותם וקיומם הנמשך ויורד עליהם מרצונו ית' ולכן אינן עוברין רצונו ית' לעולם. וא"כ האדם העובר על רצונו ית' הוא גרוע ופחות הרבה מאד מהס"א וקליפה הנקראת ע"ז ואלהים אחרים והוא בתכלי' הפירוד מיחודו ואחדותו של הקב"ה יותר ממנה וכאלו כופר באחדותו יותר ממנה ח"ו. וכמ"ש בע"ח שער מ"ב סוף פ"ד שהרע שבעוה"ז החומרי הוא שמרי הקליפות הגסות כו' והוא תכלית הבירור וכו' ולכן כל מעשה עוה"ז קשים ורעים והרשעים גוברים בו וכו': ולכן אמרו רז"ל על פסוק כי תשטה אשתו אין אדם עובר עבירה וכו' דאפי' אשה המנאפת שדעתה קלה היתה מושלת ברוח תאותה לולי רוח שטות שבה המכסה ומסתיר ומעלי' את האהבה מסותרת שבנפשה האלהית לדבקה באמונת ה' ויחודו ואחדותו ולא ליפרד ח"ו מאחדותו אפי' נוטלים את נפשה ממנה לעבוד ע"ז ח"ו ואפי' בהשתחואה לבדה בלי שום אמונה בלב כלל

---

2. במדבר כב, יח. **3.** סוטה ג, א. **4.** במדבר ח, יב.

להקב"ה, **ולא** היתה משתחוה לעבודה זרה, כדי לא להיות מנותקת מהקב"ה; **וְכָל־שֶׁכֵּן לִכְבֹשׁ הַיֵּצֶר וְתַאֲוַת הַנִּאוּף, שֶׁהֵם יִסּוּרִים קַלִּים מִמִּיתָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ.** – הרי בודאי שהיתה יכולה לשלוט ביצר הניאוף, בגלל אהבתה המסותרת להקב"ה, אלא "רוח שטות" בלבד, היא המפתה אותה ומסיטה אותה מן הדרך, לחשוב, שעל־ידי חטא הזנות, אין היא מתנתקת מהקב"ה, ומשום כך היא נכשלת בעבירה זו. אך אפשרי הרי לומר, שקיים אצלה הבדל בחומרת העוון ובמדת ההינתקות מהקב"ה, בין האיסור של זנות לבין האיסור של עבודה זרה – ובגלל אותו הבדל, הרי ב"עבודה זרה" היא מוסרת את נפשה למרות שאין היא נמנעת מלעבור על איסור זנות – מסביר רבנו הזקן, שגם הבדל זה שקיים אצלה, מקורו ב"רוח שטות".

ליקוטי אמרים

וכ"ש לכבוש היצר ותאות הניאוף שהם יסורים קלים ממיתה ה' ישמרנו וההפרש שאצלה בין איסור ניאוף לאיסור השתחואה לע"ז הוא ג"כ רוח שטות דקליפה המלבשת לנפש האלהית עד בחי' חכמה שבה ולא עד בכלל מפני אור ה' המלובש בחכמה כנ"ל. אבל באמת לאמיתו אפי' עבירה קלה הרי העוברה עובר על רצון העליון ב"ה והוא בתכלית הפירוד מיחודו ואחדותו ית' יותר מס"א וקליפה הנקרא' אלהים אחרי' וע"ז ממש ויותר מכל הדברים הנשפעים ממנה בעה"ז שהם בהמות טמאות וחיות ועופות טמאים ושקצים ורמשים וכמאמר יתוש קדמך פי' דאף יתוש שמכנים ואינו מוציא שהיא קליפ' היותר תחתונה ורחוקה מבחי' הקדושה המשפעת בתכלית הריחוק קודמת לאיש החוטא בהשתלשלות וירידת החיות מרצון העליון ב"ה וכ"ש שאר בעלי חיים הטמאים ואפי' חיות רעות שכולם אינם משנים תפקידם ופקודתו ית' שמרה רוחם ואע"ג דאיהו לא חזי כו'. וכמ"ש ומוראכם וחתכם יהיה

לולא רוח השטות, היתה יודעת ומרגישה שגם על־ידי זנות היא נפרדת מהקב"ה. ידיעה זו היתה נוסכת בה כוח להימנע מלחטוא חטא של זנות – וכך אומר ה"תניא" להלן: **וְהַהֶפְרֵשׁ שֶׁאֲצְלָהּ בֵּין אִסּוּר נִאוּף לְאִסּוּר הִשְׁתַּחֲוָאָה לַעֲבוֹדָה־זָרָה, הוּא גַּם־כֵּן רוּחַ שְׁטוּת דִּקְלִפָּה הַמַּלְבֶּשֶׁת לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹהִית** – אלא, רוח השטות מלבישה את הנפש האלקית רק **עַד בְּחִינַת חָכְמָה שֶׁבָּהּ,** – כפי שהוסבר בפרקים הקודמים, שכוח החכמה שבנשמה, הוא "כוח האמונה", **וְלֹא עַד בִּכְלָל,** – על כוח החכמה שבנשמה, אין "רוח שטות" מכסה ומסתירה, **מִפְּנֵי אוֹר ה' הַמְלֻבָּשׁ בַּחָכְמָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**[5]. – ובגלל כך, בשעה שהיו כופים עליה לעבוד עבודה זרה, הפוגעת מפורשות באמונת ה', שעליה אין רוח השטות יכולה לבסות, היתה מוסרת את נפשה. אך, כשמדובר באיסור זנות, שלגביו יכולה רוח השטות לכסות, אין היא מונעת את עצמה מלזנות. על כל פנים, הרי גם ההבדל שהיא מבדילה בין איסור ניאוף לאיסור עבודה־זרה, מקורו ב"רוח שטות". **אֲבָל בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, אֲפִלּוּ עֲבֵרָה קַלָּה, הֲרֵי הָעוֹבְרָהּ** – העובר עליה, **עוֹבֵר עַל רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בְּרוּךְ־הוּא, וְהוּא בְּתַכְלִית הַפֵּרוּד מִיְּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, יוֹתֵר מִסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפָּה הַנִּקְרֵאת "אֱלֹהִים אֲחֵרִים" וַ"עֲבוֹדָה זָרָה" מַמָּשׁ,** – כפי שהוסבר לעיל, שהקליפה עצמה איננה עוברת על רצונו של הקב"ה, ואילו הוא – עובר על רצונו של הקב"ה, **וְיוֹתֵר מִכָּל הַדְּבָרִים הַנִּשְׁפָּעִים מִמֶּנָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה,** – ומקבלים חיותם מהקליפה, **שֶׁהֵם בְּהֵמוֹת טְמֵאוֹת** – שאסור לאכול אותן, **וְחַיּוֹת וְעוֹפוֹת טְמֵאִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים,** – כל הברואים הללו, מקבלים חיותם משלש קליפות הטמאות לגמרי – ואילו האדם, העובר על רצונו של הקב"ה על־ידי עשיית עבירה, נעשה על־ידה, גרוע יותר ולמטה מקליפות טמאות אלו ומאלה שמקבלים חיותם מהן; **וּכְמַאֲמַרוֹ**[6]**: "יַתּוּשׁ קִדְמָךְ",** – בשעה שאדם חוטא, אומרים לו: "יתוש קדמך". מובנו הפשוט של מאמר חכמינו ז"ל זה, הוא: גם ה"יתוש" נברא לפני בריאת האדם; ואילו במובן רוחני המושגים של "מוקדם" ו"מאוחר" הם לא רק ביחס לזמן, אלא ביחס למדריגה – "מוקדם" פירושו: נעלה יותר במדריגתו, ו"מאוחר" פירושו: למטה במדריגה, ובמאמר "יתוש קדמך" הכוונה: שגם ה"יתוש" נעלה במדריגתו מאשר האדם החוטא. **פֵּרוּשׁ, דְּאַף יַתּוּשׁ שֶׁמַּכְנִים וְאֵינוֹ מוֹצִיא,** – שהגמרא אומרת עליו שהוא "מכניס ואינו מוציא", כלומר, הוא מסוג הקליפות שאינן שייכות להשפעה, **שֶׁהִיא קְלִפָּה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה, וּרְחוֹקָה מִבְּחִינַת הַקְּדֻשָּׁה הַמַּשְׁפַּעַת, בְּתַכְלִית הָרִחוּק** – ההיפך הגמור מיתוש שאינו משפיע כלל. שכן, "קדושה" היא "ביטול", ממנה נובעים מעשי החסד והשפעה על הזולת; ואילו "קליפה" היא ענין של "ישות", שכל דבר היא רוצה רק לעצמה בלבד – הרי, גם קליפה זו, **קוֹדֶמֶת** – למעלה במדריגה, **לְאִישׁ הַחוֹטֵא, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וִירִידַת הַחַיּוּת מֵרְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא,** – להחיות את הנבראים. הקליפה המתוארת כ"יתוש", מקבלת את חיותה מהרצון העליון, ממדריגה עליונה יותר בסדר ההשתלשלות, מאשר קבלתו של האדם החוטא, **שהוא** מקבל חיותו רק אחרי שהחיות יורדת למדריגה נמוכה יותר. **וְכָל־שֶׁכֵּן** – נעלים ממנו במדריגה, **שְׁאָר בַּעֲלֵי חַיִּים הַטְּמֵאִים, וַאֲפִלּוּ חַיּוֹת רָעוֹת,** – וכל כך למה? – **שֶׁכֻּלָּם אֵינָם מְשַׁנִּים תַּפְקִידָם,** – שנועד להם מלמעלה, **וּפְקֻדָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ שָׁמְרָה רוּחָם, וְאַף־עַל־גַּב דְּאִיהוּ לָא חֲזִי כוּ'**[7], – והגם שהוא עצמו "אינו רואה", כלומר: החיות הרעות עצמן אינן יודעות מכך, אבל ה"מזל" שלהן רואה ויודע מכך. מחמת ה"חיות" המחיה אותן, והחשה ברצון הקב"ה, אין החיה עושה דבר בניגוד לציוויו של הקב"ה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ", וּכְפֵרוּשׁ רַז"ל**[9]

---

5. פרק יט. **6.** סנהדרין לח, א. **7.** ראה מגילה ג, א. **8.** בראשית ט, ב. **9.** סנהדרין לח, ב.

שֶׁ"אֵין חַיָּה רָעָה מוֹשֶׁלֶת בְּאָדָם – להרע לו, **אֶלָּא־אִם־כֵּן נִדְמֶה לָהּ כִּבְהֵמָה"; וְהַצַּדִּיקִים שֶׁאֵין צֶלֶם אֱלֹהִים מִסְתַּלֵּק מֵעַל פְּנֵיהֶם** - כָּל חַיּוֹת רָעוֹת אִתְכַּפְיָין קַמֵּיהוֹ, – כל החיות הרעות כפופות להם, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר גַּבֵּי דָּנִיאֵל בְּגוֹב אֲרָיוֹת.** – בקשר לדניאל בגוב האריות, שלא רק שפחדו ממנו ולא הזיקו לו אלא שגם הכניעו את עצמן לפניו. סיבת כניעתן היתה ה"צלם אלקים" שהיה נסוך על פניו של דניאל. הרי, שבחיות הרעות, קיים הענין של "מזלייהו חזי" (המזל שלהן רואה) – להכיר ב"צלם אלקים" שעל פניו של הצדיק[10]. על כל פנים, הרי שגם החיות הרעות, אינן עושות דבר בניגוד לרצונו של הקב"ה. **וְאִם כֵּן,** – הרי, **הַחוֹטֵא וְעוֹבֵר** – על **רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ אֲפִלּוּ בַּעֲבֵרָה קַלָּה** – בלבד, **בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה הוּא בְּתַכְלִית הָרִחוּק מִקְּדֻשָּׁה הָעֶלְיוֹנָה, שֶׁהִיא יִחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, יוֹתֵר מִכָּל בַּעֲלֵי חַיִּים הַטְּמֵאִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים הַמְּשֻׁפָּעִים מִסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפַּת עֲבוֹדָה־זָרָה.** – בכל האמור יש משום הסברה, שמצד האהבה המסותרת, שבכל אחד מישראל, להקב"ה, ביכלתו להימנע מכל עבירה, גם מעבירה קלה, מאחר שעל־ידי־זה הוא נפרד מהקב"ה יותר מאשר בעלי החיים הטמאים. **וּמַה שֶּׁפִּקּוּחַ נֶפֶשׁ** - להציל נפש, **דּוֹחֶה שְׁאָר עֲבֵרוֹת,** - שמן התורה (אבל לא עבודה זרה), **וְגַם יַעֲבֹר** - על העבירה, **וְאַל יֵהָרֵג** - אם כופים עליו לחטוא, באיום של הריגתו, עליו לחטוא ולהישאר בחיים – מלבד בשלש עבירות (עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים), שבהן הדין הוא "יהרג – ואל יעבור", למשל: בעבודה זרה – אם כופים עליו לעבוד עבודה זרה באיום של הריגתו. עליו למסור את נפשו ולא לעבוד עבודה זרה. שכן, פיקוח נפש **אינו** דוחה איסור של עבודה זרה. הרי, **שעל פי תורה** קיים הבדל בין שאר העבירות לבין עבודה זרה, ואילו לעיל למדנו שההבדל שעושה האשה המנאפת, בין איסור ניאוף לבין עבודה זרה, נובע מה"רוח שטות" – שבעבודה זרה אין ה"רוח שטות" מכסה על האהבה המסותרת ובאיסור ניאוף היא מכסה עליה? – על כך בא עתה ההסבר, שאין זה מתייחס לקלות וחומרת העבירות, ומה שפיקוח נפש דוחה שאר עבירות **הֵינוּ כְּפֵרוּשׁ חַז"ל[11]:** - (ביחס לפיקוח נפש בשבת): **"אָמְרָה תּוֹרָה, חַלֵּל עָלָיו שַׁבָּת אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה",** - כשאדם חולה, ולשם רפואתו צריכים לעשות מלאכה האסורה בשבת – אומרת התורה על כך, שיחללו – לשם החולה – שבת אחת, כדי שישמור לאחר מכן הרבה שבתות. שמכל זה יוצא, שהשבתות הרבות שאחר כך, דוחות שבת אחת זו שמחללים אותה – וזו הסיבה לפיקוח נפש שדוחה שבת, **וְלֹא מִשּׁוּם** קַלּוּת **הָעֲבֵרוֹת** - של שבת, **וְחָמְרָן** - כמו עבודה זרה, שנאמר כאילו חילול שבת קל מאשר עבודה זרה, [**תֵּדַע,** - שאין הדבר תלוי בקלותן או בחומרתן של העבירות, **שֶׁהֲרֵי שַׁבָּת** חֲמוּרָה וּשְׁקוּלָה **כַּעֲבוֹדָה־זָרָה לְעִנְיַן שְׁחִיטַת מוּמָר לְדָבָר אֶחָד,** - שהדין הוא, מי שהוא "מומר" לחלל את השבת (הוא מתמיד בחילול שבת) – שחיטתו אסורה באותה מדה, כאילו היה "מומר" לעבוד עבודה זרה, **כְּ'יוֹרֶה דֵּעָה' סִימָן כ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּמוּמָר לְגִלּוּי עֲרָיוֹת,** - שדינו אינו כמו "מומר" לעבודה־זרה, הרי, שבכך חמור חילול שבת מגילוי עריות, **וַאֲפִלּוּ הָכֵי** - ובכל זאת, **פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת וְלֹא גִּלּוּי עֲרָיוֹת;** - הרי שאי־אפשר לומר, שמה שפיקוח נפש אינה דוחה גילוי עריות, הוא מחמת שגילוי עריות חמור יותר, שהרי אנו רואים שביחס לשחיטה, חמורה שבת מ"מומר לדבר אחד". הרי שמן ההכרח לומר שאין דברים אלה תלויים בחומרתן וקלותן של העבירות. **אֶלָּא דִּגְזֵרַת הַכָּתוּב הוּא].** - שביחס לשאר עבירות – פיקוח נפש דוחה אותן, ואילו בשלש העבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכת דמים – אין פיקוח נפש דוחה אותן. אך ביחס לחומרתן של העבירות, הגורמות, שבעל העבירה יהיה נפרד מהקב"ה בשעה שהוא עושה את העבירה, אין, כאמור, שום הבדל, מאחר שעל־ידי **כל** עבירה, הוא מתרחק תכלית ריחוק מהקב"ה. ומשום כך, לולי ה"רוח שטות" המכסה על האהבה המסותרת, לא היה יהודי עובר עבירה. ברם, להלן יוסבר, שאם אכן קיים הבדל בין עבירה אחת לשניה, במדת פירודו של בעל העבירה מהקב"ה; – זה מתבטא **אחרי** עשיית העבירה, אז קיים הבדל בין העבירות שעונשן כרת ומיתה בידי שמים לבין העבירות שאין עליהן עונש זה; **אֶלָּא שֶׁלְּאַחַר מַעֲשֵׂה הַחֵטְא, אִם הִיא מֵעֲבֵרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת**

ליקוטי אמרים

1 על כל חית הארץ וכפי' רז"ל שאין חיה רעה מושלת
2 באדם אא"כ נדמה לה כבהמה. והצדיקים שאין צלם
3 אלהים מסתלק מעל פניהם כל חיות רעות אתכפיין
4 קמייהו כמ"ש בזהר גבי דניאל בגוב אריות. וא"כ
5 החוטא ועובר רצונו ית' אפי' בעבירה קלה בשעת
6 מעשה הוא בתכלית הריחוק מקדושה העליונה שהיא
7 יחודו ואחדותו ית' יותר מכל בעלי חיים הטמאי' ושקצי'
8 ורמשים המושפעים מס"א וקליפת ע"ז ומה שפיקוח
9 נפש דוחה שאר עבירות וגם יעבור ואל יהרג היינו כפי'
10 חז"ל אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור
11 שבתות הרבה ולא משו' קלות העבירות וחומרן [תדע
12 שהרי שבת חמורה ושקולה כע"ז לענין שחיטת מומר
13 לדבר אחד בי"ד סי' ב' משא"כ במומר לגילוי עריות
14 ואפי' הכי פיקוח נפש דוחה שבת ולא ג"ע אלא דגזירת
15 הכתוב הוא] אלא שלאחר מעשה החטא אם היא

---

10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראי' שאין משנים תפקידם - שנבראו באופן לטרוף רק בהמה ולא תינוק אפי' - עיין שם שבת קנא, ב - ועוד יותר מזה אשר הצדיקים כו' - (וי"ל שמזה מוכיח אשר יש ענין חזי - עד שמבחינים גם בצלם כו')". **11.** שבת קנא, ב. יומא פה, ב.

וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית מֻתָּה לְגַמְרֵי וְנִכְרֶתֶת מִשָּׁרְשָׁהּ בֵּאלֹהִים חַיִּים, רַק שֶׁנִּפְגַּם קְצָת דְּבֵקוּתָהּ וַאֲחִיזָתָהּ בְּשָׁרְשָׁהּ בְּחֵטְא זֶה - איחודה של נשמתו של יהודי, בשורשה באלקות – נפגם, ומאחר שהקשר שבין הנפש האלקית לשורשה לא נותק כליל, הרי כפי שיוסבר להלן, יש באפשרות הנפש הבהמית והגוף להתעלות מירידתם בקליפה, ולהתקרב שוב לקדושת הנפש האלקית. ואילו עבירות שעונשן כרת ומיתה בידי שמים, לא זו בלבד שהקשר שבין הנפש לשורשה – נפגם, אלא הוא ניתק כליל. כפי שמוסבר במקום אחר, שהקשר שבין יהודי להקב"ה, דומה ל"חבל" – "יעקב חבל נחלתו"[12], כלומר: שש מאות ושלש עשרה המצוות המקשרות נשמתו של יהודי עם שורשה האלקי, הן בדוגמת חבל השזור מתרי"ג נימים. כשנקרעים כמה מהנימים – נחלש החבל, אבל אין הוא נקרע לגמרי. כך למשל, על־ידי עבירה אחת – נקרעת "נימה" אחת ב"חבל" המקשר את הנשמה לשורשה. ואילו בעבירות שיש בהן כרת ומיתה בידי שמים הרי זה כאילו ה"חבל" כולו נקרע. להלן, באה הגהה, בה מסביר רבנו הזקן, שחומרת העונשים על עבירות – היא בהתאם לגודל הפגם שהעבירות פוגמות. שכן, מטרת ותכלית העונשים, היא הרי לנקות ולזכך את הנפש מהכתם, שהנפש ושורשה בעולמות העליונים נכתמו בעשיית העבירה. ממילא מובן, שחומרת וגודל העונש – הם לפי גודל הכתם והפגם: הגהה *(וּלְפִי עֶרֶךְ וְחִלּוּקֵי בְּחִינַת הַפְּגָם בַּנֶּפֶשׁ וּבְשָׁרְשָׁהּ בָּעֶלְיוֹנִים, - הפגם המתהווה על־ידי עבירה אחת – שונה מהפגם המתהווה מעבירה אחרת, כָּךְ הֵם חִלּוּקֵי בְּחִינַת הַמְּרוּק וְהָעֹנֶשׁ בַּגֵּיהִנֹּם אוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, - היסורים שאדם סובל בגיהנום או בעולם־הזה, המיועדים לנקות את נפשו, לְכָל עָוֹן וָחֵטְא עֹנֶשׁ מְיֻחָד - שמטרתו היא: לְמָרֵק וּלְהַעֲבִיר הַלְכְלוּךְ וְהַפְּגָם, - שנעשו בנפש ובשורשה. וְכֵן בְּחִיָּבֵי מִיתָה וְכָרֵת אֵין פּוֹגְמִין כֻּלָּם בְּשָׁוֶה): - אך, על כל פנים, אחרי עשיית העבירה – אם המדובר בחטא שאין עליו איסור כרת ומיתה בידי שמים – אז: הֲרֵי גַּם נַפְשׁוֹ הַחִיּוּנִית הַבְּהֵמִית הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּגוּפוֹ, וְכֵן גּוּפוֹ, חוֹזְרִים וְעוֹלִים מֵהַסִּטְרָא־אָחֳרָא בשעת עשיית החטא, וּמִתְקָרְבִים לִקְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית הַמְלֻבֶּשֶׁת בָּהֶם - בנפש הבהמית ובגוף, הַמַּאֲמִינָה - הנפש האלקית מאמינה תמיד בַּה' אֶחָד. וְגַם בִּשְׁעַת הַחֵטְא הָיְתָה בְּאֶמְנָה אִתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, - שכן, הנפש הבהמית, באמצעות הגוף, היא זו שעוברת את העבירה, ואילו הנפש האלקית נשארת נאמנה להקב"ה, גם בשעת עשיית החטא; רַק שֶׁהָיְתָה - הנפש האלקית, בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ תּוֹךְ נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית מִסִּטְרָא־אָחֳרָא, הַמַּחֲטִיאָה - הנפש הבהמית אֶת הַגּוּף וּמוֹרִידָתוֹ עִמָּהּ בְּעִמְקֵי שְׁאוֹל לְמַטָּה מִטָּה תַּחַת טֻמְאַת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפַּת עֲבוֹדָה־זָרָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. - הרי בשעה שהנפש הבהמית מחטיאה את הגוף – נמצאת הנפש האלקית בה בגלות; כמו מי שנמצא בגלות, שאינו פועל אז פעולותיו כרצונו, כך גם אין הנפש האלקית פועלת אז פעולתה, שהרי רצונה הוא להשפיע על הגוף בעבודה של תורה ומצוות ולקשרן עם הקב"ה, כפי שנזכר בפרקים הקודמים, וזאת מפני שהנפש האלקית נמצאת בגלות הנפש הבהמית, הנמצאת בשעת החטא בתהום העמוק ביותר של הקליפה והסטרא־אחרא, וְאֵין לָךְ גָּלוּת גָּדוֹל מִזֶּה, - מאשר גלות הנפש האלקית בשעה שהאדם חוטא, "מֵאִגְּרָא רָמָה כוֹ'", - הירידה "מגג גבוה ביותר – לבור עמוק ביותר", מהמדריגה הנעלה ביותר בה נמצאת הנשמה – לתהום העמוק ביותר של הסטרא־אחרא, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[13] דְּשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר נַפְשׁוֹת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא מֵחָכְמָה עִלָּאָה, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד וְכוֹ'. - הרי שהנשמה היא במדריגה נעלה ביותר, ומשם היא יורדת למטה, עד לגלות במדריגות הנחותות ביותר של קליפות וסטרא אחרא, בשעה שהאדם חוטא, וְהוּא כִּמְשֹׁל הָאוֹחֵז בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וּמוֹרִידוֹ לְמַטָּה וְטוֹמֵן פָּנָיו - של המלך, בְּתוֹךְ בֵּית הַכִּסֵּא מָלֵא צוֹאָה, שֶׁאֵין לְךָ עֶלְבּוֹן גָּדוֹל מִזֶּה, אֲפִלּוּ עוֹשֶׂה כֵּן לְפִי שָׁעָה, - כמו בענינו, שכאשר יהודי לוקח את הנשמה שמחכמה עילאה "ראשו של וְקִלְפָּה זוֹ, - בהן ירדו לְמַטָּה מִטָּה - בנפש הבהמית ובגוף, הַמַּאֲמִינָה - הנפש האלקית, נאמנה להקב"ה, גם בשעת עשיית החטא; רַק שֶׁהָיְתָה - הנפש האלקית, בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ תּוֹךְ נֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית מִסִּטְרָא־אָחֳרָא, הַמַּחֲטִיאָה - הנפש הבהמית אֶת הַגּוּף וּמוֹרִידָתוֹ עִמָּהּ בְּעִמְקֵי שְׁאוֹל לְמַטָּה מִטָּה תַּחַת טֻמְאַת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא וּקְלִפַּת עֲבוֹדָה־זָרָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. - הרי בשעה שהנפש הבהמית מחטיאה את הגוף – נמצאת הנפש האלקית בה בגלות; כמו מי שנמצא בגלות, שאינו פועל אז פעולותיו כרצונו, כך גם אין הנפש האלקית פועלת אז פעולתה, שהרי רצונה הוא להשפיע על הגוף בעבודה של תורה ומצוות ולקשרן עם הקב"ה, כפי שנזכר בפרקים הקודמים, וזאת מפני שהנפש האלקית נמצאת בגלות הנפש הבהמית, הנמצאת בשעת החטא בתהום העמוק ביותר של הקליפה והסטרא־אחרא, וְאֵין לְךָ גָּלוּת גָּדוֹל מִזֶּה, - מאשר גלות הנפש האלקית בשעה שהאדם חוטא, "מֵאִגְּרָא רָמָה כוֹ'", - הירידה "מגג גבוה ביותר – לבור עמוק ביותר", מהמדריגה הנעלה ביותר בה נמצאת הנשמה – לתהום העמוק ביותר של הסטרא־אחרא, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל[13] דְּשֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר נַפְשׁוֹת כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא מֵחָכְמָה עִלָּאָה, וְהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד וְכוֹ'. - הרי שהנשמה היא במדריגה נעלה ביותר, ומשם היא יורדת למטה, עד לגלות במדריגות הנחותות ביותר של קליפות וסטרא אחרא, בשעה שהאדם חוטא, וְהוּא כִּמְשֹׁל הָאוֹחֵז בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וּמוֹרִידוֹ לְמַטָּה וְטוֹמֵן פָּנָיו - של המלך, בְּתוֹךְ בֵּית הַכִּסֵּא מָלֵא צוֹאָה, שֶׁאֵין לְךָ עֶלְבּוֹן גָּדוֹל מִזֶּה, אֲפִלּוּ עוֹשֶׂה כֵּן לְפִי שָׁעָה, - כמו בענינו, שכאשר יהודי לוקח את הנשמה שמחכמה עילאה "ראשו של

ליקוטי אמרים

מעבירות שאין בהן כרת ומיתה בידי שמים שאין נפשו האלהית מתה לגמרי ונכרתת משרשה באלהים חיים רק שנפגם קצת דביקותה ואחיזתה בשרשה בחטא זה* הרי גם נפשו החיוני' הבהמית המלובש' בגופו וכן גופו חוזרים ועולים מהס"א וקליפה זו ומתקרבים לקדושת נפש האלהית המלובשת בהם המאמינה בה' אחד וגם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית' רק שהיתה בבחי' גלות ממש תוך נפש הבהמית מס"א המחטיאה את הגוף ומורידתו עמה בעמקי שאול למטה מטה תחת טומאת הס"א וקליפת ע"ז ה' ישמרנו ואין לך גלות גדול מזה מאיגרא רמה כו' וכמש"ל דשרש ומקור נפשו' כל בית ישראל הוא מחכמה עילאה והוא ית' וחכמתו אחד וכו' והוא כמשל האוחז בראשו של מלך ומורידו למטה וטומן פניו בתוך בית הכסא מלא צואה שאין לך עלבון

הגהה

(ולפי ערך וחלוקי בחי' הפגם בנפש ובשרשה בעליונים כך הם חלוקי בחי' המירוק והעונש בגיהנם או בעוה"ז לכל עון וחטא עונש מיוחד למרק ולהעביר הלכלוך והפגם וכן בחייבי מיתה וכרת אין פוגמין כולם בשוה):

---

12. דברים לב, ט. 13. פרק ב.

מלך" – ומורידה בגלות, בסטרא אחרא, הנקראת "קיא צואה" – הרי ירידה זו היא רק באופן זמני, בשעת עשיית החטא. שכן, אחרי עשיית החטא – יוצאת הנפש האלקית מהגלות והסטרא אחרא – ובכל זאת יש בירידה זמנית זו משום עלבון גדול ביותר, **שֶׁהַקְּלִפּוֹת וְסִטְרָא־אָחֳרָא נִקְרָאוֹת "קִיא צוֹאָה", כַּנּוֹדַע:** - הרי, שרק אחרי מעשה החטא, קיים הבדל בין עבירה אחת לשניה, ואילו בשעת מעשה החטא – נפרדים מהקב"ה באמצעות **כל** עבירה. ממילא, מאחר שלכל יהודי יש אהבה מסותרת, שהיא הכוח המניע להתאחד עם הקב"ה ולא להיות נפרד ממנו – יש באפשרותו להימנע **מכל** עבירה ולקיים **כל** המצוות.

ליקוטי אמרים

גדול מזה אפי' עושה כן לפי שעה שהקליפות וס"א נקראים קיא צואה כנודע:

בפרק זה דובר, שכל יהודי מוכן ומזומן למסור את נפשו שלא לעבוד עבודה זרה. בהקשר לכך מן הראוי להוסיף מה שמביא הרבי מוהריי"צ נשמתו־עדן מליובאוויטש, באחת משיחותיו, שבאחד מביקוריו של ה"צמח צדק" אצל קבוצת "קנטוניסטים" – חיילים יהודים שנחטפו בצעירותם מהוריהם, ובמשך שנים רבות החזיקו אותם בצבא, ונקטו את כל האמצעים לנתק אותם מיהודים ומיהדות. וה"צמח צדק" אמר להם, שעל המרת האמונה חלילה, צריכים למסור את הנפש, וגם אם הקיסר עצמו מצוה לעשות זאת – אסור לשמוע בקולו. כעבור כמה שנים, בא הקיסר הרוסי לבקר את הצבא באימוניו, וראה אחדים מהחיילים מצטיינים במיוחד באימונים. שאל הקיסר לשמותיהם, וכשענו לו, שאחד שמו ברוך, השני יעקב והשלישי משה, התרגז הקיסר רוגז רב וציווה שימירו את דתם רחמנא־ליצלן. ענו לו אותם חיילים, שלפני כמה שנים אמר להם הרבי ה"צמח צדק" שעל ענין כזה צריכים למסור את הנפש. וגם אם הקיסר מצווה לעשות זאת – אסור לשמוע בקולו, וקפצו מיד אל תוך הנהר ומסרו את נפשם על קידוש השם.

יום חמישי כ"ה שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' לא, פרק כה וזהו שכתוב... עד עמ' 62, אח"כ.

פֶּרֶק כה. בפרק כ"ה, יסיים רבנו הזקן, את אשר התחיל להסביר בפרק י"ח, את הפסוק: "כי קרוב אליך הדבר **מאד** בפיך ובלבבך לעשותו" – **שמאד** קרוב וקל לכל יהודי לקיים תורה ומצוות, לא רק בשלשה הלבושים: מחשבה, דיבור ומעשה, – שזהו הפירוש הפשוט של "בפיך ובלבבך לעשותו" ("בפיך" – בפה שלך, בדיבור, "בלבבך" – בלב, מחשבה, ו"לעשותו" – לעשות, מעשה) – אלא גם בפירוש הפנימי של "בלבבך", והיינו: עם רגשות הלב, באהבה וביראה להקב"ה. שאל על כך רבנו הזקן בפרק י"ז: לכאורה מרגישים וחשים אנו, שאין כל כך קרוב וקל שתהיה לאדם אהבת ה'? והסביר רבנו הזקן, שעל־ידי התבוננות האדם בגדולת הקב"ה – מתעורר בו הרגש של אהבת ה'. ברם, מאחר שדבר זה יכול לבוא רק אחרי התבוננות עמוקה בגדולת ה', הרי, שכבר ממילא אי־אפשר לומר שזה "קרוב **מאד**", כי לשם התבוננות, נדרשת ידיעה בגדולת הקב"ה וגם שהמוח והלב יהיו מתאימים לכך, כדי שיוכל האדם לעורר בתוכו אהבת ה' – לכן הסביר רבנו הזקן בפרק י"ח שקיים אופן נוסף כיצד על יהודי לקיים תורה ומצוות, ברגש של אהבה להקב"ה: על־ידי "אהבה מסותרת", שישנה בכל אחד מישראל להקב"ה. אהבה **זו** אין מן הצורך ליצור על־ידי התבוננות, כי היא נמצאת באופן טבעי בכל יהודי ויהודי. רבנו הזקן הסביר משמעותה וענינה של אהבה זו: השאיפה והמשיכה של הנשמה היהודית להתאחד עם שורשה האלקי, ולא להיות נפרד ממנו, גם אם דרושה לכך מסירות נפש. לאחר מכן דובר, שעל־ידי קיום מצוה מתאחד יהודי עם הקב"ה, ועל־ידי כל עבירה הוא נפרד מהקב"ה: ומכיון שכך, היה יהודי מונע את עצמו מלחטוא נגד הקב"ה, אילולא ה"רוח שטות" של הנפש הבהמית המכסה על אהבתו, וגורמת שלא ירגיש כיצד הוא נפרד חלילה מהקב"ה על־ידי העבירה. בפרק כ"ה, שאנו עומדים ללמוד עתה, יסיים רבנו הזקן הסברתו, שבכל שעה יכול יהודי להסיר מעצמו את ה"רוח שטות", ולעורר בתוכו את האהבה המסותרת, כך, שכשבאה עבירה לידו – **יחוש** מיד, שעל־ידי העבירה הוא מנתק את עצמו מהקב"ה, וממילא ימנע מלעשותה; וכשבאה מצוה לידו – יזכור מיד, שאהבתו להקב"ה מכתיבה לו לקיים את המצוה, כי על־ידה הוא מתאחד עם הקב"ה.

ליקוטי אמרים

פרק כה וזהו שכתוב כי קרוב אליך הדבר מאד וגו' שבכל עת ובכל שעה בידו של אדם וברשותו הוא להעבי' רוח שטות והשכחה מקרבו ולזכור ולעורר אהבתו לה' אחד המסותרת בודאי בלבבו בלי שום ספק. וז"ש ובלבבך ונכלל בה גם

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד וְגוֹ'", - לקיים תורה ומצוות "בלבבך", באהבת ה' וביראת ה', **שֶׁבְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם וּבִרְשׁוּתוֹ הוּא לְהַעֲבִיר רוּחַ שְׁטוּת** - המקהה את רגישותו, שעל־ידי עבירה הוא נפרד מהקב"ה, **וְהַשִּׁכְחָה** - שקיימת בו אהבה להקב"ה, ואשר בגללה עליו לקיים מצוות, כדי להתאחד עם הקב"ה – הוא יכול להסיר "רוח שטות" זו **מִקִּרְבּוֹ, וְלִזְכֹּר וּלְעוֹרֵר אַהֲבָתוֹ לַה' אֶחָד, הַמְסֻתֶּרֶת בְּוַדַּאי בִּלְבָבוֹ בְּלִי שׁוּם סָפֵק.** - הרי ברור הדבר בלי שום פקפוק, שקיימת בלבו אהבה להקב"ה. שכן, כאמור, גם רשע וקל שבקלים ישנה בלבו אהבה מסותרת להקב"ה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "וּבִלְבָבְךָ"**. - שיהודי יכול לקיים תורה ומצוות באהבה שבלבו להקב"ה. – ולא רק באהבת ה': שכן, בקיום תורה ומצוות ישנו

---

1. דברים לב, יד.

גם "סור מרע", להימנע מעבירות, ועל כך נדרשת יראת ה', הפחד מהקב"ה. לכן, מציין רבנו הזקן מיד, שאהבה זו **כוללת** בתוכה גם יראה, ומצד יראה זו בידו להימנע מלעשות עבירה. **וְנִכְלָל בָּהּ** - באהבה זו, **גַּם דְּחִילוּ,** - יראה, **דְּהַיְינוּ** - המורא והפחד, **שֶׁלֹּא לִפְרֹד בְּשׁוּם אֹפֶן מִיְּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲפִלּוּ בְּמִסִּירַת נֶפֶשׁ מַמָּשׁ,** - גם אם ייאלץ למסור את נפשו כדי שלא להיות נפרד מהקב"ה, **בְּלִי שׁוּם טַעַם וְשֵׂכֶל מֶשֶׂג** - מדוע עליו למסור את נפשו, **אֶלָּא בְּטֶבַע אֱלֹהִי.** - כפי שהוסבר בפרק י"ט, במשל אור הנר, הנמשך באופן טבעי לשורשו – כך נמשכת הנשמה באופן טבעי לשורשה האלקי, לגבה יש בכך משום "טבע" אלקי, שלמעלה מהבנה. כך היא כוללת גם חרדה ופחד טבעי – שאותה המשכה של התאחדות עם הקב"ה – לא תנותק, גם אם בגלל כך יצטרך למסור את נפשו, **וְכָל־שֶׁכֵּן כִּשְׁבִירַת הַתַּאֲוֹת, הַקַּלָּה מִיְּסוּרֵי מִיתָה,** - והוא הרי מוכן גם למסור את נפשו – הרי שוודאי הדבר, **שֶׁקָּרוֹב אֵלָיו הַדָּבָר יוֹתֵר לְכִבְשׁ הַיֵּצֶר, הֵן בִּבְחִינַת "סוּר מֵרַע",** - להימנע מעשיית עבירות, **אֲפִלּוּ מֵעֲבֵרָה קַלָּה שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים,** - שהיא איסור מדרבנן בלבד, ולא איסור מן התורה – גם בזה ביכלתו לשלוט בעצמו, **שֶׁלֹּא לַעֲבֹר עַל רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ,** - ולא לחטוא, **מֵאַחַר שֶׁנִּפְרָד בָּהּ** - אם יחטא, **מִיְּחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ, כְּמוֹ בַּעֲבוֹדָה־זָרָה מַמָּשׁ, בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה.** - בשעה שהוא חוטא, כפי שהוסבר בפרק הקודם, שבשעה שהוא חוטא, הוא נפרד מהקב"ה, באותה מדה כפי שהוא נפרד ממנו, בשעה שהוא עובד עבודה זרה, ומאחר שהיה גם מוסר את נפשו, ובלבד שלא לעבוד עבודה זרה – באותה מדה עליו להימנע גם מעבירה **זו**, שכן, גם על־ידי עבירה זו, הוא נפרד, בשעת מעשה, מהקב"ה. אך, בכל זאת קיים הבדל בין עבודה זרה, לבין עבירות קלות יותר – וזאת ביחס לזמן **שאחרי** עשיית העבירה: בעבודה זרה, הוא נשאר נפרד מהקב"ה גם **לאחרי** שנכשל בעבירה גדולה זו; ואילו בעבירות הקלות יותר, ההיפרדות מהקב"ה מוגבלת רק לזמן ביצוע העבירה בלבד – אלא שרבנו הזקן מעיר מיד, שלאמיתו של דבר קיימת עצה גם בעבודה זרה, שלא ישאר נפרד מהקב"ה – והיא: על־ידי תשובה שבידה להשפיע גם בעבירה של עבודה זרה. אף־על־פי־כן אנו רואים שהוא לא שועה לעצה זו, אלא מוסר את נפשו, ובלבד שלא להיות נפרד מהקב"ה גם בשעת ההשתחואה לעבודה־זרה. הרי שאותו שיקול – כוחו יפה גם כדי להימנע מעשיית עבירות קלות יותר, מאחר שגם על־ידן, הוא נפרד בשעת מעשה מהקב"ה. על כך אומר רבנו הזקן להלן: **וַהֲרֵי גַּם כַּעֲבוֹדָה־זָרָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה אַחַר־כָּךְ** - שתבטיח, **שאחרי** עשיית העבירה, לא יהיה נפרד מהקב"ה. כך, אפשר שתישאל השאלה: אמנם, גם בעבודה זרה יש לו פתרון שלא להיות נפרד מהקב"ה אחרי עשיית החטא – על־ידי תשובה, ברם, על הסתמכות כזו על "תשובה" שיעשה אחר כך, כבר אמרו רבותינו ז"ל: "האומר אחטא ואשוב – אין מספיקין בידו לעשות תשובה"[2], הרי שביחס לעבודה זרה, אין הוא יכול לסמוך מראש על ה"תשובה" שיעשה אחר כך, ומשום כך הוא מוסר את נפשו, כדי שלא יישאר נפרד **תמידי** מהקב"ה. ואילו בעבירה אחרת, הרי אחרי עשיית העבירה אין הוא נשאר, בדרך ממילא, נפרד מהקב"ה, מבלי להסתמך על "תשובה" – כיצד, איפוא, אפשר לומר בפסקנות, שכשם שהוא יכול להימנע מעבודה זרה – כך הוא יכול להימנע מכל עבירה אחרת? על כך באה התשובה: מה שחכמינו ז"ל אומרים "אין מספיקים בידו לעשות תשובה", אין הכוונה שנוטלים ממנו לגמרי את היכולת לעשות תשובה. הכוונה היא רק זאת בלבד: אין **עוזרים** לו בכך, אין מספקים לו את הרגע המתאים לעשות תשובה. אך אם הוא מתאמץ ודוחק את עצמו ועושה תשובה – תשובתו מועילה ומתקבלת. כך, שאכן יש בידו להסתמך על ה"תשובה" שיעשה אחרי שיעבוד עבודה זרה – ובכל זאת הוא נמנע מכך ובלבד שלא יהיה נפרד מהקב"ה **בשעת מעשה.**

ליקוטי אמרים

דחילו דהיינו שלא ליפרד בשום אופן מיחודו ואחדותו יתברך אפי' במסירת נפש ממש בלי שום טעם ושכל מושג אלא בטבע אלהי וכ"ש בשבירת התאוות הקלה מיסורי מיתה שקרוב אליו הדבר יותר לכבוש היצר הן בבחי' סור מרע אפי' מעבירה קלה של דברי סופרים שלא לעבור על רצונו ית' מאחר שנפרד בה מיחודו ואחדותו כמו בע"ז ממש בשעת מעשה והרי גם בע"ז יכול לעשות תשובה אח"כ.

יום שישי כ"ו שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 62, ואף שהאומר... עד עמ' 62, עליו כנודע.

ליקוטי אמרים

ואף שהאומר אחטא ואשוב אין מספיקין כו' היינו שאין מחזיקים ידו להיות לו שעת הכושר לעשות תשובה אבל אם דחק השעה ועשה שְׁעַת הַכֹּשֶׁר לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, - שבדרך כלל, הרי נותנים לאדם מלמעלה את הכוח ואת הזמן הנאות לחזור

[**וְאַף שֶׁ"הָאוֹמֵר אֶחֱטָא וְאָשׁוּב** - **אֵין מַסְפִּיקִין כּוּ'",** - בידו לעשות תשובה, **הַיְנוּ שֶׁאֵין מַחֲזִיקִים יָדוֹ לִהְיוֹת לוֹ**

---

2. יומא פה, ב.

בתשובה, אך מי שסומך בשעת החטא על כך שלאחר מכן יחזור בתשובה – **לא עוזרים** לו מלמעלה בכך **ולא** נותנים לו את ההזדמנות לכך. **אֲבָל אִם דָּחַק הַשָּׁעָה וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה - אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד כְּפָנֵי הַתְּשׁוּבָה]**. - תשובה עוזרת תמיד. הרי שגם בעבודה־זרה היה יכול להסתמך שלאחר החטא לא יהיה נפרד מהקב"ה, על־ידי ה"תשובה" שיעשה. **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל מוּכָן וּמְזֻמָּן לִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל קְדֻשַּׁת ה', שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּחֲוֹות לַעֲבוֹדָה־זָרָה אֲפִלּוּ לְפִי שָׁעָה וְלַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה אַחַר־כָּךְ**, - כלומר: הוא ימסור את נפשו, גם כשירצו לאלץ אותו להשתחוות לעבודה זרה לשניה אחת בלבד, ולאחר שניה זו – יוכל לחזור בתשובה, שאז הרי אין זה מפני שתמיד יהיה נפרד מהקב"ה, אלא גם שניה בודדת זו של היפרדות מהקב"ה, **בשעת מעשה** החטא – מספיקה לו, שלא להשתחוות לעבודה זרה. וכל כך למה? ובאיזה כוח? **וְהַיְנוּ** - הרי זה, **מִפְּנֵי אוֹר ה' הַמְלֻבָּשׁ בְּנַפְשָׁם** - של בני ישראל, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל[3], שֶׁאֵינוֹ** - אור ה' זה אינו **בִּבְחִינַת זְמַן וְשָׁעָה כְּלָל, אֶלָּא לְמַעְלָה מֵהַזְּמַן, וְשַׁלִּיט וּמוֹשֵׁל עָלָיו,** - על הזמן, **כַּנּוֹדַע[4].** - כל האמור הוא בקשר לשאלה, איך נותנת האהבה המסותרת ליהודי את הכוח לשלוט ביצר הרע שלו ולהימנע מלעשות עבירה – "סור מרע". להלן תוסבר פעולתה של האהבה המסותרת ב"ועשה טוב", בצורה החיובית של קיום המצוות:

ליקוטי אמרים

תשובה אין לך דבר שעומד בפני התשובה. ואעפ"כ כל איש ישראל מוכן ומזומן למסור נפשו על קדושת ה' שלא להשתחוות לע"ז אפי' לפי שעה ולעשות תשובה אח"כ והיינו מפני אור ה' המלובש בנפשם כנ"ל שאינו בבחי' זמן ושעה כלל אלא למעלה מהזמן ושליט ומושל עליו כנודע.

יום שבת קודש כ"ז שבט

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 62, והן בבחי' ועשה... עד עמ' 62, עבודת הצדקה.

וְהֵן בִּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב", - ביכולת האדם לנצל את כוחה של האהבה המסותרת, כדי **לְהִתְגַּבֵּר כָּאֲרִי בִּגְבוּרָה וְאֹמֶץ הַלֵּב נֶגֶד הַיֵּצֶר,** - הרע, **הַמַּכְבִּיד אֶת גּוּפוֹ וּמַפִּיל עָלָיו עֲצִלָּה,** - שהיא (העצלות) **מִבְּחִינַת יְסוֹד הָעֶפֶר שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית,** - כפי שלמדנו בפרק הראשון, **מְלְהַטְרִיחַ גּוּפוֹ בִּזְרִיזוּת בְּכָל מִינֵי טֹרַח וַעֲבוֹדַת מַשָּׂא בַּעֲבוֹדַת ה', שֶׁיֵּשׁ בָּהּ טֹרַח וְעָמָל, כְּגוֹן: לַעֲמֹל בַּתּוֹרָה בְּעִיּוּן וּבַפֶּה** - לדבר דברי תורה באופן של **לָא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגְּרְסָא,** - פיו לא פוסק מללמוד, דבר שדורש יגיעה עצומה. **וּכְמַאֲמַר רַז"ל[5]: "לְעוֹלָם יָשִׂים אָדָם עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה כְּשׁוֹר לְעֹל וְכַחֲמוֹר לְמַשָּׂאוֹ", וְכֵן לְתִפְלָה בְּכַוָּנָה** - שתהיה מתוך יגיעה, **בְּכָל כֹּחוֹ מַמָּשׁ, וְכֵן בַּעֲבוֹדַת ה' שֶׁהִיא בְּדָבָר שֶׁבְּמָמוֹן, כְּמוֹ עֲבוֹדַת הַצְּדָקָה;** - מנויים כאן שלשה דברים – שלשה העמודים שעליהם העולם עומד: "תורה, עבודה (שתפילה היא במקום קרבנות), גמילות חסדים".

ליקוטי אמרים

והן בבחי' ועשה טוב להתגבר כארי בגבורה ואומץ הלב נגד היצר המכביד את גופו ומפיל עליו עצלה מבחי' יסוד העפר שבנפש הבהמית מלהטריח גופו בזריזות בכל מיני טורח ועבוד' משא בעבודת ה' שיש בה טורח ועמל כגון לעמול בתורה בעיון ובפה לא פסיק פומיה מגירסא וכמארז"ל לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי וכן לתפלה בכונה בכל כחו ממש וכן בעבודת ה' שהוא בדבר שבממון כמו עבודת הצדקה

---

3. פרק יט. **4.** על המלים "שאינו וכו' אלא למעלה מהזמן, ושליט ומושל עליו. - העיר כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וי"ל שאומר בזה ב' ענינים: מצד למעלה מן הזמן כל ענין (אפי' דרגע יש בו ענין דנצחיות, וכדלקמן בקדושה. אלא שבענין דלעו"ז תשובה עוקרתו) נצחי הוא. ב) מצד ושליט ומושל עליו אפשר דענין דלפי שעה יהפך להיות נוגע יותר מזה דזמן ארוך". **5.** עבודה זרה ה, ב.

המשך ביאור למס' גיטין ליום רביעי עמ' ב

מעונש ממון, ולכן בהכרח לפרש שמה שחייבה המשנה את המנסך במזיד בתשלומין, הכוונה למערב. שואלת הגמרא, **וְאִידָּךְ** – היאך פירש רב מנסך ממש, והרי המנסך חייב מיתה ואין לחייבו בתשלומין. משיבה הגמרא, שרב סבר כְּדְרַבִּי יִרְמְיָה שנתן טעם מדוע אין לפוטרו מתשלומין באופן זה, דְּאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, מִשְּׁעַת הַגְּבָהָה הוּא דְּקָנָה – משעה שהגביה את החבית כדי לגוזלה, כבר קנאה לענין שנתחייב בהחזרתה כגזלן, ומִתְחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ לֹא חָיֵי – וחיוב המיתה אין חל עליו עַד שֶׁעַת נִיפּוּךְ שאז הוא עובד עבודה זרה, ונמצא שקודם שנתחייב מיתה כבר נתחייב בהחזרת החבית, ואין חיוב מיתה הבא עליו לאחר מכן פוטרו מתשלומין.

שואלת הגמרא, וּלְמַאן דְּאָמַר מְנַסֵּךְ מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר מְעָרֵב. משיבה הגמרא, אָמַר לְךָ רב, מְעָרֵב

יום ראשון

יום רביעי — **כא שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: יתרו, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קד־קה.
תניא: אך המחשבה . . . כט כפקודין.

חוֹבַת נְשֵׁי וּבְנוֹת הַחֲסִידִים יִחְיוּ לַעֲמֹד בְּשׁוּרָה רִאשׁוֹנָה בְּכָל מִפְעָל שֶׁל חִזּוּק הַדָּת וְהַיַּהֲדוּת בִּכְלָל, וּבִפְרָט בְּעִנְיַן טָהֳרַת הַמִּשְׁפָּחָה. וַעֲלֵיהֶם לְאַרְגֵּן חֶבְרַת בְּנוֹת הַחֲסִידִים לְחַזֵּק כָּל דַּרְכֵי הַחֲסִידִים בְּעִנְיְנֵי הַדְּרָכָה וְחִנּוּךְ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בְּבָתֵּי הַחֲסִידִים מֵאָז וּמִקֶּדֶם.

יום שני

יום חמישי — **כב שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: יתרו, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: ומאחר שרצון . . . בלא״ה.

עס זיינען דאָ צווייערליי חוקים: א) א געזעץ וועלכער שאַפט לעבען ב) א געזעץ וועלכער ווערט באַשאַפען פון לעבען. מענשליכע געזעצען זיינען געשאַפען פון לעבען, דערפאַר זיינען זיי אין יעדער לאַנד פאַרשידען, לויט די תנאים פון לאַנד. תורת ה׳, איז דער גטליכער געזעץ וועלכער שאַפט א לעבען. תורת ה׳ איז תורת אמת, די תורה איז אין אלע ערטער און אין אלע צייטען גלייך, תורה איז נצחית.

קַיָּמִים שְׁנֵי סוּגֵי חֻקִּים: א) חֹק שֶׁיּוֹצֵר חַיִּים. ב) חֹק שֶׁנּוֹצָר מֵהַחַיִּים. חֻקֵּי אֱנוֹשׁ נוֹצְרוּ מִתּוֹךְ הַחַיִּים, לָכֵן הֵם שׁוֹנִים בְּכָל מְדִינָה, לְפִי תְּנָאֵי הַמְּדִינָה. תּוֹרַת ה׳, הִיא הַחֹק הָאֱלֹקִי שֶׁיּוֹצֵר חַיִּים. תּוֹרַת ה׳ הִיא תּוֹרַת אֱמֶת, הַתּוֹרָה הִיא בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן זֵהָה, הַתּוֹרָה הִיא נִצְחִית.

יום שלישי

יום ששי — **כג שבט** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: יתרו, ששי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: ומזה יוכל . . . כמ״ש לקמן.

אַמאָל ארויסגייענדיק פון זיין חדר, האָט דער אלטער רבי אָנגעטראָפען, ווי די רביצין זאָגט צו עטליכע פרויען: ״מיינער זאָגט״.

האָט דער רבי געזאָגט: מיט איין מצוה בין איך דיינער, מיט מצות וויפיל איז מען דעם אויבערשטען׳ס. און איז געפאַלען אויף דער פריטעלקע און האָט זיך פאַרדבק׳עט. אויפכאַפענדיג זיך פון דבקות, האָט ער געזאָגט: צאינה וראינה – אויף ארויסגיין פון זיך און זעהן אלקות, ווערט דאָס פון – בנות ציון, מלכות מעוררת ז״א, לעתיד לבוא וועט זיין אשת חיל עטרת בעלה.

פַּעַם, בְּיָצְאוֹ מֵחַדְרוֹ, הִזְדַּמֵּן וְשָׁמַע אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן כֵּיצַד הָרַבָּנִית אוֹמֶרֶת לְכַמָּה נָשִׁים: ״שֶׁלִּי [=בַּעֲלִי] אוֹמֵר״.

– אָמַר הָרַבִּי: בִּגְלַל מִצְוָה אַחַת אֲנִי שֶׁלָּךְ, בְּכַמָּה מִצְוֹת אָנוּ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא! וְנָפַל עַל מִזּוּזַת הַדֶּלֶת, כֻּלּוֹ דְּבֵקוּת. בְּהִתְעוֹרְרוֹ מֵה׳דְּבֵקוּת׳ אָמַר: ״צְאֶינָה וּרְאֶינָה״ – כְּדֵי לָצֵאת מֵעַצְמוֹ וְלִרְאוֹת אֱלֹקוּת, זֶה נִהְיָה מִ״בְּנוֹת צִיּוֹן״ – מַלְכוּת מְעוֹרֶרֶת ז״א [=זְעֵיר אַנְפִּין, שֵׁשֶׁת הַמִּדּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת], לֶעָתִיד לָבֹא יִהְיֶה ״אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ״.

יום רביעי

שבת — כד שבט — ה׳תש״ג

בְּשָׁעַת קְרִיאַת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עוֹמְדִים, וּפְנֵיהֶם אֶל הַסֵּפֶר תּוֹרָה.
הַפְטוֹרָה: בַּשָּׁנָה... מַצַּבְתָּהּ
. מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱדָר רִאשׁוֹן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: יתרו, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק כד. וזה . . . כנודע.

וירא העם וינועו, אז זיי האָבען דערזעהן ג–טליכקייט איז שוין וינועו, עס איז געוואָרען א תנועת חיים.

״וַיַּרְא הָעָם וַיָּנוּעוּ״ – כְּשֶׁהֵם רָאוּ אֱלֹקוּת, הֲרֵי מִיָּד ״וַיָּנוּעוּ״, נִפְעֲלָה תְּנוּעַת חַיִּים.

אִלּוּ יְדַעְתֶּם – אָמַר אַדְמו״ר הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ – כֹּחָם שֶׁל פְּסוּקֵי תְּהִלִּים וּפְעֻלָּתָם בִּשְׁמֵי רוּם, הֱיִיתֶם אוֹמְרִים אוֹתָם בְּכָל עֵת. תֵּדְעוּ שֶׁמִּזְמוֹרֵי תְּהִלִּים שׁוֹבְרִים כָּל הַמְּחִצּוֹת, וְעוֹלִים בְּעִלּוּי אַחַר עִלּוּי בְּלִי שׁוּם הַפְרָעָה, וּמִשְׁתַּטְּחִים לִפְנֵי אֲדוֹן עוֹלָמִים וּפוֹעֲלִים פְּעֻלָּתָם בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים.

יום חמישי

יום ראשון — כה שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: פרק כה. וזהו . . . 62 אח״כ.

לערנען בכל יום א פרשה חומש מיט פירש״י (זונטאָג ביז שני, מאָנטאָג ביז שלישי וכו׳), אמירת תהלים בכל יום, גומר זיין דעם תהלים שבת מברכים – דאָס דארף מען אָפּהיטען, דאָס איז נוגע איהם, זיינע קינדער און קינדס קינדער.

לִלְמֹד בְּכָל יוֹם פָּרָשַׁת הַשָּׁבוּעַ, חֻמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ״י (יוֹם רִאשׁוֹן – עַד ״שֵׁנִי״, יוֹם שֵׁנִי – עַד ״שְׁלִישִׁי״ וְכוּ׳); אֲמִירַת תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם, לִגְמֹר אֶת הַתְּהִלִּים בְּשַׁבָּת מְבָרְכִים – עַל כָּךְ יֵשׁ לְהַקְפִּיד. זֶה נוֹגֵעַ לוֹ, לְבָנָיו וְלִבְנֵי בָנָיו.

יום שישי

יום שני — כו שבט — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, שני עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: ואף שהאומר . . . עליו כנודע.

אהבה איז דער רוח החיים אין עבודת החסידות, דער חוט המקשר חסידים איינעם מיט דעם אנדערען, און דער חוט המקשר רבי מיט חסידים און חסידים מיט רבי׳ן. עס איז הן בדרך אור ישר הן בדרך אור חוזר, האָט קיינע מחיצות ניט, און עס איז העכער פון דער הגבלה פון מקום וזמן.

אַהֲבָה הִיא רוּחַ הַחַיִּים בַּעֲבוֹדַת הַחֲסִידוּת, הַחוּט הַמְקַשֵּׁר חֲסִידִים בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם, וְהַחוּט הַמְקַשֵּׁר רַבִּי עִם חֲסִידִים וַחֲסִידִים עִם הָרַבִּי. הֵן בְּדֶרֶךְ ״אוֹר יָשָׁר״, וְהֵן בְּדֶרֶךְ ״אוֹר חוֹזֵר״ [=גַּם מִצַּד הָרַבִּי וְגַם מִצַּד הֶחָסִיד]; אֵין לְכָךְ שׁוּם מְחִצּוֹת, וְהוּא נַעֲלֶה מֵהַגְבָּלַת מָקוֹם וּזְמַן.

שבת קודש

יום שלישי | כז שבט | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: משפטים, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: והן בבחי׳ . . . עבודת הצדקה.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמַּאֲמָרָיו: חֲסִידִים הַקּוֹדְמִים עָשׂוּ הֶסְכֵּם בְּנַפְשָׁם, שֶׁכָּל דָּבָר הַמֻּתָּר, אַךְ שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵיזֶה רָצוֹן וְחֶמְדַּת הַלֵּב לָזֶה - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה שְׁבִירַת הַתַּאֲוָה.

המשך ביאור למס׳ גיטין ליום ראשון עמ׳ ב

היה משלם [לפי מר זוטרא], אלא משלם מזיבורית כמו שהיתומים היו משלמים. וטעם ההבדל בין כתובה לבין נזיקין ובעל חוב הוא, שנִיזָקִין וּבַעַל חוֹב דְּמֵחַיִּים גָּבוּ – שגובים את חובם גם בחיי המזיק והלווה, אם כן תביעתם אינה על היתומים, לכן אִיהוּ נַמִּי – גם הערב שעומד במקום המזיק והלווה, כִּי מַגְּבֵי – כשגובים ממנו, כְּמֵחַיִּים מַגְּבֵי – עליו לתת כמו שהמזיק היה נותן, כלומר מעידית, וכמו שהלווה היה נותן, כלומר מבינונית. אבל כְּתוּבַּת אִשָּׁה דְּלְאַחַר מִיתָה גַּבְיָא – שנגבית רק לאחר מות הבעל, וּלְאַחַר מִיתָה – וכשהבעל מת מְמַאן גַּבְיָא – ממי היתה באה האלמנה לגבות את כתובתה, הוי אומר מֵיַתְמֵי – מהיתומים שירשו את הקרקעות המשועבדים לכתובה. ועתה שאין ליתומים נכסים והערב צריך לשלם, והרי הוא עומד במקום היתומים, אִיהוּ נַמִּי כִּי מַגְּבֵי – בשיגבו ממנו את הכתובה, כְּלְאַחַר מִיתָה מַגְּבֵי – הוא יתן כמו שהיתומים היו נותנים, כלומר מזיבורית. הגמרא מקשה על תירוצו של רב אחא בר יעקב: וְתֵיפּוֹק לֵיהּ – לא יתכן שהמשנה דיברה בערב, שהרי הלכה היא דְּעֲרַב דְּכְתוּבָּה – מי שנעשה ערב לתשלום כתובה, הוא לֹא מִשְׁתַּעְבַּד, כלומר אין תוקף להתחייבותו, כפי שיבואר להלן, ואיך גובה האשה את כתובתה מהערב. מתרצת הגמרא: שמשנתינו מדברת בְּערב קַבְלָן – שהאב נעשה ערב קבלן לכתובת בנו. התחייבות של ערב קבלן חזקה יותר מערב סתם, שהרי גובים מהערב גם בלי לתבוע תחילה את הלוה [כמבואר בהקדמה], והתחייבות כזאת גם בכתובה יש לה תוקף. כפי שהתבאר בהקדמה, ערב קבלן משתעבד כשאומר למלוה ״תן ללוה ואני אתן לך״. בערב קבלן לכתובה זה יתכן, כשהבעל נתן לאשה מטלטלין [יקרי ערך] עבור הכתובה. האשה נתנה אותם לאביו לשמירה, ואביו אמר לה תני לבעלך את המטלטלין ואני אתן לך את הכתובה. מקשה הגמרא: הָנִיחָא – מובן לְמַאן דְּאָמַר במסכת בבא בתרא (קעד:), שערב קַבְלָן, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי לַלֹּוֶה – גם כשאין ללוה נכסים בשעת ההלואה, מִשְׁתַּעְבַּד הערב לתשלום החובות, שַׁפִּיר – יפה תירוצו של רב אחא בר יעקב, כי במקרה שלנו, אין לבן הלוה, נכסים, כי אם היו לו נכסים, המלוה לא היה תובע את האב הערב, כי לא גובים מהערב כשיש נכסים ללוה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שם בגמרא שאי אִית לֵיהּ – אם יש ללוה נכסים בשעת ההלואה, מִשְׁתַּעְבַּד הערב, כיון שהוא סומך עליהם שבמקרה שהוא יצטרך לשלם יהיה לו מהיכן לגבות, ולכן גמר בדעתו לשעבד עצמו. אבל אִי לֵית לֵיהּ – אם אין לו ללוה נכסים בשעת ההלואה, לֹא מִשְׁתַּעְבַּד הערב, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – איך משתעבד האב, הלא לבן אין נכסים. מתרצת הגמרא: אִיכָּעִית אֵימָא – אפשר לתרץ, שכאן מדובר בְּדָחוּ לֵיהּ – שלבן היו נכסים בשעת ההלואה, וְאִישְׁתַּדּוּף – ולאחר ההלואה הן התקלקלו באופן שאין אפשרות לגבות מהם, ולכן גובים מהערב. וְאִיכָּעִית אֵימָא – ואפשר לתרץ, שכָּל לְגַבֵּי בְּרֵיהּ שְׁעָבּוּדֵי מִשַּׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ – כשאב נעשה ערב בשביל בנו, הוא מוכן להשתעבד גם כשאין לבן נכסים. הגמרא מבארת את מחלוקת האמוראים בערב שאין ללוה נכסים, אם הוא משתעבד, ואחר כך חוזרת הגמרא לדינו של מר זוטרא: אִיתְּמַר – נחלקו האמוראים בענין ערב. ונקדים תחילה שעֲרַב דְּכְתוּבָּה – מי שנעשה ערב לשלם כתובה כשהבעל לא ישלם אותה, דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא מִשְׁתַּעְבַּד, אין תוקף להתחייבותו. והטעם, כיון שכוונתו רק לעשות מצוה ולסייע לנישואי האיש והאשה, כמבואר להלן בגמרא (נ.). ועוד שהאשה לא נתנה לבעלה מעות ולא חסרה כלום, אלא הבעל התחייב מעצמו לתת לה כתובה.

המשך ביאור למס׳ גיטין ליום שבת קודש עמ׳ ב

את היהודים, אַגַּב אוּנְסֵיהּ של היהודי שרצה להציל את נפשו גָּמַר היהודי בדעתו וּמְקָנֵי לסיקריקון את קרקעו בלב שלם, וחל קנינו. אולם בַּתְרֵייְתָא – בתקופה האחרונה ששוב לא היו הורגים את ישראל, אָמְרֵי – היו היהודים אומרים, הָאִידְנָא לִישְׁקוֹל – כעת יקח הגזלן את הקרקע, וּלְמָחָר תְּבַעֲנָא לֵיהּ בְּדִינָא – אתבע אותו בדין ואקח בחזרה את הקרקע:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב (משלי כח יד) ׳אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד, וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה׳

פסוק זה מרמז לעובדות הבאות, אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא - בגלל שני יהודים שנקראו קמצא וכר קמצא חָרוּב יְרוּשָׁלַיִם. אַתַּרְנְגוֹלָא וְתַרְנְגוֹלְתָּא – בגלל תרנגול ותרנגולת חָרוּב טוּר מַלְכָּא. אַשַּׁקָּא דְּרִיסְפַּק – בגלל דופן של מרכבת נשים חָרוּב כֵּיתָר. אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא חָרוּב יְרוּשָׁלַיִם. דְּהַהוּא גַּבְרָא דְּרַחְמֵיהּ – שאוהבו היה קַמְצָא, וּבַעַל דְּבָבֵיהּ – ושונאו היה בַּר קַמְצָא. עֲבַד סְעוּדְתָּא – עשה סעודה, וְאָמַר לֵיהּ לְשַׁמְעֵיהּ – למשרתו זִיל אֲיֵתֵי לִי קַמְצָא – לך תביא את קמצא לסעודתי, אָזַל – הלך המשרת, וְאֲיֵתֵי לֵיהּ - הביא לסעודתו את בַּר קַמְצָא, כאשר אֲתָא – בא בעל הסעודה, אַשְׁכְּחֵיהּ – מצא את בר קמצא דַּהֲוָה יָתִיב – שהיה יושב בסעודה, אָמַר לֵיהּ, מִכְּדֵי – מאחר שהַהוּא גַּבְרָא – אדם זה [כלומר אתה], בַּעַל דְּבָבָא דְּהַהוּא גַּבְרָא הוּא – אויבו של אותו אדם זה [כלומר אויבי], מַאי בָּעֵית הָכָא – מה רצונך כאן בסעודתי. קוּם ממקומך פּוּק – וצא מביתי. אָמַר לֵיהּ בר קמצא, הוֹאִיל וַאֲתַאי – הואיל וכבר באתי לסעודתך, שְׁבָקָן – הניחני להשאר בסעודתך, וְיִהֵיבְנָא לָךְ דְּמֵי מַה דְּאַכִּילְנָא וּשְׁתֵינָא – ואשלם לך את מה שאוכל ואשתה.

מחילה במצוות 'פרו ורבו' מדרבנן — יום ראשון כ"א שבט ה'תשע"ו

הלכות אישות פרק טו, הלכה א: הָאִשָּׁה שֶׁהִרְשָׁת אֶת בַּעְלָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין שֶׁיִּמְנַע עוֹנָתָהּ — הֲרֵי זֶה מֻתָּר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁכְּבָר קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה; אֲבָל לֹא קִיֵּם — חַיָּב לִבְעֹל בְּכָל עוֹנָה עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרוּ וּרְבוּ.

מדברי הרמב"ם משמע כי רק כשאין לו בנים ועדיין לא קיים מצוות 'פרו ורבו' אין האשה יכולה למחול עונתה, אבל אם כבר קיים את המצוה יכולה למחול. והקשה ה'בית שמואל' (אהע"ז ריש סי' א), הרי גם מי שכבר יש לו בנים וקיים את המצוה מן התורה, חייב מדברי סופרים לעסוק בפריה ורביה כל זמן שיש בו כח (כמבואר לקמן הט"ז). ומדוע תועיל מחילתה?

ובשיטת הרמב"ם ניתן ללמוד בשני אופנים מהו גדר מצות 'פרו ורבו' מדברי סופרים: א. חיוב בפני-עצמו שחייבו חכמים לעסוק בו גם כשיש לו בנים; ב. המשך למצוות 'פרו ורבו' מן התורה, היינו חיוב תמידי (מדברי סופרים) לא ליבטל מקיום מצוות 'פרו ורבו'. ומלשון הרמב"ם לקמן (הט"ז) "אע"פ שקיים אדם מצות פריה ורביה הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח", מוכח שהחיוב מדרבנן הוא להמשיך ('שלא יבטל') את קיום המצווה מן התורה.

ולפי זה, יש להקשות: כיצד תועיל מחילה כשיש לו בנים, והרי עדיין הוא מצווה (מדרבנן) שלא ליבטל מפריה ורביה?

ותירץ החיד"א (ברכי-יוסף, מובא בפתחי תשובה אהע"ז שם): החיוב מהתורה הוא "לבעול בכל עונה" (לשון הרמב"ם כאן) עד שיהיו לו בנים ויקיים את מצות התורה; אך כאשר יש לו בנים והחיוב הוא מדרבנן "סגי לעתים רחוקות, רק שלא יניח לגמרי". ולענין זה תועיל מחילה כי אין זה סותר לחיוב מדרבנן שאינו אלא "בעת מן העתים".

ויש שכתבו (ט"ז אהע"ז שם. נימוקי הגרי"ב על הרמב"ם כאן) בדעת הרמב"ם שאין מחילה מועלת גם כשהחיוב הוא מדרבנן אלא שבהלכה זו הרמב"ם מדבר רק על החיוב מן התורה, כפי שכתב ה'מגיד משנה' בעניין דומה (לקמן ה"ז) - "דברי רבינו בכאן הם בדין תורה".

(לקוטי שיחות ל, עמ' 26 ואילך)

תקנת חכמים גוברת — יום שני כ"ב שבט ה'תשע"ו

הלכות אישות פרק יט, הלכה יג: נָתַן כָּל נְכָסָיו בְּמַתָּנָה לַאֲחֵרִים — הוֹאִיל וּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, הֲרֵי הַמַּתָּנָה וְחִיּוּב הַנְּכָסִים בִּתְנָאִין אֵלּוּ בָּאִין כְּאֶחָד, וּלְפִיכָךְ אַלְמְנָתוֹ וּבְנוֹתָיו נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו.

כלומר, אילו זמן חלות המתנה היה קודם המיתה היו המקבלים זוכים במתנה קודם שיזכו הבנות או האשה בנכסים לצורך המזונות, אך מאחר ו'מתנת שכיב מרע' קונה רק לאחר מיתה נמצא שהמתנה אמורה לחול באותו רגע שהאשה והבנות זוכות בנכסים, ולכן אין בכוחה לחול.

ויש להבין: מאחר ושתי הזכיות אמורות לחול כאחת, מדוע גובר כוח האשה והבנות על כוח מקבלי המתנה ואין אומרים 'יחלוקו'?

ומבאר ה'קצות החושן' (סי' רנב, א), על פי דברי הגמרא (תמורה כה, א) לגבי בכור בהמה שמרגע היוולדו הוא קדוש בקדושת בכורה, ואם אמר אדם ברגע הלידה שיתקדש לעולה אין דבריו חלים שכן 'דברי הרב ודברי התלמיד – דברי מי שומעים?' וכיון שקדושת בכורה היא מחמת מצות התורה ('דברי הרב'), ואילו קדושת עולה היא מנדבת האדם ('דברי התלמיד'), דברי הרב הם הקובעים.

וכן בעניינו: מתנת שכיב מרע חלה מרצונו של האדם, ואילו מזון האשה והבנות הם על פי תקנת חכמים, ולכן המתנה לא חלה וזכויות האשה והבנות גוברות.

וב'אבני מילואים' (קיא, יא) ביאר באופן אחר: לדעת הרמב"ם, זכות האשה והבנות קודמת בזמן לזכות מקבל המתנה, כמובן מדבריו בהלכות זכיה ומתנה (פ"ח הלכה ט) שם הביא דין זה, וביאר 'שהרי במיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ובמזונות, ואלו שנתן להם לא יקנו אלא לאחר מיתה', הרי שזכות הכתובה חלה בשעת המיתה עצמה והיא קודמת ברגע אחד לזכות מקבל המתנה החלה רק לאחר המיתה, ולפי זה מה שכתב כאן 'הרי המתנה וחיוב הנכסים באין כאחד' אינו בדקדוק אלא עיקר כוונתו כמו שביאר שם שחיוב הנכסים קודם למתנה.

צער מול חיים — יום שלישי כ"ג שבט ה'תשע"ו

הלכות אישות פרק כא, הלכה יא: וְאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַכֵּב וְלוֹמַר, שֶׁאִם תֹּאכַל יוֹתֵר מִדַּאי אוֹ תֹּאכַל מַאֲכָלִים רָעִים — יָמוּת הַוָּלָד, מִפְּנֵי שֶׁצַּעַר גּוּפָהּ קוֹדֵם.

האם חייב אדם לסבול צער כדי להציל את חיי זולתו?

בדברי הרמב"ם כאן מבואר שצערה של האשה במניעת המאכלים העדיפים עליה גובר על החשש לחיי הוולד. וכן כתב ה'שלחן ערוך' (אהע"ז סי' פ, סקי"ב), אך הביא דעת הר"ן החולק וסובר שהבעל כן יכול לעכב עליה.

וב'חלקת מחוקק' (שם) הקשה על הרמב"ם: איך יתכן שמחמת צער בלבד תסכן את חיי הוולד?

וה'בית שמואל' (שם) הביא מקור לרמב"ם מדברי הגמרא (יבמות פ, ב) במעיין של בני העיר, שאם אינו מספיק לצרכיהם

של בני הערים הסמוכות, שתיית בני העיר קודמת לאחרים. ואם בני העיר צריכים את מי המעיין לכביסה ובני עיר אחרת צריכים אותו לשתייה - לדעת חכמים חיי האחרים קודמים, ואילו לדעת רבי יוסי כביסת בני העיר קודמת, משום שבמניעת כביסה יש צער רב והרי זה שקול כחיי נפש.

ויש שלמדו מכאן שאם אמר גוי ליהודי: הנח לי לקצוץ אחד מאיבריך, ולא – אמית את חברך שאינו חייב לאבד אבר עבור חיי חברו, שהרי אפילו צער הגוף בלבד קודם לחיי חברו (נחל איתן על הרמב"ם כאן).

אך ה'הפלאה' (קונט"א כתובות שם) כתב, שבוודאי צער גופו של אדם אינו עומד בפני פיקוח נפש של חברו, והראיה שהרי יש סוברים (סמ"ע חו"מ סי' תכו בשם הירושלמי) שחייב אדם אף להיכנס לסכנה כדי להציל את חברו ממוות, ואם כן קל־וחומר שעליו לסבול צער לצורך הצלת חברו. ובמעיין של בני העיר מדובר כאשר בני העיר הסמוכה יכולים להביא מים מרחוק או ללכת למקום אחר ואין כאן סכנת חיים אלא רק אי נוחות.

וכך גם כאן, האב יכול לשכור לוולד מינקת אחרת והנידון הוא רק מצד שעבוד האשה לבעלה להניק את הוולד, ועל כך נאמר שאם יש לה צער מכך אין לחייבה לעשות זאת לבעלה, אך אם אין אפשרות למצוא מינקת אחרת בוודאי חייבת האם להניק את בנה אף שהיא מצטערת וחיי הוולד קודמים לצערה (משפטי שמואל סי' ד ענף ה, א)

מתי יכול הבעל 'להסתלק' מירושת אשתו? יום רביעי כ"ד שבט ה'תשע"ו

הלכות אישות פרק כג, הלכה א: הָאִשָּׁה שֶׁהִתְנִית עַל בַּעְלָהּ לְבַטֵּל זְכוּת מִדְּבָרִים שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן הַבַּעַל: אִם כָּתַב לָהּ וְעוֹדָהּ אֲרוּסָה כֹּרֶם הַנִּשּׂוּאִין – אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ, אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁכָּתַב לָהּ קַיָּם.

כתב ה'משנה למלך':

הבעל יורש את אשתו כשתמות, ואם כן איך יכול אדם להתנות עם ארוסתו שלא יירש אותה כשתינשא לו ותמות, הרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (הל' מכירה פכ"ב ה"א)? וביארו התוספות (כתובות פג, א ד"ה כדרב כהנא) שירושת הבעל היא מדרבנן (וזו גם שיטת הרמב"ם, לעיל פי"ב ה"ט) שתיקנוה לטובתו, ולכן יכול לומר אי אפשי בטובה זו ולסלק את עצמו מלזכות בה.

וה'שיטה מקובצת' (כתובות שם בשם רמב"ן ורשב"א) ביאר שאף לשיטת הסוברים שירושת הבעל מן התורה יכול לסלק עצמו מדבר שלא בא לעולם, כי סילוק אינו הקנאה וביכולתו לסלק את זכותו מכל ממון שעדיין לא זכה בו. וכן פסק הרמ"א (חו"מ סי' ר"ט ס"ק ח) בשם ה'מרדכי'.

אמנם, רק בעודה ארוסה קודם הנישואין יכול להסתלק מירושת אשתו, אבל לאחר הנישואין אינו יכול להסתלק ולבטל את זכותו בירושת אשתו, כי עיון שראוי ליורשה הרי זה כאילו כבר זכה בה ואינו יכול לסלק עצמו באמירה בעלמא אלא צריך לזה קנין (משנה למלך).

וה'אבני מלואים' (סי' צב סק"ו) מבאר:

הסילוק מועיל רק בדבר שיש לו בו קצת שייכות, היינו כשהיא כבר ארוסתו, אבל אם מתנה קודם האירוסין שלא יירש אותה כשתנשא - אין הסילוק מועיל, כיון שעדיין אין לו שייכות בדבר. וכאשר הבעל מסלק עצמו לאחר האירוסין מלרשת את אשתו, אין הסילוק מהנכסים (שעדיין לא באו לעולם) אלא מחלקו באשה (שבבעלותה הנכסים והירושה), ואין זה דבר שלא בא לעולם, כי באשה יש לו שייכות כשהיא ארוסה לו.

קריאת הגט על ידי העדים יום חמישי כ"ה שבט ה'תשע"ו

הלכות גירושין פרק א, הלכה יט: הָעֵדִים, שֶׁנּוֹתֵן אֶת הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם, צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֶנּוּ לָהּ. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶם תְּחִלָּה – חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ אַחַר שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ.

בהלכה זו, לגבי חובת קריאת הגט על ידי עדי המסירה כותב הרמב"ם שאם לא קראו קודם המסירה יכולים לקרוא אחריה, אך להלן (הכ"ג) לגבי חובת קריאת הגט על ידי עדי החתימה כתב: 'העדים שחותמין על הגט צריכים להיותם יודעים לקרות ולחתום', ולא פירש שאם לא קראו קודם הנתינה יכולים לקרוא אחריה.

והבדל נוסף: להלן (הכ"א) כתב הרמב"ם שאם עדי המסירה לא קראו כלל את הגט (אף לאחר המסירה), האשה ספק מגורשת, כי אין הוכחה שהיה זה גט כשר, אך לגבי קריאת הגט על ידי עדי החתימה משמע מדבריו שאם לא קראו, וודאי אינה מגורשת.

וביאור החילוק:

עדים החתומים על השטר מעידים בחתימתם על הכתוב בו, ואם לא קראו אותו אין כאן הגדת עדות שהרי אינם יודעים על מה מעידים, ואין כאן אפילו ספק גירושין, כי הגט פסול מעצם העובדה שאין עליו חתימת עדים. ומטעם זה גם אין מועילה קריאה לאחר החתימה, כי בעת החתימה שהיא שעת הגדת העדות אין העדים יודעים על מה הם מעידים.

אך עדי מסירה אינם מעידים על תוכן הגט, אלא על מסירתו לאשה, ומעיקר הדין לא היו צריכים לקרוא את תוכנו, וחכמים תקנו שיקראו כדי למנוע תקלות עתידיות אם יתעורר ספק על כשרות הגט, ולכן לכתחילה יקראו קודם המסירה שמא ייעלם מיד לאחר המסירה קודם שיספיקו לקרוא אותו, אך בדיעבד אם לא קראו ועדיין הגט לפנינו ניתן לקראו כעת, ואם לא קראו כלל האשה ספק מגורשת, כי יתכן שהגט כשר, וקריאת העדים אינה חלק מהכשר הגט, ורק מפני החשש שמא הגט לא היה כשר אינה מגורשת בוודאי אלא מספק.

(לקוטי שעורים גיטין סי' טז, א)

שפת הגט

יום שישי כ"ו שבט ה'תשע"ו

הלכות גירושין פרק ד, הלכה ח: אִם הָיָה מִקְצָת הַגֵּט כָּתוּב בְּלָשׁוֹן אַחַת וּמִקְצָתוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת — פָּסוּל.

להלן (הל' יא) כתב הרמב"ם "כבר נהגו ישראל כולם לכתוב הגט בלשון ארמי... אף על פי שמותר לכתבו בכל לשון לכתחילה". ולא ידוע מדוע שינו מנוסח הגט שכתבו מימות משה עד גלות בית ראשון, שוודאי היה בלשון הקדש ורק לאחר מכן התחילו לכתוב בלשון ארמית והנהיגו כך גם לדורות (אגרות משה אהע"ז ג, סי' לד).

ואת דברי הרמב"ם שאם מקצת הגט כתוב בלשון אחת ומקצתו באחרת - פסול, מבאר ה'מגיד משנה' שהרמב"ם למד זאת מהנאמר בתוספתא (גיטין פ"ד ה"י), גט שחתמו בו העדים בלשונות שונים, פסול, ואם כן וודאי שיש לפסול גט הכתוב מקצתו בלשון אחת ומקצתו באחרת.

ולפי זה, דן הרמ"א (שו"ת הרמ"א קכ"ט ואילך) במנהג ישראל לכתוב את המשפט 'הרי את מותרת לכל אדם' בלשון הקודש ושאר הגט בלשון ארמית (להלן הי"ב), ומבאר:

א. המשפט 'הרי את מותרת לכל אדם' אינו מעיקר הגט וכתיבתו אינה הכרחית, שהרי כבר נכתב בארמית שרשאית 'להתנסבא לכל גבר דיתצביין ואינש לא ימחה בידיכי' וכתבו התוספות (גיטין כו, א ד"ה וצריך) שרבינו תם הנהיג להוסיף משפט זה בלשון הקודש אף שבנוסח הגט בזמנו הוא לא היה כתוב.

ב. מלשון הרמב"ם "מקצת הגט... ומקצתו כתוב בלשון אחרת" משמע שרק כאשר המשפטים בשתי הלשונות שווים במספר, הגט פסול, אבל אם רובו נכתב בשפה אחת ומיעוטו שפה אחרת, כשר.

ג. הלשון הארמית מיוחדת משאר לשונות, כדברי הילקוט שמעוני (דניאל ב, ד) "אל תהי לשון ארמי קלה בעיניך, שבתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שחלק לו הקב"ה כבוד; בתורה - יגר סהדותא, בנביאים - כדנא תימרון...". וכעין זה כתב רש"י (קידושין מט, א, ד"ה הרי זה) "אונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף, שהרי בסיני ניתן, אלא שנשתכח וחזר ויסדו". ולכן, גט הנכתב בארמית ובלשון הקודש -כשר.

וכן כתב הרמ"א ב'שלחן ערוך' (אהע"ז סי' קכו ס"א): "אפילו למאן דפוסל [כתיבת הגט בשתי לשונות] מודה דמקצתו לשון הקודש ומקצתו לשון ארמי, כשר, דשניהם ניתנו בסיני והוי קרובים בלשון וכלשון אחד דמי. ולכן נוהגין עכשיו לכתוב בגט מקצת מלות לשון הקודש ורובו לשון ארמית".

תנאי בגירושין

שבת קודש כ"ז שבט ה'תשע"ו

הלכות גירושין פרק ח, הלכה א: אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם עַל תְּנַאי כָּךְ וְכָךְ... כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְּׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ... וְיֵשׁ לָהּ לְהִנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי.

הרמב"ם למד הלכה זו מדברי הגמרא (גיטין פג, א) שהמגרש את אשתו על תנאי, באופן שאם יתקיים התנאי תהיה מגורשת למפרע, הרי האשה מותרת האשה להינשא מיד אף שעדיין לא נתקיים התנאי (מגיד משנה).

אמנם לשיטת רש"י (גיטין פד, א ד"ה אין חוששין) אם הבעל גירש את אשתו בתנאי, אסור לה להינשא קודם שנתקיים התנאי, כי חוששים שמא לא יתקיים התנאי "ונמצא גט בטל ובניה ממזרים". ולדעה זו אם נשאת צריך בעלה לפרוש ממנה עד שיתקיים התנאי (ש"ע אהע"ז סי' קמג ס"ב).

ולדעת כמה ראשונים יש לחלק בין תנאי של 'קום ועשה' לתנאי של 'שב ואל תעשה': אם הבעל התנה את הגירושין בעשיית מעשה, כגון "על מנת שתתני לי מאתים זוז", אסורה האשה להינשא עד שיתקיים התנאי כי חוששים שמא לא יתקיים התנאי, אבל אם התנאי הוא להימנע ממעשה, כגון שאמר "על מנת שלא תינשאי לפלוני" או "שלא תשתי יין" וכד' - מותרת להינשא מיד, כי אין לחשוש שתעבור על התנאי (ר"ן גיטין לה, ב בדפי הרי"ף).

ולדעת הרשב"א והרמב"ן (ראה בית שמואל אבהע"ז סי' קמג סק"ד) מותרת להינשא רק כאשר התנאי הוא ב'שב ואל תעשה' ובנוסף לכך בידה לקיימו, אבל אם היא תלויה בדעת אחרים אף שהתנאי ב'שב ואל תעשה', או שהדבר בידה אלא שהוא ב'קום ועשה' - חוששים שמא למעשה לא תוכל לקיים את התנאי ואסורה להינשא.

ויש הסוברים שאם הוא תנאי שבידה לקיימו (אפילו אם הוא ב'קום ועשה') כגון "על מנת שתשתי יין" - מותרת להנשא, כי אין חשש שתעבור על התנאי, אך כאשר הדבר תלוי ביד אחרים, יש לחשוש שהתנאי לא יתקיים ואסורה להנשא (ר"ן שם בשם אחרים המקיליו).

וכתב הר"ן (שם) שזו היא גם דעת הרמב"ם, המתיר לה להנשא גם קודם קיום התנאי - שזהו רק אם בידה לקיימו, אבל אם זה תלוי בדעת אחרים אסורה להנשא.

שיעורי רמב"ם שלושה פרקים ליום – כ"א־כ"ז שבט תשע"ו

יום ראשון כ"א שבט ה'תשע"ו

הִלְכוֹת אִישׁוּת

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) כלולים בו דיני עונה, ואם יכולה לעכבו שלא יעזוב ביתו, דין תלמידים היוצאים ללמוד, אם יכולה האשה לעכב שלא ישא בעלה אשה אחרת, שלא ישא אדם יותר מארבע נשים, המדיר אשתו מחיי משפחה, דיני מורדת או מורד, פדיונה וקבורתה.

א. עוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[2] - לְכָל אִישׁ וָאִישׁ כְּפִי כֹּחוֹ וּכְפִי מְלַאכְתּוֹ. כֵּיצַד? בְּנֵי אָדָם הַבְּרִיאִים וְהָרְכִּים וְהָעֲנֻגִּים[3], שֶׁאֵין לָהֶם מְלָאכָה שֶׁמַּכְשֶׁלֶת כֹּחָן, אֶלָּא אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְיוֹשְׁבִין בְּבָתֵּיהֶן - עוֹנָתָן בְּכָל לַיְלָה. הַפּוֹעֲלִין, כְּגוֹן הַחַיָּטִין וְהָאוֹרְגִין וְהַבּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אִם הָיְתָה מְלַאכְתָּן בָּעִיר - עוֹנָתָן פַּעֲמַיִם בְּשַׁבָּת, וְאִם הָיְתָה מְלַאכְתָּן בְּעִיר אַחֶרֶת - עוֹנָתָן פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת. הַחַמָּרִים[4] - פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת. וְהַגַּמָּלִים[5] - אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם. וְהַמַּלָּחִין[6] - אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - עוֹנָתָן פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה מַתִּישׁ כֹּחָן. וְדֶרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתָן מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת.

2) חיי אישות. 3) מפונקים. 4) מוליכים תבואה על חמורים מכפרים לשוק שבעיר. 5) מביאים סחורות על הגמלים ממקום רחוק. 6) פורשים לים הגדול ולקצווי ארץ.

ב. יֵשׁ[7] לְאִשָּׁה לְעַכֵּב עַל בַּעְלָהּ שֶׁלֹּא יֵצֵא לִסְחוֹרָה אֶלָּא לְמָקוֹם קָרוֹב, שֶׁלֹּא יִמְנַע מֵעוֹנָתָהּ וְלֹא יֵצֵא אֶלָּא בִּרְשׁוּתָהּ. וְכֵן יֵשׁ לָהּ לְמָנְעוֹ לָצֵאת מִמְּלָאכָה שֶׁעוֹנָתָהּ קְרוֹבָה לִמְלָאכָה שֶׁעוֹנָתָהּ רְחוֹקָה, כְּגוֹן חֲמָר שֶׁבִּקֵּשׁ לְהֵעָשׂוֹת גַּמָּל, אוֹ גַּמָּל לְהֵעָשׂוֹת מַלָּח[8]. וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹצְאִין לְתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת נְשׁוֹתֵיהֶן שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְכֵן רַךְ וְעָנֹג שֶׁנַּעֲשָׂה תַּלְמִיד חָכָם - אֵין אִשְׁתּוֹ יְכוֹלָה לְעַכֵּב.

7) יכולה. 8) ואף על פי שהמלאכה השנייה מפרנסת יותר, כי "רוצה אשה בקב ותיפלות (להיות בעלה עימה) מעשרה קבים ופרישות".

ג. נוֹשֵׂא אָדָם כַּמָּה נָשִׁים, אֲפִלּוּ מֵאָה, בֵּין בְּבַת אַחַת בֵּין בְּזוֹ אַחַר זוֹ, וְאֵין אִשְׁתּוֹ יְכוֹלָה לְעַכֵּב[9]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה יָכוֹל לִתֵּן שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה כָּרָאוּי לְכָל אַחַת וְאַחַת. וְאֵינוֹ יָכוֹל לָכֹף אוֹתָן לִשְׁכֹּן בְּחָצֵר אַחַת, אֶלָּא כָּל אַחַת וְאַחַת לְעַצְמָהּ[10].

9) "ובמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו" ואחרי תקנת "חרם דרבינו גרשום" אסור לישא אשה שנייה אפילו אם הראשונה מסכימה. 10) כדי שלא יתקנאו זו בזו.

ד. וְכַמָּה הִיא עוֹנָתָן? לְפִי מִנְיָן[11]. כֵּיצַד? פּוֹעֵל[12] שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים - יֵשׁ לָזוֹ עוֹנָה אַחַת בְּשַׁבָּת, וְיֵשׁ לָזוֹ עוֹנָה אַחַת בְּשַׁבָּת[13]. הָיוּ לוֹ אַרְבַּע נָשִׁים - נִמְצָא עוֹנַת כָּל אַחַת מֵהֶן פַּעַם אַחַת בִּשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[14]. וְכֵן אִם הָיָה מַלָּח וְיֵשׁ לוֹ אַרְבַּע נָשִׁים - תִּהְיֶה עוֹנַת כָּל אַחַת מֵהֶן פַּעַם אַחַת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים. לְפִיכָךְ[15] צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם[16] יוֹתֵר עַל אַרְבַּע נָשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה, כְּדֵי שֶׁתַּגִּיעַ לָהֶן עוֹנָה פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ[17].

11) לפי מספר הנשים. 12) שמלאכתו בעיר ועונתו פעמים בשבוע. 13) ואף על פי שעונתה מתמעטת, הואיל והמנהג במקום לישא עוד נשים הרי זה כאילו התנה עימה ליקח עוד נשים. 14) כי העונה שקבעו חכמים אינה לאשה אחת אלא שהאיש לא יימנע מלפרות ולרבות פחות מהזמן שקבעו לו. 15) הואיל ועונתן לפי מניינן. 16) המתנהג כתלמיד חכם שעונתו פעם בשבוע. 17) אבל הענוגים הבטלים ממלאכתם שעונתם בכל לילה יכולים לישא יותר מארבע נשים.

ה. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁתֹּאמַר לַאֲחֵרִים מַה שֶּׁאָמַר לָהּ אוֹ מַה שֶּׁאָמְרָה לוֹ מִדִּבְרֵי שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ שֶׁמְּדַבֵּר אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ עַל עִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁאֵין זוֹ יְכוֹלָה לְהָעֵז פָּנֶיהָ וְלוֹמַר לַאֲחֵרִים דִּבְרֵי קָלוֹן. וְכֵן אִם הִדִּירָהּ שֶׁתִּהְיֶה פּוֹעֶלֶת בְּעֵת תַּשְׁמִישׁ שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, אוֹ שֶׁהִדִּירָהּ שֶׁתַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה שׁוֹטִים וּדְבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ אֶלָּא כִּשְׁטוּת - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

ו. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה: שַׁבָּת אַחַת[18] - מַמְתִּינִין לוֹ[19], יָתֵר עַל כֵּן - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה אוֹ יָפֵר נִדְרוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה מַלָּח, שֶׁעוֹנָתוֹ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנָּדַר - הֲרֵי צָעֲרָהּ וְנִתְיָאֲשָׁה. וְכֵיצַד מַדִּירָהּ? אִם אָמַר לָהּ: תַּשְׁמִישִׁי אָסוּר עָלַיִךְ, אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ - לֹא נָדַר כְּלוּם, וְאִם נִשְׁבַּע - נִשְׁבַּע לַשָּׁוְא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשֻׁעְבָּד לָהּ[20]. אָמַר לָהּ: הְנָאַת תַּשְׁמִישֵׁךְ אֲסוּרָה עָלַי[21] - הֲרֵי זֶה נָדַר, וְאָסוּר לְשַׁמֵּשׁ; שֶׁאֵין מַאֲכִילִין לְאָדָם דָּבָר הָאָסוּר לוֹ[22].

18) שבוע אחד. 19) שמא יתיר את נדרו. 20) מן התורה. והנדר והשבועה אינם יכולים להפקיע שעבוד זה. 21) כאן לא אסר הנאת תשמישו עליה אלא להיפך: הנאת תשמישה עליו. 22) ושעבודו בטל מאליו כיוון שאסור הוא.

ז. אָסוּר לְאָדָם לִמְנַע אִשְׁתּוֹ מֵעוֹנָתָהּ. וְאִם עָבַר וּמָנַע כְּדֵי לְצַעֲרָהּ - עָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע. וְאִם חָלָה אוֹ תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לִבְעֹל - יַמְתִּין שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים שֶׁמָּא יַבְרִיא, שֶׁאֵין לְךָ עוֹנָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ[23], וְאַחַר כָּךְ אוֹ יִטֹּל מִמֶּנָּה רְשׁוּת אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

23) זוהי העונה הרחוקה ביותר הנוהגת במלח.

ח. הָאִשָּׁה שֶׁמָּנְעָה בַּעְלָהּ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, הֵיא הַנִּקְרֶאת מוֹרֶדֶת. וְשׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ מִפְּנֵי מָה מָרְדָה. אִם אָמְרָה: מְאַסְתִּיהוּ וְאֵינִי יְכוֹלָה לְהִבָּעֵל לוֹ מִדַּעְתִּי[24] - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִשְׁעָתוֹ[25] לְגָרְשָׁהּ, לְפִי שֶׁאֵינָהּ כִּשְׁבוּיָה שֶׁתִּבָּעֵל לְשָׂנוּא לָהּ. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּלָל[26]. וְתִטֹּל בְּלָאוֹתֶיהָ[27] הַקַּיָּמִין - בֵּין מִנְּכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ וְנִתְחַיֵּב בְּאַחֲרָיוּתָן[28], בֵּין מִנִּכְסֵי מְלוֹג שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בְּאַחֲרָיוּתָן[29]. וְאֵינָהּ נוֹטֶלֶת בְּשֶׁל בַּעַל כְּלוּם. וַאֲפִלּוּ מִנְעָל שֶׁבְּרַגְלֶיהָ וּמִטְפַּחַת שֶׁבְּרֹאשָׁהּ שֶׁלְּקָחָן לָהּ, פּוֹשֶׁטֶת וְנוֹתֶנֶת לוֹ. וְכָל מַה שֶּׁנְּתַן לָהּ מַתָּנָה מַחֲזֶרֶת אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּטֹּל וְתֵצֵא.

24) מרצוני. 25) מיד, ללא כל שהיות ודחיות. 26) כי במרדה זה ביטלה תנאי האישות שקבעו לה חכמים. 27) בגדים שבלו או נשחקו מרוב שימוש. והוא הדין לשאר נכסים שנפחתו מרוב שימוש. 28) ונקראים: "נכסי צאן ברזל". 29) אלא הרי הם ברשות האשה אם פחתו - פחתו לה, אם הותירו - הותירו לה. מלוג - על שם שהבעל אוכל פירות אותם נכסים ומולג אותם כמליגת התרנגולים.

ט. וְאִם מָרְדָה מִתַּחַת בַּעְלָהּ כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, וְאָמְרָה: חֲרִינִי מְצַעֶרֶת אוֹתוֹ בְּכָךְ מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה לִי כָּךְ וָכָךְ, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁקִּלְלַנִי, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה עִמִּי מְרִיבָה, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - שׁוֹלְחִים לָהּ מִבֵּית דִּין וְאוֹמְרִין לָהּ: הֲוֵי יוֹדַעַת, שֶׁאִם אַתְּ עוֹמֶדֶת בְּמִרְדֵּךְ - אֲפִלּוּ כְּתֻבָּתֵךְ מֵאָה מָנֶה, הִפְסַדְתְּ אוֹתָהּ. וְאַחַר כָּךְ מַכְרִיזִין עָלֶיהָ בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת בְּכָל יוֹם, אַרְבַּע שַׁבָּתוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִית מָרְדָה עַל בַּעְלָהּ.

י. וְאַחַר הַהַכְרָזָה שׁוֹלְחִין לָהּ בֵּית דִּין פַּעַם שְׁנִיָּה וְאוֹמְרִים לָהּ: אִם אַתְּ עוֹמֶדֶת בְּמִרְדֵּךְ, הִפְסַדְתְּ כְּתֻבָּתֵךְ. אִם עָמְדָה בְּמִרְדָּהּ וְלֹא חָזְרָה - נִמְלָכִין בָּהּ, וְתֹאבַד כְּתֻבָּתָהּ, וְלֹא יִהְיֶה לָהּ כְּתֻבָּה כְּלָל. וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ גֵּט עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם מֵתָה קֹדֶם הַגֵּט - בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ.

יא. כֵּצַד הַזֶּה עוֹשִׂין לָהּ אִם מָרְדָה כְּדֵי לְצַעֲרוֹ. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה נִדָּה אוֹ חוֹלָה, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְתַשְׁמִישׁ. וַאֲפִלּוּ הָיָה בַּעְלָהּ מַלָּח, שֶׁעוֹנָתוֹ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת.

יב. וְכֵן אֲרוּסָה שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ לְהִנָּשֵׂא, וּמָרְדָה כְּדֵי לְצַעֲרוֹ וְלֹא נִשֵּׂאת - הֲרֵי זוֹ מוֹרֶדֶת מִתַּשְׁמִישׁ. וְכֵן יְבָמָה שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִתְיַבֵּם כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, כֵּצַד הַזֶּה עוֹשִׂין לָהּ.

יג. הַמּוֹרֶדֶת הַזֹּאת, כְּשֶׁהִיא יוֹצֵאת אַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּלֹא כְּתֻבָּה, תַּחֲזִיר כָּל דָּבָר שֶׁהוּא שֶׁל בַּעַל. אֲבָל נְכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ וּבְלָאוֹתֵיהֶן קַיָּמִים, אִם תָּפְסָה - אֵין מוֹצִיאִים מִיָּדָהּ, וְאִם תְּפָסָן הַבַּעַל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְכֵן כָּל מַה שֶּׁאָבַד מִנְּכָסֶיהָ שֶׁקִּבֵּל הַבַּעַל אַחֲרָיוּתָן עָלָיו, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לָהּ כְּלוּם. זֶה הוּא דִּין הַגְּמָרָא בְּמוֹרֶדֶת.

יד. וְאָמְרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּבָבֶל מִנְהָגוֹת אֲחֵרוֹת בְּמוֹרֶדֶת. וְלֹא פָּשְׁטוּ אוֹתָן הַמִּנְהָגוֹת בְּרֹב יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּים וּגְדוֹלִים חוֹלְקִין עֲלֵיהֶם בְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת. וּכְדִין הַגְּמָרָא רָאוּי לִתְפֹּס וְלָדוּן.

טו. הַמּוֹרֵד עַל אִשְׁתּוֹ וְאָמַר: הֲרֵינִי זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָהּ, אֲבָל אֵינִי בָּא עָלֶיהָ מִפְּנֵי שֶׁשְּׂנֵאתִיהָ - מוֹסִיפִין לָהּ עַל כְּתֻבָּתָהּ מִשְׁקַל שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׁעוֹרוֹת שֶׁל כֶּסֶף בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת. וְיֵשֵׁב וְלֹא יְשַׁמֵּשׁ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה הִיא לֵישֵׁב. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ הוֹלֶכֶת וְנוֹסֶפֶת, הֲרֵי הוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגְרָע. שֶׁאִם שְׂנֵאָהּ - יְשַׁלְּחֶהָ, אֲבָל לְעַנּוֹת - אָסוּר. וְלָמָּה לֹא יִלְקֶה עַל לַאו זֶה? מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

טז. אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ שֶׁבָּאוּ לְבֵית דִּין, הוּא אוֹמֵר: זוֹ מוֹרֶדֶת מִתַּשְׁמִישׁ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא כִּי, אֶלָּא כְּדַרְכְּךָ כָּל הָאָרֶץ אֲנִי עִמּוֹ; וְכֵן אִם טָעֲנָה הִיא וְאָמְרָה שֶׁהוּא מוֹרֵד מִתַּשְׁמִישׁ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא כְּדַרְכְּךָ כָּל הָאָרֶץ אֲנִי עִמָּהּ - מַחֲרִימִין בַּתְּחִלָּה עַל מִי שֶׁהוּא מוֹרֵד וְלֹא יוֹדֶה בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ, אִם לֹא הוֹדוּ, אוֹמְרִין לָהֶם: הִתְיַחֲדוּ[30] בִּפְנֵי עֵדִים. נִתְיַחֲדוּ, וַעֲדַיִן הֵם טוֹעֲנִין[31] - מְבַקְּשִׁין מִן הַנִּטְעָן וְעוֹשִׂין פְּשָׁרָה כְּפִי כֹּחַ הַדִּין[32]. אֲבָל לִבְעֹל בִּפְנֵי בְּנֵי אָדָם אֵי אֶפְשָׁר, לְפִי שֶׁאָסוּר לִבְעֹל בִּפְנֵי כָּל בְּרִיָּה.

30) לשם ביאה. 31) שאחד מורד על השני מתשמיש. 32) "השמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה" ופירשו בירושלמי: שהאשה טוענת "כשם שהשמים רחוקים מעל הארץ כן אשה זו הורחקה מבעלה". יעשו דרך בקשה - "יעשו סעודה והם מתרגלים לבוא דרך סעודה". וסובר רבינו "דרך בקשה" - הכוונה לפשרה, ועשיית סעודה היא

אחת מדרכי הפשרה. ורבינו בפירוש המשנה אומר: דרך בקשה - שתתפייס, אין כופין על הגירושין וגם אין מכריחין שתישאר עימו ואין דנים אותה דין מורדת על בעלה אלא מאריכים העניין וממצעים ביניהם על דרך השלום, ואין פוסקים ביניהם דין עד שיתרצו שניהם על מה שיתרצו.

יז. הָאִשָּׁה שֶׁחָלְתָה - חַיָּב לְרַפֹּאת אוֹתָהּ עַד שֶׁתַּבְרִיא. רָאָה שֶׁהַחֹלִי אָרֹךְ וְיִפְסִיד מָמוֹן הַרְבֵּה לִרְפוּאָה, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי כְּתֻבָּתִיךְ[33] מְנֻחַת, אוֹ רַפְּאִי עַצְמֵךְ מִכְּתֻבָּתִיךְ אוֹ הֲרֵינִי מְגָרְשֵׁךְ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה וְהוֹלֵךְ - שׁוֹמְעִין לוֹ[34]. וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ[35].

33) כסף כתובתך. 34) ובזמן הזה שאין מגרשים בעל כורחה, משום חרם דרבינו גרשום, וודאי שמחוייב לרפאותה ואינו מועיל מה שנותן לה גיטה וכתובתה. 35) שָׁנִינוּ: "ושלחתה לנפשה" - "שאם הייתה (אשת יפת תואר) חולה ימתין לה עד שתבריא, קל וחומר לבנות ישראל שהן קדושות וטהורות".

יח. נִשְׂבֵּית[36] - חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ. וְאִם הָיָה כֹּהֵן, שֶׁכְּבָר נֶאֱסְרָה עָלָיו[37] - פּוֹדֶה אוֹתָהּ[38] וּמַחֲזִירָהּ לְבֵית אָבִיהָ. אֲפִלּוּ הָיָה בְּעִיר אַחֶרֶת - מְטַפֵּל לָהּ עַד שֶׁמַּחֲזִירָהּ לְמִדִינָתָהּ. וּמְגָרְשָׁהּ וְנוֹתֵן לָהּ כָּל כְּתֻבָּתָהּ. הָיָה בַּעְלָהּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַשְּׁבוּיָה מֻתֶּרֶת לוֹ[39], מַחֲזִירָהּ לוֹ לְאִשָּׁה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה. וְאִם רָצָה אַחַר כָּךְ, מְגָרְשָׁהּ[40] וְנוֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ.

36) בין הגויים. 37) כי אשת כהן אפילו נאנסה אסורה לבעלה. 38) שלא תיטמע בין הגויים. 39) כי אפילו נבעלה בשבי, אשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה. 40) שרוצה להחמיר על עצמו אולי נבעלה ברצון, או שהיא מאוסה עליו אפילו כשנאנסה. וכיום שאין מגרשים בעל כורחה, אינו יכול לגרשה.

יט. אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַבַּעַל לִפְדּוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר עַל דָּמֶיהָ, אֶלָּא כַּמָּה שֶׁהִיא שָׁוָה[41] כִּשְׁאָר הַשְּׁבוּיוֹת[42]. הָיוּ דָּמֶיהָ יוֹתֵר עַל כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ, וְאָמַר: הֲרֵינִי מְגָרְשָׁהּ, וְזוֹ כְּתֻבָּתָהּ, וְתֵלֵךְ וְתִפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא כּוֹפִין אוֹתוֹ וּפוֹדֶה אוֹתָהּ. אֲפִלּוּ הָיוּ דָּמֶיהָ עַד עֲשָׂרָה בִּכְתֻבָּתָהּ, וַאֲפִלּוּ אֵין לוֹ אֶלָּא כְּדֵי פִּדְיוֹנָהּ. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה; אֲבָל אִם פִּדָּאָהּ וְנִשְׁבֵּית פַּעַם שְׁנִיָּה, וְרָצָה לְגָרְשָׁהּ - הֲרֵי זֶה מְגָרְשָׁהּ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה, וְהִיא תִּפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ[43].

41) כשפחה העומדת להימכר בשוק. 42) שאין פודים אותן יותר מכדי שוויין מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים רודפים אחריהן לשבותן. 43) פדיון אחד תקנו לה חכמים ולא שניים.

כ. מִי שֶׁנִּשְׁבֵּית אִשְׁתּוֹ וְהוּא בִּמְדִינַת הַיָּם - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו[44] וּמוֹכְרִין בְּהַכְרָזָה[45], וּפוֹדִין אוֹתָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁהַבַּעַל פּוֹדֶה.

44) על כל תנאי בית דין שבכתובתה מוכרין. 45) שמכריזים על מכירה פומבית עד שיפסקו המוסיפים.

כא. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ נֶדֶר שֶׁהוּא חַיָּב בִּגְלָלוֹ לְגָרְשָׁהּ וְלִתֵּן כְּתֻבָּה, וְנִשְׁבֵּית אַחַר שֶׁהִדִּירָהּ - אֵינוֹ חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ; שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁהִדִּירָהּ נִתְחַיֵּב לְגָרְשָׁהּ וְלִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּה.

כב. הָאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ מֵאִסּוּרֵי לָאוִין[46], וְנִשְׁבֵּית - אֵינוֹ חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ, אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וְהִיא תִּפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ. וַהֲלֹא הַשְּׁבוּיָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן וַהֲרֵי הוּא פּוֹדֶה אוֹתָהּ? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה אֲסוּרָה מִקֹּדֶם, וְאִסּוּר הַשִּׁבְיָה הוּא שֶׁגָּרַם לָהּ[47].

46) כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה לכהן הדיוט, או ממזרת לישראל וכן גרושתו אחר שנשאת לאחר. 47) "כל שאיסור שבייה גורם לה חייב לפדותה, איסור דבר אחר (כגון אלו שמנינו בהערה הקודמת) גורם לה אינו חייב לפדותה".

כג. מֻתָּה אִשְׁתּוֹ - חַיָּב בִּקְבוּרָתָהּ, וְלַעֲשׂוֹת לָהּ מִסְפֵּד וְקִינִים[48] כְּדֶרֶךְ כָּל הַמְּדִינָה. וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לֹא יִפְחֲתוּ לוֹ מִשְּׁנֵי חֲלִילִין[49] וּמְקוֹנֶנֶת[50]. אִם הָיָה עָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי כְּבוֹדוֹ. וְאִם הָיָה כְּבוֹדָהּ יוֹתֵר מִכְּבוֹדוֹ - קוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ; שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתָה.

48) שירי אבל ויגון על ידי מקוננת. 49) כלי ניגון חלולים שקולם מעורר בכי. 50) אשה מקוננת בקול דברי הספד.

כד. לֹא רָצָה לִקְבֹּר אֶת אִשְׁתּוֹ, וְעָמַד אֶחָד מִדַּעַת עַצְמוֹ וּקְבָרָהּ - מוֹצִיאִין מִבַּעְלָהּ עַל כָּרְחוֹ וְנוֹתְנִין לָזֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה זוֹ מֻשְׁלֶכֶת לַכְּלָבִים. הָיָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת כְּשֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִין בְּלֹא הַכְרָזָה[51], וְקוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי מָמוֹן הַבַּעַל וּלְפִי כְּבוֹדוֹ אוֹ לְפִי כְּבוֹדָהּ[52].

51) כי אין פנאי להמתין להכרזה. ואפילו אם מישהו הלווה לצורך קבורה, הרי כשבא בית דין לפרעו מוכרים בלא הכרזה כדי שלא תנעל דלת בפני גומלי חסדים. 52) אם הוא יותר מכבודו.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דין מחלה על עונתה, מצות פריה ורביה, עמד עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, הטוענת על בעלה שאינו יכול להוליד, שלא ישב בלא אשה ולא היא בלא איש, שחייב לקנא לאשתו, שלא יבעול אלא מדעתה, שתהא האשה צנועה בביתה ותשמע לבעלה, שיכבדו זה את זה.

א. הָאִשָּׁה שֶׁהִרְשָׁת אֶת בַּעְלָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין שֶׁיִּמְנַע

עוֹנָתָהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[2]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁכְּבָר קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה; אֲבָל לֹא קִיֵּם - חַיָּב לִבְעֹל בְּכָל עוֹנָה[3] עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים[4], מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרוּ וּרְבוּ[5].

2) כתובות סא, ב. ואינו עובר על הכתוב: "שארה . . . ועונתה לא יגרע", אלא־אם־כן מנע עונתה שלא ברשותה, כמבואר לעיל פי"ד ה"ז. 3) הראויה לו כפי כוחו ומלאכתו, כמבואר לעיל פי"ד, ה"א. 4) יבמות סא, ב. כי מצות עונה היא התחייבות של הבעל לאשתו, ואת זה היא יכולה למחול לו. אבל מצות פריה ורביה - אינו יכול לבטל. 5) פסוק זה הובא במשנה (יבמות סה:), וכן ב'ספר המצוות' מהדורת הליר, 'עשה' רי"ב. אבל בסנהדרין נט: הובא הפסוק (בראשית ט, ז) "ואתם פרו ורבו". וכן הוא בשאילתות סי' ה וקסה.

ב. הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה[6]. וְאִימָתַי הָאִישׁ נִתְחַיֵּב בְּמִצְוָה זוֹ? מִבֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה[7]. וְכֵיוָן שֶׁעָבְרוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר וּמְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה[8]. וְאִם הָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְטָרוּד בָּהּ, וְהָיָה מִתְיָרֵא מִלִּשָּׂא אִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְרַח בִּמְזוֹנוֹת בַּעֲבוּר אִשְׁתּוֹ וְיִבָּטֵל מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְהִתְאַחֵר[9]; שֶׁהָעוֹסֵק בְּמִצְוָה פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה[10], וְכָל שֶׁכֵּן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה[11].

6) יבמות, שם: שנאמר (בראשית א, כח): "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" - "איש דרכו לכבוש [את הארץ], ואין אשה דרכה לכבוש [את הארץ]". 7) משמלאו לו י"ז שנה ונכנס לשנתו הי"ח. וכמו ששנינו (אבות פ"ה מכ"א): "בן שמונה־עשרה לחופה". ולדעת ה'מגיד משנה' הנוסחה האמיתית היא הכתובה בקצת ספרים "מבן שמונה־עשרה". 8) קידושין כט, ב: "עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו". 9) שם. 10) ברכות יא, א. 11) השקולה כנגד כל המצוות. וראה הל' תלמוד תורה פ"ג ה"ג. [ואף־על־פי שלא פטרו את העוסק בתלמוד תורה ממצוה שאי־אפשר לעשותה על־ידי אחרים (מועד קטן ט.) ולא אמרו בזה: "עוסק במצוה פטור מ המצוה". משום שכל עיקר תלמוד תורה הוא "לשמור ולעשות" (וראה 'מאירי' שם עמוד מז) - מצות פריה ורביה אף־על־פי שאי־אפשר לעשותה על ידי אחרים, אינה בכלל זה, שהרי אינה מצוה עוברת ואפשר לקיימה אחר כך. וראה בשיטת רבינו ידידיה, למועד קטן שם עמ' סח].

ג. מִי שֶׁחָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְשׁוֹגֶה[12] בָּהּ כְּבֶן עַזַּאי[13], וְדָבַק בָּהּ כָּל יָמָיו וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה - אֵין בְּיָדוֹ עָוֹן. וָהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו; אֲבָל אִם הָיָה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו - חַיָּב לִשָּׂא אִשָּׁה, וַאֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר[14].

12) עוסק בה תמיד, מלשון הכתוב (משלי ה, יט): "באהבתה תשגה תמיד". ורבי משה הדרשן (הובא ברש"י שם) אומר: שבערבית, שגייה - פירושה עסק. ורבותינו פירשו, לשון משנה כמשמעו, בעבור אהבת התורה הוא שוגג בשאר עסקיו ומסיח דעתו מהם, כמו שאמרו (עירובין נד:) על רבי אלעזר בן פדת שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו מוטל בשוק העליון. פעם בא אדם ליטלו ומצא נחש כרוך עליו (רש"י שם). וגם הראב"ד בהל' תשובה פ"י ה"ו פירש כן. 13) שנשא אשה ופירש ממנה (סוטה ד: ויבמות סג:) ואמר לחבריו: "כל שאינו עוסק בפריה ורביה, כאילו שופך דמים וממעט הדמות . . . ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה? אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים". 14) והרהורי עבירה קשים מעבירה עצמה (יומא כט.).

ד. כַּמָּה בָּנִים יִהְיוּ לְאִישׁ וְתִתְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ בְּיָדוֹ? זָכָר וּנְקֵבָה[15]. שֶׁנֶּאֱמַר: זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם. הָיָה הַבֵּן סָרִיס, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַבַּת אֵילוֹנִית - לֹא קִיֵּם מִצְוָה זוֹ[16].

15) יבמות סא, ב. 16) יבמות סב, ב. ו'ירושלמי' שם פ"ו ה"ו), שהרי אלו אינם ראויים להוליד, והכתוב אומר (ישעיה מה, יח): "לא תוהו בראה לשבת יצרה", ליישב העולם. סריס ואילונית - מפורשים לעיל פ"ב ה"ז, והלכות יב־יג.

ה. נוֹלְדוּ לוֹ וָמֵתוּ וְהִנִּיחוּ בָּנִים - הֲרֵי זֶה קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. בְּנֵי בָּנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ בְּנֵי הַבָּנִים זָכָר וּנְקֵבָה, וְהָיוּ בָּאִים מִזְּכָר וּנְקֵבָה. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַזָּכָר בֶּן בִּתּוֹ וְהַנְּקֵבָה בַּת בְּנוֹ - הוֹאִיל וְהֵם מִשְּׁנֵי בָּנָיו הֵן בָּאִים, הֲרֵי קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. אֲבָל אִם הָיוּ לוֹ בֵּן וּבַת וָמֵתוּ, וְהִנִּיחַ אֶחָד מֵהֶן זָכָר וּנְקֵבָה - עֲדַיִן לֹא קִיֵּם הַמִּצְוָה[18].

17) יבמות, שם. וגם הכתוב אומר (דברים ז, ג־ד): "בתך לא תתן לבנו . . . כי יסיר את בנך מאחרי", הרי שבן בתו קרוי בנו. 18) יבמות, שם. אלה השנים שמבנו, אינם נחשבים אלא כאחד, ובמקום בתו שמתה - לא נשאר כלום.

ו. הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּגַיּוּתוֹ, וְנִתְגַּיֵּר הוּא וָהֵם - הֲרֵי זֶה קִיֵּם מִצְוָה זוֹ[19]. הָיוּ לוֹ בָּנִים וְהוּא עֶבֶד[20], וְנִשְׁתַּחְרֵר הוּא וָהֵם - לֹא קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה עַד שֶׁיּוֹלִיד אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר; שֶׁהָעֶבֶד אֵין לוֹ יִחוּס[21].

19) יבמות סב, ב ובכורות מז, א לדעת רבי יוחנן. אבל אם לא נתגיירו בניו עמו, עדיין לא קיים המצוה, שהכתוב אומר "לשבת יצרה" וישיבת גויים אינה ישוב. 20) כנעני. 21) שאין בניו הנולדים לו בעבודתו מתייחסים אחריו, שנאמר (בראשית כב, ה): "שבו לכם פה עם החמור", ודרשו חכמים (יבמות סב.) "עם החמור" (עַם בעי"ן פתוחה) - עם הדומה לחמור, ואליעזר עבד אברהם היה. ולא כן הגוי שבניו מתייחסין אחריו בגיותו, שנאמר (מלכים־ב כ, יב): "בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל", הרי שהזכיר שמו ושם אביו. ולמעלה

מזה מצאנו (מלכים־א טו, יח): "וישלחם המלך אסא אל בן הדד בן טברימון בן חזיון מלך ארם", הרי שאפילו שם אביו הוזכר בייחוסן (שם).

ז. לֹא יִשָּׂא אָדָם עֲקָרָה וּזְקֵנָה וְאֵילוֹנִית[22] וּקְטַנָּה[23] שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד, אֶלָּא אִם כֵּן קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה. נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא[24] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, אוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לֵילֵד. וְאִם לֹא רָצָה לְהוֹצִיא - כּוֹפִין אוֹתוֹ וּמַכִּין אוֹתוֹ בְּשׁוֹט עַד שֶׁיּוֹצִיא[25]. וְאִם אָמַר: אֵינִי בּוֹעֲלָהּ, וַהֲרֵינִי שׁוֹכֵן עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתְיַחֵד עִמָּהּ - בֵּין שֶׁאָמְרָה הִיא, בֵּין שֶׁאָמַר הוּא - אֵין שׁוֹמְעִין[26], אֶלָּא יוֹצִיא אוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לֵילֵד[27].

22) שם, סא, א: "כהן הדיוט לא ישא איילונית אלא־אם־כן יש לו אשה ובנים", והוא־הדין לישראל, כפירוש הגמרא שם, אלא משמיענו בכהן משום פלוגתא דרבי יהודה שם. 23) כל אלו מפורשים בתוספתא שם פ"ח. 24) שמא לא זכה להבנות ממנה. זכר לדבר, ש"מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען" (בראשית טז, ג) לקח את הגר להבנות ממנה (ולא לקחה קודם לכן - כי אין ישיבת חוץ־לארץ עולה מן המנין. יבמות סד.) וכל שילדה לו בן אחד אע"פ שעדיין לא קיים בזה מצות פריה ורביה, אין כופין אותם להתגרש, שהרי בפירוש אמרה משנתנו (יבמות סד.) "ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה" (ר"ן שם בשם הרשב"א). 25) כתובות עז, א. כדי שיקיים מצות פריה ורביה. 26) ובכת"י התימנים: "אין שומעין להן". 27) כתובות, שם. כי על עוד שלא יגרשה, אולי לא תתרצה אשה שניה להנשא לו, אבל אם נשא שניה אינו חייב להוציא את הראשונה.

ח. שָׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, וַהֲרֵי הוּא יוֹרֶה כְּחֵץ[28] שִׁכְבַת זֶרַע[29] - חֶזְקַת הַחֹלִי מִמֶּנָּה[30], וְתֵצֵא שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה. וְיֵשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת. לֹא תִּהְיֶה זוֹ פְּחוּתָה מֵאֵילוֹנִית שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ[31], שֶׁיֵּשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְאִם אֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ[33] - חֶזְקַת הַחֹלִי מִמֶּנּוּ בִּלְבַד[34], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן הַכְּתֻבָּה כֻּלָּהּ, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת[35].

28) ובכת"י התימנים: "שכבת זרע כחץ". 29) וראוי להוליד. 30) הואיל ואינה מכחישתו. 31) כשנשאה. 32) לקמן פכ"ד ה"ב־ג. "ולמה אין להם עיקר (כתובה) ויש להם תוספת? העיקר, שהוא תקנת חכמים . . . הואיל ולא הכיר בה אין לה. אבל תוספות שהוא חייב עצמו בה, כל זמן שתרצה ותעמוד לפניו (לשמשו) הרי עמדה בתנאי שלה, והרי הקנית לו הנאתה . . . אבל התורה אסרה עליו, ומה היא יכולה לעשות?". ורש"י בכתובות קא, א אומר: "תוספת - מתנה היא שנתן לה בחיבת ביאה". 33) "כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ - אינו מזרעת" (חגיגה טו.). 34) הואיל ומודה או שותק לטענת האשה. 35) יבמות סה, א.

ט. הוּא אוֹמֵר: מִמֶּנָּה נִמְנַע הוֹלָדָה[36], וְהִיא אוֹמֶרֶת: מִמֶּנּוּ נִמְנָע, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ - נֶאֱמֶנֶת[37]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים סְתָם[38] עַל מִי שֶׁטּוֹעֶנֶת דָּבָר שֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת בּוֹ בְּוַדַּאי, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן כְּתֻבָּה. וְאִם אָמְרָה: אֵינִי יוֹדַעַת אִם מִמֶּנִּי אִם מִמֶּנּוּ - אֵין לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[39]. הַעֲמֵד מָמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו, עַד שֶׁתִּטְעַן בְּוַדַּאי שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ. וְלָמָּה נֶאֱמֶנֶת הִיא בְּטַעֲנָה זוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַרְגֶּשֶׁת אִם יוֹרֶה כְּחֵץ אִם לֹא יוֹרֶה כְּחֵץ, וְהוּא אֵינוֹ מַרְגִּישׁ[40].

36) דין זה עוסק ג"כ בשהתה עשר שנים ולא ילדה, והוא טוען שממנה נמנע הולדה כדי להפסידה כתובתה. 37) כמבואר בסמוך. 38) מפורש לעיל פ"י, ה"י. 39) לעיל ה"ח. ותוספת יש לה, כמבואר שם. 40) יבמות סה, א.

י. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה לִתְבֹּעַ מִבַּעְלָהּ לְגָרְשָׁהּ אַחַר עֶשֶׂר שָׁנִים מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָלְדָה[41], וְהִיא אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ[42] - שׁוֹמְעִין לָהּ. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצַוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, צְרִיכָה הִיא לְבָנִים לְזִקְנוּתָהּ[43]. וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[44], וְיִתֵּן עִקַּר כְּתֻבָּה בִּלְבַד; שֶׁלֹּא כָּתַב לָהּ הַתּוֹסֶפֶת עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא לִרְצוֹנָהּ וְתִטֹּל.

41) והוא כבר קיים מצות פריה ורביה מאשה אחרת, שאם לא כן - מה לנו ולטענתה, הרי כופין אותו להוציא וליתן כתובה, כמבואר לעיל ה"ז. או אפילו גם הוא לא קיים המצוה, אלא שהוא טוען: אשא אשה אחרת עליה, ואינו רוצה לגרשה. והיא תובעת גירושין ('מעשה רוקח'). 42) ולפיכך לא ילדה ממנו. ואף־על־פי שפעם הוליד בנים מאשה אחרת (כנ"ל בהערה הקודמת) - שוב נתקלקל ואינו מוליד. 43) שיחזיקו בה לעת זקנתה, וביום מותה יטפלו בקבורתה. 44) שם סה, ב וב'אלפסי' שם). וכתב הר"ן שם, אם ילדה בן אחד ואפילו בת אחת, אינה יכולה לטעון עוד: רוצה אני בבן או בבן ובת, ואין כופין אותו להוציא.

יא. הָלַךְ בְּסִחוֹרָה[45] בְּתוֹךְ עֶשֶׂר שָׁנִים, אוֹ שֶׁהָיָה הַבַּעַל חוֹלֶה, אוֹ שֶׁהָיְתָה הִיא חוֹלָה[46], אוֹ שֶׁהָיוּ חֲבוּשִׁין בְּבֵית הָאֲסוּרִין[47] - אֵין עוֹלֶה לָהֶן אוֹתוֹ זְמַן מִן הַמְּנָיָן[48].

45) 'ירושלמי' יבמות פ"ו, ה"ו. 46) ואפילו לא מנעם החולי מחיי אישות. 47) ואפילו שימשו מיטותיהם בבית האסורים. 48) של עשר שנים (יבמות סד.). ופירש הרא"ש שם: שאנו תולים כי העוון שגרם להם לחלות או להחבש בבית האסורים, מנעם גם־כן מלהוליד, כמו שמצאנו באברהם אבינו שבעוון שיצא מארץ ישראל לחוצה־לארץ, נענש ולא הוליד, ולא מנו לו את ישיבתו בחוץ־לארץ.

יב. הִפִּילָה - מוֹנָהּ[49] מִיּוֹם שֶׁהִפִּילָה[50]. אִם הִפִּילָה וְחָזְרָה וְהִפִּילָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים - הֵחֶזְקָה לִנְפָלִים, וְשֶׁמָּא לֹא זָכָה לְהִבָּנוֹת מִמֶּנָּה, וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[51].

49) עשר שנים. 50) יבמות, שם. 51) אפילו בתוך עשר שנים (יבמות סה:).

יג. הוּא אוֹמֵר: הִפִּילָה בְּתוֹךְ עֶשֶׂר, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁהֶה עִמָּהּ[52], וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא הִפַּלְתִּי[53] - נֶאֱמָנֶת, שֶׁאֵינָהּ מַחֲזֶקֶת עַצְמָהּ בַּעֲקָרוּת[54]. הוּא אוֹמֵר: הִפִּילָה שְׁנַיִם[55], וְהִיא אוֹמֶרֶת: הִפַּלְתִּי שְׁלִשָׁה[56] - נֶאֱמָנֶת, שֶׁאֵינָהּ מַחֲזֶקֶת עַצְמָהּ בְּמַפֶּלֶת, וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וּבְכָל זֶה מַשְׁבִּיעָהּ שְׁבוּעַת הֶסֵּת[57] שֶׁלֹּא הִפִּילָה אוֹ שֶׁהִפִּילָה שְׁלִשָׁה, שֶׁבִּטַּעֲנָה זוֹ יִתְחַיֵּב לִתֵּן כְּתֻבָּה[58].

52) כשאנו באים לכופו להוציא - הוא טוען שעדיין לא הגיע הזמן, הואיל ומונים לה מיום שהפילה. 53) ואין כאן חשש שמא נתנה עיניה באחר, שהרי היא לא תבעה להתגרש, ורק כשכפו אותו לגרשה וטען שהפילה, אמרה היא שלא הפילה. 54) שם, סה, ב. ויוציא ויתן כתובה. 55) ולא אוציא. 56) והיא לא תבעה להתגרש כדלעיל (ר"ן שם). 57) מפורש לעיל פי"ב הכ"א. 58) והרי הוא מכחישה וטוען נגדה טענת ודאי שאינו חייב להוציאה, וממילא אינו חייב ליתן כתובתה, והרי זה דומה למוציא שטר חוב על חבירו, וטוען הלוה: "קבעת לי זמן", שנשבע המלוה שבועת היסת ונוטל, כמו שכתב רבינו בפי"ג מהל' מלוה ולוה ה"ז ('כסף משנה'). ולעיל ה"ט כתב רבינו: "ויש לו להחרים סתם", ולא כתב "להשביע" - כי שם אינו טוען טענת ודאי, שהרי אינו מרגיש ואין נשבעין שבועת היסת על טענת ספק ('מגיד משנה').

יד. נִשֵּׂאת לָרִאשׁוֹן וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה וְהוֹצִיאָהּ - מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְשֵׁנִי[59]. שָׁהֲתָה עִם הַשֵּׁנִי עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - לֹא תִּנָּשֵׂא לִשְׁלִישִׁי[60]. וְאִם נִשֵּׂאת לִשְׁלִישִׁי - תֵּצֵא[61] שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה[62], אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת אוֹ שֶׁקִּיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[63].

59) שעדיין לא הוחזקה זו עקרה, כי שמא הראשון לא זכה להבנות ממנה (יבמות סד.). 60) שכבר הוחזקה עקרה. 61) לאלתר. 62) ודוקא שלא הכיר בה כשנשאה, אבל אם הכיר בה כשנשאה - לא תהא זו פחותה מאיילונית שהכיר בה שיש לה כתובה מפני שרצה ליזוק בנכסיו, כמבואר לקמן פכ"ד ה"א ('מגיד משנה'). 63) יבמות סה, א.

טו. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה: בַּעְלִי אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ[64] שִׁמּוּשׁ שֶׁמּוֹלִיד, אוֹ[65] שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ - יַעֲשׂוּ הַדַּיָּנִין פְּשָׁרָה[66]. וְאוֹמְרִים לָהּ: רָאוּי לִיךְ שֶׁתִּנְהֲגִי עִם בַּעְלִיךְ עַד שֶׁתִּשְׁהִי עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא תּוֹלִידִי, וְאַחַר כָּךְ תִּתְבְּעִי[67]. וּמְגַלְגְּלִין[68] עִמָּהּ בְּדָבָר זֶה. וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לֵישֵׁב, וְלֹא דָּנִין אוֹתָהּ כְּדִין הַמּוֹרֶדֶת[69], אֶלָּא מַאֲרִיכִין בְּדָבָר זֶה עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה[70].

64) שאין לו גבורת אנשים, והיא רוצה להתגרש מיד. 65) בנוסח כת"י קדום שהובא ב'כנסת הגדולה' וב'מעשה רוקח' חסירה תיבת "או", ולפ"ז אין כאן אלא טענה אחת. 66) פיצוי על־ידי ויתור מסויים מכל צד. פשרה - לשון פושרים, לא חם ולא קר (רבינו בפירושו למשנה, כתובות פ"י, מ"ו). 67) גט. 68) מטפלים ומתעסקים. 69) השנוי לעיל פי"ד, ה"ח. 70) נדרים צ, ב במשנה: "השמים ביני לבינך (שאינו יורה כחץ - גמרא שם) יעשו דרך בקשה". וכל זה כשהוא מכחיש, אבל אם הבעל מודה שאין לו גבורת אנשים - יתן גט וכתובה מיד ('תוספות' יבמות סה: דיבור־המתחיל: "כי הא").

טז. אַף־עַל־פִּי שֶׁקִּיֵּם אָדָם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, הֲרֵי הוּא מְצֻוֶּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁלֹּא יִבָּטֵל מִלִּפְרוֹת וְלִרְבּוֹת כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ[71]; שֶׁכָּל הַמּוֹסִיף נֶפֶשׁ אַחַת בְּיִשְׂרָאֵל - כְּאִלּוּ בָּנָה עוֹלָם[72]. וְכֵן מִצְוַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁלֹּא יֵשֵׁב אָדָם בְּלֹא אִשָּׁה[73], שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר[74]; וְלֹא תֵּשֵׁב אִשָּׁה בְּלֹא אִישׁ, שֶׁלֹּא תֵּחָשֵׁד[75].

71) ביבמות סב, ב למדו כן ממה שנאמר (קהלת יא, ו): "בבוקר זרע את זרעך, ולערב אל תנח ידך". 72) כעין זה בסנהדרין לז, א: "כל המקיים נפש אחת מישראל - כאילו קיים עולם מלא". וביבמות סג, ב: "כל שאינו עוסק בפריה ורביה, כאילו שופך דמים וממעט הדמות". 73) שם, סא, ב. משום שנאמר (בראשית ב, יח): "לא טוב היות האדם לבדו". 74) יבמות סג, א: "דיינו שמגדלות את בנינו, ומצילות אותנו מן החטא". 75) ראה בבא־מציעא עא, א. אבל מצד הדין מותר לה לשבת בלא איש (הל' איסורי ביאה פכ"א, הכ"ו).

יז. וְחוֹבָה עַל כָּל אִישׁ לְקַנֹּאת[76] לְאִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין אָדָם מְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ טָהֳרָה[77]. וְלֹא יְקַנֵּא לָהּ בְּיוֹתֵר מִדַּאי[78]. וְלֹא יֵאָנֵס אוֹתָהּ וְיִבְעֹל בְּעַל כָּרְחָהּ[79], אֶלָּא בְּדַעְתָּהּ וּמִתּוֹךְ שִׂיחָה[80] וְשִׂמְחָה[81].

76) להתרות בה שלא להתנהג בפריצות. והכתוב אומר (במדבר ה, יד): "וקנא את אשתו", ואמרו חכמינו (סוטה ג.): "אין קינוי אלא לשון התראה". ורבינו בפירוש המשנה, סוטה פ"א מ"א, אומר: הקינוי - היא המניעה מהדברים הדומים להביא החשד. וב'תוספות יו"ט' שם, מפרש: קינוי - לשון כעס שמכעיסה ומקניטה, כמו: (דברים לב, כא): "הם קנאוני בלא אל", וכן (משלי ו, לד): "כי קנאה חמת־גבר". 77) סוטה ג, א. ששונא את הפרוצות (רש"י שם). 78) ראה דברים נכוחים בזה הל' סוטה פ"ד, הי"ח. ושם הלכה יט, כותב רבינו: "אין ראוי לקפוץ ולקנאות בפני עדים תחילה, אלא בינו לבינה בנחת ובדרך טהרה ואזהרה כדי להדריכה בדרך ישרה ולהסיר המכשול". 79) עירובין ק, ב: "כל הכופה אשתו לדבר מצוה, יהיו לו בנים שאינם מהוגנים, שנאמר (משלי יט, ב): וגם בלא דעת נפש לא טוב". - "לא טובים הבנים הנעשים בלא דעת האשה, שהיה בעלה אץ ברגלים" (רש"י שם). 80) חגיגה ה, ב. 81) פסחים עב, ב: "חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה". והשווה הל' דעות פ"ה ה"ד, והל' איסורי ביאה פכ"א הי"ב, וראה נדרים כ: "אלו בני תשע מדות . . . בני

מריבה", שמשמש במריבה (רש"י). והר"ן שם מפרש: אע"פ שאינו שונאה אלא שהיתה מריבה ביניהם לפי שעה.

יח. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים עַל הָאִשָּׁה, שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ[82], וְלֹא תַּרְבֶּה שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[83]. וְלֹא תִּתְבַּע תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בְּפִיהָ[84], וְלֹא תִּהְיֶה מְדַבֶּרֶת[85] בְּעֵסֶק זֶה. וְלֹא תִּמְנַע מִבַּעְלָהּ כְּדֵי לְצַעֲרוֹ[86] עַד שֶׁיּוֹסִיף בְּאַהֲבָתָהּ, אֶלָּא נִשְׁמַעַת לוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְתִזָּהֵר מִקְּרוֹבָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה. וְתִתְרַחֵק מִן הַכִּעוּר[87] וּמִן הַדּוֹמֶה לְכִעוּר[88].

82) יומא מז, א: "מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי". וב'ירושלמי' מגילה פ"א ה"י, אמרו (תהלים מה, יד): "כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב". 83) "תחילת קלות ראש בנשים - פתח לניאוף" (דרך ארץ זוטא פ"ג). 84) נדרים כ, ב: "בני חצופה". 85) עירובין ק, ב: "והוא ימשול בך" - מלמד שהאשה תובעת בלב . . . זוהי מידה טובה בנשים. 86) המונעת כדי לצערו נקראת מורדת. 87) דברים המראים שיש שם עבירה, אלא שאין שם עדות ברורה על זנותה, ראה לקמן פכ"ד, הט"ו. 88) חולין מד, ב. ו'אבות דרבי נתן' פ"ב).

יט. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים[89], שֶׁיְּהֵא אָדָם מְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ[90] יוֹתֵר מִגּוּפוֹ, וְאוֹהֲבָהּ כְּגוּפוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מָמוֹן, מַרְבֶּה בְּטוֹבָתָהּ כְּפִי מָמוֹנוֹ. וְלֹא יָטִיל עָלֶיהָ אֵימָה יְתֵרָה[91]. וְיִהְיֶה דִּבּוּרוֹ עִמָּהּ בְּנַחַת. וְלֹא יִהְיֶה עָצֵב וְלֹא רַגְזָן[92].

89) יבמות סב, ב. 90) במלבושים ובתכשיטים, כי זלזול האשה קשה יותר מזלזול האיש (רש"י שם). 91) גיטין ו, ב: "שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל". 92) בבא־מציעא נט, א: "לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו (אונאת דברים לצערה, רש"י) שמתוך שדמעתה מצויה, אונאתה קרובה" - פורענות אונאתה ממהרת לבוא (רש"י).

כ. וְכֵן צִוּוּ עַל הָאִשָּׁה, שֶׁתִּהְיֶה מְכַבֶּדֶת אֶת בַּעְלָהּ בְּיוֹתֵר מִדַּאי, וְיִהְיֶה עָלֶיהָ מוֹרָא מִמֶּנּוּ[93], וְתַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֶׂיהָ עַל פִּיו[94]. וְיִהְיֶה בְּעֵינֶיהָ כְּמוֹ שַׂר אוֹ מֶלֶךְ[95], מְהַלֶּכֶת בְּתַאֲוַת לִבּוֹ וּמְרַחֶקֶת כָּל מַה שֶּׁיִּשְׂנָא[96]. וְזֶה דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים בְּזִוּוּגָן. וּבִדְרָכִים אֵלּוּ יִהְיֶה יִשּׁוּבָן נָאֶה וּמְשֻׁבָּח.

93) [בקידושין לא, א אמרו: "אתה ואמך חייבים בכבוד אביך" - הרי השוו האם לבן. ואם כן, כשם שהבן חייב בכבוד אביו ובמוראו, כן גם האם (=האשה) חייבת בשניהם]. 94) "וכי מה טיבה של יעל שבאת תשועה גדולה על ידה? אמרו, אשה כשרה היתה ועושה רצון בעלה - מכאן אמרו: אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא רוצה רצון בעלה" ('תנא דבי אליהו' סוף פרק יא, וביתר דיוק ב'ילקוט שמעוני' שופטים ד, סוף אות מב). 95) מגילה יב, ב: "אפילו קרח בביתו, פקיד ונגיד הוא". מקביל שם לפסוק (אסתר א, כב): "להיות כל איש שורר בביתו". 96) וחילופיהן באשה רעה. ראה יבמות סג, א שאשתו של רב מצערתו; כשאמר לה עשי לי תבשיל עדשים - עשתה לו קטנית, קטנית - עשתה לו עדשים.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו מה הם כתובה, נדוניא, נכסי צאן ברזל ונכסי מלוג, פרעון כתובתה והשבועה. מזון הבנות, תקנת הגאונים שתגבה כתובה ממטלטלין, קודם שתשבע וכיצד משביעין אותה, ייחד לה קרקע בכתובתה, הפוגמת כתובתה, הנפרעת שלא בפניו או הפוחתת כתובתה, מקום שאין כותבין כתובה, עד מתי גובה כתובתה, היא אומרת בתולה נשאתי והיורשים אומרים בעולה, אם נאמן הקטן להעיד בגודלו, כתובה בלי גט או איפכא, שני גיטין ושתי כתובות.

א. הַנְּכָסִים שֶׁמַּכְנֶסֶת הָאִשָּׁה לְבַעְלָהּ - בֵּין קַרְקַע, בֵּין מְטַלְטְלִין[2], בֵּין עֲבָדִים - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן נִכְתָּבִין בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה, אֵין נִקְרָאִין כְּתֻבָּה, אֶלָּא נְדוּנְיָא[3] שְׁמָם. וְאִם קִבֵּל הַבַּעַל אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא עָלָיו וְנַעֲשֵׂית בִּרְשׁוּתוֹ - אִם פָּחֲתָה[4] פָּחֲתָה לוֹ[5], וְאִם הוֹתִירָה[6] הוֹתִירָה לוֹ[7] - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[8]. וְאִם לֹא קִבֵּל אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא עָלָיו, אֶלָּא הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הָאִשָּׁה - אִם פָּחֲתָה[9] פָּחֲתָה לָהּ, וְאִם הוֹתִירָה הוֹתִירָה לָהּ - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נִכְסֵי מְלוֹג[10].

2) חפצים שאפשר לטלטלם ולהעבירם ממקום למקום, 'נכסי דניידי', בניגוד לקרקעות שהם: 'נכסי דלא ניידי'. 3) מלשון הפסוק (יחזקאל טז, לג): "ואת נתת את נדניך". 4) תפסד או תוזל. 5) לחובתו, והוא אחראי לשלם לה כשיגרשנה את כל התמורה כפי שהוערכה בשטר הכתובה. 6) השביחה, הוקרה. 7) לזכותו, ואינו מחזיר לה את השבח. 8) יבמות פ"ז, מ"א. שהקרן קיימת כברזל, שאפילו כלתה או נגנבה כולה - חייב לשלם, ולפי שהיו רגילים לשום הצאן בשומת כך וכך, והיה הרועה חייב באחריותן כפי השומא אפילו אם מתו כל הצאן, לכך נקראו הנכסים שהבעל מקבל עליו אחריותם: "נכסי צאן ברזל" ('ברטנורא' שם). 9) או נגנבה. 10) אמרו ב'בראשית רבה' פמ"ה (וכן ב'ירושלמי' יבמות פ"ז, ה"א): "מהו עבדי מלוג? כמו שאתה אומר: מלוג מלוג". כענין מליגת (מריטת) הראש, שתולשים השיער ועוזבים הראש, כך הבעל אוכל הפירות ומניח הקרן ואין לו רשות בה ('הערוך' ערך מלג).

ב. וְכֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, שֶׁלֹּא הִכְנִיסָה אוֹתָן לְבַעְלָהּ וְלֹא כָּתְבוּ אוֹתָן בַּכְּתֻבָּה[11], אֶלָּא נִשְׁאֲרוּ לְעַצְמָהּ, אוֹ נָפְלוּ לָהּ בִּירֻשָּׁה אַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה, אוֹ נָתְנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה - הַכֹּל נִקְרָאִין נִכְסֵי מְלוֹג, שֶׁכֻּלָּן בִּרְשׁוּתָהּ[12] הֵן. וְאֵין נִקְרָאִין כְּתֻבָּה אֶלָּא עִקַּר כְּתֻבָּה, שֶׁהוּא מֵאָה[13] אוֹ מָאתַיִם[14], עִם הַתּוֹסֶפֶת[15] בִּלְבַד.

11) בשעת האירוסין לא רשמו אותן בשטר הכתובה.

12) ואין לבעל רשות לכלותם או למכרם כי־אם לאכול פירותיהם בלבד, כפי שיתבאר לקמן פכ"ב ה"ז. 13) זוז - לאלמנה. 14) זוז - לבתולה. 15) שהוא מוסיף לה משלו (למעלה פ"י ה"ז), וראה להלן הערה טז. וסובר רבינו שאין לנדוניא דין כתובה, כדין כל חוב שבין מלוה ולוה. כי מה שתיקנו חכמים לתת לאשה כסף שלא הכניסה לבעלה, זהו ראוי להקרא כתובה. אבל מה שהאשה הכניסה משלה, זה עדיף מ'כתובה' ודינו כשאר חוב בעולם. והמקור לדעת רבינו הוא מהמשנה (כתובות פ:): "מתה, מה יעשו בכתובתה ובנכסים הנכנסים והיוצאים עמה?" (הם נכסי מלוג - רש"י שם). וכן (שם ק:): "אין להם כתובה. . . ולא בלאות". וכן בסוגיא דמורדת (כתובות סג:) חילקו בין כתובה לנכסי נדוניתה (מגיד־משנה). וראה במוספנו 'תשובת רבינו'.

1 **ג. כְּבָר הוֹדַעְנוּ[16], שֶׁחֲכָמִים תִּקְּנוּ כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה, וְדִין**
2 **הַתּוֹסֶפֶת כְּדִין הָעִקָּר[17]. וְלֹא תִּקְּנוּ לִגְבּוֹתָהּ כָּל זְמַן**
3 **שֶׁתִּרְצֶה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ[18] לוֹ זְמַן, וְאֵין**
4 **הַכְּתֻבָּה נִגְבֵּית אֶלָּא לְאַחַר מִיתַת הַבַּעַל אוֹ אִם**
5 **גֵּרְשָׁהּ[19]. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁאִם הָיוּ לַבַּעַל שָׂדוֹת טוֹבוֹת**
6 **וְרָעוֹת וּבֵינוֹנִיּוֹת, וּבָאָה הָאִשָּׁה לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ מִמֶּנּוּ,**
7 **שֶׁלֹּא תִּגְבֶּה אֶלָּא מִן הָרָעָה שֶׁבְּנִכְסָיו[20], וְהִיא**
8 **הַנִּקְרֵאת זִבּוּרִית[21].**

16) לעיל פ"י ה"ז. 17) לרוב הדברים (פרט למקומות שנאמר בהם מפורש שיש חילוק בין עיקר לתוספת. ראה לעיל פט"ו ה"ח, ולקמן פכ"ד ה"ב וה"ה). וכן מפורש בכתובות נד, ב ש"תנאי כתובה (=היינו התוספת) ככתובה". 18) ובכת"י התימנים: "שקבוע". 19) כתובות פא, א: "לא ניתנה כתובה לגבות מחיים". 20) גיטין מח, ב. ואין לחוש שתימנע משום כך להנשא, כי "יותר ממה שאיש רוצה לישא - האשה רוצה להנשא" (שם נ.). וב'תוספות יו"ט' שם מפרש: כי חשו חכמים שמא תקניטנו כדי שיגרשנה ותגבה כתובתה, לפיכך דינה בזיבורית. 21) מילה ערבית, ופירושה: שדה מלאה אבנים ('ערוך השלם'). והרמ"א בהגהותיו לשו"ע חו"מ סי' קא ס"ה, אומר "זיבורית - החלק הגרוע שבקרקע, מלשון זבורא (דבורה) שהוא מין מבעלי־חיים העוקצים". אבל הנדוניא הרי היא ככל חוב, ונגבית מן הבינונית.

9 **ד. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁכְּשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ אַחַר מוֹתוֹ**
10 **- לֹא תִּגְבֶּה עַד שֶׁתִּשְׁבַּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[22] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ**
11 **אֶצְלָהּ כְּלוּם, וְלֹא מָכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ, וְלֹא מָחֲלָה**
12 **אוֹתָהּ. וְשָׁמִין לָהּ כָּל מַה שֶׁעָלֶיהָ[23], וּפוֹחֲתִין אוֹתוֹ**
13 **מִכְּתֻבָּתָהּ[24]. אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ לִרְצוֹנוֹ - גּוֹבָה בְּלֹא**
14 **שְׁבוּעָה[25], וְאֵין שָׁמִין כְּסוּת שֶׁעָלֶיהָ; שֶׁהֲרֵי לְקָחָן לָהּ**
15 **וְזָכְתָה בָּהֶן, וְהוּא רוֹצֶה לְהוֹצִיאָהּ, לֹא הִיא[26].**

22) "הנשבע אוחז ספר־תורה בזרועו, והוא עומד ונשבע בשם או בכינוי" (לשון רבינו הל' שבועות פי"א ה"ח). כי כלל הוא: "הבא להפרע מנכסי יתומים, לא יפרע אלא בשבועה" (כתובות פז.). והוא הדין לנדוניא שאינה נגבית מן היתומים אלא בשבועה, כדין כל חוב, וכמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ד ה"א. וכתב רבנו יצחק אלפסי בהלכותיו לכתובות שם, ששבועה זו היא בנקיטת חפץ. 23) הבגדים שעל גופה שקנה לה בחייו. 24) כתובות נד, א. כי לא הקנה לה דברים אלו על דעת שתקחם ותלך ממנו. 25) שהרי יודע הוא אם מכרה או מחלה לו כתובתה. ואם הוא אינו טוען כלום, מי יטען לו? אולם, אם טען: "תשבע לי על טענתי" - דינו מפורש לקמן הי"ט. 26) ולפיכך אין שמין כסות שעל גופה (רי"ף בהלכותיו סוף פ"ד דכתובות). אולם, כל אלה שכופים אותם להוציא (ראה כתובות עז. ולעיל פט"ו, ה"ז) - שמין כל מה שעליה, הואיל ואינו מגרשה לרצונו (מגיד־משנה).

16 **ה. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא תִּגְבֶּה הָאַלְמָנָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא**
17 **מִן הַקַּרְקַע[27]. וְאֵינָהּ גּוֹבָה מִשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים**
18 **לְאַחַר מִיתַת הַבַּעַל[28]. וְאֵין הַבָּנוֹת נְזוֹנוֹת לְאַחַר מִיתַת**
19 **אֲבִיהֶן מִשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתָתוֹ. וְאֵינָהּ**
20 **טוֹרֶפֶת[29] בִּכְתֻבָּתָהּ בְּשֶׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ הַלּוֹקֵחַ[30], אַף־**
21 **עַל־פִּי שֶׁבַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֶּׁבַח. וּדְבָרִים אֵלּוּ**
22 **מִקֶּלֵּי כְּתֻבָּה הֵם[31].**

27) כתובות נא, א. ודף פא, ב. כרבנן דרבי מאיר. ולפי נוסח זה: "שלא תגבה האלמנה", רק אלמנה אינה גובה מפני שמטלטלין של היתומים אינם משועבדים לה, כשם שאינה משועבדים לבעל־חוב אחר (פ"ח מהל' נזקי ממון הי"א). אבל גרושה שגובה כתובתה מהבעל עצמו, גובה היא אפילו מן המטלטלין, כמו בעל־חוב אחר (שם ה"י). וכן נראה מלשון רבינו להלן ה"ז בתקנת הגאונים שתיקנו שתגבה "אחרי מות בעלה" - הרי שבחייו אין צורך לתקנה, וכמו כן בה"ח: "ונמצא האלמנה גובה מן המטלטלין" ('מעשה רוקח'). אבל הרשב"א בתשובה הביא בדברי רבינו: "התקינו שלא תגבה האשה כתובתה אלא מן הקרקע" - "האשה" משמע בין אלמנה ובין גרושה. וכתב הר"ן (נדרים סה:) שכתובה גרועה בזה מבעל־חוב אחר מפני שאין זמן פרעונה ידוע, ויתכן גם שלא תגבה אותה לעולם (כשתמות לפני בעלה) ולפיכך אינה סומכת אלא על הקרקע. וראה גם להלן הערה כט. 28) בכורות נב, א. אם הנכסים לא היו שוים בשעת מיתת בעלה כדי שיעור כתובתה, ואח"כ השביחו - אינה גובה אלא כמה שהיו שוים בשעת מיתת הבעל (רש"י שם). 29) חוטפת, תופסת. 30) שלקח קרקעות מבעלה בחייו שהם משועבדים לכתובתה, כמבואר בסמוך ה"י. 31) בכורות, שם. קל הוא שהקילו חכמים בגביית כתובתה, הואיל ויותר משאיש רוצה לישא - אשה רוצה להנשא, ולא עשתה עמו טובה כ"כ, אבל בעל־חוב עשה טובה ללוה - אין לו לאבד זכויותיו מן השבח ולא מקילים בו (רשב"ם לבבא־בתרא קלב:). [ומסתימת לשון רבינו: "ודברים אלו מקולי כתובה", נראה שזה מוסב גם על הדין הראשון, שאינה גובה כתובתה אלא מן הקרקע - הרי שדין כתובה גרוע מדין בעל־חוב אחר, וכדעת הרשב"א למעלה הערה כה].

23 **ו. וְכֵן מִקֶּלֵּי כְּתֻבָּה, שֶׁתִּטֹּל הָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ מִן**
24 **הַפְּחוֹת[32] שֶׁבַּמַּטְבְּעוֹת. כֵּיצַד? נָשָׂא אִשָּׁה בְּמָקוֹם**

אֶחָד, וְגֵרְשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר: אִם הָיוּ מָעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין טוֹבִים מִמָּעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין - נוֹתֵן לָהּ מִמָּעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין; וְאִם הָיוּ מָעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין טוֹבִים מִמָּעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין - נוֹתֵן לָהּ מִמָּעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בִּכְתֻבָּתָהּ מָעוֹת סְתָם; אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ בָּהּ מַטְבֵּעַ יָדוּעַ, בֵּין בָּעָקָר בֵּין בַּתּוֹסֶפֶת[34] - הֲרֵי הִיא כְּדִין הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ מַטְבֵּעַ יָדוּעַ, שֶׁנּוֹתֵן לוֹ כַּמָּה שֶׁהִלְוָהוּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה[35].

32) בגדלן ובמשקלן. 33) כתובות קי, ב: "מפני שהכתובה היא מדרבנן, הקילו בה שיפרע פעם לפי מקום הנישואין ופעם לפי מקום הגירושין, וכוונתנו בכל זה להקל עליו הפרעון" (פירוש המשנה לרבינו, שם). וכל זה כשיש בשווי המטבע כדי מאתיים ומנה שתיקנו לה חכמים, שהם חמשה ועשרים דינר של כסף טהור, כמבואר לעיל פ"י, ה"ח. אבל פחות מזה אין הוא יכול לפרוע, שהרי אין פוחתין לבתולה ממאתיים. . . וכל הפוחת - בעילתו בעילת זנות (שם, ה"ט). 34) ובלבד שלא יהיה בו פחות משיעור החכמים, מאתיים ומנה כדלעיל. 35) פ"ד, הי"א. ודין הנדוניא כדין החוב, שהולכים בו אחרי מקום כתיבת השטר, וכמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ז, ה"ט.

ז. תִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[36], שֶׁתִּהְיֶה הָאִשָּׁה גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ אַחֲרֵי מוֹת בַּעְלָהּ אַף מִן הַמַּטַּלְטְלִין[37], כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְקִינוּ[38] לְבַעַל חוֹב לִגְבּוֹת מִן הַמַּטַּלְטְלִין[39]. וּפָשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּרֹב יִשְׂרָאֵל[40]. וְכֵן שְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[41] - כֻּלָּן כַּכְּתֻבָּה הֵן, וְיֶשְׁנָן בְּמַטַּלְטְלִין כְּבְקַרְקַע. חוּץ מִכְּתֻבַּת 'בְּנִין דְּכְרִין'[42], שֶׁלֹּא מָצָאנוּ מְנֻהַג יְרֻשָּׁתָן פָּשׁוּט[43] בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[44]. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר: מַעֲמִידִין אוֹתָהּ עַל דִּין הַגְּמָרָא, שֶׁאֵין יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע.

36) ראה ב'אוצר הגאונים' לכתובות, חלק התשובות עמ' 210 ואילך, ברי"ף לכתובות פ"ו, ב'תוספות' כתובות נא, א. ודף סז, א. ורא"ש פ"ג דקידושין סי' יד. 37) מפני שהרבה אנשים עוסקים בעיקר במסחר מטלטלין בלבד, ואשה סומכת דעתה עליהם. וגם משום שבזמנם כבר היו אנשים שאין להם קרקעות כלל (מגיד־משנה, ורש"י לכתובות סז.). וראה בפירוש המשניות לרבינו (בכורות פ"ח מ"ט) שכתב שבכלל תקנה זו שגובה אף מן השבח. ועי' 'בית שמואל' סי' ק סקי"ב. 38) הגאונים. 39) של היתומים. שמדין תורה אין הם משועבדים לבעל־חוב (ראה פסחים לא.) וכביאור רש"י (ב"מ סז:): "בעוד הלוה קיים, אפילו מגלימה שעל כתפו גובה בעל־חוב, שהרי לו הלוה מעותיו ונשתעבד, והתורה אמרה: יבוא שליח בית־דין ויכנס לביתו ויטול משכונו, שנאמר (דברים כד, יא): "והאיש אשר אתה נושה בו, יוציא אליך את העבוט החוצה". אבל כשמת הלוה, מה לו וליתומים? הרי לא לוו ממנו, ואילו ירשו קרקעות, משועבדים הנכסים מחיים, כדין ערב, כי נכסיו של אדם הם ערביו, וכשהלוה לו - עליהם סמך, אבל מטלטלים אין להם דין ערב, שהרי לא עליהם סמך המלוה, הואיל וביד הלוה להצניעם ולאבדם". ותקנת הגאונים בבעל־חוב, כתבה בפ"ח מהל' נזקי ממון הי"ב.

ח. כְּבָר נָהֲגוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁיְּדַעְנוּ וְשֶׁשָּׁמַעְנוּ שְׁמָעָן, שֶׁיִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבָּה: בֵּין מִמְּקַרְקְעֵי בֵּין מִמְּטַלְטְלֵי[45]. וְדָבָר זֶה תִּקּוּן גָּדוֹל הוּא, וַאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וּנְבוֹנִים הִנְהִיגוּ דָּבָר זֶה; שֶׁהֲרֵי זֶה תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן[46], וְנִמְצָא הָאַלְמָנָה גּוֹבָה מִן הַמַּטַּלְטְלִין בִּתְנַאי זֶה, לֹא בְּתַקָּנַת אַחֲרוֹנִים[47].

45) שכותב: "אחריות כתובה זו . . . קיבלתי עלי ועל יורשי אחרי . . . ועל מה שעתיד אני לקנות מקרקעות וממטלטלין". ראה נוסח הכתובה לרבינו פ"ד מהל' יבום הל"ג. וכן הוא ב'אוצר הגאונים' שם. 46) שאפשר להתנותו אפילו על מה שכתוב בתורה, ראה לעיל פ"ו, ה"ט. 47) וההבדל בין זה לזה, מתבאר בסמוך ה"ט.

ט. הֲרֵי שֶׁלֹּא כָּתַב[48] כָּךְ בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה, אֶלָּא נָשָׂא סְתָם: אִם הָיָה יוֹדֵעַ בְּתַקָּנָה זוֹ שֶׁל גְּאוֹנִים - גּוֹבָה[49], וְאִם לַאו, אוֹ שֶׁנִּסְתַּפֵּק לָנוּ הַדָּבָר - מִתְיַשְּׁבִין בַּדָּבָר הַרְבֵּה; שֶׁאֵין כֹּחַ בְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים לָדוּן בָּהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה, כְּדִין תְּנָאֵי כְּתֻבָּה שֶׁהֵם תַּקָּנַת הַסַּנְהֶדְרִין[50] הַגְּדוֹלָה, עַד שֶׁנּוֹצִיא בָּהּ[51] מָמוֹן מִן הַיּוֹרְשִׁים[52].

48) "בין ממקרקעי בין ממטלטלי". 49) שכיון שידע בתקנה זו - שעבד לה כל נכסיו, אפילו המטלטלין שישארו לאחר מותו. 50) ובהם אנו אומרים: אע"פ שלא נכתבו בשטר הכתובה - כאילו נכתבו, שזהו תנאי בית־דין (כתובות נא., ולעיל פי"ב, ה"ה). 51) בכח תקנת הגאונים. 52) כשלא ידע בתקנה זו, וגם לא כתב כן בשטר הכתובה. וזהו ה"תיקון הגדול" שהזכיר רבינו בהלכה ח', שתגבה מכח ה'תנאי' לא מכח 'תקנת האחרונים'. והשווה דברי רבינו הל' מלוה ולוה פי"א, הי"א: "אבל במערב היו כותבים בשטרי חובות שיש לגבות מן הקרקע ומן המטלטלין, בין בחייו בין אחר מותו, ונמצא גובה על תנאי זה יותר מן התקנה . . . שמא לא ידע הלוה בתקנה זו, ונמצא ממון יתומים יוצא שלא כדין, שאין כח בתקנת האחרונים לחייב בה יתומים".

י. וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיוּ כָּל נִכְסֵי הַבַּעַל אַחֲרָאִין וְעַרְבָאִין[53] לַכְּתֻבָּה. אֲפִלּוּ כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה[54], וְיֵשׁ לוֹ קַרְקַע בַּאֲלָפִים זְהוּבִים - הַכֹּל תַּחַת שִׁעְבּוּד[55] הַכְּתֻבָּה. וְכָל שֶׁיִּמְכֹּר אַחַר הַנִּשּׂוּאִין מִנְּכָסָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּמְּכָרוֹ קַיָּם וְיֵשׁ לוֹ[56] לִמְכֹּר כָּל נְכָסָיו אִם יִרְצֶה

- יֵשׁ לָהּ לִטְרֹף[57] אוֹתָן בִּכְתֻבָּתָהּ כְּשֶׁיִּגְרְשֶׁנָּה אוֹ כְּשֶׁיָּמוּת, אִם לֹא תִּמְצָא נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין[58]. וּכְשֶׁתִּטְרֹף - לֹא תִּטְרֹף אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[59] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[60], כְּדִין כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת[61]. וְתַקָּנָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה כְּתֻבָּה קַלָּה בְּעֵינָיו[62].

53) ערבים. 54) מאה זוז. 55) משכון. 56) ויכול. 57) לקחת בחזקה. 58) שלא נמכרו למישהו, בניגוד לנכסים שנמכרו ללקוח, הנקראים: "נכסים משועבדים". וכן מצינו במשנה (גיטין פ"ה, מ"ב): "אין נפרעים מנכסים משועבדים מקום שיש נכסים בני חורין", שהרי הלוקח אומר למלוה: "הנחתי לך מקום לגבות הימנו". 59) כתובות פז, א. 60) רי"ף לכתובות מ"ט. וראה למעלה ה"ד. 61) שבועות מה, א. ובהל' מלוה ולוה פי"ד, ה"א. 62) כתובות פב, ב: בראשונה היו כותבים לבתולה מאתיים (ולא היו משעבדים נכסיהם לאחריות הכתובה). . . ועדיין כשהיה כועס עליה, אומר לה טלי כתובתך וצאי (לפי שהיתה מיוחדת לכך), עד שבא שמעון בן שטח ותיקן שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה (ולא ייחד לה כתובתה במטלטלין, וסומכת על כל נכסיו, שעתה יהיה קשה עליו להוציא מעות וליתן לה – 'תוספות' שם.).

יא. כְּשֶׁמַּשְׁבִּיעִין בֵּית דִּין אוֹ הַיּוֹרְשִׁין אֶת הָאַלְמָנָה כְּשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ - אֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ אֶלָּא חוּץ לְבֵית דִּין; מִפְּנֵי שֶׁבָּתֵּי דִינִין הָיוּ נִמְנָעִין מִלְּהַשְׁבִּיעָהּ, שֶׁחוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לֹא תְּדַקְדֵּק עַל עַצְמָהּ בַּשְּׁבוּעָה[63]. וְאִם רָצוּ הַיְּתוֹמִים לְהַדִּירָהּ - נוֹדֶרֶת לָהֶן כָּל מַה שֶּׁיִּרְצוּ[64], וּמַדִּירִין אוֹתָהּ בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ.

63) מפני שהיא טורחת לפני היתומים, תורה היתר לעצמה לישבע שלא לקחה כלום, בעוד שלקחה דבר מועט, וסוברת שזה בשכר טרחתה (גיטין לה.), והשבועה כשהיא חוץ לבית־דין היא קלה שאינה בשם או בכינוי אלא בקללת ארור, ואין עונשה חמור כל כך (ראה רש"י ו'תוספות' שם). ושמא שלשה הדיוטות השביעוה חוץ לבית־דין ('מעשה רוקח'). 64) שתאמר לפני בית־דין: "יאסרו עלי מיני מזונות אלו, אם קיבלתי כלום מכתובתי", ואפילו תעבור על נדרה אין ענשה חמור כל כך כעונש שבועת שקר ('תוספות' שם).

יב. מֵתָה הָאַלְמָנָה קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע - אֵין יוֹרְשֶׁיהָ[65] יוֹרְשִׁין מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם; שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע[66]. וְאִם נִשְּׁאַת[67] קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע - הֲרֵי זוֹ נִשְׁבַּעַת אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, וְנוֹטֶלֶת כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה; אֲבָל אֵינָהּ נוֹדֶרֶת וְנוֹטֶלֶת, שֶׁמָּא יָפֵר לָהּ הַבַּעַל[68].

65) בניה מבעל אחר. 66) "ואין אדם מוריש שבועה לבניו" (שבועות מח.). לפי שאין הבנים יכולים להשבע שבועה זו שנתחייב אביהם (רש"י שם). השווה הל' מלוה ולוה פי"ד, ה"ג. 67) לבעל שני. 68) והיא סומכת על זה ונודרת וגובה על שקר (גיטין לה: וברש"י). אבל כשנדרה לפני נישואיה - אין בעלה השני יכול להפר ש"אין הבעל מיפר בקודמין" (שם).

יג. יִחֵד לָהּ קַרְקַע[69] בִּכְתֻבָּתָהּ - בֵּין שֶׁיִּחֵד לָהּ בְּאַרְבַּעַת הַמְּצָרִים[70], בֵּין בְּמֶצֶר אֶחָד[71] - גּוֹבָה אֶת כְּתֻבָּתָהּ מִמֶּנָּה בְּלֹא שְׁבוּעָה[72]. וְכֵן אִם כָּתַב לָהּ מִטַּלְטְלִין, וְהֵן עַצְמָן קַיָּמִין - נוֹטֶלֶת אוֹתָן בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְכֵן אִם נִמְכְּרוּ וְנִגְלַקַח בָּהֶן מִטַּלְטְלִין אֲחֵרִים, וְנוֹדַע שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁנִיִּים מִדְּמֵי הַמִּטַּלְטְלִין הָרִאשׁוֹנִים - נוֹטַלְתָּן[73] בְּלֹא שְׁבוּעָה[74].

69) שכתב לה: "שדה פלונית תהא לכתובתך". 70) הגבולים. 71) ואין אומרים: מתוך שלא סימן את כל מצריה, אין זו מיוחדת כל צרכה, ואינה סומכת דעתה עליה. 72) כתובות נה, א. כי כל עיקר השבועה הוא מחשש שמא התפיסה צרור כסף לכתובתה, אבל זו שייחד לה שדה - היא היא הצרור שהתפיסה (רש"י שם). 73) ובכת"י התימנים: נוטלת. 74) שם. וכדעת הרי"ף, שהראשונים לא נאבדו אלא נמכרו. והוא־הדין בנכסי נדונייתה כל זמן שהם קיימים, נוטלתם בלא שבועה שהם מיוחדים ועומדים לרשותה. שהרי יכולה לומר: "כלי אני נוטלת" ואין הבעל יכול לסלקה בדמיהם - משום שבח בית אביה. ראה יבמות סו, ב (כסף־משנה בשם הריב"ש).

יד. הַפּוֹגֶמֶת כְּתֻבָּתָהּ - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶלֶף זוּז, הַבַּעַל אוֹמֵר: נִתְקַבַּלְתִּי הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי אֶלָּא כָּךְ וָכָךְ[75]. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ עָלֶיהָ עֵדִים בַּמִּקְצָת[76] שֶׁנָּטְלָה, וַאֲפִלּוּ דִּקְדְּקָה עַצְמָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן מַה שֶּׁנָּטְלָה בַּחֲצִי פְּרוּטָה[77] - לֹא תִּטֹּל הַשְּׁאָר אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[78].

75) כתובות פז, ב. הנפרע מחבירו אינו מדקדק לשום לב לכל מה שקיבל מחברו (והפורע מדייק). וזו הואיל ונפרעה במקצת, אפשר שנפרעה הכל - הטילו עליה שבועה כדי שתדייק. 76) אין אנו אומרים: אילו היה פורע לה יותר, היה מזמין עדים כדרך שעשה בפרעון הראשון. 77) אין זה מוכיח שהיא דייקנית ותיטול משום כך שלא בשבועה. ובכת"י התימנים הנוסח: בחצי חצי פרוטה", מקביל ללשון התלמוד שם: "פחות פחות משוה פרוטה", ומפרש רש"י: במנה שקיבלה עושה עמו חשבון, כך נתת לי ביום פלוני, וכך ביום פלוני, ומצרפת בחשבון אפילו פחות משוה פרוטה. 78) וכן הדין בנדונייתה, שגם בשאר חוב הדין כך, כמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ד, ה"א.

טו. אָמַר הַבַּעַל: נִתְקַבַּלְתִּי הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי כְּלוּם, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁנִּתְקַבְּלָה הַכֹּל אוֹ מִקְצָת - לֹא תִּפָּרַע כָּל הַכְּתֻבָּה אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[79].

79) כתובות, שם. ותקנת חכמים היא כדי להפיס דעתו של בעל. ואין זו שבועת התורה ש"עד אחד מחייב את המכחיש - שבועה", שהרי כל הנשבעים שבתורה נשבעים ולא משלמין, וזו נשבעת ונוטלת, אלא תקנת חכמים היא כנ"ל.

טז. הַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָלַךְ לוֹ - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו אַחַר שֶׁתִּשָּׁבַע וּמַגְבִּין אוֹתָהּ כְּתֻבָּתָהּ[80]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בְּמָקוֹם רָחוֹק, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טֹרַח לְהוֹדִיעוֹ; אֲבָל אִם הָיָה בְּמָקוֹם קָרוֹב לְהוֹדִיעוֹ - שׁוֹלְחִין לוֹ וּמוֹדִיעִין[81] אוֹתוֹ, וְאִם לֹא יָבוֹא - תִּשָּׁבַע וְתִטֹּל[82].

80) שם פח, א. **81)** הרי"ף שם. ומקורו בבבא־בתרא קעד, א שנכסיו של אדם הם ערביו, והמלוה את חבירו לא יתבע את הערב תחילה. **82)** ואפילו בבעל־חוב הדין כן, "שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חבירו והולך ויושב במדינת הים, ואתה נועל דלת בפני לווין" (שם פח.).

יז. הַפּוֹחֶתֶת כְּתֻבָּתָהּ - נִפְרַעַת שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה בְּאֶלֶף זוּז, הוּא אוֹמֵר: נִתְקַבַּלְתִּי הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי כְּלוּם, וְאֵין לִי אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת זוּז; וְזֶה שֶׁכָּתַב לִי אֶלֶף, אֲמָנָה[83] הָיְתָה בֵּינִי לְבֵינוֹ - הֲרֵי זוֹ נִפְרַעַת שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה[84]. אֲבָל אִם אָמְרָה: אֵין בִּשְׁטַר כְּתֻבָּתִי אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת - אֵינָהּ נִפְרַעַת בִּשְׁטָר זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶלֶף זוּז כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי בִּטְלָה אוֹתוֹ וּכְאִלּוּ הוֹדָת שֶׁהוּא שֶׁקֶר. לְפִיכָךְ נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְנִפְטָר[85].

83) הוא האמין בי שלא אתבענו אלא חמש מאות זוז. **84)** כתובות פז, ב. **85)** כדין הטוען את חבירו מאה זוז - והלה כופר בכל, שנשבע שבועת היסת מדרבנן (ראה שבועות מ: והל' טוען ונטען פ"א, ה"ג).

יח. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ: לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה - אוֹמְרִים לָהּ בֵּית דִּין: הִשָּׁבְעִי וּטְלִי; וּמָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ: תִּפָּרַע שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה - אוֹמְרִים לַבַּעַל: עֲמֹד וְתֵן לָהּ[86], וְאֵין אַתָּה נֶאֱמָן בְּטַעֲנָה זוֹ עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיךָ.

86) ואין אנו משביעים אותה כדי להפיס דעת בעלה.

יט. אָמַר הַבַּעַל מֵעַצְמוֹ: תִּשָּׁבַע לִי עַל טַעֲנָתִי - אוֹמְרִין לָהּ: הִשָּׁבְעִי וּטְלִי[87], וְתִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ. הִתְנֵית עִמּוֹ שֶׁתִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה[88], אוֹ שֶׁתְּהֵא נֶאֱמֶנֶת בְּכָל מַה שֶׁתִּטְעַן[89] - גּוֹבָה מִמֶּנּוּ בְּלֹא שְׁבוּעָה כְּלָל. אֲבָל אִם בָּאָה לִגְבּוֹת מִיּוֹרְשָׁיו - תִּשָּׁבַע[90] וְאַחַר כָּךְ תִּטֹּל.

87) שבועות מא, א. וברי"ף שם, וכן הוא בדברי רבינו בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב בענין שטר חוב, ומשם למד רבינו לענין כתובת אשה. **88)** אף־על־פי שיאמר לה: "השבעי וטלי". **89)** כגון פוגמת (דלעיל ה"יד) שאינה נפרעת אלא בשבועה. **90)** שלא פטרה אלא ממנו, אם תגבה כתובתה בחייו (כתובות פו:).

כ. הִתְנֵת עִמּוֹ שֶׁתִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ מִיּוֹרְשָׁיו בְּלֹא שְׁבוּעָה[91], אוֹ שֶׁתִּהְיֶה נֶאֱמֶנֶת בְּכָל מַה שֶׁתִּטְעַן עַל יוֹרְשָׁיו - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מֵהֶן בְּלֹא שְׁבוּעָה[92]. אֲבָל אִם בָּאָה לִטְרֹף מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים[93] - לֹא תִּטְרֹף אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[94], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֶאֱמִינָהּ הַבַּעַל; שֶׁאֵין תְּנַאי הַבַּעַל מוֹעִיל אֶלָּא עָלָיו וְעַל יוֹרְשָׁיו, אֲבָל לְהַפְסִיד מָמוֹן אֲחֵרִים אֵינוֹ מוֹעִיל[95].

91) אף־על־פי שמן הדין עליה להשבע, שאין נפרעים מנכסי יתומים אלא בשבועה (כתובות פז.). **92)** שם. **93)** שנמכרו ללקוחות בחיי הבעל אחרי נישואיה, והרי הם משועבדים ואחראים לפרעון כתובתה, אם אין שם נכסים בני חורין, כדלעיל ה"י. **94)** ללקוחות, שלא נתקבלה כתובתה עדיין, כדלעיל ה"ד. **95)** כן כתב רבינו בפט"ו מהל' מלוה ולוה ה"ז. וכן דעת הרי"ף בכתובות פ"ט. והראב"ד סובר שכל שקדמה נאמנות הבעל למקח הלוקח, היא גובה שלא בשבועה, שהלוקח לא היה לו לקנות נכסים אלה. ואיהו אפסיד אנפשיה (והוא הפסיד לעצמו).

כא. אַלְמָנָה שֶׁהָיָה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - נִשְׁבַּעַת וְגוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה שָׁנָה[96]. בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ, בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ[97]. וְאִם אֵין שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵין לָהּ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ עִקַּר כְּתֻבָּה[98], וַאֲפִלּוּ תָּבְעָה בְּיוֹם מִיתַת בַּעְלָהּ[99]. וְכֵן הַגְּרוּשָׁה, אֲפִלּוּ עִקַּר כְּתֻבָּה אֵין לָהּ[100] עַד שֶׁתּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה[101].

96) כתובות קד, א. כי אילו מחלה הכתובה ליורשים, היתה מוסרת להם שטר הכתובה. **97)** ראה בסמוך הכ"ג. **98)** מאתיים זוז לבתולה, ומאה זוז לאלמנה. **99)** שמא נתקבלה כתובתה או מחלתה, והחזירה לו שטרה. **100)** כשטוען הבעל פרעתי או מחלה לי, אבל אם הוא מודה - חייב לפורעה. **101)** שם פט, א. וכן ברי"ף שם.

כב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה, אֶלָּא סוֹמְכִין עַל תְּנַאי בֵּית דִּין - הֲרֵי זוֹ גוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בְּיָדָהּ שְׁטַר כְּתֻבָּה - בֵּין נִתְגָּרְשָׁה בֵּין נִתְאַלְמְנָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ[102], אֲבָל תּוֹסֶפֶת אֵין לָהּ בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[103].

102) שם. **103)** שאינה מתנאי בית־דין שנאמר בה אע"פ שלא נכתבה הרי היא כנכתבה. אלא מרצונו הטוב הוא מתחייב, והואיל ואין כתובתה בידה - אינה נאמנת.

כג. וְעַד כַּמָּה תִּגְבֶּה הָאַלְמָנָה הָעִקָּר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתֻבָּה? אִם הָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ - גּוֹבָה לְעוֹלָם[104], וְאִם הָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ - עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה. וְאִם בָּאָה לִתְבַּע אַחַר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה - אֵין לָהּ כְּלוּם; שֶׁאִלּוּ לֹא מָחֲלָה - לֹא שָׁתְקָה כָּל זְמַן זֶה[105], וַהֲרֵי אֵינָהּ עִם הַיּוֹרְשִׁים כְּדֵי שֶׁתֹּאמַר: נִכְלַמְתִּי מִלְּתָבְעָן וְהֵן עִמִּי בַּבַּיִת.

כד. לְפִיכָךְ[106], אִם הָיָה הַיּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מוֹלִיךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ לְבֵית אָבִיהָ וּמְמַכֵּל בָּהּ - יֵשׁ לָהּ לִתְבַּע כְּתֻבָּתָהּ וַאֲפִלּוּ אַחַר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה; מִפְּנֵי שֶׁזּוֹ שֶׁשָּׁתְקָה וְלֹא תָּבְעָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בּוֹשָׁה מִן הַיּוֹרֵשׁ[107].

106) הואיל ובשעה שהיא בושה, אין שתיקתה ראיה על מחילתה. **107)** מחמת הכבוד הגדול שנהג בה (שם קד:). בטרחו בעצמו להוליך מזונותיה לביתה, ודין התוספת כדין הכתובה, שאפילו היתומים מודים בסכום התוספת, אלא שטוענים שמחלה להם, כל שעברו עליה כ"ה שנה והיא בבית אביה, הפסידה גם התוספת. ודין נדונייתה כדין חוב שלעולם לא דנים בו דין מחילה, כמבואר בגמרא (שם קד.). וכן הגרושה גובה כתובתה לעולם, שדינה כדין בעל־חוב (שם).

כה. הִיא אוֹמֶרֶת: בְּתוּלָה נִשֵּׂאתִי וְעִקַּר כְּתֻבָּתִי מָאתַיִם, וְהַבַּעַל אוֹ יוֹרְשָׁיו[108] אוֹמְרִים: בְּעוּלָה נִשֵּׂאת וְאֵין לָהּ אֶלָּא מֵאָה - אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁרָאוּ שֶׁעָשׂוּ לָהּ הַמִּנְהָגוֹת שֶׁנָּהֲגוּ אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר לַעֲשׂוֹתָן לִבְתוּלָה, כְּגוֹן מִינֵי שִׂמְחָה[109] אוֹ כְּתָרִים אוֹ מַלְבּוּשׁ[110] יָדוּעַ, אוֹ שֶׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין כָּךְ אֶלָּא לִבְתוּלָה[111] - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מָאתַיִם; וְאִם אֵין לָהּ עֵדִים בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מָנֶה[112]. וְאִם הָיָה הַבַּעַל קַיָּם - יֵשׁ לָהּ לְהַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה[113]. וְנֶאֱמָן הַקָּטָן לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ וְלוֹמַר: זָכוּר אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה לִפְלוֹנִית מִנְהַג הַבְּתוּלוֹת[114]. וְכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתֻבָּה[115], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

108) אם נתאלמנה. **109)** כתובות טז, ב: "רקדו לפניה, העבירו לפניה כוס של בשורה", כוס של יין תרומה, כלומר זו ראשית כתרומת ראשית. **110)** "הינומא" צעיף על ראשה משורבב על עיניה, ומתוך שאין עיניה מגולות, מנמנמת לפעמים בתוכו, הינומא - על שם תנומה (שם יז: ורש"י). **111)** כגון חילוק קליות לתינוקות (שם טו: במשנה). **112)** שם טז, א: "רוב נשים - בתולות נישואות. וכל הנישאת בתולה יש לה קול (יודעים שיצאת בהינומא), וזו הואיל ואין לה קול - נתערער רובה". **113)** במנה, ומודה במקצת חייב שבועה מן התורה (שבועות לח: ומב:). ואף־על־פי שאין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות? - הואיל ותקנת הגאונים היא לגבות מן המטלטלים, חייב הוא בשבועה (ה'מאירי' לכתובות טז. עמ' 72, בראב"ד ובלחם־משנה). וההבדלים בין שבועת התורה לשבועת החכמים, מנויים בשבועות מא, א. ואחד מהם: בשבועות התורה יורדים לנכסי הנתבע (אם אמר איני נשבע ואיני משלם) ונותנים לתובע. ובשבועה דרבנן - אין יורדים לנכסיו אלא מנדים אותו שלשים יום, ואם לא בא ולא תבע נידויו, מלקים אותו מכת מרדות (מלשון רבינו הל' טוען ונטען פ"א ה"ד־ה). **114)** הואיל ורוב נשים - בתולות נישואות, אין אנו צריכים לעדות גמורה (כתובות כח.). ומכיון שכתב למעלה "אם יש עדים" נראה שצריך שנים, אלא שאפילו שניהם קטנים נאמנים ('מאירי' שם עמ' 132, ועי' כסף־משנה). **115)** כתובות טז, ב. כי במקום שכותבים הרי אפשר לראות בכתובה אם נשאת כבתולה או כאלמנה, אם לא שנאבדה הכתובה, והבעל או היורשים מודים שלא נפרעה, אלא שטוענים: "בעולה נשאת" (מגיד־משנה).

כו. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי - נֶאֱמֶנֶת, שֶׁאֵינָהּ מְעִיזָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[116]. לְפִיכָךְ, הָאִשָּׁה שֶׁהוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה וְאֵין עִמָּהּ גֵּט, וְאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי וְאָבַד גִּטִּי, תֵּן לִי כְּתֻבָּתִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ - חַיָּב לִתֵּן לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה; אֲבָל אֵינוֹ נוֹתֵן לָהּ הַתּוֹסֶפֶת, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה שֶׁגֵּרְשָׁהּ, אוֹ שֶׁיֵּצֵא גֵּט עִם הַכְּתֻבָּה מִתַּחַת יָדָהּ[117].

116) יבמות קטז, א. **117)** הראב"ד משיג על רבינו, ואומר: דברים אלו במות טלואות הם (מלשון הכתוב יחזקאל טז, טז) שאם אינה מעיזה פניה, וכאילו גט יוצא מתחת ידה, למה לא תהיה נאמנת גם על התוספת. ועוד הוא חולק על דברי רבינו וסובר, שאין היא נאמנת לגבות כתובתה, וגם אינה נאמנת להנשא לאחר לכתחילה אלא שאם נשאת לא תצא. שאם תאמר תינשא לכתחילה "לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה". וה'מגיד משנה' מצדיק את רבינו, ומשיב על דברי הראב"ד במליצה: "במות אלו, כבר הקריבו עליהן קרבן הרבה מפרשים" הסוברים ג"כ שנאמנת להנשא לכתחילה, ומביאים ראיות לכך מכמה סוגיות בש"ס, ומכיון שמותרת להנשא לכתחילה, ממילא מקבלת כתובתה, שכך כתב לה בשטר כתובתה: "אם תנשאי לאחר, תטלי מה שכתוב לך" (יבמות קיז.). ובמה שהקשה הראב"ד: "א"כ תקבל גם תוספת כתובתה?" - יפה השיב ה'מגדל עוז': "לא מצינו מתגרשת בעל כרחו ולרצונה שתגבה תוספת, שלא כתב לה על־מנת שתצא ממנו ותלך ותאכל עם אחר" (השווה לעיל פט"ו ה"י). ובמה שהשיג הראב"ד: אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה? תמה ה'מגדל עוז', ואמר: "בת אברהם אבינו איך תעיז פניה, והלא סימן לזרע אברהם אבינו ביישנים?!" (כמבואר ביבמות עט.). וכדעת רבינו, קיבלו גם רבותינו בעלי התוספות והרשב"א ז"ל. אלא שב'תוספות' ליבמות קטז, א העירו שאינה נאמנת אלא כשאינה תובעת כתובתה, אבל אם תבעה כתובתה - אינה נאמנת, וכמבואר בסמוך הלכה לא. ואילו לדעת רבינו, נאמנת אפילו כשתובעת כתובתה, כמבואר לפנינו. וראה שו"ע אהע"ז סי' יז ס"ב.

כז. אָמַר לָהּ הַבַּעַל: כָּךְ הָיָה, גֵּרַשְׁתִּי וְנָתַתִּי לָהּ כָּל הַכְּתֻבָּה, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת, וְכָתְבָה לִי שׁוֹבֵר[118], וְאָבַד שׁוֹבְרִי - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר 'לֹא גֵּרַשְׁתִּי' וְלֹא יִתְחַיֵּב

בַּתּוֹסֶפֶת[119], נֶאֱמָן. וּמַשְׁבִּיעָה בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[120], וְנוֹתֵן לָהּ אֶת הָעִקָּר, וְנִשְׁבַּע הוּא שְׁבוּעַת הֶסֵּת[121] עַל הַתּוֹסֶפֶת.

118) שטר קבלה. 119) כמבואר למעלה הלכה כו. 120) על עיקר כתובתה. 121) שהרי היא תובעתו טענת ודאי והוא כופר, עליו להשבע שבועת היסת ויפטר.

כח. הוֹצִיאָה גֵט וְאֵין בְּיָדָהּ שְׁטַר כְּתֻבָּה, אִם דֶּרֶךְ אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁלֹּא יִכְתְּבוּ כְּתֻבָּה - גּוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ בְּגֵט שֶׁבְּיָדָהּ[122]; וְאִם דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה - אֲפִלּוּ עִקָּר אֵין לָהּ עַד שֶׁתּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה[123], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[124]. וְנִשְׁבַּע הַבַּעַל שְׁבוּעַת הֶסֵּת עַל טַעֲנָתָהּ, וְנִפְטָר.

122) ואינו נאמן לומר שיניתי מנהג בני עירי וכתבתי לה (כתובות פט.). 123) שיכול לומר: אם אשלם לה עכשיו, שמא אחרי מותי תוציא כתובתה ותגבה בתורת אלמנה, לומר לא נתגרשתי ולא נפרעתי (רש"י שם). ואם יש עדים שאבדה הכתובה או נשרפה - הרי זה כמקום שאין כותבים כתובה, וגובה בגט שבידה (רמ"א אהע"ז סי' ק ס"ו). 124) לעיל הכ"א.

כט. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי גִטִּין וּשְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת[125] - גּוֹבָה שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת[126]. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת וְגֵט אֶחָד[127] - אֵינָהּ גּוֹבָה אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת. וְאֵי זוֹ מֵהֶן גּוֹבָה? אִם שְׁתֵּיהֶן שָׁוּוֹת[128] - בְּטֵלָה הָאַחֲרוֹנָה אֶת הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת[129] אֶלָּא מִזְּמַן הָאַחֲרוֹנָה[130]; וְאִם הָיָה בְּאַחַת מִשְּׁתֵּיהֶן תּוֹסֶפֶת עַל חֲבֶרְתָּהּ[131] - גּוֹבָה בְּאֵיזֶה מֵהֶן שֶׁתִּרְצֶה[132], וּתְבָטֵל הַשְּׁנִיָּה.

125) שגירשה פעמיים. וזמן כתובה ראשונה קודם לזמן גט ראשון, וזמן כתובה שניה קודם לגט שני. 126) משני נישואיה (כתובות פט:). 127) וזמן שתיהן קודם לגט, הרי שלא נתגרשה אלא פעם אחת. 128) סכום שתיהן. 129) מהלקוחות שקנו נכסים מבעלה המגרש. 130) שלפיכך כתב לה כתובה שניה שתמחול לו על שעבודה של כתובה ראשונה, וכל מה שקנו הלקוחות בין זמן הכתובה הראשונה לכתיבת השניה - אינו משועבד לכתובתה. 131) שבשניה כתב לה סכום יותר גדול מסכום הראשונה. 132) אם רוצה בכתובה המרובה אינה טורפת אלא מזמן האחרונה, ואם רוצה לטרוף מזמן שבראשונה, אין לה זכות לגבות את הסכום שבשניה. והרי כאילו אמר לה מתחילה: "אם תתרצי למחול שעבוד על ראשונה - גבי כתובה שניה שהיא מרובה. ואם לא - גבי הראשונה המועטת" (שם וברש"י). אבל כשסכום שתיהן שוה, בהכרח בטלה שניה את הראשונה, שאם לא כן למה כתבה.

ל. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי גִטִּין וּכְתֻבָּה אַחַת[133] - אֵין לָהּ אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת; שֶׁהַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ סְתָם[134] - עַל כְּתֻבָּתָהּ הָרִאשׁוֹנָה הֶחֱזִירָהּ[135]. הוֹצִיאָה גֵט וּכְתֻבָּה אַחַר מִיתַת הַבַּעַל[136]: אִם גֵּט קוֹדֵם לַכְּתֻבָּה[137] - גּוֹבָה בְּגֵט זֶה עִקַּר כְּתֻבָּה, אִם אֵין דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה, וְגוֹבָה כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ בִּכְתֻבָּתָהּ זוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכְתָה בָּהּ בְּמִיתָתוֹ; וְאִם כְּתֻבָּה קָדְמָה אֶת הַגֵּט[138] - אֵין לָהּ אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת, שֶׁעַל כְּתֻבָּתָהּ הָרִאשׁוֹנָה הֶחֱזִירָהּ[139].

133) אחרי שגירשה, נשאה שנית ולא כתב לה כתובה, והיא לא גבתה משום מה כתובתה הראשונה, ואח"כ גירשה שנית, הרי בידה שני גיטין וכתובה אחת. 134) ולא כתב לה כתובה חדשה, והיא לא גבתה את כתובתה הראשונה. 135) שם. 136) שגירשה וחזר ונשאה ומת. 137) שכתב לה עם נישואיו השניים. 138) שכשנשאה שנית, לא כתב לה כתובה. 139) שם צ, א.

לא. הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ׳מֵת בַּעְלִי׳ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[140]. וּמִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה - שֶׁאִם תִּנָּשֵׂא לְאַחַר אַחַר מוֹתוֹ, תִּטֹּל כָּל מַה שֶׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[141]. לְפִיכָךְ, אִם בָּאָה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא, וְלֹא הִזְכִּירָה שֵׁם כְּתֻבָּה בָּעוֹלָם - מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא, וּמַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ[142] וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ. בָּאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, תְּנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי - אַף לְהִנָּשֵׂא אֵין מַתִּירִין אוֹתָהּ; שֶׁעַל עִסְקֵי הַכְּתֻבָּה בָּאָה, וַהֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא מֵת, וְאֵין דַּעְתָּהּ לְהִנָּשֵׂא, אֶלָּא לִטֹּל כְּתֻבָּה מֵחַיִּים בִּלְבַד[143]. בָּאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא וּתְנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי - מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר דְּבָרֶיהָ עַל עִסְקֵי הַנִּשּׂוּאִין בָּאָה; אֲבָל אִם בָּאָה וְאָמְרָה: תְּנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי וְהַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא - מַתִּירִין אוֹתָהּ, וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּה. וְאִם תָּפְשָׂה - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ[144].

140) פי"ב הט"ו. 141) אע"פ שאין ממון נגבה אלא בעדות שנים, וכאן אין שום עדות בלעדה, בכל זאת תיטול כתובתה, שכך כתב לה בשטר הכתובה: "אם תנשאי לאחר, תטלי מה שכתוב לך" והרי הותרה להנשא (יבמות קיז.). 142) שבועת האלמנה, שלא הניח אצלה כלום ולא מחלה לו כתובתה, כמבואר לעיל ה"ד. 143) שם. 144) מסופקים אנו, אם על עסקי הכתובה באה, ולפיכך הקדימה לומר: "תנו כתובתי", או על עסקי נישואין באה אלא שאינה יודעת לנסח דבריה כראוי, וכל ספק שבממון - אם תפש אין מוציאין מידו, כי שמא זכה בממונו ואין לך רשות להוציאו מידו. ואע"פ שאין נותנים לה כתובתה, מתירים אותה להנשא הואיל ומצד הדין אשה נאמנת לומר מת בעלי, מחמת "חזקה שאינה מקלקלת עצמה ותאסור עצמה על בעלה הראשון ועל השני . . . שאם הוא חי, סופו לבוא או ייודע שהוא חי" (לשון רבינו לקמן הל' גירושין פי"ב הט"ז), וכל הספק שנתעורר בדבריה אינו אלא ספק דרבנן - ולהקל (כסף־משנה). ובשו"ע (אהע"ז סי' יז, סמ"ד): "יש אומרים, בין בזו ובין בזו, אין מתירים אותה כיון שהזכירה כתובה".

יום שני כ"ב שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִעָה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו שהקודמת לנישואין קודמת לגבות כתובתה, טענות בנכסי צאן ברזל, הניח נשים רבות ואין לו כדי כל הכתובות, ערב כתובת אשה, מכר בעלה בהסכמתה, מכירת קרקעות לצורך הכתובה, מוכרת או מוחלת כתובתה.

א. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת - כָּל שֶׁנִּשֵּׂאת בַּתְּחִלָּה[2] קוֹדֶמֶת לִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ. וְאֵין אַחַת מֵהֶן נוֹטֶלֶת אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[3]. וְאֵין לָאַחֲרוֹנָה אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְגַם הִיא[4] נִשְׁבַּעַת[5] וְנוֹטֶלֶת הַשְּׁאָר. וְכֵן אִם הָיָה עָלָיו שְׁטַר חוֹב: אִם הָיָה הַחוֹב קוֹדֵם - גּוֹבֶה בַּעַל חוֹב תְּחִלָּה; וְאִם הַכְּתֻבָּה קָדְמָה[6] - גּוֹבָה הָאִשָּׁה בַּתְּחִלָּה[7], וְהַנִּשְׁאָר לְבַעַל חוֹב.

2) שזמן כתובתה קודם לזמן כתובת השנייה. 3) אף באופן שאין יתומים שישביעון, בכל זאת נשבעת הראשונה לשנייה, כי השנייה טוענת: "השבעי לי שלא גבית משל בעלי כלום כי אולי לא יישאר לי ממה לגבות כתובתי", וכן השנייה לשלישית והשלישית לרביעית מאותו הטעם, שמא לא יישאר למאוחרת ממה לגבות כתובתה. 4) האחרונה. 5) כי שמא תימצא שדה אחת מאלו השדות, שגבו שלוש הנשים הראשונות - שאינה שלו (של הבעל) כי גזלה, וסוף שיבואו הבעלים ויטלוה ממנה, ואף על פי שתחזור ותוציא מידי האחרונה את השדה שגבתה, שהרי בעל חוב מאוחר שקדם מוציאים מידו - יכולה היא לטעון כי זאת האחרונה כבר קבלה כתובתה ויודעת היא כי סוף סוף יטלו ממנה שדה זו ולא תשים עין על השדה לעובדה ולשמרה כראוי ותיפסד, ולכן תשבע שלא קבלה עוד את כתובתה. 6) שנשא אשה וכתב לה כתובה ואחרי כן לווה. 7) כי שעבודה על הקרקע קדם לשעבוד בעל חוב.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הַקַּרְקַע שֶׁבָּאוּ לִגְבּוֹת מִמֶּנָּה קְנוּיָה לוֹ בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִים וּבְשָׁעָה שֶׁלָּוָה הוּא; שֶׁהַדִּין נוֹתֵן, שֶׁכָּל הַקּוֹדֵם בִּשְׁטָר תְּחִלָּה זָכָה תְּחִלָּה. אֲבָל אִם נָשָׂא נָשִׁים זוֹ אַחַר זוֹ וְלָוָה, בֵּין קֹדֶם נִשּׂוּאִין בֵּין אַחַר נִשּׂוּאִין, וְאַחַר שֶׁנָּשָׂא וְלָוָה קָנָה קַרְקַע - כֻּלָּן חוֹלְקִין כְּאֶחָד; שֶׁשִּׁעְבּוּד כֻּלָּן כְּאֶחָד בָּא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקָּנָה הָיָה מְשֻׁעְבָּד לַכֹּל[8], וְאֵין כָּאן דִּין קְדִימָה[9].

8) בשעה שקנה הקרקע כבר היה חייב לשניהם, ונשתעבדה לשניהם כאחד. 9) כל זה כשהנכסים מספיקים לכולם, אבל אם אינם מספיקים - המלווה קודם לאשה, והיא נדחית לגמרי.

ג. וְכֵן אִם הָיָה זְמַן הַכְּתֻבּוֹת וְהַשְּׁטָרוֹת כֻּלָּן יוֹם אֶחָד אוֹ שָׁעָה אַחַת, בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין שָׁעוֹת[10] - חוֹלְקִין כְּאֶחָד, שֶׁאֵין שָׁם קוֹדֵם. וּלְעוֹלָם, כָּל שֶׁקָּדַם וְזָכָה בְּמִטַּלְטְלִין כְּדֵי חוֹבוֹ אוֹ כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין[11].

10) כגון ירושלים, שהיו כותבים בשטרותיהם ביום פלוני בשעה פלונית. 11) שאין המטלטלין משועבדים לבעל חוב. כי אילו נשתעבדו, אין לך אדם שיקנה מטלטלים מחבירו שמא יטרפו ממנו בעלי חוב של המוכר, שהרי אין להם קול, שידעו הלקוחות להיזהר בקנייתם.

ד. מִי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְעָלָיו שְׁטַר חוֹב, וּבָא בַּעַל חוֹב וְהָאִשָּׁה לִגְבּוֹת, וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת וְקַרְקַע כְּדֵי הַחוֹב וְהַכְּתֻבָּה - בַּעַל חוֹב נוֹטֵל מָעוֹת[12], וְהָאִשָּׁה נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ מִן הַקַּרְקַע[13]. וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא קַרְקַע שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי לִגְבּוֹת שְׁנֵיהֶם, וְלֹא הָיָה בָּהּ דֵּין קְדִימָה[14] - נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְבַעַל חוֹב. וְאִם נִשְׁאַר לָאִשָּׁה כְּלוּם - תִּטֹּל, וְאִם לַאו - תִּדָּחֶה מִפְּנֵי בַּעַל חוֹב. שֶׁהֲרֵי בַּעַל חוֹב הִפְסִיד וְהוֹצִיא מְעוֹתָיו, וְהָאִשָּׁה לֹא חָסְרָה דָּבָר; שֶׁיּוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִשָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא.

12) שהרי הלווה לו מעות. 13) שהרי לא נתנה לו כלום, וסמכה רק על שיעבוד הקרקע. 14) כגון שהיה זמן הכתובה והשטר חוב מיום אחד. או שנשא ולווה ואחרי כן קנה קרקע.

ה. וְכֵן מִי שֶׁמֵּת[15] וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב וְקַרְקַע שֶׁאֵין בָּהּ דֵּין קְדִימָה - הָאִשָּׁה נִדְחֵית מִפְּנֵי בַּעַל חוֹב, וְהוּא גּוֹבֶה חוֹבוֹ תְּחִלָּה.

15) אף על פי שבמקרה זה לא היינו צריכים לייפות את כוחו של בעל חוב, כי אין לחוש לנעילת דלת בפני לווין, הואיל ומיתה אינה שכיחה, ולא יעלה המלווה על דעתו שמא ימות הלווה ואשתו תחלוק עימו בנכסים - משמיענו רבינו שגם בזה נדחית האלמנה, הואיל והפסיד כנ"ל.

ו. וְכֵיצַד שֶׁתִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁתִּגְבֶּה הָאִשָּׁה וּבַעַל חוֹב מִן הַמִּטַּלְטְלִין[16], וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין, אִם לֹא הִנִּיחַ מִטַּלְטְלִין כְּדֵי לִתֵּן לִשְׁנֵיהֶם - נוֹתְנִין לְבַעַל חוֹב כָּל חוֹבוֹ תְּחִלָּה[17]; וְאִם נִשְׁאַר לָאִשָּׁה מַה שֶּׁתִּטֹּל בִּכְתֻבָּתָהּ - תִּטֹּל, וְאִם לַאו - תִּדָּחֶה[18].

16) של היתומים. 17) כי הוא הפסיד והוציא מעותיו. 18) וכתב הטור: אם כתב לה בעלה בכתובתה "אחריות כתובה זו . . . ממקרקעי ואגבן ממטלטלין" שהקנה לה מטלטלין אגב קרקע - כשם שהשעבוד חל על הקרקע כך חל הוא על המטלטלין, אזי יהיה גם במטלטלין דין קדימה. ואם הכתובה קודמת לחוב תגבה הכתובה והחוב יידחה.

ז. הָיוּ כְּתוּבִין בִּכְתֻבָּתָהּ נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְטָעֲנָה שֶׁאָבְדוּ אוֹ שֶׁלְּקָחָם הַבַּעַל[19] - הֲרֵי הִיא בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ כִּשְׁאָר בַּעֲלֵי חוֹבוֹת, וְנִשְׁבַּעַת שֶׁלֹּא לָקְחָה אוֹתָן וְלֹא נָתְנָה וְלֹא מָחֲלָה, וְחוֹלֶקֶת עִם בַּעֲלֵי חוֹבוֹת[20].

ח. מִי שֶׁמֵּת אוֹ גֵרַשׁ, וְיֵשׁ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת, וְאֵין שָׁם דִּין קְדִימָה[21], וְאֵין לוֹ כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת - כֵּיצַד הֵן חוֹלְקוֹת? רוֹאִים: אִם כְּשֶׁיְּחַלֵּק הַמָּמוֹן עַל מִנְיַן הַנָּשִׁים, יַגִּיעַ לַפְּחוּתָה שֶׁבָּהֶן[22] כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[23]; וְאִם הָיָה הַמָּמוֹן יוֹתֵר עַל זֶה - חוֹלְקִים מִמְּנוּ כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לַפְּחוּתָה שֶׁבָּהֶן כְּשִׁעוּר כְּתֻבָּתָהּ, וְחוֹזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת אֶת הַמּוֹתָר בֵּין הַנּוֹתָרוֹת עַל דֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי אַרְבַּע נָשִׁים, כְּתֻבָּתָהּ שֶׁל רִאשׁוֹנָה אַרְבַּע מֵאוֹת, וְשֶׁל שְׁנִיָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְשֶׁל שְׁלִישִׁית מָאתַיִם, וְשֶׁל רְבִיעִית מֵאָה, נִמְצָא הַכֹּל אֶלֶף, וְגֵרַשׁ כֻּלָּן אוֹ מֵת: אִם הִנִּיחַ אַרְבַּע מֵאוֹת אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה, וְכָל אַחַת נוֹטֶלֶת מֵאָה אוֹ פָּחוֹת[24]. הִנִּיחַ שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת - אִם תְּחַלֵּק בֵּין כֻּלָּן בְּשָׁוֶה, נִמְצֵאת הָרְבִיעִית נוֹטֶלֶת מָאתַיִם, וַהֲרֵי אֵין בִּכְתֻבָּתָהּ אֶלָּא מֵאָה. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? לוֹקְחִין אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְחוֹלְקִין אוֹתָן בֵּינֵיהֶן בְּשָׁוֶה מֵאָה מֵאָה[25], נִמְצֵאת הָרְבִיעִית נָטְלָה כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ וְהָלְכָה לָהּ. נִשְׁאַר כָּאן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְשָׁלֹשׁ נָשִׁים, שֶׁבְּיַד כָּל אַחַת מִשְּׁלֹשְׁתָּן מֵאָה זוּז. אִם תְּחַלֵּק הָאַרְבַּע מֵאוֹת בֵּין שְׁלֹשְׁתָּן בְּשָׁוֶה, נִמְצָא הַשְּׁלִישִׁית נוֹטֶלֶת מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ וּשְׁלִישׁ, וַהֲרֵי אֵין בִּכְתֻבָּתָהּ אֶלָּא מָאתַיִם. לְפִיכָךְ לוֹקְחִין מֵאַרְבַּע הַמֵּאוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְחוֹלְקִין בֵּין שְׁלֹשְׁתָּן בְּשָׁוֶה, שֶׁנִּמְצֵאת הַשְּׁלִישִׁית שֶׁנָּטְלָה מָאתַיִם שֶׁלָּהּ[26] וְהָלְכָה לָהּ. נִשְׁאַר כָּאן מֵאָה וּשְׁתֵּי נָשִׁים. חוֹלְקִין אֶת הַמֵּאָה בְּשָׁוֶה בֵּין רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. נִמְצָא בְּיַד הָרִאשׁוֹנָה מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים, וְכֵן בְּיַד הַשְּׁנִיָּה, וְנִמְצָא בְּיַד הַשְּׁלִישִׁית מָאתַיִם, וּבְיַד הָרְבִיעִית מֵאָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ חוֹלְקוֹת לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

21) כי נישאו כולן ביום אחד וזמן כתובותיהן שווה. או שלא נשארו אלא מטלטלין שאין בהם דין קדימה. 22) בעלת הכתובה הפחותה. 23) שכל הכסף משועבד לבעלת המאה כדרך שמשועבד לשאר חברותיה. 24) אם הניח פחות מארבע מאות זוז. 25) שלזכות כל אחת משלושתן מגיע סכום של לא פחות ממאה זוז. 26) יחד עם המאה שלקחה בחלוקה הראשונה.

ט. הֶעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ[27] - אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[28], אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁמִּצְוָה עָשָׂה[29], וַהֲרֵי לֹא חָסְרָה כְּלוּם[30]. וְאִם עָרֵב שֶׁל כְּתֻבַּת בְּנוֹ הוּא, וְקָנוּ מִיָּדוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁהָאָב בִּגְלַל בְּנוֹ מְשַׁעְבֵּד עַצְמוֹ וְגוֹמֵר וּמַקְנֶה[31]. וְקַבְּלָן שֶׁל כְּתֻבָּה - חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ. וְאֵי זֶה הוּא קַבְּלָן? זֶה שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה: הִנָּשֵׂאי לָזֶה, וַאֲנִי נוֹתֵן[32] כְּתֻבָּה זוֹ. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵינִי עָרֵב כְּתֻבָּה זוֹ, אֲנִי פּוֹרֵעַ כְּתֻבָּה זוֹ, אֲנִי חַיָּב בָּהּ, וְכֵיוֹצֵא בָזֶה - פָּטוּר, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָבִיו. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה[33] וְאַחַר כָּךְ תִּפָּרַע כְּתֻבָּתָהּ מִן הַקַּבְּלָן אוֹ מֵאָבִיו, אִם הָיָה עָרֵב; שֶׁמָּא יַחֲזִירֶנָּה, וְנִמְצְאוּ עוֹשִׂין קְנוּנְיָא[34] עַל נְכָסָיו שֶׁל זֶה.

27) שאמר לאשה: "הנשאי לפלוני ואני ערב בעד תשלומי כתובתך אם בעלך לא ישלם לך". 28) קבלו קניין על התחייבותו. 29) אין דעתו לפרוע ערבותו אבל מתכוון לזוגן שעל ידי ערבותו מתרצין. 30) שלא הוציאה משלה. ואמנם, אם ערב לנדוניה שהכניסה לבעלה, הרי הוא חייב כשאר ערב. 31) לחיבת חיתוני בנו גמר בליבו ומקנה עצמו לעמוד בהתחייבותו. 32) לא "ואני ערב" אלא "ואני נותן" ועדיף קבלן מערב, כי בקבלן - מאיזה שירצה ייפרע תחילה, ואילו ב"ערב" לא יתבע את הערב תחילה, אלא כשתבע את הלווה ולא נפרע חוזר אצל הערב ונפרע ממנו. שקבלנות, משמעותה שהמלווה עשה שליחותו של הקבלן ולפיכך יכול הוא לתבעו תחילה. 33) על דעת רבים, שאין הפרה מועילה לנדר כזה. 34) הערמה, שלא התכוונה להתגרש אלא להוציא את הכתובה מידי הקבלן. אבל כשנדר הבעל הנאה מאשתו לא יחזירנה עולמית.

י. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו[35] וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה וְאַחַר כָּךְ תִּפָּרַע מִן הַפּוֹדֶה מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ[36]; שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וּבָאָה לִטְרֹף מִן הַלָּקוּחוֹת - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַדִּירָהּ, אֶלָּא נִשְׁבַּעַת וּטוֹרֶפֶת. וְאִם רָצְתָה, תַּחֲזֹר לְבַעְלָהּ. שֶׁכְּבָר יָדְעוּ הַלָּקוּחוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה, וְהֵם הִכְּסִידוּ עַל עַצְמָם שֶׁלָּקְחוּ נְכָסִים שֶׁתַּחַת שִׁעְבּוּדָהּ.

35) לתיקון בדק הבית. 36) אין היא גובה מההקדש עצמו שהלכה היא "הקדש מפקיע השעבוד שקדם, אלא כאשר ימכור גזבר ההקדש קרקע זו ותצא לחולין יש לאשה לגבות מן הפודה שהרי שעבודה עומד על קרקע זו.

יא. הַבַּעַל שֶׁמָּכַר נְכָסָיו[37], וְאַחַר כָּךְ כָּתְבָה אִשְׁתּוֹ לַלּוֹקֵחַ: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, וְהִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו[38] - אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִמֶּנָּה[39], הֲרֵי זוֹ טוֹרֶפֶת[40]; שֶׁלֹּא כָּתְבָה לוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בֵּינָהּ לְבֵין בַּעְלָהּ קְטָטָה, וְיֵשׁ לָהּ לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[41]. אֲבָל אִם קָנוּ מִיַּד הָאִשָּׁה תְּחִלָּה שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל מָקוֹם זֶה, וְאַחַר כָּךְ מָכַר אוֹתוֹ הַבַּעַל - אֵינָהּ טוֹרֶפֶת אוֹתוֹ[42]. וְכֵן אִם מָכַר הַבַּעַל, וְאָמַר לְאִשְׁתּוֹ לִכְתֹּב לַלּוֹקֵחַ: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמָּךְ, וְלֹא כָּתְבָה וְלֹא הִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו, וְנִפְסַד הַמֶּכֶר[43], וְחָזַר הַבַּעַל וּמָכַר לְאִישׁ אַחֵר, בֵּין אוֹתָהּ שָׂדֶה בֵּין שָׂדֶה אַחֶרֶת, וְאַחַר שֶׁמָּכַר הַבַּעַל הִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו, וְקָנוּ מִיָּדָהּ שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל שָׂדֶה זוֹ - אֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְרֹף; שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר 'נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי

לְבַעְלִי׳, שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁלֹּא רָצְתָה, לֹא הָלְכָה בִּרְצוֹן בַּעְלָהּ[44].

37) המשועבדים לכתובתה "שאפילו כתובתה מנה ויש לו קרקע באלפים זהובים הכול תחת שעבוד הכתובה". 38) למעשה המכירה. 39) קבלו קניין ממנה על כתיבתה זו. 40) לכשתתגרש או תתאלמן ולא יהיו לבעלה נכסים בני חורין הרי זו גובה כתובתה מהנכסים המכורים. 41) אבל עד בוא שעת גבייתה המכירה קיימת. ויש נכסים שמכירתם בטלה לאלתר והם: "קרקע שהכניסה לו אשתו בכתובתה, קרקע שהכניס לה (בכתובה) שום משלו, קרקע שייחד לה (לגבות) בכתובתה, אף על פי שקנו מיד האשה אחר שקיימה מעשיו, כל מה שעשה בטל מפני שהיא אומרת: נחת רוח עשיתי לבעלי". 42) שאינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי שהרי קנו מידה קודם שבעלה מכר. 43) נתבטל המכר בגלל סירובה לכתוב. 44) ואין אומרים הואיל ונפסד המכר בראשונה, ודאי התקוטט עמה בעלה על כך והוכרחה להודות לו במכירתו השנייה, והרי זו אנוסה, אלא מתוך שהסכימה בשנייה, המכירה קיימת.

יב. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים[45], וּמָכַר אֶת שָׂדֵהוּ, וְקָנוּ מִיַּד הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל שָׂדֶה זוֹ וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת אוֹתוֹ מִן הַלּוֹקֵחַ, וְהָיָה הַקִּנְיָן הַמּוֹעִיל[46] שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְעֹן בּוֹ ״נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי״, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבַּעַל אוֹ גֵרַשׁ שְׁתֵּיהֶן - הַשֵּׁנִיָּה מוֹצִיאָה מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי לֹא קָנוּ מִיָּדָהּ לַלּוֹקֵחַ, וְהָרִאשׁוֹנָה מוֹצִיאָה מִיַּד הַשֵּׁנִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קָדְמָה, וְלֹא הֵסִירָה שִׁעְבּוּדָהּ אֶלָּא מֵעַל הַלּוֹקֵחַ. וּכְשֶׁתַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לָרִאשׁוֹנָה, חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וּמוֹצִיאָהּ מִיָּדָהּ, שֶׁהֲרֵי קָנוּ לוֹ. וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה[47], עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן.

45) וקדמו נישואי הראשונה לשנייה. 46) כגון שקנו ממנה תחילה ואחרי כן מכר הבעל כמבואר לעיל. 47) סביב, שוב ושוב, באותו אופן. חלילה - מגזרת חול (משורש זה "מחול") ועניינו היקף וסיבוב.

יג. אַלְמָנָה, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין, נִשְׁבַּעַת[48] וּמוֹכֶרֶת מִקַּרְקַע.בַּעְלָהּ וְנִפְרַעַת כְּתֻבָּתָהּ בֵּין בְּבֵית דִּין מֵמְחִין בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁאֵינָן מֵמְחִין[49]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁלֹשָׁה הָאֲנָשִׁים נֶאֱמָנִין וְיוֹדְעִין בְּשׁוּמַת הַקַּרְקַע. וְאַחֲרֵיוּת הַמֶּכֶר עַל נִכְסֵי יְתוֹמִים[50]. אֲבָל הַגְּרוּשָׁה לֹא תִּמְכֹּר אֶלָּא בְּבֵית דִּין מֵמְחִין[51]. וְכָל הַמּוֹכֶרֶת בְּבֵית דִּין - לֹא תִּמְכֹּר אֶלָּא בְּהַכְרָזָה[52]. וּבְהִלְכוֹת הַלְוָאָה[53] יִתְבָּאֵר מִשְׁפַּט מְכִירַת בֵּית דִּין הֵיאַךְ הִיא. אֲבָל הַמּוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין - אֵינָהּ צְרִיכָה הַכְרָזָה[54]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה שֶׁהֵם נֶאֱמָנִים וְיוֹדְעִים בְּשׁוּמָא.

48) שלא הניח לה בעלה כלום לכתובתה. 49) שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין ואם בכתובה אמרו כן קל וחומר בנכסי צאן ברזל שהביאה מבית אביה. 50) אם נמצאת השדה גזולה וטרפה הנגזל מהלוקח, חוזר הלוקח על היתומים יורשי בעלה שהאלמנה הייתה שליח היתומים. 51) כי לא אכפת לו לאדם אם תתבזה גרושתו בבית דין. 52) שמכריזים על שדה זו העומדת למכירה, בכמה היא שומה, ומפני מה רוצים למכרה. 53) פרק יב, הלכה ח׳. ושם הלכה י׳ מבואר: "בית דין שמכר שלא בהכרזה נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ומוכר בהכרזה". 54) כי אם טעה בית דין בפחות משישית המקח - המקח קיים לפיכך צריך הכרזה לדקדק בשומה ובמכירה, אבל כאשר אלמנה מוכרת שלא בבית דין אפילו מכרה שווה מנה ודינר, במנה - מכרה בטל, ואין היתומים מפסידים על ידה.

יד. אַלְמָנָה שֶׁמָּכְרָה קַרְקַע בִּכְתֻבָּתָהּ[55] בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ[56], אִם מָכְרָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[57] - מִכְרָהּ קַיָּם, וְנִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת אַלְמָנָה אַחַר שֶׁמָּכְרָה. וְהוּא, שֶׁמָּכְרָה לְאַחֵר; אֲבָל אִם שָׁמָה לְעַצְמָהּ[58] - לֹא עָשְׂתָה כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ הִכְרִיזָה[59].

55) לצורך גביית כתובתה. 56) שלא נכחו אפילו שלושה הדיוטות האמורים בהלכה הקודמת. 57) שלא טעתה במכירה. 58) לקחת שדה היתומים לעצמה בשומת כתובתה. 59) על מכירה פומבית ולא טעתה בשומתה, בכל זאת אם רצו היתומים להגבותה מעות לאחר זמן חוזרים ונוטלים השדה ממנה. והטעם, מפרש הרשב"א, כי לא נעשתה אלא שליח למכור לאחרים, וכל שליח שנתמנה למכור לאחרים אינו יכול לזכות ולקנות באותו מכר, שאין המכר אלא הוצאת דבר מרשות זו לרשות אחרת, ולגבי השליח אין כאן הוצאה מרשות, כי הוא עומד במקום הבעלים, ו"אין אדם מקנה לעצמו".

טו. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וּמָכְרָה שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - נִתְקַבְּלָה כְּתֻבָּתָהּ וְאֵין לָהּ כְּלוּם[60], וּבִלְבַד שֶׁתִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת אַלְמָנָה. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה, וּמָכְרָה שָׁוֶה מֵאָה וְדִינָר בְּמֵאָה - מִכְרָהּ בָּטֵל[61], וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי אַחֲזִיר אֶת הַדִּינָר לַיּוֹרְשִׁים.

60) כי היתומים אומרים לה: "את הפסדת לעצמך", ואין אומרים ייבטל המכר, כי אין דין אונאה לקרקעות. וכשמכרה שווה מאה במאתיים, אינה יכולה לומר אני הרווחתי והריווח שלי, כי הלכה היא: השולח שליח לשוק לסחורה ולקח בזול, הכול לבעל המעות - בדבר שאין לו קצבה, כמו קרקע הנמכרת באומד, זה בפחות וזה ביוקר. 61) שאותו דינר אין לה רשות למכור, נמצא שכל המכר טעות, שהרי בבת אחת היה.

טז. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּמָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה וְלָזֶה בְּמָנֶה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, וְלָאַחֲרוֹן שָׁוֶה מֵאָה וְדִינָר בְּמֵאָה - שֶׁל אַחֲרוֹן בָּטֵל, וְשֶׁל כֻּלָּם קַיָּם[62].

62) ואם מכרה לראשון שווה מאה ודינר במאה אין המכר בטל, אלא ההפסד על חשבונה.

יז. יֵשׁ[63] לְאִשָּׁה לִמְכֹּר כְּתֻבָּתָהּ[64] אוֹ לִתְּנָהּ בְּמַתָּנָה.

אִם מֵת הַבַּעַל אוֹ גֵּרְשָׁהּ - יָבוֹא הַלָּה וְיִטֹּל[65]; וְאִם מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[66] אוֹ קֹדֶם שֶׁנִּשְׁבְּעָה[67] - אֵין לוֹ כְּלוּם[68].

63) יכולה, רשאית. 64) העיקר והתוספת. 65) הלוקח יטול את הראוי להינתן לאשה בתור אלמנה או גרושה. 66) לא באה לידי גוביינא שהרי לא ניתנה כתובה ליגבות מחיים. 67) שאין לה כלום עד שתישבע, ואין אדם מוריש שבועה ליורשיו. 68) והפסיד מעותיו. ולפיכך נותן הלוקח בעד מכר זה דבר מועט.

יח. הֲרֵי שֶׁמָּכְרָה מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ מִשְׁכְּנָה מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ נָתְנָה לְאַחֵר מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ - מוֹכֶרֶת מִקַּרְקַע בַּעְלָהּ[69] וְתִגְבֶּה הַשְּׁאָר בֵּין בְּבֵית דִּין מְמֻחִין בֵּין בִּשְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים. וּמוֹכֶרֶת לְכְתֻבָּתָהּ אֲפִלּוּ פְּעָמִים רַבּוֹת בֵּין בְּבֵית דִּין בֵּין בִּשְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים וְיוֹדְעִים שׁוּמַת הַקַּרְקַע.

69) מוכרת קרקע לגבוי כתובתה.

יט. הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ[70], בֵּין לַאֲחֵרִים בֵּין לְבַעְלָהּ[71], לֹא אִבְּדָה שְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[72]. וְאִם הָיָה לָהּ בֵּן זָכָר - יוֹרֵשׁ כְּנֶגֶד הַכְּתֻבָּה הַזֹּאת שֶׁנִּמְכְּרָה מִנְּכְסֵי אָבִיו[73] יוֹתֵר עַל חֶלְקוֹ, כְּדִין תְּנַאי זֶה[74]. אֲבָל הַמּוֹחֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ לְבַעְלָהּ - אִבְּדָה כָּל תְּנָאֵי כְּתֻבָּתָהּ, וַאֲפִלּוּ מְזוֹנוֹת אֵין לָהּ עָלָיו[75]. וּמוֹחֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה קִנְיָן[76] וְלֹא עֵדִים[77]; כִּשְׁאָר כָּל הַמּוֹחֲלִים, שֶׁאֵינָן צְרִיכִין לֹא עֵדִים וְלֹא קִנְיָן, אֶלָּא בִּדְבָרִים בִּלְבַד[78]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרִים שֶׁהַדַּעַת סוֹמֶכֶת עֲלֵיהֶן[79], וְלֹא יִהְיוּ דִּבְרֵי שְׂחוֹק וְהִתּוּל אוֹ דִּבְרֵי תֵּמַהּ[80], אֶלָּא בְּדַעַת נְכוֹנָה.

70) כלומר כל כתובתה. 71) שאם ימות או יגרשנה לא תגבה כתובתה. 72) כגון רפואתה ופדיונה ושאר התנאים המנויים לעיל. וכשתתאלמן אבדה מזונותיה כיוון שמכרה כל כתובתה. 73) כשימות. 74) "שיהיו הבנים הזכרים יורשים כתובת אמם ונדונייתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל, ואחרי כן חולקים שאר הירושה עם אחיהם (בני נשים אחרות) בשווה". 75) ונראה מדברי רבינו שאפילו בחייו אינה ניזונת ממנו. 76) קבלת קניין הדרושה במכירה או במתנה. 77) אלא אם היא מודה - מחילתה מחילה, "כי לא הצריכה התורה עדים בדיני ממונות אלא לכופר". 78) "יש דברים הרבה שאינם צריכים קניין ואין לקניין טעם בהם, כגון המשחרר את עבדו והמגרש את אשתו . . . או המוחל לחברו חוב או פיקדון שש לו בידו . . . נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים . . . קניין זה אינו מועיל כלום אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בליבו ואחרי כן אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה אינו צריך דבר אחר כלל". 79) ואין המוחלת יכולה לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי שמחלתי לו כתובתי", שהרי כל הנשים יש להן כתובה ואין כאן איבה אם לא תמחול לו, ואדרבה היא יכולה לומר לו: "עיניך נתת בגירושין שאתה מבקש ממני שאמחול לך כתובתי". 80) ש"יש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן", שאם אמר "הן" בלשון תמיהה, הרי זה לאו.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו זכויות האלמנה כלפי היורשים וזכויותיהם אצלה, מתה ולא נשבעה, דיני תפיסה, אלמנה שנפלה לפני היבם ממי ניזונת, ייחד קרקע במזונותיה, אלמנה שבאה לבית דין לתבוע מזונות, מעשה ידיה, עניה או עשירה ששהו זמן ולא תבעו מזונות, אלמנה שתבעה מזונות מהיורשים.

א. אַלְמָנָה נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יוֹרְשִׁין[2] כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ[3] עַד שֶׁתִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[4]. וּמִשֶּׁתִּתְבַּע כְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית דִּין, אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[5]. וְכֵן אִם מָכְרָה כְּתֻבָּתָהּ[6] כֻּלָּהּ, אוֹ מִשְׁכְּנָה כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ עָשְׂתָה כְּתֻבָּתָהּ[7] אַפּוֹתִיקִי[8] לְאַחֵר, וְהוּא שֶׁתֹּאמַר לוֹ: פֹּה תִּגְבֶּה חוֹבְךָ[9] - בֵּין שֶׁעָשְׂתָה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּבֵית דִּין מֻמְחִין בֵּין שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, בֵּין שֶׁעָשְׂתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁעָשְׂתָה לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מִן הַיּוֹרְשִׁים[10]. אֲבָל אִם מָכְרָה מִקְצָתָהּ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[11]. וּמִשֶּׁתִּתְאָרֵס הָאַלְמָנָה אִבְּדָה מְזוֹנוֹתֶיהָ[12].

2) שירשו מבעלה. 3) שכן התחייב לה בכתובתה, כמבואר לעיל פי"ב ה"ב. ותנאי בית־דין הוא שאע"פ שלא נכתב בכתובה, הרי זה כאילו נכתב (כתובות נב:). 4) אבל אין היורשים יכולים לפרוע לה כתובתה ולסלקה מן המזונות (שם נד.). 5) שגילתה דעתה שרוצה להינשא, והוא לא כתב לה אלא: "את תהי יושבת בביתי ותתזני מנכסי כל ימי משך אלמנותיך" שהיא אלמנה בשביל כבודו (רש"י גיטין לה.). 6) העיקר והתוספת, ראה לקמן הכ"ח. 7) קרקע המיוחדת לכתובתה (רש"י כתובות נד.). 8) מילה יונית: היפותיקו, משכנתא, שעבוד קרקע או בנין - שאמרה לבעל־חובה: "לא יהא לך פרעון אלא מזה". ובפירוש רש"י (בבא־קמא יא:): "אפותיקי - אפה תהא קאי". 9) כתובות נד, א. שבכל אלה הרי היא כאילו גבתה כתובתה, וכל שגבתה הסתלקה מבית בעלה ואין לה מזונות (ר"ן כתובות פי"א). 10) אבל בחיי בעלה יש לה מזונות, שהרי חיוב מזונות הוא מן התורה (למעלה פי"ב ה"ב). ומוחלת שזלזלה בכתובתה - אין לה מזונות אף בחיי בעלה (למעלה פי"ז הי"ט והערה פג). וראה 'בית שמואל' סי' צג סקי"ח. 11) כתובות צז, ב: "ואם רצו היורשים, פורעים לה מותר כתובתה ומסלקים אותה . . . שאם לא כן כל אשה תמכור כתובתה עד תשלום דינר ותתפרנס כל ימיה בחסכון הדינר" (הרא"ש שם, וכן באהע"ז סי' צג ס"י). 12) כיון שנתארסה, "אשת איש" היא, ופסקה מלהיות אלמנה, והוא לא כתב לה אלא: "כל ימי משך אלמנותיך" (מגיד־משנה). וכתב ה'בית יוסף' אהע"ז סי' צג, שהוא־הדין אם רק נשתדכה, "אבל ששידכה עצמה לאחר, הפקיעה מעליה כבוד בעלה הראשון, ואיך יתכן שתהא ניזונית מנכסיו, ד"ימי אלמנותיך" משמע כל זמן ששם בעלה הראשון נקרא עליה, שאומרים "זו אלמנתו של פלוני", ומשנשתדכה

נקראת "משודכת של פלוני". וכיוצא בזה אמרו (כתובות נד.): תבעוה להנשא ולא נתפייסה יש לה מזונות, כיצד? אמרה: "מחמת פלוני בעלי (מתעכבת מלהנשא) - יש לה מזונות. מחמת בני אדם שאינם מהוגנים לי - אין לה מזונות", כי אין זה מחמת כבוד בעלה אלא שלא היה תובעה הגון לה. ואין אני קורא בה "משך אלמנותיך" (רש"י שם).

ב. כְּשֵׁם שֶׁנִּזּוֹנֶת אַחַר מוֹתוֹ מִנְּכָסָיו, כָּךְ נוֹתְנִין לָהּ כְּסוּת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וּמָדוֹר (אוֹ יוֹשֶׁבֶת בַּמָּדוֹר[13]) שֶׁהָיְתָה בּוֹ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת בַּכָּרִים וּכְסָתוֹת בָּעֲבָדִים וּבַשְּׁפָחוֹת שֶׁנִּשְׁתַּמְּשָׁה בָהֶן בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[14]. נָפַל הַמָּדוֹר - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִבְנוֹתוֹ[15]. וְאִם אָמְרָה: הַנִּיחוּ לִי וַאֲנִי אֶבְנֶנּוּ מִשֶּׁלִּי - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[16]. וְכֵן לֹא תְּחַזֵּק בִּדְקוֹ[17] וְלֹא תִּטְחֶה אוֹתוֹ[18], אֶלָּא תֵּשֵׁב בּוֹ כְּמָה שֶׁהוּא אוֹ תֵּצֵא. וְיוֹרְשִׁין שֶׁמָּכְרוּ מִדּוֹר אַלְמָנָה - לֹא עָשׂוּ וְלֹא כְּלוּם[19].

13) בדפוסים קדומים, אין תיבות אלו מוקפות. ובכת"י התימנים הנוסח: "ומדור, יושבת במדור וכו'". 14) כתובות קג, א. ושם הוסיפו: בכלי כסף וכלי זהב כדרך שמשתמשת בחיי בעלה. 15) אלא שוכרים לה מדור לפי כבודה, כדלהלן הלכה ג. 16) שמכיון שנפל, נסתלקה זכותה ממנו (כתובות, שם). 17) תתקן סדקו ובקיעו. מלשון הכתוב (מלכים־ב יב, ו): "והם יחזקו את בדק הבית". 18) תטוחנו בטיח של טיט וסיד וכדומה. 19) שהמדור משועבד לאלמנה עוד מחיי בעלה (כתובות, שם) שהרי ישבה בו לפני מותו.

ג. נָפַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לְבַעְלָהּ בַּיִת אֶלָּא בְּשָׂכָר[20] - נוֹתְנִין לָהּ[21] מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדָהּ. וְכֵן מְזוֹנוֹתֶיהָ וּכְסוּתָהּ - לְפִי כְּבוֹדָהּ[22]. וְאִם הָיָה כְּבוֹד הַבַּעַל גָּדוֹל מִכְּבוֹדָהּ - נוֹתְנִין לָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ; מִפְּנֵי שֶׁעוֹלָה עִמּוֹ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתָה[23].

20) שגר בדירה שכורה. 21) שוכרים לה ("ירושלמי" כתובות פ"ד, הי"ג). והטעם שאין מתקנים לה המדור שנפל, וגם מעכבים עליה מלבנותו, כי אם תדור בבית הראשון, לעולם לא תצא ממנו. אבל כששוכרים לה בית אפילו לפי כבודה, שמא לא יהיה נוח לה ותצא לבית אביה (רש"ל, הובא בט"ז אהע"ז סי' צד). 22) כשם שהיתה גרה וניזונית ובעלה במדינת הים ("ירושלמי" כתובות פי"ב, ה"ג). 23) כתובות מח, א.

ד. בִּרְכַּת הַבַּיִת מֻרֶבָּה. כֵּיצַד? חֲמִשָּׁה שֶׁהָיָה מְזוֹנוֹת כָּל אֶחָד מֵהֶן קַב[24] בְּשֶׁיֹּאכַל לְבַדּוֹ, אִם הָיוּ חֲמִשְׁתָּן בְּבַיִת אֶחָד וְאוֹכְלִין בְּעֵרוּב - מַסְפִּיק לָהֶן אַרְבַּע קַבִּין. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר צָרְכֵי הַבַּיִת. לְפִיכָךְ, אַלְמָנָה שֶׁאָמְרָה: אֵינֶנִּי זָזָה מִבֵּית אָבִי, פִּסְקוּ לִי מְזוֹנוֹת וּתְנוּ לִי שָׁם - יְכוֹלִין הַיּוֹרְשִׁין לוֹמַר לָהּ: אִם אַתְּ אֶצְלֵנוּ - יֵשׁ לָךְ מְזוֹנוֹת, וְאִם לַאו - אֵין אָנוּ נוֹתְנִים לָךְ אֶלָּא כְּפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת. וְאִם הָיְתָה טוֹעֶנֶת: מִפְּנֵי שֶׁהִיא יַלְדָּה[25] וְהֵם יְלָדִים - נוֹתְנִין לָהּ מְזוֹנוֹת הַמַּסְפִּיקִין לָהּ לְבַדָּהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ[26]. וּמוֹתַר מְזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה וּמוֹתַר הַכְּסוּת - לַיּוֹרְשִׁין[27].

24) מדת היבש, והוא ששית הסאה, ונזכר במלכים־ב ו, כה. 25) צעירה. ושמא יצא עליה שם רע, אם תדור עמהם. 26) כתובות קג, א. 27) שם סה, ב. והראב"ד חולק.

ה. אַלְמָנָה שֶׁחָלְתָה: אִם צְרִיכָה לִרְפוּאָה שֶׁאֵין לָהּ קְצָבָה[28] - הֲרֵי זוֹ כְּמְזוֹנוֹת[29] וְיוֹרְשִׁין חַיָּבִין בָּהּ; וְאִם הִיא צְרִיכָה רְפוּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְצָבָה - הֲרֵי זוֹ מִתְרַפְּאָה מִכְּתֻבָּתָהּ[30]. נִשְׁבֵּית - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִפְדּוֹתָהּ[31]. אֲפִלּוּ הָיְתָה יְבָמָה[32], וַאֲפִלּוּ נִשְׁבֵּית בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וּמֵת וְהִיא בַּשִּׁבְיָה - אֵין חַיָּבִין לִפְדּוֹתָהּ מִנְּכָסָיו[33]; אֶלָּא נִפְדֵּית מִשֶּׁל עַצְמָהּ, אוֹ תִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ וְתִפְדֶּה עַצְמָהּ.

28) שהיא חולה תדיר, וזקוקה תמיד לטיפול רפואי. 29) שגם להן אין קצבה. 30) כתובות נב, ב. וכתב הרא"ש (שם): רפואה שיש לה קצבה דומה לפדיונה הבא בבת אחת, וכשם שהיורשים פטורים מלפדותה, כך הם פטורים מרפואתה. וראה לעיל פי"ד, הי"ז. 31) כתובות נב, א: "שאין אני קורא בה ואחזירך לי לאשה". 32) הזקוקה לאחד מן האחים שייבמו אותה לאשה - בכל זאת אינם חייבים לפדותה כל זמן שלא ייבמו אותה. וזהו לפי נוסחאות מדוייקות בגמרא כתובות שם (הרמב"ן בספר ה'מלחמות' יבמות פ"ד, ד"ה ועוד מתניתין), וכן הוא ברי"ף שם. 33) כתובות, שם. ולפי שאין חייבים לפדותה, אינם אוכלים פירות נכסיה. שלא תיקנו "פירותיה אלא משום פדיונה". ראה לעיל פי"ב, ה"ד. ובסמוך ה"ח.

ו. מֵתָה הָאַלְמָנָה[34] - יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ[35]. וְאִם נִשְׁבְּעָה שְׁבוּעַת אַלְמָנָה וְאַחַר כָּךְ מֵתָה - יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ[36] וְהֵן חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ, אֲבָל לֹא יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל. מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאַלְמָנָה - לַיּוֹרְשִׁין[37]. וְיוֹרֵשׁ שֶׁאָמַר לְאַלְמָנָה: טְלִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[38]; אֲבָל הִיא שֶׁרָצְתָה בָּזֶה - שׁוֹמְעִין לָהּ[39].

34) ולא גבתה כתובה מהיורשים, וגם לא הספיקה להשבע שבועת אלמנה. 35) כתובות צה, ב. וכן שנינו לעיל (יב, ד) "וקבורתה תחת ירושתו לכתובתה". 36) כמבואר לעיל (פט"ז, הי"ב. ובשבועות מח.). וגובים אותה מיורשי הבעל. והראב"ד חולק, ולדעתו אפילו כשלא נשבעה האלמנה - אין יורשי בעלה חייבים בקבורתה, כי שבועתה היא שלא נפרעה מבעלה ולא התפיסה צרור כסף בחייו, וכל עוד שלא נשבעה אומרים יורשי הבעל שמא כבר נפרעה והורישה הכסף ליורשיה - ועליהם לקוברה, ומה גם שהם נוטלים נדונייתה בלא שבועה, כמבואר בסמוך ה"ט. 37) כתובות, שם. 38) במשנה, שם: "אלמנה ניזונת מנכסי יתומים" - וזהו ענין ניזונת שהיא ניזונת מהם על־כל־פנים, מבלי שיוכלו להפטר ('מאירי' שם) כשם שהבעל אינו יכול לומר

כן לאשתו, שמא לא יספיקו מעשי ידיה למזונותיה, כמבואר למעלה פי"ב ה"ד. 39) כי המזונות לטובתה תוקנו כנגד מעשי ידיה, ואם היא מוותרת על תקנת חכמים שומעים לה ('ירושלמי' כתובות פי"א, ה"א).

ז. וְכָל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ[40], אַלְמָנָה עוֹשָׂה לַיְּתוֹמִים, חוּץ מִמְּזִיגַת הַכּוֹס וְהַצָּעַת הַמִּטָּה וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[41].

40) המנויות לקמן פכ"א, ה"ז. 41) כתובות צו, א. שהן מלאכות המקרבות חיבה והרגל דבר (רש"י) וראה לקמן פכ"א, ה"ח.

ח. מְציאַת הָאַלְמָנָה וּפֵרוֹת נְכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לַבַּעַל - לְעַצְמָהּ, וְאֵין לַיּוֹרֵשׁ בָּהֶם[42] כְּלוּם.

42) שהרי כל הטעם שתיקנו מציאת אשה לבעלה הוא כדי שלא תהא איבה בינה לבין בעלה, וזה לא שייך בנוגע ליורשים, שעל כרחם הם נותנים לה מזונותיה (כתובות צו.). ואשר לפירות נכסיה, הואיל ואינם חייבים בפדיונה אין להם פירות, שהרי "תיקנו פירותיה כנגד פדיונה" (רי"ף כתובות פ"ד), וראה למעלה הערה לב.

ט. וְהַנְּכָסִים עַצְמָם שֶׁהֵם נְדוּנְיָתָהּ[43] - נוֹטֶלֶת אוֹתָן בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְאֵין לַיּוֹרְשִׁים בָּהֶם דִּין לְעוֹלָם[44], אֶלָּא אִם כֵּן הוֹתִירוּ[45] בְּחַיֵּי הַבַּעַל וְהָיוּ נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁהַמּוֹתָר לַבַּעַל[46]. וְאִם מֵתָה הָאַלְמָנָה בְּלֹא שְׁבוּעָה - יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשִׁים נְדוּנְיָתָהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[47]. וְאִם הָיָה בָּהֶן מוֹתָר - הַמּוֹתָר לְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל.

43) ועדיין קיימים. 44) שהרי שלה הם. 45) נתייקרו או נשתבחו. 46) כמבואר לעיל פט"ז, ה"א. וממילא יש ליורשים דין בו. ומובן שאם אבדה הנדוניא או פחתה ובאה לגבות מן היורשין מה שפחתה צריכה להשבע, שאינה עדיפה משאר בעל־חוב הבא להפרע מנכסי יתומים, שדינו להשבע (מגיד־משנה). 47) ושמו אותם בסכום כסף, וקיבל עליו אחריות על אותו סכום - בכל זאת אינם חשובים כנכסיו, שיצטרכו להשבע ליתומים - אלא בחזקת האלמנה הם, וממילא היא מורישתם ליורשיה. ואם ייחד לה בעלה קרקע לכתובתה או מטלטלין ועדיין הם קיימים - נוטלתם בלא שבועה, וממילא מורישתם לבניה, כמבואר לעיל פט"ז, הי"ג.

י. אַלְמָנָה שֶׁתָּפְסָה מִטַּלְטְלִין כְּדֵי שֶׁתִּזּוֹן מֵהֶן[48] - בֵּין שֶׁתָּפְסָה מֵחַיִּים בֵּין שֶׁתָّפְסָה אַחַר מוֹתוֹ[49], אֲפִלּוּ תָּפְסָה כִּכַּר[50] זָהָב - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ; אֶלָּא כּוֹתְבִין עָלֶיהָ בֵּית דִּין מַה שֶׁתָּפְסָה, וּפוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת, וּמְחַשְּׁבִין עִמָּהּ, וְהִיא נִזּוֹנֶת מִמַּה שֶׁבְּיָדָהּ עַד שֶׁתָּמוּת אוֹ עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ לָהּ מְזוֹנוֹת[51], וְיִקְחוּ הַיּוֹרְשִׁין אֶת הַשְּׁאָר[52].

48) אע"פ שמצד הדין אין המזונות נגבים מן המטלטלין (כתובות סט:) תפיסתה מועילה לה (שם צו.). 49) שכבר זכו בהם היתומים, ומטלטלין של יתומים אינם משועבדים לשום חוב. 50) מפורש לעיל פ"י, ה"ז. ואע"פ שהוא יתר מכדי כתובתה או מכדי מזונותיה הראויים להנתן לה בכל שלשים יום, כמבואר להלן הכ"א. 51) כגון אם תגבה כתובתה או אם תתארס, כמבואר לעיל ה"א. 52) וכן אמרו ב'ירושלמי' (כתובות פי"א, ה"א): שעליה להראות ליתומים מה תפסה, כדי שנדע לחשב עמה כנ"ל.

יא. וְכֵן אִם תָּפְסָה מִטַּלְטְלִין בִּכְתֻבָּתָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[53], וּמֵת - גּוֹבָה מֵהֶן; אֲבָל אִם תָּפְסָה אַחַר מוֹתוֹ לִכְתֻבָּתָהּ - אֵינָהּ גּוֹבָה מֵהֶן[54], אַף־עַל־גַּב[55] שֶׁתִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים[56] שֶׁתִּגְבֶּה הַכְּתֻבָּה וּתְנָאֵי הַכְּתֻבָּה מִן הַמִּטַּלְטְלִין. לְפִיכָךְ[57] תִּזּוֹן הָאַלְמָנָה מִן הַמִּטַּלְטְלִין אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא תָּפְסָה.

53) שעדיין לא זכו בהם יורשים. 54) שכבר זכו בהם יורשים, ואין תפיסתה מועילה כלפי היורשים, שכבר אמרנו אין מטלטלין של יתומים משועבדים לבעל־חוב, כמבואר בפסחים לא, א. והטעם שלמזונות מועילה תפיסתה, משום שהמזונות אינם נגבים מנכסים משועבדים (נכסים שנמכרו) כמבואר להלן הי"ג, לפיכך תיקנו לה תפיסה, אבל כתובה נגבית מנכסים משועבדים, כמבואר לעיל פט"ז הי"ד, ויכולה לטרוף מן הלקוחות, ולפיכך תפיסתה מהיתומים לא מועילה לה ('תוספות' כתובות צו. ד"ה: אלמנה שתפסה). ורבינו נמשך כאן אחרי דעת הרי"ף בכתובות פי"א בהבנת סוגיית הש"ס בכתובות שם, ויש שיטות אחרות בדינים אלו, ראה ברי"ף וב'תוספות' שם צו. 55) בכת"י התימנים, כאן התחלת הלכה. ובדפוסים שלפנינו, משפט זה מחובר עם ההלכה הקודמת, ואין לו כל מובן. וב"כנסת הגדולה" סי' צג אות ט, שיער מדעתו שזהו משפט חדש, וכיוון לכת"י התימנים. 56) לעיל פט"ז, ה"ז. 57) בכת"י התימנים: "ולפיכך", וזה מחובר למה שלמעלה.

יב. וְאִם[58] הִנִּיחַ בַּעְלָהּ מִטַּלְטְלִין וְלֹא תָּפְסָה אוֹתָן - הַיּוֹרְשִׁין נוֹטְלִין אוֹתָן[59] וְהֵן מַעֲלִין לָהּ מְזוֹנוֹת, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַכֵּב עֲלֵיהֶן וְלוֹמַר: יִהְיוּ הַמִּטַּלְטְלִין מֻנָּחִין בְּבֵית דִּין עַד שֶׁאִזּוֹן מֵהֶן, שֶׁמָּא יֹאבְדוּ וְלֹא יִהְיוּ לִי מְזוֹנוֹת[60]. וַאֲפִלּוּ הִתְנְתָה עָלָיו בְּפֵרוּשׁ[61] שֶׁתִּזּוֹן מִן הַמִּטַּלְטְלִין - אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת. וְכָזֶה דָּנִין תָּמִיד בְּכָל בָּתֵּי דִינִין.

58) בכת"י התימנים: "אם" וכן בדפוס רומי. ואין כאן התחלת הלכה, והכל מחובר למה שלמעלה: "אע"ג שתיקנו כו' ולפיכך תזון כו' אם הניח" כו'. 59) לעצמם. 60) שאם בקרקע שניזונת ממנה מדין התלמוד - אם מכרוה היתומים אינה טורפת (ראה להלן הי"ג) - במטלטלין שאינה אלא תקנת הגאונים - ודאי אינה יכולה לעכב מכירתם (מגיד־משנה). 61) בשעת כתיבת כתובתה.

יג. אֲבָל אִם הִנִּיחַ קַרְקַע - יְכוֹלָה הִיא לְעַכֵּב עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא יִמְכְּרוּ[62]. וְאִם מָכְרוּ - אֵינָהּ מוֹצִיאָה מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁאֵין הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חֹרִין[63].

62) תשובת הגאונים (הובאה בספר 'העיטור'). 63) כתובות סט, א. וכתב הרשב"א: אם קנו מידו באופן מיוחד על מזונות האשה לאחר מותו, היא טורפת מיד הלקוחות. וקבלת קנין הנזכרת בשטר כתובה שלנו אינה מועילה לכך, כי היא מכוונת למזונותיה בחיי הבעל (מגיד־משנה).

1 **יד. הִנִּיחַ נָשִׁים רַבּוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשָּׂאן זוֹ אַחַר זוֹ**
2 **- נִזּוֹנוֹת בְּשָׁוֶה[64], שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין[65].**

64) ואין אומרים: הקודמת בזמן קודמת במזונות ('ירושלמי' פ"י, ה"א). 65) לפי שהלווה יכול למכרם ולהפקיעם מידי שעבוד המלוה, כך אין דין קדימה במזונות, שהרי הוא יכול למכור נכסיו ולהפקיעה משעבוד מזונותיה (מגיד־משנה), ובדפוס רומי, הנוסח: "שאין דין קדימה במזונות", ותיבת "כמו" חסרה שם. וכן הביא ה'בית יוסף' אבן־העזר סי' צג מספרי הרמב"ם שהיו בידו.

3 **טו. אַלְמָנָה שֶׁנִּפְלָה לִפְנֵי יָבָם, בִּשְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים**
4 **הָרִאשׁוֹנִים[66] - נִזּוֹנֶת מִשֶּׁל בַּעַל[67]. וְאִם הֵכַּר הָעֻבָּר[68],**
5 **וְכֵן אִם הִנִּיחָהּ מְעֻבֶּרֶת[69] - נִזּוֹנֶת וְהוֹלֶכֶת עַד**
6 **שֶׁתֵּלֵד[70]. יָלְדָה בֵּן שֶׁל קַיָּמָא[71] - נִזּוֹנֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל**
7 **יְמֵי אַלְמְנוּתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[72]. לֹא נִמְצֵאת**
8 **מְעֻבֶּרֶת אַחַר שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים, אוֹ שֶׁהִפִּילָה[73] - אֵינָהּ**
9 **נִזּוֹנֶת לֹא מִשֶּׁל בַּעַל[74] וְלֹא מִשֶּׁל יָבָם[75], אֶלָּא תּוֹבַעַת**
10 **יְבָמָהּ לִכְנֹס אוֹ לַחֲלֹץ.**

66) שאינה ראויה אז ליבום ולא לחליצה, כמבואר בהל' יבום וחליצה פ"א הי"ט, וממילא שאינה יכולה להנשא לאחרים. 67) יבמות מא, ב. שהרי מעוכבת היא להנשא בגללו. 68) אחרי שלושת החדשים הראשונים (יבמות לז.). 69) שבמותו כבר ידעו שהיא מעוברת. ובכת"י אברבנאל, הנוסח: "משל בעל, אם לא הוכר העובר, ואם הניחה". 70) שעד אז אינה ראויה לא ליבום ולא לחליצה (כמבואר שם לו.). וקל־וחומר שאינה יכולה להנשא לאחר, והואיל ומעוכבת היא מבעלה - ניזונת ממנו. 71) ראוי לחיות, שאינו נפל. 72) שאין זו זקוקה ליבום, והרי היא כאלמנה אחרת. 73) ומעתה ודאי שהיא זקוקה ליבם, שהרי נתברר שבעלה המת לא הניח אחריו בן. 74) שכבר אינה מעוכבת להנשא ממנו, אלא מחמת שאגודה היא ביבם ואין לה על נכסי בעלה כלום, ואינה דומה לשאר אלמנה שכל זמן שלא נשאת לאחר ואומרת: "מחמת פלוני בעלי שכבודו גדול עלי" - ניזונת מנכסיו, וכאן כל העיכוב הוא רק מצד היבם (יבמות מא: וברש"י). 75) שעדיין לא נתייבמה לו.

11 **טז. תָּבְעָה יְבָמָהּ לִכְנֹס אוֹ לַחֲלֹץ, וְעָמַד בְּבֵית דִּין,**
12 **וּבָרַח[76] אוֹ שֶׁהָיָה הַיָּבָם בִּמְדִינַת הַיָּם[77] -**
13 **הֲרֵי זוֹ נִזּוֹנֶת מִשֶּׁל יָבָם בִּלֹּא שְׁבוּעָה כְּלָל[78].**

76) אחר שעמד בבית־דין ('ירושלמי' כתובות פ"ה, ה"ד). 77) ושם תבעתו לדין מעצמה או ע"י שליחה, מיד חייב במזונותיה ואפילו לא ברח, הואיל והוא במדינה אחרת (כסף־משנה). 78) כי אין לחוש שהניח לה צרור כסף, שעדיין אין היא מקורבת לו, וגם מעשי ידיה אינם משועבדים לו (כתובות קז:).

14 **יז. נָפְלָה לִפְנֵי יָבָם קָטָן[79] - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת עַד**
15 **שֶׁיִּגְדַּל וְיִהְיֶה כִּשְׁאָר הַיְבָמִין[80].**

79) ואינו ראוי לייבם או לחלוץ עד שיהיה בן שלש־עשרה ויביא שתי שערות. 80) יבמות שם, א. וגם מבעלה אין לה, "כי משמים קנסוה" (שם). ואם הכניסה נדוניא משלה, והיא ביד שליש, או שהיא אומרת ינתנו הנכסים לידי, ואני אקיים הקרן עד שיגדל הנער ואזון מן הריוח, נותנים הכסף לידה (אהע"ז סי' קס, ס"ג בשם הרי"ף).

16 **יח. מִי שֶׁיִּחֵד קַרְקַע לְאִשְׁתּוֹ בְּמִזּוֹנוֹתֶיהָ בִּשְׁעַת**
17 **מִיתָה[81], וְאָמַר: יִהְיֶה מָקוֹם פְּלוֹנִי לַמְּזוֹנוֹת - הֲרֵי**
18 **רִבָּה לָהּ מְזוֹנוֹת. וְאִם הָיָה שְׁכָרוֹ[82] פָּחוֹת מִמְּזוֹנוֹת**
19 **הָרְאוּיוֹת לָהּ - נוֹטֶלֶת הַשְּׁאָר מִשְּׁאָר נְכָסִים; וְאִם**
20 **הָיָה שְׁכָרוֹ יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ - נוֹטֶלֶת הַכֹּל[83]. אֲבָל**
21 **אִם אָמַר לָהּ: יִהְיֶה בְּמָקוֹם[84] פְּלוֹנִי בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[85],**
22 **וְשָׁתְקָה[86] - אֵין לָהּ אֶלָּא פֵּרוֹת אוֹתוֹ מָקוֹם בִּלְבַד,**
23 **שֶׁהֲרֵי קָצַץ[87] לָהּ מְזוֹנוֹת.**

81) ובעדים, כדין מתנת שכיב־מרע (חולה סמוך למיתתו) שאינה צריכה קבלת קנין ולא תעודה בכתב, שדבריו ככתובים וכמסורים הם, מתקנת חכמים כדי שלא תטרף דעתו עליו כשידע שאין דבריו קיימים (מלשון רבינו הל' זכיה פ"ח, ה"ב). 82) ריוח המקום. 83) לא נתכוין זה אלא ליתן לה מזונות בריוח מהמקום ההוא. 84) ובכת"י התימנים: "מקום". וכן בדפוס רומי. 85) משמעה: בחוב מזונות שיש לך עלי, תהא זו פרעון לכך. 86) ולא מיחתה, כי אילו לא עמדה שם, או נכחה ומיחתה - אינו יכול לגרוע ממזונותיה שלא בהסכמתה. 87) קצב (כתובות נד:).

24 **יט. אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין לִתְבֹּעַ מְזוֹנוֹת - יֵשׁ מִי**
25 **שֶׁהוֹרָה, שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת וְאֵין מַשְׁבִּיעִים**
26 **אוֹתָהּ[88]. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל הוֹרָאָה זוֹ, מִפְּנֵי**
27 **שֶׁנִּתְחַלֵּף לוֹ הַדָּבָר בְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת**
28 **הַיָּם[89]. וְרַבּוֹתַי הוֹרוּ, שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מִבֵּית דִּין עַד**
29 **שֶׁתִּשָּׁבַע; שֶׁהֲרֵי זוֹ בָּאָה לְהִפָּרַע מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים, וְכָל**
30 **הַנִּפְרָע מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[90].**
31 **וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה, וְכֵן רָאוּי לָדוּן[91].**

88) שלא עיכבה משל בעלה כלום. 89) שאמרו (כתובות קה.): "תשבע בסוף (בשעת גביית כתובתה או כשיבוא בעלה) ולא תשבע בתחילה". ואין מכאן ראיה לאלמנה, כי יש לחוש שהניח לה צרור לאחר מותו כדי שלא תתבזה אצל היתומים, וגם מזונות אשה בחיי בעלה הם מן התורה, ומזונות אלמנה אינם אלא תקנת חכמים (ראה לעיל פי"ב, הי"ח). 90) כתובות פז, א. 91) וכן אמרו (שם צח.): "והלכתא, צריכא שבועה". וכל הסוגיא עוסקת שם במזונות (הגר"א אהע"ז סי' צג ס"ק לא).

32 **כ. אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין לִתְבֹּעַ מְזוֹנוֹת -**
33 **מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ בַּתְּחִלָּה[92], וּמוֹכְרִין בְּלֹא הַכְרָזָה[93],**

וְנוֹתְנִין לָהּ מְזוֹנוֹת. וְכֵן יֵשׁ לָהּ לִמְכֹּר לִמְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין מֵמְחִין[94], אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים, בְּלֹא הַכְרָזָה. וְכֵן אִם מָכְרָה לִמְזוֹנוֹת בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[95] - מִכְרָהּ קַיָּם. וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הַיּוֹרְשִׁין לְהַשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ - נִשְׁבַּעַת[96].

92) ולא כדעת אחרים הסוברים שתשבע "בסוף" בשעת גביית כתובתה. 93) מכירה פומבית, כמבואר לעיל פי"ז הי"ג. וכן אמרו (כתובות ק:): שאין צורך להכרזה במזונות האלמנה, שאי־אפשר לעכב מזונותיה עד תום ימי ההכרזה. 94) שם צז, ב. 95) השווה לעיל פי"ז, יד. 96) שבועת אלמנה שלא עיכבה משל בעלה כלום, הואיל ולא נשבעה לפני המכירה.

כא. וְכַמָּה מוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹת? כְּדֵי לָזוּן מֵהֶם שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, לֹא יוֹתֵר עַל זֶה[97]. וּמוֹכְרִין עַל מְנָת שֶׁיִּהְיֶה הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן לָהּ מְזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם[98]. וְחוֹזֶרֶת וּמוֹכֶרֶת פַּעַם שְׁנִיָּה לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְכֵן מוֹכֶרֶת וְהוֹלֶכֶת לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַנִּכְסִים כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ, גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ[99] מִן הַשְּׁאָר וְהוֹלֶכֶת לָהּ.

97) כתובות צז, א. שמא תתארס או תתבע כתובתה ותפסיד מזונותיה. 98) שאם תינשא לאחר, יחזיר מה שבידו ליורשים (רש"י שם). 99) ואפילו כתובתה עולה יותר ממזון כדי ששה חדשים - מוכרת השאר ביחד (שם).

כב. אַלְמָנָה שֶׁפָּסְקוּ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת - אֵין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ[100] עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הַיּוֹרְשִׁים וְיִתְבְּעוּהָ. אִם מָצְאוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ - נוֹטְלִין אוֹתוֹ[101], וְאִם לַאו - הוֹלְכִין לְדַרְכָּם[102]. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאִם הָיוּ הַיּוֹרְשִׁים קְטַנִּים - בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ[103], וּפוֹסְקִין מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ[104], כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת.

100) לבדוק אם מעשי ידיה מספיקים למזונותיה. 101) שהוא שלהם תחת מזונותיה, כמבואר לעיל ה־ו. 102) כדרך ששנינו באשה שהלך בעלה למדינת הים, לעיל פי"ב הט"ז. וכן נראה (כתובות קז.) שבאלמנה הכל מודים שפוסקים לה מזונותיה מבלי לדקדק על מעשה ידיה. 103) בודקים אחריה אם היא עושה המוטל עליה לעשות, ואם היא נותנת אותו ליורשים. 104) כלל הוא: "בית־דין אביהם של יתומים הוא" (גיטין לז.) וצריך לשקוד על טובתם. וביחוד כשהם קטנים ואינם יודעים לטעון. וראיה לדברי רבינו מסוגיית התלמוד (ערכין כב:) שאמרו שם: אין נזקקים לנכסי יתומים (קטנים) למכרם אלא . . . לכתובת אשה, משום מזונות שאם לא תגבה כתובתה היא תפסידם באכילת מזונותיה מממונם. ושאלו שם, הלא מעשי ידיה שלהם ואינה מפסידתם, ותירצו: לפעמים אין מעשי ידיה מספיקים, ויש הפסד במזונותיה. ואם נאמר שאין מחשבין על מעשי ידיה ואין ליתומים עליה כלום, אם־כן תמיד יש להם הפסד. מכאן, שבית־דין מחשב על מעשה ידיה כשפוסק לה מזונות ('אבני מילואים' סי' ע ס"ק ג).

כג. אַלְמָנָה שֶׁאֵין שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁמָּא מָחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ מָכְרָה אוֹ מִשְּׁכְּנָה אוֹתָהּ[105]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא טָעַן יוֹרֵשׁ - טוֹעֲנִין אָנוּ לוֹ וְאוֹמְרִים לָהּ: הָבִיאִי כְּתֻבָּתֵךְ וְהִשָּׁבְעִי[106] וּטְלִי מְזוֹנוֹתַיִךְ. אֶלָּא אִם אֵין דַּרְכָּם לִכְתֹּב כְּתֻבָּה.

105) ובכל אלה אין לה מזונות, כמבואר להלן הכ"ח. 106) שלא עיכבת משל בעלך כלום, כדין הבא להפרע מנכסי יתומים, כמבואר לעיל הי"ט. וראה למעלה פי"ב, הי"ח: "ולעולם טוענים ליורש".

כד. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - רָצְתָה - נִזּוֹנֶת כְּדִין כָּל הָאַלְמָנוֹת, רָצְתָה - נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[107]. אָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[108], וְנִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו עַד כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ מִכָּל פָּנִים: שֶׁאִם עַדַיִן הִיא אִשְׁתּוֹ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת, וְאִם גֵּרְשָׁהּ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה, שֶׁהֲרֵי כְּתֻבָּתָהּ בְּיָדָהּ. לְפִיכָךְ נוֹטֶלֶת מְזוֹנוֹת עַד כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ וְהוֹלֶכֶת לָהּ[109].

107) כתובות קז, ב. שהאשה נאמנת לומר מת בעלי להנשא, שאם הוא חי עשוי הדבר להגלות (להלן פי"ב מהל' גירושין הט"ו), ומכיון שנאמנת להנשא - נאמנת גם ליטול כתובתה (למעלה פט"ז הל"א). 108) שבזה היא יכולה לשקר, שאין הדבר עשוי להגלות כמו ב"מת בעלי" שלמעלה. 109) כתובות, שם.

כה. הָאִשָּׁה שֶׁהָיָה לָהּ סְפֵק גֵּרוּשִׁין[110] וּמֵת בַּעְלָהּ - אֵינָהּ נִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו, שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִיַּד הַיּוֹרֵשׁ מִסָּפֵק. אֲבָל בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[111] עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין.

110) כגון זרק לה גיטה ספק קרוב לו (ואינה מגורשת) ספק קרוב לה (ומגורשת). 111) שעדיין אסורה להנשא לאחרים - שמא אינה מגורשת, וכל שמעוכבת להנשא מחמתו - יש לה מזונות (כתובות צז: וברש"י, וכן ברשב"ם לב"ב מז:).

כו. אַלְמָנָה עֲנִיָּה שֶׁשָּׁהֲתָה שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה מְזוֹנוֹת, אוֹ עֲשִׁירָה שֶׁשָּׁהֲתָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה - וּתְרָה[112], וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת בַּשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ, אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁתָּבְעָה. וְאִם שָׁהֲתָה פָּחוֹת מִזֶּה אֲפִלּוּ בְּיוֹם אֶחָד - לֹא וִתְּרָה, אֶלָּא תּוֹבַעַת וְנוֹטֶלֶת מְזוֹן הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ.

112) מחלה (כתובות צו. וברש"י) וב'ירושלמי' (שם פי"א, ה"ב) אמרו: במה דברים אמורים כשלא לוותה, אבל לוותה גובה, וכן אם יש בידה משכון (שתפסתו בתוך שלש שנים) גובה למפרע. אבל אם תפסה לאחר שלש שנים אין תפיסת משכונה כלום, כי כבר מחלה (מגיד־משנה בשם הרשב"א).

כז. אַלְמָנָה שֶׁתָּבְעָה מְזוֹנוֹת מִן הַיּוֹרְשִׁים, הֵם אוֹמְרִים: נָתַנּוּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נָטַלְתִּי - כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת - עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ תִּשָּׁבַע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[113] וְתִטֹּל; מִשֶּׁנִּשֵּׂאת - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יִשָּׁבְעוּ הַיּוֹרְשִׁים שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתְנוּ לָהּ[114].

113) אם לא הביאו ראיה שכבר נטלה, שהרי היא מוחזקת בנכסים והם באים להוציא ממנה, והרי זה כטוען את חבירו: "מנה לי בידך", והלה כופר בכל, נשבע הנתבע שבועת היסת ונפטר (הל' טוען ונטען פ"א, ה"ג) אף כאן היא נשבעת שלא נטלה והנכסים נשארים בחזקתה. שבועת היסת - מפורשת לעיל פט"ו הי"ג. 114) משנישאת עברו הנכסים לרשות היתומים והיא באה להוציא מידם, ישבעו שבועת היסת ויפטרו (כתובות צו: ובמגיד־משנה).

כח. דִּין תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה כְּדִין הָעִקָּר[115]. לְפִיכָךְ, אַלְמָנָה שֶׁתָּבְעָה[116] אוֹ מָכְרָה אוֹ מָחֲלָה אוֹ מִשְׁכְּנָה תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּתָהּ[117] עִם הָעִקָּר - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[118]. וְאִם תָּבְעָה מִקְצָת וְהִנִּיחָה מִקְצָת[119] - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁתָּבְעָה מִקְצָת הָעִקָּר וְהִנִּיחָה מִקְצָתוֹ. וְכָל הַמּוֹכֶרֶת אוֹ הַמּוֹחֶלֶת סְתָם - מָכְרָה וּמָחֲלָה הַתּוֹסֶפֶת עִם הָעִקָּר[120]; שֶׁשְּׁנֵיהֶם כְּתֻבָּה שְׁמָם בְּכָל מָקוֹם.

115) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה (כתובות נד:). 116) בבית־דין כמבואר לעיל ה"א. 117) בין בחיי בעלה בין לאחר מותו, כמבואר שם. 118) באלמנותה, ואם מחלה - אפילו בחייו אין לה מזונות, כמבואר לעיל פי"ז הי"ט. 119) תבעה העיקר והניחה התוספת ('לחם משנה'), וכן פירשו ה'תוספות' (כתובות נד: ד"ה "ולתובעת"). 120) שם נד, ב. השווה לעיל פט"ז ה"ב: "ואין נקראים כתובה אלא עיקר כתובה שהוא מאה או מאתיים עם התוספת בלבד".

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו דין "כתובת בנין דיכרין", זכויות הבנות מנכסי אביהן, שאין לעקור תנאי הכתובה, בת הממאנת. בת היבמה, בת הארוסה, ובת השנייה לענין מזונות, הבנים והבנות לענין מזונות.

א. מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה, שֶׁיִּהְיוּ בָּנִים הַזְּכָרִים יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן[2] וּנְדוּנְיָתָהּ שֶׁהִכְנִיסָה בְּתוֹרַת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[3], וְאַחַר כָּךְ חוֹלְקִין שְׁאָר הַיְרֻשָּׁה[4] עִם אֲחֵיהֶם[5] בְּשָׁוֶה[6].

2) העיקר והתוספת שכתב לה אביהם. 3) מפורש לעיל פט"ז ה"א, והיא מתה בחיי אביהם וירש אותה אביהם כדין בעל היורש את אשתו, ואח"כ מת גם האב. 4) שנשארה מעזבון האב. 5) שנולדו לאביהם מנשים אחרות. 6) כתובות נב, ב. ראה לעיל פי"ב ה"ב, וזוהי הנקראת: "כתובת בנין דכרין" (הבנים הזכרים) לעיל פט"ז, ה"ז.

ב. כֵּיצַד נָשָׂא אִשָּׁה, כְּתֻבָּתָהּ[7] וּנְדוּנְיָתָהּ[8] אֶלֶף, וְיָלְדָה בֵּן וּמֵתָה בְּחַיָּיו[9]. וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת[10] כְּתֻבָּתָהּ וּנְדוּנְיָתָהּ מָאתַיִם, וְיָלְדָה בֵּן, וּמֵתָה בְּחַיָּיו. וְאַחַר כָּךְ מֵת הוּא, וְהִנִּיחַ אַלְפַּיִם. בְּנוֹ מִן הָרִאשׁוֹנָה יוֹרֵשׁ אֶלֶף שֶׁבִּכְתֻבַּת אִמּוֹ[11], וּבְנוֹ מִן הַשְּׁנִיָּה יוֹרֵשׁ מָאתַיִם שֶׁבִּכְתֻבַּת אִמּוֹ, וְהַשְּׁאָר[12] יוֹרְשִׁים אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה[13]. נִמְצָא בְּיַד בֶּן הָרִאשׁוֹנָה אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת[14], וּבְיַד בֶּן הַשְּׁנִיָּה שֵׁשׁ מֵאוֹת[15].

7) שכתב לה משלו. 8) שהכניסה לו משלה. 9) הרי ירש בעלה את נדוניתה, וכתובתה לא באה לידי גבייה. 10) לאו דוקא אחרי מות הראשונה, אלא אפילו נשא שתיהן כאחת - הדין כן, כמבואר בסמוך ה"ד. 11) בתורת 'בנין דכרין'. 12) שמונה מאות זוז. 13) כדין בנים היורשים את אביהם. 14) אלף מכתובת האם, וארבע מאות מירושת האב. 15) מאתיים מכתובת האם, וארבע מאות בירושה מהאב (כתובות צא.), וטעם תקנת 'כתובת בנין דכרין' "כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו" (שם נב:) שאם ידע האב שבני בתו יירשו את מתנת נדונייתו, הוא ירבה לתת נדוניא לבתו לקראת נישואיה. וממילא תיקנו שגם כתובת הבעל - עיקר ותוספת - יירשוה בניה, כדי שלא יאמר האב אם זה מקפיד על שלו, מלהוריש לבני בתי, אף אני אמשוך ידי מלהרבות לו נדוניא (רש"י שם).

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ יוֹתֵר עַל כְּדֵי שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת דִּינָר אֶחָד אוֹ יוֹתֵר כְּדֵי שֶׁיַּחְלְקוּ הַשְּׁאָר[16] בְּשָׁוֶה[17]; אֲבָל אִם לֹא הִנִּיחַ יוֹתֵר דִּינָר - חוֹלְקִים הַכֹּל בְּשָׁוֶה. שֶׁאִם יִירְשׁוּ אֵלּוּ כְּתֻבַּת אִמָּן וְאֵלּוּ כְּתֻבַּת אִמָּן, וְלֹא יִשָּׁאֵר דִּינָר אֶחָד לַחֲלֹק אוֹתוֹ בֵּין הַיּוֹרְשִׁים, נִמְצָא תְּנַאי זֶה מְבַטֵּל חִלּוּק יְרֻשָּׁה בֵּין הַבָּנִים בְּשָׁוֶה שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה[18].

16) את הדינר הנשאר. 17) לפי הגולגולת, ובו מקיימים דין ירושה האמורה בתורה (במדבר כז, ח־יא). 18) ולא תיקנו חכמים כתובת 'בנין דכרין' במקום שנעקרת נחלה שבתורה על־ידם (כתובות נב:).

ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנָּשָׂא נָשִׁים רַבּוֹת, בֵּין בְּזוֹ אַחַר זוֹ בֵּין בְּבַת אַחַת, וּמֵתוּ כֻּלָּן בְּחַיָּיו, וְלוֹ מֵהֶן בָּנִים זְכָרִים, אִם הָיָה שָׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר - כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ[19], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה[20].

19) ואפילו סכום הכתובות שוה זה כזה, רוצים הבנים ליטול כתובת אמם ולא לחלוק בשוה, כגון שבני אשה אחת מועטים, והשניה בניה מרובים, וטוב למועטים ליטול לעצמם כתובת אמם ולא לחלוק עם אחיהם בשוה לפי הגולגולת (רש"י שם). 20) כדין ירושה של תורה. והעיד רבינו לעיל פט"ז ה"ז "שלא מצאנו מנהג ירושתן (של 'בנין דכרין') פשוט בכל הישיבות". והרא"ש לכתובות פ"ד סימן כד, כתב בשם הגאונים: "שאין דנין כתובת בנין דכרין בזמן הזה, כיון שאין הטעם אלא שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו, ועכשיו נהגו ליתן יותר ויותר. . . הלוואי שיתן אדם לבנו

כבתו, וכמה הוצרך הדבר לנדות כל מי שירבה במתנת בתו". וגם הרמ"א באהע"ז סי' קיא, סט"ז כתב: שאין כתובת 'בנין דכרין' נוהגת במדינות אלו.

ה. אָמְרוּ הַיְתוֹמִים[21]: הֲרֵי אָנוּ מַעֲלִין עַל נִכְסֵי אֲבִינוּ יוֹתֵר דִּינָר[22], כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ כְּתֻבַּת אִמָּן - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַנְּכָסִים בְּבֵית דִּין כַּמָּה שֶׁהָיוּ שָׁוִין בִּשְׁעַת מִיתַת אֲבִיהֶן. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְרַבּוּ אוֹ נִתְמַעֲטוּ[23] אַחֲרֵי מִיתַת אֲבִיהֶן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ לַחֲלֹק - אֵין שָׁמִין אוֹתָן אֶלָּא כִּשְׁעַת מִיתַת אֲבִיהֶן[24].

21) בני הכתובה הגדולה. 22) מעלים דמיהם לקבלם עלינו ביוקר, שישאר דינר לחלוק בשוה. 23) שהוקרו או שהוזלו. 24) כתובות צא, א.

ו. הָיָה שָׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר אוֹ יוֹתֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו[25] שְׁטַר חוֹב כְּנֶגֶד הַיּוֹתֵר - אֵינוֹ מְמַעֵט[26], אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ.

25) על אביהם, שחייב דינר או יותר למלוה. 26) אין לך ירושה גדולה מזו, שכשמת נפלו נכסים לפני יורשים וכשיצא שטר חוב על אביהם, אלו ואלו עושים מצוה לפרוע חוב אביהם, והיא היא ירושתם (שם צ: וברש"י).

ז. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן בְּחַיָּיו וְאַחַת אַחֵר מוֹתוֹ[27], וְלוֹ בָּנִים מִשְּׁתֵיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ יָתֵר עַל שְׁתֵּי הַכְּתֻבּוֹת: אִם נִשְׁבְּעָה הַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת אַלְמָנָה[28] קֹדֶם שֶׁתָּמוּת - בָּנֶיהָ קוֹדְמִים לִירֵשַׁת[29] כְּתֻבָּתָהּ[30], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן בְּתְנַאי זֶה[31], אֶלָּא יֵרֵשָׁה שֶׁל תּוֹרָה, וְאַחַר כָּךְ יוֹרְשִׁין בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה כְּתֻבַּת אִמָּן בְּתְנַאי זֶה[32]. וְאִם נִשְׁאַר שָׁם כְּלוּם - חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה. וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע[33] - בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן בִּלְבַד[34], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה.

27) ולא הספיקה לגבות כתובתה עד שמתה. 28) שלא הניח אצלה כלום, ולא מכרה לו כתובתה, כמבואר לעיל פט"ז ה"ד. 29) ובכת"י התימנים: "לירש". 30) המגיעה לאמם מנכסי אביהם. 31) של 'בנין דכרין' הזקוק ל'מותר דינר' (שם צא.). 32) ואע"פ שאין כאן 'מותר דינר' על שתי הכתובות - הכתובה הנפרעת לבני השניה היא עצמה נעשית 'מותר לחברתה', הואיל ונגבית כחוב - אין לך ירושה גדולה מזו, שהרי על כל הבנים לפרוע הכתובה שהיא חובת אביהם והיא היא ירושתם. כמבואר לעיל בענין שטר חוב (שם צ:). 33) שאין לבני השניה כתובת אמם, כי אין אדם מוריש ממון שחייב עליו שבועה - לבניו, כמבואר לעיל פט"ז הי"ב. 34) ויש כאן 'מותר הרבה' - סכום הכתובה של האשה השניה שלא נשבעה עליה.

ח. הָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וְהָיוּ לוֹ בָּנִים מֵהֶן, וָמֵת[35], וְאַחַר כָּךְ מֵתוּ הַנָּשִׁים: אִם נִשְׁבְּעוּ וְאַחַר כָּךְ מֵתוּ - כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ בִּירֵשָׁה שֶׁל תּוֹרָה[36], וְלֹא בְּתְנַאי זֶה. לְפִיכָךְ אֵין מַשְׁגִּיחִין אִם יֵשׁ שָׁם מוֹתָר אוֹ אֵין שָׁם. וְיוֹרְשֵׁי הָרִאשׁוֹנָה קוֹדְמִין לְיוֹרְשֵׁי הַשְּׁנִיָּה[37]. וְאִם לֹא נִשְׁבְּעוּ - חוֹלְקִין הַבָּנִים הַכֹּל בְּשָׁוֶה; וְאֵין שָׁם יֵרֵשַׁת כְּתֻבָּה, לְפִי שֶׁאֵין לְאַלְמָנָה כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע[38].

35) ועל שתיהן לגבות כתובתן מיורשי הבעל שלהן. 36) העוברת ישר מהאם לבנים. 37) שהרי חובה קדם בזמן לחוב השניה, וכמבואר לעיל פי"ז, ה"א. 38) וגם כתובת 'בנין דכרין' אין כאן, כי לא מתו הנשים בחיי הבעל ולא ירש מהן כלום. וממילא לא הוריש לבניו כלום.

ט. אַחַת נִשְׁבְּעָה וְאַחַת לֹא נִשְׁבְּעָה - זוֹ שֶׁנִּשְׁבְּעָה בָּנֶיהָ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ תְּחִלָּה[39], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה. וְכָל הַיּוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי אָבִיו - אֵינוֹ טוֹרֵף מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים[40], אֶלָּא מִבְּנֵי חוֹרִין, כְּכָל הַיּוֹרְשִׁין[41].

39) כדין בעל חוב, שהוא קודם לירושת הבנים. 40) שנמכרו לאחר בחיי האב. 41) כשם שאין היורש זוכה במה שמכר אביו, כך כתובת 'בנין דכרין' אינה אלא מבני חורין. כתובה זו, אין לה דין 'חוב' הטורף ממשועבדים אלא היא כירושה, שכך כתב לה: "בנים זכרים שיולדו לך ממני, הם יירשו כסף כתובתך, יותר על חלקם בירושה עם שאר אחיהם" (כתובות נב:).

י. וּמִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, שֶׁתְּהֵיֶנָה הַבָּנוֹת נְזוּנוֹת מִנִּכְסֵי אֲבִיהֶן אַחַר מוֹתוֹ[42] עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ[43] אוֹ עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ. בָּגְרָה הַבַּת אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה, אוֹ נִתְאָרְסָה אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָּגְרָה - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת. וּבַת הַנִּזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי אָבִיהָ לְאַחַר מוֹתוֹ - מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ וּמְצִיאָתָהּ לְעַצְמָהּ, לֹא לָאַחִים[44].

42) אע"פ שבחיי האב אין הוא חייב לזונן אלא עד שיהיו בנות שש שנים (למעלה פי"ב הי"ד), משמת - ניזונות מנכסיו מכח בית־דין אף על פי שלא כתב לה (למעלה פ"ב ה"ה). 43) כתובות נג, ב. ומשנתארסה - אפילו עודה קטנה, אינה ניזונת מנכסי אביה, כמבואר להלן הט"ו. 44) שם, מג, א. נוח לו לאב שתרויח מעשה ידיה לעצמה. וכן דרשו שם (ויקרא כה, מו): "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם" - אותם (עבדים כנענים) לבניכם ולא בנותיכם לבניכם, מגיד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו. וכן מציאתה לעצמה, שאפילו בחיי אביה לא זכה בה אלא משום 'איבה', שאם לא תתן לו מציאתה ימנע מלזונה, שהרי אינו חייב לזון אותה, אבל האחים זנים אותה בעל כרחם מנכסי אביהם המשועבדים למזונותיה ואין לחוש לאיבה (שם וברש"י).

יא. פּוֹסְקִין לַבַּת מְזוֹנוֹת וּכְסוּת[45] וּמָדוֹר מִנִּכְסֵי אָבִיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹסְקִין לָאַלְמָנָה[46]. וּמוֹכְרִין לִמְזוֹן הַבָּנוֹת וּכְסוּתָן בְּלֹא הַכְרָזָה[47], כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹכְרִין לִמְזוֹן הָאַלְמָנָה וּכְסוּתָהּ. אֶלָּא שֶׁהָאִשָּׁה פּוֹסְקִין לָהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ וּכְבוֹד הַבַּעַל[48], וְלַבָּנוֹת פּוֹסְקִין לָהֶן דָּבָר הַמַּסְפִּיק לָהֶן בִּלְבַד[49]. וְאֵין הַבָּנוֹת נִשְׁבָּעוֹת[50].

45) ירושלמי כתובות פי"ב ה"א, שהכל בכלל מזונות. 46) למעלה פי"ח ה"ב. 47) כתובות פז, א. שאי־אפשר לעכב מזונותיהן עד תום ימי ההכרזה. הכרזה - מכירה פומבית, ומבוארת למעלה בהרבה מקומות, ראה לעיל פי"ב הט"ז. 48) שאם בעלה עשיר היא עולה עמו וניזונת לפי כבודו, כמבואר למעלה פי"ח, ה"ג. 49) ירושלמי כתובות פי"ב, ה"א: "הבת לא עולה ולא יורדת". 50) אף־על־פי שאלמנה נשבעת על מזונותיה (למעלה פי"ח הי"ט) - בבנות אין לחוש שאביהן התפיס להן צרור כסף, שאין מתפיסין כסף לקטנה (כתובות קז: - בית שמואל סי' קיב ס"ק טו), אבל לפי זה נערה צריכה להשבע, ומדברי רבינו נראה שגם נערה אינה צריכה להשבע. ולדעת ה'מגיד משנה' מקור דברי רבינו בכתובות סט, א. שאמרו: שיש לבת, דין בעלת חוב של האחים, ואינה נשבעת להם כדרך שאין בעל־חוב נשבע ללווה. ולא אמרו: "הבא להפרע מנכסי יתומים, לא יפרע אלא בשבועה" - אלא בבא להפרע חוב אביהם. אולם זה נאמר שם, לענין פרנסת הבת (נדונייתה) ולא לענין מזונותיה (וראה ב'תוספות' גיטין נא, א. דיבור־המתחיל: אימור צררי אתפסה).

1 **יב. אֵין הַבָּנִים יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן וְלֹא הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת**
2 **בִּתְנָאִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּהְיֶה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם.**
3 **אֲבָל אִם אֵין שָׁם שְׁטַר כְּתֻבָּה - אֵין לָהֶן כְּלוּם, שֶׁמָּא**
4 **מָחֲלָה אִמָּן כְּתֻבָּתָהּ[51]. וְאִם אֵין דַּרְכָּם לִכְתֹּב כְּתֻבָּה -**
5 **יֵשׁ לָהֶן כְּפִי הַתְּנָאִים.**

51) ו"המוחלת כתובתה, איבדה כל תנאי כתובתה" (לעיל יז, יט). והראב"ד מתפלא: וכי מזון הבנות תלוי בפרעון כתובתה, והלא המחילה אינה אלא כפרעון, ואם פרע הבעל כתובת אשתו (כשגירשה) לא יטלו בנותיו מזונותיהן? אולם רבינו סובר שיש לחוש שמא מחלה כתובתה, ואמרה בפירוש שמוחלת על מזון הבנות אבל בפירעון לא מחלה כלום (לחם־משנה). וה'מגדל עוז' מגין על רבינו, הואיל ואמרו (כתובות נג.): מוחלת כתובתה אין לה מזונות, והלא ידוע שאלמנתו עדיפה לו מבתו, שכן אמרו (שם מג.): הניח אלמנה ובת (ונכסים מועטים) האלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים, שזלזול אלמנתו קשה לו ביותר, מעתה במוחלת - שאיבדה מזונותיה, כל־שכן שאין הבנות ניזונות.

6 **יג. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ לַעֲקֹר אֶחָד מִתְּנָאֵי**
7 **כְּתֻבָּה, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אַל יִזּוֹנוּ בְּנוֹתָיו מִנְּכָסָיו, אוֹ אַל**
8 **תִּזּוֹן אַלְמְנָתוֹ מִנְּכָסָיו, אוֹ אַל יִירְשׁוּ בָּנָיו כְּתֻבַּת**
9 **אִמָּן[52] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[53]. נָתַן כָּל נְכָסָיו בְּמַתָּנָה**
10 **לַאֲחֵרִים[54] - הוֹאִיל וּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[55] אֵינָהּ קוֹנָה**
11 **אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[56], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[57], הֲרֵי הַמַּתָּנָה[58]**
12 **וְחִיּוּב הַנְּכָסִים בִּתְנָאִין אֵלּוּ בָּאִין כְּאֶחָד, וּלְפִיכָךְ**
13 **אַלְמְנָתוֹ וּבְנוֹתָיו נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו, וּבָנָיו יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת**
14 **אִמָּן שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[59].**

52) שמתה בחייו, והיא 'כתובת בנין דכרין' (למעלה ה"א). 53) כתובות סח, ב. שהרי משועבד הוא בתנאי בית־דין משעה שנשאה. 54) בשעת מיתתו אמר ליתן נכסיו לאחרים, ולא קנו מידו, ואין לה תוקף כמתנת בריא שהיא בקנין. 55) שכוב חולה, "חולה שתשש כח כל הגוף, וכשל כוחו מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגליו בשוק, והרי הוא נופל על המיטה הוא הנקרא שכיב מרע" (לשון רבינו הל' זכיה פ"ח, א). 56) כי לא נתכוין זה ליתן אלא לאחר מותו. 57) הל' זכיה פ"ח, ה"ח. 58) לאחרים. 59) מתנת שכיב מרע אינה אלא מדברי חכמים, כדי שלא תטרף דעתו עליו (בבא־בתרא קמז:) - כי מדין תורה אין למתנה תוקף אם לא קנו מיד הנותן או שיכתוב שטר מתנה וימסור למקבל - ואינה קונה אלא לאחר מיתה, ותנאי כתובה ג"כ תקנת חכמים היא והואיל וחלים בבת אחת לאחר מיתה אין האחת דוחה את חברתה (רי"ף לב"ב פ"ח). וכן אמרו (ב"ב קלג.): אם בירושה של תורה אלמנה ניזונת. ורבינו בהל' נחלות פ"ח ה"ט, מסכם: "לפיכך מוציאים לכתובת האשה. . . ומזון הבנות מיד אלו שצוה לתת להם, שהרי במיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ומזונות, ואלו שנתן להם לא יקנו אלא לאחר מיתה", כוונתו שהתחייבות הבעל לכתובה ומזונות קדמה למתנת שכיב מרע, אבל חלות החיוב באה כאחד, כמו שכתב כאן (לחם־משנה שם).

15 **יד. בַּת הַמְמָאֶנֶת[60] - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הַבָּנוֹת וְיֵשׁ לָהּ**
16 **מְזוֹנוֹת[61]. אֲבָל בַּת הַיְבָמָה[62] וּבַת הַשְּׁנִיָּה[63] וּבַת**
17 **הָאֲרוּסָה[64] וּבַת הָאֲנוּסָה[65] - אֵין לָהֶן מְזוֹנוֹת אַחַר**
18 **מִיתַת אֲבִיהֶן בִּתְנַאי זֶה[66]. אֲבָל בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן - הוּא**
19 **חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָן, כְּדִין שְׁאָר הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת בְּחַיֵּי**
20 **אֲבִיהֶן[67].**

60) הנושא קטנה יתומה ונתעברה (ראה בהערה הבאה) ומיאנה בבעל ואחר־כך ילדה בת. 61) לאחר מות האב. ואע"פ שהממאנת אין לה כתובה, כמבואר לקמן פכ"ד ה"ה, ואם כן אין לה גם תנאי כתובה המחייבים מזונות הבת? (כמבואר בכתובות נד. לענין שניה שאין לה כתובה, ולפיכך אין לבתה מזונות) אפשר לדון, שממאנת זו קיבלה כתובה בעת קידושיה עם כל תנאי כתובה, אלא שאח"כ גרמה לעצמה הפסד ע"י מיאונה ואבדה כתובתה, אולם בתה לא הפסידה זכותה, כי אם אשה שזנתה והפסידה כתובתה (לקמן פכ"ד ה"ו), האם תפסיד בתה את זכות מזונותיה? ('בית שמואל' אהע"ז סי' קיב ס"ק יא). ולדעת הראב"ד כל הלכה זו אינה מציאותית, שהרי קטנה הממאנת אינה יכולה עדיין ללדת ובת מנין לה? (ראה יבמות יב:). אולם רבינו סובר שאפשר לה להתעבר בקטנותה ולמאן, ואח"כ תלד ולד של קיימא (מגיד־משנה). וראה לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. ועדיין לא נמצא מקור נאמן לדין זה. 62) שכנס יבמתו וילדה לו בת, ומת. 63) שניה לעריות, ואסורה להנשא לו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו. 64) בא על ארוסתו, וילדה לו בת - ומת. 65) אנס את הנערה ונשאה אח"כ, וילדה לו בת - ומת. 66) כל אלה הן בעיות שלא נפשטו בתלמוד (כתובות נג: נד.) ומספק אין להוציא ממון מנכסי אחי הבת. וטעם הספק, ביבמה - הואיל וכתובתה על נכסי בעלה הראשון, אם כן גם תנאי כתובתה אינם על נכסי היבם. בשניה - כיון שאין לה כתובה

(ראה לקמן פכ"ד, ה"ב) ממילא אין לה תנאי כתובה. בארוסה - כיון שלא תיקנו לה חכמים כתובה עד שעת נישואין, ממילא אין לה תנאי כתובה. באנוסה - הואיל ואין לה כתובה - כי יצא כסף קנסה בכתובתה - (ראה לקמן הל' נערה פ"א, ה"ד) ממילא נפקעו ממנה דיני תנאי כתובה, ואפילו אם ילדה לו (האנוסה) בת באישות, שנשאה אח"כ - הדין כן. 67) עד גיל שש, כמבואר לעיל פי"ב, הי"ד.

1 **טו. המְאֹרֵס בַּת הַנִּזּוֹנֶת מִן הָאַחִין - חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ**
2 **מִשְּׁעַת הָאֵרוּסִין; שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מֵאַחֶיהָ**
3 **(אֶלָּא עַד שֶׁתִּתְאָרֵס אוֹ עַד שֶׁתִּבְגַּר, וְזוֹ) אֵינָהּ בּוֹגֶרֶת**
4 **כְּדֵי שֶׁתָּזוּן עַצְמָהּ, אֶלָּא קְטַנָּה אוֹ נַעֲרָה[68], וְאֵין אָדָם**
5 **רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אֲרוּסָתוֹ וְתֵלֵךְ וְתִשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים[69].**

68) נמצא שהוא גרם לה להפסיד מזונותיה באירוסיו (ר"ן כתובות פ"ד). 69) כתובות נג, ב. ובוודאי על דעת כן אירסה מתחילה.

6 **טז. נִשֵּׂאת הַבַּת וּמֵאֲנָה[70] אוֹ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה[71],**
7 **אֲפִלּוּ הִיא שׁוֹמֶרֶת[72] יָבָם - הוֹאִיל וְחָזְרָה לְבֵית אָבִיהָ**
8 **וַעֲדַיִן לֹא בָּגְרָה, הֲרֵי זוֹ נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי אָבִיהָ עַד**
9 **שֶׁתִּבְגַּר אוֹ עַד שֶׁתִּתְאָרֵס[73].**

70) שעקרה קידושיה למפרע. 71) לדעת ה'מאירי' (כתובות שם, עמ' 201) גם בנתגרשה או נתאלמנה, המדובר בקידושי קטנה שאינם אלא מדרבנן, ולפיכך היא ניזונת מנכסי אביה, אבל נערה שנתקדשה ושוב נתגרשה או נתאלמנה - אינה ניזונת מנכסי אביה (ועי' כסף־משנה). 72) מצפה וממתנת ליבם שייבמה. 73) שנית (כתובות נג:).

10 **יז. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת - יִירְשׁוּ הַבָּנִים כָּל**
11 **הַנְּכָסִים[74], וְהֵם זָנִין אֶת אַחְיוֹתֵיהֶם[75] עַד שֶׁיִּבְּגְרוּ אוֹ**
12 **עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ נְכָסִים**
13 **שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּזּוֹנוּ מֵהֶם הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת כְּאַחַת עַד**
14 **שֶׁיִּבְּגְרוּ הַבָּנוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין נְכָסִים מְרֻבִּין.**
15 **אֲבָל אִם אֵין בַּנְּכָסִים שֶׁהִנִּיחַ אֶלָּא פָּחוֹת מִזֶּה -**
16 **מוֹצִיאִין מֵהֶם מְזוֹנוֹת לַבָּנוֹת עַד שֶׁיִּבְּגְרוּ[76], וְנוֹתְנִין**
17 **הַשְּׁאָר לַבָּנִים. וְאִם אֵין שָׁם אֶלָּא כְּדֵי מְזוֹן הַבָּנוֹת**
18 **בִּלְבַד - הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת מֵהֶן עַד שֶׁיִּבְּגְרוּ אוֹ עַד**
19 **שֶׁיִּתְאָרְסוּ, וְהַבָּנִים יִשְׁאֲלוּ עַל הַפְּתָחִים[77].**

74) ונושאים ונותנים בהם כרצונם. 75) מזונות יום ביומו, ואינם חייבים להקציב בבת אחת עבור כל מזונותיהן מעתה עד שיבגרו. 76) מפרישים בבת אחת כל הסכום הדרוש למזונותיהן עד שיבגרו, ומניחים אותו ביד בית־דין או ביד אפוטרופוס. 77) בבא־בתרא קלט, ב. וכן אמרו בכתובות סז, א שיתום ויתומה שבאו להתפרנס (מזונות של צדקה) מפרנסים את היתומה ואח"כ מפרנסים את היתום, מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים ואין האשה דרכה לחזור על הפתחים.

20 **יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ קַרְקַע; אֲבָל אִם**
21 **לֹא הִנִּיחַ אֶלָּא מִטַּלְטְלִין - הוֹאִיל וּבְתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים**
22 **הוּא שֶׁיִּזּוֹנוּ הַבָּנוֹת מִן הַמִּטַּלְטְלִין[78], הֲרֵי הַבָּנִים**
23 **וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת כְּאֶחָד מִן הַנְּכָסִים הָאֵלּוּ הַמּוּעָטִין,**
24 **שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהֶם בְּמִטַּלְטְלִין אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ כַּבָּנִים. וְכָזֶה**
25 **הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[79].**

78) ראה לעיל פט"ז, ה"ז. 79) הובאה דעתם ברי"ף לבבא־בתרא תחילת פרק ט'.

26 **יט. הִנִּיחַ קַרְקַע, וְהָיוּ הַנְּכָסִים מְרֻבִּין[80], וְנִתְמַעֲטוּ**
27 **אַחַר כֵּן[81] - כְּבָר זָכוּ בָּהֶן יוֹרְשִׁים[82]. הָיוּ מוּעָטִין**
28 **בִּשְׁעַת מִיתָה, וְנִתְרַבּוּ אַחַר כָּךְ - הַבָּנִים יוֹרְשִׁין**
29 **אוֹתָן[83]. וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְרַבּוּ, אִם קָדְמוּ הַבָּנִים וּמָכְרוּ**
30 **נְכָסִים מוּעָטִין - מִכְרָן קַיָּם[84].**

80) בשעת מיתה. 81) אפילו קודם שבאו לבית־דין. 82) והם זנים את אחיותיהם עד שיכלו הנכסים לשניהם יחד. 83) כי יש לבנים חלק ותפיסת־יד בנכסים, וזכותם בהם לעולם עומדת. 84) בבא־בתרא קמ, א. כי אין מוציאים למזון הבנות מנכסים משועבדים, ולדעת רש"י (כתובות קג. וסוטה כא:) הכוונה שקדמו ומכרו קודם שיבואו לבית־דין, אבל לאחר שבאו וזיכה בית־דין את הבנות - אין לאחר מעשה בית־דין כלום, ולדעת ה'תוספות' (יבמות סז:) אפילו כשכבר באו לפני בית־דין, אם מכרו קודם שיאכלו הבנות - מכרם קיים.

31 **כ. הָיוּ הַנְּכָסִים מְרֻבִּין וְיֵשׁ עָלָיו[85] חוֹב, אוֹ שֶׁהִתְנָה**
32 **עִם אִשְׁתּוֹ[86] שֶׁיָּזוּן אֶת בִּתָּהּ[87] - אֵין הַחוֹב וְלֹא**
33 **מְזוֹנוֹת בַּת אִשְׁתּוֹ מִמַּעֲטִין בַּנְּכָסִים[88]; אֶלָּא יִירְשׁוּ**
34 **הַבָּנִים הַכֹּל, וְיִתְּנוּ לְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ, וְיָזוּנוּ בַּת אֵשֶׁת**
35 **אֲבִיהֶן עַד זְמַן שֶׁפָּסַק, וְיָזוּנוּ אַחְיוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיִּבְּגְרוּ**
36 **אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ[89] וְיֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵיהֶם.**

85) על האב שמת. 86) בשעת נישואיה. 87) מאיש אחר, ראה לקמן פכ"ג, יז. 88) להוציא מהם מזונות הבנות עד שיבגרו, והבנים ישאלו על הפתחים. 89) וגם הבנים יזונו עד שיכלו הנכסים לשניהם כאחד. כל זה בבבא־בתרא קמ, א בעיות שלא נפשטו ונשארו בתיקו, ודינן: חומרא לתובע וקולא לנתבע, והבנים הם הנתבעים כי הנכסים בחזקתם עומדים מדין ירושה (רי"ף שם).

37 **כא. הִנִּיחַ אַלְמָנָה וּבַת, מְמָנָּה אוֹ מֵאִשָּׁה אַחֶרֶת,**
38 **וְאֵין בַּנְּכָסִים כְּדֵי שֶׁיִּזּוֹנוּ שְׁתֵּיהֶן - הָאַלְמָנָה נִזּוֹנֶת,**
39 **וְהַבַּת תִּשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים[90]. וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁמְּזוֹנוֹת**
40 **הַבַּת קוֹדְמִין לִירֻשַּׁת הַבֵּן אֶת כְּתֻבַּת אִמּוֹ[91] שֶׁמֵּתָה**
41 **בְּחַיֵּי אָבִיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה.**
42 **וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם נִדְחַת יְרֻשָּׁה שֶׁל תּוֹרָה[92]**
43 **מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הַבַּת[93], לֹא תִּדָּחֶה יְרֻשַּׁת הַכְּתֻבָּה, שֶׁהִיא**
44 **תְּנַאי בֵּית דִּין, מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הַבַּת?**

90) כבוד אלמנתו עדיף לו מכבוד בנותיו (ב"ב שם, ובכתובות מג.) ומוציאים לאלמנה מזונות עד זמן שראויה לחיות, הכל לפי שנותיה וכפי אומד בית־דין, ומעמידים את הנכסים ביד שליש, והוא מפרנסה אחד לשלושים יום,

כמבואר לעיל פי"ח, הכ"א. ולפי זה, כל אלמנה ממעטת בנכסים מאחר שמוציאים לה מזונותיה בתחילה (מגיד־משנה). 91) היא כתובת 'בנין דכרין' הנזכרת לעיל ה"א־ב. 92) הראויה לבנים הזכרים. 93) שהיא ניזונת, והבנים ישאלו על הפתחים, כדלעיל הי"ד.

כב. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, וְלֹא הִנִּיחַ בֵּן - אֵין אוֹמְרִים: יִזּוֹנוּ הַקְּטַנּוֹת עַד שֶׁיִּבְּגְרוּ וְיַחְלְקוּ שְׁאָר הַנְּכָסִים בְּשָׁוֶה, אֶלָּא כֻּלָּן חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[94].

94) כי במקום שכל הבנות יורשות כל הנכסים כאחד, לא תיקן להן בית־דין תנאי מיוחד למזונות, שאינו אלא בזמן שיש בנים, הם היורשים, והבנות ניזונות (בבא־בתרא קלט.).

יום שלישי כ"ג שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו שחייב האב לתת מעות לבתו להנשא, מת האב והניח בת, ואם צוה בשעת מיתה שלא יתפרנסו בנותיו מנכסיו, אלמנה ובת אי זו קודמת למזונות, יתומה קטנה שהשיאוה אחיה ואמה לענין מזונות.

א. צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּתֵּן אָדָם מִנְּכָסָיו מְעַט לְבִתּוֹ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא בּוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא פַּרְנָסָה[2]. הַמַּשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ סְתָם - לֹא יִפְחֹת לָהּ מִכְּסוּת שֶׁפּוֹסְקִין לְאִשָּׁת עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[3], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאָב עָנִי; אֲבָל אִם הָיָה עָשִׁיר - הֲרֵי זֶה רָאוּי לִתֵּן לָהּ כְּפִי עָשְׁרוֹ[4].

2) והיא נדוניה. 3) "לא יפחות לה מחמשים זוז". 4) אבל אין כופים אותו. ולכן דקדק רבנו וכתב "הרי זה ראוי ליתן".

ב. פֵּרֵשׁ עַל הַבַּעַל שֶׁאֵין לָהּ כְּלוּם וְשֶׁיִּכָּנֵיסֶנָּה עֲרֻמָּה - אֵין לָהּ כְּלוּם. וְלֹא יֹאמַר הַבַּעַל: כְּשֶׁתָּבוֹא לְבֵיתִי אֲכַסֶּנָּה, אֶלָּא מְכַסֶּנָּה וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ.

ג. הָאָב שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בַּת - אוֹמְדִין דַּעְתּוֹ כַּמָּה הָיָה בְּלִבּוֹ לִתֵּן לָהּ לְפַרְנָסָה וְנוֹתְנִין לָהּ[5]. וּמִנַּיִן יוֹדְעִין אֶמְדַּן דַּעְתּוֹ? מֵרֵעָיו וּמְיֻדָּעָיו וּמַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וּכְבוֹדוֹ. וְכֵן אִם הִשִּׂיא בַּת בְּחַיָּיו - אוֹמְדִין בָּהּ[6]. וְאִם לֹא יָדְעוּ לוֹ בֵּית דִּין אֶמְדַּן דַּעַת[7] - נוֹתְנִין לָהּ מִנְּכָסָיו עִשּׂוּר[8] לְפַרְנָסָתָהּ.

5) אפילו אם היה יותר מעישור נכסיו. 6) יינתן לשנייה כדרך שנתן לראשונה בחייו. 7) שלא גר בינינו ולא עמדנו על סוף דעתו אם וותרן או קמצן היה. 8) חלק עשירי.

ד. הִנִּיחַ בָּנוֹת רַבּוֹת - כֹּל שֶׁתָּבוֹא לְהִנָּשֵׂא[9], נוֹתְנִין לָהּ עִשּׂוּר הַנְּכָסִים. וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה רִאשׁוֹנָה. וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שְׁנִיָּה. וְאִם בָּאוּ כֻּלָּן לְהִנָּשֵׂא כְּאַחַת - רִאשׁוֹנָה נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר, וְהַשְּׁנִיָּה - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה רִאשׁוֹנָה, וְהַשְּׁלִישִׁית - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שְׁנִיָּה, וְכֵן אֲפִלּוּ הֵן עֶשֶׂר, וְחוֹזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת כָּל הָעִשּׂוּרִים בְּשָׁוֶה[10], וּשְׁאָר הַנְּכָסִים לָאַחִים.

9) כי אין הבת נוטלת לפרנסתה אלא לזמן נישואיה. 10) וכל זה כדי לברר חלק הבנים ולהניח להם ירושה כדין תורה, כי אילו היו הבנות נוטלות כל אחת עישור נכסים ממש לא היה נשאר לבנים כלום ונמצאת ירושה של תורה נדחית מפני פרנסת הבנות שאינה אלא תקנת חכמים.

ה. עִשּׂוּר זֶה שֶׁהוּא לְפַרְנָסָה אֵינוֹ מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ, אֲפִלּוּ לְפִי תַּקָּנַת חֲכָמִים (הָרִאשׁוֹנִים) וְאַחֲרוֹנִים, אֵינָהּ נוֹטֶלֶת אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע[11]. וְיֵשׁ לָהּ[12] לִגְבּוֹת עִשּׂוּר זֶה מִשְּׁכִירוּת הַקַּרְקַע[13]. וְאִם רָצוּ הָאַחִין לִתֵּן לָהּ מָעוֹת כְּנֶגֶד עִשּׂוּר הַקַّרְקַע - נוֹתְנִין[14].

11) אף על פי שהחכמים האחרונים (הגאונים) תקנו להגבות הכתובה ושאר תנאיה גם מן המטלטלין, - עישור זה, שאינו מ"תנאי כתובה", אינו אלא מן הקרקע. וכל זה אינו אלא ב"עישור נכסים", אבל כשאומדין דעת האב - גובה היא אפילו מן המטלטלין. 12) יכולה. 13) העומדת להגבות (שזה שכבר נגבה הוא מטלטלין). ואף על פי שכבר עברה חצי שנה מיום שהשכיר האב - כיון שעדיין לא נגבה השכר, הרי זה כקרקע, כי אין שכירות משתלמת אלא בסוף השנה. 14) כדין כל בעל חוב הגובה את חובו מהלווה בחייו. ואילו הייתה בעלת חוב של אביהם, הייתה נוטלת רק מהזיבורית ובשבועה כדין הבא להיפרע מנכסי יתומים.

ו. הַבַּת בְּעִשּׂוּר זֶה כְּבַעַל חוֹב שֶׁל אַחִין הִיא, לְפִיכָךְ נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ מִן הַבֵּינוֹנִית בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְאִם מֵתוּ הָאַחִין - נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ מִן בְּנֵיהֶם מִזִּבּוּרִית וּבִשְׁבוּעָה[15]; שֶׁהֲרֵי הִיא נִפְרַעַת מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים, וְהַבָּא לִפְרַע מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא יִפְרַע אֶלָּא מִזִּבּוּרִית וּבִשְׁבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה.

15) שלא נטלה מן הנכסים כלום.

ז. וְהָאַחִים שֶׁמָּכְרוּ אוֹ מִשְׁכְּנוּ קַרְקַע אֲבִיהֶם - הַבַּת טוֹרֶפֶת מִן הַלָּקוֹחוֹת פַּרְנָסָתָהּ[16], כְּדֶרֶךְ שֶׁטּוֹרְפִים כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת מִן הַלָּקוֹחוֹת[17], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה.

16) ובשבועה. 17) הואיל ופרנסה דבר קצוב הוא, היה להם להיזהר שלא לקנות קרקעות שהם כסכום פרנסתה (אבל מזונות האשה והבנות הואיל ואין להם קצבה אין מוציאים להם מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם).

ח. מִי שֶׁהִשִּׂיא בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וְנִשְׁאֲרוּ קְטַנּוֹת וּמֵת בְּלֹא בֵּן - אֵין נוֹטְלִין פַּרְנָסָה לַקְּטַנּוֹת וְאַחַר כָּךְ חוֹלְקוֹת הַנְּכָסִים, אֶלָּא חוֹלְקוֹת כֻּלָּן בְּשָׁוֶה[18].

18) כי לא תוקנה פרנסה לבנות אלא כשיש שם בנים, שהבנות אינן יורשות כלום. אבל בשעה שיורשות - כולן שוות.

ט. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָּנוֹת וָבֵן, וְקָדְמָה רִאשׁוֹנָה וְנָטְלָה עִשּׂוּר נְכָסִים[19], וְלֹא הִסְפִּיקָה הַשֵּׁנִית לִגְבּוֹת עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן וְנָפְלוּ כָּל הַנְּכָסִים לִשְׁתֵּיהֶן[20] - אֵין הַשֵּׁנִיָּה נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר, אֶלָּא חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[21], וְזָכְתָה הָרִאשׁוֹנָה בָּעִשּׂוּר שֶׁלָּהּ.

19) כדינה, שהרי הבן יורש הכול. 20) ושתיהן יורשות בשווה. 21) ואין אומרים תיטול השנייה עישור נכסים תחילה כמו שנטלה ראשונה ואחרי כן יחלוקו אלא ראשונה זכתה, ובת על הבת אין לה עישור נכסים שהרי שתיהן שוות בירושה.

י. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָה: אַל תְּפַרְנְסוּ בְּנוֹתַי מִנְּכָסַי - שׁוֹמְעִים לוֹ, שֶׁאֵין זֶה מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[22].

22) אלא חוב על היתומים, ולפיכך אם ציווה האב שלא לפרנסן אין עליהם חוב כלל.

יא. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַלְמָנָה וּבַת - כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁמְּזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה קוֹדְמִין לִמְזוֹנוֹת הַבַּת. וְכֵן אִם נִשֵּׂאת הַבַּת - אֵינָהּ נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר נְכָסִים מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה[23]. וַאֲפִלּוּ מֵתָה הַבַּת אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ פַּרְנָסָה הָרְאוּיָה לְהִנָּתֵן לָהּ[24]; שֶׁהֲרֵי הַנְּכָסִים כֻּלָּן בְּחֶזְקַת הָאַלְמָנָה שֶׁתְּהֵא נִזּוֹנֶת מֵהֶן.

23) נלמד מדין מזונות הנ"ל, שאם במזונותיה שהן מתנאי כתובה אמרו כן, קל וחומר לעישור נכסים שאינו אלא תקנת חכמים. וטעם הדבר: מפני שהאלמנה היא בעלת חוב של האב ואילו הבת היא בעלת חוב של האחים. 24) ואין אומרים איש נכרי הוא זה, ואינו יורש של אב אלא של אשתו, ויש לו דין לוקח, ואין מוציאים למזון האלמנה מנכסים משועבדים, אלא לטובת האשה, עשאוהו כיורש. ומיורש מוציאים למזון האלמנה.

יב. קְטַנָּה יְתוֹמָה שֶׁהִשִּׂיאַתָּהּ אִמָּהּ אוֹ אַחֶיהָ לְדַעְתָּהּ[25], וְנָתְנוּ לָהּ מֵאָה אוֹ חֲמִשִּׁים זוּז - יְכוֹלָה הִיא מִשֶּׁתַּגְדִּיל לְהוֹצִיא מִיָּדָם פַּרְנָסָה הָרְאוּיָה לָהּ, אוֹ בְּאֶמְדַּן דַּעַת[26] הָאָב אוֹ בְּעִשּׂוּר הַקַּרְקָעוֹת[27]. וַאֲפִלּוּ לֹא הָיוּ הָאַחִין זָנִין אוֹתָהּ[28], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מָחֲתָה[29] בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין, מִפְּנֵי שֶׁהַקְּטַנָּה אֵינָהּ בַּת מֶחָאָה[30].

25) בהסכמתה. 26) כמה היה בדעתו ליתן לה לפרנסה. 27) אם לא ידע לו בית דין אומדן דעת. 28) ולא היה לה להתבייש ולמחות. 29) התנגדה, מלשון הכתוב (דניאל ד, לב): "וְלָא אִיתַי דִּי יִמְחֵא בִידֵהּ". 30) אינה יודעת למחות ואין מחילתה מחילה ואפילו גדלה משנשאת ולא תבעה תיכף, לא אבדה פרנסתה כשתמחה, שכל שלא אבדה בשעת נשואיה שוב אינה צריכה למחות.

יג. נִשֵּׂאת הַבַּת אַחַר שֶׁגְּדְלָה, בֵּין נַעֲרָה בֵּין בּוֹגֶרֶת, וְלֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ - אִבְּדָה פַּרְנָסָתָהּ[31]. וְאִם מִחֲתָה בְּעֵת נִשּׂוּאֶיהָ[32] - הֲרֵי זוֹ מוֹצִיאָה אֶת הָרָאוּי לָהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה. בָּגְרָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, בֵּין שֶׁבָּגְרָה אַחַר מוֹתוֹ בֵּין שֶׁהִגִּיחָהּ בּוֹגֶרֶת, אִם פָּסְקוּ הָאַחִין מִלָּתֵת מְזוֹנוֹתֶיהָ, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְשָׁתְקָה וְלֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ אָבְדָה פַּרְנָסָתָהּ; לֹא פָּסְקוּ הָאַחִים מְזוֹנוֹתֶיהָ וְזָנוּ אוֹתָהּ בַּבֶּגֶר[33], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מִחֲתָה, לֹא אִבְּדָה פַּרְנָסָתָהּ כָּל זְמַן שֶׁהֵן זָנִין אוֹתָהּ; שֶׁיֵּשׁ לָהּ לִטְעֹן: מִפְּנֵי שֶׁהֵן זָנִין אוֹתָהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין, וְהִיא עֲדַיִן לֹא נִשָּׂאת[34], מִפְּנֵי זֶה לֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ[35].

31) שתיקתה זוהי מחילתה. 32) בנערותה. 33) מרצונם הטוב, ולא מחמת חיוב. 34) אבל אם בגרה ונשאה צריכה למחות אף על פי שהם זנים אותה. 35) מפני הבושה.

יד. מִי שֶׁצִּוָּה לָתֵת לְבִתּוֹ כָּךְ וְכָךְ מָעוֹת לְפַרְנָסָתָהּ לִקַּח בָּהֶן קַרְקַע, בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע בֵּין שֶׁהָיָה בָּרִיא, וָמֵת, וַהֲרֵי הַמָּעוֹת בְּיַד הַשָּׁלִישׁ[36], וְאָמְרָה הַבַּת: תְּנוּ אוֹתָם לְבַעְלִי, כָּל מַה שֶׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בָּהֶן - אִם הָיְתָה גְּדוֹלָה וְנִשֵּׂאת - הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ[37], וְאִם עֲדַיִן מְאֹרֶסֶת הִיא - יַעֲשֶׂה שָׁלִישׁ מַה שֶּׁהֵשִׁלַּשׁ בְּיָדוֹ[38], וְאִם עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא - אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת, אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[39], אֶלָּא יַעֲשֶׂה שָׁלִישׁ כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה הָאָב[40].

36) אדם שלישי הנאמן על שני הצדדים. 37) "שאף האב לא עלה בדעתו למסרן ביד שליש אלא עד שתינשא שמשנשאת הבעל זכאי לאכול פירות". 38) יקנה השדה, ואין שומעים לה, שמצוה לקיים דברי המת בין אם המְצַוֶּה שכיב מרע ובין אם הוא בריא. 39) "אין מעשה קטנה כלום". 40) ליקח בהן קרקע. כי לטובתה נתכוון שלא יוציא בעלה המעות ויפסיד. ואפילו אומרת: נאמן בעלי עלי שלא יעכבן לעצמו, תנו אותן לו, והוא יקנה לי שדה כאשר ארצה, - אין שומעין לה.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל דיני מציאת האשה ומעשה ידיה, מלאכות שעושה לבעלה, המדיר אשתו שלא תעשה מלאכה, השימוש שהאשה עושה בעצמה לבעלה, מלאכות שהנדה עושה לבעלה, האשה ששברה כלים בשעת מלאכתה, אשה שמנעה עצמה מכל המלאכות, דיני מינקת וחיובי הנקה, התובעת בנה או בתה עמה אחרי שגמלתו.

א. מְצִיאַת הָאִשָּׁה וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְבַעְלָהּ[2]. וּמַה הִיא עוֹשָׂה לוֹ? הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[3]. מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לֶאֱרֹג - אוֹרֶגֶת, לִרְקֹם[4] - רוֹקֶמֶת, לִטְווֹת צֶמֶר אוֹ פִּשְׁתִּים - טוֹוָה. וְאִם לֹא הָיָה דֶּרֶךְ נְשֵׁי הָעִיר לַעֲשׂוֹת כָּל הַמְּלָאכוֹת הָאֵלּוּ - אֵינוֹ כּוֹפֶה אֶלָּא לִטְווֹת[5] הַצֶּמֶר בִּלְבַד[6], שֶׁהַפִּשְׁתָּן מַזִּיק אֶת הַפֶּה וְאֶת הַשְּׂפָתַיִם[7]. וְהַטְּווּיָה הִיא הַמְּלָאכָה הַמְיֻחֶדֶת לְנָשִׁים[8], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל אִשָּׁה חַכְמַת לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ.

2) משנה, כתובות סה, ב. מציאה - משום איבה, שהרי בעלה נותן לה מזונות, ואם תעכב מציאתה לעצמה יבואו לידי קטטה (כתובות צו. ובבא־מציעא יב:). וב"ירושלמי"

(כתובות פ"ו ה"א) אמרו: "שלא תהא מברחת משל בעלה, ואומרת מציאה מצאתי". מעשה ידיה - תחת מזונותיה (כתובות נח:), וכמבואר לעיל פי"ב ה"ד. 3) תוספתא כתובות פ"ה ה"ג. 4) תפירת צורות שונות על האריג בחוטים צבעוניים לשם נוי וקישוט. 5) ראה להלן הערה ז. 6) תוספתא, שם. 7) כתובות סא, ב: "מסריח את הפה ומשרבט את השפתיים", משרבט - פושטן כמין שרביט עד שנעשות גדולות ע"י שצריכה לשרות החוט תמיד ברוק (רש"י שם). 8) ולפיכך אינו כופה אלא על הטויה, אבל לא על האריגה והרקמה, אע"פ שהן מלאכות חשובות וקלות ('מעשה רוקח'). [וכן אמרו ביומא סו, ב: "אין חכמה לאשה אלא בפלך, וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". וכן נראה במשנה (כתובות סד:) שאמרו: "ומה היא עושה לו, משקל חמשה סלעים שתי ביהודה, שהם עשרה סלעים בגליל. או משקל עשרה סלעים ערב ביהודה, שהן עשרים סלעים בגליל" - הרי שכל המדובר בטוויית החוטים]. ורבינו השמיט שיעורים אלו, מפני שסובר שאין קצבה זו בכל המקומות אלא הכל כמנהג המדינה (מגיד־משנה).

1 **ב. דְּחֻקָּה[9] עַצְמָהּ וְעָשְׂתָה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ -**
2 **הַמּוֹתָר לַבַּעַל[10]. הָיָה לוֹ[11] מָמוֹן הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ הָיָה**
3 **לָהּ[12] כַּמָּה שְׁפָחוֹת - אֵינָהּ יוֹשֶׁבֶת לְבַטָּלָה בְּלֹא**
4 **מְלָאכָה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה[13]. אֲבָל אֵין**
5 **כּוֹפִין אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֶלָּא לְפִי**
6 **רֹב הַמָּמוֹן מְמַעֶטֶת בִּמְלָאכָה[14].**

9) התאמצה. 10) כתובות סו, א. 11) ובכת"י התימנים: "לה". 12) ובכת"י התימנים: "היו להם". 13) משנה בכתובות נט, ב. כרבי אליעזר, והלכה כמותו (שם סא:). זמה - פריצות, זנות. 14) שם, וכמבואר בסמוך ה"ו.

7 **ג. הַמַּדִּיר[15] אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל[16] -**
8 **יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה[17]. וְכֵן**
9 **כָּל אִשָּׁה רוֹחֶצֶת לְבַעְלָהּ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וּמוֹזֶגֶת**
10 **לוֹ אֶת הַכּוֹס[18], וּמַצַּעַת לוֹ אֶת הַמִּטָּה[19], וְעוֹמֶדֶת**
11 **וּמְשַׁמֶּשֶׁת בִּפְנֵי בַּעְלָהּ, כְּגוֹן שֶׁתִּתֵּן לוֹ מַיִם אוֹ כְּלִי**
12 **אוֹ תִּטֹּל מִלְּפָנָיו וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אֲבָל אֵינָהּ**
13 **עוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בִּפְנֵי אָבִיו אוֹ בִּפְנֵי בְּנוֹ[20].**

15) בכת"י התימנים: "והמדיר", והוא מקושר לסוף ה"ב. והלכה הבאה, מתחילה: וכן כל אשה וכו'. 16) שאסר הנאתו עליה אם תעשה מלאכה, אבל אם אמר: הריני אוסר עליך לעשות מלאכה, אין בדבריו כלום, וכמבואר בביאורנו לעיל פי"ב הכ"ד. ואפילו לא אסר עליה לשחק בכלבים, שאין חשש שתבוא לידי שעמום - יש חשש שתבוא לידי זימה. 17) משנה בכתובות נט, ב. וכרבי אליעזר (שם, סא:). ראה למעלה הערה יב. 18) שם סא, א. מוזגת - יוצקת. 19) פורסת סדין ולבדין, דבר שאינו טורח כדי שתתחבב עליו (רש"י שם). ורבינו בפירוש המשנה (כתובות פ"ה מ"ו) אומר: "שאלו הענינים אינו מותר לו לאדם שישתמש לו אלא מאשתו, לפי . . . שאין משתמשים באשה ואין הפרש בין שפחה או זולתה, בין גדולה בין קטנה". ושני הטעמים מובאים ב'ירושלמי' שם. 20) כתובות סא, ב.

14 **ד. וּמְלָאכוֹת אֵלּוּ עוֹשָׂה אוֹתָן הִיא בְּעַצְמָהּ. וַאֲפִלּוּ**
15 **הָיוּ לָהּ כַּמָּה שְׁפָחוֹת - אֵין עוֹשִׂין מְלָאכוֹת אֵלּוּ**
16 **לַבַּעַל אֶלָּא אִשְׁתּוֹ[21].**

21) כבר ביאר רבינו בפירושו למשנה הנ"ל, שאין משתמשים באשה אלא באשתו. ורש"י בכתובות סא, א מפרש: "חכמים השיאוה עצה טובה להנהיג זאת בישראל" כדי שתתחבב עליו.

17 **ה. יֵשׁ מְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ בִּזְמַן**
18 **שֶׁהֵן עֲנִיִּים, וְאֵלּוּ הֵן: אוֹפָה הַפַּת בַּתַּנּוּר[22]. וְעָזְרָא**
19 **תִּקֵּן, שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה מַשְׁכֶּמֶת וְאוֹפָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה**
20 **הַפַּת מְצוּיָה לַעֲנִיִּים[23]. וּמְבַשֶּׁלֶת אֶת הַתַּבְשִׁילִין.**
21 **וּמְכַבֶּסֶת אֶת הַבְּגָדִים. וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[24]. וְנוֹתֶנֶת תֶּבֶן**
22 **לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ, אֲבָל לֹא לִפְנֵי בְּקָרוֹ[25]. וּמַטְחֶנֶת. כֵּיצַד**
23 **מַטְחֶנֶת? יוֹשֶׁבֶת בָּרֵחַיִם[26] וּמְשַׁמֶּרֶת[27] הַקֶּמַח, וְאֵינָהּ**
24 **טוֹחֶנֶת[28]. אוֹ מְחַמֶּרֶת אַחַר הַבְּהֵמָה[29], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
25 **יִבְטְלוּ הָרֵחַיִם. וְאִם הָיָה דַרְכָּן לִטְחֹן בְּרֵחַיִם שֶׁל יָד**
26 **- טוֹחֶנֶת[30].**

22) אבל לא באלפס או על גבי גחלים, שאין זה מנהג העולם ('מעשה רוקח'). 23) בבא־קמא פב, א. 24) כתובות נט, ב. 25) שם, סא, ב. וכגירסת ספרי ספרד, וכן הוא ברי"ף שם. והטעם בזה הוא: לפי שבהמה מיוחדת לו לרכיבה, ולכן נותנת היא תבן לפניה, שזהו לצורך גופו של הבעל, אבל לפני בקרו העומד לחרוש שאינו לצורך גופו של הבעל - אינה נותנת תבן ('שיטה מקובצת' שם). 26) בבית הטחנה. 27) מנפה. ולדעת ה'טור' (אהע"ז סי' ס) הכוונה לשמירה ממש. 28) אין היא בעצמה טוחנת בריחיים גדולים במקום בהמה - שזה טורח גדול, אלא "מטחנת" מכינה צרכי טחינה. ובכת"י התימנים, הנוסח: "ואצה בטוחנת". 29) מנהיגה את הבהמה המסובבת את הריחיים. 30) כתובות נט, ב.

27 **ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲנִיִּים; אֲבָל אִם הִכְנִיסָה**
28 **לוֹ שִׁפְחָה אַחַת אוֹ נְכָסִים שֶׁרָאוּי לִקְנוֹת מֵהֶן שִׁפְחָה**
29 **אַחַת, אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ שִׁפְחָה אַחַת אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ מָמוֹן**
30 **כְּדֵי לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ שִׁפְחָה אַחַת[31] - אֵינָהּ מַטְחֶנֶת, וְלֹא**
31 **אוֹפָה, וְלֹא מְכַבֶּסֶת[32], וְלֹא נוֹתֶנֶת תֶּבֶן לִפְנֵי**
32 **בְּהֶמְתּוֹ[33]. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת אוֹ נְכָסִים**
33 **הָרְאוּיִין לִקְנוֹת מֵהֶן שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי**
34 **שְׁפָחוֹת אוֹ שֶׁהָיָה רָאוּי לִקְנוֹת שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת - אֵינָהּ**
35 **מְבַשֶּׁלֶת, וְאֵינָהּ מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[34], אֶלָּא נוֹתֶנֶת אוֹתוֹ**
36 **לַשִּׁפְחָה לְהָנִיק.**

31) שם, סא, א: "אחד שהכניסה לו משלה, ואחד שמצאה לו משלו" - לפי גירסת הרי"ף, וגרסתנו: "ואחד שצמצמה לו משלה", וראה ב'תוספות' שם. 32) שם נט, ב. 33) ובר"ן לנדרים פא, ב מבואר שאינה פטורה מנתינת תבן

עד שיהיו לה ארבע שפחות, וכן ברא"ש שם. **34)** כתובות, שם.

ז. נִמְצְאוּ כָּל הַמְּלָאכוֹת שֶׁכָּל אִשָּׁה[35] עוֹשָׂה אוֹתָן לְבַעְלָהּ - חָמֵשׁ מְלָאכוֹת: טוֹוָה, וְרוֹחֶצֶת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וּמוֹזֶגֶת אֶת הַכּוֹס, וּמַצַּעַת אֶת הַמִּטָּה, וְעוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בְּפָנָיו. וְהַמְּלָאכוֹת שֶׁמִּקְצָת הַנָּשִׁים עוֹשׂוֹת אוֹתָן וּמִקְצָתָן אֵינָן עוֹשׂוֹת[36] - שֵׁשׁ מְלָאכוֹת: מַטְחֶנֶת, וּמְבַשֶּׁלֶת, וְאוֹפָה, וּמְכַבֵּסֶת, וּמְנִיקָה, וְנוֹתֶנֶת תֶּבֶן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ.

35) בין עניה בין עשירה. **36)** כשיש להן שפחה.

ח. כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ - נְדָה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ. חוּץ מִמְּזִיגַת הַכּוֹס, וְהַצָּעַת הַמִּטָּה, וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[37]. גְּזֵרָה מִשּׁוּם הִרְהוּר שֶׁמָּא יָבֹא לִבְעֹל. לְפִיכָךְ מַצַּעַת מִטָּתוֹ כְּשֶׁהִיא נִדָּה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וּמוֹזֶגֶת אֶת הַכּוֹס וְאֵינָהּ נוֹתֶנֶת אוֹתוֹ בְּיָדוֹ כְּדַרְכָּהּ תָּמִיד אֶלָּא מַנַּחַת אוֹתוֹ עַל הָאָרֶץ אוֹ עַל הַכְּלִי אוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן וְהוּא נוֹטְלוֹ[38].

37) כתובות סא, א. כי אלו הם דברים של קירוב וחיבה. הרחצת פניו - אפילו הוא רוחץ והיא יוצקת המים שאינה נוגעת בגופו, כי נגיעת גופו אפילו בלא רחיצת פניו אסורה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"א הי"ח (והשווה שם הי"ט). ודברים אלו אסורים אפילו בעת ספירת שבעה ימים נקיים, כמבואר שם (מגיד־משנה). **38)** כתובות, שם.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁבְרָה כֵּלִים בְּעֵת שֶׁעָשְׂתָה מְלַאכוֹתֶיהָ[39] בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ - פְּטוּרָה. וְאֵין זֶה מִן הַדִּין, אֶלָּא תַּקָּנָה. שֶׁאִם אֵין אַתָּה אוֹמֵר כֵּן - אֵין שָׁלוֹם בְּתוֹךְ הַבַּיִת לְעוֹלָם, אֶלָּא נִמְצֵאת נִזְהֶרֶת וְנִמְנַעַת מֵרֹב הַמְּלָאכוֹת, וְנִמְצֵאת קְטָטָה בֵּינֵיהֶם[40].

39) [ב'ירושלמי' (כתובות פ"ט ה"ד) לא מפורש ששברה בעת מלאכה ('חלקת מחוקק' סי' פ ס"ק כט). ונראה שכוונת רבינו היא שהשבירה היתה בלי כוונה, ועי' משנה־למלך]. **40)** 'ירושלמי' כתובות, שם.

י. כָּל אִשָּׁה שֶׁתִּמָּנַע מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה מִן הַמְּלָאכוֹת שֶׁהִיא חַיֶּבֶת לַעֲשׂוֹתָן - כּוֹפִין אוֹתָהּ[41] וְעוֹשָׂה, אֲפִלּוּ בַּשּׂוֹט[42]. טָעַן הוּא שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה, וְהִיא אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינָהּ נִמְנַעַת מִלַּעֲשׂוֹת - מוֹשִׁיבִין אִשָּׁה בֵּינֵיהֶן[43] אוֹ שְׁכֵנִים. וְדָבָר זֶה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן שֶׁאֶפְשָׁר בַּדָּבָר.

41) ואפילו אומרת: "איני ניזונת ואיני עושה" שאין כופים אותה לעשות, כמבואר לעיל פי"ב ה"ד, אינה פטורה אלא מטוויית הצמר, אבל שאר מלאכות שאשה עושה לבעלה לצרכי הבית חייבת בהן, כמו שכתב 'מגיד משנה' לעיל שם (כסף־משנה כאן). ואין דנים אותה כמורדת (למעלה פי"ד ה"ח) שאינה נקראת מורדת אלא אם מרדה מתשמיש (כתובות סג:). **42)** ראה למעלה פט"ו ה"ז. וכן כתב הר"ן ברי"ף (כתובות סג:) בשם גאון. והראב"ד כותב: "מעולם לא שמעתי ייסור שוטים לנשים". **43)** ואף־על־פי שאשה פסולה לעדות - האמינו כאן לאשה משום שלום בית, ומטעם זה לא חייבוה להשבע ('חלקת מחוקק' סי' פ ס"ק כח).

יא. הָאִשָּׁה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ - פּוֹחֶתִין לָהּ מִמַּעֲשֶׂה יָדֶיהָ, וּמוֹסִיפִין לָהּ עַל מְזוֹנוֹתֶיהָ יַיִן וּדְבָרִים שֶׁיָּפִין לֶחָלָב[44]. פָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת הָרְאוּיוֹת לָהּ[45], וַהֲרֵי הִיא מִתְאַוָּה לֶאֱכֹל יוֹתֵר אוֹ לֶאֱכֹל מַאֲכָלוֹת אֲחֵרוֹת מִפְּנֵי חֳלִי הַתַּאֲוָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בְּבִטְנָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת מִשֶּׁלָּהּ[46] כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה. וְאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַכֵּב וְלוֹמַר, שֶׁאִם תֹּאכַל יוֹתֵר מִדַּאי אוֹ תֹּאכַל מַאֲכָלִים רָעִים - יָמוּת הַיָּלָד[47], מִפְּנֵי שֶׁצַּעַר גּוּפָהּ קוֹדֵם[48].

44) כתובות סד, ב. ודף סה, ב. **45)** [ראה למעלה פי"ב ה"י שפוסקים לאשה מזונות כלאדם בינוני, ולא כלחולה וגרגרן]. **46)** כן מפרש רבינו מה שאמרו בברייתא (כתובות ס:) "פסקה קמעא אוכלת הרבה - משלה", ועיי"ש ברש"י ולהלן בדברי רבינו בהלכה יב. **47)** בברייתא שם, מפורש להיפך: "לא תאכל עמו דברים הרעים לחלב". ואולי היתה לרבינו נוסחא אחרת שם. **48)** כן אמר רבי יוסי בנדרים פ, ב - במעין של בני העיר שאינו מספיק לכביסת בני העיר וגם לשתיה לבני עיר אחרת, שכביסתם של בני העיר קודמת לשתייתם של בני העיר האחרת, שצער גופם קודם לחיי אחרים ('בית שמואל' סי' פ ס"ק טו).

יב. יָלְדָה תְּאוֹמִים - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהָנִיק שְׁנֵיהֶם, אֶלָּא מְנִיקָה אֶחָד וְשׂוֹכֵר הַבַּעַל מְנִיקָה לַשֵּׁנִי[49]. הֲרֵי שֶׁרָצְתָה הָאִשָּׁה לְהָנִיק בֵּן חֲבֵרְתָּהּ עִם בְּנָהּ - הַבַּעַל מְעַכֵּב, וְאֵינוֹ מַנִּיחָהּ אֶלָּא לְהָנִיק בְּנוֹ בִּלְבַד[50].

49) 'ירושלמי' כתובות פ"ה ה"ו. **50)** שם, מדקדוק לשון המשנה "ומניקה את בנה", בנה - ולא שנים, בנה - ולא בן חברתה.

יג. נָדְרָה שֶׁלֹּא לְהָנִיק אֶת בְּנָהּ - כּוֹפֶה אוֹתָהּ[51] וּמְנִיקָתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[52], אֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה. הִיא אוֹמֶרֶת: אֲנִי אָנִיק אֶת בְּנִי, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתָּנִיק אִשְׁתּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְנַוֵּל - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ כַּמָּה שְׁפָחוֹת, שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁצַּעַר הוּא לָהּ לִפְרֹשׁ מִבְּנָהּ[53].

51) שהיא משועבדת להניק, ואין הנדר חל כלל (כתובות נט:). **52)** שהוא סוף זמן ההנקה (שם ס.). **53)** שם סא, א. ולפי זה, אפילו אם בעלה יתן לה תינוק אחר להניק (שאין לה צער חלב) ג"כ שומעים לה משום צער פרישותה מבנה ('בית שמואל' אהע"ז סי' פב, ס"ב). ורש"י פירש: החלב רב בדדיה ומצערה.

יד. הָיְתָה עֲנִיָּה שֶׁהִיא חַיֶּבֶת לְהָנִיק אֶת בְּנָהּ, וַהֲרֵי הוּא עָשִׁיר שֶׁרָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא תָּנִיק אִשְׁתּוֹ[54], אַף־עַל־פִּי

שֶׁאֵין לוֹ שְׁפָחוֹת, אִם לֹא רָצְתָה לְהָנִיק - שׁוֹכֵר מְנִיקָה אוֹ קוֹנֶה שִׁפְחָה; מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת[55].

54) כגון שיש לו נכסים הראויים לקנות מהם שתי שפחות, כמבואר לעיל ה"ו. 55) כתובות סא, א. שנאמר (בראשית ג, כ): "כי היא היתה אם כל חי - לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה".

טז. הִיא אוֹמֶרֶת: רָאוּי הוּא לִשְׂכֹּר אוֹ לִקְנוֹת שִׁפְחָה, וְהוּא אוֹמֵר אֵינוֹ רָאוּי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, וְאֵין כָּאן מָקוֹם לִשְׁבוּעָה[56].

56) לומר לו השבע שבועת היסת ותפטר, שהוא אינו חייב לה כלום, אלא היא משועבדת להניק את בנה, וכל שהיא רוצה להפקיע עצמה משעבודה - עליה להביא ראיה (מגיד־משנה).

טז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהָנִיק[57]. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - נוֹתֵן לָהּ שְׂכָרָהּ וּמְנִיקָתוֹ, וְאִם לֹא רָצְתָה - נוֹתֶנֶת לוֹ אֶת בְּנוֹ וְהוּא מְטַפֵּל בּוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הֵנִיקָה אוֹתוֹ עַד שֶׁהִכִּירָהּ; אֲבָל אִם הִכִּירָהּ, וַאֲפִלּוּ הוּא סוֹמֵא - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, מִפְּנֵי סַכָּנַת הַוָּלָד[58], אֶלָּא כּוֹפִין אוֹתָהּ וּמְנִיקָה אוֹתוֹ בְּשָׂכָר עַד אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[59].

57) שאינה משועבדת לו יותר (כתובות נט:). 58) אע"פ שאינו מכירה בראיה, מכירה בטעם ובריח (שם ס.), ואינו רוצה לינוק מאשה אחרת. ולא נתן רבינו שיעור לזמן ההכרה, שאין כל התינוקות שוים בזה, אלא כל אחד לפי חריפותו, וכמו שאמרו ב"ירושלמי" (שם): שמואל אמר מכיר אני את מילדתי, שהבחנתי בה בצאתי מרחם אמי, ומאז אני מכירה. 59) "ואם אין לו, כופים אותה ומניקתו" (אהע"ז סי' פב ס"ה). והטעם, שהרי גם אשה חייבת במצות צדקה, וכשם שעשירה חייבת לזון את בנה מחמת צדקה, וכופין על הצדקה, כך זו שהיא עשירה בחלב שבדדיה, כופים אותה להניק את בנה משום צדקה (בני אהובה).

יז. הַגְּרוּשָׁה אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[60] אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ, אֲבָל נוֹתֵן לָהּ יוֹתֵר עַל שְׂכָרָהּ דְּבָרִים שֶׁהַקָּטָן צָרִיךְ לָהֶן מִכְּסוּת וּמַאֲכָל וּמַשְׁקֶה וְסִיכָה וְכַיּוֹצֵא בָזֶה[61]. אֲבָל הַמְעֻבֶּרֶת - אֵין לָהּ כְּלוּם[62]. שָׁלְמוּ חֲדָשָׁיו[63] וּגְמָלַתּוּ, אִם רָצְתָה הַמְגֹרֶשֶׁת שֶׁיִּהְיֶה בְּנָהּ אֶצְלָהּ - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן שֵׁשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת[64], אֶלָּא כּוֹפִין אֶת אָבִיו וְנוֹתֵן לוֹ מְזוֹנוֹת וְהוּא אֵצֶל אִמּוֹ. וְאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים, יֵשׁ לָאָב לוֹמַר: אִם הוּא אֶצְלִי - אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת, וְאִם הוּא אֵצֶל אִמּוֹ - לֹא אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת[65]. וְהַבַּת אֵצֶל אִמָּהּ לְעוֹלָם[66], וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֵׁשׁ.

60) כתובות טו, ב. 61) שחייב הוא במזונות בניו עד שיהיו בני שש, כמבואר למעלה יב, יד. 62) ולכשתלד, יתן לה בעלה שכר הנקה. ואם רצתה, נותנת לו בנו והולכת לה. 63) כ"ד חדשי ההנקה. 64) כתובות סה, ב. שעד גיל זה הוא כרוך אחרי אמו וצריך לה, וכן אמרו (עירובין פב:): "בן שש בצוות אמו נוח לו". והראב"ד חולק: "אין הדעת סובלת שנכוף את האב להפריש בנו ממנו עד שיהא בן שש, והלא הוא חייב לחנכו בתורה בן ארבע ובן חמש, ואיך יחנכנו והוא גדל בין הנשים". אולם רבינו בהלכות תלמוד תורה (ב, ב) כותב: "מכניסים את התינוקות להתלמד כבן שש. . . ופחות מבן שש אין מכניסים אותו". ואם כוונת הראב"ד למה שאמרו (סוכה מב.): "קטן היודע לדבר, אביו מלמדו תורה וקריאת שמע", ומבואר ג"כ בהל' תלמוד תורה (א, ו) שמלמדו פסוקים בודדים, דבר זה יכול הוא לחנכו אצל אמו כשיבוא אצלו לפעמים (מגיד־משנה). 65) שמאז והלאה, עליו לחנכו וללמדו תורה. 66) כתובות קב, ב. שהיא צריכה לאמה לטפל בה בגידוליה ובתמרוקי הבנות, שאין האב מצוי בהם, וגם פטורה מתלמוד תורה, כמבואר בהל' תלמוד תורה (א, יג), ולפיכך טובת הבת להתגדל אצל אמה ('פרישה', אהע"ז סי' פב ס"ח). והשווה פירוש המשנה (כתובות פי"ב מ"א): "לה הבחירה בבת - ולאב הבחירה בבן".

יח. כֵּיצַד? הָיָה הָאָב רָאוּי לִצְדָקָה - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָרָאוּי לוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ[67] וְזָנִין אוֹתָהּ[68] וְהִיא אֵצֶל אִמָּהּ[69]. וַאֲפִלּוּ נִשֵּׂאת הָאֵם לְאַחֵר - בִּתָּהּ אֶצְלָהּ, וְאָבִיהָ זָן אוֹתָהּ מִשּׁוּם צְדָקָה עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב. וְתִזּוֹן מִגְּנָסָיו אַחַר מוֹתוֹ בִּתְנָאֵי כְּתֻבָּה וְהִיא אֵצֶל אִמָּהּ. וְאִם לֹא רָצְתָה הָאֵם שֶׁיִּהְיוּ בָנֶיהָ אֶצְלָהּ אַחַר שֶׁגִּמְלָתָן, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת - הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ. וְנוֹתֶנֶת אוֹתָן לַאֲבִיהֶן[70], אוֹ מַשְׁלֶכֶת אוֹתָן לַקָּהָל - אִם אֵין לָהֶן אָב - וְהֵן מְטַפְּלִין[71] בָּהֶן.

67) בתורת צדקה. כמבואר לעיל (פי"ב, הט"ו). 68) עד שתבגר, כמבואר למעלה פי"ב הט"ו. 69) כתובות קב, ב. "ואם נראה לבית־דין שטוב לה יותר לישב עם בית אביה, אין האם יכולה לכוף שתשב עמה" (שו"ע אהע"ז סי' פב ס"ז). 70) או ליורשי האב, כמבואר ביבמות מב, ב. 71) שאין חיוב לאשה לגדל בניה (מגיד־משנה). ולדעת בעל 'מעשה רוקח' מחוייבת היא לפרנס בניה משום צדקה, כי גם האשה חייבת בצדקה (ראה קידושין ח:), אלא הואיל ורוצה להנשא, והדבר ידוע שאנשים ימנעו מלישאנה מכח משא הבן, ואפילו היא עשירה אין אדם נוטה לגדל בנים אחרים, לפיכך היא רוצה למסרו לאביו או להשליכו לקהל, אבל זה ודאי שהיא חייבת בהחזקתו, כפי עשרה וממונה.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין ירושת הבעל בנכסי אשתו ואשה האסורה לו, וקטנה וחרשת לענין זה, דיני נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל לענין מכירת האיש, ומכירת האשה ושומרת־יבם, כתובת יבמה, מתנה לאשה על מנת שלא יאכל הבעל פירות, מוכרת כתובתה בטובת הנאה, כפל שמשלם הגנב עבור ולד בהמת מלוג. החובל באשתו, נזק וצער ובושת למי. פקדונות מנשים, עבדים, קטנים.

א. הַבַּעַל קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּירֻשַּׁת אִשְׁתּוֹ[2]. וּמֵאֵימָתַי יִזְכֶּה בִּירֻשָּׁתָהּ? מִשֶּׁתֵּצֵא מֵרְשׁוּת הָאָב, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנְסָה לְחֻפָּה[3]. הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית בִּרְשׁוּת בַּעְלָהּ - יִירָשֶׁנָּה.

2) כן כתב רבינו למעלה פי"ב ה"ג, ובפ"א מהל' נחלות ה"ח. וראה יבמות פט, ב. ובבא־בתרא קנח, א. 3) היא ההבאה לביתו והייחוד עמה (למעלה פ"י ה"א).

ב. כֵּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאָרְסָה, וּמְסָרָהּ אָבִיהָ לְבַעְלָהּ אוֹ לִשְׁלוּחֵי בַּעְלָהּ, אוֹ מְסָרוּהָ שְׁלוּחֵי הָאָב לְבַעְלָהּ אוֹ לִשְׁלוּחָיו[4], וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה - אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ[5] עֲדַיִן בְּבֵית אָבִיהָ, בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ[6]. וְכֵן אִם הָלַךְ הָאָב אוֹ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם הַבַּעַל, וְנִכְנַס עִמָּהּ בַּעְלָהּ בַּדֶּרֶךְ לְחָצֵר וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ שָׁם לְשֵׁם נִשּׂוּאִין, וּמֵתָה - הֲרֵי זֶה יִירָשֶׁנָּה בַּעְלָהּ[7]. אֲבָל אִם עֲדַיִן הָאָב עִם הַבַּעַל לְהוֹלִיכָהּ לְבֵית בַּעְלָהּ, אוֹ שֶׁהָלְכוּ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל אוֹ עִם הַבַּעַל, אֲפִלּוּ נִכְנַס הַבַּעַל עִמָּהּ לְחָצֵר לָלוּן כְּדֶרֶךְ שֶׁלָּנִין עוֹבְרֵי דְרָכִים בְּפֻנְדָּק אֶחָד - הוֹאִיל וְהָאָב אוֹ שְׁלוּחָיו עִמָּהּ, וַעֲדַיִן לֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ לְשֵׁם נִשּׂוּאִין, אִם מֵתָה - יִירָשֶׁנָּה אָבִיהָ[8], אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית בַּעְלָהּ.

4) שהיה האב משלחה לו ע"י שלוחיו, ופגעו בשלוחי הבעל ומסרוה להם. 5) מטלטלין שייחד אביה לנדונייתה. 6) כתובות מח, ב. 7) שמשנתייחדה עמו לשם נישואין, הרי היא ברשות בעלה. 8) שם. ובתלמוד שם הגדירו, כל שהחצר היא שלו, סתם כניסתו עמה היא לשם נישואין, וכל שהחצר היא שלה, סתם כניסתם היא ללון, אם לא שפירשו שהיא לשם נישואין. ורבינו השמיט כל זה מפני שנמשך אחרי הרי"ף, שלא ירד לחלק בזה. ובוודאי כל שנכנסה לחצר שלו ונתייחדה עמו אפילו בסתם הרי היא כנשואה, וזה נכלל במה שכתב למעלה (ה"א): "הואיל ונעשית ברשות בעלה יירשנה", וכאן עוסק רבינו בסתם חצר שאינה שלה ולא שלו. ולפיכך סתמה - ללון, עד שיתייחד עמה לשם נישואין.

ג. וְכֵן אִם הָיְתָה בּוֹגֶרֶת[9] אוֹ יְתוֹמָה אוֹ אַלְמָנָה[10], וְהָלְכָה הִיא בְּעַצְמָהּ מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ, וְאֵין עִמָּהּ לֹא בַּעְלָהּ וְלֹא שְׁלוּחָיו, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ - אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָהּ[11].

9) שאין לאביה רשות בה. 10) אע"פ שהיא קטנה, כל שנתאלמנה משנשאת אין לאביה רשות בה, כמבואר למעלה (פ"ג, הי"ב). 11) אע"פ שנתארסה אין בעלה יורשה, כמבואר בכתובות נג, א. ואם בעלה או שלוחיו עמה בדרך לבית בעלה, נעשית ברשותו לענין ירושה אע"פ שעדיין לא נכנסה לחופה. והשווה הל' נדרים (פי"א, הכ"ב).

ד. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ[12] - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ בָּהּ קִדּוּשִׁין[13], אִם מֵתָה תַּחְתָּיו - יִירָשֶׁנָּה[14]. וְכֵן הַנּוֹשֵׂא אֶת הַקְּטַנָּה[15], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[16], אִם מֵתָה תַּחְתָּיו - יִירָשֶׁנָּה[17]. אֲבָל הַפִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת, אִם מֵתָה - לֹא יִירָשֶׁנָּה. וְהַחֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת וּמֵתָה - יִירָשֶׁנָּה[18]; שֶׁהֲרֵי הִיא בַּת דַּעַת, וּלְדַעְתָּהּ נִשֵּׂאת, וְזִכְּתָה לוֹ מָמוֹנָהּ[19].

12) איסור לאו או איסור עשה, וכן ה'שניות' המנויות למעלה (פ"א, ה"ו). 13) בכל אלה קידושין תופסין, כמבואר למעלה (פ"ד הי"ד), פרט לעריות שחייב על ביאתן עונש כרת שאין קידושין תופסין בהן, כמבואר שם הי"ב. 14) תוספתא יבמות פ"ב. 15) יתומה או שיצאת מרשות אביה, כמבואר למעלה (פ"ד, ה"ז). 16) מן התורה, אלא מדברי סופרים, ויכולה למאן ויוצאה בלא גט, כמבואר שם ה"ח. 17) יבמות קח, א. אבל "הנושא את הקטנה שאינה צריכה מיאון (כגון שהיא פחותה מבת שש, ראה למעלה פ"ד, ה"ז) אינו יורשה, שהרי אין כאן שום אישות" (לשון רבינו בהל' נחלות פ"א ה"י). 18) כשם שאין לה כתובה (למעלה פי"א ה"ד), כך אינו יורשה. והיא אינה בת דעת שתוכל לזכותו בנכסיה. חרש וחרשת - מפורשים למעלה (פ"ב הכ"ו). 19) ולפעמים יש לה כתובה ממנו, כגון שהשיאה בית־דין, כמבואר למעלה (פי"א ה"ו). ומקור הדברים ב'ירושלמי' כתובות (פ"א ה"ב).

ה. קְטַנָּה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְדַעַת אָבִיהָ[20], וְנִשֵּׂאת שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ, בֵּין בִּפְנָיו[21] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנָיו[22] - יָכוֹל הָאָב לִמְחוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23]. וַאֲפִלּוּ שָׁתַק הָאָב, אִם מֵתָה - אֵין הַבַּעַל יוֹרְשָׁהּ[24], אֶלָּא אִם כֵּן רָצָה הָאָב בְּנִשּׂוּאֶיהָ[25].

20) שלא הודיעתו. 21) שהוא כאן. 22) שהלך לעיר רחוקה. 23) לעיל פ"ג, הי"ג. 24) שאין שתיקתו מוכיחה כלום, כי כועס הוא עליה ושותק (קידושין מה:). 25) בחייה, שהסכים להם בפירוש. והשווה הל' תרומות (פ"ח, הט"ז).

ו. הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁחָלְתָה וּבִקְּשָׁה מִבַּעְלָהּ שֶׁיִּגָּרְשֶׁנָּה וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי שׂוֹנְאָה אוֹתוֹ וְאֵינִי רוֹצָה לַעֲמֹד עִמּוֹ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ. וְאֵין דָּנִין אוֹתָהּ כְּדִין מוֹרֶדֶת[26]. וְדִין יָפֶה הוּא זֶה[27].

26) המבואר למעלה פי"ד ה"ח, שכופין אותה לגרשה מיד. 27) שלא נכתוונה זו אלא להבריח נכסיה מבעליה (רי"ף כתובות פ"ה). וכן אם נתן עיניו לגרשה, ועדיין לא גירשה - יורשה (אהע"ז סי' צ ס"ה).

ז. כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[28] בֵּין נִכְסֵי מְלוֹג[29] - הַבַּעַל אוֹכֵל כָּל פֵּרוֹתֵיהֶן בְּחַיֶּיהָ. וְאִם מֵתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - יוֹרֵשׁ בַּעְלָהּ הַכֹּל. לְפִיכָךְ, אִם מָכְרָה הָאִשָּׁה נִכְסֵי מְלוֹג אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאוֹתָן הַנְּכָסִים נָפְלוּ לָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס[30] - הַבַּעַל מוֹצִיא הַפֵּרוֹת מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת[31] כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ, אֲבָל לֹא גּוּף הַקַּרְקַע; שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם בְּגוּף נִכְסֵי מְלוֹג עַד

שֶׁתָּמוּת[32]. מֵתָה בְּחַיָּיו - מוֹצִיא הַגּוּף מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת בְּלֹא דָמִים[33]. וְאִם הַדָּמִים שֶׁלָּקְחָה מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת קַיָּמִין בְּעַצְמָן - מַחֲזִירָן לַלָּקוֹחוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: שֶׁמָּא מְצִיאָה הֵן[34].

28) שקיבל הבעל אחריות הנכסים עליו. 29) שלא קיבל עליו אחריותם, ואם פחתו פחתו לה, כמבואר למעלה (פט"ז ה"א). 30) ובזכותה נפלו, שעדיין לא זכה בה. 31) כתובות עח, ב. שהפירות משועבדים לו ואינה זכאית למכרם. 32) ואם ימות הבעל בחייה, זכו הלקוחות בכל. 33) שעשאוהו חכמים כלוקח, והרי הוא לוקח ראשון (שם נ. וברש"י). ולענין מכירתה בנכסי צאן ברזל, ראה לקמן הלכה טו. 34) רי"ף כתובות פ"ד. וכתב רבינו אפרים, שאם מכרה ברשות בעלה מכירתה קיימת, ואם הלוקח רוצה יכול הוא להחרים את הבעל אם לא הערים במכירה זו, ושמא הכל היה לדעתו ולהנאתו, להפסיד את הלוקח (מגיד־משנה).

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּנְכָסִים הַיְּדוּעִין לַבַּעַל[35]; אֲבָל אִם נָפְלוּ לָהּ נְכָסִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְלֹא יָדַע בָּהֶן הַבַּעַל, וּמָכְרָה אוֹתָן - מִכְרָהּ קַיָּם[36]. וְכֵן אֲרוּסָה שֶׁמָּכְרָה קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - מִכְרָהּ קַיָּם[37]; שֶׁאֵין לַבַּעַל בִּנְכָסֵי אֲרוּסָתוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיִּכְנֹס.

35) שעל מנת כן נשאה, שהיה מצפה שיפלו לה לירושה. 36) כתובות עח, ב. 37) שם.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁכָּתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ לְאַחֵר, בֵּין קָרוֹב[38] בֵּין רָחוֹק, קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא[39] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה תִּבָּטֵל הַמַּתָּנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מַתָּנָה[40], אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָן, וְאִם מֵתָה בְּחַיָּיו - אֵינוֹ יוֹרְשָׁן; שֶׁהֲרֵי נָתְנָה אוֹתָן קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא[41]. וּכְשֶׁתָּמוּת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, יִקְנֶה מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה מַתְּנָתוֹ קִנְיָן גָּמוּר[42]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ נָתְנָה מִקְצָת נְכָסֶיהָ אוֹ כֻּלָּם קֹדֶם נִשּׂוּאֶיהָ, וְכָתְבָה לַמְקַבֵּל: קְנֵה מֵהַיּוֹם וְלִכְשֶׁאֶרְצֶה[43], שֶׁהֲרֵי לֹא קָנָה קִנְיָן גָּמוּר עַד שֶׁתִּרְצֶה - אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת אוֹתָהּ הַמַּתָּנָה, וְאִם מֵתָה - אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ[44].

38) קרבת משפחה. 39) נתכוונה להבריח נכסיה מבעלה, שלא יזכה בהם ובפירותיהם. 40) פ"ו הי"ב, "שזו מברחת היא, ולא כתבה כל נכסיה אלא להבריח מבעלה שלא יירשנה, וכשתהיה צריכה להם יחזרו לה". וכביאור התלמוד (כתובות עט.) אין אדם עוזב את עצמו ונותן ממונו לאחרים. 41) והרי הם כנכסים שאינם ידועים לבעל, שהרי סבור היה שהמתנה גמורה, ועל־מנת שאין לה נכסים נשאה (שם וברש"י). 42) הואיל ויש לו שטר מתנה, הוא קודם לכל. ואם היתה כותבת לו רק מקצת נכסיה, היה המקבל זוכה בהם מיד, ואפילו נתגרשה או נתאלמנה - אין המתנה חוזרת. כי הואיל ושיירה לעצמה מקצת נכסים, גמרה להקנות נכסיה בלב שלם (שם). 43) אם ארצה, ואומר אח"כ: הן. ויש כאן הברחה מבעלה, שאם יבוא לזכות, תאמר אני רוצה במתנה ונמצאת קיימת למפרע, ואם המקבל יבוא להחזיק, תאמר איני רוצה (שם, וברש"י). 44) שם: "עשאום כנכסים שאינם ידועים לבעל", שלא סמכה דעתו עליהם.

י. שׁוֹמֶרֶת יָבָם[45] יֵשׁ לָהּ[46] לִמְכֹּר וְלִתֵּן בְּמַתָּנָה נְכָסִים שֶׁנָּפְלוּ לָהּ כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[47]. וְאֵין לַיָּבָם פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[48] שֶׁהִכְנִיסָה לְאָחִיו, עַד שֶׁיִּכְנֹס. מֵתָה כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[49] - יוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ יוֹרְשִׁין בְּנִכְסֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ[50] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[51], וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁים כְּתֻבָּתָהּ[52] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[53]. וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ[54].

45) שבעלה מת בלא בנים, והיא ממתנת ליבם שייבמה, או שיחלוץ לה. 46) יכולה. 47) אע"פ שארוסה שנפלו לה נכסים אינה מוכרתם לכתחילה, מפני שסתם ארוסה לנישואין עומדת, אבל שומרת יבם, עומדת לחליצה כמו לייבום, ולפיכך עצמאית היא בנכסיה ('תוספות' כתובות עח.). 48) ואין צורך לומר שאין לו כלום בפירות נכסי מלוג שהכניסה לאחיו, שהם עומדים לרשותה לגמרי שאם מתה, יורשי אביה יורשים אותם, כמבואר לפנינו. 49) והיבם רוצה ליורשה, מכיון שהיתה זקוקה לו, הרי היא כנשואתו. וגם יורשי אביה באים בטענה, הואיל ו'זיקה זו', אינה אלא כספק נשואה (שהרי אפשר שהיתה חולצת) ושמא אינה נשואה, הרי הם יורשיה החוקיים (יבמות לח:). 50) שהם ברשותה המוחלטת, שאם פחתו - פחתו לה, ואם הוסיפו - הוסיפו לה, ויוצאים עמה כשהיא יוצאת מבעלה, כמבואר לעיל (פט"ז ה"א). 51) מספק, שמא אינה כנשואה. 52) עיקר ותוספת, שהם בחזקת הבעל, ועלינו להעמיד ממון בחזקתו. 53) מספק, שמא היא כנשואה, הרי הם בחזקת הבעל שאם פיחתו - פיחתו לו, והוא אחראי להם, ושמא אינה כנשואה, הרי הם בחזקת יורשי האשה שהביאה נכסים אלו מבית אביה, ו"הואיל והללו באים לירש והללו באים לירש - יחלוקו" (כתובות פ: ובבא־בתרא קנח:). והשווה הל' נחלות (פ"ג, ה"ט. ופ"ה ה"ו). 54) שהרי תיקנו קבורתה תחת כתובתה (כתובות מז:), והואיל ויורשי הבעל יורשים כתובתה - העיקר והתוספת - עליהם לקברה (שם פא.).

יא. שׁוֹמֶרֶת יָבָם - כְּתֻבָּתָהּ עַל כָּל נִכְסֵי בַּעְלָהּ[55]. לְפִיכָךְ אֵין הַיָּבָם יָכוֹל לִמְכֹּר בְּנִכְסֵי אָחִיו, בֵּין קֹדֶם יִבּוּם בֵּין אַחַר יִבּוּם. וְאִם מָכַר אוֹ נָתַן מַתָּנָה אוֹ חָלַק עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי הַמֵּת, בֵּין קֹדֶם יִבּוּם בֵּין אַחַר יִבּוּם - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבוּ נְכָסִים אֵלּוּ לָאַלְמָנָה לִגְבּוֹת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ[56].

55) הראשון, שכל נכסיו אחראים לכתובה, והיבם אינו כותב לה כתובה. 56) כתובות פא, ב. ואפילו כתובתה מנה, והניח נכסים במאה מנה - אינו יכול למכור (שם), כדי שלא תצטרך לחזור ולטרוח ולטרוף מן הלקוחות, ואפילו ישאיר לה כנגד כתובה, חוששים אנו שמא יאבדו או ישתדפו השדות שישאיר ('תוספות' שם עמוד א, ד"ה

הרוצה). אבל כל בעל אחר הכותב כתובה לאשתו ומתחייב לפרוע לה מהנכסים שקנה ושעתיד לקנות, אין אשתו מעכבתו מלמכור נכסיו, שהרי שעבודה עליו ועל כל נכסיו (רש"י שם). וראה ב'תוספות' יבמות לט, א.

יב. כָּנַס אֶת יְבִמְתּוֹ וְהִנִּיחַ אָחִיו פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע[57] - יִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַיָּבָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[58].

57) דינם כקרקע, ואף הם משועבדים לכתובתה (משנה, שם פ: וכריש לקיש שם פב.). 58) שאפילו הקרקע שלה ממש, הרי בעלה זוכה בפירות.

יג. הִנִּיחַ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע, וְכֵן אִם הִנִּיחַ מָעוֹת וּמִטַּלְטְלִין - הַכֹּל שֶׁל יָבָם, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּמוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַכֵּב. שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין אֵין הַכְּתֻבָּה נִגְבֵּית מֵהֶן[59] אֶלָּא בְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[60], וְאֵין כֹּחַ בְּתַקָּנָה זוֹ לְמָנְעוֹ מִנִּכְסֵי אָחִיו וּלְאָסְרָן עָלָיו בְּאַחֲרָיוּת זוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂא וְיִתֵּן בָּהֶם.

59) כחכמים במשנה שם, וגם אם תפסה לאחר מות בעלה הראשון - אין התפיסה מועילה (למעלה פי"ח הי"א). 60) כמבואר למעלה (פט"ז ה"ז). ואם היה כתוב בכתובתה: "בין מקרקעות בין ממטלטלין", שאז גובה מהמטלטלין מצד הדין (כמבואר למעלה שם ה"ח) אף הם משועבדים לכתובתה ומוכרים אותם ולוקחים בדמיהם קרקע (מגיד־משנה).

יד. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ כְּתֻבָּה[61], אוֹ שֶׁמָּחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ - זָכָה בְּנִכְסֵי אָחִיו, וּמוֹכֵר וְנוֹתֵן כְּחֶפְצוֹ. וּכְשֶׁיִּכְנֹס אֶת יְבִמְתּוֹ, יִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה מֵאָה, וְיִהְיוּ כָּל נְכָסָיו אַחֲרָאִין לִכְתֻבָּתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה[62].

61) כגון שהיתה ארוסה ולא כתב לה בעלה כתובה, שאינה גובה כלום (למעלה פ"י הי"א). 62) כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (כתובות פב:).

טו. הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ שֶׁנָּתְנָה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, בֵּין לְבַעְלָהּ בֵּין לַאֲחֵרִים - לֹא עָשְׂתָה כְּלוּם[63]. וְכֵן בַּעַל שֶׁמָּכַר קַרְקַע בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל בֵּין נִכְסֵי מְלוֹג - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[64].

63) כשנתנה לבעלה, יכול לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי, ולא בלב שלם (בבא־בתרא נ. וכפירוש הרי"ף שם). וכשנתנה או מכרה לאחרים, ודאי שאין מעשיה כלום בלי רשות הבעל, שהרי הם שלו ובאחריותו (גיטין נה:). וראה בפ"ל מהל' מכירה ה"ג, שאם קיים הבעל מכירתה או מתנתה - הכל קיים. 64) ובטלה מכירתו לאלתר, אף־על־פי שעדיין לא הגיעה לידי גביית כתובתה מנכסי צאן ברזל (ועי' ראב"ד) - לפי שאין דרכה של אשה לחזר אחר בתי דינים, לאחר מותו או בשעת גירושין כשתבוא לגבות כתובתה מידי הלקוחות ('ירושלמי' יבמות פ"ז ה"א, ומגיד־משנה פ"ל מהל' מכירה ה"ג). ונכסי מלוג שלה הם ואינו יכול למכרם (בבא־בתרא נ. וראה בכתובות פ. בענין "בעל שמכר קרקע לפירות").

טז. מָכַר מִטַּלְטְלִין שֶׁל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[65], אִם מָכַר - מִמְּכָרוֹ מִמְּכָר[66]. מָכְרוּ שְׁנֵיהֶם בְּנִכְסֵי מְלוֹג - בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִישׁ תְּחִלָּה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה, בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִשָּׁה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ - מִכְרָן קַיָּם[67].

65) שהרי אם יגרשנה תטלם לעצמה. 66) שאינם דומים לקרקע שאינה כלה ונפסדת ודעתה סומכת עליה, ולפיכך מקחו בטל, אבל מטלטלין שיכול לכלותם ולהפסידם לגמרי, אין דעתה סומכת עליהם כל כך, וזהו שאמרו ב'ירושלמי' (כתובות פ"ו ה"ג), שאין אדם רשאי למכור כלי אשתו, ולא אמרו: לא עשה כלום (מגיד־משנה פ"ל מהל' מכירה ה"ה). 67) בבא־בתרא נ, א. ואין היא יכולה לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי, כמבואר בסמוך.

יז. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה נִכְסֵי מְלוֹג לְבַעְלָהּ - מִמְּכָרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּמִין; וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר בְּנִכְסֵי מְלוֹג: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[68]. אֲבָל בִּשְׁאָר נְכָסִים - יֵשׁ לָהּ לוֹמַר.

68) כיון שהם שלה ממש, לא תהיה לו איבה אם לא תמכרם לו או לאחרים, ואינה יריאה מבעלה למחות בו, ואם בכל זאת מכרה לו או לאחרים ממכרה קיים (בבא־בתרא שם).

יח. כֵּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה לְבַעְלָהּ מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין, אוֹ שָׂדֶה שֶׁיִּחֵד לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[69], אוֹ שָׂדֶה שֶׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[70], אוֹ שָׂדֶה שֶׁהִכְנִיס לָהּ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ[71] - לֹא קָנָה בַּעְלָהּ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִיַּד הָאִשָּׁה בִּרְצוֹנָהּ - חוֹזֶרֶת בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה[72]. שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא מָכְרָה אֶלָּא מִפְּנֵי שְׁלוֹם בֵּיתָהּ. לְפִיכָךְ אֵין לַבַּעַל רְאָיָה[73] בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ כְּלָל חוּץ מִנִּכְסֵי מְלוֹג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[74].

69) לאחר נישואין ייחד לה שדה שתשמש אפותיקי ופרעון לגביית כתובתה. 70) שהכניסה לו שדה נדוניא, ושמוה ורשמוה בכתובתה. 71) כנגד נדונייתה הכניס לה שדה משלו ורשמה בכתובתה, כמבואר לקמן פכ"ג הי"א. והשווה פ"ל מהל' מכירה ה"ג. 72) כי ודאי לא גמרה בלבה להקנות לו שדות המשועבדות לכתובתה, ומה שחתמה לו - מפני שיראה ממנו, שמא יטעון: עיניך נתת במיתה או בגירושין, לפיכך את מסרבת לחתום (בבא־בתרא מט: נ.). 73) בעדים או בשטר, ואפילו מחלה לו אותם נכסים אין מחילתה מועילה לו, כי אין מחילתה מועילה אלא לעיקר כתובה ותוספת (כמבואר למעלה פי"ח הכ"ח), שבאלה לא תהיה לו איבה אם לא תמחלם לו, שהיא יכולה לומר לו: עיניך נתת בגירושין, ולפיכך אתה מבקש למחול לך - ואם בכל זאת מחלה, מחילתה מחילה (מגיד־משנה). 74) למעלה הי"ז.

יט. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁאָבְדוּ אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ, וּמָחֲלָה

הָאִשָּׁה אוֹתָם לְבַעְלָהּ, וְקָנוּ מִמֶּנָּה[75] בָּעֲדִים - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדָהּ שֶׁאֵין לָהּ אַחֲרָיוּת, שֶׁהֶחֱזִירָהּ[76] נְכָסִים אֵלּוּ נִכְסֵי מְלוֹג[77]. שֶׁהֲרֵי אֵין הַבַּעַל מֵבִיא רְאָיָה לִטֹּל כְּלוּם וְלֹא לְהַחֲזִיק בַּנְּכָסִים, אֶלָּא לְהִפָּטֵר מִהַבִּיעָתָהּ מִלְּשַׁלֵּם[78]. אֲבָל אִם נָתְנָה לוֹ מַתָּנָה מִטַּלְטְלֵי צֹאן בַּרְזֶל הַקַּיָּמִין - לֹא קָנָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[79].

75) בקנין סודר (כמבואר למעלה פ"י ה"ט). 76) שהפכה. 77) שאין אחריותם עליו (כמבואר למעלה פט"ז ה"א). 78) אין כאן מתנה אלא מחילת שעבוד. 79) מבואר בהלכה הקודמת.

כ. בַּעַל שֶׁמָּכַר קַרְקַע לְפֵרוֹת[80] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִתְקִינוּ פֵּרוֹת לְאִישׁ אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְוִיחַ בְּהוֹצָאַת הַבַּיִת[81]. לְפִיכָךְ, אִם מָכַר לַפֵּרוֹת וְלָקַח אוֹתָן הַמְּעוֹת לְסְחוֹרָה[82] - שׁוֹמְעִין לוֹ[83].

80) מכר נכסי מלוג שיאכל הלוקח פירותיהם, וגוף הקרקע ישאר לאשה. 81) שיהא מזון הבית מצוי וייטיב לה (כתובות פ: וברש"י). 82) לישא וליתן בהן, והריוח יהיה להוצאת הבית. 83) שם.

כא. הָיוּ לָאִשָּׁה כְּסָפִים: אִם נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל הֵן[84] - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶן[85]; וְאִם נִכְסֵי מְלוֹג הֵן[86] - בֵּין שֶׁהִכְנִיסָה אוֹתָן לוֹ[87], בֵּין שֶׁנָּפְלוּ לָהּ בִּירֻשָּׁה אוֹ נָתְנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה, אוֹ נָפְלוּ לָהּ מִטַּלְטְלִין אוֹ נָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[88].

84) שקיבל בעלה אחריותם עליו. 85) כדי להרויח ('ירושלמי' כתובות פ"ו ה"ג). 86) שלא קיבל הבעל אחריותם עליו, והם ברשות האשה אם פחתו, פחתו לה וכו' (כמבואר למעלה פט"ז ה"א). 87) בעת הנישואין. 88) כי אם יוציא הכספים או המטלטלין, הרי הוא מכלה את הקרן ולא ישאר לה כלום, לפיכך יקח בהם קרקע שתשאר קרן קיימת לרשות האשה (כתובות עט.).

כב. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁחָבְלוּ[89] בָּהּ אֲחֵרִים - כָּל הַמְּעוֹת הָרְאוּיוֹת לָתֵת לָהּ[90] יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[91].

89) שהיכו אותה והזיקוה. 90) כתשלומי נזקה, כגון: צער, בושת ופגם (כמבואר בכתובות סה:). 91) פ"ד הט"ו. וראה להלן הלכה כח.

כג. נָפְלוּ לָהּ עֲבָדִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם זְקֵנִים[92], לֹא יִמָּכְרוּ מִפְּנֵי שֶׁבַּח בֵּית אָבִיהָ[93]. נָפְלוּ לָהּ זֵיתִים וּגְפָנִים וְלֹא הָיָה בְּגוּף הַקַּרְקַע שֶׁהָאִילָנוֹת בָּהּ כְּלוּם[94] - אִם עוֹשִׂין כְּדֵי טִפּוּלָם[95] - לֹא יִמָּכְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁבַּח בֵּית אָבִיהָ[96]; וְאִם לָאו - הֲרֵי אֵלּוּ יִמָּכְרוּ לְעֵצִים, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת[97].

92) ונמצא שהקרן כלה מהר. 93) כי כל זמן שהם קיימים אצלה - הרי הם לשם ולתפארת לה ולבית אביה, ולפיכך היא יכולה לעכב (כתובות עט:). 94) שאביה קנה זיתים בלא קרקע על־מנת שיהיו בקרקע המוכר, והוא יאכל פירות עד שייבשו (שם וברש"י). 95) שמכניסים דמי הוצאתם. 96) שכל עוד שלא יבשו, הרי הם לה לשבח ('ירושלמי' כתובות פ"ח ה"ו, וכן ברי"ף). 97) הואיל ואינם עושים כדי טיפולם, אין להתחשב עם 'שבח בית אביה', ומוטב לקנות בהם קרקע, שהקרן תשאר לרשות האשה. ואם האילנות היו בקרקע שלה והם זקנים - לא ימכרו, משום שבח בית אביה, שהרי הקרקע אינה כלה והיא תשמש לה קרן (כתובות עט:).

כד. נָפְלוּ לָהּ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל[98]; תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע - שֶׁלָּהּ, וְיִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע[99], וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לָהּ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלָּהּ[100]; וְאִם הָיוּ תְּלוּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[101].

98) אע"פ שלא גדלו ברשותו, תורת 'פירות' להם ויאכלם, הואיל והקרקע קיימת לה. 99) שאם יאכלם, הרי הקרן כלה, ומה ישאר לאשה? (כתובות עט.). 100) הואיל ולא תשלם בעודה תחתיו, לא זכה בהם. 101) שם, שמשתלשם זכה בהם מדין פירות נכסי מלוג.

כה. עַבְדֵי נִכְסֵי מְלוֹג וּבְהֵמַת נִכְסֵי מְלוֹג - הַבַּעַל חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן וּבְכָל צָרְכֵיהֶם[102], וְהֵן עוֹשִׂין לוֹ, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם. לְפִיכָךְ: וְלַד שִׁפְחַת מְלוֹג - לַבַּעַל[103], וְלַד בְּהֵמַת מְלוֹג - לַבַּעַל. וְאִם גֵּרְשָׁהּ, וְרָצְתָה הָאִשָּׁה לִתֵּן דָּמִים וְלִטֹּל וְלַד הַשִּׁפְחָה מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ[104].

102) יבמות סו, א: "שעל מנת כן הכניס אותם, שאם לא יזון אותם, ימותו ויברחו - והרי אינו חייב באחריותם" (לשון רבינו, פ"ט מהל' עבדים ה"ז). 103) מדין פירות. 104) כתובות עט, ב.

כו. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁנֵי כֵלִים אוֹ שְׁתֵּי שִׁפְחוֹת בְּתוֹרַת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְשָׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בְּאֶלֶף זוּז, וְהוּקְרוּ[105] וְעָמְדוּ בְּאַלְפַּיִם, וְגֵרְשָׁהּ - נוֹטֶלֶת אֶחָד בָּאֶלֶף שֶׁלָּהּ. וְהַשֵּׁנִי, אִם רָצְתָה שֶׁתִּתֵּן דָּמָיו וְתִטֹּל מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ[106].

105) ונתייקרו. 106) יבמות סז, א.

כז. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁנְּתָנָהּ לָהּ קַרְקַע בֵּין שֶׁנְּתָנָהּ לָהּ מְעוֹת, וְלָקְחָה בָּהֶן קַרְקַע - אֵין לַבַּעַל פֵּרוֹת בְּמַתָּנָה זוֹ[107]. וְכֵן הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ, אֶלָּא יִהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ לָאִשָּׁה לְמַה שֶׁתִּרְצֶה - אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת מַתָּנָה זוֹ[108]. וְכֵן הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ בְּטוֹבַת הֲנָאָה[109] - אוֹתָן הַדָּמִים לָאִשָּׁה, וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[110].

107) בבא־בתרא נא, ב: "נותן, בעין יפה נותן" (רשב"ם שם). אולם אם מתה, הבעל יורשה, שהרי זה דומה לאב שנתן לבנו מתנה שאין לאב בה אכילת פירות, ואם מת הבן - האב יורשו (רשב"א, הובא במגיד־משנה). 108) נדרים פח, א. ונזיר כד, ב. והשווה פ"ג מהל' זכיה הי"ג. 109) שאם ימות בעלה בחייה, יהיה כסף כתובתה ללוקח, ואם היא תמות בחיי בעלה - אין ללוקח כלום, שהרי לא באה לידי גבייה ובעלה יורשה (כמבואר למעלה פי"ז הי"ד). 110) בבא־קמא פט, א: "פירות תקנו לו חכמים, פירי פירות לא תקנו לו", שלא תקנו לו חכמים אלא פירי־פירות היוצאים מגופם, אבל הבאים ממקום אחר - לא תקנו חכמים ('תוספות' שם ד"ה פירא). והוא הטעם למה שכתב להלן הלכה כח.

1 **כח. וְלַד בֶּהֱמַת מְלוֹג שֶׁנִּגְנַב, וְנִמְצָא הַגַּנָּב וְשִׁלֵּם**
2 **שְׁנַיִם - הַכֶּפֶל לָאִשָּׁה; שֶׁאֵין זֶה פְּרִי שֶׁתִּקְּנוּ לוֹ**
3 **חֲכָמִים[111]. הַחוֹבֵל בְּאִשְׁתּוֹ - כָּל הַנֶּזֶק[112] וְהַצַּעַר**
4 **וְהַבּשֶׁת שֶׁלָּהּ, וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**
5 **בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[113].**

111) כתובות עט, ב. שגם כפל הוא פירי פירות שבאים ממקום אחר (ראה הלכה הקודמת). 112) הפחת שנפחתה משוויה בגלל חבלת גופה (ראה פ"א מהל' חובל, ה"ב). 113) פ"ד הט"ז, ע"פ הוראת הגאונים. והטעם, כי מצד הדין היה ראוי שבושתה ופגמה יהיו שלה, אפילו כשאחר חבל בה, אלא מתוך שגם הוא מתבייש בבשתה ומצטער בפגמה, לפיכך פירות מעותיה שלו. אבל זה שחבל באשתו, ציער את עצמו ובייש את עצמו ולמה יטול פירותיה (הרשב"א, הובא במגיד־משנה שם). ולדעת הראב"ד (שם) אין הוא אוכל פירות ממה שראוי ליתן לה, משום קנס, הוא עשה שלא כהוגן - דין הוא שלא יהא חוטא נשכר.

6 **כט. הַמּוֹכֵר קַרְקַע לְאִשְׁתּוֹ: אִם הָיוּ הַמָּעוֹת שֶׁלָּקְחָה**
7 **בָּהֶן אֶת הַקַּרְקַע מִבַּעְלָהּ גְּלוּיִין וִידוּעִין לַבַּעַל -**
8 **קָנְתָה, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת אוֹתָהּ הַקַּרְקַע[114]; וְאִם הָיוּ**
9 **מָעוֹת טְמוּנִין - לֹא קָנְתָה, שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא מָכַרְתִּי**
10 **אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְאוֹת הַמָּעוֹת שֶׁטְּמָנָה. וְאוֹתָן הַמָּעוֹת**
11 **שֶׁנִּרְאוּ - יִלְקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת[115].**

114) בבא־בתרא נא, ב. כיון שנקנתה ממעות שלה שהן נכסי מלוג. 115) שם. ונאמנת היא לומר שהמעות שלה, כמבואר בסמוך. ולפיכך יקחו בהן קרקע בשבילה.

12 **ל. הֲרֵי שֶׁנִּמְצְאוּ מָעוֹת אוֹ מְטַלְטְלִין בְּיַד הָאִשָּׁה,**
13 **הִיא אוֹמֶרֶת: בְּמַתָּנָה נִתְּנוּ לִי, וְהוּא אוֹמֵר: מִמַּעֲשֶׂה**
14 **יָדִיךְ הֵם שֶׁהֵם שֶׁלִּי[116] - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[117]. וְיֵשׁ לוֹ**
15 **לְהַחֲרִים[118] עַל מִי שֶׁטּוֹעֶנֶת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן. וְיִלְקַח**
16 **בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת. וְאִם אָמְרָה: עַל מְנָת**
17 **כֵּן נָתְנוּ לִי, עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְבַעְלִי רְשׁוּת בָּהֶן,**
18 **אֶלָּא אֶעֱשֶׂה בָּהֶן כָּל מַה שֶּׁאֶרְצֶה - עָלֶיהָ לְהָבִיא**
19 **רְאָיָה[119]; שֶׁכָּל מָמוֹן שֶׁנִּמְצָא בְּיַד הָאִשָּׁה - בְּחֶזְקַת**
20 **הַבַּעַל הוּא שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו[120], עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה.**

116) כמבואר למעלה פכ"א ה"א. 117) 'ירושלמי' כתובות פ"ו ה"א: "קול יוצא למתנה", כלומר יֶרֶאָה לשקר, לפי שיש לעמוד על השקר ע"י חקירה, ולפיכך נאמנת. וכן אמרו (בבא־בתרא נב:): "האשה שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית, והיו שטרות יוצאים על שמה ואמרה שלי הם, . . . עליה להביא ראיה". משמע מזה שאילו לא היתה נושאת ונותנת בתוך הבית - נאמנת לומר במתנה נתנו לי (כסף־משנה). 118) מבואר לעיל פי"א ה"י. אבל אינו יכול להשביעה שבועת היסת, הואיל ואינו טוען טענת ברי (ודאי), ואין נשבעים שבועת היסת על תביעת ספק, וכמבואר לעיל פט"ו הי"ג. 119) כי אע"פ שקול יוצא למתנה, אין קול יוצא שזו מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, ולפיכך יכולה היא להעיז ולשקר ואינה נאמנת ('מעשה רוקח'). 120) ואין צורך לומר שבעלה יורשה, וכמבואר בסמוך בהל"ב (כסף־משנה בשם בעל ה'תרומות').

21 **לא. אָמְרָה לוֹ: אַתָּה נָתַתָּ לִי בְּמַתָּנָה - נִשְׁבַּעַת**
22 **שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתַן לָהּ הַבַּעַל[121], וְאֵינוֹ אוֹכֵל**
23 **פֵּרוֹתֶיהָן[122].**

121) שהרי בעלה טוען טענת ודאי שלא נתן לה מעות אלו. שבועת היסת - מפורשת לעיל בביאורנו פט"ז הי"ז. 122) הואיל ואין אשה מעיזה פניה בפני בעלה בכל דבר שהוא יודע האמת כמוה, נאמנת היא לומר מתנה הן, ואין לו פירות, כמבואר למעלה הכ"ז. וגדולה מזו מצינו, שהאשה נאמנת לומר לבעלה בפניו, גרשתני, חזקה אינה מעיזה פניה בפני בעלה (למעלה פ"ד הי"ג).

24 **לב. אֵין מְקַבְּלִין פִּקְדּוֹנוֹת לֹא מִן הַנָּשִׁים וְלֹא מִן**
25 **הָעֲבָדִים וְלֹא מִן הַקְּטַנִּים[123]. וְאִם עָבַר וְקִבֵּל מִן**
26 **הָאִשָּׁה - יַחֲזִיר לָאִשָּׁה[124]. מֵתָה - יַחֲזִיר לְבַעְלָהּ[125].**
27 **קִבֵּל מִן הָעֶבֶד - יַחֲזִיר לָעֶבֶד. וְאִם מֵת - יַחֲזִיר**
28 **לְרַבּוֹ[126]. קִבֵּל מִן הַקָּטָן - יִקְנֶה לוֹ בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה[127]**
29 **אוֹ דָּבָר שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם. וְכֻלָּם שֶׁאָמְרוּ בִּשְׁעַת**
30 **מִיתָתָן: פִּקְדּוֹן זֶה שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא - אִם הָיוּ בְּחֶזְקַת**
31 **נֶאֱמָנִין אֵצֶל זֶה שֶׁהִפְקִדּוֹן אֶצְלוֹ - יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ,**
32 **וְאִם לַאו - יִתֵּן לְיוֹרְשֵׁיהֶם[128].**

123) שיש לחוש שמא גנבום מבעליהם או מאדוניהם, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה. וכשלא יקבלו מהם יחזירו למקום שגנבו שם (בבא־בתרא נא:). 124) שאין להחזיקה כגנבה. 125) שאפילו הכסף שלה, בעלה יורשה. 126) שכל מה שקנה עבד, קנה רבו (שם). 127) לא יחזיר לקטן שאינו יודע לשמור, והרי זה כמשליך לאיבוד, אלא יקנה לו ספר־תורה ללמוד בו - הרי פירות, והקרן קיימת (שם נב.). 128) שם. מכאן ראיה למה שכתב רבינו למעלה בהלכה ל, שאין האשה נאמנת לומר ניתן לי במתנה על מנת שלא יהיה לבעל רשות בו, כי אם בחייה היתה נאמנת להפקיע ממונה מבעלה שלא יאכל פירותיו, אף לאחר מיתה תהא נאמנת להפקיעו מירושתה, שהרי היה בידה להפקיעו בחייה (מגיד־משנה). והשווה פ"ז מהל' שאלה ופקדון ה"י.

לג. הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ כְּסָפִים הָרְאוּיוֹת[129] לַבַּעַל לֶאֱכֹל פֵּרוֹתֵיהֶם, הוּא אוֹמֵר: כָּךְ וָכָךְ יִלָּקַח בָּהֶם, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי לוֹקַחַת בָּהֶן אֶלָּא כָּךְ וָכָךְ - לוֹקְחִים דָּבָר שֶׁפֵּרוֹתָיו מְרֻבִּים וִיצִיאָתוֹ מְעוּטָה[130], בֵּין שֶׁהָיָה הַדָּבָר כִּרְצוֹנוֹ אוֹ שֶׁהָיָה כִּרְצוֹנָהּ. וְאֵין לוֹקְחִין אֶלָּא דָּבָר שֶׁגִּזְעוֹ מַחֲלִיף[131], שֶׁמָּא יֹאכַל הַכֹּל וְנִמְצָא הַקֶּרֶן אָבַד.

129) כצ"ל. ובדפוסים "הראויות". 130) כגון שהוא רוצה לקנות קרקע לזריעה והיא רוצה לקנות בתים, קונים קרקע ששכרה מרובה והיא מתקיימת (כתובות עט. וברש"י). 131) שפירותיו נאכלים, והגזע אינו כלה אלא מתחלף ובא לשנה הבאה, כגון יער וכדומה (שם).

לד. הָאִשָּׁה שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ עֵז לַחֲלָבָהּ[132] וְרָחֵל לְגִזָּתָהּ וְדֶקֶל לְפֵרוֹתָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא פֵּרוֹת אֵלּוּ בִּלְבַד. הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתִּכְלֶה הַקֶּרֶן. וְכֵן אִם הִכְנִיסָה לוֹ כְּלֵי תַשְׁמִישׁ[133] בְּתוֹרַת נִכְסֵי מְלוֹג, הֲרֵי זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן וְלוֹבֵשׁ וּמַצִּיעַ וּמְכַסֶּה עַד שֶׁיִּכְלֶה הַקֶּרֶן. וּכְשֶׁיִּגָּרֵשׁ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם הַבְּלָאוֹת[134] שֶׁל נִכְסֵי מְלוֹג.

132) שלא העז היתה שלה אלא החלב היה שלה, וכן כולם. 133) כגון בגד ללבוש. 134) השחקים, אע"פ שהקרן כלה, כיון שאין בילויו ניכר כל שעה, אין חוששים לו (כתובות עט: ע"פ רבינו אלפס ור"ן שם).

לה. הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[135], שֶׁנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁפִּחִיתָתָן עַל הַבַּעַל[136], אִם הָיוּ הַבְּלָאוֹת קַיָּמִין וְהָיוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן[137] - נוֹטֶלֶת כֵּלֶיהָ כְּמָה שֶׁהֵן[138]; וְאִם לֹא הָיוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן - הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם בִּדְמֵיהֶם שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין. וּמִנְהָג[139] פָּשׁוּט הוּא זֶה, וְכָל הַנּוֹשֵׂא - עַל מִנְהָג זֶה קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא. וּכְשֵׁם שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם הַפְּחָת, כָּךְ אֵינוֹ נוֹטֵל אֶת הַשֶּׁבַח, אִם הוֹתִירוּ דְּמֵיהֶן, לְפִי מִנְהָג זֶה. יֵשׁ לַבַּעַל לָכֹף מִקְצָת עַבְדֵי אִשְׁתּוֹ וְאַמְהוֹתֶיהָ שֶׁיִּהְיוּ מְשַׁמְּשִׁין אוֹתוֹ בְּבֵית אִשָּׁה אַחֶרֶת[140] שֶׁנָּשָׂא, בֵּין שֶׁהָיוּ עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין שֶׁהָיוּ עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹלִיכָן לְעִיר אַחֶרֶת שֶׁלֹּא מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ[141].

135) הובאה דעתם ברי"ף יבמות ריש פ"ז. 136) כגון שמתו, או פחתו באופן שאין עושים מלאכתם. 137) דומה למלאכתם. 138) ואינו משלם את ההפרש. 139) נפוץ ומקובל. שאע"פ שמצד דין התלמוד, היה ראוי לשלם הפחת, כמו שכתב רבינו למעלה פט"ז ה"א - נהגו העולם כשיטת הגאונים הנ"ל. וכתב ה'מגיד משנה' ש"אין מנהג ארצותינו כן (כמנהגו של הרמב"ם) אלא כדין הגמרא, ונכסי צאן ברזל הרי הם כחוב גמור על הבעל". 140) כי בשעה שמשמשים אותו בבית אחר יש לה ריוח בבית, כי אינה צריכה לשמשו אז, ומה לה אם ישמשוהו בביתה או בבית אחר, ואמנם אם אינם משמשים אותו, אלא את אשתו השניה בלבד, ודאי יכולה בעלת העבדים לעכב (כתובות פ:). 141) כי אם הוא בעיר אחרת, אין כאן שום "ריוח בית" שאין שימושו מוטל עליה (כסף־משנה).

יום רביעי כ"ד שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו דיני תנאי להפקעת זכויות האיש באשתו, זכויות הבעל בנכסי מלוג שלה, מנהגי הנדונייא, פיסוק המעות בשידוכין, מזון בת אשתו.

א. הָאִשָּׁה שֶׁהִתְנִית עַל בַּעְלָהּ לְבַטֵּל זְכוּת מִדְּבָרִים שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן הַבַּעַל[2]: אִם כָּתַב לָהּ[3] וְעוֹדָהּ אֲרוּסָה קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[4], אֶלָּא כָּל מַה שֶׁכָּתַב לָהּ קַיָּם[5]; וְאִם כָּתַב לָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין - צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[6].

2) כגון אכילת פירות נכסיה או ירושתה שהוא זוכה בהן. 3) כתב ויתור על זכויותיו. 4) להקנות לו סודר, ועם קבלת הסודר הוא מקנה לאשתו את זכותו, 5) הואיל ואז עדיין לא זכה בנכסים יכול הוא להתנות שלא יזכה בהם לכשישאנה. 6) כי אז כבר זכה בנכסים והרי הוא כשותף עמה, ואינו יכול להסתלק מהם בלי קניין, כדין כל שותף המסתלק משותפותו שאין סילוקו מועיל אלא כאשר יקנו מידו.

ב. הִתְנָה עִמָּהּ[7] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ[8], אִם מָכְרָה וְנָתְנָה - מִכְרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּם, אֲבָל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן כָּל זְמַן שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתָהּ[9]. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה שֶׁאֵין לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ - הֲרֵי סִלֵּק עַצְמוֹ מִגּוּף הַקַּרְקַע, וְאֵין לוֹ בִּנְכָסֶיהָ פֵּרוֹת לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עֵרְעֵר עַל קִנְיָנוֹ וְאָמַר: לֹא עָלָה בְּדַעְתִּי שֶׁאֵין לִי פֵּרוֹת מִפְּנֵי קִנְיָן זֶה, אֶלָּא שֶׁאִם מָכְרָה - מִכְרָהּ קַיָּם, שֶׁאֵין אָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּלֹא נְכָסִים - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא כְּבָר סִלֵּק עַצְמוֹ מִגּוּף הַקַּרְקַע.

7) עם הארוסה בלא קניין, או אחרי הנישואין וקנו מידו. 8) ולא פירש ממה הסתלק, שהרי בשלושה דברים זוכה הבעל בנכסי אשתו, אכילת הפירות, ושאם תמכור מכרה בטל, ואם תמות יירשנה. 9) שלא ויתר אלא על הפחות שבזכויותיו, והיא: תוקף מכירתה, כי חשב שמא לא תמכור כלל כי אין זה מצוי שתמכור נכסיה. וכלל הוא: "יד בעל השטר על התחתונה" - כל המוציא שטר על המוחזק בדבר אם השטר סתום מורידים אותו לפחות שבמשמעות השטר. וכן אם מתה - יורשה.

ג. הִתְנָה עִמָּהּ[10] שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן, אֲבָל מוֹכְרִין אֶת הַפֵּרוֹת[11], וְלוֹקְחִין[12] בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ; שֶׁלֹּא סִלֵּק עַצְמוֹ אֶלָּא מִפֵּרוֹת נְכָסִים אֵלּוּ בִּלְבַד[13].

10) עם הארוסה ואפילו בלא קניין. 11) בעל כורחה. 12) וקונים. 13) ולא מפירי פירותיהם.

1 ד. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ וְלֹא פֵּרֵי
2 פֵּרוֹתֶיהָן - לוֹקְחִין הַפֵּרוֹת וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע,
3 וְלוֹקְחִין פֵּרוֹת קַרְקַע זוֹ וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע שְׁנִיָּה,
4 וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵן פֵּרֵי פֵּרֵי פֵּרוֹת[14]. וְכֵן
5 הַדָּבָר תָּמִיד, עַד שֶׁיִּתְּנֶה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ לֹא פֵּרוֹת
6 וְלֹא פֵּרֵי פֵּרוֹתֶיהָן עַד לְעוֹלָם. וְאַחַר כָּךְ לֹא יִהְיוּ לוֹ
7 פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ, אֲבָל אִם מֵתָה - יִירַשׁ הַכֹּל.

14) כי לא הזכיר בויתורו אלא סילוקו מפירי פירות בלבד, ועל מה שלא הזכיר - זכותו קיימת.

8 ה. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - הֲרֵי זֶה לֹא יִירָשֶׁנָּה,
9 אֲבָל אוֹכֵל פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ. וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁיִּירַשׁ
10 מִקְצָת נְכָסִים, וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאִם מֵתָה בְּלֹא
11 בָּנִים יַחְזְרוּ נְכָסִין לְבֵית אָבִיהָ - הַכֹּל קַיָּם.

12 ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[15]? שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ קֹדֶם
13 שֶׁתִּנָּשֵׂא, שֶׁהַנַּחֲלָה הַבָּאָה לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא
14 מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ[16] מַתְּנָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה קֹדֶם שֶׁתְּהֵא
15 רְאוּיָה לוֹ[17]; אֲבָל אִם הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת -
16 תְּנָאוֹ בָּטֵל[18] וְיִירָשֶׁנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19].

15) שאינו יורשה. 16) מירושת אבותיו, אלא על ידי מעשיו, כגון נחלת אשתו הבאה לו על ידי נישואיו. 17) לפני הנישואין, כי עד הנישואין אפילו אם מתה אינו ראוי ליורשה. ולפיכך יכול הוא לומר לה: לא יהיה לי חלק באותו ממון העתיד לבוא לו. שאין מזכים לאדם בעל כורחו. 18) כיוון שהירושה ראוייה לו אילו מתה עכשיו, אינו יכול לוותר עליה. 19) "כל תנאי שבירושה בטל אף על פי שהוא ממון, שנאמר בה: "לחוקת משפט".

17 ז. הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר נִשּׂוּאִין[20] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין
18 וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ, וְלֹא בְּפֵרֵי פֵּרוֹתֶיהָ עַד עוֹלָם, בְּחַיֶּיהָ
19 וּבְמוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹת כְּלָל; אֲבָל אִם
20 מֵתָה - יִירָשֶׁנָּה[21], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

20) וגם קנו מידו. 21) וכן אם מכרה או נתנה, מכרה ומתנתה קיימים.

21 ח. הַבַּעַל שֶׁהוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נְכָסֵי מְלוֹג - בֵּין
22 שֶׁהוֹצִיא מְעַט וְאָכַל פֵּרוֹת הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהוֹצִיא הַרְבֵּה
23 וְאָכַל פֵּרוֹת מְעַט, וַאֲפִלּוּ אָכַל גְּרוֹגֶרֶת[22] אַחַת דֶּרֶךְ
24 כָּבוֹד[23], אוֹ שֶׁאָכַל דִּינָר אֶחָד[24] אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ
25 כָּבוֹד, וַאֲפִלּוּ לֹא לָקַח בַּפֵּרוֹת מִמַּה שֶׁהוֹצִיא אֶלָּא
26 חֲבִילָה אַחַת שֶׁל זְמוֹרוֹת[25] - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא,
27 וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל[26].

22) תאנה יבשה. 23) בביתו על שולחנו, ולא בשוק או בשדה דרך עראי. 24) שווה דינר. 25) ענפי הגפן, שהם מאכל לפילים, והאכיל מהם את בהמתו. ומכל מקום צריך שתהא החבילה שווה דינר, כי אכילת בהמה אינה אכילת כבוד. 26) וכשהוא מגרשה אינו יכול לתבוע את הוצאותיו.

28 ט. וְכֵן אִם נָפְלוּ לָהּ כְּסָפִים בְּמָקוֹם רָחוֹק, וְהוֹצִיא
29 עֲלֵיהֶן הוֹצָאוֹת עַד שֶׁהֱבִיאָן אוֹ עַד שֶׁהוֹצִיאָן מִיַּד מִי
30 שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ, וְלָקַח בָּהֶן קַרְקַע וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ כַּשִּׁעוּר
31 - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל. הוֹצִיא וְלֹא
32 אָכַל, אוֹ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - שָׁמִין כַּמָּה
33 שֶׁהִשְׁבִּיחוּ, וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוֹצִיא. אִם הַשֶּׁבַח
34 יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - יִשְׁבַּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[27] כַּמָּה
35 הוֹצִיא, וְנוֹטֵל הַהוֹצָאָה; וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל
36 הַשֶּׁבַח - אֵין לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אֶלָּא כְּשִׁעוּר הַשֶּׁבַח,
37 וּבִשְׁבוּעָה.

27) "הנשבע אוחז ספר תורה בזרועו ועומד ונשבע".

38 י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בִּמְגָרֵשׁ; אֲבָל הָאִשָּׁה
39 שֶׁמָּרְדָה עַל בַּעְלָהּ[29] - אֲפִלּוּ אָכַל הַרְבֵּה, שָׁמִין לוֹ
40 כַּמָּה אָכַל, וּפוֹחֵת אוֹתוֹ מִמַּה שֶׁרָאוּי לִתֵּן לוֹ מִן
41 הַהוֹצָאָה אַחַר שֶׁיִּשְׁבַּע וְנוֹטְלוֹ; שֶׁלֹּא הִקְנָה לָהּ כְּדֵי
42 שֶׁתִּטֹּל וְתֵצֵא מֵעַצְמָהּ. וְכֵן הַמּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נְכְסֵי
43 אִשְׁתּוֹ קְטַנָּה, וּמֵאֲנָה בּוֹ - רוֹאִין כַּמָּה אָכַל וְכַמָּה
44 הוֹצִיא וְכַמָּה הִשְׁבִּיחַ, וְשָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס; שֶׁהֲרֵי
45 בִּרְשׁוּת יָרַד.

28) שאנו אומרים: מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל. 29) והיא דורשת גט.

46 יא. מִנְהָגוֹת רַבּוֹת יֵשׁ בִּנְדוּנְיָא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ,
47 שֶׁיִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבּוֹת הַנְּדוּנְיָא יָתֵר עַל דָּמֶיהָ בִּשְׁלִישׁ אוֹ
48 בְּחֹמֶשׁ אוֹ בְּמֶחֱצָה, כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶה הַנְּדוּנְיָא מֵאָה
49 וְכוֹתְבִים שֶׁהִכְנִיסָה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת
50 בִּכְפְנֵי הָעָם. וּכְשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת - לֹא תִּגְבֶּה אֶלָּא
51 הַמֵּאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב פָּחוֹת, וְאִם פָּסְקָה
52 לְהָבִיא לוֹ בְּמֵאָה כֵּלִים - נוֹתֶנֶת שָׁוֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים
53 אוֹ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וְכוֹתְבִין שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ מֵאָה. וְיֵשׁ
54 מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב שָׁוֶה מָנֶה בְּמָנֶה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת
55 שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּתֵּן הָאִישׁ מָעוֹת לְפִי הַנְּדוּנְיָא דָּבָר קָצוּב,
56 שֶׁתִּתְקַשֵּׁט בּוֹ הַכַּלָּה וְתִקְנֶה בּוֹ בְּשָׂמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.
57 וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁמַּכְנִיס הָאִישׁ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ לָאִשָּׁה
58 וְיִצְטָרֵף לְנִדוּנְיָתָהּ לְהִתְנָאוֹת בּוֹ.

59 יב. הַנּוֹשֵׂא סְתָם - כּוֹתֵב וְנוֹתֵן כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְכֵן
60 הִיא שֶׁפָּסְקָה לְהַכְנִיס - נוֹתֶנֶת כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.
61 וּכְשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ - מַגְבִּין לָהּ מַה שֶׁבִּכְתֻבָּתָהּ
62 כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וּבְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן,
63 מִנְהַג הַמְּדִינָה עִקָּר גָּדוֹל הוּא וְעַל פִּיו דָּנִין. וְהוּא,
64 שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל הַמְּדִינָה.

65 יג. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין, וְאָמַר לָהּ:

כַּמָּה אַתְּ מַכְנֶסֶת לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְאָמְרָה לוֹ: וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לִי אוֹ כּוֹתֵב לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ: כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ? כָּךְ וָכָךְ! וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ? כָּךְ וָכָךְ! עָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ - קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּינֵיהֶן קִנְיָן. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִים בַּאֲמִירָה.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁפָּסַק הָאָב לְבִתּוֹ, בֵּין קְטַנָּה וּבֵין גְּדוֹלָה, וּפָסַק הָאָב לִבְנוֹ, וּבְנִשּׂוּאִין רִאשׁוֹנִים; שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ, וּמֵרֹב שִׂמְחָתוֹ בַּנִּשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים גָּמַר וּמַקְנֶה לוֹ בָּאֲמִירָה. אֲבָל אָח שֶׁפָּסַק לַאֲחוֹתוֹ אוֹ אִשָּׁה שֶׁפָּסְקָה לְבִתָּהּ וְכֵן שְׁאָר קְרוֹבִים, וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ בְּנִשּׂוּאִין שְׁנִיִּים - לֹא קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים עַד שֶׁיִּקְנוּ מִידֵי הַפּוֹסֵק שֶׁיִּתֵּן כָּךְ וָכָךְ.

טו. הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יַד בִּתּוֹ - לֹא קָנְתָה הַבַּת אוֹתָהּ הַמַּתָּנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ בַּעְלָהּ. וְכֵן הַבֵּן לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס. שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק אֵינוֹ פּוֹסֵק אֶלָּא עַל מְנָת לִכְנֹס. לְפִיכָךְ, הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו לְיִבּוּם - יָכוֹל הָאָב לוֹמַר לַיָּבָם: לְאָחִיךָ הָיִיתִי רוֹצֶה לִתֵּן, וּלְךָ אֵינִי רוֹצֶה לִתֵּן. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָרִאשׁוֹן עַם הָאָרֶץ וְהַשֵּׁנִי חָכָם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַבַּת רוֹצָה בּוֹ.

טז. הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וְהָלַךְ הָאָב לִמְדִינָה אַחֶרֶת[30] - יָכוֹלָה הִיא לוֹמַר לַבַּעַל: אֲנִי לֹא פָּסַקְתִּי עַל עַצְמִי, מָה אֲנִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? אוֹ כְּנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא אוֹ פָּטְרֵנִי בְּגֵט. אֲבָל אִם פָּסְקָה הִיא עַל עַצְמָהּ וְלֹא הִגִּיעָה יָדָהּ - הֲרֵי זוֹ יוֹשֶׁבֶת עַד שֶׁתִּמְצָא מַה שֶּׁפָּסְקָה אוֹ עַד שֶׁתָּמוּת[31]. וְלָמָּה לֹא תִּפְטֹר עַצְמָהּ בְּמַרְדּוּת[32]? שֶׁהַמּוֹרֶדֶת וְהִיא אֲרוּסָה - הַבַּעַל רוֹצֶה לְכָנְסָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה; אֲבָל זוֹ - אֵין הַבַּעַל רוֹצֶה בָּהּ עַד שֶׁתִּתֵּן הַנְּדוּנְיָא שֶׁפָּסְקָה, וְהִיא רוֹצָה בּוֹ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֶרֶת לוֹ: אוֹ כְּנֹס אוֹ פְּטֹר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוּלָה; אֲבָל בִּקְטַנָּה שֶׁפָּסְקָה עַל עַצְמָהּ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן גֵּט, אוֹ יִכְנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא[34].

30) ולא הניח כאן נכסים, אבל אם יש לו כאן נכסים, בית דין יורד לנכסיו ונותן לו. 31) "תשב עד שילבין ראשה". 32) שכל אשה המורדת בבעלה ואומרת מאסתיהו . . . כופים אותו לגרשה מייד. 33) ודעת הרי"ף שם שדינה כמורדת. 34) שאין תנאה כלום.

יז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וּפָסְקָה עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה זָן אֶת בִּתָּהּ[35] כָּךְ וָכָךְ שָׁנִים - חַיָּב לְזוֹן אוֹתָם שָׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּתְּנוּ עַל דָּבָר זֶה בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[36]; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[37] - עַד שֶׁיִּקְנוּ מִידוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּכְתֹּב בִּשְׁטָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִקָּח וּמִמְכָּר. נִתְגָּרְשָׁה בְּתוֹךְ הַשָּׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לָזוּן אֶת בִּתָּהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וּפָסְקָה גַּם עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה זָן אוֹתָהּ הַבַּת כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - לֹא יֹאמַר רִאשׁוֹן: אִם תָּבוֹא לְבֵיתִי אֲזוּנָהּ[38], אֶלָּא מוֹלִיךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ לַמָּקוֹם שֶׁהִיא שָׁם אִמָּהּ[39]. וְכֵן לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם: הֲרֵי אָנוּ זָנִין אוֹתָהּ כְּאַחַת, אֶלָּא אֶחָד זָנָהּ וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת.

35) מאיש אחר. 36) שמתוך שמחת חתונתם גמר ומקנה. 37) ולפני הנישואין ואז מועיל הקניין. 38) כלומר, אם הייתי מקיים את אמה הייתי זן אותה. 39) כלומר, במקום ששם האמא שלה.

יח. נִשֵּׂאת הַבַּת בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הַבַּעַל חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, וּבַעֲלֵי אִמָּהּ שְׁנֵיהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. מֵתוּ אֵלּוּ שֶׁפָּסְקוּ לָזוּן אוֹתָהּ: אִם קָנוּ מִיָּדָן אוֹ שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ בִּשְׁטָר - הֲרֵי זוֹ כְּבַעַל חוֹב בִּשְׁטָר, וְטוֹרֶפֶת מְזוֹנוֹתֶיהָ מִנִּכְסֵיהֶן הַמְשֻׁעְבָּדִים[40] עַד סוֹף הַזְּמַן שֶׁפָּסְקוּ; וְאִם פָּסְקוּ בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין וְלֹא הָיָה שָׁם קִנְיָן - הֲרֵי הֵם דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִתְּנוּ לִכְתֹּב, וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[41].

40) שנמכרו ללקוחות על ידי בעלי אמה. 41) מנכסים משועבדים, אבל גובה היא מן היורשים כדין מלווה בעל פה.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל בו דין אילונית, ממאנת, ונשים האסורות עליו - לענין כתובה. היוצאת משום שם רע, העוברת על דת אם כופין בעלה להוציאה, האשה שאמרה לבעלה שזנתה תחתיו ברצון, אשת ישראל שזנתה תחת בעלה בשגגה או באונס, אשת כהן שנבעלה בשוגג או באונס, ואשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי.

א. הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאַיְלוֹנִית[2], וְלֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים וְלֹא אִשָּׁה אַחֶרֶת לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה - אַף־עַל־פִּי שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹצִיא[3], הֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים, וְיֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה[4] וּשְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[5]. וְכֵן זוֹכֶה הַבַּעַל בְּמַה שֶׁזָּכָה בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים[6].

2) אשה עקרה שאינה מסוגלת ללדת, וסימניה מפורשים לעיל פ"ב, ה"ו. 3) כדי שישא אשה הראויה לילד, כמבואר לעיל פט"ו ה"ז. 4) הואיל והכיר בה מתחילה, ואין כאן מקח טעות (כתובות ק: במשנה). 5) כגון מזונותיה, רפואתה ופדיונה, המנויים לעיל פי"ב ה"ב. 6) מעשה ידיה וירושתה וכו' לעיל פי"ב ה"ג.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, וְנִמְצֵאת אַיְלוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין[7], וְכֵן הַנּוֹשֵׂא שְׁנָיָה[8], בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הִכִּיר בָּהּ - אֵין לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה[9] וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[10]. וְאֵין

לָהּ מְזוֹנוֹת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ[11]. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמַפְרִישִׁין בֵּינֵיהֶם - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל[12].

7) כגון גרושה לכהן, ולא הכיר בה כשנשאה. 8) שניה לעריות, האסורה מדברי סופרים. ועשרים נשים הן, כמבואר לעיל פ"א ה"ו. 9) כתובות ק, ב. קנסו אותה חכמים, מפני שהיא מרגילה ומשדלת את האיש לישאנה, שאינה מפסדת כלום בנישואיה, שאינה נפסלת וגם ולדה ממנו כשר, ולפיכך אפילו הכיר בה הפסידה הכל, אבל אלמנה וחייבי לאוין שהן נפסלות, וולדן פסול ואינן מרגילות אותו, אלא הוא מרגיל אותה - לא הפסידו כתובתן אלא כשלא הכיר בהן מתחילה, משום מקח טעות. 10) שם קא, א. שמתנה היא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם). 11) ואין צורך לומר בחיי בעליהן אין להן מזונות, שהרי יושבות בעבירה וחייבות לצאת, ואם יקבלו מזונות יתעכבו בבית בעליהן (יבמות פה.). 12) ואע"פ שאינו חייב לפדותה - ולא תקנו פירות לבעל אלא משום פדיונה - בכל זאת אינו משלם פירות שאכל - משום קנס.

ג. וְלָמָּה אֵין לָהֶם עִקָּר[13] וְיֵשׁ לָהֶן תּוֹסֶפֶת? הָעִקָּר, שֶׁהִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[14] - הוֹאִיל וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, אֵין לָהּ עִקָּר[15]; אֲבָל תּוֹסֶפֶת, שֶׁהוּא חַיָּב עַצְמוֹ בָּהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה וְתַעֲמֹד לְפָנָיו[16] - הֲרֵי עָמְדָה בִּתְנַאי שֶׁלָּהּ, וַהֲרֵי הִקְנִית לוֹ הֲנָאָתָהּ, וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת [לְפָנָיו], אֲבָל הַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתָהּ[17] עָלָיו, וּמַה הִיא יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? לְפִיכָךְ יֵשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת[18], שֶׁאֵין מַעֲשֶׂיהָ הֵן הַגּוֹרְמִין לָהּ[19] לְהֵאָסֵר אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, אֶלָּא אֲסוּרָה הָיְתָה מִקֹּדֶם.

13) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה. 14) כמבואר לעיל פ"י ה"ו. 15) ואין כאן תקנת חכמים, שגם הם רוצים שתצא מהר. 16) כי אילו היא רוצה לצאת, ודאי שאין לה תוספת, כי לא הקנה לה על דעת שתצא לרצונה ותיטול את שלו. 17) ובשניה, החכמים אסרוה עליו. 18) ואפילו איילונית שלא הכיר בה יש לה תוספת, כיון שהוסיף לה מדעתו ולא חשש שמא תמצא איילונית רצה ליזוק בנכסיו (ר"ן כתובות, פרק יא). 19) = שלא מעשיה הביאוה לידי כך.

ד. וְלָמָּה לֹא חָלְקוּ בַּשְּׁנִיָּה בֵּין שֶׁהִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אֶלָּא אָמְרוּ: אֵין לָהּ עִקָּר כְּתֻבָּה בְּכָל מָקוֹם?[20] מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עָשׂוּ בָּהּ חִזּוּק[21]. אֲבָל אִם נָשָׂא אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ, אוֹ אַחַת מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, בָּהּ - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה; שֶׁחַיָּבֵי לָאוִין שֶׁהִכִּיר בָּהּ - רָצָה לָזוּן[22] בִּנְכָסָיו, וְחַיָּבֵי עֲשֵׂה[23] - אִסּוּרָן קַל. וְיֵשׁ לִשְׁתֵּיהֶן מְזוֹנוֹת לְאַחַר מוֹתוֹ[24]. וְכֵן אִם לָוְתָה וְאָכְלָה[25] - חַיָּב לְשַׁלֵּם. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתָן לְהוֹצִיא - מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל כָּל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל מִכָּל נְכָסֶיהָ[26].

20) ואפילו הכיר בה. 21) יבמות פה, ב. אבל דברי תורה אינם צריכים חיזוק. 22) לזון אותה מנכסיו, ובכת"י התימנים: ליזוק. וכן בדפוס שונצינו. 23) כגון בעולה לכהן גדול (ראה לעיל פ"א ה"ח), לפיכך יש להן כתובה אפילו לא הכיר בהן, ואינן צריכות חיזוק שהרי מן התורה הן. ולפי זה, חלוצה לכהן הדיוט אין לה כתובה, שהרי איסורה מדברי סופרים (הל' איסורי ביאה פי"ז, ה"ז) ועשו בה חיזוק (כסף־משנה). 24) יבמות פה, א. אבל בחייו אין להן מזונות כי עליהן לצאת מבעליהן, משום עבירה. 25) שהלך בעלה למדינת הים ולא הניח לה מזונות. 26) יבמות פה, א. שהרי לא כדין אכלם, שאין לו בהן נישואין, וכן ראוי לקנסם - כשהכירו בהן - שהם הרגילו ושידלו את הנשים לנישואי עבירה.

ה. הַמְמָאֵנֶת[27] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[28], אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[29]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל. וְאִם לָוְתָה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחְתָּיו וְאָכְלָה, וְאַחַר כָּךְ מֵאֲנָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מְזוֹנוֹת מִן הַבַּעַל[30].

27) קטנה יתומה שהשיאוה אמה או אחיה, ויכולה למאן ולצאת בלא גט, כמבואר לעיל פ"ד ה"ח. 28) שמעצמה יוצאת נגד רצונו. 29) כתובות קא, א. מתנה הוא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם) והרי ידע מראש שהיא קטנה ויכולה למאן. 30) שם קז, ב. כשם שאין לה כתובה, כך אין לה מזונות שהם תנאי כתובה.

ו. מִי שֶׁזִּנְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[31], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[32] וְלֹא אֶחָד מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ.

31) כתובות קא, א. ויבמות פז, ב. 32) שהרי לא עמדה בתנאי שלה שתהיה נאמנת לו, כמבואר לעיל ה"ג.

ז. וְהֵיאַךְ דִּין נָשִׁים אֵלּוּ[33] בַּנְּדוּנְיָא שֶׁלָּהֶם?[34] כָּל אִשָּׁה שֶׁנְּדוּנְיָתָהּ קַיֶּמֶת - אֲפִלּוּ זִנְתָה, נוֹטֶלֶת שֶׁלָּהּ וְהוֹלֶכֶת[35]. וְאִם הָיְתָה שְׁנִיָּה אוֹ אֶחָד מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה אַיְלוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ - הֲרֵי הִיא בִּנְדוּנְיָתָהּ כְּכָל הַנָּשִׁים.

33) הנידונות בפרק זה כל אחת לעצמה. 34) שהכניסו לבעליהן. 35) כתובות קא, א.

ח. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[36]; וְנִכְסֵי מְלוֹג, מַה שֶּׁנִּגְנַב אוֹ שֶׁאָבַד - אָבַד לָהּ, וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[37]. הָיְתָה אַיְלוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְלֹא הִכִּיר בָּהּ: כָּל מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב אוֹ בָּלָה אוֹ שֶׁנִּשְׁחַק מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אֵין הַבַּעַל חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי הִיא נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לִהְיוֹתָן אֶצְלוֹ[38]; וְכָל מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֵי מְלוֹג - חַיָּב לְשַׁלֵּם. הִפְךְ מִכָּל הַנָּשִׁים. מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אִישׁוּת גְּמוּרָה, לֹא זָכָה בְּנִכְסֵי מְלוֹג[39].

36) שאם נגנבו או אבדו, חייב לשלם. 37) כאן הוא סוף ההלכה, לפי כת"י התימנים ודפוסים קדומים. ובדפוסים

המאוחרים, מתחלת הלכה ח' במילים: "נכסי צאן ברזל חייב באחריותם", וזהו סדר משובש. והטעם בכל אלה, הואיל ויש להן כתובה כשאר הנשים, כמבואר לעיל ה"ד, ממילא גם דין נדונייתן כשאר הנשים. והשניה – אע"פ שאין לה כתובה (ראה לעיל ה"ב) - קנסוהו חכמים לשלם לה מה שנגנב מנכסי צאן ברזל, כדי לעקור מהם תורת נישואין, אף־על־פי שמצד הדין ברשותו הם עומדים, ומותר לו להוציאם, ועל מנת כן קבלם, שלא יפרע אלא אם יגרשנה מדעתו (ר"ן כתובות, שם). ונכסי מלוג שמצד הדין הם שלה וברשותה הם, קנסוה חכמים שלא תטול בהם כלום אם נאבדו, ועשאוה כשאר נשים, שאם אבדו - אבדו לה. נמצא קנסו אותו בשלו, ואותה בשלה (כתובות קא. והשווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ט מ"ג).
38) וידעה שאסורה לו, אם כן מחלתם לו מתחילה. ואע"פ שקיבל אחריותם, עם ביטול הקידושין שהיו בטעות - בטלה ממילא אחריותו. 39) והרי זה כאילו קיבלם אחר להנאתו שחייב באחריותם (כתובות קא.). והשוו דין אלמנה לכהן גדול - שהיא מחייבי לאוין - לדין איילונית שלא הכיר בה (שם קא:), וכן מבואר ברי"ף שם, וראה ט"ז לאהע"ז סי' קטז ס"ה.

1 **ט. וְהַמְמָאֶנֶת - אֵין לָהּ בְּלָיוֹת[40] כְּלָל. שֶׁאֵין מוֹצִיאִין**
2 **מִן הַבַּעַל דָּבָר מִמַּה שֶׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנְּכָסֶיהָ, בֵּין**
3 **מִנְּכָסֵי מְלוֹג בֵּין מִנְּכָסֵי צֹאן בַּרְזֶל[41], אֶלָּא נוֹטֶלֶת**
4 **הַנִּמְצָא לָהּ וְיוֹצְאָה.**

40) נכסיה שבלו ואפסו לגמרי. 41) כתובות, שם. שהרי ברשות בית־דין נשאה, וכשהוציא את נכסיה יכול הוא לומר: כשאגרשנה מדעתי אחזיר לה מה שקיבלתי עלי באחריות. ונכסי מלוג אע"פ שלא ברשות הוציאם, יכול הוא לומר: אין עלי להחזירם עד שאגרשנה, שמא תמות בחיי ואירשנה (רש"י שם).

5 **י. מִי שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר**
6 **וְלֹא תּוֹסֶפֶת[42]. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵהַבַּעַל דָּבָר מִמַּה**
7 **שֶׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנְּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ, וְאֵין צָרִיךְ**
8 **לוֹמַר נִכְסֵי מְלוֹג[43]. וְלֹא הַמְזַנָּה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף**
9 **הָעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[44] אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית[45], אוֹ**
10 **הַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רָע[46] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר**
11 **וְלֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[47]. וְכָל אַחַת מֵהֶן**
12 **נוֹטֶלֶת הַנִּמְצָא לָהּ מִנְּדוּנְיָתָהּ וְיוֹצְאָה, וְאֵין הַבַּעַל**
13 **חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם, לֹא מַה שֶּׁפִּחֵת וְלֹא מַה שֶּׁאָבַד.**

42) כבר ביאר רבינו כל זה למעלה בה"ו, ולא כתבו כאן אלא לסמוך אליו ענין עוברת על דת וחברותיה.
43) כתובות קא, א. 44) הכתובה בתורת משה [וראה מש"כ להלן בהערה סד]. 45) מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ראה להלן הי"ב. 46) שעשתה דברים מכוערים ביותר, אלא שאין עדות ברורה בזנות. כמבואר בסמוך הט"ו. 47) כתובות שם, וב"ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו.

14 **יא. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֶן עֲבֵרָה**
15 **עַל דַּת מֹשֶׁה: יוֹצְאָה בַּשּׁוּק וּשְׂעַר רֹאשָׁהּ גָּלוּי[48]. אוֹ**
16 **שֶׁנּוֹדֶרֶת אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּעַת וְאֵינָהּ מְקַיֶּמֶת[49]. אוֹ שֶׁשִּׁמְשָׁהּ**
17 **מִטָּתָהּ וְהִיא נִדָּה[50]. אוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹצָה[51] לָהּ חַלָּה[52].**
18 **אוֹ שֶׁהֶאֱכִילָה אֶת בַּעְלָהּ דְּבָרִים אֲסוּרִים. אֵין צָרִיךְ**
19 **לוֹמַר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּנְבֵלוֹת[53], אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁאֵינָן**
20 **מְעַשְּׂרִין[54]. וְהֵיאַךְ יְוַדַּע דָּבָר זֶה? כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה לוֹ:**
21 **פֵּרוֹת אֵלּוּ פְּלוֹנִי כֹּהֵן[55] תִּקְּנָם לִי, וְעָשָׂה זוֹ פְּלוֹנִית**
22 **הִפְרִישָׁה לִי חַלָּתָהּ, וּפְלוֹנִי הֶחָכָם טְהֵר לִי אֶת**
23 **הַכֶּתֶם[56]; וְאַחַר שֶׁאָכַל אוֹ בָּא עָלֶיהָ שָׁאַל אוֹתוֹ**
24 **פְּלוֹנִי, וְאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. וְכֵן אִם**
25 **הֶחֱזִקָה נִדָּה בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ[57] וְאָמְרָה לְבַעְלָהּ: טְהוֹרָה**
26 **אֲנִי, וּבָא עָלֶיהָ.**

48) והכתוב אומר (במדבר ה, יח): "ופרע את ראש האשה", מכלל שבאותה שעה לא עמדה פרועה - מכאן אתה למד שאסור לבנות ישראל לצאת פרועות ראש (כתובות עב. וברש"י). 49) והתורה אמרה (במדבר ל, ג): "לא יחל דברו". ולא עוד אלא שבעוון נדרים - בנים מתים (כתובות, שם). 50) ואמרה לבעלה: טהורה אני. 51) חותכת ומפרשת, מלשון המשנה (חלה ב, ג). 52) מעיסתה.
53) שאיסורם מן התורה. 54) שאין איסורו בזמן הזה אלא מדרבנן (פ"א מהל' תרומות הכ"ו) – 'מגיד משנה'.
55) כהן לאו דוקא, אלא שדרך הכהן לתקן את הפירות וליטול את הראוי לו ('מאירי' ורש"י במהדורה קמא הוצ' רי"נ אפשטיין, עמ' 45). 56) שנמצא על בשרה או על בגדה, וטיהרו החכם אחרי שקבע שזה מדם מכה שנתגעלה והוציאה דם וכיוצא בזה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ט הכ"ב. ובגמרא לפנינו הנוסחא: "טיהר לי את הדם". וכנוסחת רבינו, כ"ה גם ברי"ף. וראה בפ"ט מהל' איסורי ביאה ה"ב, שכתמים מדרבנן כיון שהם בלי הרגשה, ועי' להלן הערה סד. 57) שראוה לובשת בגדי נידות, ולבעלה אמרה טהורה אני (כתובות שם, וברש"י).

27 **יב. וְאֵי זוֹ הִיא דַּת יְהוּדִית? הוּא מִנְהַג הַצְּנִיעוּת**
28 **שֶׁנָּהֲגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה**
29 **אַחַת מֵהֶן עֲבֵרָה עַל דַּת יְהוּדִית: יוֹצְאָה לַשּׁוּק אוֹ**
30 **לְמָבוּי[58] מְפֻלָּשׁ[59] וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ וְאֵין עָלֶיהָ רְדִיד[60]**
31 **כְּכָל הַנָּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׂעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת.**
32 **אוֹ שֶׁהָיְתָה טוֹוָה בַּשּׁוּק וּוֵרֵד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ כְּנֶגֶד פָּנֶיהָ,**
33 **עַל פַּדַּחְתָּהּ[61] אוֹ עַל לֶחָיֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשׂוֹת הָעַכּוּ"ם**
34 **הַפְּרוּצוֹת[62]. אוֹ שֶׁטּוֹוָה בַּשּׁוּק וּמַרְאַת זְרוֹעוֹתֶיהָ לִבְנֵי**
35 **אָדָם. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשַׂחֶקֶת עִם הַבַּחוּרִים. אוֹ שֶׁהָיְתָה**
36 **תּוֹבַעַת הַתַּשְׁמִישׁ בְּקוֹל רָם מִבַּעְלָהּ, עַד שֶׁשְּׁכֵנוֹתֶיהָ**
37 **שׁוֹמְעוֹת אוֹתָהּ מְדַבֶּרֶת עַל עִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ. אוֹ**
38 **שֶׁהָיְתָה מְקַלֶּלֶת אֲבִי בַּעְלָהּ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ.**

58) רחוב צר. 59) פתוח לרשות הרבים. 60) צעיף, מלשון הכתוב (ישעיה ג, כג): "והצניפות והרדידים".
61) מצחה. 62) כתובות עב, ב. וב'תוספות' שם הביאו בשם רבינו חננאל: "טווה ורד, צמר אדום היא טווה שיפול על פניה מזהרוריתו, וזוהי עזות מצח ופריצות".

יג. עֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה חוֹגֶרֶת בְּסִינָר[63] תָּמִיד בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, מִשּׁוּם צְנִיעוּת[64]. וְאִם לֹא חָגְרָה - אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[65], וְלֹא הִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן אִם יָצְתָה בְּרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ מֵחָצֵר לְחָצֵר בְּתוֹךְ הַמָּבוֹי - הוֹאִיל וּשְׂעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דָּת[66].

63) מכנסים (רש"י). או חגורה (פירוש המשנה לרבינו, שבת פ"י מ"ד). 64) בבא־קמא פב, א. וב'ירושלמי' פ"ד דמגילה ה"א: "מפני מעשה שאירע שבעלה קוף מכדרכה ושלא כדרכה". ומטעם זה צריכה לחגור סינר אפילו בביתה (הגהות הגרצ"ה חיות בב"ק שם). 65) בכת"י התימנים, תיבה זו אינה. וכן הוא ב'כסף משנה'. וב'מגיד משנה' הביא: "דת יהודית", וכן הגיה ב'מעשה רוקח' [ולפי נוסחתנו נראה שתקנות חכמים הן "דת משה" שהרי נצטוינו בתורה לשמור ולעשות ככל תקנותיהם (ספר המצוות שורש א', ומ"ע קעד) ושלפיכך נכללו חלה ומעשרות שהם בזמן הזה מדרבנן (ראה במגיד־משנה) וכתם שאף הוא מדרבנן - בכלל דת משה (למעלה הי"א). ודת יהודית היא מנהג שנהגו בנות ישראל ולא תקנוהו חכמים]. 66) כתובות עב, ב.

יד. הָעוֹבֶרֶת עַל דָּת - צְרִיכָה הַתְרָאָה[67] וְעֵדִים[68], וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ[69]. עָבְרָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[70], וְיָדַע שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת עַל דָּת, וְהִתְרָה בָּהּ בְּלֹא עֵדִים, וְחָזְרָה וְעָבְרָה, הוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: אַחַר הַתְרָאָה עָבְרָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא עָבַרְתִּי כְּלָל, אוֹ: לֹא הִתְרָה בִּי, אִם רָצָה לְהוֹצִיא - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן כְּתֻבָּה אַחַר שֶׁתִּשָּׁבַע שֶׁלֹּא עָבְרָה[71]; שֶׁאִם תּוֹדֶה שֶׁעָבְרָה אַחַר הַתְרָאָה זוֹ - אֵין לָהּ כְּלוּם.

67) שמא תחזור בה. ואם תחזור לא תפסיד כתובתה. 68) על ההתראה ועל העבירה. 69) סוטה כה, א. ותוספתא כתובות פ"ד. הוצאת צוקמ. עמ' 12, 269). 70) שלא היו עדים בדבר. 71) אחר ההתראה (מגיד־משנה). והרי זה דומה למוציא שטר חוב על חבירו, והלה טוען פרוע הוא, שבעל השטר צריך שבועה ('בית יוסף' אהע"ז סי' קטו). [רוצה לומר, שמה שכתב רבינו "נותן כתובה אחר שתשבע" היינו שהבעל תובע ממנה שתשבע כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב, שאז צריכה להשבע, וראה להלן הערה פא].

טו. כֵּיצַד הִיא יוֹצְאָה מִשּׁוּם שֵׁם רַע? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁהָיְתָה שָׁם עֲבֵרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדוּת בְּרוּרָה בִּזְנוּת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְּחָצֵר לְבַדָּהּ, וְרָאוּ רוֹכֵל יוֹצֵא[72], וְנִכְנְסוּ מִיָּד בִּשְׁעַת יְצִיאָתוֹ, וּמָצְאוּ אוֹתָהּ עוֹמֶדֶת מֵעַל הַמִּטָּה וְהִיא לוֹבֶשֶׁת הַמִּכְנָסַיִם אוֹ חוֹגֶרֶת אֲזוֹרָהּ, אוֹ שֶׁמָּצְאוּ רֹק לַח לְמַעְלָה מִן הַכִּילָה[73]. אוֹ שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים מִמָּקוֹם אָפֵל, אוֹ מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. אוֹ שֶׁרָאוּהוּ מְנַשֵּׁק עַל פִּי חֲלוּקָהּ, אוֹ שֶׁרָאוּ אוֹתָן מְנַשְּׁקִין זֶה אֶת זֶה אוֹ מְגַפְּפִין[74] זֶה אֶת זֶה. אוֹ שֶׁנִּכְנְסוּ זֶה אַחַר זֶה וְהֵגִיפוּ[75] דְּלָתוֹת. וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אִם רָצָה הַבַּעַל לְהוֹצִיאָהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. וְאֵין זוֹ צְרִיכָה הַתְרָאָה[76].

72) ב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו, הגירסא: רוכל יוצא מתוך ביתה. רוכל - מוכר בשמים לנשים להתקשט בהם. 73) רשת, שפורשים על המיטה להגן על הישן בה מיתושים וזבובים. מי זרק הרוק למעלה? כי אם השוכב ופניו למעלה, הלכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש (יבמות כד: וברש"י). 74) מחבקים. 75) סגרו. וכל זה מוזכר ביבמות כד, ב. וב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו. 76) כיון שעברה, כבר נאסרה על בעלה, ואין עוד צורך בהתראה (כסף־משנה).

טז. עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית, וְכֵן זֹאת שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר - אֵין כּוֹפִין אֶת הַבַּעַל לְהוֹצִיא, אֶלָּא אִם רָצָה - לֹא יוֹצִיא[77]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הוֹצִיא - אֵין לָהֶן כְּתֻבָּה[78]. שֶׁהַכְּתֻבָּה תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְלֹא הִקְפִּידוּ אֶלָּא עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַצְּנוּעוֹת; אֲבָל אֵלּוּ הַפְּרוּצוֹת אֵין לָהֶן תַּקָּנָה [זוֹ], אֶלָּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[79].

77) עוברת על דת - דינה מבואר בסוטה כה, א. ויוצאה משום שם רע, אע"פ שאמר רבי (יבמות כד:) הואיל ומכוער הדבר, תצא - אין הכוונה אלא מן הבועל הנטען, אבל מבעלה אין מוציאים אותה אלא בעדי טומאה ממש, וכמו שאמרו (מכות ז.): "במנאפים - משיראו כמנאפים" (רי"ף פ"ב דיבמות). 78) לכשיוציאון אחר־כך. 79) ואם חזרה ממעשיה הראשונים ומתנהגת מכאן ואילך בדרכי צניעות, צריך לכתוב לה כתובה אחרת, שהכתובה הראשונה בטלה, כשעברה על התראתו ('חלקת מחוקק' אהע"ז סי' קטו, סי"ח).

יז. מִי שֶׁרָאָה אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה, אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ אַחַת מִקְּרוּבוֹתָיו אוֹ מִקְּרוּבוֹתֶיהָ, שֶׁהוּא מַאֲמִינָם וְסוֹמֶכֶת דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה הָאוֹמֵר אִישׁ בֵּין שֶׁהָיְתָה אִשָּׁה - הוֹאִיל וְסָמְכָה דַעְתּוֹ לְדָבָר זֶה שֶׁהוּא אֱמֶת, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיא, וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ[80], וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[81]. וְאִם הוֹדָת לוֹ שֶׁזִּנְּתָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָהּ[82] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[83] שֶׁלֹּא זִנְּתָה תַּחְתָּיו, אִם רָאָה אוֹתָהּ בְּעַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ. אֲבָל בִּדְבָרֵי[84] אַחֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ[85] אֶלָּא עַל יְדֵי גִּלְגּוּל[86].

80) קידושין סו, א. 81) אע"פ שהוא מאמין לדברי העד, אין הוא יכול להפסידה ממון בפחות משני עדים. 82) תובע ממנה שתשבע שאז חייבת להשבע, כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב (כסף־משנה, ועי' לעיל הערה ע). 83) מפורש למעלה פכ"ג ה"ט. 84) בכת"י התימנים: "בדברי אחר", והכוונה אם הוא בעצמו לא ראה, אלא הוא סומך על דברי עד אחר. 85) שהרי אינו טוען

טענת ודאי, ואין נשבעים על טענת ספק. 86) אם נתחייבה לו שבועה ממקום אחר, הוא מגלגל ומוסיף עליה גם שבועה זו שלא זנתה תחתיו.

יח. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו בִּרְצוֹנָהּ - אֵין מַשְׁגִּיחִין לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[87]. אֲבָל אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת, וְאִבְּדָה הַבְּלָאוֹת[88]; שֶׁהֲרֵי הוֹדָת בַּזְּנוּת[89]. וְאִם הָיָה מַאֲמִינָהּ וְסוֹמֵךְ דַּעְתּוֹ עַל דְּבָרֶיהָ - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ. וְאֵין בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת הָאִישׁ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים[90] וְיָעִידוּ שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ זֹאת בִּפְנֵיהֶם בִּרְצוֹנָהּ, וְאַחַר כָּךְ כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא.

87) נדרים צ, ב. ואחרי תקנת רבינו גרשום, שאינו יכול לגרש אשתו בעל כרחה, גם הבעל אינו נאמן לומר שאשתו זנתה - שמא עיניו נתן באחרת (׳הגהות מיימוניות׳). 88) מה שאבד או נגנב מנכסי נדוניתה, כמבואר לעיל הלכה י. 89) והודאתה דומה כמאה עדים (נדרים צא.). 90) ביבמות כד, ב: "בית דין - בעדים הוא מוציא".

יט. הָאִשָּׁה שֶׁזִّנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בִּשְׁגָגָה[91] אוֹ בְּאֹנֶס - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה; הָא נִתְפְּשָׂה - מֻתֶּרֶת. בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ עַכּוּ"ם[92] בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ יִשְׂרָאֵל. וְכֹל שֶׁתְּחִלַּת בִּיאָתָהּ בְּאֹנֶס, אַף־עַל־פִּי שֶׁסּוֹפָהּ בְּרָצוֹן, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: הַנִּיחוּ לוֹ, שֶׁאִלְמְלֵי לֹא אָנַס אוֹתִי הָיִיתִי שׁוֹכַרְתּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁהַיֵּצֶר לְבַשָּׂהּ, וּמִתְּחִלָּה [הָיְתָה] בְּאֹנֶס[93].

91) כגון אשתו ואשת איש עמו בבית, ונתכוון לאשתו ונזדמנה לו זו, ואף היא שגגה כסבורה שהוא בעלה (סוטה כח, וברש"י). וכן מצינו: "שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתם לחופה החליפו (הוחלפו) את של זה לזה, ואת של זה לזה" (יבמות לג:), אבל האומרת זניתי מפני שסברתי מותר לזנות, הרי זו כמזידה ואסורה לבעלה ישראל (שו"ע אהע"ז סי׳ קעח, ס"ג). 92) כתובות ג, ב. 93) כתובות נא, ב.

כ. נָשִׁים שֶׁגָּנְבוּ אוֹתָן לִסְטִים[94] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁבוּיוֹת[95], שֶׁהֵן אֲנוּסוֹת, וּמֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. וְאִם הִנִּיחוּם[96], וְהָלְכוּ לַלִּסְטִים מֵעַצְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ בְּרָצוֹן, וַאֲסוּרוֹת לְבַעְלֵיהֶן[97]. וְדִין הַשּׁוֹגֶגֶת וְדִין הַנֶּאֱנֶסֶת אֶחָד הוּא, שֶׁהַשְּׁגָגָה צַד אֹנֶס יֵשׁ בָּהּ.

94) שודדים, מתחת בעליהן. 95) שנשבו במלחמה ע"י חיל האויב. 96) ללכת לבעליהן. 97) כתובות, שם.

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בַּעְלָהּ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁשָּׁגְגָה אוֹ שֶׁנֶּאֱנְסָה - אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, שֶׁהֲרֵי נַעֲשֵׂית זוֹנָה[98] מִכָּל מָקוֹם, וְהוּא אָסוּר בִּזּוּנָהּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[99].

98) יבמות נו, ב. 99) פי"ז ה"א, ופי"ח ה"א. ושם בה"ז כותב רבינו: אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר (דברים כד, ד): "לא יוכל בעלה הראשון. . . . לשוב לקחתה. . . . אחרי אשר הוטמאה", הכל בכלל, שאם נבעלו אסורות על בעליהן, פירט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה שהיא מותרת לבעלה, שנאמר: "והיא לא נתפשה", אבל אשת כהן באיסורה עומדת, שהרי היא זונה".

כב. אֶחָד אֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת, הָעִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת, וְלֹא הִפְסִידָה מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם[100]. וְכוֹפִין אֶת הַכֹּהֵן[101] לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וּלְגָרְשָׁהּ.

100) נדרים צא, א. 101) שהרי אסור בזונה, והתורה אמרה (ויקרא כא, ח): "וקדשתו . . . קדוש יהיה לך", וקדשתו - בעל כרחו, שאם לא רצה דפנו (הכהו) - יבמות פה, ב.

כג. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי, אוֹ שָׁגַגְתִּי וְנִבְעַלְתִּי לְאַחֵר - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[102]. וְאִם הָיְתָה נֶאֱמֶנֶת לוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל דְּבָרָיו - יוֹצִיא[103] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

102) נדרים צ, ב. צא, א. 103) אונס ביחס לכהן, כרצון ביחס לאשת ישראל, ובאשת ישראל - יוציא, כמבואר לעיל הי"ז־יח.

כד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: אַל תִּסְתְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְנִכְנְסָה עִמּוֹ לְסֵתֶר בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים, וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה[104] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ עַד שֶׁיַּשְׁקֶנָּה מֵי הַמָּרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סוֹטָה[105]. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[106]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מָצְאוּ דָּבָר מְכֹעָר, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר יוֹתֵר מְכֹעָר מִזֶּה[107]. וְהַיּוֹם שֶׁאֵין שָׁם[108] מֵי סוֹטָה[109] - נֶאֱסָרָה עָלָיו אִסּוּר עוֹלָם[110]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ הָרָעִים גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר.

104) כדי צליית ביצה וגמיעתה (הל׳ סוטה פ"א ה"ב). 105) שם. 106) שמא נטמאה ונאסרה עליו, ולהשקותה אי־אפשר, שהכתוב אומר (במדבר ה, טו): "והביא האיש את אשתו". והרי הוא מת (סוטה כה. וכן פסק רבינו בפ"ב מהל׳ סוטה ה"ז). 107) שנסתתרה עם החשוד אחרי שבעלה התרה בה. 108) ראה בביאור מילה זו בפ"א מהל׳ יסודי התורה ה"א, ועי׳ עוד בפ"ד מהל׳ אישות ה"ז, הערה מג. 109) לבדקה אם טהורה היא. 110) סוטה ב, ב.

כה. אָמַר לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ: אַל תִּסְתְּרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[111] בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שָׁם מֵי סוֹטָה. וְחַיָּב לְהוֹצִיא, וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[112]. וְאִם הוֹדֵית שֶׁנִּסְתְּרָה אַחַר שֶׁהִתְרָה בָּהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[113]. וּלְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָהּ[114] עַל זֶה, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן כְּתֻבָּה.

111) כי יש לחוש לדעת רבי יוסי ברבי יהודה הסובר

שאפילו קנא לה בעלה בינו לבינה, הרי זה קינוי והתראה (סוטה ב:). 112) כי אינו נאמן להפסידה כתובתה על פי עצמו. 113) הודאת בעל דין כמאה עדים. 114) ראה למעלה הלכה יז, והערה פא.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין הנושא אשה סתם ונמצאו עליה נדרים, או מומים. הרואה דם בשעת תשמיש, או שנולדו בה מומים אחרים, האיש שנולדו בו מומין אחרי הנישואין, היבם שנמצא בו אותו המום שהיה לבעלה.

א. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[2], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[3]. בְּאֵלּוּ נְדָרִים אָמְרוּ? שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן, אוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין[4], וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַמִּינִים שֶׁדֶּרֶךְ כָּל נְשֵׁי הַמָּקוֹם לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶן[5]; אֲבָל נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר אַחֵר חוּץ מֵאֵלּוּ - לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם[6].

2) כתובות עב, ב במשנה, וכפירוש שמואל שם בגמרא עג, ב שאפילו בקידשה סתם (שלא התנה עמה על־מנת שאין עליך נדרים) תצא בלא כתובה, אבל גט צריכה, הואיל וקידשה סתם. 3) שם קא, א: "נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה. . . אין להן תוספות, וכל־שכן מנה־מאתים", כי היה לה לגלות לבעלה על נדריה. 4) שם עב, ב. שיש בהן עינוי נפש ומתגנה עליו (רש"י). 5) וכמו שאמרו ב'ירושלמי' כתובות פ"ז, ה"ז: "כלי פשתן דקים הבאים מבית שאן, ככלי צבעונים הם". 6) כל שאין בו עינוי נפש אינו מקפיד, והשווה לעיל פ"ז ה"ז.

ב. וְכֵן הַכּוֹנֵס אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצָא בָּהּ מוּם מִמּוּמֵי הַנָּשִׁים שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּם[7], וְלֹא יָדַע הַבַּעַל בְּמוּם זֶה וְלֹא שָׁמַע בּוֹ וְרָצָה[8] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[9]. כֵּיצַד? הָיָה מֻרְחָץ בָּעִיר וְהָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: לֹא יָדַעְתִּי מוּמִין אֵלּוּ, וַאֲפִלּוּ מוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו, וַחֲזָקָה שֶׁשָּׁמַע וְרָצָה[10]. וְאִם אֵין שָׁם מֻרְחָץ אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - טוֹעֵן בְּמוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר. וְנִכְפֶּה[11] בְּעִתִּים יְדוּעִים[12] - הֲרֵי הוּא מִמּוּמֵי[13] סֵתֶר. אֲבָל בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין לוֹ, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס[14]. דָּבָר יָדוּעַ הוּא, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָיָה מִנְהַג הַנָּשִׁים שָׁם לְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק וּפְנֵיהֶן גְּלוּיוֹת, וְהַכֹּל יוֹדְעִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין: זוֹ הִיא בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְזוֹ הִיא אֲחוֹתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, כְּמוֹ עָרֵי אֱדוֹם בַּזְּמַן הַזֶּה. אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַבָּנוֹת שָׁם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּלָל, וְאִם תֵּצֵא הַבַּת לַמֻּרְחָץ - בַּנֶּשֶׁף תֵּצֵא, מִתְנַסֶּרֶת[15], וְלֹא יִרְאֶה אוֹתָהּ אָדָם חוּץ מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהוּא, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם מֻרְחָץ וְשֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ קְרוֹבָה לִבְדֹּק בָּהּ; אֲבָל הָיָה שָׁם מֻרְחָץ בָּעִיר זוֹ שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים לָצֵאת בָּהּ וּפְנֵיהֶם מְגֻלּוֹת, אִם יֵשׁ לוֹ קְרוֹבָה - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָהּ עֲרֻמָּה בַּמֻּרְחָץ. וְאִם דַּרְכָּן לְהִתְנַכֵּר וּלְהִתְחַבֵּא אַף בַּמֻּרְחָץ, וְשֶׁתְּהֵיֶה הַבַּת רוֹחֶצֶת בַּלַּיְלָה[16] אוֹ בְּבֵית קָטָן בַּמֻּרְחָץ לְבַדָּהּ, עַד שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה וְלֹא תִּוָּדַע - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהַדְּבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל טַעַם הֵם, וְאֵינָם גְּזֵרַת הַכָּתוּב[17].

7) למעלה פ"ז ה"ז. 8) והסכים (כלומר, שלא שמע עליו, ולא הסכים). 9) כתובות עב, ב. וכנ"ל הערה א'. 10) שם עה, ב. 11) חולי שממנו נופלת לארץ (אפילפסיה). 12) שהמחלה תוקפתה בזמנים קבועים, ונזהרת אז מלצאת בין הבריות (רש"י כתובות עז.). 13) ובנוסח כת"י: "כמומי". 14) כתובות עה, ב. 15) מעלימה את זהותה, מלשון הכתוב (מלכים־א יד, ה): "והיא מתנכרה". 16) ואין שם אור. ומקור דברים אלו בדברי הגאונים שהובאו ברא"ש כתובות פ"ז סי' טו. 17) אילו היו גזירת הכתוב, לא היינו מחלקים בין מקום למקום, כיון שכך גזרה תורה (כסף־משנה).

ג. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים[18], שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו', אֵינוֹ[19] קְרוֹבוֹתָיו בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ מְיֻדָּעָיו. וַאֲפִלּוּ הָיָה גֵּר בָּעִיר שֶׁאֵין לוֹ קָרוֹב כְּלָל, אִם יֵשׁ שָׁם מֻרְחָץ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ רֵעִים, וְאוֹמֵר לְאֶחָד מֵרֵעָיו שֶׁתִּבְדֹּק לוֹ אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ עַל פְּלוֹנִית, וּלְפִיכָךְ חֶזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס. וְלֹא יֵרָאֶה לִי דִּין זֶה. שֶׁאֵין כָּל אָדָם מוֹצִיא כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ מִדְּבָרִים אֵלּוּ לַכֹּל, אֶלָּא לִקְרוֹבָיו. וְעוֹד, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת אֶלָּא לְדִבְרֵי קְרוֹבָיו בִּיּוֹתֵר.

18) הובאו דבריהם ברא"ש, כתובות שם. 19) ובכת"י התימנים: אינן.

ד. כֵּיצַד הִיא טַעֲנַת הַמּוּמִין? אִם הָיוּ הַמּוּמִין שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ מוּמִין שֶׁוַּדַּאי הָיוּ בָּהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס, כְּגוֹן אֶצְבַּע יְתֵרָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[20] - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁיָּדַע בָּהֶן הַבַּעַל וְרָצָה, אוֹ שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע[21]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּלָל. הָיוּ מוּמִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהּ אַחַר הָאֵרוּסִין: אִם נִמְצְאוּ בָּהּ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְבֵית הַבַּעַל - עַל הַבַּעַל לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה הָיוּ בָּהּ, וְהָיָה מִקָּחוֹ מִקַּח טָעוּת; וְאִם נִמְצְאוּ בָּהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאַחַר הָאֵרוּסִין נוֹלְדוּ[22], וְנִסְתַּחֲפָה שֶׁדֵּהוּ[23].

20) שנולדו עמה. ובכת"י התימנים: וכיוצא בה. 21) כגון שהיה המום בפניה, חזקה היא שידע בו הבעל ונתרצה, ואינו נאמן לומר שעצם עיניו או השפילן ולא הכיר באותו מום עד עתה ('בית יוסף' לאהע"ז סי' לט). 22) כי עלינו לומר: "כאן נמצאנו וכאן היו" - כאן היו קודם האירוסין,

ולפיכך עליו להביא ראיה (כתובות עה:). 23) מזלו של בעל גרם שתומם. נסתחפה - לשון מטר סוחף (משלי כח, ג), נשטפה שדהו (רש"י לכתובות ב.).

ה. הֵבִיא הַבַּעַל רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא תִּתְאָרֵס הָיוּ בָהּ, אוֹ שֶׁהוֹדָה לוֹ בְּכָךְ, וְהֵבִיא הָאָב רְאָיָה שֶׁרָאָה וְשָׁתַק וְנִתְפַּיֵּס[24], אוֹ שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע בָּהֶן וְנִתְפַּיֵּס[25] - הֲרֵי זֶה חַיָּב בַּכְּתֻבָּה[26].

24) ונתרצה. 25) כגון שהיה המום בפניה, חזקה שידע בו, או שיש שם מרחץ, וכמבואר לעיל ה"ב. 26) כתובות עו, א.

ו. בָּא עַל אִשְׁתּוֹ, וְשָׁהָה[27] כַּמָּה יָמִים, וְטָעַן שֶׁמּוּם זֶה לֹא נִרְאָה לִי עַד עַתָּה - אֲפִלּוּ הָיָה בְּתוֹךְ הַקְּמָטִים אוֹ בְּכַף הָרֶגֶל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. חֶזְקָה שֶׁאֵין אָדָם שׁוֹתֶה בַּכּוֹס אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹדְקוֹ יָפֶה, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע וְרָצָה[28].

27) לדעת ה'מגיד משנה' הכוונה שבעל וגם שהה, ורק אז אין שומעים לו, ולדעת ה'פרישה' בשו"ע אהע"ז סי' לט סכ"ח, באחד משניהם מספיק, כי אם שהה אפילו אם לא יודעים שבעל - אין שומעים לו. 28) דבר זה למד רבינו מדין טענת בתולים, שאינו יכול לטעון לאחר זמן, כמבואר לעיל פי"א, הט"ו. והוא מהש"ס יבמות קיא, ב. אף כאן כל ששהה ולא טען, חזקה ידע ונתרצה, ועכשיו כועס עליה בגלל דבר אחר ומבקש לו תואנה (ראה רש"י יבמות שם).

ז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְנִמְצָא שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ[29] לְנִדָּתָהּ, אֶלָּא לֹא תִּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ עַד שֶׁתֵּרֵד דַּם נִדָּה - הֲרֵי זוֹ לֹא תְּשַׁמֵּשׁ אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים[30], שֶׁבּוֹדֶקֶת בָּהֶן עַצְמָהּ: אֶחָד לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ[31], וְאֶחָד לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ[32]. חוּץ מִן הָעֵד שֶׁל אִישׁ, שֶׁמְּקַנֵּחַ בּוֹ עַצְמוֹ[33], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִיאָה[34].

29) אורח נשים, הפרשה עונתית של דם נדה, ובדפוסים קדומים: "וסת קבועה". 30) מטליות שהאשה מקנחת עצמה בהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ד הי"ד, מלשון הכתוב (ישעיה סד, ה) "וכבגד עדים כל צדקותינו", ומפרש רש"י שם: "כבגד מאוס". 31) לבדוק בו אם ראתה דם נדה ותפרוש מבעלה. 32) שמא ראתה דם בשעת תשמיש (נדה יב:). 33) אחר תשמיש. 34) פ"ד הט"ז: "אבל אחר תשמיש, הכל צריכים שני עדים, אחד לו ואחד לה".

ח. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמּוּם גָּדוֹל הוּא זֶה[35] - לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם[36], שֶׁהֲרֵי בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ תְּחִלָּה וּמְשַׁמֶּשֶׁת. הֲרֵי שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ וְנִבְעֲלָה, וּבְעֵת שֶׁקִּנְּחָה עַצְמָהּ הִיא וָהוּא נִמְצָא דָּם עַל עֵד שֶׁלָּהּ אוֹ עַל עֵד שֶׁלּוֹ, אִם אֵרַע זֶה פַּעַם אַחַר פַּעַם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֵישֵׁב עִם בַּעְלָהּ[37]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[38], וְאֵין לָהּ תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְתַשְׁמִישׁ. וְיוֹצִיא וְלֹא יַחֲזִיר לְעוֹלָם[39]; שֶׁמָּא תִּתְרַפֵּא, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא גָּמַר לְגָרְשָׁהּ[40] בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין. וּמֵתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר[41], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַנִּדָּה[42].

35) שאסורה לשמש עד שתבדוק בעד. 36) מכתובתה ומשאר זכויותיה. 37) שהרי הוחזקה לראות דם בשעת תשמיש, ומשמשתו נדה. 38) שאין לך מום גדול מזה. 39) נדה יב, ב. 40) ובינתיים תנשא לאחר, ויבוא לערער ולומר: "אילו הייתי יודע שכך היה . . . לא הייתי מגרשה, ונמצא גט בטל ובניה (מבעלה השני) ממזרים", לפיכך אומרים לו: גמור בלבך לגרשה שאין זו חוזרת לך לעולם (נדה שם, והשווה הל' גירושין פ"י, הי"ב־יג). 41) שאין כל ה'אצבעות' שוות, ושמא לא תראה אצל בעלה השני (נדה פו.). 42) הל' איסורי ביאה פ"ד, הכ"א.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה כָּךְ מִתְּחִלַּת נִשּׂוּאֶיהָ, וּמִבְּעִילָה רִאשׁוֹנָה רָאֲתָה דָּם; אֲבָל אִם אֵרַע לָהּ חֹלִי זֶה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - נִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ[43]. לְפִיכָךְ, אִם בָּעַל פַּעַם אַחַת וְלֹא נִמְצָא דָם, וְאַחַר כָּךְ חָזְרָה לִהְיוֹת רוֹאָה דָם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ - יוֹצִיא[44] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה כֻּלָּהּ[45]. וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלָמִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46].

43) מזלו הרע גרם לו, וראה למעלה הערה כב. 44) שהרי אינה ראויה לעמוד תחתיו מחמת איסור נדה. 45) כמבואר בסמוך הלכה י. 46) בהלכה הקודמת.

י. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין אַחֵר שֶׁנִּשֵּׂאת, אֲפִלּוּ נַעֲשֵׂית מֵכַּת שְׁחִין[47]: אִם רָצָה לְקַיֵּם - יְקַיֵּם, וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא - יִתֵּן כְּתֻבָּה[48].

47) מצורעת. 48) שנסתחפה שדהו (כתובות עה.). וכן שנינו (שם נא.): "לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה, תרפא את עצמה - רשאי", והשווה לעיל פי"ד הי"ז.

יא. הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ מוּמִין אַחֵר שֶׁנָּשָׂא, אֲפִלּוּ נִקְטְעָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ נִסְמֵית[49] עֵינוֹ, וְלֹא רָצְתָה אִשְׁתּוֹ לֵישֵׁב עִמּוֹ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב, וְאִם לֹא רָצְתָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[50]. אֲבָל אִם נוֹלַד לוֹ רֵיחַ הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם, אוֹ שֶׁחָזַר[51] לִלְקֹט צוֹאַת כְּלָבִים[52] אוֹ לַחְצֹב נְחֹשֶׁת מֵעִקָּרוֹ[53] אוֹ לְעַבֵּד עוֹרוֹת - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה[54]. וְאִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב עִם בַּעְלָהּ.

49) נתעוורה. "איש עור" (ויקרא כא, יח) מתרגם ה"ירושלמי": גבר סמי. 50) המבואר לעיל פי"ד ה"ח (כתובות עז.). 51) הפך. 52) ששורים בה הבגדים לפני כיבוסם יום או יומיים (רש"י שם). ובברכות כה, א - פירש"י: "שדרכן לתתן בעיבוד עורות". 53) ממקום מוצאו. 54) כל אלה - מלאכות מאוסות ומסריחות,

ויכולה לומר איני יכולה לקבל ריח רע (שם). ומשמע מדברי רבינו, שאם ידעה בכל אלה לפני הנישואין ונישאה לו - אינה יכולה לטעון, שהרי סברה וקיבלה. ואפילו אמרה: כסבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ועכשיו איני יכולה לקבל - אין שומעים לה (מגיד־משנה).

יב. נַעֲשָׂה הָאִישׁ מֻכֶּה שְׁחִין - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא רוֹצָה לֵישֵׁב - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתָן בְּעַל כָּרְחָן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְמַקֶּתוֹ[55]. וְאִם אָמְרָה: אֵשֵׁב עִמּוֹ בְּעֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא עָלֶיהָ[56] - שׁוֹמְעִין לָהּ.

55) ממסמסתו, בשרו נופל חתיכות חתיכות אם תשמש עמו. "ממיקתו" - מלשון הכתוב (זכריה יד, יב): "המק בשרו" (כתובות עז. במשנה). 56) כמו שאמרו חכמים (כתובות עז:): "עשרים וארבעה מוכי שחין הם, וכולם - אמרו חכמים - תשמיש קשה להם".

יג. מִי שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בַּעַל רֵיחַ הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם אוֹ מְלַקֵּט צוֹאַת כְּלָבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וָמֵת, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו, וְיֵשׁ בּוֹ אוֹתוֹ מוּם שֶׁהָיָה בְּבַעְלָהּ - יְכוֹלָה הִיא לוֹמַר: לְאָחִיךָ הָיִיתִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל, וּלְךָ אֵינִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל. וְיַחֲלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[57]. וּרְאֵה[58] בָּנִים לְבָנֶיךָ, שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

57) ואינו יכול לכופה להתייבם או להפסיד כתובתה (שם). 58) בכת"י התימנים, ובדפוסים קדומים, כל הפיסקה הזו אינה. וכנראה שזוהי תוספת מאוחרת בכדי לסיים ההלכה בדבר טוב, לרמז למה שאמרו (כתובות נ.): "כיון שבנים לבניך - שלום על ישראל, שלא יבואו לידי חליצה ויבום". כי אם הניח בנך בן, אין האלמנה זקוקה ליבום וחליצה, ושלום על ישראל.

סִלְקוּ הִלְכוֹת אִישׁוּת.

יום חמישי כ"ה שבט ה'תשע"ו

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת. אַחַת - מִצְוַת עֲשֵׂה. וְהִיא: שֶׁיְּגָרֵשׁ הַמְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר. וְאַחַת - מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְהִיא: שֶׁלֹּא יַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו עיקרי הגירושין שמן התורה ושמדברי סופרים, רצון, כתיבה לשמה, גופו של גט, כתיבה במחובר, עדים, קריאת הגט, זמן הגט.

א. אֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בַּכְּתָב[2] שֶׁיִּגִּיעַ לָהּ. וּכְתָב זֶה הוּא הַנִּקְרָא גֵּט[3]. וַעֲשָׂרָה דְּבָרִים הֵן עִקַּר הַגֵּרוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: א) שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ הָאִישׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ[4]. ב) וְשֶׁיְּגָרֵשׁ בִּכְתָב וְלֹא בְּדָבָר אַחֵר[5]. ג) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַכְּתָב שֶׁגֵּרְשָׁהּ וְהֶסִּירָהּ מִקִּנְיָנוֹ[6]. ד) וְשֶׁיִּהְיֶה עִנְיָנוֹ דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[7]. ה) וְשֶׁיִּהְיֶה נִכְתָּב לִשְׁמָהּ[8]. ו) וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ[9] אֶלָּא נִתְּנָתוֹ לָהּ [בִּלְבָד]. ז) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ[10]. ח) שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים. ט) וְשֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין[11]. י) וְשֶׁיִּהְיֶה הַבַּעַל אוֹ שְׁלוּחוֹ הוּא שְׁנוֹתְנוֹ לָהּ[12]. וּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁבַּגֵּט, כְּגוֹן הַזְּמַן[13] וַחֲתִימַת הָעֵדִים[14] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הַכֹּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[15].

2) "שאילו היו הגירושין בדיבור בלבד, הייתה האשה אומרת כשיזנה עמה איש - כי הייתה גרושה מקודם, ועל כן נצטווינו שלא ישלמו גירושין אלא בכתב מעיד לה כמו שנאמר וכתב לה ספר כריתות". 3) שם גט נופל על כל שטר ותעודה שהיא (וכן כתב בערוך ערך גט), ותרגום "ספר כריתות" "גט פטורין" ורגילים לקרוא לגט אשה "גט" סתם. 4) שאין האשה יכולה לכוף את בעלה לגרשה. 5) כגון כסף וכדומה, בניגוד לקידושין שהאשה מתקדשת בכסף ובשטר. 6) ולא ישלח את עצמו ממנה. 7) שלא תהא קשורה ותלוייה בו לאחר הגירושין. 8) לשם אשה זו המתגרשת. 9) פרט לדבר שמחוסר קציצה אחר הכתיבה. 10) או ליד שלוחה או לתוך רשותה. 11) ולא בתורת שטר חוב או מזוזה. 12) ולא שתיקח היא מעצמה. 13) תאריך כתיבת הגט. 14) על הגט. 15) תקנת חכמים.

ב. וּמִנַּיִן שֶׁעֲשָׂרָה דְּבָרִים אֵלּוּ מִן הַתּוֹרָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו, וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ. 'אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינוֹ מְגָרֵשׁ אֶלָּא בִּרְצוֹנוֹ[16]. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ[17] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[18]. אֲבָל הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בִּרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא בִּרְצוֹנָהּ[19].

16) "ונתן - מדעתו משמע". 17) על כורחו. 18) ומי שהדין נותן שכופים אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין מכה אותו עד שיאמר רוצה אני והגט כשר, והטעם שכפייה זו נקראת "מרצונו" - כי זהו רצונו האמיתי. 19) על כורחה. אולם "רבינו גרשום מאור הגולה החרים שלא לגרש אשה שלא מדעתה אם לא שעברה על דת".

ג. 'וְכָתַב' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[20]. 'לָהּ' - לִשְׁמָהּ[21]. 'סֵפֶר כְּרִיתוּת' - דָּבָר הַכּוֹרֵת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת. וְאִם עַדַּיִן לֹא נִכְרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[22] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. 'וְנָתַן בְּיָדָהּ' - מְלַמֵּד, שֶׁאֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁיִּנָּתֵן הַגֵּט בְּיָדָהּ אוֹ בְּיַד שְׁלוּחָהּ, שֶׁהוּא כְּיָדָהּ, אוֹ לַחֲצֵרָהּ, שֶׁהַכֹּל כְּיָדָהּ כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. 'וְשִׁלְּחָהּ' - שֶׁיִּהְיֶה עִנְיַן הַגֵּט שֶׁהוּא הַמְשַׁלֵּחַ אוֹתָהּ, לֹא שֶׁיְּשַׁלַּח עַצְמוֹ מִמֶּנָּה.

20) ולא בכסף. 21) לשם האשה המתגרשת. 22) כגון שאמר לה: "הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין לעולם - אין זו כריתות", שכל ימיה היא קשורה אליו לקיים תנאי זה מחמתו.

ד. כֵּיצַד? כָּתַב לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְשֻׁלַּחַת, הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת, הֲרֵי אַתְּ לְעַצְמֵךְ, הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם, וְכֵיוֹצֵא בְּזֶה הָעִנְיָן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְגוּפוֹ[23] שֶׁל גֵּט: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם. אֲבָל אִם כָּתַב לָהּ: אֵינִי בַּעְלֵךְ, אֵינִי אֲרוּסֵךְ, אֵינִי אִישֵׁךְ - אֵין זֶה גֵּט. שֶׁנֶּאֱמַר: וְשִׁלְּחָהּ - וְלֹא שֶׁיְּשַׁלַּח אֶת עַצְמוֹ[24]. וְכֵן הַכּוֹתֵב לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי אַתְּ בַּת חוֹרִין - אֵינוֹ גֵט[25].

23) עיקר כתב הגט כך יכתבו בו. 24) ממנה. 25) שאין זו לשון גירושין, אלא לשון שחרור מעבדות.

ה. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ' - אֵין עִנְיָנוֹ שֶׁלֹּא יִגְמְרוּ גֵרוּשֶׁיהָ עַד שֶׁתֵּצֵא מִבֵּיתוֹ; אֶלָּא כְּשֶׁמַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ גָּמְרוּ גֵרוּשֶׁיהָ[26] וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הִיא בְּבֵיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'וְשִׁלְּחָהּ', אֶלָּא שֶׁאִם גֵּרֵשׁ וְלֹא הוֹצִיאָהּ מִבֵּיתוֹ[27] - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁגֵּרֵשׁ וְהֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ[28]; לְפִיכָךְ צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט[29], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[30].

26) והרי היא פנוייה וחלים בה קידושי אדם אחר. 27) ונתייחד עמה. 28) בקידושי ביאה, ואף על פי שלא ראוה שנבעלה, עדי היחוד הם־הם עדי ביאה. 29) ובכתב־יד התימנים: גט שני. 30) ושיעור דברי רבינו כך הם: עצם הגירושין נגמרו עם הגעת הגט לידה, אלא אם שהתה בביתו כדי יחוד, יש לחוש שקידשה שנית בביאה, ועדי היחוד הם עדי קידושיה, וממילא צריכה גט שני לקידושיה השניים.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא יִהְיֶה מְחֻסָּר מַעֲשֶׂה אַחַר כְּתִיבָתוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב וְנָתַן - מִי שֶׁאֵינוֹ מְחֻסָּר אֶלָּא כְּתִיבָה וּנְתִינָה הוּא הַגֵּט הַכָּשֵׁר. יָצָא דָּבָר שֶׁמְּחֻסָּר קְצִיצָה אַחַר הַכְּתִיבָה. לְפִיכָךְ, אִם כָּתַב גֵּט עַל קֶרֶן הַפָּרָה - נוֹתֵן לָהּ הַפָּרָה[31]. וְאִם חָתַךְ הַקֶּרֶן אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵט. וְכֵן אִם כָּתַב בִּמְחֻבָּר[32], אַף עַל פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ הָעֵדִים אַחַר שֶׁתְּלָשׁוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵט[33].

31) יחד עם קרנה כשהיא מחוברת. 32) לקרקע, כגון על עלה כאשר הוא מחובר לעץ. 33) הואיל ותורף הגט נכתב במחובר. וכתוב ב"הגהות מיימוניות" בשם הגאונים, צריך שיחתוך הקלף כשיעור הגט מן היריעה ואחרי כן יכתוב עליו נוסח הגט, שאם כתבו תחילה על היריעה ואחרי כן חתך ממנה כשיעור הגט פסול, מטעם "מחוסר קציצה". וכן אם לאחר שנכתב מקצתו אירעה טעות בכתיבה ורוצה לחזור ולהתחיל גט אחר באותו קלף יחתוך תחילה את הראשון המוטעה.

ז. אֵין כּוֹתְבִין בִּמְחֻבָּר[34] אֲפִלּוּ טֹפֶס הַגֵּט[35]. כָּתַב הַטֹּפֶס בַּמְחֻבָּר, וּתְלָשׁוֹ, וְאַחַר כָּךְ כָּתַב שֵׁם הָאִישׁ וְשֵׁם הָאִשָּׁה וְהַזְּמַן וַ'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם', וַחֲתָמוּ, וּנְתָנוֹ לָהּ - כָּשֵׁר[37].

34) לקרקע, משום שמחוסר קציצה. ואפילו רצה לתת לה אותו המחובר אינו גט, משום שנאמר "ונתן בידה" דבר הניתן מיד ליד ומחובר אינו ניתן מיד ליד. 35) טופס הגט הוא הנוסח הכללי האחיד לכל הגיטין ובו מקומות פנויים למילוי פרטים שהם עיקר הגט, כגון שם האיש והאשה, זמן הכתיבה וכו'. 36) שכל אלה הם עיקר הגט ונקראים "תורף הגט". 37) כלומר, לכתחילה אסור לכתוב במחובר אפילו את טופס הגט, גזירה שמא יכתוב את התורף במחובר ואז הוא בטל לגמרי, אבל אם כבר כתב הטופס במחובר ותלשו, ואחרי כן כתב עליו התורף הרי זה גט כשר.

ח. כָּתַב כָּל הַגֵּט עַל הֶעָלֶה הַזָּרוּעַ בְּעָצִיץ נָקוּב[38], אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנָן לָהּ הֶעָצִיץ כֻּלּוֹ - הַגֵּט פָּסוּל, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִקְטֹם[39]. אֲבָל כּוֹתֵב הוּא עַל חַרְסוֹ שֶׁל עָצִיץ וְנוֹתֵן לָהּ[40].

38) בתחתיתו, והריהו יונק מן הקרקע ודינו כמחובר. 39) יתלוש העלה מהעציץ ויתן לה והרי זו קציצה מהמחובר. 40) את העציץ כמו שהוא, ואין לחוש שמא ישבור העציץ וייתן לה חתיכת חרס, שבוודאי לא יפסיד את העציץ.

ט. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ אֶלָּא בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין? שֶׁנֶּאֱמַר: סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ - שֶׁיִּתֵּן אוֹתוֹ בְּתוֹרַת סֵפֶר כְּרִיתוּת. אֲבָל אִם נְתָנוֹ לָהּ בְּתוֹרַת שֶׁהוּא שְׁטַר חוֹב[41] אוֹ מְזוּזָה; אוֹ שֶׁנְּתָנוֹ בְּיָדָהּ וְהִיא יְשֵׁנָה[42], וְנַעוֹרָה וַהֲרֵי הוּא בְּיָדָהּ - אֵינוֹ גֵט. וְאִם אָמַר לָהּ אַחַר כָּךְ: הֲרֵי הוּא גִּטֵּךְ - הֲרֵי זֶה גֵּט[43].

41) שאמר לה: כנסי שטר חוב זה. 42) ואין הגט משתמר בידה. 43) הרי זו כנתינה חדשה הואיל והגט בידה בשעת אמירתו.

י. אָמַר לְעֵדִים: רְאוּ גֵּט שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהּ, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ: כִּנְסִי שְׁטַר חוֹב זֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוֹדִיעַ אֶת הָעֵדִים שֶׁנְּתָנוֹ בְּתוֹרַת גֵּרוּשִׁין[44]. וְזֶה שֶׁאָמַר לָהּ 'שְׁטַר חוֹב', מִפְּנֵי שֶׁנִּכְלָם מִמֶּנָּה[45].

44) ובידיעתה אין צורך, שהרי גם חרשת שהשיאה אביה, שקידושיה קידושין גמורים, מתגרשת, אף על פי שאין בה דעת. 45) אבל לא התכוון לבטל את הגט.

יא. הַמְגָרֵשׁ צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר לָהּ כְּשֶׁיִּתֵּן לָהּ הַגֵּט[46]: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ, אוֹ: הוּא גִּטֵּךְ, וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם נָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[47]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁלֹּא הָיָה מְדַבֵּר עִמָּהּ עַל עִסְקֵי גִטָּהּ; אֲבָל אִם הָיָה מְדַבֵּר עַל עִסְקֵי גִטָּהּ, וְנָטַל הַגֵּט וְנָתַן בְּיָדָהּ וְלֹא אָמַר כְּלוּם - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[48].

46) גם אם אמר לה אחר הנתינה - הרי זה גט אלא שלכתחילה טוב יותר שיאמר לה בשעת נתינה. 47) ולעיל בהלכה ט' כתב רבינו: "אינו גט" כי שם נתנו לה בתורת שטר חוב, אבל כאן נתן הגט בסתם ושתק, ולפיכך הריהו "גט פסול". והבדל יש בין גט פסול, לבין גט בטל או "אינו

גט", שבראשון אינו אלא פסול מדברי חכמים, ולא תינשא בו לכתחילה ואם נשאת לא תצא מבעלה השני, ואילו ב"גט בטל" או "אינו גט" הרי זה גט בטל מן התורה, ועדיין היא אשת איש ואף על פי שבקידושין אם לא דיבר עמה על עסקי קידושין ונתן לה כסף ולא אמר לה "הרי את מקודשת לי" - אין חוששין כלל לקידושיו - כאן, שכתובים ענייני הגירושין בגט והכול תלוי בבעל אין זה אלא גט פסול.
48) וגם לכתחילה יכול לעשות כן.

יב. גֵּט שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל הָאָרֶץ, וְאָמַר לָהּ: טְלִי גִטֵּךְ מֵעַל גַּבֵּי קַרְקַע, וּנְטָלַתּוּ; אוֹ שֶׁהָיָה קָשׁוּר עַל יָדוֹ אוֹ עַל יֶרְכּוֹ, וּשְׁלָפַתּוּ מִמֶּנּוּ; אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהּ אַחַר שֶׁבָּא לְיָדָהּ: הֲרֵי זֶה גִטֵּךְ - אֵינוֹ גֵט; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן בְּיָדָהּ - לֹא שֶׁתִּקַּח הִיא מֵעַצְמָהּ, וַהֲרֵי לֹא נָתַן לָהּ לֹא הוּא וְלֹא שְׁלוּחוֹ. אֲבָל אִם הִרְכִּין[49] לָהּ בְּגוּפוֹ אוֹ הִטָּה יָדוֹ עַד שֶׁשָּׁלְפָה הַגֵּט מֵעָלָיו, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִטֵּךְ - הֲרֵי זֶה גֵט.

49) היטה.

יג. וּמִנַּיִן שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים? הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה זוֹ הַיּוֹם עֶרְוָה וְהַבָּא עָלֶיהָ בְּמִיתַת בֵּית דִּין וּלְמָחָר[50] תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת בְּלֹא עֵדִים[51]. לְפִיכָךְ, אִם נָתַן לָהּ גֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֵד אֶחָד - אֵינוֹ גֵט כְּלָל.

50) אחרי מסירת הגט. **51)** וכן אמרו: "הכא (=כאן, בגט) דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משניים".

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט בִּכְתָב יַד סוֹפֵר[52]; אֲבָל אִם כָּתַב הַבַּעַל הַגֵּט בִּכְתָב יָדוֹ[53], וְחָתַם עָלָיו עֵד אֶחָד, וּנְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[54] [וּפוֹסֵל לְכְהֻנָּה[55]].

52) ולא חתם הסופר עליו. **53)** וכתב ידו דומה כמאה עדים. **54)** מדבריהם, ואם נישאת לא תצא והוולד מהבעל השני כשר, והוא הדין אפילו אין עליו עדים כלל גם כן אינו פסול אלא מדבריהם, אלא שרבינו משמיע חידוש, שאפילו חתום עליו עד אחד אינו כשר להינשא בו לכתחילה.
55) בכתב יד התימנים תיבות אלו אינן, וכן בספר כתיבת יד שהיה בידי בעל הכסף־משנה. וכן נכון, שהרי אם אתה אומר פסול מדבריהם, ואם נישאת לא תצא, וודאי שהוא גט לפוסלה להינשא לכהן, שאפילו ריח הגט פוסל לכהונה.

טו. תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט[56]. שֶׁמָּא יִתֵּן לָהּ גֵּט בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְיָמוּתוּ[57], וְנִמְצָא הַגֵּט שֶׁבְּיָדָהּ כְּחֶרֶס מֵחַרְסֵי אֲדָמָה, שֶׁהֲרֵי אֵין בּוֹ עֵדִים, לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ שֶׁיָּעִידוּ מִתּוֹכוֹ[58]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעֵדִים בְּתוֹכוֹ, נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם, בֵּין בִּפְנֵי אוֹתָן הָעֵדִים הַחֲתוּמִין עָלָיו בֵּין בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה[59].

56) אף על פי שמדין תורה עדי מסירת הגט מידי הבעל לאשה הם עיקר עדי הגירושין ואין צורך כלל בחתימות העדים. **57)** או ילכו למדינת הים [=לחו"ל], והבעל יערער ויאמר לא גרשתיה. **58)** ואפילו ימותו עדי החתימה אפשר להכיר ולזהות חתימת ידם. **59)** הרואים את מסירת הגט ונתינתו מידי הבעל לידי האשה.

טז. חָתְמוּ בּוֹ שְׁנַיִם וְעָבַר וּנְתָנוֹ לָהּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[60], אוֹ שֶׁנִּמְצְאוּ עֵדֵי מְסִירָה פְּסוּלִין[61] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; הוֹאִיל וְעֵדִים שֶׁבּוֹ[62] כְּשֵׁרִין, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ[63]. וְיֵשׁ שֶׁהוֹרָה מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוּא פָּסוּל[64].

60) ללא כל עדי מסירה. **61)** קרובים קרבת משפחה זה לזה או שעברו עבירה מדברי תורה. **62)** החתומים בתוכו.
63) ואפשר לזהות חתימת יד העדים ואין הבעל יכול לערער לומר לא גרשתיה, שאינו נאמן להכחיש חתימת העדים.
64) מדבריהם.

יז. הָיוּ עֵדָיו מִתּוֹכוֹ[65] פְּסוּלִין, אֲפִלּוּ אֶחָד פָּסוּל וְאֶחָד כָּשֵׁר, וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִין - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, שֶׁנִּמְצָא כִּמְזַיֵּף[66] מִתּוֹכוֹ.

65) החתומים בו. **66)** "כמזוייף, לא מזוייף וודאי, והואיל ונמסר בעדי מסירה כשרים הרי זה פסול מדבריהם".

יח. הִרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכְּתָב[67] מְלֹא שְׁנֵי שִׁיטִין[68] - פָּסוּל. וְכַמָּה יַרְחִיק אֶת הָעֵדִים מִן הַכְּתָב[69]? פָּחוֹת מִכְּדֵי שְׁנֵי שִׁיטִין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִקְרָאִין עִמּוֹ[70]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדֶיהָ וְלֹא הָיוּ שָׁם עֵדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם מְסָרוֹ לָהּ בְּעֵדִים, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְרֻחָקִין הַרְבֵּה וְאֵין נִקְרָאִין עִמּוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין חָתוּם עָלָיו עַד כְּלָל - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁעִקַּר הַגֵּרוּשִׁין בְּעֵדֵי מְסִירָה.

67) הרחיק את חתימת העדים מהשורה האחרונה של נוסח הגט. **68)** מלוא שתי שורות. **69)** ויהא הגט כשר לכתחילה. **70)** שלא יהא הפסק בין העדים לשטר כדי שיהא ניכר לכל שהם חתומים על השטר.

יט. הָעֵדִים, שֶׁנּוֹתֵן אֶת הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם, צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ[71] וְאַחַר כָּךְ יִתְּנֶנּוּ לָהּ. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶם תְּחִלָּה - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ אַחַר שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ. קְרָאוּהוּ וְהוּא בְּיַד הַבַּעַל אוֹ בְּיַד שְׁלוּחוֹ, וְהֶחֱזִירוּהוּ לוֹ, וְחָזַר הוּא וְהִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ, וּנְתָנוֹ לָהּ - חוֹזְרִין וְקוֹרְאִין אוֹתוֹ[72].

71) לראות מה כתוב בו אם גט כשר הוא או שטר אחר הוא, שכיוון "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" צריכים הם לקרותו.
72) שמא החליפו בשטר אחר.

כ. לֹא קְרָאוּהוּ, אֶלָּא נְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ לַיָּם אוֹ לָאֵשׁ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. הוֹאִיל וּקְרָאוּהוּ תְּחִלָּה, אֵין חוֹשְׁשִׁים לוֹ שֶׁהֶחֱלִיפוּ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמַר הַבַּעַל: שְׁטָר אַחֵר הָיָה וְלֹא הָיָה הַגֵּט שֶׁקְּרָאתֶם - אֵינוֹ נֶאֱמָן וַהֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת.

כא. הֲרֵי שֶׁלֹּא קָרְאוּ הַגֵּט בַּתְּחִלָּה, וְנָתַן לָהּ הַגֵּט בְּפְנֵיהֶם, זְרָקָתוּ לָאוּר אוֹ לַיָּם - אַף עַל פִּי שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר: גֵּט כָּשֵׁר הָיָה, הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[73].

73) כשם שאינו נאמן לאוסרה, כך אינו נאמן להתירה, והרי זו לא תינשא, ואם נישאת תצא, כדין כל ספק מגורשת.

כב. זָרַק לָהּ הַגֵּט לַחֲצֵרָהּ לְבֵין הֶחָבִיּוֹת בִּפְנֵי עֵדִים[74], וּבִקְשׁוּ וּמָצְאוּ מְזוּזָה אוֹ שְׁטָר אַחֵר - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[75]; שֶׁזֶּה שֶׁנִּמְצָא הוּא שֶׁזָּרַק[76]. נִמְצְאוּ שָׁם שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ מְזוּזוֹת אוֹ שְׁטָרוֹת[77] - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גֵּט שֶׁזָּרַק גָּרְרוּהוּ עַכְבָּרִים וַהֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.

74) ולא קראוהו תחילה. 75) שתהיה ספק מגורשת. 76) מזוזה בין חביות אינה מצויה, וכמו כן שטרות אחרים אינם מצויים שם ובוודאי הוא זרקה כעת. 77) והרי הוא לא זרק אלא שטר אחד, ועל כורחך היו שם מזוזות ושטרות מקודם.

כג. הָעֵדִים שֶׁחוֹתְמִין עַל הַגֵּט צְרִיכִים לִהְיוֹתָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת וְלַחְתֹּם. וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לִקְרוֹת קוֹרְאִים בִּפְנֵיהֶם וְחוֹתְמִים. וְהוּא שֶׁיַּכִּירוּ לְשׁוֹן הַגֵּט[78]. וְאִם אֵינָם יוֹדְעִים לַחְתֹּם - רוֹשְׁמִין לָהֶם הַנְּיָר בְּרֹק וְכַיּוֹצֵא בּוֹ מִדָּבָר שֶׁאֵין רִשּׁוּמוֹ מִתְקַיֵּם[79], וְהֵן כּוֹתְבִין עַל הָרִשֶׁם. וְאֵין עוֹשִׂין כָּךְ בִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת. כֹּל הוּא שֶׁהֵקֵלּוּ בְּגִטֵּי נָשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת[80]; הוֹאִיל וַחֲתִימַת הָעֵדִים בַּגֵּט מִדִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

78) אבל אם אינם מכירים לשון הגט אינו מועיל שיתרגמו אותו ללשונם, שהרי זה כעד מפי עד. 79) כי אם רישומו מתקיים אסור להם לחתום, שאין כתב על גבי כתב. 80) הקלו שלא יצטרכו לחזור אחרי עדים הבקיאים לחתום, שמא בתוך כך יפליג בעלה לים או ימות ותיזקק לְיָבָם.

כד. אַף עַל פִּי שֶׁחֲתִימַת הָעֵדִים בַּגֵּט מִדִּבְרֵיהֶם[81], הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים מְפֹרָשִׁין שְׁמוֹתֵיהֶן בַּגֵּט[82]. וְכֵן הִתְקִינוּ בְּעֵדֵי הַגֵּט שֶׁאֵין חוֹתְמִין אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה[83]. וְאִם חָתְמוּ זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל. וְכֵן הִתְקִינוּ חֲכָמִים שֶׁיִּכְתֹּב זְמַן בַּגֵּט וּמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ, כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. שֶׁמָּא תִּהְיֶה אִשְׁתּוֹ קְרוֹבָתוֹ, וְתִזְנֶה כְּשֶׁהִיא תַּחְתָּיו[84], וְיִכְתֹּב לָהּ גֵּט אַחַר הַזְּנוּת וְיִתֵּן לָהּ[85]; וְאִם לֹא יִהְיֶה בּוֹ זְמַן, יְכוֹלָה לוֹמַר: קֹדֶם הַזְּנוּת נִתְגָּרַשְׁתִּי[86], וּלְפִיכָךְ תִּקְּנוּ זְמַן בַּגִּטִּין.

81) [והלכה היא אין גוזרין גזירה לגזירה - בכל זאת חיזקו כאן תקנה זו בכמה דברים כדלהלן]. 82) ראובן או שמעון, שמתחילה היה כותב: אני פלוני חתמתי עד, ולא היה נוקב שמו, ולא היו יודעים לבקש עדים המכירים אותו להעיד על חתימתו, והיו צריכים לחזור אחר שטרות אחרים שחתימתם דומה לזו בכדי לקיים חתימתם, עמדו והתקינו שיפרשו את שמותיהם ובזה יהיה אפשר לחזור אחרי מכיריהם שיעידו על כתב ידם. 83) גזירה משום "כולכם", שמא יאמר לעשרה: כתבו כולכם גט לאשתי, ודינו שאחד יכתוב וכולם יחתמוהו, ואם אחד מהם יחסר הרי זה פסול, ואם יחתמוהו זה שלא בפני זה שמא יחתמו רק שניים ותיטול הגט ותחשוב שהיא מגורשת, ועדיין לא נתקיים תנאו, לפיכך התקינו שיהו כל העדים נוכחים בשעת החתימה אפילו כאשר לא התנה "כולכם". 84) כלומר: בעודה אשתו. 85) לחפות עליה שלא תיענש עונש מוות. 86) ופנוייה הייתי.

כה. גֵּט שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים וְאֵין בּוֹ זְמַן, אוֹ שֶׁהָיָה מֵקֶדֶם[87] אוֹ מְאֻחָר[88], אוֹ שֶׁנִּכְתַּב בַּיּוֹם וְנֶחְתַּם בַּלַּיְלָה שֶׁלְּאַחֲרָיו[89], אַף עַל פִּי שֶׁעֲסוּקִין בְּאוֹתוֹ הָעִנְיָן[90], אוֹ כָּתַב אֶת הַגֵּט בִּירוּשָׁלַיִם וְטָעָה[91] וְכָתַב 'בְּלוֹד' - כָּל אֵלּוּ פְּסוּלִין[92], עַד שֶׁיַּחְתְּמוּ בוֹ בִּזְמַן כְּתִיבָתוֹ[93] וּבִמְקוֹם כְּתִיבָתוֹ[94].

87) שנכתב ונחתם במרחשון וכתבו בו זמן של תשרי שלפניו, והרי יש לחוש שהקדימוהו לחפות על זנותה. 88) שנכתב ונחתם בתשרי וכתבו בו זמן של מרחשון שלאחריו, וגם זה פסול, כי אם נתיר שטר מאוחר יבואו להתיר גם המוקדם, וגם אפשר שאחרוהו כדי להפסיד את האשה פירות נכסיה שמכרם הבעל משעת נתינת הגט עד הזמן הכתוב בו, שלמעשה הם שלה ולפי זמן הגט הם של הבעל. 89) הרי זה גט מוקדם, שכתוב בו זמן היום שלפניו. 90) מהכתיבה ועד שעת החתימה, שבשאר שטרי חוב הרי זה כשר. 91) הסופר. 92) מדבריהם, ולא תינשא בו לכתחילה, אבל אינו "בטל". 93) דקדק לכתבו "בזמן כתיבתו", כלומר בזמן הכתוב בגט, ולא - "ביום כתיבתו", כלומר ביום שנכתב הגט, ולפי זה אם כתבוהו בתשרי ואחרו את זמנו למרחשון ונתעכבה חתימת העדים עד למרחשון כזמן הכתוב בגט - הריהו כשר שהרי חתמו בזמן הכתוב בו, אף על פי שלא נחתם ביום הכתיבה. 94) עיקר ההקפדה הוא על חתימת העדים שתהיה במקום המסומן בגט, אבל אם כתבו הסופר בירושלים וכתב בו שנכתב בלוד והעבירו ללוד ושם חתמו עליו העדים הרי זה כשר, הואיל וחתמו העדים באותו מקום המוזכר בגט.

כו. חָתַךְ מִמֶּנּוּ הַזְּמַן[95] וּנְתָנוֹ לָהּ; אוֹ שֶׁלֹּא כָּתַב שֵׁם הַיּוֹם, אֶלָּא: בְּשַׁבָּת[96] רִאשׁוֹנָה אוֹ שְׁנִיָּה מֵחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּחֹדֶשׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּשָׁנָה פְּלוֹנִית, וְלֹא הִזְכִּיר הַחֹדֶשׁ, אֲפִלּוּ כָּתַב: בְּשָׁבוּעַ[97] פְּלוֹנִי - כָּשֵׁר[98]. וְכֵן אִם כָּתַב בּוֹ: הַיּוֹם גֵּרַשְׁתִּיהָ - כָּשֵׁר; שֶׁמַּשְׁמָעוֹ: הַיּוֹם הַזֶּה שֶׁיָּצָא בּוֹ הַגֵּט.

95) לאחר שכתב הזמן בגט וחתמו בו עדים. 96) שבוע. 97) שמיטה פלונית של יובל. 98) להינשא בו לכתחילה. כי חתיכת זמן מהגט היא מעשה רמאות, וכולם ידעו שחתכו כדי לחפות על קרובתו או כדי למכור פירות אשתו אחרי הגט להפסידה ויבואו לבדוק אחריו בראיות ברורות.

כז. וְכֵן תִּקְּנוּ שֶׁיִּהוּ מוֹנִין בַּגִּטִּין לְמַלְכוּת אוֹתוֹ

הַזְּמַן[99], מִשּׁוּם שְׁלוֹם מַלְכוּת[100]. כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת שֶׁאֵינָהּ מַלְכוּת אוֹתָהּ הַמְּדִינָה, אוֹ לְבִנְיַן הַבַּיִת[101], אוֹ לְחָרְבַּן הַבַּיִת: אִם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי אוֹתוֹ מָקוֹם לִמְנוֹת בּוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[102]; וְאִם אֵין דַּרְכָּן לִמְנוֹת בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[103]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִמְנוֹת בַּגִּטִּין אוֹ לַיְצִירָה[104] אוֹ לְמַלְכוּת אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מֶקְדּוֹן שֶׁהוּא מִנְיָן שְׁטָרוֹת. וְאִם כָּתַב לְשֵׁם מַלְכוּת אוֹתוֹ זְמַן בַּמְּדִינָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רְשׁוּת אוֹתָהּ מַלְכוּת - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[105].

99) המלכות [=המלך] השולט בזמן סידור הגט. 100) "שיהא לנו שלום עמהם, שיאמרו חשובים אנו בעיניהם שכותבים שטרותיהם בשמנו". 101) כך וכך לבניין בית המקדש. 102) שהרי אין המלכות מקפידה על כך. 103) כי המלכות מקפידה על כך, וחושדת שמרדו בה ומחשיבים מלכות אחרת יותר ממנה. 104) לבריאת העולם. 105) כלומר, אחרי שנהגו לכתוב ליצירה, אם כתב היום לשם מלכות אותה מדינה הרי זה כשר.

כח. הָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְנִתְאַחֵר הַדָּבָר יָמִים אוֹ שָׁנִים; אוֹ שֶׁנִּמְצָא הַגֵּט בָּטֵל וְהֵצְרְכוּ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר אַחַר כַּמָּה שָׁנִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין זְמַן הַכְּתִיבָה וּמְקוֹם הַכְּתִיבָה, לֹא הַזְּמַן שֶׁאָמַר לָהֶן הַבַּעַל בּוֹ 'כִּתְבוּ' וְלֹא אוֹתוֹ הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם כְּשֶׁאָמַר לָהֶן וְהָיוּ עוֹמְדִין בְּתִשְׁרֵי, וְנִתְאַחֲרוּ עַד נִיסָן וַהֲרֵי הֵן בְּלוּד - כּוֹתְבִין זְמַן הַגֵּט מִנִּיסָן וּבְלוּד שֶׁשָּׁם נִכְתַּב הַגֵּט, כִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת[106].

106) וכתוב ב"הגהות מיימוניות": "כל שכן העדים - יש לכתוב מקום שעומדים שם בשעת כתיבת הגט וחתימתו אף על פי שאינו עיקר דירתם, כי אם לא יהיו שם עדים, יבואו לומר: אחרים חתמו כשמם ומזוייף, שהרי לא היו שם".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו דין שליחות בגט, שכר הסופר, מה בין גט פסול לגט בטל, אמירת "תנו" של הבעל, שיכור או מי שבעתתו רוח רעה או נשתתק לענין כתיבת הגט, פקח שנשא ונתחרש או שנשא כשהיה חרש, דיני כפיה בגט.

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ - אֶחָד הַכּוֹתֵב בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִכְתֹּב לוֹ, וְאֶחָד הַנּוֹתֵן בְּיָדוֹ אוֹ שֶׁאָמַר לְאַחֵר לִתֵּן לָהּ[2]. לֹא נֶאֱמַר 'וְכָתַב' אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁאֵין מִתְגָּרֶשֶׁת אֶלָּא בִּכְתָב[3], 'וְנָתַן' - שֶׁלֹּא תִּקַּח מֵעַצְמָהּ[4].

2) כי הלכה היא: "שלוחו של אדם כמותו" (ברכות פ"ה מ"ה, וקידושין מא, ב). 3) ולא בכסף כמו בקידושין, וכמבואר לעיל פ"א, ה"ג. 4) כמבואר לעיל פ"א, הי"ב.

ב. אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ גֵּט וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין[5] וְחוֹתְמִין[6] וְנוֹתְנִין לָהּ, וְהֵן הֵן שְׁלוּחָיו וְהֵן הֵן עֵדָיו[7]. וְכֵן אִם אָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְאָמַר לָעֵדִים לַחְתֹּם[8] - כּוֹתְבִים וְחוֹתְמִים וְנוֹתְנִים לוֹ, וְהוּא מְגָרֵשׁ בּוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה[9].

5) כלומר, אחד מהם כותבו. 6) גיטין סה, א. ואע"פ שלכתחילה אסור לסופר לחתום על הגט, כמבואר לקמן פ"ט הכ"ז, ובביאורנו שם, בכל זאת התיר כאן רבינו לסופר לחתום בו לכתחילה, מפני שהוא והעד השני נותנים את הגט לאשה, הרי יש כאן עדי מסירה, וכל שישנם עדי מסירה, כשר הגט לכתחילה אפילו אם הסופר חתמו (לחם־משנה). ולדעת ה'מעשה רוקח' גם כאן לא נתכוין רבינו להכשיר זה לכתחילה אלא בשעת הדחק, כגון שהלך הבעל למדינת הים או אירע איזה עיכוב אחר, ובכדי שלא תשאר האשה עגונה יכולים העדים לכתבו ולחתמו, וכן כתבו ה'תוספות' בגיטין סו, ב בדיבור־המתחיל מתניתין מני, בתירוצם הרביעי. והשווה דברי 'בית יוסף' לאהע"ז סי' קל, שגם הוא מפרש דברי רבינו כאן שלא הכשיר אלא בדיעבד. 7) כי שליח כשר להיות עד, כמבואר בקידושין מג, א. והשווה לעיל הל' אישות פ"ג, הט"ז. 8) ולא אמר להם ליתנו לה. 9) והוא שלא יתייחד עמה אחרי כתיבת הגט, שאם נתייחד עמה - הרי זה גט פסול, "שלא יאמרו גיטה קודם לבנה", כמבואר לקמן פ"ג ה"ח. ואין להקשות, איך כשר גט כזה, והרי הוא 'מוקדם', ומבואר לעיל פ"א הכ"ה, שגט מוקדם פסול, - כי כל שנכתב ונחתם באותו היום אין זה מוקדם אע"פ שאיחרו נתינתו, ולא הקפיד רבינו אלא שלא הקדים כתיבתו לפני חתימתו, כמבואר לעיל בביאורנו שם, כי יש לחוש שמא כבר זינתה והוא מתכוין לחפות עליה, ולפיכך הוא מקדים תאריך כתיבתו לפני זנותה, אבל כאן כשכתבו וחתמו בזמנו, אין לומר שלפיכך הקדימו לנתינה, שמא תזנה ויחפה עליה, כי מנין ידע שתזנה בעתיד ('מעשה רוקח').

ג. וְכוֹתְבִין גֵּט לְאִישׁ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ[10]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים וְהַסּוֹפֵר שֶׁכָּתְבוּ וְחָתְמוּ בּוֹ מַכִּירִין וְיוֹדְעִים שֶׁזֶּה הוּא פְּלוֹנִי וְאִשְׁתּוֹ הִיא פְּלוֹנִית[11]. וְאִם הָיוּ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶם שָׁוִים וּשְׁמוֹת נְשׁוֹתֵיהֶם שָׁוִים - אֵין מְגָרֵשׁ אֶחָד מֵהֶם אֶלָּא בְּמַעֲמַד חֲבֵרוֹ; שֶׁמָּא יִכְתֹּב גֵּט וְיוֹלִיכוֹ לְאֵשֶׁת חֲבֵרוֹ וַיַּאַסְרֻנָּה עָלָיו[12].

10) שאין אנו צריכים לדעתה והסכמתה (בבא־בתרא קסז. וברשב"ם שם). 11) שם. כי יש לחוש שמא ימציא האיש גט זה לאשת אחר, ותינשא בו שלא כדין. ולדעת ה'כסף משנה' אין צורך שיכיר הסופר את האיש והאשה, אלא כשהוא אחד העדים החתומים על הגט, אבל כשאינו חותם, אין הסופר חייב להכיר אותם. וכן נראה מדברי רבינו הל' מלוה ולוה פכ"ד ה"ג, שלא הזכיר שם אלא העדים בלבד. 12) שתינשא בו לאחר שלא כדין, וממילא תיאסר על בעלה הראשון (ב"ב שם עמוד ב'). "וכל שהוחזק שמו בעיר שלשים יום, אין חוששים לו שמא יש לו שם אחר, והוא

שינהו כדי לרמות ולעשות קנוניא, שאם כן אין לדבר סוף" (מלשון רבינו הל' מלוה ולוה פכ"ד, ה"ד).

ד. וּבִשְׁעַת הַסַּכָּנָה[13] כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מַכִּירִים[14]. וְהָאִשָּׁה נוֹתֶנֶת שְׂכַר הַסּוֹפֵר[15] בְּכָל מָקוֹם.

13) כגון שהבעל מסוכן למות, ואם לא יכתבוהו עכשיו, אימתי? 14) גיטין סו, א. 15) אע"פ שמדין תורה, על הבעל לתת שכר הסופר, שהרי כתוב: "וכתב . . . ונתן בידה", נמצא שעליו לתת שכר הכתיבה - תקנו חכמים שהיא תתן השכר כדי שלא להשהות את גיטה בגלל השכר שלא ירצה לתת, ותתעגן (בבא־בתרא קסח. וברשב"ם שם). והקנו לו חכמים את הזוז שהאשה משלמת, כאילו הוא נתן לסופר משלו, ע"פ הכלל: הפקר בית־דין הפקר (גיטין כ. וברש"י שם).

ה. וְצָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר הַבַּעַל עַצְמוֹ לַסּוֹפֵר: כְּתֹב, וְלָעֵדִים: חֲתֹמוּ[16]. הֲרֵי שֶׁאָמְרוּ לוֹ בֵּית דִּין[17] אוֹ שְׁנַיִם: נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ[18], וְכָתְבוּ הֵן עַצְמָן[19] וְחָתְמוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[20]. אֲבָל אִם אָמְרוּ הֵם לְסוֹפֵר וְכָתַב וְלָעֵדִים וְחָתְמוּ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזְרוּ וּנְתָנוּהוּ לַבַּעַל וְחָזַר וְנָתַן גֵּט זֶה לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל; שֶׁהֲרֵי כְּתָבוֹ מִי שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ הַבַּעַל לְכָתְבוֹ[21].

16) גיטין עב, א. והטעם יתבאר בסמוך. 17) של שלשה חכמים. 18) וגם אמר להם שיחתמו. 19) אחד מהם. 20) גיטין סו, ב. 21) שם עא, ב. שאין הם יכולים לעשות את הסופר והעדים שלוחים במקומם, כי לא מסר להם אלא דברים, ו"דברים אינם נמסרים לשליח" כי אין בדברים כוח להיות חוזרים ונמסרים לאחר (בניגוד לגט שנשלח ע"י שליח, שיכול השליח למסרו לידי שליח שני), וזהו שהדגיש רבינו: "הרי שאמרו לו בית־דין", אע"פ שבית־דין הם, לא התכוין ליפות כוחם שימנו שלוחים במקומם אלא הם בעצמם יכתבוהו. שהרי בפירוש אמר להם: "כתבו", ולא אמר להם: תנו. ולפיכך הגט בטל (גיטין סו:). ואם בפירוש יאמר להם שיהיו שלוחים במקומו לומר לאחרים לכתוב ולחתום, יתבאר בסמוך בהלכה הבאה.

ו. אָמַר לִשְׁנַיִם אוֹ לִשְׁלֹשָׁה: אִמְרוּ לְסוֹפֵר וְיִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי וְאִמְרוּ לָעֵדִים וַיַּחְתֹּמוּ, וְאָמְרוּ לְסוֹפֵר וְכָתַב וּלָעֵדִים וְחָתְמוּ; אוֹ שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: אִמְרוּ לַסּוֹפֵר וְיִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי וְאַתֶּם חֲתֹמוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[22]. וּמִתְיַשְּׁבִין[23] בְּדָבָר זֶה הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָרוֹב לִהְיוֹת גֵּט בָּטֵל[24].

22) מן התורה גט כשר הוא, שהרי בפירוש עשאם שלוחים לכך, אלא שהחכמים פסלוהו, משום חשש שמא תשכור עדים שיאמרו בשם בעלה לסופר לכתוב ולעדים לחתום, והם יסברו שהבעל ציוה. ואפילו בדין השני, שהם בעצמם החותמים, והם שמעו מפי הבעל, גזרו חכמים לפסלו בגלל הדין הראשון (שם סז.). 23) מעיינים בדבר עד שתתיישב הדעת (שם סג: ברש"י). 24) מן התורה, שהרי בסוגיא אחרת (שם עב.) אמרו: "הרי הגט בטל עד שישמעו קולו שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו", ומסופק רבינו אם בטל מן התורה, או אולי אינו אלא 'פסול מדבריהם' כיון שאין פסולו אלא משום 'גזירה' שמא יבואו לעשות שלוחים במקום שלא נתמנו לכך. ולפיכך אם נשאת בגט זה, אין בית־דין יכול להוציאה מבעלה השני בעל כרחו, אלא מודיעים לבעל שהגט קרוב להיות בטל, והוא יגרש מעצמו. והבנים שנולדו להם עד כה, אינם כשרים לגמרי, וגם אין להם דין של ספק ממזר (כסף־משנה). וראה למעלה בביאורנו להלכה ה.

ז. וּמַה בֵּין פָּסוּל לְבָטֵל? שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּחִבּוּר זֶה בַּגֵּט שֶׁהוּא בָּטֵל, הוּא בָּטֵל מִן הַתּוֹרָה[25]; וּבְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר פָּסוּל, הוּא פָּסוּל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[26].

25) "ועדיין היא אשת איש, ואם נשאת תצא והולד ממזר" (לקמן פ"י ה"א, עיי"ש). 26) "ולא תנשא לכתחילה, ואם נשאת לא תצא והולד כשר, וכותבים לה גט אחר כשר ונותנים לה והיא תחת בעלה" (שם ה"ב, עיי"ש).

ח. הַבַּעַל שֶׁהֵבִיא גֵּט בְּיָדוֹ חָתוּם, וְאָמַר: תְּנוּ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִתְּנוּ לָהּ[27]. אָמַר לַאֲחֵרִים לִכְתֹּב גֵּט וְלַחְתֹּם בּוֹ וְלִתְּנוֹ לְאִשְׁתּוֹ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לָהּ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל[28] אוֹ פָּסוּל - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין גֵּט אַחֵר, אֲפִלּוּ מֵאָה[29], עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיָדָהּ גֵּט כָּשֵׁר[30].

27) ואין חוששים שמא כתבו בפסול כדי לקלקלה, שתינשא לאחר ותצטרך לצאת ממנו, אחרי שיודע פסולו, כי אינו חשוד על כך [וראה בגיטין ה, א שאם הבעל עצמו הביא גיטו, אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם (עי' להלן פ"ז ה"ה. ואין חשש שמא יבוא ויערער (עיי"ש ה"ח) שכיון שהוא עצמו הביאו, בוודאי לא יערער עליו]. 28) שנכתב בטעות, כגון שטעו בשמות האיש והאשה וכדומה. 29) ואין אומרים כבר עשו עדים שליחותם ואינם מורשים עוד לכתוב גט שני, כי לא נתכוין זה לכתוב וליתן לה חרס סתם אלא גט כשר. 30) גיטין סג, ב. וכל־שכן אם נאבד הגט קודם שנתנוהו לה, שיכולים לכתוב גט אחר, שהרי אמר להם לתת לאשתו, ואם כן לא עשו שליחותם (כסף־משנה).

ט. אָמַר לָהֶם הַבַּעַל: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לְשָׁלִיחַ לְהוֹלִיךְ לָהּ, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ וְנָתְנוּ לַשָּׁלִיחַ, וְנִמְצָא הַגֵּט בָּטֵל אוֹ פָּסוּל - אֵין כּוֹתְבִים אַחֵר עַד שֶׁיִּמְלְכוּ בַּבַּעַל; שֶׁהֲרֵי לֹא עָשָׂה אוֹתָן שְׁלוּחִים לְגֵרוּשִׁין[31], וְשֶׁמָּא לֹא רָצָה אֶלָּא שֶׁיִּכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לְשָׁלִיחַ בִּלְבַד, וְלֹא יִשָּׁאֵר לָהֶם בּוֹ מַעֲשֶׂה אַחֵר, וַהֲרֵי כָּתְבוּ וְנָתְנוּ[32], לְפִיכָךְ לֹא יִכְתְּבוּ אַחֵר. וְאִם כָּתְבוּ גֵּט אַחֵר כָּשֵׁר, וּנְתָנוּהוּ לַשָּׁלִיחַ (וּנְתָנוֹ לָהּ) - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[33].

31) אלא למסרו לשליח והוא יגרשנה. 32) וכבר עשו כל שליחותם. 33) שם. כי שמא עשאם שלוחים עד שיגיע גט לידה ותתגרש, אלא שלא רצה להטריחם הרבה. ובעיא היא בגמרא גיטין שם, ונשארה ב"תיקו". ולפיכך היא ספק

מגורשת, ו"לא תנשא, ואם נשאת תצא והולד ספק ממזר מפני שהיא ספק ערוה", כלשון רבינו לקמן פ"י ה"ג. ויש אומרים שלא הסתפקו בגמרא אלא אם אבד הגט מיד השליח, אבל אם נמצא בטל או פסול, חוזרים וכותבים גט אחר שוודאי לא קיימו שליחותם ('מאירי').

1 **י. הָאוֹמֵר לִשְׁנַיִם אוֹ לְיָתֵר מִשְּׁנַיִם: כִּתְבוּ גֵט וּתְנוּ**
2 **לְאִשְׁתִּי, גָּרְשׁוּהָ, שַׁלְּחוּהָ[34], שַׁבְּקוּהַּ[35], תָּרְכוּהַּ[36],**
3 **כִּתְבוּ אִגֶּרֶת[37] וּתְנוּ לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ גֵט כָּשֵׁר**
4 **וְיִתְּנוּ לָהּ[38]. אָמַר לָהֶם: פַּטְרוּהָ, פַּרְנְסוּהָ, עֲשׂוּ לָהּ**
5 **כַּדָּת, עֲשׂוּ לָהּ כַּנִּימוּס, עֲשׂוּ לָהּ כָּרָאוּי - לֹא אָמַר**
6 **כְּלוּם[39]. וְאִם כָּתְבוּ גֵט וְנָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל.**

34) כלשון הכתוב (דברים כד, א): "ושלחה מביתו". 35) לשון "אגרת שבוקין", הכתוב בנוסח הגט לקמן פ"ד הי"ב. 36) כלומר: גרשוה, "ויגרש את האדם" (בראשית ג, כד) מתרגם אונקלוס: ותרך ית אדם. 37) לשון "אגרת שבוקין" המוזכרת לקמן בנוסח הגט. 38) גיטין סה, ב. 39) שם. שכל אלה, אין במשמען לשון גירושין. "פטרוה" - לשון פטור וחובה, להקל מעליה חובות שחייבת. "פרנסוה" - לשון עשיית צרכיה, ואין ידוע אם צרכי גט, שלא תהא זקוקה ליבם או צרכי מלבוש. "כנימוס" - כחוק. ואין ידוע אם חוק־גט או חוק מזון וכסות, וכן "כראוי" (רש"י שם) וכן "כדת".

7 **יא. אָמַר לָהֶם: הוֹצִיאוּהָ, עִזְבוּהָ, הַתִּירוּהָ, הַנִּיחוּהָ,**
8 **הוֹעִילוּהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם מַשְׁמַע מִלּוֹת אֵלּוּ**
9 **גֵּרוּשִׁין אוֹ עִנְיָן אַחֵר[40]. לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין לָהּ. וְאִם**
10 **כָּתְבוּ גֵט וְנָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[41].**

40) כי "הוציאה" אפשר לפרש "גרשוה", כלשון הכתוב (דברים כד, ב): "ויצאה מביתו", או אולי אין זה לשון הכתוב שלא כתוב בו "והוציאה" אלא "ויצאה" - היא מעצמה. וכן "עזבוה" לשון "אגרת שבוקין", או שמא אין זו לשון גירושין, שהרי אינה נזכרת בנוסח הגט. וכן "התירוה", לשון: "מותרת לכל אדם" היא, או אולי לשון התרת נדרים, או התרת חגורה (גיטין סה: וברש"י). וכן הניחוה - אפשר לפרש: הניחו לה לנפשה, שתהיה מגורשת ממני, או הניחו לה ואל תכבידו עליה. וכן "הועילוה" - עשו לה תועלת, ואין ידוע אם תועלת גירושין או תועלת אחרת. 41) גיטין שם, בעיא שלא נפשטה, ונשארה בספק.

11 **יב. הָאוֹמֵר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין**
12 **וְחוֹתְמִין וְנוֹתְנִין לַבַּעַל בְּיָדוֹ, וְאֵין נוֹתְנִין לְאִשְׁתּוֹ עַד**
13 **שֶׁיֹּאמַר לָהֶם לִתֵּן לָהּ. וְאִם נָתְנוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵט[42].**
14 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבָרִיא; אֲבָל בְּמְסֻכָּן, וְהוּא**
15 **אָדָם שֶׁקָּפַץ עָלָיו הֶחֱלִי בִּמְהֵרָה וְהִכְבִּיד עָלָיו חָלְיוֹ**
16 **מִיָּד[43], וְהַיּוֹצֵא בַקּוֹלָר[44] אֲפִלּוּ עַל עִסְקֵי מָמוֹן[45],**
17 **וְהַמְפָרֵשׁ בַּיָּם[46], וְהַיּוֹצֵא בְּשַׁיָּרָא[47], וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵט**
18 **לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיַחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ; שֶׁהַדָּבָר**
19 **יָדוּעַ שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לִכְתֹּב וְלִתֵּן לָהּ[48].**

42) שם סו, א במשנה. שכיון שלא אמר: "תנו לה" - "רצה לשחק בה". 43) שם סה, ב. וב"ירושלמי" גיטין פ"ו ה"ה, אמרו: "מה בין מסוכן מה בין חולה? חולה - כדרך כל הארץ, ומסוכן - כל שקפץ עליו החולי, דרך הארץ - קרובים נכנסים אצלו מיד, והרחוקים לאחר שלושה ימים (שלא להטיל עליו שם חולה). ואם קפץ עליו החולי - אלו ואלו נכנסים אצלו מיד". ולפי"ז מה שכתב "במה דברים אמורים בבריא" - בריא לאו דוקא, והוא־הדין חולה שאינו מסוכן (עי' לחם־משנה). 44) "שיוצא מבית הסוהר לידון מאת המלך" (לשון רבינו בפירושו למשנה גיטין פ"ו, מ"ה). קולר - שלשלת ברזל בצואר אסיר. 45) על עבירה שאין בה עונש מות אלא עונש ממון, "שכל קולר בחזקת סכנה" ('ירושלמי' שם). 46) מפליג מן היבשה לים. 47) יוצא למדבריות עם חבורה. 48) ומתוך טרדתו ובהלתו, לא הספיק לומר: "תנו לה" (גיטין, שם). וראה בהל' זכיה ומתנה פ"ח הכ"ד.

20 **יג. בָּרִיא שֶׁאָמַר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ**
21 **וְנָתְנוּ לָהּ, וְהָרַג עַצְמוֹ מִיָּד[49], כְּגוֹן שֶׁהִשְׁלִיךְ עַצְמוֹ**
22 **מִן הַגָּג אוֹ הִפִּיל עַצְמוֹ לַיָּם - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[50].**
23 **עָלָה לַגַּג וּדְחָפַתּוּ הָרוּחַ וְנָפַל וָמֵת - אֵינוֹ גֵט[51]. סָפֵק**
24 **הִפִּיל עַצְמוֹ סָפֵק דְּחָפַתּוּ הָרוּחַ - הֲרֵי זֶה גֵּט[52], עַד**
25 **שֶׁיּוּדַע לְךָ בְּוַדַּאי שֶׁהָרוּחַ דְּחָפַתּוּ. וְכֵן מִי שֶׁהָיָה**
26 **מֻשְׁלָךְ בַּבּוֹר, וְאָמַר: כָּל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלִי יִכְתֹּב גֵּט**
27 **לְאִשְׁתִּי[53] - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ לָהּ. וְהוּא, שֶׁיָּדְעוּ**
28 **אוֹתוֹ[54]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱלוּהוּ וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי**
29 **זֶה כָּשֵׁר; שֶׁזֶּה כִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה הוּא, שֶׁכּוֹתְבִים וְנוֹתְנִין**
30 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין[55]. וְכֵן מִי שֶׁנָּפְלוּ בּוֹ מַכּוֹת**
31 **רָעוֹת[56] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה מֵהֶן, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בּוֹ**
32 **רֹב סִימָנִין[57], וְרָמַז וְאָמַר: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי**
33 **אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ; שֶׁהֲרֵי עַתָּה חַי הוּא, אַף עַל פִּי**
34 **שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת[58].**

49) [בתוספתא גיטין פ"ד (לפי נוסחת הרשב"א שם סה:) נראה, שמה שצריך "מיד", זהו ב"ספק מעצמו נפל, ספק הרוח דחפתו", אבל ב"ירושלמי' גיטין פ"ו ה"ו משמע שלעולם צריכים "מיד", שכן אמרו שם: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אם על אתר נפל, הרי זה גט". ונראה שטעם הדבר: שאין לומר הוכיח סופו על תחילתו, שכשם שעכשיו הוא מבוהל, כן היה גם בתחילה, אלא מיד ולא לאחר זמן]. 50) אף־על־פי שלא אמר להם "תנו". מפני שהוכיח סופו על תחילתו שנתכוין ליתנו לה, והיה בהול מחמת החלטתו להתאבד, ולכן נשמטה ממנו המילה "ותנו" (גיטין סו. במשנה). 51) שאין כאן הוכחה שרצה להתאבד, והריהו כשאר בריא (שם). 52) כגון שנפל מיד אחרי שציוה לכתוב הגט, ויש פנים לכאן ופנים לכאן, כלומר יש סברא שהפיל עצמו, ויש סברא שדחפתו הרוח ('ירושלמי' גיטין פ"ו ה"ו, וכפירוש הכסף־משנה. ועי' לחם־משנה). ויש מביאים בדברי רבינו "הרי זה ספק גט" (כסף־משנה בשם הרא"ש וה'טור'). ולפי זה, מדובר כשנפל לאחר זמן (ועי' לחם־משנה). 53) ופירש שמו ושם אשתו. 54) שפלוני זה הוא בעל לאשתו פלונית. 55) פניו, כמבואר לעיל ה"ד

(גיטין סו.). והשווה לקמן פי"ג, הכ"ג. 56) שהיה מחותך חתכים הרבה בגופו ע"י חרב וכדומה. 57) הקנה והווישט שבצואר. ומה שכתב רבינו "רוב" הוא לאו דוקא, אלא הוא־הדין לנשחטו עד גמירא (לחם־משנה). 58) אין זה כגט לאחר מיתה (גיטין ע:). וכל־שכן גוסס, שדעתו מיושבת עליו שיכול לגרש, ועדיף מנשחטו בו רוב סימנים שמוכרח למות, ואילו גוססים רובם למיתה ומיעוטם לחיים ('הגהות מיימוניות', וראה שו"ע אהע"ז סי' קכא, ס"ז).

יד. מִי שֶׁהָיְתָה רוּחַ רָעָה מְבַעֶתֶת אוֹתוֹ, וְאָמַר כְּשֶׁהִתְחִיל בּוֹ הֶחֱלִי: כִּתְבוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - לֹא אָמַר כְּלוּם; מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת[59]. וְכֵן שִׁכּוֹר שֶׁהִגִּיעַ לְשִׁכְרוּתוֹ שֶׁל לוֹט[60]. וְאִם לֹא הִגִּיעַ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[61].

59) והריהו באותה שעה כשוטה (גיטין סז:). 60) שאינו יודע מה עושה, כלוט שנאמר בו (בראשית יט, לג): "ולא ידע בשכבה ובקומה", וכלשון רבינו בהל' מכירה פכ"ט הי"ח: "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה". ומקור דברי רבינו שאין מעשה שיכור כלום, בעירובין סה, א. 61) משמע אפילו ברור לנו שעדיין לא הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק. וזה תמוה, שהלא אמרו בעירובין שם שהוא כפיקח לכל דבר. אולם ה'טור' בסי' קכא, מביא בשם רבינו: "היה הדבר ספק אם הגיע לשכרותו של לוט - הרי זה ספק". משמע דוקא כשנשתכר הרבה ואנו מסופקים בו אם הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק. והשווה דברי רבינו לעיל הל' אישות פ"ד, הי"ח: "ומתיישבים בדבר זה".

טו. אָמַר כְּשֶׁהוּא בָּרִיא: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי, וְאַחַר כָּךְ נִבְעַת - מַמְתִּינִין עַד שֶׁיַּבְרִיא וְכוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ[62]. וְאֵין צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהַמְלֵךְ בּוֹ אַחַר שֶׁהִבְרִיא. וְאִם כָּתְבוּ וְנָתְנוּ קֹדֶם שֶׁיַּבְרִיא - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[63].

62) גיטין ע, ב. ולפני שיבריא אי אפשר לכתבו שאז הרי הוא כשוטה, הואיל ואין דעתו מיושבת. ומכאן יש ללמוד, שהכותב גט של 'שכיב מרע' צריך לדקדק בו שיהא שפוי בדעתו בשעת כתיבתו ונתינתו, שאם תטרף דעתו - הריהו כשוטה ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע אהע"ז סי' קכא, ס"ד). 63) מדבריהם, אבל מן התורה כשר הוא, הואיל ובשעת אמירתו היה בריא ושפוי בדעתו (הגר"א לאהע"ז סי' קכא, ס"ק ד, וכן ב'מעשה רוקח').

טז. מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[64] וַהֲרֵי דַעְתּוֹ נְכוֹנָה[65], וְאָמְרוּ לוֹ: נִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתְּךָ, וְהִרְכִּין[66] בְּרֹאשׁוֹ - בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּסִרוּגִין[67]; אִם אָמַר לָהֶם עַל לַאו לַאו וְעַל הֵן הֵן[68] - הֲרֵי אֵלּוּ יִכְתְּבוּ וְיִתְּנוּ. וּצְרִיכִין לְבָדְקוֹ יָפֶה יָפֶה[69], שֶׁמָּא נִטְרְפָה דַעְתּוֹ. וְכֵן אִם כָּתַב בְּיָדוֹ: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵט לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי אֵלּוּ כּוֹתְבִין וְנוֹתְנִין לָהּ[70], אִם הָיְתָה דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו[71]; שֶׁאֵין דִּין מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק כְּדִין הַחֵרֵשׁ[72].

64) כתוצאה מאיזו מחלה, ניטל ממנו כח הדיבור (משנה בגיטין סז:). 65) [כלומר, כיון שאינו אלא אלם, שהוא חרש השומע ואינו מדבר, אפשר שתהא דעתו נכונה, בניגוד לחרש שאינו שומע ואינו מדבר, שהוא כשוטה ואין דעתו נכונה, כמו שכתב רבינו בפ"ט מהל' עדות הי"א]. 66) הטה. וראה למעלה פ"א הערה ו. 67) בהפסקות. ממתינים בין הרכנה לשאילה שעה מסויימת, וחוזרים ושואלים אותו. וראה בפ"ב מהל' קריאת שמע הי"ב. 68) על דבר שראוי לענות עליו לאו - לאו, ועל דבר שראוי לענות הן - הן. ונראה מדברי רבינו שאין צריך לענות אלא שלש שאלות בלבד: הן אחד ושני לאוין, או לאו אחד ושתי פעמים הן (כסף־משנה). וראה בהערה הבאה בלשון ה'ירושלמי'. 69) שואלים אותו בימות החמה על פירות המצויים בימות הגשמים, וכן שואלים אותו בימות הגשמים על פירות ימות החמה (שם). וב'ירושלמי' גיטין פ"ז ה"א, אמרו: נכתוב גט לאשתך והוא אומר הן, לאמך והוא אומר לאו, לאשתך - הן, לאחותך - לאו, לאשתך - הן, לבתך - לאו. ורבינו בפירושו למשנה (גיטין, שם) אומר: "ויפליג בה בכל צדדי הנסיון בכל מה שאפשר" (וראה למעלה הערה סו). 70) גיטין עא, א. 71) כלומר, שאין דעתו מטורפת עליו. אבל אינו צריך בדיקה שלש פעמים כמו בהרכנת ראש. וכן כתב רבינו בפכ"ט מהל' מכירה ה"ג: "מי שנשתתק מקחו מקח וכו' והוא שיבדק כדרך שבודקים לגיטין, או יכתוב בכתב ידו" (כסף־משנה), אבל בפ"ד מהל' נחלות ה"א, כתב רבינו: "אפילו נשתתק וכתב בכתב ידו שזה יורשו, בודקים אותו כדרך שבודקים לגיטין", הרי שאפילו אם כתב בכתב ידו - בודקים אותו, וצ"ע. 72) שאינו שומע ואינו מדבר, שאין סומכים על רמיזותיו ולא על כתבו (גיטין שם), כמבואר בהלכה הבאה.

יז. מִי שֶׁנָּשָׂא כְּשֶׁהוּא פִּקֵּחַ וְנִתְחָרֵשׁ[73], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר נִשְׁתַּטָּה - אֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם עַד שֶׁיַּבְרִיא[74]. וְאֵין סוֹמְכִין עַל רְמִיזַת הַחֵרֵשׁ וְלֹא עַל כְּתָבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁדַּעְתּוֹ נְכוֹנָה וּמְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו[75]. אֲבָל אִם נָשָׂא אִשָּׁה כְּשֶׁהוּא חֵרֵשׁ - מְגָרֵשׁ בִּרְמִיזָה; שֶׁאֵין קִדּוּשָׁיו קִדּוּשִׁין מִן הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76], וּכְשֵׁם שֶׁכּוֹנֵס בִּרְמִיזָה כָּךְ מוֹצִיא בִּרְמִיזָה[77].

73) חרשות גמורה, כנ"ל בהערה הקודמת. 74) גיטין, שם: "שאין כח בגירושי חרשות להפקיע קידושי חכמה" (לשון רש"י שם). 75) שם. ושוטה אינו יכול לגרש מפני שאינו בן דעת, וכן שנינו (יבמות קיב:) "נשתטה אינו מוציאה עולמית". ובהל' עדות פ"ט ה"ט, אומר רבינו: "ולא שוטה שהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים . . . ובכלל שוטים יחשב . . . וכן המבוהלים והנחפזים בדעתם והמשתגעים ביותר הרי הם בכלל השוטים". 76) לעיל הל' אישות פ"ד, ה"ט. 77) יבמות, שם.

יח. הַמְקַדֵּשׁ קְטַנָּה[78] עַל יְדֵי אָבִיהָ[79], וְגֵרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה - אָבִיהָ מְקַבֵּל גִּטָּהּ[80], וּמְשַׁגִּיעַ גֵּט לְיַד הָאָב נִתְגָּרְשָׁה[81]. גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה[82], אִם הִגִּיעַ הַגֵּט

לְיָדָהּ אוֹ לְיַד אָבִיהָ - נִתְגָּרְשָׁה[83]. וְאֵין עוֹשָׂה נַעֲרָה הַמְאֹרָסָה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גִּטָּהּ מִיַּד בַּעְלָהּ בְּחַיֵּי אָבִיהָ[84]; אֲבָל הָאָב עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַבֵּל הַגֵּט לְבִתּוֹ הַמְאֹרָסָה בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה[85].

78) פחותה מבת י"ב שנה ויום אחד. 79) שקיבל אביה קידושיה. 80) כשם שהוא זכאי לקבל קידושיה, שנאמר (דברים כב, טז): "את בתי נתתי לאיש הזה", כך הוא מקבל את גיטה, שנאמר (שם כד, ב): "ויצאה . . . והיתה", השוה יציאה (גירושין) להויה (קידושין), כמבואר בכתובות מז, א. 81) שדוקא "נערה המאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה" (גיטין סד: במשנה) ולא קטנה (רש"י שם, וכן דעת רב האי גאון (ב'מלחמות' שם), והרי"ף שם (ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה נערה). 82) כשהגיעה לי"ב שנה והביאה שתי שערות, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ב, ה"ב. 83) גיטין שם, במשנה, כדעת תנא־קמא. 84) קידושין מד, ב כי לא חיזקה התורה את ידה לעשות שליח במקום אביה, וכשמת אביה הרי היא עצמאית, ויכולה לעשות שליח כאחת הגדולות. ודין שליח קבלה מבואר לקמן פ"ו, ה"א. 85) גיטין סה, א. ומשקיבל השליח את גיטה הרי היא מגורשת אע"פ שלא הגיע הגט ליד האב, ואין הבעל יכול לחזור בו. ודוקא בתו המאורסה, אבל משנשאת אין לאביה רשות בה ואפילו כשהיא עדיין קטנה, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ג, הי"ב.

יט. קִדְּשָׁהּ אָבִיהָ כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה[86], וּמֵת: אִם מַבְחֶנֶת בֵּין גִּטָּהּ לְדָבָר אַחֵר[87] - הֲרֵי זוֹ מִתְגָּרֶשֶׁת מִשֶּׁגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ; וְאִם לַאו - אֵינָהּ מִתְגָּרֶשֶׁת עַד שֶׁתִּבְחִין. וְאִם גֵּרְשָׁהּ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[88].

86) והרי היא מקודשת קידושי תורה. 87) שנותנים לה צרור וזורקתו, אגוז ונוטלתו, וממילא יודעת גם לשמור את גיטה (גיטין סה. וכגירסת הרי"ף שם, וראה 'בית יוסף' לאהע"ז סי' קמא). 88) אבל כשאביה חי, מקבל את גיטה אפילו כשאינה מבחנת, שהרי הוא שומר את גיטה במקומה ('תוספות' גיטין סד: ע"פ ה'ירושלמי', וכן בשו"ע אהע"ז סי' קמא, ס"ו).

כ. מִי שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ[89] וְלֹא רָצָה לְגָרֵשׁ - בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מָקוֹם[90] וּבְכָל זְמַן[91] מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר: רוֹצֶה אֲנִי, וְיִכְתֹּב הַגֵּט. וְהוּא גֵּט כָּשֵׁר[92]. וְכֵן אִם הִכּוּהוּ עַכּוּ"ם וְאָמְרוּ לוֹ: עֲשֵׂה מַה שֶּׁיִּשְׂרָאֵל אוֹמְרִין לְךָ, וְלָחֲצוּ אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל[93] בְּיַד הָעַכּוּ"ם עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. וְאִם הָעַכּוּ"ם מֵעַצְמָן[94] אֲנָסוּהוּ עַד שֶׁכָּתַב - הוֹאִיל וְהַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּכְתֹּב, הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[95]. וְלָמָּה לֹא בָטֵל גֵּט זֶה[96], שֶׁהֲרֵי הוּא אָנוּס בֵּין בְּיַד עַכּוּ"ם בֵּין בְּיַד יִשְׂרָאֵל? שֶׁאֵין אוֹמְרִין אָנוּס אֶלָּא לְמִי שֶׁנִּלְחָץ וְנִדְחָק לַעֲשׂוֹת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב בּוֹ מִן הַתּוֹרָה, כְּגוֹן מִי שֶׁהִכָּה עַד שֶׁמָּכַר[97] אוֹ עַד שִׁנְּתָן; אֲבָל מִי שֶׁתִּקְּפוּ יִצְרוֹ הָרַע לְבַטֵּל מִצְוָה אוֹ לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה, וְהִכָּה עַד שֶׁעָשָׂה דָּבָר שֶׁחַיָּב לַעֲשׂוֹתוֹ אוֹ עַד שֶׁנִּתְרַחֵק מִדָּבָר הָאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ - אֵין זֶה אָנוּס מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הוּא אָנַס עַצְמוֹ בְּדַעְתּוֹ הָרָעָה. לְפִיכָךְ זֶה שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְגָרֵשׁ, מֵאַחַר שֶׁהוּא רוֹצֶה לִהְיוֹת מִיִּשְׂרָאֵל וְרוֹצֶה הוּא לַעֲשׂוֹת כָּל הַמִּצְוֹת וּלְהִתְרַחֵק מִן הָעֲבֵרוֹת, וְיִצְרוֹ הוּא שֶׁתִּקְּפוֹ, וְכֵיוָן שֶׁהֻכָּה עַד שֶׁתָּשַׁשׁ יִצְרוֹ, וְאָמַר: רוֹצֶה אֲנִי - כְּבָר גֵּרֵשׁ לִרְצוֹנוֹ[98]. לֹא הָיָה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ לְגָרֵשׁ, וְטָעוּ בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל אוֹ שֶׁהָיוּ הֲדִיוֹטוֹת וַאֲנָסוּהוּ עַד שֶׁגֵּרֵשׁ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[99]. הוֹאִיל וְיִשְׂרָאֵל אֲנָסוּהוּ, יִגְמֹר וִיגָרֵשׁ[100]. וְאִם הָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ לְגָרֵשׁ שֶׁלֹּא כַּדִּין - אֵינוֹ גֵּט. אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר בְּעַכּוּ"ם: רוֹצֶה אֲנִי, וְאָמַר לְיִשְׂרָאֵל: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ - הוֹאִיל וְאֵין הַדִּין מְחַיְּבוֹ לְהוֹצִיא וְהָעַכּוּ"ם אֲנָסוּהוּ, אֵינוֹ גֵּט[101].

89) כגון נשא אשה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, כמבואר לעיל הל' אישות פט"ו ה'ז, וכן כל אלה שנמנו שם פכ"ה הי"א, או גרושה לכהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"ז ה"ז. 90) בין בארץ בין בחוץ לארץ. 91) אפילו בזמן הזה, שאין לנו דיינים מומחים וסמוכים. 92) גיטין פח, ב. כי אנחנו עושים זה בשליחות רבותינו המומחים בדורות שלפנינו, וכביאור ה'תוספות' שם. 93) בית־דין של ישראל. והגוים אינם אלא כמקל של בית־דין וכרצועה שלהם (ר"ן שם). 94) שלא ע"פ הוראת בית־דין של ישראל. 95) שם. לא תנשא בו, ואם נשאת לא תצא. כי מן התורה, גט כפוי כדין ע"י גויים כשר הוא, אלא גזרו חכמים "שלא תהא כל אחת ואחת הולכת ותולה עצמה בנכרי (שוכרת גוי אנס לכוף את בעלה לגרשה ובאה עליו בעקיפין) ומפקעת עצמה מידי בעלה" (בבא־בתרא מח. כרב משרשיא, דסבר כרב הונא דתליוהו וזבין זביניה זבינא, והלכתא כוותיה). 96) שניתן על־ידי כפיה. והכוונה לכל שלשת האופנים שכתב למעלה: ביד ישראל שהוא גט כשר. ביד גוים ע"י ב"ד ישראל שאף הוא כשר. ביד גוים שהגט פסול. ועל זה הוא שואל, למה אין הגט הזה (בכל שלשת האופנים הנ"ל) - בטל?! וכן נראה ממה שכתב "שהרי הוא אנוס, בין ביד גוים בין ביד ישראל". 97) שעל עצם המכירה הוא אנוס, אלא שאעפי"כ גמר ומקנה, שרוצה הכסף (פ"י מהל' מכירה ה"א). 98) בבא־בתרא מח, א: "מצוה לשמוע דברי חכמים", הואיל וחכמים חייבוהו להוציא. וכן אמרו שם בנודר להביא קרבן ואינו רוצה לקיים נדרו: "יקריב אותו - מלמד שכופים אותו, יכול בעל כרחו? תלמוד לומר: לרצונו, הא כיצד? כופים אותו עד שיאמר רוצה אני" וכהסבר הגמרא שם, שנוח לו שתהיה לו כפרה [ואף־על־פי ששם אמרו כן למי שחולק על רב הונא שאמר "תליוהו וזבין זביניה זבינא" (הכריחוהו למכור - מכירתו מכירה), אבל לרב הונא שהלכה כמותו אין צריך לזה, זהו רק לפי מה שעלה על דעתו של המקשן, שמה שאמר רב הונא "תליוהו וזבין" לאו דוקא "זבין" אלא אפילו "יהיב" (=נתן מתנה), גם כן אמרו אגב אונסו גמר ומקנה, אבל למסקנת הגמרא שם שהמדובר רק במכירה,

אבל במתנה לא גמר ומקנה, כיון שאינו מקבל כספים עבור זה, כיון שבגט אין הבעל מקבל כספים (ועי' רשב"ם ו'תוספות' שם) - צריכים אנו לסברא זו ש"מצוה לשמוע דברי חכמים" גם לדעת רב הונא]. **99)** מדרבנן. ומן התורה כשר הוא, הואיל ובית־דין מצוה עליו, מצוה לשמוע דבריו, ואפילו שלשה הדיוטות דין בית־דין להם, אבל אם יאנסו אחד מישראל אין זה בית־דין, ואין כאן שום מצוה והגט בטל (לחם־משנה). **100)** "לא שנכפוהו (=שנכריחהו) בכך, אלא שיתנו עצה בכך" ('מאירי'). וכיום כשיש צורך להכריח את הבעל לגרש כדין, כופים אותו ליתן מזונות או גט (דרך ברירה), ואין זו כפיה על גט אלא לקיים מצות: שארה ועונתה ('פתחי תשובה' אהע"ז סי' קנד, ס"ח) וכפי הגדרת הגר"א שם, ס"ז: "כל שאין עושים מעשה בגופו, לא נקרא גט מעושה" (כפוי), וגדולה מזו כתב ה'בית יוסף' (אהע"ז סי' קלד) בשם הרשב"ץ, שאע"פ שהוא אונסו בגופו, אם אינו אונסו לגרש שלא לעשות דבר אחר (כגון לפרוע כתובתה) וכדי להנצל מאותו אונס הוא מגרש מעצמו - אין זה גט כפוי, ובלבד שיכפוהו כדין. **101)** שאין כאן מצוה לא מצד עצם הדין, ולא מחמת "מצוה לשמוע דברי חכמים", שהרי גויים הם, ולפיכך הגט בטל אפילו מן התורה, ואינו פוסלה לכהונה שאין כאן אפילו ריח הגט, וכמבואר לקמן פ"י ה"א (גיטין פח: וכהסבר ה'לחם משנה' ו'מעשה רוקח').

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דין כתיבה שלא לשמה, גט ישן, כתיבת טופסי גיטין, כתיבה לשמה, הכשרים לכתוב הגט, גט שנכתב בשבת ויו"ט.

א. כָּל גֵּט שֶׁלֹּא נִכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת - אֵינוֹ גֵט. כֵּיצַד? סוֹפֵר שֶׁכָּתַב גֵּט לְלַמֵּד[2] אוֹ לְהִתְלַמֵּד, וּבָא הַבַּעַל וּמָצָא שֵׁם שֶׁנִּכְתַּב בְּגֵט זֶה כִּשְׁמוֹ, וְשֵׁם הָאִשָּׁה כְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ, וְשֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם עִירוֹ, וּנְטָלוֹ וְגֵרֵשׁ בּוֹ - אֵינוֹ גֵט[3].

2) לתלמידיו, נוסח כתיבת הגט. **3)** כיון שלא נכתב לשם גירושין (גיטין כד:).

ב. יָתֵר עַל זֶה: כָּתַב לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְנִמְלַךְ[4], וּמָצָא[5] בֶּן עִירוֹ וְאָמַר לוֹ: שְׁמִי כְּשִׁמְךָ וְשֵׁם אִשְׁתִּי כְּשֵׁם אִשְׁתְּךָ, וּנְטָלוֹ מִמֶּנּוּ וְגֵרֵשׁ בּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין, אֵינוֹ גֵט[6].

4) חזר בו מלגרש. **5)** בכת"י התימנים ובדפוס רומי ודפוס שונצינו: "ומצאו". **6)** הואיל ולא נכתב לשם גירושי זוג זה (שם).

ג. יָתֵר עַל זֶה: מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁווֹת, וְכָתַב לְגָרֵשׁ אֶת הַגְּדוֹלָה, וְנִמְלַךְ וְגֵרֵשׁ בּוֹ אֶת הַקְּטַנָּה - אֵינוֹ גֵט[7]. אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְתַּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ, לֹא נִכְתַּב לְשֵׁם זוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה בּוֹ.

7) שם, ובכל שלש הלכות אלו שכתב רבנו ש"אינו גט" - אינו פוסלה לכהונה, ואם היה בעלה כהן - לא נאסרה עליו משום גרושה, וכמבואר לקמן פ"י ה"א.

ד. יָתֵר עַל כֵּן: אָמַר לְסוֹפֵר: כְּתֹב וְאֵי זוֹ שֶׁאֵרְאֶה[8] אֲגָרֵשׁ בּוֹ, וְכָתַב הַסּוֹפֵר עַל דַּעַת זוֹ, וְגֵרֵשׁ בּוֹ אַחַת מֵהֵן - הֲרֵי זוֹ סְפֵק גֵּרוּשִׁין[9]. וְכָל גֵּט שֶׁכְּתָבוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִיר עָלָיו קוֹלְמוֹס[10] לִשְׁמָהּ - אֵינוֹ גֵט[11].

8) מאלה ששמותיהן שוים. **9)** ספק הוא, אם אין ברירה (=אין אומרים הוברר הדבר למפרע) שבשעת כתיבה היתה דעתו לזו ונכתב לשמה (שם כה.) או, שיש ברירה (=הוברר למפרע שלזו נכתב), ולפיכך הרי זה ספק גירושין, ואם בא אחר וקידשה חוששים לקידושיו, שמא יש ברירה, ועלינו להחמיר מספק, וזהו שכתב רבינו: "הרי זו ספק גירושין" (ר"ן, שם) וראה לקמן פ"י ה"ג בדין ספק גירושין. **10)** = קנה כתיבה. שחזר וכתב כל אות ואות. **11)** גיטין כ, א. שכתב על גבי כתב - אינו כתב. וכן אמרו שם (יט.) "המעביר דיו על גבי דיו בשבת - פטור" (משום כותב) שאין כתב עליון כתב, והשווה הל' שבת פי"א, הט"ז.

ה. מִי שֶׁכָּתַב [גֵּט] לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וְנִמְלַךְ וְלֹא גֵרְשָׁהּ, וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁכְּתָבוֹ - לֹא יְגָרְשֶׁנָּה בְּאוֹתוֹ הַגֵּט פַּעַם אַחֶרֶת כְּשֶׁיִּרְצֶה לְגָרְשָׁהּ. וְאִם גֵּרְשָׁהּ בְּאוֹתוֹ הַגֵּט הַיָּשָׁן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְתִנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְּחִלָּה; שֶׁהֲרֵי נִכְתַּב לִשְׁמָהּ, וַהֲרֵי נָתַן לָהּ עַתָּה בְּעֵדִים כְּהִלְכָתוֹ. וְלָמָּה לֹא יְגָרְשֶׁנָּה בּוֹ לְכַתְּחִלָּה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: גִּטָּהּ קוֹדֵם לִבְנָהּ[12].

12) משנה, גיטין עט, ב וכדעת בית הלל. והטעם: "שמא ישהה את הגט שנתיים ושלש בין כתיבה לנתינה, ויהיו לה בנים ממנו בתוך הזמן ואחר־כך יגרשנה בו, ולימים כשישתכח הדבר יראו זמן הגט קודם ללידת הבן ויהיו סבורים שניתן לה משעת כתיבה, ויאמרו מן הפנויה נולד משגרשה והוי פגם" - רש"י שם (וראה דברי רבינו לקמן פ"ט הכ"ה). וכבר ביארנו לעיל פ"ב ה"ב, שאין זה דומה ל'גט מוקדם' שהוא פסול.

ו. אָמַר לְסוֹפֵר: כְּתֹב גֵּט לִפְלוֹנִית וְיִהְיֶה עִמִּי, לִכְשֶׁאֶשָּׂאֶנָּה אֲגָרְשֶׁנָּה בּוֹ, וְנִכְתַּב וּנְשָׂאָהּ וְגֵרְשָׁהּ בּוֹ - אֵינוֹ גֵט; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה בַּת גֵּרוּשִׁין מִמֶּנּוּ כְּשֶׁנִּכְתַּב גֵּט זֶה, וְנִמְצָא שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא לְשֵׁם גֵּרוּשִׁין[13]. אֲבָל אָמַר לוֹ: כְּתֹב אוֹתוֹ לַאֲרוּסָתִי, לִכְשֶׁאֶשָּׂאֶנָּה אֲגָרְשֶׁנָּה, וּכְנָסָהּ וְגֵרְשָׁהּ בּוֹ - כָּשֵׁר[14]. כְּתָבוֹ לִיבִמְתּוֹ[15], וְאַחַר שֶׁיִּבְּמָהּ גֵּרְשָׁהּ בּוֹ - הֲרֵי זוֹ סְפֵק גֵּרוּשִׁין, הוֹאִיל וְאֵינָהּ אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה כְּשֶׁכְּתָבוֹ[16].

13) יבמות נב, ב. **14)** להנשא בו לכתחילה, הואיל ובידו לגרשה כשהיא ארוסה, נמצא שגט זה נכתב לשם גירושין (שם), אבל לכתחילה ודאי לא יגרשנה בו, כמבואר בהלכה הקודמת. וכן פירש רש"י (שם נב.). ועי' ראב"ד ו'תוספות' שם ד"ה לכשאכנסנה. **15)** אשת אחיו שנפלה לפניו ליבום, ועדיין לא כנסה. **16)** ספק הוא אם יבמתו הזקוקה לו יש לה דין ארוסה, או שמא כל עוד לא קידשה במאמר

("מדברי סופרים שלא יבוא היבם על יבמתו עד שיקדש אותה בפני שני עדים בפרוטה, וזהו הנקרא מאמר". הל' יבום פ"ב, ה"א) אינה כארוסתו (יבמות, שם).

1 **ז. מִפְּנֵי תַּקָּנַת סוֹפֵר[17] הִתִּירוּ חֲכָמִים לַסּוֹפֵר שֶׁיִּכְתֹּב**
2 **טָפְסֵי[18] גִטִּין, וְיַנִּיחַ[19] מְקוֹם הָאִישׁ[20] וּמְקוֹם הָאִשָּׁה**
3 **וּמְקוֹם הַזְּמַן וּמְקוֹם 'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם'[21] כְּדֵי**
4 **שֶׁיִּכְתְּבֵם לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ[22] וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה**
5 **הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְאַחַר כָּךְ יַחְתְּמוּ הָעֵדִים לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ[23].**

17) שיהיו מזומנים אצלו שטרי גיטין כשיבוא אליו אדם לשכרו (גיטין כו. וברש"י). 18) נוסח אחיד כללי, ובו מקומות פנויים למילוי פרטים ידועים. ומן הדין היה לכתוב גם את הטופס לשמה, גזירה שמא יכתוב גם את התורף (= שם האיש ושם האשה וכו') שלא לשמה, ולפי שאין זה אלא מדרבנן, הקילו משום תקנת הסופר (גיטין שם, וכת"ק ולא כרבי אליעזר, הגוזר טופס אטו תורף). ובקצת ספרי רבינו כתוב: "סופר שכתב טופסי גיטין, והניח מקום האיש והאשה וכו' הרי זה פסול" ('מאירי'. וכן נראה שהיה לפני בעל ה'מגיד משנה', ועי' 'כסף משנה') ולפי"ז פסק ההלכה כרבי אליעזר שגזר טופס אטו תורף (וכן כתב בפירוש המשנה שם). אבל להלן הי"ח נראה כנוסחתנו (כסף־משנה). 19) וישאיר חלק. 20) שם האיש. 21) כי כל אלה הם עיקר הגט ותרפו, ואם לא נכתבו לשמם - הגט בטל. 22) כשיצטרך אליו. 23) וראה לקמן הלכות יז־יח.

6 **ח. סוֹפֵר שֶׁכָּתַב הַגֵּט לִשְׁמוֹ וְלִשְׁמָהּ כְּהִלְכָתוֹ, וְחָתְמוּ**
7 **הָעֵדִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ - הוֹאִיל וּמְסָרוֹ לָהּ בְּעֵדִים, הֲרֵי**
8 **זֶה גֵּט. (אֶלָּא שֶׁהוּא פָּסוּל[24]. וְלָמָּה אֵינוֹ בָּטֵל?)[25] לְפִי**
9 **שֶׁאֵין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן**
10 **הָעוֹלָם[26]. וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר[27], שֶׁאִם חָתְמוּ הָעֵדִים שֶׁלֹּא**
11 **לִשְׁמָהּ - הוֹאִיל וְהוּא כִּמְזֻיָּף מִתּוֹכוֹ, הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל.**
12 **וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד מֵעֵדָיו פָּסוּל[28], אוֹ שֶׁהָיָה בּוֹ עֵד**
13 **אֶחָד בִּלְבַד כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים - הֲרֵי זֶה**
14 **גֵּט בָּטֵל[29]. וְלֹא יֵרָאֶה לִי דָּבָר זֶה. אֶלָּא כִּמְזֻיָּף, לֹא**
15 **מְזֻיָּף וַדַּאי. וְהוֹאִיל וְנִמְסַר בְּעֵדֵי מְסִירָה כְּשֵׁרִין, הֲרֵי**
16 **זֶה פָּסוּל מִדִּבְרֵיהֶם[30].**

24) מדברי סופרים. ובכת"י התימנים, הנוסח: "הרי זה פסול, שאין העדים חותמים" וכו'. 25) מן התורה, ראה לעיל פ"ב, ה"ז. 26) תקנת האשה, שמא יתן לה בפני שני עדים וימותו, ונמצא הגט שבידה כחרס, שהרי אין בו עדים (לעיל פ"א, הט"ו), והואיל וכל חתימת העדים בגט אינה אלא מדבריהם, אפילו כשחתמו בו שלא לשמה אינה בטל. 27) דעת גאון, הובאת ברי"ף גיטין פ"ט. 28) לעדות, משום עבירה או שהיה קרוב לבעל או לאשה. 29) ואם נשאת, תצא והולד ממזר. 30) שמא יבוא לסמוך על עדי חתימה בלבד, שהרי לא ניכר פסולם בתוך הגט. אבל כשפסולם ניכר, כגון כשהרחיק חתימת העדים מן הכתב (לעיל פ"א, הי"ח) אם מסרו בפני עדים, הרי זה כשר "שעיקר הגירושין בעדי מסירה", ולא יבואו לסמוך על עדי החתימה, שהרי פסולם ניכר לעין (כסף־משנה, והשווה לעיל פ"א, הי"ז).

17 **ט. הַמֵּבִיא[31] גֵּט וְאָבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאוֹ[32]: אִם אָבַד מִמֶּנּוּ**
18 **בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הַשַּׁיָּרוֹת[33] מְצוּיוֹת, אֲפִלּוּ מְצָאוֹ לְאַחַר**
19 **זְמַן מְרֻבֶּה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהַגֵּט שֶׁאָבַד מִמֶּנּוּ הוּא**
20 **הַגֵּט שֶׁנִּמְצָא וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ[34]; אָבַד בְּמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת**
21 **מְצוּיוֹת[35], אִם מְצָאוֹ מִיָּד וַעֲדַיִן לֹא שָׁהָה אָדָם[36] שָׁם**
22 **מִן הָעוֹבְרִים, אוֹ שֶׁמְּצָאוֹ בַּכְּלִי שֶׁהִנִּיחוֹ בּוֹ וְיֵשׁ לוֹ**
23 **טְבִיעוּת עַיִן[37] בְּאָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ שֶׁל גֵּט שֶׁהָיָה כָּרוּךְ[38] -**
24 **הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ[39] וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ.**

31) שליח הבעל. 32) אותו השליח. 33) חבורת אנשים הולכי רגל או ברכב, "והנה אורחת ישמעאלים" (בראשית לז, כה) מתרגם אונקלוס: והא שיירת ערבאי. 34) גיטין כז, א. 35) ויש לחוש שמא מעוברים ושבים אחרים נפל, ונכתב לאיש ואשה אחרים ששמם כשם אלה. 36) אע"פ שראינו אנשים עוברים שם (שם כז:). 37) הכרת הדבר ע"י הסתכלות העין בלבד ללא נתינת סימנים. 38) קשור, או מקופל בכלי. 39) שזהו הגט שאבד ממנו.

25 **י. הֵחֵזַק בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם[40] אִישׁ אֶחָד[41] שֶׁשְּׁמוֹ כְּשְׁמוֹ**
26 **שֶׁבַּגֵּט[42] - חוֹשְׁשִׁים שֶׁמָּא גֵּט זֶה הַנִּמְצָא שֶׁל אוֹתוֹ**
27 **הָאִישׁ הָאַחֵר הוּא, הוֹאִיל וְעָבַר אָדָם שָׁם וְאַף עַל פִּי**
28 **שֶׁלֹּא שָׁהָה[43]. וְאִם נִתְגָּרְשָׁה בּוֹ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.**
29 **אֲבָל אִם לֹא עָבַר אָדָם שָׁם - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ, אַף עַל**
30 **פִּי שֶׁהֵחֵזִקוּ שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין[44].**

40) הכתוב בגט, פלוני בן פלוני שממקום פלוני. 41) ובדפוס שונצינו ווניציאה: איש אחר. 42) וגם שיירות מצויות במקום שאבד. 43) כאן הואיל ולפנינו שני ליקויים, שיירות מצויות, והוחזק שם אחר כשם שבגט, החמיר רבינו שאפילו לא שהה אדם אלא רק עבר בלבד, יש לחוש שמא נפל הגט מאיש אחר. ומדברי רבינו נראה, שאם אבד במקום שאין שיירות מצויות, אפילו הוחזק באותו מקום איש ששמו כשמו, אפילו מצאו לאחר זמן מרובה הרי זו בחזקתו, כי כל שאין שם מעבר של אנשי שיירות, אין לחוש לנפילת הגט מאדם שני, וכן היא דעת הרי"ף בגיטין פ"ג, ובבבא־מציעא פ"א (מגיד־משנה). 44) גיטין כז, ב. וכן ברי"ף שם.

31 **יא. הָיוּ לָעֵדִים בַּגֵּט סִימָן מֻבְהָק[45], כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ:**
32 **נָקֵב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִי, אוֹ שֶׁאָמְרוּ: מֵעוֹלָם לֹא**
33 **חָתַמְנוּ אֶלָּא עַל גֵּט אֶחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁמוֹת כְּשְׁמוֹת**
34 **אֵלּוּ[46] - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקָתוֹ וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ, וְאַף עַל פִּי**
35 **שֶׁמְּצָאוֹ אַחַר זְמַן מְרֻבֶּה וּבְמָקוֹם שֶׁהַשַּׁיָּרוֹת מְצוּיוֹת**
36 **וְהֵחֵזִקוּ שָׁם שְׁנַיִם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶן שָׁוִין[47].**

45) טוב ומצוין ביותר, בניגוד לסימן רגיל. 46) ולא הוחזקו באותו מקום עדים אחרים ששמם כשמם. או שהם מכירים חתימותיהם (שו"ע אהע"ז סי' קלב ס"ד). 47) שם. והוא־הדין אם השליח עצמו יש לו סימן מובהק בגט, שהוא נאמן (מגיד־משנה, ועי' ראב"ד). והשווה דברי

שיעורי רמב"ם שלושה פרקים ליום – יום חמישי כ"ה שבט – ספר נשים – הלכות גירושין קלא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

רבינו בהל' גזילה ואבידה פי"ג, ה"ה: "הסימנים המובהקים סומכים עליהם ודנים על פיהם בכל מקום דין תורה".

יב. שְׁנַיִם[48] שֶׁשָּׁלְחוּ שְׁנֵי גִטִּין וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתְנִין שְׁנֵיהֶן לְזוֹ וּשְׁנֵיהֶן לְזוֹ בְּעֵדֵי מְסִירָה[49]. לְפִיכָךְ, אִם אָבַד אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַשֵּׁנִי בָּטֵל[50].

48) שהם שוים בשמותיהם. 49) השליחים נותנים שני הגיטין זו ולזו, וממילא כל אחת קיבלה את גיטה שנכתב לשמה, ואין צורך שתהיה מסירה מבוררת לשמה (גיטין פו:). 50) שאינו ידוע של מי הוא. ומובן מאליו, שאם עבר השליח ונתנו לאחת מהן, ודאי שהיא ספק מגורשת. ואם נתנו השליח לשתיהן, הרי שתיהן ספק מגורשות (מגיד־משנה). ואע"פ שכתב רבינו: "השני בטל", אינו בטל ממש מן התורה, אלא כוונתו, שאין בו ממש, הואיל ולכתחילה אין לגרש בו כלל. ורבינו נמשך בזה אחר לשון המשנה (שם) האומרת: "הרי השני בטל".

יג. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי שֵׁמוֹת, וְכֵן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי שֵׁמוֹת - כְּשֶׁמְּגָרֵשׁ כּוֹתֵב שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ שֶׁהֵן רְגִילִין בּוֹ וְיוֹדְעִין[51] בּוֹ בְּיוֹתֵר, וְאוֹמֵר[52]: אִישׁ פְּלוֹנִי וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֵּרֵשׁ אִשָּׁה פְּלוֹנִית וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ[53]. וְאִם כָּתַב חֲנִיכָתוֹ וַחֲנִיכָתָהּ[54] - כָּשֵׁר[55].

51) בדפוס ויניציאה, וכן בכת"י התימנים: וידועים. 52) רצונו לומר: וכותב. כמפורש לקמן פ"ד הי"ב, בנוסח הגט לרבינו. 53) גיטין לד, ב. שאם לא כן, אתה מוציא לעז על בניה מן השני, שיאמרו לו גירשה בעלה. שאין זה שמו (רש"י שם). וראה בביאורנו לקמן פ"ד, הי"ב. 54) שם לווי של משפחה כולה (רש"י גיטין פז:). "כגון שהוא ממשפחת רוטן ברג והיא ממשפחת ווייל. ולא הזכיר בגט רק שם ראש משפחתו ממשפחה שכתב: מגזע רוטן ברג מגרש אשתו ממשפחת ווייל" ('קרבן נתנאל' פ"ט דגיטין סי' ט אות ז). וכשנתן הגט בעדי מסירה, שאם לא כן מה אנו יודעים איזה מן המשפחה מגרש ('קרבן נתנאל' שם). ויש מפרשים חניכה - שם לווי של האיש עצמו, או של האשה (רבינו חננאל ורבינו־תם ב'תוספות' שם פח.). ובדברי רבינו יש מקום לשני הפירושים ('בית יוסף' אהע"ז סי' קכט). והמדובר כאן כשהחניכה מפורסמת (עי' ראב"ד). שאם לא כן - הגט פסול, כמו שכתב להלן בסמוך שאם כתב שם שאינו ידוע ביותר, וכתב כל שם שיש לו - הרי זה פסול. ועל־אחת־כמה־וכמה, שאם כתב חניכה שאינה ידועה ביותר, שוודאי הגט פסול (ט"ז אהע"ז סי' קכט סק"ב, וראה בביאורי הגר"א שם ס"ק ז). 55) אף־על־פי שלא כתב: "וכל שם שיש", וכל־שכן שאם כתב שם שהוא רגיל וידוע בו, ולא כתב "וכל שם שיש" שוודאי כשר (מגיד־משנה). והנה מקור דין זה הוא במשנה (גיטין פז:): "כתב חניכתו וחניכתה - כשר", ומשמע שדווקא בדיעבד כשר. אבל יש אומרים שכשר אפילו לכתחילה, והם גורסים במשנה אחר־כך "וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין" ('תוספות' גיטין פח. ד"ה וכך, ועוד).

יד. כָּתַב הַשֵּׁם שֶׁאֵינָם יְדוּעִים בּוֹ בְּיוֹתֵר, וְכָתַב: כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ[56] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[57]. שִׁנָּה שְׁמוֹ אוֹ שְׁמָהּ וְשֵׁם עִירוֹ אוֹ שֵׁם עִירָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַב: כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ - אֵינוֹ גֵט[58].

56) שהזכיר הטפל. ואת השם העיקר כָּלַל ולא פירשו. אבל אם הזכירו בפירוש אלא שהקדים הטפל לעיקר - כשר (ריב"ש סי' מג, ע"פ גיטין לד:). 57) גיטין, שם. ובכת"י התימנים, הנוסח: הרי זה ספק גירושין. 58) שם פ, א במשנה. ולקמן פ"ד הי"ב יבואר אם צריך להזכיר שם עיר מגורי הבעל, או עיר של מקום כתיבת הגט וחתימתו.

טו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִכְתֹּב אֶת הַגֵּט, חוּץ מֵחַמְשָׁה: עַכּוּ"ם וְעֶבֶד וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה וְקָטָן. אֲפִלּוּ אִשָּׁה עַצְמָהּ כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ[59]. יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵמִיר לְעַכּוּ"ם[60] אוֹ שֶׁהוּא מְחַלֵּל שַׁבָּתוֹת[61] בְּפַרְהֶסְיָא - הֲרֵי הוּא כְּעַכּוּ"ם לְכָל דְּבָרָיו[62].

59) ומקנתו לבעל, וחוזר ומוסרו לה לגירושין (גיטין כב: וברש"י). 60) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י התימנים: "ישראל שנשתמד לעבודה־זרה". ובדפוסים שלנו, שונה ע"פ הצנזורה. 61) בכת"י התימנים: מחלל שבת. [ראה בפירוש המשניות לחולין יד. שנראה משם שאפילו בחילול אחד הוא מומר, ועיי"ש ב'תוספות' ד"ה השוחט]. 62) חולין ה, א: "שהעובד ע"ז כופר בהקב"ה, והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית" (לשון רש"י שם). והשווה דברי רבינו הל' שבת פ"ל, הט"ו: "השבת ועבודה־זרה, כל אחת משתיהן שקולות כנגן שאר כל מצוות התורה . . . אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי", וראה הוריות ח, א. ו'ספרי' פרשת שלח אות קיא: "מגיד הכתוב, שכל המודה בעבודה־זרה כופר בעשרת הדברות, ובמה שנצטווה משה ובמה שנצטוו האבות". ובכל זאת אם קידש אשה אפילו טרם שנשתמד, מגרש הוא לאחר שהמיר, כשם שקידושי מומר תופסים, כמבואר לעיל (הל' אישות פ"ד, הט"ו) אף גיטו גט גמור (מגיד־משנה).

טז. וְלָמָּה אֵין כּוֹתְבִין אֵלּוּ הַחֲמִשָּׁה? מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ הַכּוֹתֵב לִכְתֹּב לְשֵׁם הָאִישׁ הַמְגָרֵשׁ וּלְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמִּתְגָּרֶשֶׁת, וְהָעַכּוּ"ם עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא כּוֹתֵב[63], וְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן אֵינָן בְּנֵי דֵעָה[64], וְהָעֶבֶד אֵינוֹ בְּתוֹרַת גִּטִּין וְקִדּוּשִׁין[65], לְפִיכָךְ הוּא פָּסוּל כְּעַכּוּ"ם לְכָל דְּבָרָיו. וְאִם כָּתַב הַגֵּט אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ - אֵינוֹ גֵט, אַף עַל פִּי שֶׁחָתְמוּ בּוֹ עֵדִים כְּשֵׁרִים וְנִמְסַר לָהּ בִּכְשֵׁרִים.

63) ואינו כותב לשמה ('תוספות' גיטין כג. ד"ה עובד כוכבים), ואפילו ישראל עומד על גביו, ומצווהו לכתוב לשם גירושי הזוג, אינו כותב על דעת הישראל אלא על דעת עצמו (גיטין שם) והשווה הל' תפלין פ"א, הי"א. וראה להלן הערה סג. 64) שם. ולא ידעו לכתוב לשמה. 65) שאין קידושיו תופסים, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד הט"ו, והתורה אמרה: "וכתב - ונתן" מי שישנו בנתינה ישנו בכתיבה (לשון רש"י גיטין י: אליבא דרבי מאיר, דאמר ד"וכתב" היינו חתימת העדים, והוא־הדין לדידן

דפסקינן כרבי אלעזר, ד"וכתב" היינו כתיבת הגט). ובגוי לא הטעים רבינו "שאינו בתורת גיטין וקידושין" מפני ש"גוי" כולל גם ישראל שהמיר (כנ"ל הט"ו), שהוא בתורת גיטין וקידושין כנ"ל הערה ס ('בית שמואל' סי' קכג סק"ה).

יז. כָּתַב אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה אֵלּוּ טֹפֶס[66] הַגֵּט וְהִנִּיחַ מְקוֹם הַתֹּרֶף[67], שֶׁהוּא מְקוֹם הָאִישׁ וּמְקוֹם הָאִשָּׁה וּמְקוֹם הַזְּמַן וּמְקוֹם 'הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם', וּכְתָבָן הַפִּקֵּחַ הַגָּדוֹל הַיִּשְׂרְאֵלִי לִשְׁמוֹ - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[68].

66) מבואר לעיל ה"ז. 67) עיקר השטח ותמציתו. 68) גיטין כג, א. הואיל ועיקר הגט, שעליו הקפידה תורה: "וכתב לה", שיהא לשמה - נכתב בכשרות.

יח. מֻתָּר לְהַנִּיחַ חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן לִכְתֹּב טֹפֶס הַגֵּט לְכַתְּחִלָּה. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל הַפִּקֵּחַ עוֹמֵד עַל גַּבָּן[69]. אֲבָל הָעַכּוּ"ם וְהָעֶבֶד אֵין כּוֹתְבִין הַטֹּפֶס לְכַתְּחִלָּה וַאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד עַל גַּבָּן[70]; שֶׁלֹּא הִתִּירוּ לִכְתֹּב טָפְסֵי גִטִּין שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא מִפְּנֵי תַּקָּנַת סוֹפֵרִים[71], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[72].

69) ואומר לו כתוב לשם פלוני ופלונית (גיטין כג. וברש"י). אבל כשאין גדול עומד על גבם, אין להניחם לכתוב טופס הגט, גזירה משום 'תורף' שלא יבוא לכתוב גם התורף, שאז הוא גט בטל מן התורה. 70) שהם עושים על דעת עצמם, נמצא שהטופס נכתב שלא לשמה, והרי הם כחרש ושוטה, שאין גדול עומד על גבם, שאין כותבים הטופס לכתחילה. 71) הטרוד בכתיבתו, ורוצה שיהיו לו טפסים מזומנים לעת הצורך. 72) לעיל ה"ז.

יט. הַכּוֹתֵב[73] גֵּט בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בִּשְׁגָגָה[74] וּנְתָנוֹ לָהּ[75] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[76]. כְּתָבוֹ[77] וְחָתְמוּ בוֹ בַּיּוֹם[78] בְּזָדוֹן וּנְתָנוֹ לָהּ[79] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי הָעֵדִים פְּסוּלִין מִן הַתּוֹרָה[80]. כְּתָבוֹ[81] בְּיוֹם טוֹב בְּזָדוֹן[82] וְנִמְסַר לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים[83] בְּיוֹם טוֹב[84] - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[85].

73) [היינו גמר כתיבת הגט, ובכלל זה גם חתימת העדים, וראה להלן הערה עט]. 74) ששכחו ששבת היום או יום כיפור היום, או שלא ידעו שכתיבה אסורה בימים אלו. 75) [שלא בפני עדים. וראה למעלה בפ"א הט"ז שאם חתמו בו עדים ועבר ונתנו לה שלא בפני עדי מסירה - הגט כשר לדעת רבינו]. 76) [הואיל ושגגו גם הכותב וגם העדים אינם פסולים. ובכל זאת אינה מגורשת אלא בדיעבד, שלכתחילה צריך לתת לה בפני עדי מסירה (למעלה פ"א הט"ו) ואפילו בפני עדי מסירה אסור לגרשה, שאין מגרשים בשבת ויום טוב, כמו שכתב ה'מגיד משנה' בפכ"ג מהל' שבת הי"ד בשם התוספתא בפ"ד דיו"ט. וראה בט"ז אהע"ז סי' קכג סק"ז]. 77) בשוגג, כמו ברישא, שאילו כתב בזדון - הגט בטל אפילו אם העדים כשרים, שהרי הוא מומר לחלל שבתות (ראה למעלה הט"ו). וראה להלן בנוסחת ה'טור']. 78) [ה'טור' (סי' קכג) הביא בדברי רבינו: "כתבו וחתמו בזדון ביו"ט". וכ"ה בכת"י תימן (וראה להלן הערה פב). ולפי זה, יש לפרש שגם הכתיבה היתה בזדון, ואף־על־פי־כן אין הכתיבה פסולה, שהמחלל יום־טוב אין דינו כגוי]. 79) [שלא בפני עדים. ואם מסרו לה בפני עדים כשרים (בשבת, אם כתבו בשוגג, וביום־טוב אפילו אם כתבו במזיד) - הרי זה גט פסול מדרבנן, כדלהלן הערה פג]. 80) שהמחלל יום־טוב פסול לעדות מן התורה (פ"י מהל' עדות ה"ג). 81) [כלומר, גמרו. ובכלל זה גם חתימת העדים (כנ"ל הערה עא). וה'טור' (שם) הביא: "כתבו וחתמו"]. 82) [כלומר, גם הכתיבה וגם החתימה היו בזדון]. 83) שאילו נתנוהו שלא בפני עדים - אינה מגורשת, שהרי העדים פסולים לעדות מן התורה. 84) ה'טור' (שם) לא הביא תיבת "ביו"ט". [ויתכן כי איזה מגיה הוסיף זאת למעלה בגליון לתקן "ביו"ט" במקום "בו ביום" (ראה הערה עו) ונכנסה לכאן בטעות המעתיק]. 85) מדרבנן. שהוא כמזויף מתוכו על־ידי חתימת עדים פסולים (ראה הערה עח), וכמו שכתב רבינו למעלה פ"א הי"ז. ואם עשו כן בשבת או ביום הכיפורים הגט בטל, מפני שכתבו מומר לחלל שבתות (למעלה הט"ו) [ולחלל יום הכיפורים שדינו לענין זה כשבת, שהרי שבת ויום הכיפורים הם קדושה אחת, כמו שכתב רבינו בפ"ח מהל' עירובין ה"י]. אבל המחלל יום־טוב אינו כמומר לחלל שבתות, ולפיכך אם לא חתמו בו העדים ונתנו לה בפני עדי מסירה - הרי זה גט כשר ('חלקת מחוקק' ו'בית שמואל' סי' קכג ס"ה).

יום שישי כ"ו שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו כמה כותבין הגט ועל מה, נוסח הגט, ודיני כתיבתו.

א. אֵין כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁרְשׁוּמוֹ עוֹמֵד[2], כְּגוֹן דְּיוֹ וְסִקְרָא וְקוּמוֹס וְקַנְקַנְתּוֹם וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. אֲבָל אִם כְּתָבוֹ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד, כְּגוֹן מַשְׁקִין וּמֵי פֵּרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵינוֹ גֵּט. כְּתָבוֹ בַּאֲבָר בִּשְׁחוֹר וּבְשִׁיחוֹר - כָּשֵׁר, וְאֵין כּוֹתְבִין בָּהֶן לְכַתְּחִלָּה[3].

2) מתקיים. 3) כנראה שאינם מתקיימים כל כך כמו דיו וסיקרא וכו' וכיוצא בהן.

ב. כּוֹתְבִין בְּמֵי עַפְצָא לְכַתְּחִלָּה עַל גַּב הַנִּיר וְהָעוֹר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; אֲבָל לֹא עַל גַּבֵּי מְגִלָּה עֲפוּצָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ נִקְרָא[4]. וְאִם כָּתַב - אֵינוֹ גֵּט. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. עַל הַכֹּל כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט, וַאֲפִלּוּ עַל אִסּוּרֵי הֲנָאָה[5]. וְכוֹתְבִין עַל דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְהִזְדַּיֵּף. וְהוּא, שֶׁיִּתְּנוֹ לָהּ בְּעֵדֵי מְסִירָה.

4) שמראה הקלף כמראה הכתב. 5) כגון עור עגל שהקריבו לעבודה זרה, שכולו אסור בהנאה. ומה שכתב רבינו: "כותבין את הגט" אין הכוונה שמותר לכתוב לכתחילה, שהרי הוא נהנה מעבודה זרה בזה שמסדר עליו את גיטו וחוסך נייר, אלא הכוונה שמצד הלכות גיטין הגט כשר ואפשר לכתוב עליו, אבל מצד הלכות עבודה זרה

בוודאי יש בזה איסור. וכן דעת התוספות בגיטין: שאסור לכתחילה לכתוב גט על איסורי הנאה.

ג. כֵּיצַד? כּוֹתֵב (אוֹתוֹ) עַל הַנְּיָר הַמָּחוּק[6], עַל הַדִּפְתְּרָא[7] וְעַל הַחֶרֶס וְעַל הֶעָלִין, וְעַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד וְעַל קֶרֶן שֶׁל פָּרָה, וּמוֹסֵר לָהּ הָעֶבֶד וְהַפָּרָה[8] אוֹ הַנְּיָר הַמָּחוּק וְהַדִּפְתְּרָא וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּפְנֵי עֵדִים[9].

6) שנכתב עליו איזה כתב ונמחק. 7) עור שאינו מעובד כל צרכו, מלוח וקמוח ואינו עפוץ, ואין המחק שלו ניכר. 8) ואינו חותך את הקרן לאחר הכתיבה. 9) אלה הם "עדי מסירה".

ד. הָיָה הַגֵּט חָקוּק עַל יָדוֹ שֶׁל עֶבֶד בִּכְתֹּבֶת קַעֲקַע[10], וְהָיָה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[11], וְהָיוּ הָעֵדִים חֲקוּקִים עַל יָדוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עֵדֵי מְסִירָה, שֶׁהֲרֵי אֵין יָכוֹל לְהִזְדַּיֵּף[12]. אֲפִלּוּ הָיוּ מֻחְזָקִין בָּעֶבֶד שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ, וְגֵט חָקוּק עַל יָדוֹ, וְהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: בְּעֵדִים נִמְסַר לִי[13] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא מֵעַצְמוֹ נִכְנַס לָהּ, שֶׁהַגּוֹדְרוֹת אֵין לָהֶן חֲזָקָה[14].

10) חרותה בעור בצבע שאינו נמחק. 11) שהביאתו לפנינו ואומרת בעלי גרשני בו. 12) כי כתובת קעקע אינה נמחקת. 13) ואינם לפנינו. 14) בהמות וכל בעל חי נקראים "גודרות" על שם "גדרות צאן נקנה למקננו" ואדם שתפשן אינו יכול לטעון לבעליהן: מכרתן לי (אם אין לו שטר מכירה), כי יש לומר שמעצמן באו אליו.

ה. הָיָה הַגֵּט חָקוּק עַל הַטַּבְלָא[15] וְהָעֵדִים עָלָיו, וְהוּא יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[16], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻחְזָקִין בַּטַּבְלָא שֶׁהוּא שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהָאִשָּׁה עַצְמָהּ כּוֹתֶבֶת אֶת גִּטָּהּ[17]; שֶׁאֵין קִיּוּם הַגֵּט אֶלָּא בְּחוֹתְמָיו[18], אִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה[19].

15) לוח. 16) וטוענת בעלי גרשני בזה. 17) והיא מקנתו לבעלה שיהא שלו לקיים בו: "ונתן בידה" - משלו, כי אילו לא הקנתה לו איך היא יכולה להתגרש, הרי לא נתן לה כלום. 18) בעדים החתומים בו ובוודאי הקפידו שתקנה לו את הקלף לפני הכתיבה. 19) כי אילו היו לפנינו עדי מסירה, הרי היו יודעים אם הקנתה לו או לא.

ו. חָקַק הַגֵּט עַל הַלּוּחַ אוֹ עַל הָאֶבֶן אוֹ עַל טַס שֶׁל מַתֶּכֶת, אִם חָפַר יַרְכֵּי[20] הָאוֹתִיּוֹת - כָּשֵׁר, שֶׁזֶּה כְּתָב הוּא. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא חָפָרוֹ[21]. וְכֵן אִם חָקַק הַיְרֵכוֹת מֵאֲחוֹרֵי הַטַּס[22] עַד שֶׁבָּלְטוּ בִּפְנֵי הַטַּס. אֲבָל אִם חָפַר תּוֹךְ הָאוֹת[23] עַד שֶׁיֵּרָאוּ הַיְרֵכוֹת גְּבוֹהוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן[24], כִּכְתָב דִּינַר זָהָב שֶׁהַכְּתָב בּוֹלֵט[25] - אֵינוֹ גֵט, שֶׁאֵין זֶה כְּתָב[26].

20) גופי. 21) הרי שכתיבה שוקעת שמה כתיבה. 22) אף על פי שחקיקת האותיות (מאחורי הטס) נעשית באופן הפוך - הרי נראות כסדרן בפני הטס. 23) החלק הפנימי של האות, החלל שלו. 24) שגם מצידי האותיות שמבחוץ חקק, ונמצאת האות עשוייה מאליה. 25) על ידי הכאת חותם המטבע בקורנס על הדינר. 26) כי לא עשה מעשה בגוף האות.

ז. הַמְקָרֵעַ עַל הָעוֹר תַּבְנִית כְּתָב[27], אוֹ שֶׁרָשַׁם עַל הָעוֹר תַּבְנִית כְּתָב[28] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[29]. כּוֹתְבִין אֶת הַגֵּט בְּכָל כְּתָב וּבְכָל לָשׁוֹן. גֵּט שֶׁנִּכְתַּב בִּכְתָב מִן הַלְּשׁוֹנוֹת, וְעֵדָיו חֲתוּמִין בִּכְתָב אַחֵר - כָּשֵׁר. וְהוּא, שֶׁיְּהוּ הָעֵדִים מַכִּירִין לְשׁוֹן הַכְּתָב וְהַכִּתִּיבָה[30].

27) שחורץ ומסרט בעור ואינו ממלאו בדיו אלא סריטתו זוהי כתיבתו. 28) אף על פי שרישום על עור אינו מתקיים, כי אפשר לנגבו ולהסירו מהר. 29) הואיל ורישום [=כזה] מתקיים על דבר אחר, וכאן אינו מתקיים מצד גריעות העור [=ולא הרישום עצמו] הרי זה כתב גמור. 30) ואף על פי שלעיל כתב רבינו: "ואם אינם יודעים לקרות קוראים בפניהם וחותמים והוא שיכירו לשון הגט", הרי שאינם צריכים להכיר אלא את הלשון ולא את הכתיבה, - אך כאן, הואיל והעדים חתמו בכתב אחר אין ההקראה מספקת, אלא צריכים שהם עצמם יכירו כתיבת הלשון.

ח. אֶחָד מִן הָעֵדִים חָתַם בִּכְתָב (לָשׁוֹן אַחַת,) וְהָעֵד הַשֵּׁנִי בִּכְתָב לָשׁוֹן אַחֶרֶת - כָּשֵׁר. אֲבָל אִם הָיָה מִקְצָת הַגֵּט כָּתוּב בְּלָשׁוֹן אַחַת וּמִקְצָתוֹ בְּלָשׁוֹן אַחֶרֶת - פָּסוּל[31].

31) "גט שכתבו בחמש לשונות וחתמו עליו חמשה עדים בחמש לשונות פסול". וסובר רבינו שאפילו חתום בלשון אחת, כל שלא נכתב בלשון אחת פסול, הואיל והגט הוא עניין לעצמו צריך שלא יהיו בו חילופים ושינויים לשוניים, אבל חתימת העדים יכולה להיות בשתי לשונות כי כל חתום הוא עניין בפני עצמו. אבל מקצתו לשון הקודש ומקצתו ארמית כשר, כי שתיהן ניתנו בסיני וכלשון אחת הן, ולכן נוהגים עכשיו לכתוב גט מקצתו בלשון הקודש ורובו ארמית.

ט. כָּל לָשׁוֹן שֶׁיִּכָּתֵב בָּהּ הַגֵּט, צָרִיךְ שֶׁיִּזָּהֵר הַסּוֹפֵר בְּדִבְרֵי הַגֵּט שֶׁלֹּא יְהֵא מַשְׁמָעָן שְׁנֵי עִנְיָנִים, עַד שֶׁנִּמְצָא הַקּוֹרֵא אוֹמֵר: שֶׁמָּא לְכָךְ וּלְכָךְ נִתְכַּוֵּן שֶׁאֵין מַשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין, אוֹ שֶׁמָּא לְעִנְיָן זֶה נִתְכַּוֵּן שֶׁמַּשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן גֵּרוּשִׁין; אֶלָּא יִהְיוּ הַדְּבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן סָפֵק בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן, אֶלָּא מַשְׁמָעָן עִנְיָן אֶחָד, שֶׁגֵּרֵשׁ וְשִׁלַּח פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית.

י. וְכֵן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ הַכְּתָב מְבֹאָר הֵיטֵב בְּאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב בּוֹ, עַד שֶׁיֵּדְעוּ הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתוֹ שֶׁמַּכִּירִים אוֹתוֹ כְּתָב שֶׁאֵינָן לֹא נְבוֹנִים וְלֹא סְכָלִים (וְלֹא בִּקְטַנִּים) אֶלָּא בֵּינוֹנִים. וְלֹא יִהְיֶה כְּתָב מְעֻקָּם וּמְבֻלְבָּל, שֶׁמָּא תִּדְמֶה אוֹת לְאוֹת וְנִמְצָא הָעִנְיָן מִשְׁתַּנֶּה.

יא. הָיָה בּוֹ מַשְׁמָעוּת שְׁנֵי עִנְיָנִים, אוֹ שֶׁהָיָה בִּכְתָבוֹ עָקוּם אוֹ בִּלְבוּל עַד שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּרֵא מִמְּנוּ עִנְיָן אַחֵר - הוֹאִיל וְנִקְרָא לְעִנְיָן הַגֵּרוּשִׁין וְיֵשׁ בּוֹ מַשְׁמַע גֵּרוּשִׁין, הֲרֵי זֶה פָּסוּל[32]. כְּבָר נָהֲגוּ כָּל עַם יִשְׂרָאֵל לִכְתֹּב הַגֵּט לָשׁוֹן אֲרַמִּי[33] וּכְנֹסַח זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לְכָתְבוֹ בְּכָל לָשׁוֹן לְכַתְּחִלָּה.

32) רק מדבריהם. ואינו בטל מן התורה. 33) וגם במשנה הוא מנוסח בארמית.

יב. וְזֶה הוּא נֹסַח הַגֵּט:

בְּכָךְ בְּשַׁבָּת, בְּכָךְ וָכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, בִּשְׁנַת כָּךְ וָכָךְ לַיְצִירָה אוֹ לַשְּׁטָרוֹת, לְמִנְיָנָא דִּרְגִילְנָא לְמִימְנֵי בַּהּ הָכָא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. (אֵיךְ) אֲנָא פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דְּמִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן וַחֲנִיכָה דְּאִית לִי וְלַאֲבָהָתִי וּלְאַתְרִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתִי, צְבִיתִי בִּרְעוּת נַפְשִׁי בִּדְלָא אֲנִיסְנָא וּפְטַרִית וְשְׁבַקִית וְתָרוֹכִית יָתִיכִי לִיכִי אַנְתְּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי דְּמִמָּתָא פְּלוֹנִית, וְכָל שׁוּם אָחֳרָן וַחֲנִיכָה דְּאִית לִיכִי וְלַאֲבָהָתִיכִי וּלְאַתְרִיכִי וּלְאַתְרֵיהוֹן דַּאֲבָהָתִיכִי, דִּי הֲוִית אִנְתְּתִי מִן קַדְמַת דְּנָא, וְכַדּוּ פַּטְרִית וְשְׁבַקִית וְתָרוֹכִית יָתִיכִי לִיכִי, דִּיתְהְוְיִין רַשָּׁאָה וְשַׁלְטָאָה בְּנַפְשִׁיכִי לִמְהָךְ לְהִתְנְסָבָא לְכָל גְּבַר דִּיתִצְבְּיִין, וְאֵינָשׁ לָא יְמַחֶה בִּידִיכִי מִן שְׁמִי מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם. וְהֲרֵי אַתְּ מוּתֶּרֶת לְכָל אָדָם. וְדֵן דִּי יִהְוֵי לִיכִי מִנַּאי סֵפֶר תְּרוֹכִין וְגֵט פִּטּוּרִין וְאִגֶּרֶת שִׁבּוּקִין כְּדָת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל.

וְהָעֵדִים חוֹתְמִים לְמַטָּה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ: פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי עֵד. פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי עֵד.

יג. כְּשֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה וּבְנֹסַח זֶה, לֹא יִכְתֹּב 'וְדֵין' בְּיו"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'וְדִין'. כְּלוֹמַר, מִשְׁפָּט יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינֵיךָ. וְלֹא יִכְתֹּב 'וְאִיגַּרַת' בְּיו"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'וְאִי גַּרְתִּ'. כְּלוֹמַר, אִם זָנִית. לֹא יִכְתֹּב 'לִימְהָךְ' בְּיו"ד, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'לִי מֵהָךְ'. [וְכֵן יַרְחִיק רֶגֶל הַה"א מִגַּגָּהּ, שֶׁמָּא יִקְרָא 'לִמְחָךְ']. כְּלוֹמַר, לִשְׁחוֹק. וְלֹא יִכְתֹּב 'תִּהְוִיִּין' וְ'תִצְבְּיִין' בִּשְׁנֵי יוּדִי"ן, שֶׁמָּא יִקְרָא הַקּוֹרֵא 'תִּהְוִיָּין' וְ'תִצְבְּיָין'. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא מְדַבֵּר עִם שְׁתֵּי נָשִׁים. וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ מְגֹרָשׁ לְזוֹ, אֶלָּא לִשְׁתַּיִם אֲחֵרוֹת. וְכֵן יַאֲרִיךְ לְוָי"ו דִּ'וְכַדּוּ', שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד וְיִהְיֶה מִשְׁמָעוֹ 'וּכְדֵי'. כְּלוֹמַר, בִּתְנַאי זֶה אֶפְטוֹר אוֹתָךְ. וְכֵן יַאֲרִיךְ לְוָי"ו דִּ'תָרוֹכִין' וְ'שְׁבוּקִין', שֶׁמָּא תִּדְמֶה לְיוּ"ד וְיִהְיֶה מִשְׁמָעוֹ 'תְּרִיכִין' וּ'שְׁבִיקִין'. כְּלוֹמַר, שֶׁהוּא אוֹמֵר לָהּ שֶׁהִיא שָׁבְקָה וְגֵרְשָׁה אוֹתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה צָרִיךְ לְהַזְהֵר בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל כְּתָב שֶׁיִּכְתֹּב, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בּוֹ מִשְׁמַע שְׁתֵּי עִנְיָנוֹת.

יד. הֲרֵי שֶׁכָּתַב בְּנֹסַח זֶה וְלֹא הֶאֱרִיךְ וָוִי"ן אֵלּוּ, אוֹ לֹא כָּתַב הַיּוּדִי"ן הַיְתֵרוֹת, אוֹ שֶׁכָּתַב הַיּוּדִי"ן שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁלֹּא יִכָּתְבוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[34]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בְּכָל לָשׁוֹן - פָּסוּל[35].

34) כיון שאמרו חכמים לא לשנות והוא שינה ממטבעם הרי זה פסול ולא תינשא בו לכתחילה. 35) וכתב הראב"ד בשם גאון: "כל אלו הדקדוקים, כשהבעל עומד ומערער" כלומר, כשהבעל בעצמו כתב הגט או הכתיב לסופר מפיו ואחרי כן ערער וטוען שבכוונה כתבו כך כדי לפסלו ולקלקלה, אזי יש בדבריו ממש. אבל כאשר אמר הבעל לסופר לכתוב הגט סתם, וטעה הסופר באחד מאלה הדקדוקים, ואין הבעל מערער - הגט כשר, ואפילו כשהבעל מערער אבל עדים מעידים שזוהי טעות סופר אין ערעורו ערעור, והגט כשר.

טו. גֵּט שֶׁמְּחַק בּוֹ אוֹת אוֹ תֵּבָה[36], אוֹ שֶׁתָּלָה בֵּין הַשִּׁטִּין[37]: אִם מִטֹּפֶס[38] הַגֵּט - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, וְאִם מִן הַתֹּרֶף[39] - אֵינוֹ גֵּט[40]. וְאִם חָזַר וּפֵרֵשׁ בְּסוֹף הַגֵּט[41] שֶׁאוֹת פְּלוֹנִית תְּלוּיָה אוֹ עַל מְחָק - אֲפִלּוּ מִתֹּרֶף הַגֵּט כָּשֵׁר, כִּשְׁאָר שְׁטָרוֹת. וְכֵן גֵּט שֶׁנִּמְצָא קָרוּעַ שְׁתֵּי וָעֵרֶב[42], שֶׁהוּא קֶרַע שֶׁל בֵּית דִּין - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל, כִּשְׁאָר הַשְּׁטָרוֹת. אֲבָל אִם נִקְרַע וְאֵינוֹ קֶרַע שֶׁל בֵּית דִּין - כָּשֵׁר.

36) ונשאר במקומן מקום חלק, או שכתב על מחק. 37) בין השורות. 38) מהמלים שהם נוסח אחיד וכללי בכל הגיטין. 39) מהמלים המיוחדים לגט זה, כגון: שם האיש והאשה ומקום מגוריהם וכן הזמן וכו'. והמלים "הרי את מותרת לכל אדם". 40) שמא במקום המחק היה איזה תנאי והוא מחקו. 41) לפני חתימת העדים. 42) לאורכו ולרחבו.

טז. נִמּוֹק אוֹ שֶׁהִרְקִיב אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה כִּכְבָרָה - כָּשֵׁר. נִמְחַק אוֹ נִטַּשְׁטֵשׁ וּבִבּוּאָה שֶׁלּוֹ קַיֶּמֶת: אִם יָכוֹל לִקְרוֹת - כָּשֵׁר, וְאִם לַאו - אֵינוֹ גֵּט.

יז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ בְּעֵדֵי חֲתִימָה וְאֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה; אֲבָל אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁנִּמְסַר לָהּ הַגֵּט בִּפְנֵיהֶם וְהָיָה כָּשֵׁר[43] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה תֹּרֶף הַגֵּט עַל הַמַּחַק אוֹ בֵּין הַשִּׁטִּין אוֹ שֶׁהָיָה קָרוּעַ שְׁתֵּי וָעֵרֶב כְּשֶׁנְּתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶם[44].

43) שלא היה מטושטש. 44) שהרי אפילו אם כתבו כולו על נייר מחוק כשר כשנתנו לה בעידי מסירה.

יח. חֲמִשָּׁה שֶׁכָּתְבוּ גֵּט אֶחָד לְחָמֵשׁ נְשׁוֹתֵיהֶן: אִם כְּתָבוּהוּ בִּכְלָל[45], כְּגוֹן שֶׁכָּתְבוּ: בְּכָךְ בְּשַׁבָּת גֵּרַשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית וּפְלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְכֵן אָמַר כָּל אֶחָד מֵהֶן לְאִשְׁתּוֹ 'לִיכִי דִּי תִּהְוִיִּין', וְכָל טֹפֶס הַגֵּט, וּשְׁנֵי עֵדִים חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר, וְיִנָּתֵן לְכָל

אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה; וְאִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה כְּלָל - כָּל מִי שֶׁתֵּצֵא מִגְּלָה זוֹ מִתַּחַת יָדָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אֲבָל אִם כָּתַב: בְּכָךְ בַּשַּׁבָּת גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט, וְהִתְחִיל תַּחְתָּיו גֵּט אַחֵר בְּאוֹתָהּ מְגִלָּה וְכָתַב: וּבְיוֹם זֶה אוֹ בְּכָךְ בַּשַּׁבָּת גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי לִפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט הַשֵּׁנִי, וְכֵן עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל הַגִּטִּין, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה: אִם נִתְּנָה מְגִלָּה זוֹ לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה - הֲרֵי כֻּלָּן מְגֹרָשׁוֹת; וְאִם אֵין שָׁם עֵדֵי מְסִירָה, וְהָיְתָה מְגִלָּה זוֹ יוֹצְאָה מִתַּחַת יַד אַחַת מֵהֶן: אִם הָיְתָה זוֹ שֶׁגִּטָּהּ בָּאַחֲרוֹנָה שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין עִמּוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם הָיְתָה הַמְּגִלָּה יוֹצְאָה מִתַּחַת יַד אַחַת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[46].

45) בצורה כוללת ובנוסח אחיד לכולן. 46) שיש לחוש שחתימת העדים אינה אלא על הגט האחרון.

יט. כָּתַב: אָנוּ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי גֵּרַשְׁנוּ נְשׁוֹתֵינוּ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִית, וְהִשְׁלִים הַגֵּט - אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר לְכָל אַחַת מֵהֶן בְּעֵדֵי מְסִירָה, אֵינוֹ גֵּט. שֶׁאֵין שְׁתֵּי נָשִׁים מִתְגָּרְשׁוֹת בְּגֵט אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַב לָהּ - וְלֹא לָהּ וְלַחֲבֵרְתָּהּ. חָזַר וּפְרָטָן בְּתוֹךְ הַגֵּט, וְכָתַב: פְּלוֹנִי גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִית וּפְלוֹנִי גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִית בְּזְמַן פְּלוֹנִי[47] - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים[48].

47) באותו הזמן האחיד לכולן. 48) כל שהזוג מודגש בנפרד אין לו דין של שתי נשים מתגרשות בגט אחד.

כ. כָּתַב שְׁנֵי גִטִּין בִּשְׁנֵי דַּפִּין[49] בִּמְגִלָּה אַחַת זֶה בְּצַד זֶה: אִם יֵשׁ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים נִקְרָאִים בְּסוֹף גֵּט זֶה וּשְׁנֵי עֵדִים בְּסוֹף גֵּט זֶה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, וְכֹל שֶׁתֵּצֵא מְגִלָּה זוֹ מִתַּחַת יָדָהּ - מְגֹרֶשֶׁת[50].

49) טורים. 50) ואין השנייה מתגרשת עד שתביא עדי מסירה.

כא. הָיוּ שָׁם שְׁנֵי עֵדִים בִּלְבַד בָּאִים מִתַּחַת גֵּט זֶה לְתַחַת גֵּט זֶה[51]: אִם יָצָא מִתַּחַת יַד זוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִים עִם גִּטָּהּ[52] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; וְאִם יָצָא מִתַּחַת יַד שְׁנִיָּה שֶׁאֵין הָעֵדִים נִקְרָאִים עִמּוֹ - אֵינוֹ גֵּט עַד שֶׁיִּמְסֹר לָהּ בְּעֵדִים.

51) כגון שחתום תחת הראשון: ראובן בן, ותחת הגט השני: יעקב עד. 52) זה הראשון שחתום בו: ראובן בן (כי "יעקב עד" אינו אלא המשך של החתימה הקודמת), אבל אילו היה חתום תחת הראשון ראובן, ותחת השני: בן יעקב עד, שניהם כשרים, כי אלו הם שני עדים נפרדים, הראשון חותם: ראובן והשני חותם עצמו: בן יעקב עד.

כב. כָּתַב שְׁנֵי גִטִּין בִּשְׁנֵי דַּפִּין זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה, וְהָעֵדִים בֵּין שְׁנֵי הַגִּטִּין, שֶׁנִּמְצְאוּ בְּסוֹף הָרִאשׁוֹן וּלְמַעְלָה מִן הַשֵּׁנִי, אִם הָיָה יוֹצֵא מִתַּחַת יַד זוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין בְּסוֹף גִּטָּהּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְזוֹ שֶׁהָעֵדִים נִקְרָאִין בְּרֹאשׁ גִּטָּהּ מִלְּמַעְלָה אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[53]. הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ בְּרֹאשׁ הַדַּף שֶׁל גֵּט אוֹ מִצִּדּוֹ אוֹ מֵאַחֲרָיו[54] - אֵינוֹ גֵּט; וְאִם נִמְסַר לָהּ בְּעֵדִים - כָּשֵׁר[55].

53) שצריך שיהיה גג החתימה מכוון כלפי רגלי הכתב כדרך החותמים. 54) מעבר לדף. 55) שאין זה גרוע מגט שלא חתמו עליו כלל ונמסר בעדים, שהוא כשר.

כג. הִקִּיף[56] רֹאשׁ הַדַּף זֶה לְרֹאשׁ דַּף זֶה וְהָעֵדִים בָּאֶמְצַע[57], שֶׁנִּמְצְאוּ הָעֵדִים בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַגִּטִּין - שְׁנֵיהֶם בְּטֵלִין[58]; וְאִם נִמְסְרוּ לָהֶן בְּעֵדִים - שְׁנֵיהֶם כְּשֵׁרִים.

56) חיבר. 57) שהתחיל לכתוב גט מאמצע הקלף ועד סופו, וחזר וכתב גט אחר מאמצע הקלף ועד סופו השני. 58) שאין החתימה נקראת לא עם זה ולא עם זה.

כד. שִׁיֵּר מִקְצָת הַגֵּט וּכְתָבוֹ בַּדַּף הַשֵּׁנִי, וְהָעֵדִים מִלְּמַטָּה בְּסוֹף הַדַּף הַשֵּׁנִי - כָּשֵׁר. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר בַּמְּגִלָּה שֶׁלֹּא נֶחְתַּךְ[59] וְשֶׁלְּכָךְ נִתְכַּוֵּן הַסּוֹפֵר שֶׁיַּשְׁלִים בַּדַּף הַשֵּׁנִי; אֲבָל אִם אֵינוֹ נִכָּר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְסַר בְּעֵדִים - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא שְׁנֵי גִטִּין הָיוּ וְנֶחְתַּךְ מִקְצָת זֶה מִסּוֹף הַדַּף[60] וּמִקְצָת הַשֵּׁנִי מֵרֹאשׁ הַדַּף[61].

59) לא מלמעלה ולא מלמטה. 60) מפני תנאי שהיה בו. 61) ונמצא מגרשה בגט שאינו שלו, וגם העדים לא חתמו על גט שלו כי אם על השני שהוא גט של אדם אחר וגם עדי מסירה לא יועילו כאן, שהרי הגט השני לא נכתב לגמרי בשביל זה, אם לא שיעידו, שגט אחד היה מתחילתו.

כה. הֲרֵי שֶׁכָּתַב הַגֵּט, וְאַחַר שֶׁגָּמַר כָּתַב: שַׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ פְּלוֹנִי רֵעִי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְחָתְמוּ הָעֵדִים מִלְּמַטָּה, וַהֲרֵי גֵּט זֶה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא לֹא חָתְמוּ הָעֵדִים אֶלָּא עַל שְׁאֵילַת שָׁלוֹם. אֲבָל אִם כָּתַב: וְשַׁאֲלוּ בִּשְׁלוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: וְשָׁלוֹם עָלֶיךָ רֵעִי, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁהֲרֵי לִוָּה דְּבָרִים אֵלּוּ עַל דִּבְרֵי הַגֵּט[62] וְעַל שְׁנֵיהֶם חָתְמוּ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. וְאִם נִמְסַר לָהּ בְּעֵדִים - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[63].

62) וא"ו החיבור מוספת על עניין ראשון. 63) שאפילו לא חתמו העדים אלא על שאילת שלום בלבד, הרי יש לפנינו עדי מסירה והם העיקר.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני נתינה לידה, זרק הגט לידה והחוט הקשור בו.

א. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה 'וְנָתַן בְּיָדָהּ', אֵין עִנְיַן הַכָּתוּב אֶלָּא שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לָהּ, וְאֶחָד יָדָהּ אוֹ חֵיקָהּ[2] אוֹ חֲצַרָהּ אוֹ שְׁלוּחָהּ שֶׁעָשְׂתָה יָדוֹ כְּיָדָהּ - הַכֹּל אֶחָד הוּא[3].

וְאֶחָד חֲצֵרָהּ הַקְּנוּיָה לָהּ[4] אוֹ חֲצֵרָהּ הַמֻּשְׁכֶּרֶת[5] אוֹ שְׁאוּלָה לָהּ[6] - הַכֹּל רְשׁוּתָהּ הוּא, וּמַשְׁגִּיעַ גֵּט לִרְשׁוּתָהּ נִתְגָּרְשָׁה.

2) הריוח שממעל לחגורה בין הבגד ובין החזה, ככתוב (שמות ד, ו): "הבא נא ידך בחיקך". ולדעת ה'תוספות' (גיטין עח.) חיק זה - כשבגדיה נגררים על גבי קרקע וזרק הגט עליהם. 3) גיטין עז, א. שאילו היה נאמר: "ובידה יתננו", היה משמע בידה דוקא, אבל עכשיו שנאמר "ונתן בידה" - נתינה כל שהיא במשמע, וידה לאו דוקא. ועל כרחך "ידה" פירושה - רשותה, ככתוב (במדבר כא, כו): "ויקח את כל ארצו מידו" (רש"י שם, וכן בבבא־מציעא נו:) וכתבה התורה "ידה", ללמדנו שכל רשות תהיה משתמרת לדעתה כמו ידה, פרט לנתנו ביד עבדה והוא ניעור, שאינו משתמר לדעתה, שהוא משמר את עצמו ואת מה שבידו, כמבואר להלן הי"ז. 4) לצמיתות. 5) לזמן קצוב, שגם שכירות הרי היא כקנין, כמבואר במשנה (מעשר שני פ"ה, מ"ט). 6) גיטין עז, ב. ואין אומרים בחצרה: "מה שקנתה אשה, קנה בעלה" ואם כן עדיין לא יצא הגט מרשות הבעל, כי אנו אומרים: "גיטה וחצרה באים כאחת". כלומר, על־ידי הגט, באה לה חצרה לעצמה, שהרי משנתגרשה פסקה זכות הבעל בקניניה (שם).

ב. הַזּוֹרֵק גֵּט לְאִשְׁתּוֹ לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ: אִם הָיְתָה עוֹמֶדֶת שָׁם בְּצַד חֲצֵרָהּ - נִתְגָּרְשָׁה; וְאִם לַאו - לֹא נִתְגָּרְשָׁה, עַד שֶׁתַּעֲמֹד בְּצַד חֲצֵרָהּ[7]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהִיא חָצֵר שֶׁיִּשְׁתַּמֵּר בְּתוֹכָהּ[8]. שֶׁחוֹב[9] הִיא לָהּ הַגֵּרוּשִׁין, וְאֵין חָבִין לְאָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו[10].

7) שחצרה כידה. מה ידה סמוכה לה, אף חצרה הסמוכה לה (שם). 8) שהיא נעולה. 9) ובדפוס קושטא: שחובה. 10) שלא תאמר: תקנה לה חצרה את גיטה מידה מדין שליחות, שמשנתן הגט בחצרה, יהיה כמו שנתן הגט לשלוחה, ושלוחה כמותה, לפיכך מסביר רבינו: הואיל והגט הוא לחובתה, אי אפשר לנו למנות שליח שלא בהסכמתה ושלא בפניה, ולפיכך אינה מגורשת (בבא־מציעא יב. וראה הל' זכיה ומתנה פ"ד, ה"ב). ולפי זה, אם היא תאמר לו זרוק לי גיטי בחצרי ותזכה לי חצרי, וזרקו בחצרה - תהיה מגורשת אע"פ שלא עמדה בצדה, שהרי עשתה חצרה שליח לקבלה, וכיוצא בזה אמרו ב'ירושלמי' (גיטין פ"א, ה"א): "נתן לה גיטה ואח"כ אמרה תזכה לי חצרי שבעכו, נעשית כמי שהיתה ידה ארוכה" ('בית יוסף' אהע"ז סי' קלט בשם הרשב"א).

ג. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בְּרֹאשׁ הַגַּג שֶׁלָּהּ וְהוּא מִלְּמַטָּה בַּחֲצֵרוֹ, וּזְרָקוֹ לָהּ לְמַעְלָה - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר מְחִיצוֹת הַמַּעֲקֶה[11] אוֹ לְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים[12] סָמוּךְ לַגַּג[13] נִתְגָּרְשָׁה[14]. וּבִלְבַד שֶׁיָּנוּחַ[15]. אֲבָל אִם נִמְחַק[16] אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּמְחַק לְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לַאֲוִיר מְחִיצוֹת אוֹ אַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים סָמוּךְ לַגַּג[17], כְּגוֹן שֶׁנָּשְׁבָה הָרוּחַ וְהֶעֱלַתְהוּ וְנִמְחַק אוֹ נִשְׂרַף - הוֹאִיל וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ לָנוּחַ, אֵינוֹ גֵּט וְלֹא נִתְגָּרְשָׁה[18].

11) שמסביב לגג, שהוא מקום המשתמר מפני הרוח וכדומה. 12) כל פחות משלשה טפחים סמוך לארץ, הרי הוא כלבוד (כמחובר) לארץ. 13) אפילו כשאין שם מעקה. 14) גיטין עט, א. 15) על הגג ממש, ואז הרי היא מגורשת למפרע, שאפילו מת הבעל לפני הנחתו, או אם קידשה אחר בינתיים (משהגיע לאויר מחיצות המעקה) הרי היא מגורשת מראשון ומקודשת לשני (מגיד־משנה). ובדפוס רומי וקושטא: "ובלבד שלא יורד לנוח". 16) ע"י גשמים. 17) ובדפוס רומי וקושטא: כיון. 18) שהרי זה אויר שאין סופו לנוח, ואינו כמונח. וכ"ה בגיטין שם: "נמחק דרך עליה - לא", ומפרש רבינו, כל שהבעל היה צריך להעלות הגט, שלא כדרך תנועתו הטבעית (שהיא מלמעלה למטה) אין כח הבעל לא בעלייתו ולא בהנחתו דרך ירידתו, עד שינוח ממש על הגג (מגיד־משנה). וראה בסמוך ה"ה.

ד. הָיָה הַגַּג שֶׁלּוֹ, וְהוּא מִלְּמַעְלָה בּוֹ[19], וְהִיא מִלְּמַטָּה בֶּחָצֵר שֶׁלָּהּ, וְזָרַק לָהּ גִּטָּהּ - כֵּיוָן שֶׁהָצָא הַגֵּט מִמְּחִיצוֹת הַגַּג וְהִגִּיעַ לִמְחִיצוֹת[20] מְקוֹמָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בּוֹ נִתְגָּרְשָׁה[21].

19) ובכת"י התימנים, תיבת "בו" איננה. 20) החצר, שעל־ידי המחיצות יש לה דין של מקום משתמר. 21) גיטין, שם. אע"פ שעדיין לא הגיע לארץ ולא נח, שכל שזרקו דרך תנועתו הטבעית (מלמעלה למטה) הרי זה הולך לנוח ודינו כמונח ממש, וזהו שאמרו שם: "שנמחק דרך ירידה" (מגיד־משנה).

ה. זְרָקוֹ לִרְשׁוּתָהּ לְתוֹךְ הָאֵשׁ[22] וְנִשְׂרַף אוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם [וְנִמְחַק אוֹ] נֶאֱבַד - אֵינוֹ גֵּט[23]. אֲבָל אִם הִגִּיעַ לִרְשׁוּתָהּ [וְנָח][24] וְאַחַר כָּךְ בָּא הָאֵשׁ וּשְׂרָפַתְהוּ - הֲרֵי זֶה גֵּט[25].

22) שקדמה דליקה לזריקת הגט. 23) גיטין, שם. "שמתחילה לשריפה הלך" ולא ירד לנוח, וזהו: "אויר שאין סופו לנוח" (ראה זבחים כה: , וכן בבא־מציעא יב.). 24) כיון שהגיע לרשותה הרי זה כנח, ואפילו לא נח ממש. ובכת"י התימנים, תיבת "ונח" איננה. 25) גיטין, שם.

ו. זְרָקוֹ עַל גַּבֵּי קָנֶה אוֹ רֹמַח הַנְּעוּצִים בִּרְשׁוּתָהּ[26] - אֵינוֹ גֵּט, עַד שֶׁיָּנוּחַ בְּמָקוֹם הַמִּשְׁתַּמֵּר בּוֹ[27]. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁלָּהּ וְהַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ, וְכָתְלֵי הַחִיצוֹנָה גְּבוֹהוֹת עַל הַפְּנִימִית - כֵּיוָן שֶׁזָּרַק הַגֵּט לְתוֹךְ אֲוִיר הַחִיצוֹנָה[28] נִתְגָּרְשָׁה; שֶׁהַפְּנִימִית בְּכָתְלֵי הַחִיצוֹנָה מִשְׁתַּמֶּרֶת[29]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּקִפּוֹת.

26) והם גבוהים ממחיצות חצרה. 27) ואלו אינם משתמרים, שרוח תנשבם ותטילם חוץ למחיצות החצר (גיטין שם וברש"י). 28) "כגון שהחיצונה מקפת

הפנימית, ומחיצות החיצונה גבוהות על מחיצות הפנימית, והוא זרקו לה נגד הפנימית אע"פ שלא הגיע לאויר מחיצות הפנימית, כיון שהיא כנגדה, ותוך אויר מחיצות החיצונה" [באופן שהרוח לא תוכל להוציאו לחוץ] (מגיד־משנה). "ויש מפרשים אותה, אף כשהגיע כנגד אויר החיצונה" ('מאירי' לדעת רבינו, ועי' בר"ן). 29) גיטין, שם.

1 **ז. כֵּיצַד? שְׁתֵּי קֻפּוֹת[30] זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ, הַפְּנִימִית שֶׁלָּהּ**
2 **וְהַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ[31], וְזָרַק לָהּ גִּטָּהּ בְּתוֹכָן[32], אֲפִלּוּ הִגִּיעַ**
3 **לַאֲוִיר הַפְּנִימִית - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיָּנוּחַ עַל צַד**
4 **הַקֻּפָּה הַפְּנִימִית[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה**
5 **מֻטָּה עַל צִדָּהּ וְאֵין לָהּ שׁוּלַיִם[34]; אֲבָל יֵשׁ לָהּ**
6 **שׁוּלַיִם, אֲפִלּוּ נָח בְּקַרְקָעִיתָהּ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[35].**
7 **שֶׁכְּלִי הָאִשָּׁה בִּרְשׁוּת הַבַּעַל אֵינוֹ קוֹנֶה לָהּ הַגֵּט אֶלָּא**
8 **אִם כֵּן אֵינוֹ מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ.**

30) סלים או חביות. 31) ושתיהן ברשות הבעל (מגיד־משנה). 32) ובכת"י התימנים: לתוכה. 33) שם עט, ב: "שאין מחיצות כלי עשויות לאוירן לשמור, שאין כלי עשוי אלא להניח בתוכו" (רש"י שם). וזהו ההבדל בין שתי חצרות שבהלכה הקודמת, לשתי קופות בנידון שלפנינו. 34) ומתוך כך אין הבעל מקפיד על מקומה, הואיל ואינה ראויה לשימוש. 35) הרי היא ראויה לשימוש, והבעל מקפיד על מקומה (מגיד־משנה).

9 **ח. זָרַק לָהּ גִּטָּהּ וְהִיא בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ -**
10 **אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ אוֹ לִכְלִי[36] מִן**
11 **הַכֵּלִים שֶׁלָּהּ שֶׁאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד עַל מְקוֹמוֹ, כְּגוֹן**
12 **צְלוֹחִית אוֹ כְּפִיפָה[37] קְטַנָּה אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[38]. וְכֵן אִם**
13 **הִגִּיעַ לַמִּטָּה שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת עָלֶיהָ[39], וְהָיְתָה**
14 **גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי**
15 **חֶלְקָהּ רְשׁוּת לְעַצְמָהּ[40], וְאֵין הַבַּעַל מַקְפִּיד עַל מְקוֹם**
16 **כַּרְעֵי הַמִּטָּה[41].**

36) ובדפוס רומי וקושטא, ובכת"י התימנים, נוסף: או לחיקה. 37) סל. 38) שם עח, א: "שהמכניס אשתו לתוך ביתו, על־מנת להיות כלי תשמישיה קטנים עמה - הוא מכניסה" (רש"י). 39) לדעת ה'מעשה רוקח' דוקא שזרק לה גיטה בשעה שישבה על מיטתה, ואין דרך הבעל להקפיד להקימה ממנה. 40) כל גובה עשרה טפחים מהווה רשות לעצמו, כמבואר בברכות כה, ב. והל' קריאת שמע פ"ג, ה"ט. ומעתה אין רשות הבעל מבטלת את רשות מיטתה. 41) רגלי מיטתה, אע"פ שהם למטה מעשרה טפחים - אין הוא מקפיד על מקומם, הואיל והמיטה עצמה גבוהה עשרה, ונוחה להשתמש תחתיה (גיטין שם, וברש"י). ויתכן שאין זה אלא בכלי האשה ברשות הבעל, אבל כליו של לוקח ברשות מוכר, לא יקנו לו אפילו כשהכלי גבוה עשרה טפחים ואויר תחתיו (מגיד־משנה). וראה בבא־בתרא פה, ב. והל' מכירה פ"ד, ה"א.

17 **ט. הִשְׁאִיל לָהּ הַבַּעַל מָקוֹם בַּחֲצֵרוֹ וְלֹא יִחֲדוֹ[42]**
18 **[לָהּ], וְזָרַק לָהּ גֵּט וְהִגִּיעַ לְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא**
19 **עוֹמֶדֶת בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[43]. נִתְגַּלְגֵּל[44] וְנָפַל עַל**
20 **גַּבֵּי קוֹרָה אוֹ עַל גַּבֵּי סֶלַע רָחוֹק מִמֶּנָּה: אִם הַמָּקוֹם**
21 **שֶׁנָּפַל עָלָיו אֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת**
22 **וְאֵינוֹ גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְאֵין לוֹ שֵׁם לְוַי - הֲרֵי זֶה לֹא**
23 **חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ, וּכְאִלּוּ הוּא וְהִיא בְּמָקוֹם אֶחָד;**
24 **וְאִם יֵשׁ שָׁם אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - חָלַק רְשׁוּת**
25 **לְעַצְמוֹ[45], וּמָקוֹם אֶחָד הִשְׁאִיל לָהּ, שְׁנֵי מְקוֹמוֹת לֹא**
26 **הִשְׁאִיל לָהּ, וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[46].**

42) לא סימן את גבולות המקום. 43) אבל הגיע חוץ לארבע אמותיה אינה מגורשת, שהרי אפילו בחצר שלה אינה מתגרשת עד שתעמוד בצדו, קל־וחומר למקום המושאל לה בחצרו שאינה מתגרשת עד שתעמוד בצדו קרוב לו. 44) אחרי שכבר נח מתחילה בארבע אמותיה רגע קט. 45) ואינו בטל לגבי שאר החצר. 46) גיטין עז, ב. ומשמע מזה כל שהגיע הגט לארבע אמותיה, אפילו נפל על מקום גבוה עשרה טפחים, הרי זה נחשב כמקום אחד ומגורשת (מגיד־משנה).

27 **י. זָרַק לָהּ גִּטָּהּ לִרְשׁוּתָהּ, וְעָבַר בְּתוֹךְ[47] רְשׁוּתָהּ**
28 **שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בָּהּ וְנָפַל חוּץ לִרְשׁוּתָהּ, אַף עַל פִּי**
29 **שֶׁעָבַר בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[48] סָמוּךְ לָאָרֶץ - אֵינָהּ**
30 **מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיָּנוּחַ בִּרְשׁוּתָהּ[49].**

47) ובדפוס וויניציאה: מתוך. 48) טפחים. 49) שכל אויר שאין סופו לנוח אינו כמונח, כמבואר בזבחים כה, ב. והשווה הל' מעשה הקרבנות פ"ד, ה"ט. וראה בבבא־מציעא יב, א.

31 **יא. הָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל גַּגָּהּ (זוֹ) וּזְרָקוֹ לָהּ וְנָפַל בְּגַג**
32 **אַחֵר[50] סָמוּךְ לוֹ, אִם יְכוֹלָה לִפְשֹׁט יָדָהּ וְלִטְּלוֹ - הֲרֵי**
33 **זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁדִּיּוּרִין[51] חֲלוּקִין לְמַעְלָה**
34 **כְּשֵׁם שֶׁהֵן חֲלוּקִין לְמַטָּה[52], אֵין בְּנֵי אָדָם מַקְפִּידִין**
35 **עַל מָקוֹם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[53].**

50) של איש אחר. וראה ב'מגיד משנה' שיש חולקים בזה, ולדעתם מתפרשת הלכה זו - שמקורה בגיטין עט, ב - באופן ששני הגגות הם של הבעל, והשאיל לה גג אחד. וראה גם ב'מאירי' שם. 51) שיכוני דירה, רשות שכנים. 52) והרי הן שתי רשויות נפרדות, ולענין שבת אסור להוציא או להעביר מגג זה לזה. 53) הואיל והיא עצמה עומדת על גג שלה, אלא שפושטת ידה לקבל גיטה הנזרק לה על גג אחר (גיטין עט:).

36 **יב. הָיְתָה יָדָהּ קָטַפְרֵס[54], וְזָרַק הַגֵּט עַל יָדָהּ וְנָפַל**
37 **לָאָרֶץ[55]: אִם נָפַל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ[56] וָנָח -**
38 **הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[57]; נָפַל לְתוֹךְ הַיָּם אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ -**
39 **אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְהוּא, שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת עַל גַּבֵּי הַמַּיִם**
40 **אוֹ סָמוּךְ לָאֵשׁ, שֶׁמִּתְּחִלַּת נְפִילָתוֹ לְאִבּוּד הָיָה**
41 **עוֹמֵד[58].**

54) מדרו (מורד, ביוונית), שראשי אצבעותיה מוטות כלפי קרקע. 55) מתוך ידה. 56) ברשות שאינה שלה, כי ברשות השייכת לה, הרי היא מגורשת ואפילו לא הגיע

לידה כלל, ואפילו חוץ לארבע אמותיה (אהע"ז סי' קלט, סט"ו). 57) כי ארבע אמות של אדם קונות לו "בסמטא או בצדי רשות הרבים או בחצר שאין לה בעלים", כמבואר בהל' זכיה ומתנה פ"ד, ה"ט. 58) שהרי קדמו המים והאש לזריקת הגט, והרי זה אויר שאינו ראוי לנוח (גיטין עח: וברש"י). ואם לא עמדה על גבי מים, ולפני שהגיע הגט לארץ באו מים ומחקוהו, הרי זו ספק מגורשת, כי שמא ארבע אמות שתקנו חכמים, לא תקנו באוירן (מגיד־משנה ע"פ סוגיית הגמרא הנ"ל).

יג. זְרָקוֹ לָהּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בִּרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם: קָרוֹב לוֹ[59] - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; הָיָה הַגֵּט מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה וּמִמֻּחֶצָה לְמֻחֶצָה עַד שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[60]; הָיָה קָרוֹב לָהּ כְּדֵי שֶׁתְּשֹׁחַ וְתִטְלֶנּוּ - הֲרֵי זֶה[61] פָּסוּל[62], עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא בּוֹ לְכַתְּחִלָּה.

59) מבואר בהלכה הבאה. 60) ודינה מבואר לקמן פ"י, ה"ג: "לא תנשא, ואם נשאת תצא". 61) כ"ה בכת"י ובדפוס רומי. 62) מדבריהם, ואם נשאת לא תצא, כמבואר לקמן פ"י ה"ב, שמא יאמרו על רחוק שהוא קרוב (גיטין עח: וברש"י).

יד. כֵּיצַד הוּא קָרוֹב לוֹ? הָיָה הוּא יָכוֹל לְשָׁמְרוֹ, וְהִיא אֵינָהּ יְכוֹלָה לְשָׁמְרוֹ - זֶה הוּא קָרוֹב לוֹ[63]; שְׁנֵיהֶם יְכוֹלִים לְשָׁמְרוֹ אוֹ שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֵין יְכוֹלִין לְשָׁמְרוֹ - זֶה הוּא מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה[64].

63) ואפילו במרחק של מאה אמה. 64) והרי היא ספק מגורשת (גיטין, שם). ולא ביאר רבינו דין "היא יכולה לשמרו, והוא אינו יכול" ואינו קרוב אליה כדי שתשוח ותטלנו, ונראה שהיא ספק מגורשת, ואע"פ שלענין קידושין פסק רבינו שהיא מקודשת, כמבואר בהל' אישות פ"ד הכ"ב, אפשר שבגט יש להחמיר מחמת חומר איסור אשת איש, שלא לדונה כמגורשת ודאי עד "כדי שתשוח ותטלנו" (מגיד־משנה). וכל זה אינו סותר למה שנאמר לעיל בהלכה יב: "היתה ידה קטפרס . . . אם נפל לתוך ארבע אמות . . . הרי זו מגורשת". כי שם ידובר כשכבר הגיע הגט לידה ונפל ממנה, ולפיכך כשנח תוך ד' אמותיה הרי הוא כנח בידה.

טו. בָּא הוּא תְּחִלָּה[65] וְעָמַד, וְאַחַר כָּךְ עָמְדָה הִיא כְּנֶגְדּוֹ, וּזְרָקוֹ לָהּ, אִם הָיָה הַגֵּט בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, אַף עַל פִּי שֶׁאִם תָּשֹׁחַ תִּטְלֶנּוּ[66]. עָמְדָה הִיא תְּחִלָּה, וּבָא הוּא וְעָמַד כְּנֶגְדָּהּ, וּזְרָקוֹ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻחֶצָה לְמֻחֶצָה[67], הוֹאִיל וְהוּא לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלָּהּ - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[68], עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[69].

65) לרשות הרבים או לרשות שאינה של שניהם. 66) הואיל וארבע אמות של אדם קונות לו, כבר זכה בהן, ואין זכותה נכנסת לתחומו והרי היא כאילו לא באה (גיטין עח.). 67) שהרי שניהם יכולים לשמרו. 68) מצד הדין הוא גט גמור, אלא פסול הוא מדבריהם משום גזירה, כמבואר לעיל בסוף הי"ג. 69) שם. וכל הדברים האלו אמורים רק ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם, אבל זרק גיטה לתוך חצרה הרי זו מגורשת אפילו אם לא הגיע לידה, כמבואר לעיל ה"א: "ומשיגיע גט לרשותה נתגרשה". וב'ערוך' ערך "גט", מביא קבלה בשם רבותינו שאפילו זרק גיטה לתוך חצרה אינה מגורשת עד שיגיע לידה, ומסתמך על ה'ירושלמי' (גיטין פ"ח, ה"ב): "המחוור שבכולן עד שיתננו לתוך ידה" (ראה ב'תוספות' גיטין עח:) וכבר פסק הרמ"א (אהע"ז סי' קלט סי"ד), "שאין לגרש לכתחילה אפילו לזרוק הגט לתוך חצרה או לתוך מלבושיה אלא לתוך ידה ממש".

טז. זָרַק הַגֵּט לְיָדָהּ, וְהָיָה קָשׁוּר בִּמְשִׁיחָה[70], וּקְצָת הַמְּשִׁיחָה בְּיָדוֹ: אִם יָכוֹל לְנַתְּקוֹ וְלַהֲבִיאוֹ אֶצְלוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[71], עַד שֶׁתִּפָּסֵק[72] הַמְּשִׁיחָה[73]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְנַתְּקוֹ[74] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[75].

70) חוט, חבל דק. 71) שהתורה אמרה (דברים כד, ג): "וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה", ו"כריתות" היינו כריתה והבדלה, וכיון שיכול לנתקו ולהביאו אצלו אין זה "כריתות" (גיטין עח:). 72) [כן הוא ב'מאירי' לגיטין, שם. אבל בדפוס רומי (ר"מ) "עד שתפסוק". וכן העתיק ה'בית יוסף' שם, וכתב שמזה משמע קצת שאפילו אם קפצה ידה ועל־ידי־זה נפסקה המשיחה - מגורשת, כיון שעיקר הנתינה לידה היתה על־ידי הבעל (ה'בית יוסף' מפרש "שתפסוק" שהיא פסקה). ויש סוברים שאם גרמה היא לפסיקה אינה מגורשת, עיי"ש ב'בית יוסף']. 73) ואם נפסקה אחר־כך המשיחה, כיון ששוב אינו יכול לנתקו ולהביאו אצלו, הרי זו מגורשת. ויש אומרים שכיון שבעת הנתינה לידה יכול היא לנתקו ולהביאו אצלו אינה מגורשת אף־על־פי שנפסקה המשיחה, שהרי בעת הפסיקה אינו נותן לה ('בית שמואל' סי' קלח ס"ק ד). 74) כגון שהגט כבד והחוט דק, ואם ימשוך הגט אליו ינתק החוט. 75) גיטין, שם.

יז. נָתַן הַגֵּט בְּיַד עַבְדָּהּ וְהוּא נֵעוֹר וְהִיא מְשַׁמַּרְתּוֹ: אִם הָיָה כָּפוּת[76] - הֲרֵי זֶה גֵּט[77], וּכְאִלּוּ הִגִּיעַ לַחֲצַרָהּ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּצִדָּהּ; וְאִם אֵינוֹ כָּפוּת - אֵינוֹ גֵּט[78]. נְתָנוֹ בְּיַד הָעֶבֶד וְהוּא יָשֵׁן וְהִיא מְשַׁמַּרְתּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[79]. וְאִם הָיָה כָּפוּת - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[80].

76) קשור בידיו או ברגליו ואינו יכול להלך. 77) בגמרא (גיטין עח.): "אמר רבא, כתב לה גט ונתנו ביד עבדה ישן ומשמרתו - הרי זה גט, ניעור - אינו גט". ובמסקנא אמרו שישן אינו מספיק (גזירה משום ניעור לדעת הרמב"ם) - "והלכתא בכפות", ומפרש רבינו שהכוונה שבמקום "ישן" שאמר רבא, צריך לומר "כפות" (הגר"א סי' קלט סקי"ט), שכפות אינו מהלך וגם משתמר לדעתה. 78) שהוא כחצר המשתמרת שלא לדעתה, שהעבד משמר את עצמו ואת מה שבידו (שם עח.). ועוד, משום שחצר מהלכת אינה קונה לבעליה, כי לא ריבתה התורה אלא גגה חצרה וקרפיפה - שאינם נדים ממקומם, אבל לא דברים העשויים לנוד

(בבא־מציעא ט: וברש"י שם). וה'טור' (שם) הביא דברי רבינו בלשון זו: "נתן הגט ביד עבדה והוא ניעור והיא משמרתו, אפילו היה כפות אינו גט", וכן הביא ה'מאירי' שם בדברי רבינו. ולפי זה, צריך שיהא גם ישן, שישתמר לדעתה, וגם כפות, שלא יהא כחצר המהלכת. אלא שיש הבדל ביניהם: ניעור פסול מן התורה, אפילו אם הוא כפות, שכיון שהוא ניעור משתמר הוא לדעתו; ואילו ישן ואינו כפות, שמשתמר לדעתה, אינו פסול אלא מדרבנן, שהרי אינו מהלך, אלא גזרו משום ניעור. וראה להלן הי"ח ובהערה שם. **79)** מדבריהם. אבל מדין תורה כשר הוא, שהרי הוא משתמר לדעתה, אלא גזרו בישן משום ניעור, שלא יבואו להכשיר בניעור כי שניהם מצויים, אבל לא גזרו כפות משום אינו כפות, שאינו מצוי שיהיה כפות, וכל דבר שאינו מצוי לא גזרו בו (מגיד־משנה ע"פ סוגיית התלמוד, גיטין כא.). **80)** דברים אלו מתאימים לנוסחת ה'טור' וה'מאירי' בדברי רבינו (למעלה הערה עו). אבל לפי נוסחת הספרים שלנו זה מיותר, שאם כפות וניעור הרי זה גט, כל־שכן כפות וישן (כסף־משנה).

1 **יח. כָּתַב הַגֵּט וּנְתָנוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, וְכָתַב לָהּ שְׁטַר מַתָּנָה**
2 **עָלָיו - כֵּיוָן שֶׁזָּכְתָה בָּעֶבֶד זָכְתָה בַּגֵּט וְנִתְגָּרְשָׁה[81],**
3 **אֵם הָיָה כָּפוּת[82]. וְאִם אֵינוֹ כָּפוּת וְנֵעוֹר - קָנְתָה**
4 **הָעֶבֶד, וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[83]. וְכֵן**
5 **אִם נָתַן הַגֵּט בַּחֲצֵרוֹ, וּמָכַר לָהּ הֶחָצֵר אוֹ נְתָנוֹ לָהּ -**
6 **כֵּיוָן שֶׁקָּנְתָה הֶחָצֵר בִּשְׁטָר אוֹ בְּכֶסֶף אוֹ בַּחֲזָקָה[84]**
7 **נִתְגָּרְשָׁה[85].**

81) נעשה העבד כחצרה, וגיטה וחצרה באים לה כאחד (גיטין כא.). **82)** זה מתאים לנוסחת הספרים שלפנינו למעלה בהי"ז, אבל לנוסחת ה'טור' וה'מאירי' צריך שיהא גם ישן וגם כפות (שם בהערה). **83)** שם. **84)** שנעלה או גדרה את החצר, כמבואר בהל' מכירה פ"א, ה"ח. **85)** גיטין, שם.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני שלוחים לקבלה, להולכה ולהובאה, הכשרים לשליחות, אם האשה עושה שליח לקבל גטה מיד שליח בעלה, קטנה אם עושה שליח לקבלה, והבעל ששינה שליח קבלה להולכה, אם יכול שליח להולכה להיות שליח לקבלה, ביטול הגט, המביא גט והניח הבעל חולה או גוסס.

8 **א. הַשָּׁלִיחַ שֶׁעוֹשֶׂה הָאִשָּׁה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד**
9 **בַּעְלָהּ, הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ קַבָּלָה, וּמְשֻׁגַּיַּעַ הַגֵּט לְיַד**
10 **שְׁלוּחָהּ תִּתְגָּרֵשׁ כְּאִלּוּ הִגִּיעַ לְיָדָהּ[2]. וּצְרִיכָה לַעֲשׂוֹתוֹ**
11 **בִּשְׁנֵי עֵדִים[3]. וּצְרִיכָה שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט**
12 **לְיַד שְׁלוּחָהּ. וַאֲפִלּוּ הֵם הָרִאשׁוֹנִים[4] אוֹ אֶחָד מִן**
13 **הָרִאשׁוֹנִים[5] - הֲרֵי זוֹ עֵדוּת גְּמוּרָה[6].**

2) גיטין סב, ב. ואפילו רצה הבעל לחזור בו - אינו יכול, כי כבר נתגרשה בקבלת השליח, בניגוד לשליח הולכה, שדינו מבואר לקמן ה"ה. **3)** שם סג, ב. וראה לקמן ה"ד. **4)** שעדי הקבלה הם עדי האמירה. **5)** ואחד מן האחרונים ועד שלישי שראה בזו ובזו מצטרף עמהם (שם), ובדפוס רומי (ר"מ) נוסף: "ואחד מן האחרונים". **6)** ואין אומרים כת שקרנית היא זו, שאינו מצוי שיראו את שתיהן, ושמא האשה שכרתם להעיד שקר, ואפילו כשהשלישי הוא יחידי שראה שתיהן, אין חוששים שמא שכרתו ('תוספות' שם), וב'ירושלמי' גיטין פ"ו ה"ב, אמרו: כשהשליח קרוב (לבעל או לאשה), אבל כשאינו קרוב - יכול אף הוא להצטרף עם עד אחר ולהעיד, וראה שו"ע אהע"ז סי' קמא, ס"ט.

14 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָבַד הַגֵּט אוֹ נִקְרַע; אֲבָל**
15 **אִם הָיָה הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי שְׁלִיחַ קַבָּלָה - אֵינוֹ צָרִיךְ**
16 **עֵדִים[7]. בֵּין שֶׁנִּתְּנוֹ לוֹ הַבַּעַל בֵּינוֹ לְבֵינוֹ בֵּין שֶׁנִּמְסַר לוֹ**
17 **בְּעֵדִים - יְצִיאָתוֹ מִתַּחַת יָדוֹ כִּיצִיאָתוֹ מִתַּחַת יְדֵי**
18 **הָאִשָּׁה[8]. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יִתֵּן לוֹ הַגֵּט לְכַתְּחִלָּה אֶלָּא**
19 **בְּעֵדֵי מְסִירָה[9], כְּמוֹ הָאִשָּׁה עַצְמָהּ.**

7) עדי קבלה, אבל עדים על מינוי השליח הוא צריך (כסף־משנה). **8)** גיטין סד, א. שאם "חתמו בו שנים ועבר ונתנו בינו לבינה - הרי זה כשר" (לעיל פ"א, הט"ז). **9)** "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל שם הי"ח).

20 **ג. הַבַּעַל אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְקַבֵּל גֵּט**
21 **לְאִשְׁתּוֹ[10], אֲבָל יָכוֹל לַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ לְהוֹלִיךְ הַגֵּט**
22 **לְאִשְׁתּוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הוֹלָכָה[11].**

10) שתהא מגורשת עם קבלתו בידו, שהגט חוב הוא לאשה, ואין חבים לאדם שלא בפניו ושלא מדעתו (גיטין סב: וברש"י). **11)** ולא תתגרש אלא כשיגיע הגט לידה, כמבואר בסמוך.

23 **ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שׁוֹלַחַת שָׁלִיחַ לְהָבִיא לָהּ גֵּט מִיַּד**
24 **בַּעְלָהּ[12]. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא שְׁלִיחַ הֲבָאָה. וְאֵין שְׁלִיחַ**
25 **הוֹלָכָה וַהֲבָאָה צָרִיךְ עֵדִים[13].**

12) גיטין סג, א. ודף סה, א. **13)** על מינוי שליחותם, כדברי רבינו בהל' אישות פ"ג, הט"ו: "שאין מקום לעדים בשליחות האיש אלא להודיע אמיתת הדבר", ולדעת הראב"ד שם, אין צורך בעדים הואיל וגיטו יוצא מתחת ידו, גיטו מוכיח שנעשה שליחו, וכן בר"ן לקידושין פ"ג. ולדבריו מובן מאד הטעם, ששליח לקבלה צריכה האשה לעשותו בשני עדים, הואיל ואין שום הוכחה שבכתב בידו, ולמה נאמינו שהוא שלוחה. ולדעת רבינו אפשר להסביר החילוק בין שליח הולכה לשליח קבלה, שבראשון אין מעשה הגירושין מתחיל אלא בשעת מסירת הגט מידי השליח לאשה, ולפיכך מינוי השליחות להולכה אינו צריך עדים, שאינו אלא הכנה למעשה הגט, לא כן בשליח לקבלה שהוא לא יחזור שנית לאשה למסור לה הגט אלא מיד בקבלת הגט מידי הבעל תתגרש על סמך מינויו הקודם, נמצא שמעשה הגירושין מתחיל כבר משעת התמנותו כשליח שלה, שאפילו אם לא תרצה לקבל הגט כבר מגורשת היא, ולפיכך צריך הוא עדים על מינויו, שאין איסור ערוה ניתר פחות משנים (ע"פ הט"ז אהע"ז סי' קמא, ס"ט) וראה לקמן פ"ט, הל"ב. וכיום נוהגים להצריך כתב הרשאה חתומה בעדים המעידים על מינוי שליח הולכה

(אהע"ז סי' קמא, סי"א, ונוסח ההרשאה נמצא שם סעיף ל).

ה. וְאֵין הָאִשָּׁה מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט שֶׁשָּׁלַח הַבַּעַל אוֹ שֶׁהֵבִיא לָהּ שְׁלִיחַ הֲבָאָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ[14]. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בְּעִנְיַן גִּטִּין שָׁלִיחַ סְתָם, הוּא שְׁלִיחַ הוֹלָכָה אוֹ שְׁלִיחַ הֲבָאָה.

14) גיטין סב, ב. ודף סה, א. כי בשליח להולכה הרי הוא במקום הבעל, וכל שלא מסרו ליד האשה הרי זה כאילו בעלה עומד לגרשה ועדיין לא נתן הגט בידה, שאינה מגורשת ואין השליח עדיף משולחו. ובשליח הבאה אע"פ שהיא מינתה אותו, אבל מתוך שהדגישה: הבא לי גיטי, הרי זו כאילו התנתה שאינה רוצה להתגרש אלא כשיגיע גט לידה (ר"ן לגיטין סב:).

ו. הַכֹּל כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת הַגֵּט, בֵּין לִשְׁלִיחַ קַבָּלָה בֵּין לִשְׁלִיחַ הוֹלָכָה וַהֲבָאָה, חוּץ מִן הַחֲמִשָּׁה: הָעַכּוּ"ם, וְהָעֶבֶד, וְהַחֵרֵשׁ, וְהַשּׁוֹטֶה, וְהַקָּטָן[15]. וְאִם קִבֵּל אוֹ הֵבִיא אֶחָד מֵהֶן - אֵינוֹ גֵּט[16].

15) גיטין כג, א. חרש שוטה וקטן - משום שאינם בני דיעה, ואינם ראויים לשליחות, שנאמר בה "איש": ויקחו להם איש שה לבית אבות - אחד לוקח לכולם. כמבואר בקידושין מב, א (רש"י), ונכרי ועבד אינם בתורת גיטין וקידושין, שאין להם תפיסת קידושין ואין גט נוהג בהם, וכל דבר שאין ראוי לו לאדם לעצמו, אינו יכול למלא בו פעולת שליח (רש"י שם). 16) כדעת הרי"ף שם, שלא חילק בעבד בין הולכה לקבלה (עי' בר"ן שם) וכן משמע ב"ירושלמי" גיטין פ"ב ה"ו, שאפילו בהולכה הגט בטל, ודעת רבי יוסף הלוי אבן מגאש, שרק לקבלה פסול, אבל להולכה כשר העבד להיות שליח. כי שליח הולכה אינו אלא כשאר שליח סתם, והעבד כשר להיות שליח. אבל שליח קבלה משעה שהגיע הגט לידו מגורשת, ועבד אין לו "יד" לקבל גירושין הואיל ואינו בתורת גיטין (ר"ן שם). ואם שלח הגט ביד גוי שיתננו לפלוני ישראל, ומינה הבעל בכתבו לאותו פלוני שיהיה שליחו להוליך גיטו לאשתו כשר, שהגוי אינו עושה כאן אלא "מעשה קוף" בלבד (רא"ש גיטין סי' ב', אות כז. וראה בשו"ע אהע"ז סי' קמא, סל"ה).

ז. אֲבָל הַנָּשִׁים וְהַקְּרוֹבִים - כְּשֵׁרִים[17]. וַאֲפִלּוּ הַפְּסוּלִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים בַּעֲבֵרָה[18] - כְּשֵׁרִין לִשְׁלִיחוּת גֵּט[19]. אֲבָל הַפְּסוּלִין בַּעֲבֵרָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה[20] - פְּסוּלִין לַהֲבָאַת הַגֵּט[21]; וְאִם הֵבִיאוּ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[22]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁנִּתְקַיֵּם הַגֵּט בְּחוֹתָמָיו[23]; אֲבָל אִם לֹא נִסְמַךְ בּוֹ אֶלָּא עַל דִּבְרֵי פָּסוּל בַּעֲבֵרָה מִן הַתּוֹרָה[24] - אֵינוֹ גֵּט[25].

17) לשליחות הגט, כמבואר בגיטין כג, ב. 18) כגון משחקים בקוביא, מלווים בריבית, ומפריחי יונים, המנויים במשנה (ראש השנה פ"א, מ"ח) שהם גזלנים מדבריהם. 19) כשם שכשרים להעיד באשה שמת בעלה להתירה להנשא (ראש השנה כב. ולקמן פי"ב, הי"ז. 20) כגון גזלן ממש, או שחילל יום־טוב ראשון, או האוכל נבילות ושקצים בין לתאבון בין להכעיס, כמבואר בהל' עדות פ"י, ה"ג. ומאה וששים ושמונה מצוות לא־תעשה בתורה הן, שאין בהן כרת ולא מיתת בית־דין אלא עונש מלקות בלבד, וכולן מנויין בהל' סנהדרין פי"ט, ה"ד. 21) שהם חשודים לשקר ואינם נאמנים לומר שהבעל עשאם שליח להוליך הגט (משנה־למלך, וכן ב"הגהות הגר"א" אהע"ז סי' קמא, עא). 22) ואם נשאת לא תצא, כמבואר לקמן פ"י, ה"ב. 23) שהעידו עדים על חתימת עדי הגט שהיא נכונה ואינה מזוייפת. 24) שלא נתקיים הגט בחותמיו. 25) בטל לגמרי ואפילו אם נשאת תצא, כל עוד לא יבואו עדים לאשר חתימת עדי הגט. שכל מי שפסול בעבירה מן התורה אינו נאמן בעדות אשה כלל, כמבואר ביבמות כה, ב. אמנם אם יבוא אחר ויקדשנה תהיה מקודשת קידושי ספק לשני, שמא יבואו מחר עדים ויקיימו חתימת עדי הגט, נמצא שתפסו בה קידושי השני (כסף־משנה).

ח. הָיָה הַשָּׁלִיחַ קָטָן כְּשֶׁנָּתַן לוֹ הַגֵּט וְגָדַל כְּשֶׁהֵבִיאוֹ, חֵרֵשׁ וְנִתְפַּקֵּחַ[26], שׁוֹטֶה וְנִשְׁתַּפֶּה[27], עַכּוּ"ם וְנִתְגַּיֵּר, עֶבֶד וְנִשְׁתַּחְרֵר - הֲרֵי זֶה בָּטֵל[28]. אֲבָל אִם נָתַן לוֹ הַגֵּט וְהוּא פִּקֵּחַ, וְנִתְחָרֵשׁ וְחָזַר וְנִתְפַּקֵּחַ; הָיָה שָׁפוּי[29] כְּשֶׁנָּתַן לוֹ הַגֵּט, וְנִשְׁתַּטָּה וְחָזַר וְנִשְׁתַּפֶּה כְּשֶׁהֵבִיא הַגֵּט לְיַד אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּדַעַת[30].

26) נפקחו אזניו לשמוע ופיו לדבר. 27) חזרה אליו דעתו ונצטללה. 28) שתחילת הנתינה בפסול היתה, ולא הוכשרו להיות שליחי גט. 29) מיושב בדעתו. 30) גיטין כג, א.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ בְּעֵדִים, וְאָמְרָה לוֹ: טֹל לִי גִּטִּי וְיֵהָא[31] לִי בְּיָדְךָ - הֲרֵי זֶה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, וּכְאִלּוּ אָמְרָה לוֹ 'הִתְקַבְּלִי[32] גִּטִּי'. וְיֵשׁ[33] לָאִשָּׁה לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחַ קַבָּלָה לְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ מִיַּד שְׁלוּחוֹ שֶׁל בַּעְלָהּ[34]. וּקְטַנָּה אֵינָהּ עוֹשָׂה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, אַף עַל פִּי שֶׁחֲצַרָהּ קוֹנָה לָהּ גִּטָּהּ כִּגְדוֹלָה[35]. מִפְּנֵי שֶׁשְּׁלִיחַ קַבָּלָה צָרִיךְ עֵדִים, וְאֵין מְעִידִין עַל הַקָּטָן, שֶׁאֵינוֹ בֶּן דֵּעָה גְּמוּרָה[36].

31) או שאמרה לו: "יהא לי בידך". ובכת"י התימנים, הנוסח: טול לי גיטי יהא לי. 32) גיטין סג, ב. ובכת"י התימנים: "התקבל לי". וכן בדפוס רומי: "התקבל" (=התקבל) לי". 33) יכולה. 34) שהוא שליח הולכה. ואין בזה בזיון הבעל לומר: קלותי בעיניה שאינה מקבלתו בעצמה (גיטין, שם). 35) שאם ינתן הגט לחצרה, הרי זו מגורשת כאילו נמסר לידה ממש, כמבואר בבבא־מציעא י, ב שחצרה של קטנה נלמדת מ"ידה", וכמבואר בהל' גזילה פי"ז, ה"י. 36) לדעת הראב"ד, אין לטעם הזה "לא טעם ולא ריח" אלא כשם שהשליח צריך להיות בן דעת, כך השולח צריך שיהיה בן דעת, וכמו שאמרו (גיטין סה.): "אין קטן עושה שליח", ולפי־זה גם שליח הבאה אינה

יכולה לעשות. אולם דעת רבינו היא, הואיל ואנו רואים, שאשה גדולה עושה שליח קבלה והיא מתגרשת שלא בפניה, על כרחך משום שזכות היא לה - שכן גילתה דעתה על־ידי מינוי שליחה - ולפיכך זוכה לה השליח שלא בפניה. אם כן גם בקטנה נאמר: הואיל וגילתה דעתה על־ידי שליחה שהיא רוצה להתגרש, נאמר שיזכה לה הבעל או בית־דין את גיטה, כדין ה"מזכה על ידי אחר", אע"פ שאינו שליחה, ויהא שליחה זה כחצרה ותתגרש מיד, לפיכך מתרץ רבינו, שהמינוי צריך עדים ואין מעידים על הקטן, וגם צריך שהעדים ידעו שזכות היא לה גם עכשיו בשעת מסירת הגט, ולא חזרה בה מדעתה הקודמת, והואיל ואינה בת דעת גמורה - חוששים גם שמא חזרה בה עכשיו, וחוב הוא לה ('מרכבת המשנה').

י. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה, וְאָמַר לוֹ הַבַּעַל: אֵין רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ, אֶלָּא הֲרֵי זֶה גִּטָּהּ הוֹלֵךְ אוֹתוֹ לָהּ - הָרְשׁוּת בְּיַד הַבַּעַל, וְנַעֲשָׂה זֶה שָׁלִיחַ לְהוֹלָכָה וְלֹא שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה[37]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הִתְקַבֵּל לָהּ גִּטָּהּ, [אוֹ: הֵא לְךָ], אוֹ: זְכֵה לָהּ - לֹא עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ לָהּ - עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה, וְנַעֲשָׂה שְׁלִיחַ הַבַּעַל. וְכָךְ אִם אָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ וְתֵן לָהּ - עָקַר שְׁלִיחוּת הַקַּבָּלָה[38].

37) ולפיכך אם רצה הבעל לחזור - חוזר, כל עוד שלא הגיע הגט לידה (גיטין סב:). 38) שם. הואיל והזכיר לשון "הולך" גילה דעתו, שאין רצונו אלא למנותו שליח הולכה. אבל אם לא אמר אלא "תן לה" בלבד, הרי זה כאומר: "זכה לה", ולא עקר שליחות הקבלה, כמבואר בהל' זכיה פ"ד ה"ד, שהאומר: תן, כאומר: זכה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קמ, סי"ח. וראה שם ב'בית שמואל' ס"ק ט).

יא. שְׁלִיחַ הָאִשָּׁה שֶׁבָּא לְקַבֵּל גֵּט מִן הַבַּעַל, וְאָמַר לוֹ: שְׁלִיחַ קַבָּלָה אֲנִי, וְאוֹמֵר לוֹ הַבַּעַל: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, כְּלוֹמַר: אֵינִי עוֹקֵר שְׁלִיחוּתְךָ, אֶלָּא בֵּין שֶׁעָשְׂתָה אוֹתְךָ שְׁלִיחַ קַבָּלָה אוֹ שְׁלִיחַ הֲבָאָה הֲרֵי אַתָּה כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, וְהֵבִיא אֶת הַגֵּט, וְאָמְרָה לוֹ: לֹא [שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה[39]] שַׁמְתִּיךָ אֶלָּא שְׁלִיחַ הֲבָאָה - אֲפִלּוּ הִגִּיעַ לְיָדָהּ, אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי עָקַר הַשָּׁלִיחַ שְׁלִיחוּת שֶׁאָמְרָה הִיא, וְאָמַר לַבַּעַל: מֵעוֹלָם לֹא נַעֲשֵׂיתִי שְׁלִיחַ הֲבָאָה לָהּ[40].

39) בכת"י התימנים, וכן בדפוס קושטא, תיבות אלו אינן. 40) אלא שליח לקבלה, שאין טרחתו מרובה, והרי זה כאומר: שליח לקבלה אפשי - שליח להולכה אי אפשי, ואפילו נמלך אח"כ והוליך הגט לאשה אין זה גט, שמתחילה לא קבלו כשליח הולכה (גיטין סג.), אבל אמר הבעל לשליח: הולך ותן לה, ולא אמר: כמו שאמרה, הרי זו מגורשת כשיגיע גט לידה, שכשפשט ידו וקיבל הגט מהבעל - על דעת דברי הבעל קיבל ונעשה שליח להולכה (מגיד־משנה).

יב. אָמַר שָׁלִיחַ לַבַּעַל: שְׁלִיחַ הֲבָאָה אֲנִי, וְאָמַר לוֹ הַבַּעַל: הוֹלֵךְ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה, וְהֵבִיא אֶת הַגֵּט, וְאָמְרָה לוֹ: שָׁלִיחַ לְקַבָּלָה שַׁמְתִּיךָ - כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ מְגֹרֶשֶׁת[41]; שֶׁהֲרֵי לֹא עָקַר שְׁלִיחוּת שֶׁאָמְרָה, אֶלָּא גָּרַע אוֹתָהּ[42]. שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת לְקַבָּלָה, וְהוּא אוֹמֵר לַבַּעַל לַהֲבָאָה בִּלְבַד[43].

41) ואינה מגורשת עם מסירת הגט לידי השליח, שהבעל סמך על דברי השליח, ולא עשאו אלא שליח הולכה. 42) הכביד עליה לטרוח ולהמציא הגט לידה. 43) ואין כאן עקירה, שאם מתרצה הוא בשליחות הבאה, כל־שכן שמתרצה בשליחות קבלה, שהקבלה בכלל הבאה לענין טורח (גיטין שם, וכן בבבא־מציעא עו: וברש"י).

יג. הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, בָּא שָׁלִיחַ לִתְּנוֹ לָהּ וְלֹא נְטָלַתּוּ, אֶלָּא אָמְרָה לוֹ בִּפְנֵי עֵדִים: יִהְיֶה (לִי) גֵּט זֶה פִּקָּדוֹן אֶצְלְךָ[44], אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ: הֲרֵי אַתָּה שָׁלִיחַ לְקַבְּלוֹ לִי[45] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת בְּסָפֵק[46] עַד שֶׁיַּגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, וּמִשֶּׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ תִּתְגָּרֵשׁ וַדַּאי[47].

44) ונתכוונה לומר שיהיה שלוחה לקבלה. מקור הדברים אלה הוא לפי גירסת הרי"ף גיטין פ"ו. 45) ו"בפקדון" אין צורך שתאמר: "לי", שהרי הבעל לא בתורת פקדון הפקידו אצלו אלא לשם גירושין נתנו לו, ובוודאי נתכוונה לומר, שיהא שלוחה לקבלה (ר"ן גיטין סג:). 46) גיטין, שם. נסתפק לחכמים אם יכול השליח להיעתק מהולכה לקבלה, טרם שגמר שליחות הבעל שמינהו להולכה. 47) שהרי לא חזר השליח מהיות שליח האיש, ועדיין בשליחותו הוא עומד.

יד. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט, כְּשֶׁהוּא נוֹתְנוֹ לָהּ נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם[48]. וְאוֹתָן הַשְּׁנַיִם צְרִיכִין לִקְרוֹתוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ בִּפְנֵיהֶם. שֶׁדַּיִן הַשָּׁלִיחַ עִם הָאִשָּׁה כְּדִין הַבַּעַל עִמָּהּ[49], שֶׁתַּחְתָּיו הוּא קָם. לְפִיכָךְ, אִם נְתָנוֹ הַשָּׁלִיחַ לָהּ וְלֹא קְרָאוּהוּ עֵדֵי מְסִירָה, וּנְטָלַתּוּ וּזְרָקַתּוּ לַיָּם - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[50].

48) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה", כמבואר לעיל פ"א, הט"ו. 49) שבשעת נתינת הגט צריכים העדים לקרותו, כמבואר לעיל פ"א, הי"ט. 50) שמא לא היה זה גט כלל, והרי אי־אפשר לבדקו אחרי שנזרק לים. ואפילו נתנו הבעל לידה וזרקתו לים, אינו נאמן לומר גט כשר היה, כמבואר לעיל פ"א, הכ"א.

טו. עָבַר הַשָּׁלִיחַ וְנָתַן הַגֵּט בֵּינוֹ לְבֵינָהּ - יִטְּלֶנּוּ מִמֶּנָּה[51] וַיַּחֲזֹר וְיִתְּנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם[52]. וְאִם מֵת - הוֹאִיל וְהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ מְקֻיָּם בְּחוֹתָמָיו[53], הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[54].

51) אפילו לאחר שנשאת, וכמבואר לקמן פ"ז, הי"ז. 52) שהרי יש מן הגאונים שהורה, שכל שלא נמסר הגט בפני שנים אע"פ שחתמו בו שנים, הרי זה גט פסול (ראה לעיל פ"א, הט"ז), לפיכך צריך לחוש לדבריו ולתקן זה

במקום האפשר וביחוד כשהשליח מסר, שאין כוחו יפה כמסירת הבעל (מגיד־משנה). 53) מאושר ע"י העדים החתומים בגט כי הן חתימותיהם, או שעדים אחרים יעידו על כך. 54) כשיטת רבינו לעיל פ"א הט"ז, שבדיעבד כשר הגט בעדי חתימה בלבד.

טז. שָׁלִיחַ שֶׁנָּטַל הַגֵּט, וְקֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְיַד הָאִשָּׁה חָזַר הַבַּעַל וְאָמַר לוֹ: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי עִמְּךָ בָּטֵל הוּא, אוֹ שֶׁקֹּדֶם וְאָמַר לָאִשָּׁה: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי לִיךְ בָּטֵל הוּא, אוֹ שֶׁשָּׁלַח שָׁלִיחַ אַחֵר לְבַטְּלוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לַאֲחֵרִים: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי לְאִשְׁתִּי בָּטֵל הוּא - הֲרֵי זֶה בָּטֵל[55], וְאַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ[56]. וְכָל הַמְבַטֵּל בִּפְנֵי אֲחֵרִים, צָרִיךְ שֶׁיְּבַטֵּל בִּפְנֵי שְׁנַיִם[57]. וְאִם אַחַר שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה[58] - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטְּלוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁחָזַר בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[59] וּבִטְּלוֹ, הוֹאִיל וְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְיָדָהּ אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה אוֹ לַחֲצֵרָהּ בִּטְּלוֹ - אֵינוֹ בָּטֵל, וַהֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[60].

55) גיטין לב, א. 56) אחרי הביטול. 57) שהם כמו בית־דין, וכן מצינו בשטר פרוזבול (שביעית י, ד): "מוסרני לפניכם פלוני ופלוני הדיינים", הרי שגם שנים נקראים 'בית דין' (גיטין לב:). ובפחות משנים, יש לחוש שלא יוודע דבר הביטול ברבים, ובינתיים תינשא האשה לאחר ונמצאו בניה ממזרים ('תוספות' שם). וראה לקמן הלכה כו. 58) שידו כידה, כמבואר לעיל ה"א. 59) "כדי שיאמר תלמיד לרב: שלום עליך רבי" (הל' שבועות פ"ב, הי"ז). 60) גיטין לב, א. ונדרים סז, א. שענין חמור ורציני כזה, אין האדם עושה אותו אלא מתוך הסכמה גמורה, ולא היתה דעתו שיוכל לחזור בו בתוך כדי דיבור (ר"ן שם). והשווה הל' אישות פ"ז הכ"ב, והל' עבודה זרה פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם.

יז. הָיָה מְחַזֵּר וּמְבַקֵּשׁ שָׁלִיחַ[61] כְּדֵי לְבַטְּלוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ שְׁנַיִם שֶׁיְּבַטְּלֻנוּ בִּפְנֵיהֶם, וּבֵין שֶׁהוּא מְחַזֵּר וְרוֹדֵף הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, וְאַחַר כָּךְ בִּטְּלוֹ - אֵינוֹ בָּטֵל, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְחַזֵּר לְבַטְּלוֹ קֹדֶם שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[62].

61) שליח שני שישיג את השליח הראשון להודיעו שהגט מבוטל ולא ימסרנו לידי האשה, ובכת"י התימנים הנוסח: מבקש השליח, והכוונה שהבעל מבקש את השליח הראשון לבטל את הגט בפניו. 62) גיטין לב, א. כי דברים שבלב אינם דברים ('תוספות' שם).

יח. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵּט וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי[63] - יָכוֹל לְבַטֵּל לְזֶה[64] שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה[65]. וַאֲפִלּוּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים[66]. שָׁלַח הַגֵּט בְּיַד שְׁנַיִם - הֲרֵי זֶה יָכוֹל לְבַטֵּל זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה[67]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ עֲשָׂרָה, מִשֶּׁבִּטְּלוֹ בִּפְנֵי אֶחָד מֵהֶם בָּטֵל הַגֵּט[68].

63) אחד מהם כותב ושנים מהם חותמים ואחד מהם נותנו לה, כמבואר לקמן פ"ט, הכ"ז. 64) ובדפוס רומי וקושטא, הנוסח: לבטל גט זה שלא בפני זה. 65) לומר לאחד מהם אל תכתבהו או אל תתנהו, וממילא בטל הגט. ואפילו התשעה האחרים אינם יכולים לכתבו או ליתנו, שעדות שבטלה מקצתה - בטלה כולה, כמבואר בהל' עדות פ"ה, ה"ג. 66) כמבואר לעיל בהלכה טז, אלא שלכתחילה אסור לבטל בפני שנים אחרים מפני שגורם להיות ממזרים, שהשליח לא ידע וימסרנו לאשה והיא תינשא ונמצאו בניה ממזרים, כמבואר בסמוך הלכה כו. ומובן שגם אם אמר לעשרה כתבו ואח"כ יבטל זה שלא בפני זה - קיים אותו החשש, ובוודאי שלכתחילה אסור לו לבטל זה שלא בפני זה (גיטין לג: וב'מעשה רוקח'). 67) וממילא הגט בטל, ששליחות שבטלה מקצתה - בטלה כולה (גיטין, שם). 68) זה חוזר גם על "אמר לעשרה כתבו".

יט. וְכֵן מִי שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: גֵּט שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב[69] לְאִשְׁתִּי בָּטֵל הוּא[70], וְכָתַב אַחַר כָּךְ גֵּט וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים[71] - הֲרֵי זֶה בָּטֵל. וְזוֹ הִיא מְסִירַת הַמּוֹדָעָא עַל הַגֵּט[72]. וְכֵן אִם אָמַר לָהֶם: כָּל גֵּט שֶׁיִּכְתֹּב לִי פְּלוֹנִי בָּטֵל, אוֹ: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל, אוֹ: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב מִכָּאן וְעַד עֶשְׂרִים שָׁנָה בָּטֵל - הֲרֵי[73] גֵּט בָּטֵל. וְכֵן אִם אָמַר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: כָּל גֵּט שֶׁאֶכְתֹּב לִפְלוֹנִית אִשְׁתִּי בָּטֵל הוּא, וְכָל דָּבָר שֶׁאֲבַטֵּל בּוֹ מוֹדָעָא זֹאת הֲרֵי הוּא בָּטֵל, וְכָתַב אַחַר כָּךְ וּנְתָנוֹ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁבִּטֵּל הַמּוֹדָעָא קֹדֶם שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט - הֲרֵי הַגֵּט בָּטֵל[74].

69) עומד לכתוב. 70) שאין דעתי נכונה ומסכמת לזה, ואיני כותבו אלא מחמת סיבה מסויימת המניעה אותי לכך. 71) משמע, אילו היה נותנו בפני שנים הראשונים היה הגט כשר, הואיל ומוסרו לפניהם ודאי ביטל את מודעתו הקודמת, אולם מתוך דברי רבינו בהל' מכירה פ"י ה"ו, האומר: "עדי המודעה יש להם לחתום הם עצמם באותו הממכר שנמסרה להם המודעה עליו, ואין בכך כלום" - משמע שאפילו נתן הגט בפני שנים הראשונים מודעתו קיימת. 72) המבוארת בערכין כא, ב. ואפילו אין אנו יודעים לו שום אונס למתן גט זה, מודעתו קיימת. 73) כן בדפוס רומי. 74) שהרי ביטל מראש את ביטול המודעה, ואע"פ שביטלה - לא ביטל המודעה דמודעה.

כ. אִם כֵּן, מַהוּ תַּקָּנַת דָּבָר זֶה? שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הָעֵדִים קֹדֶם כְּתִיבַת הַגֵּט: אֱמֹר בְּפָנֵינוּ שֶׁכָּל הַדְּבָרִים שֶׁמָּסַרְתָּ, שֶׁגּוֹרְמִין כְּשֶׁיִּתְקַיְּמוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים לְבַטֵּל גֵּט[75], הֲרֵי הֵן בְּטֵלִים. וְהוּא אוֹמֵר: הֵן[76]. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר לָהֶם לִכְתֹּב וְלַחְתֹּם וְלִתֵּן לָהּ. וְלֹא יַנִּיחוּהוּ לֵילֵךְ עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵא וִיבַטְּלוֹ[77]. וְאֵין הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא וְלֹא הַמְבַטֵּל מוֹדָעָא צָרִיךְ קִנְיָן[78].

75) ובכת"י התימנים: לבטל גט זה. 76) שדברו האחרון כולל לבטל כל מה שמסר והודיע נגד גט זה. ואחרי דברו האחרון אנו הולכים, שהוא כולל לכל מה שקדם לו והכל בטל. ולדעת הרשב"א צריך שיפסול כל עד שיעיד שמסר מודעה בפניו, שבזה הוא מוכיח שהביטול שלו הוא בלב שלם שעוקר את כל מה שפעל עד כה לביטול הגט

(מגיד־משנה). ובשו"ע אהע"ז סי' קנד ב"סדר הגט" - מצריך שיאמר הבעל בפני עדי חתימת הגט: "הנני מבטל לפניכם כל מודעי ומודעי דמודעי . . . שמסרתי על גט זה . . . וכן אני מעיד על עצמי שלא מסרתי שום דבר שיפסל הגט מחמתו, והריני פוסל כל עד או עדים שיעידו שמסרתי או אמרתי שום דבר שיבטל גט זה או שיורע כוחו מחמתו". 77) ואז יבוטל הגט, כי הכל הולך אחרי דבריו האחרונים. 78) קנין סודר (המבואר בביאורנו לעיל פ"י מהל' אישות ה"ט). ומכיון, שאין זה אלא גילוי דעת בלבד, אין אנו צריכים לקנין. וכן מבואר בבבא־בתרא מ, א. וגם ביטול המודעה אינו אלא גילוי דעת בלבד, כמבואר בערכין כא, ב שאמירתו בלבד מספיקה (ביאור הגר"א לאהע"ז סי' קלד ס"ק ג, ח). וכל זה כשאינו אנוס, אבל אם הוא אנוס, דינו מבואר לעיל פ"ב, ה"כ ('מעשה רוקח').

כא. הַשּׁוֹלֵחַ גֵּט בְּיַד הַשָּׁלִיחַ וּבִטֵּל הַגֵּט - הֲרֵי חוֹזֵר וּמְגָרֵשׁ בּוֹ כְּשֶׁיִּרְצֶה; שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִתּוֹרַת גֵּט אֶלָּא מִתּוֹרַת שְׁלִיחוּת[79]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַגֵּט בְּיַד הַבַּעַל וּבִטְּלוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר: גֵּט זֶה בָּטֵל הוּא - אֵינוֹ מְגָרֵשׁ בּוֹ לְעוֹלָם, וַהֲרֵי הוּא כַּחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר. וְאִם גֵּרֵשׁ בּוֹ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ בְּעֵת שֶׁבִּטְּלוֹ וְהוּא בְּיַד הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר: גֵּט שֶׁשָּׁלַחְתִּי הֲרֵי הוּא בָּטֵל מִלִּהְיוֹת גֵּט - אֵין מְגָרֵשׁ בּוֹ לְעוֹלָם.

79) גיטין לב, ב. וכגירסת רבינו חננאל שם: "מתורת גט לא בטליה". וכן בקידושין נט, ב. ויש גירסא אחרת שם: "גט גופיה מי קא בטיל", כלומר אפילו אם יפרש שהוא בטל מלהיות גט - אינו בטל, שכל גט הנכתב בהכשר אי־אפשר לבטלו. כי איך יבוא דיבורו ויבטל מעשה כתיבת הגט, וכשם שאי־אפשר לפסול ספר־תורה הנכתב בהכשר, כך אי־אפשר לפסול גט כשר (ר"ן שם).

כב. בְּאֵי זֶה לְשׁוֹנוֹת מְבַטֵּל הַגֵּט? אָמַר: בָּטֵל הוּא, אִי אֶפְשִׁי בּוֹ, גֵּט זֶה לֹא יוֹעִיל, לֹא יַתִּיר, וְלֹא יַעֲזֹב, וְלֹא יְשַׁלַּח, וְלֹא יְגָרֵשׁ, יְהִי כַּחֶרֶס, יְהִי חֶרֶס, הֲרֵי הוּא כַּחֶרֶס. וְאִם[80] אָמַר אֶחָד מֵאֵלּוּ וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן - הֲרֵי זֶה בִּטְּלוֹ[81].

80) ובכת"י התימנים: אם אמר. 81) גיטין, שם. שבכל הלשונות האלו הוא מבטלו מכאן ולהבא.

כג. אֲבָל אִם אָמַר: גֵּט זֶה אֵינוֹ גֵּט, פָּסוּל הוּא, אֵינוֹ מוֹעִיל, אֵינוֹ מַתִּיר, אֵינוֹ מְשַׁלֵּחַ, אֵינוֹ מְגָרֵשׁ, חֶרֶס הוּא - לֹא אָמַר כְּלוּם. שֶׁאֵין זֶה לְשׁוֹן מְבַטֵּל, אֶלָּא לְשׁוֹן מוֹדִיעַ אֲמִתַּת הַדָּבָר, וַהֲרֵי הוֹדִיעַ לָנוּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן[82], כְּמִי שֶׁאוֹמֵר עַל דָּבָר אָסוּר שֶׁהוּא מֻתָּר אוֹ עַל דָּבָר הַטָּמֵא שֶׁהוּא טָהוֹר.

82) הוא מודיע לנו שהגט פסול, ואנו יודעים בו שהוא כשר, שהרי אין אנו רואים בו שום פסול (שם וברש"י).

כד. אָמַר: גֵּט זֶה בָּטֵל, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ פֹּעַל שֶׁעָבַר, כְּגוֹן: חָמַק עָבַר[83] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[84]. לְפִיכָךְ, אִם נִתְגָּרְשָׁה בְּגֵט זֶה - הֲרֵי סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[85].

83) שהן בפת"ח. 84) אם משמעו לעתיד שהוא רוצה לבטלו מכאן ולהבא, כמו בטל בצירי ואזי הוא בטל, או משמע לשעבר ואין זה מבטל אלא מודיע דבר שאינו כן ואינו מבוטל, כאמור בהלכה הקודמת (שם). ולדעת רש"י שם, הספק הוא הואיל ולא אמר: הוא, אלא "בטל" בלבד, שמא משמעו לשעבר ואין בדבריו כלום. 85) ודינה מבואר לקמן פ"י, ה"ג.

כה. מִי שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וּבָא שָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: לֹא מְצָאתִיהָ, אוֹ: לֹא רָצְתָה לְקַח, וְאָמַר הַבַּעַל: בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב[86], אוֹ כַּיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁמַּשְׁמִיעִין שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ לְגָרְשָׁהּ, שֶׁהֲרֵי שָׁמֵחַ בְּעִכּוּב הַגֵּט - לֹא בָטֵל הַגֵּט[87], אֶלָּא יִתֵּן וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ: לֹא תִּתֵּן לָהּ, אוֹ יְבַטֵּל בְּפֵרוּשׁ.

86) שלא מסרתו לה. 87) אין זה אלא גילוי דעת שאינו חפץ עוד בשליחות, וכבר אמרנו לעיל הלכה יז שדברים שבלב אינם דברים לענין גט (גיטין לד.).

כו. מִי שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְחָזַר וּבִטְּלוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם אֲחֵרִים, וְכֵן מִי שֶׁמָּסַר מוֹדָעָא עַל הַגֵּט - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[88], מִפְּנֵי שֶׁגּוֹרֵם לִהְיוֹת מַמְזֵרִים. שֶׁהֲרֵי יַגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ וְתִנָּשֵׂא בּוֹ, וְאַחַר זְמַן יֵצְאוּ עֵדִים שֶׁבִּטֵּל בִּפְנֵיהֶם אוֹ שֶׁמָּסַר מוֹדָעָא בִּפְנֵיהֶם קֹדֶם שֶׁיִּכְתֹּב הַגֵּט, וְנִמְצָא הַוָּלָד מַמְזֵר[89].

88) מכות מדבריהם, שהן בלי מספר מסויים אלא לפי ראות עיני בית־דין, בניגוד למלקות מן התורה שהיא שלושים ותשע הלקאות (נזיר ד, ג ובפירוש המשנה שם). מרדות - שמרד על דברי סופרים, וראה ב'תוספות יום־טוב' שם ובביאורנו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ג. ורש"י (חולין קמא:) מפרש: מרדות - "רידוי בתוכחת שלא ירגיל בזה". 89) קידושין יב, ב: רב מנגיד (=מכה מכת מרדות) על דמבטל גיטא, ועל דמסר מודעה אגיטא". והשווה לעיל הל' אישות פ"ג, הכ"ב. ונוהגים היום להצריך ביטול מודעה אפילו למגרש מרצונו (אהע"ז סי' קלד, ס"ג). ומי שמגרש ע"י שליח, טוב שישביעו את הבעל בשבועת התורה שלא ימסור מודעה ולא יבטל הגט (שם סי' קנד, "סדר הגט" סעיף כו).

כז. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט וּנְתָנוֹ לָאִשָּׁה - אֵין אוֹמְרִים שֶׁמָּא בִּטְּלוֹ הַבַּעַל, אֶלָּא נוֹתְנִין אוֹתוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא כָּשֵׁר וְתִנָּשֵׂא בּוֹ. וְאִם נִמְצָא אַחַר כֵּן שֶׁבִּטְּלוֹ - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר. וְכֵן הַכּוֹתֵב גֵּט וּנְתָנוֹ לְאִשְׁתּוֹ - אֵין אוֹמְרִין שֶׁמָּא מָסַר מוֹדָעָא עַל גֵּט זֶה, אֶלָּא הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ[90].

90) מקור הלכה זו ממה שאמרנו למעלה שמכין מכת מרדות את מי שמוסר שמבטל הגט, ואת מי שמוסר מודעה עליו "מפני שגורם להיות ממזרים". הרי שאין האשה צריכה לחשוש שמא ביטל הבעל הגט או שמא מסר מודעה עליו.

וכן משמע בגיטין לג, א שהיתה נשאת לאחר בגט שקיבלה על־ידי שליח מבלי שנתברר אם לא נתבטל הגט ע"י הבעל.

כח. וְכֵן הַמֵּבִיא גֵּט וְהִנִּיחַ[91] הַבַּעַל חוֹלֶה אוֹ שֶׁהָיָה זָקֵן[92] - נוֹתְנוֹ לָהּ בְּחֶזְקַת שֶׁהוּא קַיָּם[93]. אֲבָל אִם הִנִּיחוֹ גוֹסֵס[94], שֶׁרֹב גּוֹסְסִין לְמִיתָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, שֶׁאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[95]. וְכֵן עִיר שֶׁהִקִּיפָהּ הַחַיִל וְהִיא בַּמָּצוֹר, וּסְפִינָה הַמִּטָּרֶפֶת[96] בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לְדוֹן[97] - הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת חַיִּים. וְאִם הָיָה גֵּט אֶחָד מֵהֶן בְּיַד הַשָּׁלִיחַ - נוֹתְנוֹ לְאִשְׁתּוֹ וְתִהְיֶה בְּחֶזְקַת מְגֹרֶשֶׁת[98].

91) השליח. 92) ואפילו הגיע לגבורות (שמונים שנה). 93) ואין חוששים שמא מת ובטלה שליחותו, אלא העמד השולח בחזקת חיים. 94) חולה סמוך למיתתו הנאבק עם המות. ופירושו בלשון פרסית קרב ומלחמה, ובפירוש המשנה לרבינו (ערכין א, ג) אומר: גוסס ידוע והוא שקול גרונו נשמע בשעת המיתה. והרמ"א באהע"ז סי' קכא ס"ד, מפרש: "תרגום "על צד תאמנה" (ישעיה ס, ד): "על גססין", כלומר על חזה שלהן . . . שהקרוב למיתה מעלה ליחה בגרונו מפני צרות החזה". וראה ב'תוספות יום־טוב' לערכין שם: "מלשון מגיסה בקדירה, שהליחה מתהפכת בגרונו, כמו המגיס בקדירה". 95) ושמא כבר מת, ואע"פ שבין כך ובין כך היא מותרת להנשא, או מחמת הגט או מחמת מיתת הבעל, חשוב לנו לדעת לענין יבום, שאם היא מגורשת אינה זקוקה ליבום, ואם אלמנה היא הרי זקוקה ליבום, ומספק חולצת ואינה מתייבמת. וכן להנשא לכהן אסורה שמא גרושה היא (גיטין כח, ובמגיד־משנה). 96) נשלכה בין הגלים בסער, ועדיין לא טבעה. 97) בדיני נפשות, אפילו בערכאות של גויים. 98) שם כח, ב.

כט. אֲבָל עִיר שֶׁכְּבָשָׁהּ הַגַּיִס וְהָבְקְעָה, וּסְפִינָה שֶׁאָבְדָה[99] בַּיָּם, וְהַיּוֹצֵא לֵהָרֵג מִבֵּית דִּין שֶׁל עַכּוּ"ם[100], וּמִי שֶׁגְּרָרָתוּ חַיָּה אוֹ שְׁטָפוֹ נָהָר אוֹ נָפְלָה עָלָיו מַפֹּלֶת[101] - נוֹתְנִים עֲלֵיהֶם חֲמְרֵי חַיִּים וְחֲמְרֵי מֵתִים[102]. וְאִם הָיָה גֵּט אֶחָד מֵהֶם בְּיַד הַשָּׁלִיחַ - אֵינוֹ נוֹתְנוֹ לְאִשְׁתּוֹ[103]. וְאִם נְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[104]. וְאִם נוֹדַע שֶׁמֵּת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - אֵינוֹ גֵּט[105].

99) טבעה, ורבינו בפרושו למשנה (גיטין ג, ד) אומר: "מטרפת - שסוער עליה הים ורוצה לשברה, והמלחים אינם יכולים להנהיגה כפי רצונם . . . אבל העצים והכלים נשארו. והספינה שאבדה - כשנשברו הכלים והעצים שלה ונאבד הכל, ונשארה הספינה על פני המים להנהגת המים ולא נשאר עוגן ולא משוטות". 100) שמא קיבל שוחד, ונשאר הנידון חי (גיטין, שם). 101) התמוטטות קיר או תל וכיוצא בזה. כל אלו השלשה, מנויים ב'ירושלמי' גיטין פ"ג, ה"ד. 102) בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה (חומרי מתים), ובת כהן לישראל לא תאכל בתרומה אביה (חומרי חיים), כמפורש במשנה (גיטין ג, ד). ולא גילה לנו רבינו דין היוצא ליהרג מבית־דין של ישראל, שאמרו בגיטין כט, א. כיון שיצא ליהרג הורגים אותו, ואין חוששים שמא מצאו לו זכות והחזירו אותו, אולם בהל' תרומות פ"ט ה"ב, כותב רבינו: "והיוצא ליהרג מבתי דיני גויים . . . נותנים לו חומרי מתים וחומרי חיים . . . אבל מי שנגמר דינו בבית־דין והניחוהו בבית הסקילה ליהרג, הרי זה בחזקת מת ולא תאכל אשתו". נראה מדבריו, שגמר דין בלבד אינו מספיק להחזיקו כמת, שמא למדו עליו זכות בהיותו בדרך והחזירוהו ופטרוהו, אולם משהניחוהו בבית הסקילה, דבר רחוק הוא שימצא מי שילמד עליו זכות, כביאור ה'כסף משנה' שם. והשווה הל' ערכין פ"א, הי"ג. 103) שלא להחזיקה כגרושה על הספק, ובמקום יבום (שבעלה מת בלא בנים והניח אח), שמא תקל לעצמה ותינשא לאחרים בלא חליצה. אבל שלא במקום יבום, ורוצה להנשא לישראל - אין כאן שום חשש, שממה־נפשך מותרת להנשא, או בתורת גרושה או בתורת אלמנה, ואפילו במקום יבום אם תשבע קודם קבלת הגט שלא תינשא לאחרים בלא חליצה - נותן לה גיטה ולא תשאר עגונה כל ימיה ('בית שמואל' לאהע"ז סי' קמא, קו, וב'נודע ביהודה' תנינא אהע"ז סי' קלד). 104) ובמקום יבום, חולצת ואינה מתייבמת. 105) שאין גט לאחר מיתה (גיטין יג.) ומתייבמת, ושלא במקום יבום מותרת אפילו לכהן.

ל. הַבַּעַל שֶׁשָּׁלַח גֵּט לְאִשְׁתּוֹ - הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ וּבְכָל תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[106] עַד שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ[107] אוֹ לְיַד שְׁלִיחַ קַבָּלָה.

106) כגון רפואתה או פדיונה, המנויים לעיל הל' אישות פי"ב, ה"ב. 107) שאפילו בספק מגורשת יש לה מזונות מבעלה, כמבואר בכתובות צז, ב. ולעיל הל' אישות פי"ח, הכ"ה. קל־וחומר בזו שלא הגיע גט לידה כלל. וכ"ה ברי"ף גיטין פרק ב, בסוגיא דנכתב ביום ונחתם בלילה: "וקיימא־לן שלא פקע פדיונה ממנו עד שיגיע גט לידה" ('אור שמח').

יום ש"ק כ"ז שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני הבאת הגט ממקום למקום, ערעור הבעל, שהאשה נעשית שליח להולכה.

א. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָאָה כְּתִיבַת הַגֵּט וְלֹא יָדַע מִי הֵם עֵדָיו[2], אֶלָּא נָתַן לוֹ הַבַּעַל גֵּט וְאָמַר לוֹ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי - הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים[3], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדָיו[4] יְדוּעִין אֶצְלָנוּ, וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת וְתִנָּשֵׂא בּוֹ[5].

2) החתומים בו. 3) "שעיקר הגירושין בעדי מסירה". 4) עדי החתימה. 5) כי אפילו יבוא הבעל ויערער על הגט לומר מזוייף הוא, יבואו עדי החתימה או אנשים אחרים המכירים חתימת ידם ויעידו על זהות החתימה ויקיימוהו. ודווקא בארץ ישראל שעדים מצויים לקיימו (לאשרו),

הואיל ובתי דינים קבועים שם בכל יום שני וחמישי ומצויות שיירות שהולכות לדון בבית הדין.

ב. בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר וְאָמַר: לֹא גֵרַשְׁתִּיהָ מֵעוֹלָם, וְגֵט שֶׁהוּבָא לָהּ מְזֻיָּף הוּא - יִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[6]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם וְלֹא נוֹדְעוּ עֵדָיו כְּלָל - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[7]. אָבַד הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. לְפִיכָךְ, נָשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ - אֵין נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גֵט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל זוֹ לְזוֹ; שֶׁמָּא מְזֻיָּף הוּא, וְתִתְכַּוֵּן לְקַלְקֵל אוֹתָהּ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא וְתֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ[8].

6) יאושר על ידי עדי החתימה, ואין מקבלים דברי הבעל שהוא יחיד, במקום העדים שהם שניים. 7) ועדיין היא אשת איש הואיל והבעל מערער על נכונות הגט וחתימת העדים לא אושרה, והאשה עצמה אינה יודעת בזה שום דבר להשיב, העמד אשה על חזקתה והרי היא אשת איש גמורה מן הראשון. 8) ותצא מזה ומזה.

ג. וְאֵלּוּ הֵן הַנָּשִׁים שֶׁחֲזָקָתָן שׁוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ: חֲמוֹתָהּ, וּבַת חֲמוֹתָהּ, וְצָרָתָהּ[9], אֲפִלּוּ הָיְתָה צָרָתָהּ נְשׂוּאָה[10] לְאַחֵר, וִיבִמְתָּהּ[11], אֲפִלּוּ הָיְתָה אֲחוֹתָהּ וּבַת בַּעְלָהּ[12]. אֲבָל שְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים כְּשֵׁרוֹת.

9) כינוי לשתי נשים הנשואות לבעל אחד. 10) עכשיו. 11) אשת אחי בעלה, יראה שמא סופה להיות צרתה (במקום יבום). 12) שאומרת: זו באה במקום אמי ואוכלת כל עמלה. ובגמרא אמרו: שהוא הדין שאין הכלה נאמנת לחמותה ולא אשת האב לבת הבעל, ש"כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" וכשם שאלה שונאות את אלה, כך השנואות חוזרות לשונאות.

ד. הַמֵּבִיא גֵט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס[13] - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[14]. וְכֵן הַשֵּׁנִי אִם חָלָה - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר. וַאֲפִלּוּ מֵאָה. וְאֵין צָרִיךְ עֵדִים לַחֲזוֹר וְלַעֲשׂוֹת שָׁלִיחַ בִּפְנֵיהֶם[15]. וְהָאַחֲרוֹן שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדוֹ נוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת הָרִאשׁוֹן[16].

13) שאינו יכול להמשיך בשליחותו. 14) אבל אם לא חלה או נאנס אין שליח עושה שליח, שהבעל מקפיד. 15) שאין זה אלא גילוי דעת בלבד. 16) השליח הראשון, שכל השליחים אינם באים אלא מכוח הבעל, ולפיכך כל עוד שהבעל חי לא בטלה שליחותו, אבל אם מת הבעל בטלה שליחות כולם.

ה. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵט מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[17], אוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, אוֹ מֵחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ: אִם הָיָה הַשָּׁלִיחַ עוֹמֵד בִּשְׁעַת כְּתִיבַת הַגֵּט וַחֲתִימָתוֹ - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁנַיִם: בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם[18], וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לָהּ בִּפְנֵיהֶם וְתִתְגָּרֵשׁ בּוֹ. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵדָיו יְדוּעִין אֶצְלֵנוּ. וַאֲפִלּוּ הָיוּ שְׁמוֹת עֵדָיו כִּשְׁמוֹת הָעַכּוּ"ם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן[19].

17) שאין שם שיירות מצויות וממילא לא יזדמנו לה עדים לקיים חתימת עדי הגט. 18) ואף על פי שאין קיום שטר בפחות משני עדים, בכל זאת נאמן השליח כשניים, כי מן התורה "עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין" (שאין אדם חצוף לזייף) וחכמים הם שהחמירו להצריך "עדי קיום", ומשום תקנת עגונה הקילו חכמים להאמין השליח כשני עדים, וכדי שלא יחליפו בקיום שאר שטרות להאמין גם בהם עד אחד. - הצריכוהו לומר גם "בפני נכתב" (אף על פי שאין זה נדרש לצורך קיום הגט) להודיע שזהו דין מיוחד בגט, שלא תישאר עגונה. 19) שמא גויים חתמו בו, "מפני שרוב ישראל שבחוץ לארץ שמותיהם כשמות גויים" ובוודאי גם אלו ישראל הם, והואיל ובחוץ לארץ רובם נקראים בשמות גויים, לפיכך אף בארץ ישראל אין לחשוש שמא גויים הם, כי כן המנהג לקרוא ישראל בשמות גויים.

ו. בָּא הַבַּעַל וְעָמַד וְעִרְעֵר - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ[20]. לְפִיכָךְ[21] אַף הַנָּשִׁים שֶׁשּׂוֹנְאוֹת זוֹ אֶת זוֹ נֶאֱמָנוֹת לְהָבִיא גֵט זֶה וְלוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[22].

20) כי השליח נאמן כשניים ואין דבריו של אחד במקום שניים. 21) הואיל ואין הבעל נאמן לפוסלה. 22) שאינן מתכוונות לקלקלה בידען שהבעל לא יוכל לערער אחרי עדותן.

ז. וְכֵן שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵט בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאָמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם', אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ, אִם יָבֹא הַבַּעַל וִיעַרְעֵר - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ. וְאִם אֵין הַשָּׁלִיחַ עוֹמֵד בִּשְׁעַת כְּתִיבָה וַחֲתִימָה[23] - לֹא יִנָּתֵן לָהּ אֶלָּא אִם כֵּן נִתְקַיֵּם בְּחוֹתְמָיו[24]. וְיֵשׁ[25] לַשָּׁלִיחַ לִהְיוֹת מִכְּלַל הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁקִּיְּמוּ אוֹתָן בְּחוֹתְמָיו[26]. וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם וְנָתַן לָהּ - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[27] עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם. וְאִם בָּא הַבַּעַל וְעִרְעֵר וְלֹא נִתְקַיֵּם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. אָבַד הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.

23) שאינו יכול לומר: בפני נכתב ובפני נחתם. 24) על ידי עדים המכירים חתימת עדי הגט. 25) ויכול. 26) שקיום שטרות בשלושה דיינים. ואף שהשליח הוא בעצמו עד - יכול הוא להיעשות דיין, שכלל הוא, כל דבר שאינו אלא מדבריהם (מדברי חכמים) עד נעשה דיין. וקיום שטרות אינו אלא מדבריהם בלבד. 27) מדבריהם, אבל אינו בטל מן התורה, שקיום שטרות אינו אלא מדבריהם, אבל מן התורה, עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותם בבית דין.

ח. וּמִפְּנֵי מָה הִצְרִיכוּ לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' בְּחוּצָה לָאָרֶץ? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִהְיֶה הָאִשָּׁה צְרִיכָה לְקַיְּמוֹ[28] אִם יָבוֹא הַבַּעַל וִיעַרְעֵר. מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָעֵדִים מְצוּיִין לְקַיְּמוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ[29].

28) לאשר חתימת עדי הגט. 29) שאין שיירות מצויות שם. ואפילו ממקום למקום באותה מדינה, שמצויות שיירות ביניהם - הואיל ואין האנשים מתעכבים זמן רב בבתיהם אלא נודדים מפה לשם וטרודים בסחורתם, אינם מכירים חתימות שביניהם.

1 **ט. בַּעַל שֶׁהֵבִיא רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁגֵּט זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**
2 **'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם' מִזְּיַף[30] הוּא - הֲרֵי זֶה בָּטֵל.**
3 **שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד שֶׁאָמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב**
4 **וּבְפָנַי נֶחְתַּם' אֶלָּא לִדְחוֹת עֵרְעוּר הַבַּעַל שֶׁאֵין עִמּוֹ**
5 **רְאָיָה, אֲבָל בִּמְקוֹם עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין אוֹתוֹ לֹא**
6 **הֶאֱמִינוּהוּ[31].**

30) כגון שהביא עדים שבאותו יום הכתוב בגט לא היה השליח כלל באותו מקום וממילא לא ראה חתימת העדים ושקר העיד. 31) לשליח.

7 **י. הַנְּהָרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְהַנְּסִין[32] שֶׁבַּיָּם הַגָּדוֹל[33]:**
8 **שֶׁבְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי הֵן כְּאֶרֶץ**
9 **יִשְׂרָאֵל[34], וְשֶׁחוּץ לַתְּחוּם - כְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּבְהִלְכוֹת**
10 **תְּרוּמוֹת יִתְבָּאֲרוּ תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבָבֶל כְּאֶרֶץ**
11 **יִשְׂרָאֵל לַגִּטִּין[35].**

32) האיים. 33) הוא הים התיכון שבמערבה של ארץ ישראל. 34) והמביא גט שנכתב בספינה במים הנ"ל הרי הוא כמביא ביבשת ארץ ישראל, כי יש למים הנ"ל תורת ארץ ישראל לעניין גיטין. 35) והמביא גט ממקום למקום בבבל אינו צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם, הואיל וישיבות קבועות שם.

12 **יא. גֵּט שֶׁכְּתָבוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וַחֲתָמוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ[36]**
13 **- צָרִיךְ שֶׁיֹּאמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[37]. כְּתָבוֹ**
14 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ וַחֲתָמוֹ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[38] - אֵינוֹ צָרִיךְ**
15 **לוֹמַר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[39].**

36) וחזר ונתנו בארץ ישראל. 37) שהרי נחתם בחוץ לארץ. 38) וגם נתנו בארץ ישראל. 39) שהכול הולך אחר מקום החתימה.

16 **יב. נִכְתַּב מִקְצָת הַגֵּט בְּפָנָיו, וְנֶחְתַּם כֻּלּוֹ[40] בְּפָנָיו -**
17 **אִם מִקְצָתוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא, הֲרֵי זֶה אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב**
18 **וּבְפָנַי נֶחְתַּם'. אֲפִלּוּ לֹא נִכְתַּב בּוֹ אֶלָּא שִׁטָּה אַחַת[41]**
19 **בְּפָנָיו, וַאֲפִלּוּ שָׁמַע קוֹל הַקּוּלְמוֹס[42] כּוֹתֵב, וְחָתְמוּ**
20 **הָעֵדִים בְּפָנָיו - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי**
21 **נֶחְתַּם'. וְכֵן אִם יָצָא הַסּוֹפֵר לַשּׁוּק וְחָזַר וְהִשְׁלִים אֶת**
22 **הַגֵּט - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא אַחֵר מְצָאוֹ וְאָמַר לוֹ, וּלְשֵׁם**
23 **אִשָּׁה אַחֶרֶת כְּתָבוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי**
24 **נֶחְתַּם'[43].**

40) כלומר: שני העדים. 41) שורה אחת, ולדעת רש"י הכוונה לאותה שורה שבה שם האיש, האשה והתאריך, שזהו תורף הגט ועיקרו. ולדעת התוספות הכוונה לשורה הראשונה שבנוסח הגט, שמכיון שהתחיל לכתבו לשמה, בוודאי סיימו לכתבו לשמה. 42) העט. 43) וכל זה אינו אלא בכתיבת הגט, אבל בחתימתו צריך שיראה השליח את חתימת העדים כולה, שעדות החתימה היא העיקר ועדות הכתיבה אינה אלא משום גזירה.

25 **יג. אָמַר: בְּפָנַי נִכְתַּב אֲבָל לֹא בְּפָנַי נֶחְתַּם, בְּפָנַי נֶחְתַּם**
26 **אֲבָל לֹא בְּפָנַי נִכְתַּב, בְּפָנַי נִכְתַּב כֻּלּוֹ וְחָתַם עַד אֶחָד**
27 **אֲבָל לֹא הָעֵד הַשֵּׁנִי, אֲפִלּוּ הָיָה הוּא הָעֵד הַשֵּׁנִי - הֲרֵי**
28 **זֶה יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ. וְאִם הֵעִיד**
29 **הוּא וְאַחֵר עַל הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁלֹּא חָתַם בְּפָנָיו[44] - הֲרֵי**
30 **זֶה כָּשֵׁר וְיִנָּתֵן לָהּ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם הֵעִידוּ שְׁנַיִם**
31 **אֲחֵרִים עַל כְּתַב הָעֵד הַשֵּׁנִי שֶׁזֶּה כָּשֵׁר[45].**

44) שהם מכירים חתימתו. 45) שהרי על חתימת הראשון העיד השליח שראהו חותם והוא נאמן כשניים, ועל חתימת השני ישנם שני עדים.

32 **יד. שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ גֵּט בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
33 **נִכְתַּב וְנֶחְתַּם בִּפְנֵיהֶם - הוֹאִיל וּנְתָנוֹ לָהֶם הַבַּעַל**
34 **לִתְּנוֹ לְאִשְׁתּוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ נוֹתְנִין לָהּ וְתִהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת.**
35 **שֶׁהֲרֵי אֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַרְעֵר בְּגֵט זֶה אַף עַל פִּי**
36 **שֶׁאֵינוֹ מְקַיָּם, שֶׁהֲרֵי שְׁלוּחָיו הֵם עֵדָיו[46]. שֶׁאִלּוּ אָמְרוּ**
37 **הַשְּׁנַיִם: בִּפְנֵינוּ נִתְגָּרְשָׁה - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי**
38 **שֶׁאֵין שָׁם גֵּט.**

46) ואפילו יערער ויאמר לא שלחתים אינו נאמן נגד שניהם.

39 **טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת**
40 **יְדֵי שְׁנֵיהֶם[47]; אֲבָל אִם אֵין הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יְדֵי**
41 **שְׁנֵיהֶם[48] - צְרִיכִין לוֹמַר: בִּפְנֵינוּ נִכְתַּב וּבִפְנֵינוּ**
42 **נֶחְתַּם. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר אֶחָד 'בְּפָנַי נִכְתַּב' וְהָאַחֵר**
43 **אוֹמֵר 'בְּפָנַי נֶחְתַּם', וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם אוֹמְרִים 'בִּפְנֵינוּ**
44 **נִכְתַּב' וְאֶחָד אוֹמֵר 'בְּפָנַי נֶחְתַּם' - הוֹאִיל וְאֵינוֹ יוֹצֵא**
45 **מִתַּחַת יְדֵי שְׁנֵיהֶם, לֹא יִנָּתֵן לָהּ עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם**
46 **בְּחוֹתָמָיו.**

47) שנעשו שניהם שלוחים על ידי הבעל. 48) שלא נעשו שניהם שלוחים.

47 **טז. אָמַר אֶחָד 'בְּפָנַי נִכְתַּב' וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים 'בִּפְנֵינוּ**
48 **נֶחְתַּם' - כָּשֵׁר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם[49],**
49 **שֶׁהֲרֵי נִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[50].**

49) שלא נעשו שלוחים. 50) אושרה חתימת עדי הגט על ידי שני עדים.

50 **יז. שָׁלִיחַ שֶׁהֵבִיא גֵּט בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּנְתָנוֹ לָהּ בֵּינוֹ**
51 **לְבֵינָהּ[51], אוֹ שֶׁנִּתְּנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְלֹא אָמַר לָהּ**
52 **'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם', אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאַת -**
53 **נוֹטְלוֹ מִמֶּנָּה וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי שְׁנַיִם וְאוֹמֵר**
54 **בִּפְנֵיהֶם 'בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם'[52]. וְאִם לֹא נְטָלוֹ**
55 **מִמֶּנָּה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו[53].**

51) וממילא אין ערך לאמירתו: בפני נכתב ובפני נחתם, שהרי אין לפנינו שלושה שקיימוהו. 52) אבל אם אינו נוטל ממנה אינו יכול לומר בפני שניים בפני נכתב וכו׳, שצריך שיאמר סמוך לנתינה, ולא לאחר זמן מרובה. 53) ואפילו נתקיים בחותמיו, עדיין צריך ליטלו ממנה ולחזור וליתן לה בפני שניים, שעיקר הגירושין בעדי מסירה.

1 יח. נְתָנוֹ לָהּ וְלֹא הִסְפִּיק לוֹמַר ׳בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי
2 נֶחְתַּם׳ עַד שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק[54] - הֲרֵי זֶה יִתְקַיֵּם בְּחוֹתָמָיו
3 וְאַחַר כָּךְ יִנָּתֵן לָהּ[55].

54) נאלם, ניטל ממנו כוח דיבורו. 55) ומשמע מדברי רבינו שאפילו אם כותב: בפני נכתב וכו׳, אינו מועיל, ואף על פי שבעדות מיתת הבעל מועיל כתבו להתיר האשה להינשא כמבואר לקמן: "מה שנשתתק ובדקו אותו ... ונמצאה דעתו מכוונת וכתב שמת פלוני ... סומכים על כתיבתו ותינשא" - שם הקילו משום התרת עגונה, אבל כאן שבעלה חי אפשר להודיעו לשלוח גט על ידי שליח שני, שיוכל לומר בפני נכתב, וגם מתוך שאפשר לקיים חתימת העדים לא הקילו לסמוך על כתב ידו.

4 יט. הַסּוּמָא אֵינוֹ יָכוֹל לְהָבִיא גֵּט זֶה שֶׁל חוּצָה
5 לָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר ׳בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי
6 נֶחְתַּם׳. לְפִיכָךְ, אִם נִכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּפָנָיו כְּשֶׁהוּא
7 פִּתּוּחַ[56] וְנִסְתַּמָּא - הֲרֵי זֶה אוֹמֵר בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה ׳בְּפָנַי
8 נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם׳ וְנוֹתְנוֹ לָהּ[57]. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵבִיאָה
9 גֵּט זֶה שֶׁל חוּצָה לָאָרֶץ, צְרִיכָה שְׁלֹשָׁה לוֹמַר
10 בִּפְנֵיהֶם ׳בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם׳. שֶׁלֹּא אָמְרוּ בִּפְנֵי
11 שְׁנַיִם אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַשָּׁלִיחַ כָּשֵׁר לְעֵדוּת, שֶׁהֲרֵי הוּא
12 מִצְטָרֵף עִם הַשְּׁנַיִם וְנִמְצָא מִכְּלַל הַשְּׁלִישִׁי שֶׁקִּיְּמוּ
13 גֵּט זֶה בִּדְבָרָיו, שֶׁהָעֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן בְּדָבָר שֶׁהוּא
14 מִדִּבְרֵיהֶם.

56) כשהיו עוד עיניו פקוחות וראה כתיבת הגט וחתימתו.
57) והוא שמכיר האשה בטביעת קול, ואם אינו מכירה לא מועיל אם אחרים יאמרו לו שהיא זאת.

15 כ. חָלָה הַשָּׁלִיחַ אוֹ נֶאֱנַס[58] - בָּא לְבֵית דִּין וְאוֹמֵר
16 לָהֶם: גֵּט זֶה בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם, וְהֵן מְשַׁלְּחִין
17 אוֹתוֹ בְּיַד שָׁלִיחַ אַחֵר. וְאֵין הַשָּׁלִיחַ הָאַחֲרוֹן צָרִיךְ
18 לוֹמַר ׳בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם׳, אֶלָּא אוֹמֵר: שְׁלִיחַ
19 בֵּית דִּין אֲנִי, וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים.

58) ואינו יכול להגיע למקום האשה.

20 כא. חָלָה הַשֵּׁנִי אוֹ נֶאֱנַס - עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר בְּבֵית
21 דִּין. אֲפִלּוּ מֵאָה. וְהָאַחֲרוֹן אוֹמֵר: שְׁלִיחַ בֵּית דִּין
22 אֲנִי, וְנוֹתְנוֹ לָהּ. אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת הַשָּׁלִיחַ הָרִאשׁוֹן.
23 וּמִפְּנֵי מָה צָרִיךְ בֵּית דִּין? מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לוֹמַר
24 ׳בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי נֶחְתַּם׳. אֲבָל אִם נִתְקַיֵּם הַגֵּט
25 בְּחוֹתָמָיו, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְנוֹ שָׁלִיחַ לְשָׁלִיחַ אֲפִלּוּ
26 מֵאָה בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם עַד שֶׁהִגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - הֲרֵי
27 זֶה כָּשֵׁר[59]. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ הַבַּעַל וְלֹא אָמַר
28 לוֹ: שַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר אִם תֵּאָנֵס, אִם חָלָה אוֹ נֶאֱנַס -
29 הֲרֵי זֶה מְשַׁלְּחוֹ[60].

59) כל שנתקיים בחותמיו הרי זה כמביא גט בארץ ישראל.
60) שבוודאי אין הבעל מקפיד אם מוסר שליחותו לאחר.

30 כב. כָּל הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא הַשָּׁלִיחַ
31 עִמּוֹ בְּבֵית דִּין; אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶם: הֲרֵי פְּלוֹנִי שְׁלוּחִי,
32 וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנָיו. וְכֵן הַשָּׁלִיחַ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר
33 שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה[61].

61) וכן האשה יכולה לעשות שליח קבלה לקבלת הגט בבית דין אפילו שלא בפני השליח, אלא מודיעה לבית־דין: הוו עלי עדים שאני ממנה את פלוני במדינת הים לשליח קבלה לקבל גיטי מיד בעלי. אלא שאין שליח קבלה עושה שליח, כיון שלא מסרה לו אלא "דברים" ודברים אינם נמסרים לשליח, כלומר, אין בדברים כוח להיות חוזרים ונמסרים לאחר, אבל שליח הולכה שקיבל לידיו גט שיש בו ממש, אותו גט חוזר ונמסר משליח לשליח.

34 כג. הָאִישׁ שֶׁנָּתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ, וְנִכְתַּב וְנֶחְתַּם בְּפָנֶיהָ,
35 וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ שְׁלוּחָתִי לְהוֹלָכָה עַד בֵּית דִּין
36 פְּלוֹנִי, וְהֵם יַעֲמִידוּ שָׁלִיחַ וְיִתְּנוּ לִיךְ גֵּט זֶה וְתִתְגָּרְשִׁי
37 בּוֹ - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר בִּפְנֵיהֶם ׳בְּפָנַי נִכְתַּב וּבְפָנַי
38 נֶחְתַּם׳[62], וְהֵם נוֹטְלִין אוֹתוֹ וְנוֹתְנִין אוֹתוֹ לְשָׁלִיחַ
39 לִתְּנוֹ לָהּ כְּמַאֲמַר הַבַּעַל.

62) אבל אינה מתגרשת עד שתאמר: בפני נכתב וכו׳.

40 כד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[63]? כְּשֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ הַבַּעַל
41 תְּנַאי זֶה[64]; אֲבָל אִם לֹא הִתְנָה עָלֶיהָ, אֶלָּא נָתַן לָהּ
42 גִּטָּהּ, וַהֲרֵי הַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵינָהּ צְרִיכָה
43 לוֹמַר כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא בְּחֶזְקַת מְגֹרֶשֶׁת, הוֹאִיל וְגֵט
44 שֶׁבְּיָדָהּ כָּתוּב כְּהִלְכָתוֹ[65] וְהָעֵדִים חֲתוּמִים עָלָיו. וְאַף
45 עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ מַכִּירִין כְּתַב אוֹתָן הָעֵדִים וְלֹא
46 נִתְקַיֵּם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא זִיְּפָה אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי
47 אֵינָהּ מְקַלְקֶלֶת עַל עַצְמָהּ[66]. וָעוֹד, שֶׁהָעֵדִים
48 הַחֲתוּמִים עַל הַגֵּט הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן
49 בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיְּהֵא שָׁם מְעַרְעֵר[67], לְפִיכָךְ נַעֲמִיד
50 הַגֵּט בְּחֶזְקָתוֹ וְתִנָּשֵׂא, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא יִמָּצֵא
51 מְזֻיָּף; כְּמוֹ שֶׁנַּעֲמִיד הַגֵּט בְּחֶזְקַת כָּשֵׁר כְּשֶׁיָּבִיא אוֹתוֹ
52 הַשָּׁלִיחַ[68], עַד שֶׁיְּעַרְעֵר הַבַּעַל אוֹ עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה
53 שֶׁהוּא מְזֻיָּף אוֹ בָּטֵל[69]. שֶׁאִם נָחוּשׁ לִדְבָרִים אֵלּוּ
54 וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, כָּךְ הָיָה לָנוּ לָחוּשׁ לְגֵט שֶׁיִּתֵּן הַבַּעַל
55 בִּפְנֵינוּ שֶׁמָּא בִּטְּלוֹ וְאַחַר כָּךְ נְתָנוֹ, אוֹ שֶׁמָּא עֵדִים
56 פְּסוּלִין חָתְמוּ בּוֹ וַהֲרֵי הוּא כִּמְזֻיָּף מִתּוֹכוֹ, אוֹ שֶׁמָּא
57 שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נִכְתַּב. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין חוֹשְׁשִׁין לָזֶה
58 וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אֶלָּא נַעֲמִידֵנוּ עַל חֶזְקָתוֹ עַד שֶׁיּוּדַע
59 שֶׁהוּא בָּטֵל, כָּךְ לֹא נָחוּשׁ לֹא לְשָׁלִיחַ[70] וְלֹא לָאִשָּׁה

עַצְמָהּ שֶׁהַגֵּט יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ[71]. שֶׁאֵין דִּינֵי הָאִסּוּרִין כְּדִינֵי הַמָּמוֹנוֹת[72].

63) שהיא צריכה לומר בפני נכתב. 64) שתהיה רק שליח להולכה לפני בית דין, ועליה לקיים תנאי זה ככל תנאי אחר. 65) ואפילו לא נתן לה בעדי מסירה אלא בינו לבינה, גם כן גט כשר הוא, הואיל ועדים חתומים בו. 66) כי אם יתברר שזייפה אותו הרי אסורה על שניהם. 67) שאין אדם חצוף לזייף. 68) בארץ ישראל, שאינו צריך לומר בפני נכתב ונחתם. 69) ואז אפילו אמר השליח בפני נכתב - הגט בטל. 70) המביאו בארץ ישראל שאינו צריך לומר כלום. 71) וכן אמרו: "אשה משיגיע הגט לידה מתגרשת". שכבר נתגרשה בקבלתו, ואילו הייתה צריכה לקיים הגט בחותמיו, אזי אפילו אם תאמר בפני נכתב לא נאמין לה, שהרי היא נוגעת בדבר. 72) שבממון אין אדם נאמן על עצמו עד שיביא ראייה לדבריו, וכן אמרו: "עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסי קנויים לך - עצמו קנה (נאמן הוא על שחרורו) נכסים לא קנה", שצריך עדים לקיימו כשאר שטרות.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ביאר בו רבינו דין גירושין על תנאי, התירה לכל אדם חוץ מפלוני ופלוני, קשר אותה בכמה תנאים, נתן לה גיטה והתנה שהנייר שלו, גירש על תנאי ונישאת לאחר לפני שנתקיים התנאי.

א. הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵהִלְכוֹת אִישׁוּת[2] מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין כֻּלָּם[3]. וְשָׁם[4] נִתְבָּאֵר, שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְקַיֵּם, לֹא בִּשְׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ[5]. לְפִיכָךְ יֵשׁ לַבַּעַל[6] לְבַטֵּל הַגֵּט[7] אוֹ לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ אוֹ לְהַתְנוֹת עַל תְּנַאי אַחֵר כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי הָרִאשׁוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. וְאִם מֵת הַבַּעַל אוֹ אָבַד הַגֵּט אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[8]. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא תִּנָּשֵׂא[9] עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי. וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא[10]; אֶלָּא אִם כֵּן לֹא נִשְׁאַר בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ[11], שֶׁהֲרֵי בָּטֵל הַתְּנַאי. וְשָׁם[12] נִתְבָּאֵר, שֶׁאִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ[13], אוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת מִשְׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ. לְפִיכָךְ אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַגֵּט וְלֹא לְהוֹסִיף עַל תְּנָאוֹ מִשֶּׁהִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ. וְאִם אָבַד אוֹ נִשְׂרַף, אֲפִלּוּ מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְקַיֶּמֶת הַתְּנַאי אַחַר מוֹתוֹ, וּכְבָר נִתְגָּרְשָׁה מִשְׁעַת נְתִינַת הַגֵּט לְיָדָהּ[14]. וְיֵשׁ לָהּ לְהִנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[15], וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא לֹא יִתְקַיֵּם, הוֹאִיל וְהָיָה הַתְּנַאי בְּמֵעַכְשָׁו אוֹ בְּעַל מְנָת[16].

2) הלכה ב. 3) שבין בקידושין ובין בגירושין . . . ובין בשאר דיני ממון, צריך להיות בתנאי ארבעה דברים, ואלו הם: "שיהיה כפול, ושיהיה הן שלו קודם ללאו, ושיהיה התנאי קודם למעשה, ושיהיה התנאי דבר שאפשר לקיימו". והשווה שם הי"ג. 4) הלכה טו. 5) מקור הלכה זו בגיטין עד, א. 6) יכול הוא. 7) לומר לאשה או לאחרים גט שנתתי לאשתי בטל הוא, וכמבואר לעיל פ"ו הט"ז. 8) הואיל ואין הגט נגמר אלא כשיתקיים תנאו, ואז כבר מת הבעל, ואין גט לאחר מיתה, וכל־שכן כשאבד הגט או נשרף, שבשעת קיום התנאי אין הגט בעולם, ובמה תתגרש? (גיטין, שם). 9) שמא ימות הבעל או יבטל הגט או ישרף, ונמצאת אשת איש למפרע. 10) לקמן פ"ט ה"ה, כתב רבינו: "שהמגרש על תנאי יש שם גירושין ואינן גומרין עד שיתקיים התנאי . . . שהרי הגיע לידה תחילה בתורת גירושין, ואם נשאת קודם שיתקיים התנאי - לא תצא, כמו שביארנו". אולם רבים חולקים על רבינו בזה, וסוברים שאפילו אם נשאת תצא, הואיל ונשאת לפני קיום תנאה הרי היא אשת איש, והשני שבא עליה בזנות - נאסרה עליו, ועי' מגיד־משנה וכסף־משנה. 11) כגון שהתנה עמה: הרי זה גיטך אם תתני לי כלי פלוני, ואבד הכלי, כמבואר לקמן הכ"ג. 12) הלכה טז. 13) שכוונתו: מעכשיו יהיה גט, על־מנת שתקיימי התנאי (גיטין עד. וברש"י) והשווה דברי רבינו בהל' זכיה פ"ג ה"ח. 14) גיטין, שם. 15) שם, פג, א. כי אינה חשודה לקלקל עצמה, וכל תנאי שבידה לקיימו - אנו בטוחים שתקיימנו. אולם תנאי שהוא תלוי ביד אחרים ואין בידה לקיימו, חוששים שמא לא יתקיים ואסורה להנשא לכתחילה. ועיי"ש עד, א בברייתא. 16) ואפילו אבד הגט או מת הבעל, מגורשת היא משעת מסירתו, כאמור לעיל, בניגוד למגרש על תנאי סתם (שלא אמר מעכשיו) - שאינה נשאת לכתחילה, שמא יבטלנו הבעל או ימות, או שמא יאבד הגט או ישרף ונמצאת אשת איש למפרע.

ב. כָּל הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי, בֵּין שֶׁאָמַר מֵעַכְשָׁיו בֵּין שֶׁאָמַר אִם יִהְיֶה וְאִם לֹא יִהְיֶה[17] - הֲרֵי זֶה לֹא יִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[18] אֶלָּא בִּפְנֵי עֵד. וַאֲפִלּוּ עֶבֶד וַאֲפִלּוּ שִׁפְחָה, חוּץ מִשִּׁפְחָתָהּ אוֹ בְּנָהּ קָטָן[19], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ בּוֹשָׁה מִלְּשַׁמֵּשׁ בִּפְנֵיהֶם. וְהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאִם נִתְיַחֵד עִמָּהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים כְּאֶחָד[20], אֲפִלּוּ נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי אַחַר כָּךְ[21] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁמָּא בְּעָלָהּ[22] וּבָטֵל הַגֵּט[23], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ.[24]

17) כגון אם תתני לי מאתיים זוז תהיי מגורשת, ואם לא תתני לא תתגרשי. 18) שאסור להתייחד עם הפנויה, כמבואר בסנהדרין כא, ב (גיטין עג. וברש"י). 19) שם, ובתוספתא שם פ"ה, ה"ד. 20) שראוהו שני עדים כאחד שמתייחד עם אשתו, והם לא נכנסו עמו החדרה. ובכת"י התימנים: נתייחד עמה לבדה בפני שני עדים. 21) ובכת"י התימנים, וכן בדפוס וויניציאה של"ד, הנוסח: "אפילו לאחר שנתקיים התנאי". 22) לשם קידושין. 23) הראשון, כשחזר וקידשה בביאה זו, ולפיכך צריכה גט

שני מספק (גיטין עג:). 24) לקמן פ"י, הי"ח: "הם הם עדי יחוד, הם הם עדי ביאה, שכל המקדש בביאה אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתייחד בפניהם ויבעול", והשווה לקמן פ"ט, הכ"ה.

1 **ג. כֵּיצַד מְגָרֵשׁ אָדָם עַל תְּנַאי? לֹא שֶׁיֹּאמַר: כִּתְבוּ**
2 **גֵּט לְאִשְׁתִּי עַל תְּנַאי זֶה, אוֹ: כִּתְבוּ וּתְנוּ לָהּ עַל**
3 **תְּנַאי; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִכְתֹּב בְּתוֹךְ הַגֵּט: עַל**
4 **תְּנַאי זֶה גֵּרֵשׁ פְּלוֹנִי אֶת פְּלוֹנִית[25]. אֶלָּא כֵּיצַד**
5 **עוֹשֶׂה? אוֹמֵר לַסּוֹפֵר לִכְתֹּב וְלָעֵדִים לַחְתֹּם, וְכוֹתְבִין**
6 **גֵּט כָּשֵׁר בְּלֹא שׁוּם תְּנַאי בָּעוֹלָם[26], וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן**
7 **לָהּ הַגֵּט וְאוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ אוֹ הֲרֵי אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת**
8 **בָּזֶה עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ. אוֹ יֹאמַר לָהֶם אוֹ לְשָׁלִיחַ:**
9 **תְּנוּ לָהּ גֵּט זֶה עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ.**

25) שאם כן, נשארה לו זכות בגופו של גט, והתורה אמרה: "ספר כריתות" הכורת ומבדיל בינו לבינה, ולא ישאר ביניהם איזה אגד שהוא (גיטין כא: ופג.). 26) נמצא שהגט נכתב בכשרות, ללא כל שיור בינו לבינה (שם פד:).

10 **ד. כָּתַב הַתְּנַאי בַּגֵּט אַחַר שֶׁגָּמַר לִכְתֹּב תֹּרֶף[27] הַגֵּט -**
11 **הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר. בֵּין שֶׁכְּתָבוֹ קֹדֶם חֲתִימַת הָעֵדִים,**
12 **בֵּין שֶׁכְּתָבוֹ לְאַחַר חֲתִימַת הָעֵדִים[28]. אֲבָל אִם כְּתָבוֹ**
13 **קֹדֶם תֹּרֶף הַגֵּט, אֲפִלּוּ כָּתַב: עַל מְנָת כָּךְ וָכָךְ[29] - הֲרֵי**
14 **זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין, שֶׁהֲרֵי נִשְׁאַר לוֹ זְכוּת בְּגוּפוֹ שֶׁל**
15 **גֵּט[30]. וְכֵן אִם הִתְנָה עַל פֶּה קֹדֶם כְּתִיבַת הַתֹּרֶף - הֲרֵי**
16 **זֶה[31] סְפֵק גֵּרוּשִׁין[32].**

27) פרטי הגט העיקריים, מקום האיש, האשה, והזמן, כמבואר לעיל פ"ג הי"ז. 28) הואיל ועיקר הגט, שהוא התורף, נכתב בכשרות ללא כל תנאי (שם). 29) שהוא תנאי כשר, בניגוד לתנאי "חוץ" שהוא פוסל הגט אפילו אם אמרו בפה ולא כתבו בפנים, כמבואר בהלכה הבאה. 30) כי כל שהוזכר התנאי לפני כתיבת התורף, בין בכתב בין בעל־פה, לא נכתב הגט לשם כריתות מלאה (גיטין שם, וברש"י). 31) בדפוס רומי וויניציאה: זו. 32) אמנם בגמרא (גיטין פד:) אמרו שזהו גט "פסול", אבל רבינו מסופק אם הוא פסול מן התורה או מדבריהם בלבד, לפי שפסול זה התלוי בתנאי יש לו יסוד מן התורה, באמרה: "ספר כריתות", דבר הכורת בינו לבינה ולא ישאר ביניהם שום קשר, וכל "קשר" שאמרו בו חכמים: "אינו גט", או "הרי זה גט בטל" ודאי שהוא בטל מן התורה, וכל מה שיאמרו בו: "פסול", ספק הוא אם הוא מן התורה או אינו אלא מדבריהם, הואיל ולא אמרו בו בפירוש: "אינו גט" או: "גט בטל". ראה לקמן פ"י ה"א, ובמוספנו 'תשובות רבינו' שם.

17 **ה. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִתְנָה עָלֶיהָ, בֵּין בִּכְתָב אַחַר**
18 **הַתֹּרֶף[33] בֵּין עַל פֶּה אַחַר הַתֹּרֶף[34], וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי**
19 **אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵאִישׁ פְּלוֹנִי, אוֹ: אֶלָּא[35]**
20 **לְאִישׁ פְּלוֹנִי, וְנָתַן לָהּ הַגֵּט עַל תְּנַאי זֶה: אִם הָיָה**
21 **אוֹתוֹ הָאִישׁ עַכּוּ"ם אוֹ עֶבֶד[36] אוֹ אָסוּר עָלֶיהָ מִשּׁוּם**
22 **עֶרְוָה, כְּגוֹן אָבִיהָ וְאָחִיהָ אוֹ אָבִיו אוֹ אָחִיו[37] - הֲרֵי**
23 **זֶה גֵּט כָּשֵׁר; וְאִם הָיָה אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ[38] בָּהּ**
24 **קִדּוּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵחַיָּבֵי לָאוִין[39] וְאַף עַל**
25 **פִּי שֶׁהוּא קָטָן[40] - אֵינוֹ גֵט, שֶׁהֲרֵי שִׁיֵּר בַּגֵּט וְאֵין זֶה**
26 **כְּרִיתוּת[41]. הָיָה[42] בַּעַל אֲחוֹתָהּ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
27 **הַיּוֹם אָסוּר עָלֶיהָ מִשּׁוּם עֶרְוָה, אִם תָּמוּת אֲחוֹתָהּ**
28 **יִהְיֶה מֻתָּר לָהּ[43] - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[44].**

33) ואפילו לא הזכירו בשעת נתינת הגט. 34) בזה אינו פוסל עד שיאמר לה כן בשעת נתינה, וכמבואר לקמן הלכה טז. 35) חוץ. 36) שאינם בני קידושין, כמבואר לעיל הל' אישות פ"ד הט"ו. 37) כל אלה אין לה עליהם קידושין, ש"אין קידושין תופסין בערוה" (שם ד, יב) נמצא שלא שייר בגט, שאפילו היא פנויה אינה ראויה להם. 38) בדפוס רומי, וכן בכת"י התימנים: "יש לו". 39) המנויים לעיל הל' אישות פ"א, ה"ו. ויש להם קידושין, כמבואר שם פ"ד הי"ד. 40) ואינו בר קידושין עד שיגדל, כמבואר שם ה"ז. 41) גיטין פה, א. וזה "תנאי חוץ" הפוסל בגט, שהרי שייר בגוף הגט, שלא התירה גם זה לכל אדם, לא כן תנאי המנוסח בלשון: "על מנת" אין בגט עצמו שום שיור, שהרי התירה לכל אדם, אלא שהתנה עמה על מנת שלא תנשאי לפלוני, ואין זה אלא כשאר תנאים שהם (שם פב. וברש"י). 42) אותו פלוני שהגט לא התירה לו. 43) נמצא שיורו של המגרש מעכבתה מלהנשא לו, ואין זה כריתות. 44) שם פה, א. ספק שלא נפשט.

29 **ו. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמִּי**
30 **שֶׁיִּוָּלֵד, שֶׁאֵינוֹ עַתָּה בָּעוֹלָם; אוֹ: חוּץ מִזְּנוּתֵיךְ,**
31 **כְּלוֹמַר: תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְכָל אָדָם, אֲבָל לִזְנוּת**
32 **הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אִישׁ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל**
33 **מִי שֶׁיָּבוֹא עָלַיִךְ כְּדַרְכֵּךְ כָּל הָאָרֶץ, אֲבָל שֶׁלֹּא כְּדַרְכֵּךְ**
34 **הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּרַיִךְ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ**
35 **מִמְּקַדֵּשׁ בִּשְׁטָר, כְּלוֹמַר, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לְהִתְקַדֵּשׁ**
36 **בְּכֶסֶף וּבְכִיאָה, אֲבָל בִּשְׁטָר הֲרֵי אַתְּ בְּאִסּוּר אֵשֶׁת**
37 **אִישׁ; אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵהֲפָרַת**
38 **נְדָרַיִךְ[45], כְּלוֹמַר: לֹא נִשְׁאַר לִי עָלַיִךְ שׁוּם אִישׁוּת**
39 **חוּץ מֵהֲפָרַת נְדָרַיִךְ, שֶׁאַתְּ אִשְׁתִּי לְעִנְיַן הֲפָרַת נְדָרִים;**
40 **אוֹ לְעִנְיַן אֲכִילַת תְּרוּמָה[46]; אוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה, שֶׁאִם**
41 **מֵתָה יִירָשֶׁנָּה - בְּכָל אֶחָד מֵאֵלּוּ הֲרֵי זוֹ סָפֵק**
42 **מְגֹרֶשֶׁת[47].**

45) שנאמר בה (במדבר ל, יד): "אישה יקימנו ואישה יפרנו". 46) שהוא כהן, ומגרשה לכל דבר חוץ מזה, שלא תיאסר באכילת תרומה, והתורה אמרה (ויקרא כב, יא): "קנין כספו הוא יאכל בו" וע"י קידושיו היא אוכלת, נמצא זה שייר בגיטו (גיטין שם, וב'תוספות'). 47) שם. נסתפק לחכמים ולא נפשט להם.

43 **ז. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מֵרְאוּבֵן**
44 **וְשִׁמְעוֹן, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ[48]: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לִרְאוּבֵן**

וְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי בִּטֵּל הַתְּנַאי, שֶׁהָאֲנָשִׁים שֶׁהִתְנָה בָּהֶן הִתִּירָן לָהּ[49].

48) שחזר ונטלו ממנה ונתנו לה שנית, ואמר (מגיד־משנה). 49) ואין אומרים שבאמירתו השניה התירה לאלו ואסרה על כל העולם (שם פב: בעיא שנפשטה בדרך ׳אם תמצי לומר׳).

ח. אָמַר לָהּ[50]: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לִרְאוּבֵן - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁהֲרֵי לֹא בִּטֵּל תְּנָאוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת לְשִׁמְעוֹן, אוֹ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת אַף לְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זֶה סְפֵק גֵּרוּשִׁין[51]. שֶׁמָּא לֹא הִתִּירָהּ אֶלָּא לְשִׁמְעוֹן, וּרְאוּבֵן בְּאִסּוּרוֹ עוֹמֵד; וְזֶה שֶׁאָמַר ׳אַף לְשִׁמְעוֹן׳, כְּלוֹמַר: לְכָל אָדָם אַף לְשִׁמְעוֹן. אוֹ שֶׁמָּא הִתִּירָהּ לַכֹּל; וְזֶה שֶׁאָמַר ׳אַף לְשִׁמְעוֹן׳ - וְהוּא הַדִּין לִרְאוּבֵן, שֶׁשִּׁמְעוֹן סָמוּךְ הָיָה לִרְאוּבֵן בִּתְנָאוֹ.

50) זה שאמר לה תחילה חוץ מראובן ושמעון. 51) ספק שלא נפשט (שם פג.). ודין ספק מגורשת, מבואר לקמן פ"י ה"ג.

ט. הִתְנָה עָלֶיהָ וְאָמַר: הַיּוֹם אֵין אַתְּ אִשְׁתִּי וּלְמָחָר אַתְּ אִשְׁתִּי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ הַיּוֹם[52]. לְפִיכָךְ כּוֹתְבִין בַּגִּטִּין: מִן הַיּוֹם הַזֶּה וּלְעוֹלָם[53].

52) ואין אומרים כיון שכרתה ממנו היום, הרי היא כרותה ממנו לעולם (שם פו. ולרש"י שם דיעה אחרת בזה). 53) כמבואר לעיל פ"ד הי"ב, ואין זה אלא מחמת תקנה, אבל מצד הדין - כל שסתם הרי הוא כמפרש: מן היום הזה ולעולם (שם פו. ובמגיד־משנה).

י. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן כָּל יְמֵי חַיַּיְכִי - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת[54]. כָּל יְמֵי חַיַּי אוֹ כָּל יְמֵי [חַיֵּי] פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה גֵּט; שֶׁהֲרֵי כָּרַת בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וְלֹא תִּשָּׁאֵר לוֹ עָלֶיהָ רְשׁוּת כְּשֶׁיָּמוּת אוֹתוֹ פְּלוֹנִי[55].

54) שכל ימי חייה היא קשורה בו. 55) או כשימות הוא. נמצא שיהא זמן שלא תהא קשורה בו, ומותרת להנשא מיד והיא תקיים תנאו (רש"י ותוס׳ רי"ד שם).

יא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּלְכִּי לְבֵית אָבִיךְ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[56]. שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה כְּרִיתוּת[57]. לְפִיכָךְ[58], הָאוֹמֵר: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תֹּאכְלִי בָּשָׂר (זֶה) לְעוֹלָם, שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן (זֶה) לְעוֹלָם - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁאֵין זֶה כְּרִיתוּת; עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט[59].

56) שהרי לאחר שלשים יום לא תשאר לו עליה רשות, וגם אפשר לה לקיים תנאו, ולפיכך אין חוששים שמא לא תעמוד בו. 57) שכל ימיה היא קשורה בו לקיים תנאי זה מחמתו (קידושין ה. וברש"י) ואע"פ שאם ימות אביה תהיה מותרת להכנס לבית זה, שאינו נקרא עוד "בית אביה", כמבואר בפ"ח מהל׳ נדרים הי"א - אין זה דומה לדין "כל ימי חיי פלוני, הרי זה גט" הנזכר בהלכה הקודמת, שהרי בית זה שנאסרה להכנס בו עולמית לא תותר להכנס בו אף פעם, ואפילו אם ימות אביה לא תותר להכנס בו מפני שהאיסור הותר, אלא מפני שהבית כשלעצמו נשתנה (שאינו עוד "בית אביה"), נמצא שעל מה שהתנה עמה לא תותר לעולם ואין לאיסורה שום היתר, והרי זה דומה לדין: על מנת שלא תנשאי לפלוני, המבואר בהלכה הבאה (מגיד־משנה). 58) בדפוס רומי ר"מ: "וכן האומר". 59) גיטין פג, ב.

יב. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּנָּשְׂאִי לִפְלוֹנִי - אֵינוֹ גֵּט. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְאוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּשְׁתִּי יַיִן לְעוֹלָם, אוֹ שֶׁלֹּא תֵּלְכִי לְבֵית אָבִיךְ לְעוֹלָם, אוֹ כָּל יְמֵי חַיַּיְכִי[60]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁלֹּא תִּנָּשְׂאִי לִפְלוֹנִי עַד חֲמִשִּׁים שָׁנָה - הֲרֵי זֶה גֵּט[61]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא לוֹ כָּל זְמַן שֶׁהִתְנָה[62]. וְאִם נִשֵּׂאת - בָּטֵל הַגֵּט לְמַפְרֵעַ[63]. זָנְתָה עִמּוֹ - הַוָּלָד כָּשֵׁר וְהַגֵּט כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא הִתְנָה אֶלָּא עַל הַנִּשּׂוּאִין[64].

60) ואע"פ שאין התנאי נמשך אלא כל ימי חיי פלוני, אין זה דומה לדין: "על־מנת שלא תשתי יין כל ימי פלוני, הרי זה גט" המבואר לעיל הלכה י, כי שם תהיה מותרת לשתות אותו יין שנאסרה בו בחיי פלוני, נמצא שאין היין אסור עליה איסור עולם, אבל זו נאסרה בנישואיו לעולם, ואף פעם לא תותר לו, וכביאורנו לעיל בדין: "שלא תלכי לבית אביך לעולם". ולדעת הרמב"ן והרשב"א זה דומה ל"על־מנת שלא תשתי יין כל ימי חיי פלוני" - שהיא מגורשת (מגיד־משנה, וכן בשו"ע סי׳ קמג, סכ"ב). 61) שהרי יש היתר לאיסורה. 62) אבל לאחרים מותרת להנשא מיד, ואין חוששים שמא תינשא לפלוני, שהרי אין נישואין אלא מדעתה, ובודאי לא תקלקל עצמה (׳תוספות׳ גיטין פב:). 63) ובניה מהבעל הקודם שלפני "פלוני" זה - ממזרים, כמבואר בשו"ע (סי׳ קמג, סט"ז). ואפילו נשאת לפלוני לאחר שמת בעלה הראשון שגרשה על תנאי זה, הגט בטל למפרע - ובניה מהבעל הקודם ממזרים. שאם לא כן, נמצא שלא נאסרה על אותו פלוני עולמית אלא כל ימי חייה הרי זה גט, שהרי כרת בינו לבינה" (מגיד־משנה). ויש סוברים שכיון שמת בעלה, בטל תנאו (׳הלכות גדולות׳). 64) גיטין פג, א. ואף־על־פי שגם אם נישאת לו לפלוני אין זה אלא כזנות, שהרי הגט בטל - על דעת כן התנה, שלא תעשה בדרך נישואין (מגיד־משנה).

יג. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּנָּשְׂאִי לִפְלוֹנִי, אִם נִשֵּׂאת לוֹ - הֲרֵי זֶה גֵּט, כְּשֶׁאָר כָּל הַתְּנָאִים. אֲבָל אָמְרוּ חֲכָמִים[65]: לֹא תִּנָּשֵׂא לֹא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְלֹא לְאַחֵר. לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: נְשֵׂיהֶן נוֹתְנִין בְּמַתָּנָה זֶה לָזֶה[66]; וּלְאַחֵר לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁאֵינוֹ גֵּט אֶלָּא בְּקִיּוּם הַתְּנַאי. עָבְרָה וְנִשֵּׂאת לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - לֹא תֵּצֵא[67]. נִשֵּׂאת לְאַחֵר קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי - בָּטֵל הַגֵּט, וְתֵצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר, וּצְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי[68].

65) שם פד, א. 66) ואין לך לעז גדול מזה (רש"י שם, וראה שבת סב:). 67) שהרי נתקיים התנאי, ומשום חשש לעז לא תצא. 68) משום מראית עין. שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, השווה לקמן פ"י ה"ד. ולדעת הראב"ד (ע"פ ה'ירושלמי' גיטין פ"ו, ה"א) יש תקנה להכשיר את הוולד ע"י שתינשא לאותו פלוני (אחרי שיגרשנה בעלה השני) ויתקיים הגט למפרע, אלא שאסורה לחזור לבעלה השני, משום 'מחזיר גרושתו מן הנישואין' וכך נפסק בשו"ע. ורבינו סובר, שכוונת המגרש היתה שתינשא לפלוני תחילה, ולפיכך כשנשאת לאחר תחילה - בטל הגט ואין לה תקנה. וסוגיית הש"ס (גיטין פד.) מסייעת לדעת רבינו, שהרי לא הוזכרה בה תקנה זו.

1 **יד. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְהַנִּיָּר שֶׁלִּי - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁאֵין**
2 **זֶה כְּרִיתוּת[69]; עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי אֶת הַנִּיָּר - הֲרֵי זֶה**
3 **גֵּט, וְתִתֵּן[70].**

69) גיטין כ, ב. [כיון שהשאיר לעצמו הנייר של הגט. וראה בחידושי הרשב"א שם. וכעין זה למעלה פ"ה הט"ז. ולפי טעם זה, אם אמר לה הרי זה גיטך והנייר של שמעון - מגורשת, שהרי לעצמו לא השאיר כלום, והרי זה כריתות. אבל רש"י שם פירש: "כיון שהנייר שלו, לא נתן לה כלום שנמצאו אותיות פורחות באויר"]. 70) שם. כי בשעת הגירושין היה הנייר שלה, ולאחר זמן היא מחזירתו, ומתנה על־מנת להחזיר שמה מתנה (רש"י שם עה:).

4 **טו. חָקַק הַגֵּט עַל טַס שֶׁל זָהָב וּנְתָנוֹ לָהּ וְאָמַר לָהּ:**
5 **הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וּכְתֻבָּתֵךְ - כָּשֵׁר. וְנִתְקַבְּלָה כְּתֻבָּתָהּ[71],**
6 **אִם יֵשׁ בַּטַּס כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ; וְאִם לַאו - יַשְׁלִים**
7 **כְּתֻבָּתָהּ[72].**

71) שם כ, ב. ואין אומרים, שהנתינה היתה לשם פרעון, ועדיין חסרה נתינת הגט שנאמר בו: "ונתן בידה", אלא נתינה אחת עולה לשניהם, ראה ט"ז ופר"ח לאהע"ז סי' קכד, ס"ח. וכתב הרשב"א בחידושיו (שם כ:) שהרי זה כאומר: התקבלי גיטך ומחלי כתובתך, שאם נתקבלה כתובתה בטס זה, נמצא כתב הגט פורח באויר ואינה מגורשת [ולדעת רבינו למעלה (הי"ד) - יתכן כי אין צורך לכך, שהרי זוהי כריתות גמורה]. 72) מכיסו.

8 **טז. כָּל הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי שֶׁמְּבַטֵּל הַגֵּט, כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה**
9 **לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר וְלֹא תִּשְׁתֶּה יַיִן כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ[73],**
10 **אוֹ שֶׁתִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִפְּלוֹנִי[74], אוֹ**
11 **שֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ שְׁאָר תְּנָאִים[75] קֹדֶם כְּתִיבַת הַתֹּרֶף: אִם**
12 **הָיָה תְּנָאוֹ כָּתוּב בַּגֵּט וְחָזַר וּמְחָקוֹ וּנְתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי**
13 **זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[76]; וְאִם הָיָה הַתְּנַאי[77] עַל פֶּה[78] - הֲרֵי**
14 **זֶה נוֹטֵל הַגֵּט מִמֶּנָּה וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בְּלֹא תְּנַאי כְּלָל**
15 **אוֹ בִּתְנַאי כָּשֵׁר.**

73) שאינו גט, כמבואר לעיל הלכה יא. 74) שאף זה אינו גט, כמבואר לעיל ה"ה, וכל אלה התנאים פוסלים את הגט אפילו אם נכתבו בו לאחר התורף, כמבואר שם. 75) הכשרים, שאינם מבטלים הגט, והם אינם פוסלים אלא כשהזכירם קודם כתיבת התורף, כמבואר לעיל ה"ד. 76) גיטין פד, ב. ודף פה, א. שהרי עיקר הגט, הוא התורף, נכתב בפסול, שנשארה לו זכות בגוף הגט ואין זו כריתות. 77) של "חוץ מפלוני", כמבואר בהלכה הבאה. 78) בשעת נתינתו לידה, אבל התנה תנאי זה לאחר התורף בעל־פה ולא הזכירו בשעת נתינה, הרי זה גט כשר, כמבואר לעיל ה"ה. ומקורו בגיטין פד, ב.

16 **יז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁנָּתַן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ**
17 **מְגֹרֶשֶׁת בָּזֶה וּמֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִפְּלוֹנִי, אִם**
18 **נִטְּלוֹ מִמֶּנָּה וְחָזַר וּנְתָנוֹ לָהּ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מֻתֶּרֶת**
19 **לְכָל אָדָם, אוֹ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[79]. וְכֵן**
20 **כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ.**

79) אבל אם לא יטלנו ממנה אלא יחזור ויאמר: הרי את מותרת לכל אדם, לא יועיל להכשיר הגט, שכבר זכתה בגיטה להפסל מן הכהונה, כמבואר לקמן פ"י ה"א. ומאחר שכבר קנתה אותו, אינו יכול לתקנו עד שיטלנו ויתננו לה נתינה כשרה. וראה לעיל פ"א ה"ט (גיטין פד:). ודקדק ה'בית שמואל' לאהע"ז סי' קמז ס"ק ו, שבשאר התנאים המבטלים הגט, כגון שלא תאכל בשר כל ימיה, אם הזכירם בשעת נתינה, הואיל ואינם פוסלים אותה לכהונה, שהרי הגט בטל מן התורה, וכמבואר לקמן פ"י ה"א, אין צורך לחזור וליטול גט זה ממנה, אלא יחזור ויאמר שמבטל תנאו והגט כשר, כמבואר לקמן הלכה כג, וזהו שדייק רבינו כאן, ולא מנה אלא "תנאי־חוץ" בלבד.

21 **יח. הַנּוֹתֵן גֵּט לְאִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי שֶׁתִּתֵּן לוֹ מָאתַיִם זוּז,**
22 **וְחָזַר[80] וְהִתְנָה עָלֶיהָ תְּנַאי אַחֵר בִּפְנֵי עֵדִים[81]**
23 **שֶׁתְּשַׁמֵּשׁ אָבִיו שְׁתֵּי שָׁנִים - לֹא בִּטְּלוּ דְּבָרָיו**
24 **הָאַחֲרוֹנִים אֶת הָרִאשׁוֹנִים, אֶלָּא הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר לָהּ:**
25 **עֲשִׂי אֶחָד מִשְּׁנֵי הַתְּנָאִים. רָצָת - מְשַׁמֶּשֶׁת, רָצָת -**
26 **נוֹתֶנֶת[82]. וְאֵין אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים וְאֶחָד מִן**
27 **הָאַחֲרוֹנִים מִצְטָרְפִין[83]. אֲבָל אִם הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתִּתֵּן**
28 **לוֹ מָאתַיִם זוּז, וְחָזַר וְהִתְנָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם שֶׁתִּתֵּן לוֹ**
29 **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז - כְּבָר בִּטֵּל הַתְּנַאי שֶׁל מָאתַיִם**
30 **וּצְרִיכָה לִתֵּן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת זוּז[84]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

80) לפני שקיימה תנאו הראשון. 81) אחרי שכבר מסר הגט לידה עם תנאו הראשון, ובכל זאת יכול להוסיף או לשנות תנאו, כי לא התנה "על מנת" אלא "אם יהיה", כמבואר לעיל ה"א "שיכול להתנות על תנאי אחר, כל זמן שלא נתקיים התנאי הראשון אע"פ שהגיע הגט לידה". 82) גיטין עו, א. 83) כלומר, אחד מן העדים שבתנאי הראשון, ואחד מן העדים שבתנאי השני, אינם מצטרפים להעיד שהיה תנאי בגט זה. 84) כאן ודאי נתכוין בתנאו השני לעקור את תנאו הראשון, שהרי שניהם בענין אחד הם (גיטין, שם).

31 **יט. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתַּעֲשֶׂה דָּבָר זֶה סְתָם - הֲרֵי זֶה**
32 **כִּמְפָרֵשׁ יוֹם אֶחָד, הוֹאִיל וְלֹא פֵּרֵשׁ כַּמָּה זְמַן תַּעֲשֶׂה.**
33 **כֵּיצַד? אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתַּעֲשִׂי עִמִּי**

מְלָאכָה, עַל מְנָת שֶׁתְּשַׁמְּשִׁי אֶת אַבָּא, עַל מְנָת שֶׁתְּנִיקִי אֶת בְּנִי; אִם עָשְׂתָה עִמּוֹ מְלָאכָה אוֹ אִם שִׁמְּשָׁה אֶת אָבִיו יוֹם אֶחָד, אוֹ שֶׁהֵנִיקָה בְּנוֹ יוֹם אֶחָד בְּתוֹךְ הַזְּמַן שֶׁהַבֵּן יוֹנֵק בּוֹ, וְהוּא בְּתוֹךְ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[85] - הֲרֵי זֶה גֵּט. מֵת הַבֵּן אוֹ מֵת אָבִיו קֹדֶם שֶׁתְּנִיק אוֹ שֶׁתְּשַׁמֵּשׁ - אֵינוֹ גֵּט[86].

85) ללידתו, כמבואר לקמן פי"א הכ"ו. וראה הל' מאכלות אסורות פ"ג ה"ה. 86) שהרי לא נתקיים התנאי, ואינה יכולה לומר: תן לי הבן ואניקהו (גיטין עה:), וראה ב'תוספות' שם דיבור־המתחיל מת הבן, שלדעתם הרי זה גט, שלא נתכוין זה לצערה אלא להרויח כדי צרכו, והרי לא הוצרך לכך.

כ. אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁתְּנִיקִי אֶת בְּנִי אוֹ תְּשַׁמְּשִׁי אֶת אָבִי שְׁתֵּי שָׁנִים - הֲרֵי זוֹ מַשְׁלֶמֶת הַזְּמַן שֶׁפֵּרֵשׁ. מֵת הַבֵּן אוֹ הָאָב בְּתוֹךְ הַזְּמַן, אוֹ שֶׁאָמַר הָאָב: אֵין רְצוֹנִי שֶׁתְּשַׁמְּשֵׁנִי - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[87]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

87) הואיל ופירש זמן מסויים, נתכוין זה לצערה, והרי לא נצטערה ולא נתקיים תנאו (גיטין שם, ובר"ן).

כא. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז מִכָּאן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם: נָתְנָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִדַּעְתּוֹ[88] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, לְאַחַר שְׁלֹשִׁים - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[89]. נָתְנָה לוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְקַבֵּל - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[90], עַד שֶׁתִּתֵּן מִדַּעְתּוֹ[91]. חָזַר וְאָמַר לָהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם: הֲרֵי הֵן מְחוּלִּין לָךְ - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת, שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשָׂה הַתְּנַאי[92]. מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הוֹאִיל[93] וְשָׁלְמוּ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא נָתְנָה[94], אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת.

88) בהסכמתו. 89) שהרי לא נתקיים התנאי, ואין אומרים לא נתכוין זה אלא לזרזה בלבד (גיטין עד:). 90) מדבריהם. ולכתחילה לא תנשא, ואם נשאת לא תצא. 91) כי באיסור אשת איש יש לחוש לאותה דיעה הסוברת (גיטין, שם) נתינה בעל כרחו - אינה נתינה. ולפיכך לכתחילה לא תינשא, אבל מן הדין יש לפסוק כדיעה השניה (שם עה.) הסוברת: נתינה בעל־כרחו שמה נתינה, ולפיכך אם נשאת לא תצא, והשווה הל' שמיטה ויובל פי"ב, ה"ז. 92) שהרי נתכוין לצערה ולא נצטערה (שם עד:). אבל אם ביטל התנאי לגמרי הרי זה מגורשת, כמבואר בסמוך הלכה כג (מגיד־משנה). 93) בכת"י התימנים, תיבות אלו אינן. 94) בחייו, וליורשיו אינה יכולה ליתן, כמבואר בהלכה הבאה.

כב. אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, וְלֹא קָבַע זְמַן, וּמֵת קֹדֶם שֶׁתִּתֵּן - אֵינָהּ יְכוֹלָה לִתֵּן לְיוֹרְשָׁיו, שֶׁלֹּא הִתְנָה עָלֶיהָ אֶלָּא שֶׁתִּתֵּן לוֹ[95]. וְלֹא בָטֵל הַגֵּט, שֶׁהֲרֵי לֹא קָבַע זְמַן[96]. לְפִיכָךְ, אַף עַל פִּי שֶׁאָבַד הַגֵּט אוֹ נִקְרַע קֹדֶם שֶׁיָּמוּת - הֲרֵי זוֹ לֹא תִנָּשֵׂא[97] לְזָר[98] עַד שֶׁתַּחֲלִיץ[99].

95) גיטין עד, א. 96) אע"פ שאי־אפשר שיתקיים התנאי שהרי מת הבעל, אולם הואיל ולא קבע זמן לנתינת הכסף אי־אפשר שהתנאי יבוטל בפועל, בניגוד ל"קבע לה זמן", שאז אם לא נתנה בזמן נתבטל התנאי בפועל. ולמד רבינו דין זה ממה שאמרו (גיטין עו: ולקמן פ"ט הי"א): "הרי זה גיטך מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד שנים עשר חודש, ומת בתוך י"ב חודש. אע"פ שאי־אפשר שיבוא . . . לא תנשא במקום יבם עד אחר י"ב חודש כשיתקיים התנאי" - הרי שאע"פ שמת ואי־אפשר לתנאי להתבטל, אינה מגורשת גירושין גמורים במקום יבם עד אחר י"ב חודש "כשיתקיים התנאי בפועל" (מגיד־משנה). 97) הלשון דחוק, שהרי 'היא הנותנת' הואיל ואבד הגט קודם שימות, לפיכך לא תנשא במקום יבם עד שתחלוץ, וגירסת ה'טור' (אהע"ז סי' קמג) בדברי רבינו: "הרי זו מגורשת מספק ולא תינשא" וכהאי גוונא בכת"י תימן, ותיבת "מספק" ליתא. 98) כשהניח הבעל אח. 99) שהרי לא נתקיים התנאי ועדיין זקוקה היא ליבום, ולהתייבם אינה יכולה, שהרי "לא בטל הגט", והרי היא כספק מגורשת וחולצת ולא מתייבמת, השווה הל' יבום וחליצה פ"ו ה"ז.

כג. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי כְּלִי פְּלוֹנִי אוֹ בֶּגֶד פְּלוֹנִי, וְאָבַד אוֹתוֹ כְּלִי אוֹ אוֹתוֹ בֶּגֶד אוֹ נִגְנַב, אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנָהּ לוֹ אֶלֶף זוּז בְּדָמָיו - אֵינוֹ גֵּט, עַד שֶׁתִּתֵּן אוֹתוֹ כְּלִי אוֹ אוֹתוֹ בֶּגֶד עַצְמוֹ[100], אוֹ[101] עַד שֶׁיְּבַטֵּל הַתְּנַאי[102].

100) גיטין עד, ב. שלא נתכוין זה אלא לצערה בהחזרת הבגד עצמו. ולדעת הרא"ש שם (הובאה גם בשו"ע סי' קמג, ס"ו), אם הבעל מתרצה בקבלת דמיו הרי זה גט. 101) בדפוס רומי (ר"מ), תיבה זו אינה. 102) שיאמר: הרי זה גיטך בלא שום תנאי. ואינו צריך לחזור וליטלו ממנה, כמבואר בביאורנו לעיל הלכה יז.

כד. מִי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה עַל תְּנַאי וְקִדְּשָׁהּ אַחֵר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי וּבָטֵל הַגֵּט[103] - אֵינָהּ צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי, שֶׁהֲרֵי אֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[104]. אֲבָל אִם נִשֵּׂאת וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי וּבָטֵל הַגֵּט - צְרִיכָה גֵּט מִשֵּׁנִי[105], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[106].

103) ע"י ביטול התנאי בפועל, כגון שהתנה עליה לא לעשות דבר זה ועשאתו, או שתעשה דבר זה תוך זמן קצוב ועבר הזמן ולא עשאתו. אבל תנאי שעדיין בידה לקיימו, הדבר תלוי, ואם תקיים התנאי הרי היא מגורשת למפרע, וממילא תפסו בה קידושי השני. 104) שאשת איש היא מראשון, ואין קידושין תופסין באשת איש. ומובן שמותרת לחזור לבעלה הראשון "ואין חוששים שמא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, כיון שלא נשאת - יאמרו תנאי היה בקידושין ולא נתקיים" (מדברי רבינו לקמן פ"י ה"ו). 105) מדבריהם, שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט, וממילא נאסרה על שניהם, כמבואר ביבמות פח, ב לענין אשה שאמרו לה מת בעלך ונשאת, ושם צא, ב משוה הש"ס

דין "נשאת בגט בטל", לדין "מת בעלה ונשאת", השווה לקמן פ"י ה"ד. **106**) לעיל הלכה יג.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ביאר בו רבינו המשך דיני תנאי בגירושין, גט שכיב מרע, חתימת העדים בגט, שליחות.

א. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ לְאַחַר זְמַן קָבוּעַ[2] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וַהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְתְנַאי וְאֵינוֹ תְּנַאי. דּוֹמֶה לְתְנַאי - שֶׁהִיא מִתְגָּרֶשֶׁת כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע; וְאֵינוֹ תְּנַאי - שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי הֲרֵי גֵרֵשׁ[3], וְזֶה עֲדַיִן לֹא גֵרֵשׁ עַד שֶׁיַּגִּיעַ אוֹתוֹ הַזְּמַן[4]. לְפִיכָךְ, הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי צָרִיךְ לְכְפֹל תְּנָאוֹ[5], וְזֶה אֵינוֹ צָרִיךְ לְכְפֹל דְּבָרוֹ[6], וְלֹא לִשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין שֶׁבְּאַרְנוּ[7].

2) שאמר לה: זה גיטך, ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלשים יום. **3**) שהגיע גט לידה בתורת גירושין, אלא שאינם נגמרים עד שיתקיים התנאי. **4**) שלא הגיע גט לידה בתורת גירושין אלא בתורת פקדון עד הזמן שקבע, כהגדרת רבינו בסמוך ה"ה. **5**) הואיל ומעשה הגירושין קיים בפועל, אין התנאי שהוא דיבור בלבד יכול לבטלו, עד שיהיה כפול וממולא בכל משפטי התנאי כחוק, כי אין דיבור מבטל מעשה. **6**) הואיל ואין כאן אלא דיבור על גירושין העתידים לחול, בדין הוא שיהא דבר התנאי מבטלו, אף־על־פי שאינו כפול, כי דיבור מבטל דיבור. ומקור הדברים ב"ירושלמי" קידושין פ"ג ה"ג: "הכל מודים, שאם אמר: לאחר שירדו גשמים (תהיי מקודשת), ירדו גשמים מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת", ואע"פ שלא כפל תנאו. והוא־הדין אם אמר לה: הרי את מגורשת לאחר זמן. **7**) לעיל הל' אישות פ"ו ה"א־ב.

ב. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְלֹא תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת אֶלָּא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְאִם מֵת הַבַּעַל[8] אוֹ אָבַד הַגֵּט אוֹ נִשְׂרַף בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים - אֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת[9].

8) כמו שאמרו (גיטין עו:): זה גיטך לכשתצא חמה מנרתיקה ומת בלילה, אינו גט, שאין גט לאחר מיתה. **9**) הואיל ואין הגט חל אלא לאחר שלשים יום, צריך שיהיה קיים באותו זמן. והשווה גיטין עד, א.

ג. הָלְכָה וְהִנִּיחֲתוּ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים[10], וְנִגְנַב אוֹ אָבַד מִשָּׁם לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[11] - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת, הוֹאִיל וְהָיָה הַגֵּט קַיָּם בַּיּוֹם שֶׁמִּתְגָּרֶשֶׁת בּוֹ וְיִחֲדָהּ[12] אוֹתוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים[13], שְׁצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים אֵינָן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים[14].

10) סמוך לכתלים, שאין דרך בני אדם לעבור שם ולהתחכך בכתלים (כתובות פו: וברש"י). **11**) ה'טור' (אהע"ז סי' קמו) הביא: "הניחה הגט בצדי רשות הרבים בסוף ל' יום, ונגנב משם לאחר ל' יום". **12**) הקצתה, קבעה. **13**) ומקום זה ראוי הוא לקנות בו חפץ מידי המקנה, והריהו כאילו מונח ברשותה. **14**) שאינה מקום הראוי לקנין משיכה, כמבואר בהל' מכירה פ"ב ה"ה. ולפיכך אפילו הגט קיים ביום שמתגרשת בו - אינה מגורשת, שהרי אינו ברשותה (כתובות, שם). וראה בפ"ב מהל' מכירה ה"ט.

ד. וְכֵן אִם תָּלָה הַגְּרוּשִׁין בְּמַעֲשֶׂה - דִּינוֹ כְּדִין מְגָרֵשׁ אַחַר זְמַן. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָאִשָּׁה: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ וְלֹא תִּתְגָּרְשִׁי בּוֹ עַד שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז - הֲרֵי זוֹ מִתְגָּרֶשֶׁת אַחַר שֶׁתִּתֵּן. וְאֵין צָרִיךְ לִכְפֹּל תְּנָאוֹ, וְלֹא לִשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הַתְּנָאִין שֶׁבְּאַרְנוּ. שֶׁהֲרֵי לֹא גֵרֵשׁ עַל תְּנַאי, אֶלָּא עֲדַיִן לֹא גֵרֵשׁ זֶה, אֶלָּא תָּלָה הַגְּרוּשִׁין בַּעֲשִׂיַּת כָּךְ וָכָךְ וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ[15].

15) כדברי ה'ירושלמי' הנ"ל (קידושין פ"ג ה"ג): "לאחר שירדו גשמים (תהיי מקודשת) - ירדו גשמים מקודשת, ואם לאו אינה מקודשת". הרי שאינו צריך לכפול תנאו.

ה. וּמַה בֵּין הַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי לְזֶה שֶׁקָּבַע זְמַן לַגְּרוּשִׁין אוֹ תְּלָאָן בְּמַעֲשֶׂה? שֶׁהַמְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי - יֵשׁ שָׁם גְּרוּשִׁין, וְאֵינָן גּוֹמְרִין עַד שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - נִתְגָּרְשָׁה, אִם הָיָה הַגֵּט קַיָּם אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָהּ, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לַחֲזֹר וְלִטְּלוֹ אוֹ לִהְיוֹתוֹ בִּרְשׁוּתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעַ לְיָדָהּ תְּחִלָּה בְּתוֹרַת גְּרוּשִׁין. וְאִם נִשֵּׂאת קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי - לֹא תֵּצֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[16]. אֲבָל הַתּוֹלֶה גְּרוּשִׁין בִּזְמַן אוֹ בְּמַעֲשֶׂה - לֹא הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ בְּתוֹרַת גְּרוּשִׁין, אֶלָּא בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן עַד הַזְּמַן שֶׁקָּבַע אוֹ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן - צְרִיכָה לִהְיוֹת הַגֵּט בִּרְשׁוּתָהּ[17], אוֹ תַּחֲזֹר וְתִטְּלֶנּוּ, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה בַּמָּקוֹם שֶׁיִּחֲדָהּ אוֹתוֹ בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּתָהּ[18], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְאַחַר כָּךְ תִּתְגָּרֵשׁ בּוֹ. וְאִם נִשֵּׂאת קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁקָּבַע אוֹ קֹדֶם שֶׁתַּעֲשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁתָּלָה בּוֹ הַגְּרוּשִׁין - תֵּצֵא וְהַוָּלָד מַמְזֵר; שֶׁעֲדַיִן הִיא אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, וְאֵין כָּאן שֵׁם[19] גְּרוּשִׁין[20].

16) לעיל פ"ח, ה"א. וראה בביאורנו שם. **17**) ואז נחשבת הנתינה הקודמת כאילו נתקיימה עכשיו לאחר הגעת הזמן. **18**) כגון בצדי רשות הרבים, שאינם כרשות הרבים, ועדיין לא יצא הגט מרשותה הקודמת, בניגוד להניחתו ברשות הרבים, שאפילו ממון גמור שלה יוצא בה מרשותה, ופסקה ממילא נתינתו הקודמת, והתורה אמרה: "ונתן בידה" - לא שתקח היא מעצמה, כמבואר לעיל פ"א הי"ב. **19**) בדפוס ווייניציאה, חסרה תיבה זו. וראה בפ"ד מהל' אישות ה"ז והערה מג. **20**) השווה לעיל הל' אישות פ"ז הי"א, שמקורו בקידושין נט, ב. ומשם למד רבינו לענין גירושין, ששניהם הושוו זה לזה, כמבואר בקידושין ה, א.

ו. הַנּוֹתֵן גֵּט בְּיַד אִשְׁתּוֹ וְאָמַר לָהּ: אִם לֹא תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז אֵין זֶה גֵּט[21] אוֹ אֵין אַתְּ מְגֹרֶשֶׁת - הֲרֵי זֶה לֹא גֵרֵשׁ כְּלָל[22], וְאֵין כָּאן גֵּט, לֹא עַל תְּנַאי וְלֹא תָּלוּי בְּמַעֲשֶׂה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

21) ולא אמר לה: הרי זה גיטך. 22) אע"פ שמשמעו אם תתן תהיה מגורשת, ש"מכלל לאו אתה שומע הן" (ראה שבועות לו, א) - כל שלא אמר בפירוש "הרי את מגורשת" - אינה מגורשת, משום חומר איסור אשת איש, וכן אמרו ב"ירושלמי" (קידושין פ"ג, ה"ג): "בכל מקום אית לרבי מאיר ממשמע לאו אתה שומע הן, וכאן לית ליה . . . חומר הוא בעריות".

1 **ז. הָרוֹצֶה לְגָרֵשׁ עַל תְּנַאי וְיִהְיֶה עִנְיַן תְּנָאוֹ שֶׁלֹּא**
2 **תִּתְגָּרֵשׁ עַד זְמַן פְּלוֹנִי[23] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא עִנְיַן זֶה**
3 **בִּלְשׁוֹן תְּנַאי, וְיִתְלֶה[24] הַתְּנַאי בְּבִיאָתוֹ בִּזְמַן קָבוּעַ אוֹ**
4 **בַּהֲלִיכָתוֹ. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁיֹּאמַר לָהּ: אִם לֹא בָּאתִי**
5 **מִכָּאן[25] וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְאִם בָּאתִי**
6 **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - לֹא יִהְיֶה גֵּט[26]; וְנוֹתֵן הַגֵּט**
7 **בְּיָדָהּ. אוֹ יֹאמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ עַל מְנָת שֶׁלֹּא**
8 **אָבוֹא לִמְדִינָה זוֹ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
9 **בָּזֶה[28].**

23) ואינו רוצה שיהיה לו דין "המגרש לאחר זמן" שיצטרך להיות הגט ברשותה כשיגיע הזמן, כמבואר לעיל ה"ה. 24) ובכת"י התימנים: "ויתנה". 25) = מעכשיו. 26) כאן צריך לכפול תנאו, שאם לא יכפלנו אין תנאו קיים, והרי היא מגורשת אפילו אם יבוא בתוך שלשים יום, כמבואר לעיל פ"ו מהל' אישות ה"ה והי"ג. 27) כאן אינו צריך לכפול תנאו, כמבואר לעיל (שם, הי"ז ובביאורנו). 28) גיטין עז, א.

10 **ח. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁיִּהְיֶה גֵּט אִם לֹא בָּא עַד שְׁלֹשִׁים**
11 **יוֹם לִמְדִינָה זוֹ, וְהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם,**
12 **וְחָלָה אוֹ עִכְּבוֹ נָהָר וְלֹא בָּא עַד אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם -**
13 **הֲרֵי זֶה גֵּט[29]. אֲפִלּוּ עוֹמֵד וְצוֹוֵחַ: הֲרֵי אֲנִי אָנוּס.**
14 **שֶׁאֵין אֹנֶס בַּגִּיטִין[30]. וְאַף עַל פִּי שֶׁגִּלָּה דַּעְתּוֹ שֶׁאֵין**
15 **רְצוֹנוֹ לְגָרֵשׁ[31].**

29) שהרי לא בא. 30) אין טענת אונס לבטל גט (כתובות ב:) והטעם, משום נשים צנועות, שלעפמים לא יאנס ולא יבוא (והרי זה גט), והיא תחשוש שמא נאנס ולפיכך לא בא, ותדאג מלהנשא ותשב עגונה (שם). 31) אין גילוי דעת מועיל בגיטין, כמבואר לעיל פ"ו הכ"ה. ודעת ה'תוספות' בכתובות ג, א שאין הדברים אמורים אלא באונס המצוי, כגון עכבו נהר, או אונס המצוי במקצת, כגון חולי, שהיה לו להעלות על דעתו ולהתנות בפירוש, שאם יאנס יתבטל הגט. אבל אונס שאינו מצוי כלל, כגון נפל עליו הבית, בזה יש טענת אונס בגיטין והגט בטל. ובהל' מכירה פי"ט ה"ה, כותב רבינו: "המוכר קרקע לחבירו, והתנה עמו שכל אונס שיוולד בקרקע זה יהיה (המוכר) חייב לשלם, אפילו בא גוי וגזלה מחמת המוכר - חייב לשלם, אבל אם נפסק הנהר שהיה משקה אותה . . . או שבאה זועה והשחיתה אותה . . . פטור, שאונס שאינו מצוי הוא ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה, וכל אונס שאינו מצוי - אינו בכלל התנאי הזה". הרי, שאפילו אם התנה בפירוש לקבל עליו כל אונס, אין אונס שאינו מצוי בכלל, קל־וחומר לתנאי בגיטין שלא הזכיר דבר האונס בתנאו, שהגט בטל מחמת אנסו (מגיד־משנה).

16 **ט. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ כְּשֶׁיַּעֲבֹר מִנֶּגֶד פָּנֶיהָ**
17 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[32], וְהָיָה הוֹלֵךְ וָבָא הוֹלֵךְ וָבָא[33] וְלֹא**
18 **נִתְיַחֵד עִמָּהּ - כְּשֶׁיֵּלֵךְ וְיִשְׁהֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם[34] תִּהְיֶה**
19 **מְגֹרֶשֶׁת. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וָבָא בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים**
20 **יוֹם[35], הוֹאִיל וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ, הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[36].**
21 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִתְנָה וְאָמַר[37]: הֲרֵי הִיא**
22 **נֶאֱמֶנֶת עָלַי לוֹמַר שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּיהָ; אֲבָל אִם לֹא**
23 **הֶאֱמִינָהּ - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ כְּשֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וּבָא,**
24 **וּמָחֲלָה לוֹ[38], וְחָזַר וּבִטֵּל הַגֵּט[39] כְּשֶׁפִּיְּסָהּ. וּמִפְּנֵי**
25 **חֲשַׁשׁ זֶה יִהְיֶה הַגֵּט פָּסוּל[40] אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְכֵן**
26 **הָאוֹמֵר לָאִשָּׁה: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ,**
27 **וְהָיָה עִמָּהּ בַּמְּדִינָה - חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא פִּיְּסָהּ[41], עַד**
28 **שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי.**

32) שישהה שלשים יום ולא יראה פניה. והמדובר כשאמר לה בלשון "על מנת": "הרי את מגורשת ממני על־מנת שאעבור מנגד פניך שלשים יום", וראה להלן הערה לח. 33) וראה אותה. 34) רצופים. 35) לנתינת גיטו, כיון שעברו אחר־כך שלשים יום רצופים שלא ראה אותה - נתקיים תנאו. 36) כי אילו נתייחד עמה, אסור לגרשה בגט זה, שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, כמבואר לעיל פ"ג, ה"ה. 37) בשעת הנתינה, לפני עדים. 38) את תנאו (שאם לא יראה פניה שלשים יום - תתגרש). שכל עיקרו לטובתה ולהנאתה, שרוצה שיהיה אצלה ולא יתרחק ממנה, ומכיון שמוחלת לו על תנאו - אף אם לא יראה פניה שלשים יום, אין זה קיום התנאי, כיון שלא איכפת לה אם אינו בא, ונמצא שהגט מתבטל על ידה. וראה להלן ה"י. 39) שאף־על־פי שאמר לה: מעכשיו, או 'על מנת', וכבר נתבאר לעיל פ"ח ה"א, שמשהגיע הגט לידה אינו יכול לבטלו - בכל זאת אם שניהם בטלוהו לפני שנתקיים התנאי - הרי הוא מבוטל. ויצא לו לרבינו דין זה מגירסתו במשנה (גיטין עו.) "על־מנת שאעבור מכנגד פניך וכו'", ואמרו על זה שם בגמרא: "באומר נאמנת עלי שלא באתי", - הרי שאם לא האמינה, יש מקום לביטול הגט, אפילו כשאמר לה "על מנת" (מגיד־משנה בשם הרמב"ן). 40) מדבריהם, כי מדין תורה העמד דבר על חזקתו, ואין לחוש שמא פייסה. 41) וביטל הגט, שהרי הוא עמה בעיר (שם עו:).

29 **י. וְכֵן כָּל הַתְּנָאִין שֶׁהֵן תְּלוּיִין בִּרְצוֹנָהּ[42], וְאִם רָצָת**
30 **וּמָחֲלָה אוֹתָן לְבַעְלָהּ[43] בָּטֵל הַגֵּט - חוֹשְׁשִׁין לָהּ**
31 **שֶׁמָּא פִּיֵּס[44], עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי. בַּמֶּה דְּבָרִים**
32 **אֲמוּרִים? בְּמִתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין, שֶׁלִּבּוֹ גַּס[45] בָּהּ;**
33 **אֲבָל בְּמִתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא**
34 **פִּיֵּס[46].**

42) ולהנאתה. 43) כאומרת: כלום אמרתי אלא להנאתי, זוהי הנאתי שלא אתגרש (ר"ן שם). 44) וכל זה בתנאי "על מנת" שהיא מגורשת משעת נתינת הגט (לכשיתקיים

התנאי), לפיכך אינו יכול לבטלו בלא הסכמתה, אבל בתנאי "אם יהיה" שאינה מתגרשת אלא כשיתקיים התנאי - יכול הוא בעצמו לבטל הגט ואין צורך במחילתה, כמבואר לעיל פ"ח ה"א. ולדעת הראב"ד אפילו בתנאי "על מנת" כל זמן שלא נתקיים התנאי, יכול לבטל הגט ואין צורך במחילתה, והוא צווח: "חיי ראשי, איני יודע מחילה זו מה היא, שאם נתפייס עמה שלא לגרשה, יכול לבטל הגט שבידה כל זמן שלא נתקיים התנאי". 45) רגיל ומקורב אליה, ואינו מתבייש בפניה. 46) גיטין כט, ב. ורש"י מפרש שם: "בנשואה, חביבה עליו ומחזר לפייסה". והשווה לקמן הלכה מא.

1 **יא.** הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם לֹא בָּאתִי מִכָּאן[47] וְעַד
2 שְׁנִים עָשָׂר חֹדֶשׁ - אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא בַּסֵּתֶר בָּא,
3 שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָבוֹא בְּצִנְעָה[48]. וְאִם תַּם הַזְּמַן
4 שֶׁקָּבַע וְלֹא בָּא - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת. מֵת בְּתוֹךְ שְׁנִים
5 עָשָׂר חֹדֶשׁ, אַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא וַהֲרֵי הִיא
6 מְגֹרֶשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא בִּמְקוֹם יָבָם עַד אַחַר שְׁנִים עָשָׂר
7 חֹדֶשׁ כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי[49].

47) מהיום. 48) שם עו, ב. וכלשון השניה המקילה בזה. הואיל וכל החשש הזה אינו אלא מדבריהם, כמבואר בביאורנו לעיל הלכה ס - הלך אחרי המקיל. 49) בפועל, כמבואר בביאורנו לעיל פ"ח הכ"ב. ואז היא מגורשת למפרע ואינה זקוקה ליבום, אבל אם תרצה להנשא בתוך י"ב חודש - תצטרך לחלוץ מיבמה (גיטין, שם).

8 **יב.** בְּרִיא שֶׁהִתְנָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה גֵּט אִם מַתִּי[50], אוֹ חוֹלֶה
9 שֶׁהִתְנָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה גֵּט אִם מַתִּי מֵחֹלִי זֶה - לֹא אָמַר
10 כְּלוּם. שֶׁמַּשְׁמָעוּת 'אִם מַתִּי' - לְאַחַר מִיתָה[51],
11 וּמַשְׁמָעוֹ מֵעַתָּה[52]. לְפִיכָךְ, אִם אָמַר 'אִם מַתִּי' - הֲרֵי
12 זֶה כְּאוֹמֵר 'לְאַחַר מוֹתִי', וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[53].

50) ולא תצטרך ליפול לפני יבם. 51) שהגט יחול אז. 52) אם יתקיים תנאי זה שאמות, יחול הגט למפרע. 53) וזקוקה היא ליבום. וכל זכויות האלמנה בנכסי בעלה נוהגות בה (שם עב.). ודעת הראב"ד שהלכה כרבי יוסי האומר (בבא־בתרא קלו.): "זמנו של שטר מוכיח עליו". ומאחר שבגט כתוב תאריך יום נתינתו, הרי זה כאילו אמר זה גיטך מהיום אם מתי, שהיא מגורשת כשימות, כמבואר בהלכה הבאה. וראה בפי"ב מהל' זכיה הט"ו.

13 **יג.** אָמַר לָהּ: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם מַתִּי, אוֹ
14 מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי - הֲרֵי זֶה גֵּט, וּכְשֶׁיָּמוּת תִּהְיֶה
15 מְגֹרֶשֶׁת[54].

54) למפרע (שם). וכתב רבינו־תם (הובאו דבריו ב'הגהות מיימוניות') שיותר טוב שיאמר: "מעכשיו" משיאמר "מהיום", שאם אמר "מהיום" ומת באותו יום - יש להסתפק, שמא מסוף היום התכוין וכבר מת ואין גט לאחר מיתה. ולדעת הרמב"ן אפילו אמר "מהיום" ומת בסוף היום - הרי זו מגורשת.

16 **יד.** אָמַר: הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אוֹ מֵהַיּוֹם לְאַחַר
17 מִיתָתִי[55], וּמֵת - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת; שֶׁמָּא אַחַר
18 שֶׁאָמַר מֵעַכְשָׁיו חָזַר בּוֹ מִלְּשׁוֹן מֵעַכְשָׁיו וְסָמְכָה
19 דַּעְתּוֹ עַל לְאַחַר מִיתָה, וְאֵין גֵּט לְאַחַר מִיתָה[56].

55) כלומר: אמר "הרי זה גיטך מעכשיו לאחר מיתתי" או אמר "הרי זה גיטך מהיום לאחר מיתתי". 56) ולפיכך חולצת (שמא אינו גט), ולא מתייבמת, שמא היא מגורשת וגרושת אחיו אסורה ליבם (שם). ומובן שאינה ניזונת מנכסי בעלה המת "שאין מוציאים מיד היורש מספק", כמבואר לעיל פי"ח מהל' אישות הכ"ה.

20 **טו.** הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ לִכְשֶׁתֵּצֵא חַמָּה מִנַּרְתִּיקָהּ, וּמֵת
21 בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ גֵּט[57]. עַל מְנָת שֶׁתִּזְרַח חַמָּה, וּמֵת
22 בַּלַּיְלָה - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[58], וּכְשֶׁתִּזְרַח חַמָּה יִתְקַיֵּם
23 הַתְּנַאי[59]. הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁאִם זָרְחָה[60] חַמָּה יִהְיֶה גֵּט
24 וְאִם לֹא זָרְחָה לֹא יִהְיֶה גֵּט, וּמֵת בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ גֵּט;
25 שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי עַד שֶׁמֵּת[61], וְאֵין גֵּט לְאַחַר
26 מִיתָה[62].

57) שלא נתכוין זה לגרשה אלא לכשתצא חמה מנרתקה (= מן התיק שלה, כלומר במלוא זהרה וחמימותה, ראה ברש"י לבבא־מציעא פו:). והרי מת מקודם ואין גט לאחר מיתה. 58) שכל האומר 'על־מנת' כאומר 'מעכשיו'. 59) והרי זו מגורשת למפרע. 60) שיהיה מחר יום מעונן, וזהרורי השמש לא ייראו. 61) שכל תנאי המנוסח בלשון: "אם יהיה ואם לא יהיה" אין הגט חל אלא לכשיתקיים התנאי, כמבואר לעיל פ"ח ה"א. 62) גיטין עז, א.

27 **טז.** שְׁכִיב מְרַע[63] שֶׁכָּתַב גֵּט לְאִשְׁתּוֹ וְגֵרַשׁ[64] וְעָמַד -
28 אֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ[65], שֶׁאֵין גִּטּוֹ כְּמַתְּנָתוֹ[66]. שֶׁאִם
29 תֹּאמַר יַחֲזֹר בּוֹ, יֹאמְרוּ: גִּטּוֹ לְאַחַר מִיתָה יְגָרֵשׁ[67],
30 כְּמוֹ מַתְּנָתוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[68].

63) "חולה שאינו יכול להלך על רגליו בשוק והריהו נופל על המיטה, הוא הנקרא שכיב מרע" (מלשון רבינו בפ"ח מהל' זכיה ומתנה ה"ב). 64) סתם, ולא הזכיר דבר מיתתו במסירתו. 65) מגיטו, לומר לא גמרתי לגרשה אלא אם אמות (לפטרה מזיקת יבום), והרי חי אני. 66) שאם כתב כל נכסיו סתם ועמד מחליו - חוזר בו, שלא נתכוין לתת כלום אלא לאחר מותו, ואפילו לא פירש שהוא מצוה מחמת מיתה, כמבואר בבבא־בתרא קנא, ב. 67) שהרי אם ימות הרי זה גט, ויבואו להכשיר אפילו אם יאמר בפירוש: זה גיטך לאחר מותי, והם לא ידעו שלפיכך מגורשת בגט שכיב מרע כשנתן סתם (לא הזכיר דבר מותו), שדעתו לגרשה מעכשיו על־מנת שימות, כדין המבואר לעיל הי"ג (גיטין עג. וברש"י). 68) תקנת חכמים היא, שתועיל מתנתו לאחר מיתה, ודבריו יהיו ככתובים וכמסורים, כדי שלא תיטרף דעתו עליו, כשידע שאין דבריו קיימים (רשב"ם בבבא־בתרא קלג. ע"פ דברי רבא שם, קמז:).

31 **יז.** הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵהַיּוֹם אִם מַתִּי מֵחֳלִי זֶה, וְנָפַל עָלָיו
32 בַּיִת אוֹ נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ טְרָפוֹ אֲרִי וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה וּמֵת
33 - אֵינוֹ גֵּט[69].

69) שהרי לא מת מחמת חולי זה (גיטין עג. ו'ירושלמי' שם פ"ז ה"ד).

יח. אָמַר לָהּ: אִם לֹא יַעֲמֹד מֵחֳלִי זֶה, וְנָפַל עָלָיו בַּיִת אוֹ נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ טָרְפוֹ אֲרִי - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[70]. הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ מֵעַכְשָׁיו אִם מַתִּי מֵחֳלִי זֶה, וְעָמַד וְהָלַךְ בַּשּׁוּק[71] וְחָלָה וּמֵת - אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם מֵחֲמַת הֶחֳלִי הָרִאשׁוֹן מֵת - הֲרֵי זֶה גֵּט[72], וְאִם לָאו - אֵינוֹ גֵּט. וְאִם נִתַּק[73] מֵחֳלִי לָחֳלִי וְלֹא עָמַד[74] בַּשּׁוּק - הֲרֵי זֶה גֵּט, וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֹמֶד[75].

70) שמא הכוונה באמרו: "אם לא יעמוד מחולי זה" - אם לא יעמוד מתוך חולי זה, והרי לא עמד ממנו ומגורשת. ושמא הכוונה "מחולי זה" - מחמת חולי זה, והרי לא מת מחמתו. ולפיכך מגורשת מספק וחולצת ולא מתייבמת (גיטין שם, וראה ב'שירי קרבן' ל'ירושלמי' שם, וכן בהגהות 'מחנה אפרים'). 71) אפילו שלא על משענת. וראה בפ"ח מהל' זכיה הכ"ו. 72) גיטין עב, א. שבוודאי לא נתרפא לגמרי כשעמד מחליו, שהרי מת מאותו חולי. 73) נעתק. 74) "ולא הלך על משענתו בשוק" (מלשון רבינו שם הכ"ה). 75) הואיל ולא הלך בין חולי לחולי - ודאי יש בו מחולי הראשון (שם עב: וברש"י שם).

יט. וּבְכָל אֵלּוּ הַתְּנָאִין, כָּל הַיָּמִים שֶׁמִּמְּתִינַת הַגֵּט עַד שֶׁיָּמוּת וְיִתְקַיְּמוּ הַתְּנָאֵי הֲרֵי הִיא מְגֹרֶשֶׁת[76] לְכָל דָּבָר[77]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תִּתְיַחֵד עִמּוֹ[78], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[79].

76) כדעת החכמים בתוספתא גיטין פ"ה ה"ד, וכגירסת הרי"ף שם ש"מגורשת לכל דבר". אבל בש"ס שלנו (גיטין עד.) הגירסה: "וחכמים אומרים, מגורשת ואינה מגורשת". 77) שאינו זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ואינו יורשה ואינו מיטמא לה (אם הוא כהן). 78) "שאם נתייחד עמה בפני שני עדים . . . הרי זו ספק מגורשת, שמא בעלה ובטל הגט". 79) לעיל פ"ח ה"ב. וראה לקמן פ"י הי"ח.

כ. חוֹלֶה שֶׁרָצָה לְגָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ עַל תְּנַאי כְּשֶׁיָּמוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם, וְאִם עָמַד לֹא תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת[80], וְלֹא רָצָה לְגָרְשָׁהּ מֵעַכְשָׁיו[81] כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף[82] דַּעְתּוֹ - כָּךְ הוּא כּוֹתֵב בַּגֵּט אַחַר שֶׁכּוֹתֵב הַתֹּרֶף[83], אוֹ אוֹמֵר לָהּ כְּשֶׁנּוֹתֵן הַגֵּט: אִם לֹא מַתִּי - לֹא יִהְיֶה גֵּט, וְאִם מַתִּי - יִהְיֶה גֵּט, וְאִם לֹא מַתִּי - לֹא יִהְיֶה גֵּט. כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה[84] תְּנַאי כָּפוּל[85], וְהֵן קוֹדֵם לְלַאו[86], וְלֹא יִפְּתַח פִּיו תְּחִלָּה לְפֵרְעָנוּת[87]. וְאִם מֵת - תִּהְיֶה מְגֹרֶשֶׁת כְּשֶׁיָּמוּת[88]. וְהוּא, שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ קֹדֶם מִיתָה[89].

80) ועל כרחו מוכרח להתנות, שאם יגרש סתם, לא יוכל לחזור בו אפילו כשיעמוד מחליו, כמבואר לעיל הלכה טז. 81) לומר: הרי זה גיטך מעכשיו אם מתי, כמבואר לעיל הלכה יג. 82) תתבלבל, תחלש עליו דעתו בחשבו שהיא כבר מגורשת ממנו, ואם הוא כהן לא יוכל להחזירה. 83) כי לפני התורף אין כותבים שום תנאי, כמבואר לעיל פ"ח, ה"ד. 84) בכת"י תימן: שיהיה. 85) שאם לא יכפול, מגורשת היא אפילו כשלא יתקיים תנאו. 86) כתנאי בני גד ובני ראובן, וכמבואר לעיל פ"ו מהל' אישות ה"ו-יד. 87) לפיכך הוא מקדים לומר: אם לא מתי, כדי שלא יפתח פיו לשטן (ברכות יט.), ועיקר התנאי הוא פותח ב"הן קודם ללאו" (גיטין עה:). 88) שגיטו ומיתתו באים כאחד, השווה לעיל פ"ו, הי"ח. שכל שהתנאי אינו בדבר אחר אלא במיתה עצמה, אין זה גט לאחר מיתה, אלא בעת המיתה נתקיים התנאי ושניהם באים כאחד. ואין זה דומה לדין "זה גיטך אם מתי, הרי זה כאומר לאחר מותי, ואין גט לאחר מיתה" (לעיל הי"ב) כי שם לא כפל את תנאו ולא התכוין בכלל להתנות, אלא רצה שהגט יחול לאחר מיתה. כי כל האומר: "לאחר זמן קבוע", אינו תנאי (ראה לעיל ה"א), אבל כאן כשכפל את תנאו - לא התכוין לומר שהגט יחול לאחר מיתה, אלא תלה גיטו במיתתו, וכשימות נתקיים תנאו, וגיטו ומיתתו חלים כאחד (לחם־משנה). 89) כי אינה מגורשת אלא בשעת מיתתו, ואם עד אז לא קיבלה גיטה - במה תתגרש? ואם קיבלה גיטה לאחר מותו - מה מועיל לה? ראה לעיל ה"ה.

כא. בַּעַל שֶׁאָמַר לְאֶחָד: זְכֵה בְּגֵט זֶה לְאִשְׁתִּי כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם, וְנָתַן הַגֵּט לְיָדוֹ[90], וּמֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ הַגֵּט לְיָדָהּ - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת. שֶׁרֹב הַנָּשִׁים זְכוּת הוּא לָהֶן שֶׁלֹּא יִפְּלוּ לִפְנֵי יָבָם, וּלְפִיכָךְ תִּהְיֶה סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ גֵּט לְיָדָהּ, הוֹאִיל וְזָכָה לָהּ בּוֹ אַחֵר[91].

90) עשאו שליח לקבלה, שתתגרש בגט זה מעכשיו. 91) כי זכין לאדם שלא בפניו, והרי זה כאילו קיבלתו ע"י שליח זה. אבל הואיל ולפעמים היא אוהבת את יבמה (גיסה), נמצא שגט זה הוא לחובתה ואין חבין לאדם שלא בפניו ואינה מגורשת, ולפיכך הרי זו ספק מגורשת וחולצת ואינה מתייבמת (יבמות קיח:).

כב. אָמַר לָעֵדִים: לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּתְבוּ גֵּט[92] לְאִשְׁתִּי, אוֹ שֶׁאָמַר לָהֶם: כִּתְבוּ וּתְנוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ כוֹתְבִין[93] וְנוֹתְנִין לָהּ[94] אַחַר הַזְּמַן שֶׁקָּבַע. וְאִם כְּתָבוּהוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן, אַף עַל פִּי שֶׁנְּתָנוּהוּ לָהּ לְאַחַר זְמַן שֶׁאָמַר - אֵינוֹ גֵּט[95]. כְּתָבוּהוּ אַחַר זְמַן שֶׁאָמַר, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּנָּתֵן לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[96]. וְאִם לֹא נוֹדַע אִם מִיתָה קָדְמָה לִנְתִינַת הַגֵּט אוֹ נִתִּינַת הַגֵּט קָדְמָה לְמִיתָה - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת[97].

92) בכת"י התימנים: כתבו גט ותנו לאשתי. 93) ואין אומרים שכוונתו שיכתבו בתוך י"ב חודש ויתנו לה לאחר מכאן. 94) ובכת"י התימנים: כותבים אחר הזמן שקבע ונותנים לה. 95) גיטין עו, ב. שלא נעשו שלוחיו לכתבו לפני זמנו. 96) שם. שהשליח בא מכוח הבעל, וכשמת הבעל בטלה שליחותו (שם כט:). 97) שם עו, ב. ואין אומרים נעמידנו בחזקת חי בשעת נתינה, שכיון שעכשיו מת הורעה חזקתו, ומסופקים אנו שמא לפני הנתינה מת (ר"ן שם).

כג. אָמַר לָהֶן: כִּתְבוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי גֵּט אַחַר הַשָּׁבוּעַ[98]

- אֵין כּוֹתְבִין אֶלָּא עַד שָׁנָה אַחַר הַשָּׁבוּעַ[99]. אָמַר לָהֶן: לְאַחַר שָׁנָה - אֵין כּוֹתְבִין [אֶלָּא] עַד לְאַחַר חֹדֶשׁ מִשָּׁנָה שְׁנִיָּה[100]. אָמַר לָהֶן: לְאַחַר הַחֹדֶשׁ - (אֵין) כּוֹתְבִין עַד לְאַחַר הַשַּׁבָּת מֵחֹדֶשׁ שֵׁנִי. אָמַר: לְאַחַר שַׁבָּת - (אֵין) כּוֹתְבִין לְאַחַר הַשַּׁבָּת עַד סוֹף יוֹם שְׁלִישִׁי[101]. אָמַר לָהֶן: כִּתְבוּ וּתְנוּ לָהּ קֹדֶם הַשַּׁבָּת - כּוֹתְבִין מִיּוֹם רְבִיעִי וְעַד סוֹף יוֹם שִׁשִּׁי וְנוֹתְנִין לָהּ[102].

כד. הֲרֵי שֶׁאִחֲרוּ אַחַר הַזְּמַן שֶׁאָמַר וְאַחַר כָּךְ כָּתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לָהֶן לְאַחַר הַחֹדֶשׁ וְכָתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת מֵחֹדֶשׁ שֵׁנִי[103] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[104].

כה. נִתְיַחֵד עִמָּהּ אַחַר שֶׁאָמַר לָהֶן לִכְתֹּב וְלַחְתֹּם וְלִתֵּן לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יִכְתְּבוּ. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם הַגֵּט שֶׁנִּתַּן לָהּ לְיָדָהּ, כְּשֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ נִפְסַל[105] הַגֵּט שֶׁמָּא בָעַל[106], קַל וָחֹמֶר לָזֶה שֶׁלֹּא נִכְתַּב[107]. וְאִם כָּתְבוּ וְנָתְנוּ לָהּ אַחַר שֶׁנִּתְיַחֵד עִמָּהּ - אֵינוֹ גֵּט[108].

כו. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי - אֶחָד כּוֹתֵב עַל יְדֵי כֻּלָּם[109]; כֻּלְּכֶם כִּתְבוּ - כּוֹתֵב אֶחָד מֵהֶם בְּמַעֲמַד[110] כֻּלָּם. הוֹלִיכוּ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי - מוֹלִיכוֹ אֶחָד מֵהֶן עַל יְדֵי כֻּלָּם; כֻּלְּכֶם הוֹלִיכוּ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי - מוֹלִיכוֹ אֶחָד מֵהֶן בְּמַעֲמַד כֻּלָּם[111].

כז. אָמַר לַעֲשָׂרָה: כִּתְבוּ גֵּט וְחַתְּמוּ וּתְנוּ לְאִשְׁתִּי - אֶחָד מֵהֶן כּוֹתֵב, וּשְׁנַיִם מֵהֶן חוֹתְמִין[112], וְאֶחָד מֵהֶן נוֹתְנוֹ לָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַכּוֹתֵב אֶחָד מִשְּׁנֵי הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ בּוֹ[113], וְהוּא הַשָּׁלִיחַ שֶׁנְּתָנוֹ לָהּ - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר. אָמַר לָהֶן: כֻּלְּכֶם חַתְּמוּ - כֻּלָּם חוֹתְמִין. וְאִם מְנָאָן, בֵּין שֶׁמָּנָה כֻּלָּם בֵּין שֶׁמָּנָה מִקְצָתָן, וְאָמַר לָהֶן: חַתְּמוּ - הֲרֵי זֶה כְּאוֹמֵר לָהֶן: כֻּלְּכֶם חַתְּמוּ[114]. וּשְׁנַיִם שֶׁחוֹתְמִין בַּתְּחִלָּה הֵן מִשּׁוּם עֵדִים, וְהַשְּׁאָר מִשּׁוּם תְּנַאי[115]. לְפִיכָךְ, אִם הָיוּ הַשְּׁאָר פְּסוּלִין[116], אוֹ חָתְמוּ זֶה הַיּוֹם וְזֶה לְמָחָר[117], אֲפִלּוּ לְיָמִים הַרְבֵּה - הֲרֵי זֶה גֵּט כָּשֵׁר[118]. מֵת אֶחָד מֵהֶן קֹדֶם חֲתִימָה - הֲרֵי זֶה גֵּט בָּטֵל[119]. הָיָה אֶחָד מִשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים פָּסוּל - הֲרֵי זֶה גֵּט פָּסוּל[120], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ עַד פָּסוּל כָּשֵׁר בְּעֵדוּת שְׁאָר שְׁטָרוֹת בְּעֵת שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים רַבִּים[121]. וְלֹא הִכְשִׁירוּהוּ[122] בַּגֵּט שֶׁעֵדָיו רַבִּים אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁעֵדֵי מְסִירָה הֵן הָעִקָּר[123].

98) = אחר שמיטה זו. 99) כל השנה השמינית כותבים, אבל אחרי שעוברת שנה זו אין כותבים, שכל 'אחר' פירושו: 'סמוך', ולא מופלג. 100) בדפוס רומי ר"מ: לאחר שנה, כותבים עד לאחר חודש משנה שניה. 101) בדפוס הנ"ל: לאחר החודש, כותבים עד לאחר השבת מחודש שני. אמר לאחר שבת, כותבים לאחר השבת עד סוף יום שלישי. 102) גיטין עז, א. שהימים: א, ב, ג, נקראים על שם השבת שעברה, אבל רביעי חמישי וששי נקראים על שם שבת הבאה (רש"י שם).

103) כלומר, בשבת שניה של חודש שני (כסף־משנה). 104) מדבריהם. ואם נשאת לא תצא, שמצד הדין, כל שהוא אחר הזמן שאמר, אפילו מופלג נקרא 'לאחר', אלא שהחכמים תיקנו לכתוב בזמן שהוא 'אחר' ממש סמוך לו, ואין כאן אלא פסול מדרבנן (כסף־משנה).

105) בדפוס ר"מ, וכן בכת"י התימנים: נפסד. 106) וקידשה בביאה, כמבואר לקמן פ"י הי"ח. 107) שבוודאי יש לחוש שמא פייסה, וביטל הגט לפני כתיבתו. 108) ובטל לגמרי מן התורה, כי כל שנתייחד עמה אחרי אמירתו - ודאי חזר בו וביטל שליחותם לגמרי. ואין זה דומה לגט ישן, שאם נתגרשה בו תינשא (ראה לעיל פ"ג ה"ה) - כי שם עשה בעצמו מעשה הנתינה אחרי שנתייחד, נמצא שחיזק הגט, אבל כאן לא עשה שום מעשה לחיזוק הגט אחרי שנתייחד, ודאי ביטל שליחותם ואין במעשיהם כלום (מגיד־משנה).

109) בעבור כולם. 110) בנוכחות. 111) שהרי הקפיד והתנה על כולם שיוליכוהו כדי לביישה (גיטין סז: וראה ברש"י שם יח:).

112) שם סו, ב. 113) שם פח, א. "חתם סופר ועד כשר". ואין חוששים שמא לא ציוה הבעל שיחתום הסופר, אלא אמר לשנים אמרו לסופר פלוני ויכתוב, ולפלוני ופלוני ויחתמו, וחששו השליחים שמא יתבייש הסופר, שאין מקבלים אותו בעד, והחתימוהו בלא דעת הבעל, נמצא סופר זה חתם שלא כדין, שכבר פסק רבינו לעיל פ"ב ה"ו, שהבעל עצמו צריך לומר לסופר כתוב ולעדים חתומו, ואם אמר ע"י אחרים - הרי זה גט פסול, וכן אמרו בגיטין סז, א: "לא תיעשה כן בישראל" וממילא אין כל חשש. ולא נתכוונו רבינו להכשיר לכתחילה לסופר לחתום, אלא אם חתם הסופר - כשר הגט בדיעבד, וינתן לה (כסף־משנה). 114) וכל אלה המנויים חותמים (גיטין סז:). 115) שם יח, ב. כאילו הטיל תנאי בגט זה - כדי לביישה - שלא יהיה גט כשר עד שיחתמו כולם. 116) קרובים זה לזה, או פסולים לעדות (ראה לעיל פ"ד מהל' אישות ה"ו). 117) שנים הראשונים חתמו ביום כתיבתו כדין (ראה לעיל פ"א הכ"ה) והיתר חתמו זה היום וזה למחר, ולפני נתינתו לאשה חתמו כולם. 118) שם. כי לא חתמו בתורת עדים אלא לקיים תנאי, ואילו היו השאר משום עדים היה הגט פסול, משום 'מוקדם' (לעיל פ"א הכ"ה). וכן אם נמצא אחד מהם פסול, נפסל הגט (ראה למעלה פ"א הי"ז) כדין כל עדות שאם בטלה מקצתה - בטלה כולה, כמבואר במס' מכות ו, א. 119) שם סו, ב. שהרי לא נתקיים תנאו. 120) מדבריהם. 121) וזימן את כולם לחתום כעדים, שאז אם בטלה מקצת העדות - בטלה כולה, כמבואר בפ"ה מהל' עדות ה"ו. ודווקא כשעד אחד מהשנים הראשונים נמצא פסול - אז הגט פסול, שלא יבואו להכשיר גם בשאר שטרות שהעדים הראשונים נראים כעיקר החתימה, אבל אם אחד משאר העדים נמצא פסול - הגט כשר, כי יאמרו השנים הראשונים הם עיקר, והשאר למילוי בלבד, ולא יבואו להחליף בשטרות (כסף־משנה הל' עדות, שם).

122) מן התורה, שהרי אין הגט בטל, אלא פסול מדבריהם, ולמה לא יהיה בטל ממש כבשאר שטרות (לחם־משנה).
123) בגט, שאע"פ שחתומים בו עדים, נותנו בפני שנים "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל פ"א הט"ו), ולפיכך אין לחוש אם אחד מן העדים הראשונים החתומים בגט נמצא פסול, והגט כשר מן התורה, ואילו בשאר שטרות אין עדי המסירה עיקר, כי אם יש בהם עדי חתימה אין עוד צורך בעדי מסירה, ולפיכך אם נמצא אחד מעדי חתימתם פסול - בטל הוא מן התורה. השווה פי"א מהל' מלוה ולוה ה"ב, ופ"ה מהל' עדות ה"ו (מגיד־משנה).

1 **כח. תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁהָאוֹמֵר לְרַבִּים[124] לִכְתֹּב גֵּט אוֹ**
2 **לַחְתֹּם אוֹ לְהוֹלִיךְ גֵּט לְאִשְׁתּוֹ: אִם לִכְתִּיבָה - אוֹמֵר**
3 **לָהֶן: כָּל אֶחָד מִכֶּם יִכְתֹּב גֵּט לְאִשְׁתִּי, וְכֵן לְהוֹלָכָה:**
4 **כָּל אֶחָד מִכֶּם יוֹלִיךְ, וְאִם לַחֲתִימָה - יֹאמַר לָהֶן: כָּל**
5 **שְׁנַיִם מִכֶּם יַחְתְּמוּ בְּגֵט זֶה[125] וְיִתְּנוּ לְאִשְׁתִּי.**

124) במעמד רבים. 125) שאם לא ידגיש כן, שמא יטעו לחשוב שלכולם התכוין, והואיל ולא חתמו כולם - נמצא גט בטל (גיטין סז:). אף־על־פי שלפי הדין, כל שלא אמר "כולכם" - אחד כותב ושנים חותמים ואחד מוליך (כדלעיל הכ"ז).

6 **כט. וְלָמָּה אָמְרוּ חֲכָמִים[126]: עֵדֵי הַגֵּט אֵין חוֹתְמִין**
7 **אֶלָּא זֶה בִּפְנֵי זֶה? גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמַר לְרַבִּים: כֻּלְּכֶם**
8 **חֲתֹמוּ. אִם תֹּאמַר חוֹתְמִין זֶה שֶׁלֹּא בִּפְנֵי זֶה - שֶׁמָּא**
9 **יָעִידוּ שְׁנַיִם, וְתִטֹּל הַגֵּט בְּיָדָהּ, וְתַחְשֹׁב שֶׁכְּבָר הֵעִידוּ**
10 **בּוֹ, וַעֲדַיִן לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי[127].**

126) גיטין י, ב. וראה לעיל פ"א הכ"ד. 127) כי הוא הקפיד על חתימת כולם ונמצא הגט בטל, ולפיכך גזרו אפילו כשלא אמר: "כולכם" שיהא הגט פסול, כמבואר לעיל (שם).

11 **ל. אָמַר לִשְׁלֹשָׁה: שְׁנַיִם מִכֶּם יִכְתְּבוּ גֵּט לְאִשְׁתִּי**
12 **וְיַחְתְּמוּ וְיִתְּנוּ לָהּ, וְהָיָה בָּהֶן אָב וּבְנוֹ - בֵּין שֶׁחָתַם**
13 **הַבֵּן עִם הָאֶחָד בֵּין שֶׁחָתַם הָאָב עִם הָאֶחָד[128], הֲרֵי**
14 **זֶה גֵּט כָּשֵׁר; שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה הַבֵּן שָׁלִיחַ בִּמְקוֹם**
15 **הָאָב[129].**

128) בדפוס רומי (ר"מ): האחר. 129) גיטין סו, א.

16 **לא. אָמַר לִשְׁנַיִם: כִּתְבוּ וְחִתְמוּ וּתְנוּ לִפְלוֹנִי שֶׁיּוֹלִיךְ**
17 **לְאִשְׁתִּי, אוֹ תְּנוּ לְשָׁלִיחַ שֶׁיּוֹלִיךְ לָהּ - אֶחָד מֵהֶן**
18 **כּוֹתֵב, וּשְׁנֵיהֶם חוֹתְמִין[130] וְנוֹתְנִין לְשָׁלִיחַ. וְאִם**
19 **הוֹלִיכוּ הֵן בְּעַצְמָן וְנָתְנוּ לָהּ - אֵינוֹ גֵט, שֶׁלֹּא עָשָׂה**
20 **אוֹתָן שְׁלוּחִין לַגֵּרוּשִׁין[131]. כֵּיצַד יַעֲשׂוּ? יִטְּלוּ אוֹתוֹ**
21 **מִמֶּנָּה וְיִתְּנוּהוּ לְשָׁלִיחַ, וְחוֹזֵר וְנוֹתְנוֹ לָהּ בִּפְנֵיהֶן אוֹ**
22 **בִּפְנֵי אֲחֵרִים[132]. וְרַבּוֹתַי[133] הוֹרוּ בְּגֵט זֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ**
23 **נִרְאֶה, מִפְּנֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁהָיָה בַּנִּסְחָאוֹת שֶׁלָּהֶן[134].**

130) ראה לעיל הלכה כז. 131) גיטין כט, ב. וראה לעיל פ"ב ה"ט, ולקמן הלכה לט. 132) השווה לעיל פ"ז, הי"ז; פ"ח, הי"ז. 133) הכוונה לרי"ף גיטין פ"ו (לדף סג:), שלדבריו הרי זו ספק מגורשת, וכן כתב ה'מאירי' (שם עמוד 281), בכוונת דברי רבינו. 134) בנוסח התלמוד שלפניהם, בגיטין שם. הרי"ף (שם) מביא: "כתבו ותנו לשליח מהו. סליקי סלקינהו או דילמא לטרחייהו חייש (= סילוק סלקם או שמא לטרחתם חשש)", וכן הנוסחא לפנינו בגמרא. ונראה מדבריו שפיר, שבעיא זו כדלהלן: אם סילקם מהיות שלוחים להולכת הגט, ותפקידם אינו אלא למסרו לשליח, או שמא התכוין לחסוך להם טרחה בהולכת הגט (ורש"י שם פירש באופן אחר), אבל אם ירצו לטרוח ולהוליך לה גיטה בעצמם, רשאים הם. ומתוך שהבעיה עלתה שם ב'תיקו', אם הם בעצמם הוליכוהו ונתנוהו לידה - הרי זו ספק מגורשת. אבל רבינו אינו גורס כגירסא הנ"ל, ומפרש הבעיא באופן שאבד הגט בדרך, אחרי שנמסר לשליח, אם מותר להם לכתוב גט שני ולמסרו לשליח לגרש, או אולי כבר עשו שליחותם ואינם רשאים לכתוב גט שני (וכפירש"י שם גם לפי נוסחת הרי"ף), ורק בזה נשארה הגמרא ב'תיקו' והרי היא ספק מגורשת, אבל בדין שלפנינו אין כל ספק שאינם יכולים להוליכוהו בעצמם, ואם הוליכוהו אינו גט ('מרכבת המשנה', וראה לעיל פ"ב ה"ט, ובמגיד־משנה שם).

24 **לב. אָמַר לַסּוֹפֵר: כְּתֹב לִי גֵּט לְאִשְׁתִּי, כְּתָבוֹ וּנְתָנוֹ**
25 **לַבַּעַל בְּלֹא עֵדִים[135], וּנְטָלוֹ הַבַּעַל וּנְתָנוֹ לַשָּׁלִיחַ[136]**
26 **וְאָמַר לוֹ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בִּפְנֵי עֵדִים[137], וְהָלַךְ**
27 **הַשָּׁלִיחַ וּנְתָנוֹ לָהּ בִּפְנֵי עֵדִים - הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְגֹרֶשֶׁת.**
28 **שֶׁאֵין הַשָּׁלִיחַ נֶאֱמָן לְהַתִּיר הָעֲרָוָה אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
29 **עֵד אֶחָד אֶלָּא מִפְּנֵי כְּתַב הָעֵדִים שֶׁחָתְמוּ עַל הַגֵּט,**
30 **שֶׁהֵן כְּמִי שֶׁנֶּחְקְרָה עֵדוּתָן[138] בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיִּהְיֶה**
31 **שָׁם מְעַרְעֵר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[139] שָׁם[140]. וְאִם הָיוּ שָׁם**
32 **שְׁנֵי עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁגֵּט זֶה הַבַּעַל נְתָנוֹ לַשָּׁלִיחַ**
33 **לְגָרְשָׁהּ בּוֹ - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[141].**

135) עדי חתימה. 136) בינו לבינו, שהרי שליח הולכה אינו צריך עדים. כמבואר לעיל פ"ו ה"ד. 137) עדי מסירה. ואע"פ שאין עד חתום עליו הרי זה כשר, "שעיקר הגירושין בעדי מסירה" (לעיל פ"א הי"ח). 138) גיטין ג, א. 139) לעיל פ"ז הכ"ד. והואיל ואין עדים חתומים על גט זה, הרי היא ספק מגורשת, שמא גט זה מזוייף הוא ולא נתנו הבעל לשליח לגרשה. 140) בדפוס רומי וקושטא, חסירה תיבה זו. 141) כיון שיש עדים על מינוי השליחות, הרי השליח כבעל עצמו, והיא מגורשת בעדי מסירה אע"פ שאין עדי חתימה בגט (כנ"ל פ"א הי"ח).

34 **לג. הָאוֹמֵר לַשָּׁלִיחַ: תֵּן גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי בְּמָקוֹם**
35 **פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ גֵט[142]. הֲרֵי הִיא**
36 **בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - כָּשֵׁר, מִפְּנֵי**
37 **שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ[143]. אָמַר: אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא**
38 **בַּבַּיִת, וּנְתָנוֹ לָהּ בַּעֲלִיָּה; אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא בִּימִין,**
39 **וּנְתָנוֹ לָהּ בַּשְּׂמֹאל[144]; תְּנֵהוּ לָהּ בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ**
40 **לָהּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן - אֵינוֹ גֵט[145]. אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא**
41 **בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּנְתָנוֹ לָהּ מִלְּפָנָיו אוֹ מֵאַחֲרָיו - אֵינוֹ**

גֵּט, שֶׁהֲרֵי הִקְפִּיד עַל עַצְמוֹ שֶׁל יוֹם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[146].

142) כיון שציין לו מקום פלוני, בוודאי מקפיד הוא, ואין רצונו שילעיזו עליו במקום ההוא. 143) שם תמצאנה, אבל אינו מקפיד לגרשה במקום זה דוקא ולא במקום אחר (גיטין סה.). 144) שם כט, א. שלא עשאו שליח אלא כשימלא פקודתו בדיוק. 145) "שאין אדם מקדים פורענות לנפשו" (שם יח.), לכן אין לשליח רשות לגרשה בתוך הזמן, אבל לאחר מכאן - רשאי ('תשובות הגאונים' שערי צדק סי' יח, ומשנה־למלך בשם גדולי האחרונים).
146) מקור הדברים האלו בתוספתא (מגיד־משנה, ושו"ת מבי"ט ח"א סי' קצא, ואינה בתוספתא שלפנינו - תשלום תוספתא להגר"ש ליברמן עמוד 53).

לד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לִשְׁלוּחָהּ: הִתְקַבֵּל לִי גִּטִּי[147] בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבְּלוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינוֹ גֵּט[148]. הָבֵא לִי גִּטִּי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וֶהֱבִיאוֹ לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר[149] - כָּשֵׁר[150].

147) מפורש לעיל פ"ו ה"א. "התקבל" - כמו קבל, ולשון משנה היא. גיטין פ"ו מ"א; נדרים פ"ח מ"ז; ושבועות פ"ז מ"א. 148) גיטין סה, א. הואיל והיא מתגרשת בקבלת השליח - בוודאי מקפדת היא שלא ילעיזו עליה במקום ההוא. 149) בכת"י התימנים: "למקום פלוני - למקום אחר". ולשון המשנה (גיטין שם) "ממקום פלוני - ממקום אחר". 150) שהרי אינה מתגרשת עד שיבוא הגט לידה (ראה לעיל פ"ו ה"ד־ה). ומכיון שקיבלתו הרי לא הקפידה, וגם מתחילה בוודאי לא נתכוונה אלא להראות לו מקום, איפה ימצאנה (ר"ן שם).

לה. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי[151], בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'הוֹלֵךְ' בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'אַף הוֹלֵךְ', וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[152]. וְאִם אָמַר לוֹ: טֹל מִמֶּנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי וְתֵן לָהּ גֵּט זֶה - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר[153]. וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד אַחֵר, וְיָצָאת הָאִשָּׁה לִקְרַאת הַשָּׁלִיחַ וְנָתְנָה הַחֵפֶץ תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתַן לָהּ הַגֵּט - הֲרֵי זוֹ מְגֹרֶשֶׁת[154].

151) בארץ ישראל, שאין השליח צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם (גיטין כט. במשנה וברש"י שם. וראה למעלה פ"ז ה"ד). 152) כרבן שמעון בן גמליאל (גיטין שם, וכ"ה למעלה בפ"ז שם). שכשחלה אין הבעל מקפיד שימסרנו ע"י שליח אחר, אבל אם לא חלה אינו משלחו ביד אחר, שיש אנשים המקפידים על זה (ר"ן גיטין, שם). 153) אף־על־פי שחלה השליח, שאין רצונו של בעל שיהא פקדונו ביד אחר (משנה, גיטין שם). 154) אע"פ שאין לשלחו ביד אחר, מפני שמקפיד על החפץ שלא יבוא לידי אחר - אין שליחות הגט מתבטלת ע"י זה, הואיל ועל הגט אינו מקפיד כשחלה השליח, כנ"ל, והוא לא שינה מדעת הבעל וקיבל החפץ תחילה ואחר־כך נתן הגט - כדרישתו (גיטין שם).

לו. נָתַן לָהּ הַגֵּט תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ נָתְנָה הַחֵפֶץ, אֲפִלּוּ מִיַּד שָׁלִיחַ רִאשׁוֹן - אֵינוֹ גֵּט, שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל דִּבְרֵי הַבַּעַל בְּדָבָר שֶׁסְּתָם בְּנֵי אָדָם מַקְפִּידִין עָלָיו; שֶׁהֲרֵי הַבַּעַל אָמַר לוֹ: טֹל הַחֵפֶץ תְּחִלָּה וְתֵן לָהּ הַגֵּט[155], וְהוּא נָתַן וְאַחַר כָּךְ נָטַל.

155) שם כא, ב - כרבי יוחנן.

לז. אָמַר לוֹ: תֵּן לָהּ הַגֵּט וְטֹל מִמֶּנָּה חֵפֶץ פְּלוֹנִי - הֲרֵי זֶה לֹא יְשַׁלְּחֶנּוּ בְּיַד אַחֵר, שֶׁאֵין רְצוֹנוֹ שֶׁיִּהְיֶה פִּקְדּוֹנוֹ בְּיַד אַחֵר. וְאִם שְׁלָחוֹ בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי זֶה גֵּט, בֵּין שֶׁנְּתָנָה הַחֵפֶץ תְּחִלָּה בֵּין שֶׁלֹּא נָתְנָה אֶלָּא בַּסּוֹף[156].

156) כשחלה השליח, כנ"ל. הואיל והבעל לא הקפיד על לקיחת החפץ תחילה - גם השליח אינו צריך להקפיד. ואף־על־פי שלענין החזרת מעות למלוה על ידי שליח, בין שאמר לו תן המעות וקח השטר, בין שאמר לו קח השטר ותן המעות, חייב לקחת השטר ואחר־כך לתת לו המעות (פ"א מהל' שלוחין ה"ו) - שם חושש שמא יקח המעות ולא יחזיר לו השטר, אבל כאן שאינה מתגרשת עד שתתן לו החפץ, אין לו לחוש שמא לא תתן לו (מגיד־משנה).

לח. נָתַן לְשָׁלִיחַ הַגֵּט וְאָמַר לוֹ: לֹא תִּתְּנֵהוּ לָהּ אֶלָּא אַתָּה, וּנְתָנוֹ לְאַחֵר וּנְתָנוֹ לָהּ - אֵינוֹ גֵּט[157]. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ: אַל תִּתְּנֵהוּ לָהּ אַתָּה, תְּנֵהוּ לִפְלוֹנִי וְהוּא יִתְּנֵהוּ לָהּ, וּנְתָנוֹ לָהּ הַשָּׁלִיחַ הָרִאשׁוֹן - אֵינוֹ גֵּט, לְפִי שֶׁלֹּא עָשָׂהוּ שָׁלִיחַ לַגֵּרוּשִׁין[158].

157) אפילו חלה השליח. הרי זה כאומר "אל תתנהו לה אלא בימין, ונתנו לה בשמאל", כמבואר לעיל הל"ג.
158) נלמד מדין הסמוך בהלכה הבאה.

לט. נָתַן לוֹ הַגֵּט וְאָמַר לוֹ: הוֹלֵךְ גֵּט זֶה לְאִשְׁתִּי, אָמַר לוֹ הַשָּׁלִיחַ: אֵינִי מַכִּירָהּ, אָמַר לוֹ הַבַּעַל: תְּנֵהוּ לִפְלוֹנִי, הוּא מַכִּירָהּ - הֲרֵי זֶה שָׁלִיחַ שֶׁלֹּא נִתַּן לְגֵרוּשִׁין[159], וְאֵינוֹ נוֹתֵן הַגֵּט אֶלָּא לִפְלוֹנִי שֶׁאָמַר הַבַּעַל; וְאוֹתוֹ הַפְּלוֹנִי הוּא שָׁלִיחַ לַגֵּרוּשִׁין, הוּא שֶׁמּוֹלִיכוֹ לָהּ אוֹ מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר אִם חָלָה אוֹ נֶאֱנַס.

159) שם כט, ב. ומכאן למד רבינו את הדין הנ"ל, שאם אמר לו: "אל תתנהו לה אתה - תנהו לפלוני", שאין הראשון יכול לגרשה, הואיל ומתחילה לא נתמנה לגרשה אלא לשלחו ביד אחר, אין זה שליח לגירושין כלל, והוא גרוע מהשליח שבהלכה שלפנינו.

מ. נָתַן הַגֵּט לְשָׁלִיחַ וְאָמַר לוֹ: לֹא תִּתְּנֵהוּ לָהּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְחָלָה אוֹ נֶאֱנַס בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים - מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד אַחֵר[160]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁיו שָׁלִיחַ לְגֵרוּשִׁין, הוֹאִיל וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם יִהְיֶה שְׁלִיחַ גֵּרוּשִׁין, עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ אַחֵר בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[161].

160) שהוא ימסרנו לה לאחר שלשים יום. 161) גיטין,

שם. "ויש מי שאומר, שלא ימסור מיד לשליח שני אלא ימסור שליחותו לבית־דין, והם לא יעשו לשני שליח עד אחר שלשים יום" (אהע"ז סי' קמא, סל"ז). כי יש לחוש, שמא לא ידקדק בשליחותו ויתננו לה תוך שלשים יום, וכן משמע בסוגיית הגמרא שם.

מא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[162] בְּשֶׁלֹּא הָיָה בַּעֲלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה[163], אוֹ שֶׁהָיְתָה מִתְגָּרֶשֶׁת מִן הָאֵרוּסִין[164]; אֲבָל אִם מִתְגָּרֶשֶׁת מִן הַנִּשּׂוּאִין וּבַעֲלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה - חוֹשְׁשִׁין לוֹ שֶׁמָּא פִּיֵּס[165], וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה[166] שָׁלִיחַ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים אֶלָּא אִם כֵּן אָמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי[167]. אֲבָל נוֹתֵן[168] הַגֵּט לָהּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים[169], וְחוֹשְׁשִׁין לָהּ כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[170] עַד שֶׁיֹּאמַר: נֶאֱמֶנֶת עָלַי שֶׁלֹּא פִּיַּסְתִּי[171].

162) שעושה עכשיו שליח שני לגרשה אחר שלשים יום. 163) שאין חוששין שמא בא ופייס, שאין דרך בני אדם לבוא בצנעא, למעלה הלכה יא (מגיד־משנה). 164) שאין לבו גס בה (למעלה הלכה י). 165) ראה למעלה הלכה ט. 166) השליח הראשון אינו עושה שליח שני. 167) שאם לא יאמר נאמנת עלי, יש לחוש שמא יפייסנה, נמצא ששליח זה אינו שליח לגירושין כלל, ואיך יעשה שליח שני בתוך שלשים יום. 168) השליח הראשון בעצמו. 169) הואיל ולא שמענו שפייס. 170) לעיל הלכה ט, והגט יהיה פסול, לכתחילה לא תינשא בו, ואם נשאת לא תצא. 171) ואז יכול הוא לעשות שליח שני בתוך שלשים יום (גיטין כט: וכפירוש 'מרכבת המשנה').

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"א־כ"ז שבט תשע"ו

יום ראשון כ"א שבט ה'תשע"ו

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שנטע רבעי הוא קדש, והיכן דינו להאכל, ואם פודים אותו במחובר. אם משנים אותו מברייתו ואם מפרישין ממנו תרומה ומעשרות. שמהלך יום מעלים כרם רבעי לירושלים. וכיצד פודין אותו. מי שהיה לו נטע רבעי בשנת השמיטה או בשני הערלה. אימתי הוא ר"ה לערלה ולרבעי, ומאימתי מונין להם. העלין והלולבין והגפנים אם מותרין בערלה וברבעי.

א. נֶטַע רְבָעִי[2] - הֲרֵי הוּא קֹדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיְיָ. וְדִינוֹ לְהֵאָכֵל בִּירוּשָׁלַיִם[3] לִבְעָלָיו[4], כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[5]. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּסוּרְיָא[6], כָּךְ אֵין נֶטַע רְבָעִי בְּסוּרְיָא[7]. וּבְנֶטַע רְבָעִי הוּא אוֹמֵר: וְאִישׁ אֶת קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ; שֶׁאֵין לְךָ קֹדֶשׁ שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ דִּינוֹ בַּתּוֹרָה לְמִי שֶׁהוּא[8] חוּץ מִנֶּטַע רְבָעִי[9].

2) נטיעה בת ארבע שנים (פרה פ"א משנה א). ובברכות לה. אמרו: "רבי חייא ורבי שמעון ברבי: חד תני כרם רבעי, וחד תני נטע רבעי (כל פירות האילן בתורת רבעי - רש"י) ופסק רבינו כמאן־דאמר "נטע רבעי". וראה במראה הפנים לברכות, ראש פ"ו ד"ה רבי חייא. 3) כן הוא בספרי פרשת נשא (לבמדבר ה, י), וראה במעשר שני פ"ה משנה ב. 4) כן הוא בספרי שם, ובספרא פרשת קדושים פרשה ג הלכה ט. וראה בספר המצוות, עשה קיט. 5) למעלה פ"ב הלכה א. כן הוא בספרי שם. 6) ראה למעלה פ"א הלכה יד. 7) שהרי הוקש למעשר שני (ירושלמי פאה פ"ז הלכה ה, ומעשר שני פ"ה הלכה ב). 8) כלומר, למי שהוא צריך להנתן. 9) בספר המצוות שם, כתב רבינו: "ולשון ספרי, ואיש את קדשיו לו יהיו, משך הכתוב כל הקדשים ונתנם לכהן, ולא שייר מהם אלא תודה ושלמים ופסח ומעשר בהמה ומעשר שני ונטע רבעי, שיהיו לבעלים".

ב. הָרוֹצֶה לִפְדּוֹת נֶטַע רְבָעִי - פּוֹדֵהוּ, כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[10]. וְאִם פָּדָהוּ לְעַצְמוֹ - מוֹסִיף חֹמֶשׁ[11]. וְאֵין פּוֹדִין[12] אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂר; שֶׁנֶּאֱמַר: לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ - עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה תְּבוּאָה. וְאֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ בִּמְחֻבָּר[13], כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[14]. וַהֲרֵי הוּא מָמוֹן גָּבוֹהַּ[15], כְּמַעֲשֵׂר[16]. לְפִיכָךְ[17] אֵינוֹ נִקְנֶה בְּמַתָּנָה[18], אֶלָּא אִם נְתָנוֹ בֹּסֶר[19]. וְדִינוֹ בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים - לְעִנְיַן אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּפִדְיָה - כְּמַעֲשֵׂר[20].

10) ספרי שם. 11) מעשר שני פ"ה משנה ג, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. וראה למעלה בפ"ה הלכה א. 12) ספרא שם הלכה י: "תבואתו, מלמד שאין נפדין אלא תבואה. מכאן אמרו אין פודין את הרבעי עד שיבוא לעונת המעשרות". וראה למעלה פ"ב מהלכות מעשר הלכות ג־ה. ובירושלמי ערלה סוף פרק א: "תני, פרי אתה פודה, ואין אתה פודה לא בוסר ולא פגים". ובוסר הם ענבים שאין החרצן שלהם נראה מבחוץ (למעלה שם - 'תוספות יום־טוב' מעשר שני שם, משנה ה בסוף דבריו). או כל זמן שלא הגיעו לכפול הלבן (שם בתחילת דבריו, וראה בפ"ה מהלכות כלאים הלכה יד). 13) תוספתא מעשר שני פ"ה סוף הלכה יט: "הכל מודים (בית־שמאי ובית־הלל), שאין פודין (נטע רבעי) במחובר לקרקע". וכן משמע בירושלמי שם הלכה ב. 14) שאינו במחובר, כמפורש בתרומות פ"א משנה ה, ובביכורים פ"ב משנה ד. ואם כן, אפילו בדיעבד

אינו פדוי, ולא כדעת הר"ש במעשר שני שם משנה ה. 15) מע"ש שם, כבית־הלל. 16) ראה למעלה פ"ג הלכה יז. 17) כלומר, לפי שהוא ממון גבוה. 18) ראה למעלה שם. 19) בקידושין נד: "תא שמע, הפודה נטע רבעי שלו מוסיף עליו חמישיתו, בין משלו בין שניתן לו במתנה. מני, אילימא רבי מאיר (הסובר, מעשר שני ממון גבוה הוא), מי מצי יהיה ליה (במתנה), והא גמרי קודש קודש ממעשר, וכו'. לעולם רבי מאיר, והכא במאי עסקינן, כגון דיהיב כשהוא סמדר (כשהענבים ניכרים, לאחר שנפל הפרח - רש"י)". הרי שרק סמדר אינו פרי, אבל בוסר שהוא גדול מסמדר הרי הוא פרי. ורבינו סמך על הירושלמי והספרא שהובאו למעלה. וראה להלן הלכה יג וצ"ע. ועיין מאירי לקידושין שם (עמ' 862) ובכסף־משנה וחזון־איש. 20) שהרי הוקשו זה לזה, כנ"ל.

1 **ג. וְהַפּוֹדֶה[21] כֶּרֶם רְבָעִי - רָצָה פּוֹדֵהוּ עֲנָבִים[22], רָצָה**
2 **פּוֹדֵהוּ יַיִן. וְכֵן הַזֵּיתִים[23]. אֲבָל[24] שְׁאָר הַפֵּרוֹת - אֵין**
3 **מְשַׁנִּין אוֹתָן מִבְּרִיָּתָן[25].**

21) תוספתא מעשר שני שם. 22) כבית־הלל, ולא כבית־שמאי, שאין פודים אותו ענבים אלא יין, שגם שומת הענבים ידועה, ולא יבואו לזלזל בשומא שלהם. וראה בתוספתא כפשוטה. 23) שהרי מותר לעשות מזיתים, שמן, כמפורש בתרומות פי"א משנה ג. 24) תרומות שם. 25) "שאסור לו להחזיר האוכל משקה, כשהאוכל אוכל של תרומה (פי"א מהלכות תרומות הלכה ב) או של מעשר שני, אלא הזיתים והענבים בלבד, למאמר השם יתברך, כל חלב דגן תירוש ויצהר. ותירוש הוא היין, ויצהר הוא השמן, וקראו הכתוב ראשית, כמו שקרא הביכורים ראשית וחייב אותה בתרומה, ולפיכך מותר להוציא מהם משקה בין שיהיו תרומה או מעשר שני" (פירוש המשנה שם). ולמדו נטע רבעי ממעשר שני בגזירה־שוה, כנ"ל.

4 **ד. כֶּרֶם רְבָעִי[26] - אֵין לוֹ לֹא שִׁכְחָה[27] וְלֹא פֵּאָה[28]**
5 **וְלֹא פֶּרֶט[29] וְלֹא עוֹלֵלוֹת[30]. וְאֵין מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ**
6 **תְּרוּמָה וּמַעַשְׂרוֹת[31], כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין מִמַּעֲשֵׂר**
7 **שֵׁנִי[32]; אֶלָּא כֻּלּוֹ עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם, אוֹ נִפְדֶּה וְיַעֲלוּ**
8 **הַדְּמִים וְיֵאָכְלוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמַעֲשֵׂר.**

26) מעשר שני שם, ופאה פ"ז משנה ו, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. 27) ראה בפ"ה מהלכות מתנות עניים. 28) ראה שם פ"א. 29) שם פ"ד הלכה טו. 30) שם הלכה יז. ונקט רבינו "כרם רבעי", מפני שבכרם ישנן ארבע מתנות אלו לעניים, ראה שם פ"א הלכה ז. 31) "לפי שהוא ממון גבוה" (פירוש המשנה). וראה בירושלמי שם סוף הלכה ב, ובמשנה: "בית־שמאי אומרים יש לו (לכרם רבעי) פרט ויש לו עוללות, והעניים פודין לעצמן. ובית הלל אומרים, כולו לגת". ואף־על־פי שלא נזכר במשנה אלא שכרם רבעי פטור מפרט ועוללות, כיון שאמרו בית־הלל: "כולו לגת", משמע שפטור מכל המתנות כמעשר שני (תוספות אנשי שם, לפאה שם). 32) שהקדימו בשבלים שפטור מן התרומות ומן המעשרות, ראה בר"ש לתרומות פ"א משנה ה.

9 **ה. עֲנָבִים[33] שֶׁל כֶּרֶם רְבָעִי[34] - הִתְקִינוּ בֵּית דִּין[35],**
10 **שֶׁיִּהְיוּ עוֹלִין[36] לִירוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ יוֹם לְכָל צַד, כְּדֵי**
11 **לְעַטֵּר[37] שׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם בְּפֵרוֹת[38]. וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית**
12 **הַמִּקְדָּשׁ[39] - נִפְדֶּה אֲפִלּוּ סָמוּךְ לַחוֹמָה. וּשְׁאָר כָּל**
13 **הַפֵּרוֹת[40] - אֲפִלּוּ בִּזְמַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִפְדִּין סָמוּךְ**
14 **לַחוֹמָה.**

33) שם משנה ב, ותוספתא שם הלכה יד, והדגיש רבינו "ענבים", מפני שביתר הפירות לא תקנו, ראה להלן בסוף ההלכה. 34) לא התקינו אלא ברבעי ולא במעשר שני, ראה להלן בסוף ההלכה. 35) בביצה ה: "והא כרם רבעי דרבנן (זה שהוצרך להעלות הפירות עצמן - רש"י)". 36) הפירות עצמם, ולא יפדם במעות. 37) שם. ותוספתא מעשר שני שם. 38) כלומר, ימכרו אותם לבעלי החנויות והם ימכרו אותם בשוק. ואף־על־פי שמעשר שני אסור במכירה (למעלה פ"ג הלכה יז) והוא־הדין לרבעי (וכן מפורש בקידושין נד: שאפילו במתנה אסור, וראה במשנה ראשונה שם) - כל זה אינו אלא למכרם בקדושתם, אבל לפדותם ולעשותם חולין אינו אלא איסור מדרבנן. ראה בבבא מציעא נג: ש"מחיצה לקלוט - דרבנן". ומשום עיטור שוקי ירושלים בפירות, התירו חכמים (תוספתא כפשוטה). ועיין רע"ב שם. 39) והעיר ניתנה ביד האויבים - לא חששו לעטרה בפירות (פירוש המשנה). והנה במשנה: "ומשרבו הפירות (בירושלים) התקינו שיהא נפדה סמוך לחומה (כלומר, החזירו את הדין לקדמותו, שאין צורך להעלות הפירות עצמם לירושלים) וכו'. רבי יוסי אומר, משחרב בית המקדש היה התנאי הזה וכו'". והביא רבינו כרבי יוסי והשמיט דברי תנא־קמא, ועיין תוספות יום־טוב שם, ומראה הפנים לירושלמי שם הלכה ב ד"ה כרם. 40) בתוספתא (שם פ"ה הלכות יד־טו): "ושאר כל האילן, הרי זה נפדה סמוך לחומה - ושאר כל האילן נטע רבעי כמעשר שני". וטעם החילוק בין שאר הפירות לענבים, מצאנו בירושלמי שם: "אמר רב הילא, בראשונה היו עושין יין בטהרה לנסכים, ולא היו ענבים מצויות, התקינו שיהו עולין (הענבים) לירושלים מהלך יום לכל צד וכו'". הרי שמיעוט הפירות בירושלים, היה מחמת הנסכים. ואם כן, אין זה אלא בענבים ולא בשאר הפירות. ומה שלא התקינו כן גם במעשר שני, הוא, מפני שענבים שסתמם עומדים ליין, אין מפרישים מהם תרומות ומעשרות, לכתחילה, אלא לאחר שייעשו יין ותיגמר מלאכתם (ראה למעלה פ"ה מהלכות תרומות, הלכות ד, ו, יח). ואין עיטור שוקי ירושלים אלא בפירות, ולא ביין, ראה צל"ח לביצה שם.

15 **ו. כֵּיצַד[41] פּוֹדִין נֶטַע רְבָעִי? מַנִּיחַ אֶת הַסַּל[42] עַל פִּי**
16 **שְׁלִשָּׁה[43], וְאוֹמְדִין[44] כַּמָּה[45] אָדָם רוֹצֶה לִפְדּוֹת לוֹ**
17 **בְּסֶלַע[46] עַל מְנָת שֶׁיּוֹצִיא יְצִיאוֹת הַשּׁוֹמְרִים**
18 **וְהַחַמָּרִים וְהַפּוֹעֲלִים מִבֵּיתוֹ. וְאַחַר שֶׁקּוֹצְבִין אֶת**
19 **הַשַּׁעַר[47], מַנִּיחַ אֶת הַמָּעוֹת וְאוֹמֵר: כָּל הַנִּלְקָט**
20 **מִזֶּה[48] מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת אֵלּוּ[49] מִשַּׁעַר כָּךְ וָכָךְ סְלָעִים**
21 **בְּסֶלַע[50]. וּבַשְּׁבִיעִית[51] פּוֹדֵהוּ[52] בְּשָׁוְיוֹ[53], שֶׁאֵין שָׁם**
22 **לֹא שׁוֹמְרִים וְלֹא פּוֹעֲלִים[54]. וְאִם[55] הָיָה הֶפְקֵר[56] -**
23 **אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר לְקִיטָה בִּלְבַד.**

41) כיצד פודין נטע רבעי? מניח את הסל על פי שלשה. 42) ראה בפ"ה מהלכות מתנות עניים. 43) ראה שם פ"ב. 44) שם פ"ד הלכה ז. 45) שם הלכה יז. ונקט רבינו "כמה", מפני שבכרם ישנן ארבע מתנות אלו לעניים, ראה שם פ"א הלכה ז. 46) "לפי שהוא ממון גבוה" (פירוש המשנה). וראה בירושלמי שם סוף הלכה ב, ובמשנה: "בית־שמאי אומרים יש לו (לכרם רבעי) פרט ויש לו עוללות, והעניים פודין לעצמן. ובית הלל אומרים, כולו לגת". ואף־על־פי שלא נזכר במשנה אלא שכרם רבעי פטור מפרט ועוללות, כיון שאמרו בית־הלל: "כולו לגת", משמע שפטור מכל המתנות כמעשר שני (תוספות אנשי שם, לפאה שם). 47) שהקדימו בשבלים שפטור מן התרומות ומן המעשרות, ראה בר"ש לתרומות פ"א משנה ה.

41) שם משנה ד. 42) עם פירות רבעי, לשער בו, כדלהלן. ויש מפרשים סל ריק, ומשערים על פי כמה הוא שוה, אם הוא מלא (תפארת ישראל). 43) אנשים, הבקיאים בשומא. ויש אומרים שבענין זה אין סומכים על שלשה תגרים ואחד גוי וכו', כמו שאמרו במעשר שני, ראה למעלה פ"ד הלכה כ (ר"י קורקוס). ולא חלק רבינו בין אם דמי הפירות ידועים או אינם ידועים, כמו שחילק למעלה שם לענין מעשר שני. וטעם הדבר הוא, שמעשר שני כיון שאין מפרישין אותו במחובר, ואף בתלוש אין חיובו חל אלא־אם־כן ראה פני הבית, ולכן כל ההוצאות על השומרים, החמרים והפועלים, אינם על חשבון המעשר, שם הלכה כב, אבל פירות נטע רבעי, שקדושים בעודם מחוברים באילן אין ההוצאות על חשבון המלקט, אלא על חשבון הפירות, כדלהלן (ראה בר"י קורקוס, תוספות יום־טוב ומשנה ראשונה). ומה שאמרו במשנה (סנהדרין ב.): "נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועים" - אין התנאי הזה (= "אין דמיו ידועים") אלא במעשר שני, ולא בנטע רבעי (ועיין תוספות שם יד: ד"ה נטע). וכן מוכיח לשון המשנה שאמרו: "שאין דמיו" (בלשון יחיד), ולא: "שאין דמיהם". ורש"י שם ב. גרס "שאין דמיהן". 44) בדפוס רומי: "ואומרין", ובמשנה שם "ואומר". ראה ב"משנה ראשונה" שם. 45) כלומר, כמה סלים עם פירות. 46) כלומר, אלו היה אדם פודה את הפירות כשהם מחוברים, לפני שהוציאו עליהם את ההוצאות דלהלן, כמה פירות היה פודה, בהתחשב עם ההוצאות שעליו להוציא (שם). 47) כלומר, כמות הפירות עבור סלע אחד. 48) משדה זו. 49) במשנה שם: "האלו". 50) כפי שאמדו מתחילה לסלע אחד, כן לכל סלע וסלע, כמספר הסלים שישנם. 51) שם משנה ה, שהארץ אינה נעבדת ואינה נשמרת (פירוש המשנה שם). 52) את נטע הרבעי, אם חלה השנה הרביעית של הפירות, בשביעית. 53) כלומר, בלי ניכוי ההוצאות הנ"ל. 54) שהרי אין קוצרין בשביעית כדרך שקוצרין כל השנים, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל (פ"ד מהלכות שמיטה הלכה א). וגם שכר לקיטה אין כאן, לפי שכל אחד מלקט לעצמו (פירוש המשנה שם). וראה במשנה ראשונה שם. [ומכאן ששביעית נוהגת בפירות של הקדש, שהרי נטע רבעי הוא ממון גבוה (למעלה הלכה ב) וכן הוא בתוספתא פאה פ"ג, ובירושלמי שם פ"ז הלכה ז שהנוטע להקדש חייב בשביעית. וראה בתוספות מנחות פד. ד"ה שומרין]. 55) שם. 56) כלומר: פירות רבעי שבשאר השנים (לא בשנת השמיטה) שהיו הפקר.

1 **ז. מִי שֶׁהָיָה לוֹ[57] נֶטַע רְבָעִי[58] בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה[59], שֶׁיַּד**
2 **הַכֹּל שָׁוָה[60] - צָרִיךְ לְצַיְּנוֹ[61] בְּקוֹזְזוֹת אֲדָמָה[62], כְּדֵי**
3 **שֶׁיַּכִּירוּ בּוֹ וְלֹא יֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּפְדּוּ[63]. וְאִם הָיָה[64]**
4 **בְּתוֹךְ שְׁנֵי עָרְלָה[65] - מְצַיְּנִין אוֹתוֹ בַּחֲרָסִים[66], כְּדֵי**
5 **שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ[67]. שֶׁאִם צִיְּנוֹ בְּקוֹזְזוֹת אֲדָמָה, שֶׁמָּא**
6 **יִתְפָּרְרוּ[68]; שֶׁאִסּוּר עָרְלָה חָמוּר הוּא, שֶׁהִיא[69] אֲסוּרָה**
7 **בַּהֲנָיָה[70]. וְהַצְּנוּעִין[71] הָיוּ מַנִּיחִין אֶת הַמַּעוֹת[72] בִּשְׁנַת**
8 **שְׁמִטָּה[73] וְאוֹמְרִין: כָּל הַנִּלְקָט[74] מִפֵּרוֹת רְבָעִי אֵלּוּ**
9 **מְחֻלָּל[75] עַל הַמַּעוֹת הָאֵלּוּ; שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לִפְדּוֹתוֹ**
10 **בִּמְחֻבָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76].**

57) שם, משנה א. 58) במשנה: "כרם רבעי", ורבינו פסק (למעלה הלכה א) כמאן־דאמר "נטע רבעי". 59) שם, כרבן שמעון בן גמליאל. 60) שכל הפירות הפקר. אבל בשאר השנים, שהנוטל מן הפירות הוא גזלן, אין צורך לציין, אלא "הלעיטהו לרשע וימות" (בבא קמא סט.), כלומר: "אין לנו לעשות תקנה לגזלן שלא יבוא לידי מכשול, לפי שעוון הגזלנות יותר גדול" (פירוש המשנה). 61) לסמנו. 62) "תלותיות [גושים של עפר] מן האדמה" (פירוש המשנה). 63) שעד אז אסור הוא באכילה, אף־על־פי שעוד לא נכנס לירושלים, ראה למעלה פ"ב הלכה ו, שלוקה על זה מכת מרדות, ושיש אומרים שעבר גם בעשה. 64) שם. 65) בשלש השנים הראשונות לנטיעות. 66) "הוא הטיט השרוף" (פירוש המשנה). 67) כלומר, מן נטע הערלה. 68) [מקורו בירושלמי (מעשר שני פ"ה הלכה א) "כרם רבע מציינים אותו בקזוזות אדמה שהוא לשעה (ומפרש רבינו שהציון אינו אלא לשעה, שהוא עשוי להתפרר), ושל ערלה בחרסית בחיוורא שהוא יותר מיכן" (כלומר, הציון הזה מחזיק יותר), וראה במפרשים]. ובבבלי בבא קמא סט. אמרו בזה: "כרם רבעי היו מציינין אותו בקזוזות אדמה. סימנא כי אדמה, מה אדמה איכא הנאה מינה, אף האי נמי כי מפרקא שרי לאיתהנויי מינה". אבל יש אומרים כי אין זה מגוף הגמרא, אלא הוספה היא מבעל הלכות גדולות (העמק שאלה לשאילתות פרשת קדושים שאילתא ק אות טז). 69) כלומר, הערלה. 70) למעלה פ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה י, ולהלן פ"י הלכה כ. ורוצה למעט איסור נטע רבעי שהוא קל ממנו, שאינו אסור אלא באכילה ולא בהנאה (כמפורש בפירוש המשנה לערלה פ"א משנה ח - שער המלך להלכות מאכלות אסורות שם הלכה טז). [ומה שכתבו התוספות (קידושין לח. ד"ה והוא־הדין) שרבעי אסור בהנאה - אינו אלא ביחס לאיסור חדש, שאינו אסור אלא באכילה אבל מותר הוא בכל ההנאות שבעולם. ואילו רבעי, שדינו כמעשר שני (למעלה הלכה א), אסור להוציאו בשאר צרכיו, כגון ליקח בו כלים ובגדים ועבדים, כשם שאסור במעשר שני (למעלה פ"ג הלכה י), ואין הבדל בזה בין אם נמצא בירושלים ובין אם הוא חוצה לה. וראה בשער המלך שם, ובהעמק שאלה שם). 71) משנה שם. והם "בני אדם שהם מדקדקים על עצמם בדת" (פירוש המשנה). 72) כלומר, מעות חולין. ולא היו מסתפקין בקזוזות אדמה - שמא יתפררו. 73) שיד הכל שוה, אבל בשאר שני שבוע - "הלעיטהו לרשע וימות", כנ"ל, וראה בבבא קמא שם בתוס' ד"ה והצנועין. 74) בינוני נפעל, שהוא מתפרש גם הווה גם עתיד וגם עבר. וכאן הפירוש, עתיד. כלומר, כל מה שיילקט. וראה במבוא לנוסח המשנה להרי"נ אפשטיין עמוד 145. 75) כשיתלקט. ולפיכך אין לזה שום ענין לדין "ברירה", שאינו אלא לברר הדבר למפרע (רדב"ז). 76) בהלכה ב. ובבבא קמא שם אמרו: "אמר רבי יוחנן, גזל ולא נתייאשו הבעלים, שניהם אינם יכולים להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו. ומי אמר רבי יוחנן

הכי, והאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה, ותנן, כרם רבעי וכו' (כלומר, משנתנו. והרי הצנועין מחללים את הפירות לכשילקטו, אז אינם ברשותם), ורבי יוחנן סתמא אחרינא אשכח וכו' (וסמך עליה, נגד משנתנו)". ונראה שסמך רבינו על מה שאמרו שם: "אמר רבא, אי לאו דאמר רבי יוחנן וכו' הוא אמינא, מאן תנא צנועין רבי מאיר היא, לאו אמר רבי מאיר מעשר ממון גבוה הוא, ואפילו הכי לעניין פדייה אוקמיה רחמנא ברשותיה (שיכול אדם לפדות מעשר שני שלו) וכו', כרם רבעי נמי גמר קדש קדש ממעשר וכו', אע"ג דלאו ממון דידיה הוא לענין אחולי (לחלל דבר שאינו ברשותו, כמו בצנועין הנ"ל) אוקמיה רחמנא ברשותיה, דהא כי איתיה ברשותיה, נמי הא לאו דידיה הוא (שהרי ממון גבוה הוא, כמעשר) והא מצי אחיל, משום הכי מצי אחיל (אף כשאינו ברשותו)". ואף שלא אמר כן רבא אלא אלמלא דברי רבי יוחנן, יתכן כי לא אמר כן אלא לכבודו של ר' יוחנן, אבל לאמיתו של דבר חולק הוא על ר' יוחנן. וראיה לכך מירושלמי מעשר שני שם, שגם שם אמרו כסברא של רבא, שיש לחלק בין גזל שלא נתייאשו הבעלים, לחילול כרם רבעי. וזה לשון הירושלמי שם סוף הלכה א: "אמר רבי ירמיה, עד דאת מקשי לי, למאן דאמר בשחרית (כלומר, שחילולם של הצנועין חל מיד בשחרית, אף שהפירות מחוברים) קשייתה למאן דאמר לעיתותי ערב (לכשילקטו, הרי אין הפירות ברשותם). אמר ליה, מאן דאית ליה לעיתותי ערב, לית ליה לאילין קשייתא" שהרי אין הפירות מחוברים, ויש לחלק בין חילול לגזל, כנ"ל. אבל להאומר, שהחילול חל מיד בשחרית, יש להקשות הרי אין פודין במחובר - פני משה). וראה בכסף־משנה, ובחזון־איש.

ח. בְּאֶחָד[77] בְּתִשְׁרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְעָרְלָה[78] וְלִרְבָעִי[79]. וּמֵאֵימָתַי מוֹנִין לָהֶם[80]? מִשְּׁעַת נְטִיעָה[81]. וְאֵינוֹ מוֹנֶה מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה[82], אֶלָּא[83] שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּשָׁנָה חֲשׁוּבִין שָׁנָה. וְהוּא שֶׁתִּקָּלֵט הַנְּטִיעָה קֹדֶם[84] שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְכַמָּה הוּא סְתָם[85] הַקְּלִיטָה לְכָל הָאִילָנוֹת? שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[86].

77) משנה בראש השנה ב. "באחד בתשרי ראש השנה וכו' לנטיעה" - "למנין שני ערלה" (רש"י). והוא־הדין לרבעי, שבא מיד לאחר שנות הערלה. ומה שאמרו: "טו בשבט הוא ראש השנה לאילנות" (למעלה פ"א הלכה ב) - אין זה אלא באילנות, ואלו אינן אלא נטיעות (רש"י שם י.). 78) לשלש שנות הערלה, שמונים אותן מראש השנה במקרים מסוימים, כדלהלן בהלכות י־יא. 79) לשנה רביעית הבאה לאחריהן. 80) לשנות הערלה, כשנוהגים שלש שנים שלמות, כדלהלן בהלכה יב. 81) תוספתא בתחילת מסכת ערלה (לפי כ"י ווין, ראה בתוספתא כפשוטה) וספרא פ' קדושים פרשה ג הלכה ג. ובא ללמד שמונין משעת נטיעה ולא משעה שמוציא פירות (רבינו בתשובה, הוצאת פריימן סימן קלז, וכן כתב רב נתן אב הישיבה בשביעית עמ' כב). 82) כלומר, אין אומרים שהנוטע מאמצע השנה, ימנה שלש שנים שלמות מראש השנה הבא. 83) ראש השנה ט: "תנו רבנן, אחד הנוטע וכו' שלשים יום לפני ראש השנה, עלתה לו שנה (למנין שני ערלה - רש"י)". 84) "וימי הקליטה אין עולין לה, דכמאן דמנח בביתא דמיא (כאילו מונחת הנטיעה בבית), כל זמן שלא קלטה" (רש"י שם י: ד"ה שלשים). 85) בכ"י: "זמן" (מעשה רוקח). 86) כלומר, שני שבועות = ארבעה עשר יום. שם י: "ר"י אומר, כל הרכבה שאינה קולטת בג' ימים, שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים, שתי שבתות. ואמר רב נחמן בר אבוה וכו', לדברי האומר שתי שבתות, צריך (כדי שתעלה לנטיעה שנה, כנ"ל), שתי שבתות (לקליטה) ושלשים יום". וביבמות פג. "אמרי בי רב משמיה דרב, הלכה כרבי יוסי באנדרוגינוס (פ"ב מהלכות אישות הלכה כד) ובהרכבה". ובהרכבה היינו לענין הרכבה שלפנינו (תוספות שם ד"ה לדברי, ובראש השנה שם ד"ה שלשים). ואף־על־פי שלכאורה דברי ר' יוסי, כדברי ר' יהודה שם, בהרכבה - סובר רבינו, שאין לחלק בין הרכבה לנטיעה, וראה בספר "זמנים" להגרמי"ל זק"ש מע' קט ואילך.

ט. נִמְצֵאתָ לָמֵד[87], שֶׁהַנּוֹטֵעַ אַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם[88] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - עָלְתָה לוֹ שָׁנָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין[89] פֵּרוֹת הַנְּטִיעָה הַזֹּאת[90] מֻתָּרוֹת בְּעָרְלָה[91] אֶלָּא בִּרְבִיעִית[92] עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[93], שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לָאִילָנוֹת[94].

87) מההלכה הנ"ל, ששלשים יום בשנה חשובים כשנה. 88) מעת לעת. היינו: שתי שבתות של קליטה ושלשים של שנה ראשונה. והוא־הדין כשנטע מטו בשבט עד מד יום קודם ראש השנה. וראה בשו"ע יו"ד סימן רצד, בביאור הגר"א אות יג. 89) ראש השנה שם. "ופירות נטיעה זו אסורין עד טו בשבט, אם לערלה (בתוך שני ערלה) ערלה, אם לרבעי - רבעי. מנא הני מילי, אמר ר' חייא בא אבא אמר ר' יוחנן, וכו', אמר קרא, ובשנה הרביעית (וי"ו מוסיף על ענין ראשון, יהיה לכם ערלים, אף בתוך שנה רביעית - רש"י) ובשנה החמישית (אף כאן וי"ו מוסיף על ענין ראשון, ראה שם), פעמים שברביעית ועדיין אסורה משום ערלה, ופעמים בחמישית ועדיין אסורה משום רבעי". 90) דווקא זאת, לפי שישנה נטיעה אחרת המותרת מיד, בראש השנה, כדלהלן הלכה יא. 91) מאיסור ערלה. 92) בשנה ברביעית. ובדפוס רומי: "אלא ברבעי". וטעות היא, וצ"ל: "או (תיבה זו נשתבשה לאלא) ברבעי" (ראה בגליון הרמב"ם בשם ספרים אחרים). ובכתב־יד: "וברבעי" (מעשה רוקח). וכן הוא בברייתא שם, וכן נראה מדברי רבינו להלן. 93) כלומר, אם נחנטו (ראה בהלכה הסמוכה) מטו בשבט (וטו בשבט בכלל) ואילך. 94) למעלה פ"א הלכה ב. ואף־על־פי שבתחילת נטיעתו הלכו בו אחר אחד בתשרי, כיון שגדל הרי הוא כאילן (רש"י בראש השנה שם). ובירושלמי ראש השנה פ"א הלכה ב "מאי כדון (כלומר, למה אסרו עד טו בשבט). אמר רב מנא, מכיון שהוא עומד בתוך שנתו של אילן (שהיא מטו בשבט לטו בשבט), משלים שנתו".

י. כֵּיצַד[95]? הַנּוֹטֵעַ אִילָן מַאֲכָל[96] בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב[97] מִשָּׁנָה עֲשִׂירִית בַּיּוֹבֵל - הֲרֵי הוּא[98] בְּתוֹךְ שְׁנֵי עָרְלָה עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט מִשְּׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה,

1 **וְכָל מַה שֶּׁיּוֹצִיא[99] הָאִילָן בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי הוּא**
2 **עָרְלָה[100], אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמְרוּ[101] לְאַחַר כַּמָּה יָמִים[102].**
3 **וּמֵחֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט[103] מִשְּׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בַּיּוֹבֵל**
4 **עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט מִשְּׁנַת אַרְבַּע עֶשְׂרֵה - הוּא**
5 **נֶטַע רְבָעִי[104], וְכָל מַה שֶּׁיּוֹצִיא[105] בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי**
6 **הוּא רְבָעִי וְצָרִיךְ פִּדְיוֹן. וְאִם[106] נִתְעַבְּרָה הַשָּׁנָה -**
7 **נִתְעַבְּרָה לְעָרְלָה[107] אוֹ לִרְבָעִי.**

95) כלומר, באיזה אופן אסורות הן עד טו בשבט, כנ"ל. 96) כמו שנאמר (ויקרא יט, כג): "ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו, שלש שנים וגו' ובשנה הרביעית וגו' קודש". וצריך גם שייטע למאכל (להלן פ"י הלכה ב). וראה בפ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט. 97) כלומר, אפילו בסוף היום, שישנם ארבעים וארבעה ימים מעת לעת (= ארבעה עשר יום לקליטה, ושלשים יום שיחשבו שנה, כנ"ל) לפני האחד בתשרי, היינו מסוף טו באב עד סוף טז בו, יום אחד, עד סוף יז - שני ימים, וכן הלאה: יח, יט, כ, כא, כב, כג, כד, כה, כו, כז, כח, עד סוף כט, הרי ארבעה עשר לקליטה. עד סוף ל באב (שחודש אב לעולם מלא = שלשים יום) הרי אחד, א באלול, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י, יא, יב, יג, יד, טו, טז, יז, יח, יט, כ, כא, כב, כג, כד, כה, כו, כז, כח, עד סוף כט (שהרי חודש אלול לעולם חסר, ואין בו אלא עשרים ותשעה ימים), הרי שלושים יום לפני ראש השנה (ועיין ש"ך ליורה־דעה סימן רצד, סעיף קטן ח). 98) האילן. 99) שהגיעו הפירות לעונת המעשרות. וכן למעלה בפ"א הלכה ב (לענין מעשר שני), ולהלן בפ"ד בהלכות שמיטה הלכה ט (לענין שביעית), פירש רבינו שחנטה היא, כשהגיעו הפירות לעונת המעשרות, וראה להלן. ודברי החזון־איש כאן צ"ע. 100) ואסור בהנאה לעולם (הלכות מאכלות אסורות שם). 101) שהגיעו לעונת המעשרות. 102) כלומר, לאחר טו בשבט. 103) כלומר, מה שיוציא האילן מטו בשבט. 104) ראה למעלה הערה צא. 105) כלומר, שיגיעו לעונת המעשרות, שהרי נטע רבעי הוקש למעשר שני, ובמעשר שני, חנטה פירושה, עונת המעשרות כנ"ל. 106) ירושלמי ראש השנה שם: "אמר ליה ואין כיני, ואפילו נטעו שלשים יום לפני ראש השנה, יהא אסור עד שלשים יום לפני ראש השנה (כלומר, לאחר שלש שנים שלמות, והרי אין שלש שנים שאין שנה מעוברת ביניהן)". ובירושלמי ביכורים פ"ב ה"ד: "רבי יוחנן שאל לרבי יונתן, כסדרן של שנים (כפי שאנו מונים) או כסדרן של תקופות. אמר ליה כסדרן של שנים, ואפילו שנה מעוברת". וראה בפני־משה. 107) כלומר, אין נגרע משלש שנים שלמות, כולל חדש העיבור.

8 **יא. נְטָעוֹ[108] בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּאָב מִשְּׁנַת עֶשֶׂר[109] - לֹא**
9 **עָלְתָה לוֹ שְׁנַת עֶשֶׂר[110], אֶלָּא הֲרֵי הוּא עָרְלָה שְׁנַת**
10 **אַחַת עֶשְׂרֵה וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה כֻּלָּהּ[111];**
11 **וַהֲרֵי הוּא נֶטַע רְבָעִי מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁנַת אַרְבַּע**
12 **עֶשְׂרֵה עַד סוֹפָהּ.**

108) את אילן המאכל. 109) ביובל, כנ"ל. 110) שהרי לאחר יד יום של קליטה, לא ישארו שלשים יום של גידול בשנה זו. 111) למד זאת רבינו מירושלמי ראש השנה שם: "אמר רבי בא בר ממל קומי (= לפני) רבי זעירא, נראים דברים (שהפירות אסורים עד טו בשבט), בשנטע שלשים יום לפני ראש השנה, אבל אם נטע פחות משלשים יום לפני ראש השנה, שנה שלימה מונין לו" (כגירסת הראב"ד. ונמצא לפי זה, שכשמונה שלש שנים שלמות, אין מוסיפין לו יותר - שם. וראה בביאור הגר"א ביו"ד סימן רצד אות יג). וראה בראב"ד ראיות נוספות לדברי רבינו.

13 **יב. נָטַע הַנִּטִּיעָה מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי עַד חֲמִשָּׁה עָשָׂר**
14 **בִּשְׁבָט - מוֹנֶה לָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים מִיּוֹם לְיוֹם[112] לְעָרְלָה,**
15 **וּמִיּוֹם לְיוֹם לִרְבָעִי. וְרָאִיתִי לִגְאוֹנִים[113] דְּבָרִים**
16 **בְּחֶשְׁבּוֹן עָרְלָה וּרְבָעִי, אֵין רָאוּי לְהַאֲרִיךְ וּלְהָשִׁיב**
17 **עֲלֵיהֶן, וּבְוַדַּאי טָעוּת סוֹפְרִים הֵם, וְהָאֱמֶת כְּבָר**
18 **בֵּאַרְנוּ דַּרְכָּהּ.**

112) משעת הנטיעה ממש, אף קודם הקליטה. וראה למעלה בהלכה ח ובהערות. וכן הוא בתורת כהנים: "מאימתי הוא מונה לו, משעת נטיעתו", וכן הוא בירושלמי ערלה פ"א (ביאור הגר"א שם אות א, יג). ואין מחסרין ימי קליטה אלא כשחושבין ל יום לשנה, כנ"ל בהלכה י. וצ"ע, שבהלכה הקודמת, כשאין חושבין יום לשנה, אבל מונים ג' שנים שלמות, מדוע אין מונים מיום ליום. וראה בחזון־איש. 113) ראה בתוס' ראש השנה י. ד"ה ופירות, בשם בה"ג (כסף־משנה). וראה בפ"י מהלכות מאכלות אסורות הלכות טו, יח.

19 **יג. הֶעָלִין[114] וְהַלּוּלָבִין[115] וּמֵי גְפָנִים[116] וְהַסְּמָדַר[117] -**
20 **מֵתָּרִין בְּעָרְלָה וּבְרִבְעִי[118]. וְהָעֲנָבִים[119] שֶׁשָּׁרְפָם**
21 **הַקָּדִים[120] וְהִפְסִידָן[121], וְהַחַרְצַנִּים[122] וְהַזַּגִּין[123] וְהַתֶּמֶד**
22 **שֶׁלָּהֶן[124], וּקְלִפֵּי רִמּוֹן[125] וְהַגֵּץ[126] שֶׁלּוֹ, וּקְלִפֵּי**
23 **אֱגוֹזִים[127] וְהַגַּרְעִינִים[128] - אֲסוּרִין בְּעָרְלָה[129], וּמֻתָּרִין**
24 **בִּרְבָעִי[130]. וְהַנּוֹבְלוֹת[131] - כֻּלָּן אֲסוּרוֹת[132].**

114) ערלה פ"א משנה ז. 115) "הם הענפים הרכים היוצאים בראשי הבדים הקשים, והם רכים מאד" (פירוש המשנה שם). 116) "המים היוצאים מן הגפנים כשפוצעין וחותכין הגפן או הזמורות בימי ניסן" (שם). 117) "הוא הפרח שממנו יהיה הפרי (ופסק רבינו כתנא־קמא ולא כרבי יוסי), אבל בבוסר אין חולק שהוא אסור, והשם יתברך אמר (ויקרא יט, כג) וערלתם ערלתו את פריו, ואמר בספרא: פריו, פרט לעלים ולולבים ומי גפנים וסמדר ("שאינם פרי" - פירוש המשנה שם). ונראה שחזר בו רבינו מפירושו למשנה, ודעתו שאף בוסר אינו פרי (כנ"ל בהלכה ב), וכתב כאן: "סמדר", ולא "בוסר", משום שנקט לשון המשנה. ובמשנה רצו לחדש שלרבי יוסי אף סמדר קרוי פרי, אבל אין הכי נמי שלתנא־קמא, אף בוסר אינו פרי, כנ"ל. 118) "שמותר לאכול כל אלו הדברים מנטע רבעי בלא פדיון, לפי שהשם אמר בו (שם): יהיה כל פריו קודש הולולים לה', ואלו אינם פרי" (שם). 119) שם משנה א: "ענקוקלות". ובירושלמי: "רבי זעירא וכו' בשם רב, ענבים שלקו, עד שלא הביאו שליש (וכן פירש רבינו שם) אמר

רבי יוסי בי רבי בון, אפילו לקו משהביאו שליש". 120) רוח מזרחית המפסדת את האילנות. 121) בין קודם שהביאו שליש ובין לאחר מכן, כרבי יוסי בירושלמי (רדב"ז). 122) "הם הגרעינים" (של הענבים, וראה להלן - פירוש המשנה). 123) "הקליפות שהם על גרגירי הענבים" (שם). ופסק כרבי יוסי בנזיר פ"ו משנה א. וראה בפ"ה מהלכות נזירות הלכה ב, ובהערות שם. 124) "השריית החרצנים והזגים במים" (שם). 125) כלומר, אפילו "קליפתו החיצונה" (שם). 126) "הפרח" (שם). 127) ולא כתב: "והנץ שלהם", לפי שאין להם פרח. וראה בשו"ע יו"ד שם סעיף א, ובביאור הגר"א אות ד, וש"ך אות ג. 128) "שבתוך הפרי, מכל דבר שיש לו גרעינים, כגון התמרים והזיתים והאפרסקים ודומיהן" (פירוש המשנה שם). ולמעלה הזכיר רבינו את גרעיני הענבים בפני עצמם. ולא כללם בכלל כל הגרעינים, כיון שבענבים אף הזגים והתמד בכלל. 129) "וטעם איסור כל אלו הדברים וכו', בערלה וכו', לא מפני שהם פרי, אלא לפי שהם ראויים לצבוע (ואלו שאינם ראויים לצביעה, ראויים להנאה אחרת), ואסור לצבוע בערלה, ואמר בספרי: "לא יאכל, אין לי אלא שלא יאכל, מנין שלא יצבע ולא יהנה, תלמוד לומר, וערלתם ערלתו ערלים, לרבות את כולם" (שם). וטעם איסורם של כל הקליפות הנ"ל, שנאמר: "וערלתם ערלתו את פריו", ודרשו: "את, לרבות הטפל לפרי", כלומר, הקליפות. 130) "לפי שנטע רבעי אינו אסור בהנאה, אבל הוא כמעשר שני ונאכל לבעליו, וכו', ולא יתקדש בו אלא פרי הראוי לאכילה" (שם). 131) כלומר, הנופלות "מן האילנות מן הפרי, קודם שיגמר בישולו" (שם). וראה שם סוף משנה ז, בביאור המלה "פגין", ובפ"ח מהלכות ברכות הלכה ח. 132) "אסורות בכל, רצונו לומר, בערלה וברבעי וכו'" (פירוש המשנה שם). וטעם הדבר, לפי שהם נקראים פרי, אף שעדיין לא נגמר בישולם. וראה בביאור הגר"א שם אות ט, ובש"ך אות ה.

יום שני כ"ב שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שכל שהוא חייב בערלה יש לו רבעי. הנוטע אילן מאכל לסייג או נטעו לסייג וחשב עליו למאכל. הנוטע לרבים בתוך שדהו, והנוטע בר"ה. ונכרי או גזלן שנטעו. הנוטע למצוה, או הקדישו ואח"כ נטעו, או איפכא. גוי שהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק. הנוטע גרעינה או ייחור מן האילן ממקומו לעניין ערלה. ילדה פחותה מטפח. ודין נוטעין ייחור של ערלה ולא אגוז ערלה. ודין עבר ונטע אגוז של ערלה.

1 **א. כֹּל שֶׁהוּא חַיָּב בְּעָרְלָה - יֵשׁ לוֹ רְבָעִי, וְכֹל**
2 **שֶׁפָּטוּר מִן הָעָרְלָה - אֵינוֹ חַיָּב בִּרְבָעִי; שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים וְגוֹמֵר, וּבַשָּׁנָה**
4 **הָרְבִיעִת.**

5 **ב. הַנּוֹטֵעַ אִילָן מַאֲכָל וְדַעְתּוֹ עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה סִיָּג**
6 **לְגִינָה, אוֹ שֶׁנְּטָעוֹ לְקוֹרוֹת לֹא לְפֵרוֹת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר**
7 **מִן הָעָרְלָה. נְטָעוֹ לִסְיָג וְחָזַר וְחָשַׁב עָלָיו לְמַאֲכָל,**
8 **אוֹ שֶׁנְּטָעוֹ לְמַאֲכָל וְחָזַר וְחָשַׁב עָלָיו לִסְיָג - כֵּיוָן**
9 **שֶׁעֵרֵב בּוֹ מַחֲשֶׁבֶת חִיּוּב חַיָּב. נְטָעוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים**
10 **לִסְיָג, וּמִכָּאן וְאֵילֵךְ לְמַאֲכָל - אֵין לוֹ רְבָעִי; שֶׁכֹּל**
11 **שֶׁאֵין לוֹ עָרְלָה - אֵין לוֹ רְבָעִי.**

12 **ג. נָטַע אִילָן וְחָשַׁב שֶׁיִּהְיֶה הַצַּד הַפְּנִימִי שֶׁלּוֹ לְמַאֲכָל**
13 **וְהַחִיצוֹן לִסְיָג, אוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַצַּד הַתַּחְתּוֹן לְמַאֲכָל**
14 **וְהָעֶלְיוֹן לִסְיָג - זֶה שֶׁחָשַׁב עָלָיו לְמַאֲכָל חַיָּב**
15 **בְּעָרְלָה, וְזֶה שֶׁחָשַׁב עָלָיו לִסְיָג אוֹ לְעֵצִים פָּטוּר;**
16 **שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בְּדַעְתּוֹ שֶׁל נוֹטֵעַ. וְהַצָּלָף - חַיָּב בְּעָרְלָה**
17 **הָאַבִּיּוֹנוֹת בִּלְבַד, אֲבָל הַקַּפְּרִיסִין - מֻתָּרוֹת.**

18 **ד. הַנּוֹטֵעַ לְרַבִּים בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - חַיָּב בְּעָרְלָה;**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְטַעְתֶּם - אֲפִלּוּ לָרַבִּים. בַּמֶּה דְּבָרִים**
20 **אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - פָּטוּר.**

21 **ה. הַנּוֹטֵעַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בִּסְפִינָה, וְהָעוֹלֶה**
22 **מֵאֵלָיו בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּטַע, בֵּין**
23 **לְיִשְׂרָאֵל בֵּין לְעַצְמוֹ, וְהַגַּזְלָן שֶׁנָּטַע - חַיָּבִין בְּעָרְלָה**
24 **וּבִרְבָעִי.**

25 **ו. הָעוֹלֶה מֵאֵלָיו בִּמְקוֹם טְרָשִׁים - פָּטוּר. אֲפִלּוּ**
26 **הַנּוֹטֵעַ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָשׁוּב - פָּטוּר. וְהוּא שֶׁלֹּא**
27 **יִהְיֶה עוֹשֶׂה כְּדֵי טִפּוּל שֶׁמְּטַפֵּל בְּפֵרוֹתָיו עַד שֶׁמְּבִיאָן**
28 **לְיִשּׁוּב; אֲבָל אִם הָיָה עוֹשֶׂה כְּדֵי טִפּוּלוֹ - חַיָּב**
29 **בְּעָרְלָה.**

30 **ז. הַנּוֹטֵעַ לְמִצְוָה, כְּגוֹן שֶׁנָּטַע אֶתְרוֹג לְלוּלָב אוֹ זַיִת**
31 **לַמְּנוֹרָה - חַיָּב בְּעָרְלָה. הִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ נָטַע -**
32 **פָּטוּר מִן הָעָרְלָה; נָטַע וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ - חַיָּב**
33 **בְּעָרְלָה.**

34 **ח. הַנּוֹטֵעַ בְּעָצִיץ שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - חַיָּב בְּעָרְלָה. אַף עַל**
35 **פִּי שֶׁאֵינוֹ כָּאֶרֶץ לִזְרָעִים, הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ לְאִילָנוֹת.**

36 **ט. אִילָן שֶׁנְּטָעוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת - חַיָּב בְּעָרְלָה. זֶה**
37 **שֶׁנְּטָעוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ אֲבוֹתֵינוּ לָאָרֶץ**
38 **- פָּטוּר; אֲבָל מִשֶּׁבָּאוּ לָאָרֶץ, אַף מַה שֶׁנְּטָעוּ עוֹבְדֵי**
39 **כּוֹכָבִים - חַיָּב; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם**
40 **- מִשְּׁעַת בִּיאָה.**

41 **י. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִרְכִּיב אִילָן מַאֲכָל עַל גַּבֵּי אִילָן**
42 **סָרָק - חַיָּב בְּעָרְלָה. וְיֵשׁ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים נָטַע רְבָעִי.**
43 **שֶׁאִם בָּא לִנְהֹג בִּמְצוָה זוֹ - הֲרֵי הוּא קָדֵשׁ כְּנָטַע**
44 **רְבָעִי שֶׁל יִשְׂרָאֵל.**

יא. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ גַּרְעִינָה אוֹ יִחוּר מִן הָאִילָן, אוֹ שֶׁעָקַר אֶת כָּל הָאִילָן מִמְּקוֹמוֹ וּנְטָעוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּעָרְלָה. וּמוֹנֶה מִשְּׁעַת נְטִיעָתוֹ. זִעְזְעוֹ וְלֹא עֲקָרוֹ וְאַחַר כָּךְ מִלֵּא סְבִיבוֹתָיו עָפָר: אִם יָכוֹל לִחְיוֹת אִלּוּ לֹא מִלֵּא סְבִיבוֹתָיו - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; וְאִם לַאו - הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁעָקַר וְנָטַע, וְחַיָּב.

יב. וְכֵן אִילָן שֶׁנֶּעֱקַר וְנִשְׁאַר מִמֶּנּוּ שֹׁרֶשׁ אֶחָד, אֲפִלּוּ כְּמַחַט שֶׁמְּלַפְּפִין עָלָיו הָרוֹקְמִין אֶת הַשֵּׁנִי, וְהֶחֱזִירוֹ לִמְקוֹמוֹ וּנְטָעוֹ - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִחְיוֹת. נֶעֱקַר כֻּלּוֹ וְנֶעֱקְרָה הַסֶּלַע שֶׁשָּׁרָשָׁיו בָּהּ עִמּוֹ, וְחָזַר וּנְטָעוֹ כְּמָה שֶׁהוּא בְּכָל הָאֲדָמָה שֶׁסְּבִיבוֹת שָׁרָשָׁיו: אִם הָיָה יָכוֹל לִחְיוֹת מֵאוֹתָהּ אֲדָמָה אִלּוּ לֹא נָטַע - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא נֶעֱקַר; וְאִם לָאו - חַיָּב.

יג. אִילָן שֶׁקִּצְּצוֹ מֵעִם הָאָרֶץ וְהֶחֱלִיף - חַיָּב בְּעָרְלָה. וּמוֹנִין לוֹ מִשְּׁעַת קְצִיצָה.

יד. אֶחָד הַנּוֹטֵעַ וְאֶחָד הַמַּבְרִיךְ וְאֶחָד הַמַּרְכִּיב - חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁחָתַךְ בַּד אֶחָד מִן הָאִילָן וְהִבְרִיכוֹ בָּאָרֶץ אוֹ הִרְכִּיבוֹ בְּאִילָן אַחֵר; אֲבָל אִם מָתַח בַּד אֶחָד מִן הָאִילָן הַזָּקֵן וְהִבְרִיךְ בָּאָרֶץ אוֹ הִרְכִּיבוֹ בְּאִילָן אַחֵר, וְעִקַּר הַבַּד מְעֹרֶה בָּאִילָן הַזָּקֵן - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

טו. גָּדַל זֶה הַיֶּלֶד שֶׁהִבְרִיךְ וְעָשָׂה פֵּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ פָּסַק עִקָּרוֹ שֶׁהוּא מְעֹרֶה בָּאִילָן הַזָּקֵן - מוֹנֶה מִשָּׁעָה שֶׁנִּפְסַק. וְאוֹתָן הַפֵּרוֹת - מֻתָּרִין, מִפְּנֵי שֶׁגְּדָלוּ בְּהֶתֵּר. וְאִם הִנִּיחָן אַחַר שֶׁנִּפְסַק הָעִקָּר עַד שֶׁהוֹסִיפוּ בְּמָאתַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין.

טז. יַלְדָּה שֶׁסִּבְּכָה בִּזְקָנָה, וְהָיוּ פֵּרוֹת בַּיַּלְדָּה, אֲפִלּוּ הוֹסִיפוּ מָאתַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ הַפֵּרוֹת שֶׁל יַלְדָּה אֲסוּרִין, שֶׁאֵין גִּדּוּלֵי הֶתֵּר מַעֲלִין אֶת הָעִקָּר הָאָסוּר.

יז. אִילָן שֶׁהִבְרִיךְ מִמֶּנּוּ בַּד בָּאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ נֶעֱקַר הָאִילָן כֻּלּוֹ וַהֲרֵי הוּא חַי מִן הַבַּד שֶׁהִבְרִיךְ בָּאָרֶץ - נַעֲשָׂה אוֹתוֹ אִילָן כְּאִלּוּ עַתָּה נִטַּע, וְחַיָּב בְּעָרְלָה. וּמוֹנֶה לָאִילָן וּלְמַה שֶׁצָּמַח מִן הַהַבְרָכָה מִשָּׁעָה שֶׁנֶּעֱקַר.

יח. הֲרֵי שֶׁהִבְרִיךְ בַּד בָּאָרֶץ וְצָמַח, וְהִבְרִיךְ בַּד אֶחָד מִמַּה שֶׁצָּמַח בָּאָרֶץ וְצָמַח, וְחָזַר וְהִבְרִיךְ מִן הַשְּׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ הֵן [מֵאָה] מְעֹרִין זֶה בָּזֶה, הוֹאִיל וְלֹא נִפְסְקוּ מִן הָעִקָּר הָרִאשׁוֹן - הַכֹּל מֻתָּר. וְאִם נִפְסַק עִקָּר הָרִאשׁוֹן - מוֹנֶה לַכֹּל מִשָּׁעָה שֶׁנִּפְסַק.

יט. אִילָן הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּזַע - פָּטוּר מִן הָעָרְלָה; מִן הַשָּׁרָשִׁים - חַיָּב. יַלְדָּה פְּחוּתָה מִטֶּפַח - חַיֶּבֶת בְּעָרְלָה כָּל שְׁנוֹתֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֵית כִּנְטִיעָה בַת שְׁנָתָהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּנְטִיעָה אַחַת, אוֹ שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצְאָה זָנָב; אֲבָל אִם הָיָה הַכֶּרֶם כֻּלּוֹ פָּחוֹת מִטֶּפַח - הֲרֵי זֶה יֵשׁ לוֹ קוֹל, וּמוֹנִין כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹנִין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת.

כ. נוֹטְעִין יִחוּר שֶׁל עָרְלָה, וְאֵין נוֹטְעִין אֶגּוֹז שֶׁל עָרְלָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פְּרִי, וּפֵרוֹת עָרְלָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת. וְאִם עָבַר וְנָטַע אֶגּוֹז שֶׁל עָרְלָה - הֲרֵי הַצּוֹמֵחַ מֻתָּר כִּשְׁאָר הָאִילָנוֹת.

כא. וְכֵן אֵין מַרְכִּיבִין כַּפְנִיּוֹת שֶׁל עָרְלָה בִּדְקָלִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כִּפְרִי. עָבַר וְהִרְכִּיב - מֻתָּר. שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי גּוּרְמִין, אֶחָד אָסוּר וְאֶחָד מֻתָּר - הֲרֵי זֶה הַנִּגְרָם מִשְּׁנֵיהֶם מֻתָּר. לְפִיכָךְ, הַצּוֹמֵחַ מִפֵּרוֹת עָרְלָה - מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי גָּרַם לַצְּמִיחָה הַפְּרִי הָאָסוּר וְהָאָרֶץ הַמֻּתֶּרֶת.

יום שלישי כ"ג שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק אַחַת עֶשְׂרֵה[1]

1) יבאר מהו וידוי מעשר, ובאיזו שנה הוא הוידוי. ואם מתודה ביום או בלילה. ודין שאינו מתודה עד שלא ישאר אצלו אחת מהמתנות. וכיצד הוא עושה אם נשארו. שצריך להפריש כל המתנות על הסדר, ואח"כ יתודה. נשרף טבלו או אם נתן מעשר ראשון לכהן אם מתודה. מי שאין לו אלא בכורים או שאין לו אלא תרומה, אם הוא מתודה. פסוקי הוידוי.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְוַדּוֹת[2] לִפְנֵי יְיָ אַחַר שֶׁמּוֹצִיאִין[3] כָּל הַמַּתָּנוֹת[4] שֶׁבְּזֶרַע הָאָרֶץ[5]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא[6] וִדּוּי מַעֲשֵׂר[7].

2) כל הוידויים הם על החטא כמו "והתוודה אשר חטא עליה", "והתוודה עליו את כל עוונות בני ישראל", ואף כאן הוא מתוודה על כי בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות אשר להם היו ראויות תרומות ומעשרות כאמרו "ואטמא אותם במתנותם, בהעביר כל פטר רחם" וזהו וידוי מעשר שהזכירו רבותינו ז"ל. והוידוי הוא: לקרוא את פסוקי התורה בדברים: "בערתי הקודש מן הבית וגו' כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש". ואינו אומר הדרשות שבמעשר שני. 3) כלומר, מוציאין מרשותו: תרומות ומעשרות, ולקט שכחה ופאה - לכהנים, ללויים, ולעניים, ומעשר שני ונטע רבעי הוא מבער על ידי זריקה לים או שריפה באש. 4) היינו מתנות כהונה ולוייה ועניים. ואף מעשר שני בכלל זה, שהוא מתנה לה' שנאמר "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא קודש לה'", והוא ממון גבוה. 5) היינו תרומות ומעשרות

ומתנות עניים, לאפוקי מתנות אחרות שבבהמה ושבאדם, שאין להן כל קשר עם הוידוי. 6) בלשון חכמים. 7) אף על פי שהוידוי הוא על ביעור כל המתנות שבזרע הארץ, קראוהו "וידוי מעשר", מפני שעיקר הוידוי הוא במעשר שני.

ב. וְאֵין מִתְוַדִּין וִדּוּי זֶה אֶלָּא אַחַר הַשָּׁנָה שֶׁמַּפְרִישִׁין בָּהּ מַעְשַׂר עָנִי[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר[9] וְאָמַרְתָּ[10] לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת.

8) כלומר, ברביעית ובשביעית שהן לאחר השנה השלישית והשישית, שהן שנות מעשר עני. 9) וגומר: "את כל מעשר תבואתך" וכו', היינו אף מעשר עני. 10) וזו היא מצוות וידוי מעשר.

ג. אֵימָתַי מִתְוַדִּין? בְּמִנְחָה[11] בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל פֶּסַח[12] שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר - בָּרֶגֶל שֶׁכָּל הַמַּעַשְׂרוֹת כְּלִים בּוֹ[13]; וְאֵין הַפֶּסַח[14] מַגִּיעַ מִשָּׁנָה רְבִיעִית אֶלָּא כָּל[15] פֵּרוֹת שְׁלִישִׁית נִתְעַשְּׂרוּ, בֵּין פֵּרוֹת הָאִילָן[16] בֵּין פֵּרוֹת הָאָרֶץ.

11) ואף על פי ש"כל היום כשר לוידוי" - איחרוהו לוידוי כל עוד שיכולים לאחרו. ואין לך זמן מאוחר ביום טוב אלא מנחה. 12) "ויתוודה ביום טוב ראשון של פסח - כדי שיהיה לו מה לוכל (=לאכול) ברגל (כגון מעשר שני ונטע רבעי שהם נאכלים לבעלים, שאף על פי שכבר ביער מערב יום טוב, מותר להשאיר לעצמו לצורך סעודת יום טוב, ואינו יכול לומר "ביערתי הקודש מן הבית") ויתוודה בשחרית - עד כאן מצוה לאכול (כלומר, סעודת שחרית של יום טוב שהיא מצוה. אבל סעודה שלישית אינה ביום טוב, ולכן מתוודה במנחה)". 13) כלומר, כשהרגל בא כבר הספיק לעשר את כל הפירות של השנה הקודמת. 14) ירושלמי שם הלכה ג: "אימתי הוא מכלה לעשר את כל הפירות, בפסח של רביעית", והוא הדין של שישית בשביעית. 15) כלומר, כשכל. 16) לדעת רבינו גם פירות האילן מתעשרים מן התורה.

ד. אֵין מִתְוַדִּין אֶלָּא בַּיּוֹם[17], וְכָל הַיּוֹם[18] כָּשֵׁר לְוִדּוּי הַמַּעֲשֵׂר. וּבֵין בִּפְנֵי הַבַּיִת וּבֵין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת - חַיָּב לְבַעֵר וּלְהִתְוַדּוֹת[19].

17) ולא בלילה. 18) משנה שם:"זה הכלל, דבר שמצוותו ביום, כשר כל היום". 19) אלא שבפני הבית מצוה להתוודות במקדש, שנאמר: לפני ה', וכיוון שאף בפני הבית, אם התוודה בכל מקום יצא, בדיעבד, לכן מתוודה אף שלא בפני הבית, שכיוון שאין לנו מקדש, הרי זה כדיעבד. ובירושלמי תענית פרק א הלכה ד: "חד בר נש הווה מפיק מעשרותיו כתיקנן (=שהוציא מעשרותיו כתיקונן), אמר ליה רבי מנא, קום אמור: ביערתי הקודש מן הבית". הרי שמתוודין אף שלא בפני הבית. והראב"ד חולק וסובר שאין וידוי מעשר אלא במקדש.

ה. וִדּוּי זֶה[20] נֶאֱמַר בְּכָל לָשׁוֹן[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ - בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאַתָּה אוֹמֵר. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד אוֹמְרוֹ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[22], וְאִם רָצוּ רַבִּים לְהִתְוַדּוֹת כְּאֶחָד[23] - מִתְוַדִּין.

20) אבל וידוי בכורים אינו אלא בלשון הקודש. 21) במשנה סוטה לב. "אלו נאמרין בכל לשון וכו', וידוי מעשר". ובגמרא שם: "מנלן, דכתיב, "ואמרת לפני ד' אלוקיך ביערתי הקודש מן הבית", ויליף (=לומד) אמירה מסוטה, בכל לשון שהוא אומר". 22) ולא שיתוודו שניים בבת אחת, ולמד כן ממה שנאמרה כל הפרשה בלשון יחיד, ואולי מצא כן רבינו בדברי חכמינו ז"ל. 23) כלומר, אחד אומר וכולם שומעים.

ו. וּמִצְוָתוֹ[24] בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: לִפְנֵי יְיָ; וְאִם הִתְוַדָּה בְּכָל מָקוֹם[25] - יָצָא[26].

24) של הוידוי, לכתחילה. 25) אפילו בזמן הבית. 26) למד כן רבינו, ממה שאמרו בירושלמי, שוידוי מעשר נוהג אף שלא בפני הבית, משמע שאף בזמן הבית יצא בדיעבד אם התוודה חוץ למקדש.

ז. אֵינוֹ מִתְוַדֶּה עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר אֶצְלוֹ אַחַת מִן הַמַּתָּנוֹת, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בְּוִדּוּי: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת[27]. וְעֶרֶב יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן[28] הָיָה הַבְּעוּר[29], וּלְמָחָר מִתְוַדִּין.

27) ואם נשתיירו בידו מתנות, הרי הוא משקר. 28) של פסח. 29) ואינו מבער ביום טוב עצמו, שאם עדיין לא הפריש אסור להפריש בחג.

ח. כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? אִם נִשְׁאַר אֶצְלוֹ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - נוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן; מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן - נוֹתְנוֹ לַלֵּוִי[30]; מַעְשַׂר עָנִי - נוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים. נִשְׁאֲרוּ אֶצְלוֹ פֵּרוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל זַיְתִים אוֹ נָטַע רְבָעִי אוֹ מָעוֹת פְּדְיָתָן[31] - הֲרֵי זֶה מְבַעֲרָן וּמַשְׁלִיךְ לַיָּם אוֹ שׂוֹרֵף. נִשְׁאַר אֶצְלוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל דְּמַאי - אֵינוֹ חַיָּב לְבַעֲרוֹ[32]. נִשְׁאַר אֶצְלוֹ בִּכּוּרִים - הֲרֵי הֵן מִתְבַּעֲרִין בְּכָל מָקוֹם[33].

30) שלא קנס עזרא, שלא יתנו ללויים מעשר ראשון, אלא בזמנו. 31) כלומר, מעת שחילל עליהן מעשר שני או נטע רבעי. 32) דמאי פרק א משנה ב: "הדמאי וכו' ואין לו ביעור. והמדובר שם במעשר שני, ותרומת מעשר של דמאי שנותנו לכהן - גם בשעת הביעור נותנו לכהן, ומעשר ראשון ומעשר עני של דמאי, שאף בתחילה אינו נותנם לכהן, גם בשעת הביעור אינו נותנם. 33) כלומר, אף שמצוות עשה להביא ביכורים למקדש, יכול לבערם בכל מקום כשמגיע זמן הביעור.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁשּׂוֹרֵף וּמְבַעֵר[34]? כְּשֶׁנִּשְׁאֲרוּ אֶצְלוֹ פֵּרוֹת[35] שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כֻּלָּן קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס יוֹם טוֹב; אֲבָל אִם נִשְׁאַר תַּבְשִׁיל שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנָטַע רְבָעִי - אֵינוֹ צָרִיךְ לְבַעֲרוֹ, שֶׁהַתַּבְשִׁיל כִּמְבֹעָר[36]. וְכֵן[37] יַיִן וְתִבְלִין - הֲרֵי הֵן כִּמְבֹעָרִין[38].

34) כלומר, שחייב לבער. 35) כשהם חיים ולא מבושלים. 36) "לפי שאם יישאר וישהה (את התבשיל), יפסיד". 37) ירושלמי שם: "הכל מודים בפת ושמן שהוא צריך לבער [צריך לומר, שפת שהתקשתה אפשר לרככה במים ולא נפסדה] ביין ותבלין שהוא כמבוער. מה פליגין [=במה נחלקו] בתבשיל". 38) שהיין אם ישהה יחמיץ והתבלין, יפוג טעמו.

1 **י. פֵּרוֹת שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת בְּשָׁעַת**
2 **הַבְּעוּר[39] - אֵין מְעַכְּבִין אוֹתוֹ לְהִתְוַדּוֹת, וְאֵינוֹ חַיָּב**
3 **לְבַעֲרָן.**

39) כלומר, בערב יום טוב אחרון של פסח.

4 **יא. מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו[40] רְחוֹקִין מִמֶּנּוּ וְהִגִּיעַ יוֹם**
5 **הַבְּעוּר - הֲרֵי זֶה קוֹרֵא שֵׁם[41] לַמַּתָּנוֹת, וּמְזַכֶּה לָהֶן**
6 **לְבַעְלֵיהֶן עַל גַּב קַרְקַע[42] אוֹ לְמִי שֶׁזּוֹכֶה לָהֶן[43]**
7 **לְבַעְלֵיהֶן, וּמִתְוַדֶּה לְמָחָר. שֶׁנִּתִּינַת הַמְּטַלְטְלִין עַל**
8 **גַּבֵּי קַרְקַע אֵינָהּ אֶלָּא מַתָּנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִזּוּק[44]. אֲבָל**
9 **אֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְנוֹת לָהֶם הַמַּעֲשֵׂר בַּחֲלִיפִין, מִפְּנֵי**
10 **שֶׁנִּרְאֶה כִּמְכִירָה, וְהַמַּעַשְׂרוֹת[45] וְהַתְּרוּמוֹת וְהַמַּתָּנוֹת[46]**
11 **- נֶאֱמַר בָּהֶן נְתִינָה[47], לֹא מְכִירָה.**

40) שהם טבל. 41) וצריך לציין מקום המתנות בכרי: "בצפונו או בדרומו". אבל בלי ציון מקום לא אמר כלום. 42) בבבא מציעא יא: "אמר ליה ההוא מדרבנן, רבן גמליאל, מטלטלי אגב קרקע הקנה להם". 43) כמו שזיכה רבן גמליאל לעניים, ביד עקיבא בן יוסף. 44) כלומר, אף שהקרקע עצמה נקנית בכסף, והרי זה כמכר המתנות, אינן אלא מתנה אגב הקרקע, ולא נקנו יחד עם הקרקע תמורת הכסף. 45) מעשר ראשון, תרומה גדולה ותרומת מעשר. 46) מתנות עניים. 47) במעשרות: "נתתיו ללוי" "זה מעשר לוי". ובתרומות: "וגם נתתיו" "זו תרומה ותרומת מעשר". ובמתנות עניים: "ולגר ליתום ולאלמנה" "זה מעשר עני, הלקט והשכחה והפאה".

12 **יב. וּמִנַּיִן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת עַד שֶׁיּוֹצִיא כָּל**
13 **הַמַּתָּנוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת. הַקֹּדֶשׁ**
14 **- זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי, הַקְּרוּי קֹדֶשׁ. מִן הַבַּיִת**
15 **- זוֹ חַלָּה, שֶׁהִיא הַמַּתָּנָה שֶׁל כֹּהֲנִים בַּבַּיִת. נְתַתִּיו**
16 **לַלֵּוִי - זֶה מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. וְגַם נְתַתִּיו - מִכְּלָל**
17 **שֶׁקִּדְּמַתּוּ מַתָּנָה אַחֶרֶת[48], וְהִיא תְּרוּמָה גְּדוֹלָה**
18 **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[49]. לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה - זֶה מַעֲשַׂר**
19 **עָנִי[50] וְלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה[51]. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לֶקֶט**
20 **שִׁכְחָה וּפֵאָה מְעַכְּבִין אֶת הַוִּדּוּי[52].**

48) "ואמרו: וגם נתתיו ללוי, יורה על מעלה שניה קדמה לו [למעשר ראשון], לפי שמלת "וגם" אצלם, תוספת, כמו הנוסף עליו". 49) אין הכוונה לומר ש"וגם נתתיו" מדבר על תרומת מעשר, שהרי אף על פי שבדיעבד חלה הפרשת תרומת מעשר לפני הפרשת מעשר ראשון, אבל הרי לכתחילה אין לעשות כן, אלא הכוונה שלמדים תרומת מעשר מתרומה גדולה. 50) [המתחלק בתוך הבית. אבל מעשר עני המתחלק בגורן אינו בכלל פסוק זה. 51) [אף על פי שאין בהם מצוות נתינה, שהרי "עזיבה" נאמר בהם - נראה שחכמים תקנו כן למצוה לכתחילה, שלא יתוודה עד שיקיים גם מצוות אלו. ואם כן גם מעשר עני המתחלק בגורן, שגם בו לא נאמרה נתינה אלא עזיבה אף הוא בכלל זה, מדרבנן]. 52) כיוון שלא נאמרה "נתינה", אלא "עזיבה" ולכן אינם בכלל "וגם נתתיו", האמור בפרשת הוידוי.

21 **יג. וְצָרִיךְ לְהַפְרִישׁ הַמַּתָּנוֹת עַל הַסֵּדֶר וְאַחַר כָּךְ**
22 **יִתְוַדֶּה. שֶׁנֶּאֱמַר: כְּכָל מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי; הָא אִם**
23 **הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לְרִאשׁוֹן[53] - אֵינוֹ יָכוֹל**
24 **לְהִתְוַדּוֹת[54]. נִשְׂרַף טִבְלוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת,**
25 **שֶׁהֲרֵי לֹא הִפְרִישׁ מַתָּנוֹת וְלֹא נְתָנָן לְבַעְלֵיהֶן. וּבַזְּמַן**
26 **שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַכֹּהֲנִים[55] - לֹא הָיוּ**
27 **מִתְוַדִּין; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי[56].**

53) שעבר על לא תעשה. 54) שאינו יכול לומר: "עשיתי ככל אשר צויתני". 55) היינו בזמנו של עזרא. 56) שהרי הוא נותנו לכהן.

28 **יד. מִי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּלְבַד - מִתְוַדֶּה;**
29 **שֶׁעִקַּר הַוִּדּוּי בְּמַעֲשֵׂר הוּא[57]. וְכֵן אִם לֹא הָיָה לוֹ**
30 **אֶלָּא בִּכּוּרִים בִּלְבַד - מִתְוַדֶּה[58]; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּעַרְתִּי**
31 **הַקֹּדֶשׁ - הַקֹּדֶשׁ הָרִאשׁוֹן[59], שֶׁהוּא הַבִּכּוּרִים. אֲבָל מִי**
32 **שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא תְּרוּמָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ - אֵינוֹ מִתְוַדֶּה;**
33 **שֶׁאֵין הַתְּרוּמָה טְעוּנָה וִדּוּי אֶלָּא בִּכְלַל שְׁאָר**
34 **הַמַּתָּנוֹת[60].**

57) ששורפין אותו, ולשון "ביערתי", שייך בו יותר מכולן. 58) שאף ביכורים מתבערים. 59) שהביכורים מפרישים אותם תחילה לכל. 60) ונראה שאף אם היה לו מעשר ראשון לבד אינו מתוודה. וטעם הדבר, שכל המתנות נותנן לבעליהם ואינו מבערם, ואינו יכול לומר עליהן "ביערתי הקודש מן הבית".

35 **טו. לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ - שֶׁלֹּא הִפְרִישׁ מִמִּין עַל**
36 **שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְלֹא מִן הַתְּלוּשׁ עַל הַמְחֻבָּר, וְלֹא מִן**
37 **הַמְחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ, וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא**
38 **מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. וְלֹא שָׁכַחְתִּי - שֶׁלֹּא שָׁכַח[61]**
39 **מִלְּבָרְכוֹ[62] וּמִלְּהַזְכִּיר שְׁמוֹ[63] עָלָיו[64]. לֹא אָכַלְתִּי בְּאֹנִי**
40 **מִמֶּנּוּ. הָא אִם אֲכָלוֹ בַּאֲנִינָה - אֵינוֹ מִתְוַדֶּה[65]. וְלֹא**
41 **בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא. הָא אִם הִפְרִישׁוֹ בְּטֻמְאָה[66] -**
42 **אֵינוֹ מִתְוַדֶּה. וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת - שֶׁלֹּא לָקַח**
43 **מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִין, וְלֹא נְתָנוֹ לְאוֹנְנִים אֲחֵרִים[67].**
44 **שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְיָ אֱלֹהָי - שֶׁהֱבִיאוֹ לְבֵית הַבְּחִירָה[68].**
45 **עָשִׂיתִי כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי - שֶׁשָּׂמַח[69] וְשִׂמַּח בּוֹ[70];**
46 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב.**

61) ולא היה לו לשכוח, ולפיכך קרוב הוא להיות פושע. 62) יש אומרים כי הכוונה לברכת המזון שלאחר המזון, שהיא מן התורה. 63) וכן מלכותו של הקב"ה, שכל ברכה

שאין בה הזכרת השם ומלכות, אינה ברכה. 64) על הפירות שאכל, כגון מעשר שני ונטע רבעי שהם לבעלים. ומכיוון שלא נאמר כאן שאם עבר עליהם אינו מתוודה, נראה שאינם מעכבים את הוידוי, לפי שבכל אלה אין תרומתו תרומה ואין מעשרותיו מעשר, ואם כן לא קלקל במתנות עצמם כלום. 65) כיוון שקלקל במתנה עצמה, שאכלה שלא כדין. 66) [בתוספתא שם, הלכה כד: "דבר אחר [ביערתי הקודש מן הבית], כיוון שהפרשתו מן הבית אין אתה זקוק לו", וכוונת התוספתא, שהפרשתו מן הבית זו ביעורו. וזו כוונת המשנה כאן, שכיוון שהפרישן מן הבית ונתן המתנות למי שחייב לתיתן, או שנתן מעשר שני לחבירו קודם זמן הביעור, והמתנות היו טמאות, או שהיו טהורות וימצאם הטמא, ונמצא שיאכלו המתנות בטומאה והמפרישן מן הבית הוא שגרם לזה]. 67) שאם נתן להם, הרי הכשילם באכילה באינות. ולא נאמר כאן אם עבר מה דינו: אם מתוודה או לא. 68) כלומר, הביכורים. אבל מעשר שני, דיו אם הביאו לפנים מן החומה. 69) בין במעשר שני שנאמר בו "ושמחת אתה וביתך" ובין בביכורים שנאמר בהם "ושמחת בכל הטוב". 70) בביכורים שנאמר בהם "ושמחת בכל הטוב וגו' אתה והלוי והגר אשר בקרבך".

1 **טז. הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם, עַד כַּאֲשֶׁר**
2 **נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ - זוֹ בַּקָּשָׁה**
3 **שֶׁיִּתֵּן[71] טַעַם בַּפֵּרוֹת[72].**

71) הקב"ה. 72) "עניינו, שיהיו שמנות וטובות הטעם. וזה הדרש שהוא דורש בכאן [במשנה] זו הפרשה מלה במלה אין רצונו שיאמר אדם זה בשעת הוידוי, אבל יודיענו בכאן על דרך הפירוש ענייני זאת הפרשה, אבל בשעת הקריאה אינו קורא אלא הפרשה בלשונה כמו שניתנה על ידי הנביא [משה רבינו]". וצריך עיון למה השמיט רבינו יתר הבקשות שנזכרו במשנה שם "וברך את עמך ישראל בבנים ובבנות וכו' בטל ומטר ובוולדות בהמה"? (רדב"ז).

4 **יז. יִשְׂרָאֵל וּמַמְזֵרִים[73] - מִתְּוַדִּים, אֲבָל לֹא גֵּרִים**
5 **וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים; מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ,**
6 **וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּ לָנוּ. כֹּהֲנִים**
7 **וּלְוִיִּים - מִתְוַדִּים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָטְלוּ חֵלֶק**
8 **בָּאָרֶץ, יֵשׁ לָהֶם עָרֵי מִגְרָשׁ.**

73) נראה, שהחידוש כאן, שלא נאמר כיון שאין הוא זרע כשר, איך הוא בכלל הכתוב: "ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך", שגרשו בו: "זרע המיוחס אחריך", אלא הרי הוא כבנו לכל דבר (תוס' אנשי שם).

סִלְקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי

יום רביעי כ"ד שבט ה'תשע"ו

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין

יֵשׁ בִּכְלָלָן תֵּשַׁע מִצְוֹת. שְׁמוֹנֶה מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים וּלְהַעֲלוֹתָן בַּמִּקְדָּשׁ. ב) שֶׁלֹּא יֹאכַל הַכֹּהֵן בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם. ג) לִקְרוֹת עֲלֵיהֶן. ד) לְהַפְרִישׁ חַלָּה לַכֹּהֵן. ה) לָתֵת לַכֹּהֵן זְרוֹעַ וּלְחָיַיִם וְקֵבָה. ו) לִתֵּן לוֹ רֵאשִׁית הַגֵּז. ז) לִפְדּוֹת בְּכוֹר הַבֵּן וְלִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן. ח) לִפְדּוֹת פֶּטֶר חֲמוֹר וְלִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ לַכֹּהֵן. ט) לַעֲרֹף פֶּטֶר חֲמוֹר אִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

9 **א. עֶשְׂרִים[2] וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת נִתְּנוּ לַכֹּהֲנִים, וְכֻלָּן**
10 **מְפֹרָשִׁין בַּתּוֹרָה[3], וְעַל כֻּלָּן נִכְרְתָה בְּרִית לְאַהֲרֹן[4]. וְכָל**
11 **כֹּהֵן[5] שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בָּהֶן - אֵין לוֹ חֵלֶק בַּכֹּהֲנִים[6], וְאֵין**
12 **נוֹתְנִין לוֹ מַתָּנָה מֵהֶן[7].**

1) יבאר שכ"ד מתנות ניתנו לכהנים. והכהן שאינו מודה בהן. והאוכל מהן מאי מברך. 2) תוספתא חלה פ"ב הלכה ח, הובאה בחולין קלג: ובבבא קמא קי:. והקדים רבינו פרק זה, כדי ליתן טעם מדוע כתב הלכות ביכורים וחלה ומתנות וראשית הגז ופדיון הבן ופטר חמור, כאחד (רדב"ז). 3) בתוספתא שם: "עשרים וארבע מתנות כהונה לאהרן ובניו בכלל ובפרט ובברית מלח". "בכלל" היינו שנתפרשו בתורה בכללן, שנאמר (במדבר יח, ח) "לכל קדשי בני ישראל, לך נתתים". "ובפרט", היינו שכל מתנה ומתנה נתפרשה בתורה (תוספתא כפשוטה שם, בשם רב חנינאי גאון). 4) כמו שנאמר (שם, יט) "כל תרומות הקדשים וגו' ברית מלח עולם היא". 5) בחולין קלב: "ואמר רב חסדא, כ"ד מתנות כהונה, כל כהן שאינו בקי בהן, אין נותנין לו מתנה. ולאו מילתא היא. דתניא, וכו' וכל כהן שאינו מודה בה (בעבודה), אין לו חלק בכהונה. טעמא, דאינו מודה בה, הא מודה בה אף־על־גב דאינו בקי בהן (וקשה לרב חסדא שתלה הדבר בבקיאות במתנות)". ומדברי הגמרא נראה, שלא היה קשה לרב חסדא אלא משום שתלה הדבר בבקיאות, כנ"ל, אבל אם היה רב חסדא אומר, כ"ד מתנות כל שאינו מודה בהן אין נותנין לו מתנה, לא היה קשה כלום. הרי שלא רק מי שאינו מודה בעבודה, אין לו חלק בכהונה, אלא אף מי שאינו מודה במתנות. וראה בכסף־משנה ובמעשה־רוקח. 6) כלומר, אין נותנים לו לעבוד עבודה. ומקור הדבר, מהברייתא הנ"ל, שהקשו ממנה על רב חסדא. 7) כרב חסדא הנ"ל.

13 **ב. וְכָל הָאוֹכֵל מַתָּנָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קְדֻשָּׁה[8] - מְבָרֵךְ:**
14 **אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לֶאֱכֹל כָּךְ**
15 **וָכָךְ.**

8) כמו תרומה וחלה שהן קודש (פ"ז מהלכות תרומות הלכה א, ולהלן הלכה ו). אבל לא ראשית הגז וכיוצא בה, שאינם קרויים קודש (להלן הלכות ו־ז), שאכילתן מצוה, ראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכה כב, ובפ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכה א ואילך.

16 **ג. שְׁמֹנֶה[9] מַתָּנוֹת מֵהֶם[10] - אֵין אוֹכְלִים אוֹתָן הַכֹּהֲנִים**
17 **אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[11] לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעַזָּרָה[12]. וְחָמֵשׁ[13]**

מַתָּנוֹת - אֵין אוֹכְלִין אוֹתָן אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם לִפְנִים מֵחוֹמַת הָעִיר[14]. וְחָמֵשׁ[15] מַתָּנוֹת - אֵין זוֹכִין בָּהֶן[16] מִן הַתּוֹרָה[17] אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד. וְחָמֵשׁ[18] מַתָּנוֹת - זוֹכִין בָּהֶן בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּמַתָּנָה אַחַת[19] - זוֹכִין בָּהּ מִן הַמִּקְדָּשׁ.

9) בתוספתא שם, חלקו את המתנות באופן אחר, וכתבו רבינו להלן בהלכה יב. 10) מכ"ד המתנות הנ"ל. 11) ולא בכל העיר. 12) עזרת ישראל ולא עזרת נשים. וראה בהלכות מעשה הקרבנות שם, שלכתחילה אין לאכול בהיכל. 13) ראה להלן בהלכה ה. 14) והחלונות ועובי החומה - כלפנים (הלכות מעשה הקרבנות שם סוף הלכה ה). 15) ראה להלן הלכה ו. 16) הכהנים. 17) דקדק לכתוב "מן התורה", משום תרומה ותרומת מעשר וחלה, שהן מחמש המתנות הנ"ל (להלן שם), ונוהגות מדרבנן אף בחוצה לארץ, ראה למעלה פ"א מהלכות תרומות הלכות ד-ו. 18) ראה להלן הלכה ז. 19) ראה להלן הלכה ח.

ד. מָה הֵן הַשְּׁמֹנֶה שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ? בְּשַׂר הַחַטָּאת, אֶחָד חַטַּאת הָעוֹף וְאֶחָד חַטַּאת הַבְּהֵמָה[20]; וּבְשַׂר הָאָשָׁם, בֵּין תָּלוּי בֵּין וַדַּאי[21]; וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר[22]; וּמוֹתַר הָעֹמֶר[23]; וּשְׁיָרֵי מִנְחוֹת[24] יִשְׂרָאֵל[25]; וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[26]; וְלֶחֶם הַפָּנִים[27]; וְלֹג שֶׁמֶן[28] שֶׁל מְצֹרָע. אֵלּוּ אֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ.

20) כן הוא בתוספתא שם, ובספרי לפרשת קרח (לבמדבר יח, כ). אבל להלן בהלכה יג מנאן בשתים. 21) כנ"ל. 22) ראה בפ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ד, ובפ"י שם סוף הלכה ג. 23) כלומר, הנשאר לאחר הקמיצה וההקטרה, וראה בפ"ז מהלכות תמידין ומוספין הלכה יב. 24) הנשאר אחר הקמיצה וההקטרה, כנ"ל. 25) אבל מנחת כהנים אינה נקמצת, אלא נשרפת כולה (פי"ב מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ט). 26) ראה בפ"ח מהלכות תמידין ומוספין הי"א. 27) שם פ"ד הלכה ט. 28) ראה בפ"ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ג.

ה. וּמָה הֵן הֶחָמֵשׁ שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם? חָזֶה וָשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים[29]; וְהַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה; וְהַמּוּרָם מֵאֵיל נָזִיר[30]; וּבְכוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה[31]; וְהַבִּכּוּרִים[32]. אֵלּוּ אֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם.

29) ראה בפ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ד-ה. 30) הלכות מעשה הקרבנות שם. 31) ראה בפ"א מהלכות בכורות הלכה ב. 32) להלן פ"ג הלכה ג.

ו. וּמָה הֵן הֶחָמֵשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל? הַתְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְהַחַלָּה[33]. וּשְׁלָשְׁתָּן קֹדֶשׁ[34]. וְרֵאשִׁית הַגֵּז[35], וּשְׁדֵה אֲחֻזָּה[36]. וּשְׁנֵיהֶן חֵלִין[37]. אֵלּוּ אֵינָן זוֹכִין בָּהֶן מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[38]. וְאֵין אוֹכְלִין תְּרוּמוֹת וְחַלּוֹת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[39].

33) שנקראת תרומה, כדלהלן בפ"ה הלכה יג. 34) ראה בפ"ז מהלכות תרומות הלכה א, ופט"ו שם הלכה כ. 35) להלן פ"י הלכה א. 36) ראה בפ"ד מהלכות ערכין, הלכות א-ב, יט. 37) שדה אחוזה חולין הוא, שהרי הכהנים פודין אותו (שם הלכה יט). ולענין ראשית הגז, ראה להלן פ"י הלכה יז. 38) ראה למעלה בהלכה ג. 39) ולא בחוצה-לארץ, שכשיצאו לשם - נטמאו מיד (פ"ב מהלכות תרומות הלכה יז).

ז. וּמָה הֵן הֶחָמֵשׁ שֶׁזּוֹכִין בָּהֶן הַכֹּהֲנִים בְּכָל מָקוֹם[40]? הַמַּתָּנוֹת[41], וּפִדְיוֹן הַבֵּן[42], וּפֶטֶר חֲמוֹר[43], וְגֶזֶל הַגֵּר[44], וְהַחֲרָמִים[45]. וַחֲמִשְׁתָּן חֵלִין לְכָל דָּבָר[46].

40) בין בארץ בין בחוץ-לארץ. 41) זרוע לחיים וקיבה שנותן כל זובח בהמה טהורה. והן הנקראות בכל מקום מתנות (להלן פ"ט הלכה א). 42) להלן פי"א. ומצות פדיון הבן נוהגת אף בחוץ-לארץ (להלן פי"ב הלכה א). 43) להלן שם. 44) ראה בפ"ח מהלכות גזילה, מההלכה ה ואילך. 45) כלומר, חרמי כהנים. וראה בפ"ו מהלכות ערכין, מהלכה ד ואילך. 46) ראה להלן פ"ט הלכה כ, ובהלכות גזילה שם ראש הלכה ח, ובהלכות ערכין שם הלכה ה.

ח. וְהַמַּתָּנָה שֶׁזּוֹכִין בָּהּ מִן הַמִּקְדָּשׁ[47] הוּא עוֹרוֹת הָעוֹלוֹת[48]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים - כֻּלָּן לַכֹּהֲנִים[49].

47) כלומר, שאין הישראל נותן לכהן, אלא נוטלין חלקם מן המקדש. 48) שהן קדשי קדשים. 49) ראה בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יט.

ט. הַשְּׁמֹנֶה מַתָּנוֹת[50] שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ - כֻּלָּן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים הֵן, וְאֵינָן נֶאֱכָלִים אֶלָּא לִזְכָרֵי כְּהֻנָּה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[51]. וּבָהֶן נֶאֱמַר: כָּל זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתוֹ[52] וְגוֹמֵר.

50) הנ"ל בהלכה ד. 51) ראה הלכות מעשה הקרבנות שם הלכה ג. פ"ט ה"א, פ"י ה"ג, ופי"ב ה"ג. 52) צ"ל: אותה.

י. הֶחָמֵשׁ שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם[53] - הֵן קָדָשִׁים קַלִּים, וְנֶאֱכָלִין לִזְכָרִים וְלִנְקֵבוֹת[54]. וּבָהֶן נֶאֱמַר: לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ וּלְבִנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק עוֹלָם[55]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין נִתָּנִין אֶלָּא לִזְכָרֵי כְּהֻנָּה, שֶׁהֲרֵי לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר הֵן[56]. וְהַבִּכּוּר[57] - מַקְרִיבִין חֶלְבּוֹ וְדָמוֹ, וְאֵין מַקְרִיבוֹ אֶלָּא אִישׁ[58]. וְכֵן עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים[59], וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה[60], וְהַחֲרָמִים[61], וְגֶזֶל הַגֵּר[62] - אֵין זוֹכִין בָּהֶן אֶלָּא אַנְשֵׁי מִשְׁמָר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[63]. וְכֵן פִּדְיוֹן הַבֵּן - לִזְכָרֵי כְּהֻנָּה; שֶׁכֵּן נֶאֱמַר בּוֹ: וְנָתַתָּ הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו[64]. וּפֶטֶר חֲמוֹר - לִזְכָרֵי כְּהֻנָּה; שֶׁדִּין הַבִּכּוֹרוֹת כֻּלָּן שָׁוֶה[65]: לִזְכָרִים וְלֹא לִנְקֵבוֹת.

53) הנ"ל בהלכה ה. 54) ראה בפ"י שם הלכות ד-ה. 55) פסוק זה נאמר בחזה ושוק של שלמים (שם הלכה ד). ובמורם מתודה ואיל נזיר נאמר (במדבר יח, יט) "כל תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישראל לה' נתתי לך

ולבניך ולבנותיך" (שם הלכה ד). ובבכור נאמר (שם, יז־יח) "אך בכור שור וגו' ובשרם יהיה לך, כחזה התנופה וכשוק הימין" (שם הלכה ה). ובביכורים נאמר (שם, יג) "ביכורי כל אשר בארצם וגו' כל טהור בביתך יאכלנו" ו"כל טהור" לרבות אשתו, ראה מנחות פד: 56) כמפורש להלן פ"ג הלכה א, וכן הוא במשנה סוף ביכורים: "נותנין אותם לאנשי משמר, והם מחלקין ביניהם כקדשי המקדש", והם נותנים אותם גם לנשים. וראה בחזון־איש. 57) שאינו ניתן לאנשי משמר (פ"א מהלכות בכורות הלכה טו). וראה בפירוש המשנה לחלה פ"ד משנה ט. 58) ולכן נותנים את הבכור לזכרי כהונה בלבד, והללו אם ירצו יתנוהו לכהנות לאכלו (רדב"ז). 59) ראה בפ"ה מהלכות מעשה הקרבנות הלכות יט־כ. 60) ירושלמי חלה פ"ד הלכה ד. וראה בפ"ד מהלכות ערכין הלכה כד. 61) ירושלמי שם, והלכות ערכין שם. 62) ראה בפ"ב מהלכות גזילה הלכה ה. 63) במקומות הנ"ל. 64) ובחולין קלב. "אמר ליה רבי: מטונך, אהרן ובניו כתובין בפרשה (ולכן רק מנחת כהן קרבה כולה, אבל מנחת כהנת נאכלת)". וכדעת רבינו כן דעת הרא"ש והרשב"א (משנה־למלך), אבל התוספות בפסחים מט: ד"ה אמר ובעוד מקומות, חולקים וסוברים שפדיום הבן ניתן אף לכהנות. 65) כן הוא בבכורות ד. שבכור בהמה טמאה הוקשה לבכור אדם.

יא. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁנִּתָּנִין לִנְקֵבוֹת כִּזְכָרִים - חָמֵשׁ מַתָּנוֹת: תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר[66], וְחַלָּה[67], וּמַתָּנוֹת בְּהֵמָה[68], וְרֵאשִׁית הַגֵּז[69]. וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁרֵאשִׁית הַגֵּז נִתֶּנֶת לְכֹהֲנוֹת? שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ; מָה רֵאשִׁית דָּגָן נִתֶּנֶת לִנְקֵבוֹת כִּזְכָרִים[70], אַף רֵאשִׁית הַגֵּז[71].

66) ראה בפ"ו מהלכות תרומות הלכה א. 67) היא כתרומה, כדלהלן בפ"ה הלכה יג. 68) להלן פ"ט הלכה כ. 69) להלן פ"י הלכה יז. 70) כנ"ל בהלכות תרומות שם. 71) ראה להלן פ"י שם, שראשית הגז שהיא כחולין, ניתנת לכהנת אף־על־פי שהיא נשואה לישראל, ואילו תרומה שיש בה קדושה, אסורה לכהנת הנשואה לישראל באכילה (הלכות תרומות שם הלכה ז). וראה משנה־למלך.

יב. מָנוּ חֲכָמִים[72] מַתָּנוֹת אֵלּוּ עַל דֶּרֶךְ אַחֶרֶת וְאָמְרוּ: עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת כְּהֵנָּה נִתְּנוּ לְאַהֲרֹן, וְאֵלּוּ הֵן: עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ[73], אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, וְעֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין[74].

72) בתוספתא חלה פ"ב הלכה ז. 73) כלומר, שאין נאכלים אלא במקדש, כנ"ל בהלכה ד. 74) מחוץ לירושלים. מהן בתוך ארץ ישראל, ומהן אף מחוצה לה.

יג. עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ: חַטַּאת בְּהֵמָה, וְחַטַּאת הָעוֹף[75], אָשָׁם, וְאָשָׁם תָּלוּי[76], זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, וְלֹג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים, שְׂעִירֵי מְנָחוֹת, וּמוֹתַר הָעֹמֶר.

75) כן הוא בתוספתא. ולמעלה שם, מנה רבינו שתי החטאות כאחת. 76) כן הוא בתוספתא, ולמעלה שם מנאן רבינו כאחת.

יד. אַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם: הַבְּכוֹר, וְהַבִּכּוּרִים, וּמוּרָם[77] מִתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר, וְעוֹרוֹת קָדָשִׁים[78].

77) ראה להלן הלכה טו. 78) אף שכהנים זוכין בעורות מן המקדש (כנ"ל בהלכה ח), ואוכלים את דמיהן בכל מקום שירצו, מנאן רבינו בין המתנות שבירושלים, כיון שדרך הכהנים היתה למכור העורות ולאכול דמיהם בירושלים (רדב"ז למעלה בהלכה ג). וראה בתוספות חולין קלג: ד"ה ועורות, וברש"י לבבא קמא קי:

טו. עֶשֶׂר בַּגְּבוּלִין: תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְחַלָּה, וְרֵאשִׁית הַגֵּז, וְהַמַּתָּנוֹת, וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וּפִדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר, שְׂדֵה חֲרָמִים, וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה, וְגֶזֶל הַגֵּר. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, חָשַׁב כָּל הַמּוּרָם מִקָּדָשִׁים קַלִּים מַתָּנָה אַחַת. וְהֵן: חָזֶה וְשׁוֹק הַמּוּרָם מִכָּל זֶבַח שְׁלָמִים, עִם הַלֶּחֶם הַמּוּרָם עִמָּהֶם[79] [אִם הָיָה[80] תּוֹדָה, עִם הַזְּרוֹעַ הַמּוּרֶמֶת מֵאֵיל נָזִיר עִם הַלֶּחֶם הַמּוּרָם עִמָּהּ][81] עִם חָזֶה וָשׁוֹק[82]. הוֹאִיל[83] וּשְׁלָשְׁתָּן[84] שְׁלָמִים הֵן, חָשׁוּב הַמּוּרָם מֵהֶם[85] מַתָּנָה אַחַת.

79) כלומר, עם החזה והשוק. 80) זבח השלמים. ופיסקא זו איננה בדפוס רומי, אבל ישנה בדפוסים ראשונים. 81) עם הזרוע. 82) המורמים עם הזרוע, מאיל הנזיר. 83) כן הוא בחולין שם: "כיון דדמיין להדדי, חשיב להו כחדא". 84) שלמים, תודה ואיל נזיר. 85) משלמים, ותודה, ואיל נזיר.

טז. כָּל הַמַּתָּנוֹת שֶׁהֵן תְּלוּיוֹת בְּקָרְבָּנוֹת - תִּתְבָּאֵר כָּל אַחַת וְאַחַת בִּמְקוֹמָהּ בְּהִלְכוֹת קָרְבָּנוֹת[86]. וְכֵן גֵּזֶל הַגֵּר יִתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גְּזֵלָה[87]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ דִּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה וְדִין הַחֲרָמִים בְּהִלְכוֹת עֲרָכִין, וְדִין תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר - בְּהִלְכוֹת תְּרוּמוֹת. וּבַהֲלָכוֹת אֵלּוּ אֲבָאֵר מִשְׁפְּטֵי הַמַּתָּנוֹת שֶׁאֵין תְּלוּיִין בְּקָרְבָּנוֹת, וְהֵן: הַבִּכּוּרִים, וְהַחַלָּה[88], וְהַמַּתָּנוֹת[89], וְרֵאשִׁית הַגֵּז[90], וּפִדְיוֹן הַבֵּן[91], וּפֶטֶר חֲמוֹר[92].

86) פ"י מהלכות מעשה הקרבנות הלכות ג־ה. 87) פרק ח הלכה ה ואילך. 88) להלן פרק ה ואילך. 89) להלן פרק ט. 90) להלן פרק י. 91) להלן פרק יא. 92) להלן פרק יב.

יום חמישי כ"ה שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה להביא ביכורים למקדש, והיכן נוהגין. אין מביאין ביכורים אלא משבעת המינין. ואם מביאין אותה משקין. אימתי מביאין הביכורים. ואם מביאין מן הישן על החדש או להיפך. הגדל בעציץ נקוב והנוטע אילן לתוך שדהו והבריכו לתוך שדה חבירו. האריסין ובעלי זרוע שאונסין ולוקחין הארצות בפחות. הקונה אילן בתוך

שדה חבירו או הלוקח פירות תלושין ולקח הקרקע. המוכר שדהו לגוי וחזר ולקחה ממנו. ואשרה שביטלה. הביכורים אם יש להן שיעור מן התורה. הפריש ביכוריו והוסיף עליהן. וכיצד מפרישין הביכורים אם נטמאו הפירות כולם. ואם הפריש ביכוריו ונמוחו או נבוזו. המפריש ביכוריו להעלותן בידו לירושלים.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהָבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, וְאֵינָם נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ. וּמְבִיאִין בִּכּוּרִים שֶׁל דִּבְרֵיהֶם מֵעָרֵי סִיחוֹן וָעוֹג וּמִסּוּרְיָא; שֶׁהַקּוֹנֶה בְּסוּרְיָא - כְּקוֹנֶה בִּירוּשָׁלַיִם. [אֲבָל עַמּוֹן וּמוֹאָב וּבְבֶל], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן חַיָּבִין בִּתְרוּמָה וּבְמַעַשְׂרוֹת מִדִּבְרֵיהֶם - אֵין מְבִיאִין מֵהֶן בִּכּוּרִים. וְאִם הֵבִיא בִּכּוּרִים מִחוּץ לָאָרֶץ - אֵינָן בִּכּוּרִים.

ב. אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִים בְּשֶׁבַח הָאָרֶץ, וְהֵם: הַחִטִּים, וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהָעֲנָבִים, וְהַתְּאֵנִים, וְהָרִמּוֹנִים, וְהַזֵּיתִים, וְהַתְּמָרִים. וְאִם הֵבִיא חוּץ מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ.

ג. אֵין מְבִיאִין לֹא מִתְּמָרִים שֶׁבֶּהָרִים, וְלֹא מִפֵּרוֹת שֶׁבָּעֲמָקִים, וְלֹא מִזֵּיתֵי שֶׁמֶן שֶׁאֵינָן מִן הַמִּבְחָר; אֶלָּא מִתְּמָרִים שֶׁבָּעֲמָקִים וּמִפֵּרוֹת שֶׁבֶּהָרִים, לְפִי שֶׁהֵן מִן הַמִּבְחָר. [וְאִם הֵבִיא שֶׁלֹּא מִן הַמִּבְחָר], כְּגוֹן תְּמָרִים שֶׁבֶּהָרִים, וּתְאֵנִים סוּרוֹת וּמְרֻקָּבוֹת, וַעֲנָבִים מְאֻפָּקוֹת וּמְעֻשָּׁנוֹת - לֹא נִתְקַדְּשׁוּ.

ד. אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים מַשְׁקִין, חוּץ מִזֵּיתִים וַעֲנָבִים בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרִי הָאֲדָמָה - [וְלֹא מַשְׁקֶה]. וְאִם הֵבִיא מַשְׁקִין - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ.

ה. הַקְּרוֹבִים לִירוּשָׁלַיִם מְבִיאִין תְּאֵנִים וַעֲנָבִים לַחִים, וְהָרְחוֹקִין מְבִיאִין אוֹתָן גְּרוֹגְרוֹת וְצִמּוּקִין.

ו. אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים קֹדֶם לַעֲצֶרֶת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ. וְאִם הֵבִיא - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, אֶלָּא יַנִּיחֵם שָׁם עַד שֶׁתָּבוֹא עֲצֶרֶת וְיִקְרָא עֲלֵיהֶן. וְכֵן אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים אַחַר חֲנֻכָּה, שֶׁהַבִּכּוּרִים שֶׁבִּכְּרוּ אַחַר חֲנֻכָּה הֵן חֲשׁוּבִין מִשָּׁנָה הַבָּאָה, וְיַנִּיחֵם עַד אַחַר עֲצֶרֶת.

ז. אֵין מְבִיאִין בִּכּוּרִים לֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. כֵּיצַד? לֹא יָבִיא מִפֵּרוֹת שֶׁחָנְטוּ קֹדֶם חֲמִשָּׁה עָשָׂר בִּשְׁבָט עַל פֵּרוֹת שֶׁחָנְטוּ אַחַר חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ. אֶחָד הַנָּטוּעַ וְאֶחָד הָעוֹלֶה מֵאֵלָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם.

ח. וּפֵרוֹת שֶׁל שֶׁתָּפִין - חַיָּבִין בְּבִכּוּרִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצָם [אֲשֶׁר יָבִיאוּ].

ט. הַגָּדֵל בְּעָצִיץ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָקוּב, וְהַגָּדֵל בִּסְפִינָה - אֵינוֹ מֵבִיא מִמֶּנּוּ כָּל עִקָּר; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאַרְצָם. אֲבָל מֵבִיא מִן הַגָּדֵל בְּגַג אוֹ בְּחָרְבָּה.

י. הַנּוֹטֵעַ אִילָן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְהִבְרִיכוֹ לְתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ אוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁהָיָה נוֹטֵעַ בִּשְׂדֵה חֲבֵרוֹ אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִבְרִיכוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אוֹ שֶׁהָיָה עִקָּרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְהִבְרִיךְ קְצָתוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְדֶרֶךְ הָרַבִּים אוֹ דֶרֶךְ הַיָּחִיד מַפְסֶקֶת בָּאֶמְצַע בֵּין הָעִקָּר וְהַצַּד הַמֻּבְרָךְ - אֵינוֹ מֵבִיא בִּכּוּרִים לֹא מִמַּה שֶׁהוֹצִיא בִּרְשׁוּת זוֹ וְלֹא מִן הַצַּד שֶׁבִּרְשׁוּת הָאַחֲרוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ - עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַגִּדּוּלִין מֵאַדְמָתְךָ.

יא. נָתַן לוֹ חֲבֵרוֹ רְשׁוּת לְהַבְרִיךְ בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֲפִלּוּ לְשָׁעָה - הֲרֵי זֶה מֵבִיא בִּכּוּרִים. וְאִם הָיָה הָאִילָן סָמוּךְ לְמֶצֶר חֲבֵרוֹ אוֹ נוֹטֶה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁחַיָּב לְהַרְחִיק - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִמֶּנּוּ וְקוֹרֵא; שֶׁעַל מְנָת כֵּן הִנְחִיל יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ.

יב. הָאֲרִיסִין וְהַחֲכִירִין, וּבַעֲלֵי זְרוֹעַ שֶׁאוֹנְסִין אֶת הַבְּעָלִים וְלוֹקְחִין מֵהֶן אַרְצוֹתָם בְּפָחוֹת, וְהַגַּזְלָנִין - אֵינָן מְבִיאִין בִּכּוּרִים, וַאֲפִלּוּ נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ.

יג. הַקּוֹנֶה אִילָן בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ - אֵינוֹ מֵבִיא, לְפִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע. שְׁלֹשָׁה - יֵשׁ לוֹ קַרְקַע. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא אִילָנוֹת בִּלְבַד, הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁקָּנָה קַרְקַע. קָנָה אִילָן אֶחָד וְקַרְקָעוֹ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא.

יד. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין וְלָקַח הַקַּרְקַע - הֲרֵי זֶה מֵבִיא בִּכּוּרִים, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ קַרְקַע וּפֵרוֹתֶיהָ. מָכַר לוֹ פֵּרוֹת חוּץ מִן הַקַּרְקַע, אֲפִלּוּ מְחֻבָּרִים - מוֹכֵר אֵינוֹ מֵבִיא, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ פֵּרוֹת; וְלוֹקֵחַ אֵינוֹ מֵבִיא, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ קַרְקַע. חָזַר הַמּוֹכֵר וְלָקַח הַפֵּרוֹת מִן הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ קַרְקַע וּפֵרוֹתֶיהָ.

טו. הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְחָזַר וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה מֵבִיא מִמֶּנָּה בִּכּוּרִים מִן הַתּוֹרָה; שֶׁאֵינָהּ נִפְקַעַת מִן הַמִּצְוָה בִּקְנִין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

טז. אֲשֵׁרָה שֶׁבִּטְלָהּ - אֵין מְבִיאִין מִמֶּנָּה בִּכּוּרִים; שֶׁהַבִּכּוּרִים כְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ הֵן.

יז. הַבִּכּוּרִים אֵין לָהֶם שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ אֶחָד מִשִּׁשִּׁים. וְהָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כָּל שֶׁדֵּהוּ בִּכּוּרִים - עוֹשֶׂהוּ.

יח. הִפְרִישׁ בִּכּוּרָיו וְחָזַר וְהוֹסִיף עֲלֵיהֶן אוֹ עִטְּרָן - הֲרֵי הַתּוֹסֶפֶת כְּבִכּוּרִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהֵבִיא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִם הֵבִיא מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אוֹ מִסּוּרְיָא - אֵינָהּ כְּבִכּוּרִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּבִכּוּרִים, אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא בְּטָהֳרָה. וְאֵין מְעַטְּרִין אֶת הַבִּכּוּרִים בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִים.

יט. כֵּיצַד מַפְרִישִׁין הַבִּכּוּרִים? יוֹרֵד אָדָם לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְרוֹאֶה תְּאֵנָה שֶׁבִּכְּרָה, אֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים שֶׁבִּכְּרוּ, רִמּוֹן שֶׁבִּכֵּר - קוֹשְׁרָן בְּגֶמִי וְאוֹמֵר: הֲרֵי אֵלּוּ בִּכּוּרִים. וְהֵם נַעֲשִׂים בִּכּוּרִים בִּמְחֻבָּר מִשֶּׁקָּרָא לָהֶן שֵׁם, וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא בָּשְׁלוּ כָּל צָרְכָּן. וּמִשֶּׁיִּגְּמְרוּ וְיִתְלַשֵּׁם מִן הַקַּרְקַע - אֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזוֹר וְלִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם. לֹא הִפְרִישָׁן בִּמְחֻבָּר וְלֹא קָרָא לָהֶם שֵׁם וּתְלָשָׁם - הֲרֵי זֶה מַפְרִישָׁם אַחַר שֶׁנִּתְלְשׁוּ. וְאִם נִטְמְאוּ הַפֵּרוֹת כֻּלָּן - אֵינוֹ מַפְרִישׁ בִּכּוּרִים בְּטֻמְאָה, אֶלָּא מַפְרִישׁ מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה. וְאִם אֵין לוֹ פֵּרוֹת אֲחֵרוֹת לְהַפְרִישׁ מֵהֶן - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵינוֹ מַפְרִישׁ בְּטֻמְאָה; שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין לְאִבּוּד. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַבִּכּוּרִים שֶׁנִּטְמְאוּ - אֵינוֹ מַסִּיק בָּהֶן הַתַּנּוּר כִּתְרוּמָה טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּקָדְשֵׁי מִקְדָּשׁ.

כ. הַמַּפְרִישׁ בִּכּוּרָיו וְנָמַקוּ אוֹ נִבְזְזוּ אוֹ אָבְדוּ אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ שֶׁנִּטְמְאוּ - חַיָּב לְהַפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר: תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ - מְלַמֵּד, שֶׁהוּא חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן עַד שֶׁיְּבִיאֵם לְהַר הַבַּיִת.

כא. הַמַּפְרִישׁ בִּכּוּרָיו לְהַעֲלוֹתָן בְּיָדוֹ לִירוּשָׁלַיִם - לֹא יִשְׁלְחֵם בְּיַד שָׁלִיחַ. וְאִם לִקְּטָן מִתְּחִלָּה עַל מְנָת לְשַׁלְּחָם בְּיַד שָׁלִיחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשַׁלְּחָם.

יום שישי כ"ו שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שהבכורים נותנין אותם לאנשי משמר, ושהם קרויין תרומה. כהן שאכל בכורים חוץ לירושלים, אחרי שנכנסו לחומה. מאימתי הותרו לכהן. ואם הקריאה מעכבת אכילתן. בכורים שיצאו חוץ למחיצתן וחזרו. ומה בין אכילת בכורים לתרומה. שהבכורים טעונין כלי, ושלא יביאם בערבוביא. ואם הכלי הוא לכהן. תורים ובני יונה שמביאין עם הבכורים. ושיתודה עליהם. אם יש לאדם רשות ליתן הבכורים לעבדו בדרך. והסדר של התנופה. אם הבכורים טעונים לינה.

א. הַבִּכּוּרִים נוֹתְנִין [אוֹתָן] לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[2] וְהֵן מְחַלְּקִים אוֹתָן בֵּינֵיהֶן, כְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ[3]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהֵן קְרוּיִין תְּרוּמָה. וּלְפִיכָךְ, זָר[4] שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים בְּכָל מָקוֹם[5] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[6]. וְהוּא שֶׁיֹּאכְלֵם מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם.

2) כלומר, לכהנים של המשמר העובד באותה שעה. 3) כלומר, אם באו לחלק ביכורים של כל אחד ואחד בפני עצמם, אבל ביכורים של אחד כנגד ביכורים של שני - אין מחלקים. 4) מי שאינו כהן. 5) כלומר: בעזרה, בירושלים וחוצה להן. 6) כתרומה.

ב. הָיוּ מִקְצָתָן[7] בִּפְנִים[8] וּמִקְצָתָן בַּחוּץ: זֶה שֶׁבִּפְנִים - חַיָּבִין עָלָיו[9] מִיתָה, וַהֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ[10] לְכָל דְּבָרָיו; וְזֶה שֶׁבַּחוּץ - הֲרֵי הוּא חֵלִין לְכָל דְּבָרָיו.

7) של פירות הביכורים. 8) בתוך החומה. 9) זרים האוכלים אותו. אבל כהנים אינם חייבים עליו אלא מלקות. 10) שהרי הם כתרומה ותרומה קרוייה "קודש", ועוד שהרי הם כקדשי המקדש.

ג. כֹּהֵן[11] שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנִים מִן הַחוֹמָה[12] - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹמֵר וּתְרוּמַת יָדֶךָ; וְהֵם הַבִּכּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמָה. וְכֵן[13] אִם אָכַלָן הַכֹּהֵן בִּירוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה כְּמִי שֶׁאֲכָלָן בַּחוּץ; לְפִי שֶׁהֵן טְעוּנִין הַנָּחָה בָּעֲזָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ.

11) ולפי שאין עונשין מן הדין (=מדין קל וחומר) אין לחייבו מלקות מקל וחומר ממעשר שני, אלא מן המפורש בפסוק. 12) שהרי קודם לכן הם כחולין. 13) משנה במכות שם: "האוכל ביכורים עד שלא קרא עליהם וכו' לוקה ארבעים". ובגמרא: "אמר רבי יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה, אבל חכמים אומרים, ביכורים הנחה מעכבת בהן, קריאה אין מעכבת בהן", ולכן שינה רבינו מלשון המשנה וכתב "קודם הנחה בעזרה".

ד. וּמִשֶּׁיַּנִּיחֵם הַמְּבִיאָם בָּעֲזָרָה הֵתִּרוּ לַכֹּהֵן וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן, שֶׁאֵין הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת אֲכִילָתָן. וּבִכּוּרִים שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לְמְחִיצָתָן[14] וְחָזְרוּ[15] - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[16].

14) חוץ לירושלים, שהיא מקום אכילתם. 15) אבל בחוץ אסורים. 16) ואף על פי שביכורים כקדשי מקדש הם, אינם נפסלים ביוצא כשאר קדשים, כיוון שאמרה התורה: "לא תוכל לאכול בשעריך" משמע: "בשעריך הוא דלא תיכול, אבל יצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין".

ה. אֲכִילַת בִּכּוּרִים - כַּאֲכִילַת תְּרוּמָה לְכָל דְּבָרָיו. יָתֵר בַּבִּכּוּרִים[17]: שֶׁהֵן[18] אֲסוּרִין לְאוֹנֵן, וּטְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם[19], וְכֹהֵן[20] טָהוֹר שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים טְמֵאִים - לוֹקֶה, כְּשֵׁם[21] שֶׁלּוֹקֶה יִשְׂרָאֵל טָהוֹר שֶׁאָכַל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּתְּרוּמָה[22].

17) על התרומה. 18) הביכורים. 19) שנאמר "ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה'". 20) ביבמות עג: "יש במעשר וביכורים מה שאין כן בתרומה וכו', ואילו אסור לבער מהן בטומאה, ואוכלן בטומאת עצמן (שהאדם טהור והם טמאים) לוקה, מה שאין כן בביכורים, לא קתני, אלמא תני ושייר". וכתב "כהן" לפי שזר האוכל ביכורים טמאים חייב מיתה בידי שמים, כאוכל תרומה טמאה. 21) שהרי הוקשו ביכורים למעשר שני. 22) שאינה אסורה לאונן ואינה טעונה הבאת מקום, וכהן שאכל תרומה טמאה, אינו אלא בעשה וקל וחומר לכהן טמא שאוכל ביכורים טהורים, שהוא לוקה, שהרי גם בתרומה הוא לוקה.

1 **ו. וּמִנַּיִן שֶׁהַבִּכּוּרִים אֲסוּרִין לְאוֹנֵן? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
2 **בָּהֶן: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב; מִכְּלָל שֶׁהוּא חַיָּב לְאָכְלָן**
3 **בְּשִׂמְחָה[23], לֹא בַּאֲנִינוּת[24]. וְהָאוֹכְלָן בַּאֲנִינוּת - מַכִּין**
4 **אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[25].**

23) כן הוא בפסחים לו: אבל ביבמות שם, למדו כן בהיקש ממעשר שני. ואם כן היה לרבינו לומר שלוקה מן התורה, כמו במעשר שני. 24) אפילו אנינות של תורה. 25) כיוון שאין בהם אלא לאו הבא מכלל עשה, שדינו כעשה.

5 **ז. הַבִּכּוּרִים טְעוּנִין כְּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא.**
6 **וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְהָבִיא כָּל מִין וָמִין[26] בִּכְלִי בִּפְנֵי**
7 **עַצְמוֹ[27]; וְאִם הֱבִיאָם בִּכְלִי אֶחָד - יָצָא. וְלֹא יְבִיאֵם**
8 **בְּעִרְבּוּב[28], אֶלָּא שְׁעוֹרִים מִלְּמַטָּה[29], וְחִטִּים עַל**
9 **גַּבֵּיהֶן, וְזֵיתִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְמָרִים עַל גַּבֵּיהֶן,**
10 **וְרִמּוֹנִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְאֵנִים לְמַעְלָה מִן הַכֹּל. וְיִהְיֶה**
11 **דָּבָר אֶחָד מַפְסִיק בֵּין מִין וָמִין, כְּגוֹן הוּצִין[30] וְחֵלֶף[31]**
12 **אוֹ עָלִין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וּמַקִּיף לַתְּאֵנִים אֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁל**
13 **עֲנָבִים מִבַּחוּץ[32].**

26) משבעת המינים שחייבים בביכורים. 27) בתוספתא שם: "מצוה להביאם בשבעה כלים", והיינו כשיש לו ביכורים מכל שבעת המינים. 28) כל המינים יחד. 29) כן הוא בתוספתא. וטעם לסדר זה, שכל הנשמר (=אינו מתקלקל) ניתן למטה, וכל שאינו נשמר ניתן למעלה. 30) עלי דקל. 31) עשב בר, שהיו עושים ממנו מחצלאות. 32) כלומר, בתורת אחד מהמינים (שהרי עדיין לא מנה ענבים).

14 **ח. הֱבִיאָם[33] בִּכְלִי מַתָּכוֹת - נוֹטֵל הַכֹּהֵן הַבִּכּוּרִים**
15 **וְחוֹזֵר הַכְּלִי לְבְעָלָיו[34]. וְאִם הֱבִיאָם בִּכְלֵי עֲרָבָה**
16 **וְחֵלֶף וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הַבִּכּוּרִים וְהַסַּלִּים**
17 **לַכֹּהֲנִים[35]. וְאִם נִטְמְאוּ[36] הַבִּכּוּרִים[37] - אֵין הַסַּלִּים[38]**
18 **לַכֹּהֲנִים[39].**

33) בביכורים שם משנה ח: "העשירים מביאים ביכוריהם בקלתות (סלים) של כסף וכו', והעניים מביאים אותם בסלי נצרים וכו', והסלים והביכורים ניתנים לכהנים". ובבבא קמא צב. "מנא הא מילתא דאמרי אינשי, בתר ענייא אזלא עניותא, אמר ליה דתנן, עשירים מביאים ביכוריהם וכו'". וברש"י שם: והעשירים לא היו נותנין קלתותיהן לכהן (כלומר, היו נותנין להם והכהנים היו מחזירים אותם ולא מניחים אותם אצלם), וטעמו של דבר, שסלי כסף וזהב אינם טפלים לביכורים, אבל סלי נצרים בטלים אגב הביכורים. ויש שלמדו כן מן הפסוק "ולקח הכהן הטנא מידך", וטנא הוא סל של נצרים, הרי הכהן נוטל גם את הביכורים וגם את הטנא ואילו בכלי זהב ובכלי כסף לא נאמר כן. וזהו מה שאמרו בספרי שם: "ולקח הכהן הטנא מידך, מיכן אמרו העשירים וכו' ועניים וכו' וסלים ניתנים לכהנים". 34) כיוון שאינו בטל אגב הביכורים, מחמת יקרו. 35) שהסלים בטלים אגב הביכורים. ואף שבפרק ד מהלכות אבל הלכה א כתב רבינו, שהשוו חכמים עשירים לעניים שכולם מביאים בסלים של נצרים - כאן לא תקנו כן, מפני כבוד המקדש (שהביכורים יובאו בסלים יפים). ועוד, שזה שנוטלים הכהנים את הסלים במתנה, כבוד הוא לעניים. 36) בירושלמי ביכורים פרק א הלכה ז: "נטמאו הביכורים, הסלים ניתנים לכהנים, דכתיב: ולקח הכהן הטנא מידך". ונראה שרבינו גרס "אין הסלים ניתנים לכהנים". 37) שהוא נופצם. 38) העשויים מערבה וחלף, שהם לכהנים. 39) שכיוון שאין ביכורים, שהם עיקר, אין נתינת סלים, שהם טפל לביכורים. וביאור דברי הירושלמי הוא כן: "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו וגו'" - כשמניחו לפני ה', אז לוקח הוא הטנא, אבל כשנטמאו, שאינו מניף, אין הכהן לוקח הטנא.

19 **ט. כְּשֶׁהָיוּ מְבִיאִין אֶת הַבִּכּוּרִים, הָיוּ מְבִיאִין בְּיָדָם**
20 **תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה[40]. וְכֵן הָיוּ תּוֹלִין מְצַדֵּי הַסַּלִּים[41]**
21 **תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה, כְּדֵי לְעַטֵּר אֶת הַבִּכּוּרִים. אֵלּוּ שֶׁעָם**
22 **הַסַּלִּים הָיוּ קְרֵבִים עוֹלוֹת[42], וְאֵלּוּ שֶׁבִּידֵיהֶן הָיוּ נִתָּנִין**
23 **לַכֹּהֲנִים[43].**

40) להידור מצוה. 41) ולא היו נותנין אותן על גבי הסלין, שלא ינבלו הביכורים. 42) שהרי נדבת עוף אינה באה אלא עולה. 43) [ואין בזה משום מביא חולין בעזרה, כיוון שאין בהם שום פעולת הקרבה כלל].

24 **י. מִצְוַת עֲשֵׂה[44] לְהִתְוַדּוֹת[45] בַּמִּקְדָּשׁ עַל הַבִּכּוּרִים**
25 **בְּשָׁעָה שֶׁמְּבִיאָם. מַתְחִיל וְקוֹרֵא: הִגַּדְתִּי[46] הַיּוֹם לַיְיָ**
26 **אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר. אֲרַמִּי[47] אֹבֵד אָבִי.**
27 **עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל הַפָּרָשָׁה עַד אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי יְיָ[48]. וְאֵין[49]**
28 **קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָנִיתָ**
29 **וְאָמַרְתָּ - בַּלָּשׁוֹן הַזֹּאת[50].**

44) שנאמר "ובאת אל הכהן וגו' ואמרת אליו וגו' וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך". 45) היינו להודות לה'. 46) מתחיל מאמצע הפסוק ולא מתחילתו, שמה שכתוב שם: "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", אינו אלא ציווי. 47) דהיינו, שמדלג על הכתוב: "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך", שאף הוא אינו אלא ציווי. 48) ואינו מסיים הפסוק: "והנחתו לפני ה' אלוקיך וגו'", שאף הוא אינו אלא ציווי. 49) משנה בסוטה לב. "ואלו נאמרים בלשון הקודש, מקרא ביכורים וכו' כיצד (כלומר, היכן לומדים זאת), וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך. ולהלן הוא אומר וענו

הלויים וכו', מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש". 50) בגמרא שם לג. למדו זאת בגזירה שווה, נאמר כאן: "וענית ואמרת" ונאמר בברכות וקללות "וענו הלויים ואמרו", ושם למדו עוד בגזירה שווה, נאמר שם "קול רם" ונאמר במתן תורה "משה ידבר והאלוקים יעננו בקול" מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש".

יא. בָּרִאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לִקְרוֹת[51] - קוֹרֵא, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת[52] - מַקְרִין אוֹתוֹ. נִמְנְעוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹדְעִין לִקְרוֹת מִלְּהָבִיא[53], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּלְמוּ. הִתְקִינוּ בֵּית דִּין, שֶׁיִּהְיוּ מַקְרִין אֶת מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ.

51) פרשת ביכורים בלשון הקודש. 52) "מפני שכל בני אדם לא היו יודעים (כלומר: לא כל בני אדם היו יודעים) לשון הקודש. 53) ביכורים.

יב. הַמֵּבִיא אֶת הַבִּכּוּרִים - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לִתְּנֵם לְעַבְדּוֹ וּקְרוֹבוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ[54] עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת - נוֹטֵל הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ[55], וַאֲפִלּוּ הָיָה מֶלֶךְ גָּדוֹל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[56], וְנִכְנָס[57] עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָעֲזָרָה, וְקוֹרֵא וְעוֹדֵהוּ הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹמֵר[58], וּמוֹרִיד הַסַּל מֵעַל כְּתֵפוֹ וְאוֹחֲזוֹ בִּשְׂפָתָיו, וְהַכֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתָּיו וּמֵנִיף, וְקוֹרֵא[59]: אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וְגוֹמֵר, עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה, וּמַנִּיחוֹ בְּצַד הַמִּזְבֵּחַ בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל קֶרֶן, וְיִשְׁתַּחֲוֶה[60] וְיֵצֵא. וּמַנַּיִן שֶׁהֵן[61] טְעוּנִין תְּנוּפָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ[62] - לְרַבּוֹת אֶת הַבִּכּוּרִים לִתְנוּפָה. וּכְשֵׁם שֶׁטְּעוּנִין תְּנוּפָה, כָּךְ טְעוּנִין קָרְבָּן שְׁלָמִים [וְשִׁיר]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב, וּבְרִגְלִים אוֹמֵר: וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ; מַה שִּׂמְחַת הֶחָג - בִּשְׁלָמִים[63], אַף כָּאן - בִּשְׁלָמִים. וְאֵין הַקָּרְבָּן מְעַכֵּב.

54) להקל על משאו, ויכול לקרוא לאחר מכן פרשת ביכורים. שלא אמרו שאם אין לקיחת הביכורים והבאתם על ידי אדם אחד, שאין לקרוא, אלא כשמסר לשליח על מנת שיביאם לעזרה, ומת השליח, שאז אפילו אם יביאם בעצמו, אינו קורא, לפי שהלקיחה וההבאה לא היו על ידי אחד. אבל אם מוסרם לקרובו, לשעה, כדי להקל על משאו, אין זו לקיחה כלל, והרי זו לקיחה והבאה באחד. 55) "לשון התורה הוא, שיהיה אדם בעצמו נושא הביכורים ונותנן ביד הכהן, אמר השם יתברך: ולקח הכהן הטנא מידך". 56) אפילו אגריפס המלך, ופירש רבינו: אגריפס המלך ממלכי בית שני, בעל נפש גדולה ושררה רבה. 57) להר הבית. 58) עד סוף הפסוק: "לתת לנו". 59) הבעלים. 60) שנאמר: "והשתחוית לפני ה' אלוקיך". 61) הביכורים. 62) ולמדו (שם) בגזירה שווה "יד־יד" משלמים. 63) ושיר למדו שם: "נאמר כאן, בכל הטוב, ונאמר להלן והנך להם כשיר עגבים וכו' ומיטיב נגן".

יג. וְאֵימָתַי קוֹרִין בְּשִׁיר עֲלֵיהֶן? מִשֶּׁיַּגִּיעוּ[64] לָעֲזָרָה הַלְּוִיִּם הָיוּ[65] מַתְחִילִין וְקוֹרִין: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי[66].

64) מביאי הביכורים. 65) הלויים. 66) מזמור זה אמרוהו הלויים בתורת הודאה לה' על חסדיו, כדרך שאמרוהו בשיר של תודה.

יד. הַבִּכּוּרִים טְעוּנִים לִינָה. כֵּיצַד? הֵבִיא בִּכּוּרָיו לַמִּקְדָּשׁ וְקָרָא וְהִקְרִיב שְׁלָמָיו[67] - לֹא יֵצֵא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מִירוּשָׁלַיִם לַחֲזוֹר לִמְקוֹמוֹ, אֶלָּא יָלִין שָׁם וְיַחֲזוֹר לְמָחָר לְעִירוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ - כָּל פּוֹנוֹת שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה מִן הַמִּקְדָּשׁ לִכְשֶׁתָּבוֹא לוֹ[68] לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בַּבֹּקֶר[69]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַבִּכּוּרִים טְעוּנִין שִׁבְעָה דְבָרִים: הַבָּאַת מָקוֹם, וּכְלִי, וּקְרִיאָה, וְקָרְבָּן, וְשִׁיר, וּתְנוּפָה, וְלִינָה.

67) אין כוונת רבינו לומר, שאינו חייב בלינה אלא אם הקריב קרבנו, שהרי מפורש בירושלמי שאם לא הביא קרבן, טעון לינה משום הביכורים, אלא כתב סדר הדברים של מביא ביכורים. ולא הזכיר רבינו שיר ותנופה, לפי שאינם חובותיו של מביא הביכורים, אלא שיר בלויים, ותנופה בכהן. וכן לא הזכיר רבינו קרבנות העולה, לפי שאינם חובה, אלא מנהג כדי לעטר את הביכורים. 68) אליו. 69) וזהו בנין־אב לכל הקרבנות, שטעונים לינה.

יום ש"ק כ"ז שבט ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר שהוידוי אינו שוה בכל, ושיש מביא ואינו קורא, ומי הוא. הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו, או המוכר שדהו לפירות. אם צריך לקיחה והבאה כאחת. וזמן הבאת הבכורים. ודין התרומות והחלה והבכורים אם הם נכסי כהן ממש. הבכורים אם אוסרין בכל שהן. וכיצד מעלין אותם לירושלים.

א. כָּל הַמֵּבִיא[2] בִּכּוּרִים טָעוּן קָרְבָּן וְשִׁיר[3] וּתְנוּפָה[4] וְלִינָה[5], אֲבָל הַוִּדּוּי אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל, לְפִי שֶׁיֵּשׁ[6] שֶׁחַיָּבִין לְהָבִיא בִּכּוּרִים וְאֵינָן קוֹרִין עֲלֵיהֶם.

2) המדובר כשכבר הביא בעזרה, ואם כן אין לדבר עוד על "הבאת מקום" (למעלה פ"ג הלכה ה) ועל "טעונין כלי" (שם הלכה ז), שהרי כבר קיימן. 3) שם הלכות יב־יד. 4) ואף ביכוריהם של אשה, טומטום ואנדרוגינוס ביכורים, שהן עצמן אינן יכולות להניף, ראה בפ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה טז — קרבנן טעון תנופה על־ידי כהן (מנחות סא: והלכות מעשה הקרבנות שם). 5) למד כן רבינו (שכל הביכורים טעונים הדברים הנ"ל), ממה ששנינו (ביכורים פ"א משנה א): "יש מביאים וקורין, (ויש) מביאין ולא קורין, ויש שאינן מביאין וכו'". הרי שרק לענין קריאה יש חילוק, אבל בשאר דברים שהביכורים טעונים — לא חלקו. 6) משנה שם.

ב. וְאֵלּוּ מְבִיאִין וְלֹא קוֹרִין: הָאִשָּׁה[7] וְהַטֻּמְטוּם[8]

1 **וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[9], לְפִי שֶׁהֵן סְפֵק אִשָּׁה[10], וְאֵינָן**
2 **יְכוֹלִין לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִּי יְיָ[11]. וְכֵן**
3 **הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[12] וְהָעֶבֶד[13] וְהַשָּׁלִיחַ, לְפִי שֶׁאֵינָן**
4 **יְכוֹלִין לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִּי יְיָ[14].**

7) שם משנה ה. אבל מביא הבעל מנכסי אשתו וקורא, כדלהלן הלכה ו. 8) "אינו ניכר אם זכר או נקבה" (פירוש המשנה). 9) "מי שיש לו אברי הזרע הידועים לזכר ולנקבה וכו' והוא מסופק" (שם). 10) ראה בפ"ב מהלכות שופר הלכה ב, ובהשגות הראב"ד שם. 11) "לפי שארץ ישראל לא נתחלקה אלא לזכרים וכו' והוא שאמר השם יתברך (במדבר כו, נה) לשמות מטות אבותם ינחלו" (פירוש המשנה). [ואף־על־פי־כן הן מביאות, שלענין הבאה לא נאמר "אשר נתן ה'" אלא (שמות כג, יט) "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" (ועיין רשב"ם ותוספות בבא בתרא קלו: ד"ה מביא), והפסוק "האדמה אשר נתת לי ה'", אינו מכוון לקרקע שממנה הביא הפירות, שבזה מספיק אם קנה אותה, אלא הכוונה לחלקו בארץ ישראל בכל מקום שהוא. ולפיכך האשה שקנתה קרקע, מביאה ביכורים שזוהי "אדמתך", ואינה קוראה שאין כאן "אשר נתת לי ה'". והקונה שני אילנות בתוך של חבירו, שהדבר ספק אם קנה קרקע או לא, אף־על־פי שיש לו חלק בארץ ישראל, מביא ואינו קורא, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי" "דמיחזי כשיקרא" (בבא בתרא פב.) כלומר, נראה כמשקר, שנראה כאילו אומר על האדמה, שממנה יצאו ישראל כנ"ל]. וראה בתוספות הגרע"א שהביא בשם טורי־אבן למה אינה פטורה גם מהבאה, משום מצות־עשה שהזמן גרמא, עיין שם. 12) משנה שם. והם "הממונים שממנים על היתומים, בין שמינה אותם אבי היתומים או בית־דין" (פירוש המשנה). [והנה במשנה שם חוברו אשה טומטום ואנדרוגינוס בבבא אחת עם אפוטרופסין עבד ושליח, ורבינו חילקם, לפי שאין טעמם שוה: שלוש הראשונות נתמעטו מן "האדמה אשר נתת לי ה'", לפי שאין להם חלק בארץ. ואילו האפוטרופסים והשליח, שיש להם חלק בארץ – לא נתמעטו אלא מ"פרי האדמה אשר נתת לי ה'", שהפרי אינו שלהם, שהרי אינם אלא שלוחים בשביל אחרים, וגם עבד לא נתמעט אלא מ"פרי", שהרי כשישתחרר יהיה גר ויהיה לו חלק בארץ, ראה בהלכה הסמוכה]. 13) [עבד כנעני המביא ביכורים של רבו, ונתמעט מ"פרי" (ראה למעלה). ולהביא מקרקע שלו, לא יתכן, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו, ראה בפ"ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה יג. ולדעת הסובר שיש מציאות שלא קנה רבו (קידושין כג:) – מביא הוא ביכורים וקורא, כמו גר, בהלכה הסמוכה]. 14) כלומר, הפירות אינם שלהם, כמבואר למעלה.

5 **ג. הַגֵּר[15] - מֵבִיא וְקוֹרֵא. שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם: אַב הֲמוֹן**
6 **גּוֹיִם נְתַתִּיךָ - הֲרֵי הוּא אַב כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁנִּכְנָסִין**
7 **תַּחַת כַּנְפֵי שְׁכִינָה[16]; וּלְאַבְרָהָם הָיְתָה הַשְּׁבוּעָה**
8 **תְּחִלָּה[17] שֶׁיִּירְשׁוּ בָנָיו אֶת הָאָרֶץ. וְכֵן[18] כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם**
9 **- מְבִיאִין וְקוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עָרֵי מִגְרָשׁ[19].**

15) שם משנה ד: "אלו מביאין ולא קורין, הגר מביא ולא קורא, שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו". ובירושלמי שם: "תני בשם רבי יהודה, גר עצמו מביא וקורא. מה טעם, כי אב המון גויים נתתיך, לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מכאן ואילך אתה אב להמון גויים. רבי יהושע בן לוי אמר, הלכה כרבי יהודה". וכן פסק רבינו בתשובה (הוצאת פריימן סימן מב). וראה בעיניים למשפט להגר"י אריאלי למכות יט. ובמשנה־למלך. 16) ולכן יכול הוא לומר: "אשר נשבע ה' לאבותינו", ויכול לומר: "לתת לנו", שלעתיד־לבוא יקבלו הגרים חלק בארץ, כמפורש ביחזקאל מז, כב (הגהה במשנה־למלך בשם כפות תמרים). [ומה שהוא אומר: "האדמה אשר נתת לי", כיון שהבטיח הקב"ה, הרי זה כאילו כבר נתן, אבל נשים שלא הבטיח להן, אינן בכלל זה]. 17) כלומר, לפני שנשבע ליצחק וליעקב. ואם כן "נשבעת לאבותינו" הכוונה לאברהם, שהוא אב לגרים, ולא ליצחק וליעקב (שאגת אריה סימן מט). 18) תוספתא ביכורים פ"א הלכה ב, כרבי יוסי. 19) ואף שישראל נתנו לכהנים את ערי המגרש, כיון שנתנו על־פי צווי ה', הרי זה בכלל: "אשר נתת לי ה'" (רדב"ז). וראה בתוספתא כפשוטה שם.

10 **ד. הַקּוֹנֶה[20] שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ [שָׂדֶה] שֶׁל חֲבֵרוֹ -**
11 **מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, לְפִי[21] שֶׁהַדָּבָר סָפֵק אִם יֵשׁ לוֹ**
12 **קַרְקַע אוֹ אֵין לוֹ[22]. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? מַקְדִּישׁ[23] אוֹתָם**
13 **תְּחִלָּה[24] לְבֶדֶק הַבַּיִת[25], מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק חֵלִין וְאֵין**
14 **מַכְנִיסִין חֵלִין לָעֲזָרָה[26], וְהַכֹּהֵן פּוֹדֶה אוֹתָן מִיַּד**
15 **הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלָן. וּמַפְרִישׁ[27] מֵהֶן תְּרוּמָה**
16 **וּמַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק חֵלִין[28]. וְנוֹתֵן הַמַּעֲשְׂרוֹת[29]**
17 **שֶׁלָּהֶן לַכֹּהֲנִים[30], שֶׁמָּא בִּכּוּרִים הֵם וַאֲסוּרִין לְזָרִים[31].**
18 **וְאֵינוֹ מֵבִיא אוֹתָן בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא מְשַׁלְּחָן בְּיַד שָׁלִיחַ[32],**
19 **כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּעַכֵּב אוֹתָן[33] הַקְּרִיאָה מִלְּאָכְלָן; שֶׁכֹּל[34]**
20 **שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַקְּרִיאָה מִפְּנֵי הַסָּפֵק - הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת**
21 **בּוֹ.**

20) ביכורים פ"א משנה ו, כחכמים ולא כרבי מאיר. 21) בבא בתרא פא: 22) ולכן אינו קורא, שהרי אם אין לו קרקע, אינו חייב בביכורים כלל. ושאלו שם פב. "מכדי פסוקי נינהו, ליקרי (כלומר, מה בכך אם יקרא את הפסוקים של פרשת ביכורים). אמר ליה, משום דמיחזי כשיקרא (= נראה כמשקר שאומר "האדמה אשר נתת לי") (וראה למעלה הלכה א). רב משרשיא בריה דרב חייא אמר, דלמא אתי לאפקועי מתרומה ומעשר (יחשוב שהביכורים הם ודאי, ופטורים מתרומה ומעשר, ואין הדבר כן, כדלהלן). אבל צריך עיון: הרי למעשה לא קנה קרקע (משנה שם פא. ופכ"ד מהלכות מכירה הלכה ו), שכיון שהדבר ספק, אמרו: "המוציא מחבירו עליו הראיה" ולמה חייב להביא, הרי אין כאן "ראשית ביכורי אדמתך", ראה במשנה ראשונה שם, ובאור־שמח לפ"ב הלכה יג. 23) שם. 24) קודם שמביא למקדש. 25) וקדושתם מספק, שמא חולין הם. אבל אם ביכורים הם, אינם קודש, שהרי הם ממון כהן, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (פ"ו מהלכות ערכין וחרמין הלכה טז ורדב"ז שם). 26) ראה בפ"ב מהלכות שחיטה הלכה ג, וברשב"ם בבא בתרא שם: ד"ה דילמא. 27) כלומר,

מביא הפירות (שם). 28) אבל ביכורים פטורים מתרומות ומעשרות, ראה בפ"ג מהלכות תרומות הלכה כג, שהפרשת ביכורים קודמת לכל. ואם כן, הם פטורים מכל חיובי התרומות והמעשרות שאחריהם. 29) כלומר, אפילו מעשר שני שהוא תמיד לבעלים, ומעשר ראשון שהוא ללוי. אבל תרומות, פשוט הוא שניתנות לכהנים. 30) בבא בתרא שם, כרבי אלעזר בן עזריה, שמעשר ראשון ניתן מעיקר הדין, אף לכהן. וראה בפ"א מהלכות מעשר, הלכה ד. 31) כנ"ל בפ"ג הלכה א. 32) והשליח אינו קורא, כנ"ל בהלכה ב. 33) את הביכורים. 34) בבא בתרא שם: "קריאה לא מעכבת. ולא (בתמיה), והאמר ר' זירא כל הראוי לבילה, אין בילה מעכבת בו. ושאינו ראוי לבילה (כמו כאן, שאיו קורא מחמת הספק), בילה מעכבת בו".

1 **ה. הִפְרִישׁ[35] בִּכּוּרָיו וּמָכַר שֶׁדֵּהוּ - מֵבִיא[36] וְאֵינוֹ**
2 **קוֹרֵא; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִּי יְיָ[37], שֶׁהֲרֵי**
3 **אֵין לוֹ[38]. וְהַלּוֹקֵחַ[39] אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים**
4 **אֲחֵרִים מֵאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁכְּבָר הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ הַמּוֹכֵר;**
5 **וְאִם הִפְרִישׁ - מֵבִיא[40] וְאֵינוֹ קוֹרֵא[41]. אֲבָל מִמִּין אַחֵר**
6 **- מַפְרִישׁ וּמֵבִיא וְקוֹרֵא[42].**

35) ביכורים שם, משנה ז, ותוספתא הלכה ג. ובירושלמי שם הלכה ה העמידו משנתנו כשהפריש על דעת למכור שדהו, שמתחילה לא נתחייבו בקריאה. אבל אם מתחילה נתחייבו בקריאה – כיון שנדחו אחר־כך מקריאה אחרי שמכר שדהו, דינם שיירקבו. וראה להלן בהלכות יג־יד. 36) המוכר. 37) כלומר, נתת לי, ועדיין ישנה בידי. וראה למעלה הלכה ב, שעיקר פסוק זה לא על קרקע זו, אלא על חלקו בארץ, ואם־כן צריך לפרש כי גם כאן הכוונה שהוא נראה כמשקר. וראה בהלכה הקודמת. 38) ואף־על־פי־כן הוא מביא, שכיון נתחייב שוב אינו נפטר. 39) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובירושלמי: "מה טעמון דרבינן (שאין השני מביא), הגדתי היום, פעם אחת הוא מגיד ואינו מגיד פעם שניה. הנה הבאתי, פעם אחת הוא מביא ואינו מביא פעם שנית" (כן היא גירסת הגר"א). ופירושו, שהפירות עצמם נפטרו מהבאה שניה, לאחר שהביאו מהם פעם אחת. 40) שהרי למדו כן בירושלמי (ראה למעלה) ממה שנאמר "הגדתי היום", ומתוך זה למד רבינו שלא נתמעטה ההבאה, אלא ההגדה (תוספות אנשי־שם). וכמו כן המביא ביכורים וחזר והביא הוא עצמו ממין אחר – ביכוריו ביכורים, אלא שאינו קורא, כמפורש להלן הלכה יא (תוספתא כפשוטה). וראה בפירוש המשנה ובתוספות הגרע"א. 41) אף־על־פי שהמוכר לא קרא, כנ"ל, ואם כן עדיין לא קראו על פירות שזה זו כלל, מכל־מקום אינו קורא שאינו יכול לומר: "הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה", לפי שאינם ראשית, כדלהלן בהלכה ט. וראה ברדב"ז. 42) שביכורי מין אחד, שהביא המוכר, אינם פוטרים את המין השני מהפרשת ביכורים.

7 **ו. הַמּוֹכֵר[43] שָׂדֵהוּ לְפֵרוֹת[44] - הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא וְאֵינוֹ**
8 **קוֹרֵא; שֶׁקִּנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[45]. אֲבָל[46] מֵבִיא**
9 **אָדָם מִנִּכְסֵי אִשְׁתּוֹ[47] בִּכּוּרִים וְקוֹרֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
10 **לוֹ גּוּף הַקַּרְקַע; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר נָתַן לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ**
11 **וּלְבֵיתֶךָ[48]. אַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּה[49] אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ**
12 **וְהוּא בַּדֶּרֶךְ[50] - מֵבִיא וְקוֹרֵא[51].**

43) גיטין מז: כריש לקיש ולא כרבי יוחנן, כיון שרבא אומר שם מח. "קרא ומתניתא מסייעי ליה לריש לקיש וכו'" (רדב"ז). 44) בזמן שאין היובל נוהג. ופירש שאינו מוכר אלא לפירות, אבל אם מכר סתם, כוונתו גם לגוף השדה. וראה בהלכה הסמוכה. 45) ולפיכך אינו קורא, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי" [שהרי הקב"ה נתן גם קנין הגוף, אבל לענין הבאה, שלא נאמר אלא "ביכורי אדמתך", כיון שיש לו קנין פירות הרי הוא מביא. ועיין תוספות בבא בתרא קלו: ד"ה מביא. אלא שצ"ע הרי הפסוק הזה (= האדמה אשר נתת לי ה'") אינו מכוון לקרקע זו שממנה יצאו הפירות, אלא לחלקו בארץ ישראל, ראה למעלה הלכה ב]. 46) ברייתא שם. 47) נכסי מלוג, שאין לו בהם אלא פירות. וראה בפי"ב מהלכות אישות הלכה ג. 48) ואף־על־פי שאין אכילת הפירות שאוכל הבעל אלא מדבריהם (כנ"ל שם), מכל־מקום כיון שכך היתה דרכם של דורות הראשונים, לתת מהר ומתן (בראשית רבה פרשה פ), לכן חידשה התורה שמביא וקורא (מאירי לגיטין עמ' 205). ועיין תוספות שם ד"ה ולביתך. 49) ברייתא שם. 50) שכבר יצא מביתו כדי לעלות לירושלים, ודוקא בכהאי־גוונא שהוא בדרך, כדלהלן. 51) שהרי יש לו גם גוף הקרקע. והחידוש בזה, אמרו בגיטין שם: "סלקא דעתך אמינא, ליגזור משום דרבי יוסי בר חנינא דאמר וכו', בדרך ושגרן ביד שליח ומת שליח בדרך (ולכן נקט רבינו למעלה: "והוא בדרך") מביא ואינו קורא (ראה להלן הלכה ח) וכו', קא משמע לן". כלומר: כיון שבשעת לקיחה מן הבית היו לו רק פירות, ולאחר מיתת אשתו יש לו גם גוף הקרקע, היה מקום לטעות שאין זה "לקיחה והבאה כאחת". ואף־על־פי שדעת רבינו, שירושת הבעל אינה אלא מדבריהם (פ"ו מהלכות נחלות הלכה ח, והלכות אישות שם), מכל־מקום קורא, שכיון שתיקנו חכמים ירושת האשה לבעל, מדין "הפקר בית־דין הפקר", הרי היא שלו מן התורה. ש"הפקר בית־דין הפקר", הוא דין תורה. וראה באבני־מילואים להלכות קידושין סימן כח את לג.

13 **ז. הַמּוֹכֵר[52] שָׂדֵהוּ[53] אוֹ שֶׁמָּכַר[54] אִילָנוֹת וְקַרְקָעָן[55]**
14 **בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְקוֹרֵא בְּיוֹבֵל**
15 **רִאשׁוֹן בִּלְבַד[56], שֶׁעֲדַיִן לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁל מוֹכֵר**
16 **שֶׁתַּחֲזֹר לוֹ הַקַּרְקַע[57]. אֲבָל אִם חָזַר וּמְכָרָהּ בְּיוֹבֵל**
17 **שֵׁנִי[58] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא[59]; שֶׁהֲרֵי סָמְכָה**
18 **דַעְתּוֹ[60] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא הַפֵּרוֹת, וְקִנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן**
19 **הַגּוּף[61].**

52) גיטין שם. 53) סתם, שאז הכוונה בין לקרקע ובין לפירות. וראה בהלכה הקודמת. 54) שם מח. 55) כלומר, מכר אילן אחר או שני אילנות, ופירש שהוא מוכר גם הקרקע עמהם. 56) שם, כרב חסדא. 57) כיון שלא הורגלו עדיין להחזיר השדות ביובל, ולכן מכר לו גם

את גוף הקרקע, אלא שהתורה הפקיעה את השדה מן הלוקח והחזירתו למוכר. וראה בפי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה א. 58) שכבר הורגלו להחזיר שדותיהם ביובל הראשון. 59) שם, כריש לקיש ולא כרבי יוחנן. 60) של המוכר. 61) כבהלכה הקודמת.

1 **ח. הִפְרִישׁ[62] בִּכּוּרָיו וְחָלָה וַהֲרֵי הוּא מְסֻכָּן[63] - זֶה**
2 **שֶׁרָאוּי לְיָרְשׁוֹ מֵבִיא[64] וְאֵינוֹ קוֹרֵא[65]. הִפְרִישׁ[66]**
3 **בִּכּוּרָיו וְשִׁלְּחָן בְּיַד אַחֵר, וּמֵת הַשָּׁלִיחַ בַּדֶּרֶךְ, אַף עַל**
4 **פִּי שֶׁחָזַר הוּא[67] וֶהֱבִיאָן - אֵינוֹ קוֹרֵא; שֶׁנֶּאֱמַר:**
5 **וְלָקַחְתָּ וּבָאתָ - עַד שֶׁתְּהֶיה לְקִיחָה[68] וַהֲבָאָה כְּאַחַת.**

62) ירושלמי ביכורים פ"א הלכה ה, בשם רבי יוחנן. 63) לפנינו בירושלמי: "חולה או מסוכן". ורבינו גרס: "חולה ומסוכן" (כסף־משנה). 64) שמן הסתם רצונו שיהא הקרוב הראוי ליורשו, שלוחו להבאת הביכורים. ולכן סמך רבינו דין זה לדין שליח דלהלן. אבל אם חלה והוא אינו מסוכן, אין להביא ביכוריו עד שיעשה שליח במפורש. 65) כדין שליח הנזכר למעלה בהלכה ב. והשמיענו בזה שאף־על־פי שאם מת המשלח אחר ההפרשה, מביא היורש וקורא, שהם שלו – כל זמן שלא מת, אף־על־פי שהוא מסוכן, אינו אלא כשליח (ירושלמי שם). ואם מת החולה אחר שיצא השליח, גם כן אינו קורא, שהרי הלקיחה היא בתורת שליח, וההבאה בתורת בעלים שהרי הוא יורשו, ואין זה "לקיחה והבאה כאחת", כדלהלן. 66) מימרא של ר' יוסי בר חנינא בגיטין מז: 67) כלומר, המשלח, בעל הפירות. 68) כלומר, לקיחה מן הבית. כרבינו תם שם, בתוס' ד"ה בצרן ולא כרשב"ם.

6 **ט. הִפְרִישׁ[69] בִּכּוּרָיו וְאָבְדוּ[70] קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת,**
7 **וְהִפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶן[71] - מֵבִיא הַשְּׁנִיִּים וְאֵינוֹ**
8 **קוֹרֵא; לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: אֶת רֵאשִׁית כָּל פְּרִי**
9 **הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁאֵינָן רֵאשִׁית. וְאֵלּוּ הַשְּׁנִיִּים - אֵין**
10 **חַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ כְּבִכּוּרִים[72].**

69) ביכורים פ"א משנה ח. 70) או נמקו או נבזזו וכיוצא בזה, למעלה פ"ב הלכה כ, וקיצר רבינו כאן (המגיה על גליון רבינו). וראה ב'תוספות יום־טוב' שם. 71) כיון שהוא חייב באחריותם, כנ"ל שם. 72) שדינם כתרומה (למעלה פ"ג הלכה ה), והאוכל תרומה בשוגג מוסיף חומש (פ"ו מהלכות תרומות הלכה ו). כן הוא במשנה שם, ועיין שם ברע"ב.

11 **י. הֵבִיא[73] בִּכּוּרָיו וְנִטְמְאוּ בָּעֲזָרָה[74] - נוֹפְצָם[75] שָׁם**
12 **וְאֵינוֹ קוֹרֵא[76].**

73) ביכורים שם. 74) ששוב אינו חייב באחריותם, למעלה פרק ב שם, עיין שם. 75) [כלומר מריקם מן הסל, שבאופן זה שנטמאו – אין הסל לכהנים (למעלה פרק ג הלכה ח). ונראה שלאחר כן הם נשרפים, כדין תרומה וקדשים שנטמאו (שבת כה.) אלא שאסור ליהנות מהם בשעת שריפה, לפי שדינם כקדשי שמים, כמפורש למעלה שם הלכה ג (משנה ראשונה). והראב"ד (למעלה שם), סובר שאף באופן זה הכל ניתן לכהנים, ולכן הוכרח לפרש כאן "נופצם" – "יניחו עד שירקבו או עד שיתמסמסו". ועיין ר"י קורקוס]. 76) שאין קריאה אלא בשעת שמחה (להלן הלכה יג), וכיון שנטמאו אין כאן שמחה (הר"ש שם).

13 **יא. הֵבִיא[77] בִּכּוּרָיו מֵאֶחָד מִן הַמִּינִים[78] וְקָרָא, וְחָזַר**
14 **וְהֵבִיא בִּכּוּרִים מִמִּין אַחֵר - אֵינוֹ קוֹרֵא עֲלֵיהֶן;**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם - פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה הוּא מַגִּיד,**
16 **וְלֹא שְׁתַּיִם[79].**

77) שם סוף משנה ט. 78) כלומר, משבעת המינים. 79) ירושלמי שם ה"ז. וראה בתוספתא פ"א ה"ד ובתוספתא כפשוטה שם.

17 **יב. הִפְרִישׁ[80] בִּכּוּרָיו[81] וְיָבֵשׁ הַמַּעְיָן[82] אוֹ שֶׁנִּקְצַץ**
18 **הָאִילָן[83] - מֵבִיא[84] וְאֵינוֹ קוֹרֵא; לְפִי שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאֵין**
19 **לוֹ קַרְקַע[85], שֶׁהֲרֵי אָבְדָה[86].**

80) שם מ"ו, כחכמים ולא כרבי יהודה. ואע"פ שבברכות מ. העמיד סתם משנה כרבי יהודה – סמך רבינו על משנתנו כאן, שרבי יהודה יחיד הוא כנגד רבים. (והרי זה כסתם ואחר־כך מחלוקת, שאין הלכה כסתם). וראה בתוספות ר"י שירליאו ובתוספות הרא"ש ובשיטה־מקובצת לברכות שם, שפסקו כרבי יהודה. 81) בירושלמי שם הלכה ה, העמידו משנתנו שיבש המעיין קודם שהפריש ביכוריו, שאם לא כן, הרי כבר נראו לקריאה. וכיון שכן, נדחו וירקבו (ראה ב"משנה ראשונה" שם). וראה בהלכה הסמוכה. 82) "שממנו היה משקה שדהו" (פירוש המשנה). 83) שממנו הביא ביכוריו. 84) כיון שבשעת ההפרשה, היתה לו קרקע. וראה למעלה הלכה ה ובפ"ב הלכה יד. 85) לפי זה אמרו בברכות שם שלענין ברכות, אם ברך על פרי העץ "בורא פרי האדמה" – לא יצא. וזה מתאים לנוסחא בדברי רבינו פ"ח מהלכות ברכות ה"י, ועיין שם בכסף־משנה. 86) כלומר, הקרקע. שאינה קרויה קרקע אלא־אם־כן יש לה מעיין המשקה ואילנות גדלים בה. ולכן אינו יכול לומר: "אשר נתת לי ה'", כמבואר למעלה בה"ה, עי' שם. ועיין ברש"י לברכות שם.

20 **יג. הַמֵּבִיא[87] בִּכּוּרִים מֵאַחַר חַג הַסֻּכּוֹת וְעַד חֲנֻכָּה[88],**
21 **אַף עַל פִּי שֶׁהִפְרִישָׁן קֹדֶם הֶחָג[89] - מֵבִיא[90] וְאֵינוֹ**
22 **קוֹרֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב; וְאֵין[91] קְרִיאָה**
23 **אֶלָּא בִּשְׁעַת שִׂמְחָה - מֵחַג הַשָּׁבוּעוֹת[92] עַד סוֹף**
24 **הֶחָג[93]. וּשְׁאָר הַמְּבִיאִין חוּץ מֵאֵלּוּ[94] - מְבִיאִין**
25 **וְקוֹרִין.**

87) משנה שם, כחכמים ולא כרבי יהודה בן בתירא. 88) שהרי לאחר חנוכה אין מביאין ביכורים, כנ"ל. 89) חג הסוכות שאז הוא זמן קריאה. 90) ואף־על־פי שבמכות יח: אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא, הפריש ביכורים קודם לחג ועבר עליהן החג, ירקבו, כיון שהיו ראויים לקריאה ונדחו, וכרבי זירא, שכל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו. ואם כן, מדוע כתב רבינו כאן שמביא. ונראה, שסמך רבינו על מה שאמרו בגיטין מז: (כתבו רבינו למעלה בהלכה ח), שאם הפריש ביכורים ושלחן ביד אחר ומת וחזר הוא והביאן, שאינו קורא, ולא חילקו בין הפריש

על דעת לשלחן, לבין הפריש שלא על דעת לשלחן, שאז כבר נראו הביכורים לקריאה, הרי שהגמרא שם אינה סוברת כהגמרא במכות שם (כסף־משנה). וראה למעלה הלכה ה וההלכה הקודמת. **91)** ספרי לפרשת כי־תבוא. וכן הוא בפסחים לו: ובירושלמי ביכורים פ"א סוף הלכה ז: "אמר רבי יונתן תני רבי שמעון בן יוחאי כן, "ואמרת", "ושמחת", הוי אומר (וידוי ביכורים) על השמחה". וראה באור־שמח. **92)** שמתחילין להביא בו ביכורים, ונאמר בהם: "ושמחת בכל הטוב". **93)** חג הסוכות, שנאמר בו: "ושמחתם לפני ה' אלהיכם". וראה בפירוש המשנה. **94)** שהזכרנו בפרק זה. וראה למעלה פ"ב סוף הלכה יג.

1 **יד. הַבִּכּוּרִים[95] וְהַתְּרוּמוֹת[96] וְהַחַלָּה[97] וְהַקֶּרֶן**
2 **וְהַחֹמֶשׁ[98] וּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[99] הֵם נִכְסֵי כֹּהֵן. יֵשׁ לוֹ[100]**
3 **לִקְנוֹת מֵהֶן עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[101], וּבַעַל**
4 **חוֹב נוֹטְלָן בְּחוֹבוֹ, וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ, וְקוֹנֶה בָּהֶן**
5 **סֵפֶר תּוֹרָה[102].**

95) ביכורים פ"ב משנה א. **96)** תרומה גדולה ותרומת מעשר. **97)** חלה פ"א משנה ט. **98)** שמשלם זר האוכל תרומות בשגגה, שדינם כתרומה (פ"י מהלכות תרומות הלכה טו) – חולין קלא. **99)** הם זרוע ולחיים וקיבה (שם). **100)** ביכורים פ"ג משנה יב. **101)** מה־שאין־כן במעשר שני, שהוא ממון גבוה, כנ"ל בפ"ג מהלכות מעשר שני הלכות י־יז. **102)** כלומר: לא רק עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, שאפשר למכרם שוב ולקנות בדמיהם צרכי אכילה, מותר לקנותם בהם, אלא אפילו ספר תורה שאסור למכור אותו (פ"י מהלכות ספר תורה הלכה ב), בכל זאת מותר לקנותו (מעשה רוקח).

6 **טו. אַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים וְהַתְּרוּמוֹת אָסוּר[103]**
7 **לְהֵאָכֵל לְזָרִים[104], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים עוֹלִין**
8 **בְּאֶחָד וּמֵאָה[105] כִּתְרוּמָה[106], אִם נִתְעָרְבוּ[107] בְּחֻלִּין**
9 **בִּירוּשָׁלַיִם - אֲסוּרִין בְּכָל שֶׁהֵן[108] בְּמִינָם[109], כְּמַעֲשֵׂר**
10 **שֵׁנִי[110]. מִפְּנֵי[111] שֶׁהוּא מְקוֹם אֲכִילָתָן[112], עֲשָׂאוּם[113]**
11 **כְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין[114]; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים**
12 **אֲסוּרִים לְזָרִים אַף בִּירוּשָׁלַיִם[115] - הֲרֵי הֵן אוֹסְרִין**
13 **בְּכָל שֶׁהֵן[116]. אֲפִלּוּ זֶרַע הַבִּכּוּרִים[117] אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ**
14 **לִירוּשָׁלַיִם - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין אֲסוּרִין, וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן**
15 **אִם נִתְעָרְבוּ[118] בִּירוּשָׁלַיִם[119]; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ בִּכּוּרִים**
16 **קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין[120].**

103) צ"ל: אסורים. **104)** ביכורים פ"ב משנה א, וראה להלן. **105)** שם. וראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכות כ־כא. **106)** [שעיקר דין "אחד ומאה" נלמד מתרומה, שנאמר בה (במדבר יח, כט) "את מקדשו ממנו", ומזה למדו חז"ל (ירושלמי תרומות פ"ד הלכה ו) "דבר שאתה מרים ממנו, אם נפל לתוכו מקדשו"]. **107)** שם, משנה ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. **108)** כלומר: לזרים אסורים באכילה, כביכורים, וכהנים חייבים לאכלם בקדושה (רדב"ז). **109)** שהרי מין בשאינו מינו בטל, אפילו אם הוא דבר שיש לו מתירין, כמו שכתב בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י (כסף־משנה). **110)** ראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכות יד־טו, ובהערות. **111)** ירושלמי שם. **112)** כלומר, לכהנים. **113)** חכמים. **114)** "שאפילו אחד בכמה אלפים אינו בטל" (הלכות מאכלות אסורות שם, הלכה י). כיון שלגבי כהנים, שיכולים לאכלם בקדושה, הם דבר שיש לו מתירין. **115)** כנ"ל בפ"ב הלכה א. כלומר, ואם כן הרי הם דבר שאין לו מתירין, והיה להם להתבטל בתערובת. **116)** כיון שהם מותרים לכהן, כנ"ל. וראה בפירוש המשנה שם. **117)** במשנת ביכורים שם: וגידוליהן (של המעשר והביכורים) אסורים מלאכול בירושלים וכו'. ובתרומות פ"ט משנה ד "והביכורים גידוליהן חולין". והקשו בירושלמי ביכורים שם ממשנה זו על משנת ביכורים הנ"ל, ותירצו: "הן דתימר (= מה שאמרו) גידוליהן אסורים, איסור מחיצה (שזרעם בתוך מחיצת ירושלים), והן דתימר גידוליהן מותרים, היתר זרות" (שזרעם מחוץ לחומה). **118)** במשנה שם: "וגידוליהן אסורים מלאכול בירושלים וכו' הרי אלו במעשר וביכורים, מה־שאין־כן בתרומה". (ותמה על זה ה'תוספות יום־טוב', שהרי גם תרומה גידוליה אסורים (פי"א מהלכות תרומות הלכה כא). וראה בתוספות חדשים שכתב, שליישב תמיהה זו פירשוה (הר"מ) והרע"ב שם בזרע תערובתם, שבאופן זה גידולי תרומה מותרים (הלכות תרומות שם הכ"ב "והמדומע וכו' גידוליהן מותרין"). וכאן פירשה רבינו להיפך: בגידולין שנתערבו. וסובר רבינו שכשם שלא אסרו גידולי גידולין (הלכות תרומות שם) וכשם שלא אסרו גידולי תערובת תרומה, כמו"כ לא אסרו תערובת גידולים). **119)** כנ"ל. **120)** משנה בתרומות שם. שאע"פ שבתרומה גזרו חכמים משום תרומה טמאה ביד כהן, שמא ישהה אותה לזרעה, ויבוא לאכלה (הלכות תרומות שם הכ"א) – בביכורים שאינם שכיחים כל כך, שהרי אינם נוהגים אלא בשבעת המינים, לא גזרו (רע"ב בתרומות שם). וראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכה טו.

17 **טז. כֵּיצַד[121] מַעֲלִין אֶת הַבִּכּוּרִים? כָּל הָעֲיָרוֹת**
18 **שֶׁבַּמַּעֲמָד[122] מִתְכַּנְּסוֹת לְעִירוֹ שֶׁל מַעֲמָד, כְּדֵי[123]**
19 **שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יְחִידִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרֹב עָם הֲדְרַת מֶלֶךְ.**
20 **וּבָאִים וְלָנִים בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר. וְלֹא יִכָּנְסוּ[124] לַבָּתִּים,**
21 **מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה[125]. וּבַשַּׁחַר הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר: קוּמוּ**
22 **וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ[126]. וְהַשּׁוֹר[127] הוֹלֵךְ**
23 **לִפְנֵיהֶם, וְקַרְנָיו מְצֻפִּין זָהָב, וַעֲטָרָה שֶׁל זַיִת בְּרֹאשׁוֹ,**
24 **לְהוֹדִיעַ[128] שֶׁהַבִּכּוּרִים מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין[129]. וְהֶחָלִיל**
25 **מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִין קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם.**
26 **וְהֵם הוֹלְכִין בְּכָל הַדֶּרֶךְ וְקוֹרִין: שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי**
27 **בֵּית יְיָ נֵלֵךְ[130]. וְלֹא הָיוּ[131] מְהַלְּכִין בַּיּוֹם[132] אֶלָּא שְׁתֵּי**
28 **יָדוֹת[133] בִּלְבַד. הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, שָׁלְחוּ**
29 **לִפְנֵיהֶם שְׁלוּחִין לְהוֹדִיעַ לְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, וְעִטְּרוּ**
30 **אֶת בְּכוּרֵיהֶם וּפִרְכְּסוּ[134] אוֹתָן. וְאִם הָיָה לָהֶם לַח**
31 **וְיָבֵשׁ - מַרְאִין אֶת הַלַּח[135] מִלְּמַעְלָה. וְהַפַּחוֹת[136]**
32 **וְהַסְּגָנִים[137] וְהַגִּזְבָּרִים[138] יוֹצְאִין לְקָרָאתָן מִירוּשָׁלַיִם.**
33 **לְפִי הַבָּאִים[139] הֵם יוֹצְאִין. אִם בָּאוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה -**

121) צ"ל: אסורים. **122)** ביכורים פ"ב משנה א, וראה להלן. **123)** שם. וראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכות כ־כא. **124)** [שעיקר דין "אחד ומאה" נלמד מתרומה, שנאמר בה (במדבר יח, כט) "את מקדשו ממנו", ומזה למדו חז"ל (ירושלמי תרומות פ"ד הלכה ו) "דבר שאתה מרים ממנו, אם נפל לתוכו מקדשו"]. **125)** שם, משנה ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. **126)** כלומר: לזרים אסורים באכילה, כביכורים, וכהנים חייבים לאכלם בקדושה (רדב"ז). **127)** שהרי מין בשאינו מינו בטל, אפילו אם הוא דבר שיש לו מתירין, כמו שכתב בפט"ו מהלכות

יוֹצְאִין לִקְרָאתָן רַבִּים, וְאִם מְעַט - מְעַט. וּמִשֶּׁיִּכָּנְסוּ[140] כֻּלָּן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם יַתְחִילוּ לִקְרוֹת: עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָיִם.

121) ביכורים פ"ג משנה ב, ותוספתא שם פ"ב הלכה ח. 122) ראה להלן בפ"ו מהלכות כלי המקדש ה"א. 123) תוספתא שם. 124) משנה שם. 125) ירושלמי ותוספתא שם. כלומר, שלא יטמאו על־ידי שיהיו עם מת תחת אהל אחד, ולא יוכלו להכנס לעזרה. ועוד, שיטמאו הביכורים. 126) כ"ה בירמיה לא, ה. במשנה: "אל בית ה' אלהינו". ובמלא"ש שם, תיקן לפי המקרא. 127) שם מ"ג. 128) ירושלמי שם. 129) "ולפי שאין באילנות נאה כמו הזית, היו עושין העטרה מענפי הזית לבד" (פירוש המשנה). 130) ירושלמי שם הלכה ב. 131) תוספתא שם. 132) בתוספתא שם "כל היום". 133) כלומר, שני שלישי היום. וראה בתוספתא כפשוטה. 134) ראה למעלה בפ"ג הלכה ט. 135) ובירושלמי: תני, מי שהיו לו ביכורים גרוגרות, היה מעטרו תאנים. וצמוקים, היה מעטרן ענבים. וטעמו של דבר, שהלח נאה ומהודר יותר מן היבש. וראה למעלה בפ"ב הלכה ה. 136) סגני הכהנים. וראה בירמיהו נא, כג. 137) סגני הלויים (תוס' יו"ט). 138) הם הממונים על עסקי ההקדש ועל נכסיו (פירוש המשנה). 139) במשנה: "לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים". ובירושלמי: "וכי יש קטן גדול בישראל (כן גורס הגר"א), אלא וכו' לפי רוב הנכנסים, היו יוצאין". 140) ירושלמי שם הלכה ב.

יז. כָּל בַּעֲלֵי[141] אֻמָּנִיּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹמְדִין מִפְּנֵיהֶם[142] וְשׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן: אַחֵינוּ, אַנְשֵׁי מְקוֹם פְּלוֹנִי, בּוֹאֲכֶם בְּשָׁלוֹם. וְהֵם מְהַלְּכִין בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם וְהֶחָלִיל[143] מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִים לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, נוֹטֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[144] סַלּוֹ עַל כְּתֵפוֹ וְאוֹמְרִין[145]: הַלְּלוּיָהּ הַלְּלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ וְכוּ' עַד כֹּל הַנְּשָׁמָה[146] תְּהַלֵּל יָהּ הַלְּלוּיָהּ. וְהֵם מְהַלְּכִים בְּהַר הַבַּיִת וְקוֹרְאִין, עַד שֶׁמַּגִּיעִין לָעֲזָרָה. הִגִּיעוּ לָעֲזָרָה, דִּבְּרוּ הַלְּוִיִּם[147] בְּשִׁיר: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי וְגוֹמֵר.

141) משנה שם. 142) בקידושין לג. "בא וראה כמה חביבה מצוה (של הבאת ביכורים) בשעתה, שהרי מפניהם (של מביאי הביכורים) עומדים, מפני תלמידי חכמים אינם עומדים" (בשעה שהם עוסקין במלאכתם – פ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה ב). 143) שם, משנה ד. 144) אפילו היה מלך, למעלה בפ"ג הלכה יב. 145) ירושלמי שם. 146) כלומר, ו"כל הנשמה וכו'" בכלל. אבל בירושלמי שם אמרו: "בעזרה היו אומרים כל הנשמה". 147) ראה למעלה שם הלכה יג.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"א־כ"ז שבט תשע"ו

יום ראשון כ"א שבט ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רסב.

הַמִּצְוָה הָרִס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר קוֹנֶה אָמָה עִבְרִיָּה מִלְּהָצִיק לָהּ אִם נִשָּׂאָהּ. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי לְהָצִיק לָהּ. שֶׁלֹּא יְצַמְּצֵם לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנָתָהּ בִּכְדֵי לְהָצִיק לָהּ וּלְצַעֲרָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע" (שמות כא, י). וְלָאו זֶה בְּעַצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל־הַנּוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָצִיק לָהּ בְּאַחַד מִשְּׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדֵי לְצַעֲרָהּ וּלְעַנּוֹתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה עִבְרִיָּה שֶׁהֻזְהִיר מִלִּמְנוֹעַ מִמֶּנָּה שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת הַבָּנוּת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "וְכִי מַה־לָּמַדְנוּ לְמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת מֵעַתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד. וְשָׁם אָמְרוּ: "שְׁאֵרָהּ — אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; כְּסוּתָהּ — כְּמַשְׁמָעוֹ; עוֹנָתָהּ — זוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אישות).

יום שני כ"ב שבט ה'תשע"ו

הַמִּצְוָה הָרִס"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר קוֹנֶה אָמָה עִבְרִיָּה מִלְּהָצִיק לָהּ אִם נִשָּׂאָהּ. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי לְהָצִיק לָהּ. שֶׁלֹּא יְצַמְּצֵם לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנָתָהּ בִּכְדֵי לְהָצִיק לָהּ וּלְצַעֲרָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע" (שמות כא, י). וְלָאו זֶה בְּעַצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל־הַנּוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָצִיק לָהּ בְּאַחַד מִשְּׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדֵי לְצַעֲרָהּ וּלְעַנּוֹתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה עִבְרִיָּה שֶׁהֻזְהִיר מִלִּמְנוֹעַ מִמֶּנָּה שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת הַבָּנוּת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "וְכִי מַה־לָּמַדְנוּ לְמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת מֵעַתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד. וְשָׁם אָמְרוּ: "שְׁאֵרָהּ — אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; כְּסוּתָהּ — כְּמַשְׁמָעוֹ; עוֹנָתָהּ — זוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אישות).

יום שלישי כ"ג שבט ה'תשע"ו

מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הָרִי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר

בְּאֵרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו׳ מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

יום רביעי כ"ד שבט ה'תשע"ו

הַמִּצְוָה הָרִי"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וַאֲתֶם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו׳ מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

יום חמישי כ"ה שבט ה'תשע"ו
מצות עשה רכב.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר (בשטר) דַּוְקָא אִם נִרְצָה לְגָרֵשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר דִּין גֵּרוּשִׁין, בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת גִּטִּין.

יום שישי כ"ו שבט ה'תשע"ו

הַמִּצְוָה הָרכ"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְגָרֵשׁ בְּסֵפֶר (בשטר) דַּוְקָא אִם נִרְצָה לְגָרֵשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ" (דברים כד, א). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר דִּין גֵּרוּשִׁין, בִּשְׁלֵמוּת בַּמַּסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר מַסֶּכֶת גִּטִּין.

יום שבת קודש כ"ז שבט ה'תשע"ו
מצות לא תעשה שנו.

הַמִּצְוָה הַשנ"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הָאָדָם מִלְּהַחֲזִיר גְּרוּשָׁתוֹ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת לְאַחֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ" (דברים כד, ד). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּיבָמוֹת.

המשך מעמוד טו

שיחת ש"פ משפטים, מבה"ח אדר־ראשון, ה'תשכ"ה

י. נתבאר פירוש רש"י בסוף פרשתנו, "בתוך הענן", "ענן זה כמין עשן הוא, ועשה לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל בתוכו" - ש"ענן זה" אינו הענן שנזכר בפסוקים שלפני זה (ענן שבו נתלבש כבוד ה׳, כמו "וה׳[41] הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך"[42], שבו נאמר[43] "ומשה נגש אל הערפל" "עב הענן"), אלא "כמין עשן הוא", כדמוכח ממה שכתוב בפסוק שלפניו "כאש אוכלת"[44] [אבל רק "כמין עשן" (שהרי לא נאמר "עשן", אלא "ענן"), היינו, שהעשן שנעשה משריפת הדומם בהר סיני היה כמו עשן שנעשה משריפת הצומח]; וכיון שהעשן משחיר כו׳[45], היפך הכבוד (שלכן צריך לרחוץ פניו ידיו ורגליו קודם התפלה[46]), לכן "עשה לו הקדוש־ברוך־הוא למשה שביל בתוכו" - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי־שיחות חלק ט"ז עמוד 275 ואילך.

---

41) בשלח יג, כא.

42) והיינו, שנוסף לכך שתמיד "מה׳ מצעדי גבר כוננו" (תהלים לז, כג) - ראו במוחש ש"ה׳ הולך לפניהם" עי"ז שכבוד ה׳ נתלבש בציור של ענן גשמי (עד שהחשיך למצרים את אור הראי׳).

43) יתרו כ, יח.

44) שהרי "אש שלמעלה" יכולה להיות גם באופן ש"אינה אוכלת" (ראה יומא כא, ב. שמו"ר פ"ב, ה). - ולהעיר גם מאש המזבח, שהיתה אוכלת את הקרבנות (ראה שמיני ט, כד), ואעפ"כ, לא היתה אוכלת את המזבח, דאף "שאין עליו אלא כעובי דינר זהב, כמה שנים אין האור שולטת בו" (סוף חגיגה ובתוד"ה שאין).

45) וכפי שמצינו להלכה - שצריך להסיר השחרורית שנעשית ע"ג הכלי מחמת העשן והשלהבת שעולה על גביו (מקוואות פ"ט מ"ב ובפי׳ הרע"ב).

46) כלומר: אע"פ שענין התפלה שייך בעיקר לנשמה, ולכאורה, למאי נפק"מ מצבו של הגוף - הרי רואים שכבודו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שאליו מתפללים, דורש גם נקיון הגוף,

[וכידוע גם הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו (ראה אג"ק שלו ח"ד ע׳ צא ואילך), בפרט לתלמידי הישיבה, שצריך להקפיד ביותר על נקיון הגוף, כולל ובמיוחד לנקות ולצחצח השיניים בכל יום, מלבד בשבת ויו"ט (אלא, כמו בכל ההוראות המפורשות, ישנה ההתנגדות של היצה"ר...)],

וכשם שבגדי כהונה הוצרכו להיות "לכבוד ולתפארת" (תצוה כח, ב־מ), לכבודו של הקב"ה.

ישעיה פרק יט יז־כג

יז וְהָיְתָה אַדְמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָּא כֹּל אֲשֶׁר יַזְכִּיר אֹתָהּ אֵלָיו יִפְחָד מִפְּנֵי עֲצַת יְהוָה צְבָאוֹת
אֲשֶׁר־הוּא יוֹעֵץ עָלָיו: (ס) יח בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ חָמֵשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שְׂפַת כְּנַעַן וְנִשְׁבָּעוֹת
לַיהוָה צְבָאוֹת עִיר הַהֶרֶס יֵאָמֵר לְאֶחָת: (ס) יט בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם
וּמַצֵּבָה אֵצֶל־גְּבוּלָהּ לַיהוָה: כ וְהָיָה לְאוֹת וּלְעֵד לַיהוָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי־יִצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה מִפְּנֵי
לַחֲצִים וְיִשְׁלַח לָהֶם מוֹשִׁיעַ וָרָב וְהִצִּילָם: כא וְנוֹדַע יְהוָה לְמִצְרַיִם וְיָדְעוּ מִצְרַיִם אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וְעָבְדוּ זֶבַח וּמִנְחָה וְנָדְרוּ־נֶדֶר לַיהוָה וְשִׁלֵּמוּ: כב וְנָגַף יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם נָגֹף וְרָפוֹא וְשָׁבוּ עַד־יְהוָה
וְנֶעְתַּר לָהֶם וּרְפָאָם: (ס) כג בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְסִלָּה מִמִּצְרַיִם אַשּׁוּרָה וּבָא־אַשּׁוּר בְּמִצְרַיִם וּמִצְרַיִם
בְּאַשּׁוּר וְעָבְדוּ מִצְרַיִם אֶת־אַשּׁוּר: (ס)

רש"י

(יז) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא. כשישמעו הנותרים במצרים משבי סנחרב את מפלתו שיפול בארץ יהודה בלא שום מלחמות זרוע בשר ידעו כי יש שכינה בישראל ומושיעם חזק ויירא ויפחדו מפני אדמת יהודה: **חגא.** לשון שבר ואימה ופחד לשון יחוגו וינועו כשכור (תהלים קז) וכן חגוי הסלע (שיר ב): **מפני עצת ה' צבאות אשר הוא יועץ עליו.** להפילו ביד סנחרב ויהודה ימלט מידו: **(יח) ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו'.** שנינו בסדר עולם אחר מפלתו של סנחרב עמד חזקיהו ופטר את האוכלוסין שהביא עמו ממצרים ומכוש בקולרין לפני ירושלים וקבלו עליהם מלכות שמים וחזרו למקומן שנאמר ביום ההוא יהיו חמש ערים וגו' והלכו ובנו מזבח לה' בארץ מצרים ומקריבין עליו קרבן לשמים לקיים מה שנאמר ביום ההוא יהיה מזבח לה' בארץ מצרים, ויש מרבותינו שדרשוהו במסכת מנחות על מזבח בית חוניו בנו של שמעון הצדיק שברח לו למצרים ועשה שם מזבח: **מדברות שפת כנען.** כישראל שבארץ כנען: **עיר ההרס יאמר לאחת.** (ת"י קרתא דבית שמש דעתידא למיחרב יתאמר היא חדא מנהון) ההרס ת"י לשני פנים לשון האומר לחרס ולא יזרח (איוב ט) ולשון הריסה וחורבן ומהיכן למדה יונתן מנבואתו של ירמיה שנבא בתחפנחס ושבר את מצבות בית השמש אשר בארץ מצרים (ירמיה מג) למדנו שבית שמש שבארץ מצרים ומצבה עתידה ליחרב ומצבות האמורות שם היא מצבה אצל גבולה לה' האמורה כאן ויש לומר שהיתה בית שמש יושבת בגבול מצרים על הספר לכך נאמר אצלה גבולה: **(כ) והיה.** המזבח לאות ולעד בינם ובין המקום: **מושיע ורב.** מושיע ושר: **(כא) ונודע ה'.** יהיה כח גבורתו ניכר להם: **(כב) ונגף.** לשון מכה הוא: **נגוף ורפוא.** ואחר המכה יביא להם רפואה: **ונעתר להם.** ירצה להם: **(כג) תהיה מסלה.** תהיה דרך כבושה שיהלכו בה תמיד ממצרי' לאשור: **ובא אשור במצרים.** ת"י ויגיחון אתוראי למצראי:

מצודת דוד

(יז) אדמת יהודה. ר"ל השכינה השורה באדמת יהודה תהיה למצרים לשבר רוח ופחד לבב: **כל אשר.** ר"ל כל זמן אשר המזכיר יזכיר אותה אליו יפחד: **מפני עצת.** כי בעת שכבש סנחריב את מצרים חשב שבמקרה באה אבל כשיראה שנפל סנחריב סביב ירושלים ע"י המלאך המכה בהם ישכיל לדעת שהיתה בעצת ה' אשר יעץ עליו להפילו ביד סנחריב: **(יח) שפת כנען.** לשון הקדש: **ונשבעות וכו'.** כי מעתה יאמינו בה' ויקבלוהו לאלוה: **עיר ההרס.** ר"ל יסכימו ביניהם שאם אחת מהערים ההם תשוב מאחרי המקום שיאמר עליה עיר ההרם ר"ל שיעמדו עליה ויהרסוה: **(יט) מזבח וכו'.** כי מצרים יקריבו קרבנות לשמים: **ומצבה.** מזבח מאבן אחת: **(כ) לאות ולעד.** המזבח יהיה לאות ולעד בארץ מצרים שהמה עובדים לה' ואם יצעקו לה' וכו' ישלח להם מושיע והמושיע יהיה גדול ונכבד והוא יצילם מיד הלוחצים: **(כא) ונודע.** יהיה ניכר למצרים: **וידעו.** והמה יתנו לב לדעת: **זבח ומנחה.** בזבח ובמנחה: **ושלמו.** את נדרם: **(כב) ונגף.** כאשר יחטאו לו ינגוף אותם אבל לא תתמיד כי מיד אחר הנגיפה ירפאם ר"ל לא יאריך להם עד שתתמלא סאתם וינגפו מבלי תקומה כי לטובתם יפרע מהם מעט מעט: **ושבו.** כאשר יעשו תשובה יתרצה להם ויקבל עתר תפלתם וירפאם: **(כג) תהיה מסילה.** דרך כבושה תהיה מזה לזה כי מרוב אהבה ואחוה ירבו לבוא אלה באלה: **את אשור.** מצרים יעבדו עבודת המקום עם אשור כי המה יכירו עוד יותר מפלאות ה' כשהכה בהם מלאך ה':

מצודת ציון

(יז) לחגא. ענין בקוע ושבר כמו יונתי בחגוי הסל' (ש"ה ב): **(יח) ההרס.** מל' הריס' ונתיצה: **(כ) לאות.** לסימן: **לוחצים.** ענין דחק כמו וגר לא תלחץ (שמות כג): **ורב.** ענינו גדול וחשוב כמו ורבי המלך (ירמי' מא): **(כב) ונגף.** ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כא): **ונעתר.** הוא ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח) ור"ל יקבל מרבית תפלתם ויתרצה להם וכן ונעתור להם (דה"א ה):

משלי פרק כז ד־יג

ד אַכְזְרִיּוּת חֵמָה וְשֶׁטֶף אָף וּמִי יַעֲמֹד לִפְנֵי קִנְאָה: ה טוֹבָה תּוֹכַחַת מְגֻלָּה מֵאַהֲבָה מְסֻתָּרֶת: ו נֶאֱמָנִים
פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא: ז נֶפֶשׁ שְׂבֵעָה תָּבוּס נֹפֶת וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה כָּל־מַר מָתוֹק: ח כְּצִפּוֹר
נוֹדֶדֶת מִן־קִנָּהּ כֵּן־אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ: ט שֶׁמֶן וְקְטֹרֶת יְשַׂמַּח־לֵב וּמֶתֶק רֵעֵהוּ מֵעֲצַת־נָפֶשׁ: י רֵעֲךָ (ורעה)
וְרֵעַ אָבִיךָ אַל־תַּעֲזֹב וּבֵית אָחִיךָ אַל־תָּבוֹא בְּיוֹם אֵידֶךָ טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק: יא חֲכַם בְּנִי וְשַׂמַּח
לִבִּי וְאָשִׁיבָה חֹרְפִי דָּבָר: יב עָרוּם רָאָה רָעָה נִסְתָּר פְּתָאִים עָבְרוּ נֶעֱנָשׁוּ: יג קַח־בִּגְדוֹ כִּי־עָרַב זָר וּבְעַד
נָכְרִיָּה חַבְּלֵהוּ:

רש"י

(ד) ושטף אף, ומי יעמוד. לפני קנאתו של קנא ונקם: **(ו) ונעתרות.** ל' גודל כמו העתרת' עלי (יחזקאל לה): **(ז) תבוס נופת.** תרמוס ברגל כמו יבוס קמינו (תהלים נד): **כל מר מתוק.** כל דבר מר מתוק לה, ויש לפותרו בתלמוד תורה המראה א"ע כשבע שאינו מתאוה לדברי תורה לתאות נפש: **תבוס נופת.** אף הטעמים המיושבים על הלב אינם חשובים עליו והמתאוה לה אפי' דברים הבאים לו במרירות וביגיעה הם מתוקים לו: **(ח) נודדת מן קנה.** שהולכת ומטלטלת כן האיש הנודד ממקומו ת"ח הנודד מן הלמוד מלחזור על גרסתו: **(ט) שמן וקטרת.** ריח שמן אפרסמון וריח קטרת משמחין לב: **ומתק רעהו מעצת נפש.** מי שחברו מקרבו וממתק לו בדבריו הוא טוב ממה שנפשו יועצתו, ד"א ומתק רעהו המכשיר מעשיו שהן מתוקין להקב"ה טוב לו ממה שהוא ממלא תאות לבו: **(י) רעך. ורע אביך.** הקב"ה שנקרא רע לישראל ורע אביך שחיבב את אבותיך: **אל תעזב.** אם עזבת יבא עליך פורענות: **ובית אחיך.** אל תבטח בבני עשו וישמעאל שיקרבוך מצינו כשגלו ישראל לבבל היו אומרים למוליכיהם בקולר בבקשה מכם הוליכונו בדרך אחינו בני עשו וישמעאל, והיו בני ישמעאל יוצאים לקראתם ומקדמין אותם במיני מלוחים ונודות נפוחים: **מאח רחוק.** טוב שישכון ביניכם הקרוב לקוראיו משתבואו אצל אח שנתרחק לאמור יקרבו ימי אבל אבי וגו': **(יא) חכם בני.** התחכם בני: **ושמח לבי.** ותהא לבי שמח בך: **(יב) ערום ראה רעה.** רואה פורענות הבאה על הארץ ונסתר הימנה שמשך ידו מן העבירה ופתאים לא נסתרו אלא עברו בדרך רעה: **ונענשו.** ונפסדו: **(יג) כי ערב זר.** אדם שנעשה ערב גורם שאמר הדיין למלוה קח בגדו:

מצודת דוד

(ד) אכזריות. החמה מביא לידי אכזריות והאף יסית לשטוף ולאבד ולפני בעל קנאה מי יוכל לעמוד ולהתקיים כי קשה היא עוד יותר מהחמה והאף כי בעל הקנאה יבחר ברע כשתהיה גם לזולתו משיבחר הטוב לו ולזולתו: **(ה) תוכחת מגולה.** אף המוכיח בפרסום ומכלים למוכח, מכל־מקום טובה היא אם באה מאהבה מסותרת בלב המוכיח וכוונתו ליישר דרכי המוכח ולא לקנתר: **(ו) נאמנים.** האוהב הפוצע לאהובו למען יישר לכת הנה הפצעים הם נאמנים המה כי עשו שליחותם והועילו לזה כי בעבורם ייטיב דרכו אבל מן השונא אפי' הנשיקות מרובות המה והנם למשא הואיל ואין בהם תועלת: **(ז) תבוס.** בעבור שבעה תרמוס אף נופת צופים: **כל מר.** כל דבר מר נחשב להם למתוק: **(ח) כצפור.** כמו שיקשה לצפור מה שנודדת מקנה כן יקשה לאיש הנדידה ממקומו: **(ט) ישמח.** כ"א משמח את הלב: **ומתק.** וכן ישמח אמרי מתק מחבירו הבאים מעצת נפש ולא להחניף ולרמות: **(י) רעך.** האוהב אותך וגם את אביך אהב ומהנראה שנשרשה האהבה ולזה אל תעזוב אהבתו ואל תבטח לומר הנה בבוא עלי יום איד אבוא אל בית אחי לשאול מעמו עזרה כי יותר טוב שכן הקרוב עמך בכל עת כרעים אהובים מהאח הרחוק ממך ולא יתחבר עמך: **(יא) חכם בני.** כן אמר שלמה לבנו התחכם בני ושמח לבבי ואוכל להשיב בדבר חרפה לאשר יחרפני כי אם תהיה סכל בעל כרחי אשים יד לפה כי אפחד שלא יגלה מומך: **(יב) ערום.** כשראה הערום הרעה המעותדת לבוא נסתר ממנה ר"ל שמר עצמו מן הרעה טרם בואה אבל הפתאים עברו דרך הרעה ולא נשמרו והשיגה אותם הרעה ובא להם העונש וההפסד: **(יג) קח בגדו.** קח בגד הערב למשכון ולא תאשם בזה כי מעצמו נעשה ערב בעבור הזר והכניס עצמו בזה: **ובעד נכריה.** כפל הדבר במ"ש ולומר בין ערב בעבור איש בין בעבור אשה עניה סוערה:

מצודת ציון

(ו) פצעי. הם מכות המוציאות דם: **ונעתרות.** ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזקאל ח): **(ז) תבוס.** ענין רמיסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס): **נופת.** ענין הזלה והתכה וכן ונופת צופים (שם יט) ותחסר מלת צופים והוא מובן מעצמו: **(ח) מן קנה.** מן מדורה: **(ט) וקטורת.** עשן בשמים: **(י) אידך.** מל' איד ומקרה רע: **(יב) נענשו.** גם הפסד ממון נקרא עונש וכן וענשו אותו מאה כסף (דברים כב): **(יג) חבלהו.** ענין משכון כמו אם חבול תחבול (שמות כב):

י הַמְּעָרָה מֵחַם לְחַם, וּמִצּוֹנֵן לְצוֹנֵן, וּמֵחַם לְצוֹנֵן לְחַם — טָהוֹר; מִצּוֹנֵן לְחַם — טָמֵא. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף הַמְּעָרָה מֵחַם לְחַם, וְכֹחוֹ שֶׁל תַּחְתּוֹן יָפֶה מִשֶּׁל עֶלְיוֹן — טָמֵא.

יא הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ יָדֶיהָ טְהוֹרוֹת, וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְמֵאָה, אִם הִזִּיעוּ יָדֶיהָ — טְמֵאוֹת. הָיוּ יָדֶיהָ טְמֵאוֹת, וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְהוֹרָה, אִם הִזִּיעוּ יָדֶיהָ — הַקְּדֵרָה טְמֵאָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נִטְּפוּ. הַשּׁוֹקֵל עֲנָבִים בְּכַף מֹאזְנַיִם — הַיַּיִן שֶׁבַּכַּף טָהוֹר, עַד שֶׁיִּעָרֶה לְתוֹךְ הַכְּלִי. הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים כְּשֶׁהֵן מְנַטְּפִין.

פ ר ק ש ש י

א הַמַּעֲלֶה פֵּרוֹתָיו לַגַּג מִפְּנֵי הַכְּנִימָה, וְיָרַד עֲלֵיהֶם טַל — אֵינָם בְּכֵי יֵתַן. אִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ — הֲרֵי זֶה בְּכֵי יֵתַן. הֶעֱלָן חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁחִשֵּׁב שֶׁיֵּרֵד עֲלֵיהֶן הַטַּל — אֵינָן בְּכֵי יֵתַן; שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה.

פירוש ברטנורא

י המערה מחם לחם. הכי נמי איירי שמשקין שבכלי עליון שמערה ממנו טהורים, ושבכלי תחתון שמערה לתוכו הן טמאין: **מצונן לחם טמא.** שתחתון החם מעלה הבל לעליון הצונן ומטמאו, שהענן העולה מן החם כמשקה הוא חשוב: **וכוחו של תחתון יפה** שחומו גדול משל עליון. ואין הלכה כר' שמעון, שכיון שהעליון חם, אע"פ שהתחתון יותר חם ממנו, אין פעולתו של תחתון ניכרת בעליון ואינו מטמאו:

יא ומגיסה בקדירה. מהפכת בכף שבידה לתבשיל שבקדירה: **אם הזיעו ידיה.** מהבל הקדירה, נטמאו ידיה כאילו נגעה במשקה שבקדירה: **היו ידיה טמאות.** אם הזיעו ידיה, נטמאת הזיעה מחמת ידיה ונטמאת הקדירה, לפי שההבל מחבר בין הזיעה שבידיה למשקין שבקדירה: **ר' יוסי אומר אם נטפו.** אין הקדירה טמאה אא"כ נטפו טיפין מן הזיעה שבידיה לתוך הקדרה. ואין הלכה כר' יוסי: **היין שבכף טהור.** ואינו מכשיר, דלא הוחשב להיות משקה עד שיערה אותו לתוך הכלי. וכמו שאין לו תורת משקה לענין הכשר כך אין לו תורת משקה לענין טומאה ולענין יין נסך:

ו א המעלה פירותיו לגג מפני הכנימה. תולעים הגדלים בפירות. לשון ותהי הכנם (שמות ח'): **אם נתכוין לכך.** שחשב שירד עליהן טל: **שיש להן מעשה.** כגון אם היו שופכין עליהן טל בכוונה, היו מוכשרין:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה י

הַמְּעָרָה מֵחַם לְחַם – ממשקים חמים טהורים שבכלי העליון לתוך משקים חמים טמאים שבכלי התחתון, **וּמִצּוֹנֵן לְצוֹנֵן** – או ממשקים צוננים טהורים שבכלי העליון לתוך משקים צוננים טמאים שבכלי התחתון, **וּמֵחַם לְצוֹנֵן** – או ממשקים חמים טהורים לתוך משקים צוננים טמאים, **טָהוֹר** – מה שבכלי העליון, מהטעם ששנינו במשנה הקודמת שאין הניצוק חיבור; **מִצּוֹנֵן לְחַם** – אבל המערה ממשקים צוננים טהורים שבכלי העליון לתוך משקים חמים טמאים שבכלי התחתון, **טָמֵא** – מה שבכלי העליון, שהחמים שבכלי התחתון מעלים זיעה לצוננים שבכלי העליון, והזיעה מטמאתם, כמו ששנינו בזיעת המרחץ (לעיל ב, ב). והרמב"ם כותב (**בפירושו למשנתנו**): "וטעם אמרו מצונן לחם טמא, לפי שעמוד המשקה אשר ייקרא "ניצוק" יתחמם בהיות קצהו בכלי החם, ויעלה ההבל עם הניצוק מתוך הכלי החם הטמא, ויתחמם המשקה אשר בכלי העליון, ועל כן שב טמא (נעשה גם העליון טמא). לפי שההבל החם חיבר ביניהם, והוא עולה מן הטמא אל הטהור (**עיין גם הל' טומאת אוכלין ז, ב**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף הַמְּעָרָה מֵחַם לְחַם** – מחמים טהורים לתוך חמים טמאים, **וְכֹחוֹ שֶׁל תַּחְתּוֹן יָפֶה מִשֶּׁל עֶלְיוֹן** – שחום המשקים שבכלי התחתון מרובה משל המשקים שבכלי העליון, **טָמֵא** – מה שבעליון, מחמת הזיעה העולה מן התחתון. ותנא קמא סובר, שאפילו כוחו של תחתון יפה משל עליון, אינו טמא, שהואיל וגם העליון חם ומוציא הבל, אין פעולת ההבל של התחתון ניכרת בו.

באור משנה יא

הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ יָדֶיהָ טְהוֹרוֹת, וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְמֵאָה – ובוחשת בכף שבידה את התבשיל שבקדרה טמאה: **אִם הִזִּיעוּ יָדֶיהָ** – מהבל התבשיל שבקדרה, **טְמֵאוֹת** – ידיה, כאילו נגעה במשקה שבקדרה. **הָיוּ יָדֶיהָ טְמֵאוֹת, וּמְגִיסָה בִּקְדֵרָה טְהוֹרָה** – שניערה בכף את התבשיל שבקדרה טהורה: **אִם הִזִּיעוּ יָדֶיהָ, הַקְּדֵרָה טְמֵאָה** – שהואיל וידיה מזיעות מחמת ההבל העולה מן הקדירה, הרי שההבל מחבר את הזיעה שבידיה למשקה שבקדרה, וכיון שנטמאה הזיעה מחמת ידיה, הרי היא מטמאה את כל מה שבקדרה (**רמב"ם**). ויש מבארים, שהקדרה עצמה נטמאה, שכן משקים שנטמאו מחמת ידים מטמאים אף כלים מגזירת חכמים (**עיין הר"ש בפירושו השני**). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נִטְּפוּ** – אין הזיעה שבידיה מטמאה את מה שבקדרה, אלא אם כן נטפו טיפין מידיה לתוך הקדירה, שלדעת רבי יוסי אין ההבל העולה מן הקדירה מחבר את הזיעה שבידיה עם המשקים שבקדרה (ולפי הפירוש השני של הר"ש, אף רבי יוסי מדבר בקדירה עצמה, שאינה נטמאת מחמת הזיעה שבידיה אלא אם כן נטפו עליה טיפות ממנה). **הַשּׁוֹקֵל עֲנָבִים בְּכַף מֹאזְנַיִם, הַיַּיִן שֶׁבַּכַּף** – שנטף מן הענבים, **טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה ואינו מכשיר, שאינו חשוב משקה, **עַד שֶׁיִּעָרֶה** – את היין מתוך כף המאזנים, **לְתוֹךְ הַכְּלִי** – שמשעירה אותו לתוך כלי החשיבו ועשהו משקה. **הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים כְּשֶׁהֵן מְנַטְּפִין** – שהמשקה היוצא מהם אינו חשוב משקה לא לענין טומאה ולא לענין הכשר, עד שיכניסנו בכלי, שמאז תורת משקה עליו, מאחר שהחשיבו.

באור משנה א

הַמַּעֲלֶה פֵּרוֹתָיו לַגַּג מִפְּנֵי הַכְּנִימָה – התולעים הגדלים בפירות, ושוטחם על הגג כדי שיצאו מהם התולעים, או כדי שלא יתליעו, **וְיָרַד עֲלֵיהֶם טַל** – שהוא משבעת המשקים המכשירים, **אֵינָם בְּכֵי יֵתַן** – לא הוכשרו הפירות לקבל טומאה, לפי שאין הטל לרצון. **אִם נִתְכַּוֵּן לְכָךְ** – שירד עליהם הטל, **הֲרֵי זֶה בְּכֵי יֵתַן** – הוכשרו הפירות. **הֶעֱלָן חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן** – לגג, **אַף עַל פִּי שֶׁחִשֵּׁב שֶׁיֵּרֵד עֲלֵיהֶן הַטַּל, אֵינָן בְּכֵי יֵתַן** – לא הוכשרו, **שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה** – שאין מחשבתם מועילה כלום אלא אם כן עשו מעשה המוכיח על מחשבתם, כגון אם היו מהפכים את הפירות בשעת הטל, כדי שיתלחלחו כולם, הרי הם מוכשרים (**גמרא, חולין יג, א; ירושלמי ריש תרומות**). ויש מבארים: שיש להם מעשה – כגון אם שפכו עליהם טל או מים בכוונה, הפירות מוכשרים (**רמב"ם; ברטנורא; ועיין "משנה אחרונה", שמבואר שם, שזוהי שיטת התוספות חולין יב, ב; אבל לפירוש רש"י שם אפילו לא שפכו בכוונה, אלא חשבו בשעת העלאת הפירות לגג, שירד עליהם הטל, הרי זה גם כן חשוב כמעשה**).

ובתוספתא שנו: "המעלה פירותיו לגג ללותתם (**להרטיבם**) בטל ובגשמים — הרי זה בכי יותן. העלן מפני הכנימה, וירד עליהן טל וגשמים: אם שמח — בכי יותן. רבי יהודה אומר: אי אפשר שלא לשמוח, אלא עודהו הטל עליהן וחישב עליהן, הרי הן בכי יותן; ואם לאו — אינן בכי יותן. חרש שוטה וקטן שהעלו פירותיהם לגג ללותתם

ב הַמַּעֲלֶה אֶת הָאֲגֻדּוֹת וְאֶת הַקְּצִיעוֹת וְאֶת הַשּׁוּם לַגַּג, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּמְּתִינוּ — אֵינָן בְּכִי יֶתֶן. כָּל הָאֲגֻדּוֹת שֶׁל בֵּית הַשְּׁוָקִים — טְמֵאִין. רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר בְּלַחִים. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: וְכִי מִפְּנֵי מָה טִמְּאוּ? אֶלָּא מִפְּנֵי מַשְׁקֵה הַפֶּה! כָּל הַקְּמָחִין וְהַסְּלָתוֹת שֶׁל בֵּית הַשְּׁוָקִים — טְמֵאִים. הַחִילְקָה, הַטְּרָגִים וְהַטִּסְנִי — טְמֵאִים בְּכָל מָקוֹם.

ג כָּל הַבִּיצִים בְּחֶזְקַת טַהֲרָה, חוּץ מִשֶּׁל מוֹכְרֵי מַשְׁקֶה; וְאִם הָיוּ מוֹכְרִין עִמָּהֶן פֵּרוֹת יְבֵשִׁים — טְהוֹרוֹת. כָּל הַדָּגִים בְּחֶזְקַת טְמֵאָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲתִיכָה אַיְלָתִית וְדַג הַמִּצְרִי הַבָּא בַּקֻּפָּה, וְקוּלְיַס הָאִסְפָּנִין — הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טַהֲרָה. כָּל הַצִּיר בְּחֶזְקַת טְמֵאָה. וְעַל כֻּלָּם עַם הָאָרֶץ נֶאֱמָן לוֹמַר: טְהוֹרִים הֵן, חוּץ מִשֶּׁל דָּגָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַטְבִּילִין אוֹתָן.

פירוש ברטנורא

ב המעלה את האגודות. של ירק: **ואת הקציעות.** כותשים התאנים במכתש ועושים אותן כעין ככרות גדולות, והן נקראין קציעות: **שימתינו.** לשון לחלוח. ודומה לו בגמרא פרק לא יחפור [בבא בתרא דף י"ח] מיתנא קשה לכותלים: **אינו בכי יותן.** אם ירד עליהן טל: **כל האגודות.** של ירק: **של בית השוקים טמאין.** לפי שהמוכרים רגילים לזלף עליהן מים כדי ללחלחן והן מוכשרין לקבל טומאה, והידים ממשמשים בהן תמיד, הלכך הן בחזקת טומאה: **מפני משקה הפה.** אע"פ שאין מזלפין עליהם מים כשהן לחין, מכל מקום רגילים לתת עליהן משקה היוצא מן הפה כדי להסיר האבק שעליהן, ובו הן מוכשרין. ואיכא בין תנא קמא לר' מאיר מקום שאין רגילין ללחלחם במשקה הפה, לר' מאיר טהורים. ולתנא קמא בכל ענין טמאין, דאף בלחין נותנין בהן מים. והלכה כתנא קמא: **הקמחין והסלתות של בית השוקים טמאין.** לפי שלותתים החטים שלהם קודם שיטחנו אותן והן מוכשרות, והידים ממשמשים בהן תמיד, לפיכך הן בחזקת טומאה: **החילקה.** חטה כתושה ונחלק כל גרעין לשנים: **טרגים.** שנחלק כל גרעין לשלשה: **טסני.** שנחלק כל גרעין לארבעה: **בכל מקום.** אפילו שלא בבית השוקים, שהכל מזלפין עליו מים:

ג חוץ משל מוכרי משקה. מפני שנוגעים בהם בעוד שמשקה טופח על ידיהם, ואין מקפידין על הלכלוך, שקליפתם מגינה עליהן: **ואם היו מוכרים עמהם פירות יבשים.** מתוך שמנגבים ידיהם כדי שלא יטנפו את הפירות, מנגבים ידיהם נמי קודם שיגעו בביצים: **כל הדגים בחזקת טומאה.** לפי שהם מוכשרים במים, והטמא והטהור ממשמשים בה: **חתיכת האלתות.** מין דג שרגילין למכרו חתיכות חתיכות. ומקום יש ששמו אלתות ושם צדין אותו ומוכרין אותו:

משניות מבוארות – קהתי

בטל ובגשמים — הרי זה בכי יותן. העלום מפני הכנימה, וירד עליהן טל או גשמים, אף על פי שחשבו, אינן בכי יותן, שיש להם מעשה ואין להם מחשבה.

נמצאנו למדים מהתוספתא, שלדעת חכמים, המעלה פירותיו לגג, אפילו לא נתכוון בתחילה שירד עליהם הטל, אלא אם שמח לאחר שירד עליהם הטל, הרי הם מוכשרים.

ברם, בגמרא (בבא מציעא כב, א) מובאת ברייתא: "עודהו הטל עליהן ושמח — הרי זה בכי יותן. נגבו, אף על פי ששמח, אינן בכי יותן". והרי שדווקא אם שמח בעוד הטל על הפירות, הוכשרו; אבל לאחר שנתייבשו, אף על פי ששמח עכשיו בטל שירד עליהם, לא הוכשרו.

באור משנה ב

הַמַּעֲלֶה אֶת הָאֲגֻדּוֹת – של ירק, **וְאֶת הַקְּצִיעוֹת** – תאנים שתיקנו אותן לייבשן או לדרסן, **וְאֶת הַשּׁוּם לַגַּג, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּמְּתִינוּ** – שיתלחלחו מאליהם באוויר (**ר"ש; ברטנורא**); ויש מפרשים: שיעמדו זמן ארוך ולא יתקלקלו (**רמב"ם**), **אֵינָן בְּכִי יֶתֶן** – לא הוכשרו, אם ירד עליהם טל, שאין הטל לרצונו. **כָּל הָאֲגֻדּוֹת** – של ירק, **שֶׁל בֵּית הַשְּׁוָקִים** – העומדות למכירה בשווקים, **טְמֵאִין** – לפי שהמוכרים רגילים לשפוך עליהם מים, כדי שיהו הירקות לחים, והרי שהם מוכשרים לקבל טומאה, וכיון שהכל ממשמשים בהם, הרי הם בחזקת טומאה. **רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר בְּלַחִים** – באגודות ירק שנלקטו מקרוב, שהואיל והירקות עדיין לחים (טריים), אין שופכים עליהם מים, הלכך הם טהורים, שעדיין לא הוכשרו. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר: וְכִי מִפְּנֵי מָה טִמְּאוּ** – את אגודות הירק? **אֶלָּא מִפְּנֵי מַשְׁקֵה הַפֶּה!** – כלומר אפילו הלחים, שאין שופכים עליהם מים, מכל מקום רגילים המוכרים ללחלחם במשקה היוצא מן הפה כדי להסיר מעליהם את האבק, הלכך אף אלו מוכשרים לקבל טומאה, וכיון שהכל ממשמשים בהם, בחזקת טומאה הם. ונחלקו תנא קמא ורבי מאיר במקום שאין רגילים ללחלח את הפירות במשקה שבפה, שלדעת רבי מאיר הלחים טהורים, ולדעת תנא קמא כולם בחזקת טומאה, שאף בלחים רגילים לשפוך עליהם מים. והלכה כתנא קמא (**רמב"ם; ברטנורא**). ויש מפרשים, שרבי מאיר בא לחלוק על רבי יהודה, שאין הבדל בין לחים ליבשים; וכי מפני מה טימאו? מפני משקה הפה – שדרך להתיר קשר האגודות בפה, ונטמאו ממשקה הפה, הלכך אף הירקות הלחים טמאים (**"אליהו רבא"**). **כָּל הַקְּמָחִין וְהַסְּלָתוֹת שֶׁל בֵּית הַשְּׁוָקִים, טְמֵאִים** – לפי שרגילים ללתות את החיטים, היינו לשרותם במים, קודם שיטחנו אותן, והרי הוכשרו לקבל טומאה, וכיון שרבים ממשמשים בהם, הרי הם בחזקת טומאה. **הַחִילְקָה** – חיטים שנכתשו, ונחלק כל גרעין לשניים, **הַטְּרָגִים** – שנחלק כל גרעין לשלושה, **וְהַטִּסְנִי** – שנחלק כל גרעין לארבעה, **טְמֵאִים בְּכָל מָקוֹם** – אפילו שלא בבית השווקים, שהכל רגילים לשרותם במים, וממשמשים בהם בכתישתם (**הר"ש; רמב"ם**).

באור משנה ג

כָּל הַבִּיצִים בְּחֶזְקַת טַהֲרָה – שאין שופכים עליהן מים, ואינן מוכשרות לקבל טומאה, **חוּץ מִשֶּׁל מוֹכְרֵי מַשְׁקֶה** – לפי שנוגעים בביצים בעוד שהמשקה על ידיהם, ומכשירים אותן, ונטמאות מחמת משמוש. **וְאִם הָיוּ מוֹכְרִין עִמָּהֶן פֵּרוֹת יְבֵשִׁים, טְהוֹרוֹת** – הביצים, לפי שמנגבים את ידיהם כל פעם שנוגעים במשקה, כדי שלא ילכלכו את הפירות. **כָּל הַדָּגִים בְּחֶזְקַת טְמֵאָה** – שכשהדגים מתים ונעשים אוכל, עדיין יש עליהם מים המכשירים אותן לקבל טומאה, וכיון שהכל ממשמשים בהם הרי הם בחזקת טומאה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲתִיכָה אַיְלָתִית** – מין דג שרגילים למכרו חתיכות חתיכות, **וְדַג הַמִּצְרִי הַבָּא בַּקֻּפָּה** – דג קטן מאד שמביאים ממנו קופות מלאות ממצרים (**ברטנורא**), **וְקוּלְיַס הָאִסְפָּנִין** – מין דג המובא מאספמיא, **הֲרֵי אֵלּוּ בְּחֶזְקַת טַהֲרָה** – לפי שדגים אלו חיים זמן מרובה לאחר צידתם, ולאחר שמתים ונעשים אוכל אין עליהם מים, ואף אין נותנים עליהם מים, משום שהמים מפסידים אותם, הלכך אינם מוכשרים לקבל טומאה, ובחזקת טהרה הם. ואין הלכה כרבי יהודה. **כָּל הַצִּיר** – המוהל היוצא מדגים הנמלחים, **בְּחֶזְקַת טְמֵאָה** – שסתם ציר נותנים בו מים, וכיון שממשמשים בו, הריהו בחזקת טומאה. **וְעַל כֻּלָּם** – על ביצים ועל פירות ועל ציר, **עַם הָאָרֶץ נֶאֱמָן לוֹמַר: טְהוֹרִים הֵן** – שלא הוכשרו, **חוּץ מִשֶּׁל דָּגָה** – כלומר חוץ מדגים, שאין עם הארץ נאמן עליהם לומר שלא הוכשרו, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַפְקִידִין אוֹתָהּ** – ורוב המפרשים גורסים: אותם – **אֵצֶל עַם הָאָרֶץ** – כלומר הואיל ונוהגים להפקיד פירות אצל עם הארץ, הרי שנאמן הוא לומר שלא הוכשרו, שאילו לא היה נאמן, היאך מפקידים אצלו? אבל דגים אין מפקידים אצלו, הלכך אינו נאמן עליהם לומר שלא הוכשרו (**הר"ש; הרא"ש**). והטעם שאינו נאמן על הדגים, לפי שעמי הארץ אינם נזהרים מלנער את הרשתות על הדגים כי חושבים הם, שבלאו הכי יש מים עליהם, ואינם יודעים, כי אותם המים באו מן המחובר ואינם לרצון, וכיון שמנערים את הרשתות עליהם הרי המים שמפילים עליהם מכשירים אותם לקבל טומאה

מַפְקִידִין אוֹתָהּ אֵצֶל עַם הָאָרֶץ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: צִיר טָהוֹר שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ מַיִם כָּל שֶׁהֵן — טָמֵא.
ד שִׁבְעָה מַשְׁקִין הֵן: הַטַּל, וְהַמַּיִם, הַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַדָּם, וְהֶחָלָב, וּדְבַשׁ דְּבוֹרִים. דְּבַשׁ צְרָעִים — טָהוֹר, וּמֻתָּר בַּאֲכִילָה.
ה תּוֹלְדוֹת לַמַּיִם: הַיּוֹצְאִין מִן הָעַיִן, מִן הָאֹזֶן, מִן הַחֹטֶם, מִן הַפֶּה, מֵי רַגְלַיִם בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ. תּוֹלְדוֹת לַדָּם: דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִים, וְדַם הַקָּזָה לִשְׁתִיָּה. מֵי חָלָב — כֶּחָלָב,

פירוש ברטנורא

ודג המצרי. דג קטן מאוד שמביאין ממנו קופות מלאות במצרים: **וקולים האספנין.** מין דג שעורו רך מאד וקורין לו אלשביט. ושלשה מינים הללו אין המים מכשירין אותם כשאר דגים, לפי שהן חיין זמן מרובה אחר צידתן, ולאחר שהן נעשין אוכל דהיינו לאחר מיתתן אין נותנין עליהם מים, לפי שהמים מפסידין אותן. ואין הלכה כר' יהודה: **כל הציר בחזקת טומאה.** שסתם ציר נתנו בו מים והידים ממשמשים בו: **ועל כולם.** בין ביצים בין פירות בין ציר, נאמן עם הארץ לומר לא הוכשרו: **מפני שמפקידים אותן.** דכל הפירות מפקידים אותן אצל עם הארץ, ואי לאו דנאמן היאך מפקידים. אבל דגה אין מפקידים בידו, לפיכך אינו נאמן: **ציר טהור.** שידוע בו שלא הוכשר על ידי משקה: **שנפל לתוכו מים כל שהוא טמא.** דמים כל שהו מכשירים אותו, ומשהוכשר חזקתו טמא, שהידים ממשמשים בו. והלכה כר' אליעזר בן יעקב:
ד שבעה משקין הן. לפי שנאמר בטומאת אוכלים (ויקרא י"א) מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא, אין לי אלא מים, מנין לרבות היין והשמן והחלב והדבש והדם והטל, תלמוד לומר וכל משקה אשר ישתה. ואי וכל משקה, יכול מי תותים מי רמונים ושאר כל מי פירות, תלמוד לומר מים, מה מים מיוחדים שאין להם שם לווי, אף היין והשמן והחלב והדבש והדם והטל שאין להם שם לווי, יצא מי תותים מי רמונים ושאר כל מי פירות שיש להם שם לווי, ודבש דבורים אין לו שם לווי, דדבש סתם אקרי. ועוד שנינו בתוספתא דשבת פרק ט', מנין לדם שהוא משקה, שנאמר (במדבר כ"ג) ודם חללים ישתה. מנין ליין שהוא משקה, שנאמר (דברים ל"ב) ודם ענב תשתה חמר. מנין לדבש שהוא משקה, שנאמר (שם) ויניקהו דבש מסלע. מנין לשמן שהוא משקה, שנאמר (ישעיה כ"ה) משתה שמנים. מנין לחלב שהוא משקה, שנאמר (שופטים ד') ותפתח את נוד החלב ותשקהו. מנין לטל שהוא משקה, שנאמר (שם ז') וימץ טל מן הגזה מלוא הספל מים. מנין לדמעות העין שהוא משקה, שנאמר (תהלים פ') ותשקמו בדמעות שליש. מנין למי האף שהוא משקה, שנאמר (ירמיה ט') ועפעפינו יזלו מים: **דבש צרעה טהור.** דלא חשיב משקה, ואינו מטמא ואינו מכשיר: **ומותר באכילה.** דלא תימא הואיל והצרעה שרץ העוף הוא וטמא, הדבש היוצא ממנו נמי יהא טמא, דסלקא דעתך אמינא דדוקא דבש דבורים רבייה קרא להתירא שאין לו שם לווי, אבל דבש צרעים שיש לו שם לווי לא יהא מותר, קמ"ל דבש צרעה טהור ומותר. דמפני מה אמרו דבש דבורים מותר, מפני שמכניסות אותן לגופן ואינן ממצות אותו מגופן, דבש צרעים נמי מכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותו מגופן:
ה בין גדולים. משקין היוצאין מפי טבעת: **בין קטנים.** מי רגלים: **ודם הקזה לשתיה.** דם ההקזה שנתכוין עליו להשקותו לבהמה ולחיה או לכנענים: **מי**

משניות מבוארות – קהתי

(הרא"ש). רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: צִיר טָהוֹר – שידוע בו שאין מים מעורבים בו, ולא הוכשר לקבל טומאה, **שֶׁנָּפַל לְתוֹכוֹ מַיִם כָּל שֶׁהֵן, טָמֵא** – שמים כל שהם מכשירים את הציר לקבל טומאה, וכיון שהוכשר הריהו בחזקת טמא מאחר שממשמשים בו **(רמב"ם; ברטנורא).** והלכה כרבי אליעזר בן יעקב.

בארנו את הסיפא לפי הרמב"ם (בפירושו למשנתנו). אבל בגמרא (בכורות כב, א) אמרו: "הלוקח ציר מעם הארץ, משיקו במים, וטהור ממה נפשך, אם היה רוב הציר מים, הרי המים מיטהרים בהשקה במקוה; ואם היה רובו מוהל של דגים, הרי המוהל אינו מקבל טומאה, והמים שבו בטלו במיעוטם ברוב המוהל. ולפי זה מבארים שם דברי רבי אליעזר בן יעקב שבמשנתנו: ציר טהור – כגון ציר של עם הארץ שהשיקו במים, שנפל לתוכו – לאחר ההשקה, מים כל שהן, טמא – לפי שנחשדו עמי הארץ לערב מים בצירם קרוב למחצה, וכשנפל לתוכו מים כל שהם, ואפילו טהורים, מצא מין את מינו וחזרה וניעורה טומאת המים, והרי כאן מחצה מים טמאים ואינם בטלים; או הטעם הוא, משום שנחשדו עמי הארץ לערב מחצה מים בצירם, וכשנפלו לתוכם מים כלשהם, נתעוררו המים מביטולם, וכיון שרבו המים על הציר, הרי הם טמאים, ואמנם דווקא ברוב מים הם טמאים, אבל במחצה למחצה לא, שהואיל וטומאת עם הארץ דרבנן, וטומאת משקה דרבנן, לפיכך ברוב גזרו חכמים, במחצה למחצה לא גזרו חכמים. ברם, יש סוברים, שטומאה שבטלה אינה חוזרת וניעורה, ולדעתם מדבר רבי אליעזר בן יעקב בכגון שנפלו לתוך הציר, לאחר השקה, מי עם הארץ כל שהם (עיין "תוספות יום טוב"; ועיין "חזון נחום").

באור משנה ד

שִׁבְעָה מַשְׁקִין הֵן – המכשירים את האוכלים לקבל טומאה: **הַטַּל, וְהַמַּיִם, הַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַדָּם, וְהֶחָלָב, וּדְבַשׁ דְּבוֹרִים** – שנאמר בטומאת אוכלים **(ויקרא יא, לד):** "מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא, וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא". **ודרשו חכמים:** "אשר יבוא עליו מים" – אין לי אלא מים; מניין לרבות הטל והיין והשמן והדם והחלב והדבש? תלמוד לומר: "וכל משקה". יכול אפילו מי תותים או מי רימונים ושאר כל מי פירות? תלמוד לומר: "מים" – מה מים מיוחדים שאין להם שם לואי, אף הטל והיין והשמן והדם והחלב והדבש שאין להם שם לואי, יצאו מי תותים ומי רימונים ושאר כל מי פירות, שיש להם שם לואי **(תורת כהנים).** ודבש דבורים אין לו שם לואי, שכן בלשון בני אדם נקרא הוא דבש סתם. ויש למדים מן הכתובים על כל אחד ואחד מהמשקים הללו שהוא נקרא משקה, וחשוב להכשיר: "מניין לדם שהוא משקה? שנאמר **(במדבר כג, כד):** "ודם חללים ישתה". – מניין ליין שהוא משקה? שנאמר **(דברים לב, יד):** "ודם ענב תשתה חמר". – מניין לדבש שהוא משקה? שנאמר **(דברים לב, יג):** "וינקהו דבש מסלע" (ופירשו, שהכוונה לדבש דבורים). – מניין לשמן שהוא משקה? שנאמר **(ישעיה כה, ו):** "משתה שמנים". – מניין לחלב שהוא משקה? שנאמר **(שופטים ד, יט):** "ותפתח את נאד החלב ותשקהו". – מניין לטל שהוא משקה? שנאמר **(שופטים ו, לח):** "וימץ טל מן הגזה מלא הספל מים". הרי שכולם נקראים משקה **(תוספתא שבת ט).** ויש כותבים שכל הדרשות הללו אינן אלא אסמכתות, והעיקר שהם הלכה למשה מסיני **(רמב"ם). דְּבַשׁ צְרָעִים, טָהוֹר** – שאינו חשוב משקה, ואינו לא מכשיר ולא מיטמא, **וּמֻתָּר בַּאֲכִילָה** – כדבש דבורים.

באור משנה ה

משנתנו מונה תולדות למשקים שנימנו במשנה הקודמת שכן תולדותיהם כיוצא בהם.

תּוֹלְדוֹת לַמַּיִם – משקים שדינם לענין הכשר כמים: **הַיּוֹצְאִין מִן הָעַיִן** – דמעות העין, **מִן הָאֹזֶן** – ריר האוזן, **מִן הַחֹטֶם** – ליח האף, **מִן הַפֶּה** – רוק הפה, **מֵי רַגְלַיִם** – של אדם, **בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים** – בין של אדם גדול ובין של קטן **("אליהו רבא");** ויש מפרשים: בין משקים היוצאים מפי הטבעת ובין מי רגלים היוצאים מפי האמה **(הר"ש; ברטנורא), לְדַעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ** – בין שיצאו מי הרגלים לדעתו של האדם, ובין שיצאו שלא לדעתו **("אליהו רבא");** ויש מפרשים שפיסקה זו מוסבה על כל תולדות המים, שמכשירים הם בין שיצאו לדעתו של אדם ובין שיצאו שלא לדעתו **(רמב"ם הל'**

וְהַמּוֹחַל — כַּשֶּׁמֶן, שֶׁאֵין הַמּוֹחַל יוֹצֵא מִידֵי שֶׁמֶן; דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עִמּוֹ שֶׁמֶן. דַּם הַשֶּׁרֶץ — כִּבְשָׂרוֹ, מְטַמֵּא וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר; וְאֵין לָנוּ כֵּיוֹצֵא בוֹ.

ו אֵלּוּ מְטַמְּאִין וּמַכְשִׁירִין: זוֹבוֹ שֶׁל זָב, וְרֻקּוֹ, וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ, וּמֵימֵי רַגְלָיו, וּרְבִיעִית מִן הַמֵּת, וְדַם הַנִּדָּה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מַכְשֶׁרֶת. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: דַּם הַנִּדָּה אֵינוֹ מַכְשִׁיר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: דַּם הַמֵּת אֵינוֹ מַכְשִׁיר. וְאִם נָפַל עַל הַדְּלַעַת — גּוֹרְדָהּ, וְהִיא טְהוֹרָה.

ז אֵלּוּ לֹא מְטַמְּאִין וְלֹא מַכְשִׁירִין: הַזֵּעָה, וְהַלֵּחָה סְרוּחָה, וְהָרֵאִי, וְהַדָּם הַיּוֹצֵא עִמָּהֶם, וּמַשְׁקֶה בֶּן שְׁמוֹנָה. רַבִּי יוֹסֵי

פירוש ברטנורא

החלב. הוא הקום הנפרש מן הגבינה כשמעמידים החלב ומקפיאין אותו בקיבה, מכשיר את הזרעים: **והמוחל כשמן.** מים שחורים היוצאים מן הזיתים: **שאין מוחל יוצא מידי שמן.** ומוחל עצמו, לר' שמעון מי פירות הוא ואינו חשוב משקה, אבל מכשיר מפני שיורי שמן שבו: **ר' מאיר אומר אע"פ שאין בו שמן,** מוחל עצמו חשוב משקה ומכשיר ומטמא. והלכה כר' מאיר: **דם השרץ כבשרו.** ומצטרפין לכעדשה. דכתיב בשמונה שרצים (ויקרא י"א) וזה לכם הטמא, להביא דמו שמטמא כבשרו. יכול יכשיר את הזרעים, ת"ל לכם הטמא, טמא הוא ואינו מכשיר את הזרעים:

ו ואלו מטמאים ומכשירים. שהן עצמן משקין טמאים, ומטמאים ומכשירים כאחד: **זובו של זב.** דכתיב (שם ט"ו) זובו טמא הוא: **ורוקו.** וכי ירוק וגו': **ומימי רגליו.** וזאת תהיה טומאתו, וזאת, לרבות מימי רגליו: **ורביעית דם מן המת.** דכתיב (במדבר י"ט) כל הנוגע במת בנפש האדם, ונפש האדם היינו רביעית דם, דכתיב (ויקרא י"ז) כי הדם הוא הנפש: **ודם הנדה.** דכתיב (שם ט"ו) והדוה בנדתה, מה שזב ממנה טמא כמותה: **שכבת זרע אינה מכשרת.** שאינה חשובה משקה, דיש לה שם לווי: **דם הנדה אינו מכשיר.** מידי דהוה אדם של התחתוניות שגם הוא אינו מכשיר: **דם המת אינו מכשיר.** דכיון שמת יצא דמו מתורת משקה. ולית הלכה כחד מהנך תנאי, אלא כולהו מטמאים ומכשירין כתנא קמא:

ז ואלו לא מטמאים. אפילו יצאו מן הטמא, כגון מן הזב וכיוצא בו. דכתיב בזובו טמא הוא, הוא וזובו טמא ואין זיעה וליחה סרוחה ורעי שלו טמאים: **והליחה סרוחה.** היוצאת מן המורסא. והוא הדין ברוקק ליחה סרוחה: **והראי.** צואה. כמו והרעי: **ודם היוצא עמהם.** עם הליחה והרעי: **ומשקה בן שמונה.** כל משקה שיצא מנפל שנולד בן שמונה חדשים, כגון דמו ורוקו ומימי רגליו. לפי שבן שמונה חי הרי הוא כאבן: **חוץ מדמו.** שמטמא כדם של בן קיימא.

משניות מבוארות – קהתי

טומאת אוכלין י, ב). **תּוֹלְדוֹת לַדָּם** – שדינן כדם: **דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִים, וְדַם הַקָּזָה לִשְׁתִּיָּה** – דם ההקזה שנתכוון להשקותו לבהמה ולחיה או לגוי, פרט לדם הקזה שאינה אלא לרפואה **(כלהלן משנה ז).** ממשנתנו משמע, שהדם המנוי בשבעת המשקים (במשנה הקודמת), היינו דם חללים, כמו שלמדים מן הכתוב: "ודם חללים ישתה", ואין דם חללים אלא דם אדם **(לדעת מפרשים אחדים; עיין תוספות חולין לה, ב; ועיין רש"י שבת קמד, א),** ובאה משנתנו ללמד, שדם שחיטה ודם הקזה הם תולדות לדם חללים. אבל יש מפרשים, שמה ששנינו כאן: תולדות לדם: דם שחיטה... ודם הקזה, אין התולדות מתייחסות אלא לדם הקזה בלבד, אבל דם שחיטה היינו הדם השותת בשעת השחיטה מן הבהמה והחיה והעופות הטהורים, הוא עצמו דם המנוי בשבעת המשקים **(רמב"ם).** ונקטה המשנה "תולדות לדם" לשון רבים, אגב הרישא. או שהכוונה היא: תולדות לדם ולחלב ולשמן **("מלאכת שלמה").** **מֵי חֶלֶב** – המים הנשארים מן החלב לאחר שנחמץ ונעשה גבינה (נסיוב החלב). **כֶּחָלָב** – מכשירים כחלב; **וְהַמּוֹחַל** – המוהל היוצא מן הזיתים, **כַּשֶּׁמֶן** – מכשיר כשמן, **שֶׁאֵין הַמּוֹחַל יוֹצֵא מִידֵי שֶׁמֶן** – שאי אפשר שלא תהיה בו קצת שמן, **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן** – הסובר, שאמנם המוהל עצמו אינו חשוב משקה, אבל הוא מכשיר מפני שיורי שמן שבו. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עִמּוֹ שֶׁמֶן** – דינו כשמן, שכן המוהל עצמו חשוב משקה ומכשיר. והלכה כרבי מאיר **(עיין טהרות ט, ג).** **דַּם הַשֶּׁרֶץ כִּבְשָׂרוֹ, מְטַמֵּא** – מצטרף עם בשרו לטמא בשיעור כעדשה (עיין מעילה ד, ג), **וְאֵינוֹ מַכְשִׁיר** – שנאמר **(ויקרא יא, כט):** "וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ", ודרשו מכאן לרבות דם השרץ שיהא מטמא כבשרו. יכול יכשיר את הזרעים? תלמוד לומר: לכם – לכם הוא טמא, ואינו מכשיר את הזרעים **(תורת כהנים; רמב"ם; רא"ש);** **וְאֵין לָנוּ כֵּיוֹצֵא בוֹ** – דם אחר שמטמא ואינו מכשיר **(הרא"ש);** ויש מפרשים: ואין לנו כיוצא בו – שיהא הדם מטמא כבשר ובשיעורו **("אליהו רבא"; "משנה אחרונה").**

באור משנה ו

כבר שנינו בתחילת מסכתנו, שמשקים טמאים מכשירים ומטמאים את האוכלים כאחד, ואפילו יפלו עליהם שלא לרצון. משנתנו מונה משקים שהם טמאים, ומטמאים ומכשירים כאחד.

אֵלּוּ מְטַמְּאִין וּמַכְשִׁירִין – כאחד: **זוֹבוֹ שֶׁל זָב** – שנאמר **(ויקרא טו, ב):** "איש איש כי יהיה זב מבשרו, זובו טמא הוא" – לימד הכתוב על הזובו שהוא עצמו טמא **(גמרא נידה נה, א);** **וְרֻקּוֹ** – שנאמר **(שם שם, ח):** "וכי ירוק הזב בטהור, וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב"; **וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ** – שאפילו בטהור טמאה **(שם שם, מז),** וכל שכן של זב; **וּמֵימֵי רַגְלָיו** – שנאמר **(שם שם, ג):** "וזאת תהיה טומאתו בזובו". ודרשו: וזאת – לרבות מימי רגליו **(גמרא שם),** **וּרְבִיעִית מִן הַמֵּת** – ורבע הלוג דם מן המת, שנאמר **(במדבר יט, יג):** "כל הנוגע במת בנפש האדם", ודרשו: איזהו נפש של אדם שמטמא? הווי אומר: זו רביעית דם (שרבע הלוג דם חיי האדם תלויים בו); **וְדַם הַנִּדָּה** – שנאמר **(ויקרא טו, לג):** "והדוה בנדתה", מה שזב ממנה טמא כמותה **(גמרא נידה נד, ב; עיין כלים א, ג).** **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שִׁכְבַת זֶרַע אֵינָהּ מַכְשֶׁרֶת** – שאינה חשובה משקה, לפי שיש לה שם לוואי **(רמב"ם; ברטנורא).** **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: דַּם הַנִּדָּה אֵינוֹ מַכְשִׁיר** – כמו דם היוצא מן התחתוניות שאינו מכשיר **(רמב"ם; ברטנורא),** **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: דַּם הַמֵּת אֵינוֹ מַכְשִׁיר** – שכיון שמת יצא דמו מתורת משקה **(רמב"ם; ברטנורא),** **וְאִם נָפַל** – דם המת, **עַל הַדְּלַעַת** – שלא הוכשרה, **גּוֹרְדָהּ** – גורד ממנה את הדם, שאסור לאכלו, **וְהִיא טְהוֹרָה** – לפי שלא הוכשרה לקבל טומאה. ואין הלכה לא כרבי אליעזר ולא כרבי אלעזר בן עזריה ולא כרבי שמעון, אלא כתנא קמא, שכל אלו מטמאים ומכשירים כאחד.

באור משנה ז

אֵלּוּ לֹא מְטַמְּאִין – אפילו כשיוצאים מן הטמא, כגון מן הזב וכיוצא בו, **וְלֹא מַכְשִׁירִין** – שאינם חשובים משקים: **הַזֵּעָה** – כמו שכבר שנינו (לעיל ב, א), **וְהַלֵּחָה סְרוּחָה** – כגון ליחה היוצאת מן המכה, והוא הדין ליחה סרוחה היוצאת מן הפה, **וְהָרֵאִי** – כמו והרעי, הצואה, **וְהַדָּם הַיּוֹצֵא עִמָּהֶם** – עם הליחה והרעי, **וּמַשְׁקֶה בֶּן שְׁמוֹנָה** – כל משקה היוצא מתינוק שנולד לשמונה חדשים, שאינו בן קיימא, כגון דמו ורוקו ומי רגליו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: חוּץ מִדָּמוֹ** – שמטמא כדם של בן קיימא. ואין הלכה כרבי יוסי. **וְהַשּׁוֹתֶה מֵי טְבֶרְיָה** – המביאים לידי שלשול, **אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצְאִין נְקִיִּים** – מגופו כמו ששתאם, מכל מקום דינם כרעי; וכן **דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה בַּחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, וְדַם הַקָּזָה לִרְפוּאָה** – כל

אוֹמֵר: חוּץ מִדָּמוֹ. וְהַשּׁוֹתֶה מֵי טְבֶרְיָה, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצְאִין נְקִיִּים. דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה בַּחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, וְדַם הַקָּזָה לִרְפוּאָה. רַבִּי אֶלְעָזָר מְטַמֵּא בָּאֵלּוּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: חֵלֶב הַזָּכָר — טָהוֹר.

ח חֵלֶב הָאִשָּׁה מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן, וַחֵלֶב הַבְּהֵמָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לְרָצוֹן. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: קַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: מָה אִם חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד אֶלָּא לַקְּטַנִּים, מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן, חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא מְיֻחָד לַקְּטַנִּים וְלַגְּדוֹלִים, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן? אָמְרוּ לוֹ: לֹא, אִם טִמֵּא חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָמֵא; יְטַמֵּא חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָהוֹר? אָמַר לָהֶם: מַחֲמִיר אֲנִי בֶּחָלָב מִבַּדָּם, שֶׁהַחוֹלֵב לִרְפוּאָה — טָמֵא, וְהַמַּקִּיז לִרְפוּאָה — טָהוֹר. אָמְרוּ לוֹ: סְלֵי זֵיתִים וַעֲנָבִים יוֹכִיחוּ, שֶׁהַמַּשְׁקִים הַיּוֹצְאִין מֵהֶן לְרָצוֹן — טְמֵאִים, וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן — טְהוֹרִים. אָמַר לָהֶן: לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בְּסְלֵי זֵיתִים וַעֲנָבִים, שֶׁתְּחִלָּתָן אֹכֶל וְסוֹפָן מַשְׁקֶה, תֹּאמְרוּ בֶּחָלָב שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ מַשְׁקֶה? עַד כָּאן הָיְתָה תְּשׁוּבָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיֵינוּ מְשִׁיבִין לְפָנָיו: מֵי גְשָׁמִים יוֹכִיחוּ, שֶׁתְּחִלָּתָן וְסוֹפָן מַשְׁקֶה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין אֶלָּא לְרָצוֹן. אָמַר לָנוּ: לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בְּמֵי גְשָׁמִים שֶׁאֵין רֻבָּן לָאָדָם, אֶלָּא לָאֲרָצוֹת וְלָאִילָנוֹת, וְרֹב הֶחָלָב לָאָדָם.

סליק מסכת מכשירין

פירוש ברטנורא

ואין הלכה כר' יוסי: **אע"פ שיוצאין נקיים.** שמוציא אותן דרך בית הרעי צלולים כמו שהיו כששתאן, אפילו הכי אין מכשירין, הואיל ויצאו דרך בית הרעי: **ר' אלעזר מטמא באלו.** דמשקין הן חשובין, ומטמאין ומכשירין. ואין הלכה כר' אלעזר: **חלב הזכר טהור.** דלא חשיב משקה. וכן הלכה:

ח חלב האשה מטמא. מכשיר לקבל טומאה. ואם נטמא או שהאשה טמאה מטמא כדין משקין טמאים, דתורת משקה יש בו: **לרצון.** הנחלב בכונה: **ושלא לרצון.** כגון חלב הנוטף מדדיה: **שאינו מיוחד אלא לקטנים.** וסתמיה לא חשיב כולי האי: **שדם מגיפתה טמא.** דם היוצא ממכתה טמא, דדמי לדם חללים שקרוי משקה, דמה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא: **שדם מגיפתה טהור.** דדם בהמה לא אקרי דם חללים, דגבי אדם כתיב: **סלי זיתים וענבים יוכיחו.** שהסוחטן לרפואה טמא, ואעפ"כ לרצון טמאים, שלא לרצון טהורים. אף החלב, אע"פ שהחולב לרפואה טמא, כשנחלב שלא לרצון דין הוא שיהיה טהור: ושלא לרצון טהורים. שאין היוצא מן הזיתים וענבים חשוב משקה עד שיצא לרצון:

משניות מבוארות – קהתי

אלו אינם מכשירים ולא מטמאים. **רַבִּי אֶלְעָזָר מְטַמֵּא בָּאֵלּוּ** – בדם שחיטה ובדם הקזה, שחשובים הם משקים, ומכשירים ומטמאים. ואין הלכה כרבי אלעזר. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: חֵלֶב הַזָּכָר** – אם יוצא חלב מדדים של זכר, **טָהוֹר** – החלב, ואינו מכשיר, שאינו חשוב משקה.

באור משנה ח

חֵלֶב הָאִשָּׁה מְטַמֵּא – מכשיר לקבל טומאה, **לְרָצוֹן** – בין שיצא לרצון, שנחלב בכוונה, **וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – ובין שיצא שלא לרצון, כגון שנטף מאליו, **וַחֵלֶב הַבְּהֵמָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לְרָצוֹן** – אינו מכשיר אלא כשיצא לרצון, שנחלב בכוונה. **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: קַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים** – שאף חלב בהמה מכשיר לרצון ושלא לרצון: **מָה אִם חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד אֶלָּא לַקְּטַנִּים** – ליונקי שדיים, **מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – בין שנחלב בכוונה ובין שנטף מאליו, **חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא מְיֻחָד לַקְּטַנִּים וְלַגְּדוֹלִים, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – כלום אינו קל וחומר? **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי עקיבא: **לֹא** – אין זה קל וחומר, **אִם טִמֵּא חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָמֵא** – שגם דם היוצא ממכתה מכשיר, לפי שדינו כדם חללים, והרי ראוי להשוות המשקים היוצאים ממנה (**הר"ש**), **יְטַמֵּא חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – התוכל ללמוד בקל וחומר שחלב הבהמה יכשיר שלא לרצון, **שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָהוֹר** – שדם היוצא ממכת הבהמה אינו מכשיר, לפי שדם בהמה אינו נקרא דם חללים? **אָמַר לָהֶם** – רבי עקיבא לחכמים: **מַחֲמִיר אֲנִי בֶּחָלָב מִבַּדָּם** – יש חומרה בחלב שאינה בדם, **שֶׁהַחוֹלֵב לִרְפוּאָה** – לצורך רפואת הבהמה, שלא יזיקנה חלבה (**רש"י**), **טָמֵא** – מכשיר החלב, שהרי לרצון הוא, **וְהַמַּקִּיז לִרְפוּאָה** – ואילו המקיז דם לבהמתו לצורך רפואה, **טָהוֹר** – אין הדם מכשיר, כמו ששנינו במשנה הקודמת; והוא הדין לחלב הבהמה, שאף הנוטף שלא לרצון מכשיר, אף על פי שדם מגפתה אינו מכשיר. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי עקיבא: **סְלֵי זֵיתִים וַעֲנָבִים יוֹכִיחוּ, שֶׁהַמַّשְׁקִים הַיּוֹצְאִין מֵהֶן** – מהזיתים והענבים שבהם, **לְרָצוֹן** – אם יוצאים לרצון, **טְמֵאִים** – מכשירים, **וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן טְהוֹרִים** – כמו ששנינו לעיל (בסוף פרק ה), והוא הדין בחלב, שאף שלרפואה מכשיר, שלא לרצון אינו מכשיר (**"תפארת ישראל"**), **אָמַר לָהֶן** – רבי עקיבא לחכמים: **לֹא** – אין להשוות חלב בהמה לסלי זיתים וענבים, **אִם אֲמַרְתֶּם בְּסְלֵי זֵיתִים וַעֲנָבִים** – שהמשקים היוצאים מהם לרצון מכשירים, ושלא לרצון אינם מכשירים, **שֶׁתְּחִלָּתָן אֹכֶל וְסוֹפָן מַשְׁקֶה** – שכן תחילתם זיתים וענבים, וסופם שמן ויין, **תֹּאמְרוּ בֶּחָלָב** – האם תאמרו גם בחלב, **שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ מַשְׁקֶה** – שהיוצא שלא לרצון שלא יהא מכשיר? **עַד כָּאן הָיְתָה תְּשׁוּבָה** – שלא השיבו חכמים עוד על דברי רבי עקיבא. **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיֵינוּ** – תלמידיו, **מְשִׁיבִין לְפָנָיו** – לפני רבי עקיבא: **מֵי גְשָׁמִים יוֹכִיחוּ, שֶׁתְּחִלָּתָן וְסוֹפָן מַשְׁקֶה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין אֶלָּא לְרָצוֹן** – והוא הדין לחלב בהמה. **אָמַר לָנוּ** – רבי עקיבא: **לֹא** – אין להשוות למי גשמים, **אִם אֲמַרְתֶּם בְּמֵי גְשָׁמִים** – שאינם מכשירים שלא לרצון,לפי **שֶׁאֵין רֻבָּן לָאָדָם, אֶלָּא לָאֲרָצוֹת וְלָאִילָנוֹת** – שרוב מי הגשמים אינם משקה לאדם אלא לאדמה ולאילנות, **וְרֹב הֶחָלָב לָאָדָם** – אבל רוב חלב הבהמה משקה הוא לאדם, הלכך אפילו שלא לרצון חשוב הוא כמשקה.

בעל "משנה אחרונה" כותב: "נראה שנאמרה ההלכה, שחלב הרי זה משקה, ולא נתפרש איזה חלב, ונחלקו בו, שמן הסתם כשלא נתפרש כל חלב במשמע, אלא שחכמים סוברים, שחלב בהמה אינו חשוב כמו חלב האשה, כמו שמוצאים בדם, שבאדם דם מגפתו טמא ובבהמה טהור, לפי שהוא שלא לרצון, והוא הדין בחלב שחמוד של אדם משל בהמה. ורבי עקיבא סובר שאין ללמוד חלב מדם כמו שמסיק" (עיין פירושו בסוף משנתנו, שמביא ביאור אחר).

מסכת זבים

פרק ראשון

א הָרוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת שֶׁל זוֹב — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כְּשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כְּבַעַל קֶרִי. רָאָה אַחַת, וּבַשֵּׁנִי הִפְסִיק, וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָב גָּמוּר; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים, וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה: מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי בָּזֶה שֶׁאֵינוֹ זָב גָּמוּר; וְעַל מַה נֶּחְלְקוּ? עַל הָרוֹאֶה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם, וּבַשֵּׁנִי הִפְסִיק, וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה אַחַת — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָב גָּמוּר; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים, וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן.

ב הָרוֹאֶה קֶרִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִסְפִירַת זוֹבוֹ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: סוֹתֵר שְׁנֵי יָמִים שֶׁלְּפָנָיו; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים:

פירוש ברטנורא

מסכת זבים

א א הרואה ראיה אחת של זוב. זוב בא מבשר המת ודומה ללובן ביצה המוזרת. ושכבת זרע בא מבשר שאינו מת, וקשורה כלובן ביצה שאינה מוזרת: **בית שמאי אומרים כשומרת יום.** דאע"פ שאינה זבה גמורה עד שלש ראיות, מכל מקום בראיה אחת עושה משכב ומושב. כמו כן זב, אע"פ שאינו נעשה זב גמור עד שלש ראיות, מכל מקום בראיה אחת עושה משכב ומושב: **ובית הלל אומר כבעל קרי.** ואינו עושה משכב ומושב, ואין הראיה מטמאה במשא, אלא במגע: **ראה אחת ובשני הפסיק ובשלישי ראה שתים.** דכי ראה שתי ראיות ביום אחד או בשני ימים רצופים, צריך למנות שבעה נקיים, ופטור מן הקרבן. ואם ראה שלש ראיות ביום אחד או בשלשה ימים רצופים, צריך למנות שבעה נקיים וחייב בקרבן. דתניא, מנה הכתוב שתים וקראו טמא, דכתיב (ויקרא מ"ו) זב מבשרו זובו טמא הוא. שלש וקראו טמא, (שם) וזאת תהיה טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא, הא כיצד, שתים לטומאה ושלש לקרבן. אבל הזבה אם ראתה ראיות רבות ביום אחד או בשני ימים בלא עת נדתה, שומרת יום אחד בנקיות וטהורה לערב. ואם ראתה שלש ראיות בשלשה ימים רצופים, צריכה למנות שבעה נקיים וחייבת בקרבן. דגבי זבה כתיב (שם) ואשה כי תזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה, ימים שנים, רבים שלשה, תלה הכתוב הזב בראיות, והזבה בימים. והשתא קאמר שאם ראה הזב שלש ראיות אלא שהפסיק יום אחד בין ראיה ראשונה לשתים האחרונות, **בית שמאי אומרים זב גמור. וחייב בקרבן כבעל שלש ראיות: ובית הלל אומרים.** ביטל היום הטהור את הראיה הראשונה, ואין כאן אלא שתי ראיות האחרונות, ופטור מן הקרבן: **מודים בית שמאי בזה שאינו זב גמור.** דביטל היום הטהור שהפסיק את הראיה הראשונה, כדאמרן: **על מה נחלקו על הרואה שתים וכו', בית שמאי אומרים זב גמור.** דהואיל ונזקק לספירות שבעה כשראה שתים בתחילה, ביטלה ראיה את יום הטהור, ויש בידו שלש ראיות:

ב ביום השלישי לספירת זובו. כגון בעל שתי ראיות שצריך לספור שבעה נקיים, ומנה ראשון ושני, ובשלישי ראה קרי, סתר שני ימים שלפניו, וחוזר

משניות מבוארות – קהתי

מסכת זבים

באור משנה א

משנתנו דנה במי שראה ראייה אחת של זוב, ונחלקו בזה בית שמאי ובית הלל. כן באה המשנה ללמדנו, אימתי מצטרפות הראיות של הזב לעשותו זב גמור.

הָרוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת שֶׁל זוֹב – שראה "זוב" הבא מאבר מת, ולא שראה קרי הבא מאבר חי, כמו שבארנו בפתיחה למסכתנו, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כְּשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם** – כאשה הרואה דם באחד עשר יום שבין נידה לנידה, שאף על פי שאינה זבה גמורה עד שהיא רואה שלושה ימים רצופים, מכל מקום בראייה אחת מטמאה משכב ומושב, כן הרואה ראייה אחת של זוב מטמא משכב ומושב, אף על פי שאינו נעשה זב גמור עד שלוש ראיות (**רמב"ם; הר"ש**). ברם, בגמרא (**נידה עב, ב**) מבואר, שהכוונה היא: כבועל שומרת יום כנגד יום. שטומאתו "תלויה" ולא כשומרת יום כנגד יום עצמה, שאילו שומרת יום כנגד יום אפילו פסקה בראייה אחת, ושוב לא ראתה, מטמאה משכב ומושב מדרבנן, אבל זב אם פסק בראייה אחת אינו אלא כבעל קרי, אלא שאם חזר עוד וראה, הריהו מטמא משכב ומושב למפרע, מראייה ראשונה ואילך; והמסיט את טיפת הזוב טמא למפרע כדין מסיט זובו של זב. וזהו שבארנו לעיל (לפי הגמרא) שהרואה ראייה אחת של זוב, טומאתו "תלויה", כלומר שצריך להמתין, שמא יראה עוד ראייה אחת, ויהא מטמא למפרע משכב ומושב, או שיהא נטמא למפרע מחמת היסט טיפת הזוב; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כְּבַעַל קֶרִי** – שאינו מטמא משכב ומושב, והמסיט את טיפת הזוב טהור, ואם יראה ראייה שנייה, יטמא כזב מכאן ולהבא. **רָאָה אַחַת** – ראייה אחת, **וּבַשֵּׁנִי הִפְסִיק** – וביום שלאחריו הפסיק ולא ראה, **וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה שְׁתַּיִם** – שתי ראיות, **אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – ראייה אחת שנמשכה כשיעור שיטבול ויתנגב לאחר הטבילה, ושיערו חכמים כדי הילוך חמישים אמה, שבכגון זה נחשבת הראייה כשתי ראיות, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָב גָּמוּר** – וחייב בקרבן, שהראייה הראשונה מצטרפת עם שתי הראיות של יום השלישי, וכבר בארנו (בפתיחה למסכתנו), שהרואה שלוש ראיות חייב בקרבן; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים** – טבילה במים חיים כזב, **וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן** – שלדעת בית הלל הראייה הראשונה אינה מצטרפת עם שתי הראיות שביום השלישי, הואיל ויום טהור הפסיק ביניהן, והרי שאין כאן אלא שתי ראיות אחרונות, הלכך פטור מן הקרבן. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה: מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי בָּזֶה שֶׁאֵינוֹ זָב גָּמוּר** – לפי שהיום הטהור שהפסיק ביטל את הראייה הראשונה כמו שבארנו בדברי בית הלל; **וְעַל מַה נֶּחְלְקוּ? עַל הָרוֹאֶה שְׁתַּיִם** – שתי ראיות, **אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – כמו שבארנו לעיל, **וּבַשֵּׁנִי הִפְסִיק** – וביום שלאחר שתי הראיות לא ראה, **וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה אַחַת** – וביום השלישי ראה ראייה אחת, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָב גָּמוּר** – הואיל וכבר נזקק לספירת שבעה ימים נקיים מחמת שתי הראיות הראשונות, אין היום הטהור מפסיק ויש כאן שלוש ראיות, הלכך הריהו זב גמור וחייב אף בקרבן; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים** – מחמת שתי הראיות, **וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן** – שלדעת בית הלל, אף על פי שראה בתחילה שתי ראיות, מכל מקום אין הראייה השלישית מצטרפת עמהן, הואיל ויום טהור מפסיק ביניהן.

באור משנה ב

הָרוֹאֶה קֶרִי – שכבת זרע, **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִסְפִירַת זוֹבוֹ** – כגון זב בעל שתי ראיות שהתחיל לספור שבעה ימים נקיים, וביום השלישי לספירתו ראה קרי, ולא זוב, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: סוֹתֵר שְׁנֵי**

לֹא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הָרוֹאֶה בַּשֵּׁנִי סוֹתֵר אֶת שֶׁלְּפָנָיו. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֶחָד הָרוֹאֶה בַּשֵּׁנִי וְאֶחָד הָרוֹאֶה בַּשְּׁלִישִׁי, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: סָתַר שְׁנֵי יָמִים שֶׁלְּפָנָיו; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ. וּמוֹדִים בָּרוֹאֶה בָּרְבִיעִי שֶׁלֹּא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ. בָּרוֹאֶה קֶרִי, אֲבָל אִם רָאָה זוֹב, אֲפִלּוּ יוֹם שְׁבִיעִי — סָתַר אֶת שֶׁלְּפָנָיו.

ג רָאָה אַחַת הַיּוֹם וּשְׁתַּיִם לְמָחָר, שְׁתַּיִם הַיּוֹם וְאַחַת לְמָחָר, שָׁלֹשׁ לִשְׁלֹשָׁה יָמִים, אוֹ לִשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת — הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר.

ד רָאָה אַחַת וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג, וְאַחַר כָּךְ רָאָה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם; אוֹ רָאָה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם, וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג, וְאַחַר כָּךְ רָאָה אַחַת — הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר.

פירוש ברטנורא

ומונה שבעה כבתחילה: **לא סתר אלא יומו.** ומונה חמשה להשלים שבעה, דשנים הראשונים עלו לו: **הרואה בשני.** שמנה אחד, ובשני ראה קרי, סתר את שלפניו אפילו לבית הלל. ור' עקיבא סבר דבהא נמי פליגי. ואין הלכה כרבי ישמעאל: **ומודים** בית שמאי **ברואה קרי ברביעי שלא סתר אלא יומו.** ושלפניו עלו לו. דדוקא כשלא נפסק הזיבות בשלשה ימים טהורים כמספר הימים שעושה זב גמור, הוא דאמרי בית שמאי דשכבת זרע סותרת, אבל לאחר שעברו שלשה ימים טהורים, מודים בית שמאי שאין קרי סותר אלא יומו. והאי דקרי סותר בזב, נפקא לן מקרא, דכתיב זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע, מה זוב סותר, אף שכבת זרע סותר. אי מה זוב סותר את הכל אף שכבת זרע תסתור את הכל, תלמוד לומר לטמאה בה, אין לה אלא יום אחד. אבל אם ראה זוב, אפילו יום שביעי, סותר את שלפניו, דכתיב שבעת ימים לטהרתו, עד שיהיו כל שבעת הימים טהורים מן הזיבות:

ג הרי זה זב גמור. וחייב בקרבן. דבראיות תלה רחמנא, דכתיב טומאתו בזובו, טומאתו תלויה בזובו ואינה תלויה ביומי. ומיהו בהפסיק יום בינתיים קאמרי בית הלל לעיל דלא הוי זב גמור ואין הראיות מצטרפות, לא שנא לענין טומאה כגון ראה שתי ראיות בלבד בהפסקת יום בינתים, לא שנא לענין קרבן כגון ראה שלש ראיות:

ד כדי טבילה וסיפוג. כדי שיטבול ויקנח עצמו אחר טבילה. ופחות משיעור זה לא הוי הפסק, ולא חשיבא אלא ראיה אחת: **או אחת מרובה כשתים.** שהיה בין התחלת הראיה לסוף הראיה כדי טבילה וסיפוג, והיה רואה תמיד בלא הפסק:

משניות מבוארות – קהתי

יָמִים שֶׁלְּפָנָיו – שני ימים נקיים שכבר ספר, וחוזר וסופר שבעה ימים נקיים מתחילה; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ** – את היום שראה בו קרי, וסופר עוד חמישה ימים נקיים להשלמת שבעת הימים. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הָרוֹאֶה** – קרי, **בַּשֵּׁנִי** – ביום השני לספירת שבעת הימים הנקיים, **סוֹתֵר אֶת שֶׁלְּפָנָיו** – את היום האחד שספר, אף לדעת בית הלל. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֶחָד הָרוֹאֶה בַּשֵּׁנִי וְאֶחָד הָרוֹאֶה בַּשְּׁלִישִׁי** – בין הרואה קרי ביום השני לספירת שבעת הימים הנקיים, ובין הרואה ביום השלישי, בשניהם נחלקו בית שמאי ובית הלל, **שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: סָתַר שְׁנֵי יָמִים שֶׁלְּפָנָיו** – כלומר שאין הימים שספר עולים לו, וצריך לחזור ולספור שבעה ימים מתחילה, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ** – יום שראה בו קרי, ואילו הימים שספר, בין יום אחד ובין שני ימים, עולים לו למנין שבעת הימים הנקיים שמשלימם לאחר היום שראה בו קרי. **וּמוֹדִים** – בית שמאי לבית הלל, **בָּרוֹאֶה בָּרְבִיעִי** – שכבר ספר שלושה ימים נקיים, כמספר הימים העושים זב גמור, וראה קרי ביום הרביעי לספירתו, **שֶׁלֹּא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ** – יום שראה קרי, וסופר עוד ארבעה ימים נקיים, להשלמת שבעת הימים. במה דברים אמורים? **בָּרוֹאֶה קֶרִי** – באחד משבעת ימי הספירה, **אֲבָל אִם רָאָה זוֹב, אֲפִלּוּ יוֹם שְׁבִיעִי** – אפילו ראה ביום השביעי לספירתו, **סָתַר אֶת שֶׁלְּפָנָיו** – וצריך לספור שבעה ימים נקיים מחדש, שנאמר (**ויקרא טו, יג**): "וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו", ודרשו: לטהרתו – שתהיה טהרתו אחת, כלומר שיהיו כל שבעת הימים טהורים מן הזוב, ללא כל הפסקה ביניהם.

יש מדייקים, שמשנתנו נקטה "אפילו יום שביעי", לפי שגם בזה יש הבדל בין זוב לקרי, שהרואה קרי ביום שביעי אינו סותר אפילו יומו, כיון שסתירת קרי היא משום שצריך שיהיו נקיים, וכיון שספר מקצת יומו, כבר נשלמו הנקיים, ושוב אין קרי סותר (הרא"ש סוף פרק ד של מסכת נידה, מובא בתוספות רבי עקיבא איגר כאן).

באור משנה ג

רָאָה אַחַת הַיּוֹם – ראה ראייה אחת של זוב היום, **וּשְׁתַּיִם לְמָחָר** – ושתי ראיות למחר, **שְׁתַּיִם הַיּוֹם וְאַחַת לְמָחָר** – או שראה שתי ראיות היום וראייה אחת למחר, **שָׁלֹשׁ לִשְׁלֹשָׁה יָמִים** – או שראה שלוש ראיות בשלושה ימים רצופים, ראייה אחת בכל יום, **אוֹ לִשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת** – או שראה שלוש ראיות בשלושה לילות רצופים, ראייה אחת בכל לילה, **הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר** – וחייב בקרבן, כמו שכבר בארנו בפתיחה למסכתנו, שאין טומאתו תלויה בימים כמו בזבה אלא בראיות, ובין שראה את שלוש הראיות של זוב ביום אחד או בשניים או בשלושה ימים רצופים, הריהו זב גמור. אבל אם הפסיק יום טהור בין הראיות, הרי שנינו לעיל לדעת בית הלל, שאין הראיות מצטרפות; ודין זה נוהג בין לענין טומאה, כגון אם ראה שתי ראיות בלבד בהפסקת יום בנתיים, ובין לענין קרבן, כגון אם ראה שלוש ראיות בהפסקת יום ביניהן.

באור משנה ד

רָאָה אַחַת – ראייה אחת של זוב, **וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג** – כשיעור שיטבול וינגב את גופו לאחר הטבילה, **וְאַחַר כָּךְ רָאָה שְׁתַּיִם** – שתי ראיות, **אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – ראייה אחת שנמשכה כשיעור טבילה וסיפוג, שכן שיעור זה נחשב הפסק בין תחילת הראייה לסופה, והריהי נחלקת לשתי ראיות, **אוֹ רָאָה שְׁתַּיִם** – שתי ראיות, **אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – כמו שבארנו לעיל, **וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג** – כשיעור שיוכל לטבול ולהתנגב, **וְאַחַר כָּךְ רָאָה אַחַת** – ראייה אחת, **הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר** – שנחשבות הן כשלוש ראיות, אבל אם בין ראייה לראייה הפסיק פחות מכדי טבילה וסיפוג אין זה הפסק, ואין שתי הראיות נחשבות אלא כראייה אחת. וכבר הזכרנו, שחכמים שיערו, שכדי טבילה וסיפוג הוא כשיעור מהלך חמישים אמה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף פה עמוד ב: הגמרא מבארת שדרשתו של שמואל עדיפה מכולם: **אָמַר רָבָא, לְכוּלְּהוּ** - לכל דרשות התנאים שפיקוח נפש דוחה שבת, **אִית לְהוּ פִּירְכָּא** - אפשר לדחותם, **בַּר מִדְּשְׁמוּאֵל** - לבד מדרשת שמואל **דְּלֵית לֵיהּ פִּירְכָּא.** ומבארת הגמרא: **דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שלמד מבא במחתרת, אפשר לדחות **דְּיִלְמָא** הסיבה היא **כִּדְרָבָא. דְּאָמַר רָבָא, מַאי טַעְמָא** דְּהבא **בְּמַחְתֶּרֶת** שמותר להרגו. לפי **שֶׁחֲזָקָה אֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ עַל מְמוֹנוֹ** - אינו עוצר את עצמו מלהציל את ממונו. **וְהַאי** - הגנב, **מִידַּע יָדַע דְּקָאֵי לְאַפֵּיהּ** - שילחם עמו בעל הבית, **וְאָמַר** בלבו **אִי קָאֵי לְאַפַּאי קָטִילְנָא לֵיהּ** - אם ילחם עמי אהרוג אותו. **וְהַתּוֹרָה אָמְרָה, הַבָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ,** לפיכך התירה לבעל הבית להקדים ולהרגו. **וְאַשְׁכְּחָן** אם כן, שפיקוח נפש דוחה את המצוות רק במקום שהוא **וַדַּאי** פיקוח נפש, אבל במקום שהוא **סָפֵק, מְנָלָן. וּדְרַבִּי עֲקִיבָא** שלמד מהפסוק 'מעם מזבחי' **נַמִּי** אפשר לדחות, שכן **דִּילְמָא** אין הכהן מפסיק מעבודתו ללמד זכות על נידון למוות אלא באופן **כִּדְאַבַּיֵי. דְּאָמַר אַבַּיֵי,** על מה ששנינו (סנהדרין מג.) שהיוצא להיסקל ואמר שיש לו ללמד על עצמו זכות מחזירים אותו אפילו ארבע וחמש פעמים, **דְּמַסְרִינָן לֵיהּ זוּגָא דְּרַבָּנָן** - זוג תלמידי חכמים, **לֵידַע אִם** אכן יש **מַמָּשׁ בִּדְבָרָיו,** ורק לאחר שימצא שיש בהם ממש מחזירים אותו. ואף כאן, זוג חכמים בודקים אם יש ממש בעדותו של הכהן, ורק לאחר מכן יפסיק מעבודתו. **וְאִם** כן **אַשְׁכְּחָן** רק בפיקוח נפש **וַדַּאי** שדוחה את המצוות, שהרי מדובר בכהן שודאי יכול להציל, אבל **סָפֵק** פיקוח נפש **מְנָא לָן. וְכֵן כּוּלְּהוּ** - בשאר דרשות התנאים, **אַשְׁכְּחָן** רק שפיקוח נפש **וַדַּאי** דוחה שבת, אבל **בְּסָפֵק** פיקוח נפש **מְנָא לָן. וְאוּלם דִּשְׁמוּאֵל, בַּוַּדַּאי לֵית לֵיהּ פִּירְכָּא,** שכיון שאמרה תורה 'וחי בהם' משמע שאין קיום המצוות אמור אלא כשבודאי יחיה, ולא במקום שיש בו ספק פיקוח נפש.

אָמַר רָבִינָא, וְאִיתֵימָא - ויש אומרים שאמר זאת **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, טָבָא חֲדָא פִּלְפֶּלְתָּא חֲרִיפָא** - עדיף גרעין אחד של פלפל חריף **מִמְּלֹא צִנָּא דְּקָרֵי** - מסל מלא דלועין. כלומר, דרשתו של שמואל האמורא עדיפה מדרשות התנאים.

משנה המשנה מונה את אופני הכפרה והתשובה: קרבן **חַטָּאת** וְקרבן **אָשָׁם וַדַּאי, מְכַפְּרִין** עם התשובה. **הִמִּיתָה,** וְכן **יוֹם הַכִּפּוּרִים, מְכַפְּרִין עִם הַתְּשׁוּבָה.** המשנה מבארת על אלו עבירות לא מועילה תשובה לבדה כדי לכפר וצריך גם ליום הכפורים: **הַתְּשׁוּבָה** לבדה, **מְכַפֶּרֶת עַל עֲבֵירוֹת קַלּוֹת,** והיינו **עַל** מצוות **עֲשֵׂה, וְעַל** מצוות **לֹא תַעֲשֶׂה.** וְאולם **עַל** העבירות **הַחֲמוּרוֹת,** שחייבים עליהם מיתה או כרת, **הוּא** - התשובה **תּוֹלָה** להגן מן היסורים **עַד שֶׁיָּבֹא יוֹם הַכִּפּוּרִים וִיכַפֵּר.**

רש"י

דף פה עמוד ב: אין אדם מעמיד את עצמו. מלהציל את ממונו מיד גנב והאי גנב דאתי במחתרת מידע ידע דקאי בעל הבית באפיה ואדעתא דהכי אתא דמימר אמר כי קאי לאפאי קטילנא ליה ואין זה ספק נפשות אלא ודאי נפשות והתורה אמרה לו כאן אחרי שבא להורגך השכם להורגו: **דאמר אביי.** בסנהדרין (דף מג.) על היוצא ליסקל ואמר יש לי זכות ללמד על עצמי דקתני התם מחזירין אותו אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו והוינן בה מנא ידעי ואמר אביי מסרינן ליה זוגא דרבנן שמלוין אותו עד בית הסקילה ואם אמר יש לי ללמד זכות על עצמי ישמעו אלו אם יש ממש בדבריו אם לאו והכי נמי גבי כהן העובד איכא למימר נמי דהכי עבדי ליה: **ואשכחן.** מהכא דאודאי פיקוח נפש מחללין אבל ספק לא שמעינן מינה וכולהו נמי כגון אך חלק איכא למימר דודאי פיקוח נפש קא ממעט ולא ספק וכן ולא אתם מסורין בידה למות ודאי וכן חלל עליו כדי שישמור ודאי שבתות הרבה: **דשמואל לית ליה פירכא.** אשר יעשה האדם המצות שיחיה בהם ודאי ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתה אלמא מחללין על הספק: **חדא פלפלתא.** גרעין אחד: **מתני' חטאת ואשם ודאי.** הם אשם גזילות ומעילות ויש אשם שהוא תלוי הבא על שגגת ספק כרת ובגמ' פריך והא ביה נמי כפרה כתיבא: **חטאת ואשם ודאי מכפרין.** ומסתמא תשובה איכא שאם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן:

המשך ביאור למס' גיטין ליום שני עמ' א

1 מַפִּיק אַדַּעְתָּא דְּמַלְוֶה – שלא עולה על דעתו של המלוה דְּמִית לְוֶה
2 – שהלווה ימות, וְנָפְלֵי נִכְסֵי כַּמֵּי יַתְמֵי – והנכסים יפלו לפני
3 היתומים, והם ישלמו מזיבורית, דַּהֲוָה לֵיהּ נוֹעֵל דֶּלֶת – שבגלל זה
4 המלוה ינעל את הדלת בפני הלווים. הִלְכָּךְ אֲפִילּוּ כשגובים
5 מיתומים גְּדוֹלִים, נַמִּי – גם גובים רק מזיבורית.
6 הגמרא פושטת את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע דְּתָנֵי אַבַּיֵי קִשִּׁישָׁא,
7 יְתוֹמִין שֶׁאָמְרוּ חכמים במשנתינו, הכוונה יתומים גְּדוֹלִים, וְאֵין צָרִיךְ
8 לוֹמַר שגם ביתומים קְטַנִּים הדין כן. מפורש אם כך, שלגבי גבייה
9 מזיבורית מיתומים, אין הבדל בין קטנים לגדולים.
10 דוחה הגמרא, וְדִלְמָא הָנֵי מִילֵּי לְעָנְיַן שְׁבוּעָה – אולי הברייתא
11 ששנה אביי קשישא עוסקת בענין השבועה שצריך הנפרע מנכסי
12 יתומים להשבע שהאבא לא פרע את החוב, ולענין זה גם
13 כשנפרעים מיתומים גדולים הדין הוא כך, שצריך להשבע, כיון
14 דְּגָדוֹל כְּמִילֵּי דַּאֲבוּהַּ כְּקָטָן דְּמֵי – שהיתום הגדול בענין עסקי אביו
15 הרי הוא כקטן, לפי שאינו יודע אם אביו פרע את החוב או לא.
16 אֲבָל לְעָנְיַן גבייה מִזִּיבּוּרִית, על זה לא דיברה הברייתא, ואם כך לא
17 נפשט ספיקו של רב אחדבוי אם הגביה מזיבורית נאמרה גם
18 ביתומים גדולים.
19 וְהִלְכְתָּא

הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן – הפסוק מדבר כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הקרקע הַעִידִּית – המעולה דְּנִיזָּק, שווה כַּזִּיבּוּרִית – כמו הקרקע הגרועה דְּמַזִּיק. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל **סָבַר** בִּדְנִיזָּק שֶׁיְּמִינַן – לפי קרקעות הניזק, קובעים מהו 'מיטב', והמזיק ישלם מהקרקע הזיבורית ששווה לעידית של הניזק. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר** בִּדְמַזִּיק שֶׁיְּמִינַן – לפי קרקעות המזיק קובעים מהו 'מיטב', ועליו לשלם לניזק את הקרקע הטובה שלו.

שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מה מקור דינו דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שקרקעותיו של הניזק קובעות מהו 'מיטב'. משיבה הגמרא, **נָאֶמְרָה** תיבת 'שָׂדֶה' לְמַטָּה בסוף הפסוק, בענין התשלום, 'מֵיטַב שָׂדֵהוּ וגו' יְשַׁלֵּם', **וְנָאֶמְרָה** תיבת 'שָׂדֶה' לְמַעְלָה בענין מעשה הנזק, 'וּבִעֵר בְּשָׂדֶה אַחֵר', מַה שָּׂדֶה **הָאֲמוּרָה לְמַטָּה** דְּנִיזָּק – כשם שהמילה שדה שנכתבה בענין הנזק, עוסקת בשדה של הניזק, שהרי זו משמעות הפסוק ששורו של המזיק 'בִּעֵר' – אכל, בשדה אחר. **אַף** המילה שָׂדֶה **הָאֲמוּרָה לְמַטָּה**, בענין התשלום, עוסקת בשדה דְּנִיזָּק. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר**, לא בא הפסוק להקל על המזיק לשלם מזיבורית שלו שוה לעידית של הניזק, אלא כוונת הפסוק 'מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם' כפשוטו, והיינו, דְּהָאִיךְ דְּקָא מְשַׁלֵּם – שדהו של זה שמשלם, כלומר, המזיק ישלם מעידית שלו.

הוקשה לגמרא על רבי ישמעאל הלא צודק רבי עקיבא שפשט הפסוק מלמד שמדובר בשדהו של המזיק. מבארת הגמרא, **וְרַבִּי** יִשְׁמָעֵאל סובר, **אַחֲנִי** – יש צורך בדרשת הַגְּזֵרָה שָׁוָה, **וְאַחֲנִי** - ויש צורך בפשט הקְרָא – הפסוק. **אַחֲנִי גְּזֵרָה שָׁוָה** – הגזירה שוה מלמדת **לְכְדְאָמְרָן** – למקרה שאמרנו לעיל, שהזיבורית של המזיק שוה לעידית של הניזק, שמשלם מהזיבורית. **וְאַחֲנִי קְרָא** – והפסוק כפשוטו מלמד **דְּאִי אִית לֵיהּ** – שאם יש לו **לַמַּזִּיק** רק שני סוגי קרקעות, **עִידִּית וְזִיבּוּרִית, וְזִיבּוּרִית דִּידֵיהּ** – והזיבורית של המזיק **לֹא שַׁוְיָא כְּעִידִּית דְּנִיזָּק** – שווה פחות מהעידית של הניזק, והעידית של המזיק שווה יותר מהעידית של הניזק, **דְּמְשַׁלֵּם לֵיהּ** המזיק **מִמֵּיטַב** – מהעידית שלו אף שהיא משובחת מהעידית של הניזק. העקרון ולמדנו שלפי רבי ישמעאל הדין הוא שאם יש למזיק קרקע השווה לעידית של הניזק, ישלם ממנה. אם יש למזיק קרקע טובה ממנה או גרועה ממנה משלם מהטובה. הגמרא מבארת את המשך דברי רבי עקיבא: נאמר בברייתא, 'רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר **לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לִגְבּוֹת** לַנִּיזָּקִין מִן הָעִידִּית, וְקַל וָחוֹמֶר לְהֶקְדֵּשׁ'. סברה הגמרא לבאר, שכוונת רבי עקיבא שבמקרה שהקדש מעורב באיזה נזק, קל וחומר שהתשלום יהיה בעידית. שואלת הגמרא, **מַאי** קַל וָחוֹמֶר לְהֶקְדֵּשׁ – על איזה מקרה של נזק מדבר רבי עקיבא. **אִילֵּימָא** – אם נאמר דְּנַגְחֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דְּהֶקְדֵּשׁ – שנגח שור של הדיוט, שור של הקדש, ועל זה אמר רבי עקיבא שישלם המזיק להקדש מעידית קרקעותיו, אפשרות כזו לא תתכן, שהרי נאמר (שמות כא לה) 'וְכִי יִגַּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת' ודרשו חכמים, שדוקא אם שורו נגח 'שׁוֹר של רֵעֵהוּ', בזה **אָמַר** רַחֲמָנָא שצריך לשלם, **וְלֹא** כששורו נגח שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, שאז הוא פטור.

אֶלָּא צריך לומר שכוונת רבי עקיבא לְמקרה שאדם **אוֹמֵר** חֲרֵי עָלַי **מָנֶה** לְבֶדֶק הַבַּיִת, ואין לו כסף לשלם את ההתחייבות, מלבד קרקעות, ולומדים קל וחומר מהדיוט, דְּאָתֵי גּוֹבֵר וְשָׁקִיל מֵעִידִּית – שבא הגזבר שממונה על ההקדש, וגובה את המנה מהעידית שבקרקעות המתחייב. והקל וחומר הוא, שאם הדיוט שהזיק את חבירו, משלם את חובו מעידית, קל וחומר שאם הדיוט חייב להקדש שישלם מעידית.

שואלת הגמרא, **לֹא יְהֵא אֶלָּא בַּעַל חוֹב** – הרי ההתחייבות לתת מנה להקדש, עושה את ההקדש לבעל חוב, **וּבַעַל חוֹב**, אם הוא הדיוט שנינו במשנתינו שִׁדִּינוֹ **בְּבֵינוֹנִית**, ואין ללמוד דיני בעל חוב מדיני נזיקין החמורים. **וְכִי תֵּימָא** – ואולי תאמר, שקָסָבַר רַבִּי עֲקִיבָא, שבַּעַל חוֹב הדיוט שהלוה כסף לחבירו, שָׁקִיל בְּעִידִּית כְּנִיזָּקִין – גובה המלוה מעידית של הלוה, כמו שהניזק גובה את נזקו מעידית של המזיק, ועל כך למד רבי עקיבא בקל וחומר, שאם אדם החייב להדיוט כסף, עליו לשלם מעידית, קל וחומר שכשחייב כסף להקדש, שצריך לשלם מעידית. **אִיבָּא** לְמִיפְרַךְ – אפשר לסתור את הקל וחומר, מַה לְבַעַל חוֹב – הטעם שבעל חוב הדיוט גובה את חובו מעידית, שֶׁכֵּן יִפָּה כֹּחוֹ בְּנִיזָּקִין – כיון שהתורה חיזקה את כוחו של ההדיוט, והראיה שמזיק את חבירו חייב לשלם, ולא עוד אלא שמשלם מהעידית, וכי כך **תֹּאמַר** גם בְּהֶקְדֵּשׁ, שֶׁכֵּן הוֹרַע כֹּחוֹ בְּנִיזָּקִין – התורה החלישה את כח ההקדש שאם הזיקו אותו פטורים, ואולי החלישה התורה את כח ההקדש גם במקרה שהוא בעל חוב, ולא יגבה מעידית.

מתרצת הגמרא לְעוֹלָם – נחזור להסבר הראשון, דְּנַגְחֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דְּהֶקְדֵּשׁ – ששור של הדיוט נגח שור של הקדש, ומה שהקשינו, שהדין הוא שפטור מהדרשה 'שור רעהו ולא שור של הקדש', אין זו קושיא, מאחר **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר** לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא שלדעתו הדרשה שור רעהו ולא שור של הקדש, לא באה לגרוע מכוחו של הקדש אלא להיפך להעלות את כוחו שלעולם הוא שונה ועדיף על הדיוט. דְּתַנְיָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט פָּטוּר, וְשׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, בֵּין תָּם וּבֵין מוּעָד מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם, ולמד רבי עקיבא בקל וחומר שהדיוט המזיק הקדש, משלם מעידית.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי**, שרבי עקיבא סובר כרבי שמעון בן מנסיא, שהדיוט שמזיק הקדש משלם מעידית, **מַאי** דְּבְעִידִּית דְּנִיזָּק כְּזִיבּוּרִית דְּמַזִּיק פְּלִיגֵי – מנין לנו שרבי עקיבא חולק על רבי ישמעאל, במקרה שהזיבורית של המזיק שוה לעידית של הניזק, שלפי רבי ישמעאל משלם המזיק מהזיבורית, ולפי רבי עקיבא מהעידית שלו, **דִּלְמָא** – אולי רבי עקיבא כלל לא חולק על רבי ישמעאל בכך, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** בִּדְנִיזָּק שֶׁיְּמִינַן – ולדעת כולם, משלם המזיק מהזיבורית כמו שסובר רבי ישמעאל, אלא שרבי ישמעאל לא הזכיר בדבריו את דין ההקדש ורבי עקיבא כן הזכיר, ואם כך, **וְהָכָא** בִּפְלוּגְתָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא **וְרַבָּנָן** קָמִיפְּלִגִי – רבי ישמעאל ורבי עקיבא נחלקו במחלוקת רבי שמעון בן מנסיא וחכמים. דְּרַבִּי עֲקִיבָא **סָבַר** לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא שמזיק את הקדש חייב, ולכן למד בקל וחומר שמשלם מעידית, **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר** לָהּ כְּרַבָּנָן, שהמזיק את ההקדש פטור ולכן לא הזכיר הקדש בדבריו.

מתרצת הגמרא, **אִם** כֵּן שרבי עקיבא מודה שאם הזיבורית של המזיק שוה לעידית של הניזק, שמשלם מהזיבורית, **מַאי** – כיצד יתפרשו דברי רבי עקיבא 'לֹא בָא הַכָּתוּב', שהמשמעות היא, לא בא הכתוב ללמד את הדין שרבי ישמעאל אמר, אלא בא ללמד דין אחר, ועל כרחך שרבי עקיבא חולק על רבי ישמעאל, וסובר שמיטב שדהו של מזיק נאמר בכל מקרה.

וְעוֹד הוכחה שרבי עקיבא מחמיר על המזיק לגבות מהעידית שלו, ולא מיקל עליו לגבות מזיבורית שלו ששוה לעידית הניזק, שאם דעתו להקל, **מַאי** – כיצד יתפרשו דבריו קַל וָחוֹמֶר לְהֶקְדֵּשׁ, וכי יתכן לומר שאם מקילים על מזיק שהזיק הדיוט, בודאי שמקילים על מזיק שמזיק הקדש, הלא על מזיק הקדש יש להחמיר יותר ממזיק הדיוט.

וְעוֹד שיש ברייתא מפורשת שרבי עקיבא ורבי ישמעאל חולקים האם 'מיטב' הוא לפי הקרקעות של הניזק או של המיזק, **הָא אָמַר רַב אַשִׁי**,

---

המשך ביאור למס' גיטין ליום שלישי עמ' א

שמא. אבל כִּיסִין, **לֹא מַנַּתְּחִי מֵהֲדָדֵי** – אין הדרך שיתנתקו זה מזה, ולכן טענת המאבד שחבירו מצא שני כיסים, היא טענת ברי, ועל המוצא מוטלת שבועה.

דין נוסף אמר רבי יצחק, אם טען המאבד, שְׁנֵי שָׁוְוִרִין קְשׁוּרִין **מְצָאתָ, וְהַלָּה אוֹמֵר** אמנם מָצָאתִי שני שוורים, **וְהֶחֱזַרְתִּי לְךָ אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע** שבועת מודה במקצת.

מקשה הגמרא, **וְכִי רַבִּי יִצְחָק לֵית לֵיהּ** – אינו סובר את דין המשנה **שֶׁהַמּוֹצֵא מְציאָה לֹא יִשְׁבַּע מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם,**

הכא במאי עסקינן כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק — ולרבי ישמעאל נמי אין שמין אכילת ערוגה אלא לפי מה שהיתה, אם שמינה — שמינה, אם כחושה — כחושה. ולאחר שנישומה בבית דין, ואמר: אין לי מעות לפורעו — יטול קרקע בדמי מעות נזקו. ובא להגבותו מזיבורית שלו, והיא טובה בעידית של ניזק. והלה אומר: מעידית שלך הגביני, לפי דמי נזקי, שכן אמרה תורה "מיטב שדהו" וגו'. **רבי ישמעאל סבר בדניזק שיימינן** — ו"מיטב" שאמרה תורה, שאם בא להגבותו קרקע גרוע מעידיתו של ניזק, ויש לו להגבותו ערוגה במיטב של ניזק — על כרחו יגבהו ממיטב. אבל טובה מעידיתו של ניזק — אין לנו לכוף את המזיק לפרוע, ואפילו יש לו. **בדמזיק שיימינן** — ממיטב שדותיו אמרה תורה שיגבנו. **נאמרה שדה למעלה** — לענין נזק: "ובער בשדה אחר". **ונאמרה שדה למטה** — לענין תשלומין: "מיטב שדהו" וגו'. **ורבי עקיבא** — "שדהו ישלם" כתיב, במשלם הכתוב מדבר, דהיינו מזיק. והכי קאמר רבי עקיבא: לא בא הכתוב להקל על המזיק להפטר בזיבורית שלו, אם היא בעידית של ניזק, אלא להגבות לניזקין מן העידית של מזיק. **ורבי ישמעאל** — אמר לך. **אהני קרא שוה** — ד"שדה" "שדה" דבניזק שיימינן. **ואהני קרא** — ד"שדהו ישלם" דמשמע דבמזיק שיימינן. **וזיבורית דידיה לא שויא בעידית דניזק** — אהני קרא לשלומי מעידית דידיה. דאי לאו קרא — הוה אמינא לא חייביה רחמנא טפי ממיטב דניזק, ולא רמי דיניה דניזק אעידית דמזיק. ולישקול מאי דמשכח גביה, כאילו לא הוה ליה עידית. וקל **וחומר לחקדש** — וקא סלקא דעתך בניזקין נמי קאי. **לא יהא אלא בעל חוב** — בדבורא בעלמא דקביל עליה, מי עדיף מחוב, דתנן בבינונית? דאם החמירה תורה בניזקין לא ילפינן חוב מיניה. **איכא למיפרך** — כלומר, אפילו סבירא ליה הכי — לא ילפינן הקדש מיניה, דאיכא למיפרך: מה לבעל חוב — שהוא הדיוט, דינא הוא דלישקול בעידית. **שכן יפה הכתוב כחו בניזקין** — שחברו חייב בנזקו. **משלם נזק שלם** — ודריש "רעהו" הכי: רעהו הוא דמשלם חצי נזק, אבל להקדש — נזק שלם. ולגבי הזיק הקדש דריש הכי: "לרעהו" הוא דמחייב, אבל הקדש שהזיקה — פטור. **אי הכי** — דרבי עקיבא כרבי שמעון אוקמת ליה, מאי דוחקיך דאוקמת פלוגתא דרישא בשומא דניזק ומזיק? דלמא לגבות מן העידית דקאמר רבי עקיבא — נמי מעידית דניזק קאמר, דהיא זיבורית דמזיק כרבי ישמעאל, ואמינא: לא פליג עליה אלא בקל וחומר להקדש, דרבי ישמעאל לא סבירא ליה דרבי שמעון בן מנסיא. **אם כן** — דלא פליג עליה דרישא, מאי "לא בא הכתוב" דקאמר? דמשמע: לא בא לכך אלא לכך. **ועוד** — אי רבי עקיבא קולא קאמר לגבי מזיק כרבי ישמעאל. **מאי קל וחומר להקדש** — דקאמר? הואיל וקולא היא — הייכי מצי למימר "וקל וחומר", דמקילינן נמי גבי הקדש?

תניא

כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק – ואיפכא לא מצי למימר, דכולי עלמא מודו דאינו נותן אלא מעידית שיש לו, ואינו חייב לקנות. כדאמרינן בפרק קמא דבבא קמא (ז,ב): אין לו אלא זיבורית – כולן גובין מן הזיבורית. ומיהו, אי בשל עולם הן שמין – לרבי עקיבא הוה מצי למימר: כגון דאית ליה למזיק עידית בינונית וזיבורית, זיבורית דידיה בעידית דעלמא, ועידית דידיה כעידית דניזק. ואפילו למאן דאמר בשלו הן שמין – הוה מצי למימר דאיכא בינייהו כגון דעידית דמזיק כזיבורית דניזק, דלמאן דאמר או כסף או מיטב – משלם כסף לרבי ישמעאל, ולרבי עקיבא משלם מיטב שלו.

שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש – תימה: אמאי לא מוקי לה בשן ורגל שהזיק את ההקדש, דהתם לא כתיב "רעהו"! ומקרן ליכא למילף, שכן אינה מועדת מתחילתה, וגזירה שוה ד"תחת" "נתינה" "ישלם" "בסף" – לא נתקבלה אלא לענין מיטב דוקא, ולא לענין תשלומין, דאי לכל מילי – אם כן נפטרו כולהו ברשות הרבים, ובלים, ושור פטולי המוקדשים, וטמוז! ויש לומר: כיון דכתיב "רעהו" – תו ליכא למילף מיטב בשן ורגל שהזיק את ההקדש מקל וחומר דהדיוט, דאיכא למיפרך: מה להדיוט – שכן יפה כחו לענין קרן. וכהאי גוונא פריך בסמוך: שכן יפה כחו בניזקין. וכי קאמר: אלא באומר הרי עלי מנה וכו', לא בעי לאוקמא בשן ורגל – משום דמנזקין אנזקין אסיק אדעתיה שפיר דאיכא למיפרך שכן יפה כחו. אבל מנזקין אמלוה – לא הוה סלקא דעתיה למיפרך, דהא כי מוקי לה כרבי שמעון בן מנסיא לא פרכינן מה להדיוט שכן יפה כחו לענין ריבית ואונאה אנזקין. ועוד יש לומר: דכולהו נזקין פטורין בהקדש, כדמוכח בירושלמי בריש פרקא, דאמר: במה אנן קיימין? אי בהכשר נזקין – הא תנינא: "שור רעהו" – ולא שור של הקדש, ואי בנזקי גופו – הא תני רבי חייא: נזקין להדיוט ואין נזקין לגבוה. אלא באומר "הרי עלי מנה" כו'. משמע דלא משכח נזקין להקדש לא בשן ורגל ולא באדם המזיק. ובפרק קמא דבבא קמא (ט,ב) נמי תנן: נכסים שאין בהן מעילה, ואבולהו ארבעה אבות נזקי קאי, ואפילו אנזקי אדם למ"ד מבעה זה אדם. והא דמשמע בפרק "השואל" (בבא מציעא צט,ב) דאדם המזיק את ההקדש חייב לשלם קרן – היינו מדרבנן. ואם תאמר: והא הקדש יליף מתרומה, דכתיב בה (ויקרא כב) "כי יאכל" – פרט למזיק. והתם בתרומה חייב לשלם קרן, דמזיק ממון כהן הוא! ויש לומר: דאף על גב דבתרומה חייב לשלם – מכל מקום לא מהאי קרא מפיק, אלא מקרא אחרינא, דהוי כגזול חבירו ומזיקו. והשתא כולהו נזקין דפטירי בו בהקדש – ילפינן מאדם, דיותר ראוי לחייב אדם המזיק בידים ממזיק על ידי כריית בור, או שולח בעירו. ואם תאמר: אם כן "רעהו" דכתב רחמנא למה ליה? ויש לומר: דאי לאו דאשכחן בחד דוכתא דפטר רחמנא להדיוט בהקדש לגמרי – לא הוה דרשינן "כי יאכל" פרט למזיק, אלא לפטור מחומש לחודיה. **ורבי** עקיבא סבר לה כרבי שמעון בן מנסיא – ואם תאמר: בפרק קמא דבבא קמא (ה,א) דפרכינן: וליתני תרי גווני שור! ומשני: הא תבריה רבי עקיבא לגזיזיה. אכתי תיקשי לו: דליתני שור דאזיק הדיוט, ושור דאזיק הקדש, דדינייהו חלוקין אליבה! ויש לומר: דבהקדש לא קמיירי. ואם תאמר: אכתי איכא למיפרך: מה להדיוט – שכן יפה כחו בנזקי אדם ובור, תאמר בהקדש שהורע כחו באדם המזיק, ד"כי יאכל" – פרט למזיק, ובור דכתיב (שמות כא) "והמת יהיה לו" – שהמת שלו! ויש לומר: דאיכא למיעבד ק"ו הכי: מה קרן הדיוט דקיל – דתם אינו משלם אלא חצי נזק – גובה במועד מן העידית, קרן הקדש דחמיר – לא כל שכן. **ועוד** מאי קל וחומר להקדש – פירש בקונטרס: הואיל ומן העידית דקאמר רבי עקיבא אניזק קאי, ולאקולי אתא, דיהיב ליה מזיק מזיבורית – אם כן מאי קל וחומר להקדש? גריעותא הוא! וקשה: דמכל מקום איצטריך קל וחומר דמשלם ממיטב דניזק, ולא מזיבורית דניזק! ונראה דהכי פירושו: מאי קל וחומר להקדש, דלענין לחיובי מזיק בהקדש – לא קאמר, דהא מ"רעהו" נפקא, בדדריש רבי שמעון בן מנסיא. אלא לענין מיטב קאמר. ולא הוה ליה לרבי עקיבא לאהדורי לרבי ישמעאל קל וחומר, כיון שרבי ישמעאל עצמו היה מודה בכך אי לאו משום דפטר ליה לגמרי. והרב רבינו שלמה מרודוש תירץ: דהכי פירושו: מאי קל וחומר להקדש, דשיימינן בעידית דניזק ולא בדמזיק. מי ידעינן עידית דהקדש? שמא יש להקדש עידית בסוף העולם טובה שאין כמוה! ועל כרחיך בדמזיק שיימינן, דלא שייך כלל למישם בדניזק.

ורבי

הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה עִידִית דְּנִיזָּק כְּזִיבּוּרִית דְּמַזִּיק; רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: בִּדְנִיזָּק שָׁיְימִינַן, וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: בִּדְמַזִּיק שָׁיְימִינַן. מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל? נֶאֱמְרָה שָׂדֶה לְמַטָּה וְנֶאֱמְרָה שָׂדֶה לְמַעְלָה, מַה שָּׂדֶה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה דְּנִיזָּק, אַף שָׂדֶה הָאֲמוּרָה לְמַטָּה דְּנִיזָּק; וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: "מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם" דְּהָאִיךְ דִּקָּא מְשַׁלֵּם. - וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל? אַהֲנֵי גְּזֵרָה שָׁוָה וְאַהֲנֵי קְרָא; אַהֲנֵי גְּזֵרָה שָׁוָה, לְכִדְאָמְרַן; אַהֲנֵי קְרָא, דְּאִי אִית לֵיהּ לַמַּזִּיק עִידִית וְזִיבּוּרִית, וְזִיבּוּרִית דִּידֵיהּ לָא שָׁוְיָא כְּעִידִית דְּנִיזָּק, דְּמְשַׁלֵּם לֵיהּ מִמֵּיטָב. "רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לִגְבּוֹת לַנִּיזָּקִין מִן הָעִידִית, וְקַל וָחוֹמֶר לַהֶקְדֵּשׁ". מַאי קַל וָחוֹמֶר לַהֶקְדֵּשׁ? אִילֵימָא דִּנְגָחֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דְּהֶקְדֵּשׁ - "שׁוֹר רֵעֵהוּ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְלָא שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ! אֶלָּא לָאוֹמֵר "הֲרֵי עָלַי מָנֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת", דְּאָתֵי גִּזְבָּר וְשָׁקֵיל מֵעִידִית - לֹא יְהֵא אֶלָּא בַּעַל חוֹב, וּבַעַל חוֹב דִּינוֹ בְּבֵינוֹנִית! וְכִי תֵּימָא, קָסָבַר רַבִּי עֲקִיבָא: בַּעַל חוֹב שָׁקֵיל בְּעִידִית כְּנִיזָּקִין - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּבַעַל חוֹב שֶׁכֵּן יָפֶה כֹּחוֹ בְּנִיזָּקִין, תֹּאמַר בְּהֶקְדֵּשׁ שֶׁכֵּן הוֹרַע כֹּחוֹ בְּנִיזָּקִין! - לְעוֹלָם דִּנְגָחֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דְּהֶקְדֵּשׁ, וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא; דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט - פָּטוּר, וְשֶׁל הֶדְיוֹט שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, בֵּין תָּם וּבֵין מוּעָד - מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם. - אִי הָכִי, מִמַּאי דִּבְעִידִית דְּנִיזָּק כְּזִיבּוּרִית דְּמַזִּיק פְּלִיגִי? דִּלְמָא דְּכוּלֵּי עָלְמָא בִּדְנִיזָּק שָׁיְימִינַן, וְהָכָא בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא וְרַבָּנַן קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר לָהּ כְּרַבָּנַן! - אִם כֵּן, מַאי "לֹא בָּא הַכָּתוּב"? וְעוֹד, מַאי קַל וָחוֹמֶר לַהֶקְדֵּשׁ? וְעוֹד, הָא אָמַר רַב אַשִׁי,

תניא

ורבי שמעון היא דדריש טעמא דקרא – לא פליגי אלא היכא דאיכא נפקותא, כגון גבי חובל בגד אלמנה וגבי "לא ירבה לו נשים". והכא נמי משום האי טעמא שיימינן בדמזיק. **וכי** תימא כי היכי דכי מפיק כו' – פירש בקונטרס: משום מילתא אחריתי קאמר, ולא טעמא לזיבורית הוא. ונראה לפרש דהכי דאמר: דלא תימא: על כרחך טעמא דיותר ממה שהאיש רוצה לישא – ליתא, דחיישינן לחינא. מדלא תקינו ליה רבנן כתובה מינה אם הקניטתו עד שגירשה.

משום חינא – פירש בקונטרס: שיהיו האנשים נושאים חן בעיני הנשים, וינשאו להם. וקשה: דבפרק "הכובתו" (כתובות פד,א) תנן, רבי עקיבא אומר: ינתנו לבושל שבהם. ואיכא דמפרש בגמרא: לכתובת אשה, משום חינא. ולפירוש הקונטרס לא הוה ליה למיקריה "כושל", דאדרבה האיש כושל, שצריך למצוא חן בעיני האשה! ובפרק "נערה" (שם נב,ב) ובפרק קמא דקדושין (ל,ב): "קחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תתנו לאנשים", בשלמא בנו – בידו, אלא בתו מאי עביד לה? אלמא, יותר הבעל מוצא לישא אשה ממה שהאשה תמצא בעל. ולעיל נמי: יותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא! ונראה בפר"ח, דפירש משום חינא – שיהו הכל קופצין עליה לישאנה, והכי איתא בהדיא בירושלמי דפירקין.

ממאן אילימא מיתמי מאי איריא כו' – הכא לא שייך לשנויי כדלעיל: כתובת אשה איצטריכא ליה, והוא הדין כל מילי. דהא קתני: נזקין בעידית. ואית ספרים דגרסי הכי: אילימא מיתמי – והתנן: אין נפרעין כו', ופריך אנזקין ובעל חוב.

בקבלן – פירש בקונטרס: שהתפיסה בנו מטלטלין בכתובתה, והיא מסרתן לידו בתורת קבלנות, והחזירתן לבנו. וקשה: דאמרינן ב"גט פשוט" (בבא בתרא קעד,א) דהיכא דנשא ונתן ביד – אין לו למלוה על הלוה כלום! ושמא היינו שלקח המעות מיד המלוה ונתן ללוה. אף על גב דמשמע התם דבלשון תליא מילתא – שמא תרוייהו בעינן.

אלא למאן דאמר אי אית ליה משתעבד כו' – והכא מיירי בדלית ליה, דאי אית ליה – נזקין אמאי בעידית, כיון שיש ממון ליתומין. דאפילו מיירי בקטנים, דלא מצי ערב לאישתעויי דינא בהדייהו – מכל מקום לא היה להם לגבות כי אם מן הזיבורית, כיון דאית ליה נכסי ליתמי. ובקונטרס פירש דהכא בדלית ליה, דאי אית ליה – הא קיימא לן ב"גט פשוט" (שם קעג,א) המלוה חבירו על ידי ערב אין נפרעים מן הערב תחילה. וקשה: דהכא איירי בקבלן.

מצוה

תניא בהדיא – דלרבי עקיבא בדמזיק שיימינן. **ורבי שמעון היא** — מתניתין, דקתני במידי דאורייתא מפני תיקון העולם — רבי שמעון, שהיה תלמיד של רבי עקיבא, אמרה. **דדריש** — נמי בעלמא טעמא דקרא, בבבא מציעא (קטו,א) גבי "לא תחבול בגד אלמנה" (דברים כד) דקאמר: עשירה ממשכנין אותה. **מפני תיקון העולם** — כדקתני בברייתא: שיאמר אדם למה אני גוזל כו'. גזלן — לא יהיב דמי, חמסן — יהיב דמי. **יוצאה לרצונה כו'** — על כרחה בעל מגרשה. **מאי דבר אחר** — היכי הויא טעמא לכתובה למישקל בזיבורית? **וכי תימא** — כלומר, מילתא אחריתי קאמר, ולא טעמא לזיבורית הוא. **אפשר דמשהי לה** — ולא יהיב לה גיטא, וכיון דלא אשהי — מדעתיה גירשה. **אלא מיתמי** — כגון כתובת אלמנה. **משום חינא** — שיהו אנשים נושאין חן בעיני הנשים וינשאו להם. **ממאן** — קאמר כל הני דמתניתין. **אילימא מיתמי** — נזקין, היכא דמית מזיק וגבי מיתמי, מי גבי מעידית? הא תנן: אין נפרעים מנכסי יתומים אלא מזיבורית! **כגון שנעשה ערב כו'** — לעולם כתובה מיניה דידיה בבינונית, וכולה מתניתין בערב קמיירי, שנעשה ערב לבנו לנזקו, ולהלואתו ולכתובת אשתו, לפורעה בשבילו אם לא יפרעה. ולא פרעה, ומת, ואתו וגבו מן הערב. והכא ודאי, אף על גב דלאו מיתמי גביא — לא מגבינן לה אלא מזיבורית, דדאי כי דיניה והאי כי דיניה. **נזקין וחוב** — דדנייהו ליפרע נמי מחיים של בן, תביעתן אינה באה כצועקים על היתומים. לפיכך כשנפרעים מן הערב — נפרעים ממנו כדין שהיו נפרעים מן הבן אם היה בחיים והיו לו נכסים. **ממאן גביא** — אם היו לו לבן נכסים. **איהו נמי** — ערב. **לא משתעבד** — לפרוע, דהכי פסקינן הלכתא לקמן בסמוך. **בקבלן** — שנעשה עליה קבלן, שהתפיסה בנו מטלטלין לכתובתה, והיא מסרתן לידו בתורת קבלנות, והחזירתן לבנו. **הניחא למאן דאמר** — בבבא בתרא ב"גט פשוט". **אית ליה נכסי ללוה** — בשעת הלואה, דאיכא למימר: עלייהו סמיך הערב הזה, וגמר ושעבד נפשיה. **משתעבד** — ואם שטפו נהר אחרי כן — נפרעין מן הערב. **מאי איכא למימר** — הא ודאי לית ליה נכסים לאותו הבן, דאי הוו ליה נכסים — לא היו פורעים מן הערב, דתנן: המלוה את חבירו על ידי ערב — לא יפרע מן הערב (תחילה), ומוקמינן לא יתבע מן הערב תחילה. **בדהוו** — נכסים לבן בשעת מלוה. **ואשתדוף** — השתא. **לגבי בריה** — בשביל בנו. **דברי הכל לא משתעבד** — חדא: דערב בעלמא הוא, ועוד: לאו מידי חסרה, שלא הוציאה כלום משלה.

קבלן

1 תַּנְיָא בְּהֵדְיָא: "מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם" -
2 מֵיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל נִיזָּק וּמֵיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל נִיזָּק, דִּבְרֵי
3 רַבִּי יִשְׁמָעֵאל; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מֵיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל
4 מַזִּיק וּמֵיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל מַזִּיק! רְבִינָא אָמַר: לְעוֹלָם
5 מַתְנִיתִין רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר: מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּדַמַּזִּיק
6 שְׁיַימִינַן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּדָרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא, וּמַה
7 טַעַם קָאָמַר, מַה טַּעַם הַנִּיזָּקִין שָׁמַיִן לָהֶן בְּעִידִית?
8 מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִפְּנֵי
9 מָה אָמְרוּ הַנִּיזָּקִין שָׁמַיִן לָהֶן בְּעִידִית? מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִים
10 וּמִפְּנֵי הַחַמְסָנִין, כְּדֵי שֶׁיֹּאמַר אָדָם: לָמָּה אֲנִי גּוֹזֵל
11 וְלָמָּה אֲנִי חוֹמֵס? לְמָחָר בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסַי וְנוֹטְלִין
12 שָׂדֶה נָאָה שֶׁלִּי, וְסוֹמְכִים עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה
13 "מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם", לְפִיכָךְ אָמְרוּ
14 הַנִּיזָּקִין שָׁמַיִן לָהֶן בְּעִידִית; מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ בַּעַל חוֹב
15 בְּבֵינוֹנִית? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה אָדָם לַחֲבֵירוֹ שֶׁדֶה נָאָה
16 וְדִירָה נָאָה, וְיֹאמַר: אֶקְפּוֹץ וְאַלְוֶנּוּ כְּדֵי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ בְּחוֹבִי,
17 לְפִיכָךְ אָמְרוּ בַּעַל חוֹב בְּבֵינוֹנִית. - אֶלָּא מֵעַתָּה, יְהֵא
18 בְּזִיבּוּרִית! - אִם כֵּן, אַתָּה נוֹעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין.
19 כְּתוּבַּת אִשָּׁה - בְּזִיבּוּרִית, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי מֵאִיר
20 אוֹמֵר: בְּבֵינוֹנִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ
21 כְּתוּבַּת אִשָּׁה בְּזִיבּוּרִית? שֶׁיּוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה
22 לִישָּׂא, הָאִשָּׁה רוֹצָה לִינָּשֵׂא. דָּבָר אַחֵר: אִשָּׁה יוֹצֵאָה
23 לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ, וְהָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיאָהּ אֶלָּא
24 לִרְצוֹנוֹ. מַאי דָּבָר אַחֵר? וְכִי תֵּימָא: כִּי הֵיכִי דְּכִי
25 מַפֵּיק לָהּ אִיהוּ תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנַן כְּתוּבָּה מִינֵּיהּ, כִּי
26 נָפְקָא אִיהִי נַמִּי לִיתַקְּנֵי לֵיהּ רַבָּנַן כְּתוּבָּה מִינָּהּ - תָּא
27 שְׁמַע: אִשָּׁה יוֹצֵאָה לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ, וְהָאִישׁ
28 אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ, אֶפְשָׁר דְּמִשְׁהֵי לָהּ בְּגִיטָּא.
29 "כְּתוּבַּת אִשָּׁה בְּזִיבּוּרִית". אֲמַר מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב
30 נַחְמָן: לָא אֲמָרַן אֶלָּא מִיָּתְמֵי, אֲבָל מִינֵּיהּ דִּידֵיהּ -
31 בְּבֵינוֹנִית. - מִיָּתְמֵי, מַאי אִירְיָא כְּתוּבַּת אִשָּׁה? אֲפִילּוּ
32 כָּל מִילֵּי נַמִּי, דְּהָא תְּנַן: אֵין נִפְרָעִים מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים
33 אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית! אֶלָּא לָאו, מִינֵּיהּ! - לְעוֹלָם מִיָּתְמֵי,
34 וּכְתוּבַּת אִשָּׁה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא
35 מִשּׁוּם חִינָּא אַקִּילוּ רַבָּנַן גַּבָּהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. אֲמַר רָבָא: תָּא שְׁמַע, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר:
36 כְּתוּבַּת אִשָּׁה - בְּבֵינוֹנִית; מִמַּאן? אִילֵימָא מִיָּתְמֵי, לֵית לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר הָא דִּתְנַן: אֵין נִפְרָעִים מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית?
37 אֶלָּא לָאו, מִינֵּיהּ, מִכְּלָל דְּרַבָּנַן סָבְרִי: בְּזִיבּוּרִית! לָא, לְעוֹלָם מִיָּתְמֵי, וְשָׁאנֵי כְּתוּבַּת אִשָּׁה, מִשּׁוּם חִינָּא. אֲמַר אַבַּיֵי, תָּא שְׁמַע:
38 הַנִּיזָּקִין שָׁמַיִן לָהֶן בְּעִידִית, וּבַעַל חוֹב - בְּבֵינוֹנִית, וּכְתוּבַּת אִשָּׁה - בְּזִיבּוּרִית; מִמַּאן? אִילֵימָא מִיָּתְמֵי, מַאי אִירְיָא כְּתוּבַּת אִשָּׁה?
39 אֲפִילּוּ כָּל הָנֵי נַמִּי! אֶלָּא לָאו מִינֵּיהּ! אֲמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁנַּעֲשָׂה עָרֵב לְנִזְקֵי בְּנוֹ, לְבַעַל
40 חוֹב בְּנוֹ, וְלִכְתוּבַּת כַּלָּתוֹ, וְהַאי כִּי דִּינֵיהּ וְהַאי כִּי דִּינֵיהּ; נִיזָּקִין וּבַעַל חוֹב דְּמֵחַיִּים גְּבוּ, אִיהוּ נַמִּי כִּי מַגְבֵּי - כִּמְחַיִּים מַגְבֵּי.
41 כְּתוּבַּת אִשָּׁה דְּלְאַחַר מִיתָה גְּבִיָא, וּלְאַחַר מִיתָה מִמַּאן גְּבִיָא? מִיָּתְמֵי, אִיהוּ נַמִּי כִּי מַגְבֵּי - כְּלְאַחַר מִיתָה מַגְבֵּי. - וְתִיפּוֹק
42 לֵיהּ דְּעָרֵב דִּכְתוּבָּה לָא מִשְׁתְּעְבַּד! - בְּקַבְּלָן. - הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: קַבְּלָן אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי לַלֹּוֶה מִשְׁתְּעְבַּד -
43 שַׁפִּיר, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: אִי אִית לֵיהּ מִשְׁתְּעְבַּד, אִי לֵית לֵיהּ לָא מִשְׁתְּעְבַּד, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - אִיבָּעֵית אֵימָא: בְּדְהָווּ
44 לֵיהּ וְאִישְׁתַּדּוּף; וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כָּל לְגַבֵּי בְּרֵיהּ שֵׁעְבּוּדֵי מְשַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ. אִיתְּמַר: עָרֵב דִּכְתוּבָּה - דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא מִשְׁתְּעְבַּד,

תַּנְיָא בְּחֶדְיָא – שנינו בברייתא בפירוש, נאמר בתורה 'מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם', והכוונה לְמֵיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל נִיזָּק וּמֵיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל נִיזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הכוונה לְמֵיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל הַמַּזִּיק וּמֵיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל הַמַּזִּיק. הרי שרבי עקיבא ורבי ישמעאל חולקים האם ה'מיטב' נקבע לפי הקרקעות של הניזק או של המזיק. הגמרא חוזרת לקושיא מדוע נאמר במשנה שהניזק גובה מעידית מפני תיקון העולם, הלא זה דין תורה ומביאה על כך תירוץ אחר: רַבִּינָא אָמַר, לְעוֹלָם מַתְנִיתִין – משנתינו כְּרַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּדִמַּזִּיק שֶׁיְּיַמֵּנוּ – מהתורה על המזיק לשלם מהעידית שבקרקעותיו, וְהמשנה שכתבה על דין דאורייתא מפני תיקון העולם, רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא – רבי שמעון שהיה תלמידו של רבי עקיבא אמרה, דְּדָרֵישׁ טַעְמָא דִּקְרָא – שהיה נותן טעמים לדיני התורה, גם כאשר עולה מכך נפקא מינה לדינא. וּמַה טַּעַם קָאָמַר – ומשנתינו שאמרה שניזק גובה מעידית מפני תיקון העולם, כוונתה לבאר את טעם הדין של התורה, מַה טַּעַם אמרה תורה שהַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעֵידִית, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, כפי המבואר בברייתא להלן. דְּתַנְיָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ – מדוע נאמר בתורה שהַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעֵידִית, מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִים וּמִפְּנֵי הַחַמְסָנִין. כְּדֵי שֶׁיֹּאמַר אָדָם בלבו, לָמָּה אֲנִי גּוֹזֵל וְלָמָּה אֲנִי חוֹמֵס, לְמָחָר בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִגְבָסֵי וְנוֹטְלִין שָׂדֶה נָאָה שֶׁלִּי, וְסוֹמְכִים בית דין עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה 'מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם', לְפִיכָךְ אָמְרוּ הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעֵידִית. הברייתא מבארת למה בעל חוב דינו בבינונית: מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים שבַּעַל חוֹב דינו בְּבֵינוֹנִית ולא תיקנו שיגבה מעידית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְרֵאֶה אָדָם שיש לַחֲבֵירוֹ שָׂדֶה נָאָה וְיָרְדָה נָאָה, וְיֹאמַר בליבו, אֶקְפּוֹץ וְאַלְוֶנּוּ – אפתהו ללוות ממני כסף, כְּדֵי שֶׁאֲגַבֶּנּוּ בְּחוֹבִי כשלא יהיה ללוה לשלם את ההלואה. לְפִיכָךְ אָמְרוּ חכמים שבַּעַל חוֹב דינו בְּבֵינוֹנִית.

שואלת הגמרא: אֶלָּא מֵעַתָּה יְהֵא דינו בְּזִיבּוּרִית מחשש שיקפוץ וילונו כדי לגבות ממנו את הבינונית. משיבה הגמרא, אם כֵּן, אַתָּה נוֹעֵל דֶּלֶת המלווים בְּפָנֵי לוֹוִין, לפי שלא תמצא אדם מלוה כסף לחבירו, בידעו שאם לא יהיה ללוה לשלם, הוא יגבה מזיבורית. הברייתא מבארת למה כתובת אשה דינה בזיבורית: כְּתוּבַּת אִשָּׁה דינה בְּזִיבּוּרִית, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, דינה בְּבֵינוֹנִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים שכְּתוּבַּת אִשָּׁה דינה בְּזִיבּוּרִית, מפני שֶׁיּוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִישָּׂא הָאִשָּׁה רוֹצָה לִינָּשֵׂא, ולא ימנעו נשים מלהנשא אם ידעו שכתובה נגבית מזיבורית. דָּבָר אַחֵר – טעם אחר מדוע כתובה דינה בזיבורית, מפני שאִשָּׁה מתגרשת ויוֹצְאָה מרשות בעלה על ידי גט לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ – בין בהסכמתה ובין בעל כרחה, וְהָאִישׁ אֵינוֹ מגרשה וּמוֹצִיאָהּ מרשותו אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ. שואלת הגמרא: מַאי דָּבָר אַחֵר – מה השייכות בין גביית כתובה מזיבורית לבין גירושי האשה בעל כרחה. משיבה הגמרא: שהברייתא לא באה לתת עוד טעם לגביית כתובה מזיבורית, אלא עוסקת בענין אחר. וְכִי תֵּימָא – שמא תאמר, כִּי הֵיכִי דְּכִי מַפִּיק לָהּ אִיהִי – שכשם שבעל שמגרש את אשתו, תַּקְּנִינוּ לָהּ רַבָּנָן כְּתוּבָּה מִינַּיהּ – תיקנו חכמים שיתן לה כתובה, כך גם כִּי נַפְקָא אִיהִי – כשהיא גורמת לו לגרשה על ידי שהיא מקניטה אותו, נַמִּי לִיתַּקְּנִי לֵיהּ רַבָּנָן כְּתוּבָּה מִינָּהּ – גם שם יתקנו שהיא תתן לו כתובה.

על זה עונה הברייתא: תָּא שְׁמַע, אין לדמות איש לאשה, שכן אִשָּׁה יוֹצְאָה לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ, ולכן תיקנו לה כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, וְאילו הָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ גם כשהיא מקניטתו, ולכן לא תיקנו לו כתובה. והראיה שמגרשה מרצונו, שהרי אֶפְשָׁר לו דְּמַשְׁהֵי לָהּ בְּגִיטָּא – להמתין מלתת את הגט, ואם הוא מגרשה עתה, הרי זה לרצונו:

שנינו במשנה שכְּתוּבַּת אִשָּׁה דינה בְּזִיבּוּרִית: בגמרא מובאת דעה שכתובה שנגבית מהבעל דינה בבינונית: אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, לֹא אָמָרָן – לא אמרנו שכתובה דינה בזיבורית, אֶלָּא מִיַּתְמֵי – רק כאשר גובה את הכתובה מיתומים, אֲבָל גרושה שגובה כתובתה מִינַּיהּ דְּיַיתֵיהּ – מהבעל עצמו, דינה בְּבֵינוֹנִית. מקשה הגמרא על מר זוטרא: מַיַּתְמֵי – אמרת שהמשנה עוסקת בגבייה מיתומים, מַאי אִירְיָא – מדוע נקט דווקא לגבי כְּתוּבַּת אִשָּׁה שגובה מזיבורית, אֲפִילּוּ כָּל מִילֵּי נַמִּי – גם חובות אחרים נגבים מיתומים רק מזיבורית, דְּהָא תְּנַן אֵין נִפְרָעִים מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית. אֶלָּא לָאו – על כרחך מִינַּיהּ – המשנה עוסקת בגבייה מהבעל, ואף על פי כן כתובה נגבית מזיבורית, ונסתרו דברי מר זוטרא. מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם המשנה עוסקת בגבייה מַיַּתְמֵי וכדברי מר זוטרא, ומה שהוקשה שגם שאר חובות ניגבים מזיבורית, ומדוע נקטה המשנה דווקא כתובת אשה, וּכְתוּבַּת אִשָּׁה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ – חידוש מיוחד יש בכתובה, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא מִשּׁוּם חִינָּא אֲקִילוּ רַבָּנָן גַּבָּהּ – היינו סוברים שכדי שימצאו האנשים חן בעיני הנשים ותסכמנה להנשא להם, הקילו עליה חכמים שכתובתה תהא נגבית מבינונית גם מיתומים, קָא מַשְׁמַע לָן שגם כתובה נגבית מיתומים רק מזיבורית. הגמרא מנסה לסתור את דברי מר זוטרא מברייתא: אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כְּתוּבַּת אִשָּׁה נגבית בְּבֵינוֹנִית. נשאלת השאלה, מִמַּאן – ממי נגבית בבינונית, אִילֵימָא מַיַּתְמֵי – אם נאמר מהיתומים, לֵית לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר – וכי רבי מאיר לא סובר הָא דִּתְנַן אֵין נִפְרָעִים מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית. אֶלָּא לָאו – על כרחך שרבי מאיר התכוין לגבייה מִינַּיהּ – מהבעל, מִכְּלַל דְּרַבָּנָן סָבְרֵי בְּזִיבּוּרִית – ונשמע מכך שחכמים שחולקים עליו סוברים שגם מהבעל גובים כתובה מזיבורית, ונסתרו דברי מר זוטרא. מתרצת הגמרא: לֹא קשה על מר זוטרא, לְעוֹלָם מַיַּתְמֵי – באמת רבי מאיר דיבר בגביית כתובה מהיתומים, וְשַׁאנִי – ושונה דין כְּתוּבַּת אִשָּׁה משאר חובות, שהיא ניגבית מבינונית גם מיתומים, מִשּׁוּם חִינָּא – כדי שתסכמנה להנשא לאנשים, וחכמים חולקים ולא מחלקים בין כתובה לשאר חובות, אבל מהבעל לכל הדעות ניגבית הכתובה מבינונית, וכדברי מר זוטרא. הגמרא מביאה ראיה מהמשנה נגד מר זוטרא: אָמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע ממה ששנינו במשנה, הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעֵידִית, וּבַעַל חוֹב בְּבֵינוֹנִית, וּכְתוּבַּת אִשָּׁה בְּזִיבּוּרִית, נשאלת השאלה, מִמַּאן – ממי גובים לכל אחד מאלו את דינו, אִילֵימָא מַיַּתְמֵי, אם נאמר שהכוונה לגבייה מהיתומים, מַאי אִירְיָא – למה דווקא לגבי כְּתוּבַּת אִשָּׁה שנינו שגובה מזיבורית, והרי אֲפִילּוּ כָּל הָנֵי – ניזק ובעל חוב, נַמִּי – גם גובים מזיבורית, לפי שאין גובים מהיתומים אלא מן הזיבורית. אֶלָּא לָאו מִינַּיהּ – ועל כרחך שהמשנה עוסקת בגבייה מהחייב עצמו, וכתובה שונה מהשאר שרק היא ניגבית מזיבורית, ונסתרו דברי מר זוטרא שאמר שמהבעל ניגבית כתובה מבינונית.

הקדמה לדחיית הראיה נגד מר זוטרא: מבואר בגמרא (ב"ב קעד.) שישנם שני סוגי ערבים, ערב סתם וערב קבלן. ערב סתם, משתעבד באמירתו למלוה 'הַלְוֵה לפלוני כסף ואני פורע', וחייב יהיה לשלם למלוה את החוב אם הלוה לא ישלם, אך אין המלוה רשאי לתבוע את הערב הזה, קודם שיתבע את הלוה. ערב קבלן, משתעבד באמירתו למלוה 'תן לו ואני אתן לך', והוא מחייב את עצמו לפרוע את ההלואה, גם מבלי שהמלוה יתבע תחילה את הלוה. ערב זה נקרא ערב קבלן, כיון שהוא מקבל על עצמו לפרוע את ההלואה כאילו הוא הלוה: דוחה הגמרא: אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, משנתינו לא עוסקת בגבייה מיתומים או מהבעל, אלא הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן, המשנה עוסקת כְּגוֹן באב שֶׁנַּעֲשָׂה עָרֵב לִנְזְקֵי בְּנוֹ, וקיבל על עצמו לשלם את הנזקים שבנו עשה, והבן מת. וכן אב שנעשה ערב לְבַעַל חוֹב בְּנוֹ – לשלם את חובו של בנו למלוה, והבן מת. וְלִכְתוּבַּת כַּלָּתוֹ – וכן אב שנעשה ערב לבנו בשעת הנישואין, לשלם לאשת בנו את כתובתה אם בנו יגרש אותה או שתתאלמן, והבן נשא את האשה ומת. במקרים אלו, שהחייב מת ואין ליתומים לשלם מנכסיו, גובים מהערב את החובות הללו. וְהָאי כִּי דִּינֵיהּ וְהָאי כִּי דִּינֵיהּ – וכל אחד מבעלי חובות אלו גובה מהערב לפי דינו. כשהערב משלם עבור נזקי בנו, עליו לתת מעידית כשם שהמזיק עצמו היה משלם מעידית. וכשהוא משלם עבור החוב, עליו לתת מבינונית כשם שהלוה עצמו היה משלם מבינונית. אבל כשהוא משלם עבור הכתובה אינו משלם מבינונית כמו שהבעל

המשך בעמוד עב

גם בדין השני, ערב כַּבָּלָן דְּבַעַל חוֹב, שמתחייב לשלם למלוה את החוב מבלי לתבוע תחילה את הלוה, לא נחלקו האמוראים ולִדְבָרֵי הַכֹּל מְשַׁתְּעְבַּד הערב, ועליו לשלם את החוב בבא הזמן. והטעם מפני שהוא גומר בדעתו לפרוע את החוב, והוא לא מסתמך על כך שהלוה יפרע. ועוד, שהמלוה הוציא ממון על סמך ערבותו ויש לו הנאה מכך.

אבל בְּעֵרֶב סתם דְּבַעַל חוֹב, שמתחייב לפרוע רק אם הלוה לא יפרע, וְערב כַּבָּלָן דִּכְתוּבָּה שמתחייב לפרוע את הכתובה בלי לתבוע את הבעל, בזה פְּלִיגֵי – נחלקו, אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – יש שאמר שאַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי לְלוֹוֶה – שאף אם אין נכסים ללוה וכן לבעל, מְשַׁתְּעְבַּד הערב לשלם. וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – ויש שאמר שרק אִי אִית לֵיהּ – אם יש ללוה ולבעל נכסים, הערב גומר בדעתו ומְשַׁתְּעְבַּד, לפי שהוא סומך על כך שאם הוא יצטרך לשלם, יהיה לו מהיכן לגבות. אבל אִי לֵית לֵיהּ נכסים ללוה ולבעל, אין הערב גומר בדעתו לפרוע והוא לא מְשַׁתְּעְבַּד.

וְהִילְכְתָא בְּכוּלְּהוּ – בכל הערבים שהזכרנו, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ – שאין לו נכסים ללוה ולבעל, מְשַׁתְּעְבַּד הערב, כַּר – חוץ מֵעֶרֶב סתם דִּכְתוּבָּה, דְּאַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ – שיש לו נכסים לבעל, לא מְשַׁתְּעְבַּד הערב.

שואלת הגמרא מַאי טַעְמָא – מדוע ערבות כזאת אינה מחייבת. עונה הגמרא מִצְוָה הוּא דְּעָבֵד – כוונתו רק לעשיית מצוה לסייע בנישואין, ולא גמר בדעתו לפרוע את הכתובה, וְעוד שלא מִידִּי חָסְרָה – האשה לא חסרה כלום, אלא הבעל התחייב מעצמו על הכתובה, ואין הנאה לערב על שחבירו הוציא כסף על סמך ערבותו, ולכן אינו משתעבד.

אָמַר רָבִינָא, תָּא שְׁמַע יש להביא ראיה נגד מר זוטרא מֵעִיקָּרָא דְּתַנְּתִין – מהסיבה שחכמים תקנו בגללה שכתובה תיגבה מזיבורית. נאמר בברייתא לעיל (מט:), שטעמם היה מפני שיוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִשָּׂא, הָאִשָּׁה רוֹצָה לִינָּשֵׂא, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם תעלה בדעתך כדברי מר זוטרא שהגבייה מזיבורית אינה אלא מִיתָּמֵי, אם כן, הָאי מִשּׁוּם דְּיַתְמֵי הוּא – התקנה היא בגלל היתומים ולטובתם, ולא בגלל שהאשה רוצה להנשא.

תִּיוּבְתָּא דְּמַר זוּטְרָא – התשובה על דברי מר זוטרא תִּיוּבְתָּא – היא תשובה שאין עליה פירכא, וכתובה דינה בזיבורית גם כשניגבית מהבעל.

אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, שֶׁטֶר חוֹב הַיּוֹצֵא עַל הַיְתוֹמִין – אדם לוה כסף בשטר ומת, והמלוה תובע את בניו לפרוע לו את חובו. הדין הוא, שאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ – בשטר, שהלווה מתחייב לפרוע את החוב מהשֶׁבַח – מקרקע עידית, אֵינוֹ גּוֹבֶה מהיתומים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית.

אָמַר אַבָּיֵי תֵּדַע – וראיה לדבריו, דְּבַעַל חוֹב שגובה מהלווה דִּינֵיהּ בְּבֵינוֹנִית, וּמִיתָּמֵי – ואף על פי כן כשהוא גובה מיתומים דינו בְּזִיבּוּרִית, ולפיכך, גם אם הלווה התחייב לפרוע מעידית, כשהמלוה גובה מהיתומים, אינו גובה אלא מהזיבורית.

אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, הָכִי הַשְׁתָּא – אין דמיון בין שני המקרים, הרי סתם בַּעַל חוֹב דִּינֵיהּ מְדָאוֹרַיְיתָא בְּזִיבּוּרִית, כְּדַעוּלָּא – וכמו שעולא העלה דין זה מפסוק, דְּאָמַר עוּלָּא, דְּבַר תּוֹרָה בַּעַל חוֹב בְּזִיבּוּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר בענין משכון שהמלוה לוקח מהלווה, 'בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ וְגו' אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בּוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת הָעֲבוֹט הַחוּצָה' (דברים כד יא), שפירושו, אתה המלוה תעמוד מחוץ לביתו של הלווה, והלווה שאתה נושה בו, יוציא אליך את המשכון. והרי מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ שלוה מעות לְהוֹצִיא לפרעון, הוי אומר, את הַפָּחוֹת והגרוע שֶׁבַּכֵּלִים שלו, וכך גם כשהלווה רוצה לפרוע קרקע, הוא נותן לו את הקרקע הזיבורית שלו, למדנו אם כן, שמהתורה דינו של המלוה בזיבורית. וּמַה טַּעַם אָמְרוּ חכמים שבַּעַל חוֹב דינו בְּבֵינוֹנִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין, שאם המלוה ידע שהלווה יפרע את חובו בזיבורית הוא ימנע מלהלוות כסף לאנשים. וְלכן נָמֵי יַתְמֵי – כשמת הלווה והמלוה תובע את היתומים, אוֹקְמוּהָ רַבָּנָן אַדְּאוֹרַיְיתָא – העמידו רבנן את דינו על דין תורה שגובה מזיבורית. אֶלָּא הָכָא – אבל כאן שהלווה התחייב במפורש בשטר לשלם למלוה מקרקע עידית שלו, והקרקע נעשתה ערב למלוה לפרוע ממנה החוב, כֵּיוָן דְּדִינֵיהּ של העבד במקרה זה מְדָאוֹרַיְיתָא לפרוע בְּעִידִּית, כמו כל ערב שמשתעבד מהתורה, לכן אֲפִילּוּ כשהמלוה גובה מִיַּתְמֵי, נָמֵי – גם אז דינו לגבות בְּעִידִּית.

מקשה הגמרא, וּלְרָבָא הסובר שאם מהתורה דינו של התובע לגבות מעידית, כך הוא גובה גם מיתומים, וְהָתְנֵי אִכְּרָם חוֹוָאָה, אֵין נִפְרָעִין חובות של האב מִנִּכְסֵי יְתוֹמִין, אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית, וַאֲפִילּוּ אם הנפרעים הֵן נִיזָּקִין שניזוקו על ידי אביהם ודינם לגבות מעידית, מכל מקום מהיתומים הם גובים מזיבורית. וְהָא נִיזָּקִין דִּינָן מְדָאוֹרַיְיתָא בְּעִידִּית, ואף על פי כן, מיתומים הם גובים זיבורית, ואם כן גם מלוה שמהתורה מגיע לו עידית, יגבה מיתומים זיבורית.

מתרצת הגמרא, הָכָא בברייתא בְּמַאי עָסְקִינָן – מדובר כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הקרקע העִידִּית דְּנִיזָּק שווה כְּמוֹ הקרקע הזִּיבּוּרִית דְּמַזִּיק. וְבשיטתו של רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא שנויה, דְּאָמַר מְדָאוֹרַיְיתָא בְּדִנִּיזָּק יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית, וַאֲפִילּוּ הֵן עִידִּית. שואלת הגמרא, מַאי – מה הכוונה 'אֲפִילּוּ הֵן עִידִּית', לָאו אַף עַל גַּב – האם אין הכוונה שאפילו דְּכְתִיב עִידִּית בְּשֶׁטָּרָא – שהלווה התחייב בשטר לפרוע מעידית, ואף על פי כן גובה מהיתומים מזיבורית.

מתרצת הגמרא, לֹא אין זו כוונת הברייתא, מַאי עִידִּית – מה שכתוב בברייתא 'אפילו הן עידית', הכוונה שֶׁשָּׁפְאֵי עִידִּית – שבזמן שהלווה התחייב בשטר לפרוע למלוה עידית, היתה לו קרקע עידי עידית, והיא נגזלה ממנו או שהתקלקלה, ונשארו לו קרקעות אחרות עידית בינונית וזיבורית. במקרה זה התבטלה התחייבותו של הלווה לפרוע מהעידית שלו כיון שהעידי עידית התקלקלה, וחזר דינו מהתורה לפרוע מזיבורית.

כְּדַרְבָא – כמו דין אחר דומה לזה שאמר רבא. דְּאָמַר רָבָא, אדם שהַזִּיק שדה זִיבּוּרִית הניזק גּוֹבֶה את הנזק מִן הָעִידִּית שבנכסי המזיק, ואפילו אם היא עידי עידית. ואם לאחר ההיזק שֶׁפְּאֵי עִידִּית – העידית נסתלקה ממנו, ועדיין יש לניזק עידית בינונית וזיבורית, יכול המזיק לומר לניזק מזלך גרם שהשדה המשועבדת לך התקלקלה, ואתן לך זיבורית, אלא שחכמים תיקנו מפני תיקון העולם שיהא גּוֹבֶה מִן הַבֵּינוֹנִית.

וכן במקרה שלפנינו כשהתקלקלה העידית של הלווה, מן התורה דינו בזיבורית, ומתקנת חכמים פורע מבינונית, וְנָמֵי יַתְמֵי – וכשבא ליפרע מיתומים, אוֹקְמוּהָ רַבָּנָן אַדְּאוֹרַיְיתָא – העמידו רבנן את דינו על דין תורה, שבמקרה זה הוא בזיבורית.

שנינו במשנה, אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית: בְּעֵי רַב אֲחַדְבּוֹי בַּר אַמִּי, האם יְתוֹמִים שֶׁאָמְרוּ במשנה שגובים מהם מזיבורית, הכוונה רק ליתומים קְטַנִּים, אוֹ אֲפִילּוּ ליתומים גְּדוֹלִים. וצדדי הספק הם, תַּקַּנְתָּא הִיא דְּעָבוּד רַבָּנָן גַּבֵּי יַתְמֵי – האם זו תקנה לטובת היתומים, שלא יטרחו למכור את הזיבורית שהניח להם אביהם, ותיקנו שהנושים יקחו את הזיבורית וימכרו אותה. לפי זה, מסתבר שליתומים קְטַנִּים עָבוּד רַבָּנָן תקנה זו, אבל לְיתומים גְּדוֹלִים שיכולים להתעסק בעצמם במכירת הזיבורית, לֹא עָבוּד רַבָּנָן תקנה זו. אוֹ דִּלְמָא – או שמא הטעם שגובים מהיתומים רק מזיבורית, מפני שכך הוא דין תורה בבעל חוב, ורק כשגובה מהלוה עצמו חששו לנעילת דלת בפני לווים ואמרו שדינו בבינונית, אבל כשגובה מיתומים אין מקום לחשש של נעילת דלת, מִשּׁוּם דִּלֹּא

המשך בעמוד קצא

קבלן דבעל חוב — תרתי לחיובא איכא: חדא — דקבלן הוא, ועוד — דחסריה ממונא. **מעיקרא דתקנתא** — משורש טעם התקנה, דקתני: מפני מה כתובה בזיבורית — יותר משהאיש כו'. **היוצא על היתומים** — שלוה אביהם. **שכתוב בו שבח** — שהתנה עם המלוה לגבות מעידית. **תדע** — דלא מדני תנאה לגבי יתומים, דהא סתם בעל חוב בבינונית, ולגבי יתמי משתנה דינו. **מה דרכו של לוה להוציא** — לפרוע. **פחות שבכלים** — שמרצונו לא יפרע עידית. **כיון דדיניה מדאורייתא בעידית** — שהרי שיעבדה לו, ונעשה קרקע זו ערב למלוה, וערב משתעבד מן התורה, דכתיב: "אנכי אערבנו" (בראשית מג). **כגון שהיתה זיבורית זו של מזיק בעידית של ניזק** — דמדאורייתא מיהא גבי. **ורבי ישמעאל היא** — דאמר: מדאורייתא בדניזק שיימינן, ומפני תיקון העולם אמור רבנן בדמזיק שיימינן, כדתנן במתניתין, וגבי יתמי אוקמוה אדאורייתא. **לאו אף על גב דכתיב עידית בשטרא** — ותיובתא דרבא. **מאי עידית** — דקתני הכא, דאף על גב דכתבה בשטר הלואה אינו גובה ממנה — כגון דשפאי עידית לאחר הלואה — קפצה מלפניו, שאינו יכול לגבות הימנה, כגון שנטלוה מסיקין, או נשדפה, או שטפה נהר, דבטיל ליה תנאיה. דמהשתא הוה ליה להאי בעל חוב לגבויי זיבורית מדאורייתא, ומשום שלא תנעול דלת אמור רבנן בינונית, וגבי יתמי אוקמוה אדאורייתא. **וכדרבא** — דאמר דהיכא דשפאי עידית אזל ליה דיניה. **הזיק זיבורית גובה** — דמי נזקו מן העידית של מזיק ואפילו עידי עידית, לרבי עקיבא מדאורייתא ולרבי ישמעאל מדרבנן. **שפאי עידית** — לאחר היזק, ועדיין יש לו עידית ובינונית וזיבורית, אלא שזו היתה יפה מאוד. **גובה מן הבינונית** — דאזל ליה דיניה, דאמר ליה היאך: נסתחפה שדך ומזלך גרם. ובדין הוא דנדחייה אצל זיבורית, אלא מפני תיקון העולם הוא. **וגבי יתמי אוקמוה כו'** — לאו אדרבא קאי, אלא אדתנא רבי אלעזר ניותאה. **תקנתא הוא דעבוד רבנן** — לחוס על היתומים, להעמידם על דין תורה, שיהא זה טורח ומוכר את הזיבורית, שאין להם מי יטרח בשבילם. **או דילמא** — לאו תקנתא הוא אלא דינא הואי, לאוקמינהו אדאורייתא שדינו בזיבורית. דטעמא מאי אמרי דיניה בבינונית — משום נעילת דלת. הלכך, אי נמי לא מיתקני רבנן למיגבי מיתמי בינונית — אין כאן נעילת דלת, דלא מסיק אדעתיה האי מלוה לנעול דלת וליחוש דילמא מיית לוה ונפלי קמי יתמי, ומגבו ליה זיבורית. ואי טעמא הכי הוא — אפילו גדולים נמי דינן כן. **לשבועה** — לענין שאמרו חכמים: הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה, ואפילו הוציא שטר. דאי הוה אבוהון דיתמי קיים — דלמא הוה טעין ואמר: אשתבע לי דלא פרעתיך, ומשבעינן ליה, כדאמרינן בשבועות (מא,א). והשתא אנן טענינן בשביל יתמי, ולהא מילתא אפילו גדולים נמי. **דגדול לגבי מילי דאביו כקטן הוא** — ולא ידע אי פרעיה אבוה אי לא. אבל לענין זיבורית — אימא לך דטעמא משום דחסו רבנן עלייהו להעמידם על דין תורה הוא, וקטנים ולא גדולים.

במקום

מצוה הוא דעבד ולא מידי חסרה – תרתי בעינן. אבל היכא דלאו מצוה עבד, ולא חסרה, כגון שנעשה ערב אחר הנישואין, או עבד מצוה וחסרה – משתעבד. **פחות** שבכלים – והוא הדין כשבא ליתן לו קרקע – נותן לו פחות שבקרקעותיו, דדיינו זיבורית. אבל פחות שבכלים – היינו מיטב, כדאמרינן בפרק קמא דבבא קמא (ז,ב) דכל מילי מיטב הוא. **כיון** דדיניה מדאורייתא בעידית – נראה דסבר שעבודא דאורייתא. דאי דרבנן, אף על גב דמיניה דידיה דיניה מדאורייתא בעידית – מיתמי יהא בזיבורית, כיון דמדאורייתא לא גבי כלל. ומר זוטרא ואביי דסברי מיתמי מזיבורית – צריך לומר דקסברי שעבודא לאו דאורייתא, כדפרשינן במתניתין. דאי לאו הכי – מאי טעמא אפקעוה רבנן? אי נמי, לא פלוג רבנן ביתמי. **מאי** עידית שפאי עידית – פירש בקונטרס: מאי עידית דקתני הכא, דאף על פי שכתבה בשטר הלואה אינו גובה ממנה – כגון דשפאי עידית, אחר הלואה קפצה מלפניו, שאינו יכול לגבות הימנה. כגון שנטלוה מסיקין, או נשדפה, או שטפה נהר, דבטל ליה תנאיה. ומהשתא הוה ליה להאי בעל חוב לאגבויי זיבורית מדאורייתא, ומשום נעילת דלת אמרו בבינונית. וגבי יתמי אוקמוה אדאורייתא, וכדרבא, דאמר: היכא דשפאי עידית לאחר היזק, ועדיין יש לו עידית בינונית וזיבורית, אלא שזו היתה יפה מאד – גובה מבינונית. דאזל ליה דיניה, דאמר ליה האיך: נסתחפה שדך, ומזלך גרם. וקשה לרבינו תם: דמאי עידית שפאי עידית – משמע שסותר הא דקא אמר: מאי לאו דכתב עידית בשטר. ולפירוש הקונטרס הוה ליה למימר: הכא במאי עסקינן בשפאי עידית! ועוד: עידי עידית מאן דכר שמיה? ועוד: דפירש הקונטרס שאם נתקלקל עידי עידית לא יגבה מן העידית הנשארת – אם כן הורעת כחן של ניזקין אצל בינונית! דכי האי גוונא פריך בפרק קמא דבבא קמא (ח,א). ועוד: דרבא משמע התם (ח,ב) דאית ליה: בשל עולם הן שמין, גבי ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון. ואם כן מאי עידי עידית שייך הכא? דמעידי עידית דעלמא לא גבי מיניה! ומפרש רבינו תם: מאי עידית שפאי עידית – כמו "ובכל שפיים מרעיתם" (ישעיה מט) דדרך שדות הטובות שאצל הנהר, שסוף השדה שעל שפת הנהר ממש עומד למרעה בהמות, וגריע מזיבורית מפני שהנהר שוטף תמיד מה שזורעים שם. ו"אפילו הן עידית" דקתני בברייתא – היינו אפילו הן שפאי עידית, אותה קרקע שמגבין יתומין, אף על גב דגריעי מזיבורית. וכדרבא, דאמר: הזיק זיבורית – גובה מן העידית, אבל הזיק שפאי עידית, שהעמיד שם בהמותיו לרעות – גובה מן הבינונית, דלא חשיב נזקין, דלהכי קיימי, אלא הוה ליה כבעל חוב, אף על גב דהעמיד שלא מדעת הבעלים.

יתומין

קַבְּלָן דְּבַעַל חוֹב - דִּבְרֵי הַכֹּל מִשְׁתַּעְבֵּד, עָרֵב דְּבַעַל חוֹב וְקַבְּלָן דִּכְתוּבָּה פְּלִיגִי; אִיבָּא לְמַאן דַּאֲמַר: אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי לַלּוֶה מִשְׁתַּעְבֵּד, וְאִיבָּא לְמַאן דַּאֲמַר: אִי אִית לֵיהּ מִשְׁתַּעְבֵּד, אִי לֵית לֵיהּ לָא מִשְׁתַּעְבֵּד. וְהֵילְכְתָא: בְּכוּלְּהוּ, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ - מִשְׁתַּעְבֵּד, בַּר מֵעָרֵב דִּכְתוּבָּה, דְּאַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ לָא מִשְׁתַּעְבֵּד; מַאי טַעְמָא? מִצְוָה הוּא דַּעֲבַד, וְלָא מִידֵּי חָסְרָה. אֲמַר רָבִינָא, תָּא שְׁמַע מַעִיקָּרָא דְּתַקַּנְתִּין: יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִישָׁא, אִשָּׁה רוֹצָה לִינָּשֵׂא; וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מִיְּתֵמֵי, הַאי מִשּׁוּם דְּיַתְמֵי הוּא. תִּיוּבְתָּא דְּמָר זוּטְרָא! תִּיוּבְתָּא. אָמַר מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן מִשְׁמֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: שְׁטַר חוֹב הַיּוֹצֵא עַל הַיְּתוֹמִין, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁבַח - אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית. אֲמַר אַבָּיֵי: תֵּדַע, דְּבַעַל חוֹב דִּינֵיהּ בְּבֵינוֹנִית, וּמִיְּתֵמֵי בְּזִיבּוּרִית. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: הָכִי הָשְׁתָּא?! בַּעַל חוֹב דִּינֵיהּ מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּזִיבּוּרִית, כִּדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא: דְּבַר תּוֹרָה בַּעַל חוֹב בְּזִיבּוּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחוּץ תַּעֲמוֹד וְהָאִישׁ" וגו', מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְהוֹצִיא? פָּחוּת שֶׁבַּכֵּלִים, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ בַּעַל חוֹב בְּבֵינוֹנִית? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹין, וְגַבֵּי יַתְמֵי אוֹקְמוּהּ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא. אֶלָּא הָכָא, כֵּיוָן דְּדִינֵיהּ מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּעִידִית, אֲפִילּוּ מִיְּתֵמֵי נַמִּי בְּעִידִית. - וּלְרָבָא, וְהָתְנֵי אַבְרָם חוֹזָאָה: אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית, וַאֲפִילּוּ הֵן נִיזָּקִין; וְהָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה עִידִית דְּנִיזָּק כְּזִיבּוּרִית דְּמַזִּיק, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דְּאָמַר: מִדְּאוֹרַיְיתָא בִּדְנִיזָּק שָׁיְימִינַן, וּמִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם תַּקִּינוּ רַבָּנַן בִּדְמַזִּיק, וְגַבֵּי יַתְמֵי אוֹקְמוּהּ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא. - אִינִי? וְהָתְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נָיוֹתָאָה: אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית, וַאֲפִילּוּ הֵן עִידִית; מַאי אֲפִילּוּ הֵן עִידִית? לָאו אַף עַל גַּב דִּכְתִיב עִידִית בִּשְׁטָרָא? - לָא, מַאי עִידִית? שְׁפָאֵי עִידִית, כִּדְרָבָא. דְּאָמַר רָבָא: הִזִּיק זִיבּוּרִית - גּוֹבֶה מִן הָעִידִית, שֶׁפָּאֵי עִידִית - גּוֹבֶה מִן הַבֵּינוֹנִית, וְגַבֵּי יַתְמֵי אוֹקְמוּהּ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא. "אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית". בָּעֵי רַב אַחֲדְבוֹי בַּר אַמִּי: יְתוֹמִים שֶׁאָמְרוּ, קְטַנִּים אוֹ אֲפִילּוּ גְּדוֹלִים? תַּקַּנְתָּא הִיא דַּעֲבוּד רַבָּנַן גַּבֵּי יַתְמֵי, לְקְטַנִּים עֲבוּד רַבָּנַן, לִגְדוֹלִים לָא עֲבוּד רַבָּנַן. אוֹ דִּלְמָא מִשּׁוּם דְּלָא מַסֵּיק אַדַּעְתָּא דְּמַלְוֶה דְּמִית לוֹה וְנָפְלֵי נִכְסֵי קַמֵּי יַתְמֵי, דַּהֲוָה לֵיהּ נוֹעֵל דֶּלֶת, הִלְכָּךְ אֲפִילּוּ גְּדוֹלִים נַמִּי? תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי אַבָּיֵי קַשִּׁישָׁא: יְתוֹמִין שֶׁאָמְרוּ - גְּדוֹלִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר קְטַנִּים. - וְדִלְמָא הָנֵי מִילֵּי לְעִנְיַן שְׁבוּעָה, דְּגָדוֹל כְּמִילֵּי דַּאֲבוּהּ כְּקָטָן דְּמֵי, אֲבָל לְעִנְיַן זִיבּוּרִית לָא! וְהֵילְכְתָא:

יתומין

יתומין שאמרו כו' בין לשבועה בין לזיבורית – ואם תאמר: לשבועה היכי משכחת לה בקטנים, לרב אסי דאמר בפרק "שום היתומים" (ערכין כב,א): אין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם? ובשלמא זיבורית משכחת לה, כשהודה ומת, לרב הונא דאמר דמשום צרורי, אבל שבועה ליכא! ולרבינו תם, דמפרש דדוקא שותפות אמרו חכמים (סנהדרין סג,ב) דאסור לעשות עם הגוי, שמא יתחייב לו שבועה, אבל אם כבר נתחייב – מותר לקבל הימנו, כדי להציל מידו, וקרא דמייתי "לא ישמע על פיך" (שמות כג) אסמכתא בעלמא, דקרא בישראל אייריי – אתי שפיר, דאיכא לאוקמי בשטר שיש בו רבית, ובגוי שקיבל עליו לדון בדיני ישראל. אבל לפי מה שפי' רבינו שמואל דאסור לקבל הימנו שבועה מקל וחומר דשותפות – קשה! ויש לומר: דמיירי בגר תושב, שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה. אי נמי: כדמוקי לה בירושלמי ב"הכותב": תיפתר כשערב לו מן הגוי, וקיבל הגוי להפרע מן החייב תחילה. דאי לאו הכי הגוי בתר ערבא אזיל, ואסור, כדאמרינן ב"איזהו נשך" (בבא מציעא עא,ב). אי נמי כרבי יוחנן, דאמר: נזקקין לכתובה.

תנו מאתים זוז כו' – דוקא בכי האי גוונא שאינו נותן להם בשוה. אבל אם היה נותן להם בשוה – אפילו בלא אחריות נמי: כל הקודם בשטר זכה. מדלא אמר "תנו שש מאות לפלוני ופלוני ופלוני" – שמע מינה דלהקדימם נתכוון.

גובה מכולם – נראה דכל אחד יתן לפי חלקו, כדאשכחן גבי בבור, דנותן פי שנים. ורבינו חננאל דימה למתניתין דפרק "מי שהיה נשוי" (כתובות צג,א), ונראה שיש לחלק.

אף על גב דקמא בינונית – קשה קצת: דמאי קא סלקא דעתין דתמקשה דלא מפרש דאין נפסד אלא אחרון, והא רישא דקתני "גובה מכולם" על כרחך צריך לפרש דנפסדים כולם, דהתם פשיטא דשקיל בינונית.

שמע מינה במתנה נמי עבוד רבנן תקנתא – דאף על גב דיש לחלק בין מתנת שכיב מרע לשאר מתנות, דלא מסיק אדעתיה דמית ויהיב כל נכסיו, כדאמרינן לעיל דלא מסיק אדעתיה מלוה דמית לה, ואין כאן נעילת דלת – לא מסתבר ליה לחלק. אי נמי: הכא במתנה במקצת, דהויא כמתנת בריא. **הכא** במאי עסקינן בבעל חוב – ומהכא משמע דבעל חוב מאוחר שקדם וגבה – מה שגבה לא גבה, דקתני: יצא עליו שטר חוב כו', וכן הלכה במקרקעי.

והא כל הקודם בשטר קאמר – אי במתנה אייריי – ניחא, דפשיטא דאייריי בשטר פקדתא, דליכא לספוקי בשטרא אחרינא. **אין** מוציאין לאכילת פירות – בפרק "נערה" (כתובות נא,ב) תניא: חמשה גובין מן המשוחררין, ותנא ושייר הכא והתם, ואף על גב דהתם תני חמשה. **לפי** שאין כתובין – פירש בקונטרס: אף על גב דבפרק קמא דבבא מציעא (טו,א) אמרינן שכן כותב ללוקח: אנא איקום ואשפי דבינא אלין אינון ועמליהון ושבחיהון ופירי דידהון – אהני לאחייביה באחריות' וליגבי מבני חרי, אבל ממשעבדי — לא. דטעמא דמלוה בשטר טרפא ממשעבדי — משום דאית ליה קלא, ולהך כתיבה לית לה קלא. דבשלמא על הקרקע נפיק קלא: פלוני מכר לפלוני וקיבל עליו אחריות. אבל על הפירות שאינן עדיין בשעת מכירה — אין קול יוצא. **כמאן דכתיבי דמי** — דתנאי בית דין הוא. ומשניסת לו קול יוצא שהוא משועבד לה, דתנן: לא כתב לה "בנן נוקבין דיהוו ליכי מינאי" כו' "ואת תהא יתבא בביתי" כו' — חייב, שהוא תנאי בית דין. בכתובות בפרק "נערה" (נב,ב). **מעיקרא** לחכי איתקן — תנאי בית דין כך היה, שיהו כתובים אצל בני חורין, ולא יהו חשובים ככתובים אצל משועבדים. לפי שאין לך אדם רוצה ליקח שדה מחבירו אם מזון אשתו ובניו חוזרים עליו עולמית.

כתובין הן אצל בני חורין – ואם תאמר: אמאי לא משני: אימור צרורי אתפסה, כדאמרינן לקמן! ויש לומר: דהשתא לית ליה האי שינויא. אי נמי: לקמן דמוקי לה בקנו מידו – איכא למיחש לצרורי, והכא לא מייריי בקנו מידו, וליכא למיחש לצרורי. **רבי** חנינא קצובין וכתובין בעי – אריש לקיש לא מיבעיא ליה אי קצובין וכתובין בעי או לאו.

1 יְתוֹמִין שֶׁאָמְרוּ - גְּדוֹלִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר קְטַנִּים,
2 בֵּין לִשְׁבוּעָה בֵּין לְזִיבּוּרִית. "אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים
3 מְשׁוּעְבָּדִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי חוֹרִין". בָּעֵי רַב אַחְדְּבוֹי
4 בַּר אַמִּי: בְּמַתָּנָה הֵיאָךְ? תַּקַּנְתָּא הוּא דַּעֲבוּד רַבָּנַן
5 מִשּׁוּם פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת, אֲבָל מַתָּנָה דְּלֵיכָּא פְּסִידָא
6 דְּלָקוֹחוֹת - לָא, אוֹ דִּלְמָא מַתָּנָה נַמִּי, אִי לָאו דְּאִית
7 לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ לָא יָהֵיב לֵיהּ מַתָּנָה, וְהִלְכָּךְ כִּי
8 פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת דָּמֵי? אֲמַר לֵיהּ מָר קַשִּׁישָׁא בְּרֵיהּ
9 דְּרַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע: שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר
10 "תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לְפְלוֹנִי וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְפְלוֹנִי וְאַרְבַּע
11 מֵאוֹת לְפְלוֹנִי" - אֵין אוֹמְרִים: כָּל הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר זָכָה.
12 לְפִיכָךְ, יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִכּוּלָּן; אֲבָל
13 אִם אָמַר "תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי,
14 וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי" - אוֹמְרִים: כָּל הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר זָכָה.
15 לְפִיכָךְ, יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן,
16 אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפָנָיו, אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפָנֵי
17 פָּנָיו; וְאַף עַל גַּב דְּקַמָּא בֵּינוֹנִית וּבַתְּרָא זִיבּוּרִית -
18 מִזִּיבּוּרִית גָּבֵי, מִבֵּינוֹנִית לָא גָּבֵי, שְׁמַע מִינָּהּ - בְּמַתָּנָה
19 נַמִּי עֲבוּד רַבָּנַן תַּקַּנְתָּא! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּבַעַל
20 חוֹב. - וְהָא "תְּנוּ" קָאָמַר! - "תְּנוּ בְּחוֹבֵי". - וְלֵיחֲזֵי
21 שְׁטָרָא דְּמַאן קָדֵים? - דְּלֵיכָּא שְׁטָרָא. - וְהָא "כָּל
22 הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר" קָאָמַר! - בִּשְׁטַר פִּקְדָתָא. וְאִיבְּעֵית
23 אֵימָא: אֲפִילּוּ מַתָּנָה נַמִּי, וְלָא קַשְׁיָא; מַאי "גּוֹבֶה מִן
24 הָאַחֲרוֹן"? אֵין נִפְסָד אֶלָּא אַחֲרוֹן. וְאִיבְּעֵית אֵימָא:
25 דְּשָׁווּ כּוּלְּהוּ לַהֲדָדֵי. "אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּירוֹת".
26 מַאי טַעְמָא? אָמַר עוּלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לְפִי שֶׁאֵין
27 כְּתוּבִין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְעוּלָּא: וְהָא מְזוֹן הָאִשָּׁה
28 וְהַבָּנוֹת דִּכְמַאן דִּכְתִיבִי דָּמוּ, וְקָתָנֵי: אֵין מוֹצִיאִין!
29 אֲמַר לֵיהּ: הָתָם מֵעִיקָּרָא הָכִי אִתְּקוּן, כְּתוּבִין הֵן אֵצֶל
30 בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין כְּתוּבִין הֵן אֵצֶל מְשׁוּעְבָּדִין. וְכֵן אָמַר
31 רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין. אָמַר
32 לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב אַסִּי: וְהָא מְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת,
33 דִּכְמַאן דִּכְתִיבִי דָּמוּ, וְקָתָנֵי: אֵין מוֹצִיאִין! אָמַר לֵיהּ:
34 מֵעִיקָּרָא הָכִי אִתְּקוּן, כְּתוּבִין הֵן אֵצֶל בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין
35 כְּתוּבִין הֵן אֵצֶל מְשׁוּעְבָּדִין. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין
36 קְצוּבִין. אִיבַּעְיָא לְהוּ: לְרַבִּי חֲנִינָא, קְצוּבִין וּכְתוּבִין בָּעֵי,
או

במקום שיש בני חורין — דאתו לקוחות לאינצויי, ולמימר: מיניה גבי, שהרי יש לך מקום. **במתנה היאך** — אם שיעבוד של משועבדים הללו אינו מחמת מכר, אלא שנתנם במתנה לאחר שלזה מזה, ושייר זיבורית לפניו, היאך מיגבי, מזיבורית בני חורין, או מבינונית משועבדים? **אין אומרים כל הקודם בשטר** — צואה, זכה ליקדם, שלא יטלו אחרונים אלא מה ששייר הראשון, שאם יחסר, שלא ימצאו שם כל כך — לא יהיה נפסד הראשון. הא לא אמרינן, דכיון דלא אמר "אחריו לפלוני" — לאו דוקא אקדמיה, אלא שאי אפשר להרציא שני דברים כאחד. **יצא עליו שטר חוב** — על המת, לאחר שגבו אלו. **גובה מכולם** — כלומר, כולן נפסדים בדבר, איש איש לפי חלקו. בעל ארבע מאות נפסד יותר מכולן, שהדין לחזור ולחלק לאחר שיפרעו לזה מחלקו של אחד מהם, שאם יצא עליהם חוב של מנה — חולקין אותו לתשעה חלקים, וישלם זה שני חלקים, וזה שלשה, וזה ארבעה. **גובה מן האחרון** — שאפילו יצא שטר חוב קודם שגבו הן, וגבה בעל חוב את חובו — הוה הראשון לצואה קודם לגבות את הנמצא עד שיגבה כל חובו, ואחריו יטול שני, והשלישי יפסיד. והשתא נמי לא שנא. **אין לו** — אין בשל אחרון כדי חיוב השטר. **מזיבורית גבי** — מבתרא, כדאמרן, דקמא קדים ואמר ליה: כשנשתעבדו לי תחילה קודם שאמר "ואחריו לפלוני" — היו שלי משועבדים, והשאר בני חורין, והוטל דינך עליהן. הלכך בתרא שקל דינך. אלמא, במתנה נמי אמרינן: אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. **בבעל חוב** — אותן שאמר עליהם תנו להם כך וכך — מלוים היו. **וליחזי שטרא** — דהלואה, דמאן קדים! אמאי אזלינן בתר דקדים ומאוחר דצואה? אי נמי: ברישא, כי לא אמר אחריו — אמאי גובה מכולם? **דליכא שטרא** — דהלואה דמלוה על פה הואי. **פקדתא** — צוואה. **ואי בעית אימא** — לעולם אי קמא בינונית ובתרא זיבורית — מקמא גבי, דשקיל דיניה, ולא אמר במתנה אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. ומאי גובה מן האחרון — אינו נפסד אלא אחרון, דכי נמי גבי מקמא — חוזר על האחרון וגובה ממנו, דאמר ליה: לית לך למשקל מקמאי. **ואי בעית אימא** — דוקא גובה מן האחרון קאמר, ואפילו הכי לא תפשוט מינה דאין נפרעין כו'. והכא במאי עסקינן — דשוו כולהו קרקעות, או כולן בינונית, או כולן זיבורית, או כולן עדית. **לפי שאין כתובין** — הפירות הללו. כשנכתב שטר מכירת הקרקע הגזולה — עדיין לא היו, ולא כתב בשטר אלא: פלוני מכר קרקע פלוני לפלוני באחריות. הלכך, דמי הקרקע הוו כמלוה בשטר להחזיר אחריותו עליו, אבל דמי הפירות — הוי כמלוה על פה, ולא טרפי ממשעבדי. ואף על גב דכתב ליה: אנא איקום ואשפי דבינא אלין אינון ועמליהון ושבחיהון ופירי דידהון — אהני לאחייביה באחריות' וליגבי מבני חרי, אבל ממשעבדי — לא. דטעמא דמלוה בשטר טרפא ממשעבדי — משום דאית ליה קלא, ולהך כתיבה לית לה קלא. דבשלמא על הקרקע נפיק קלא: פלוני מכר לפלוני וקיבל עליו אחריות. אבל על הפירות שאינן עדיין בשעת מכירה — אין קול יוצא. **כמאן דכתיבי דמי** — דתנאי בית דין הוא. ומשניסת לו קול יוצא שהוא משועבד לה, דתנן: לא כתב לה "בנן נוקבין דיהוו ליכי מינאי" כו' "ואת תהא יתבא בביתי" כו' — חייב, שהוא תנאי בית דין. בכתובות בפרק "נערה" (נב,ב). **מעיקרא** לחכי איתקן — תנאי בית דין כך היה, שיהו כתובים אצל בני חורין, ולא יהו חשובים ככתובים אצל משועבדים. לפי שאין לך אדם רוצה ליקח שדה מחבירו אם מזון אשתו ובניו חוזרים עליו עולמית.

יְתוֹמִין שֶׁאָמְרוּ – הדינים ששנינו ביתומים, נאמרו אפילו ביתומים גְּדוֹלִים וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר – ופשוט שנאמרו גם ביתומים קְטַנִּים, בֵּין לִשְׁבוּעָה שכל הנפרע מהם צריך להישבע שלא פרעו אביהם, וּבֵין לְעִנְיַן שהמלוה שבא לגבות מהם את חוב אביהם דינו שגובה מִזִּיבּוּרִית.

שנינו במשנה, שאֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי חוֹרִין: כְּעֵי רַב אֲחַדְבּוֹי בַּר אַמִּי, כְּמַתְּנָה הֵיאָךְ – האם מלוה רשאי לטרוף ממי שקבל מתנה קרקע בינונית המשועבדת למלוה, בעוד שיש ללוה קרקע זיבורית, או שגם במתנה קיים הכלל שאין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין.

צדדי הספק הם, תַּקַּנְתָּא הוּא דְּעָבוּד רַבָּנָן – האם התקנה שעשו חכמים, באה מִשּׁוּם פְּסִידָא דְּלִקּוּחוֹת – כדי שהלקוחות ששילמו כסף עבור הקרקע לא יפסידו את כספם. אֲבָל בְּמַתָּנָה, דְּלֵיכָּא פְּסִידָא דְּלִקּוּחוֹת – שאין הפסד למקבל, שהרי לא שילם כסף עבור המתנה. ואם כן יוכל המלוה לגבות ממנו את הבינונית לֹא תקנו שאין גובים ממשועבדים במקום בני חורין. אוֹ דִּלְמָא, מַתָּנָה נַמִּי – או שמא גם במתנה אִי לָאו דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ – אם לא שהיה לנותן הנאה מהמקבל, לֹא יָהֵיב לֵיהּ מַתָּנָה – לא היה נותן לו מתנה, ונחשב ששילם עבור המתנה, וְהִלְכָּךְ כִּי פְּסִידָא דְּלִקּוּחוֹת דָּמֵי – ודומה להפסד הלקוחות.

אָמַר לֵיהּ מַר קְשִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע – נפשוט את הספק מברייתא, שֶׁכִּיב מְרַע – אדם שעמד למות שֶׁאָמַר – שחילק בשטר הצוואה קרקע לשלשה בני אדם, וכתב תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לְפָלוֹנִי, וְזַ' מָאוֹת זוּז לְפָלוֹנִי וְדַ' מָאוֹת זוּז לְפָלוֹנִי. אֵין אוֹמְרִים כָּל הַקּוֹדֵם בִּשְׁטָר הצוואה זָכָה, אין אומרים שאם אין מספיק קרקעות לכולם, שהראשון יזכה בכל חלקו וזה שאחריו יטול ממה שנשאר וכך הלאה, אלא כולם מקבלים לפי חלקם, מפני שכוונת השכיב מרע היתה לחלק לכולם בבת אחת, אלא שלא היתה לו אפשרות לומר בבת אחת את כולם. לְפִיכָךְ אם יָצָא עָלָיו – על השכיב מרע שְׁטַר חוֹב לאחר מותו וכבר קיבלו מקבלי המתנות את חלקם, והמלוה בא לגבות את חובו מהם, גּוֹבֶה מִכּוּלָּן – המלוה גובה מכולם בשווה, וכל אחד יתן לתשלום ההלואה לפי חלקו.

אֲבָל אם אָמַר – אבל אם השכיב מרע כתב בשטר הצוואה, תְּנוּ קרקע בשווי מָאתַיִם זוּז לְפָלוֹנִי, וְאַחֲרָיו תנו קרקע בשווי שלש מאות לְפָלוֹנִי, וְאַחֲרָיו תנו קרקע בשווי ארבע מאות לְפָלוֹנִי, כיון שהשכיב מרע אמר 'ואחריו לפלוני', מוכח שכוונתו לחלק את הנכסים לפי סדר, תחילה לראשון ואחריו לשני, ולכן אוֹמְרִים שכָּל הַקּוֹדֵם בִּשְׁטָר זָכָה – כלומר, הראשון שקיבל את המתנה, יקבל את כל חלקו ואם נשארו עוד נכסים יקבל גם השני ואם נשארו עוד נכסים יקבל השלישי. לְפִיכָךְ, אם יָצָא עָלָיו – על השכיב מרע שְׁטַר חוֹב, ובא המלוה לגבות את חובו ממקבלי המתנה, גּוֹבֶה כל מה שיוכל מִן הָאַחֲרוֹן, ואם אֵין לוֹ – מספיק עבור כל החוב, גּוֹבֶה את השאר מִזֶּה שֶׁלְּפָנָיו, ואם אֵין לוֹ מספיק נכסים עבור תשלום החוב, גּוֹבֶה את השאר מִשֶּׁלְּפָנֵי פָנָיו.

והנה, הברייתא דיברה בכל האופנים, וְאַף עַל גַּב דְּקַמָּא – גם אם הראשון קיבל קרקע בֵּינוֹנִית, וּבַתְּרָא – והאחרון קיבל קרקע זִיבּוּרִית, וכתוב בברייתא שמִּזִּיבּוּרִית של האחרון גָּבֵי, אבל מִבֵּינוֹנִית שנמצאת אצל זה שלפניו, לֹא גָּבֵי, אף שדינו של המלוה לגבות מבינונית, שֶׁמַּע מִינָּהּ בְּמַתָּנָה נַמִּי עָבוּד רַבָּנָן תַּקַּנְתָּא - מוכח מכאן שגם במקבל מתנה עשו חכמים תקנה לא לגבות ממשועבדים במקום שיש בני חורין.

דוחה הגמרא את הראיה, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – הברייתא הזאת עוסקת בְּבַעַל חוֹב – כלומר, כל אלה שאמר לתת להם, לאחד מאתים ולשני שלש מאות, בעלי חובות שלו היו. ושטר החוב שיצא עליו אחר כך, קדם לכל בעלי החובות הללו.

מקשה הגמרא, איך אפשר לומר שכל אלו בעלי חובות, וְהָא תְּנוּ קָאָמַר - הלא השכיב מרע אמר 'תנו' והוא לשון מתנה, והיה לו לומר 'שלמו' או 'תפרעו'. מתרצת הגמרא, כוונת השכיב מרע היה תְּנוּ בְּחוֹבֵי – תנו לפרעון חובי.

עוד שואלת הגמרא, אם המקבלים כולם היו בעלי חובות, מדוע המקבל האחרון לפי הסדר של שטר הצוואה, גובים ממנו תחילה, וְלִיחֵזֵי שְׁטָרָא דְּמַאן קָדֵים – נראה בשטרי ההלואה שטרו של מי קדם, והקודם בשטר ההלואה יהיה האחרון לגבות ממנו. וכן קשה על הרישא של הברייתא, שאם לא אמר 'ואחריך לפלוני', גובה מכולן, ולמה לא תהיה הגבייה לפי זמנם של שטרי ההלוואה.

מתרצת הגמרא, דְּלֵיכָּא שְׁטָרָא – שכל אלו הלוו בעל פה ולא היה להם שטר. שואלת הגמרא, וְהָא 'כָּל הַקּוֹדֵם בִּשְׁטָר' קָאָמַר בברייתא, ואיך אמרת שאין למלווים שטר. מתרצת הגמרא, בִּשְׁטָר פְּקַדְתָּא – הברייתא מתכוונת לשטר הצוואה שכל הקודם בשטר הצואה קודם לחברו, אבל ההלוואות היו בעל פה.

הגמרא מביאה עוד אוקימתא לבאר את הברייתא באופן שלא נוכל להוכיח מהברייתא מה הדין בספק של רב אחדבוי.

וְאִי בָּעֵית אֵימָא, אֲפִילּוּ מַתָּנָה נַמִּי – אפשר לומר שהברייתא מדברת במתנה ואל בבעלי חובות. וְלֹא קַשְׁיָא – ולא יקשה לנו שאם במתנה לא תקנו חכמים תקנתם, מדוע כתוב בברייתא 'גובה מן האחרון', מַאי 'גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן', – מה הכוונה גובה מן האחרון אֵין נִפְסָד אֶלָּא אַחֲרוֹן. כלומר, שאם המלוה טרף מהראשון את הבינונית, חוזר הראשון לאחרון ולוקח ממנו את השדה זיבורית שהוא קיבל. שמכיון שהשכיב מרע אמר 'ואחריך לפלוני' אין זה נכון שהמאוחר יקבל והמוקדם לא יקבל, ולכן האחרון יהיה זה שיפסיד.

דחיה נוספת, וְאִי בָּעֵית אֵימָא, שהברייתא מדברת דְּשָׁווּ כּוּלְּהוּ לַהֲדָדֵי – כל הקרקעות שהשכיב מרע נתן במתנה, שוות באיכותן. באופן זה המלוה יגבה מהקרקע הבינונית שנמצאת אצל האחרון. והטעם, שכשם שנותן המתנה יכול לתת למלוה איזו קרקע בינונית שהוא רוצה, מקבל המתנה קיבל ממנו גם זכות זו, ולכן גם הוא יכול לדחות את המלוה לבינונית שאצל הלוה או לבינונית שאצל הלקוח המאוחר:

שנינו במשנה אֵין מוֹצִיאִין לְאֲכִילַת פֵּירוֹת – אדם מכר ללוקח שדה גזולה באחריות, והנגזל לקח ממנו את השדה עם פירותיה, חוזר הלוקח וגובה מהגזלן את מחיר הקרקע מנכסים משועבדים אבל את דמי הפירות שנלקחו ממנו גובה רק מנכסי המוכר: מקשה הגמרא, מַאי טַעְמָא – מה ההבדל בין הקרקע לבין פירותיה. מתרצת הגמרא, אָמַר עוּלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, לְפִי שֶׁאֵין הפירות כְּתוּבִין בשטר המכירה. עיקר האחריות של המוכר היא על הקרקע, והעדים מוציאים קול רק על הנאמר בעיקר השטר, ומזה יודעים הלקוחות להזהר. הפירות והשבח שהלוקח ישביח אינם בעולם בשעת כתיבת השטר, ועל זה אין העדים מוציאים קול, ולכן האחריות על הפירות והשבח נחשבת למלוה על פה.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְעוּלָּא, לדבריך וְהָא מְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת שהבעל מתחייב לאשתו, שכאשר היא תתאלמן היא ובנותיו יזונו מנכסיו, דִּכְמַאן דִּכְתִיבִי דָּמוּ – שדינם ככתובים בשטר, כיון שחיובם הוא תנאי בית דין, ומעת שהאשה נישאת יוצא קול שהבעל מתחייב במזונות וְקָתָנֵי אֵין מוֹצִיאִין – ואף על פי כן כתוב במשנה שלא גובים ממשועבדים, ואם כן אי אפשר לומר שהסיבה שלא מוציאים לאכילת פירות היא בגלל שאינם כתובין ואין עליהם קול, כי רואים שאפילו תנאי בית דין שכן כתוב גם לא גובים ממשועבדים.

אָמַר לֵיהּ עולא לרבי אבא, אין להקשות ממזון האשה והבנות, מפני שהֲתָם מֵעִיקָּרָא הָכִי אִתְּקוּן, – לכתחילה כך היתה התקנה, שהמזונות כְּתוּבִין הֵן בשטר הכתובה, רק כדי לגבות אֲצַל בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין כְּתוּבִין הֵן בשטר הכתובה, כדי לגבות אֲצַל מְשׁוּעְבָּדִין. והטעם, כיון שיש חשש שאדם לא ירצה לעולם לקנות קרקע אם אלמנתו ובנותיו של המוכר יבואו לעולם לגבות ממנו מזונות שזה דבר שאין לו קצבה.

וְכֵן אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַב יוֹחָנָן, שאין גובים לאכילת פירות ממשועבדים, לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין בשטר המכירה, ואין לזה קול. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי אַסִּי, וְהָא מְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת שהבעל מתחייב

המשך בעמוד רג

אוֹ דִּלְמָא – או שמא כוונת רבי חנינא, שגובים ממשועבדים רק חובות **קְצוּבִין וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן כְּתוּבִים** בשטר. חוב של אכילת פירות אינו קצוב ולכן אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים.

תָּא שְׁמַע, דְּאִיתְּמַר מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָּנוֹת וּבֵן. וְקָדְמָה הָרִאשׁוֹנָה וְנָטְלָה עִשּׂוּר נְכָסִים עבור פרנסת נישואין, **וְלֹא הִסְפִּיקָה שֶׁנִּיָּה לִגְבּוֹת** את העשירית מהנכסים, **עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן,** ונפלה הירושה לפני שתי הבנות. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁנִּיָּה וִיתְרָה** – אינה מקבלת את עישור הנכסים, ומחלקים את הירושה בין שתיהן. **וְאָמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא** לרבי יוחנן, וכי מפני שקדמה הראשונה לקחת עישור נכסים תפסיד השניה, והלא **גְּדוֹלָה מִזּוּ אָמְרוּ** חכמים, שאם האח שלהן מכר את הנכסים, **מוֹצִיאִין** מהלקוחות את עישור הנכסים **לְפַרְנָסָה** – לצורך הנדוניה, **וְאֵין מוֹצִיאִין** מהלקוחות **לְמִזּוֹנוֹת** האשה והבנות. הרי שגובים לפרנסה אפילו מהלקוחות, **וְאַתְּ** – רבי יוחנן **אָמַרְתְּ, שֶׁהִשְׁנִיָּה וִיתְרָה,** והלא הנכסים נמצאים לפנינו ומשועבדים לכך, ומדוע שלא תיקח מהירושה את עשירית הנכסים קודם החלוקה.

מבואר בדברי רבי חנינא שמוציאים עישור הנכסים ממשועבדים, **וְהָא פַּרְנָסָה דְּמִיקַּץ קַיְיצָא** – שהיא סכום קצוב, והיינו עשירית מהנכסים, **מִיכְּתַב לֵא כְּתִיבָא** – והיא אינה כתובה בשטר אלא זו תקנת חכמים, **וְקָא מוֹצִיאָה** ממשועבדים. מוכח שלפי רבי חנינא, די בסכום קצוב כדי לגבות ממשועבדים ולא צריך שיהא כתוב בשטר.

מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי פַּרְנָסָה** – שונה דין הפרנסה, **כֵּיוָן דְּאִית לָהּ קָלָא כְּמַאן דִּכְתִיבָא דָּמֵי** – ברגע שהאב מת מתפרסם הדבר שמגיע לה פרנסה, והרי זה כאילו כתוב בשטר, ואם כן חוזר הספק שלנו, האם לרבי חנינא צריך גם קצוב וגם כתוב.

להלן מקשה הגמרא ממשנה במסכת כתובות (קא:), על עולא הסובר שכדי לגבות ממשועבדים צריך שהחוב יהיה כתוב בשטר. המשנה עוסקת באדם שנשא אשה שהיתה לה בת מנישואים קודמים, והוא התחייב בעל פה לזון את בת אשתו חמש שנים. אותו אדם גירש את אשתו והיא נישאת לאדם אחר שגם הוא התחייב בעל פה, לזון אותה חמש שנים, ושניהם מתו בתוך אותם חמש שנים: **מָתִיב רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ,** שנינו במשנה, **מֵתוּ** הבעלים, הראשון שגירשה והשני שנשאה, **בְּנוֹתֵיהֶן** של הבעלים, **נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין,** וכפי שמבואר במשנתינו ש'אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים'. **וְהֵיא,** הבת של האשה, ששני הבעלים התחייבו לזונה חמש שנים, **נִזּוֹנֶת** – גובה את המזונות שהובטחו לה, **מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵיא כְּבַעֲלַת חוֹב.** ואם כן רואים במשנה, שאם החוב קצוב אף שלא כתוב בשטר, גובה ממשועבדים, וקשה על עולא הסובר שצריך שהחוב יהיה כתוב בשטר.

מתרצת הגמרא, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן בְּשֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ** – שם מדובר שהבעלים התחייבו בקנין לזון את הבת חמש שנים, וסתם קנין לכתיבה עומד, ומן הסתם כתבו זאת בשטר.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** – אם מדובר שעשו קנין, אם כן שגם למזון הבנות של הבעלים עשו קנין, שהרי המשנה באה להראות את החילוק בין בנותיהם לבנות האשה, ואם כן **בָּנוֹת נַמִּי** – גם הבנות של הבעלים יוכלו לגבות ממשועבדים, שהרי סתם קנין לכתיבה עומד.

מתרצת הגמרא, המשנה שם מדברת **בְּשֶׁקָּנוּ לְזוּ וְלֹא קָנוּ לְזוּ** – באופן שהם עשו קנין רק לבת האשה אבל לבנותיהם לא עשו קנין. שואלת הגמרא, **מַאי פַּסְקָא** – מדוע פסק התנא ונקט שההתחייבות לבת אשתו נעשתה בקנין, וההתחייבות לבנותיו לא נעשתה בקנין.

עונה הגמרא, **בַּת אִשְׁתּוֹ** מנישואין קודמים, **דַּהֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן** – שהיא היתה קיימת בשעה שעשו את הקנין, **מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן** – מועיל לה הקנין שהתחייבו לה. אבל **בִּתּוֹ דְּלֹא הֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן** – שעדיין לא נולדה בשעה שעשו קנין, **לֵא מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן** – לא מועיל לה הקנין.

שואלת הגמרא, **מִי לֵא עָסְקִינָן** – האם לא מדובר גם באופן, **דַּהֲווּ תַּרְוַיְיהוּ בִּשְׁעַת קִנְיָן** – ששתיהן [גם בתו וגם בת אשתו] היו קיימות בשעת הקנין, **וְהֵיכִי דָּמֵי** – ואיך יתכן הדבר שבתו תהיה בשעת התנאי שנעשה בזמן הנישואין, כגון, **דְּגַרְשָׁהּ וְאַהַדְּרָהּ** – שהם היו נשואים וילדה לו אשתו בת, והבעל גירש את אשתו ואחר כך החזירה. ובשעת הנישואין השניים התחייב גם לבתו וגם לבת אשתו, ואם כן מדוע שלא יועיל הקנין גם לבתו והרי היתה בעולם בשעת הקנין.

עונה הגמרא תשובה אחרת, **אֶלָּא בִּתּוֹ דְּכִתְנַאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה** – בתו שמגיע לה מזונות מתנאי בית דין, **לֵא מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן, בַּת אִשְׁתּוֹ דְּלָאו כִּתְנַאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה** – שהיא אינה ניזונת מתנאי בית דין אלא מכח ההתחייבות של בעל אמה, **מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן.**

שואלת הגמרא, **וְכִי מִיגְּרַע גָּרְעָה** – וכי בגלל שיש לבתו מזונות מכח תנאי בית דין, זה מגרע את כוחה ולא מועיל קנין.

עונה הגמרא תשובה אחרת, **אֶלָּא בִּתּוֹ דְּכִתְנַאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה** – כיון שהיא מקבלת מזונות מכח תנאי בית דין, ונוסף לזה הוא גם עשה קנין, הבעל משתדל ביותר לתת לה את המגיע לה, **וְאַיְמַר צְרָרֵי אַתְּפָסָהּ** – ואנו חוששים שהבעל לפני מותו נתן בידה צרור מעות עבור המזונות ולכן אינה גובה ממשועבדים. אבל מבני חורין, כלומר מהיורשים, בתו גובה מזונות ולא חוששים להתפסת צרורי. מאידך, בת אשתו שגובה מזונות מכח ההתחייבות שלו, אף שעשה קנין אין חוששים להתפסת צרורי, ולכן גובה ממשועבדים.

הגמרא מקשה מברייתא גם על עולא וגם על רבי חנינא: **תָּא שְׁמַע, אָמַר רַבִּי נָתָן אֵימָתַי** נאמרה ההלכה שאין מוציאים לפירות מנכסים משועבדים, רק **בְּזְמַן שֶׁקָּדַם מִקְחוֹ שֶׁל שֵׁנִי לְשִׁבְחוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן** – שהקונה השני קנה את השדה לפני שהקונה הראשון השביח את השדה הגזולה, **אֲבָל קָדַם שִׁבְחוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן לְמִקְחוֹ שֶׁל שֵׁנִי** – אבל אם קודם השביח הקונה הראשון את השדה הגזולה ורק אחר כך קנה השני את הקרקע מהמוכר, **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים. אַלְמָא** – מוכח מברייתא זו, שהטעם שלא גובים ממשועבדים, רק **מִשּׁוּם דְּלֹא קָדִים הוּא** – שהחוב היה מאוחר ללקיחת הקרקע, ולא בגלל שהחוב צריך להיות כתוב או קצוב, וקשה גם על עולא וגם על רבי חנינא.

מתרצת הגמרא, **תַּנָּאֵי הִיא** – במחלוקת עולא ורבי חנינא, כבר נחלקו תנאים בברייתא. **דְּתַנְיָא אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּירוֹת וְלִשְׁכַּח קַרְקָעוֹת וְלִמְזוֹן אִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין** ודומים למלוה על פה שאין לה קול, ואם מלוה על פה יגבה ממשועבדים לא יקנה אדם לעולם שדה שמא יבוא המלוה ויטרוף זאת ממנו. זו היא שיטת תנא קמא ועולא סובר כמו תנא קמא. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי וְכִי מַה תִּיקּוּן הָעוֹלָם יֵשׁ בָּזוֹ** – גם אם החובות של מזונות וכל השאר יהיו כתובים בשטר **וַהֲלֹא אֵין קָצוּבִין,** והלוקח אינו יודע להיזהר כיון שאינו יודע את גודל החוב, ואין צורך בתקנה מיוחדת לצורך תיקון העולם, כדי לא לגבות אותם ממשועבדים, ורבי חנינא סובר כמו רבי יוסי.

שנינו במשנה **וְהַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשְׁבַּע** שבועת מודה במקצת, מפני תיקון העולם: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שְׁנֵי כִיסִין קְשׁוּרִין מָצָאתָ** ששייכים **לִי** – אדם איבד שני כיסים של מעות קשורים זה בזה, והכריז על אבידתו, בא חבירו ואמר אני מצאתי כיס אחד. המאבד טוען, שמאחר ואתה מודה שמצאת את הכיס האחד, ברי לי שמצאת שנים כיון שהם היו קשורים זה בזה. **וְהַלָּה** – והמוצא **אוֹמֵר לֹא מָצָאתִי אֶלָּא אֶחָד, נִשְׁבָּע** המוצא שבועת מודה במקצת. אבל אם היה המעשה בשני שוורים, והמאבד טוען **שְׁנֵי שְׁוָרִים קְשׁוּרִין מָצָאתָ** ששייכים **לִי וְהַלָּה** – והמוצא **אוֹמֵר לֹא הָיָה אֶלָּא אֶחָד,** המוצא **אֵינוֹ נִשְׁבָּע** שבועת מודה במקצת.

שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מה ההבדל בין כיסים לבין שוורים. עונה הגמרא, **שְׁוָרִין מְנַתְּחֵי מֵהֲדֵדֵי** – דרך השוורים להתנתק זה מזה, והמאבד לא יכול לטעון טענה ודאית שהמוצא מצא שנים ולא אחד, נמצאת טענתו טענת שמא, ואין נשבעים על טענת

המשך בעמוד קצב

רש"י

קצובין ואף על פי שאין כתובין — ואית ליה דמלוה על פה, שהיא קצובה, טרפה ממשעבדי. **ונטלה עישור נכסים** — שזה משפט הבנות בשעת בגרות או נישואין ליטול עישור נכסים, בהכנסת פרנסת נדוניתן, לבד מה שניזונו מזונות עד אותה שעה. **ולא הספיקה שניה לגבות** — פרנסתה, שלא ניסת. **עד שמת הבן** — ונפלה כל הירושה לפני שתיתן. **שניה ויתרה** — איבדה עישור נכסים שלה, ולא אמרינן תיגבי עישור נכסים ברישא, והשאר יחלקו בשוה. דטעמא דתקינו עישור נכסים — כדי שתהא לבנות פרנסת נישואין, והא איכא טפי. **ואמר לו רבי חנינא** — וכי מפני שקדמה זו איבדה זו? **גדולה מזו אמרו** — שאפילו מכר האח את הנכסים. **מוציאין** — מיד הלקוחות העישור לפרנסה, ואף על פי שאין מוציאין למזונות ממשעבדי. **ואת אמרת שניה ויתרה** — מפני שלא הספיקה? והלא בשעבוד של אחרים, שהיא גדולה מזו, לא אמרו שתפסיד, ועכשיו שהן בפנינו תפסיד? אלמא שמעינן לרבי חנינא: קצובים טרפי ממשעבדי, אף על פי שאין כתובין כגון זו. **מיקץ קייצא** — עישור. **דאית לה קלא** — משעה שמת האב הכל יודעין שהבת נוטלת עישור נכסים. **מתו בנותיהן ניזונות כו'** — הנושא את האשה ופסקה עמו לזון את בתה חמש שנים, וגירשה בתוך חמש שנים, ונשאת לאחר ופסקה עמו כמו כן — חייב לזונה חמש שנים, אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות. **מתו** — בנותיהן ניזונות מנכסים בני חורין, כדקתני מתניתין: אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים. **והיא** — אותה בת אשתו. **ניזונת מנכסים משועבדים כו'** — אלמא: כיון דקייצי חמש שנים, אף על גב דלא כתיבא — גביא ממשעבדי כרבי חנינא, וקשיא לעולא. **בשקנו מידו** — וסתם קנין לכתיבה עומד. **אי הכי בנות נמי** — דהויא לה מיניה, ליתזנו ממשעבדי, הואיל ובקנו מידו קא מיירי? **מאי פסקא** — מאי דעתיה דתנא, וכי פסקא למילתיה דסתם מאן דפסיק הכי קנו מידו לבת אשתו ולא קנו לבתו? **דלא הואי** — שעדיין לא נולדה. **מי לא עסקינן כו'** — כלומר, ומי לא משמע נמי ממתניתין כגון דהוו בנתיה בשעת קנין? **והיכי דמי** — כגון דגירשה לאחר שנולדו לו ממנה בנות. **ואהדרה** — ופסקה עמו תנאים הללו, דהא מתניתין סתמא תנן. **וכי מגרע גרעה** — בתמיה. **כיון דבתנאי בית דין קאכלה** — והוא נמי קנו מידו — נותן לב להשלים חוקה. **אימא צררי** — של מעות התפיסה במותו, להיות בידה לזון מהם. **אימתי** — אמרו אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים. **בזמן שקדם מקחו** — של לוקח שני, זה שהראשון שלקח שדה הגזולה בא לחזור עליו. **לשבחו** של לוקח **ראשון** — שבשלקח זה השני מן המוכר עדיין לא השביח הלוקח הראשון את הקרקע הגזולה. **אבל קדם שבחו של ראשון כו'** — דמשהשביחה, והכל יודעים שבאחריות מכרה לו — יצא כל אחריות הקרקע עם שבחו ופירותיה על נכסי הגזלן. **אלמא משום דלא קדים הוא** — ולאו משום קצובין וכתובין. **מפני תיקון העולם לפי שאין כתובין** — ואם באת לטרוף לקוחות אף במלוה על פה — אין לך אדם לוקח שדה מחבירו, לפי שירא שמא יש עליו מלוה. **והלא אין קצובין** — ובמה יש ללקוחות להזהר? ובלאו תיקון העולם נמי אין הדין לטרוף. **והלה אומר לא מצאתי אלא אחד נשבע** — כדמפרש טעמא: דלא מנתחי מהדדי, והוה ליה טענתו של זה טענת ברי, אחרי שאחד מהם ביד זה, והרי הודה לו במקצת. **שוורין מנתחי מהדדי** — וטענת שמא הוא. **שני שוורים קשורים מצאת לי והלה אומר מצאתי והחזרתי לך אחד מהן הרי זה נשבע** — שכן הוא שהחזיר לו האחד, דהויא ליה נמי טענה ודאית, ואף על פי שלא ראה כשמצאם, שהרי גם זה אומר כן, והוה ליה היאך מודה במקצת טענה ברורה. והך סיפא נמי רבי יצחק אמרה, ולא גרסינן בה: תניא נמי הכי.

תוספות

או דילמא קצובין אף על פי שאין כתובין – פירש בקונטרס: ואית ליה דמלוה על פה גובה ממשעבדי. ואין נראה, דבהדיא תנן בפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעה,א) דגובה מנכסים בני חורין. ומפרש רבינו תם: דהכא לא איירי במלוה, אלא בשאר מילי דקצבה, כגון פסק לזון את בתה חמש שנים. דדוקא במלוה על פה לא גבי ממשעבדי – משום דמאן דיזיף בצנעא יזיף, אבל שאר מילי – הוו כמכר, דאמרינן (בבא בתרא מא,ב): המוכר שדהו בעדים – גובה מנכסים משועבדים, דמאן דמזבן – בפרהסיא מזבן. **אמר** רבי חנינא גדולה מזו כו' – למאי דמסיק בפרק "מציאת האשה" (כתובות סט,א) דרבי יוחנן קיבלה מרבי (חנינא), הוה מצי למיפרך – השתא דבעי למידק דקצובין לחורה מהני – ארבי יוחנן דאמר לעיל לפי שאין כתובין. ומיהו, התם דחויא בעלמא הוא, ובמסקנא דהכא ניחא. **בשקנו** מידו – פירש בקונטרס: דהוו ככתובין, דסתם קנין לכתיבה עומד. וקשה: דאם כן אמאי פריך: אי הכי בנות נמי? הא לא מהני כתיבה דבנות, כדאמר לעיל! לכך נראה: דקנין אלים טפי מכתיבה, לכך פריך: בנות נמי, נהי דכתיבה לא מהני – קנין ליתהני! **אימר** צררי אתפסה – דוקא לגבי משועבדים חיישינן, אבל גבי בני חרי – לא, דאמרינן בפרק "שני דייני גזירות" (כתובות קז,ב): צררי לקטנה לא מתפיס. וצריך עיון, דלענין משעבדי חיישינן במזונות טפי לצררי מבכתובה, דכתובה נפרעת בשבועה מנכסים משועבדים, ומזונות לא גבי כלל אפילו בשבועה. ולענין בני חרי הוי איפכא, דלענין מזונות – גבי בלא שבועה, ולכתובה בעי שבועה, כדתנן בפרק "שני דייני גזירות" (שם קד,ב): מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, חנן אומר: תשבע בסוף ולא תשבע בתחילה. **אלמא** משום דלא קדים הוא – פירש בקונטרס: ולאו משום דקצובין וכתובין. וקשה: דאם כן, כי משני "תנאי היא" – לא הוי רבי נתן לא כמר ולא כמר! ונראה: דלעולא פריך דוקא, ולמפשט נמי דרבי חנינא קצובין אף על פי שאין כתובין, דבזמן שקדם שבחו של ראשון – היינו קצובין ואין כתובין, דכתיבה לא מהניא, אף על גב שכבר בא השבח, כיון דבשעת הכתיבה אכתי לא הוה.

וכי מה תקון העולם יש בזה והלא אין קצובין – פירש בקונטרס: ומן הדין בלא תיקון העולם אין לגבות ממשעבדי, כיון דאין קצובין. וקשה: דהא רבי חנינא דאמר: לפי שאין קצובין קאי לפרושי מפני תיקון העולם דמתניתין! לכך נראה דהכי פירושו: קא תלית טעמא מפני תיקון העולם בכתיבה – מה תיקון העולם יש בזה? דאפילו הוו כתובין לא גבי ממשעבדי, דאין תיקון העולם תלוי בכתיבה אלא בקציבה. **כיסין** לא מינתחי מהדדי. ואפילו רבי (מאיר) בפרק קמא דביצה (י,ב) דאמר גבי כיסין זימנין דמיתעבל קיטרייהו – היינו משום דאיכא הוכחא, שהניח מאתים ולא מצא אלא מנה, אבל הכא – מי יימר דלא מצא אלא אחד?

תניא נמי הכי – פירש בקונטרס: דלא גרסינן "תניא נמי הכי", והך סיפא נמי רבי יצחק אמרה, וגרס בסיפא דהך: "שני שוורים קשורים מצאת לי" והלה אומר "מצאתי והחזרתי לך אחד מהם" – הרי זה נשבע. וקשה: דליתמניה במגו, דאי בעי אמר "לא מצאתי אלא אחד"! ועוד: לפי המסקנא רבי יצחק דאמר דמאן? אלא הכי גרסינן: תניא נמי הכי: "שני שוורים מצאת לי" והלה אומר "לא מצאתי אלא אחד" – אינו נשבע, "שני כיסין קשורין מצאת לי"

אוֹ דִּלְמָא קְצוּבִין וַאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן כְּתוּבִים? תָּא שְׁמַע, דְּאִיתְּמַר: מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָנוֹת וּבֵן, וְקָדְמָה הָרִאשׁוֹנָה וְנָטְלָה עֲיִשּׂוּר נְכָסִים, וְלֹא הִסְפִּיקָה שְׁנִיָּה לִגְבּוֹת עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁנִיָּה וִיתְּרָה; וְאָמַר לוֹ רַבִּי חֲנִינָא: גְּדוֹלָה מִזּוּ אָמְרוּ, מוֹצִיאִין לְפַרְנָסָה וְאֵין מוֹצִיאִין לְמְזוֹנוֹת, וְאַתְּ אָמַרְתְּ שְׁנִיָּה וִיתְּרָה?! וְהָא פַּרְנָסָה דְּמִיקַץ קַיְיצָא, מִיכְּתַב לָא כְּתִיבָא, וְקָא מוֹצִיאָה! - שָׁאנֵי פַּרְנָסָה, כֵּיוָן דְּאִית לָהּ קָלָא, כְּמַאן דִּכְתִיבָא דָּמֵי. מְתִיב רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ: מֵתוּ - בְּנוֹתֵיהֶן נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְהִיא נִזּוֹנֶת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּבַעֲלַת חוֹב! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּשֶׁקְּנוּ מִיָּדוֹ. - אִי הָכִי, בָּנוֹת נַמִּי! - בְּשֶׁקְּנוּ לָזוֹ וְלֹא קָנוּ לָזוֹ. - מַאי פְּסָקָא? - בַּת אִשְׁתּוֹ דַּהֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן - מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן, בִּתּוֹ דְּלָא הֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן - לָא מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן. - מִי לָא עָסְקִינַן דְּהָווּ תַּרְוַיְיהוּ בִּשְׁעַת קִנְיָן, וְהֵיכִי דָּמֵי - דְּגֵרְשָׁהּ וְאַהַדְרָהּ? אֶלָּא, בִּתּוֹ דִּבְתַנָּאֵי בֵּית דִּין קָאֲכָלָה - לָא מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן, בַּת אִשְׁתּוֹ דְּלָאו בְּתַנָּאֵי בֵּית דִּין קָאֲכָלָה - מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן. - וְכִי מִיגְרַע גְּרָעָה? אֶלָּא, בִּתּוֹ כֵּיוָן דִּבְתַנָּאֵי בֵּית דִּין קָאֲכָלָה, אֵימַר צְרָרֵי אַתְּפָסָה. תָּא שְׁמַע, אָמַר רַבִּי נָתָן: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁקָּדַם מִקְחוֹ שֶׁל שֵׁנִי לְשִׁבְחוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֲבָל קָדַם שִׁבְחוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן לְמִקְחוֹ שֶׁל שֵׁנִי - גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים; אֲלָמָא מִשּׁוּם דְּלָא קָדִים הוּא! - תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא: אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּירוֹת וּלְשֶׁבַח קַרְקָעוֹת וְלִמְזוֹן אִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין; אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי מַה תִּיקּוּן הָעוֹלָם יֵשׁ בְּזוּ? וַהֲלֹא אֵין קְצוּבִין! "וְהַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשְׁבַּע". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: "שְׁנֵי כִּיסִין קְשׁוּרִין מָצָאתָ לִי", וְהַלָּה אוֹמֵר "לֹא מָצָאתִי אֶלָּא אֶחָד" - נִשְׁבָּע; "שְׁנֵי שְׁוָרִים קְשׁוּרִים מָצָאתָ לִי", וְהַלָּה אוֹמֵר "לֹא הָיָה אֶלָּא אֶחָד" - אֵינוֹ נִשְׁבָּע; מַאי טַעְמָא? שְׁוָרִין מִנַּתְּחִי מֵהֲדָדֵי, כִּיסִין לָא מִנַּתְּחִי מֵהֲדָדֵי; "שְׁנֵי שְׁוָרִין קְשׁוּרִין מְצָאתָ", וְהַלָּה אוֹמֵר "מְצָאתִי וְהֶחֱזַרְתִּי לְךָ אֶחָד מֵהֶן" - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע. וְרַבִּי יִצְחָק לֵית לֵיהּ הַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשְׁבַּע מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם?

לי" והלה אומר "מצאתי לך, והחזרתי לך אחד מהן" – הרי זה נשבע. והוא הדין דאם אמר "לא מצאתי אלא אחד", דנשבע, מדלא מיפטר כי אמר "החזרתי לך אחד מהן" במיגו. והיינו כרבי יצחק. והא דנקט "החזרתי לך אחד מהן" בברייתא, ולא נקט "ולא מצאתי אלא אחד" – לרבותא נקט, דלא מפטר במיגו דאי בעי הוה טעין טענה מעלייתא "לא מצאתי אלא אחד", קא משמע לן דאערומי קא מערים, דסבר: אי אמינא "לא מצאתי אלא אחד" – בעינן אישתבועי, אימא: "החזרתי" ולא בעינא אישתבועי. דכי האי גוונא אמרינן בפרק קמא דבבא מציעא (ד,ב) דאף על גב דמסייעא ליה ברייתא – פריך ליה ממתניתין, דהיכי שביק מתניתין מקמי ברייתא. ומשני: הוא דאמר כרבי אליעזר בן יעקב שהוא קב ונקי, ולבסוף דלא קאי – יאמר על ברחו: אנא דאמרי כברייתא, לפיכך לא קאמר "תיובתא". **ורבי** אליעזר בן יעקב לית ליה משיב אבידה פטור – פירש בקונטרס דמכח מתניתין פריך. וקשה: דלא נקט לישנא דלעיל "ולית ליה המוצא מציאה לא ישבע מפני תיקון העולם"! ועוד: דאין הכי נמי דלית ליה מתניתין, דהא הכי שני ליה: הוא דאמר כרבי אליעזר בן יעקב דפליג אמתניתין! לכך נראה דפריך: אמאי לא מהימן במיגו דאי בעי שתיק, דמיגו הוי מן התורה. **מאי** קטן גדול – הא דלא אמר "אלא גדול" – משום דבעי לשנויי, דלא תקשי לרב: וכי לא ידע מתניתין? ועוד, משום מתניתין ד"שבועת הדיינין" (שבועות לח,ב) דקתני: אבל נשבעין לקטן. **אלא** בדרבה קא מיפלגי – פירש בקונטרס: לעולם בטוענו קטן, ודקא קשיא לך דאין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן – היינו כשבא מכח עצמו, דכתיב "כי יתן איש" ואין נתינת קטן כלום, אבל בא בטענת אביו – טענה חשובה היא. וטעמא דרבנן – כדרבה, משום דבבנו מעיז. וקשה: דעיקר התירוץ חסר מן הספר! ועוד: דב"הגזול קמא" (בבא קמא קו,ב) ממעט נתנו כשהוא קטן וטענו כשהוא גדול, משום דבעינן תביעה ונתינה כאחת שוין, ואם כן מהאי טעמא נמי נמעט נתנו כשהוא גדול ותבעו כשהוא קטן, דהיינו בבא בטענת אביו! לכך נראה לפרש: דקאי אמאי דקאמר: טענת עצמו – טענת אחרים הוא. הא דקרי לה טענת עצמו – משום דבבנו מעיז ומעיז, וכדרבנן. אף על גב דרבי אליעזר בן יעקב סבר דבבנו נמי אינו מעיז – הכי קאמר להו לרבנן: פעמים שאדם נשבע על מה שאתם מחשיבין טענת עצמו. **מפני** מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע – פירוש: למה לא יהא נאמן במיגו, דאי בעי כופר הכל. או נילף מהכא דלא אמרינן מיגו? ומשני: דאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, וליכא מיגו, דאין לו פנים לכפור הכל. אף על גב דבכופר הכל אמרינן נמי בפרק "הדיינין" (שבועות מ,ב) דאשתמוטי קא משתמיט, דלכך נתקנה שבועת היסת בכופר הכל – מ"מ יותר יש לו פנים לכפור מקצת מלכפור הכל, וליכא מיגו. אבל אין לפרש שבא ליתן טעם אמאי כופר הכל פטור, וקאמר לפי שאין אדם מעיז – דהא כופר הכל פטור אפילו במקום שיכול להעיז, דהרי בבנו דמעיז פטרוהו רבנן אפילו מודה מקצת, במיגו דאי בעי כופר הכל. וכן בפרק קמא דבבא מציעא (ד,ב) גבי סילעין דיגרין – פטר [רבי עקיבא] בלוה אומר שלשה, משום דמשיב אבידה, דאי בעי אמר שנים, והוי כופר הכל, דהא דכתיב בשטר כ"הילך" דמי. ופריך נמי מינה התם למאן דאמר "הילך" חייב, אלמא: כופר הכל פטור, ואף על גב דיכול להעיז משום דמסייע ליה שטרא, דהא פטור במודה במקצת דאי בעי כפר הכל. וכופר הכל דפטור – גזירת הכתוב, דכתיב "כי הוא זה" משמע: דוקא במודה במקצת, ולא כופר הכל, כדאמרינן בפרק קמא דבבא מציעא (ה,א) דתרי קראי כתיבי, כתיב "הוא" וכתיב "זה". אבל מדחייביה רחמנא שבועה בעד אחד – אין להוכיח דכופר הכל פטור, דאי חייב – מאי נפקא מינה מעד אחד! כיון דבלאו הכי חייב שבועה. דאיצטריך להיכא שאין הבעלים יודעין והעד מעיד שגנב לו, או שהיה חייב לאביו.

אין אדם מעיז – אין לפרש: לפי שעשה לו טובה, כדפירש בקונטרס ב"הגזול קמא" (בבא קמא קז,א) – דאם כן בפקדון שלא עשה לו טובה יפטר במודה במקצת, במיגו דאי בעי כפר הכל, ובכמה דוכתי מהייבינן מודה במקצת בפקדון. אלא אין אדם מעיז כל מקום שאותו שכנגדו יודע שהוא משקר, כדפירש רבינו יצחק בן אברהם. ואין להאריך כאן. **וכבולי** בעי דלודי ליה – פירש בקונטרס: וכי תימא דלא נשבעיניה אשאר, דמיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא – אממונא לא חשיד, מדלא כפריה כולה, וכי היכי דמודה בפלגא – בבוליה נמי בעי דלודי ליה. וקשה: דבפרק קמא דבבא מציעא (ו,א) מסקינן דלא אמרינן מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא. וליכא למימר דהתם מדרבנן הוא דלא חשיד, לפי שראו דפריש משבועתא טפי מממונא – דהא משמע ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא לג,ב) גבי נסכא דרבי אבא, דאי הוה אמר: לא חטפי – הוה נשבע להכחיש את העד, אלמא: לא אמרינן מיגו דחשוד אממונא חשוד נמי אשבועתא. וההיא שבועה דאורייתא, דשבועה דרבנן לא אמרינן: מתוך שאינו יכול לישבע משלם, דתקנתא לתקנתא לא עבדינן, כדאמרינן גבי ההוא רעיא בבבא מציעא בפרק קמא (ה,א). לכן נראה דאתא לפרש, דלא תימא: כיון דאין אדם מעיז פניו – אם כן קושטא קאמר, ויפטר משבועה מאותו מקצת שכופר, מטעם חזקה דאין אדם מעיז! ולהכי קאמר: ובכולי הוא דבעי דלודי ליה, דאינו ברצון מעיז, אלא אישתמוטי קא מישתמיט. ואם תאמר: גזלן אמאי פסול לשבועה, כיון דלא אמרינן מיגו דחשיד אממונא חשיד נמי אשבועתא! ויש לומר: דמדרבנן פסול, משום דפסלתו תורה לעדות, דכתיב "להיות עד חמס", ולא גזרו רבנן אלא היכא דנודע פסולו, דגנאי הוא להשביעו. ואם תאמר: מדאורייתא מאי שנא לאו דעדות מלאו דשבועה? ויש לומר: דחמירא ליה שבועה, לפי שכל העולם נזדעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא "לא תשא", כדאמרינן בריש פרק "הדיינין" (שבועות לט,א). ועוד יש לחלק: דעל אותו ממון דחשדינן ליה – לא חשיד אשבועתא, דעל ידי שבועה יפרוש. אבל גזלן – אממון אחר חשוד, כמו שמממון אחר לא פירש – כמו כן לא יפרוש משבועה. ולא קשה מההוא רעיא דאסהידו ביה דאכל תרי מנייהו – אמאי פסול, דהנך תרי צריך לשלם, ומן השאר יפרוש על ידי שבועה. דהא מה שמשלם על ידי עדים – אין זה השבה מעליא, דעל כורחו הוא משלם.

יהבי

- הוּא דַּאֲמַר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב; דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: פְּעָמִים שֶׁאָדָם נִשְׁבָּע עַל טַעֲנַת עַצְמוֹ, כֵּיצַד? "מָנֶה לְאָבִיךָ בְּיָדִי וְהֶאֱכַלְתִּיו פְּרָס" - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע, וְזֶה הוּא שֶׁנִּשְׁבָּע עַל טַעֲנַת עַצְמוֹ; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ אֶלָּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵידָה וּפָטוּר. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב לֵית לֵיהּ מֵשִׁיב אֲבֵידָה פָּטוּר? אָמַר רַב: בְּטוֹעֲנוֹ קָטָן. - קָטָן מִידֵּי מְשָׁשָׁא אִית בֵּיהּ? וְהָתְנַן: אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן! - מַאי קָטָן - גָּדוֹל, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ קָטָן - דִּלְגַבֵּי מִילֵּי דְּאָבִיו קָטָן הוּא. - אִי הָכִי, טַעֲנַת עַצְמוֹ? טַעֲנַת אֲחֵרִים הוּא! - טַעֲנַת אֲחֵרִים וְהוֹדָאַת עַצְמוֹ. - כּוּלְּהוּ טַעֲנָתָא נַמִּי טַעֲנַת אֲחֵרִים וְהוֹדָאַת עַצְמוֹ נִיגְהוּ! אֶלָּא בִּדְרַבָּה קָמִיפַּלְגִי, דְּאָמַר רַבָּה: מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה מוֹדֶה מִקְצָת הַטַּעֲנָה יִשְׁבָּע? חֲזָקָה אֵין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו בִּפְנֵי בַעַל חוֹבוֹ, וְהָאי בְּכוּלֵּיהּ בָּעֵי לְמִכְפְּרֵיהּ לֵיהּ, וְהָאי דְּלָא כָּפְרֵיהּ - מִשּׁוּם דְּאֵין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו בִּפְנֵי בַעַל חוֹבוֹ, וּבְכוּלֵּיהּ בָּעֵי דְּלוֹדֵי לֵיהּ, וְהָאי דְּלָא אוֹדֵי לֵיהּ - אִישְׁתַּמּוּטֵי הוּא דְּקָא מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ, סָבַר עַד דְּהָווּ לִי זוּזֵי וּפְרַעֲנָא לֵיהּ, וְאָמַר רַחֲמָנָא: רְמִי שְׁבוּעָה עִילָּוֵיהּ כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי לֵיהּ בְּכוּלֵּיהּ; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר: לָא שְׁנָא בּוֹ וְלָא שְׁנָא בִּבְנוֹ - אֵינוֹ מֵעִיז, וְהֵילְכָךְ לָאו מֵשִׁיב אֲבֵידָה הוּא; וְרַבָּנַן סָבְרִי: בּוֹ הוּא דְּאֵינוֹ מֵעִיז, אֲבָל בִּבְנוֹ מֵעִיז, וּמִדְּלָא מֵעִיז, מֵשִׁיב אֲבֵידָה הוּא.

משנה

הוא דאמר כרבי אליעזר בן יעקב — דהיכא דקא תבעי ליה בטענת ברי — לא חשיב ליה משיב אבידה. **על טענת עצמו** — השתא משמע שאין אדם תובעו. ולקמן מפרש לה בטוענו זה בן המת, דדמיא לדרבי יצחק. **והאכלתיו פרס** — וההחזרתי לו חציו. **ורבי אליעזר לית ליה כו'** — כמו והוינן בה: ורבי אליעזר לית ליה חששא דתיקון העולם, דמשיב אבידה פטור משבועה, דאם כן — שביק לה ואזיל? והאי נמי, כיון דלא תבעו — כמשיב אבידה הוא. **אי הכי** — דטוענו גדול, טענת עצמו קרי לה? טענת אחרים היא! **והודאת עצמו** — על שהודה לו שאמת כדבריו, ומודה שעדיין חייב לו פרס — הוא נשבע. **כולהו טענתא נמי טענת אחרים והודאת עצמו ניגהו** — ולכך נשבעין עליה. ובכי האי גוונא מי פליגי רבנן עליה, ומי הוה קאמר "פעמים שאדם נשבע"? כל שעתא כי האי גוונא משתבעו! **אלא** — לא תימא בטוענו גדול, אלא בטוענו קטן. ודקשיא לך: אין נשבעין על טענת קטן — הני מילי בשטוענו "הפקדתי לך", דגבי שבועה כתיב (שמות כב): "כי יתן איש" ולא קטן, אבל בא בטענת אביו — נשבעין אפילו לקטן. ולרבנן, אפילו לגדול אין נשבעין, כדתנן בשבועות: "מנה לאבא בידך" — "אין לו בידי אלא חמשים דינר" — פטור. ובדרבה פליגי. חזקה **אין אדם מעיז פניו** — לכפור את הכל. הלכך, בשביל הודאת המקצת אינו נאמן על השאר, דהאי בכוליה בעי דלכפריה כו'. וכי תימא: לא נשבעיה אשארא, דמיגו דחשוד אממונא — חשוד נמי אשבועתא! אממונא לא חשוד, מדלא כפריה בכוליה. דהאי כי אודי בפלגא — בכוליה נמי בעי דלודי, והאי דלא אודי ליה — לאו דדעתו למיגזליה, אלא אישתמוטי אישתמיט לדחויי השתא.

משנה

מהאי טעמא נמי נמעט נתנו כשהוא גדול ותבעו כשהוא קטן, דהיינו בבא בטענת אביו! לכך נראה לפרש: דקאי אמאי דקאמר: טענת עצמו – טענת אחרים הוא. הא דקרי לה טענת עצמו – משום דבבנו מעיז ומעיז, וכדרבנן. אף על גב דרבי אליעזר בן יעקב סבר דבבנו נמי אינו מעיז – הכי קאמר להו לרבנן: פעמים שאדם נשבע על מה שאתם מחשיבין טענת עצמו. **מפני** מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע – פירוש: למה לא יהא נאמן במיגו, דאי בעי כופר הכל. או נילף מהכא דלא אמרינן מיגו? ומשני: דאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, וליכא מיגו, דאין לו פנים לכפור הכל. אף על גב דבכופר הכל אמרינן נמי בפרק "הדיינין" (שבועות מ,ב) דאשתמוטי קא משתמיט, דלכך נתקנה שבועת היסת בכופר הכל – מ"מ יותר יש לו פנים לכפור מקצת מלכפור הכל, וליכא מיגו. אבל אין לפרש שבא ליתן טעם אמאי כופר הכל פטור, וקאמר לפי שאין אדם מעיז – דהא כופר הכל פטור אפילו במקום שיכול להעיז, דהרי בבנו דמעיז פטרוהו רבנן אפילו מודה מקצת, במיגו דאי בעי כופר הכל. וכן בפרק קמא דבבא מציעא (ד,ב) גבי סילעין דיגרין – פטר [רבי עקיבא] בלוה אומר שלשה, משום דמשיב אבידה, דאי בעי אמר שנים, והוי כופר הכל, דהא דכתיב בשטר כ"הילך" דמי. ופריך נמי מינה התם למאן דאמר "הילך" חייב, אלמא: כופר הכל פטור, ואף על גב דיכול להעיז משום דמסייע ליה שטרא, דהא פטור במודה במקצת דאי בעי כפר הכל. וכופר הכל דפטור – גזירת הכתוב, דכתיב "כי הוא זה" משמע: דוקא במודה במקצת, ולא כופר הכל, כדאמרינן בפרק קמא דבבא מציעא (ה,א) דתרי קראי כתיבי, כתיב "הוא" וכתיב "זה". אבל מדחייביה רחמנא שבועה בעד אחד – אין להוכיח דכופר הכל פטור, דאי חייב – מאי נפקא מינה מעד אחד! כיון דבלאו הכי חייב שבועה. דאיצטריך להיכא שאין הבעלים יודעין והעד מעיד שגנב לו, או שהיה חייב לאביו.

אין אדם מעיז – אין לפרש: לפי שעשה לו טובה, כדפירש בקונטרס ב"הגזול קמא" (בבא קמא קז,א) – דאם כן בפקדון שלא עשה לו טובה יפטר במודה במקצת, במיגו דאי בעי כפר הכל, ובכמה דוכתי מהייבינן מודה במקצת בפקדון. אלא אין אדם מעיז כל מקום שאותו שכנגדו יודע שהוא משקר, כדפירש רבינו יצחק בן אברהם. ואין להאריך כאן. **וכבולי** בעי דלודי ליה – פירש בקונטרס: וכי תימא דלא נשבעיניה אשארא, דמיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא – אממונא לא חשיד, מדלא כפריה כוליה, וכי היכי דמודה בפלגא – בבוליה נמי בעי דלודי ליה. וקשה: דבפרק קמא דבבא מציעא (ו,א) מסקינן דלא אמרינן מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא. וליכא למימר דהתם מדרבנן הוא דלא חשיד, לפי שראו דפריש משבועתא טפי מממונא – דהא משמע ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא לג,ב) גבי נסכא דרבי אבא, דאי הוה אמר: לא חטפי – הוה נשבע להכחיש את העד, אלמא: לא אמרינן מיגו דחשוד אממונא חשוד נמי אשבועתא. וההיא שבועה דאורייתא, דשבועה דרבנן לא אמרינן: מתוך שאינו יכול לישבע משלם, דתקנתא לתקנתא לא עבדינן, כדאמרינן גבי ההוא רעיא בבבא מציעא בפרק קמא (ה,א). לכן נראה דאתא לפרש, דלא תימא: כיון דאין אדם מעיז פניו – אם כן קושטא קאמר, ויפטר משבועה מאותו מקצת שכופר, מטעם חזקה דאין אדם מעיז! ולהכי קאמר: ובכולי הוא דבעי דלודי ליה, דאינו ברצון מעיז, אלא אישתמוטי קא מישתמיט. ואם תאמר: גזלן אמאי פסול לשבועה, כיון דלא אמרינן מיגו דחשיד אממונא חשיד נמי אשבועתא! ויש לומר: דמדרבנן פסול, משום דפסלתו תורה לעדות, דכתיב "להיות עד חמס", ולא גזרו רבנן אלא היכא דנודע פסולו, דגנאי הוא להשביעו. ואם תאמר: מדאורייתא מאי שנא לאו דעדות מלאו דשבועה? ויש לומר: דחמירא ליה שבועה, לפי שכל העולם נזדעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא "לא תשא", כדאמרינן בריש פרק "הדיינין" (שבועות לט,א). ועוד יש לחלק: דעל אותו ממון דחשדינן ליה – לא חשיד אשבועתא, דעל ידי שבועה יפרוש. אבל גזלן – אממון אחר חשוד, כמו שמממון אחר לא פירש – כמו כן לא יפרוש משבועה. ולא קשה מההוא רעיא דאסהידו ביה דאכל תרי מנייהו – אמאי פסול, דהנך תרי צריך לשלם, ומן השאר יפרוש על ידי שבועה. דהא מה שמשלם על ידי עדים – אין זה השבה מעליא, דעל כורחו הוא משלם.

יהבי

מתרצת הגמרא, **הוּא דְּאָמַר** – רבי יצחק אמר את דבריו כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, שהוא תנא וסובר כמודהו, שמשיב אבידה שיש למאבד בעל האבידה טענת ברי נגדו צריך להשבע, וחולק על משנתינו שפוטרת משיב אבידה משבועה אפילו כשיש למאבד טענת ברי.

הגמרא מביאה להלן את הברייתא שבה נחלקו רבי אליעזר בן יעקב וחכמים, הגמרא דנה בדבריהם עד שמגיעה לפירוש הנכון בדברי רבי אליעזר בן יעקב שמתאימים לדברי רבי יצחק: דְּתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, פְּעָמִים שֶׁאָדָם נִשְׁבָּע שבועת מודה במקצת, עַל טַעֲנַת עַצְמוֹ – גם כשאין אדם שתובע אותו. כֵּיצַד, מלוה שמת והלוה אומר לבנו של המלוה, מָנֶה לְאָבִיךָ בְּיָדִי – אני חייב לאביך מנה שהם מאה זוז, וְהֶאֱכַלְתִּיו פְּרָס – אבל כבר החזרתי לו חצי מהסכום דהיינו חמישים זוז, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שבועת מודה במקצת. וְזֶה הוּא המקרה שֶׁאדם נִשְׁבָּע עַל טַעֲנַת עַצְמוֹ, אף שלא תבעו אותו. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ – אין דינו אֶלָּא כְּמַשִּׁיב אֲבֵידָה שאין אדם תובעו וּפָטוּר מן השבועה.

הגמרא להלן מביאה שכבר דנו אמוראים במסכת אחרת בדברי רבי אליעזר בן יעקב, והוכיחו שאי אפשר לבאר ששיטתו היא, שמשיב אבידה חייב שבועה אפילו כשאין אדם תובעו, ושאין לפוטרו בגלל תיקון העולם, אלא יש לפרש את שיטתו בדרך שונה.

במסכת אחרת כאשר הובאה שיטתו של רבי אליעזר בן יעקב שאלו שם בגמרא, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב לֵית לֵיהּ מַשִּׁיב אֲבֵידָה פָּטוּר – האם רבי אליעזר בן יעקב אינו סובר שיש לפטור את המשיב אבידה משבועה מפני תיקון העולם, כדי שבני אדם לא ימנעו מלהגביה אבידה. ותירצו, אָמַר רַב, בְּטוֹעֲנוֹ קָטָן – רבי אליעזר בן יעקב דיבר במקרה, שבנו הקטן של המלוה תובע את הלוה מנה לאבא בידך, והלוה מודה שלוה אבל החזיר חמישים, ומשום כך עליו להשבע שבועת מודה במקצת. ולפי זה, גם רבי אליעזר בן יעקב מודה שמשיב אבידה פטור משבועה, אלא שזה דווקא כשהתובע הוא שמא, אבל כשהתובע הוא ברי, אף שאין זה ברי גמור, כגון, בקטן שבא בטענת אביו, שטענת קטן טענה קלושה היא, אף על פי כן הרי זה נשבע.

תמהה הגמרא, קָטָן מִידֵי מַשָּׁשָׁא אִית בֵּיהּ – וכי יש איזו ממשות בתביעת קטן, כלומר, וכי תביעת קטן יכולה להביא את הנתבע לידי שבועה, וְהָתְנַן במסכת שבועות (לח:) אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן. עונה הגמרא, מַאי קָטָן, גָּדוֹל – רב שאמר שמדובר שטוענו קטן, התכוין לבנו הגדול של המלוה. וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ קָטָן ולמה קרא לו רב קטן, דִּלְגַבֵּי מִילֵּי דְּאָבִיו, קָטָן הוּא – כיון שבענייני אביו דינו כקטן, והלוה לא חושש להכחישו.

שואלת הגמרא, אִי הָכִי שמדובר שתובע אותו בנו הגדול של המלוה, מדוע אמר רבי אליעזר בן יעקב שזו שבועה על טַעֲנַת עַצְמוֹ, הלא שבועה על טַעֲנַת אֲחֵרִים הוּא, שהרי התובע הוא אדם גדול.

עונה הגמרא, טַעֲנַת אֲחֵרִים וְהוֹדָאַת עַצְמוֹ, כלומר, זו אמנם טענת אחרים אבל חיוב השבועה, בא מחמת הודאת עצמו שחייב חמישים לאביו. מקשה הגמרא, הרי כּוּלְּהוּ טַעֲנָתָא נַמִּי – הרי בכל טוען ונטען שהנתבע מודה במקצת, טַעֲנַת אֲחֵרִים וְהוֹדָאַת עַצְמוֹ נִינְהוּ – אחרים תובעים אותו והשבועה היא מחמת הודאתו, ואף חכמים מודים בזה ולא פוטרים משבועה, ועוד שרבי אליעזר בן יעקב לא היה אומר 'פעמים שאדם נשבע', כי אין זה רק לפעמים, אלא תמיד זה כך.

מתרצת הגמרא, אֶלָּא נחזור לאוקימתא הראשונה של רב שמדובר שטענו קטן, ומה שלמדנו במשנה במסכת שבועות שאין נשבעים על טענת קטן, זה רק במקרה שקטן תובע אותו על פקדון שהפקיד אצלו, והנתבע מודה במקצת, אבל כשבנו הקטן של המלוה תובע אותו על חוב שחייב לאביו והוא מודה לו במקצת, סובר רבי אליעזר בן יעקב שנשבעים, וחכמים סוברים שגם על טענת בנו הגדול לא נשבעים, וּבִדְרַבָּה קָמִיפַּלְגִי – ורבי אליעזר בן יעקב וחכמים נחלקו בסברת רבה.

דְּאָמַר רַבָּה, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה שהמוֹדֶה במִקְצָת הַטַּעֲנָה יִשָּׁבַע, הרי יש לפוטרו מטעם שמשיב אבידה הוא, שהרי היה לו לכפור הכל והיה פטור משבועה, ובכך שבא מעצמו והודה שחייב במקצת, משיב אבידה הוא ומדוע חייבתו תורה שבועה. ועונה רבה, משום שחֲזָקָה אֵין אָדָם מַעֲיִז פָּנָיו כִּפְנֵי כַּעַל חוֹבוֹ, לכפור בכל החוב, שהרי המלוה עשה לו טובה בכך שהלוהו, ואיך יעיז פניו ויכפור בפניו על כל החוב, ואם כן לא שייך לומר שהוא משיב אבידה מפני שהיה יכול לכפור הכל, שהרי אינו מעיז לעשות כן. וְהַאי – וזה המודה במקצת כְּבוּלֵּיהּ בָּעֵי לְמִכְפְּרֵיהּ לֵיהּ – בכל החוב היה רוצה לכפור, וְהַאי דְּלָא כַּפְרֵיהּ בכולו מִשּׁוּם דְּאֵין אָדָם מַעֲיִז פָּנָיו כִּפְנֵי כַּעַל חוֹבוֹ, ועל כן חייבתו התורה שבועה, כדי שיודה לו שחייב הכל. ואם תאמר, כיצד אנו מחייבים אותו להישבע, והרי אם חשוד הוא על הממון שרוצה לגנוב ממון מחבירו ולכפור במה שחייב לו, אם כן חשוד הוא גם על השבועה שישבע לשקר, על כך ממשיך רבה ואומר, כי לאמיתו של דבר אין הוא חשוד על הממון, ומשום שבאמת כְּבוּלֵּיהּ בָּעֵי דְּלוֹדֵי לֵיהּ – רצונו היה להודות לבעל חובו על על החוב, ואינו מתכוין לגנוב את כספו, וְהַאי דְּלָא אוֹדֵי לֵיהּ – והטעם שהוא מודה רק על חצי החוב, משום שאִישְׁתַּמּוּטֵי הוּא דְּקָא מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ – שהוא משתמט מלשלם את מחצית השניה של ההלואה, כיון שבעת אין בידו כסף לשלם את מלא הסכום, והוא סָבַר, אמתין עַד דַּהֲווּ לִי זוּזֵי – עד שיהיה בידי יתרת הסכום וּפַרַעְנָא לֵיהּ – ואפרע אותו למלוה. וְאָמַר רַחֲמָנָא, רָמֵי שֶׁבוּעָה עֲלָיְיהוּ – הטל עליו שבועה שהוא חייב רק חמישים, כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי לֵיהּ בְּכוּלֵּיהּ – כדי שיודה שהוא חייב מאה, שמאחר והוא אדם הגון, ודאי לא ירצה להשבע לשקר, ויודה.

נמצאנו למדים מדברי רבה, שהתורה מצריכה להשבע שבועת מודה במקצת, רק כאשר הנתבע לא מעיז לכפור הכל, שאם לא כן הוא נפטר מדין משיב אבידה שהיה יכול לכפור הכל. ועתה נשוב למחלוקת רבי אליעזר בן יעקב וחכמים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר לֹא שָׁנָא בּוֹ – במלוה עצמו וְלֹא שָׁנָא בִּבְנוֹ הקטן של המלוה, הלוה אֵינוֹ מַעֲיִז לכפור הכל, וְהֵילְכָךְ לָאו מֵשִׁיב אֲבֵידָה הוּא, והוא חייב שבועה. וְרַבָּנַן סָבְרֵי בּוֹ – במלוה עצמו הוּא דְּאֵינוֹ מַעֲיִז ואין לו מיגו, אֲבָל בִּבְנוֹ של המלוה, אפילו בנו הגדול, הוא מַעֲיִז, וּמְהֵלֹא מַעֲיִז והוא לא כופר הכל, בכלל מֵשִׁיב אֲבֵידָה הוּא, ופטור משבועה.

לפי זה, דינו של רבי יצחק דומה לדינו של רבי אליעזר בן יעקב, שכשם שבמקרה של רבי אליעזר בן יעקב, אף שהתובע הוא קטן, ותביעתו אינה ודאית לגמרי, מחייב רבי אליעזר בן יעקב שבועה, כך גם במקרה של רבי יצחק בשני כיסים, שהברי של המאבד בא מכח ההודאה של המוצא ואין זה ברי גמור, מחייב רבי יצחק שבועה. ולדעת שניהם, הפטור של משיב אבידה משבועה אינו אלא כשהתובע הוא שמא, מפני תיקון העולם.

המשך ביאור למס' גיטין ליום שני עמ' ב

לתת אחרי מותו, דִּכְמַאן דִּכְתִיבֵי דָּמוּ – שהם כתובים בשטר הכתובה ויש לזה קול שהבעל משתעבד להם, וְקָתָנֵי במשנה שאֵין מוֹצִיאִין אותם ממשועבדים.

אָמַר לֵיהּ רב אסי לרב זירא, מזון האשה והבנות, מַעִיקָּרָא הָכִי אִתְּקִינוּ – לכתחילה כך היתה התקנה, שכְּתוּבִין הֵן לגבייה אֵצֶל בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין כְּתוּבִין הֵן לגבייה אֵצֶל מְשׁוּעְבָּדִין.

רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, אין מוציאים לאכילת פירות מנכסים משועבדים, לְפִי שֶׁאֵין כמויות הפירות קְצוּבִין, פעמים שכמות הפירות גדולה ופעמים קטנה, ואין הלקוחות יודעים להזהר. אִיבַּעְיָא לְהוּ – הגמרא מסתפקת, לְרַבִּי חֲנִינָא קְצוּבִין וּכְתוּבִין בָּעֵי – האם רבי חנינא סובר שכדי לגבות ממשועבדים צריך שיהיו גם קצובין וגם כתובים,

משנה

המשנה מביאה תקנות חכמים באפוטרופוס המתעסק בנכסי יתומים: יתוֹמִין שֶׁסָּמְכוּ – שהתקרבו מעצמם אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת שיתעסק בצרכיהם, ולא נתמנה להיות אפוטרופוס לא מאביהם ולא מבית דין, אוֹ שֶׁמִּינָּה לָהֶן אֲבִיהֶן בחייו אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, חַיָּב לְעַשֵּׂר פֵּרוֹתֵיהֶם, שכן תיקנו חכמים שיוכל לעשר פירותיהם.

תקנה נוספת: אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים ונתעסק בנכסיהם עד שגדלו ועתה בא למסור להם הנכסים, יִשְׁבַּע ליתומים שלא נטל מנכסיהם כלום, אבל אפוטרופוס שמִינוּהוּ בֵּית דִּין לֹא יִשְׁבַּע, שכן תיקנו חכמים, כדי שלא ימנעו בני אדם מלהיות אפוטרופוסים. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, חִילּוּף הַדְּבָרִים – אפוטרופוס שמינוהו בית דין ישבע, ואילו אם מינהו האב לא ישבע:

גמרא

וּרְמִינְהוּ – יש להקשות על הדין שלמדנו במשנה שהאפוטרופוס יכול לתרום מנכסי היתומים, מהברייתא שדורשת מהפסוק 'כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם' (במדבר יח כח) שדווקא 'אַתֶּם' – היינו הבעלים, יכולים להפריש תרומה, וְלֹא שׁוּתָּפִין – שאין יכול לתרום חלקו של שותפו שלא מדעתו, 'אַתֶּם' וְלֹא אֲרִיסִין על חלקו של בעל הבית, 'אַתֶּם' וְלֹא אַפּוֹטְרוֹפִּין על פירות היתומים, 'אַתֶּם' וְלֹא הַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. ואילו במשנה שנינו שהאפוטרופוס מעשר פירות היתומים. מתרצת הגמרא, אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן במשנה מדובר כשהפירות מיועדים לְהַאֲכִיל אותן ליתומים מיד, ולכן על האפוטרופוס לעשרם כדי שלא יאכלו טבל, וְכָאן בברייתא מדובר כשהפירות מיועדים לְהַנִּיחַ אותם באוצר עד שיגדלו היתומים, ואז יעשרום בעצמם. הגמרא מביאה ראיה לזה: וְהָתַנְיָא – וכן שנינו בברייתא, הָאַפּוֹטְרוֹפִּין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין כדי לְהַאֲכִיל היתומים, וְלֹא כדי לְהַנִּיחַ – שאם אין אוכלים אותם עכשיו אסור לאפוטרופין לעשרם, וּמוֹכְרִים לָהֶן - האפוטרופין רשאים למכור מנכסי היתומים בְּהֵמָה עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת בָּתִּים שָׂדוֹת וּכְרָמִים כדי לְהַאֲכִיל דמיהם ליתומים, אֲבָל לֹא כדי לְהָנִיחַ המעות לאחר זמן, וּמוֹכְרִין לָהֶן פֵּרוֹת יַיְנוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת לְהַאֲכִיל אֲבָל לֹא לְהַנִּיחַ. וְעוֹשִׂין לָהֶן האפוטרופסין ליתומין מממונם לוּלָב וַעֲרָבָה וְסוּכָּה וְצִיצִית וְכָל דָּבָר מצוה שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה - שדמיו קצובים. ומבארת הגמרא, מה שאמרה הברייתא 'וכל דבר שיש לו קצבה' לְאִיתְוֵי – בא לרבות שלוקחין להם שׁוֹפָר שיש לו קצבה. וְלוֹקְחִין לָהֶם מממונם סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִילִּין וּמְזוּזוֹת, וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה – שחיובו קצוב, ומבארת הגמרא, לְאָתְוֵי מְגִילָּה. וְאֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶם צְדָקָה, לפי שאין לה קצבה, שעניים מצויים תמיד ואם נפסוק צדקה מממונם יפסידו את כל נכסיהם, וְאֵין פּוֹדִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשְּׁבוּיִין וְלֹא כָּל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה, ומבארת הגמרא, לְאָתְוֵי תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לָדוּן עם הבא לתבוע דבר מנכסי היתומין, לא לְחוֹב – לא לחובת היתומים, וְלא לִזְכוֹת בְּנִכְסֵי יְתוֹמִים – ולא כשיש לאפוטרופוס טענה לזכותם בדין [אלא נמתין עד שיגדלו ואז ידונו]. ותמהה הגמרא, לִזְכוֹת אַמַּאי לֹא – מדוע לא ידונו כדי לזכותם. מתרצת הגמרא, אֶלָּא כך היא כוונת הברייתא, שאין האפוטרופוס יכול לְחוֹב ליתומים אפילו אם בתחילה ירד לדין עַל מְנָת לִזְכּוֹת בְּנִכְסֵי יְתוֹמִים, מכל מקום אם נתחייב בדין, הדין בטל. וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לְמִכּוֹר בְּרָחוֹק – שדה שהוא במקום רחוק, וְלִגְאוֹל בְּקָרוֹב – ולקנות במקומה שדה קרובה, וכן אינם רשאים למכור בְּרָעָה, וְלִגְאוֹל בְּיָפָה – משובחת. ומבארת הגמרא, מַאי טַעְמָא לא יעשו כן, והרי הם משביחים בזה את נכסי היתומין, דְּדִלְמָא מִשְׁתַּדְּפִין – שמא השדה שקנו תלקח בשדפון ויפסידו היתומין. וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לְמִכּוֹר שָׂדוֹת וְלִיקַּח בדמיהם עֲבָדִים, לפי שבעבדים מצוי יותר הפסד כגון חולי או מיתה, אֲבָל מוֹכְרִין עֲבָדִים וְלוֹקְחִין בָּהֶן שָׂדוֹת שהם מתקיימים יותר. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף לֹא לְמִכּוֹר עֲבָדִים וְלִיקַּח שָׂדוֹת. ומבארת הגמרא, מַאי טַעְמָא של רבן שמעון בן גמליאל, דִּלְמָא לֹא מִשְׁתַּדְּפִין – שמא לא יתקיימו השדות בידו בשופי, שיקומו עליהן עוררין ויאמרו שהשדות שלהם ולא של המוכר. וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לְהוֹצִיא עֲבָדִים לְחֵירוּת אפילו אם העבדים משלמים עבור כך, לפי שאין גוף העבדים קנוי לאפוטרופוס ואין שחרורו שחרור. אֲבָל אם היתומים זקוקים למעות לאכילה [או לקניית שדות] מוֹכְרִין אוֹתָן לְאַחֵרִים, וְהָאַחֵרִים מוֹצִיאִין אוֹתָן לְחֵירוּת. רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי, כשם שרשאים לקבל כסף מאחרים ולמוכרן להם, כך אַף הוּא – העבד עצמו נוֹתֵן דְּמֵי עַצְמוֹ לאפוטרופוס בתורת מכירה, וְיוֹצֵא לחירות, מִפְּנֵי שֶׁהוּא – האפוטרופוס כְּאִילּוּ מוֹכְרוֹ לוֹ – לעבד בעצמו. וְצָרִיךְ לְחַשֵּׁב עִמָּהֶן בָּאַחֲרוֹנָה – כשהאפוטרופין מחזירים הנכסים ליתומין צריכים לעשות עמהם חשבון ולהישבע שלא נטלו מנכסיהם כלום. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לחשב עמהן. אֵין עוֹשִׂין אַפּוֹטְרוֹפִּין נָשִׁים, לפי שאין דרך נשים לטרוח לישא וליתן בנכסים, וַעֲבָדִים, לפי שאינם נאמנים, וְקְטַנִּים, לפי שאינם בני דעת. וְאִם מִינָּן אֲבִי יְתוֹמִין בחייו, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ ואין בית דין מסלקין אותם.

הגמרא מביאה כמה עובדות לגבי אפוטרופסים שמכרו נכסי יתומים: הַהוּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דַּהֲוָה בְּשַׁבְּבוּתֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר – שהיה דר בשכנות לרבי מאיר, דַּהֲוָה קָא מְזַבֵּין אַרְעָתָא וְזַבֵּין עֲבָדֵי – שהיה מוכר קרקעות היתומים וקונה בדמיהם עבדים, וְלֹא שַׁבְּקֵיהּ – לא הניחו רַבִּי מֵאִיר לעשות כן. אֲחֻוּ לֵיהּ בְּחֶלְמֵיהּ – הראו לרבי מאיר בחלומו 'אֲנִי לַהֲרוֹס וְאַתָּה לִבְנוֹת', והכוונה בזה, שמשמים רוצים להרוס ולהפסיד נכסי היתומים, ומוטב שלא יעבב על האפוטרופוס מלמכור הקרקעות. אֲפִילּוּ הָכִי לֹא אַשְׁגַּח – לא השגיח רבי מאיר בזה והוסיף לעכב על האפוטרופוס, כִּי אָמַר, דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין.

מעשה נוסף בו השמיעו לרבי מאיר בנוגע למעשהו: הָנְהוּ בְּנֵי תְּרֵי דְּאִינְּרֵי בְּהוּ שָׁמָן – אותם שני אנשים שנתגרה בהם השטן, דְּכָל בְּנֵי שְׁמָשֵׁי הָווּ קָא מִינְצוּ בַּהֲדֵי הָדָדֵי – שכל בין השמשות של ערב שבת היו מריבים ביניהם, אִיקְּלַע רַבִּי מֵאִיר לְהָתָם – נזדמן רבי מאיר לשם, עַכְּבִינְהוּ תְּלָתָא בְּנֵי שְׁמָשֵׁי עַד דְּעָבַד לְהוּ שְׁלָמָא – עיכבם שלשה בין השמשות של ערב שבת עד שעשה שלום ביניהם, שַׁמְעֵיהּ דְּקָאָמַר – שמע רבי מאיר את השטן שהוא אומר וַוי דְּאַפְּקֵיהּ רַבִּי מֵאִיר לְהַהוּא גַּבְרָא מִבֵּיתֵיהּ – שהוציאו מביתו:

מעשה נוסף לגבי אפוטרופוס: הַהוּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דַּהֲוָה בְּשַׁבְּבוּתֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דַּהֲוָה קָא מְזַבֵּין אַרְעָא וְזַבֵּין תּוֹרֵי – שהיה מוכר הקרקעות וקונה שוורים, וְלֹא אָמַר לֵיהּ וְלֹא מִידִּי – ולא אמר לו רבי יהושע בן לוי כלום. והיינו משום שסָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִיָּמַי לֹא קָרִיתִי לְאִשָּׁתִי אִשְׁתִּי וּלְשׁוֹרִי שׁוֹרִי, אֶלָּא לְאִשְׁתִּי קֹרֵאתִי בֵּיתִי לפי שהיא עיקר הבית, וּלְשׁוֹרִי קֹרֵאתִי שָׂדִי משום שעיקר עבודת השדה נעשית על ידו. ולכן לא עיכב רבי יהושע בן לוי על האריס מלמכור הקרקעות וליקח בהם שוורים, שהם צורך השדה.

מעשה נוסף בענין זה: הָנְהוּ יַתְמֵי דְּהָווּ סְמִיכֵי גַּבֵּי הַהִיא סַכְתָּא – אותם יתומים שהתקרבו לסבתא לעשות את כל מעשיהם על פיה, הָוָה לְהוּ תּוֹרְתָּא – היתה להם פרה, שָׁקְלָהּ וּזְבִינְתָּהּ נֵיהַלֵּיהוּ – נטלתה הסבתא ומכרה אותה בעבורם, אָתוּ קְרוֹבִים לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן – באו קרובי היתומים לרב נחמן ורצו לבטל המכירה, אָמְרוּ לֵיהּ הקרובים לרב נחמן, מַאי עֲבִידְתָּהּ דְּזַבְנָא – איך יכולה למכור, והרי לא מינוה לאפוטרופוס. אָמַר לְהוּ רב נחמן, 'יְתוֹמִים שֶׁסָּמְכוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת' תְּנַן – במשנתינו שנינו שיתומים שסמכו אצל בעל הבית דינו כאפוטרופוס, ולכן חלה מכירתה. חזרו הקרובים וטענו וְהָא אֵיתֵיקַר – והרי נתייקרה הפרה אחרי המכירה, ונמצא שגרמה הפסד ליתומים. השיב להם רב נחמן, בִּרְשׁוּתָא דְּלוֹקֵחַ אֵיתֵיקַר – כשנתייקרה כבר היתה ברשות הלוקח, אבל כשמכרה עדיין היה המחיר הזול. חזרו וטענו, וְהָא לֹא נְקִיטֵי דְּמֵי – והרי כשהפרה התייקרה עדיין לא קיבלה את דמי הפרה. אָמַר לְהוּ רב נחמן, אִם כֵּן, הֵיינוּ – זהו הדין דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל, נִכְסֵי יְתוֹמִין הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ וְלֹא מִקְנֵי אֶלָּא בְּכַסְפָּא – אין קניינם נגמר אלא בכסף, וכל שעדיין לא נתן הלוקח מעות, יכולים היתומים לחזור בהם.

המשך בעמוד כב

משנה שסמכו אצל בעל הבית — לעשות על פיו, ולא נתמנה להן אפוטרופוס, לא מאביהן ולא מבית דין, אפילו הכי — כאפוטרופוס הוא. **ישבע** — כשיגדלו היתומין ישבע להן שאין לו בידו כלום משלהן. **לא ישבע** — טעמא דהך פלוגתא מפרש בגמרא, ובין למר ובין למר — מפני תיקון העולם הוא. **גמ'** **ולא שותפין** — אין יכול לתרום על חלק חברו שלא מדעתו. **ולא אריסין** — על חלקו של בעל הבית. **אתם ולא התורם את שאינו שלו** — הך סיפא טעמא דרישא, כלומר "אתם" ממעט התורם שאינו שלו, והני כולהו שאינו שלו נינהו. אי נמי, זו ואין צריך לומר זו קתני. **להאכיל** — יתומים לאלתר חייבים לעשר. **להניח** — התבואה באוצר עד שיגדלו, למה ליה עשורי? לכשיגדלו יעשרום הם. **והתניא** — בניחותא. **ומוכרין להם** — כלומר, לצרכם מנכסיהם. **להאכיל** — המעות. **אבל לא להניח** — שמא יגנבו. אי נמי, משום שבח בית אביהן נוי וכבוד הוא להם. **צדקה** — אין לה קצבה, דהא בכל שעתא קיימי עניים, נמצאו נכסיהם כלים. **לדון** — עם בעל דין של יתומים הבא לעורר על נכסיהם, שמא יתחייבו בטענותיהם. ולכשיגדלו היתומין ידונו עמו. **לזכות אמאי לא** — ידונו עמו? אם דנו ונזדכו היתומים — אמאי לא הוי דינא? **אלא** — הכי קאמר: אין רשאין לדון לחוב על מנת לזכות. אם דנו כדי לזכות ונתחייבו — אין היתומין נפסדין. **דלמא לא משפיין** — לא יהו משוקטות אצלו, שמא יצא עליו ערעור. **להוציאן לחרות** — אפילו אין היתומין נפסדין, שהעבדים באין לפדות עצמן בכסף שנותנין להם אחרים על מנת שאין ליתומין רשות בו — אפילו הכי אין רשאין, שהרי אין גופן קנוי להן לשחררן. **אבל מוכרין אותם לאחרים** — לתקנת היתומין, כגון להאכיל או ליקח שדות. **ואחרים מוציאין אותם כו'** — ואותם אחרים שהיו רוצין לתת להם הכסף לפדות עצמן — הן יקחום, ויהיו קנוים להן, ואחר כך ישחררום. **אומר אני** — כשם שרשאין למוכרן לאחרים — כך הם רשאים לקבל הכסף מיד העבד עצמו, בתורת מכירה. **מפני שהוא** — האפוטרופוס. **כמוכרי לעצמו** — לעבד עצמו. **באחרונה** — כשיגדלו — יחשב עמהן, וישבע שלא נשאר בידו כלום. **נשים** — אין דרכן לצאת ולבא ולטרוח. **עבדים** — אין נאמנין. **קטנים** — אינם בני דעת. **דכל בי שמשי** — של ערב שבת. **שמעיה** — לשטן דקאמר: ווי דאפקיה מביתיה. **לאשתי ביתי** — שכל צרכי הבית על ידה נעשים, והיא עיקר הבית. וכן שור — עיקרו של שדה. **מאי עבידתה דזבנא** — מי מינה אפוטרופוס. יתומין שסמכו **תנן** — ואף על פי שלא נתמנה — חשיב ליה כאפוטרופוס. הרי הן כהקדש — דכתיב (ויקרא כז): "ונתן הכסף וקם לו" ולא שייכא בהו משיכה. **משכו** — לקוחות מאפוטרופסים. **בארבעה ארבעה** — החבית. **לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש** — כל הדיוט המוכר יכול לחזור בו כל זמן שלא משכו הלקוחות, אבל אם משך — לא יכול לחזור. וכל שכן אלו שהן כהקדש, דליפוי כח עשאום כהקדש, ולא להרעת כח. **המשיכו** — מוכרים. **פירי ליתמי** — שהיתומים משכו פירות מאחרים ולא נתנו דמים. **אייקר** — ורוצין המוכרים לחזור, משום דקנין יתומים בכסף. **לא יהא כח הדיוט כו'** — וכיון דאי אמשיכו להדיוט לא הדרי — השתא כל שכן דלא הדרי. **היינו דרב חנילאי** — ונהדרו בהו יתמי. **אייקר** — ורוצים המוכרים לחזור. **היינו דרב חנילאי** — ולא יחזרו.

נשרפו

משנה יְתוֹמִין שֶׁסָּמְכוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ שֶׁמִּינָּהוּ לָהֶן אֲבִיהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס - חַיָּיב לְעַשֵּׂר פֵּירוֹתֵיהֶם. אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים - יִשָּׁבַע, מִינּוּהוּ בֵּית דִּין - לֹא יִשָּׁבַע; אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: חִילּוּף הַדְּבָרִים.

גמרא וּרְמִינְהוּ "אַתֶּם" - וְלֹא שׁוּתָּפִין, אַתֶּם - וְלֹא אֲרִיסִין, אַתֶּם - וְלֹא אַפּוֹטְרוֹפִּין וְלֹא הַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ! אֲמַר רַב חִסְדָּא, לָא קַשְׁיָא: כָּאן לְהַאֲכִיל, כָּאן לְהַנִּיחַ; וְהָתַנְיָא: הָאַפּוֹטְרוֹפִּין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין, לְהַאֲכִיל וְלֹא לְהַנִּיחַ; וּמוֹכְרִין לָהֶן בְּהֵמָה, עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, בָּתִּים, שָׂדוֹת וּכְרָמִים, לְהַאֲכִיל אֲבָל לֹא לְהַנִּיחַ; וּמוֹכְרִין לָהֶן פֵּירוֹת, יֵינוֹת, שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת, לְהַאֲכִיל אֲבָל לֹא לְהַנִּיחַ; וְעוֹשִׂין לָהֶן לוּלָב וַעֲרָבָה וְסוּכָּה וְצִיצִית, וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה - לְאִיתּוּיֵי שׁוֹפָר; וְלוֹקְחִין לָהֶם סֵפֶר תּוֹרָה, תְּפִילִּין וּמְזוּזוֹת, וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה - לְאַתּוּיֵי מְגִילָּה; וְאֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶם צְדָקָה, וְאֵין פּוֹדִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשְּׁבוּיִין, וְלֹא כָּל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה - לְאַתּוּיֵי תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים; וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לָדוּן לָחוֹב וְלִזְכּוֹת בִּנְכְסֵי יְתוֹמִים. לִזְכּוֹת אַמַּאי לָא? טַאֲלָא, לָחוֹב עַל מְנָת לִזְכּוֹת בִּנְכְסֵי יְתוֹמִים. וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לִמְכּוֹר בְּרְחוֹק וְלִגְאוֹל בְּקָרוֹב, בְּרָעָה - וְלִגְאוֹל בְּיָפָה; מַאי טַעֲמָא? דִּדְלִמָא מִשְׁתַּדְּפִין. וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לִמְכּוֹר שָׂדוֹת וְלִיקַּח עֲבָדִים, אֲבָל מוֹכְרִין עֲבָדִים וְלוֹקְחִין בָּהֶן שָׂדוֹת, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף לֹא לִמְכּוֹר עֲבָדִים וְלִיקַּח שָׂדוֹת; מַאי טַעֲמָא? דִּלְמָא לָא מִשַּׁפְּיָין. וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לְהוֹצִיא עֲבָדִים לְחֵירוּת, אֲבָל מוֹכְרִין אוֹתָן לַאֲחֵרִים, וַאֲחֵרִים מוֹצִיאִין אוֹתָן לְחֵירוּת; רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי: אַף הוּא נוֹתֵן דְּמֵי עַצְמוֹ וְיוֹצֵא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹכְרוֹ לוֹ; וְצָרִיךְ לְחַשֵּׁב עִמָּהֶן בָּאַחֲרוֹנָה, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ. אֵין עוֹשִׂין אַפּוֹטְרוֹפִּין נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטָנִים, וְאִם מִינָּן אֲבִי יְתוֹמִין - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. הַהוּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דַּהֲוָה בִּשְׁבֻבוּתֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר, דַּהֲוָה קָא מְזַבֵּין אַרְעָתָא וְזַבֵּין עַבְדֵי, וְלָא שְׁבַקֵיהּ רַבִּי מֵאִיר; אֲחָווּ לֵיהּ בְּחֶלְמֵיהּ "אֲנִי לַהֲרוֹס וְאַתָּה לִבְנוֹת", אֲפִילּוּ הָכִי לָא אַשְׁגַּח, אֲמַר: דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין. הָנְהוּ בֵּי תְּרֵי דְּאִיגְּרֵי בְּהוּ שָׁטָן, דְּכָל בֵּי שִׁמְשֵׁי הָווּ קָא מִינְצוּ בַּהֲדֵי הָדָדֵי, אִיקְלַע רַבִּי מֵאִיר לְהָתָם, עַכְּבִינְהוּ תְּלָתָא בֵּי שִׁמְשֵׁי עַד דַּעֲבַד לְהוּ שְׁלָמָא, שְׁמָעֵיהּ דְּקָאמַר: וַוי, דְּאַפְּקֵיהּ רַבִּי מֵאִיר לְהַהוּא גַּבְרָא מִבֵּיתֵיהּ. הַהוּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דַּהֲוָה בִּשְׁבֻבוּתֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דַּהֲוָה קָא מְזַבֵּין אַרְעָא וְזַבֵּין תּוֹרֵי, וְלָא אֲמַר לֵיהּ וְלָא מִידֵּי; סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מִיָּמַי לֹא קָרִיתִי לְאִשְׁתִּי "אִשְׁתִּי" וּלְשׁוֹרִי "שׁוֹרִי", אֶלָּא לְאִשְׁתִּי - "בֵּיתִי" וּלְשׁוֹרִי - "שָׂדִי". הָנְהוּ יַתְמֵי דְּהָווּ סְמִיכִי גַּבֵּי הַהִיא סַבְתָּא, הָווּ לְהוּ תּוֹרְתָא, שָׁקְלָה וְזַבֵּינְתָּהּ נִיהֲלֵיהוּ. אֲתוּ קְרוֹבִים לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אֲמַרוּ לֵיהּ: מַאי עֲבִידְתָּהּ דְּזַבְנָא? אֲמַר לְהוּ: יְתוֹמִים שֶׁסָּמְכוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת תְּנַן. - וְהָא אַייְקַר! - בְּרִשׁוּתָא דְּלוֹקְחַ אַייְקַר. - וְהָא לָא נְקִיטֵי דְּמֵי! אֲמַר לְהוּ: אִם כֵּן, הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילָאי בַּר אִידִי אֲמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב חֲנִילָאי בַּר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל: נִכְסֵי יְתוֹמִין הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ, וְלָא מִקְנֵי אֶלָּא בְּכַסְפָּא. חַמְרֵיהּ דְּרַבָּנָא עוּקְבָא יַתְמָא, מִשְׁכוּהָ בְּאַרְבָּעָה אַרְבָּעָה וְאַייְקַר וְקָם בְּשִׁיתָא שִׁיתָא, אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אֲמַר לְהוּ: הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילָאי בַּר אִידִי, דְּאָמַר רַב חֲנִילָאי בַּר אִידִי אָמַר שְׁמוּאֵל: נִכְסֵי יְתוֹמִין הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ, וְלָא מִקְנֵי אֶלָּא בְּכַסְפָּא. מְשׁוּךְ פֵּירֵי מִיָּתְמֵי; אַייְקוּר - הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילָאי בַּר אִידִי, זוּל - לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ. אִמְשִׁיכוּ לְהוּ פֵּירֵי לְיָתְמֵי; אַייְקַר - לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ, זוּל - סְבוּר מִינָּהּ הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילָאי בַּר אִידִי, אֲמַר לְהוּ רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: הָא רָעָה הִיא לְדִידְהוּ, דְּזִמְנִין דְּמִצְטָרְכֵי לְפֵירֵי, וְלִיכָּא דְּיָהֵיב לְהוּ עַד דְּיָהֲבֵי זוּזֵי. יָהֲבֵי יַתְמֵי זוּזֵי אַפֵּירֵי; זוּל - לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִן הֶקְדֵּשׁ, אַייְקַר - סְבוּר מִינָּהּ הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילָאי בַּר אִידִי, אֲמַר לְהוּ רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: הָא רָעָה הִיא לְדִידְהוּ,

דאתו

יהבי יתמי זוזי אפירי זול לא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש – פירוש: והיתומין יכולין לחזור בהן. ואם תאמר: גבי הקדש כהאי גוונא אינו יכול לחזור, כיון דאיכא "מי שפרע" בהדיוט, כדאמרינן בפרק קמא דקידושין (כט,א) גבי פדאהו במנה ולא הספיק למושכו עד שעמד במאתים! ויש לומר: דהתם קני בכסף מדאורייתא, ומשום "שלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש" נמי ליבא, כיון דבהדיוט נמי קאי "במי שפרע". אבל יתמי – מן התורה דינם כהדיוט, ולא קנו בכסף, ולא קיימי אפילו ב"מי שפרע".

דאתו

דאתו למימר להו נשרפו חיטכם בעלייה – הקשה בקונטרס: וכי נשרפו – יחזורו בהן, כמו בזול! ויש לומר: כיון דברשות יתמי אייקר, ומסתברא דברשותם נמי נשרפו. ואם תאמר: לעיל דאמר: משוך פירי מיתמי אייקר, היינו דרב חנילאי, והדרי בהו יתמי – הא רעה הוא לגבייהו, דיאמרו להן הלוקחין נשרפו חיטכם בעלייה! ויש לומר: דנעשים הלוקחים שומרי שכר, כיון דיכולים לאוכלם ולעשות בהם כל חפצם, כדאמרינן ב"האומנין" (בבא מציעא פא,א): הלוקח כלי מבית האומן לשגרו לבית חמיו ונאנס, בהליכה – חייב, בחזרה – פטור, מפני שהוא כנושא שכר, אלמא: בחזרה הוי כנושא שכר, דהואיל ונהנה – מהנה.

לרגא פירש בקונטרס: לפיסי כרגא דיתמי כו' – משמע דלשאר צורכי היתומים בעי הכרזה. וקשה: דבפרק "שום היתומים" (ערכין כב,א) כי פריך לרב אסי דאמר: אין נזקקין לנכסי יתומין אלא אם כן ריבית כו', ממתניתין ד"שום היתומין" –לוקמה לשאר צורכי יתומים בר מבעל חוב! לכך נראה דהכא בברגא ומזונות וקבורה דאשה ובנות.

ולקבורה הא פשיטא דאין ממתינים לקבור את המת עד דמשלמי יומי הכרזה – אלא הא קא משמע לן: דאם לוו ליצורך קבורה – מוכרין בלא הכרזה, ופורעין. **הלכה** כאבא שאול – אומר רבינו תם: דכן הלכה. אף על גב דקיימא לן (עירובין סב,ב) דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, ובברייתא קתני נמי "וכן הלכה כדבריו" – אין למידין הלכה מפי תלמוד. וכן מוכיח ב"הכותב" (כתובות פח,ב) דמוקי פלוגתייהו דרבי שמעון ורבנן בפלוגתא דאבא שאול ורבנן, ורבי שמעון כאבא שאול, ובכולהו לישני דהתם רבי שמעון בהלכתא. ואומר רבינו חיים: דלא מחייבינן אפוטרופא לישבע אלא דלא עיבד כלום משלהם, אבל לא מישתבע שלא פשע. דאפילו ודאי פשע – פטור, כדאמרינן בפרק "ארבעה וחמשה" (בבא קמא לט,א) גבי "שור של יתומים שנגח", דגבי מעלייתא דיתמי, דאי אמרת מעלייתא דאפוטרופא – ממנעי ולא עבדי. ולרבי יוסי ברבי חנינא נמי, דאמר: מעלייתא דאפוטרופוס – חזרין ונפרעין מיתומין לכי גדלי. והרב רבי שלמה בר יוסף מוורדון הביא ראיה דאפשיעה חייב, דאמר ב"המפקיד" (בבא מציעא מב,ב) גבי תורא דלא הוה ליה כבי ושיני ומת: נימא ליה לאפוטרופוס זיל שלים – אמר: אנא לבקרא מסרתי. משמע, הא לאו הכי – חייב! ולא שייך "ממנעי ולא עבדי" אלא דוקא התם שלא נתמנו כל עיקר אלא כדי שישלמו, ולא בשביל ריוח היתומין, אלא לתקנתא דשאר אינשי דלא ליתוקי. אבל אפוטרופא שנתמנה לצורך היתומים – לא ממנע בשביל מה שמשלם כשפשע לבולי עלמא, אי משום דעבד ליה דניחא נפשיה, אי משום דנפיק עליה קלא דאיניש מהימנא הוא. וגבי שבועה דוקא פליגי. ומיהו, נראה דודאי אי פשע – חייב לשלם לבולי עלמא, אבל כל כמה דלא ידעינן אי נאבד כלום – אין ראוי להשביעו על דבר זה בלא טענה, כדאמרינן בירושלמי דפירקין: קאתיא דרבי יוחנן דאמר משל יתומים כרבנן, ודרבי יוסי ברבי חנינא דאמר מעליית אפוטרופא כאבא שאול. אתיא דרבי יוחנן כרבנן? בתמיה. אפילו יסבור כאבא שאול בעי אינש מיתן זוזי בגין דמיתקרי מהימן. אבל גבי שור יתומין, דלא הועמד אפוטרופא לנאמנות אלא לשמור שלא יגח. ודרבי יוסי ברבי חנינא כאבא שאול, אפילו יסבור כרבנן – אדם מבריח עצמו מן השבועה, ואין מבריח עצמו מן התשלומין. פירוש: רוצה לשלם כשיפשע, ואינו רוצה שישביעוהו בחנם.

מנסך קם ליה בדרבה מיניה – ומטעם שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרות של חבירו – אין לחייבו. דמהאי טעמא לא מחייבינן ליה טפי, אלא כאילו הוא היזק ניכר. ואם תאמר: ולשמואל מאי שנא מדאמרינן בריש "אלו נערות" (כתובות ל,ב): ומודה רבי נחוניא בן הקנה בגונב חלבו של חברו ואכלו – שהוא חייב, שכבר נתחייב בגנבה קודם שיבא לידי איסור חלב! ויש לומר: דסבר שמואל דהגבהה צורך ניסוך היא טפי, דאי אפשר לניסוך בלא הגבהה. אבל התם – אפשר לאכילה בלא הגבהה, דאי בעי – גחין ואכיל. והכי מפליג התם בין ההיא להא דאמר רבי אבין גבי שבת: זרק חץ מתחילת ארבע לסוף ארבע, וקרע שיראים בהליכתו – פטור, דעקירה צורך הנחה היא, משום דאי אפשר להנחה בלא עקירה, וקסבר שמואל דניסוך נמי דומה לדרבי אבין. ורבי ירמיה ורב דהכא סברי כאידך שינויא דהתם, דמחלק בין זורק חץ לגונב חלבו, משום דזורק חץ – אי בעי להדורי לא מצי מהדר, הכא – מצי מהדר. וגבי ניסוך נמי כיון דמצי

היינו

נשרפו חיטכם בעלייה — שהרי קניתם במעות, וכי תימא: לא מצו למימר הכי, דהא גבי גריעותא דיתמי אמרינן לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש! לאו מילתא הוא, דיכון דלענין חזרה לאו ברשות מוכר הוא — לענין דליקה נמי לאו ברשותיה קיימא. דהאי דגבי הדיוט מוקמינן לה ברשות מוכר לדליקה — היינו טעמא: בההיא הנאה דקיימא ברשותיה לחזרה. **אכרזתא** — שמכריזין שלשים יום: קרקע פלוני יוצא לימכר בבית דין. **דמזבנא ארעא** — דיתמי, לפיוסי כרגא דיתמי, וזבנה בלא אכרזתא, מפני שגבאי המלך נחרץ. **מזבנינן בלא אכרזתא** — לפי שאין פנאי. **אמר להו** — רב נחמן. **כי היכי דלשתמעון מיליה** — וצורך היתומים הוא שיהא נראה כאדם חשוב. **ולא אמיד** — אינו עשיר לעשות יציאות הללו משלו, ומשל יתומים הוא עושה. וסתם עשיר אומדים אותו בני אדם זה ככה וזה ככה, אבל עני אין אדם אומדו. אי נמי: דלא אמיד לבני אדם שיהא עושרו ראוי ליציאות הללו. **והא קמפסיד** — נכסי היתומים, שאינו מפרנס הקרקעות כראוי להם, וקוצץ אילנות. **ומשום שבועה** — דרמית עליה לבסוף, לא ממנע מתחלה, שהרי ההנהו זה. **מלתא בעלמא הוא דעבד** — גבי בית דין, טובת חנם היא שזה עושה לבית דין לקבל דבריהן ולטרוח לפני יתומין, ואתי לאמנועי מעיקרא מלקבל עליו. **מלתא בעלמא הוא דעבוד להדדי** — דברי אהבה וריעות היה ביניהם, ולא הנאת ממון כל כך.

משנה **הטמא** — טהרותיו של חברו, כגון תרומה. **והמדמע** — תרומה בחולין של חברו, ומפסידו, שאוסרו לזרים, וצריך למוכרו לבהנים בזול. **והמנסך** — יין חברו, בגמרא מפרש לה. **בשונג פטור כו'** — בגמרא אמר טעמא. **פטור** — מתשלומין. **גמרא** **מנסך ממש** — שכשך בידו לתוכו לשם עבודה זרה, וכך היתה עבודתן. **מערב** — יין נסך ביין כשר של חבירו, ואסרו בהנאה. **קם ליה בדרבה מיניה** — לא מצי למיתני במתניתין אמוזיד חייב בתשלומין — דהא עובד עבודה זרה הוה, ונסקל. **דאגבהה** — על מנת לגוזלו.

היינו

דְּאָתוּ לְמֵימַר לְהוּ: נִשְׂרְפוּ חִיטֵּכֶם בַּעֲלִיָּיה. יְהָבִי לְהוּ זוּזֵי לְיָתְמֵי אַפֵּירֵי, אֵיקַר - לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ, זוּל - סְבוּר מִינָּהּ הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי. אָמַר לְהוּ רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: הָא רָעָה הוּא לְדִידְהוּ, דְּזִמְנִין דְּמִצְטַרְכִי לְזוּזֵי, וְלֵיפָּא דְּיָהֵיב לְהוּ עַד דְּיָהֲבִי לְהוּ פֵּירֵי. אָמַר רַב אַשִׁי: אֲנָא וְרַב כָּהֲנָא חָתְמִינַן אַשְׁטָרָא דְּאִימֵּיהּ דִּזְעֵירָא יַתְמָא, דְּמִזְבְּנָא אַרְעָא לְכַרְגָּא בְּלָא אַכְרַזְתָּא, דְּאָמְרִי נְהַרְדְּעֵי: לְכַרְגָּא, וְלִמְזוֹנֵי, וְלִקְבוּרָה - מְזַבְּנִינַן בְּלָא אַכְרַזְתָּא. עָמְרָם צַבְּעָא אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּיִתְמֵי הֲוָה, אָתוּ קְרוֹבִים לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אָמְרִי לֵיהּ: קָא לָבֵישׁ וּמְכַסֵּי מִיָּתְמֵי! אָמַר לְהוּ: כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁתַּמְּעָן מִילֵּיהּ. - קָאָכֵיל וְשָׁתֵי מִדִּידְהוּ, וְלָא אֲמוּד! - אֵימוּר מְצִיאָה אַשְׁכַּח. - וְהָא קָא מַפְסִיד! אָמַר לְהוּ: אֵיתוּ לִי סַהֲדֵי דְּמַפְסִיד וְאִיסְלְקִינֵיהּ, דַּאֲמַר רַב הוּנָא חַבְרִין מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דְּמַפְסִיד מְסַלְּקִינַן לֵיהּ. דְּאִיתְּמַר: אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּמַפְסִיד, רַב הוּנָא אָמַר רַב: מְסַלְּקִינַן לֵיהּ, דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא אָמְרִי: לָא מְסַלְּקִינַן לֵיהּ. וְהִלְכְתָּא: מְסַלְּקִינַן לֵיהּ. "אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים - יִשְׁבַּע". מַאי טַעְמָא? אִי לָאו דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ לָא הֲוָה לֵיהּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וּמִשּׁוּם שְׁבוּעָה לָא אָתֵי לְאִמְנוּעֵי. "מִינּוּהוּ בֵּית דִּין - לֹא יִשְׁבַּע". מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבִיד לְבֵי דִּינָא, וְאִי רָמֵית עָלֵיהּ שְׁבוּעָה אָתֵי לְאִמְנוּעֵי. "אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: חִילּוּף הַדְּבָרִים". מַאי טַעְמָא מִינּוּהוּ בֵּית דִּין יִשְׁבַּע? בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּקָא נָפֵיק עָלֵיהּ קָלָא דְּאִינִישׁ מְהֵימְנָא הוּא, דְּהָא סָמִיךְ עָלֵיהּ בֵּי דִּינָא, מִשּׁוּם שְׁבוּעָה לָא אָתֵי לְאִמְנוּעֵי; מִינּוּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים לֹא יִשְׁבַּע - מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבְדִי לַהֲדֵדֵי, וְאִי רָמֵית עָלֵיהּ שְׁבוּעָה אָתֵי לְאִמְנוּעֵי. אֲמַר רַב חָנָן בַּר אַמִּי אֲמַר שְׁמוּאֵל: הִלְכְתָּא כְּאַבָּא שָׁאוּל. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: זֶה וְזֶה יִשְׁבַּע, וַהֲלָכָה כִּדְבָרָיו. תָּנֵי רַב תַּחֲלִיפָא בַּר מַעַרְבָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ: אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים - יִשְׁבַּע, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׂא שָׂכָר. אֲמַר לֵיהּ: אַתְּ אֵיתֵיתָ קַבָּא וְכָיְילַתְּ לֵיהּ? אֶלָּא אֵימָא: מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר. **מִשְׁנָה** הַמְטַמֵּא, וְהַמְדַמֵּעַ, וְהַמְנַסֵּךְ, בְּשׁוֹגֵג - פָּטוּר, בְּמֵזִיד - חַיָּיב. **גְּמָרָא** אֵיתְּמַר: מְנַסֵּךְ - רַב אָמַר: מְנַסֵּךְ מַמָּשׁ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר: מְעָרֵב. מַאן דַּאֲמַר מְעָרֵב, מַאי טַעְמָא לָא אֲמַר מְנַסֵּךְ? - אָמַר לָךְ: מְנַסֵּךְ קָם לֵיהּ בְּדַרְבָּה מִינֵּיהּ. - וְאִידָךְ: כִּדְרַבִּי יִרְמְיָה, דְּאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: מִשְׁעַת הַגְּבָהָה הוּא דְּקָנָה, מִתְחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ לָא הָוֵי עַד שְׁעַת נִיסּוּךְ. וּלְמַאן דְּאָמַר מְנַסֵּךְ, מַאי טַעְמָא לָא אֲמַר מְעָרֵב? - אָמַר לָךְ: מְעָרֵב

היינו

מהדר

דְּאָתוּ לְמֵימַר לְהוּ נִשְׂרְפוּ חִיטְּכֶם בַּעֲלֵיָיה – שאם ישרפו הפירות בעוד שהם ברשות המוכרים, יהיה ההפסד על היתומים, שהמוכרים יאמרו להם חיטים שלכם הם שנשרפו, שהרי קניתם אותם בכסף, ולכן הניחו חכמים באופן זה את הדין שהמוכר יכול לחזור בו, כדי שיטרח המוכר ויציל.

יָהֲבֵי לְהוּ זוּזֵי לְיִתְמֵי אַפֵּירֵי - אחרים שנתנו מעות ליתומים עבור פירות ועדיין לא משכו את הפירות, הדין הוא שאם אַיְיקַר הפירות, יכולים היתומים לחזור בהם, ואין אומרים שכבר קנו האחרים את הפירות בכסף, שֹלֹא יְהָא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ, וכיון שאם הדיוט מוכר לאחרים יכול לחזור בו כל זמן שלא משכו את הפירות, כל שכן יתומים. זוּל – אם הוזלו הפירות והקונים רוצים לחזור בהם, סָבוּר מִינָּהּ, הֵיינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי שאמר שנכסי יתומים נקנים בכסף, וכיון שכבר נתנו הקונים מעות אינם יכולים לחזור בהם אפילו שעדיין לא משכו את הפירות. אָמַר לְהוּ רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, הָא – תקנה זו אם נעמידה אף באופן זה רָעָה הוּא לְדִידְהוּ – ליתומים, דְּזִמְנִין דְּמִצְטָרְכִי לְזוּזֵי – שיתכן שלפעמים יצטרכו היתומים למעות, וירצו ליקח מעות מאחרים על סמך פירות שיתנו לאחר זמן, וְלִיכָּא דְּיַהֵיב לְהוּ עַד דְּיָהֲבֵי לְהוּ פֵּירֵי – ולא יהיה מי שיתן להם אלא אם יתנו היתומים הפירות מיד, משום שאם יוזלו הפירות לא יוכל הקונה לחזור בו, ולכן לא תקנו חכמים באופן זה שיקנו היתומים בכסף.

מעשה נוסף שיש ללמוד ממנו לגבי מכירת קרקע של יתומים: אָמַר רַב אַשִׁי, אֲנָא וְרַב כַּהֲנָא חֲתֻמִינָן אַשְׁטָרָא דְּאִימֵּיהּ דְּזְעֵירָא יַתְמָא – אני ורב כהנא חתמנו על שטר מכירה של אמו של זעירא היתום, דְּמִזַּבְּנָא אַרְעָא לְכַרְנָא בְּלֹא אַכְרְזָתָא – שכדי לפרוע מס הגולגולת של היתום מכרה קרקע שלו בלא הכרזה. והטעם, דְּאָמְרֵי נְהַרְדְּעֵי, לְכַרְנָא – לצורך פרעון המס המוטל על היתומים, וְלִמְזוֹנֵי – ולצורך מזון היתומים או האשה והבנות, וְלִקְבוּרָה – ולצורך קבורת מת שקבורתו מוטלת על נכסי היתומים, מְזַבְּנִינָן בְּלֹא אַכְרְזָתָא – מוכרין מנכסי היתומים בלא הכרזה, ולא חוששים להפסד היתומים, לפי שדברים אלו נחוצים, כדי ששוטר המלך לא יכעס, וכן משום מזונות, או משום בזיון המת, ואין פנאי להכריז:

הגמרא מביאה מעשה נוסף שלמדים ממנו כמה מדיני אפוטרופוס: עָמְדָם צַבָּעָא אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּיַתְמֵי הֲוָה – אפוטרופוס של יתומים היה, אֲתוּ קְרוֹבִים לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן – באו קרובי היתומים לטעון עליו בפני רב נחמן, אָמְרֵי לֵיהּ, קָא לָבִישׁ וּמְכַסֵּי מִיַּתְמֵי – האפוטרופוס לובש ומתכסה מנכסי היתומים. אָמַר לְהוּ, רשאי הוא לעשות כן, כִּי זוהי טובת היתומים שיהא נראה כאדם חשוב כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁתַּמְּעָן מִילֵּיהּ – כדי שיקבלו את דבריו כשהוא בא לעסוק בטובתם. הוסיפו הקרובים וטענו קָאכִיל וְשָׁתֵי מִדִּידְהוּ וְלֹא אָמוּד – נראה שהוא אוכל ושותה מנכסי היתומין, מכיון שאינו עשיר כל כך שיוכל ליקח מאכלים ומשקים אלו משלו. השיב להם רב נחמן, אֵימוֹר מְצִיאָה אַשְׁכַּח – שמא מצא מציאה, ואין לנו לחשוש שזהו מנכסי היתומים. חזרו הקרובים וטענו וְהָא קָא מַפְסִיד – והרי הוא מקלקל את השדות שאינו מטפל בהם כהוגן, אָמַר לְהוּ רב נחמן לקרובים, אֵיתוּ לִי סַהֲדֵי דְּמַפְסִיד, וְאִיסַּלְקִינֵיהּ – הביאו לי עדים שהוא עושה כן, ואסלקו מתפקידו. דְּאָמַר רַב הוּנָא חַבְרִין [–חברינו] מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דְּמַפְסִיד מְסַלְּקִינָן לֵיהּ – אפוטרופוס שמקלקל מסלקים אותו. דְּאִיתְּמַר, אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּמַפְסִיד, רַב הוּנָא אָמַר רַב מְסַלְּקִינָן לֵיהּ, דְּכִי רַבִּי שִׁילָא אָמְרֵי לֹא מְסַלְּקִינָן לֵיהּ. ומסיקה הגמרא להלכה: וְהִלְכְתָּא מְסַלְּקִינָן לֵיהּ:

הגמרא מבארת צדדי המחלוקת של תנא קמא ואבא שאול במשנתינו: שנינו במשנה בדעת תנא קמא, אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים יִשְׁבַּע שלא נטל מנכסיהם: מבארת הגמרא, מַאי טַעְמָא חייבוהו לישבע, ולא חששו שמא ימנע מלהתמנות לאפוטרופוס מפני השבועה, משום שאנו אומרים אִי לָאו דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ, לֹא הָוָה לֵיהּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס – אילולא קיבל הנאה מאבי היתומים, לא היה נעשה בשבילו אפוטרופוס, וּמִשּׁוּם שְׁבוּעָה שאנו מטילים עליו בסוף, לֹא אָתֵי לְאַמְנוּעֵי – לא ימנע מלהתמנות אפוטרופוס, שהרי קיבל הנאה מהאב:

שנינו במשנה, ואם מִינּוּהוּ בֵּית דִּין לֹא יִשְׁבַּע: מבארת הגמרא הטעם, כי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבִיד לְבֵי דִּינָא – טובת חינם הוא עושה לבית דין לטרוח עבור היתומים, וְאִי רָמֵית עֲלֵיהּ שְׁבוּעָה אָתֵי לְאַמְנוּעֵי – ואם אתה מטיל עליו שבועה יבא להימנע מלקבל עליו אפוטרופוסות, לפיכך פטרוהו מכך:

שנינו במשנה, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, חִילּוּף הַדְּבָרִים – להיפך מדעת תנא קמא: שואלת הגמרא, מַאי טַעְמָא מִינּוּהוּ בֵּית דִּין יִשְׁבַּע, ואין חוששים שמא ימנע מקבלת אפוטרופוסות. מבארת הגמרא, שהסכמתו להיות אפוטרופוס אינה בחינם, אלא בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּקָא נָפִיק עֲלֵיהּ קָלָא דְּאִינִישׁ מְהֵימְנָא הוּא, דְּהָא סָמִיךְ עֲלֵיהּ כִּי דִּינָא – בהנאה שיש לו מכך שיצא עליו קול שהוא איש נאמן, שהרי בית דין סומכים עליו למסור בידו נכסי היתומים, ולכן מִשּׁוּם שְׁבוּעָה שאנו מטילים עליו בסוף, לֹא אָתֵי לְאַמְנוּעֵי – לא יבא להימנע מזה, אבל אם מִינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים לֹא יִשְׁבַּע, כי הסכמתו להיות אפוטרופוס אינה נובעת מהנאה גדולה שבאה לו, אלא מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבְדֵי לַהֲדָדֵי – סתם דברי אהבה ורעות היו ביניהם ולכן הוא מקבל עליו אפוטרופוסות על בניו, וְאִי רָמֵית עֲלֵיהּ שְׁבוּעָה, אָתֵי לְאַמְנוּעֵי מן האפוטרופסות:

הגמרא מביאה כמה דעות לענין הלכה: אָמַר רַב חָנָן בַּר אַמִּי אָמַר שְׁמוּאֵל, הִלְכְתָא כְּאַבָּא שָׁאוּל, שאפוטרופוס שמינוהו בית דין ישבע, ואפוטרופוס שמינהו אבי יתומים לא ישבע:

הגמרא מביאה ברייתא שפסקה באופן אחר: תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, זֶה וָזֶה – בין מינוהו בית דין ובין מינהו אבי יתומים יִשְׁבַּע, שאין חוששים כלל שמא ימנע בגלל השבועה. והברייתא פוסקת, וַהֲלָכָה כְּדִבְרָיו. בברייתא דלהלן מבוארת דעה נוספת בזה: תָּנֵי רַב תַּחֲלִיפָא בַּר מַעֲרָבָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים יִשְׁבַּע, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר – מפני שהוא נוטל שכר עבור טרחתו ולא ימנע גם אם נטיל עליו שבועה בסוף. אָמַר לֵיהּ רבי אבהו, אַתְּ אִיתַּת קָבָא וְכָיְילַת לֵיהּ – אתה הבאת כלי מדה אחד ובו מדדת לכל האפוטרופסין את שכרם, כלומר וכי כלל הוא שכל אפוטרופוס שמינהו האב נוטל שכר. אֶלָּא אִימָא – אמור כך בלשון הברייתא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר, שאף אם האפוטרופוס טורח בחינם אין לנו לחשוש שמא ימנע, לפי שאם לא היה אבי יתומים עושה לו טובה לא היה מקבל עליו את המינוי וכאילו קיבל שכר עבור זה:

משנה

המשנה מונה עוד תקנה שתקנו מפני תיקון העולם: הַמְטַמֵּא טהרותיו של חברו ואסרן באכילה, כגון תרומה וכדומה, וְהַמְדַמֵּע – המערב תרומה בחולין של חבירו, והפסידו בכך שנאסרו לישראל, ויכול למכרם רק לכהנים ולכן מחירם זול, וְהַמְנַסֵּךְ – האוסר יינו של חברו באיסור יין נסך, וכל אלו אין ההיזק ניכר בהם, שלא נעשה שום שינוי בגוף הדבר, אם עשה כן בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר מתשלומין, ואם בְּמֵזִיד חַיָּיב:

גמרא

נחלקו אמוראים בביאור 'המנסך' שנאמר במשנה: אִיתְּמַר, מְנַסֵּךְ האמור במשנה, רַב אָמַר, מְנַסֵּךְ מַמָּשׁ – הכוונה שניסך יין חברו לעבודה זרה, וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מְעָרֵב – שעירב יין נסך ביין כשר של חבירו ואסרו.

שואלת הגמרא, מַאן דְּאָמַר מְעָרֵב מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר מְנַסֵּךְ. משיבה הגמרא, אָמַר לָךְ שמואל, מְנַסֵּךְ ממש, כיון שעבד עבודה זרה חייב מיתה ואינו חייב לשלם, שהרי כל העושה דבר שעל ידו יש לחייבו גם עונש מיתה וגם עונש ממון, אנו אומרים קָם לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵּיהּ – נענש רק בעונש החמור, דהיינו עונש מיתה, ופטור

המשך בעמוד סט

הֲיֵינוּ מְדַמֵּעַ, שגם המדמע מערב איסור בהיתר, וכיון ששנה התנא שהמדמע חייב, אין צריך לשנות מנסך. ומוכח שהכוונה למנסך ממש, ובא התנא להשמיענו שאין לפוטרו משום שקם ליה בדרבה מיניה. הגמרא שואלת הגמרא, וְאִידָךְ – ולדעת שמואל מדוע הוצרך התנא לומר גם מערב וגם מנסך. משיבה הגמרא, קְנָסָא הוּא – כל חיובו של המזיק היזק שאינו ניכר אינו אלא קנס, שהרי מצד הדין הוא פטור לפי שהיזק שאינו ניכר אינו חשוב היזק, וּמִקְּנָסָא לֹא יְלִפִּינַן – ובחיובי קנס אין למדים דבר מחבירו, ולכן הוצרכה המשנה לשנות את שניהם.

הגמרא חוזרת לשאול לדעת רב: שואלת הגמרא, וּלְמַאן דְּיָלֵיף קְנָסָא מִקְּנָסָא – ולרב שסובר שלמדים מקנס [שהרי לא רצה לפרש שמנסך פירושו מערב לפי שאפשר ללומדו ממדמע], כָּל הָנֵי לָמָּה לִי כל אלו האופנים [–מטמא ומדמע ומנסך] שנאמרו במשנה, למה הוצרך התנא לשנותם, והרי היה יכול לשנות אחד מהם והיינו את כולם למדים ממנו. משיבה הגמרא, צְרִיכָא – הוצרך התנא לשנותם, לפי שיש בכל אחד מהם טעם לחיוב שאין באחרים ולא היינו למדים אחד מחבירו. ומבארת הגמרא, דְּאִי תְּנָא מְטַמֵּא – אם התנא היה שונה דין המטמא בלבד, לא היינו למדים ממנו לחייב את המדמע, דְּאִי תְּרוּמָה – אם מטמא האמור במשנה הכוונה שמטמא תרומה של חבירו, הָוָה אָמִינָא – הייתי אומר שחכמים חייבוהו מִשּׁוּם דְּקָא מַפְסִיד לָהּ לְגַמְרֵי – שהפסיד אותה לגמרי, שמעתה אינה ראויה לאכילה, וְאִי מְטַמֵּא האמור במשנה פירושו שטימא חוּלִּין של חבירו והזיקו במה שאינו יכול לאוכלם בטהרה, היינו אומרים שהטעם שחייבוהו חכמים הוא מִשּׁוּם דְּאָסוּר לְגָרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לפי שהפרושים היו נזהרים מטומאה גם בחולין, ולפי שעשה איסור קנסוהו חכמים לשלם, אֲבָל מְדַמֵּעַ שלא הפסידו לגמרי שהרי יכול למוכרו לכהנים בדמי תרומה, וגם לא עשה איסור, אִימָּא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים, לכן הוצרך התנא לומר מדמע. וְאִי אַשְׁמְעִינָן מְדַמֵּעַ שהוא חייב, יתכן היה לומר שרק מדמע חייבוהו חכמים לשלם, מִשּׁוּם דְּשַׁכִּיחַ שיעשה כן, ובדבר שהוא שכיח עשו חכמים תקנה לחייבו, אֲבָל מְטַמֵּא דְּלֹא שְׁכִיחַ, אִימָּא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים, לפיכך הוצרך התנא לומר מטמא. וְאִי אַשְׁמְעִינָן מְטַמֵּא וּמְדַמֵּעַ שהם חייבים, עדיין לא הייתי לומד מהם למנסך מִשּׁוּם דְּלֹא קִים לֵיהּ בְּדַרְבָּה מִינֵּיהּ – שאין במטמא ומדמע איסור מיתה או מלקות ואין בהם פטור של קם ליה בדרבה מיניה, אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לֵיהּ בְּדַרְבָּה מִינֵּיהּ – שיש בו חיוב מיתה, אִימָּא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים בתשלומין אפילו במזיד, קָא מַשְׁמַע לָן שאין במנסך פטור קם ליה בדרבה מיניה כְּרַבִּי יִרְמְיָה שאמר שמשעת הגבהה נתחייב לשלם, ואילו חיוב המיתה אינו בא אלא בשעת הניסוך, ועל כן אינו נפטר בזה מן התשלומין.

הגמרא מבארת את הצריכותא גם לפי הברייתא הגורסת מטמא ומנסך ומדמע:

שואלת הגמרא, וּלְהָא [–ולפי מה] דְּתָנֵי אַבּוּהּ דְּרַבִּי אָבִין, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁהַמְטַמֵּא וְהַמְנַסֵּךְ בלבד חייבים, ולאחר מכן חָזְרוּ לוֹמַר אַף הַמְדַמֵּעַ חייב, ונמצא שאחר שכבר גזרו על המנסך הוסיפו לגזור על המדמע, קשה כָּל הָנֵי לָמָּה לִי – למה הוצרכו לגזור בפירוש על המדמע, והרי כיון שגזרו על המטמא והמנסך כל שכן שהמדמע חייב. משיבה הגמרא, צְרִיכָא, ולא היינו למדים אחד מחבירו, דְּאִי אַשְׁמְעִינָן מְטַמֵּא, היינו סבורים שחכמים חייבוהו מִשּׁוּם דְּלֹא קִים לֵיהּ בְּדַרְבָּה מִינֵּיהּ – שאין בו עונש מיתה או מלקות, אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לֵיהּ בְּדַרְבָּה מִינֵּיהּ – שיש בו חיוב מיתה שהרי עבד עבודה זרה, אִימָּא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים לשלם ממון, לכן הוצרכו לומר על המנסך שהוא חייב. וְאִי אַשְׁמְעִינָן מְנַסֵּךְ היינו סבורים שרק מנסך חייבוהו חכמים מִשּׁוּם דְּקָא מַפְסִיד לֵיהּ לְגַמְרֵי – שהרי אסרו בהנאה, אֲבָל מְטַמֵּא דְּלֹא מַפְסִיד לֵיהּ לְגַמְרֵי שהרי יכול להאכילה לבהמתו או להסיקה תחת תבשילו אִימָּא לֹא קנסוהו חכמים, לכן הוצרכו לגזור גם על מטמא. וְאִי אַשְׁמְעִינָן הָנֵי תַּרְתֵּי – מטמא ומנסך, היינו סבורים שדווקא באלו חייבו חכמים מִשּׁוּם דְּהֶפְסֵד מְרוּבֶּה שהם אסורים באכילה, אֲבָל מְדַמֵּעַ דְּהֶפְסֵד מוּעָט – שהרי מותר באכילה לכהן אִימָּא לֹא חייבוהו חכמים, צְרִיכָא.

במשנתינו נתבאר שחכמים תיקנו שהמטמא והמדמע והמנסך חייבים במזיד ופטורים בשוגג מפני תיקון העולם, אולם לא נתבאר מהו דינם מן התורה ומה היתה התקנה. ונחלקו בזה אמוראים:

אָמַר חִזְקִיָּה, דְּבַר תּוֹרָה – מדאורייתא הדין הוא שבשלושת אלו אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד חַיָּיב, מַאי טַעְמָא, הֶיזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, ולכן אף שאין הנזק של שלושת אלו ניכר בפירות, דינם כשאר מזיקים שחייבים אף בשוגג, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ חכמים לתקן בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר, כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעוּ – שהמטמא או המדמע או המנסך יודיע לבעל הפירות שפירותיו אסורים ולא יכשל באכילת איסור, ואם נחייבו לשלם יש לחשוש שלא יודיעו שפירותיו נאסרו על ידו, כדי שלא יתחייב בתשלומים. מקשה הגמרא, אִי הָכִי אֲפִילּוּ בְּמֵזִיד נַמִּי יֵשׁ לפוטרו מטעם זה, כדי שיודיע לבעל הפירות. מתרצת הגמרא, הַשְׁתָּא לְאוֹזוּקֵי קָא מְכַוֵּין, אוֹדוּעֵי לֹא מוֹדַע לֵיהּ – הרי העושה במזיד מתכוין להזיק את הבעלים על ידי זה, וכי יתכן שלא יודיעו, והרי עיקר כוונתו היא שימנע הבעלים מאכילתם ויפסיד.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, דְּבַר תּוֹרָה, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד פָּטוּר, מַאי טַעְמָא, הֶיזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר לֹא שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, וכיון שאין הזיקם של אלו ניכר, אינם חייבים, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ חכמים שבְּמֵזִיד חַיָּיב, כדי שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וּמְטַמֵּא טָהֳרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ וְאוֹמֵר פָּטוּר אֲנִי.

הגמרא מקשה מהמשנה להלן (נד:) על חזקיה: תְּנַן, הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ – שפסלו את הקרבן מדין פיגול, והזיקו בכך את הבעלים, אם היו מְזִידִים – שידעו שהקרבן נפסל בכך, חַיָּיבִין לשלם דמי הקרבן לבעליו. וְתָנֵי עָלָּהּ – ובברייתא שנו על משנה זו, שדבר זה חכמים תיקנוהו מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם. הרי מבואר שטעם חיובו של המפגל במזיד הוא מפני תיקון העולם, וְאִי אָמְרַתְּ הֶיזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק נמצא שהמפגל חייב מעיקר הדין, ותקנת חכמים היתה לפטור את השוגג, ואם כן הַאי 'שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם' מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה לברייתא לומר שהשוגג פטור מפני תיקון העולם, ולא שחייב מזיד מפני תיקון העולם. מתרצת הגמרא, הָכִי נַמִּי קָאָמַר, כלומר, אכן זו היא כוונת הברייתא מְזִידִין חַיָּיבִין הָא שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם – דברי הברייתא לא נאמרו על גוף הדין השנוי במשנה, אלא על מה שיש לדייק מהמשנה ששוגגים פטורין.

הגמרא מוסיפה ומקשה על חזקיה: מָתִיב רַבִּי אֶלְעָזָר, שנינו בברייתא, הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּמֵי חַטָּאת – מי מעין שמילאום בכלי כדי לתת לתוכם אפר פרה אדומה ולהזות על טמא מת, וּבְפָרַת חַטָּאת – או בפרה אדומה העומדת לישחט ולישרף כדי לעשות ממנה אפר חטאת [ושני אלו נפסלים בעשיית מלאכה], פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם – אינו חייב לשלם, וְחַיָּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם – יש עליו עונש משמים כיון שנתכוין להפסיד את ישראל. ולכאורה הטעם שהוא פטור מדיני אדם הוא לפי שאין ההיזק ניכר במים או בפרה, וְאִי אָמְרַתְּ הֶיזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, אם כן בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי לְחַיֵּיב.

אומרת הגמרא, הוּא – רבי אלעזר מוֹתִיב לָהּ – הקשה קושיא זו, וְהוּא עצמו מְפָרֵק לָהּ – מתרץ אותה, שמה שפטרה הברייתא אינו מצד היזק שאינו ניכר, אלא שמדובר באופן שלא עשה בהם מלאכה בידים, אלא פָּרָה פסלה על ידי שֶׁהִכְנִיסָהּ לְרֶבֶקָה עַל מְנָת שֶׁתִּינַּק את אמה וְגַם נתכוין שתָּדוּשׁ בתבואה עם שאר הבהמות, שאין ההיזק מצד המעשה שהכניסה לרבקה, שהרי אם היתה כוונתו רק כדי שתינק לא היתה נפסלת, ואין הפסול אלא מצד מחשבתו שנתכוין שגם תדוש, וזה אינו אלא גרמא, וגרמא בניזקין פטור. והעושה מלאכה בְּמֵי חַטָּאת שאמרה הברייתא, היינו כגון שפסלן על ידי שֶׁשָּׁקַל בָּהֶן מִשְׁקָלוֹת – שהניחם בכף המאזנים [והיה משקלם ידוע], ובכף השניה הניח דבר אחר כדי לידע משקלו, ובזה פסל המים. ופטור לפי שלא עשה בהם מעשה בידים.

מקשה הגמרא, וְהָאָמַר רָבָא, מֵי חַטָּאת

רש"י

היינו מדמע — שמערב בהיתר דבר האוסרו. וכיון דשמעינן דקנסוהו רבנן — הוא הדין דילפינן מיניה למנסך, ולא אצטריך למתנייה. אבל השתא דמנסך ממש איצטריך למתנייה, דלא תימא: קם ליה בדרבה מיניה, ופטור. [**קנסא הוא**] — מטמא ומדמע, דבמזיד חייב — קנסא הוא, והיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק. **וקנסא מקנסא לא ילפינן** — דהא לאו דינא הוא, והיכא דקנוס — קנוס, והיכא דלא קנוס — לא קנוס, ולהכי אצטריך מנסך. **ולמאן דיליף קנסא מקנסא** — היינו רב, דאמר מנסך ממש, דאילו מערב — לא אצטריך, דילפינן ממדמע, אף על גב דקנסא הוא. **כל הני** — דמתני', למה ליה? ליתני חדא, ונילפא אידך מינה! **משום דקא מפסיד לה לגמרי** — דלא חזיא תו לאכילה. **דאסור לגרום טומאה** — מפני פרושים, שאוכלין חוליהן בטהרה, ומשום דעבד איסורא — קנסוהו. **מדמע** — לא מפסיד לגמרי, דהא חזי לכהנים, וזבני מיניה בזול. **משום דשכיח** — דעביד, ובמילתא דשכיח — עבדי רבנן תקנתא, כי היכי דלא נעביד. **כרבי ירמיה** — דמדאגבהה קנייה. **למה לי** — כיון דתנן מנסך בתרתי דרישא — כל שכן מדמע, דליכא למימר דקם ליה בדרבה מיניה. **מנסך** — מפסיד לגמרי, שאוסרו בהנאה. אבל מטמא, אף על גב דמפסיד ליה לגמרי לענין שהוא עצמו אינו יכול לאכול — אבל חזי הוא עדיין להסקה, או למאכל בהמה. דאפילו מטמא תרומה — חזי להסקה או לבהמת כהן. מטמא איכא הפסד מרובה דלא חזיא תו לאכילה. **שמיה היזק** — ובהיזק לא חילקה תורה כשהוא בא בידי אדם עצמו, בין שוגג למזיד, כדאמרינן ב"החובל" (בבא קמא פה,ב) "פצע תחת פצע" — לחייב על השוגג במזיד. **היזק שאינו ניכר** — כגון הני דמתניתין, שלא נשתנו מכמות שהיו. **כדי שיודעו** — שטימא או דימע. דאי מחייבת ליה — לא אתי מודע להו לבעלים, ואכלי איסורא. **לצעוריה קא מכוין** — דאי לאו להקניטו בא ולהודיעו, למה לו דעבד? **הכהנים שפגלו** — קרבנות, ששחטום וזרקום לאכול מהם חוץ לזמנם, ולא הוצרו לבעלים. **מזידין** — שידעו שפסולים בכך. **חייבין** — לשלם דמיהם לבעלים, שהרי צריכין להביא אחרים. ואי נמי נדבה היא — קשה בעיניו שלא הקריב קרבנו, שהרי להביא דורון היה מבקש. **מפני תקון העולם** — קא סלקא דעתך דהכי קאמר: חייבין מפני תקון העולם, שלא ירגילו בכך. **שוגגין פטורין מפני תיקון העולם מיבעיא ליה** — דהא חייבין דמזיד — דינא דאורייתא הוא, ותיקון העולם — אפטורין הוא דשייך למיתני, כדי שיודיעו. **הא שוגגין פטורין** — דמתניתין לא תני שוגגין פטורין בהדיא ברישא, ואי נמי תני — תיקון העולם לא ארישא קאי. **מי חטאת** — דפרה אדומה, וכן פרה עצמה —נפסלין במלאכה, דכתיב (במדבר יט): "אשר לא עלה עליה עול", ובמי חטאת כתיב: "למשמרת למי נדה". ותניא בספרי: מה תלמוד לומר? שיכול אין לי שתהא מלאכה פוסלת אלא בפרה, ומנין אף במים — תלמוד לומר: "למשמרת למי נדה", כלומר, שיהיו משומרות לכך, ולא לדבר אחר. **פטור מדיני אדם** — לשלם. **וחייב בדיני שמים** — פורענות לשלם לרשעים, שנתכוין להפסיד את ישראל. **לרבקה** — למקום אסיפת הבהמות וקישורן, כמו "בעגלי מרבק" (מלאכי ג). **כדי שתינק** — את אמה. **ותדוש** — בתבואה עם השאר, דתשלומין ליכא אמעשה ידיו, דאמר: לטובה הכנסתיה, שתינק. ופסולה לא הוי אלא מחמת מחשבתו, שנתכוין אף שתדוש. וגרמא בנזקין פטור, דאמחשבה לא מחייבינן ליה, דפסולה מחמת מחשבה הוא, כדאמר (פסחים כו,ב) עובד דומיא דעבד, דניחא ליה.

ששקל

תוספות

היינו מדמע – חייב. אי נמי: קסבר דאפשר לנסך בלא הגבהה, ולא דמי לעקירה והנחה דשבת. א"נ: אפשר דרבי ירמיה פליג אדרבי אבין. וכן משמע, דאמר ב"מרובה" (בבא קמא ע,ב) דאמר ליה "זרוק גניבותיך לחצרי ותקני לי גניבותיך", ופריך: מדמטי לאויר חצרו קנה, ומתחייב בנפשו לא הוי עד דנייחו! ומשני: באומר "לא תקני לגניבותיך עד שתנוח". והיינו דלא כרבי אבין, דלרבי אבין לא צריך לאוקומי הכי, דעקירה צורך הנחה היא. וכן משמע ב"הגוזל בתרא" (שם קיז,א) דקאמר: בראשונה היו אומרים "המטמא והמדמע", חזרו לומר "אף המנסך". ומפרש: מעיקרא סבור כרבי אבין, ולבסוף כרבי ירמיה. ועוד יש לומר: דטעמא דשמואל, אף על גב דהגבהה לאו צורך דניסוך הוא – אפילו הכי פטור, כיון דאשעת ניסוך לא מחייב, דקים ליה בדרבה מיניה – אשעת הגבהה נמי מיפטר, דאמר לו "הרי שלך לפניך", כמו תרומה ונטמאת. דכמו דאם נסכו אחר אומר לו "הרי שלך לפניך" – הכי נמי כי ניסך ליה איהו, אף על גב דמנסך ליה בידים, כיון דקים ליה בדרבה מיניה. ורב סבר: כיון דבשעת הגבהה לא שייך למימר דקים ליה בדרבה מיניה – יש לחייב מחמת הגבהה אבל מה שיעשה בידים אחרי כן, אף על גב דהדהיא שעתא קים ליה בדרבה מיניה.

משום דקא מפסיד ליה לגמרי – הך סוגיא כרבי יוחנן דאמר: היזק שאינו ניכר אינו היזק. דלחזקיה הוה ליה לאצרוכיה לפטורא.

בראשונה היו אומרים המטמא והמנסך – ב"הגוזל בתרא" (שם) כתובה אפבא, וזו אחת מסוגיות הפוכות.

שלא יהא כל אחד ואחד כו' – הקשה הרב רבינו אפרים: הא דתנן בפרק "עד כמה" (בכורות כח,ב): דן את הדין, טימא את הטהור – מה שעשה עשוי, וישלם מביתו. ואמאי? והא שוגג הוא! ומאן דמוקי לה כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי – ניחא, דלקמן קניס רבי מאיר שוגג אטו מזיד. אבל למאן דמוקי אפילו כרבנן, ובנגע בהו שרץ – קשה, לרבי יוחנן אמאי חייב? ומיהו, לחזקיה אתי שפיר, דלא שייך למיפטריה כדי שיודיעו. ותירץ: דהתם פשע, דמה היה לו לטמאותה כדי להחזיק דבריו! והוי כמו מזיד דהכא. ואם תאמר: בטיהר את הטמא שעיברו עם פירותיו, לפטור לחזקיה כדי שיודיעו? ויש לומר: דאין רגילות שיחזור מהוראתו אלא על ידי אחרים, הלכך לא חיישינן. **ותני** עלה מפני תיקון העולם – ברוב ספרים גרסינן במתניתין: הכהנים שפיגלו במקדש, שוגגין – פטורין, מזידין – חייבין. ופריך משום דמשמע ליה ד"מפני תיקון העולם" דקתני בברייתא – קאי א"מזידין חייבין", דקתני לבסוף. והכי איתא בתוספתא [פרק שלישי]: בראשונה היו אומרים: המטמא והמנסך, חזרו לומר: אף המדמע, בשוגג – פטור, מזיד – חייב, מפני תיקון העולם. הכהנים שפגלו במקדש שוגגין – פטורין, מזידין – חייבין, מפני תקון העולם. וקשה: דמרישא דהמטמא והמדמע והמנסך דקיימי בהו הוה ליה למיפרך! לכך נראה דלא גרסינן במתני' "שוגגין פטורין". ובריתא דהכא – לאו היינו דתוספתא דהתם שהבאתי. ו"מפני תיקון העולם" אדיוקא קאי. וכהאי גוונא משני לקמן (נה,ב) א"חטאת גזולה שלא נודעה לרבים". **העושה** מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת – מ"עובד" דומיא ד"עבד" דרשינן, דעלה עליה זכר פסולה אף על גב דממילא, כיון דניחא להו לבעלים. והוא הדין דכי עביד חבירו בידים וניחא ליה לאותו שעושה, דמיתרבי נמי מ"עובד" מכל מקום.

בדיני אדם נמי ליחייב – ואם תאמר: והרי צורם אוזן פרחו של חבירו דפטור, כדאמר בפרק שני דזבחים (כה,ב) וב"הגוזל קמא" (בבא קמא צח,א), משום דכולהו שוורין לאו לגבי מזבח קיימי. ופריך התם, מהך ד"העושה מלאכה" – משמע דוקא מלאכה דלא מינבר הזיקא! ומשני: דנקט מלאכה לרבותא, דאף על גב דלא מינבר – מיחייב בדיני שמים. ונראה דהאי דסתם שוורים לאו לגבי מזבח קיימי – לא עביד ליה אלא כהיזק שאינו ניכר.

1 הַיֵּינוּ מְדַמֵּעַ. - וְאִידָךְ? קְנָסָא הוּא, וּמִקְּנָסָא לָא
2 יָלְפִינַן. וְלִמַאן דְּיָלִיף קְנָסָא מִקְּנָסָא, כָּל הָנֵי לָמָּה לִי?
3 צְרִיכָא, דְּאִי תָּנָא מְטַמֵּא, אִי תְּרוּמָה - הָוָה אָמִינָא
4 מִשּׁוּם דְּקָא מַפְסִיד לָהּ לְגַמְרֵי, וְאִי מְטַמֵּא חוּלִּין -
5 מִשּׁוּם דְּאָסוּר לְגָרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,
6 אֲבָל מְדַמֵּעַ אִימָא לָא; וְאִי אַשְׁמַעִינַן מְדַמֵּעַ, מִשּׁוּם
7 דְּשָׁכִיחַ, אֲבָל מְטַמֵּא דְּלָא שָׁכִיחַ - אִימָא לָא; וְאִי
8 אַשְׁמַעִינַן מְטַמֵּא וּמְדַמֵּעַ, מִשּׁוּם דְּלָא קִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה
9 מִינַּיהּ, אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינַּיהּ - אֵימָא
10 לָא, קָא מַשְׁמַע לָן כִּדְרַבִּי יִרְמְיָה. וּלְהָא דְּתָנֵי אֲבוּהּ
11 דְּרַבִּי אַבִּין: בְּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים הַמְטַמֵּא וְהַמְנַסֵּךְ,
12 חָזְרוּ לוֹמַר אַף הַמְדַמֵּעַ, כָּל הָנֵי לָמָּה לִי? - צְרִיכָא,
13 דְּאִי אַשְׁמַעִינַן מְטַמֵּא, מִשּׁוּם דְּלָא קִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה
14 מִינַּיהּ, אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינַּיהּ - אֵימָא
15 לָא; וְאִי אַשְׁמַעִינַן מְנַסֵּךְ, מִשּׁוּם דְּקָא מַפְסִיד לֵיהּ
16 לְגַמְרֵי, אֲבָל מְטַמֵּא דְּלָא מַפְסִיד לֵיהּ לְגַמְרֵי - אֵימָא
17 לָא; וְאִי אַשְׁמַעִינַן הָנֵי תַּרְתֵּי, מִשּׁוּם דְּהֶפְסֵד מְרוּבֶּה,
18 אֲבָל מְדַמֵּעַ דְּהֶפְסֵד מוּעָט - אֵימָא לָא, צְרִיכָא. אָמַר
19 חִזְקִיָּה: דְּבַר תּוֹרָה אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד - חַיָּיב;
20 מַאי טַעְמָא? הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, וּמַה טַּעַם
21 אָמְרוּ בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר? כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעוּ. - אִי הָכִי, אֲפִילּוּ
22 בְּמֵזִיד נַמִּי! - הָשְׁתָּא לְאוֹזוּקֵי קָא מְכַוֵּין, אוֹדוּעֵי לָא
23 מוֹדַע לֵיהּ? וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: דְּבַר תּוֹרָה אֶחָד שׁוֹגֵג
24 וְאֶחָד מֵזִיד - פָּטוּר; מַאי טַעְמָא? הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר
25 לָא שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ בְּמֵזִיד חַיָּיב? שֶׁלֹּא
26 יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וּמְטַמֵּא טָהֳרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ,
27 וְאוֹמֵר פָּטוּר אֲנִי. תְּנַן: הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ מְזִידִים
28 - חַיָּיבִין, וְתָנֵי עֲלָהּ: מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם; וְאִי אָמַרְתְּ
29 הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, הַאי שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי
30 תִּיקּוּן הָעוֹלָם מִיבָּעֵי לֵיהּ! - הָכִי נַמִּי קָאָמַר: מְזִידִין
31 - חַיָּיבִין; הָא שׁוֹגְגִין - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם.
32 מְתִיב רַבִּי אֶלְעָזָר: הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּמֵי חַטָּאת וּבְפָרַת
33 חַטָּאת - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם; וְאִי
34 אָמַרְתְּ הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי
35 לְחַיֵּיב! הוּא מוֹתִיב לָהּ, וְהוּא מְפָרֵק לָהּ: פָּרָה -
36 שֶׁהִכְנִיסָהּ לְרִבְקָה עַל מְנָת שֶׁתִּינַק וְתָדוּשׁ, מִי חַטָּאת
37 - שֶׁשָּׁקַל בָּהֶן מִשְׁקָלוֹת. - וְהָאָמַר רָבָא: מִי חַטָּאת

ששקל

הא דאסח דעתיה – ר"מלאכה" דנקט – משום פרה. אי נמי: אף על פי שפשע להיסח דעתו מחמת מלאכה אפילו הכי פטור מדיני אדם. **גזלן** הוא וממון מעליא בעי לשלומי – תימה: דהיכי מדמי הכא דממילא למטמא בידים? דנהי דמטמא בידים חייב, היכא דנטמאת מאליה – אומר לו "הרי שלך לפניך". דהא המכחיש בהמת חבירו באבנים או במלאכה – חייב, ובהכחשה ממילא או פירות שהרקיבו מקצתם – אומר לו "הרי שלך לפניך", הואיל ועדיין הם בעין, ולא קנאם בשינוי! ויש לומר: דכיון דהיזק שאינו ניכר שמיה היזק – אם כן חשיב ליה כאילו הוא ניכר, ואם כן אין לך שינוי גדול מזה, וקנאם הגזלן בשינוי, וצריך לשלם בממון מעליא, ושמין כעין שגזל, ולא מצי אמר ליה "הרי שלך לפניך". ואם תאמר: ב"הגוזל קמא" (בבא קמא צח,ב) דבעי לאוקמי דקר משנה ד"גזל מטבע ונפסל" כרבי יעקב, דאמר: החזירו שומר אחר שנגמר דינו – מוחזר. ודחי רבה: דכולי עלמא אמרינן באיסורי הנאה "הרי שלך לפניך", דאם כן לפלגו בחמץ בפסח. אלא הכא – ב"גומרין דינו של שור שלא בפניו" קמיפלגי, רבנן סברי: אין גומרין דינו של שור אלא בפניו, דאמר ליה: אי איתיתיה ניהלי – הוה מעריקנא ליה לאגמא, השתא אתפסתיה לתוראי ביד מאן דלא מצינא לאישתעויי דינא בהדייהו. משמע דחייב משום דאתפסיה בידים. וכן פירש בקונטרס בסוף פרק "ארבעה וחמשה" (שם מה,א). והשתא, אי חשיב ליה היזק שאינו ניכר – אפילו אתפסיה בידים פטור, כדמוכח הכא. ואי חשיב היזק ניכר – אפילו תפסוהו בית דין מאליהן, ולא אתפסיה בידים – למה יפטר? וכי לא היה לו לשומרו שלא יבא לידי כך? ועוד: אם כשתפסוהו מאליהן פטור – גם כי מתפיסו בידים יהא פטור, דסוף סוף אפילו לא היה מתפיסו – היו תופסים אותו מאיליהם, ולא הפסידו הבעלים כלום בתפיסתו! ונראה ד"אתפסתיה לתוראי" – אפילו לא אתפסיה בידים, אלא כלומר: אתפסתיך גרמה להתפיס, שלא שמרתו מתפיסת בית דין. ולרבנן, כיון דאין גומרין דינו של שור אלא בפניו – מה שנופל ביד בית דין חשיב היזק ניכר, לפי שהיזק ניכר זה בא בפשיעת שומר – חייב, ואינו יכול לומר "הרי שלך לפניך". אבל לרבי יעקב – לא חשיב מה שנופל ליד בית דין היזק ניכר, כיון דאין נפסל על ידי שנפל בידיהם, דאפילו לא נפל בידם – היו גומרין דינו שלא בפניו. וכיון דחשיב היזק שאינו ניכר – יכול לומר לו: הרי שלך לפניך, כמו בחמץ שעבר עליו הפסח.

תיובתא – אף על גב דמייתי אחרי כן תנאי, קאמר "תיובתא", משום דכן הלכה דלא שמיה היזק. **המכשל** בשבת בשוגג יאכל – פירוש: אפילו הוא עצמו, ואפילו בו ביום. דמהכא מוכיח דלא קניס שוגג אטו מזיד. וכן משמע ברש"ירה" (שבת לח,א) גבי בעו מיניה מרבי חייא בר אבא: שכח קדרה על גבי ירה בשבת ובישלה במזיד – לא יאכל, פירוש: בו ביום, בין הוא בין אחרים. ובמוצאי שבת – שרי אפילו לדידיה. וכן נמי שוגג דרבי יהודה, דהא מתניתין בפרק קמא דחולין היא (יד,א) דתנן: השוחט בשבת וביום הכפורים, אף על פי שמתחייב בנפשו – שחיטתו כשירה. ומוקי לה כרבי יהודה. ופריך: ונוקמה במזיד וכרבי מאיר כו', וקתני שבת דומיא דיום הכפורים, דאסור בו ביום בין לו בין לאחרים, ותני נמי: ושחיטתו כשרה – לא שנא לו לא שנא לאחרים, כדאמרינן התם על רבי יוחנן הסנדלר. ובמזיד קאמר רבי יהודה: לא יאכל עולמית – היינו הוא, אבל אחרים – יאכלו במוצאי שבת, דאי "בין הוא בין אחרים" קאמר, כרבי יוחנן הסנדלר – אם כן ב"מרובה" (בבא קמא עא,א) ובפרק "אלו נערות" (כתובות לד,א) דפטרי רבנן טבח בשבת מתשלומי ארבעה וחמשה, ומפרש דסברי לה כרבי יוחנן הסנדלר, דאמר: מעשה שבת אסורין, והויא שחיטה שאינה ראויה – אמאי מוקי לה כרבי יוחנן הסנדלר טפי מרבי יהודה? דלדידיה נמי מעשה שבת אסורים! ועוד: דבעי מאי טעמא דרבי יוחנן הסנדלר, ולא בעי מאי טעמא דרבי יהודה. כללא דמילתא: מזיד דרבי מאיר – שוגג דרבי יהודה, מזיד דרבי יהודה – שוגג דרבי יוחנן הסנדלר. **בדאוריתא** קניס – ואם תאמר: והא מתניתין רבי יהודה היא, וקתני: כהנים שפגלו במקדש שוגגין פטורין! ויש לומר: דאי קנסינן להו שוגגין – ממנעו ולא עבדי.

שֶׁשָּׁקַל בָּהֶן מִשְׁקָלוֹת - כִּשְׁרָה! - לָא קַשְׁיָא: הָא בְּגוּפָן, הָא בְּכֶנֶגְדָּן. - בְּגוּפָן - מַעֲשֶׂה קָא עָבֵיד בְּהוּ, וְאִי הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי לְחַיֵּיב! אֶלָּא, אִידִי וְאִידִי בְּכֶנֶגְדָּן, וְלָא קַשְׁיָא: הָא דְּאַסַּח דַּעְתֵּיהּ, הָא דְּלָא אַסַּח דַּעְתֵּיהּ. מְתִיב רַב פַּפָּא: גָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל, תְּרוּמָה - וְנִטְמֵאת, חָמֵץ - וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, אוֹמֵר לוֹ "הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ"; וְאִי אָמְרַתְּ הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, הַאי גַּזְלָן הוּא, מְמוֹנָא מַעֲלֵיא בְּעֵי שַׁלּוּמֵי! תִּיוּבְתָּא. לֵימָא כְּתַנָּאֵי: הַמְטַמֵּא, וְהַמְדַמֵּע, וְהַמְנַסֵּךְ, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד - חַיָּיב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּשׁוֹגֵג - פָּטוּר, בְּמֵזִיד - חַיָּיב; מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, וּמָר סָבַר: לָא שְׁמֵיהּ הֵיזֵק! אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: דְּכוּלֵּי עָלְמָא - הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר לָא שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, וְהָכָא בְּקָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד קָא מִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: קָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד, וּמָר סָבַר: לָא קָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד. וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וְרָמֵי דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה; דְּתַנְיָא: הַמְכַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית; רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר: בְּשׁוֹגֵג - יֶאֱכֹל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לַאֲחֵרִים וְלֹא לוֹ, בְּמֵזִיד - לֹא יֶאֱכֹל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים; קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, קַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה! - דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר לָא קַשְׁיָא, כִּי קָנֵים - בְּדַרְבָּנָן, בְּדָאוֹרַיְיתָא - לָא קָנֵים. - וְהָא מְנַסֵּךְ דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, וְקָא קָנֵים! - מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה קָנֵים לֵיהּ. דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קַשְׁיָא, כִּי לָא קָנֵים - בְּדַרְבָּנָן, בְּדָאוֹרַיְיתָא - קָנֵים. - וְהָא מְנַסֵּךְ דְּאוֹרַיְיתָא, וְלָא קָנֵים! - מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה מִיבְּדַל בְּדִילִי מִינֵיהּ. וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר בְּדָאוֹרַיְיתָא; דְּתַנְיָא: הַנּוֹטֵעַ בְּשַׁבָּת, בְּשׁוֹגֵג - יְקַיֵּים, בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר, וּבַשְּׁבִיעִית, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּשְּׁבִיעִית, בְּשׁוֹגֵג - יְקַיֵּים, בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר, וּבְשַׁבָּת, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר? וּלְטַעֲמִיךָ, תִּקְשֶׁה לְךָ הֵיא גּוּפָהּ, מִכְּדֵי הָא דְּאוֹרַיְיתָא וְהָא דְּאוֹרַיְיתָא, מַאי שְׁנָא שַׁבָּת וּמַאי שְׁנָא שְׁבִיעִית? אֶלָּא הָתָם כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא: אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר: בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג - יְקַיֵּים, בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר, וּבַשְּׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר? מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין לַשְּׁבִיעִית,

ואין

ששקל בהן משקלות — שהיו תלויות בכף מאזנים, והיה יודע משקלם ונתן בשר לשקלו בכף שניה. דלא עבד בהן מעשה בידיו, אלא במחשבה מיפסל. **דרבא בכנגדן** — כדפרישית. ומתניתא דמשמע פסולות — ששקל בגופן, כדרך הטבחים לשקול בשר במים. שיש להם כלי שיש בו שנתות, ונותנים מים בראשונה, ונותנים בשר במים עד שהמים עולים לרושם השני וכוונהו כבר שבמשקל ליטרא או שתי ליטראות המים עולים ומגיעין לאותו הרושם. **מתניתין דאסח דעתיה** — משמירתן, על ידי המשקל ששקל בהם ונפסלו בהיסח הדעת. ד"למשמרת למי נדה" כתיב, שצריכה שימור תמיד, ומיהו, בדיני אדם לא מיחייב — דגרמא בעלמא הוא. והא דרבא — בדלא אסח. **ונפסל** — שפסלתו מלכות. **נטמאת** — מאליה. **הרי שלך לפניך** — ובלבד שישלם לו אותו עצמו, וקרינא בה "והשיב את הגזלה אשר גזל" (ויקרא ה) שהרי לא נשתנה. **ואי שמיה היזק** — מכדי מיגזל גזלה מדמשכיה, וקם ליה ברשותיה, וכי קמשלם ליה — דבר הניזק משלם ליה, ולא כמה שגזל. **רבי מאיר סבר שמיה היזק** — הלכך, אף בשוגג חייב, דאתרבי (בבא קמא כו,ב) מ"פצע תחת פצע". **לא שמיה היזק** — ובמזיד הוא דמחייב, משום קנסא. **רבי מאיר קנים שוגג אטו מזיד** — ואף על גב דמזיד גופיה קנסא הוא. **בשוגג יאכל** — הוא עצמו, ואף בשבת. **בשוגג יאכל** — הוא עצמו. **למוצאי שבת** — לאחר שהמתין בכדי שיעשו. אבל בשבת — לא, דקניס שוגג אטו מזיד. בדרבי יוחנן הסנדלר גרס יאבל, דרבי יוחנן סבר מעשה שבת אסורין באכילה, ויליף לה מקראי בבבא קמא (עא,א) ובכתובות (לד,א). **מטמא ומדמע** — איסורא דרבנן הוא, כיון דלא שמיה היזק — אין כאן איסורא דאורייתא, ודברי סופרים צריכין חיזוק, הלכך קניס אף השוגג. אבל בישול בשבת — איסורא דאורייתא הוא, ולא שביח דעבדי עלה, הלכך לא קניס. **משום חומרא דעבודה זרה** — להרחיקו מן האיסור — קניס, ועבד ליה חיזוק. **רבי יהודה** — באיסור דאורייתא, משום דעבד איסור חמור — קניס, להרחיקו, אבל בדרבנן, דקיל — לא קניס את השוגג. **משום חומרא דעבודה זרה בדילי מיניה** — ולא צריך למיקנסיה. **ורמי** — דאורייתא אדאורייתא. הכא תני בשבת דאורייתא דלא קניס, וגבי שביעית קתני: בין בשוגג בין במזיד — יעקר. והוא הדין נמי דלרבי יהודה קשיא, אלא משום דתנא קמא רבי מאיר הוא, נקט ליה. ומסקנא אליבא דתרווייהו מתרצינן לה. **מונין ישראל לשביעית** — ישראל מונין שנות נטיעותיהן לשביעית, לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי, כשיוצא מאיסור ערלה ומחללין אותו ברביעית — הרואה מונה השנים למפרע, ויודע שנטעה בשביעית, ואתי למשרי נטיעה בשביעית.

ואין

שֶׁשָּׁקַל בָּהֶן מִשְׁקָלוֹת כְּשֵׁרָה, לפי שאין זה נחשב שעשה בהם מלאכה, ולדבריך מוכח מהברייתא שגם באופן זה נפסלו המים, שהרי הוצרכה הברייתא להשמיענו שאינו חייב לשלם. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא מהברייתא על רבא, משום שיש לומר, הָא – הברייתא מדברת כששקל בְּגוּפָן של המים, כגון שהיו המים מונחים בכלי שיש בו סימני מדה, והניח חתיכת בשר בתוך המים ועל ידי שהוא רואה כמה עלו המים בכלי יודע את מדת הבשר, ובאופן זה נפסלו המים, וְהָא – דברי רבא שאמר שלא נפסלו, בְּכִבְנֻגְדָן – כששקל דבר כנגדן בכף מאזנים, ודבר זה אינו נחשב למלאכה. מקשה הגמרא, אם הברייתא מדברת כששקל בְּגוּפָן, אם כן מַעֲשֶׂה קָא עָבִיד בְּהוּ – הרי עשה את מעשה ההיזק בידים בגוף המים, וְאִי הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, בְּרִינֵי אָדָם נַמִּי לְחַיֵּב. מתרצת הגמרא, אֶלָּא אִידֵי וְאִידֵי – בין הברייתא ובין דברי רבא נאמרו בְּשׁשקל כְּנֶגְדָּן, וְלֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא מדברת בְּדַאֲסַח דַּעְתֵּיהּ – שהסיח דעתו משמירתם בשעת השקילה, ומי חטאת נפסלים בהיסח הדעת, הָא – דברי רבא נאמרו באופן דְּלֹא אַסַּח דַּעְתֵּיהּ, ולכן לא נפסלו.

רב פפא מוכיח ממשנה במסכת בבא קמא כרבי יוחנן: מָתִיב רַב פַּפָּא, שנינו במשנה (צו:) גָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל – לאחר זמן פסל המלך צורת מטבע זו, וכן אם גזל תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת, או שגזל חָמֵץ וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, אוֹמֵר לוֹ הגזלן לבעלים, חֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, ומחזיר לו החפץ כמות שהוא כיון שאין ההיזק ניכר. וְאִי אָמְרַתְּ הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק איך פוטר עצמו בהחזרת החפץ, הרי הַאי גַּזְלָן הוּא, ומשעת הגזילה נתחייב בהשבת החפץ, וכיון שהוזק החפץ ואינו שוה כבתחילה שוב אינו יכול לצאת ידי חובת השבה בהחזרת החפץ, אלא מָמוֹנָא מְעַלְיָא בָּעֵי שַׁלּוּמֵי – ממון כפי מה שהיה שוה החפץ בשעת הגזילה הוא צריך לשלם, ומכיון ששנינו שיכול הגזלן לפטור עצמו בהחזרת החפץ האסור, מוכח שהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק. אומרת הגמרא, תִּיוּבְתָּא – אכן ממשנה זו יש להשיב על דברי חזקיה ונדחו דבריו.

הגמרא מבררת האם דין היזק שאינו ניכר תלוי במחלוקת תנאים: לִימָא כְּתַנָּאֵי – האם נאמר שדין היזק שאינו ניכר נחלקו בו תנאים בברייתא שלפנינו, ששנינו בברייתא, הַמְּטַמֵּא וְהַמְדַמֵּעַ וְהַמְנַסֵּךְ, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד חַיָּיב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר בְּמֵזִיד חַיָּיב. מבררת הגמרא, מַאי לָאו [–האם לא] בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – בדבר זה נחלקו, דְּמַר – רבי מאיר סָבַר הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, ולכן הוא מחייב בין במזיד בין בשוגג, וּמַר – רבי יהודה סָבַר היזק שאינו ניכר לֹא שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, ולכן בשוגג פטור ובמזיד חייב מתקנת חכמים שקנסוהו, כדי שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני.

רב נחמן בר יצחק דוחה הסבר זה ותולה את מחלוקתם בדבר אחר: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, דְּכוּלֵּי עָלְמָא – בין רבי מאיר ובין רבי יהודה סוברים שֶׁהֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר לֹא שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, ומן הדין היה צריך להיות פטור אפילו במזיד אלא שחכמים חייבוהו כדי שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו, וְהָכָא בְּקָנְסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מֵזִיד קָא מִיפַּלְגִי, דְּמַר – רבי מאיר סָבַר, קָנְסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מֵזִיד – חכמים חייבו את השוגג אגב המזיד, ואף שגם המזיד אינו חייב אלא מתקנת חכמים, חייבו חכמים גם את השוגג לפי שאם יפטרוהו בשוגג יבוא לעשות כן במזיד ויאמר שוגג הייתי. וּמַר – רבי יהודה סָבַר, לֹא קָנְסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מֵזִיד, ורק במזיד חייבוהו חכמים כדי שלא יטמא טהרותיו של חבירו ויפטר.

הגמרא מקשה מברייתא ששנינו בה להיפך בדעת רבי מאיר ורבי יהודה לגבי קנסו שוגג אטו מזיד: וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וְרָמֵי דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה – סתירה בדברי כל אחד מהם, דְּתַנְיָא, הַמְכַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, אם עשה כן בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל – רשאי הוא לאכול את התבשיל אפילו בו ביום, אבל אם בישל בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל – אינו רשאי לאוכלו בו ביום לא הוא ולא אחרים, אבל במוצאי שבת אף הוא עצמו רשאי לאוכלו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל אפילו הוא עצמו לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וכל שכן שאחרים מותרים לאוכלו במוצאי שבת, אבל בו ביום התבשיל אסור בין לו ובין לאחרים, ואם בישל בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל הוא עצמו את התבשיל עוֹלָמִית – לעולם, אבל אחרים רשאים לאוכלו במוצאי שבת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לַאֲחֵרִים וְלֹא לוֹ, ואם בישל בְּמֵזִיד לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים. הרי מבואר בברייתא זו שרבי מאיר לא קנס שוגג אטו מזיד ורבי יהודה קנס, ומעתה לפי מה שפירשנו שמחלוקתם במטמא מדמע ומנסך היא אם קנסו שוגג אטו מזיד, אם כן קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וקַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה, שהרי בברייתא מבואר להיפך, שרבי מאיר קנס וחייב אפילו בשוגג, ורבי יהודה לא קנסם אם הזיקו בשוגג.

הגמרא מתרצת בתחילה את דברי רבי מאיר: דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר לֹא קַשְׁיָא, כִּי קָנֵים – מה שקנס רבי מאיר, זהו דווקא בְּרַרְבָּנָן – במטמא מדמע ומנסך שאיסורם מדרבנן, שהרי מדאורייתא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, ודברי סופרים צריכים חיזוק יותר מדברי תורה כדי שלא יבואו לזלזל בהם, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא – במבשל בשבת שאיסורו מדאורייתא לֹא קָנֵים רבי מאיר. הגמרא מקשה על תירוץ זה, וְהָא מְנַסֵּךְ איסור דְּאוֹרַיְיתָא הוּא וְקָא קָנֵים רבי מאיר. מתרצת הגמרא, מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים קָנֵים לֵיהּ – מפני חומר איסור עבודת כוכבים קנס אפילו בדאורייתא, כדי להרחיק מאיסור זה.

הגמרא מתרצת את דברי רבי יהודה: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, כִּי לֹא קָנֵים רבי יהודה את השוגג, זהו דווקא בְּרַרְבָּנָן – מטמא מדמע ומנסך, לפי שאין איסור דרבנן חמור כל כך, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא קָנֵים אפילו בשוגג, כדי להרחיק מאיסור דאורייתא. הגמרא מקשה על חילוק זה, וְהָא מְנַסֵּךְ שאיסור דְּאוֹרַיְיתָא הוא, וְלֹא קָנֵים רבי יהודה לחייבו בשוגג. מתרצת הגמרא, מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִיבְּדַל בְּדִילֵי מִינֵיהּ – משום חומר איסור עבודת כוכבים בני אדם מתרחקים מכך ואין צורך לקנסו.

הגמרא מקשה מברייתא בה קנס רבי מאיר בשוגג אף באיסור דאורייתא: וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר בְּדְאוֹרַיְיתָא – לגבי איסור דאורייתא, דְּתַנְיָא, הַנּוֹטֵעַ בְּשַׁבָּת, אם נטע בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים – רשאי לקיים את הנטיעה, ואם נטע בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וְהנוטע בַּשְּׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּשְּׁבִיעִית בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וּבְשַׁבָּת בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר. והרי נטיעה בשביעית היא איסור דאורייתא וקנס רבי מאיר בשוגג, וזה סותר לדבריו שלא קנס לגבי שבת.

כדי ליישב, הגמרא מוכיחה מגוף הברייתא שדברי רבי מאיר לגבי שביעית נאמרו מטעם אחר: וּלְמַעְמֵיךָ – לפי סברתך שטעמו של רבי מאיר [שאמר שבשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור] הוא משום שקנס שוגג אטו מזיד, אם כן תִּקְשֶׁה לָךְ הֵיא גּוּפָהּ – הברייתא עצמה, מִכְּדֵי – הרי, הָא דְּאוֹרַיְיתָא וְהָא דְּאוֹרַיְיתָא, מַאי שְׁנָא שַׁבָּת וּמַאי שְׁנָא שְׁבִיעִית – מאחר שאיסור נטיעה בין בשבת ובין בשביעית הוא מן התורה, מה החילוק בין שבת לשביעית שבשביעית אמר שגם בשוגג יעקור, ובשבת אמר שבשוגג קיים, אֶלָּא מוכח שהֲתָם כִּדְקָתָנֵי טַעֲמָא – שם הטעם הוא כמו שמפורש בהמשך הברייתא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וּבַשְּׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין שנות נטיעותיהן לִשְׁבִיעִית, לפי שיש צורך למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי, ומונין מספר השנים לפי שנות השביעית, ואם נתיר לו לקיים את האילן, כשיבואו למנות שנות נטיעה זו ידעו שניטעה בשביעית ויאמרו שמותר לנטוע בשביעית,

וְאֵין מוֹנִין יְמֵי נְטִיעוּת **לַשַּׁבָּתוֹת**, שאין שום צורך לדעת באיזה יום בשבת ניטע האילן, וגם אם יקיים את האילן לא יזכר הדבר שניטע בשבת ולכן אין טעם לקונסו.

הברייתא מביאה טעם נוסף שאמר רבי מאיר לחלק בין שבת לשביעית: **דָּבָר אַחֵר, נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַשְּׁבִיעִית**, שאיסור שביעית קל בעיניהם, ועל כן יש לקונסו גם בשוגג כדי שלא יבואו לזלזל באיסור זה, **וְלֹא נֶחְשְׁדוּ עַל הַשַּׁבָּתוֹת**, שהשבת חמורה עליהם ואין חשש שמא יבואו לזלזל בה, ולא הוצרכו לקונסו. שואלת הגמרא, **מַאי דָּבָר אַחֵר** – לשם מה הוצרך רבי מאיר להוסיף טעם זה. משיבה הגמרא, **הָכִי קָאָמַר** – כך נתכוין רבי מאיר לומר, **וְכִי תֵּימָא** – אם תאמר שאין לחלק בין שביעית לשבת, שהרי **שַׁבָּת נַמִּי** יש לחשוש שידעו לאחר זמן שאילן זה ניטע בשבת, שהרי לפעמים יש צורך למנות גם ימים לנטיעות כדי לדעת אם עברו על האילן שלושים יום לפני ראש השנה, **וּזְיַמְּנִין דְּמִיקְּלַע יוֹם שְׁלֹשִׁים בְּשַׁבָּת** – לפעמים יזדמן שיום השלושים שלפני ראש השנה חל בשבת, **דְּאִי נָטַע הַהוּא יוֹמָא הוּא דְּסָלְקָא לֵיהּ שַׁתָּא, וְאִי לֹא לֹא סָלְקָא לֵיהּ שַׁתָּא** – באופן זה רק אם נטע את האילן באותו יום השבת עלתה לאילן זה שנה לחשבון שני ערלה, ואם נטעו לאחר שבת לא עלתה לו שנה זו, וכשימנו לאילן זה את שנת הנטיעה לחשבון שנות ערלה ידעו שניטע בשבת ולכן נקנוס גם בשבת, **תָּא שְׁמַע דָּבָר אַחֵר** – בא ושמע חילוק אחר, **נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַשְּׁבִיעִית**, וכיון שהדבר נזכר שהאילן ניטע בשביעית יש לחוש שמא יבואו להקל באיסור שביעית, **וְלֹא נֶחְשְׁדוּ עַל הַשַּׁבָּתוֹת**, ואף אם יזכר שאילן זה ניטע בשבת לא יבואו להקל בה.

הגמרא מוסיפה ומיישבת גם את מה שקשה על דברי רבי יהודה בברייתא: **דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא**, מדוע לא קנס את הנוטע בשביעית בשוגג אף שקנס את המחלל שבת בשוגג, כי **בְּאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה חֲמִירָא לֵהּ שְׁבִיעִית** – במקומו של רבי יהודה היתה שביעית חמורה עליהם, ולא היה צריך לחשוש שמא יבואו להקל בה. ומביאה הגמרא מעשה המוכיח זאת, **דַּהֲהוּא דְּאָמַר לֵיהּ לַחֲבִירוֹ דַּיֵּיר בַּר דַּיְרָתָא** – היה אחד שביזה את חבירו וקרא לו 'גר בן גיורת', **אָמַר לֵיהּ** – השיב לעומתו, **אֲנָא לֹא אָכְלִי פֵּרֵי דְּשְׁבִיעִית כְּוָותָךְ** – לא אכלתי פירות שביעית כמותך. הרי שהיתה השביעית חמורה עליהם ביותר.

הגמרא מביאה ברייתא שממנה מוכח שרבי מאיר לא קנס שוגג אטו מזיד בדרבנן: **תָּא שְׁמַע**, זר **שֶׁאָכַל תְּרוּמָה** בשוגג, אפילו שהיתה **טְמֵאָה, מְשַׁלֵּם** לכהן פירות **חוּלִּין טְהוֹרִין**, עבר **וּשִׁילֵּם חוּלִּין טְמֵאִים מַהוּ, אָמַר סוּמְכוֹס מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר**, אם שילם אותם **בְּשׁוֹגֵג** – שלא ידע שהם טמאים, **תַּשְׁלוּמֵיהוּ תַּשְׁלוּמִין** והם נעשים תרומה טמאה ונפטר בזה, אבל אם עשה כן **בְּמֵזִיד** – שידע שהם חולין טמאים, **אֵין תַּשְׁלוּמֵיהוּ תַּשְׁלוּמִין** ועליו לחזור ולשלם חולין טהורים. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** – בין בשוגג ובין במזיד **תַּשְׁלוּמֵיהוּ תַּשְׁלוּמִין** וחל על הפירות שם תרומה והם שייבים לכהן, **וּבנוסף לזה קנסוהו חכמים וְאמרו שחוֹזֵר וּמְשַׁלֵּם חוּלִּין טְהוֹרִים.**

הגמרא מבררת ומתקנת את גירסת הברייתא: **וְהַוֵּינָן בָּהּ** – והקשינו בדברי הברייתא **בְּמֵזִיד אַמַּאי** קנסוהו חכמים ואמרו **אֵין תַּשְׁלוּמֵיהוּ תַּשְׁלוּמִין**, והרי לא החזיר תשלומין גרועים, אדרבה **תְּבוּאָה עֲלָיו בְּרָכָה, דְּאָכִיל מִינֵּיהּ מִידֵּי דְּלֵא חָזֵי לֵיהּ כִּימֵי טוּמְאָתוֹ, וְקָא מְשַׁלֵּם לֵיהּ מִידֵּי דְּחָזֵי לֵיהּ כִּימֵי טוּמְאָתוֹ** – שהרי אכל מהכהן תרומה טמאה שאסורה באכילה אפילו כשהוא טמא, ושילם לו חולין טמאים שהם מותרים באכילה בימי טומאתו, **וְאָמַר רָבָא, וְאָמְרֵי לָהּ כְּדֵי** – ויש שאמרו תירוץ זה בשם חכם ששמו כדי, **חַסּוּרֵי מְחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – נוסח הברייתא חסר, וכך יש לשנותה, **אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה, מְשַׁלֵּם כָּל דְּהוּ** – כל חולין שהם ואפילו טמאים, אבל אם **אָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה, מְשַׁלֵּם חוּלִּין טְהוֹרִים**. עבר **וּשִׁילֵּם חוּלִּין טְמֵאִין מַהוּ, סוּמְכוֹס אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר**, אם עשה כן **בְּשׁוֹגֵג תַּשְׁלוּמֵיהוּ תַּשְׁלוּמִין**, ונעשו התשלומין תרומה טמאה ויצא בזה ידי חובת תשלומין, ואם עשה כן **בְּמֵזִיד, אֵין תַּשְׁלוּמֵיהוּ תַּשְׁלוּמִין**, שקנסוהו חכמים על שמפסיד לכהן. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה** – בין בשוגג ובין במזיד **תַּשְׁלוּמֵיהוּ תַּשְׁלוּמִין** וחל על הפירות שם תרומה והם שייבים לכהן, ובנוסף לזה קנסוהו חכמים שאינו יוצא ידי חובתו בכך **וְחוֹזֵר וּמְשַׁלֵּם חוּלִּין טְהוֹרִין. וְאָמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא, הָכָא בְּקָנְסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מֵזִיד אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – רבי מאיר וחכמים לא נחלקו כאן אלא בדין השוגג, האם קנסוהו אטו מזיד (**דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר לֹא קָנְסוּ שׁוֹגֵג אָטוּ מֵזִיד וַחֲכָמִים אוֹמְרִים קָנְסוּ**). והרי האיסור לשלם תרומה טמאה אינו אלא מדרבנן, ובכל זאת לא קנס רבי מאיר שוגג אטו מזיד.

מתרצת הגמרא, **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי ענין זה דומה לענייננו, **הָתָם** – בענין תשלומי תרומה, **גַּבְרָא לִשְׁלוּמֵי קָא מִיכַּוֵּין** – אדם כשר הוא וכוונתו היתה לטובה ושגג מתוך שהיה מתעסק בתשלום חובו לתרומה, **אֲנַן נִיקּוּם וְלִיקְּנְסֵיהּ** – וכי אנו נקום וקונסו על ששגג ולא ידע שהפירות טמאים, אבל המטמא המדמע והמנסך קנסו אותם גם בשוגג שהרי לא באה להם השגגה על ידי עשיית דבר טוב.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת שממנה מוכח שאין קונסים שוגג אטו מזיד בדרבנן: **תָּא שְׁמַע** מהברייתא, **דָּם** קרבן **שֶׁנִּטְמָא** ונאסר להקריבו, ועבר הכהן **וְזָרְקוֹ** על גבי המזבח, אם זרקו **בְּשׁוֹגֵג, הוּרְצָה** – נתקבל הקרבן ברצון והותר הבשר באכילה, שהציץ מרצה על טומאת מקדש וקדשיו, ואם זרקו **בְּמֵזִיד, לֹא הוּרְצָה** – לא הוכשר הקרבן לענין שיהא בשרו מותר באכילה. והרי דם זה מדאורייתא מותר לזורקו לכתחילה, שהציץ מרצה, ומדרבנן הוא שאסור לזורקו, והתירה הברייתא את הבשר באכילה אם נזרק הדם בשוגג ולא קנסו שוגג אטו מזיד, וקשה מכאן למה שאמרנו שרבי מאיר קנס בדרבנן שוגג אטו מזיד. מתרצת הגמרא, **אָמַר לְךָ רַבִּי מֵאִיר, הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי ענין זה דומה לענייננו, **הָתָם** – בענין דם טמא שזרקו על המזבח, **גַּבְרָא לְכַפּוּרֵי קָא מְכַוֵּין** – אדם זה היתה כוונתו לטובה בזריקת הדם, שרצה לכפר בו על גבי המזבח, **אֲנַן נִיקּוּם וְנִקְּנְסֵיהּ** – וכי מן הראוי שאנו נקונסו על שגגתו, מה שאין כן המטמא המדמע והמנסך שלא היתה כוונתם לטובה קנסו אותם גם בשוגג.

הגמרא מקשה מסתם במסכת תרומות (פ"ב מ"ג) משנה שמוכח ממנה שאין קונסים בדרבנן שוגג אטו מזיד:

תָּא שְׁמַע, חַמְעַשֵּׂר בְּשַׁבָּת, ועבר על איסור דרבנן שאסרו להפריש תרומות ומעשרות בשבת, **בְּשׁוֹגֵג יֹאכַל בְּמֵזִיד לֹא יֹאכַל**, והרי מעשר בשבת איסור דרבנן הוא, וקשה מדוע לא קנס בו רבי מאיר שוגג אטו מזיד. מתרצת הגמרא, **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי ענין זה דומה לענייננו, **הָתָם** – בדין מעשר בשבת, **גַּבְרָא לְתַקּוּנֵי קָא מְכַוֵּין** – אדם זה מתכוין לתקן פירותיו וכוונתו לטובה, **אֲנַן לֵיקּוּם וְלִיקְּנְסֵיהּ** – וכי ראוי לנו לקונסו על שגגתו, מה שאין כן המטמא המדמע והמנסך שלא היתה כוונתם לטובה קנסו אותם גם בשוגג.

הגמרא מוסיפה ומקשה מסתם משנה (תרומות שם) שלא קנסו שוגג אטו מזיד בדרבנן: **תָּא שְׁמַע**, מסתם משנה (שם), **הַמַּטְבִּיל כֵּלִים בְּשַׁבָּת**, שזה איסור מדרבנן, אם עשה כן **בְּשׁוֹגֵג יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, בְּמֵזִיד לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן**, וקשה מדוע לא קנס רבי מאיר גם בשוגג שלא ישתמש בהן, והרי זה איסור דרבנן. מתרצת הגמרא, **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי ענין זה דומה לענייננו, **הָתָם** – לגבי טבילת כלים, **גַּבְרָא לְטַהוּרֵי מָאנֵי קָא מְכַוֵּין** – אדם זה כוונתו לטובה, לטהר כליו, **אֲנַן לֵיקּוּם וְלִיקְּנְסֵיהּ** – וכי אנו נקונסו על שגגתו, מה שאין כן המזיק את חבירו קנסודו גם בשוגג.

הגמרא מקשה על מה שאמרנו שרבי יהודה לא קנס שוגג אטו מזיד בדרבנן: **וְרָמֵי דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה כַּדְּרַבָּנָן** – קשה מדברי רבי יהודה על דברי רבי יהודה בדין קנסו שוגג אטו מזיד בדרבנן. **דְּתַנְיָא** לענין דברים שבמנין, כגון אגוזי פרך ורמוני באדן ושאר המנויים במשנה במסכת ערלה (פ"ג מ"ז), שאם הם ערלה ונתערב מהם בפירות היתר, אינם בטלים אפילו באלף מפני חשיבותם, וכל זה כשהם שלמים, אבל אם נתפצעו האגוזים האסורים ונפלו לתוך של היתר הרי אלו בטלים כשאר פירות.

ואין מונין — נטיעותיהן לשבתות. שאין מונין ימים לנטיעה אלא שנים, לפיכך אין הדבר ידוע לזמן מרובה שנטע בשבת. **מאי דבר אחר** — למה ליה לאתויי טעמא אחרינא. **הכי קאמר וכי תימא שבתות נמי** — זימנין דצריך למימני, דתניא: הנוטע ערב שביעית, שלשים יום לפני ראש השנה — עלתה לו שנה, לשני ערלה. דשלשים יום בשנה חשובין שנה, ומוותר לקיימן בשביעית. פחות משלשים יום לפני ראש השנה — לא עלתה לו שנה, ואסור לקיימן בשביעית. הלכך, זמנין דשבת זו שנטע זה הויא יום שלשים לפני ראש השנה, ומונין אותו שנה. ואי הוה בציר ההוא יומא — לא הוה סליק ליה שתא. ולאחר זמן כשאוכלין מן הפירות לסוף שתי שנים, ואומרים: למה הותרו פירות הללו לשתי שנים? ואומר להם: השלשים שלפני ראש השנה חשובין שנה, ומזכירים שנטע בשבת. וליקנסוה. **תא שמע דבר אחר נחשדו ישראל על שביעית** — ואיכא למיחש, מתוך שהדבר ניכר — אתי למישרי נטיעה בשביעית. **ולא נחשדו על שבתות** — ואפילו יזכר ויודע הדבר — לא אתי למישרי נטיעתא בשבת. **דיירא בר דיירתא** — גר בן גיורת. **תא שמע** — דרבי מאיר בדרבנן לא קניס שוגג. **אכל תרומה** — בשוגג, ואפילו טמאה. **משלם חולין טהורין** — ולקמן פריך: אמאי משלם טהורין? האוכל תרומה שוגג אינו משלם מעות אלא תבואה, ואינו משלם תרומה אלא חולין מתוקנין, ועל ידי תשלומין הן נעשין תרומה, שנאמר: "ונתן לכהן את הקדש" (ויקרא כב) — על ידי נתינתו נעשו קודש. אלמא: דבר הראוי לחול עליו שם תרומה בעינן, ולא מעות. אבל האוכלה מזיד — משלם מעות. **בשוגג** — אם בשוגג שילם, שלא היה יודע שהן טמאין. **תשלומי תשלומין** — ופטור באלו, והן נעשין תרומה טמאה, כמה שאכל. **במזיד אין תשלומי תשלומין** — ולקמיה פריך: אמאי? **אחד זה ואחד זה** — שוגג ומזיד. **תשלומי תשלומין** — והן נעשין תרומה, וממון כהן. ואם קידש בהן אשה — מקודשת. **וחוזר ומשלם חולין טהורים** — משום קנס, ואינן נעשין תרומה. **והוינן כה במזיד אמאי אין תשלומי תשלומין** — אמאי קנסת ליה אמזיד דהני תשלומין? הא לא הזיד בתשלומין גרועין? **דאכל מיניה** — תרומה טמאה דלא מצי למיכל בימי טומאה, דהאוכל תרומה בטומאת הגוף במיתה, ואפילו היא טמאה. **וקמשלם ליה** — חולין טמאים, דחזו ליה בימי טומאה. ואף על גב דסוף סוף הן נעשין תרומה, ולא חזו ליה. דהא טמאה היא — מיהו חולין טמאין מיכוין לשלומי, ולא ידע דהם נעשין תרומה. **משלם כל דהו** — כל שהוא חולין, בין טהורין בין טמאין. **בשוגג תשלומי תשלומין** — דהא אוכל תרומה שוגג לפי מדה משלם ולא לפי דמים. ואף על גב דהך טומאה גריעא מההיא דאכל תשלומין הן מדאורייתא ורבנן נמי לא קנסוהו הואיל ושגג בתשלומין. **במזיד** — שידע שטמאין הן. **אין תשלומי תשלומין** — דקנסוהו רבנן, שמתכוין להפסיד כהן. **ואמר רב אחא בריה דרב איקא** — ביבמות ב"האשה רבה" (צ,א) דמזיד נמי דקאמר רבי מאיר אין תשלומי תשלומין — להפטר לגמרי קאמר, כלומר: שצריך לחזור ולשלם חולין טהורין, כרבנן. ובשוגג הוא דפליג אדרבנן, דלרבי מאיר לא קנסו שוגג אטו מזיד, ורבנן קנסו. והא הכא איסורא דרבנן היא, דמדאורייתא תשלומין מעליא נינהו דלפי מדה משלם, וכי משלם טמאין אפילו במזיד — איסורא דרבנן הוא דעבד, ולא קניס רבי מאיר שוגגו לשלומי מיכוין — ואדם כשר הוא. **ואנן ניקום ונקנסיה** — על שגגתו? אבל מטמא ומדמע שוגג — אינו מתעסק בטובה. **בשוגג הורצה** — דהציץ מרצה, ומותר בשר באכילה. **במזיד לא הורצה** — מדרבנן, וקנסא הוא לאסור בשר באכילה, אבל בעלים נתכפרו. והך זריקת מזיד — איסורא דרבנן היא, דמדאורייתא זורק לכתחילה, דהציץ מרצה. **ואנן ניקום ונקנסיה** — על שגגתו? והוא הדין דמצי לשנויי: הא מני — רבי יהודה היא, דלא קניס בדרבנן. דהא לאו סתם משנה היא, אלא ברייתא היא במנחות ב"הקומץ רבה" (כה,א). מיהו, ניחא ליה לשנויי דאפילו תימא רבי מאיר היא. **המעשר בשבת** — איסור שבות דרבנן היא, כדתנן ב"משילין" (ביצה לו,א): אלו הן משום שבות של מצוה: אין מגביהין תרומות ומעשרות, דמיחזי במתקן. והך המעשר בשבת — סתם משנה היא, במסכת תרומות (פרק שני משנה ג). וכן המטביל כליו — מטביל נמי איסורא דרבנן היא, במסכת ביצה בפרק "יום טוב" (יח,א) מפני שנראה כמתקן כלי. וכל הני רמינן דרבי מאיר אדרבי מאיר, דקניס לעיל בדרבנן.

1 וְאֵין מוֹנִין לְשַׁבָּתוֹת. דָּבָר אַחֵר: נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל
2 הַשְּׁבִיעִית, וְלֹא נֶחְשְׁדוּ עַל הַשַּׁבָּתוֹת. מַאי "דָּבָר
3 אַחֵר"? הָכִי קָאָמַר: וְכִי תֵּימָא: שַׁבָּת נַמִּי זִימְנִין
4 דְּמִיקְלַע יוֹם שְׁלִשִׁים בְּשַׁבָּת, דְּאִי נָטַע הַהוּא יוֹמָא
5 - הוּא דְּסָלְקָא לֵיהּ שַׁתָּא, וְאִי לָא - לָא סָלְקָא
6 לֵיהּ שַׁתָּא, תָּא שְׁמַע: דָּבָר אַחֵר, נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל עַל
7 הַשְּׁבִיעִית, וְלֹא נֶחְשְׁדוּ עַל הַשַּׁבָּתוֹת. דְּרַבִּי יְהוּדָה
8 אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קַשְׁיָא, בְּאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה חֲמִירָא
9 לְהוּ שְׁבִיעִית. דְּהַהוּא דַּאֲמַר לֵיהּ לַחֲבֵירוֹ: "דַּיֵּיר בַּר
10 דַּיֵּירְתָּא"! אֲמַר לֵיהּ: אָנָא לָא אָכְלִי פֵּירֵי דִּשְׁבִיעִית
11 כְּוָוֹתָךְ. תָּא שְׁמַע: אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה - מְשַׁלֵּם חוּלִּין
12 טְהוֹרִין. שִׁילֵּם חוּלִּין טְמֵאִים, מַהוּ? אָמַר סוּמְכוֹס
13 מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר: בְּשׁוֹגֵג - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, בְּמֵזִיד
14 - אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֶחָד
15 זֶה וְאֶחָד זֶה - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, וְחוֹזֵר וּמְשַׁלֵּם
16 חוּלִּין טְהוֹרִים; וְהֲווּינַן בָּהּ: בְּמֵזִיד אַמַּאי אֵין תַּשְׁלוּמָיו
17 תַּשְׁלוּמִין? תָּבֵא עָלָיו בְּרָכָה, דְּאָכִיל מִינֵּיהּ מִידֵי דְּלָא
18 חָזֵי לֵיהּ בִּימֵי טוּמְאָתוֹ, וְקָא מְשַׁלֵּם לֵיהּ מִידֵי דַּחֲזֵי
19 לֵיהּ בִּימֵי טוּמְאָתוֹ! וַאֲמַר רָבָא, וְאָמְרִי לָהּ כְּדֵי:
20 חֲסוּרֵי מִחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: אָכַל תְּרוּמָה טְמֵאָה -
21 מְשַׁלֵּם כָּל דְּהוּ, אָכַל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - מְשַׁלֵּם חוּלִּין
22 טְהוֹרִים. שִׁילֵּם חוּלִּין טְמֵאִין, מַהוּ? סוּמְכוֹס אוֹמֵר
23 מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר: בְּשׁוֹגֵג - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, בְּמֵזִיד
24 - אֵין תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֶחָד
25 זֶה וְאֶחָד זֶה - תַּשְׁלוּמָיו תַּשְׁלוּמִין, וְחוֹזֵר וּמְשַׁלֵּם
26 חוּלִּין טְהוֹרִין; וַאֲמַר רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא: הָכָא
27 בְּקָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, דְּרַבִּי מֵאִיר
28 סָבַר: לֹא קָנְסוּ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים:
29 קָנְסוּ! - הָכִי הָשְׁתָּא?! הָתָם גַּבְרָא לְשַׁלּוּמֵי קָא
30 מִיכַּוֵּין, אֲנַן נִיקוּם וְלִיקְנְסֵיהּ? תָּא שְׁמַע: דָּם שֶׁנִּטְמָא
31 וּזְרָקוֹ, בְּשׁוֹגֵג - הוּרְצָה, בְּמֵזִיד - לֹא הוּרְצָה! -
32 אָמַר לָךְ רַבִּי מֵאִיר: הָכִי הָשְׁתָּא?! הָתָם גַּבְרָא
33 לְכַפּוּרֵי קָא מִכַּוֵּין, אֲנַן נֵיקוּם וְנִקְנְסֵיהּ? תָּא שְׁמַע:
34 הַמַּעֲשֵׂר בְּשַׁבָּת, בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל! - הָכִי הָשְׁתָּא?! הָתָם גַּבְרָא
35 לְתַקְּנוּבֵי קָא מִכַּוֵּין, אֲנַן לֵיקוּם וְלִיקְנְסֵיהּ? תָּא שְׁמַע: הַמַּטְבִּיל כֵּלִים בְּשַׁבָּת, בְּשׁוֹגֵג -
36 יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, בְּמֵזִיד - לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן! - הָכִי הָשְׁתָּא?! הָתָם גַּבְרָא לְטַהוּרֵי מָאנֵי
37 קָא מִכַּוֵּין, אֲנַן לֵיקוּם וְלִיקְנְסֵיהּ? וְרָמֵי דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה בִּדְרַבָּנַן; דְּתַנְיָא:

נפלו

וקמשלם מידי דחזו ליה בימי טומאתו – פירוש: קודם שישלם. אבל לאחר ששילם – נעשה תרומה, ולא חזי ליה.

אבל תרומה טהורה ושילם חולין טמאין מהו כו' בשוגג תשלומיו תשלומין – לא כמו שפירש בקונטרס דקסבר דלפי מדה משלם, דאפילו אם תמצא לומר דלפי מדה משלם – לא מיפטר אלא אם כן ישלם שיהו שוין להסיקה בשיעור תרומה טהורה שאכל. דלא גרע מגזלן, כדאמר התם: כל היכא דמעיקרא שויא ארבעה ולבסוף שויא זוזא – לא תבעי לך דלפי דמים משלם, כי תיבעי לך – דמעיקרא לא שויא אלא זוזא ולבסוף שויא ארבעה. מכל מקום, במזיד אין תשלומיו תשלומין, דאכל מידי דקפצי עליה זבינא, ומשלם מידי דלא קפצי עליה זבינא.

הכא בקנסו שוגג אטו מזיד כו' – ב"האשה רבה" (יבמות צ,א) מעיקרא סלקא דעתין דאין תשלומיו תשלומין כלל קאמר רבי מאיר, ופריך מינה למאן דאמר אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה. ומסיק: דאין תשלומיו תשלומין, וחזר ומשלם חולין טהורים בדרבנן, ולא פליגי אלא בקנסו שוגג אטו מזיד כו'.

דם שנטמא וזרקו – ואם תאמר: מאי קשיא ליה לרבי מאיר? והא לאו סתם מתניתין היא, דברייתא היא ב"הקומץ רבה" (מנחות כה,א)! ויש לומר: דסמיך אסתם מתניתין ד"ביצד צולין" (פסחים פ,ב) דתנן: הפסח שנזרק דמו ואחר כך נודע שהוא טמא – הציץ מרצה. ודייק בגמרא: טעמא דאחר כך נודע, הא נודע ואחר כך נזרק – לא. ומייתי ברייתא דמפרשא בהדיא. והך קושיא לרבינא, דמפרש (בפרק כיצד צולין) (שם) דשוגג קאי אזריקה. דלרב שילא דמפרש דקאי אטומאה – לא קשה מידי, דטומאה דאורייתא.

המעשר בשבת – משנה היא בפרק שני דתרומות (משנה ג), וכן ההיא דהמטביל כלים, ופריך מינייהו משום דסתם משנה רבי מאיר היא. ותימה: דפריך ברישא מההיא דמעשר, והיא שנויה שם בסוף.

נפלו ונתפצעו – תימה: דתניא בירושלמי בפרק בתרא דערלה: נפלו ואחר כך נתפצעו, בין בשוגג בין במזיד – לא יעלו, דברי רבי מאיר. ורבי יהודה אומר: בין בשוגג בין במזיד יעלו. ורבי יוסי אומר: שוגג – יעלו, מזיד – לא יעלו. טעמא דרבי מאיר – דקניס שוגג אטו מזיד, טעמא דרבי יוסי – כדאמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן: כל האיסורין שריבה עליהם, שוגג – מותר, מזיד – אסור. טעמא דרבי יהודה מפרש: משום דכבר קנסו בידו.

פירוש: כבר נתקלקלו פירותיו בשעת פציעה.

אמר

אמר אביי כל שבידו נאמן – הקשה רבינו תם: דהכא אפילו לרבא לא מהימן אלא משום שהיה בידו תחילה, ובפרק "האומר" (קידושין סו,א) פליגי אביי ורבא באשתו זינתה בעד אחד, והלה שותק. ומשמע התם דתרוייהו מודו באמר לו עד אחד "נטמאו טהרותיך" והלה שותק – נאמן. וכן אמר לו עד אחד "אכלת חלב", ואף על גב דאין בידו! ואומר רבינו תם: דהכא במכחישו, או אומר איני יודע. אבל התם דשותק – הוי כהודאה. וכן משמע ב"האשה רבה" (יבמות פז,ב) דבעי למיפשט מיניה דעד אחד נאמן באיסורין, ודחי: דלמא שאני הכא משום דאשתיק, ושתיקה כהודאה דמיא. וגבי אשתו זינתה – פליגי נמי בשותק, ומהני לאביי בעד אחד כשר דלאו גזלנא, אף על גב דאין דבר שבערוה פחות משנים, או בקינוי וסתירה בעד אחד – הכא דשותק שאני. אי נמי: מדרבנן. ורבא אפילו שותק לא אסר אלא אם כן מהימן עליה כבי תרי. ומתוך כך אומר רבינו תם: דאדם המטהר יין לחברו, אי אשכחיה ואמר ליה בזימנא קמייתא – מהימן, כרבא, ואפילו מכחישו, כיון דהיה בידו. אבל אחר לא מהימן אי מכחישו, או אומר איני יודע, ואי שתיק – מהימן. וכן פסק רבינו משולם בן רבינו קלונימוס. ואי מהימן עליה כבי תרי – אסור, כדאשכחן בהוא סמיא (קדושין סו,א) לרבא. ואפילו היכא דלא מהימן – מכל מקום לדידיה אסור, דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא. ונראה דאם שותק מחמת שאינו יודע – דלא הויא שתיקה כהודאה, וכל הסוגיא דקידושין יש לפרש באומר לו "נטמאו טהרותיך בפניך", או "ידעת". תדע דקתני דומיא ד"אכלת חלב", והתם דוקא הויא שתיקה כהודאה. **רבי** אמר פיגול מהימן – ותימה: הא רבי יוסי גופיה בזבחים פרק "בית שמאי" (מד,ב) אית ליה דאין פיגול בדבר הנעשה בפנים, דליקח משלמים! ויש לומר: נהי דפיגול לא הוי – פסול מיהא הוי. ופיגול דהכא לאו דוקא, כדאשכחן בסוף פרק קמא דזבחים (יד,א) לרבי [שמעון] דאמר: כל שאינו על מזבח החיצון כשלמים – אין חייבין עליו משום פיגול, ואמר רבי יוסי בר' חנינא: מודה רבי [שמעון] דפסול מקל וחומר. ואין לתמוה מנא ליה דמהימן – דפשיטא דבכל הקרבנות שייך פיגול בכל ארבע עבודות. ועל

נפלו ונתפצעו — אגוזי פרך אין בטלין אפילו באלף, מפני חשיבותן. נתפצעו האגוזים של ערלה, ואחר כך נפלו לתוך של היתר — יעלו. נפלו תחלה ואחר כך נתפצעו. **אחד** — שפצען שוגג — שלא נתכוין כדי לבטל חשיבותן ולהעלותן באחד ומאתים כדין ערלה, בין שפצען מזיד — שנתכוין לכך. **לא יעלו** — אפילו באלף, דקניס רבי מאיר ורבי יהודה שוגג אטו מזיד. אף על גב דהך עלייה שהוא מעלה ומבטל אגוזי פרך — איסורא דרבנן בעלמא הוא, ואפילו שלמים, דמדאורייתא אין חילוק בין חשוב לשאינו חשוב, דהכל בטל, דכתיב (שמות כג): "אחרי רבים להטות" ורבנן הוא דגזור. **דאתי לאיערומי** — ולהתכוין, ויאמר: שוגג הייתי, ולא נתכוונתי כדי להעלותן. **הרי זה לא ילקט** — דכל זמן שהיא במקומה — כמחובר חשיבא ולא בטלה, וכי לקיט לפירות ומבטל להו במאתים — הוי מבטל איסור לכתחילה. **ואם ליקט** — ולא נמלך. **יעלו** — דהוה ליה שוגג, דלא נתכוון ללקט על מנת לבטל, דסבור שכבר בטלו במחובר. **ובלבד שלא יתכוון ללקט** — בכוונת ביטול. **אף המתכוין כו'** — אלמא: במזיד נמי בטיל. **אין אדם אוסר את כרמו בנטיעה אחת** — אין לך אדם נוטע ערלה בין שאר נטיעות בלא סימן, ואוסר כרמו בשביל נטיעה אחת. וכיון דלא שביחא — לא אחמור בה רבנן. אבל נפילת איסור בהיתר — שביחא. **כל שבידו** — לעשות בשעה שמודיעו. **נאמן** — ורישא — כגון שעודן בידו לטמאן ולפגלן. וגבי קרבנות — בכהן העובד קמיירי, כגון שהודיעו בין שחיטה לזריקה, ואמר: פיגלתיה בשחיטה, שעדיין בידו לפגלו בשאר עבודות. אבל ביום פלוני, שכבר יצאו מידו — לאו כל כמיניה. **רבא אמר** — אף על פי שאין בידו — נאמן. וסיפא — כגון דאשכחיה מקמי האידנא, ולא אמר ליה, והשתא אמר ליה. **שורת הדין** — כלומר, הדין נותן. **אתה אומר כן** — שאינו נאמן, אבל רבי יוחנן אמר משום רבי יוסי כו'. **האמינתו** — ואפילו לאחר זמן, כדמפרש. **כהן גדול ביום הכפורים** — בפר ושעיר שלפני ולפנים, שהוא שם יחיד ואין רואהו. ואם אמר פגול — מהימן, דהא כתיב: "המקריב אותו לא יחשב" (ויקרא ז) וקרי "לא יחשב" — מחשבת פיגול, ואם חשב — פיגול יהיה. **ומנא ידעינן** — ביום הכפורים דפגיל, אי לאו דמהימן? **ודלמא** — כי אמר קרא: "פיגול יהיה" — דשמעינן דפגיל בקול רם, דאמר: הרינני מזה על מנת להקטיר אימורין חוץ לזמנן. ומשני: **אי לאו דמהימן** — לומר: בשעת עבודה פיגלתי, אף על גב דשמעניה דפגיל נמי, דלמא לבתר עבודה קאמר. הכי גרסינן: **דלמא דחזיניה בפישפש** — ודלמא בכהאי גוונא מהימן — דחזינן בפישפש דבשעת אמירה היה מזה. **פישפש** = פתח קטן שהיה בבית החליפות, פתוח להיכל. ושנים היו, אחד בצפון ואחד בדרום, כדתניא בזבחים ב"איזהו מקומן" (נה,ב): שני פישפשין היו בבית החליפות, אחד בצפון ואחד בדרום, כדי להכשיר את כל העזרה לשחיטת קדשים קלים, שנהיה קורין בכל הרוחות "ושחטו פתח אוהל מועד" (ויקרא א). וגם לול קטן היה פתוח לבית הכפורת. והאי דמקשי הכא: דלמא דחזיניה בפישפש — אהזאות דעל הפרוכת בהיכל קאי. וגבי עבודות דלפני ולפנים נמי איכא לאקשויי דחזיניה דרך לול. **ואין אתה נאמן כו'** — הואיל ואין בידך. **ולעבר עלייהו**

נָפְלוּ וְנִתְפַּצְּעוּ, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד - לֹא יַעֲלוּ, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה; רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: בְּשׁוֹגֵג - יַעֲלוּ, בְּמֵזִיד - לֹא יַעֲלוּ; וְהָא הָכָא דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא חַד בְּתְרֵי בָּטֵל, וְרַבָּנַן הוּא דִּגְזוּר, וְקָא קָנֵיס רַבִּי יְהוּדָה! - הָתָם הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה - מִשּׁוּם דְּאָתֵי לְאִיעַרוּמֵי. וְרָמֵי דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי; דְּתָנַן: נְטִיעָה שֶׁל עָרְלָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבוּ בִּנְטִיעוֹת אֲחֵרוֹת - הֲרֵי זֶה לֹא יִלְקֹט, וְאִם לִיקֵּט - יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּין לְלַקֵּט; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף הַמִּתְכַּוֵּין לְלַקֵּט - יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם! - הָא אִתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רָבָא: חֲזָקָה אֵין אָדָם אוֹסֵר אֶת כַּרְמוֹ בִּנְטִיעָה אַחַת. וְכֵן כִּי אֲתָא רָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: חֲזָקָה אֵין אָדָם אוֹסֵר אֶת כַּרְמוֹ בִּנְטִיעָה אַחַת.

מִשְׁנָה הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ, מְזִידִין - חַיָּבִין.

גְּמָרָא תָּנוּ רַבָּנַן: הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּטָהֳרוֹת, וְאָמַר לוֹ: טָהֳרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִטְמְאוּ, הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בִּזְבָחִים, וְאָמַר לוֹ: זְבָחִים שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִתְפַּגְּלוּ - נֶאֱמָן; אֲבָל אָמַר לוֹ: טָהֳרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי נִטְמְאוּ, וּזְבָחִים שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי נִתְפַּגְּלוּ - אֵינוֹ נֶאֱמָן. מַאי שְׁנָא רֵישָׁא, וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא? אָמַר אַבָּיֵי: כָּל שֶׁבְּיָדוֹ נֶאֱמָן. רָבָא אָמַר: כְּגוֹן דְּאַשְׁכְּחֵיהּ וְלָא אָמַר לֵיהּ וְלָא מִידֵּי, וּלְבָתַר הָכִי אֲשַׁכְּחֵיהּ וַאֲמַר לֵיהּ. הַהוּא דַּאֲמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ: טָהֳרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי נִטְמְאוּ, אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, אֲמַר לֵיהּ: שׁוּרַת הַדִּין אֵינוֹ נֶאֱמָן. אֲמַר לְפָנָיו רַבִּי אַסִּי: רַבִּי, אַתָּה אוֹמֵר כֵּן? הָכִי אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי: מָה אֶעֱשֶׂה שֶׁהַתּוֹרָה הֶאֱמִינַתּוּ. הֵיכָן הֶאֱמִינַתּוּ? אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר בִּיסְנָא: כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹכִיחַ, דְּכִי אָמַר פִּגּוּל - מְהֵימַן; וּמְנָא יָדְעִינַן? וְהָכְתִיב: "וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד"! אֶלָּא לָאו מִשּׁוּם דְּמְהֵימַן. - וְדִלְמָא דְּשִׁמְעַנֵּיהּ דְּפָגֵיל! - אִי לָאו דְּמְהֵימַן, אַף עַל גַּב דְּשִׁמְעַנֵּיהּ נַמִּי לָא מְהֵימַן, דְּדִלְמָא לְבָתַר הָכִי קָאָמַר. - וְדִלְמָא דַּחֲזִינֵיהּ בְּפִישְׁפֵּשׁ! קַשְׁיָא. הַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, אֲמַר לֵיהּ: סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי לִפְלוֹנִי, אַזְכָּרוֹת שֶׁלּוֹ לֹא כְּתַבְתִּים לִשְׁמָן, אֲמַר לֵיהּ: סֵפֶר תּוֹרָה בְּיַד מִי? אֲמַר לֵיהּ: בְּיַד לוֹקֵחַ, אֲמַר לֵיהּ: נֶאֱמָן אַתָּה לְהַפְסִיד שְׁכָרְךָ, וְאִי אַתָּה נֶאֱמָן לְהַפְסִיד סֵפֶר תּוֹרָה. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה: נְהִי דְּהַפְסִיד שֵׂכָר אַזְכָּרוֹת, שָׂכָר דְּסֵפֶר תּוֹרָה כּוּלֵּיהּ מִי הִפְסִיד? אֲמַר לֵיהּ: אִין, שֶׁכָּל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁאֵין אַזְכָּרוֹת שֶׁלּוֹ כְּתוּבוֹת לִשְׁמָן - אֵינוֹ שָׁוֶה כְּלוּם. - וְלִיעֲבַר עֲלֵיהוּ קוּלְמוֹס וְלִיקַדְּשֵׁיהּ! כְּמַאן? נֵימָא דְּלָא כְּרַבִּי יְהוּדָה. דְּתָנַן: הֲרֵי שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב אֶת הַשֵּׁם, וְנִתְכַּוֵּן לִכְתּוֹב "יְהוּדָה" וְטָעָה וְלֹא הִטִּיל בּוֹ דָּלֶת - מַעֲבִיר עָלָיו קוּלְמוֹס וּמְקַדֵּשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין הַשֵּׁם מִן הַמּוּבְחָר! - אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי יְהוּדָה, עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה - אֶלָּא בְּחַדָּא אַזְכָּרָה, אֲבָל דְּכוּלֵּי סֵפֶר תּוֹרָה לָא, מִשּׁוּם דְּמֵיחֲזֵי כְּמִנּוּמָּר. הַהוּא דַּאֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אֲמַר לֵיהּ: סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי לִפְלוֹנִי, גְּוִילִין שֶׁלּוֹ לֹא עִיבַּדְתִּים לִשְׁמָן, אֲמַר לֵיהּ: סֵפֶר תּוֹרָה בְּיַד מִי? אֲמַר לֵיהּ: בְּיַד לוֹקֵחַ, אֲמַר לוֹ: מִתּוֹךְ שֶׁאַתָּה נֶאֱמָן לְהַפְסִיד שְׁכָרְךָ, אַתָּה נֶאֱמָן לְהַפְסִיד סֵפֶר תּוֹרָה.

ומאי

ולעבר עלייהו — לשמן, כתב על גבי כתב ולקדשיה. **ולא הטיל בו דלת** — ונמצא שם כתוב בדרכו, אבל שלא לשמו הוא. **מעביר עליו קולמוס** — לשמו. **כוליה ס"ת** — כל אזכרות שבו. **גוילים** — קלפים.

ומאי

ואם נָפְלוּ אגוזי ערלה לתוך אגוזי היתר כשהם שלמים וְאחר כך נִתְפַּצְעוּ ובטלה חשיבותם, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד לֹא יַעֲלוּ – בין אם נתפצעו בשוגג ובין אם נתפצעו במזיד אינם בטלים, לפי שהיה אסור לפצעם כדי שיתבטלו. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים, אם נתפצעו בְּשׁוֹגֵג, יַעֲלוּ, שהרי לא ביטל איסור בכוונה, ואם פצעם בְּמֵזִיד, לֹא יַעֲלוּ. ומקשה הגמרא, וְהָא הָכָא, דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא אפילו דברים שבמנין חַד בִּתְרֵי בָּטֵל, וְרַבָּנָן הוּא דְּגָזְרוּ על דברים החשובים שלא יתבטלו, נמצא שאין כאן אלא איסור דרבנן, וְקָא קָנִים רַבִּי יְהוּדָה אף בשוגג, ומוכח שרבי יהודה קונס שוגג גם באיסור דרבנן, ואילו במטמא מדמע ומנסך לא קנס בשוגג. מתרצת הגמרא, הָתָם – בדין אגוזי ערלה הֵיינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה שאסר אף בשוגג, מִשּׁוּם דְּאָתֵי לְאִיעֲרוּמֵי – שאם נתיר במקום שנתפצעו בשוגג יבוא להערים ולפצעם במזיד ויאמר שנתפצעו בשוגג.

אגב שהובאו דברי רבי יוסי, מקשה הגמרא על דבריו אלו מדבריו במקום אחר: וְרָמֵי דְּרַבִּי יוֹסֵי אַדְּרַבִּי יוֹסֵי, דִּתְנַן במסכת ערלה (פ"א מ"ז), נְטִיעָה שֶׁל עֲרֵלָה וְשֶׁל כִּלְאֵי הַכֶּרֶם שֶׁנִּתְעָרְבוּ בִּנְטִיעוֹת אֲחֵרוֹת ואין ידוע איזו היא האסורה, הֲרֵי זֶה לֹא יְלַקֵּט את הפירות מהאילנות שבתערובת, לפי שכל זמן שהנטיעה מחוברת הרי היא חשובה ואינה מתבטלת, ואם ילקטם נמצא שהוא מבטל איסור לכתחילה. וְאִם לִיקֵּט בשוגג, שהיה סבור שכבר בטלו במחובר, יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם – יתבטלו הפירות שליקט, אם יש בתערובת מאתים של היתר כנגד הפירות האסורים, וּכְלָבָד שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּין לְלַקֵּט כדי לבטל, ובאופן זה אין האיסור מתבטל. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף הַמִּתְכַּוֵּין לְלַקֵּט כדי לבטל, יַעֲלוּ בְּאֶחָד וּמָאתַיִם, שגם המבטל איסור במזיד מועיל ביטולו. וזה סותר למה שאמר בברייתא לעיל לגבי תערובת אגוזי ערלה, שאם פצעם במזיד אינם בטלים. מתרצת הגמרא, הָא אִתְּמַר עָלָהּ – הרי כבר נאמר על הלכה זו, אָמַר רָבָא, חֲזָקָה אֵין אָדָם נוטע נטיעת ערלה בין שאר אילנות בלא סימן, וואוֹסֵר אֶת כַּרְמוֹ בִּנְטִיעָה אַחַת, וכיון שהוא דבר שאינו מצוי לא החמירו חכמים לאסור אף אם ליקט במזיד, אבל תערובת איסור בהיתר הוא דבר מצוי ולכן אסרו אם פצעם במזיד. וְכֵן כִּי אָתָא רָבִין, אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, חֲזָקָה אֵין אָדָם אוֹסֵר אֶת כַּרְמוֹ בִּנְטִיעָה אַחַת.

משנה

דין נוסף שתיקנו מפני תקון העולם: הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ – שחשבו בשעת עבודת הקרבן לאכול או להקטיר ממנו לאחר זמנו נפסל בכך, אם היו מְזִידִין – שידעו שהקרבן נפסל בכך, חַיָּבִין לשלם את דמי הקרבן לבעליו.

גמרא

הסוגיא שלפנינו דנה אימתי אדם נאמן לומר על דבר שאינו שלו שהוא אסור. הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, מי שהיה לו פועל שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בְּטָהֳרוֹת, וְאָמַר לוֹ הפועל, טָהֳרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִטְמְאוּ, וכן אם הָיָה עוֹשֶׂה עִמּוֹ בִּזְבָחִים, וְאָמַר לוֹ זְבָחִים שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ נִתְפַּגְּלוּ, נֶאֱמָן. אֲבָל אם אָמַר לוֹ טָהֳרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי נִטְמְאוּ, וּזְבָחִים שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי נִתְפַּגְּלוּ, אֵינוֹ נֶאֱמָן. מבררת הגמרא, מַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא – מדוע החילוק בין הרישא לסיפא, אָמַר אַבָּיֵי, כָּל שֶׁבְּיָדוֹ – כל שהודיעו בשעה שעדיין יש באפשרותו לאוסרו נֶאֱמָן הוא לומר עליו שנאסר, רָבָא אָמַר, אף אם כבר אין בידו לאוסרו נאמן, והסיפא של הברייתא מדברת כְּגוֹן דְּאַשְׁכְּחֵיהּ וְלֹא אָמַר לֵיהּ וְלֹא מִידִי – שפגשו פעם אחת ולא אמר לו כלום, וּלְבָתַר הָכִי אַשְׁכְּחֵיהּ וְאָמַר לֵיהּ – ולאחר מכן פגשו פעם נוספת ואז אמר לו, ומכיון שלא אמר לו בפעם הראשונה נראה שאין זה אמת, מכיון שלא אמר לו בפעם הראשונה.

הגמרא מביאה מעשה שהיה ומה שפסק רבי אמי בזה: הַהוּא דְּאָמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, טָהֳרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי עִמְּךָ בְּיוֹם פְּלוֹנִי נִטְמְאוּ, אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי לשאול אם עליו להאמינו, אָמַר לֵיהּ, שׁוּרַת הַדִּין – הדין נותן שאֵינוֹ נֶאֱמָן שהרי לא אמר כן מיד אלא לאחר זמן. אָמַר לְפָנָיו רַבִּי אַסִּי, רַבִּי, אַתָּה אוֹמֵר כֵּן – שאינו נאמן, אבל הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי, מָה אֶעֱשֶׂה שהרי מצינו שֶׁהַתּוֹרָה הֶאֱמַנְתָּהוּ לומר שקלקל ואפילו אמר כן לאחר זמן. מבררת הגמרא, הֵיכָן מצינו שהתורה הֶאֱמַנְתָּהוּ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר בִּיסְנָא, כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים יוֹכִיחַ, דְּכִי אָמַר פִּגּוּל מְהֵימָן - שאם אמר שפיגל נאמן, וּמְנָא דָּיְינַן – ומנין לנו שאכן פיגל, וְהָכְתִיב לגבי עבודת כהן גדול בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (ויקרא טז יז) 'וְכָל אָדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבוֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ', וכיון שהוא נמצא שם לבדו על כרחך שלא היה אדם שראהו שפיגל, אֶלָּא לָאו מִשּׁוּם דְּמְהֵימָן – אלא ודאי משום שהוא נאמן על כך. ומכאן אנו למדים שאדם נאמן לומר שקלקל. הגמרא דוחה את ההוכחה: וְדִלְמָא דִּשְׁמַעְנֵיהּ דְּפָגִיל – שמא אנו יודעים שהכהן הגדול פיגל על ידי ששמענו אותו אומר בשעת העבודה 'הריני שוחט על מנת כך וכך', ואין ראיה שהוא נאמן. הגמרא חוזרת ומיישבת את הראיה, אִי לָאו דִּמְהֵימָן, אַף עַל גַּב דִּשְׁמַעְנֵיהּ נַמִּי לֹא מְהֵימָן – אילו לא היה נאמן בזה, לא היה מועיל מה ששמענו אותו כשפיגל, דְּדִלְמָא לְבָתַר הָכִי קָאָמַר – כי שמא לאחר סיום העבודות אמר זאת. ועל כרחך שהוא נאמן. הגמרא חוזרת ודוחה את הראיה, וְדִלְמָא דַּחֲזִינֵיהּ בְּפִישְׁפֵּשׁ – שמא מדובר שראינוהו מפגל בשעת עבודה, דרך פישפש שהיה פתוח לשם. קַשְׁיָא – אכן קשה על רבי יצחק בר ביסנא שהביא ראיה זו.

מעשה נוסף שבא לפני רבי אמי בדין זה: הַהוּא דְּאָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, אָמַר לֵיהּ, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי לִפְלוֹנִי, אֲזָכָרוֹת [–שמות הקודש] שֶׁלּוֹ לֹא כְּתַבְתִּים לִשְׁמָן, והספר פסול. אָמַר לֵיהּ – שאל אותו רבי אמי, סֵפֶר תּוֹרָה בְּיַד מִי הוא נמצא עתה. אָמַר לֵיהּ, בְּיַד לוֹקֵחַ. אָמַר לֵיהּ רבי אמי, נֶאֱמָן אַתָּה לְהַפְסִיד שֶׁכְּרֶךָ שקבלת עבור הספר כיון שאתה מודה שהוא פסול, וְאִי אַתָּה נֶאֱמָן לְהַפְסִיד סֵפֶר תּוֹרָה – לפוסלו. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לרבי אמי, נְהִי – אמנם אמת הוא דְּהַפְסִיד שֶׁכַּר אֲזָכָרוֹת שהרי הוא מודה שלא כתבן לשמן, אבל שֶׁכַּר דְּסֵפֶר תּוֹרָה כּוּלֵּיהּ מִי הַפְסִיד. אָמַר לֵיהּ רבי אמי, אֵין – ודאי הפסיד הכל, לפי שֶׁכָּל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁאֵין אֲזָכָרוֹת שֶׁלּוֹ כְּתוּבוֹת לִשְׁמָן אֵינוֹ שָׁוֶה כְּלוּם. מקשה הגמרא, מדוע אינו שוה כלום, וְלֶיעֱבַר עֲלַיְיהוּ קוּלְמוּס וְלִיקַדְּשֵׁיהּ – והרי יכול לתקנו על ידי שיחזור ויכתוב על השמות לשמן. הגמרא מבררת האם יש להוכיח שרבי אמי סובר כאחד מן התנאים במחלוקת שלפנינו: כְּמַאן – כדעת מי מהתנאים סובר רבי אמי, נֵימָא דְּלֵא כְּרַבִּי יְהוּדָה – נאמר שלא כרבי יהודה, דִּתְנַן, הֲרֵי שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב אֶת הַשֵּׁם, ושגה וְנִתְכַּוֵּן לִכְתּוֹב יְהוּדָה, משום שהיה סבור שצריך לכתוב 'יהודה', וְטָעָה בכתיבתו וְלֹא הִטִּיל בּוֹ אות דָּלֶת ונמצא השם כתוב כתיקונו אלא שלא נכתב לשמו, מַעֲבִיר עָלָיו – על השם קוּלְמוּס, וּמְקַדְּשוֹ על ידי הכתיבה העליונה שכתבה לשמה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין הַשֵּׁם מִן הַמּוּבְחָר, ולא הוכשר הספר בכך. ומעתה יש לומר שרבי אמי סובר כחכמים, שהרי לרבי יהודה יש תקנה לספר זה על ידי העברת קולמוס. משיבה הגמרא, אֲפִילּוּ תֵּימָא – שרבי אמי סובר כְּרַבִּי יְהוּדָה ומכל מקום אין הספר שוה כלום, לפי שעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה שאפשר להכשירו, אֶלָּא כשאירע כן בַּחֲדָא אַזְכָּרָה – באזכרה אחת, אֲבָל בשמות דְּכוּלֵּי סֵפֶר תּוֹרָה, לֹא התיר רבי יהודה לעשות כן, מִשּׁוּם דְּמִיחֲזֵי כְּמִנּוּמָר – שנראה הספר כאילו יש בו כתמים, שהאותיות שעבר עליהם משונות משאר האותיות.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה: הַהוּא דְּאָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר לֵיהּ, סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי לִפְלוֹנִי, גְּוִילִין [–קלף] שֶׁלּוֹ לֹא עִיבַּדְתִּים לִשְׁמָן והוא פסול. אָמַר לֵיהּ רבי אבהו, סֵפֶר תּוֹרָה בְּיַד מִי, אָמַר לֵיהּ, בְּיַד לוֹקֵחַ, אָמַר לוֹ רבי אבהו, מִתּוֹךְ שֶׁאַתָּה נֶאֱמָן לְהַפְסִיד שֶׁכָּרְךָ שהרי אתה מודה שאינו שוה כלום, אַתָּה נֶאֱמָן לְהַפְסִיד סֵפֶר תּוֹרָה, שכיון שבאמירתו הוא מפסיד לעצמו כל שכרו, ודאי אומר אמת, ולא כדי לצער את בעל הספר.

שואלת הגמרא, **וּמַאי שְׁנָא מִדְּרַבִּי אַמִּי** שפסק במעשה לעיל שאינו נאמן לפסול את הספר אף שגם במקרה ההוא הפסיד הסופר את שכרו. משיבה הגמרא, **הָתָם** במעשה של רבי אמי, **אִיבָּא לְמֵימַר טָעֵי כִּדְרַבִּי יִרְמְיָה** – יש לומר שהסופר טעה וחשב שלא יפסיד אלא שכר האזכרות, כמו שהיה סבור רבי ירמיה לעיל, ולכן יתכן שאמר כן כדי להקניט את בעל הספר, אבל **הָכָא** – במעשה דגוילין, **כֵּיוָן דְּקָא מַפְסִיד כּוּלֵּיהּ אַגְרֵיהּ**, כיון שעל ידי דבריו הוא מפסיד כל שכרו, **וְאָתָא וְאָמַר** ובכל זאת בא ואמר, **אֵימּוֹר קוּשְׁטָא קָאָמַר** – יש לנו לומר שאמת הוא אומר:

משנה

משנתינו מביאה כמה הלכות שהעיד עליהם רבי יוחנן בן גודגדא, והובאו כאן כיון שחלקם כוללים תקנות הדומים לאלו שהובאו במשניות הקודמות:

הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא, עַל הַחֲרֶשֶׁת שאין לה דעת, **שֶׁהִשִּׂיאָהּ אָבִיהָ** כשהיא קטנה, וקידושיה חלים מן התורה, **שֶׁהִיא יוֹצֵאת** – מתגרשת **בְּגֵט**, כיון שכל גירושין נעשים רק מרצון הבעל ואין צורך ברצון האשה, וממילא אף חרשת שאין לה דעת כלל יכולה להתגרש.

וְהֵעִיד עוֹד עַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל היתומה מאביה **שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן**, שכיון שקידושיה חלים מדרבנן דינה כאשת כהן לענין זה **שֶׁאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה** דרבנן. **וְכֵן אִם מֵתָה** הקטנה, אף שמן התורה קרוביה יורשים אותה, תיקנו חכמים **שַׁבָּעֲלָהּ יוֹרְשָׁהּ**.

וְהֵעִיד עוֹד עַל הַמָּרִישׁ [–קורה, עץ חלק העומד לבנין] **הַגָּזוּל, שֶׁבְּנָאוֹ** הגזלן **בְּבִירָה** – בבית גדול, שֶׁהנגזל אינו יכול לתבוע מהגזלן שיהרוס את הבית ויחזיר את המריש עצמו, אלא **יָטוֹל** הנגזל רק **אֶת דָּמָיו** של המריש ויפטר הגזלן, **מִפְּנֵי תַקָּנַת הַשָּׁבִים**, שאם לא כן ימנעו הגזלנים מלעשות תשובה מחשש שיצטרכו לקלקל את נכסיהם כדי להחזיר את הגזילות עצמם.

וְהֵעִיד עוֹד עַל בהמת **חַטָּאת הַגְּזוּלָה** ביד האדם שהקדישה לקרבן **שֶׁלֹּא נוֹדְעָה** גזילתה **לָרַבִּים, שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת** על המקריבה ואינו צריך להביא חטאת אחרת, **מִפְּנֵי תִּיקּוּן הַמִּזְבֵּחַ**, ובגמרא יבואר אם התקנה היא מה שמכפרת כשלא נודעה, או מה שאינה מכפרת אם נודעה:

גמרא

רבא מביא דין נוסף שאפשר ללמוד מעדותו של רבי יוחנן בן גודגדא שאדם יכול לגרש את אשתו החרשת אף שאין בה דעת להתגרש:

אָמַר רָבָא, מֵעֵדוּתוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא ניתן ללמוד דין נוסף, שאם הבעל **אָמַר לְעֵדִים** שלא בפני אשתו 'ראו **גֵּט** זֶה שֶׁאֲנִי נוֹתֵן לָהּ', **וְחָזַר וְאָמַר לָהּ** – לאשתו קודם שנתן לה את הגט 'בִּגְנִסִי [–קבלי] **שְׁטַר חוֹב** זֶה', אף שהיא קיבלתו על דעת שהוא שטר חוב ולא גט, הדין הוא שֶׁהֲרֵי זוֹ מְגוֹרֶשֶׁת. והראיה לזה, מִי [–וכי] **לֹא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא** במשנתינו שאדם יכול לגרש את אשתו החרשת, והיינו משום שלא **בְּעִינָן דַּעְתָּהּ** של האשה בגירושין, וממילא **הָכָא נַמִּי** – גם כאן, באופן שאמר לאשתו שנותן לה שטר חוב חלים הגירושין, כיון שלא **בְּעִינָן דַּעְתָּהּ** של האשה.

שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** – הרי פשוט שאין חילוק בין המגרש את אשתו החרשת שלא מדעתה לבין המגרש אשה פקחת שלא מדעתה, ומה חידש רבא. משיבה הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היינו יכולים לומר שבאופן של רבא לא יחולו הגירושין, **דְּכֵיוָן דְּאָמַר** לה הבעל 'בִּגְנִסִי שְׁטַר חוֹב זֶה', **כְּטוּלֵּי כַּטְלֵיהּ** – הוא ביטל בכך את הגט, ושוב אי אפשר לגרש בו, **קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיע לנו רבא שאין חוששים לכך, כיון **שאם אִיתָא דְּכַטְלֵיהּ** – אם אכן היתה כוונתו לבטלו, **לְעֵדִים הֲוָה אָמַר לְהוּ** – היה אומר זאת לעדים, ולא לאשה, אלא ודאי כוונתו לגרשה, **וְהַאי דְּקָאָמַר הָכִי** – והטעם שאמר לאשה שזה שטר חוב הוא **מִשּׁוּם כִּיסּוּפָא** – שהתבייש לומר לה שהוא מגרשה:

שנינו במשנה **וְעַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל** שנשאת לכהן שאוכלת בתרומה: מדייקת הגמרא ממה שבדין הראשון אמר רבי יוחנן בן גודגדא אופן של קידושי חרשת, ובדין זה החליף ואמר אופן של 'קטנה' שהתקדשה, משמע שדין זה נאמר רק בקטנה, **וְאִילּוּ חֵרֶשֶׁת** שנשאה מעצמה לכהן **לֹא אָכְלָה** – אינה רשאית לאכול תרומה. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מדוע יש חילוק בין קטנה שנישאת לכהן שרשאית לאכול בתרומה, לבין חרשת שאינה רשאית, והרי קידושי שתיהן מועילים רק מדרבנן. משיבה הגמרא, דין זה שחרשת אסורה בתרומה הוא **גְּזֵירָה** דרבנן, **שֶׁמָּא** מתוך שיתירו לחרשת שנישאה לכהן פקח לאכול בתרומה, **יַאֲכִיל** כהן **חֵרֵשׁ בְּאִשָּׁה חֵרֶשֶׁת**, אף על פי שקידושיהם מועילים רק מדרבנן.

מקשה הגמרא, **וְלֵיכוֹל** – ומה איכפת לנו שיאכיל כהן חרש את אשתו החרשת, והרי חרשת אינה בת דעת ופטורה מהמצוות, וכ'**קָטָן אוֹכֵל נְבֵלוֹת' הוּא**, שמבואר (יבמות קיד.) שאין בית דין מצווים להפרישו מאכילת האיסור. מתרצת הגמרא, דין זה הוא **גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יַאֲכִיל** כהן **חֵרֵשׁ בְּאִשָּׁה פִּיקַּחַת**, שהיא חייבת במצוות, וכיון שקידושיה חלים רק מדרבנן אסור לה לאכול בתרומה, ומחמת כן גזרו גם בפקח שנשא חרשת, כמבואר במשנתינו.

מקשה הגמרא, **וְנִתִּיר** אף לפקחת הנשואה לחרש **לֶאֱכוֹל בִּתְרוּמָה** שקדושתה רק **מִדְּרַבָּנָן**, כיון שקידושיה לכהן חלים מדרבנן ויש בכוחם להתירה בתרומה דרבנן. מתרצת הגמרא, שחכמים אסרו עליה לאכול תרומה דרבנן, משום **גְּזֵרָה שֶׁמָּא אָתֵי לַאֲכוֹלֵי** – יבואו להאכילה גם **בְּתְרוּמָה דְּאוֹרַיְיתָא** שאסורה עליה. אמנם קטנה שנישאה לגדול רשאית לאכול בתרומה, כמבואר במשנתינו, כיון שלגביה אין מקום לגזור משום קטן שנשא גדולה, שהרי קטן אינו יכול לישא אשה אפילו מדרבנן:

שנינו במשנה, **וְעַל הַמָּרִישׁ הַגָּזוּל שֶׁבְּנָאוֹ** בבירה שיטול את דמיו, מפני תקנת השבים: מביאה הגמרא מחלוקת תנאים בדין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן**, אדם **שגָּזַל מָרִישׁ** [–קורה, עץ חלק העומד לבנין], **וּבְנָאוֹ בְּבִירָה** – בבנין גדול שלו, אם בא הגזלן לעשות תשובה, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים** שהוא **מְקַעְקֵעַ** – חייב להחריב את **כָּל הַבִּירָה כּוּלָּהּ, וּמַחֲזִיר** את **הַמָּרִישׁ** הגזול **לְבְעָלָיו. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין לוֹ** – לנגזל זכות לתבוע **אֶלָּא** את **דְּמֵי הַמָּרִישׁ כֻּלָּהּ**, ודין זה הוא **מִשּׁוּם תַּקָּנַת הַשָּׁבִין**, שלא ימנעו הגזלנים מלעשות תשובה:

שנינו במשנה, **וְעַל חַטָּאת הַגְּזוּלָה כו'** שלא נודעה לרבים שהיא מכפרת, מפני תיקון המזבח:

מבררת הגמרא מהו 'תיקון המזבח' ועל איזה אופן הוא נאמר: **אָמַר עוּלָּא, דְּבַר תּוֹרָה** – לפי דין התורה, אדם שמביא חטאת גזולה, **בֵּין** אם **נוֹדְעָה** הגזילה לרבים **וּבֵין** אם **לֹא נוֹדְעָה, אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת** על הגזלן שהביאה, **וּמַאי טַעְמָא** – מה הטעם לכך, כיון **שֵׁיאוּשׁ כְּדֵי לֹא קָנֵי** – יאוש לבדו בלי שינוי רשות אינו מחשיב את הבהמה כשייכת לגזלן עד כדי שיוכל להביאה כקרבן, והרי היא חולין בעזרה, **וּמַה הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ** חכמים שאם **לֹא נוֹדְעָה** גזילתה של החטאת היא **מְכַפֶּרֶת** על הגזלן, כדי **שֶׁלֹּא יְהוּ הַכֹּהֲנִים** שאכלו את בשר החטאת **עֲצֵבִין** על כך שאכלו חולין שנשחטו בעזרה.

אָמְרֵי לֵיהּ – אמרו לו **רַבָּנָן לְעוּלָּא, וְהָאֲנַן** – והרי אנו 'מִפְּנֵי תִּיקּוּן **הַמִּזְבֵּחַ' תְּנַן** – שנינו במשנה, שהרי מבואר במשנתינו שהטעם הוא מפני תיקון המזבח, ולא כדי שלא יהיו הכהנים עצובים. **אָמַר לָהֶם** עולא, אף כוונת המשנה לכך, **כֵּיוָן** דְּאם יהיו **הַכֹּהֲנִים עֲצֵבִין** על כך שהקריבו חולין בעזרה, ימנעו מלעבוד, **נִמְצָא הַמִּזְבֵּחַ בָּטֵל** מעבודה, ו'תיקון המזבח' הוא שתכפר החטאת ולא יתבטלו הכהנים מעבודתם.

וְרַב יְהוּדָה אָמַר, דְּבַר תּוֹרָה – לפי דין התורה, כשהבעלים התייאשו **בֵּין** כשנוֹדְעָה גזילתה של החטאת, **וּבֵין** כשלֹא נוֹדְעָה הגזילה, החטאת **מְכַפֶּרֶת, מַאי טַעְמָא** – ומה הטעם לכך, כיון **שֵׁיאוּשׁ כְּדֵי קָנֵי** – די ביאושו של הנגזל כדי שיזכה הגזלן בגזילה אף לענין הקרבת הקרבן,

רש"י

ומאי שנא מדרבי אמי — דאמר ליה: אין אתה נאמן להפסיד ספר תורה. **התם איכא למימר** — דמשקר ונתכוון להקניט, וסבור שלא יפסיד אלא שכר אזכרות כרבי ירמיה. אבל הכא גבי קלפים, דיודע הוא שיפסיד כל שכרו, ואתי ואמר — אימר קושטא קאמר. **משנה שהשיאה אביה** — רבותא נקט, דאף על גב דקביל אביה קידושין דידה כשהיא קטנה, והויא לה אשת איש גמורה — אפילו הכי יוצאה בגט ומקבלת את גיטה, ואף על גב דלית בה דעתא. דאשה כי נפקא — בעל כרחה נפקא, ואין מתרצה בגירושין ואפילו הכי נפקא, הלכך לא בעינן דעתה. **ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן** — והיא יתומה, דלא הוו נישואין אלא מדרבנן. **שאוכלת בתרומה** — דרבנן, בהני נישואין, ולא גזרינן מידי. **מריש** — קורה. **בירה** — בית גדול. **מפני תקנת השבים** — שאם אתה מצריכו לקעקע בירתו ולהחזיר מריש עצמו — ימנע מלעשות תשובה. **שלא נודעה לרבים** — שהיא גזולה. **שהיא מכפרת** — ואין צריך להביא אחרת. **מפני תקנת המזבח** — בגמרא מפרש. ומשום הנך תרתי בתרייתא, דמשום תקנה נינהו, תנא ליה הכא.

גמרא **מעדותו של רבי יוחנן בן גודגדא** — אנו למדין. **אמר לעדים** — שלא בפניה: "ראו גט זה" כו', וחזור ואמר לה: "בנסי שטר חוב זה", ולא הודיעה שהוא גט. **לא בעינן דעתה** — דאשה, דהא חרשת לית לה דעתא. **ואילו חרשת** — שלא השיאה אביה, והיא נישאת מעצמה לכהן משגדלה. **לא אכלה** — בתרומה, מדשני תנא במילתיה, דאיירי בחרשת ושבקה ונקט קטנה — שמע מינה חרשת גדולה, דנשואיה דרבנן דכוותה נינהו — לא אכלה על ידי קידושין דידה. **מאי טעמא** — הא נישואי חרש וחרשת נמי רבנן תקינו, ביבמות ב"חרש שנשא" (קיב,ב). **שמא יאכיל** — כהן חרש בחרשת. אי שרית להאכיל פקח בחרשת — אתא לאכולי חרש בחרשת. ופריך: וליכול! קטן אוכל נבלות הוא. הך חרשת, כיון דלית בה דעתא — הרי היא כקטן האוכל נבילות, ואיכא למאן דאמר ביבמות (קיד,א) דאין בית דין מצווין עליו להפרישו. ואפילו בתרומה דאורייתא תיכול! **גזירה שמא יאכיל חרש** — כהן, שאין קניינו קנין. **בפקחת** — שמוזהרת על האיסור. הלכך גזור פקח בחרשת משום חרש בפקחת. אבל גדול בקטנה ליכא למיגזר משום קטן בגדולה, דקטן לית ליה נישואין אפילו מדרבנן, כדאמר ביבמות (קיב,ב): שוטה וקטן שנשאו נשים — נשותיהן פטורות מן החליצה ומן היבום. **וליכול** — חרש בפקחת בתרומה דרבנן, דאתו נשואין דרבנן ומהני לתרומה דרבנן. **יאוש כדי** — יאוש לבדו בלא שינוי רשות אחר היאוש. **לא קני** — לענין הקרבה, ואפילו שמעינן שנתייאשו הבעלים — לא קרינן ביה "קרבנו". **שלא יהו כהנים עצבים** — שאכלו חולין שנשחטו בעזרה, שאסורין. **נמצא מזבח בטל** — שנמנעין מלעבוד עבודה. ואי קשיא: היאך התנו בית דין לעקור דבר מן התורה ולפטור את זה מחטאת שהוא חייב? הא אמרינן ביבמות (צ,ב): שב ואל תעשה שאני, דלאו מיעקר הוא. **בין נודעה בין לא נודעה מכפרת** — אם נתייאשו הבעלים.

ומה

1 **ומאי שנא מדרבי אמי? התם איכא למימר טעי**
2 **בדרבי ירמיה, הכא כיון דקא מפסיד כולה אגריה:**
3 **ואתא ואמר, אימור קושטא קאמר. משנה** **העיד**
4 **רבי יוחנן בן גודגדא: על החרשת שהשיאה אביה -**
5 **שהיא יוצאה בגט; ועל קטנה בת ישראל שנשאת**
6 **לכהן - שאוכלת בתרומה, ואם מתה - בעלה יורשה;**
7 **ועל המריש הגזול שבנאו בבירה - שיטול את דמיו,**
8 **מפני תקנת השבים; ועל חטאת הגזולה שלא נודעה**
9 **לרבים - שהיא מכפרת, מפני תיקון המזבח. גמרא**
10 **אמר רבא: מעדותו של רבי יוחנן בן גודגדא, אמר**
11 **לעדים "ראו גט זה שאני נותן לה", וחזר ואמר לה**
12 **"כנסי שטר חוב זה" - הרי זו מגורשת. מי לא**
13 **אמר רבי יוחנן בן גודגדא לא בעינן דעתה? הכא**
14 **נמי לא בעינן דעתה. - פשיטא! - מהו דתימא,**
15 **כיון דאמר "כנסי שטר חוב זה" בטולי בטליה, קא**
16 **משמע לן, אם איתא דבטליה - לעדים הוה אמר**
17 **להו, והאי דקאמר הכי - משום כיסופא. "ועל קטנה**
18 **בת ישראל". ואילו הרשת לא אכלה. מאי טעמא?**
19 **גזירה שמא יאכיל חרש בחרשת. - וליכול, קטן אוכל**
20 **נבלות הוא! - גזירה שמא יאכיל חרש בפיקחת. -**
21 **ולאכול בתרומה דרבנן! - גזירה שמא אתי לאכולי**
22 **בתרומה דאורייתא. "ועל המריש הגזול שבנאו". תנו**
23 **רבנן: גזל מריש ובנאו בבירה, בית שמאי אומרים:**
24 **מקעקע כל הבירה כולה ומחזיר מריש לבעליו,**
25 **ובית הלל אומרים: אין לו אלא דמי מריש בלבד,**
26 **משום תקנת השבן. "ועל חטאת הגזולה" כו'. אמר**
27 **עולא: דבר תורה בין נודעה ובין לא נודעה - איינה**
28 **מכפרת, מאי טעמא? יאוש כדי לא קני, ומה טעם**
29 **אמרו לא נודעה מכפרת? שלא יהו כהנים עצבין.**
30 **אמרי ליה רבנן לעולא: והאנן "מפני תיקון המזבח"**
31 **תנן! אמר להם: כיון דכהנים עצבין, נמצא מזבח**
32 **בטל. ורב יהודה אמר: דבר תורה בין נודעה בין**
33 **לא נודעה - מכפרת, מאי טעמא? יאוש כדי קני,**

ומה

ועל הקטנה בת ישראל כו' – בתרומה דרבנן איירי, למאן דאמר אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, כדאמרינן בריש "האשה רבה" (יבמות צ,א) דמפרש: ואוכלת בגינו תרומה – בתרומה דרבנן. ואם תאמר: ולוקמה אפילו בתרומה דאורייתא, דקטן אוכל נבלות הוא! ויש לומר: דקטן אוכל נבלות בעיא היא בפרק "חרש" (שם קיד,א), ולא איפשיטא אי בית דין מצווין להפרישו או לאו. ועוד: ד"אוכלת בגינו" משמע דאפילו מאכילה בידים. ועוד: משמע דאפילו לכי גדלה אוכלת מכח זה, אף על פי שעדיין לא בעל. והכא לא גזרינן תרומה דרבנן אטו דאורייתא, כדגזרינן בסמוך גבי חרש בפקחת, דאפילו תאכל תרומה דאורייתא – הא קטנה היא. **מאי** טעמא יאוש כדי לא קני – הכא סבר עולא דיאוש לא קני. וב"מרובה" (בבא קמא סז,א) נמי אמר עולא: מנין ליאוש שאינו קונה כו'. והקשה רבינו תם: דב"הגזל בתרא" (שם קיד,א) גבי פלוגתא דרבי שמעון ורבנן דגנב וגזלן, אמר עולא: מחלוקת בסתם, אבל בידוע – דברי הכל יאוש קונה. ואומר רבינו תם: דבכל מקום יאוש קונה לעולא, רק לענין קרבן שיהא כשר להקרבה קאמר הכא וב"מרובה" דלא קני, משום דמצוה הבאה בעבירה היא. ותדע, דבסמוך פריך לעולא מ"גנב והקדיש ואחר כך מכר וטבח" כו', ולא פריך מגופה: אמאי פטר מארבעה וחמשה, והא לאו דהקדש קטבח אי יאוש לא קני! אלא ודאי יאוש לבל מילי קני, רק לענין הקרבה. ולהכי פריך מדתניא עלה דבחוץ חייב כרת – אלמא ראוי לפתח אהל מועד הוא, ואפילו לענין הקרבה קני יאוש. וקשה לרבינו יצחק: בסמוך, דמסיק רבא דוולדות אינן שלו רק משעת הקדש, ואליבא דעולא קאמר, כדמוכח הסוגיא. ואי לעולא יאוש קני – הא על כרחך משעת יאוש, דהיינו משעת גניבה, גיזותיה וולדותיה דידיה הוו! ועוד קשה: דמשמע דאי יאוש קני – אתי שפיר, והא ב"מרובה" (בבא קמא סח,ב) פריך אפכא רבי יוחנן לריש לקיש, דאמר: חיוביה לפני יאוש אבל לאחר יאוש שלו הוא טובח ושלו הוא מוכר, מגנב והקדיש ואחר כך טבח ומכר כו', אימת? אילימא לפני יאוש – מי קדוש, אלא פשיטא לאחר יאוש. ואי יאוש קני – מאי איריא הקדיש? כי לא הקדיש נמי פטור מארבעה וחמשה, דשלו הוא טובח ושלו הוא מוכר! וליכא לשנויי כדמשני התם לריש לקיש: כגון שהקדישוהו בעלים בבית גנב – דאם כן מאי קפריך לעולא "כרת מאי עבידתיה" – הא מתחייב כרת שפיר, דהא ראוי לפתח אהל מועד כיון שהקדישו בעלים! ונראה לרבינו יצחק: דבכל מקום לעולא יאוש לא קני, והאי ד"הגזל בתרא" (שם קיד,א) דוי יאוש ושינוי השם, דמעיקרא משכא והשתא אברזא, כדאמר ב"מרובה" (שם סו,ב). ואף על גב דגבי קרבן נמי הוי יאוש ושינוי השם, כדאמרינן נמי התם (סז,א): מעיקרא חולין והשתא הקדש – מכל מקום, כיון דאינו קנוי אלא מחמת שהקדיש, ולא היה קנוי לו קודם – פסליה רחמנא להקרבה משום מצוה הבאה בעבירה. ומיהו, אם היה קנוי לו קודם ההקדש – לא הוה חשיב מצוה הבאה בעבירה, כדמוכח בסוכה (ל,א), דאמר להו רב הונא להנהו אוונברי: כי דבניתו אסא מן הגרים – ליגזוז אינהו כו'. ופריך: וליקננהו בשינוי השם. משמע דאי קנו ליה – תו לא הוה מצוה הבאה בעבירה. ודוחק לומר דסבר רבי יצחק בר נחמני דלא חייש למצוה הבאה בעבירה. ועוד: אמרינן התם: האי כשורא דמטללתא עבדו בה רבנן תקנתא מפני השבים. ובסוכה לא בעינן "משלכם", ולא מיפסלא אלא משום מצוה הבאה בעבירה, וכי קנייה בתקנתא דרבנן – לא חשיב מצוה הבאה בעבירה, כל שכן אי קנו קנין גמור. והא דאמר בריש "הגזל קמא" (בבא קמא צד,א): הרי שגזל סאה של חיטין, וטחנה לשה ואפאה, והרים ממנה חלה, כיצד יברך? אין זה מברך אלא מנאץ. ואף על גב דקנה קודם לכן, דשנוי קונה – לענין ברכה ראוי להחמיר יותר, וחשיב מצוה הבאה בעבירה, אף על גב דכבר קנה, אין להזכיר שם שמים עליו. והשתא בשמעתין, אי לאו דהיא דתני עלה – אתי שפיר לעולא הא דפטור מארבעה וחמשה, דהוי יאוש ושינוי השם דליכא למיפרך נמי: אי יאוש קני – כי לא הקדיש נמי דלרב יהודה נמי. יאוש גרידא לא קני אלא יאוש ושינוי השם, ולא חייש לטעם דמצוה הבאה בעבירה.

שלא

שלא יאמרו מזבח אוכל גזילות – ואם תאמר: וכי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום עשה? דמן התורה אין צריך להביא קרבן אחר! ויש לומר: דדווקא נודעה קודם זריקה אינה מכפרת, אבל לאחר זריקה, שכבר נתכפר – לא הצריכוהו להביא אחרת.

כי היכי דליחייב עלה – פירש בקונטרס: דקנסוהו רבנן. וקשה: דמי לא עסקינן דאפילו שחטה אחר בחוץ, דחייב! אלא כיון דלא נודעה לרבים – אוקמוה ברשותיה, שלא יהו כהנים עצבים, וממילא מחייב השוחט בחוץ.

לגיזותיה וולדותיה – ואם תאמר: אפילו קודם הקדש הן שלו, דהא תנן (בבא קמא צג,ב): גזל פרה מעוברת וילדה, ורחל טעונה וגזזה – משלם דמי פרה העומדת לילד, ודמי רחל העומדת ליגזז. ואם נתעברה אצלו – משלם כשעת הגזלה! ויש לומר: דנפקא מינה לרבי מאיר, דאמר התם בגמרא: משלם אותה ואת גיזותיה ואת ולדותיה – משום דקנסו גזלן. ואף על גב דשינוי קונה – הכא מכל מקום בשעת הקדש אוקמוה ברשותיה, ולא קנסו. ולרבי יהודה דאמר גזילה חוזרת בעיניה, לרב זביד דאמר אליביה שבח שעל גבי הגזילה דנגזל הוי, הכא דאוקמוה ברשותיה – דגזלן הוי. אבל לרב פפא, דאמר אליביה דהוי דגזלן – לא נפקא מינה מידי. ולרבי שמעון דאמר התם למחצה ולשליש ולרביע – הכא הוי הכל שלו. אבל לרב זביד דאמר דלרבי שמעון כוליה דגזלן – לא נפקא מינה מידי הכא במאי דאוקמוה ברשותיה.

ביהודה בהרוגי המלחמה – בירושלמי: בראשונה גזרו גזרה על יהודה, לפי שמסורת בידם מאבותם שיהודה הרג עשו, דכתיב (בראשית מט) "ידך בעורף אויביך", ותניא נמי בספרי: "ידיו רב לו" – בשעה שהרג את עשו. ובסוף פרק קמא דסוטה (יג,א) דאמר: חושים בן דן שקל קולפא ומזחייה ארישיה דעשו ונתרו עיניה ונפלו אברעיה דיעקב – שמא לא מת באותה הכאה, עד שעמד עליו יהודה והרגו.

אשרי אדם מפחד תמיד – בפרק "הרואה" (ברכות ס,א) אמרינן: חזייה לההוא גברא דהוה מפחד, אמר ליה: חטאה את, דכתיב "פחדו בציון חטאים". ופריך מקרא דהכא, ומוקי לה בדברי תורה, שדואג שלא ישכח תלמודו, וחוזר על משנתו תמיד. והכא נמי מייתי ליה אהני עובדי שבטחו על רוב טובתם ושלוותם לבייש את בר קמצא, ולעמוד על בת קיסר, והיה להם לפחד ולדאג מן הפורענות. ולא דמי לאדם המתפחד בחנם.

עגלא

ומה מעם אמרו נודעה אינה מכפרת — דקתני מתניתין שלא נודעה מכפרת, הא נודעה — אינה מכפרת, כלומר: אינה קריבה. **היינו דקתני חטאת** — דאיכא אכילת כהנים. **דכליל היא** — ואמרי: מזבח אוכל גזילות. **איפכא מיבעי ליה** — "ועל חטאת הגזולה שנודעה לרבים שאינה מכפרת מפני תקנת המזבח". **משלם תשלומי כפל** — דכשגנבה חולין הואי. **ואינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה** — דכי טבח ומכר — הקדש הואי, ואין תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה נוהגין בהקדש, כדילפינן ב"הזהב" (בבא מציעא נז,ב). **בחוץ** — אי שחט בחוץ — ענוש כרת. **כרת מאי עבידתיה** — דבשלמא לענין תשלומי ארבעה וחמשה לא קשיא לן, דאיכא למימר: דכי אמר יאוש כדי לא קני — לענין הקרבה קאמר, ולא לענין הקדש קאמר. אלא כרת, אי מדאורייתא לא חזיא להקרבה — הא קיימא לן (זבחים קיב,א): דראוי לפתח אהל מועד — חייבין עליו בחוץ, מידי אחרינא — לא. **כרת שעל ידי דבריהם באת לו** — כרת דאורייתא, כדמפרש ואזיל. **אוקמוה רבנן** — ברשות גנב אם הקדישה, שיחול עליה הקדש גמור, ושיתחייב כרת אם ישחטנה בחוץ, כי היכי דאוקמוה ברשותיה לענין כפרה. וקנס היא דקנסוהו, והפקר בית דין הפקר הוא, וקדשה. **לגיזותיה וולדותיה** — דלפני הקדש. אי אמרת משעת גנבה קיימא ברשותיה — גיזותיה דידיה הוא, ואינו משלם אלא דמי פרה העומדת לילד, ולא דמי פרה וולדה. **משנה לא היה סיקריקון ביהודה** — סיקריקון — גוי רוצח שנותן לו ישראל קרקע בפדיון נפשו, ואומר לו: שא קרקע זו ואל תמיתני. **בהרוגי המלחמה** — מלחמת טיטוס שהיתה בירושלים וביהודה. ובגמרא פריך: מאי קאמר? **מקחו בטל** — דאמרינן: מיראה עבד. אי נמי: השני נוח לי והראשון קשה הימנו. ובגמרא מוקי לה דלא כתב ליה שטרא. **לקח מן האיש** — קרקע המיוחדת לכתובת אשתו, או שכתוב בכתובתה, או הכניסתו לו שום בכתובתה. וכל שכן שאר נכסים, דאי לא עבדה ליה אמר לה: עיניך נתת בגרושין ובמיתה. הכי מוקמינן ליה בבבא בתרא (נ,א). **מקחו בטל** — דאמרה: נחת רוח עשיתי לבעלי. **נותן לבעלים רביע** — ששיערו דסיקריקון מוזיל גביה ריבעא. **גמרא לא דנו דין סיקריקון** — בהרוגי המלחמה, דקני לגמרי, והלוקח ממנו מקחו קיים. אבל מהרוגי המלחמה ואילך — הלוקח ממנו יש לו דין המפורש במשנתינו. **דאמר רבי אבי שלש גזרות גזר** — טיטוס בפולמוס שלו. **כל דלא קטיל** — ישראל, כל היכא דמשכח ליה. **לקטלוהו** — הלכך, אגב אונסיה כי אמר ליה: שא קרקע זו והניחני — אקנייה ניהליה בלב שלם. וקיימא לן: תלאו וזבין — זביניה זבינא (בבא בתרא מז,ב). **מפחד** — דואג לראות הנולד, שלא תארע תקלה בכך אם אעשה זאת. **שקא דריספק** — דופן של מרכבת נשים שקורין ריטוג"א בלשון אשכנז, והיא כעין עגלה. דאמרינן ב"אותו ואת בנו" (חולין עט,א): כי מעיילית ליי כודנייתא בריספק. **קמצא ובר קמצא** — כך שם שני יהודים. דרחמיה קמצא — אוהבו היה שמו קמצא.

אמר

וּמַה טַּעַם אָמְרוּ נוֹדָעָה אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת? שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מִזְּבֵחַ אוֹכֵל גְּזֵילוֹת. בְּשִׁלְמָא לְעוֹלָא הַיְינוּ דְּקָתָנֵי חַטָּאת, אֶלָּא לְרַב יְהוּדָה, מַאי אִירְיָא חַטָּאת? אֲפִילּוּ עוֹלָה נַמִּי! - לָא מִיבַּעְיָא קָאמַר, לָא מִיבַּעְיָא עוֹלָה דְּכָלִיל הִיא, אֶלָּא אֲפִילּוּ חַטָּאת נַמִּי, דְּחֵלֶב וְדָם הוּא דְּסָלֵיק לְגַבֵּי מִזְּבֵחַ וְאִידָךְ כֹּהֲנִים אָכְלִי לֵיהּ, אֲפִילּוּ הָכִי גְּזוּר, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ מִזְּבֵחַ אוֹכֵל גְּזֵילוֹת. תְּנַן: עַל חַטָּאת הַגְּזוּלָה שֶׁלֹּא נוֹדָעָה לָרַבִּים שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת מִפְּנֵי תִּיקוּן הַמִּזְבֵּחַ; בְּשִׁלְמָא לְעוּלָּא נִיחָא, אֶלָּא לְרַב יְהוּדָה אִיפְּכָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ! - הָכִי נַמִּי קָאמַר: לֹא נוֹדָעָה - מְכַפֶּרֶת, נוֹדָעָה - אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת, מִפְּנֵי תִּיקוּן הַמִּזְבֵּחַ. מְתִיב רָבָא: גָּנַב וְהִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ טָבַח וּמָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְתָנֵי עֲלָהּ: בַּחוּץ כִּי הַאי גַּוְונָא עָנוּשׁ כָּרֵת; וְאִי אָמְרַתְּ יֵאוּשׁ כִּדֵי לָא קָנֵי, כָּרֵת מַאי עֲבִידְתֵּיהּ? אֲמַר רַב שֵׁזְבִי: כָּרֵת מִדְּבָרֵיהֶם. אַחִיכוּ עֲלֵיהּ: כָּרֵת מִדְּבָרֵיהֶם מִי אִיכָּא? אֲמַר לְהוּ רָבָא: גַּבְרָא רַבָּה אֲמַר מִילְּתָא לָא תְּחוּכוּ עֲלָהּ, כָּרֵת שֶׁעֲשָׂאוּהָ יְדֵי דִּבְרֵיהֶן בָּאתָה לוֹ, אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן בִּרְשׁוּתֵיהּ כִּי הֵיכִי דְּלִיחַיֵּב עֲלָהּ. אֲמַר רָבָא: הָא וַוַדַּאי קָא מִיבַּעְיָא לִי: כִּי אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן בִּרְשׁוּתֵיהּ, מִשְּׁעַת גְּנֵיבָה אוֹ מִשְּׁעַת הֶקְדֵּישָׁהּ? לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְגִיזּוֹתֶיהָ וּוְלָדוֹתֶיהָ. מַאי? הָדַר אֲמַר רָבָא: מִסְתַּבְּרָא, מִשְּׁעַת הֶקְדֵּישָׁהּ, שֶׁלֹּא יְהָא חוֹטֵא נִשְׂכָּר. **מִשְׁנָה** לֹא הָיָה סִיקְרִיקוֹן בִּיהוּדָה בַּהֲרוּגֵי מִלְחָמָה, מֵהֲרוּגֵי הַמִּלְחָמָה וְאֵילָךְ יֵשׁ בָּהּ סִיקְרִיקוֹן. כֵּיצַד? לָקַח מִסִּיקְרִיקוֹן וְחָזַר וְלָקַח מִבַּעַל הַבַּיִת - מִקָּחוֹ בָּטֵל, מִבַּעַל הַבַּיִת וְחָזַר וְלָקַח מִסִּיקְרִיקוֹן - מִקָּחוֹ קַיָּם. לָקַח מִן הָאִישׁ וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה - מִקָּחוֹ בָּטֵל, מִן הָאִשָּׁה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ - מִקָּחוֹ קַיָּם. זוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה. בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶם אָמְרוּ: הַלּוֹקֵחַ מִסִּיקְרִיקוֹן נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ; אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין בְּיָדָן לִיקַּח, אֲבָל יֵשׁ בְּיָדָן לִיקַּח - הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם. רַבִּי הוֹשִׁיב בֵּית דִּין וְנִמְנוּ, שֶׁאִם שָׁהֲתָה בִּפְנֵי סִיקְרִיקוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - כָּל הַקּוֹדֵם לִיקַּח זָכָה, אֲבָל נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ. **גְּמָרָא** הָשְׁתָּא בַּהֲרוּגֵי הַמִּלְחָמָה לֹא הָיָה בָּהּ סִיקְרִיקוֹן, מֵהֲרוּגֵי מִלְחָמָה וְאֵילָךְ יֵשׁ בָּהּ סִיקְרִיקוֹן? אֲמַר רַב יְהוּדָה: לֹא דָּנוּ בָּהּ דִּין סִיקְרִיקוֹן קָאמַר; דַּאֲמַר רַבִּי אַבִּי, שָׁלֹשׁ גְּזֵירוֹת גָּזְרוּ: גְּזַרְתָּא קַמַּיְיתָא - כָּל דְּלָא קָטֵיל לִיקְטְלוּהוּ, מְצִיעָתָא - כָּל דְּקָטֵיל לֵיתֵי אַרְבַּע זוּזֵי, בַּתְרַיְיתָא - כָּל דְּקָטֵיל לִיקְטְלוּהוּ; הִלְכָּךְ, קַמַּיְיתָא וּמְצִיעָתָא, כֵּיוָן דְּקָטְלֵי - אַגַּב אוּנְסֵיהּ גָּמַר וּמַקְנֵי, בַּתְרַיְיתָא, אָמְרִי: הָאִידָּנָא לִישְׁקוֹל, לְמָחָר תְּבַעֲנָא לֵיהּ בְּדִינָא. אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב: "אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה"? אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא חֲרוּב יְרוּשָׁלַיִם, אַתַּרְנְגוֹלְתָּא חֲרוּב טוּר מַלְכָּא, אַשַּׁקָּא דְּרִיסְפַּק חֲרוּב בֵּיתָר. אַקַּמְצָא וּבַר קַמְצָא חֲרוּב יְרוּשָׁלַיִם; דְּהַהוּא גַּבְרָא, דְּרַחֲמֵיהּ קַמְצָא וּבַעַל דְּבָבֵיהּ בַּר קַמְצָא, עֲבַד סְעוּדְתָּא, אֲמַר לֵיהּ לְשַׁמָּעֵיהּ: זִיל אֱיֵתֵי לִי קַמְצָא, אֲזַל אֱיֵתֵי לֵיהּ בַּר קַמְצָא. אֲתָא אַשְׁכַּחֵיהּ דַּהֲוָה יָתֵיב, אֲמַר לֵיהּ: מִכְּדֵי הַהוּא גַּבְרָא בַּעַל דְּבָבָא דְּהַהוּא גַּבְרָא הוּא מַאי בָּעֵית הָכָא? קוּם פּוֹק! אֲמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וַאֲתַאי שְׁבָקָן, וַהֵיכִבְנָא לָךְ דְּמֵי מַה דְּאָכֵילְנָא וְשָׁתֵינָא.

אמר

וּמַה הַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁאִם לֹא נוֹדְעָה מִכַּפֶּרֶת, וּמִשֶּׁמַּע שֶׁאִם נוֹדְעָה הַגְּזֵילָה אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת, כְּלוֹמַר אֵין מַקְרִיבִים אוֹתָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָאֲנָשִׁים שֶׁהַמְּזַבֵּחַ 'אוֹכֵל גְּזֵילוֹת' – מִקְבָּל קָרְבָּנוֹת גְּזוּלִים.

מִקְשָׁה הַגְּמָרָא, כִּשְׁלָמָא לְעוֹלָא, הַיְינוּ דְּקָתָנֵי – זֶה הַטַּעַם שֶׁנִּקְטָה הַמִּשְׁנָה אוֹפֶן שֶׁל קָרְבַּן חַטָּאת, כֵּיוָן שֶׁזֶּה קָרְבַּן הַנֶּאֱכָל עַל יְדֵי הַכֹּהֲנִים, וְיִתְעַצְּבוּ, אֶלָּא לְרַב יְהוּדָה, מַאי אִירְיָא – מַדּוּעַ נִקְטָה הַמִּשְׁנָה דַּוְקָא קָרְבַּן חַטָּאת, וְהָרֵי אֲפִילּוּ בְּקָרְבַּן עוֹלָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים מִמֶּנּוּ נַמִּי – גַּם כֵּן יֵשׁ חֵשֶׁשׁ שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁהַמְּזַבֵּחַ אוֹכֵל גְּזֵילוֹת.

מִתְּרַצְתָּא הַגְּמָרָא, לֹא מִיבַּעְיָא קָאָמַר, כְּלוֹמַר, לֹא מִיבַּעְיָא – אֵין צֹרֶךְ לוֹמַר דִּין זֶה בְּעוֹלָה, דְּכֵיוָן דְּכָלִיל הִיא – מוּקְרֶבֶת כּוּלָּהּ עַל גַּבֵּי הַמִّזְבֵּחַ, בּוֹדֵאי יֹאמְרוּ שֶׁהַמְּזַבֵּחַ אוֹכֵל גְּזֵילוֹת, אֶלָּא אֲפִילּוּ בְּחַטָּאת נַמִּי, אַף עַל פִּי דֶּרֶךְ חֵלֶב וְדָם הוּא דְּסָלִיק – הֵם שֶׁעוֹלִים לְהַקְרָבָה לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, וְאִידָּךְ כֹּהֲנִים אָכְלֵי לֵיהּ – וְשְׁאָר הַקָּרְבָּן כֹּהֲנִים אוֹכְלִים אוֹתוֹ, אֲפִילּוּ הָכִי גָּזוּר – אַף עַל פִּי כֵּן גָּזְרוּ שֶׁלֹּא יִכְפַּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁהַמְּזַבֵּחַ אוֹכֵל גְּזֵילוֹת.

מִקְשָׁה הַגְּמָרָא, תְּנַן – שָׁנִינוּ בְּמִשְׁנָתֵנוּ שֶׁהֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן עַל חַטָּאת הַגְּזוּלָה שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הַמִּזְבֵּחַ. כִּשְׁלָמָא לְעוֹלָא, נִיחָא – מוּבָנֶת לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה שֶׁמִּפְּנֵי תִּיקּוּן הַמִּזְבֵּחַ תִּיקְּנוּ שֶׁתִּכַּפֵּר, אֶלָּא לְרַב יְהוּדָה שֶׁהַתַּקָּנָה הָיְתָה שֶׁאִם נוֹדְעָה הַגְּזֵילָה לֹא תִּכַּפֵּר, אִיפְּכָא מִיבַּעְיָא – הָיְתָה הַמִּשְׁנָה צְרִיכָה לוֹמַר לְשׁוֹן הַפּוּכָה, שֶׁאִם נוֹדַע שֶׁהִיא גְּזוּלָה אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת מִפְּנֵי תִּיקּוּן הַמִּזְבֵּחַ. מִתְּרַצְתָּא הַגְּמָרָא, הָכִי נַמִּי קָאָמַר – אֲכָן זוֹ כַּוָּנַת הַתַّנָּא, שֶׁרַק אִם לֹא נוֹדְעָה הַגְּזֵילָה הִיא מְכַפֶּרֶת, וּמִשֶּׁמַּע שֶׁאִם נוֹדְעָה אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת, וְהַיְינוּ מִפְּנֵי תִּיקּוּן הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁהַמְּזַבֵּחַ אוֹכֵל גְּזֵילוֹת.

רַבָּא מַקְשֶׁה עַל עוּלָא הַסּוֹבֵר שִׁיאוּשׁ לְבַדּוֹ אֵינוֹ קוֹנֶה: מָתִיב – מִקְשָׁה רָבָא, שֶׁנִּינוּ בְּמִשְׁנָה בְּבָבָא קַמָּא (עד:), אָדָם שֶׁגָּנַב בְּהֵמָה וְהִקְדִּישׁ אוֹתָהּ לְקָרְבָּן, וְאַחַר כָּךְ טְבָחָהּ וּמְכָרָהּ אוֹתָהּ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל עַל הַגְנֵיבָה, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה עַל הַטְּבִיחָה אוֹ הַמְכִירָה, כֵּיוָן שֶׁבִּשְׁעַת הַטְּבִיחָה כְּבָר הוּקְדְּשָׁה הַבְּהֵמָה, וְאֵין חִיּוּב תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה בְּהֶקְדֵּשׁ, וְתָנֵי עֲלָהּ – שֶׁנִּינוּ בְּבָרַיְיתָא עַל מִשְׁנָה זוֹ, שֶׁהַשּׁוּחֵט בַּחוּץ – מַחוּץ לַעֲזָרָה כִּי הַאי גַּוְונָא – בְּהֵמָה כָּזוֹ, עָנוּשׁ כָּרֵת כְּדִין הַשּׁוֹחֵט קָדָשִׁים בַּחוּץ. וְאִי אָמְרַתְּ שִׁיאוּשׁ כְּדֵי לֹא קָנֵי וְלֹא זָכָה הַגְּזֵלָן בַּבְّהֵמָה, כָּרֵת מַאי עֲבִירְתֵּיהּ – מַה עִנְיָנוֹ שֶׁל עוֹנֶשׁ כָּרֵת לְכָאן, וְהָרֵי לֹא זָכָה הַגְּזֵלָן בַּבְّהֵמָה וְהַבְّהֵמָה אֵינָהּ רְאוּיָה לְהַקְרָבָה, וְשִׁנִּינוּ בְּזִבְחִים (קיב.) שֶׁבְּהֵמָה שֶׁמֵּהַתּוֹרָה אֵינָהּ רְאוּיָה לְהַקְרָבָה לֹא חַיָּבִים עָלֶיהָ כְּשֶׁשּׁוֹחֲטָהּ בַּחוּץ. מִתְּרַצְתָּא הַגְּמָרָא, אָמַר רַב שֵׁיזְבִי, יֵשׁ עָלָיו חִיּוּב כָּרֵת מִדִּבְרֵיהֶם – מִדִּבְרֵי חֲכָמִים שֶׁתִּיקְּנוּ שֶׁהַחֲטָאת מִכַּפֶּרֶת, הַשּׁוֹחֵטָהּ בַּחוּץ חַיָּב כָּרֵת דַּרְבָּנָן. אַחֵיכוּ עֲלֵיהּ – לַעֲגוֹ עַל דְּבָרָיו, כָּרֵת מִדִּבְרֵיהֶם מַי אִיכָּא – וְכִי שַׁיָּךְ 'כָּרֵת' בְּאִיסּוּרִים דַּרְבָּנָן, וְהָרֵי זֶה הוּא עוֹנֶשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה. אָמַר לְהוּ רָבָא, גְּבָרָא רַבָּה אָמַר מִילְּתָא – אָדָם גָּדוֹל אָמַר דָּבָר, לֹא תְּחוּכוּ עֲלֵהּ – אַל תִּלְעַגוּ עַל דְּבָרָיו, וְכַוַּנַּת רַב שֵׁיזְבִי הָיְתָה שֶׁזֶּהוּ חִיּוּב כָּרֵת מִדְּאוֹרַיְיתָא שֶׁעָלָיו יְדֵי דִּבְרֵיהֶן שֶׁל חֲכָמִים בָּאתָה לוֹ – בָּא לוֹ אִיסּוּר זֶה, כְּלוֹמַר, אוֹקְמוּהָ – הֶעֱמִידוּ רַבָּנָן אֶת הַגְּזֵילָה בְּרִשְׁוּתֵיהּ שֶׁל הַגְּזֵלָן בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּישָׁהּ, כִּי הֵיכִי דְּלִיחַיַּיב עֲלֵהּ – כְּדֵי לְקַנְּסוֹ בְּכָךְ שֶׁאִם יִשְׁחָטֶנָּה בַּחוּץ יִתְחַיֵּב כָּרֵת.

הַגְּמָרָא מְבַרֶּרֶת מִמַּתְּי הֶעֱמִידוּ אֶת הַגְּזֵילָה בִּרְשׁוּת הַגְּזֵלָן: אָמַר רָבָא, הָא וַדַּאי קָא מִיבַּעְיָא לִי – בְּדִין זֶה אֲנִי מְסוּפָּק, כִּי אוֹקְמוּהָ – כְּשֶׁהֶעֱמִידוּ רַבָּנָן אֶת הַבְּהֵמָה בִּרְשׁוּתֵיהּ שֶׁל הַגְּזֵלָן, הַאִם עָשׂוּ זֹאת לְמִפְרַע מִשָּׁעַת הַגְּנֵיבָה, אוֹ רַק מִשָּׁעַת הֶקְדֵּישָׁהּ. מְבַרֶּרֶת הַגְּמָרָא, לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ – אֵיזֶה דִּין תָּלוּי בַּנִּידּוּן זֶה. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא, לְגִיוּסָתֵיהּ וּוְלָדוֹתֵיהּ – לְעִנְיַן הַצְּמָר שֶׁנִּגְזַז מֵהַבְּהֵמָה וְהַוְּלָדוֹת שֶׁיִּלְּדָה בֵּין זְמַן הַגְּזֵילָה לְהַקְדֵּשָׁה, שֶׁאִם זָכָה בָּהּ מִשְּׁעַת הַגְּזֵילָה זָכָה גַּם בְּגִיזּוֹת וּבְוַלְדוֹת, וְאִם זָכָה בָּהּ רַק בְּעֵת הַהֶקְדֵּשָׁה עָלָיו לְהַחְזִיר אֶת הַגִּיזּוֹת וְהַוְּלָדוֹת שֶׁהָיוּ קוֹדֶם לְכֵן, מַאי. הָדַר אָמַר רָבָא – מַה חָזַר וּפְשַׁט רַבָּא סָפֵק זֶה, מִסְּתַבְּרָא – מִסְתַּבֵּר שֶׁרַק מִשָּׁעַת הֶקְדֵּישָׁהּ זָכָה בָּהּ, שֶׁלֹּא יְהֵא הַחוֹטֵא שֶׁגִּלָּה נִשְׂכָּר בְּכָךְ שֶׁיִּזְכֶּה בְּגִיזּוֹת וּבְוַלְדוֹת שֶׁהָיוּ בָּהּ עַד שְׁעַת הַהֶקְדֵּשָׁה:

מִשְׁנָה

לֹא הָיָה דִּין סִיקְרִיקוֹן [–גוי רוצח], נוהג בִּיהוּדָה, בְּהַרוּגֵי מִלְחָמָה – בִּימֵי מִלְחֶמֶת טִיטוּס בִּיהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם. לְפִי שֶׁמִּחֶמֶת הַפַּחַד הָיָה הַיְּהוּדִי גּוֹמֵר בְּלִבּוֹ לְהַקְנוֹת לְגוֹי אֶת קַרְקָעוֹ, וְהָיָה מִקָּח הַלּוֹקֵחַ מֵהַסִּיקְרִיקוֹן קַיָּים. אוּלָם מֵלְּאַחַר תְּקוּפַת הַרוּגֵי הַמִּלְחָמָה וְאֵילָךְ, יֵשׁ בָּהּ – הָיָה נוֹהֵג בִּיהוּדָה דִּין הַלּוֹקֵחַ מִסִּיקְרִיקוֹן, שֶׁמִּקָּחוֹ בָּטֵל.

הַמִּשְׁנָה מְבַאֶרֶת כֵּיצַד הוּא דִּין הַקּוֹנֶה מֵהַסִּיקְרִיקוֹן, יְהוּדִי שֶׁלָּקַח – קָנָה קַרְקַע מִסִּיקְרִיקוֹן, וְחָזַר וְלָקַח – וְקָנָה אֶת הַקַּרְקַע מִכַּעַל הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, מִקָּחוֹ שֶׁל הַקּוֹנֶה בָּטֵל, לְפִי שֶׁאֵנוּ תּוֹלִים שֶׁבַּעַל הַבַּיִת לֹא הִסְכִּים לְמִכְּחוֹ רַק מִחֲמַת מוֹרָאוֹ שֶׁל הַסִּיקְרִיקוֹן. אוּלָם אִם קָנָה תְּחִילָּה מִכַּעַל הַבַּיִת, וְחָזַר וְלָקַח מִסִّיקְרִיקוֹן, מִקָּחוֹ שֶׁל הַקּוֹנֶה קַיָּים. הַמִּשְׁנָה מֵבִיאָה דִּין דּוּמֶה. אָדָם שֶׁלָּקַח – קָנָה שָׂדֶה הַמְיוּחָד לְכְתֻבַּת הָאִשָּׁה מִן הָאִישׁ – הַבַּעַל, וְחָזַר וְלָקַח אֶת הַשָּׂדֶה גַּם מִן הָאִשָּׁה, שֶׁלָּא תּוֹכַל לִגְבּוֹת שָׂדֶה זוֹ בִּכְתֻבָּתָהּ, מִקָּחוֹ בָּטֵל, לְפִי שֶׁאֵנוּ תּוֹלִים שֶׁהָאִשָּׁה לֹא הִסְכִּימָה לְמִכְּחוֹ אֶלָּא בִּכְדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְבַעְלָהּ. אוּלָם אִם קָנָה תְּחִילָּה מִן הָאִשָּׁה, וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ – הַבַּעַל, מִקָּחוֹ קַיָּים.

הַמִּשְׁנָה חוֹזֶרֶת לְדִין סִיקְרִיקוֹן, וְאוֹמֶרֶת שֶׁמִּמָּה שֶׁשָּׁנִינוּ שֶׁהַלּוֹקֵחַ מֵהַסִּיקְרִיקוֹן מִקָּחוֹ בָּטֵל, זוֹ דִּבְרֵי מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה – הַיְינוּ תַּנָּאִים שֶׁהָיוּ בְּתְקוּפָה הָרִאשׁוֹנָה, אֲבָל בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶם – הַתַּנָּאִים בְּתְקוּפָה שֶׁאַחֲרֵיהֶם רָאוּ שֶׁיְּהוּדִים חֵשְׁשׁוּ לִקְנוֹת מֵהַסִּיקְרִיקוֹן שֶׁמָּא יִבְטְלוּ הַבְּעָלִים אֶת הַמִּקָּח, לְכָךְ תִּיקְּנוּ וְאָמְרוּ, הַלּוֹקֵחַ מִסִּיקְרִיקוֹן מִקָּחוֹ קַיָּים, אֶלָּא שֶׁנּוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ מִשְׁוּוִי הַקַּרְקַע.

לְפִי שֶׁשִּׁעֲרוּ חֲכָמִים שֶׁהַיּוֹת וְהַסִּיקְרִיקוֹן קִיבֵּל אֶת הַקַّרְקַע בְּחֵינוּם הָרֵי הוּא מוֹזִיל לַלּוֹקֵחַ כְּשִׁוּוּי זֶה.

וּמִמַּשְׁמַעַת הַמִּשְׁנָה אֵימָתַי תִּקְּנוּ שֶׁהַלּוֹקֵחַ מֵהַסִּיקְרִיקוֹן מִקָּחוֹ קַיָּים, בִּזְמַן שֶׁאֵין בְּיָדָן שֶׁל הַבְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים מְעוּת לִיקַּח אֶת הַקַּרְקַע מֵהַסִּיקְרִיקוֹן, אֲבָל אִם יֵשׁ בְּיָדָן לִיקַּח אֶת הַקַּרְקַע, הָרֵי הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם.

רַבִּי הוֹשִׁיב בֵּית דִּין וְנִמְנוּ – וּפְסָקוּ שֶׁאִם שָׁהֲתָה הַקַּרְקַע בִּפְנֵי סִיקְרִיקוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, כָּל הַקּוֹדֵם לִיקַּח אֶת הַקַּרְקַע זָכָה בָּהּ, אֲבָל נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ:

גְּמָרָא

שָׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה 'לֹא הָיָה סִיקְרִיקוֹן בִּיהוּדָה בְּהַרוּגֵי מִלְחָמָה, מֵהַרוּגֵי הַמִּלְחָמָה וְאֵילָךְ יֵשׁ בָּהּ סִיקְרִיקוֹן': מִקְשָׁה הַגְּמָרָא, הַשְׁתָּא – עַתָּה שֶׁאָמְרָה הַמִּשְׁנָה שֶׁבִּתְקוּפַת הַרוּגֵי הַמִּלְחָמָה לֹא הָיָה בָּהּ סִיקְרִיקוֹן – לֹא הָיוּ הַגּוֹיִם רוֹצְחִים אֶת יִשְׂרָאֵל וְנוֹטְלִים אֶת קַרְקְעוֹתֵיהֶם בְּפִדְיוֹן נַפְשָׁם, וְכִי מִסְתַּבֵּר לוֹמַר שֶׁמֵּהַרוּגֵי מִלְחָמָה וְאֵילָךְ יֵשׁ בָּהּ סִיקְרִיקוֹן – הַתְּחִילוּ הַגּוֹיִם לִרְצוֹחַ אֶת יִשְׂרָאֵל וְלִיטֹּל אֶת קַרְקְעוֹתֵיהֶם.

מִתְּרַצְתָּא הַגְּמָרָא, אָמַר רַב יְהוּדָה, לֹא דָּנוּ בָּהּ דִּין סִיקְרִיקוֹן קָאָמַר, כַּוָּנַת הַמִּשְׁנָה לוֹמַר שֶׁבִּזְמַן תְּקוּפַת הַרוּגֵי הַמִּלְחָמָה לֹא הָיוּ דָּנִים בִּיהוּדָה דִּין סִיקְרִיקוֹן, שֶׁהַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ מִקָּחוֹ בָּטֵל, אֶלָּא הַמִּקָּח קַיָּים. דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי, שָׁלֹשׁ גְּזֵירוֹת גָּזְרוּ אַנְשֵׁי טִיטוּס הָרוֹמָאִים עַל יְהוּדָה, בְּשִׁלְשָׁה תְּקוּפוֹת, גָּזְרָתָא קַמַּיְיתָא – גְּזֵירָתָהּ הָרִאשׁוֹנָה הָיְתָה, שֶׁכָּל רוֹמָאִי דְּלֹא קָטֵיל, הָרוֹאֶה יְהוּדִי וְאֵינוֹ הוֹרְגוֹ, לִיקַטְלוּהוּ – יַהַרְגוּהוּ. מְצִיעָתָא – גְּזֵירָתָם הָאֶמְצָעִית הָיְתָה שֶׁכָּל רוֹמָאִי דְּקָטֵיל – שֶׁהוֹרֵג יְהוּדִי, לֵייתֵי אַרְבַּע זוּזֵי יִשְׁלֹם אַרְבַּע זוּזִים בַּתְרַיְיתָא – וּבַתְּקוּפָה הָאַחֲרוֹנָה גָּזְרוּ שֶׁכָּל רוֹמָאִי דְּקָטֵיל יְהוּדִי, לִיקַטְלוּהוּ – יַהַרְגוּהוּ. הִלְכָּךְ – וְלָכֵן בַּתְּקוּפָה קַמַּיְיתָא וּמְצִיעָתָא – הָרִאשׁוֹנָה וְהָאֶמְצָעִית, כֵּיוָן דְּקָטְלֵי – מִכֵּיוָן שֶׁהָרוֹמָאִים הָיוּ הוֹרְגִים

המשך בעמוד עב

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ב מִי שֶׁהוּא אָנוּס שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַבְדִּיל עַל הַכּוֹס בְּלַיְלָה כְּגוֹן שֶׁצָּרִיךְ לֵילֵךְ לְדֶרֶךְ מִצְוָה[8] וְהוֹלֵךְ מִבֵּיתוֹ מִבְּעוֹד יוֹם עַד סוֹף הַתְּחוּם וְיוֹשֵׁב שָׁם עַד שֶׁחֲשֵׁכָה וּמִיָּד שֶׁחֲשֵׁכָה הוֹלֵךְ לְדַרְכּוֹ[9] יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית וּלְהַבְדִּיל עַל הַכּוֹס בְּבֵיתוֹ מִבְּעוֹד יוֹם וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵא מִפְּלַג הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה[10-11].

וְלֹא יְבָרֵךְ עַל הַנֵּר מִבְּעוֹד יוֹם אֶלָּא יַבְדִּיל בְּלֹא נֵר[ד] וּבַעֲשִׂית מְלָאכָה אָסוּר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים רְצוּפִים[13] אַף־עַל־פִּי שֶׁהִבְדִּיל וְכֵן קְרִיאַת שְׁמַע צָרִיךְ לַחֲזֹר וְלִקְרוֹת בְּצֵאת הַכּוֹכָבִים כְּשֶׁהוֹלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וְאֵינוֹ יוֹצֵא בְּמַה שֶׁקָּרָא מִבְּעוֹד יוֹם[14] אַף־עַל־פִּי שֶׁבַּהַבְדָּלָה יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְהַבְדִּיל אַף אִם יְזַדְּמֵן לוֹ כּוֹס בַּדֶּרֶךְ.

וְאִם הוּא רוֹצֶה יָכוֹל לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה בִּלְבָדָהּ מִבְּעוֹד יוֹם בְּלֹא קְרִיאַת שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ וּכְשֶׁתֶּחְשַׁךְ לוֹ בַּדֶּרֶךְ יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּבִרְכוֹתֶיהָ וְאַף שֶׁאֵינוֹ סוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה אֵין לָחוּשׁ הוֹאִיל וּמִתְכַּוֵּין לִדְרַכּוֹ מִצְוָה[15]:

חלק ב סימן רצג דין ערבית במוצאי שבת סעיף ב
מתוך שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עם ביאורי הלכה, הוצאת קה"ת

ביאורי הלכה

ד] **בלא נר** - ובלא בשמים[12].

ציונים והוספות

8) וכן אם מתענה ג' ימים החל מליל מוצ"ש כדלהלן סי' רצט ס"י (אלא ששם יברך על הבשמים והנר במוצ"ש שהרי נמצא הוא בביתו).
וראה להלן הדין כשאינו לדבר מצוה.
9) כדלקמן סי' שו ס"ה שמותר להחשיך על התחום שאין איסורו אלא משום שמזמין את עצמו בשבת לדבר האסור היום, הזמנה זו התירו לצורך מצוה שנאמר חפצך, חפציך אסורים חפצי שמים מותרים.
10) דהיינו שעה ורביע זמניות קודם הלילה (סי' רסא ס"ה), ולשיטת רבנו בסידורו שמחשבים את שעות היום מהזריחה עד השקיעה, "פלג המנחה" הוא שעה ורבע זמניות קודם השקיעה.
11) עד"ז לעיל **סי' עא ס"ב**: ש(מפלג המנחה ולמעלה) הוא לילה גמור לענין תפלה לר' יהודה ואף מי שנהג לעולם כחכמים יכול לסמוך על דברי רבי יהודה אפילו במוצאי שבת במקום איזה אונס שאי אפשר לו להתפלל בלילה.
ובסי' רצט ס"י משמע שאפילו אם האונס לגבי הבדלה בלבד, ולא נאנס לענין ערבית, מכל־מקום יכול להתפלל גם ערבית מוקדם (וכך ראוי לעשות אף שרשאי להבדיל קודם תפלת ערבית).
12) סי' רצט ס"י, אלא יברך על שניהם במוצ"ש (ודלא כפמ"ג סי' רצז משז"ז סק"ג שיברך על הבשמים ובמוצ"ש יברך שוב).
13) כנ"ל סעיף א.
14) ומכל־מקום יכול לקרוא קריאת שמע גם מבעוד יום כדי לסמוך גאולה לתפלה כדלעיל סי' רסז ס"ב (אף שמתפלל ביחיד, ודלא כפי שכתב המג"א כאן סק"ה. ובמקומות שנוהגים כר"ת שהצבור כולו קורא ק"ש קודם צאת הכוכבים יש להעדיף לנהוג כך (קו"א ס"ק א)). וראה לקמן סי' תפט סוסי"ב.
15) עד"ז בסי' רסז ס"ב (כשמתפלל מוקדם לצורך תוספת שבת שהיא דבר מצוה ומבטל סמיכת גאולה לתפילה).
מכאן משמע שגם ה'דבר מצוה' המוזכר בתחלת הסעיף לא בא לבאר (רק) מדוע מותר לו להחשיך על התחום, אלא לבאר (גם) מדוע מותר לו להתפלל מוקדם, ואם כן אסור לו להתפלל מוקדם מחמת אונס שאינו דבר מצוה. אמנם בסי' עא ס"ב משמע (לגבי אונן שיהיה אסור לו להתפלל במוצ"ש (והוא כדעת הט"ז ודלא כמג"א)) שאת התפילה מותר להקדים בכל אונס שיהיה, ואילו את קריאת־שמע מותר להקדים רק במקום שהצבור כולו קורא (בדרך כלל) קודם צה"כ, וכסברא שהובאה לעיל מקו"א ס"ק א.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת – לפי לוח "רב יומי"

א היה עומד ברשות היחיד והוציא ידו מליאה פירות לרשות הרבים בתוך עשרה (או אפילו לכרמלית) אסור להחזירה אפילו דרך מעלה מעשרה עד למוצאי שבת שקנסוהו חכמים להיות ידו תלויה כך עד למוצאי שבת על שעבר על דבריהם ועשה עקירה מרשות היחיד לרשות הרבים או לכרמלית:

ב במה דברים אמורים כשעשה כן במזיד אבל בשוגג לא קנסוהו חכמים ומותר להחזירה לאותה חצר שהוא עומד בה אבל אסור להושיטה לחצר אחרת אפילו שתיהן שלו שאין צריך עירוב ואפילו הוא בענין שאין בו משום מושיט מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים כגון שחצרות אלו הן זו כנגד זו ורוחב רשות הרבים מפסיק ביניהן או אפילו הן בדיוטא אחת אלא שאין אורך רשות הרבים מפסיק ביניהן כלל שרשות הרבים מהלכת לפניהן ולא ביניהן והמושיט מרשות היחיד לרשות היחיד אינו חייב אלא כשרשות הרבים באמצע כמו שהיה במשכן אף על פי כן אסרו חכמים כאן כדי שלא תתקיים מחשבתו שנתכוין לפנות הפירות מחצר זו שאם נתיר לו להושיטן לחצר אחרת הרי נתקיימה מחשבתו ויש לגזור שמא פעם אחרת ישליכן לרשות הרבים אבל כשמחזירה לאותה חצר כיון שלא נתקיימה מחשבתו אין לגזור כלום בזה:

ג במה דברים אמורים כשהוציאה לרשות הרבים אבל אם הוציאה לכרמלית מותר להושיטה אפילו לחצר אחרת שבכרמלית לא גזרו גזרה זו משום שהיא גזרה לגזרה:

חלק ב סימן שמח דין המושיט כלי מרשות לרשות ובו ג' סעיפים:

א כל אדם יש לו ד' אמות ברשות הרבים שיכול לטלטל בהם שנאמר שבו איש תחתיו ולמדו מפי הקבלה שזה נאמר לענין טלטול שלא יטלטל כל אדם ברשות הרבים אלא כמדת תחתיו דהיינו כמדת אורך גופו שהוא ג' אמות ואמה כדי לפשוט בה ידיו ורגליו לפיכך מודדים לו באמה שלו דהיינו (ממרפיקו (שקורין עלינבוגי"ן בל"א) עד ראש אצבע הארוכה הנקראת אמה על שם זה).

הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו שהרי בד' אמות שלו יש בהן כדי פשיטות אורך גופו וידיו ורגליו ואם הוא ננס באיבריו דהיינו שאמתו קטנה וגופו גדול ונמצא שלא יספיקו לו ד' אמותיו נותנים לו ד' אמות בינוניות של כל אדם שכל אחת מהן ששה טפחים.

ובין שמודדין לו אמות בינונית ובין שמודדין לו אמות שלו מודדין אותן מצומצמות להחמיר:

ב ארבע אמות שאמרו הן ואלכסונן דהיינו אלכסון של ד' על ד' שהוא ה' אמות וג' חומשי אמה לפי שבמגרשי הערים שהן מרובעים ויש להם זויות שהרי נאמר בהם את פאת נגב וגו' ופאה היא זויות נאמר בהם זה יהיה להם וגו' ודרשו חכמים כזה יהיה כל שובתי שבת כגון רשות היחיד שהוא ד' על ד' יהיה ג"כ מרובע שתהיינה בו זויות וכן אלפים של תחום שבת הן מרובעות ולא עגולות כדי שישתכר הזויות וגבי העברה ד' אמות ברשות הרבים שלא שייך ריבוע ועיגול צריך שיהא שם האלכסון של ריבוע שהאלכסון הוא העודף שיש במשך המרובע מחמת הזויות.

ויש מי שאומר שמד' אמות עד ה' וג' חומשים פטור אבל אסור מדברי סופרים [ו]יש לחוש לדבריו אבל תוך ד' מותר לכתחילה אפילו ליטול מתחלת ד' ולהניח בסוף ד' רק שלא יוציא חוץ לד':

ג המעביר ד' אמות ברשות הרבים אינו חייב אלא אם כן העביר בהליכה אחת אבל אם עמד בתוך ד' אמות וחזר והלך פטור. במה דברים אמורים כשעמד לפוש אבל עמד לתקן משאו הרי זה כמהלך.

ומדברי סופרים אסור להוציא חפץ חוץ לד' אמות אפילו בעומד או יושב לפוש תוך ד' אמות או אפילו מניח החפץ בארץ תוך ד' אמות וחוזר ומוליכו חוץ לד' אמות גזרה שמא יעבירנו ד' אמות בהליכה אחת.

ואפילו בכרמלית גזרו על זה בעצומו של יום מטעם שיתבאר בסי' שנ"ב אבל בבין השמשות לא גזרו על זה בכרמלית אפילו לדבר הרשות אבל ברשות הרבים גזרו על זה אפילו בבין השמשות אפילו לדבר מצוה לפי שבקל יוכל לבא לידי איסור של תורה שיעבירנו ד' אמות בהליכה אחת.

וכן מטעם זה גזרו על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים ע"י זה עוקר וזה מניח אפילו בבין השמשות לדבר מצוה וכן על הוצאה כלאחר יד כמ"ש בסי' ת"ט:

ד וכל זה כשאדם אחד מוציא החפץ חוץ לד' אמות אלא שעושה הנחה בינתיים אבל מותר לו לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ד' אמותיו וחבירו יתננו לחבירו שאצלו אע"פ שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים כיון שכל אחד אינו מעביר ד' אמות.

ובלבד שלא יוציאו החפץ חוץ לתחום העיר שקנה בה החפץ שביתה אלא אם כן הוא חפץ של הפקר שאינו קונה שביתה כלל:

ה ומכל־מקום אין היתר זה שנותנו לחבירו וחבירו לחבירו מועיל אלא לענין טלטול חוץ לד' אמות בכרמלית או ברשות הרבים אבל לא לענין טלטול מרשות היחיד לרשות הרבים או לכרמלית (אפילו אם אחד עומד בפנים ואחד בחוץ וזה שבפנים מושיט החפץ וזה שבחוץ נוטלו מידו שזה עוקר וזה מניח אעפ"כ אסור מדברי סופרים אפילו בכרמלית ואפילו לדבר מצוה כמו שנתבאר בסי' של"א אלא אם כן משום בזיון כתבי הקודש כמו שנתבאר בסי' ש"א):

ו היו שנים מקצת אמותיו של זה בתוך של זה כגון שיש ביניהן ו' אמות מביאין ואוכלים באמצע ובלבד שלא יוצא כל אחד מתוך שלו לתוך של חבירו היו שלשה והאמצעי מובלע ביניהם כגון שבין ב' החיצונים שמונה אמות האמצעי מותר עם כל אחד מהחיצונים במה שד' אמות שלו מובלע בתוך שלהם והם אסורים זה עם זה:

חלק ב סימן שמט דין ארבע אמות ברשות הרבים ובו ו' סעיפים:

א עומד אדם ברשות היחיד ומוציא ידו לרשות הרבים ומטלטל שם חפצים שנוטלן מכאן ומניחן כאן ואין

חוששין שמא ישכח ויביאם אליו לרשות היחיד ובלבד שלא יעבירם ד' אמות ברשות הרבים ואע"פ שהוא עומד במקום אחד ברשות היחיד רק שבידו מוליך החפץ ד' אמות ממקום שהיה מונח חייב וכן עומד אדם ברשות הרבים ומטלטל חפצים ברשות היחיד ואין חוששים שמא יביאם אצלו:

ב במה דברים אמורים שאין חוששים לכך כשהם חפצים שאינם צריכים לו ברשות שהוא עומד בה אלא ברשות שמטלטל בה בלבד כגון שעומד ברשות זו ופושט ידו לרשות השניה ונוטל שם מפתח ופותח בו שם שאין המפתח צריך לו כאן ברשות שעומד בה אלא שם בלבד ברשות שהוא פותח בה וכן כל כיוצא בו משאר חפצים שאינם צריכים לו כאן אלא שם.

אבל לא יעמוד אדם ברשות היחיד ויוציא ראשו לרשות הרבים וישתה שם או להפך אלא אם כן הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה שכיון שהוא צריך לאלו המים יש לחוש שמא ישכח ויביאם אליו וכן בכל כיוצא בזה.

אבל מותר לעמוד ברשות היחיד או ברשות הרבים ולשתות בכרמלית או להפך שלא גזרו גזרה לגזרה.

(ואף על פי שעוקר המים מרשות זו ושותה אותם ונכנסים למעיו שהם ברשות זו ושם נעשית הנחתן ונמצא מוציא מרשות לרשות אין בכך כלום כיון שכבר נחו המים מעט בפיו קודם שנכנסו למעיו ופיו הוא מקום פטור כיון שהוא עומד ברשות זו ופיו הוא ברשות האחרת וכמ"ש בסימן שמ"ז שיש סוברים כן ולא אסרו להכניס מכרמלית לרשות היחיד אפילו דרך מקום פטור כמ"ש בסי' שמ"ו אלא משום גזרה שמא יבא להכניס כך בלי הנחה בינתיים במקום פטור כמ"ש שם אבל כאן לא שייך לגזור כלל שאי אפשר כלל שלא ינוחו המים מעט בפיו טרם שיבלעם.

ואף אם תמצי לומר שפיו אינו מקום פטור אלא הוא כאותה רשות שהוציאו (משם) [לשם] כמ"ש בסי' שמ"ז שיש סוברים כן ונמצא שנחו המים באותה רשות וכשבולעם ומכניסם למעיו שברשות אחרת הרי הוא מוציא מרשות לרשות, מכל־מקום י"ל שבליעת המים זו היא הנחתן לגמרי ואין לחוש כלל מה ששוב נכנסים למעיו לפי שכיון שנבלעו בגופו הרי הם בטלים לגבי גופו):

ג לא יעמוד אדם ברשות היחיד וישתין או ירוק לרשות הרבים או להפך ואם השתין או רק חייב.

ואם הוציא אמתו לחוץ והשתין שם הרי זה ספק אם הולכים אחר עקירת המי רגלים מחלל של גוף ברשות היחיד ונמצא שהוציא מרשות היחיד וחייב או אחר יציאתם מן האמה שהוא ברשות הרבים ופטור וספק של תורה להחמיר ואפילו מרשות היחיד או מרשות הרבים לכרמלית או להפך אסור.

וכן אם הוציא ראשו לחוץ ורק שם הרי זה ספק ואסור אפילו מרשות היחיד או מרשות הרבים לכרמלית או להפך ואף שהרוק נח מעט בפיו קודם שרקק ויש אומרים שפיו שברשות האחרת הוא מקום פטור, מכל־מקום אין זו חשובה הנחה במקום פטור הואיל ולא הונח שם ממקום אחר אחרי שהוציאו לרשות האחרת כמו שנתבאר בסי' שמ"ז:

ד רוק שנתלש מפיו ומוכן לזרקו יש מי שאומר שלא יהלך בו ד' אמות ברשות הרבים עד שירוק והוא הדין בכרמלית ומכל־מקום אין למחות ביד המקילין בכרמלית כי יש מתירים אפילו ברשות הרבים:

חלק ב סימן שנ דין המוציא ראשו ורובו מרשות לרשות ובו ד' סעיפים:

א לא יעמוד אדם ברשות הרבים ויחבר ידו או כלי למזחילה שהיא כעין צנור ארוך מונחת לאורך הגג בתוך שלשה טפחים סמוך לגג ולקבל המים ממנה לפי שהמחבר ידו או כלי אליה הוא כשואב ממנה והואיל והיא (מונחת כולה) בתוך ג' טפחים לגג והרי היא חשובה כגג עצמו משום תורת לבוד נמצא שהוא כשואב ומוציא מהגג עצמו שהוא רשות היחיד לרשות הרבים ולפיכך אפילו אם המזחילה אינה גבוהה עשרה ואינה רחבה ד' שאינה רשות היחיד מצד עצמה אסור לחבר ידו או כלי אליה הואיל והוא כשואב ומוציא מהגג.

אבל מותר לקלוט מן האויר אפילו ידיו תוך ג' למזחילה אין אומרים בהם לבוד (לענין זה שיהא נחשב כשואב ממנה) ואפילו אם הוא גבוה עשרה ורחבה ד' שהיא רשות היחיד מותר לקלוט ולקבל מן האויר המים הנוטפים ממנה והוא הדין לנוטפים מהגג עצמו בין שקולטן למעלה מעשרה בין למטה מעשרה מפני שלמעלה מעשרה אויר מקום פטור הוא ולמטה מעשרה רשות הרבים הוא:

ב היתה מזחילה בולטת ג' טפחים מן הגג וכן סתם צנור שהוא ארוך ובולט ג' טפחים מן הגג אינם חשובים כגג עצמו ומותר לחבר ידו או כלי אליהם לקבל המים והוא שאין בהם ד' על ד' והם למטה מעשרה שאם יש בהם רוחב ד' אפילו הם למטה מעשרה עכ"פ הם ככרמלית וכשמחבר ידו או כלי אליהם הרי הוא כשואב ומוציא מכרמלית לרשות הרבים ואם הם למעלה מעשרה אף שאין בהם ד' אסור משום גזירה שמא יהא בהם ד' שאז הם רשות היחיד גמורה. ואע"פ שהגדיים בוקעים תחתיהם, מכל־מקום הואיל והם בולטים ויוצאים מן הגג שהוא רשות היחיד הרי הם נדונים כחורי רשות היחיד שהם כרשות היחיד כמו שנתבאר בסימן שמ"ה:

חלק ב סימן שנא דין המושיט ידו לצינור ברשות הרבים לשתות ובו ב' סעיפים:

לקוטי תורה

[לאחרי שנתבאר "מהו" ענין דירה בתחתונים – צריך לבאר "כיצד עושים ומתקנים" דירה זו.

וזהו שממשיך:]

ואיך ממשיכים גילוי זה ודירה זו בתחתונים, הוא על ידי בחינת אתכפיא ואתהפכא.

כדי שהעולם ייעשה דירה לו ית' (שגם בידיעה שלנו תאיר האמת כפי שהיא בידיעתו ית'), צריכים בני ישראל להכין אותו שיהי' ראוי להיות דירה להשראת קדושתו של הקב"ה, ו"הכנת הדירה" היא על ידי שני אופני עבודה, הנקראים בשם "אתכפיא" ו"אתהפכא".

פירוש:

"אתכפיא" - מלשון כפי', היינו שהאדם כופה את יצרו ומונע את עצמו מלעבור על רצונו ית', ועל ידי זה הוא מסיר את הרע מקרבו; ומזה באים אח"כ לשלב גבוה יותר, "אתהפכא" - מלשון הפיכה, היינו שהרע נתהפך לטוב "להיות . . כלי לאור אין־סוף ב"ה", - ועל ידי זה מביאים טוב וקדושה בתוך העולם.

כמשל המלך בשר ודם שרוצים לעשות לו דירה נאה, שצריכים לפנות ההיכל מכל לכלוך וטינוף כו', ואח"כ לסדר שם כלים נאים, מטה ושולחן כסא ומנורה.

שני פרטים אלה בהכנת ה"דירה" להקב"ה (עבודת ה' על ידי "אתכפיא" והעבודה על ידי "אתהפכא"), הם על־דרך עשיית ותיקון דירה נאה למלך בשר־ודם להבדיל, על ידי שני ענינים ושלבים כלליים: נקיון המקום, על ידי הסרת הטינוף והלכלוך, ואח"כ הכנסת וסידור כלי דירה נאים ומתאימים - הנחלקים בדרך כלל לד' דברים (המנויים גבי הנביא אלישע), מטה שולחן כסא מנורה - שעל ידי זה נעשית הדירה מוכנה ועומדת שהמלך יוכל להכנס ולדור בתוכה.

כן עבודת האדם, כמ"ש ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה, ואמרו רז"ל לעבדה זו רמ"ח מצות־עשה ולשמרה זו שס"ה לא־תעשה.

כשם שבמשל, במלך בשר־ודם, הנה כדי שהדירה תהי' ראוי' ומוכנה לכך שהמלך יוכל להכנס ולדור בתוכה, צריכים להיות שני דברים, הסרת הלכלוך והכנסת כלים נאים - כמו כן הוא בנמשל, בעבודת האדם להכין את העולם שיוכל להיות דירה לו ית' (היינו מקום שיהי' בו גילוי והשראת אור אין־סוף ב"ה) - יש שתי עבודות: שמירת מצוות לא־תעשה וקיום מצוות־עשה.

וכפי שמצינו שני פרטים אלה תיכף בתחילת הבריאה, עוד בהיות אדם הראשון בגן עדן, שנצטווה הן בקיום מצות־עשה, "לעבדה", והן בשמירת לא־תעשה, "לשמרה".

[וההבדל בין 'לא־תעשה' ו'עשה' הוא:]

דהיינו, הלא־תעשה הם לבער הרע, ובערת הרע מקרבך, שלא יהיה שום לכלוך וטינוף ח"ו.

ענינן של מצוות לא־תעשה הוא בשביל "הנקיות הרוחנית" של האדם, שלא ייכנס בו שום רע ("סור מרע").

וזהו התוכן הפנימי של הציווי "ובערת הרע מקרבך", שהאדם צריך לבער את הרע מקרבו כדי שיהי' "נקי" וכלי מוכן להשראת אלקות.

והמצות־עשה ["ועשה טוב"] הם על־דרך־משל תיקון וסידור כלים נאים.

ענינן של מצוות־עשה הוא עשיית "כלים נאים" להשראת אור אין־סוף ב"ה.

שעל־ידי־זה יהיה הדירה בתחתונים, שהוא ענין גילוי והמשכת אור אין־סוף ב"ה למטה.

(לעתיד לבא, ועתה ההמשכה בהעלם).

במאמר המוסגר מוסיף רבינו שיש הבדל בין המשל לנמשל:

במשל הנ"ל אצל מלך בשר־ודם תיקון סידור הדירה אינו אלא "הכנה" בלבד, שעל ידי זה נעשית הדירה מוכנה ועומדת כדי שהמלך יוכל להכנס ולדור בתוכה (וכנ"ל);

אבל בנמשל, קיום מצוות־עשה, הנה בנוסף לכך שזהו הכנה (כעין "תיקון וסידור כלים נאים") שעל ידי זה יוכל המלך ליכנס אח"כ לדירתו - הרי הוא גם הגורם שאורו ית' יומשך למטה בפועל.

אלא שמכל מקום ניתן להביא משל מעשיית דירה למלך באופן כזה שהמלך עדיין אינו דר בתוכה בפועל ורק מכינים אותה כדי שהמלך יוכל

להיכנס בתוכה - כי המשכה זו שאנו ממשיכים גם עכשיו (בזמן הגלות) על ידי קיום המצוות הרי היא בהעלם, והגילוי בפועל יהי' רק לעתיד־לבוא (שאז "יתגלה" מה שפעלנו על ידי מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות), כי לעתיד־לבוא תזדכך גשמיות העולם ויהי' גילוי אלקות "בראי' חושיית".

וזהו שנק' עבודה, לשון תיקון, היינו שעל ידי עבודתנו אנו ממשיכים שיהיה הגילוי למטה, שאנו מתקנים תיקון זה על ידי עבודתנו.

ומעתה מתורצת הקושיא שבתחילת הפרק מהו לשון "עבודה" (ענין של תיקון ושירות) כלפי הקב"ה, והרי "לית אתר פנוי מיני'" ואם כן מהו ענין "עבודת" בני ישראל לעשות לו ית' "דירה בתחתונים"? - אלא שענין ה"דירה" מורה על ענין הגילוי (כנ"ל במשל ה"דירה" באדם להבדיל), היינו שהאמת האלקית ד"כולא קמי' כלא חשיב" תתגלה "בידיעה שלנו גם כן, כמו שהוא למעלה בידיעה העליונה"; וגילוי זה נפעל על ידי עבודת בני ישראל דוקא, ש"אנו ממשיכים שיהי' הגילוי למטה".

וזהו ה"תיקון" שבני ישראל "מתקנים" כביכול עבורו ית', כי הם פועלים שהאמת האלקית תתגלה גם למטה (שזהו ענין "דירה לו ית' בתחתונים").

וזהו ענין רמ"ח פקודין רמ"ח אברים דמלכא, שהם כלים להשראת אור אין־סוף ב"ה, כמו שהאברים הם כלים לאור וחיות הנפש.

ענין העבודה של קיום רמ"ח מצות־עשה הוא לא רק כמו "תיקון וסידור כלים נאים" לדירתו של המלך שהוא באופן שהכלים רק מייפים את הדירה - אלא רמ"ח מצוות־עשה הן ה"כלים" שבהם מתלבש אור אין־סוף ב"ה.

וזהו פירוש דברי התיקוני זהר ד"רמ"ח פקודין אינון רמ"ח אברים דמלכא", היינו שרמ"ח מצוות (עשה) הם רמ"ח אברי המלך, כביכול, כי המצוות נמשלו לאברי הגוף וכמו שאברי הגוף הם "כלים" לאור וחיות הנפש (שחיות הנפש שורה בתוך האברים להחיותם ולקיימם), כך רמ"ח מצוות־עשה הן ה"כלים" שבהם שורה אור אין־סוף ב"ה.

וזהו שאנו מברכים אשר קדשנו במצותיו כו':

בנוסח ברכת המצוות שתקנו חז"ל לפני עשיית כל מצוה אומרים "אשר קדשנו במצותיו". לפי פשוטו, הפירוש הוא שאנו מודים להקב"ה על שבעבר - בשעת מתן תורה - "קידש" את עמו ישראל בקדושה תמידית, על ידי המצוות שנתן לנו.

אבל על פי הנ"ל בביאור ענין המצוות - שעל ידי קיום המצוות נמשכת קדושה העליונה (גילוי אור אין־סוף ב"ה) באדם ובעולם - תתפרש כוונת הברכה על הקדושה הנמשכת על האדם בעת קיום המצוה, שקדושה זו מעלה את האדם "למעלת קודש העליון ב"ה שהיא קדושתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו", עד שהוא "במעלת ומדרגת קדושת אין־סוף ב"ה ממש".

ונמצא, שבנוסח ברכת המצוות שהתקינו חז"ל קבעו שהאדם יחשוב ויכוון על המטרה העיקרית של המצוה, ועל פעולתה בנפש האדם - שאינה בשביל קבלת שכר (בגן עדן ובעולם הבא) בלבד, אלא בשביל המשכת קדושה עליונה בנפשו ובגופו של האדם (ובעולם כולו).

[לסיכום: העבודה דיעקב "עבדי" – מלשון "עבודה", תיקון ושירות העבד לרבו – היא העבודה לעשות לו ית' דירה בתחתונים, להמשיך אלקות למטה בעולם הזה הגשמי.

ולהלן יבאר מהו הקשר בין עבודה זו לשם "יעקב"].

ד"ה לא הביט און ביעקב פרק א

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(טו) **והנה** אחר שנתבאר בחי' אדם בדרך פרט יש להבין כללות אדם מג' אלה מוח ולב ומעשה שבין שיתוף כולם יחד נק' אדם שלם ואח"כ יתבאר שיש מדרגה שלמעלה מבחי' אדם והוא העיקר ומקור ומשם נתצמצם לבא בבחי' אדם במוח ולב ומעשה בכללותם יחד דוקא מפני שע"י כללותם יחד דוקא יושלם ג"כ נקודת הרצון שבעצמות הנפש. והנה מכל הנ"ל בפרטיות אדם יובן מ"ש ובחרת בחיים בפרט שהוא ע"י המוח בדעת האלקי בהכרה גמורה שעי"ז יחיה הנשמה מחיי החיים ודוקא מבחי' התכללות שבו כנ"ל ועד"ז עוד ימצא חיים לנשמה ע"י הלב וכמ"כ ע"י המעשה בפועל ממש ועל הכל א' ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב שימצאם בג' מיני אופנים אלה ושלימות החיים והטוב הוא מאמצעות כללותם יחד דוקא דהיינו לא במוח הדעת לבד ולא בהתפעלות הלב לבד (אך במעשה לבד יוכל להיות שלימות הכל כמ"ש כי זה כל האדם שכוללם יחד לפי שנעוץ תחלתן בסופן וכמ"ש במ"א בענין ומעשה ידינו כוננהו וכן בצדקה תכוננני כו' וד"ל). אלא שיהיה רוח האדם עולה למעלה בדביקות המוח והלב והמעשה וכולם יחדיו יהיו כאחד לעזר שאז דוקא יושלם נקודת פנימיות הרצון שבעצמות הנפש שלמעלה מבחי' אדם (שנק' כתר ונק' גולגלתא) וביאור הדברים הנה מבואר למעלה בבחי' התחלקות אברי גשמיים באדם חיצוני שבשיתוף כולם יחד דוקא נק' אדם כרגל שמשפיע לראש ואין שלימות לא' בלא התכללותו בזולתו כך גם בכללות ג' מיני אדם דמוח ולב ומעשה אין שלימות למוח בלא לב ומעשה, ולא בלב בלא מוח ומעשה שהמעשה עוזר ללב ומוח עד שמוח ולב מקבלים הימנו כרגל שמשפיע לראש עד מבלי שימצא ראש וסוף אלא מאמצעות חיבור כולם כא' נשלם הדבר כמשל עשרה שמגביהים יחד דשיתוף הכחות יחד דוקא משלימים הפעולה. ויובן דבר זה ע"ד שאנו רואים באדם בנפשו הטבעית בכוחות נפשו שכלולים מעשר, רצון ושכל ומדות ומחשבה דבור ומעשה וידוע דב' מיני רצון יש א' הרצון שבעצמות שלמעלה מהתלבשות בשכל וטעם כי הוא מצד חיי עצמותו ואין טעם לרצון כלל דהיינו שלא יוכל השכל להגיע לנקודת הרצון העצמי ואעפ"כ אנו רואים שיש רצון ב' שמורכב דוקא בשכל וטעם לרצון זה שמזה הטעם יתפעל ברצון ואם יבטל הטעם ההוא יבוטל הרצון לגמרי הענין הוא דודאי זה הרצון הנולד מצד השכל אין כל חדש בו רק שהורד הרצון העצמי ונתמעט אורו לבא בשכל וטעם דוקא כמו השוחד שיעוור כו' הרי השכל וטעם לזכות מלביש לרצון פשוט וממעט אורו וכן הזכות שרואה לאוהבו ולהיפך לחוב לשונאו וכה"ג ואח"כ יורד עוד הרצון מן השכל אל הלב שיחפוץ באהבה וחסד בלב ונק' רצון שבלב שלמטה מן השכל שהשכל מאיר בלב ומתקצר גם הוא בהגיע ללב כידוע ועד"ז הולך עוד זה הרצון ומתמעט אורו יותר להיות בחיצוניות יותר בבואו מן הלב אל המחשבה להרהר בו לבד שנק' לבוש המדות והשכל לבד כידוע ואח"כ יורד עוד מן המחשבה אל הדבור שזהו גילוי הרצון רק בדבור שהוא בקרירות יותר ונפרד מן העצם יותר בלבוש חיצוני יותר ומדבור למעשה הוא צמצום היותר אחרון שהוא רק מעשה שעושה מה שעלה ברצון הפשוט הנ"ל. והנה לכאורה יש חילוק גדול באור עצם הרצון הנ"ל בין היותו מלובש בפנימיות יותר שהוא השכל והטעם להיותו מצומצם רק בעשיה לבד שהוא האחרון ובאמת לגבי עצם נקודת הרצון אין הפרש וחילוק אם מתלבש בשכל או במעשה בלא שכל ולב כלל מאחר שעצם הרצון בלתי מוגבל כלל וא"כ כמו שבשכל מוגבל הרצון כך הגבלתו בעשיה שניהם שוין לגביו שהרי אנו רואים שאבריו נשמעים לרצונו בעשיה ותנועה גשמית בערך א' להתלבשות השכל להטות לזכות כנ"ל ואין נפקותא לגביו בין כשנתפעל השכל מן הרצון להתפעלות העשי' כשעושה הרצון הכל רצון א' הוא ממש (משא"כ השכל שבעצם כשיורד במדות נק' שכל שבלב בשינוי מהות ומכ"ש שכל שבעשיה שהוא מהות נמוך יותר) ואמנם הנה מובן שאע"פ שכ"ז מן השכל עד העשיה הכל ירידת אור עצם הרצון ומיעוטו במיעוט אחר מיעוט עכ"ז הרי נשלם הרצון מבין אמצעות שיתוף כולם יחד דוקא דהיינו כאשר אור כח השכל יחייב לרצון העצמי הנ"ל הרי עכ"פ הוסיף בו כח ועזר ממה שיש בכח השכל והטעם להוסיף אור כו' כהטיית הזכות וכה"ג וכן התפעלות האהבה בלב ברצון זה הוסיף בו כח מצד חלק המדות כו' וכן המחשבה ודבור כל א' עוזר ומוסיף כח ברצון כפי ערכם המצומצם עד המעשה שגם הוא עוזר לפעול הרצון הרוחני להביאו בגשם הפעולה והעשי' ואם היה הרצון רק בשכל ולא בא בלב ומחשבה דו"מ הרי חסר לו עזר הלב והמדו"מ וכן אם יחסר א' מאלה גם

בחסרון המעשה לבד יחסר שלימות אור הרצון לתכליתו א"כ הרי מאמצעות כולם יחד נשלם עיקר שלימות וה"ז כמשל שיתוף י' כוחות להגביה דבר כנ"ל (ומה שיש בכלל מאתים מנה הרי יש בכלל כח השכל כח המדות ומחשבה דו"מ זה אינו מועיל כ"א כאשר יצא כל א' במהות בפ"ע). ואמנם לכאורה מאחר שעצם הרצון מובדל בערך לגמרי מן השכל כנ"ל א"כ גם בשיתוף כולם יחד לא ישלימו עצם מהותו שהוא למעלה מן הטעם וזה אינו דדוקא השכל לבד לא יגיע לשלימות הרצון שאין טעם לרצון אך דוקא בחיבור שכל ומדות ומחשבה דו"מ הכל יחד יגיעו לשלימותו מפני שכולם עוזרים זא"ז ונק' אדם שלם בכלל ובבחי' אדם כללי יוכל להיות שלימות עצמות הנפש אע"פ שעצמות הנפש למעלה מבחי' אדם. ויובן דבר זה ע"ד דוגמא ממה שאנו רואים במילי דעלמא ברצון פשוט מעצמות הנפש להשיג חיי פרנסתו שיחיה ולא ימות שנוגע בעצמיות נפשו ממש שבלתי מוגבל כלל בשכל וטעם כידוע וכמו אהבת חיי נפשו כו'. והנה אנו רואים בבקשת אדם למצוא טרף לנפשו להחיות כו' יבקש תחבולה ע"י השכל והתחכמות יתירה כי אינו יודע במה יחיה נפשו ומוכרח לחשוב בשכל ולהתחכם הרבה איך ובמה יפרנס א"ע ואם אין חכמה ושכל יקח לו דרך אחר והוא במה שיתן כל לבו ולא יפנה לבבו לשום דבר רק כל מדותיו בדבר השגת איזה טרף לנפשו ואם גם התפעלות הלב לא יועיל יחשוב ויעיין במחשבה וירבה דיבור כו' עד שיאמר ללבו העיקר הוא המעשה והעסק והיגיעה בפ"מ שלא יתרשל בעסק כמו לעשות כל מלאכה וטרחא יתירה גם לחטוב עצים וכה"ג אולי ירויח בזה וימצא טרף לנפשו מן העסק ומלאכה גשמי' ונמצא שלכאורה ימצא טרף להחיות נפשו בא' מאלה אם בהתחכמות לבד או בהתפעלות הלב לבד או במעשה לבד ובאמת צריך לבא לכולם יחד שיהיה זה עוזר לזה דהיינו התחכמות והתפעלות ומעשה ומאמצעות חיבור כולם יחד כא' אז יושלם נקודת הרצון להחיות נפשו ולכאורה אין נפקותא לגבי עצם נקודת הרצון אם יחיה נפשו בסיבת התחכמות בלא לב ומעשה כלל או בסיבת המעשה לבד כי שניהם שווין כי אינו רוצה רק בחיות נפשו ולא היה צריך לשכל ומעשה כלל אם יכול לחיות בלעדם רק שא"א בלתי זה ומ"מ א"א שיהיה נשלם הרצון בשלימות כ"א באמצעות עזר מכולם יחד מן המוח ולב ומעשה ועכ"פ הרי יוכל להיות שיגיעו כחות הנפש בשכל ולב כו' בשיתופם להשלים נקודת הרצון הבלתי מוגבל כי זהו מצד בחי' אדם בכלל שיש בכחו להחיות עצמות הנפש וכמ"ש והחכמה תחי' בעליה ולא החכמה לבד אלא בשיתוף בלב ומעשה יחד כנ"ל וד"ל אבל בשכל וחכמה לבד נא' כי לא לחכמים לחם וכה"ג וכידוע וד"ל:

הקדמת שנר התשובה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

אך כ"ז ההילוך הוא ממטה למעלה, אף שהוא בחי' המשכת הקדוש אך זהו המשכה שיהי' בחי' העלאה בחי' ביטול כו' שהוא בחי' תפלה בחי' העלאה לבד, והנה כמו"כ יש בחי' הילוך מלמלמ"ט, וזהו מ"ש מהלכי' ב' בחי' הילוך כו' וזהו בחי' תו"מ, כי הנה תרי"ג מצות דאוריית' וז' דרבנן הם תר"ך, שהוא בחי' כתר שהם נמשכו למטה, וזהו שנקראו תר"ך עמודי אור והיינו שכמו שהעמוד מחבר את הגג עם הארץ כך המצות הם מחברי' בחי' סוכ"ע בממכ"ע כו', ודוקא המצות כמו שהם למטה דוקא לפי שכמו שהעמוד שהוא מחבר הוא ג"כ כשהוא עומד על הארץ דוקא, וכך המצות כשנמשכו למטה דוקא אז הם ממשיכים מבחי' סוכ"ע בממכ"ע קדוש מכה"כ וכמ"ש לעיל.

והנה כמו"כ התורה הוא ג"כ בחי' הילוך ממעלמ"ט, והענין הוא דהנה כתי' ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן שהוא בחי' ג"ן סדרים דאורייתא שהוא בחי' אותי' התורה כו', ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן היינו להמשיך בחי' חכ' באותי' התורה, והיינו כי יש ב' בחי' בלימוד התורה, אם הוא לומד את התורה האותי' לבד אף שהוא ג"כ ענין גדול, אך אין זה עיקר מצות הלימוד, ועיקר הלימוד של התורה הוא בעיון שילמוד עם מפרשים כגון כשלומד פרשה של תורה צריך ללמוד עם פירש"י ותרגום כו' וכן מדרש של התורה שהוא מפרש את התורה, וכמו למשל שכתיב בהעלותך את הנרות שעפ"י פשוט הוא להדליק את הנרות, אך כשמבין שענין נרות הוא בחי' נר הוי' נשמת אדם וצריך

להעלות את הנה"א לשרשו, נמצא שממשיך בחי' חכ' באותיות התורה, וכן פ' ציצית שאינו מבואר בתורה איך לעשות ציצית, אך כשלומד הלכות ציצית עי"ז ממשיך בחי' חכ' בתורה, וזהו ונהר יוצא מעדן דהיינו המשכה מבחי' עדן עין לא ראתה בגן שהוא אותי' התורה, וזהו בחי' הילוך מלמעלמ"ט. והנה בהילוך זה ג"כ מקבלים המלאכי' מנש"י וכמ"ש היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני כו' היינו כי יושבת בגנים הוא בחי' הנשמות שיושבי' בג"ע, חברים מקשיבים לקולך הם המלאכים שהם מקבלים ג"כ מבחי' קול תורה שבג"ע, וגם בענין עסק התורה בעוה"ז ארז"ל על חכמים הגדולים שנתקבצו מלאכי השרת כבמזמוטי חתן וכלה כו', ונמצא שהשפעת המלאכי' מישראל הוא בין ממטה למעלה ומלמעלמ"ט כו'.

כה אמר ה' צבאות אם בדרכי תלך

בע"ה, שבת בהעלותך תרט"ו

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

אך הענין דהנה אנו מברכים אשר קדשנו במצותיו, כי המצות הם רצה"ע, כי כל מצוה הוא פרט רצון כמ"ש נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני, ולכן נקרא בשם רצון כי אין במצות טעמים גלוים ומה שיש איזה טעמים אין זה עיקר הטעם ועיקר הטעם הוא למעלה משכל הגלוי, וע"י המצות מתעלים נש"י לקודש כמ"ש ואנשי קודש תהיון לי, ובשר בשדה טרפה לא תאכלו קאי על נטירת הברית כי מאן דנטיר ברית אקרי צדיק ובכלל הוא סו"מ, ואנשי קדש הוא עשיית המצות, וזהו הירידה צורך עלי' כי מתחלה היתה הנשמה בבחי' טהרה ואח"כ מתעלה לקדש, כמו ההפרש בין לוים דכתיב בהם וכה תעשה להם לטהרם, ובכהנים כתיב לקדשו לכהנו לי, ועיקר העבודה היא ע"י כהנים מפני שהם בבחי' קדש, ולכן נתלבשו המצות בגשמיות ציצית מצמר גשמי תפילין מקלף גשמי וכן סוכה ולולב, כי נתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים דהיינו שיהי' גילוי אלקות למטה, וע"י תומ"צ ממשיכים גילוי אלקות, ונש"י נשפלו למטה ולכן נשפלו המצות ג"כ למטה, דהגם שהמצות נק' בשם קדש מ"מ הרי אינה נעשית מצוה כ"א ע"י נשמות ישראל, כמו תפילין אם יהיו מונחים על השולחן אינם כ"א תשמישי קדושה וכשישראל מניח תפילין אז נעשית מצוה, וכן סוכה אפי' אם היא עשוי' כתיקונה אינה נק' עדיין מצוה כ"א כשיושב ישראל אז מברכים אקב"ו לישב בסוכה, והטעם כי נש"י נק' בשם ארץ כמ"ש ואתם תהיו לי ארץ חפץ, דהגם שעיקר הצמיחה מהגרעין מ"מ הרי צ"ל ארץ מוכשרת לקבל הזריעה, כמ"כ נש"י הם הארץ אשר בהם נגדל החפץ ה', כי אוה"ע אם יעשו מצוה לא ימשיכו כלום כי אדרבה גוי ששבת חייב מיתה, וזהו זרע הקב"ה מצות ומע"ט והנחילם לישראל, ונמצא שצ"ל שניהם, מצות ששרשם מקדש ונש"י שהם ארץ חפץ, וכשנש"י מקיימים מצות מתעלים גם הם. וזהו מה שכה"ג הי' נכנס לקדה"ק, דאם מקיימים המצות אז מתעלים לקדש, אבל אם פגם במצות עז"נ וכפר על הקודש דהיינו על פגם הקודש, והי' נכנס לקדה"ק שזהו לפני הוי' תטהרו, דהיינו שבכ"מ שנופל לומר שם ה' הכה"ג הי' ממשיך מבחי' גבוה מזה השם שימשך עוד טהרה בנפש, ואח"כ צ"ל עוד מחדש סדר עבודה עד שיגיע לקודש.

ובזה יובן ענין טהרת המצורע, כי הנה כתי' זאת תורת המצורע וארז"ל המוציא שם רע, שזהו היפך כללות כל המצות כי ואהבת לרעך כמוך הוא כללות כל התורה כמו שאמר הלל לגר מה דעלך סני לחברך לא כו' ואידך פירושא זיל גמור, והמוציא שם רע פוגם בכללות כל המצות לכן צריך לעשות תשו' עד שיגיע לקן ציפור היכל קד"ק.

עשה לך תיבת

בס"ד פ' נח תרל"ב

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

פתיחת המאמר

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך כו', ושפטו את העם משפט צדק[77],

ואיתא במדרש רבה על פסוק זה: **משל למלך שהיו לו בנים הרבה והיה אוהב את הקטן מבין הבנים יותר מכולם והיה לו פרדס אחד והיה אוהבו יותר מכל מה שהיה לו, אמר המלך אני נותן את הדבר שאני אוהב** - את הפרדס לזה **שאני אוהב** - לבן הקטן. כך בנמשל **אמר הקדוש־ברוך־הוא אני אוהב את ישראל מכל האומות שבראתי שנאמר**[78] **כי נער ישראל ואוהבהו, ומכל מה שבראתי אני אוהב את המשפט שנאמר**[79] **כי אני ה' אוהב משפט, אני נותן את הדבר שאני אוהב** - את המשפט לזה **שאני אוהב** לעם ישראל. **הדא הוא דכתיב** (על זה נאמר) **שופטים ושוטרים תתן לך כו'**, - דוקא "לך" - עם ישראל - הקב"ה נותן את ענין המשפט.

וממשיך במדרש: **אמר הקדוש־ברוך־הוא בזכות המשפט אני משרה שכינתי בתוכם שנאמר**[80] **ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה**, כלומר, יש הגבהה בגילוי האלוקי על־ידי המשפט ובזכות זה משרה שכינתו בישראל[81], **ובזכות המשפט אני גואל אתכם גאולה שלימה שנאמר**[82] **שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא כו'**. מסמיכות הענינים בפסוק משמע, שבזכות שמירת המשפט ועשיית הצדקה קרובה הישועה לבוא. עד כאן המדרש.

ומשמעות הענין דזה שאוהב את הקטן אינו מצד חכמתו או מעלה אחרת שיש בו, אלא **לפי שהוא קטן, דלכן הביא על זה פסוק כי נער ישראל ואוהבהו, דמשמע שהאהבה היא לפי שהוא נער, דכללות ענין האהבה לישראל** יכולה להיות מצד הרבה סיבות, **והרי נאמר על זה כמה פסוקים וכמו אהבתי**[83] **אתכם אמר ה', ואוהב**[84] **את יעקב, ומה שהביא** במדרש דוקא את **הפסוק כי נער ישראל משמע שזהו האהבה לפי שהוא נער כו',**

ועל זה מדייק הרבי נ"ע כמה דיוקים: וצריך להבין מהו מעלת הקטן הלא לכאורה גדול הוא חשוב יותר. שהרי הגדול דוקא, כוחותיו מפותחים יותר ומעלותיו גלויות. גם צריך להבין מהו שייכות ענין כי נער ישראל לענין המשפט שאני נותן המשפט לישראל לפי שהוא נער כו'. כפי שהמדרש מדגיש, שדוקא בזכות מעלת ישראל שהם כ"נער" נותן להם הקב"ה את המשפט.

גם מהו ענין שבזכות המשפט אני משרה שכינתי כו' ובזכות המשפט נגאלים בגאולה שלימה, מהו שייכות הענינים של השראת השכינה וגאולה זה לזה. - לענין המשפט.

גם מהו ענין מה שנאמר בתחילת הפרשה ושפטו את העם משפט צדק כו'.

ולהבין כל זה יש להקדים מה שנתבאר לעיל באריכות במאמר הקודם **ההפרש בין הרצון לכל הכחות הפנימיים.**

דיש בזה כמה פרטים: דכל הכחות הן במציאות לעצמן חוץ לעצמות הנפש והיינו שהן במציאות דבר בעצמן, הם אמנם כלולים בעצם הנפש, אבל כמשהו המתווסף לעצם. מה־שאין־כן הרצון שאינו במציאות לעצמו ככח נפרד חוץ לעצמות הנפש שהוא רק הטיית והמשכת הנפש ובעצמו הוא בבחינת אין כו'.

והיינו לפי שכל הכחות הרי מציאותן ומטרתן הן להיות בחינת כחות - היינו, שיש להם מטרה וענין בפני עצמם, **והרצון כל עניינו הוא רק גילוי מן העצם כו'.**

ולכן הרצון אין בו התחלקות בעצם, שלא כהכוחות הפנימיים שבאים בהתלבשות ובהתחלקות, וכמו שהרצון מאיר בהאיברים והכחות אינו בא בבחינת התלבשות ובבחינת התחלקות אלא שנמשך בכל מקום, והמשכתו הוא שעצמותו נמשך ופועל בכל מקום בשוה כו'. ולא רק הארה ממנו, כפי שזה בשאר הכוחות (למרות שגם מציאות הרצון היא הארה כללית, אלא שהיא אינה מצומצמת, כפי שהתבאר במאמר הקודם).

שבת פרשת שופטים

---

77) ריש פרשת שופטים. דברים טז, יח.

78) הושע יא, א.

79) ישעיהו סא, ח.

80) ישעיהו ה, טז.

81) ובמדרש שם: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בני חייכם בזכות שאתם משמרים את הדין אני מתגבה מנין שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט ועל ידי שאתם מגביהין אותי בדין אף אני עושה צדקה ומשרה קדושתי ביניכם מנין שנאמר והאל הקדוש נקדש בצדקה ואם שמרתם את שניהם הצדקה והדין מיד אני גואל אתכם גאולה שלימה מנין שנא' כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות.

82) ישעיהו נו, א.

83) מלאכי א, ב.

84) שם.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים – חלק ב

היראה והפחד באים מזה שההתהוות בפועל היא משם אלקים. יראת שמים – באה מההשגה בענין הרוחניות שבבריאה ובהשגחה פרטית. וזה נקרא מפתחות החיצוניים, כי כל ההתהוות היא רק מהארה חיצונית.

וְזֶהוּ "וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו", דְּלֹא בָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת עוֹלָמוֹ אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּירְאוּ מִלְּפָנָיו, דִּבְרִיאַת הָעוֹלָם הִיא מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים", דְּעֶצֶם הַהִתְהַוּוּת הִיא מִשֵּׁם הָוָיָ', דַּהֲוָיָ' לְשׁוֹן מְהַוֶּה, וְכַנַּ"ל דְּעֶצֶם הַהִתְהַוּוּת הוּא מֵהָעַצְמוּת דְּהוּא לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לְהַוּוֹת מֵאַיִן לְיֵשׁ, אֲבָל הַהִתְהַוּוּת בְּפֹעַל הִיא מִשֵּׁם אֱלֹקִים, וְשֵׁם אֱלֹקִים הוּא לְשׁוֹן תֹּקֶף וְחֹזֶק, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בְּכַוָּנַת הַשֵּׁמוֹת בְּ'שַׁלְחָן עָרוּךְ' אֹרַח־חַיִּים סִימָן ה סָעִיף־קָטָן ג, "וּכְשֶׁיַּזְכִּיר שֵׁם אֱלֹקִים יְכַוֵּן שֶׁהוּא תַּקִּיף וְאַמִּיץ אֲשֶׁר לוֹ הַיְכֹלֶת בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים", וּמִזֶּה נוֹפֵל הַיִּרְאָה וְהַפַּחַד. וְזֶהוּ יִרְאַת שָׁמַיִם, דְּשָׁמַיִם הוּא כִּנּוּי אֶל הָרוּחָנִיּוּת, וְכַנַּ"ל דְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ הֵם גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת, דְּאֶרֶץ הֵם עִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים וְשָׁמַיִם הֵם עִנְיָנִים הָרוּחָנִיִּים, וְיִרְאַת שָׁמַיִם הִיא הַיִּרְאָה הַבָּאָה מֵהַהַשָּׂגָה וְהַהֲבָנָה בְּעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת דְּהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וּפֵרוּשׁ עִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת דְּהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, דְּהִנֵּה כָּל עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת בָּאָה בְּהִלְבָּשָׁה טִבְעִית, דְּכָךְ הִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל נִבְרָא וִיצוּר, וְהַטֶּבַע הוּא לְבוּשׁ הַמַּסְתִּיר, וְהָעִקָּר הוּא עִנְיַן הָרְגִילוּת, וּכְמוֹ שֶׁמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר בַּאֲרֻכָּה, דְּהָרְגִילוּת שֶׁהָאָדָם מֻרְגָּל לִרְאוֹת כִּי בְּכָל יוֹם הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ בַּמִּזְרָח וְשׁוֹקֵעַ בַּמַּעֲרָב וְכֵן בִּשְׁאָרֵי עִנְיְנֵי הַבְּרִיאָה שֶׁהִטְבִּיעַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הַנִּבְרָאִים, חֲרֵי הָרְגִילוּת פּוֹעֵל הֶעְדֵּר שִׂימַת הַלֵּב וְהִתְגַּבְּרוּת הַחֹמֶר עַל הַצּוּרָה, וְכֵן בְּעִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית נִתְבָּאֵר לָעֵיל בְּשֵׁם מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְסַבֵּב כַּמָּה סִבּוֹת וְעִלּוֹת בִּכְדֵי לִפְעֹל אֵיזֶה דָּבָר בְּהַנּוֹגֵעַ אֶל הַנִּבְרָא, שֶׁכָּל זֶה הֵם לְבוּשִׁים מִלְּבוּשִׁים שׁוֹנִים אֲשֶׁר בָּהֶם מִתְעַלֵּם וּמִסְתַּתֵּר הָאוֹר וְחַיּוּת הָאֱלֹקִי, וּבָא לִידֵי גִּלּוּי מֵהַהֶעְלֵם רַק עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת דַּוְקָא. וְזֶהוּ הַכַּוָּנָה בְּעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת דְּהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, כִּי בְּעִנְיַן הַהִתְהַוּוּת וְהַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, הִנֵּה הַשְׂכָּלָה וְחָכְמָה גְּדוֹלָה דְּמִזֶּה אָנוּ רוֹאִים גְּדֻלַּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ וְיִתְעַלֶּה, הִנֵּה יֵשׁ הָרוּחָנִיּוּת שֶׁבָּזֶה, וְהַיִּרְאָה בָּאָה מֵהַהַשָּׂגָה וְהַהֲבָנָה בְּעִנְיַן הָרוּחָנִיּוּת דְּהִתְהַוּוּת וְהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וּמִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה יִרְאָה זוֹ נִקְרֵאת "מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיִּים", שֶׁהֵם רַק פְּתָחִים הַחִיצוֹנִיִּים שֶׁדֶּרֶךְ לָהֶם נִכְנָסִים לְהַפְּנִימִיִּים, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא מִפְּנֵי דְּכָל עִנְיַן הַהִתְהַוּוּת הוּא רַק מִבְּחִינַת הֶאָרָה חִיצוֹנִית דִּבְחִינַת מַלְכוּת, דְּהִנֵּה בְּסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת.

שבת פרשת משפטים, פרשת שקלים, תרצ"ד

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

כג. בשיחה ששח אבי בסעודת שבת ויגש תרנ"ה, אמר: אבי אמר לי שחכמה בחסידים היא תכונה מלידה.

החסיד הרב ר' דוד צבי חן – רד"ץ[85] – שהוא ור' יהושע דוברוסקין[86] היו אז אורחים בליובאוויטש – סיפר, שפעם אחת אחרי סוכות נסע להומיל בכוונה לשהות כמה חודשים אצל הרה"צ ר' יצחק אייזיק.

הקביעות של י"ט כסלו באותה שנה היתה ביום שישי. כחמישה עשר בחורים ואברכים "ישבו" אז בהומיל אצל הר' יצחק אייזיק. ביום שישי לפני קבלת שבת היה בבית הכנסת של ר' אייזיק שולחן ערוך במשקה ותרגימא. כשהגיע הזמן של קידוש, עשה ר' אייזיק קידוש בניגון שמחת תורה על משקה חריף ביותר, והורה לכולם לעשות קידוש.

85) רב בצ'רניגוב. מחסידי אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר מהורש"ב נ"ע. נפטר בירושלים ת"ו.

86) שו"ב בחרסון, ונודע בשם ר"י חערסאנער, חתנו של הרד"צ בזווג שני. מחסידי אדמו"ר מהר"ש ואדמו"ר מהורש"ב נ"ע.

אחרי קידוש אמר ר' אייזיק שהוא יעניק לנוכחים מתנה, הוא יספר לנו מה שהרבי אמר בסעודת ההודאה הראשונה של י"ט כסלו בשנת תקס"ב.

עוד בחודש תשרי - מספר ר' אייזיק - היתה ההרגשה אצל חסידים מקורבים, שבי"ט כסלו הבא תהיינה חדשות. איזה חדשות - לא ידעו, אך הרגש הרגישו שתהיינה חדשות.

בשמיני עצרת ובשמחת תורה היה הרבי בחדוה גדולה. בשיחות הקצרות השונות ששח הרבי לפני בניו ויחידי סגולה מזקני החסידים, אמר הרבי[87] שבגלל טעמים רוחניים מסויימים לא קיבל הצעת החסידים לקבוע את יום הגאולה י"ט כסלו ליום משתה ושמחה ברבים, והוא עצמו עדיין לא ערך סעודת הודאה, מה שעל־פי דיני התורה צריכים לעשות סעודת הודאה והיא מסעודות המצוה. המצוה שבסעודה זו היא אהבת ישראל, ועל מצות אהבת ישראל אמר הסבא[88] - מורנו הבעל־שם־טוב - צריכים למסור את הנפש.

פלפול ארוך בנגלה, מדבר הרבי עם אחיו מהרי"ל[89] בסעודת שמחת תורה על התקנה מה שבעל ההודאה - מהארבעה שצריכים להודות - צריך לעשות אם לא עשה סעודת הודאה בזמנה.

מכל השיחות הסיקו החסידים המקורבים שבי"ט כסלו הבא תהיינה חדשות ובודאי יצווה הרבי לערוך סעודת הודאה ויהיה עצמו נוכח בסעודה.

בתחלת כסלו, אספנו, אנו האברכים מהומיל, בוברויסק והעיירות הסמוכות, סכום כסף עבור עגלה, כן קנינו תריסר נעלי צמר [וואליקעס] ויצאנו לדרך רגלי ומפעם לפעם נחים על המגררה של עזריאל. בדרך בכלל ובפרט ברוגצ'וב, ביחוב ושקלוב, נוספו אנשים ששכרו עוד שתי עגלות.

שמונה מנינים הגענו ביום חמישי פרשת וישלח לליאדי.

שבת חווה"מ פסח, ה'ת"ש

87) ראה שיחת י"ט כסלו תרצ"ג אות ט ואילך.

88) רבנו הזקן הי' קורא את הבעש"ט בשם "זיידע" - במובן רוחני. ראה התמים ח"ב ע' נו ושיחת כ' כסלו תרצ"ג אות יא.

89) נודע בשם מהרי"ל מיאנוביטש, בעהמ"ס שארית יהודא. ראה אודותו התמים ח"ב ע' נא.

אגרות קודש

ב"ה כ"ח טבת תרצ"ז

פאריס

ידידי וו"ח אי"א מוה"ר רפאל נחמן שי' הכהן

שלום וברכה.

במענה על מכתבו מי"ז לחודש זה. ת"ל אשר הוטב בריאותו. והש"י יזמין לו פרנסתו בריוח, וישלח רפואה לזוג' תי' ויחזק בריאות ילידיהם יחיו.

בדבר עניני העצה הדרושה לזוג' תי' תשאל אצל רופא ותעשה כן. אבל אפעראציע לא.

בתם הבכירה תי' צריכה להתלמד אומנת התפירה בכי טוב. ואיזה שעות בשבוע תתלמד את המוכרח לה. והש"י יהי' בעזרה בגו"ר.

טוב הדבר אשר השיגו מלמדת יראה[ת] ד' הלומדת בסדר בית־יעקב. וצריכים לעורר את כל יושבי המושבה לאזור כח לייסד בית יעקב בהמושבה. והש"י יהי' בעזרם בגו"ר.

פ"ש וברכה לאחיו ידידי רי"ל שי', הש"י יזמין לו פרנסתו בריוח.

פ"ש וברכה לגיסו ידידי רא"ד שי'. יהי' חזק בתקותו אשר הש"י יזמין לו פרנסתו. ויסיר העצה והדאגה. יתאזר בכח לחפש אחר עבודה והש"י יזמין לו פרנסתו בריוח.

הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת משפטים

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: ד אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לּוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיַלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּגַפּוֹ: ה וְאִם־אָמוֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: ס (לוי) ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים: ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ כתיב אשר־לא קרי אֲשֶׁר־לוֹ יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לִמְכָרָהּ בִּבְגֹדוֹ־בָהּ: ט וְאִם־לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ: י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע: יא וְאִם־שְׁלֹשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף: ס יב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס טז וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס יח וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: יט אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 302)

וְהָאֱלֹקִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ (כא, יג)

לְיָדוֹ – לְגַבֵּי הַחֵטְא נָקֵט לְשׁוֹן נִסְתָּר, כִּי הַכַּוָּנָה לַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, הַמַּחְטִיאָה אֶת הָאָדָם, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת 'נִסְתָּר' בְּיַחַס לְמַהוּתוֹ הַפְּנִימִית, הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית. לְךָ – לְגַבֵּי הַתִּקּוּן נָקֵט לְשׁוֹן נוֹכֵחַ, כִּי הַדְּבָרִים אֲמוּרִים לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית, שֶׁנִּפְגֶּמֶת כְּתוֹצָאָה מֵהַחֵטְא וְעוֹסֶקֶת בְּתִקּוּן הַפְּגָם.

שני כ וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם: כא אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקָּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא: ס כב וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: כג וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: כד עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל: כה כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פֶּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה: ס כו וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ: כז וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ: פ כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת: ל אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו: לא אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ: לב אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף ׀ שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: ס לג וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: לד בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס לה וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן: לו אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ: ס לז כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה: **כב** א אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: ב אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר

בִּגְנֵבָתוֹ: ג אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר
עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם טו עמ' 16)

וְרַפֵּא יְרַפֵּא (כא, יט)

פַּעַם בָּא יְהוּדִי אֶל הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ וְאָמַר שֶׁהָרוֹפֵא הִתְיָאֵשׁ מִמֶּנּוּ. אָמַר לוֹ הָרַבִּי: ״כְּתִיב וְרַפֵּא יְרַפֵּא, מִכָּאן שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לָרוֹפֵא לְרַפְּאוֹת (ברכות ס, א). הֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת רַק לְרַפֵּא, וְאִלּוּ לְהֵפֶךְ (שֶׁאֵינוֹ מְרַפֵּא אֶלָּא מְסַלֵּק אֶת יָדָיו וּמִתְיָאֵשׁ) - אֵין זֶה שַׁיָּךְ אֵלָיו״ (הַיְינוּ שֶׁנַּעֲשָׂה כְּאָדָם הַפָּשׁוּט וְאֵין לוֹ שׁוּם דֵּעָה בְּעִנְיְנֵי רְפוּאָה).

שלישי ד כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־
כתיב בעירה קרי בְּעִירוֹ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב
שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם: ס ה כִּי־תֵצֵא אֵשׁ
וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָّדֶה
שֵׁלֵם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה: ס ו כִּי־יִתֵּן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית
הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: ז אִם־לֹא
יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים
אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: ח עַל־כָּל־
דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שּׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־
שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד
הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים
יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת
אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבֶּה אֵין רֹאֶה: י שְׁבֻעַת יְהוָה
תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת
רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: יא וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב
מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: יב אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ
עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ יג וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם
רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם
יְשַׁלֵּם: יד אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר
הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ: ס טו וְכִי־יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה
אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ
לְאִשָּׁה: טו אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף
יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: ס יז מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:
יח כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: ס יט זֹבֵחַ
לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ: כ וְגֵר לֹא־
תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם: כא כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן: כב אִם־
עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ
אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ: כג וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם
בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים: פ
כד אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ
לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ:
כה אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: כו כִּי הִוא כתיב כסותה קרי כְסוּתוֹ
לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה
כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת קל)

וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ . . בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם (כב, יג-יד)

הַנֶּפֶשׁ נִתְּנַת לָנוּ מִדֵּי בֹּקֶר בְּתוֹר ״שְׁאֵלָה״, כְּדֵי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְקִיּוּם רְצוֹן ה׳ וּבְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר נָשִׁיב אוֹתָהּ שְׁלֵמָה. וְקָשֶׁה: הֲרֵי שׁוֹאֵל חַיָּב גַּם בְּאוֹנְסִין, וּמִי יָכוֹל לַעֲמֹד בָּזֶה? הָעֵצָה לְכָךְ הִיא, שֶׁהַ״שְׁאֵלָה״ תִּהְיֶה ״שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים״. כְּלוֹמַר: מִדֵּי בֹּקֶר, כְּשֶׁאָנוּ ״שׁוֹאֲלִים״ אֶת הַנֶּפֶשׁ, עָלֵינוּ לְהִתְפַּלֵּל לְבַעְלָהּ, הַקָּבָּ״ה, וּלְבַקֵּשׁ אֶת צָרְכֵּנוּ; וְהַדִּין הוּא, שֶׁהַשּׁוֹאֵל חֵפֶץ מֵאֵת חֲבֵרוֹ וּבְעֵת הַשְּׁאֵלָה בִּקֵּשׁ מִבַּעַל הַחֵפֶץ לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם וְכַדּוֹמֶה — הֲרֵי זוֹ ״שְׁאֵלָה בִּבְעָלִים״.

רביעי כו אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא
תָאֹר: כח מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ
תִּתֶּן־לִי: כט כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת
יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוּ־לִי:
ל וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיֻוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא
תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ: ס כג א לֹא
תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת
עֵד חָמָס: ב לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־
תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת: ג וְדָל
לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ: ס ד כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ
חֲמֹרוֹ תֹעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: ס ה כִּי־תִרְאֶה
חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ
עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש יח עמ' שכח)

אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ (כב, כד)

הַיְינוּ שֶׁהַסְּכוּם שֶׁהַלְוֶה צָרִיךְ לוֹ (שֶׁעָנִי הוּא בְּאוֹתָהּ שָׁעָה) נִמְצָא בְּתוֹר פִּקָּדוֹן אֵצֶל הַמַּלְוֶה, שֶׁמְּזַכִּים אוֹתוֹ בְּמִצְוָה רָמָה זוֹ, וּבְלִי הַלְוֶה לֹא הָיָה זוֹכֶה בָּהּ (רְאֵה 'אוֹר הַחַיִּים' הַקָּדוֹשׁ). וּמֵרֶגֶשׁ זֶה לְרֶגֶשׁ נַעֲלֶה יוֹתֵר בִּצְדָקָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, לְפִי הַפִּתְגָּם הַיָּדוּעַ שֶׁל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים: "דֶּער שְׁטִיקֶל בְּרוֹיט וָואס אִיךְ הָאב, אִיז עֶר דַּיְינֶער וּוי מַיְינֶער" (= פְּרוּסַת הַלֶּחֶם שֶׁבְּיָדִי, הִיא שֶׁלָּךְ כְּפִי שֶׁהִיא שֶׁלִּי). וְהָיוּ מַקְדִּימִים מִלַּת "דַּיְינֶער" (= שֶׁלָּךְ).

חמישי ו לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ: ז מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע: ח וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים: ט וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: י וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יא וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ: יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר: יג וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ: יד שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה: טו אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: טז וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה: יז שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן | יְהוָה: יח לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר: יט רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 185)

וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ . . אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר (כג, יג-טו)

סָמַךְ פֶּסַח לַעֲבוֹדָה־זָרָה, לוֹמַר: מַה עֲבוֹדָה־זָרָה אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה וְאוֹסֶרֶת בְּכָל שֶׁהוּא, אַף חָמֵץ בְּפֶסַח אָסוּר בַּהֲנָאָה וְאוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא (בַּעַל הַטּוּרִים)

יֵשׁ דִּמְיוֹן נוֹסָף בֵּין חָמֵץ לַעֲבוֹדָה־זָרָה. דְּהִנֵּה, אָדָם רָגִיל בְּחָמֵץ בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה וְהוּא עָלוּל לִשְׁכֹּחַ אֶת הָאִסּוּר, וְלָכֵן הֶחְמִירָה בּוֹ הַתּוֹרָה בְּיוֹתֵר. וְאַף בַּעֲבוֹדָה־זָרָה כָּךְ: אָדָם רָגִיל לַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם וּלְקַבֵּל מֵהֶם תּוֹעֶלֶת, וְהוּא עָלוּל לְהַגִּיעַ לַ'עֲבוֹדָה זָרָה' - לְיַחֵס לָהֶם אֶת הַתּוֹעֶלֶת, וְלִשְׁכֹּחַ שֶׁהֵם רַק 'לְבוּשׁ' לִבְרָכַת ה'.

ששי כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי: כא הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: כב כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ: כג כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו: כד לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם: כה וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ' 242)

לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ (כג, יט)

מְקוֹמוֹ שֶׁל 'חֹק' זֶה בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים בָּא לְלַמְּדֵנוּ, שֶׁעָלֵינוּ לְהִתְיַחֵס גַּם אֶל חֹק כְּאֶל 'מִשְׁפָּט'. כְּלוֹמַר, עָלֵינוּ לְנַסּוֹת וּלְהָבִין אֶת טַעַם הַחֹק כְּכָל הַאֶפְשָׁר: "כָּל מַה שֶׁאַתָּה יָכוֹל לִתֵּן לוֹ טַעַם, תֵּן לוֹ טַעַם" (רַמְבַּ"ם סוֹף הִלְכוֹת תְּמוּרָה).

שביעי כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: כז אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף: כח וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ: כט לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה: ל מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ:

לא וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יַם פְּלִשְׁתִּים
וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי | אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ: לב לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית: לג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־
יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־
יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ: פ כד א וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר
עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק:
ב וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ
וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ: ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם
אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן
כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה: ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי
יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר
וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל: ה וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ
עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים: ו וַיִּקַּח
מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק
עַל־הַמִּזְבֵּחַ: ז וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי
הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה
וְנִשְׁמָע: ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם
וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם
עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: ט וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל: י וַיִּרְאוּ
אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת
הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר: יא וְאֶל־אֲצִילֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה
אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת
הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם:
יג וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה
אֶל־הַר הָאֱלֹהִים: יד וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ
בָּזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר
עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם: טו וַיַּעַל
מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר: טז וַיִּשְׁכֹּן
כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת
יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ
הֶעָנָן: יז וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ
הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ
הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ
וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.
אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא
וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי
עלמיא. יתברך: יֵהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר,
וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן
כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן
בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טז עמ׳ 273)

לא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה . . מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (כג, כו)

מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה — הַיְינוּ שֶׁאֵין קִיּוּם וְתוֹצָאוֹת לַעֲבוֹדַת ה׳. בְּאַרְצְךָ (לָשׁוֹן רָצוֹן) — הַסִּבָּה לְכָךְ הִיא שֶׁהָאָדָם שְׂבַע רָצוֹן מֵעֲבוֹדָתוֹ, דָּבָר הַמּוֹכִיחַ שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ, הוּא חָשׁ שֶׁהוּא עוֹבֵד ה׳. מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא — הָעֵצָה לְכָךְ הִיא לִזְכֹּר שֶׁנִּקְבַּע לוֹ מִסְפָּר קָצוּב שֶׁל יָמִים, בָּהֶם עָלָיו לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, וְכָל רֶגַע שֶׁמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לְדָבָר אַחֵר הוּא בְּגֶדֶר מְעִילָה בִּשְׁלִיחוּת זוֹ. זְכִירָה זוֹ תָּבִיא לְזַעֲזוּעַ וּלְאִבּוּד הַרְגָּשַׁת עַצְמוֹ; הוּא יַרְגִּישׁ רַק אֶת הַשְּׁלִיחוּת עַצְמָהּ, לֹא שֶׁהוּא הַמְּבַצֵּעַ אוֹתָהּ.

מפטיר טו וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־
הָהָר: טז וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ
הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן: יז וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה
כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי
מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה: פפפ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת משפטים לקריאה בציבור

ולשמו"ת בירמיה פרק לד

שי למורא

ח) לִקְרֹא לָהֶם, לָעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת הָעִבְרִיִּים. ט) בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ, כְּמוֹ "אִישׁ בִּיהוּדִי אָחִיהוּ".

לד ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר: ט לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לִבְלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַּבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לִבְלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ: יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁיבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם

עטרת מרים

ח הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְמַלְכוּת צִדְקִיָּהוּ אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם לִקְרֹא לָהֶם וְלִשְׁפָחוֹת דְּרוֹר חֵרוּת: ט לְשַׁלַּח כָּל אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם שוּם אִישׁ בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אַחַר שֶׁעָבְדוּ שֵׁשׁ שָׁנִים וּכְמִשְׁפַּט הַתּוֹרָה אִישׁ: י וַיִּשְׁמְעוּ קִבְּלוּ עַל עַצְמָן כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַּבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לִבְלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ קִבְּלוּ עַל עַצְמָן וְגַם וַיְשַׁלֵּחוּ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ וכו': יא וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן כִּי

נִתְחָרְטוּ וַיָּשִׁיבוּ הֶחֱזִירוּ אוֹתָם בְּחֻזְקָה אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם תִּכְּשׁוּם לִהְיוֹת לָהֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת:

עטרת מרים

יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר וַיְהִי דְּבַר ה׳ - זֶה הוּא הָאָמוּר בְּתְחִילַּת הָעִנְיָן הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה וכו׳ וּלְפִי שֶׁ אָרְכוֹ הַדְּבָרִים חָזַר לוֹמַר וַיְהִי דְּבַר ה׳: יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית עַל כָּל הַמִּצְוֹת בִּכְלָלָן אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּמַעֲמַד הַר סִינַי בְּיוֹם בְּעֵת הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים לִימֵי עַבְדוּתוֹ תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ תְּחִילַּת שָׁנָה הַשְּׁבִיעִית וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם לִשְׁמוֹעַ אֶל הַמִּצְוָה הַהִיא וְחִלּוּהָ: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם שַׁבְתֶּם בִּתְשׁוּבָה הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי בְּעָבְרְכֶם עַל שְׁבוּעַת הַבְּרִית וַתָּשֻׁבוּ וְהֶחֱזַרְתֶּם אֵלֵיכֶם אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם וּתְפִשְׂתֶּם בָּהֶם בְּחָזְקָה לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר מֵאתִי וְלֹא אֶהְיֶה עוֹד אָדוֹן עֲלֵיכֶם לְהַצִּיל אֶתְכֶם וְתִהְיוּ מוּפְקָרִים נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ פּוּלֹם יַחֲרִידוּ אֶתְכֶם: יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית כִּשְׁחָרוּ וּכְבְשׁוּם אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנַי הָעֵגֶל לִמְרוּד בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם לִשְׁנֵי חֲלָקִים וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו כִּי כֵּן הָיָה דֶּרֶךְ כּוֹרְתֵי בְרִית: יט וְהֵם שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִיסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל: כ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ כִּי לֹא יִקָּבְרוּם עַל כִּי יִרְבּוּ מְאֹד: כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הֵם הָאוֹיְבִים וּמְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם הֶעָלִים מֵעֲלֵיכֶם אֲשֶׁר נִסְתַּלְּקוּ מֵעֲלֵיכֶם

לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: יג כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם: טו וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יז לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ: יח וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנַי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו: יט שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִיסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל: כ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ: כא וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם: כב הִנְנִי

שי למורא

יז) אִישׁ לְרֵעֵהוּ, לְעַבְדּוֹ הָעִבְרִי. י) חָפְשִׁים חָפְשִׁיִּים לְלֶכֶת לִרְצוֹנָם. יז) לָכֶם דְּרוֹר, כְּלוֹמַר, אֶתֵּן אֶתְכֶם חָפְשִׁיִּים מִמֶּנִּי, לִהְיוֹת מָפְקָרִים אֶל הַחֶרֶב וגו׳. לְזַעֲוָה, לְחַרְדָּה. יח) הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם, כְּדֶרֶךְ כּוֹרְתֵי בְרִית. כא) הָעוֹלִים מֵעֲלֵיכֶם, אֲשֶׁר הִסְתַּלְּקוּ עַכְשָׁיו מֵעֲלֵיכֶם בְּשֶׁמְּעָם שֶׁבָּאוּ מִצְרִיִּים לַעֲזֹר

שי למורא

לָכֶם. **כה)** אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה וגו׳, פְּלוֹמַר, אִם לֹא יִהְיֶה בְּרִיתִי שֶׁקִּבַּעְתִּי יוֹמָם וְלַיְלָה, וְלֹא שַׂמְתִּי חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לִהְיוֹת חָק עוֹלָם, אִם לֹא יִהְיֶה זֶה, לֹא יִהְיֶה זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד, שֶׁאֶמְאַס אוֹתָם. אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁתִּהְיֶה קַיֶּמֶת בְּרִיתִי עִם שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְעִם יוֹמָם וָלַיְלָה, תִּהְיֶה בְּרִיתִי עִם זֶרַע יַעֲקֹב לִהְיוֹת עַמִּי, וְעִם זֶרַע דָּוִד לִהְיוֹת מוֹלֵךְ וּמוֹשֵׁל. וְרַז״ל דְּרָשׁוּהוּ לְעִנְיַן בְּרִית הַתּוֹרָה וְהַמִּילָה, לְלַמֵּד מִכָּאן שֶׁבִּשְׁבִילָם נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

עטרת מרים

בְּשָׁמְעָם שֶׁבָּאוּ מִצָּרִים לַעֲזוֹר לָכֶם (ירמיה לז): **כב** הִנְנִי מְצַוֶּה אָעִיר לִבָּם נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר לִפֹּה אֶת חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב: **כה** כֹּה אָמַר יְהוָה אִם יִצּוּר שֶׁלֹּא יִהְיֶה עוֹד בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה בַּמְּצִיאוּת, וְגַם חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ חֻקֵּי הַטֶּבַע: **כו** גַּם־זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׁחָק וְיַעֲקֹב וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר, כְּמוֹ שֶׁלֹּא יִבָּטֵל זְמַן הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְחֻקּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, כֵּן לֹא אֶמְאַס זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד כִּי־אָשִׁיב כַּאֲשֶׁר אָשִׁיב לְאַרְצָם אֶת־שְׁבוּתָם אֶת בְּנֵי הַשֶּׁבִי וְרִחַמְתִּים וְאַרְחַם עֲלֵיהֶם, אָז תָּשׁוּב הַמְּלוּכָה לְזֶרַע דָּוִד:

מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב: **לג** כה כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי: כו גַּם־זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׁחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו: רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד: יוֹם ב׳, שָׁעָה 8 בַּבֹּקֶר, 47 דַּקּוֹת, וְ14 חֲלָקִים.

רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר א׳, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:34	06:30	08:37	08:36	09:12	09:11	10:08	10:07	17:14	17:20	17:42	17:47	16:59	17:57
חיפה (ח)	06:36	06:32	08:37	08:36	09:13	09:11	10:08	10:07	17:14	17:20	17:39	17:44	16:49	17:55
ירושלים (ח)	06:33	06:29	08:36	08:35	09:11	09:09	10:06	10:05	17:17	17:22	17:39	17:44	16:41	17:55
תל אביב (ח)	06:36	06:32	08:38	08:36	09:13	09:11	10:08	10:07	17:14	17:19	17:41	17:46	16:59	17:56
אוסטריה, וינה (ח)	07:25	07:17	08:59	08:56	09:45	09:41	10:34	10:32	16:51	17:01	17:27	17:36	16:41	17:50
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:32	06:38	09:18	09:23	10:00	10:04	11:13	11:15	20:36	20:30	21:06	20:59	20:13	21:12
אוקראינה, אודסה (ח)	07:23	07:15	09:00	08:58	09:45	09:41	10:35	10:33	16:59	17:08	17:33	17:42	16:48	17:55
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:59	06:51	08:33	08:30	09:19	09:15	10:08	10:06	16:26	16:36	17:02	17:11	16:16	17:24
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:11	07:03	08:44	08:41	09:30	09:26	10:19	10:17	16:36	16:46	17:12	17:21	16:26	17:34
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	07:42	07:33	09:10	09:07	09:59	09:54	10:47	10:44	16:56	17:06	17:33	17:43	16:47	17:57
אוקראינה, קייב (ח)	07:35	07:26	09:03	09:00	09:51	09:47	10:39	10:37	16:48	16:58	17:26	17:35	16:39	17:49
איטליה, מילאנו (ח)	07:46	07:39	09:26	09:23	10:10	10:06	11:00	10:58	17:30	17:39	18:01	18:10	17:19	18:22
אקוואדור, קיטו (ח)	06:24	06:24	08:54	08:55	09:24	09:24	10:26	10:27	18:31	18:32	18:54	18:55	18:14	19:04
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	06:12	06:19	08:58	09:02	09:38	09:41	10:49	10:51	20:02	19:57	20:30	20:25	19:40	20:37
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:50	06:58	09:36	09:42	10:22	10:26	11:35	11:38	21:07	21:00	21:39	21:32	20:43	21:45
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:15	07:09	09:06	09:04	09:45	09:43	10:38	10:37	17:25	17:32	17:56	18:02	17:13	18:14
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:07	07:01	08:56	08:54	09:36	09:33	10:29	10:27	17:12	17:19	17:43	17:50	17:00	18:01
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:08	07:02	08:57	08:55	09:37	09:34	10:29	10:28	17:12	17:20	17:43	17:50	17:00	18:02
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:47	07:41	09:34	09:31	10:14	10:12	11:06	11:05	17:44	17:52	18:16	18:24	17:33	18:36
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:12	07:08	09:17	09:16	09:52	09:50	10:47	10:47	17:59	18:04	18:24	18:29	17:45	18:39
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:50	06:45	08:50	08:48	09:26	09:24	10:20	10:19	17:21	17:27	17:49	17:55	17:08	18:06
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:05	07:02	09:15	09:14	09:48	09:47	10:45	10:44	18:04	18:08	18:29	18:33	17:49	18:43
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:04	06:58	08:53	08:50	09:33	09:30	10:25	10:23	17:06	17:14	17:37	17:45	16:54	17:56
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:31	07:25	09:20	09:18	10:00	09:57	10:53	10:51	17:36	17:44	18:07	18:14	17:25	18:26
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:04	06:58	08:52	08:49	09:32	09:29	10:24	10:23	17:04	17:12	17:35	17:43	16:52	17:55
בוליביה, לה-פס (ח)	06:21	06:24	08:59	09:02	09:31	09:33	10:37	10:39	19:11	19:09	19:35	19:33	18:51	19:43
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:22	08:13	09:48	09:44	10:37	10:33	11:25	11:22	17:30	17:41	18:08	18:18	17:21	18:33
בלגיה, בריסל (ח)	08:21	08:12	09:48	09:44	10:37	10:32	11:25	11:22	17:31	17:42	18:09	18:19	17:22	18:33
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:44	05:49	08:26	08:29	09:00	09:03	10:08	10:10	19:00	18:57	19:21	19:18	18:40	19:28
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:34	05:38	08:15	08:18	08:49	08:51	09:57	09:58	18:42	18:40	19:08	19:05	18:22	19:15
בריטניה, לונדון (ח)	07:41	07:32	09:06	09:02	09:56	09:51	10:43	10:40	16:49	17:00	17:26	17:36	16:43	17:50
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:57	07:46	09:15	09:11	10:08	10:03	10:54	10:51	16:49	17:00	17:29	17:40	16:43	17:55
גרמניה, ברלין (ח)	07:51	07:41	09:13	09:09	10:03	09:59	10:50	10:48	16:51	17:02	17:29	17:40	16:43	17:55
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:02	07:53	09:30	09:27	10:18	10:14	11:07	11:04	17:16	17:27	17:54	18:03	17:07	18:17
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:41	05:45	08:23	08:27	08:59	09:01	10:07	10:09	19:07	19:04	19:27	19:23	18:46	19:33
הודו, מומבאי (ח)	07:13	07:11	09:29	09:29	10:01	10:00	10:59	10:59	18:31	18:34	18:55	18:58	18:15	19:08
הודו, פונה (ח)	07:09	07:07	09:25	09:25	09:56	09:56	10:55	10:55	18:27	18:31	18:52	18:55	18:12	19:04
הונגריה, בודפשט (ח)	07:12	07:04	08:47	08:44	09:33	09:29	10:22	10:20	16:42	16:52	17:18	17:26	16:32	17:40
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:13	07:07	09:01	08:59	09:41	09:39	10:34	10:32	17:15	17:23	17:46	17:53	17:03	18:05
יוון, אתונה (ח)	07:31	07:26	09:25	09:23	10:03	10:00	10:56	10:55	17:46	17:53	18:16	18:22	17:34	18:34
מולדובה, קישינב (ח)	07:32	07:24	09:08	09:05	09:53	09:49	10:43	10:41	17:05	17:14	17:40	17:48	16:54	18:01

לוח זמנים לשבוע פרשת משפטים בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:11	07:09	09:27	09:26	09:58	09:57	10:56	10:56	18:28	18:31	18:52	18:55	18:12	19:05
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:22	05:31	08:07	08:14	09:00	09:05	10:15	10:19	20:03	19:55	20:39	20:31	19:39	20:45
נפאל, קטמנדו (ח)	06:51	06:48	08:59	08:58	09:32	09:31	10:29	10:28	17:43	17:48	18:09	18:14	17:29	18:24
סינגפור, סינגפור (ח)	07:16	07:17	09:45	09:46	10:15	10:16	11:17	11:18	19:20	19:21	19:43	19:44	19:03	19:52
פולין, ורשא (ח)	07:19	07:10	08:42	08:38	09:32	09:28	10:20	10:17	16:20	16:31	16:59	17:10	16:11	17:25
פרו, לימה (ח)	06:03	06:05	08:39	08:41	09:10	09:12	10:15	10:16	18:40	18:39	19:04	19:03	18:22	19:12
צרפת, ליאון (ח)	08:04	07:57	09:44	09:41	10:27	10:24	11:18	11:16	17:44	17:53	18:18	18:26	17:34	18:39
צרפת, פריז (ח)	08:23	08:15	09:55	09:52	10:42	10:38	11:31	11:28	17:47	17:57	18:22	18:31	17:37	18:45
קולומביה, בוגוטה (ח)	06:12	06:12	08:39	08:40	09:09	09:09	10:11	10:11	18:07	18:09	18:30	18:32	17:50	18:41
קנדה, טורונטו (ח)	07:36	07:29	09:19	09:17	10:01	09:58	10:53	10:51	17:29	17:38	17:59	18:07	17:18	18:19
קנדה, מונטריאול (ח)	07:17	07:10	08:57	08:54	09:40	09:37	10:31	10:29	17:00	17:09	17:32	17:41	16:49	17:53
קפריסין, לרנקה (ח)	06:45	06:41	08:44	08:42	09:20	09:18	10:14	10:13	17:13	17:19	17:41	17:47	17:00	17:58
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	08:49	08:38	10:03	09:59	10:58	10:52	11:43	11:40	17:30	17:43	18:13	18:24	17:23	18:40
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:27	08:15	09:37	09:33	10:33	10:27	11:18	11:14	17:04	17:16	17:44	17:56	16:56	18:12
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:49	07:41	09:25	09:22	10:10	10:06	10:59	10:57	17:21	17:30	17:56	18:04	17:10	18:18
שווייץ, ציריך (ח)	07:54	07:46	09:30	09:27	10:15	10:11	11:04	11:02	17:30	17:39	18:00	18:09	17:19	18:22
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:46	06:45	09:06	09:06	09:37	09:36	10:36	10:36	18:18	18:20	18:41	18:44	18:02	18:53

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00511
31/01/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377